

1938. jan.

Szirmai Károly irodalmi szemléje

Kodolányi János regénye: *Boldog Margit* (Athenaeum-kiadás.) — Jankovich Ferenc versei: *Barangolás* (Nyugat-kiadás.) — Dallos Sándor: *Dunántúli legendás könyv* (Nyugat-kiadás.) — Cziráky Imre novellái: *Mifelénk*. (Az író kiadása.) — Laták István versei: *A kültelek*. (A költő kiadása.)

*

Boldog Margit

Kodolányi János regénye — Athenaeum-kiadás

Sötét háttér, komor környezet. Az író a tatárjárás utáni időbe vezet vissza.

Az ország ujjaépítése már megkezdődött, de az embertelen pusztítás emlékét még sok bizonyoságtévő jel őrzi. Feldult, kormosan meredező romfalvak, kolostorok kapuin zörgető hajléktalanok, nyomorékok, megcsomkítottak, eszelősök, félőrültek. A lakosság vallásosabb, kevésbé pártoskodó. A fogadalom is szentebb, kötelezőbb. A nemesi családok sorra adják be a kolostorokba Istennek ajánlott leánygyermeküket. Így kerül előbb a yeszprémi, majd a nyulak-szigeti klostromba IV. Béla király leánya, Margit is, akinek életét és cselekedeteit Ráskai Lea, domonkosrendi apáca örökölte meg számunkra.

A történelem szerepe a regény-

ben másodrendű fontossága. A fogadalom beváltásán túl az események ritkán nyomulnak előre, s avatkoznak bele a kolostorlakók életébe. Inkább a háttérben gomolyognak, akár a tájképek komoran sűrűsödő felhőtömbjei. Környezetkiegészítők, hangulatfestők. A regény alakulása szempontjából mincs is szükség tevékenyebb szereplésükre.

A regényvásznon világitása a kolostori életre irányított. Abban is Margitnak, a királyleánynak lélekfejlődésére. A történések szinte kirekesztőleg belső síkra vetitettek. Kifelé jobbra egy meggyőződéstől áthatott, tagadó, szembeszálló vagy szeliden elhárító magatartás a megnyilvánulásnak. S ez nem is lehet másként. Hiszen a kolostor megállott, megmerevedett, szinte kezdet és végnélküli életében, melybe csak a testi és lelki enyhülést kereső szerencsétlenek, a rokoni látogatók s egy-egy halálhír nyitnak

Kalanyja 1938. jan., 1. sz. 40-42.
és Sz. K.: Szirmai Károly emléke. St. Gallen -
Stuttgart - Sydney, 1978. Szirmai Társaság
és Archívum Kiad. 439-443.

Szirmai Károly irodalmi szemléje

nagyméha keskeny, habár messzire táruló ajtót, ugyszólván semmi sem történik, mert az engedelmisség egy az önálló cselekvésről való teljes lemondással. Hiába ad külön színt az emberi egyéniség, a szigorúan zárt, egységesített szellemű életközösségi formában — regény — csak belső sikon fejlődhetik. Margitot is rangosztó egyénisége s belső cselekvései emelik ki a félteljesítményig eljutott apácák sorából. Mert őt nem elégíti ki a bűnbánat, a vezeklés, az erősfogadás, mely a gyóntatószék térdeplőjén túl már újra a bűnbeesésnek enged, néki több kell: tökéletesség. Jézus parancsainak valódi betöltése! Tett és nem látszat, lélektisztultság és nem fehérre festett lélekkoporsó! De a tökéletesség akarása összeütközésekbe sodorja. Befelé és kifelé — önmagával és környezetével. Kezdeti érzelmei meghazudtolják szavait és viselkedését, egyidős fogadalmi társnői gunyt üznek törekvéseiből. A képmutatás ellen harcol, s közben ő maga is képmutató, a krisztusi szegénységért és egyenlőségért küzd, s állandóan éreztetik vele királyleány voltát. De mindez nem gáncsolhatja el, sőt még jobban edzi, keményíti, hogy életét Jézus tanítása szerint formálja. A kis Margit nem akar királyleány lenni! A nagyobbakhoz hasonlóan fatá-nyért és ónpoharat követel, s új ruháját dacos magamegalázással mocskolja be a konyhám dolgozó paraszatyafinak való segítségnél. — A kolostorban nincs királyleány! — ezt mondja apjának is, midőn szemére vetik piszkos, elhanyagolt ruházatát. S hiába feddik apácanevelői, hiába maga a priorissa, amikor engedetlennek mondják, az írást szegzezi ellenük. Egyetlen vágya, hiúsága: minél több szenvedést vállalni, s minél jobban megalázkodni. — Margitot a fogadalom iránti engedelmisség tette engedetlenné, — mondja egy helyen az író. S valóban, az apácák közül senki sem tud

nyomába jutni a vézna, beteges, böjtölésben leromlott, önsanyargatásban és nehéz munkában legyöngült királyleánynak, akit esztendő múltával teljesen áthatott az embertársai iránti szeretet, melyet kezdetben erőszakolni kellett, mert gyűlölettel és irigységgel osztozkodott. A szentírás az útmutatója, s a jézusi mondás: »Aki nem hagyja el érettem atyját, anyját, nem méltó énreám, nem lehet tanítványom« — kezdetben még szeretett atyjától is eltávolítja. Csak később melegszi szüleihez, mikor az esztendők eresztékein át beszívárog kolostori magányába az élet és megüli, megporhanyosítja a lelkét.

Boldog Margit sorsa a kivételes lelkek sorsa: a meg-nem-értés. Csodálat, szeretet, rajongás — gyűlölet, harag, irigység kavarnak körülötte. Számára is csak a halál ad kiegyenlítést, s támasztja fel az igazi emberi részvétet. Életét talán ebben a mondatban lehetne összefoglalni: *Jézus parancsainak hajhatalan követelése és következetes teljesítése.*

A regény az árpádházi királyleány emlékéhez méltó, építmény. Tornya azt a célt tetőzi, melyet a gyermek vágyalma megmutatott, előrevetített: felemeltetést az Isten országába — ujjongó, boldog beteljesülést.

Az anyag megmunkálása tökéletes. Akár az írói teljesítményt nézzük, akár költői kiegészítését. Nincs egyensúly-bontás, elragadtatótullendülés. Minden lefékezett, mértékkel tartott. A szerkesztés arányosságát semmi sem zavarja. De a költészet nemcsak halk kísérezés vagy kopár falakat befutó, virágos folyondár. Sokszor jóval több ennél: egyenrangú, nélkülözhetetlen szereplőtárs. A tátongó szakadékokat csak ő ivelheti át. Lelke ott tüzesedik a felrémelő látomásokban, ott sűrűsödik a tragikussá sötétedő jelenetekben. De főképpen a beleélésben, a legnehezebben az író

1938. jan.

Szirmai Károly irodalmi szemléje

munkója. (Ujra igazolva, hogy a nagy regényíró egyúttal nagy költő.) Már pedig a mű sorsa a beleélésen fordul meg. Kodolányi, karöltve egyéb kiválóságaival, itt olyan teljesítményt mutat fel, mely lélek-elemző művét az utolsó évek legnagyobbjai mellé állítja. Regényének ez a tisztán belső síkon való felépítése teszi, hogy szinte lefoszlik róla az idő kerete, s időtlen magasságokba emelkedik. Ismétlem: Kodolányi műve nem történelmi, hanem csak történelmi háttérű, lélek-elemző regény, legszebb legendánk gyönyörű palástjába öltöztetve.

A könyvet az író teremő erejének soksugarúsága szövi át Hirtelenében nem is tudjuk, melyiket vegyük előbbre. Az építkezés arányosságát és szíriádságát, a lélek-ábrázolás tökéletességét, a jellemrajzok keményvonaluságát, a legenda nyelvezetéhez simuló párbeszédet, a szépségekkel teleszórt, életbelendítő stílust, a megírás szuggesztivitását s a hangulat kitartását? ... Mindez oly kevés, sok részletérték és ihlető szépség még mindig nem juthat szóhoz. Ott van pl. a környezetrajz, az idő lassu öregedésének művészi érzékelése, az utolsó előtti apácaportré-sorozat, a vénségben szinte bántóan kiélesedő vonásokkal, vagy az élete végéről visszatekintő király fájdalmas ráeszmélése az élet hiábavalóságára.

A lélekbuvár is megtalálhatja itt a maga csemegéjét, s a lélektan eszközeivel felmérheti azt a nagy munkát, amit az író végzett anyaga legyürésében, meghódításában. De a szemlélődő is kedvét lelheti, s mint a homoksivatag vándora, ő is eltűnődhetik a komor életművön, mit szürke napok egyforma tégláiból oly maradandóan rakott össze az idő.

Még egyszer visszalapozok... Csend van. Öreg kódex megsárgult pergamentjei zizegnek, susog-

nak, sisteregnek, mintha csak sirjuktól éledt, rég-halott, fekete vélomás apácák vonulnának odakünn a sötét folyosókon, szellemléptekkel alig érintve a kikoptatott kőapokat. Kopár cellában ülök, az idő-rágtá falakról víz csepeg, szívároგ lefelé, mert odakünn esik, szakadatlanul esik. Köröttem penészes cellabutor, előttem szurágó, barna asztal, rajta: tővig leégett, otromba gyertya — sápadt lángja riadtan pilleg, fázósan egyre mélyebbre guggol... Csak nézem, mozdulatlanul nézem, azután lassan kinyujtom a kezem, s két ujjammal összecepem — eloltom. Egyszerre zugni, morajlani kezd köröttem az éjszaka, akárcsak régmúlt századok fekete hullámai verdesnék odakünn a cellafalakak.

*

Diplomások — a vízben

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

Nyár volt, az égről forrón csurgott a napfény. A nagy alföldi város gőzölgő, híres gyógyvizében mint lusta fókák és rozmárok henteregték, lubickoltak és fújtak a fürdőzők. A vidékről összegyűlt köszvényes, reumás nénik és bácsik. És néhány fiatalabb nő is, meg csodák csodájára vagy *öt-hat fiatalember* fekete trikóruhában. Ezekről nem igen hitte volna az ember, hogy sajtó csontjaikra keresnek gyógyító enyhítést. Nem, ezek a fiatalok csak azért mártogatóztak a meleg vízben vagy hemperegtek a parton a deszkabódék környékén, hogy üres, céltalan napjaikat agyonüssék, hogy a csodátó környékén *lessék a csodát*, mely életükbe sehogysem akar beköszönteni.

A melegvízben van egy író is. Országosan ismerik a nevét, bár még élete delén van csak. Sovány és lnas, melle bozontos, mintha szörmellényt húzott volna, borotvált arca, kerek koponyája parasztos, szeme kissé ferdemetszésű és sötét, mint a pattanóbogár. Kellemetlen ember, gyakran írt olyasmit, amitől a kényesebb orrok felvonódtak, sőt mint néhai zsellérember fia, a nagybírtokosoknak sincs éppen kegyében a költeményei miatt. Két hónap nyomja a vállát, bár még nem jogerős... Ő a reumáját kúrálgátja, a reumát, mely harctéri emléke. Tízennyolc esztendő volt, amikor az orosz frontra vitték, bejárta Galiciát, Lengyelországot, vonult keresztül-kasul Ukrajnában is, ott volt, ahol a románokkal folyt a birkózás Erdélyben és beljebb is, majd megjött a forradalom s akkor ugyancsak a románok küldték neki üdvözlő csomagjaikat a Tiszán át. Megfordult grófok, kubikosok, aratómunkások, katonatisztek, hivatalnokok, országúti csavargók, pénzemberek, papok, szép-asszonyok, diákok között, viaskodott mindenféle alapon keresztényekkel, zsidókkal, németekkel és magyarokkal. Most a reumáját enyhítgeti. S olyan ember, aki még gyógyulni sem tud szótlannul, beszédbe elegyedik azzal a fiatalemberrel, aki a legközelebb mártogatózik hozzá.

— Mondja, uram, maga ilyen fiatalon már köszvényes, reumás?

— Nem én — felel a fiatalember —. De hát mi a fenét csináljon az ember ebben a koszos kisvárosban? Ez is szórakozás.

— Hát ráér maga, kedves barátom, szórakozásból reumást játszani?

— Sajnos, rá — sóhajt a fiatalember. — Doktor juris vagyok, de nincs mit kezdenem a diplomámmal. Nincs hely számomra sehol. Nincs egyetlen íróasztal a környéken, ahová leülhetnék. Borzalmas élet ez, uram, *diplomás ifjúnak lenni*, mint mondani szokták!

Ekkor az ifjú barátal közül már ketten-hárman csoportosultak a beszélgetők köré.

— Nem csodálom — mondta mérges természetéhez híven az író —, hogy úgy emlégsz az íróasztalra, mint valami *terméledes-kőzt*. Amely, ha nincs, megáll az élet. De hát nem gondoltak még arra az urak, hogy az íróasztalon kívül is van világ?

— Gondol rá az ember — búbanatozkodott egy másik ifjú —, de hol az a világ?

— Eppen most, amikor tele van a sajtó azzal a nagyilekű ajánlattal, hogy a diplomás ifjúság keressen és tarison kapcsolatot a néppel — folytatta az író egyre mérgesab-

ben, mint valami zsidó próféta —, most nem tudják kieszelni a módját ennek a találkozásnak? Szégyen, gyalázat. Egész nap itt ülnek a meleg posványban, mint a vénnek vagy betegek, élnek a szüleik nyakán és lesik a szerencsét, mint cigány a halat!

— Kérem, azért mégsem köthetjük fel magunkat!

— Ne magukat kössék fel — prófétált tovább az író mérgesen —, hanem akasszák szögre a nevelésüket, tehetetlenségüket, elfoglaltságaikat, úri mivoltukat! Akasszák szögre a zergelőlás kalapjukat és lengyel kabátjukat, amelyet szegény apjuk keserves álléréin vásárol maguknak még most is, férfikorukban!

— Jó, jó, de mit csináljunk? — hangzott a tétova kérdés.

— Megmondom. Maguk éveken át élnek a szüleik nyakán. Belekerülnek a családjuknak havonta legalább negyven-ötven pengőjébe, nem számítva a ruhát s egyebet. Hiszen dohányoznak is, nemde? Nohát mi lenne, ha összeállanának valamennyien, ideváltól állástalan diplomások, elkérnék a szüleiktől egyösszegben azt a negyven-ötven-hatvan pengőt — olyan is lenne, akinek az apja előre kifizetné az évesen a három-négyhavi költségüket előre — s így kalákába állva elmenének a városokhoz és szerény feltételek mellett földet kérnék bérebe? Van maguk között végzett gazdász is nem egy. Vannak lapbaszakadt, erős ifjak s vannak olyanok, akik a finomabb munkára alkalmasak. Van, aki könyvelést, levelezést, nyelvet tud. Mi lenne, ha megtennék?

— Nem is olyan rossz gondolat — néztek össze az ifjak felcsillanó szemmel.

— Hát nem szegény — folytatta az író nekihevíülve —, hogy nálunk *bolgároknak* kell kerészetre tanítaniok az országot? Amikor itt vannak maguk, letterős, tanult, egészséges magyar férfiak?

Elhallgatván a fejmosás, az ifjak hűmögve néztek össze.

— Olyan szilvást lehetne csinálni, hogy ötven szem assaltszilva sem menne egy kilóra — dünnyögte az egyik.

— Nem lenne rossz a méhészet sem — mondta a másik.

— Te, a szilvalekvárt ki lehetne főzni idehaza, a telepen, s helybéli cserépkorsókban, márkázva lehetne eladni külföldön, akár a kecskeméti barackpajinkát.

— No lám — csendesedett le örömben az író —, s az sem kutya, hogy például mutatnának a közös munkára. A nemzeti egységre, amelyről annyit szónokolnak évek óta. A demokráciára, amellyel tele vannak az úgynevezett demokratikus lapok vezércikkkel. A kereszténységből is, mért mi egyéb ez, mint gyakorlati kereszténység? És végezetül: például mutatnának az egész ország diplomásainak, utat a föld, a parasztság, a „magyar testvér” felé. Elszaporodnának az ilyen egészséges kis telepek az egész országban higgyék el.

— Uram! — kiáltott fel lelkesen az első fiatalember —. Menjen az országban mindenfelé és hirdesse ezt a nagyszerű gondolatot!

— Hirdessen? — kiáltott gúnyosan az író —. Nem szégyenli magát? Tölem kívánja, hogy járjam az országot, amikor én már bejártam a harcteréket, családot alapítottam és dolgozom éjjel-nappal ebben a gyalázatos magyar irodalmi életben? Maga ajánl nekem, ilyesmit, amikor maga ráér?...

Mérgesen kiugrott a vízből s elballagott az öltöző felé.

Szóról-szóra ez történt a nyáron. A meleg fürdő ma is megvan. De az állástalan diplomások telepe, az ma sincs meg. Nem is lesz...

Sobaló

1938. jún. 29.

4. sz. 2.

Szekfű Gyula tanuvallomása

Féja Géza és Kovács Imre igazlati és nemzetgyalázási perében sokszor történt hivalkozás Szekfű Gyulára, mint nemzedékünk egyik legkomolyabb tanítómesterére. Kovács Imre perének tárgyalásán Sulyok Dezsdó dr. országgyűlési képviselő, ügyvéd kérte is Szekfű Gyula tanukénti kihallgatását, de a bíróság elvetette ezt az idiltványt. Szekfű Gyula azonban módját találta annak, hogy tanbizonyosságot tegyen a falukutatás kérdésében és az immáron szokásossá vált karácsonyi cikkében erre is kitért. Először Málnási Odónt intézte el, akivel nem ért egyet, majd rátért a falukutatók perére.

Féja és utána Kovács Imre, előttük tallán Kodolányi János póro — írja Szekfű — lényeges kérdéseket vetett fel, melyek kétségkívül megfontolást igényelnek. A kérdések a következők: foglalní mindazt, amit e témáról voltottam és ma is vallok.

1. Megírtam (Három Nemzedék 420. l.), hogy legalább is két és félmillió ember biztos munka és jövedelem nélkül, alkalmi jótékonyságt akcióknak kitéve tengeli éhez és járó, tápláló életet, melegséget és minden kultúrzsükséglet nélkülös életet, ezeknek emberi méltóságba visszahelyezése nemcsak nagy, de talán egyetlen nagy nemzeti feladatunk.

2. Többször is megírtam, hogy a nagybirtoknak hazai nagy kiterjedése ma már egész Európában egyedülálló, ennélfogva sokáig fenn nem tartható, sőt megváltoztatása egyenesen kívánatos, mert szükség van rá a szegény nép számára adandó örökbérléti vagy tulajdon formájában, ebben a nemzetileg szükséges folyamatban a magántulajdonba való beavatkozást nemcsak a mai állami gyakorlat teszi lehetővé, hanem a katolikus szociális tan is, amint azt a Quadragesimo anno részletesen kifejelette. Egy helyütt különbséget tettem egyházi és világi nagybirtok közt, olykép, hogy előbb a világi nagybirtok vételek igénybe, s csak azután, ha abból már nem lehet kielégíteni a szükségletet, nyúljanak az egyházi nagybirtokhoz is. (Tudnivalók az egyházi birtokról, Americana 1935 március.) Hozzátehetem, hogy azt a politikát, mely szerint egyházi kapcsolatok felhasználásával engedjük mi katolikusok védeni a világi nagybirtokot, nem tartom sem jó politikának, se a nevezett enciklika tanításának megfelelőnek.

3. Nemzeti fejlődésünk nagy hátramaradásnak tartom, hogy ezek a kérdések még mindig megsebbe vannak a kielégítő megoldástól. Természetes, hogy senki sem siet vagyónát feláldozni, s aki ma arról esküszik, hogy ha ő volna uralmon, ő másként cselekednék, az könnyen téved: a hatalomrajutottak is jobban szeretnek egymásnak birtokokat adományozni, semhogy odaadni a magukét: azért nem kiálthatja ki józan és méltányos ember a tual nagybirtokost szörnyetegnek, mert ragaszkodik ösel földjéhez, s védi azt, bár gyakran igen hibás eszközökkel. Súlyosabb megítélés alá eshatik, hogy középosztályunk széles rétege sem látják be az említett folyamat szükségességét, azt akadályozzák. követelt forradalmár szímben tüntetik fel s ezáltal a mai nemzetileg tudatos rétegek az utóbbi osztályokkal leendő megerősítésének is útjában állnak, holott a mai súlyos feladatokra ez a mi mai középosztályunk már talánkonny rétege.

4. Ez a középosztályi értelmiség, mely csak lassan oszlik, abból a társadalomból származik, hogy középosztályunk említett rétege nem érti előbb a közérteket a nép sorában, nem ismerik a népi méltóságot s nem ismerik, nem is akarják megismerni, mert valahán nemzetileg káros, pontos dolognak tartják azt az egész új magyar társadalmat, ezért és méltóságtalanság, mely legelőbb hátrétege óta keresi és valószínűleg a népi és mások történelmi kultúra egyetért. Azaz a földrajzomól követelők, a parasztok földmérésének szükségét hiúsítják és annak ellenében kárhozt a szociálisan kívánó kultúrális fejlődésnek is van, s az magyar társadalmat meg a Féja tárgyalásán a vádoltak bíró

párbeszédének igaztolt voltát. Nem tudták egymást megérteni: nem is érthették meg.

Mihézet nem én találtam ki, sok belőle a létezőkben volt, s könnyű volt lejegyznem. Ami az én munkám, az tulajdonkép történettudományi munka volt: a mai szomorú viszonyokat az előmenyekből próbáltam megérteni s a nagybirtok történelmi szerepét és a jobbágy helyzetét az utolsó századokban tisztázni.

Ugyanígy, Féja és Kovács könyveiben vádoltak az én nézetem megtagadhatók, két másik kérdésről azonban ezt nem állíthatom:

1. En a nagybirtokot még a XVIII. században is nemzetfenntartó erőnek ismerem meg, viszont egészen történetiellennek tartom azt a felfogást, mely Dózsaiban szabadsághósd felkelésében örvendetes dolgot lát s kiszínezi az elnyomás tényeit, de elhallgatja a parasztok kegyetlenségét.

2. A magyar társadalom átalakítását a fenti 1-4 pont szerint sürgető szükségnek, de organikus munkának, nem pedig forradalom által létrehozandónak tartom. A forradalom magyarázatát véve is ahisztórikus dolgot, a magyarság mai helyzetében káros, anarchia vagy belső szolgaságba dőlés, végső fokon idegen uralom, a magyar történet önálló folyamának megszüntetése következik belőle. Nem keresem: mennyiben tér el ezen igen lényeges tézistől Féja az ő könyvében, de Kovács Imre könyvében, pontos átvételével mind sem találtam olyan részt, mintha ő művével forradalomra akarná igazolni a népet, s mintha ő az erőszakos átalakulást jobbnak tartaná a békés, organikusnál. A Dózsa-lázadás szokványos dicsőítése önála is megvan, de ez még boldogult Márki Sándortól, igen konzervatív történetésztől származik, akit ezért sohasem vontak felelősségre.

Minden frázis nélkül: ha a fenti négy pont tartalmáról vönnék a nevezettakat felelősségre: akkor természetesen magam is vállalom a felelősséget. Tudom, hogy ezzel nem vagyok hősi és nem veszek magamra nagy veszedelmet, hiszen a tárgyalásoknál a bíróság részéről kialakult az a felfogás, hogy nem tényekről, hanem azok csoportosításáról, színezéséről van szó, ez utóbbiakat bünteti a hatóság. A színezés, előadásmod pedig mindenkinek egyéni munkája és egyéni felelőssége.

Es itt beletorkollik ez is a Málnási félbe. Itt is szellemi munkáról van szó, még pedig kevésbé gyarló ötvözetéről, mint Málnási könyvében. Féja műve minden rikkó egyoldalúsága mellett is szellemibb az őszinte történetnél, a másik a Néma Forradalom több esztendő kemény adatgyűjtésének eredménye, komoly és tanult írásmódot rajz s benne képmag a fiatal generációk részéről a népi méltóságot a magyar középkor két hatalmas rajzá, a Vaskiakat és Boldog Margitot, hogy ő az, aki szinte csodálatos kongenialitással hozta élénk a XIII. század vallási és politikai és népi életét, s ha mindezt tudjuk, vajjon érdeke-e nemzetünknek, hogy ezek az írónk pályájuk kezdetein nemzetgyalázás és hasonló rút bűnök vádjával terheltsenek?

Szekfű Gyula vallott és ennek örülünk, mert ő már történetlőr szemével nézi és mérlegeli az eseményeket a ez némi vizsgálatást nyújt...

*

Híd 1938. jan. - febr.
3-4. sz. 2.

ORMÁNSÁG

1. Most jelent meg egy hatalmas kötet, melyet Kiss Géza kákicsi (Baranya-megye) református lelkész a délbaranyai Ormánságról írt. *E mű egyike a magyar kulturélet legjelentősebb eseményeinek.* A testes kötet tiz évi néprajzi, nyelvészeti és statisztikai gyűjtőmunka eredmény s minden tekintetben méltó ahhoz az évtizedes fáradozáshoz, amely létrehozta. E könyv minden lapján meglátszik nemcsak az igaz magyar, a lelkiismeret és felsőbbrendű erkölcs parancsait követő ember, az őszinte keresztyén, a szerény író, de a minden ízében ormánsági lélek bélyege is. Ez nem is csoda: Kiss Géza ma ugyanabban a parókiában lelkész, ahol édesapja is lelkészkedett. Multja, jelene, minden tradíciója ehhez a országrészhez, ehhez a pusztuló magyar törzshöz köti. Egyike ő azoknak, akik a legtöbb joggal szólhatnak az ormánság sebeiről és szépségeiről s akiknek szavát meg kell hallgatnia az egész országnak.

Amikor e folyóirat olvasóit tájékoztatni szeretném Kiss Géza könyvének tartalmáról, céljáról, értékeiről és hibáiról, nehéz feladat előtt állok, hiszen itt nemcsak egy férfi életművéről kell számot adnom, de a magyar sorskérdések egész szövevényét is át kell tekintenem. De némiképp hivatottnak érzem magam e súlyos fel-

adatra, hiszen magam is ormánsági embernek számítom magam s hogy vagyok, bizonyítják nemcsak szépirodalmi műveim, de az Ormánság helyzetével, állapotával s kilátástalan jövőjével foglalkozó mástermészetű írásaim is. És bár azok, akik tizenhat esztendő munkálkodásom során sokat merítettek gondolataimból s megállapításaimból többnyire nem tartották szükségesnek reám is hivatkozni, mégis az öröm érzéssel állapíthatom meg, hogy nem hiába emeltem fel szavamat már tizenhat évvel ezelőtt az Ormánságért, nem hiába vertem bele a köztudatba néha brutális eszközökkel is az ormánsági problémák általános magyar szempontból való fontosságát, ma már az Ormánság egyik legégetőbb elintézetlen problémája a közéletnek és a jégke- regbe zárkózott politikai lelkiismeret egyre idegesebben reagál reá.

Kiss Géza, Csikesz Sándor debreceni egyetemi tanár mellett, egyike volt mestereimnek, Nemcsak tárgyilagos bírálat tehát az, amit ezuttal írok, nem is hüvös ismertetés, hanem a szeretet jele is.

Kiss Géza műve, leszámítva azt a rövid és főlöszleges részt, mely az Ormánság nevének eredetét nyelvész-dilettáns módon az *ormány* (Ur — urma — ormó — ormágy — ormány) szóból

Magyar Élet 1938. febr., 2. sz.

akrja levezetni a török eredetű »ormán« *erdő* jelentésű szó helyett, három főbb részből áll. Egyik rész az ormánsági tájból kiindulva a népet írja le, annak életmódját, öltözetét, jellemző használati tárgyait, tájnyelvét, babonáit és hiedelmeit stb. a leíró néprajz eszközeivel, a másik, — szerintem döntőbb fontosságú rész — e nép multját, jelenét és jövőjét tárja fel igen pontos és jól csoportosított statisztikai táblázatok és grafikonok segítségével, a harmadik rész pedig a népköltészet kincseiből mutat fel egy jó maroknyit, hangjegyekkel is kiegészítve. Az egyes főbb csoportok mellékcsoportjai még: pompás és majdnem teljes ormánsági tájszótár, továbbá ormánsági közmondások, humoros kijelentések, szál-*lőigék*, jellemző észrevételek gyűjteménye. Az első részt megelőző bevezetéssel, az »ormánság« elnevezés eredetének kérdésével, itt igen röviden végezhetünk. Másutt terjedelmes, helynév-analiziseken, okirati adatokon, nyelvészeti módszerrel végrehajtott elemzéseken nyugvó érvekkel döntöm meg Kiss Géza naív elméletét és az ő sugalmazása szerint Mészöly Gedeon által felépített elméletet. Itt csak annyit jegyzek meg csupán, hogy a képtelen »ormány« elnevezés már csak azért is tarthatatlan s minden magyar fül számára elfogadhatatlan, mert — *mány* — *mény* képzővel csupán *igéből képezünk főnevet* és nem főnévből. Minden iskolásgyermek tudja, hogy az ormány, a vele együtt keletkezett okmány, nehézmény stb. szavakkal együtt a nyelvújítás korának *erőszakolt csinálmánya*, a népnyelv épenugy nem ismeri, mint a kódexek, vagy okiratok nyelve és Mészöly Gedeon körülményesen mesterkéltn érvelése sem tudja elfogadhatóvá tenni. Hogy Kiss Géza érzelmes lokálpatriotizmusból (ok nélkül) idegenkedik a török eredetű »ormán« azaz »erdő« szótól s mindenáron »finnugor« elnevezést óhajtana adni vidékének, megbocsátható, bár nem helyeselhető, mert romlott köznyelvünkben *elősejti egy romlott szó elterjedését, szentesítve azt a népnyelvvel.* De hogy Mészöly Gedeon, a finnugor nyelvészeti egyetemi professzora és Móricz Zsigmond, a híres magyar író, akit mint a magyar nyelv mesterét szokás emlegetni, megfélekedzik a magyar szótan legelemibb törvényéről, az megdöbbentő. Ezen a helyen is tiltakoznom kell ellene. (V. ö.: »Ormánság — Ormánság, hozzászólás egy vitához településtani szempontból c. tanulmányomat.)

2. Annál nagyobb elismeréssel és meghatottsággal kell szólnom a könyvnek arról a részeről, mely az ősfoglalkozások, a viselet, az életmód, a babonák, gyógyítás, a táncok, gyermekjátékok, a regélés, valamint a néphumor, szál-

lőigék bő anyagát szedi rendbe és tárja fel. Kiss Géza ezen a területen valóban »otthon van«, mert minden porcikáját, lelke minden rezzenését áthatja az ormánsági élet különös fluiduma. Módszere leíró s bár sajnálhatjuk, hogy nem egyben analitikus is, mégsem kifogásolhatjuk. A nép ajkáról lejegyzett szövegek, bár nem fonetikai lejegyzések, — ez talán kivihetetlen is lett volna, — eléggé hűen adják vissza az ormánsági tájnyelv hangtani sajátosságait és alapjául szolgálhatnak egy előbb-utóbb szükségessé váló nyelvészeti elemzésnek. Az egyszerű ábécével leírt szövegek ilyenformán a kényesebb hangtani változatokat nem éreztetetik, ami különösen a diftongusok gazdag burjánzásában hátrányos, de annál élvezhetőbbek az átlagolvasó számára, különösen, ha figyelembe vesszük a tipikusan ormánsági kifejezések és mondat szerkezetek bámulatos gazdagságát és hűségét. Kiss Géza akönyv egy másik részében rámutat az ormánsági lélek érzékenységre, labilitására, szélsőséges hullámzására. Ezt a jellemzést mindennél jobban igazolja az általa lejegyzett szövegek egész sora. Hallatlanul, szinte betegesen finom lelki rezdülésekre, megsejtésekre, ellentétekre, idulati hullámzásokra mutatnak ezek a szövegek. És ha hálások vagyunk Kiss Gézának a feljegyzésükért, csak annál jobban sajnálhatjuk, hogy a leírásnál nem megy tovább s *nem ad elemzést* is. Mint lelkész, mint népe gyermeke mindenkinél hivatottabb lenne erre.

Ez a tartózkodás az analízistől jobban megbosszulja magát a babonák, népszokások, gyermekjátékok és gyermekversekről szóló részben. Szerepelnek itt babonák, melyekről Kiss Géza megjegyzi, hogy az értelmük: nem ismerjük. holott az ország más részein feljegyzett babonákkal néha részben, néha egészben megegyeznek. Jelentésüket pedig ha más nem, de Roheim Géza már régen megfejtette. Ez a leíró módszer hozza magával azt is, hogy a népi hiedelmekkel (lédérc, kísértetek, táltosok, boszorkányság stb.), a még ma is eléggé gazdag s bizonyosan igen ősi mitológiai világgal sem foglalkozhat behatóbban. Általában a következtetésektől mindig tartózkodik. Pedig milyen örömmel merülnénk bele egy kissé a részletesebb elemzésbe, az összehasonlításba, az ősi hitvilág maradványainak feltárásába! Így ezt a munkát másnak kell majd elvégeznie, de hogy egyáltalában elvégezhető lesz, azt Kiss Gézának köszönhetjük.

E megjegyzések inkább a türelmellenül gyönyörködő és a kincsekkel betelni nem tudó, egyre többet és többet áhítózó lélek sürgetései, mint mikor a nagyon szegény ember előtt váratlanul feltárul a keleti kincsesház vaskapuja és a káprázó szem egyre többet akar falni, atur-

káló kéz markolni, nem tudván, a kiályi aranyak és gyémántok között nem talál-e még királyibbakat. Fő, hogy a kincs együtt van, darabonként megmérni ráértünk később is. Annál súlyosabban esik a latba az a különös irtózás, a leíró néprajz semmiféle módszerével nem igazolható tudománytalan pietizmus, mellyel Kiss Géza egyes népszokásokat, babonákat kerülget, vagy megcsonkít. Vannak szavak, kifejezések, folyamatok, amelyeket le sem ír. Művet tudományos műnek szánta s mégis úgy viselkedik, mintha leánynevelő intézelben beszélne. Ősi hiedelmekre, tradíciókra, szakrális cselekvésekre és jelenségekre nem világíthatunk rá az azokat létrehozó lelki tartalom felfedése nélkül. Vannak élettani, folyamatok, melyeket a primitív népek ugyszólván kényszereselekményekkel vesznek körül. Ezeket rosszul értelmezett »erkölcs«, azaz »szemérmességi« okokból elhanyagolni tudománytalan eljárás. Ez az oka (annak is, hágy a káromkodások lélektanába Kiss Géza művéből nem tudunk betekinteni, pedig újból hangsúlyozom: az *ormánsági lélek patológikus vonásait talán semmisen tárja fel olyan mélyen, mint káromkodási természet, jellege*. A szerelmi bájolások egész sora is azért maradt ki a műből, vagy került bele, sajnós, csonkán. Ez az oka annak is, hogy némely gyermekvers elferdített szöveggel szerepel a könyvben. A híres »Gólya, gólya, gilice« kezdetű gyermekversben is, mely az egész országban ismeretes és az Ormánságban is »török gyerek« szerepeltetésével mondódik, ilyen, már a tudattalanig »szívódott szeméremből ír »tót« gyereket. (A dal analitikus megfejtését lásd Roheim Gézánál: »Magyar néphit és népszokások«).

A népköltészet fejezetét a népdalok gyűjteményével párosítottam volna Kiss Géza helyében. Itt néhány országszerte elterjedt, nem is mindig ormánsági eredetű népdal, néphallada rendkívül szép s az Ormánságra jellemző változatát találjuk. Különösen megdöbbentők az eredeti ormánsági dalok a maguk tragikus-groteszk felépítésével és hangulatával, a *Fehér László*-ballada csodálatos változatának sötét tragikumuma, vastömörű szerkezete. Ezekért hálás lehet Kiss Gézának az a most támadó modern magyar zene- és szépirodalom, mely mesterét Bartókban és Kodályban tiszteli.

3. Mondottam azonban hogy e mélyenjáró mű legfontosabb része a »Mult és jelen« című fejezet, mert az *ormánsági nép pusztulását* vizsgálja fel állomásról-állomásra s a kilátástalan jövőt festi meg kétségbeejtő színekkel, a statisztikai számítások és világosan beszélő grafikonok sorával.

Az ormánsági nép multja nem áll előttünk

egészen tisztán, — mintahogy, a magyarság nem egy törzsének, településének multjában is mindig maradnak felderíthetetlen zugok. A hely és folyónév analízisek, melyeket említett tanulmányomban végeztem, a nép törökös alaprétegére mutatnak, vagy legalábbis arra, hogy egy igen ősi török (*avar?*) *alaprétegre* már a honfoglalás korában elsősorban törökös nemzetségek s mellettük finnugor csoportok települtek. Annyi bizonyos, hogy az ország legrégebb települései közé tartozik. Hogy az Árpádok korában milyen volt a növényföldrajzi és vízrajzi képe, csak az ormánsági nyelvből és a dülő, meg helynevekből következtethető ki. Szerintem ez aridék ősidők óta a Dráva és mellékvízei árterülete volt, egyrészt, mert a Dráva jóval északabbra vonult a mai medrénél, másrészt, mert sem a rómaiak korában, sem később, nem volt ezen a vidéken számbavehető hadiút, rév, vagy hid. A török időkben is lejjebb, Észéknél volt a rendes hadi átkelő, bár ekkor már az Ormánságban is tudunk egy »várátulról«, mely egyrészt Szigetvárt kötölte össze Siklóssal, másrészt az elpusztult Kovazd(?) várának volt összekötő utja észak felé. Kiss Géza ugyan sötét színekkel ecseteli a törökség pusztítását az Ormánságban s tudunk is róla, hogy Sellyét felégette egy tatár bég, az is kétségtelen, hogy a török időkben néhány régi falu megsemmisült, illetve eltűnt, én mégis azt hiszem, hogy a Dráva, Feketevíz, Okor, Almásmenti lápok s az ősi lápi tölgyesek áthatolhatatlan utvesztője megvédte ezt a népet olyan arányu pusztulástól, amilyenről Kiss Géza beszél. Egyes falvak eltűnését inkább a lakosság alkalmazhatatlan helyeken való összefutásának, az alkalmatlan helyek önkéntes elhagyásának tulajdonítom. Az igazi, vérlázító pusztítás a török kiűzése és a »keresztény« hadak győzelme után következett, amikor a népet egész Baranyában az erdei farkasok sorsára jutlatták, mindenből kiforgatták, otthonából kifüstölték, úgy, hogy nem egy hadijelentés maga is sajnálkozva beszél e »keresztény« hadak embertelen dulásáról. Tatárjárás volt ez és meglizedelte a népet. Amit pedig nem végeztek el a landsknechtek, azt »jogi« módszerekkel végezték el a neoquistica commissio urai, jogilag pecsételve meg a földjéből kiforgatott magyarok koldussorsát. Családok, melyek egyes ormánsági falvakban ma a napszámosok, favágók, erdőirtók, éhező munkátlanak, csordások és kanászok lenézett sorába tartoznak, akikkel idegenből jött jegyző és segédjegyző urak igen magas lóhátról beszélnek, e sötét idők előtt a vármegye s az Ormánság gyakran országos befolyású és tekintélyű nemzetségeihez tartoztak, (Bana, Magdó, Pósa, Büte — Bőjte —, Jaksa, Dömös, Bogda, Káta, Kece, Zsebeházi

stb.) Radonaj átkozott tevékenysége a magyarpusztítást oly következetesen hajtotta végre, hogy a bécsi kamarának, valóban öröme telhetett benne. Akkor jutott hatalmas birtokhoz például a Draskovich-család is, melyről ma sem lehet tudni, jugoszláv állampolgár-e, vagy magyar s melynek a szerb megszállás alatti szereplését ideje lenne már közelebbről megvizsgálni. Akkor kezdődött a magyarányu német telepítés is, mely — mint Kiss Géza helyesen mutat rá — évszázadokra megszabta a magyarság pusztulásának nyilegyenes utját, *tervszerűen elzárva Északbaranyát Délbaranyától*, hogy az ismét magához térő Ormánység a maga néprajait ne tudja kibocsátani más vidékekre. És míg nagybirtokosaink Németországban ügynökök, hirdetések, sipdó segítségével toborozták a német telepeseket, adómentességet, elsőrangú földet, szabvány-házat, tenyészállatot, gazdasági felszerelést, sőt még macskát is bocsátva rendelkezésükre, a honfoglaló magyarság telepei romokban heverték, a kiürült falvakban kóbor kutyák ugatták a Holdat, az erdők mélyébe menekült lakosság, mint a tatárjárás idején, minden zajtól rettegve bujt rejtekébe, — utóda pedig, a nagybirtokok harapófogói közé szorítva, kiáltják saját fajtájukat, átengedve a küzdőteret a bevándoroltak helyke unokáinak.

Kiss Géza bátran jellemzi Mária Terézia uralkodásának kíméletlen, magyarellenes tevékenységét. Míg hivatalos tankönyveink könnybeáztatott tollal írják meg az »életünket és vérünket« lovasias jelenetét, Kiss Géza rámutat a feledésbe merült intézkedésekre, melyekkel ez az asszony-uralkodó az ország elnémetesítését, a magyarság szétdarabolását s megtörését szolgálta. Lehetetlen fellázadás nélkül látni, mint könnyörögnek az ormánysági magyarok elpusztult kis fatemplomuk helyén új »templomocskák« építésének engedélyezéséért, arcpirulás nélkül halani a spanyol etikett csuszó-mászó alázatoskodásait e nemes nép ajkáról s tiz esztendő után az »elintézését« látni: templomot nem építhettek! Elszorul az ember torka, látván, miként tartottak fenn e szegény, maroknyi falvacskák összetett erővel iskolákat s büszkeséggel kell hivatkozni arra az egész Európában ma is páratlan tényre, hogy az Ormánységben, minden csapás és nyomorúság ellenére tizenöt gyermekre jut egy iskolamester.

Hogy a nép milyen szegény volt s milyen hősiiesen vállalta az életet a szegénységben, arra érdekes példákat találunk a könyvben. Így 1742-ben egy-egy családra a következő javak jutottak: 2 drb. szarvasmarha, 0,58 ló, 2,2 sertés, 255 kgr. kukorica, 116 kgr. buza, semmi hajdina, 46 kgr. zab, 18 kgr. rozs, semmi árpa, három-

negyed akó bor, egyheted méhkas. Erdemes lett volna kiszámítani mindezt kalóriában! S ne feledjük, hogy ezek a javak átlag hattagu családra jutottak. Hogy a nép mégsem halt éhen, az azért volt, mert vizei tele voltak hallal, vadmadárral, tojással. Sok olyan növényt is ettek még akkor, amit ma már nem esznek. Legfontosabb néptáplálék a hal volt, akár ma is Finnországban, Norvégiában, Északnémetországban, Hollandiában. A nép szabadon halászott, a nagybirtokokon pedig, melyeken megszállt róbottal és kilencdeddel tartozott, tulajdonképpen igen jelentős szabadságot élvezett, fájzási joga volt az erdőekben, vadászott, stb. Az élet tehát, annak ellenére, hogy tulszaporodás esetén Északbaranya felé nem bocsáthatott rajokat, türehető volt a szegénység ellenére is. Ki lehetett telepedni Szlavóniába, a több gyermek pedig hasznára vált a családnak, mert nemesak *fogyasztó* volt, mint ma, hanem *termelő* is. (v. ö. néhai Simoncsics Elemér megállapítását a szaporodás »vastörvényéről«: *ahol a gyermek csak fogyasztó, ott alacsony a születési arányszám, ahol termelő is, ott magas*). Az igazi tragédia a múlt század közepén, a negyvennyolcas reformok idején állt be és folyamánnyaképpen 1863-ban fordult meg a nép szaporodási vonala az *állandó zuhanás* jelé.

E sorok írója mutatott rá első ízben arra a súlyos történelmi szerepre, amelyet az Ormánység életében a 48—49-es reformok játszottak. (v. ö.: A hazugság öl, 1927.) Kiss Géza tömören vizsgálja a régi állapotból az ujba való átmenetet, a »különözést«. A paraszt most »szabad emberré« vált, szabad volt neki a maga erejére utalva a nagybirtokok versenyével szembeszállnia, de míg azelőtt a nagybirtokokat is ő művelte meg, most komenciós mezőgazdaság, munkások, majd — napjainkban — inkább gépek művelték s művelik, míg azelőtt halászhatott, prémet gyűjthetett, az erdőben fáizhatott, a legelőkön marhát és disznót tarthatott, most mindentől elesett s ezzel együtt, természetesen, a *néptáplálkozás legfontosabb anyagától is*. Szerintem különösen a hal elvonása számít sokat, hiszen, akár valami norvég halásztelepen, itt is tömegével száradt a hal, hordóban besózva, esetleg füstölve kenyér helyett is ették. (Érdemes lenne kiszámítani, mit jelent ez a veszteség kalóriában is. A régi táplálkozásból meglepően hiányzott a *szénhidrát*, a buzagazdálkodásra való áttérés óta ez is rohamosan megnőtt, ezzel szemben csökkent a *fehérje*, a *szőlőcukor*, a *foszfor*. Talán Hidvégi János most sajtó alatt lévő könyve errenézve is tartalmaz majd adatokat. Mindenesetre fontos kérdés ez.) Szabad volt már a parasztnak a földjét eladni, megterhelni, szabad volt tönkremennie és Isten ke-

gyelmére, meg a modern liberális államra maradjon, szabad volt földönfutóvá lennie, — szabad volt kipusztulnia. Ugyancsak én vázoltam a modern kapitalizmus hatását a magyar lélekre is, külön tekintettel az egyke-kérdésre. (v. ö.: Hulló Európa, hulla Magyarország, négy közlemény, Szabadság, 1934.) Az Ormánság szaporodási grafikonja 1863-ban éri el a legmagasabb pontot s onnét kezdve meredekesen zuhan. Mintha 1867-et, a történelmi dátumot, a kiegyezést idézné a látni tudó ember tekintete elé a történelmi évet, amikor »a nemzet« kibékült királyával s ezzel megnyílt »az amerikai tempóju fejlődés«, a modern kapitalizmus, a polgári liberális »berendezkedés« útja. A liberalizmus, a modern kapitalista termelés szülőanyja, proklamálta a »mindenki harca mindenki ellen« elvét, *mint természeti törvényt*, kihirdette, hogy »az erők szabad játéka« hozza meg a »fejlődést« és ezzel *erkölcsi érvényre emelte* a létért való harc olyan formáját, amelyben az egyén az egyénnel áll szemben, a gyengébb elhull, az erősebb megmarad, (értvén gyengébb — azaz: gazdaságilag gyengébb — alatt hitványt és értéktelent, erősebb — azaz: gazdaságilag erősebb — alatt elitet, értékeset.) A termelés célja nem az ember, hanem a haszon lett. A nagybirtokok kapitalizálódásával megpróbálta szembéállítani a maga gyenge kisbirtokajnak kapitalizálását. Itt-ott áttért a kereskedésre, kuppekedésre. Közösségei felbomlottak, a családi közösségek csak úgy, mint a vallásiak. A falun belül is késhegyre menő harc támadt az egyének között. A kapitalizmus mint mindenütt, ahol akadálytalanul fejlődött ki, itt is szétrombolta a közösség minden formáját. Ebben a harcban a gyermek csak teher, mert csak fogyasztó volt. Pusztulnia kellett. Így fogyott 1863-tól 1934-ig az Ormánság törzslakossága Kiss Géza adatai szerint *kerek egyharmadával*, így esik majd két nemzedék mulva az egész Ormánságban évenként *összesen csak 23 születés*, így szűnik meg az Ormánság népe hatvan év mulva. Mert az egyke rendszere mellett a folyamat a következő: 100 emberből lesz a következő nemzedékben 40, a második nemzedékben 16, a harmadik nemzedékben 6,4 és ez a pusztulási folyamat, a jelek szerint, még gyorsul is.

Kik lépnek az elhullott nemzedék helyébe? ha átlag minden harmadik ormánsági ház kihal, kik települnek beléjük? Elsősorban a németek. Ezek a jövevények, akik mint telepes vendégek kerültek Magyarországra, lassan-lassan előnyomulnak az Ormánságban is. Magam is ismerem ormánsági falvakat, ahol gyermekkoromban egyetlen német sem volt s ma 30—40 is van. Jönnek, mint Északbaranyában fölöslegessé vált

s ott elhelyezkedni már nem tudó napszámosok, feleslek, kivesszik felesbe az egykerendszer folytán megduzzadt ormánsági parasztbirtokokat, kezdik alázatosan, csendesesen, gürcölve, végül megszedik magukat s megvásárolják a földet. Ugyanúgy a horvátok is. Amíg a német törpe kisebbségben van a magyar faluban, szerény, csendes, szolgálatkész, alázatos, sőt magyarul is beszél. Amint a száma növekszik, követelőzni kezd, német prédikációt kíván a templomban, német tanítást az iskolában. Mihelyt a száma egyenlő a magyaréval, hozzáfog a maga érdekeinek *erőszakosabb* szolgálásához. Akkor azután a magyar falunak vége is. Már a telepítés idején nagy előnyökkel indul harcba a német a szélvert, földhözragadt magyarral szemben: prima műnőségű földeket kapott, adómentességet, házat, tenyészállatot stb. Előnyeit később is növeli. Mezőgazdasági kiállításon például az ő állatainak terményei kapván díjat, ő élvezi a kormány támogatását és kölcsöneit is. Mert az az elv, hogy *támogatni az erősebbet kell*, a gyengébb pusztuljon. Így érvényesül az egész vonalon egy természetellenes, embertelen s erkölcstelen elv: *az erősebb az értékeesebb, a gyengébb az értéktelenebb, következképpen el kell pusztulnia*.

A nagy kiegyezés, az »amerikai fellendülés« megeremtette a maga »nagy« politikusait is, akikre illik manapság úgy hivatkozni, mint a magyarság és emberiség nagyjaira. Nem kell ehelyütt neveket említenem, elég, ha működésük eredményeit szemléltetjük. Megállapítjuk, hogy az Árpádház kihalása óta Magyarországon sem észszerű, a magyarság életfeltételeinek megfelelő *rendessé telepítés*, sem igazán *keresztyén szociálpolitika* nem volt. A Hunyadiak korában már tulntengett oligarchia vetélkedése végül pusztulásba vitte az államot. Ezután a török hódoltság következett, majd a Habsburgok uralma azok szerint a szempontok szerint, melyeket ismételnünk felesleges. Amikor pedig Magyarország megkezdte a maga modern önálló állami életét, a politikai és gazdasági liberalizmus diadala jött el, hogy végül az ország elvérezzék Németországért. És ma...

Igen, itt a nagy kérdés: mit kell tennünk? Kiss Géza felveti a kérdést, mint már mások is annyian, Fülep Lajostól e sorok írójáig, sőt immár nem egyszer hivatalos körök is. Kiss Géza sem felejt el hangsúlyozni elsősorban a belső, erkölcsi megújódást. Ez természetes. Ha maga a pusztuló nép mondja »felvillanó szemmel«: *akarom, hiába rinder. Erkölcsei megújodás azonban nélkül, hogy az egész ország meg ne ujhód-nék, elképzelhetetlen*. Ennek a belső megújódásnak teljesnek, mindent áthatónak kell lennie, a politikától az irodalomig, a gazdasági élettől a

1938. Febr.

zenéig, a közigazgatástól a sajtóig. Önmagában, párhuzamos, egyidejű gazdasági-erkölcsi megújulás nélkül ez elképzelhetetlen. Kiss Géza is rámutat a gazdasági kérdésekre. Nem tartozik azok közé, akik unos-untalan hangoztatják az erkölcsi követelményeket, akik nagyok a meghatott köznyvezésben, a hang reszkettetésében s az erkölcs ostorának szigorú isuhogtatásában, de szemforgató hipokrizissal torpannak meg, mihelyt az erkölcsi parancsok *gyakorlati érvényesítéséről* van szó. A kis ormánsági falvak nagybirtokok harapófogóiban fuldokolnak. Egy-egy falu határában 30—60 százalék a megmozdítatlan nagybirtok aránya. Ezek között vannak indigénák birtokai csakugy, mint közalapítványi és katolikus egyházi birtokok. Az indigénákról ne beszéljünk, elég, ha Kiss Gézával rámutatunk arra az ugyancsak erkölcstelen állapotra, hogy míg honfoglaló nemzetségek leszármazottai kispaszti, vagy éppen napszámos sorban tengődnek a neoaquistica commissio magyargyilkos tevékenysége következtében, az indigénák a maguk ezer holdjain nyugodtan élnek. De nem dicsérendő a helyzet például a közalapítványi birtoknál sem. Ahelyett, hogy ma, a »népies« politika korában kisbérlnének, vagy bérlőszövetkezeteknek adnák bérbe őket, egytagban adják ki nem is mindig magyar bérlőknek, sőt, tudok esetet, hogy hollandinak. Az egyházi birtokokon is ez a helyzet. Sőt rosszabb, mert ahol saját kezelésben folyik a gazdálkodás, mindennek inkább mondható, mint mintagazdálkodásnak. (Lásd Darócihalma pusztát.) A cselédség is nem egyszer horvát, vagy éppen német. Vannak azután bankkézre került birtokok. Hogy ezeken milyen állapotban van a gazdaság, milyen színvonalon él a cselédség, arra elég idéznem cikkeimet, melyek a *Magyarországban* jelentek meg. Tudok eseteket, amikor paraszt-bérlőszövetkezetek minden követ megmozgattak, minden módszert igénybe vettek; s a bérletet mégsem ők kapták meg, hanem valami idegen bérlő.

Kiss Géza pártatlan bizottság kiszállását követeli a helyzet megvizsgálására. Én ilyen bizottságokban nem hiszek. Pontosán tudom, mit lehetett volna tenni eddig is Baranyában, tudom azt is, mit nem tettek és miért nem tették. De ha már bizottságot akarunk, álljon e bizottság az ormánsági nép falvanként választott s kiküldött képviselőiből. Ők mondják el, mit látnak jónak a maguk érdekében. Bizonyosan el tudják mondani s igazuk is lesz. Minden tiszteletem és csodálatom Kiss Gézáé, Fülep Lajosé s még egy-két nagyszerű lelkészé, aki utolsó órként áll a beszakadó gátakon, noha tudja, hogy az áradat elsodorja őt is. Nemcsak kívánom, de ezennel követelem is, hogy egy megalakítandó bizott-

ságban benne legyenek, (de benne legyen a hivatból kényszernyugdíjba küldött ormánsági orvos, Hidvégi János is, aki ugyancsak kiállt az Ormánság érdekében.) Bocsánat azonban, éppen az Ormánságban vannak lelkészek, akik nagyon is belefáradtak, beleuntak, vagy beleközböcsődtek a néppel való érintkezésbe. És ha Ravasz László, aki szintén hallatta már szavát az Ormánság létkérdéseiben, meg az egyház szigorúan megfontolná ezt a körülményt, az csak hasznára válnék az ügynek.

De hogy ez a bizottság mit tudna tenni, gyakorlatilag, azt nem értem. Kiss Géza hivatkozik az ősiség törvényére, (mint Fülep Lajos és én is) az örökösödési jog megváltoztatására, (mint ugyancsak Fülep s én is s mint annak idején, 1926-ban a képviselőházban Bethlen István akkori miniszterelnök is kijelentésbe helyezte) A kérdésre, hogy mikor lesz magyar kormány, amely egy bizottság ilyenértelme elölterjesztését nemcsak »megfontolás tárgyává« tenné, de megvalósítaná, egyelőre nincs jó, aki felelni tudna. Kiss Géza három örökösre alapozná örökösödési törvényét, Fülep s ugyancsak én is négyre. Kétségtelen, hogy ez egycsapásra megváltoztatná a helyzetet s ezt maguk az ormánsági parasztok is mondják. *E törvényt azonban az egész országra szóló érvénnyel kellene meghozni s kiegészíteni az ősiség törvényével, így a mammutbirtokok természetes uton leporlanának.* Nemcsak az Ormánságban van ugyanis egyke s nem is csak a parasztoknál. A nagybirtokosok egykéről azonban kevés szó esik. Kiss Géza nem ír »paraszt-hitbizomány« tervéről, amely az emlékezetes bakonyi minisztertanács után került a köztudatba a Gömbös-kormány idején. Hogy nem említi, csak helyeselhetjük. Ez a helytelen terv ellent mond a célnak s éppen az egyke terjedését szolgálja. Viszont kívánja Kiss Géza, hogy felhasználva az ormánsági nép ősi készségét a kender- és lentermelésben, állítsanak fel szövőgyárat. Tehát be akarná telepíteni a kapitalizmust olyan formában is, amilyenben még nem telepedt be. Ilyen gyár törvényszerűen proletárrá súlyosztaná a ma még független parasztságot is, holott ez a nép éppen szolgálni, függeni nem tud s nem akar, — mint helyesen mondja Kiss Géza — hanem inkább elpusztul. Egy szövőgyár bérdíktatúrájával ránehezednék az egész környékre. A családi és községi kötelekeket még jobban felbontaná. A termények átvételi árát ő illetve a kartel szabná meg, így a kispaszttok mihamar a cukorrépa-termelők helyzetébe jutnának.

Nem gyár kell ide, nem a kapitalizmus fogyverei kellene! Inkább szövetkezet. A Sárközben sikerült létrehozni egy kézimunka-termelő és ér-

tékesítő szövetkezetet. (Pilis Zoltán ügyész érde-
me.) E szövetkezet nagyon szép eredményeket ér-
el, a szövőszekek száma szaporodik, az öreg szö-
vőasszonyok átadják művészetüket a fiatalabb
nemzedéknek, gyönyörűen szerepelnek nemzet-
közi vásáron, kiállításokon, megrendeléseket kap-
nak külföldről is. Mesteri készítményeiket *ke-
reskedőnek nem, csak magánembernek adják el.*
Ez biztosítja munkájuk szolid ellenértékét csak-
ugy, mint művészelük fennmaradását, mert nem
kell alkalmazkodniok a kereskedők kommersz-
izléséhez. Mióta a szövetkezet virágzik, már nem
terjed a hirhedt sárközi egyke, hanem az eny-
hébb *kettőcske* jött divatba. Sajnos, Kiss Géza
jelentőségel nem tulajdonít a szövetkezetnek. Pe-
dig az erkölcsi megújulás a szövetkezeti szel-
lem uralomrajutása nélkül a termelés és érté-
kesítés egész vonalán elképzelhetetlen. És az
ormánsági nép, mely a multban állandóan fel-
emelő példáját nyújtotta a kollektív tevékeny-
ségnek s amely ma is nagyszerűen vezet ban-
kot, kereskedelmi vállalkozást, gazdaságot s
amelynek tág látóköre lépten-nyomon megsze-
gyenithetne előkelő politikusokat is, különösen
alkalmas a szövetkezeti életre. *Csak így lehetne
helyreállítani a rettenetes erkölcsi rombolást, mel-
lyel a liberalizmus a szabad harc öldöklő s
anarchikus rendszerével végzett, így lehetne visz-
szátéríteni a súlyos időkkel is sikerrel szembe-
nézni tudó régi kollektív szellemhez, az igazán
keresztényen er.ő'cs uralmához Sőt a legerélyesebb
szövetkezeti mozgalom nélkül mindenféle föld-
reform és telepítés is eredménytelen, a pusztulást
egy nemzedék tartamára megálljtaná, de végül
meg nem akadályozná.*

Kiss Géza végső következtetései a jövőre
nézve lesújtók. Könyvének e részét így fejezi be:
»250 év annyi magyargyilkos támadása s még
gyilkosabb magyar nemtörődömsége minden való-
színűség szerint megásta a sírját (az Ormánság-
nak). S ami 40 évvel ezelőtt még hozhatott volna
gyógyulást, ma már alig rántja vissza a sír
széléről. A magyar fának ez az ága nem lesz
többet«. Erre az esetre Kiss Géza mintegy gyász
jelentésnek szánja könyvét: »ez is volt!« A
sötét reménytelenség fel-lelűti fejét könyve más
helyén is. De azért hisz, hisz az igazán s komo-
lyan Istenhívó cimberék fanatikus hitével. Kétség-
beesetten hisz. Hogy milyen erkölcsi szilárdság,
népének milyen forró, görcsös, minden poklokot
átízzó szeretete kell ehhez a hithez, az tudja
csak, aki maga is az Ormánságból jött, vagy látó
szemmel, érző szívvel ment oda. Lehetetlen vissza
nem emlékezni arra a husvétra, amikor Baj-
csy-Zsilinszky Endrével és Talpassy Tibor író-
barátommal jártuk be az Ormánságot. A néma,
kihalt utcásozokra, melyeken gyermekkoromban

még ragyogó hófehéren pompázva, mint hattyuk,
ringtak végig a lányok s menyecskek s melye-
ken most beszögezett házak, koszlott háztetők, el-
hagyott gyümölcsösök, gyomverte udvarok ásitot-
tak, mint hullák. Imitt-amott a néma öregek,
mint apatikus indiánok meredtek felénk. Zsi-
linszky nem tudta visszafojtani könnyeit. Kiss
Géza kákicsi parókájában, a halálos esti csend-
ben olvastuk azlán a grafikonok ijesztő számait.
Néztük a zuhanó vonalakat, melyek egy nemes
nép pokoli hullását mutatják. Ez az érzés lep
meg, amikor Kiss Géza könyvet leteszem a ke-
zemből. Nemes könyv, bátor könyv, igaz könyv,
magyar könyv. Olyan, mint egy mécses mellett
egyedül tépelődő-vivódó lélek testámentuma. Egy
nép testámentuma, népe, mellyel Kiss Géza tes-
te-lelke egy.

Ezenfelül példamutató mű minden szociog-
ráfus számára. Így kell és így szabad minden
komoly magyar problémához hozzányulni.

Kár, hogy az Irodalom c. fejezet nagyon
hiányos.

Már most felvetjük a kérdést: *hogyan s mint
fogadja a magyar sajtó ezt az országra és égre
kiáltó könyvet.*

Mindeddig »áll néma csend«. Csak Ravasz
László szólalt meg. De elkészülhetünk rá, hogy
itt-ott jelennek is meg nagyképű, dicsérő, vagy
»kifogásoló« könyvkritikák, a probléma mélyébe
nyúló sajtópolémia nem fog lángkapni. Holott
tele kellene lennie a sajtónak, visszhangoznia
kellene az Országgyűlésnek. De hát Kiss Géza
nem filmnagyság, nem külföldről hazatért szí-
nész, nem Németországból kiltett író, Kiss Géza
»csak« magyar falusi lelkész, elporladt prédiká-
torok utóda. A riport, melyet megírt, nem gyil-
kosságról szól, csupán egy országrész haláláról.

Mégis szóvá kell tennem valamit. Móricz
Zsigmond a könyv megjelenése után nyomban
lemond Kákicsra, öt napig tartózkodott Kiss Géza
otthonában, megnézte a falut s írt az egyik reggeli
lapban egy nagy cikket, meg egy tárcanovellát.
A cikkben kifejtette, hogy az *ormánsági nép
piszkos, lusta. Hogy bünt követelt el a nemzet
ellen s ezért pusztulnia kell. És hogy ő látta,
van ott föld elegendő, csak életkedv és munka-
akarat nincsen.* A novellában meg egy szülikeről
s egy régi doktorról van szó, akinek a neve
sem jut már az anyóka eszébe. A szülikét egy
menyecske ápolja. Ilyen »ormánsági« nyelven
beszélnek ezek az ormánságiak: »Parancsol egy
kis levest, szülিকে!« (Lásd: Parancsol egy szí-
vart, méltóságos uram?). A szülিকে így felel:
»Nöm«. És ezt mondja: »Betög vagyok«. És így
ejti »Sölle« (Sellye) nevét: »Zsöllye«.

Ami a cikket illeti: Kiss Géza ugyanott nyílt
levélben mondta el róla kemény megjegyzéseit.

1938. február

Szemére vetette Móricz Zsigmondnak, hogy öt nap alatt nem lehet megismerni egy haldokló népet. Hogy Móricz olyasmit tulajdonít Kiss Gézának, amit sohasem s olyasmit hiányol, amiről negyven oldalt írt. Keserűen panaszolja, hogy azok az öregek, akik a legcsudálatosabb népköltészeli és tájnyelvi kincseket adták nemcsak neki, de Csűry Bálintnak is, *örökre bezárultak ez után a rideg cikk után*, mely csak arra volt jó, hogy a budapesti aszfalton »vigyorogva adják szájról-szájra egy nép tragédiáját.«

Móricz Zsigmond rövid válaszában, szokása szerint, úgy tesz, minő a magát halottnak tettető bogár. Mint a kényes kérdéseket nem halló gyermek. Másról beszél, vagy hallgat. Azt mondja: itt nem fontosak az egyéni érzékenységek. Itt egy nép pusztulásáról van szó, világgá kiáltja tehát, hogy operáló késre van szükség. És hogy aki nem öt nap, de öt óra alatt nem tud megismerni egy falut s arról jó riportot írni, az öt év alatt sem tud.

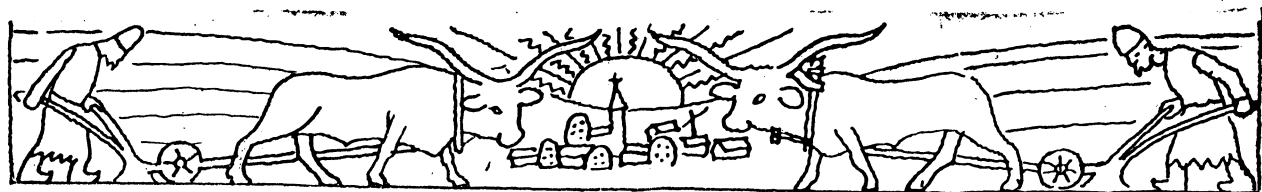
Szomorú cikkek, szomorú nyílt levél, még szomorubb válasz! Százszor szomorú, hogy Móricz Zsigmond írta a cikket s a választ s ő szolgált rá Kiss Géza nyílt levelére. *Szomorú, mint kortűnet*. Bármennyire hozzászoktunk is Móricz Zsigmond tájékozatlan, gyermetes politikai és szociológiai cikkeihez, bármennyit megbocsátunk is neki, ezáltal itt az ideje, hogy figyelmeztessük: vegyen maga mellé egy őszinte embert, aki elolvassa írásait s megmondja véleményét, önzetlenül, a saját és az ország érdeké-

ben. Ne fedezzen fel olyan problémákat, melyeket nála hivatottabbak régen felfedeztek, ne kiáltson ott ő világgá semmit ahol olyan kiáltások hangzanak el, mint Kiss Géza könyve s ahol egy nép kiált, melyet ő piszkosnak, lustának, bűnösnek, halálra méltónak tart. Öt nap alatt lehet riportot csinálni vonatablakból pesti polgárok számára, de nem lehet írni az Ormánság élet-halál kérdéséről. Aki nem tudja megérteni, — *vagy ha érti: kimondani* — hogy föld ma már azért van elegendő, mert félévszázados egykerendszer akkumulálta egy-egy kivesző család kezében, az ne szóljon bele az egykekérdésbe. Vannak itt írók, akik *több, mint másfél évtizede hirdetik és bizonyítják az egyke és a nagybirtokrendszer kapcsolatát*. Azóta elegendő ideje lett volna Móricz Zsigmondnak ebben az ügyben tájékozódnia.

Ami pedig a novellát illeti, a magyar tájnyelvek hangtani alaptörvényeit mégis illenék ismernie egy Móricz Zsigmondnak, illenék tudnia, hogy nincs »nőm« és nincs »betög« és nincs »Zsöllye«.

Mint ormánsági ember, aki az Ormánságnak köszönöm gyermekkori emlékeimet, vívódásaimat, problémáimat, a nyelvet, melyen írok, s aki munkám javát szenteltem az Ormánságnak — nem egyszer kegyetlen igazságokat mondva róla, — Kiss Géza mellé állok s Móricz Zsigmond könnyű módszereit helytelenítem. Ez kötelességem az Ormánság, Kiss Géza, az irodalom és önmagam iránt.

Kodolányi János

Kisvárosok Finnországban

Északi testvéreink nem alakították ki igazi világvárost. Ha az ember megérkezik a fővárosba, Helsinkibe, elcsodálkozik rajta, hogy a kikötő hatalmas méretei, a hajóforgalom pezsgő elevensége, a partokat szegélyező monumentális, modern raktárak sora mellett maga a város milyen vidékies arculatu, aránylag milyen csendes és családias. Pedig a finnek Helsinkit már tulságosan is nagyinak, zajosnak, nyugtalannak s nem is egészen finn jellegűnek tartják. Szívesebben is élnek vidéken s akit foglalkozása nem köt állandóan Helsinkibe, legalább nyáron kimenekül a városból s távoli vidékek csendjében huzódik meg. De azok közül is, akik minden nap bent dolgoznak a városban, sokan laknak a környéken, gyakran egészen elhagyatott, erdővel körülvett helyeken. Így elsősorban a szellemi foglalkozásuk: írók, tudósok, tanárok, művészek. A kényelmes és gyors autóbushközlekedés, vagy vasuti összeköttetés lehetővé teszi számukra, hogy naponként akár többször is a fővárosba utazzanak s dolguk végeztével megint hazatérjenek. A finn szereti a magányt, a csendet, családi élete bensőséges és meleg, a rokoni kapcsolatok olyan erősek, mint amilyenek nálunk még a középkorban a nemzeti kapcsolatok voltak, így szívesebben élnek a fővároson kívül, olyan helyeken, amelyeket mi isten hátamögöttinek szoktunk nevezni.

Helsinki lakossága 273.000 főnyi, tehát nem valami nagy. Az idegen azonnal megérzi rajta azt a finn szellemet, amelyet az odaválósiaiak nem éreznek: a családiasságot, intimitást, puritán egyszerűséget és csendet. Mert jóllehet Helsinki utcáin az autók állandó áradata hullámszerű és az utcakereszteződéseknél ugyancsak vigyázni kell, az élet ritmusa mégis megnyugtató, szelíd, csendes.

Mint Finnország sok városát, Helsinkit is a svédek alapították s a lakosságnak körülbelül negyedrésze ma is svéd. Így van ez a tengerpart legtöbb városával, különösen a déli és délnyugati partok mentén. Éppen, mert a finn szeret visszavonulni a magányba, a legtöbb városugy keletkezett, hogy az országot megszálló svédek várat építettek, vagy kikötőt nyitottak s a vár, a kikötő környékén elsősorban ők telepedtek meg a közigazgatás, a politikai, vallási, tudományos és kereskedelmi élet ezután odavonozta a finneket is. Persze őket a svédek iparkodtak elsvédesíteni. Ha az iskola, a templom, a katonaság nem volt erre elegendő, hát a finn ujszülötteket egyszerűen svéd néven irták be az anyakönyvbe. A finn vezetéknevet vagy

svéd kiejtés szerint elferdítették, vagy lefordították svédre. Így lett például *Kallelából*, a nagy finn festő nevéből: *Gallén*.

De, természetesen, alakultak városok más módon is. Egy-egy vidék lakossága időnkint bizonyos ponton összegyűlt, hogy terményeit kicserélje. Hogy hol, az attól függött, milyenek a közlekedési viszonyok. Így alakult például a tiszta finn lakosságú középfinnországi Jyväskylä. Ennek a nevét magyarra talán Gabonafalunak lehetne fordítani. Míg a tengerparti városokon észrevehető a svéd eredet, a közép és északfinnországi kisvárosok szintiszta finn lakossággal és jelleggel fogadják az utazót.

Természetesen, meglátszik a finn városokon az orosz uralom nyoma is. Minden városban akad középület, amelynek építési módja oroszos. Ha más nem, hát a vasuti állomás. De még ez is különbözik a keletlengyelországi, lett, vagy észtországi vasuti állomások sokkal erőteljesebb orosz jellegétől. Oka ennek az, hogy az 1898-ban beköszöntött orosz uralom idején már Finnország majas kulturával rendelkezett s megvolt a maga kialakult stílusa, meg az is, hogy Finnországban az orosz uralom sohasem volt olyan kizárólagos, olyan mindenáron érvényesülni akaró, mint például Lettországból, vagy Észtországból. Hogy kisebb-nagyobb mértékben mégis érvényesült az orosz gondolkodásmód, orosz izlés, az természetesen, hiszen egész Keleteurópában így van ez, *nem hiába nevezték az oroszokat »Keleteurópa franciáinak«.* Gazdag kulturakör kezdődik Varsótól keletre és északra, amely egészen Vladivosztokig terjed s magába olvasztja a legkülönbözőbb turk szteppenépek és finnugor erdei népek kulturáját, olyan csodálatos ötvözetbe, amelynek egyes részeit a tudomány talán sohasem fogja tudni teljesen elválasztani egymástól.

Ha maga a főváros, Helsinki is a csend, családiasság, egyszerűség és közvetlenség benyomását kelti, mennyivel inkább kelti a vidéki, kisebb városok! Hiszen ezek egyike sem haladja meg a 100.000 főt. Így például Turku, az ősi egyetemi és kikötőváros lakosainak száma mindössze 70 ezer, Viipurié, amely pedig mindig nagyon fontos erősség és kikötő volt a Finn öböl belső csücskében s amelyet közvetlen vasutvonal köt össze az Inkeri földszoroson át az egykori Szentpétervárral, ma Leningráddal, ma is csak 72.000 lakossal rendelkezik. A nagyobbak közé tartozik még a modern gyárváros: Tampere, cementből és üvegből épített, parkokkal körülvett s inkább klinikához, mint gyárhoz hasonlító műhelyeivel, mindössze 59.000 lakossal, a Svédország közép-

Magyar Élet 1938. márc., 3. 12.

ső partvidékével szembenező s már a nevéből megállapíthatóan svéd alapításu Vaasa 29.000, Pori 24.000 és a legnagyobb cellulózegyárral dicsekedő délfinnországi Kotka 19 és fél ezer lakossal. Már például Lahti, melyet a magyar rádióhallgatók is ismernek a finn nagyadó révén a kisvárosok közé tartozik. *De akár hatvanhetvenezer, akár csak két-háromezer lakosu legyen is egy vidéki város, vannak tulajdonságaik, melyek közösek.*

Igy elsősorban a rendkívüli tisztaság. Bámulatos, hogy a csinos, otthonos faházakkal szegett széles, levegős utcák milyen tiszták. Az ember sehol sem lát nyitott árkokat, tócsákat, szennyvizet. Ugyancsak tökéletes a világítás is. Finnországban szinte pazarolják a villanyt még a faukon, félreeső kis paraszttanyákon is, olyan olcsó. A város közepén rendszeren egy nagy tér van, Bauhaus-stilusu banképületekkel, üzletházakkal, autóbuszállomással és a szélrózsa minden irányában utra-készen álló modern és tiszta autóbuszokkal. Ugyarott van a benzinállomás, a javítóműhely is. Kék nadrágba és zubbonyba öltözött sapkás lányok futnak az érkező kocsik elé, boszorkányos gyorsasággal esnek neki törölruháikkal és keféikkel s percek alatt ragyogó tisztára törölgetik, közben hetykén kötekedve a bőrruhás soffőrökkel.

Az utcákat két-három sorban fák szegélyezik. Amikor például a nyáron, este tíz óra tájban megérkeztem Lahtiba, a legszebb finn kisvárosok egyikébe, a hársak épen virágoztak. Szédítő mézes illatot hömpölygetett a hegyekről áradó szellő, a nap még nem nyugodott le, piros sugaraiban mint aranyfüst ragyogtak a hatalmas virágzó fák. A széles utcákon gyermekes nevetgélés közben sétált a fiatalság, az egész város olyan vidám, békés, barátságos volt, mint ha egyetlen nagy család körébe toppantam volna. De nemcsak Lahtiban, másutt is így van ez. Nyáron a világos éjszakájában órákhosszat sétál, nevetgél, tereferél a nép, hiszen éjfélkor még olvasni lehet a szabadban. Ilyenkor a finnek meglehetősen keveset alszanak. Csak a madarak ülnek némán fészkeiken, csak a természet alszik, de a parkok bokrai, fái dusabban árasztják illatukat s ez olyan megejtő, különös élmény, amit semmihez sem lehet hasonlítani.

De nem kevésbé szépek ezek a kisvárosok télen. Amikor a hó még tisztábbá teszi a tiszta utcákat és épületeket, a fák, bokrok mintha ezüsből lennének és a kicsiny szánok nesztelenül siklanak a havon. Csikorgó hideg van, de nem érzi az ember. Az ég kék, a nap úgy süt, hogy kedvünk kerekednék meztelenre vetközni. A járókelők is szánkát tolnak maguk előtt, melynek hosszú, vékony talpa, gyerek-kocsi fogójához hasonló támlája s elől ülése van. Fél lábukkal taszigálják ezt a kis szánt, fél lábukkal pedik a

talpára állnak. A gyermeket, vagy a terhet az ülésre teszik. A dimbes-dombos utcákon azután széleseben siklanak lefelé. A lovasszán is olyan kicsi, mint egy ruháskosár, nagy szorongva alig férnek el benne ketten. Egy lovat fograk bele, a kocsis gyakran hátul ballag, az utasok feje fölött tartja a gyeplőt s időről-időre feláll a szántalp végére. A zömök csengős farkó vigan üget és vastag párafelhőt fuj maga köré.

És ha csendes a finn kisváros nyáron, *milyen csendes télen!* Az üvegszerűen tiszta levegőben messzire hangzik minden szó. Különösen éjszaka. Mert az utca még éjszaka sem hal ki teljesen. Moziból, színházból vig terefere közben mennek haza az emberek, a lányok, fiúk szalágnak, hóval dobálóznak, — gyakran még az öreg urak, sőt öreg hölgyek is résztvesznek a hócsatában! — Az autótaxik soffőrjei összegyűlnek az utcasarkon és hangos nevetgélés közben mulatságos történeteket mesélnek, csatlakozik hozzájuk a vidám rendőr is, nagyszerű csizmájában, prémes bundájában és széles prémkucsmájában. Néhol bundája fölé öltött fehér köténnyel éjszakai virslíárus áll gőzölgő kocsija mellett, mely hasonlít a mi fagyaltos kordéinkhoz. A kosiban faszénparázs fölött gőzölg a víz, benne a friss virsli piroslík. Az éjszakai járókelők el nem mennek mellette anélkül, hogy be ne kapnának egy pár meleg virslit. Ez már így szokás, ha másért nem, hát azért, hogy a derék árus ne ácsorogjon hiába a hidegben. Neki is élnie kell.

A virslíárus jellemző alakja a kisváros téli éjszakájára. Nem mogorva, nem is tolakodó, inkább vidám és szerény. Vevőivel hosszan eltereferél a filmről, szindarabról, amit azok láttak, a város érdekesebb eseményeiről, közben fúrge táncot jár a havon, mint valami medve, hogy meg ne fázzék.

Közös vonásuk a kisvárosoknak az is, hogy nemcsak több mozi, hanem két-három színház is található bennük. Így Tamperében három színház is van, mind a három egészen elsőrangú, modern intézmény. Egyiknek az igazgatója egyike Európa legkitűnőbb esztétikusainak, becsült költő és jó novellairó. A másik a munkásszínház. Ennek igazgatója nemrég Budapesten is járt, hogy tanulmányozza az itteni színházi viszonyokat, előadásokat. A harmadik színházban műkedvelők játszanak, mert tudnia kell, hogy Finnországban a műkedvelő társulatok százai működnek. *Nemcsak a mozik, de a színházak is egészen korszerű felszereléssel rendelkeznek,* így Tamperében, Viipuriban, Turku-ban a legmodernebb rendezési problémákat oldják meg. A nagy színészek és énekesek rendszeresen eljárnak a vidéki városokba vendégszerepelni. *Egy-egy szindarab sorsára sokszor döntőbb jelentősége van a vidéki előadásoknak*

mint a fővárosiaknak. A finn szerzők mindig büszkén emlegetik, ha darabjukat gyakran tűzték műsorra vidéken.

A sok fa és park, a rengeteg virág mellett jellemzők még a jó szobrok is ezekre a kisvárosokra. *Finnországban igen kevés rossz szobrot lát az ember. A nagyok megbecsülése anynyira el van ott terjedve, hogy talán szegyenlenék is magukat, ha egy-egy nagy író, politikus, vagy hős emlékére rossz szobrot állítanának. A nagyok kultusza az ősök kultuszával van kapcsolatban.* A finn már életében meg szokta venni a sírhelyet, ahol nemcsak ő, hanem majd egész családja is pihenni fog. Ha meglátogatja szülőföldjét, nemcsak apja, anyja, testvére sírjára visz koszorút, hanem a déd, sőt sokszor ük-apa, ükanyja sírjára is. *A temetők megragadóan szépek mindenütt.* Rendkívüli gondtalanul ápolják a sirt, hatalmas fák árnyékában, virágos fák alatt pihennek a halottak. Nevüket többnyire egyszerű, sima kő hirdeti. A sírokat sem harminc, sem több esztendő elmúltával sem bolygatják meg, a siremlékeket nem dobálják ki, nem gyűjtik össze, hogy épületkőnek eladják. Amit egyszer a halál megszentelt, az mindig szent marad a szemükben és ezt a szentséget nem kötik sem harminc, sem ötven, sem száz esztendő elmulásához. Így szent a finn szemében a szobor, vagy emlékmű is, amely egy halott nagy ember emlékét hirdeti. Igen egyszerű sorból származó nők, — parasztlányok, munkásasszonyok is — elmennek a szoborhoz, hogy virágot tegyenek elé, a sírhoz, ahol egy nagy költő, író, festő, szabadsághős, kulturpolitikus nyugszik, néhány csendes percel szentelnek emlékének, csinosítgatják a sírját s egy szál virágot tépnek le róla emlékül. (Ez a virág gyakran csak vad árvácska, vagy ibolya.)

Minden vidéki városnak van valami olyan varázsa, vagy kincse, amely megkülönbözteti a többtől. Itt van például Viipuri hatalmas, sötét vára, mely uralkodik a városon. Ugyancsak régi svéd várat találunk például Savonlinnában, Olavinlinnában. A várak többnyire jó állapotban vannak, fenn trónolnak valami zömök sziklahegyben, vagy szinte belemerülnek a vízbe, mohos fekete lábaikat egy-egy tó hullámai mossák. Kuopio városának hasonlíthatatlan varázsát az adja, hogy ugyszólván tóvilágból emelkedik ki, öblök, csatornák és ágak szövevényéből, olyan csodálatosan, mintha Soumi földje álmodta volna, a hatvanezer tó országának ma is ősi mítoszokkal, ezeréves dalokkal teli földje. Lahtit félkör alakban szelid hegyek fenyves gerincei övezik, mintha a természet az ölébe vette volna ezt a bűbajos városkát s mintha dédelgetve ringatná. Másfelől a Vesijärvi nevű hatalmas tóvidék öble nyul felé, pezsgőéletű kikötővel, fatelleppel, papírgyárral a kikötő partján. A Vesijärvi

egy keskeny csatornán át kapcsolatban van a Pääijennä tóvidékkel. Nyáron szorgalmaskis gőzösök a vizen usztatott fenyőtörzsek ezreit vontatják az öböl felé. Az öböl meg úgy belepí a fatörzs, hogy a hajók percekig vonulnak közöttük, egész famezők lepik a vizet. A gyermekek legfőbb mulatsága, hogy a sikos törzseken meztláb fogócskáznak.

Lahti utcai szélesek, nyitlak, mint egy alföldi magyar falu utcai, de már például Hämeenlinna, a dus káposztáskertekkel övezett szép kis város utcai keskenyek, görbék, mint egy középkori német városéi. Tava is van, kikötője is van ugyan, de ez csak afféle csónakkikötő, nem fogható Lahtiéhoz, mely szinte tengeri kikötőhöz hasonlít. Ez is tiszta finn város. De már majdnem teljesen svéd például Porvoo. Pirosrafestett házacska, görbe, szűk utcai a folyóra rugnak. Mint a legtöbb vidéki város, ez is többször leégett, mindamellett néhány többszáz éves faházát találunk benne. Egyik ilyen ház a volt régi városháza. Amikor egy téli éjszakán, sűrű hóesésben magányosan sétáltam néma utcáin, ez előtt a ház előtt csodálkozással álltam meg. Óriási fenyő magasodott a ház előtt s ez a fenyő fel volt díszítve karácsonyfának. Apró villanykörték ragyogtak az emeletmagas élőfán s a táncoló hópelyhek, mint pillangók a gyertyafényt, úgy repdesték körül. Percekig álltam ott, körülöttem halálos némaság volt, csak a hó zizegett a fülem körül. A faházak ajtóit, ablakai sötétek voltak, a puritán svéd lakosság az igazak álmát aludta, csak a fa ragyogott az éjszakában, csak a puha hó hullott nesztelenül. Alig tudtam elmenni a csodálatos helyről. Ez a régi svéd városka arról nevezetes, hogy itt van a legnagyobb finn könyvkiadóvállalat nyomdája. Óriási nyomda, világvárosi méretű. Lassanként megváltoztatja a lakosság nemzetiségi összetételét, többszáz finn munkást foglalkoztat s az ő családjaik egész finn kolóniát alkotnak.

A svéd lakosságú kisvárosok nem olyan eleve nek, vidámak és közvetlenek, mint azok, amelyekben szintiszta finnek laknak. A svédek jó módu, kissé szigorú s a finneknél is puritánabb emberek. Az öregasszonyok többnyire feketében járnak. Ez a szellem rányomja bélyegét a városra is. Valami hüvös zárkózottság érzik a svéd városon s bár a fiatalság vidám, egészséges és életrevaló, nem hasonlít a finn legények és lányok örök pajzanságára, kötekedő jókedvére. *A finnben mindig van valami könynyelműség. Nem gondol annyit a holnappal, mint a svéd.* És nem itéli meg olyan erkölcsű szigorral embertársait, könnyebben megbocsát, elnézőbb. Az emberek hallgatagabbak, az utca csendesebb, mint a finn városokban. Ezt tapasztaltam Hankoban, svéd néven Hangöben, egy tegerparti kisvárosban is. A nagyszerűen

kövezett utcák csakugy árasztják magukból a szigorú rend szellemét. Egykor ez a kis város nagy tengeri forgalmat bonyolított le, nagyterjedelmű kikötőjében most is ott állnak a hosszú raktárházak, ott nyulnak a vasuti sinek. De a raktárak ajtaját bezárták, a sinek között felburjánzott a gyom, a kikötő kihalt. Hajót csak akkor lát az ember, ha a messze kinyuló földnyelvet megkerüli a stockholmi gőzös és szikrázó lámpáival üzen a jólétről tanuskodó házaknak. Ám annál jobban pezseg az élet Kottában. Itt most építették fel a világ egyik legnagyobb cellulózgyárát. A felraktározott s feldolgozásra váró fatörzsek emeletmagas utcákat alkotnak. Ezek már amerikai méretek. Itt látja az ember, milyen mérhetetlen kincseket zúdítanak magukból az erdővel borított hegyek, milyen mérhetetlen gazdagsága Finnországnak a fa. Aki ezeket a szálfahegyeket látja, nem csodálkozik rajta, hogy Finnország költségvetése évi százmillió márka felesleggel zárul!

Alljunk meg a helsinki autóbuszállomás várótermében a menetrendtábla előtt. Hová utazzunk? Szinte percenként indulnak az autóbuszok minden irányban, fel a Jeges tengerig. Podgyászunkkal nincs gondunk, a soffőr elhelyezi hátul, fizetni sem kell érte. Jegyváltással sem fáradunk, ha megérkeztünk utunk céljához, a soffőr megmondja, mennyi jár neki. Menjünk *Imatrába*, a világhírű vizeséshez? Át sem kell szállnunk, néhány órai ut az egész. Állami szálloda van ott, a vizesés fölött, a fenyvesek sötét karéjában, napi 3-4 pengőért pompás és főként csendes szállást kapunk. Vagy menjünk talán *Hämeenlinnába*? Az út gyönyörű, hegyre föl, völgybe le s ott van Finnország legszebb parkja, az Aulankó. De aki azt hinné, hogy a város nevében azért van a »linna« szó, mert ott vár van, tévedne. A »linna« ezúttal nem vár, hanem börtönt jelent. Ez azonban ne riasztson vissza a várostól: a finn börtönök majdnem üdülőhelyek, kertekkel szobákkal, melyeket már nem is lehet cellának nevezni. Vagy utazzunk inkább Turkuba, ebbe a bájos kisvárosba, mely olyan méltán büszke ősi egyetemére és gyönyörű, gótikus katedrálisára? Jyväskyläbe is utazhatunk Lahtin át, levegőtávolságban is több kétszázkilométernél Helsinkitől, de az autóbusz óránként hatvan kilométer sebességgel rohog a kanyargós, keskeny országúton, a fenyvesek között. Mehetünk vonattal is, úgy kényelmesebb. Ha gyorsvonaton utazunk, jegyünkhöz még külön helyjegyet is kell váltanunk. Tampere-n, a gyárvároson megyünk át. A *vasutikocsi széles, tiszta, kényelmes*. Lassan leszáll a téli est, olyan ez az utazás, mintha a magyar Alföldön robognánk. Kevés állomás, mindenfelé hó és havas erdő. Az állomások fából épült házacskák, békésen pipálnak a hótakaró alatt. Kü-

lönös nevük van, ezeréves mítoszokat rebbent fel a lélek mélyéből egy-egy állomásnév. Valamikor áldozatot mutattak be egy-egy ligetben; tóparton, vagy dombon. A barátságos kalauz medveléptekkel megy végig a vonaton vastag bundájában. Előre megmondja, milyen állomás közeledik s hány perc múlva leszünk ott.

Egy csatlakozóállomáson át kell szállnunk a személyvonatra. Nagy nyüzsgés, tolongás van a perronon. Hordárnak itt nyoma sincs. A legelőkelőbb hölgyek is maguk cipelik bőröndjeiket. Az étteremben a tömeg egyetlen kavargó örvény. Urak, parasztok, katonák és munkások tolonganak a kiszolgáló asztal előtt, ahol a csinos kisasszonyok ördögi gyorsasággal adják át a teát, kávé, levest, sültet az utasoknak. Miredekni maga viszi az ételeket az asztalához. Nagy állomás ez, Haapamäki a neve, majd megfuladunk a tömegben.

Végre, késő este, Jyväskylä. Nagyon szép, barátságos kisváros. Válogathatunk a szállodákban penziókban, napi 3-4 pengőért barátságos, otthonos szobát kapunk a legkisebb, fából épült fogadóban is központi fűtéssel, hideg-meleg vízzel. Még örülhetünk, ha van üres szoba. Ezek a kisvárosok állandóan tele vannak jövő-menő utasokkal. Papok, katonatisztek, parasztok, kereskedők utaznak keresztül-kasul. Hát még ha valami ünnepség van a városban. Akkor hiába kóborog az idegen, sehol sem kap szállást. Nem is esoda, ebben a kisvárosban van a pedagógiai főiskola, — magyar is akad ott mindig —, de van üvegyár is.

Reggelre kelve újságot akarunk olvasni. Van vagy három helyi lap, nagy formátumu napilapok, a világpolitika eseményeit, sőt a finn irodalom jeleseinek műveit is meglátjuk bennük. Ezenfelül színházi, irodalmi kritikát is időszerű darabokról, filmekről, könyvekről.

Étkezni menjünk el egy szövetzeti étterembe. *Finnország minden táján a legkülönbözőbb szövetzetek tartanak fenn éttermeket*. Az ország összes vasuti és autóbuszállomásán szövetzeti éttermeket találunk. A helyiség itt is modern, tiszta, a fehérén megterített asztalokon virágcserepek állnak. Virág mindenütt van Finnországban. A kiszolgáló kisasszonyok csinos ruhában, nesztelenül siklanak a vendégek között. Itt tanárok ebédelnek, ott környékbeli parasztok ülnek bütykösorru csizmákban, nehéz prémes bundájukat, keztyűiket a fogastra akasztva. Olyan csend van, hogy csak suttogva merünk szólni a kiszolgáló kisasszonynak.

Aztán bejárjuk a városkát. Fenyves hegyek koszorúzzák, a hegyoldalakon nyaralók. A városon kívül hóborította parkban találjuk a pedagógiai főiskola épületeit. Az utcákat alacsony faházak szegik, ritkán emeletesek. Mindenfelé száznak csilingelnek, nyugodt, vidám parasztok ül-

nek a szánon prémekbe bugyolálva. Itt nem látod, hogy a sulyos terhet vontató lovat verik, csak úgy, mint falun, városban sem látsz a kocsisok kezében ostort. Viháncoló iskolásgyerekek rohannak a gyalogjárón, csuszkálva és hógolyót hajigálva. Ha egy-egy hólabda a járókelők közül puffan valakin, abból sem lesz nagy baj. Mindenki nevet, az is, akit megdobtak. Nagy csirkefogók ezek a finn gyerekek, tudják, hogy nem veri meg őket senki.

Ahogy a békés utcákon sétálunk, minduntalan parkba érünk. Itt a kétéves kis csöppsek mamájuk, vagy testvérük felügyelete alatt gyakorolják a szíes tudományát. Nem puffannak nagyot, olyan közel vannak még a földhöz.

Egyszerre az az érzésünk, hogy tűz van. Harangoznak. De nem úgy, mint nálunk, nem szabályosan kettős ütemben, hanem egyet-egy

kondítva, mint mikor a magyar faluban tűz támad. Amikor megszokjuk ezt a különös harangozást, és megszabadulunk a hozzákapcsolódó nyugtalan emlékektől, furcsa mélabut, lágy álmodozást találunk benne. Olyan szelid, békés, puha az az egy-egy harangütés, amint elszáll a hóval borított kisváros fölött, mint a füst...

Finn kisvárosok, de jó is elbujni tibennetek! De megnyugtató, megbékítő, megpihentető. Olyanok vagytok, mint a karácsonyi játékok: tiszták, illatosak, kicsinyek. Nyáron is a karácsony színeit és hangulatait adjátok s mennyivel inkább télen. Mintha egy óriási gyermek játszana veletek.

A nagy gyermek, az Isten, Suomi tavaira, erdeire lemosolygó Ukko, a Kelevala istene.

KODOLÁNYI JÁNOS

1938. márc.

A LÁZADÓ KOPPÁNY MÍTOSZA

KOPPÁNY VEZÉRNEK hovatovább egyre jobban a mítoszok méreteibe növekedő alakja méltán kelti fel érdeklődésünket. Manapság annyi szó esik róla, hogy nem látszik hálátlannak a feladat: megvizsgálni e renitens vezérnek igazi alakját — amennyiben kilenc évszázadnál több idő ködein át még felismerhető — és felkutatni azokat a tényezőket, amelyek a magyarság mítoszformáló képzeletét éppen az ő tragikus személyisége felé fordították.

A Hóman Bálint-féle forráskritika megállapításaiból az tűnt ki, hogy a lázadó Koppány, a somogyi vezér, Árpádnak férfiági utóda volt. Minden valószínűség szerint Árpád második fiának, Tarhosnak unokája volt, Tar Szerénd fia, Szent István harmadfokú unokatestvére. Legalább erre látszanak utalni: trónigénye egyrészt, másrészt szállásbirtokainak helye az Árpád-házbeli hadnagyok birtokainak többszomszédságában, s végül a krónikás véleménye, ki azon szándékában, hogy Gejza özvegyét nőül kérte, vérfertőzést látott. Holott Koppány csak a régi nomádos gyakorlat — a leviratus — értelmében akart eljárni, aminek máig fennmaradt csökevénye népünknel a férj öccsének „kisebbik uram“ elnevezése.

Látjuk tehát, hogy a történet adataiból élénk bontakozó Koppány egészen más tartalmakat fejez ki, mint a köztudatban több-kevesebb élességgel élő mondai Koppány. Összehasonlításként megpróbáljuk ez utóbbit is felvázolni. Itt Koppány elsősorban az ősi hit védelmezője, — ez a vélemény szolgál alapjául a turáni pogánykodók Koppány-tiszteletének — tehát egy ősi, igazabbnak érzett magyarság tragikus képviselője. Tudat alatt legalább összefüggőnek érzik minden nagy szabadsághősünkkel és nemzeti vértanunkkal. A nemzeti sajtáságnak érzett konok dac szimbolikus megtestesülése ő; vállalkozása szent lázadás.

E leírásból kitűnik, — amennyiben helyesen közelítette meg a köztudat Koppányát — hogy ebben nagyon kevés a reális elem, alakja romantikus képzetekből tevődik össze s talán egyetlen megfogható része az, hogy a lázadó vezérben az ősi hit védelmezőjét keresi. Mivel azt hisszük: a Koppány-problémának ez a punctum salienze, bővebben fogunk foglalkozni e szerep lehetőségeivel.

Ha a Dunántúl helyzetét és szerepét a magyar megszállás után szemügyre vesszük, lehetetlen föl nem ismerni a latin-keresztény

Magyar Hírlap 1938. márc., 3. 17.

32. kötet. 244-253.

hagyományok eleven erejét, amely szláv közvetítéssel csakhamar elérte a magyarságot is és a X. század folyamán — elsősorban a szláv asszonyok és a fölszívott avar törmelékek révén — a pannóniai magyarokat a nyugati kereszténységhez hozta közel. Megkönnyíti ezt a folyamatot az, hogy az ősi magyar hit nem kinyilatkoztatott vallás: dogmatikája nincs, vallási türelmetlenséget sem ismer — ehelyett azonban hisz egy Ég-Atyában, megvannak gyógyító és tanácsadó papjai, temérdek babonája s az egész mögött egy lassan racionalizálódó mágikus világkép, amely a természeti erők démoniájának tiszteletéből áll. Nincsen tehát ősi magyar hit és keresztény vallás közt semmiféle áthidalhatatlan ellentét. Világos intuícióval látta meg ezt Jókai a Bálványos várban, mikor a pogány Opour fiú álmélkodva hallgatja Szent Ferenc Naphimnuszát, mondván, hogy mindezeket ő is hiszi, mi hát akkor a kereszténység?

Merőben történetellenes konstrukció tehát a X. század végén valami afféle harcot képzelnünk, aminők a XVI. század vallásháborúi voltak. Talán különösnek tetszik a föltevés, de a történeti helyzet valósággal szánkba adja, hogy a dunántúli Koppányt magát is kereszténynek tartsuk, de legalább is megkeresztelt pogánynak. A hagyomány hiteles részeiben semmi olyan pozitív elem nem lelhető fel, amely felkelésének a „pogány reakció“ színezetét adná. A legendák pogány lázadásról beszélnek ugyan, de ezeknek fogalomképzésére már befolyással volt a Vata-esemény, amelyre később rátérünk. Visszont határozottan tudjuk, hogy a keletmagyarországi fejedelem: a gyula, Istvánnak anyáról közeli rokona már régen keresztény volt. Apja vagy nagyapja keresztelkedett meg még a X. század ötvenes éveiben Bizáncban; ugyanúgy keleti-keresztény volt a harmadik nagy lázadó: Ajtony, a marosi úr is, Hóman Bálint feltevése szerint az utolsó gyula. Itt Keleten azonban olyan világosan látszott, hogy nem kereszténység és pogányság, hanem sokkal inkább Róma és Bizánc kultúrszférája ütközött össze egymással, hogy nem válhatott lehetségessé ezeknek az elsősorban politikai jellegű küzdelmeknek vallásos köntösbe való felöltöztetése.

A régi hagyomány nem is óhajtott sem a gyulák, sem pedig Koppány felkelésébe illetően színezetet vinni. Az előbbieket, mint mítoszképzésre alkalmatlanokat, el is ejtette: a hagyományban csak Koppány kapott formátumot. Megvalljuk, számunkra itt kezdődik a kérdés tulajdonképpeni érdekessége. Koppány felkelése tehát a gyulakéval szemben valami olyan tartalommal bírt, ami érdemessé tette arra, hogy a mítosz-képződés az ő alakjához kapcsolódjék. Miután pedig ez a tartalom nem a keresztény-pogány ellentét volt, másfelé kell keresnünk a magyarázatot.

Ha nem is akarunk beleegyezni abba, hogy Koppány az ősi hit mellett vont kardot, mégsem tagadhatjuk, hogy felkelésének lelki indítékai közt bizonyára ott volt a régi társadalmi, erkölcsi, politikai rendszernek védelme is. Ezek a lelki indítékok Koppány és társai körében nem voltak ilyen határozottan kimondhatók, inkább a tudat alatt voltak meg, de végeredményben mégis megvoltak és hatottak. Nem vitatható el tehát Koppánytól az, hogy a reakciót képviselte a

1938. márc.

fiatal fejedelem újtó szándékaival szemben. Kétségtelen azonban, hogy felkelésének volt egy könnyebben kimondható, közérthetőbb mozgatója is. Ne tévesszük szem elől, hogy Árpád leszármazottja volt, ki „már Gejza idejében is vezérkedett“ s így Gejza halála után ő volt a fejedelmi ház legidősebb tagja. Ebben a megvilágításban feltámadása nem minősíthető egyszerűen lázadásnak, hiszen a nomád jog értelmében neki is joga volt a fejedelemséghez, mint a szent Turultól származó Álmos vérének. Kimondhatjuk tehát, hogy első célja az volt, hogy ő legyen a magyarok fejedelme s itt találta magát szemben Gejza végakaratóval és a fiatal Istvánnal. Küzdelmük az Árpád-ház első testvérharca, amit fenntartott a nemzet emlékezete.

Ennek a testvérharcnak azonban különös súlyt adott egy másik tényező, amelyre ezideig elmulasztották a figyelmet fölhívni.

Koppány felkelésébe — amelyet mint minden történeti jelenséget, sok összetevő eredőjeként kell felfognunk — belejátszottak a magyarság történeti élményei is. Világos, hogy ezen élmények közül legélénkebben azok hatottak, amelyek korban közel voltak a somogysági vezérhez, amelyeknek még talán gyerekkorának fogékony éveiben vált részesévé. Ha a X. század magyar történetét — az Árpád halálától Gejza haláláig terjedő kilencven esztendő — egy szorosán összefüggőnek elképzelt korszaknak vesszük, akkor ebben mint legteljesebb, legélményszerűbb — következésképp legélénkebben fönmaradt — tényezőt, az ú. n. „Kalandozásokat“ fogjuk kiemelhetni. Ezek közül is fontosság tekintetében kiemelkedő szerepet a Nyugat ellen viselt hadjáratok játszanak, sok más körülmény mellett mindenekelőtt azért, mert e nyugati — elsősorban németek ellen viselt — vállalkozásokban érte a magyarságot egy olyan nagyarányú katasztrófa, amely tragikus hatásait a nemzet egészén éreztette. Ez volt az ágostai ütközet 955-ben, amelyben egy nagy magyar sereg szenvedett döntő és teljes vereséget, ahol a „Kalandozások“ legnagyobb egyénisége: Bulcsú és hadnagyátársa: Lél, halálukat lelték — s amely után a magyarok soha többé nyugati hadivállalatra nem gondolhattak.

A magyar törzsszövetség a németek határaitól keletre települve, már az első időkben felismerte a roppant veszélyt, amelyet a X. század egész folyamán erősödő szomszéd jelenthet számára s csakhamar megkezdte ellene küzdelmeit, amelyek gyakran tűnhetnek fel ugyan szélmalomharcnak, de hogy nem nélkülöztek minden reálpolitikai megfontolást sem, azt a meg-megújuló bajor-magyar szövetségek bizonyítják. A merseburgi s aztán az ágostai vereség után fel kellett ébrednie az ómagyarokban a levertek ressentiment-jának s bizonyára itt vannak a magyar németgyűlöletnek legősibb gyökerei. A dunántúli hagyomány nagyon élénken fenntarthatta Ágosta költői feldolgozásra is rendkívül alkalmas tragikus élményét: tudjuk azt, hogy a regősök azoktól a „gyásmagyaroktól“ eredeztették magukat, akik a nagy vereségből hírmondónak hazamenekültek. A soha ki nem elégült bosszúvágy és sötét keserűség tehát már mélyen bent izzott a magyarságban a németekkel szemben a X. század második felében.

Gejza fejedelem viszont ezzel az érzelmi beállítottsággal ellentétben, 973-ban — 18 évvel Ágosta után — szövetségre lépett az öreg

Nagy Ottóval, az ágostai győzővel; már országlása idején német lovagok és telepések jöttek az országba — a térítőkről nem is szólva — kiknek földet adott és megbecsülte őket, fiát német papok nevelték; s aztán ez a fiú német asszonyt is hozott a házhoz, Nagy Ottó unokahúgát; vele németek nagy sokasága jött magyar földre s az esztergomi udvar megtelt velök, magas méltóságokra, vagyonra tettek szert. Ugyanakkor pedig Gejza a régi társadalmi és politikai berendezkedés: a törzsi rendszer ellen erélyesen föllépett, erős központi hatalmat alapított s művét végső konzekvenciáig látszott folytatni fia, aki e kezdeti időkben még nem is rendelkezett népe szemében azzal a tekintéllyel és súllyal, mint az öreg fejedelem. A szélesebb rétegek tehát ellenszenvvel szemlélhették az új viszonyokat s az egyszerűbb koponyákban bizonyára német térfoglalásnak tűnt az, ami a valóságban a kereszténység térfoglalása volt. Hozzá kell vennünk ehhez a törzsfők növekvő féltékenységét a rovásukra előretörő fejedelmi hatalommal szemben, a régiben megmaradni akarás reakciós elemeit — s előttünk a Koppány-lázadás lelki képe.

Azt mondhatjuk tehát, hogy Koppány vállalkozásának különös súlyát a régi hagyományban az a felismerés alapozta meg, hogy az ő tragikumában nyilvánult meg először a német-magyar ellentét, amely — mint tudjuk — közvetlenül Szent István halála után élet-halál kérdésévé vált s az is maradt az ország számára I. Gejza és Szent László fellépéséig.

Lássuk a felkelés történetének idevágó elemeit.

Koppány a Balatont megkerülve tartott Veszprém felé, mikor István elindult ellene Esztergomból. Személyét német lovagok övezték, ezek ütötték lovaggá is német szokás szerint, sőt a hagyomány úgy tudja, személyének őrizete is rájuk volt bízva. A fejedelmi hadak fővezére a harcban jártas Wasserburgi gróf: Wenczellin lett. Több keresztény hadijelvény mellett, István csapatai előtt vitték a Szent Kereszt szögével díszített lándzsát, egykor Nagy Ottó tulajdonát, melyet III. Ottótól kapott nászajándékkul a magyarok fejedelme. Veszprém körül aztán kemény ütközet fejlődött ki, amelyben Koppány hadai szétszórattak, maga életét veszttette: állítólag maga Wenczellin vágta le; fölnégyelt testét elrettentő például négy vár kapuja fölé szegeztette István. Keserű panaszul mondja a hagyomány, hogy a magyar lázadóktól elvett földek németek közt osztattak ki. Érthető ezekből, hogy Koppány küzdelme csakhamar a magyar-német összecsapás tragikus mítoszává vált a magyarság szemében.

Bizonyos azonban, hogy ma nem ezt érezzük benne elsősorban. Ez a tartalma csak nehezen volt kielemezhető, s ha ez is a mítosz magva, azaz annak oka, hogy Koppány formátumot nyert a hagyományban, még nem magyarázza meg az egész mítoszt, tehát mindenképp előtt azt, hogy hogyan vált a lázadó vezér a régi hit protagonistájává: a pogány magyarság képviselőjévé?

Azt mondtuk, hogy Koppány későbbi megfogalmazásába bejátszott a Vata-élmény, a XI. század nagy magyar forradalma, amelynek kimondottan keresztényellenes tendenciája volt.

Gejza uralmának kompromisszumos és Szent István kormányzásának egyensúlytartó jellege és magyarsága megakadályozta azt, hogy a keresztényellenes magatartás kifejlődhessék. Utánuk azonban a velencés Péter lépett trónra, aki sem anyai nagyapja bölcs, kompromisszumos lényéből, sem nagybátyja egyensúlyozó képességéből semmit sem örökölt, viszont mint idegen, első pillanattól kezdve szembe találta magát a közhangulattal és bizonytalan helyzetében németek és olaszok hűségére alapozta uralmát. Lassanként egészen meggyűlölte a magyarokat s kormányzása német hívei garázdálkodásából kezdett állani. Jellemzően arra, hogy a keresztény-pogány ellentét mennyire nem elsődleges jelenség, az ország még mindig tartózkodik végső konzekvenciák levonásától. Pétert elűzik ugyan, de ő és németjei dolgát még világosan különválasztják a kereszténységtől: Aba Sámuel minden világnézeti megrázkódtatás nélkül, sógora: István király hagyományai értelmében foglalja el a trónt. Csak akkor, amidőn Aba halála után a visszatérő Péter eladja országát függetlenségét a német királynak s fokozottabb mértékben folytatja a magyarság kiszipolyozását, kezdenek arra a naiv, de teljesen érthető következtetésre jutni, hogy a kereszténység hozta el számukra a szolgaságot, az idegen uralmat, tehát ha szabadulni akarnak nyomorúságos helyzetükből, elsősorban a kereszténységet kell kiirtani és visszatérni az apák hitéhez, amikor szabad, gazdag és független volt az ország. Ennyire bonyolult módon jut csak el a magyarság a régi hit visszaállításának gondolatához s ennek még ekkor is sokkal inkább nemzeti, mint vallási hangsúlya van.

Az a mozgalom aztán, amely a tiszaháti Vata nevéhez fűződik, s amely vak és kegyetlen elkeseredésében iszonyúan büntette Pétert, kiverte a parazita idegeneket, hazahozta és őseik székére ültette Árpád száműzött unokáit, ugyanakkor felgyújtotta a kolostorokat és templomokat, kardélre hányta a papokat és kivégezte a szent király legjobb munkatársát: Szent Gellértet is. A vak düh multával azonban kitűnt, hogy az a 65 év, amelyet Gejza és István korszaka jelent, nem törölhető ki többé a nemzet életéből. A pogány hit nem volt többé rekonstruálható, mert igazi éltető tartalmai már elkoptak vagy nem voltak fölidézhetők a változott lelki és anyagi viszonyok között. Vata eltűnik ebben a nagy kiábrándulásban és suta sorsa kiesik a nemzet emlékezetéből; Levente herceg, az utolsó pogány Árpád, kiáll az útból, kedvétvesztve Taksonyba húzódik, pogány dédapja szállására s csakhamar meghal; András pedig, megértve a való helyzet követeléseit, fejére teszi István koronáját s folytatni igyekszik alkotásait.

Vata forradalma azonban nagy élmény volt, amelynek híre és tudata sokáig fennmaradt, s amelynek lelki tartalmai a legkézzelfoghatóbbak voltak. Így érthető, hogy a későbbi legenda- és krónikaírók, akikben már elhomályosult egyrészt a magyar hit sajátos jellegének tudata, másrészt azon különbségek emléke, amelyek Koppány, a gyula és Vata felkelései között fennállottak, szívesen foglalták össze valamennyit „a pogány lázadások” közérthető címszava alá.

Nyitva marad azonban ezek után is az a kérdés, hogy miért nem Vata lett a magyar pogányság mítoszi hőse s miért a korban is távolabb

fekvő, hatásának jelentőségében vele egyáltalában nem egyenrangú Koppány?

Azt hisszük, itt elég lesz két tényezőre felhívunk a figyelmet. Az első az, hogy Vatanak ugyan sikerült egy diadalmas forradalomban kiverni az idegent és visszahozni Árpád vérét, de ugyanakkor el is veszítette fontosságát s eltűnt szemünk elől anélkül, hogy eltűnése aláhúzta volna jelentőségét. Sőt — éppen ellenkezőleg úgy rémlik, hogy kikapcsolódása a történelekből tulajdonképpen elsúlytalanodásával egyértelmű. Sorsa valóban suta, befejezetlen.

Vele szemben Koppányé zárt, tragikus sors. Feltámadása, maradi harca a vágató idővel, nekifeszülése a történelek sodrának, egyetlen nagy, vesztes csatája, melyben a német fővezér öli meg s ezzel halálát vértanui magasságokba emeli: — világosan felismerhetően, tisztán és érthetően tragikus hőssé avatja.

A másik tényezőt pedig az ellenfél személyiségében látjuk. Ugyanis senkire sem közömbös, hogy ki ellen harcol. Az ellenfél is jellemző emberére, nemcsak a barát. Vata ellenfele Péter volt, egy hazaáruló király; Koppányé azonban maga Szent István, a magyar történet legnagyobb hatású alakja. Vata vagy Péter? — ez a kérdés nem válhat érdekessé; de ha azt mondom: Szent István vagy Koppány? — akkor a magyarok első királyának nagyméretű egyénisége, napjainkig való hatása, életművének tudata egyszerre végtelen fontosságúvá emeli azt a férfit, aki ezzel az egyéniséggel, ezzel a megmérhetetlen hatással, ezzel a nagyjelentőségű életművel valamikor mint ellenfél szemben állt. Ez a kérdés megmozgatja egész eddigi történetünk értékelését, sőt azt az egész értékrendszert is, amely a keresztény magyarság kilenc századát irányította.

Ez a kérdés vezet át Koppány történeti szerepének vizsgálata után Koppány mítoszának problémájához.

KOPPÁNY MÍTOSZA tulajdonképpen nagyon kurta multa tekintet vissza. Bizonyos az, hogy ha voltak is a régibb irodalomban — különösen a romantikától kezdve — olyan nézetek és beállítások, amelyek a pogány — s ezáltal nemzetibbnek érzett — magyarságot szívesen hangsúlyozták a keresztény — s ezáltal általánosabb, nehezebben érthető — szentistváni magyarsággal szemben, a magyarok nagyobb tömegeiben föl se villant olyan gondolat, amely ennek az utóbbi, keresztény magyarságnak a másikkal szemben való természetes létjogosultságát kétségbevonta volna. Koppány régen elmerült alakja sohasem állt a nemzeti érdeklődés középpontjában, még kevésbé válhatott sorsa olyan fontossá, hogy belőle fajtánk sorsának szimbolikus kifejeződése: a magyar mítosz válhassék. A valószínű folyamat az, hogy a renitens vezér alakja a népi emlékezésben a XI. század után, mikor nyugotiság és nomád életformák végérvényesen összebékültek, lassan elmosódott, végre eltűnt; a történetírás pedig a különböző krónikákon át a Középkor végéig lehozta a megmerevedett Koppány-mondát.

A legutóbbi idők nagy nemzeti összeomlása után azonban, amikor a Magyar Birodalom értékrendszere nagyjában megsemmisült, a riadt

1938. márc.

tömegek kiátastalan helyzetükben kutatni kezdtek oly lehetőségek után, amelyek életet látszottak ígérni. Természetszerűleg ilyenkor nem a közeli, a reális — s ennél fogva szürke megoldások izgatják a kedélyeket, hanem a távoli, romantikus ködbe vesző, csillogó lehetőségek, s így érthető, hogy középosztályunk egy részének figyelme a „turánizmus“ néven ismert gondolkodáshoz kezdett hajlani. Ezek a holdas rajongások — amelyekkel bővebben foglalkozni itt nem lehet célunk — csakhamar eljutottak a zimankós viszonyok között élő szélesebb rétegekhez, kik gyakran megható és naív módon törekednek „valami megváltás“ után.

A turánizmus, a Nyugathoz tartozással szemben a Keleti eredet hangsúlyozása, már magában hordta azt a veszedelmet, hogy mint végső konzekvencia felmerüljön a pogánysághoz való visszatérés sajtósági ötlete is. Kétségtelen, hogy eddig az abszurd következtetésig a magyarság magától nem jutott volna el: az idea — a turánista és pogánykodó „ősmagyarság“ csaknem humoros önellenmondása ez — a német vérmítosz, az újpogány wotanizmus hatásait tükrözi. Német ideológiák magyaros-turáni lefordításairól van itt szó.

Ha azonban ezt határozottan megállapítjuk is, távol áll tőlünk a turánizmusból kisarjadó Koppány-mítoszt mindenestül Zrínyi szavával: „német maszlag“-nak deklarálni, minden egyéni, elsődlegesen élményszerű jellegétől megfosztani. Éppen Koppány vezér kiemelése, Szent István legveszedelmesebb ellenfelének földidézése elárulja azt, hogy ez a mítoszformázódás mélységekből tör fel és a magyar sors igazán belső kérdései éltetik.

A Koppány-mítosz kibontakozásának — eltekintve a fenti okoktól — két történeti oka van. Az egyik külsőleges: a többi mítoszi lehetőségek (Árpád, Attila, Csaba, a „Kalandozások“) kimerültek. A másik egészen belső s ezúttal ezt tesszük vizsgálatunk tárgyává: remegő útkeresése „hajdani, eltévedt lovasnak“.

A régebbi mítoszformáló kísérletezések irodalmi indításúak voltak s jóformán teljességükben meg is maradtak irodalmi síkon. A „Zalán futása“-nak megjelenése előtt volt ugyan egy olyan közhangulat, amely várt egy „Árpádiás“-ra, de ez csakhamar megszűnt és Arany már így bízta magát a „Csaba“ Előhangjában: „Ha későn, ha csonkán, ha senkinek — írdad!“ Napjainkban csaknem fordítva áll a dolog: Koppány, mint mítosz, népinek mondható képződmény, amelynek még nincs az irodalomban adequat kifejeződése. Ezalatt azt értjük, hogy az ilyirányú irodalmi kísérletek jelentősége nem fedi a mítosz jelentőségét.

Mert tagadhatauan, hogy a Koppány-mondával rokon témák betörték az irodalomba. Az egyre szaporodó ú. n. történeti regények sorában mind több az, amely a szinte már közhellyé kopott „Kelet-Nyugat ősi ellentétét“ helyezi érdeklődése középpontjába. Azonban e könyvek írói elsősorban nem a rideg, nehezen érthető, kevesebb adattal szolgáló X. és XI. századhoz nyúltak le, hanem a színesebbnek, közelebbinek érzett XIII. századhoz, ahol egy ma is közérthető nagy esemény — a mongol vész — kézzelfoghatóan közel hozza a nagy problémát. Makkai Sándor A táltos királyban és a Sárga viharban,

Szántó György A sátoros király című drámájában kísérleteztek, az előbbi romantikus mesévé költve át a tatárjárást, az utóbbi kevés elmélyedéssel dramatizálva Kun László történetét. Itt említendő Edua regénye. Messze kiemelkedik az e kort tárgyzó alkotások sorából Kodolányi könyve: A vas fiai. Ugyancsak ő az, aki sokkal kevésbé sikerült drámájában, a Pogánytűzben, közelebb visz témánkhoz: Vata történetét dolgozta itt fel, s a tragikus hangsúlyt Levente herceg személyére helyezte. Az elszórt adatokat azonban nem sikerült nagy emberi történéssé mélyíteni s a mondvacsinált mese és a lélektani és történeti lehetetlenségek méltán lepnek meg annál az írónál, aki A vas fiai-t írta. Magával Koppány alakjával két nevesebb regény foglalkozik: az egyik Kós Károly Országépítője, a másik Makkai Sándor most megjelent műve: Magyarok csillaga. Kós műve István király egész történetét felöleli, hangja, feldolgozási módja a most annyira divatos életrajz irodalomhoz rokonítja, bár sem Zweig lélektani finomságait, sem Maurois tiszta vonalvezetését nem éri el. Regényét sajtóságos hidegség jellemzi: az olvasónak az a benyomása támad, hogy minden hőse meg van fagyva. Minden benne van ugyan, ami ekkor „történetmozgató faktor“ lehetett, de mégsem alakul ki egy történeti atmoszféra; minden, elsősorban Koppány alakja teljesen erőszakolt, — sorsa semmi érzelmet nem kelt az olvasóban: a mű csupa politika és okosság — a szív hiányzik belőle teljesen. A szereplők antipátiát ébresztenek azáltal, hogy mindig súlyosak, fontosak és reprezentatívek, vigyáznak minden szavukra, mintha tudnák, hogy a Kós Károly meg fogja őket írni.

Makkai Sándor meleg és romantikus író. S ha sajnáljuk is, hogy gyakran él olcsó eszközökkel és éppen leginkább hangsúlyozott alakjai és helyzetei a giccs határait súrolják, mégis ki kell emelnünk, hogy műve színes és érdekes, ő tud szeretni is és nem azért ír regényt, — mint Kós Károly — hogy transsilvanus ötleteinek támasszon ahistorikus hinterlandot. Döli és Bogárka története szép mese. Ilyen meshős szenvedélyes túlságaiban és elrajzolt nagyságában maga Koppány is, ellenfele is: a fiatal fejedelem, akiről Makkai sok mindent elmond, ami felkeltené az érdeklődésünket, ha ez a sok minden inkább történelem vele vagy általa — így kénytelen vagyunk elhinni az írónak, hogy ilyen volt —; meggyőződve nem nagyon lehetünk róla. A regény emberi magja Sarolt és Koppány viszonyában rejlik, csakhogy ez egyrészt elaprózódik, másrészt pedig két ilyen bonyolult, titokzatos és originális jellem következetes felépítéséhez hiányzik Makkaiban a kitartás és az írói erő.

Míg Kós Károly hideg alkotása nem engedte felszínre kerülni Koppány pogányságát a maga teljességében, addig Makkai már nagy engedményeket tesz egy feltörekvő közhangulatnak, amely Koppányban a választott hőst kezdi keresni. Ha Makkaiban elég merészség lett volna végiggondolni ezt a gondolatot, regényének hőse már nem Szent István, hanem Koppány lett volna. Ő a „magyarok csillaga“, akit Tarkacs, a táltos, felismer és nevel, akire reménységgel néznek az ősi hithez, magyaribb világhoz hűségesebb magyarok. A német-magyar ellentét üszkei is fellobognak s Szent István már csak úgy nyer

igazolást, hogy eredetileg ő is a pogányokhoz óhajt csatlakozni s csak mikor ezek visszautasítják, válik véglegesen a kereszt hívévé, a német barátjává. Ez persze történeti nonszensz és rendkívül bizalmatlanná teszi az embert Makkaival, mint históriaértő íróval szemben, valósággal megdönti műve „epikai hitelét“. De nem ez a fontos, hanem az, hogy ha a „Magyarok csillaga“ egy fejlődési sor darabjává válhat, akkor most már megírhatóvá lett — a nagy Koppány-regény — az ő választott alakjával, tragédiájából kibontakozó mártíriumával a középpontban.

Mert a köztudatban — más módon a Koppányista újpogányoknál és megint másként a turanizmus középosztálybeli híveinél — erre felé halad Koppány mind több étellel megtelő, mind több tartalmat hordozó alakja. Mindenesetre ma már megvannak benne egy teljesértékű mítosz lehetőségei: a döntő esemény — a veszprémi csata — a bár halavány, de mégis megragadható mitikus háttér — a régi Isten tragikus csatája az újjal — és a hús-vér főszereplő, aki ugyanakkor hatalmas szimbolikus erőt is képvisel.

Koppány vezér ugyanis, ez a hatalmas szellem, ma már visszavonhatatlanul jelen van köztünk s hatását nem csak a fönt jelzett módon az irodalomra sugározza ki, hanem igenis a nép széles rétegei felé is. Annak okait, hogy a magyar nép kilenc évszázad mély kereszténysége után egyáltalán képessé vált pogány tartalmak s velük Koppány mítoszának befogadására — ma még nem látjuk egész tisztán. Bizonyos azonban, hogy a magárahagyott, a mindennek kiszolgáltatott nagy, népi tömegekben ösztönös vagy félig-meddig tudatos módokon nagy útkeresés folyik, amely abból az érzésből táplálkozik — amit először Ady Endre fejezett ki: „Valahol utat veszítettünk, Várat, tüzet, bizodalmat, Valamiben késlelgettünk — S most harcolunk, kedvet vallva, kedvetlenül.“ Valahogyan vissza kellene jutni az elvesztett útra — és sokan ott látják az eltévedést, a nagy és jóvátehetetlen hibát, mikor elhagytuk atyáink isteneit, kik idáig vezettek Kelet-Európa ősi rónaságairól.

Ez a népi mélységekből feltörekvő megújítási és útkereső vágy hozta létre a tavaly januárban bíróság előtt állt újpogány paraszt: Virrasztó Koppány mozgalmát is. „Őseink erkölceit akartam beleégetni a magyarok lelkébe, azt az erkölcsöt, amelyet a kereszténység elpocsékolt!“ — mondotta rendkívül izgatott hangon a bírónak ez a „lidércnyomásos paraszt“, aki idegengyűlöletének politikai konzekvenciáit is le akarta vonni. Fölvett nevével ő már egyenesen hivatkozott az ősnak vallott lázadó vezérre, jeléül annak, hogy Koppány benne már annyira élővé varázsolódott, hogy keresni kezdte a reinkarnálódást.

Ime a lázadó Koppány mítosza, abban a kaotikus, vak és tapogatózó formájában, ahogyan ma közöttünk él. Megközelíteni nehéz, megérteni még alig lehet. A magyar tudomány és a közvélemény felső rétegei még nem is veszik tudomásul, mert fogalma hiányzik a szótárukból. De Prohászka Lajos „A vándor és a bujdosó“-ban keresve a magyar mítosz lehetőségét, már csak és kizárólag Koppányt véli felemlíthetőnek: „Az egyetlen mítosz vagy inkább mitikus csira, amely karakterológikus szempontból megfejtő jelentőségű lehetne, az

a lázadó magyaré, akinek örök prototípusa a négyfelé hasított Koppány, s akit mint a magyar öncélúság halálos dacú harcosát, ezer ismétlődő változatban ismerünk történelmünkben. De fejlődhetik-e ki mítosz a lázadás irányában? Lehet-e életigazoló, nemzeti missziót jelölő a lázadás? Talán igen (bizonyosság rá Prometheus), de ez minden esetre — és a végzetes épp ebben rejlik — nem az egész magyarságé. Vagy állíthatná-e valaki elfogulatlanul, hogy Szent László és Széchenyi, Werbőczy és Berzsenyi, Pázmány és Arany . . . egyformán beleférnek a lázadó mitikus életformájába és belőle maradéktalanul érthetővé válnak?¹

A mítosznak tehát valahol nagy hiánya van s ez valószínűleg abból ered, hogy akiknek körében megszületett s akik tovább terjesztették, sohasem gondolták meg, hogy mi volt az az erő, amely figyelmüket éppen Koppány felé fordította. Mert akkor felismerték volna, — mint ahogy a történeti és a hagyományi Koppány vizsgálatánál mi is felismertük — hogy Koppány jelentőségét ellenfele adja meg: Szent István király. Az ő, napjainkban egyre élénkülő roppant hatásának ellenhatásaképpen hívódott életre az ellene lázadó, hogy tovább tagadja annak alkotásait. Az alkotó magyar és a lázadó magyar s kettőjük küzdelme időtlenné téve, szimbolummá növesztve: ez a magyarság mítosza s ugyanakkor Koppány alakjának teljes értelme is.

Amint Szent Istvánt bekapcsoltuk, — akinek mitikus erejével ezúttal nem foglalkozunk¹ — egyszerre kiteljesedik a mítosz s ugyanakkor Koppányt is visszalöktük az őt megillető helyre. Úgy tűnik fel ebben a megvilágításban, hogy a mítosz csaknem készen áll.

Természetesen nem lehet tagadni, hogy az a kaotikus, talán inkább félművelt, népi képződmény, amelyről fentebb beszéltünk, nem így ragadja meg a Koppány-kérdést. Jellege sem olyan, hogy ilyen racionális műveletekre képes legyen. Elképzelhető azonban, hogy a Szent István-év, amelynek meglesznek a népi gondolkodásra gyakorolt hatásai is, másrészt Szent Istvánnak a magyar nép lelkében — barokkszínezésű, vallásos módon ugyan — mélyen élő alakja, végre pedig Koppány alakjának további formálódása és István mitikumával való lehetséges termékeny összeérései, elindítják a mítosznak egy olyan irányú kifejeződését, amelyben mind a ketten el fogják foglalni az őket megillető helyet. Magától értetődik, hogy ezt feltételezve, nem számítunk arra, hogy a vallásos-barokk Szent István eltűnik, vagy, hogy a lázadó-pogány Koppány és szektájának hívei kivesznek. Ez alig hihető, de talán létrejöhet egy egészséges szintézis, amely a nagy magyar hagyományok értelmében fogalmazná meg a szemben álló Szent Istvánnak és Koppánynak nemzeti érvényű mítoszáit.

FERDINANDY MIHÁLY

¹ Lásd erre vonatkozóan Ferdinandy: Szent István király. Az Ország Útja. 1937. márciusi száma.

Levél Finnországból

Irta: Kodolányi János

Helsinki, 1938. március

Volt idő, amikor divat volt Párisba járni. Volt azután olyan korszak is, amikor Párizs fényét erősen elhomályosította Berliné. Berlinton tanultak filmet gyártani, színházat rendezni, fényképezni, építeni... Ezek között a mindenféle snóbok között most kissé kellemetlenül hat, hogy egyre terebélyesedik Magyarországon a *finn propaganda*, hogy írók s tudósok egyre nagyobb számmal keresik fel északi rokonainkat, s Finnország politikai, gazdasági berendezését, társadalmi erkölceit, közszellemét, intézményeit, kultúráját egyre gyakrabban állítják a magyar közvélemény elé követendő példa gyanánt. S lapok, amelyek ájuló rajongással adnak hírt egyes nyugati államférflak minden füsszentéséről, kezdtek óztkodni már a finntárgyú cikkektől.

Mi lehet ennek az oka?

Ötvenkét népfőiskola

Elsősorban az, hogy itt nem kiskocsmákról, szállodákról és kalaposlányokról, meg színészekről van szó, hanem egy igen komoly s a valóságban mélyen bennegyökerező *finn-magyar rokonságról*. Ez sokaknak *kényelmetlen*. Mi ördögnek kell hangsúlyozni azt a neveléses finn-magyar rokonságot? Nincs ennek semmi értelme!

Azán a *finn demokrácia*. Ha már demokrácia, — gondolják sznobjaink — akkor legyen demokráciával s ne tegyen különbséget ilyen, vagy olyan nemzetiség, népiség, nyelv között. Már pedig ez a példás finn demokrácia minden porcikájában *finn*. Mert amikor szabad érvényesülést és kulturéletet enged például a svédeknek, ugyanakkor *finnmódra* adja azt, *finn szellemmel* telítve a társadalom minden zugát, minden intézményét. A demokráciának ez a formája pedig minálunk egészen fölösleges... Nálunk elég az angol világbirodalom politikai és gazdasági liberálizmusára hivatkozni, vagy a francia demokráciára, — mindkét esetben gondosan mellőzve, hogy mennyire *angol* az egyik s mennyire *francia* a másik — de már az, hogy egy magyar urat ne szólítson a paraszt nagyságosnak, méltóságosnak vagy kegyelmesnek, hogy egy magyar hölgy a cselédjével fogócskát játsszék a kertben, hogy a magyar munkás reggel fél nyolckor álljon munkába, délben megkapja a maga ebédidejét s délután négy órakor letegye a szerszámot, hogy az egyetemi tanár úr csizmában együtt dolgozzék a paraszttal, akinél néprajzi kutatásait végzi, az már egészen illetlen dolog... Már pedig aki Finnországról beszél, óhatatlanul efféle dolgokra keríti a sort előbb-utóbb.

Azután a *finn kultúra*. Mi bliszkélkedünk újabban felállított tanyai iskoláinkkal, de már kényelmetlenül érezzük magunkat, ha a tanító urak javadalmazásáról van szó. És azokról az utakról, amelyeken a szegény kis nebulók télben-sárban az iskolába járnak. Itt pedig alig négymillió lakosra ötvenkét népfőiskola jut... Mindez azonban nem lenne annyira kényelmetlen, ha a *finn nép* nem lenne számban *sokkal kisebb* a magyarnál! Földjük gyengébb, éghajlatuk rosszabb, mint a miénk, tetejébe hatszáz évig éltek svéd, száztíz évig orosz uralom alatt, gyakran volt úgy, hogy a kettéhasított ország egyik felét a másik ellen kényszerítették. És mégis...

Pedig, ahogy innét, messziről jobban látja az ember, még az sem igaz, hogy a *finn* tehetségesebb a magyarnál. Rettentő szorgalma, nyugalma, logikus gondolkodása, egyszerűsége, bölcsessége és türelme egyenlő a magyaréval. Az *intuícója* pedig *sokkal kisebb*. Fantáziája nem olyan eleven és gazdag. Ebben a magyarok magasan fölötte állanak. De viszont a *finn* önérzete, önbecsülése, saját emberségének tudata mérhetetlenül a magyaré fölött áll.

Egy alföldi parasztfiu Suomiban

Ha az ember innét, távolról tekint vissza Magyarországra, sok lehangoló jelenség mellett tisztábban látja azt is, ami jó, reménykeltő és biztató. Innét, messziről,

Szabadrajz 1938.

márc. 5. 10. 17. 5.

jobban tudja értékelni azoknak a munkálkodását, akik az utóbbi évek során a nyilvánosság előtt gyakran súlyos konzekvenciájt vonták le gondolkodás módjuknak, műveiknek. Általában a finn élet mérlegére vetve, az a nemzedék, melyhez magám is tartozom, az az írói és politikus-csoport, mellyel magam is együttérzek s dolgozom, helyes úton jár s igaz célokat követ. Egy Erdélyi József, egy Illyés Gyula, egy Fodor József, Veres Péter, Kovács Imre, a politikában Bajcsi-Zsilinszky Endre, Matolcsy s mások munkálkodása az a mag, melyből az új, — igazi — „magyar Magyarország” ki fog sarjadni.

Magyar ember számára nagy öröm az is, hogy egyre többen jönnek Finnországba, hogy az itteni életet tanulmányozzák, s tapasztalataikat odahaza megvalósítsák. Egyik este például két kiváló fiatalember keresett fel kis szállodai szobámban. Egyikük ösztöndíjas evangélikus lelkész, az egyetemen etikát, logikát és egyháztörténelmet tanul s tanulmányozza azokat a módszereket, amelyek szerint az itteni lelkészek a falun dolgoznak. A másik egy nagytudású néprajzi szakember, aki résztvett az Ormánság tanulmányozásában s akit a Gyöngyösbokrétá ellenőrzésével bíztak meg (igen helyesen). Beszélgetésünk során kiderült, mennyi haszonnal forognak itt a magyarok s mily gazdag kincsekkel térnek haza. Elszorult a torkom örömben, hallva szavaikat s látva szívs lelkesezésüket, komoly munkájukat és tiszta céljaikat. Még ennél is érdekesebb azonban, hogy a Magyarországon járt finn lelkészek egy alföldi parasztlut hoztak ide. Ő most északon, Oulu mellett

dolgozik egy gazdaságban, már pötyög finnül, társai rendkívül megszerették, mert rajtája minden kiváló tulajdonságaival ékeskedik s igen derék cimbóra. Az ő kihozata kapcsolatos annak a népfőiskolának a tervével, amelyet Orosházán akarnak felállítani. Ha meggondoljuk, hogy a négymillió finn népnek ötvenkét népfőiskolája van — tizenkettő svéd —, könnyen kiszámíthatjuk, mennyinek kellene lennie a kilencmillió Magyarországon.

Ezenkívül Hyvärinen Emil dr., az itteni parasztmozgalmak egyik régi, európaszerte ismert kiváló vezetője, azzal a tervvel foglalkozik, hogy a nyárra tizenöt válogatott magyar parasztleányt hív ki egyhavi tanulmányútra. Felesége, aki a szociális munka tevékeny részese, szintén támogatja őt ebben. S elsősorban támogatja a mi kitűnő és lelkes barátunk, a jeles író, Maila Talvio, akinek háza valóságos gyűjtőmedencéje az efféle nemes mozgalmaknak és terveknek. A tervek szerint a magyarok kiválasztását lelkészek végeznék, hogy politikának még az árnyéka se férközzék az ügghöz. Így egy maroknyi magyar parasztnak alkalma lesz látni az itteni gazdasági élet pompás intézményeit s különösen a szövetségek működését.

Finnország példa tehát s a példa egyre erősebben hat. El kell jönni időről-időre ebbe a viruló országba, hogy a megfáradott, reménytelenné vált lélek visszanyerje rugalmasságát és optimizmusát, el kell jönni, hogy lemérjük: mit cselekszünk jól s mit rosszul, el kell jönni, hogy hazatérve keményebben, őszintebben s bátrabban szolgáljuk eszméinket. S fel kell mutatnunk a nagy példát mennél gyakrabban, élőszóval és írásban, hogy ellensúlyozhassuk azokat a káros befolyásokat, amelyek minden irányból, Keletről csakúgy, mint Nyugatról, vadul áramlanak át a határon...

A SZABADSÁG „HŐSKORA”

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

Helsinki, március

Most, hogy a *Szabadság* jubilál, talán nekem is szabad kivételesen kissé ki-
lépnem a tárgyilagosság levegőjéből...

A *Szabadság*-gal nekem mindig több közösségem volt annál a kapcsolatnál, amely írótlaphoz köt, még akkor is, ha azt a lapot úgy szokta emlegetni, hogy: „a lapom”. Ez a kapcsolat nem annyiból állt, hogy van egy lap, melynek becsületességét, tiszta szempontjait, ma-magyaróságát és emelkedett szellemét a magamévá tettem, szerkesztő, aki az irandó, vagy megírt cikket velem megbeszéli és közli, hanem sokkal többől. Mert a *Szabadság* az a lap, mely mindig szívügyem volt, melyet a magam testének-vérének tekintettem s amelynek tárt ajtaján mindig úgy léptem be, mint a saját otthonom küszöbén. Így talán megbocsátható, hogy, amikor ez a lap születése napját ünnepli, én a régi emlékek közül elevenítsek fel egyetnást, ahogy az már ilyenkor szokás, ha a család együtt van és ünnepel.

Mindig a romantika szívárványfényében fog előítem ragyogni az az idő, amit e lap szerkesztőségében, mint Bajcsy-Zsilinszky Endre munkatársra töltöttem. Nehéz, de szép idők voltak azok. Félig-meddig rám volt bízva a lapnál azoknak az elveknek gyakorlati keresztülvitele, amelyek Bajcsy-Zsilinszky Endrét az egész országban, sőt messze azon túl is tiszteltté teszik még ellenségei előtt is.

Csak amúgy táboroztunk...

Igazi magyar módra, csak amúgy táboroztunk mink a *Szabadság* szerkesztőségében. Minden feltétele megvolt annak, hogy — akár mi magunk is — szegény legyen a lap. Németellenes lévén, nélkülözötte azoknak a hatalmaságoknak a jóindulatát, akiknek varázspálcája nyomán még ebben a sinai pusztaságú országban is aranyforrást tud fakasztani a páncélszekrények páncélnál is keményebb szívű őrizőiből. Azt sem lehet mondani, hogy túlságosan hízelgett volna a nem egészen árja bank- és vállalkozói köröknek. Így amit elvesztett a réven, mint a németek ellenfele, elvesztette a vámon is. Nem volt tehát „árja”, mert magyar volt, s nem volt „nem árja” sem, mert magyar volt. Azután meg azzal a radikális földhirtokpolitikai felfogással, amely Bajcsy-Zsilinszky Endre programjából következett, nem keltett túlságos rajongást sem arisztokratáinkban, sem a nagybirtokok egyéb élvezőiben. No és itt van a polgárság. Az a program, amelyet Bajcsy-

Zsilinszky Endre a *Szabadság*-ban hirdet s amit lelkesen propagál a háború utáni frónemzedék legjava, korántsem tekinthető „polgári” programnak. Hiszen a *Szabadság* elsősorban a magyar föld mindenfajta munkásáért emelte fel szavát, köntörfalazás nélkül vonta le álláspontjának minden következményét. Olyan cikkeket, amelyeket vagy azért fizetett meg valaki, hogy megjelenjenek, vagy azért, hogy ne jelenjenek meg, a lap sohasem közölt. Így azután a *Szabadság*, éppen mert minden vonatkozásban az igazság, a közös magyar érdek, a magyarság történelmi szerepének felismerése és hirdetése, a társadalmi igazságosság s a tiszta emberi erkölcs harcosa volt, olyan szegény is volt, amilyen szegény csak az lehet, aki estéle elveket hirdet és vall.

Ennek a szegénységnek megvolt a maga bája és erőfeszítésekre inspiráló szépsége. Olyan erősek voltunk, amennyi hívünk volt, a hívjeink pedig, természetesen, olyanok voltak, amilyenek mi magunk vagyunk. És milyen nehéz ma az igaz szónak eljutnia a magyarság széles rétegeihez. Milyen nehéz eljutni azokhoz, akik a mi szívékhöz tartoznak, akikért élünk, harcolunk és szenvedünk. Ha a magyar népmesében a legkisebb fiúnak sárkányokon, réz-, ezüst- meg aranyvárokon, sűrű vadonokon, tengeren és óriások hegyein kell átverekednie magát, hogy szerelméhez eljusson s megkapja végül a szerelemmel a fele királyságot is, a magyar toll emberének százszor szörnyűbb akadályokon kell átvergődnie, hogy szerelmét, a nép millióinak elzárt, árva, didergő lelkét meglelje, a megkötő varázslat alól feloldja s a fele királyságba bevezesse.

Szabadság 1938

márc. 19. 12. n. 4.

Talán a világ egyetlen országában sem olyan nehéz ez az út, mint Magyarországon... És mi ezen az úton járunk.

Igy mondom, a *Szabadság* szerkesztősége inkább táborhelyhez, mint szerkesztőséghez hasonlított. Ott tanyáztunk az üres nagy szobákban és hadjáratunk térképére meredve dolgoztunk Simándy Pállal, Vér Andorral s másokkal. A segédcsoportok csak lassan szivárogtak, egyiket-másikat elfogták a magyar sajtóvadászok, más portyázók, egyik-másik eltévedt és nem talált közénk, egyik-másik oázisra lelt a sivatagban s letelepedett háznépével és barmival... Olyanok is voltak, akik maródiak lettek, elfáradtak, kimerültek, vagy elesetek. Azonban voltak nagy vitézek is, vitézei a magyar tollnak, akik mindig átvágták az utat a *Szabadság* felé: Erdélyi József, Illyés Gyula, Tamási Áron, Sinka István, a portyázó Sértő Kálmán, Nagy András, hogy csak őket említssem itt.

Elmaradtak a segítőcsapatok...

Fejünket összedugva rágódtunk a napról napra adódó nehézségek megoldásán, a nagy térkép azonban folyton előtűnt volt; hárommillió magyar koldús élete, multja, jelene és jövője, tizenhárom millió magyar állapota a nagyvilágban, azorongatása és küzdelme... És ezt a térképet mindig látnunk kellett, mert hiszen — *önmagunkban* hordozzuk.

Szóval gyakran elmaradtak a segítőcsapatok. Kis csapatunk beásott fedezékében gyakran ültünk sötétben, csak cigarettáink parazsa izzott, mert az ellenfél „elvágtá a vezetékeket”, s a lámpák kialudtak. Máskor meg „tábori

telefonunk” mondott csődöt, nem tudtunk érintkezni az „előőrök”-kel, a biztosító csapatokkal, a segédőrökkel, a „mezei hadak”-kal, mert a telefont „megszállták”. Mit tebettünk ilyen körülmények között? Legelőször is káromkodtunk. Azután nevetünk. Mi az örögdöt csinálhattunk volna? A nevetés a legmélyebb filozófia megnyilvánulása. Ha kikapcsolták a villanyt, gyujtunk gyertyát, vagy tanácskozunk sötétben... Ha elvették a telefont, továbbadjuk a hírt szájról szájra. Simándy Pál rettenthetetlen béketúrása, szinte ázsiai nyugalma és bölcs humora, török sorválalása, Vér Andor gúnyos, groteszk, határozó vidámsága, az én dühöm és makacsságom felülkerekedett a nehézségen. És ott volt örökké a nagy kérdés: „Mit szól hozzá az „örög”? Már mint Bajcsy-Zsilinszky Endre. Akinek fáradhatatlanságát, törhetetlen hitét, keménységét, forró szívét, művészi nagyvonalúságát és történelmi öntudatát sohasem győztük eléggé csodálni. Őt nem hagyhatjuk cserben. Ő sem hagy cserben minket s azt a hárommilliót, akinek az igazát hirdeti. Azt a tizenhárom milliót, aki szerteszét a világban magyarnak vallja magát s azt a sok-sok tízmilliót, aki már a föld alatt pihen, kemény harcban áldozva életét miértünk...

Hála Istennek, a *Szabadság* biztosan áll és hallatja hangját a nagy zűrzavarban ma is. És soha nagyobb szükség nem volt rá, mint most és soha nagyobb szükség nem lesz rá, mint a közeljövőben, amikor az ellenfelekkel a magyar élet minden pontján fel kell venni az utolsó harcot. Amikor a történelem választóvizének hatalmas folyama elárad majd ezen a földön...

Azután pedig következnek az öcsceink, fiaink és unokáink s ha haló porunkban nem kell szégyenkeznünk miattuk, akkor már bőségesen elvettük küzdelmeink, lelkesedésünk és fáradozásunk legszebb jutalmát. Ha kevesen vagyunk is — *helyesen* vagyunk magyarak.

1938. ápr.

MŰKEDVELŐK FINNORSZÁGBAN

Finrorszában több száz műkedvelő társaság működik. Ezek között talán a legnagyobb a hatalmas *Elanto*-szövetkezet színjátszó társasága. A műkedvelő csoport tagjai munkások és tisztviselők, igazgatója egy színházi szakember, a darabokat a finn színpadi szerzők központjának titkársága útján szerzi be. Maga a színházi helyiség egy hétemeletes *Elanto*-palota legfelső emeletén van, ruhatárral, étkező helyiséggel egybekötve s a legmodernebb építészeti elvek szerint építve s berendezve. A nézőtér ötszáz személy befogadására alkalmas, színpadja nem nagy, de kitűnő világító eszközökkel és horizontfüggönnyel rendelkezik. Kétféle jegytypus van, a jegyek ára magyar pénzben nem emelkedik egy pengő fölé.

Mily darabokból áll a színház műsora?

A finn társadalom erősen polgárosult, így az előadások programja, a darabok szelleme polgári. Ezen belül azonban meglehetősen szabad és magasszínvonalú. Polgári mivoltából következik azonban, hogy nem egységes; egészen elsőrangú remekművek mellett színre kerülnek a legkifogásosabb középeurópai, sőt budapesti fércművek is. A fő szempont ezeknél kizárólag a mulattatás. Nem ok nélkül mondtam „középeurópaikat“, mert ezek a silányságok szinte kizárólag Középeurópából kerülnek ki. Ami a Budapestről származó műveket illeti, itt a finnek tiszta szándék vezeti a mulattatás főszerzője mellett: propagandát csinálni a „magyarságnak“.

Lássuk már most az előadott darabokat, amint azt két kis nyomtatott füzetben a színház vezetősége csoportosította.

Itt vannak elsősorban a valóban irodalmi — emberi — értékű művek. Ragadjunk ki mutatónak néhány nevet: Dümöv, Goldoni, Hamsun, G. Hauptmann, Hoffmannsthal, Ibsen, Katajev, Klabund, Lagerlöf, Maeterlick, Maugham, Niccodemi, Pagnol, Pirandello, Sardou, G. B. Shaw, Sheridan, Strindberg, Toller, Tolsztoj, Wedekind, Werfel, Wilde, S. Zweig, — csak ahogy a füzet forgatása közben, ábécé-rendben következnek. Középeurópából is felbukkan egy-egy olyan név, amely *Európát* jelenti: Capek, Langer, Zilahy Lajos stb. E darabok egyike-másika nemcsak nehéz színészi feladatokat ró a műkedvelő szereplőkre, de jelentékeny rendezési feladatokat is. Hogy meg tudják oldani, az a színjátszók rátermettségét s erős kollektív érzését bizonyítja.

A másik kategóriában is szét kell azonban néznünk, mert ez a szétnézés távolabbi következtetésekre nyújt alkalmat. Mint minden polgári, vagy polgárosodó társadalomban, a valódi kultúrát egy bizonyosfajta irodalom bomlasztja meg. S miközben a finneknek rendelkezésükre áll a maguk ősi kultúrkincse s nagyrészt még romlatlan

Valasa 1938. ápr. 4. n.

szemmel vizsgálják s élük át a világ jelenségeit, valami beteges sznob-ságból olyan művek felé is fordulnak, amelyek a már tökéletesen tartalmatlan polgári kultúra legjellemzőbb produktumai. Itt vannak mindjárt a szedett-vetett operettek. Kálmán, Lehár, Abrahám, Komjáti, Brodski, Krasznai-Krausz művei. Jellemző, hogy ebből a fajtából épen Magyarország „ajándékozta meg“ a legszebb csokorral a világot, különösen Finnországot. Eltekintve most azoktól a névtelen darabgyárosoktól, akik a színpadokat szerződés szerint ellátják megfelelő vagontétel prózai áruval, a bennünket jobban érdeklő „magyar“ szerzőket is említsük meg. Első helyen áll természetesen Molnár Ferenc, — értékben is, — az ő művei mellett a többiek jelentékenyen kisebb számban szerepelnek. De itt találjuk Békeffi Istvánt, Bíró Lajost, Fodor Lászlót, Kelemen Viktort, Lakatos Lászlót, Lengyel Menyhértet, s másokat. Itt említendő meg Csathó Kálmán, Herczeg Ferenc is.

Hogy a magyar művek összeállítása így történik, annak nemcsak az az oka, hogy túlnyomó részben az itt felsoroltak tudnak olyan színpadi műveket alkotni, amelyekben *nem* a nehezen megérthető magyar jelleg a legfontosabb alkotóelem, tehát fejtörés nélkül alkalmazhatók a világ bármely táján színpadra, hanem, mint látom, az is, hogy ügynökségeink kizárólag ezeket az írókat terjesztik külföldön, így a finneknek sejtelmük sincs róla, mi az igazi magyar irodalom, magyar lélek, magyar író.

Legkedveltebb magyar műsordarabjaik azonban a népszínművek. Ebben azután tobzódnak. Én is egy ilyen népszínművet néztem meg s hogy jobban megérthessük a kérdést, lássuk magát az előadást.

A közönség munkásokból, tisztviselőkből, elvértve katonákból, tengerészekből áll. Férfiak-nők kifogástalanul vannak öltözve, ami itt természetes. A nők ápoltak és csinosak. Viselkedésük nyugodt, csendes. A nézőtér teljesen megtelik, a nézők izgalom nélkül, csendben várják a látványosságot. A zenét egy zongora, meg egy hegedű szolgáltatja.

Megszólal a zene. Al-népdalok váltakoznak valódi népdalokkal, a zongorista, meg a hegedűs játékában pontosan a helyén van minden hang s minden tempójelzés, az egész azonban mégis színtelen, vértelen. Megérik, hogy a finnek egyrészt nem értik a mi melódiánkat és hangsúlyos ritmusunkat, — ezért bukott meg az ugyancsak színrehozott Kodály-féle *Háry János* is — másrészt az a kemény fegyelem, mely a finnek városi lakosságában az érzelmi életet kordák közé szorítja.

A függöny felgördül s a magyar ember elképed. Torkát fájdalom szorongatja. A házat ábrázoló kulisszáknak semmi közük a magyar falusi ház karakteréhez, sem építészeti formák, sem színek szempontjából. Valami szörnyű germán zagyalék ez, cifrára mázolja, virágokkal, levelekkel, madarakkal kipingálva, sárgára, zöldre behúzza. A táj valami fantasztikus vidék, minden jelleg nélkül, de kiütöző északi vonásokkal. Megjelenik azután a „gazda“ rojtos gatyában,

1938. ápr.

Kodolányi János: Műkedvelők Finnországban

méregzöld lajbiban, német csizmában, fején zöldszalagos német kalappal. Övében zöld zsebkendőt tart, abban van a pénze, A maszkja némettel kevert finn. Felesége ruhája a néprajzi tévedések és giccek kirakodóboltja. Színei retteneteseek. A főhős ugyancsak hasonló hot-tentotta elképzelés szerint van felöltözve, neki azonban fekete bársonynadrágja van, úgy kihimezve cifra virágokkal, hogy megfájdul tőle az ember szeme. A lakodalmi népség valóságos ordító szinkakofónia. Mezőkövesdi párták, vérvörös harisnyák, pillangós cipők, bécsi „slingelt“ kötények, vörös, testhezálló, térdigérő műselyemszoknyák, zöld viganók. A legényeken német csizma, ordítóvörös huszárnadrág, huszárcsákó, kék-zöld, sárga, lila mellény (a hátán kihimezve), vagy huszárdolmány. További szörnyűségek: betyárcsárda bádogpoharakkal, butéliás üvegekkel, német porcellánkriglikkel, altvien pohárszékekkel. Betyárok zöldben-vörösben, fehérben, fekete malaclopököpenyegben, német csizmában, karikásostor helyett furcsa kutya-korbács. Elképesztő fokosok. Falusi bíró vörös huszárruhában, huszárcsákóval, csendőrök ugyanígy, kard nélkül, de modern karabéllyal.

Csak azok a színészek viselnek tűrhető maszkot, amelyek szinte nemzetközi alakok: köldusok, kocsmáros.

És ezen ne nevéssünk, mert így van ez az egész világon. Különösen szomorú, hogy Finnországban van így, ahol valóban szeretik a magyarokat, együttéreznek velük, ahol annyi mély és évszázados kapcsolat gyökerei hatják át a társadalmat s ahol könyvtárra menő cikkek és könyvek tömege jelent s jelenik meg állandóan a legkiválóbb finn és magyar írók tollából a magyar népről. Hogy mégis valami elrettentő cigánybandának gondolnak bennünket, abban nem ők a hibásak. Oka elsősorban idegenforgalmi propagandánk. Az a zagyva, lelkiismeretlen, cinikus reklám, melyet Budapest a magyarsággal külföldön művel. Színpadi irodalmunk, hála Istennek, kilábolt már a múlt század végének s e század elejének hazug népszínművilágából, idegenforgalmi propagandánk — és filmgyártásunk — azonban most van benne nyakig. Mezőkövesd, Boldog, Bugac és a Hortobágy mesterségesen kicifrázott plakátnépiessége, a most már kordák közé szoruló *Gyöngyösbokréta* dilettáns medvetáncoltatása most üli nászát az idegencsalogató füzetek leírásaiban és fényképeiben. Nem győzzük csúfolni a Szovjetet „potyemkin-gyáraiért, kórházaiért, iskoláiért és börtöneiért“, melyeket a Cook-iroda, meg az Intourist autocaltelélikének mutogat. De ki fog gátat vetni annak a hazug szellemnek, mely elképesztő, felháborító potyemkinországot csinál Magyarországból, lihegve vervén a nagydobot: jöjjetek Magyarországba, a cifraszűrök, gatyák, fokosok, csikósok, „temperamentumos“ fekete lányok s menyecskék, a viganók és párták, a hejehuja, a részegeskedés árvalányhajás paradicsomába, jöjjetek únott angolok, topa németek, csiripelő franciák, festett amerikaiak, jöjjetek, megkaphattok mindent, ami otthon nincs: rikkantást, cigányt, hajlamos parasztnőt, csonttörő csikósmarkot... a *pénzetekért!*

A világ minden nációja azt mutatja be külföldön, ami valóban s jellegzetesen az ő lelkéből lelkezett. Ami van s nem amit világrahazudnak. Csak a magyar propaganda árasztja el a külföldet olyasmivel, ami a valódi magyar élet szépségeinek paródiája s ezzel fűti azt a német propagandát, mely a néhai osztrák propaganda örökébe lépve hirdeti, hogy a magyar afféle cigánynép, minden igazi kultúra híján szűkölködik, s népi kincsei csak arra jók, hogy az idegen röhögjön rajtuk.

Ez a propaganda olyan mélyen beivódott a legjobb rétegekbe is, hogy az ember tehetetlenül áll vele szemben. Sőt, ha megkísérli a finnek óvatos felvilágosítását, megsértődnek. Ők makacsul ragaszkodnak egy egzotikus délibábhoz, — mely náluk nincsen, — s ha el akarod oszlatni, kisütik, hogy nem is vagy magyar, hanem valami jött-ment...

A népszínmű rendezőjének is lehetett volna egy-két jó tanácsot adni, hiszen van itt értelmes magyar, sőt még kiváló néprajztudós is. Nem hiszem, hogy akár a magyar követség, akár az egyetem magyar intézete ne adott volna megfelelő fényképeket, rajzokat stb. az igazi magyar népi művészet stílusának megértésére. De a finn a maga feje szerint csinál mindent, úgy ahogy neki tetszik. Alapjában véve lenéz minden külföldit, még azt is, akit szeret. Az ő dolgába ne szóljanak bele. Amit ő csinál, az csak jó s helyes lehet. Hát még ha *maga Budapest* üti rá a hivatalos bélyeget! Hát még ha tudja, hogy középosztályunk ugyanezt a cifra sírvavigadást dicsőíti s művészi ízlése a maga nemzeti dolgaiban-ügyeiben épolyan rossz, mint akármelyik külföldié a mi dolgainkban. Ha tudja, hogy az igazi magyar népkultúra ismerőinek, művelőinek, megtartóinak *milyen kicsiny* csapata harcol odahaza, az anyaországban is a helyes elvek érvényesüléséért s *kikkel* harcol... Külképviselteink pedig, melyek nem tűrik a hamis márkájú borok, a silány szarvasmarhák, a rokkant lovak, káros politikai nézetek külföldi terjesztését, ölbetett kézzel nézik, mint szállítják éhbérért dolgoztató kézimunka-kereskedőink külföldre a futószalagon gyártott hamis magyar kézimunkát, s mint terjesztenek idegenforgalmi irodáink s „ünnepi hetet” rendező bizottságaink merőben kártékony s ízig-porcikáig hazug képet Magyarországról. Ha azt mondanám, vagy írnam, hogy Magyarországon bolsevikiek kormányoznak, vagy anarchisták gyujtogatnak, ugyebár, fülöncsípne a követség a világ bármely táján? De ha azt terjesztem írásban, képen, filmben a hazámról, hogy ott részegeskedés, hejehuja, cigányozás, dáridó, szerelmeskedés, — főképp az idegenekkel! — és más hasonló komédia folyik, mint egy borrávált Duna hömpölygése, arra külképviselteinknek semmi szavuk. De otthoni hatáságainknak sem.

Tehetetlenül áll az ember ezzel a kábító maszlagáradattal szemben. Nincs mit tenni. Ülünk le s iparkodjunk botrányokozás nélkül végigszenvedni, ami a kánpadon... akarom mondani: színpadon történik.

A színészek nagyszerűek. A kis hősnő úgy énekel, mint egy csa-

Kodolányi János: Műkedvelők Finnországban

logány s úgy táncol, hogy akármelyik nagyszínpadon elmehetne primadonnaszámba. Szép is és egészséges. Szokatlan temperamentummal s ritmussal mozog. A férfiszereplők is jók, eltekintve a rosszul betanult mozdulatok ki-kiütkezésétől. A mellékalakok pedig szinte bámulatosak. Csak amikor „magyar csárdásra“ került sor, szívja ismét a fogát az ember. Ez bizony ugra-bugra, kalimpálás, polkával kevert „kintorna“ s mert a magyar ritmus az idegen fül számára hihetetlenül nehéz, egységes mozgásról is alig beszélhetünk. Végső ítéletünk azonban az, hogy kiváló amatőr társaság áll lámpák előtt, de nincs rendező s nincs helyes magyar szellemi alátámasztás. Mert azt a bikatoporgást, amit itt magyar táncnak képzelnék, az úgynevezett magyar filmek terjesztik el a világon s ebből a fattyúból sarjad azután minden efféle gyom.

A finn műkedvelők előadása azonban sok mindenre megtanít az itt elmondottakon kívül is. Mert nemcsak azt kell észbevennünk, hogy Magyarország szervezett bemázolása ellen végre küzdenünk kell, nemcsak azt látjuk meg világosabban, hogy a „magyar“ filmek túlnyomó része egyszerű büntett a magyarság ellen, nemcsak azt a szervezetet ismerjük fel vadon tenyésző következményeiben, melyet a magyar színpadi irodalom fenntart s mely bizonyos alapvető elvek szigorú betartásával dolgozik a világ minden táján, hanem azt is, hogy a magyarság épügy meghódíthatná a világot művészete számára, ahogy meghódította az orosz, a norvég, a finn, az olasz, az ugandanéger... És meg is hódítja, mihelyt megfelelő szerv ellenőrzi a magyar propagandát s azt a művészetet, mely külföldön bennünket képviselni hivatott. Mit nem adna a német nemzetiszocialista párt, ha mammutszervezetei olyan kinccsel gazdálkodhatnának, amilyen Magyarországon úton-útfélen hever! Mit nem adna a népművészetünkért, zenénkért, líránkért, regényirodalmunkért! Mit nem mívelne vele Hongkongtól—Londonig... és Budapestig! Hiszen látjuk, mily okosan s mélyrehatóan gazdálkodik klasszikus zenéjével, régi, már részben kihalt népdalaival, népképviselésével, klasszikus irodalmával. Látjuk, mily propagandát művel még azzal a trottyos-táncsal is, melyet Bajorországban járnak s hogy támasztja fel a középkor szép paraszttáncait és szokásait. De ott ünneplő ruha a népviselet, mint itt is, Finnországban s nem átalja felvenni a „méltóságos“ asszony sem. Míg nálunk a jegyzőné, tanítóné, papné, alispánné, főispánné önagyságaik és méltóságaik elsúlyednének szégyenletükben ha egy kultúresten népviseletben kellene megjelenniök.

Nagy feladatok várnak tehát ránk abban a tekintetben is, hogy a helyes magyar propagandát kultúránk színvonalához méltó magasságra emeljük.

De meg kell tanulnunk azt is, hogy kell igazi műkedvelő színházat csinálnunk. A finn *Elanto*-színház műsorán szereplő nevek: Dümov, Goldoni, Hamsun, Hauptmann, Ibsen, Katajev, Lagerlöf, Shaw, Tolsztoj stb., önként kínálkoznak összehasonlításul a mi műkedvelőink műsorán szereplő nevekkal. (Itt most meg sem említem azokat a

Kodolányi János: Műkedvelők Finnországban

finn színdarabokat, amelyek állandó műsorszámait a műkedvelő színházaknak.) Meg kell tanulnunk, hogy miként kell műkedvelő színjátszást szervezni. S miként kell benne kollektív egységbe, *kultúregységbe* foglalnunk a parasztot és munkást, a hivatalnokot és hivatásos művészt. Nálunk a falusi „intelligencia“ rendezte a műkedvelő előadásokat, de sohasem láttam a színjátszók között sem a tanítót, sem a jegyzőt, sem a bírót, sem a járásbíró urakat és hölgyeket. (Rendeztem falun ilyesmit magam is nem egyszer.) Egy-egy finn műkedvelő társaság a *játék* isteni közösségében magához öleli az egész társadalmat s ez teszi működését nemcsak széppé, felemelővé, de társadalmi szempontból szükségessé is. Ez adja igazi tartalmát, ezért kultúrjelenség.

Kodolányi János

Török hódoltságból — német gyarmatba . . .

Amikor a német hadak „felszabadították“ Magyarországot

Nemrégem mult 250 esztendeje, hogy Magyarország területéről kitakarodtak a török seregek és nyomában beözönlött a német impérium a maga kegyetlen zsoldos katonáival. A „felszabadító“ német dinasztia úgy tekintette a magyar földet, mint egyik tartományát, sőt: gyarmatát is igyekezett betelepíteni németekkel — a magyarság rovására . . . A következő sorokat Kodolányi Jánosnak a „Válasz“-ban megjelent tanulmányából vettük:

. . . Még a törököt ki sem üztük az országból, a nagy vállalkozásban résztvevő urak máris azal a gonddal vésződtek, hogy a visszakerülő területet miként osszák fel maguk közt s miként „aknázzák ki“ javait. Nagystilű és könnyörtelen közsákmányolás terveit hányták-vetették meg a külötfele konferenciákon.

Esztendőkön át vonultak a császári hadak Magyarország területén s ahol megfordultak, ott többé nem nőtt föl. A seregek garázdálkodása nagyobb méreteket öltött a tatárjárás és török hadjáratok sőtét korszakának pusztításánál is. E hősök elrekvirálták a lakosság utolsó tehenét, birkáját, sőt tyukját is, élelméből teljesen kifosztották, az asszonynépet fertelmes dorbézolásaik áldozatává tették, a magyarokkal úgy bántak, mint rabzolgákkal, vashaverték, kínozták, megalázták, messze vidékekre hurcolták őket!

A commissio elve az volt, hogy: „A királyság, vagy annak nagyrésze lassanként germanizáltasék és a forradalmakra és nyugtalanságra hajló magyar vér a némettel szelídhitessék természetes ura és örökös királya hűségére és szeretetére.“ (Ez sikertült is, annyira, hogy ma már a magyarságot, mint minden „forradalomtól és felfordulástól józanul irtózó“ népet emlegetjük, „amely tiszteli a tekintélyt és természetes vezetőit“.)

Az egész országban valóságos népvándorlás indult. Délről szerbek és rácok vonultak feléjüknek a kedvezményeknek a birtokában, amelyeket császári rendeletek adtak nekik. Menekültek a török által visszafoglalt területekről, hogy később a bécsi udvar szolgálatában mindig készen álljanak a magyarság hátbatámadására. De vándorlás indult meg a magyarok között is. És egyre sürűbben vonultak be a németek, akiket plakátok útján toboroztak nemcsak egyes birtokok, hanem a császári telepítési biztos utmutatással szerint is. III. Károly különböző fejedelemségekben, a hessen-darmstadti, a hessen-casseli s más landgrafoktól, a mainzi érsektől engedélyt kért, hogy Magyarországot, a „kereszténység védtőbástyáját“, németekkel telepíttesse be. Császári kéréseket intéztek az egyes birodalmi kerületekhez is. A nyomtatott röplapok pedig így csábították a németeket a falvakban (akárcsak a háboru előtt az amerikai ügynökök): szabad utazás a Dunán, egészséges, vízben bővelkedő, termékeny föld, annyi szántó, rét és szőlő, amennyit még a leggazdagabb német paraszt sem élvez Németországban. Ezenfelül: vétszáz forintért kész hazat, két, boronát, szekeret, négy ökröt, két lovat, négy tehenet, három borjut, két tenyészdisznót, az első termésig pedig teljes ételmezést kapnak! Mégis panaszkodik Károlyi Gábor, hogy a telepítés lassan halad, mert a „földesurak sajnálják a költséget“. An voltak meg, akik nagy

kereskedelmi érzékkel üzték a német telepítést, így Döry László — ma is tolnamegyei birtokos-család őse —, aki Tevelen ezer németet telepített. A württembergi Elberachban külön ügynököket szerződtetett, ez bejárta Badent és Württemberget s plakátokon toborozta a népet, még azt is kihirdetve, hogy a birtokon német katolikus pap is van, német tisztartó igazgatja a gazdaságot és magyart, nem-katolikus be sem fogad. Egyetlen évben hétszáz telepesnek szerzett utlevelet ez az ügynök . . .

A telepest falujában iskola és templom várta, mindent készen talált, kötelessége csak az volt, hogy gyarapodjék — és ellenstílozza a „forradalomra és nyugtalanságra hajlamos“ magyar vért a „szelid“ német vérrrel. Mint tudjuk, ezeknek a feladatoknak igazi német hűséggel meg is felelt.

A Németországban maradt rokonsággal való kapcsolataikat fenntartották. Ezek a kapcsolatok máig sem homályosodtak el. Ujabbban ezeket a kapcsolatokat a német vándorló diákok és hazánk természeti szépségei iránt lekesedő német turisták minden eszközzel élénkítik, ha kell: helyreállítják. Münchenben a külföldi németiség intézetében minden vidék német lakosságával más-más megbízott foglalkozik, összegyűjti a vándor-diákok által beszolgáltatott ember-földrajzi, családi, népesedési, társadalmi és vagyoni adatokat s német hangyaszorgalommal és alaposággal dolgozza fel, a kint maradt családok és telepesek között levelezést kezdeményez, hogy azután az így kitaposott utakon származtassa be a nagynémet röpiratokat és térképeket. E munkájukban segítségükre vannak azok a hazai sváb származású ügyvédek, orvosok, politikusok, tanárok, akik a falvakban a pángermán agitációt irányítják, a kulturegyesületek munkáját vezetik és előadásait tartják . . .

A török hódoltság alól való felszabadulásunk 250. évfordulójának ünnepe időszeritve teszi, hogy az itt vázoltakon is gondolkozzunk.

Magyar Nap (Károlyi Gábor)

1938. ápr. 17. 94. n. 6.

ban élő magyart. A népközösség vérkeringésébe való bekapcsolás gazdasági, szellemi és lelki sikon kell, hogy megtörténjék. Természetes, hogy ez a hatalmas feladat nemcsak egyesek, nem is csak a vezető réteg, hanem az egész erdélyi magyarság hősiességét, faji hűségét, lemondását és áldozatkészségét igényli, amire ezideig belső gátlások miatt (világnézeti- és osztályellentétek, népi felelősség hiánya, felkészületlenség, önösség stb. stb.) nem vagyunk képesek. — A szórványkérdés oly döntő jelentőségű a romániai magyarságra nézve, hogy népi egyéniségének fennmaradását sem tudjuk másként elképzelni, csak úgy, ha a szórványkérdést nemzetnevelési rendszerének középpontjává, tengelyévé teszi.

Ezt annál is inkább meg kell tennie, mert

évente — egyházi becslés szerint — kb. 3000 lélek az asszimilációs veszteségünk, mely népi rendezetlenségünk miatt előreláthatólag folytatódni és növekedni fog az ifjabb nemzedékekben s ezt a fájdalmas tényt még súlyosabbá teszi az, hogy ma már nemcsak a természetes beolvadással kell számolnunk, melynek tehát a fenti felsorolt okok megadják a természetes magyarizációt, hanem a mesterséges, államilag üzött beolvadással is, amely kényszerítéssel, vagyoni előnyökkel, állami iskolaüggyel dolgozik s hatása főként az állami iskoláztatás révén ki sem számítható népi veszteségeket okozhat.

Ime, egészen röviden a romániai magyar szórványkérdés.

LOVAS GERÉB ANDRÁS

A régi irás

Részlet a sajtó alatt levő „Julián barát” c. regényből.

Ami az ember új helyén első éjszaka álmodik, valóra fog válni. Györk azonban különös álmot látott az első éjszaka. Lassan-lassan lágy, sőtét, kavargó s ringató mélységbe sülyedt, a ringás szeliden-könnyedén hintáztattá. Azután mintha valaki énekelt volna, de Györk nem tudta, mit. Csak annyit tudott, hogy az ének csodálatosan szép, liszta és kedves, mintha csak az égből, angyalok ajkáról jönne alá. Mintha nem is angyalok, hanem szüz Mária ajkán zengedezne. Ő dalolhatott ilyen lágyan, édesen, tisztán, mint ezüst hur, Betlehemben, amikor a jászolból kiemelte, ölébe fektette s megszoportatta kisfiát.

Györk kéjes gyönyörűséggel hallgatta a dalt s türte a ringatást. Majd hirtelen eszébe villant: ki dalol s ki ringatja? Mert nem látott senkit. Gyorsan fölült s körülnézett. Szerette volna látni a nő arcát, aki ily csodálatos módon ringatta, anélkül, hogy szavait érteni lehetett volna. De nem látta s ha láthatta is volna a kezét, ruháját, — mert ha nagyon akarta, hát láthatta volna, — de nem az arcát, mert arca nem volt neki.

Mi teljesülhet be egy ilyen ostoba, zagyva álomból?

Az álom elmondja a titkokat, melyeket Isten nem nyilvánít ki egyenesen s érthetően. De mit akar mondani ezzel? Ki az az asszony, aki ringatta kéz nélkül, énekelt neki szó nélkül, rámosolygott arc nélkül?

És olyan édes és egyben fájdalmas volt ez az álom.

Györk arra gondolt, el kellene mondania valakinek. Talán meg tudná fejteni. De végül mégsem szólt senkinek.

Élete erősen megváltozott. Eddig azt hitte, ismeri a klastromot s a barátok életét, de most látta, mennyire más innen belülről, mint onnét kívülről. Még nem is pitymallott, már talpon volt az egész klastrom. A fiatalabb fráterek, akik az őt fiúval a dormitóriumban aludtak, Jézus nevét hangosan dicsérve ugrottak ki ágyaikból. A kápolnában gyorsan összegyülekezett az egész klastrom reggeli ájtatosságra. Zugó szóval harsant föl a zsoltószma. Ki vékonyabb, ki vastagabb hangon, teljes szívből, mély áhitattal adott hálát az Istennek, hogy új napra virrasztotta, megóvta a kísértéstől. Erőt kért a mai nap föladatainak betöltéséhez. Mindnyájan a földre borulva imádkoztak, volt, akinek könny öntötte el az arcát. A nagy zugásból csengőn vált ki a fiuk hangja.

Azulán visszamentek a klastrom különböző részeibe, hogy a szükséges hajnali munkát elvégezzék. Amikor ez is megvolt, következett a mise. Majd megint kisorjáztak a kápolnából s a refektóriumba mentek, reggelizni. A hetes fráterek behozták az ételt, nagy, gőzölgő kondérokban, mindenki a helyére sietett, az apát pedig belefogott a hangos imádkozásba. Alig mondta ki az első szót, mindenki csatlakozott hozzá, a vékonyabb-vastagabb hangok ájtatos zugása most a refektórium tágas boltíveit föltötte be. Majd a fölolvadó barát lassan elhelyezkedett a pulpítuson, kilette maga elé a hártyakönyvet s egyhangú, lassu szóval olvasni kezdte valamelyik szent cselekedetét, vagy a tanításokat, melyek arra a napra alkalmasak voltak. Közben mindenki némán ült, szemét a tényérjára függesztve lassan törögetve a kenyeret. A hetes fráterek lábujjhegyen

A finn irredenta

A boldog Finnországnak, mely 1918-ban hat-
százéves svéd és száztízéves orosz uralom után
végre kivívta teljes függetlenségét, megvan azért
a maga nemzeti fájdalma. Az 1919-ben kötött
finn-orosz béke ugyanis megpecsételte Karjala
sorsát, bekebelezvén ezt az ősi finn területet a
Szovjetunio kereteibe. Ez a tény a legfőbb oka
a finn-orosz ellentéteknek. Finnország joggal fá-
lálja testvérei elszakítását az anyaországtól s
méltán neheztel Oroszországra. A Szovjet pedig
viszonzásul e neheztelésért, valamint az 1919-es
finnországi forradalom és polgárháború kudar-
cáért, annyi apró kellemetlenséget okoz a finnek-
nek, amennyit csak lehet. Ezek közé a káros kel-
lemetlenségek közé tartozik például, hogy a finn
tudósokat nem engedik be a Szovjetunio terüle-
tén élő finnugor népek tanulmányozására, fel-
becsülhetetlen kárt okozván így nemcsak a finn-
ugor nyelvtudománynak, néprajznak, hanem
közvetve, a magyar tudománynak is.

A finnek szívébe tehát benneszakadt a fá-
jdalmas túske, Annál fájdalmasabb, mert hiszen
Karjala népe őrizte meg a finnek egyik legna-
gyobb kulturkincsének, a Kalevalának mozaik-
szerűen változatos énekeit, a karjalai öregek aj-
káról gyűjtötte azokat össze Lönnrot Illés. Ez a
csodálatos népköltészeti remekmű lett azután
nemcsak a finn nemzeti öntudat állandó tüzelője
és táplálója, nemcsak a csodálatos gazdagságu
népköltészet egyéb kincseinek összegyűjtésére irá-
nyuló munka alapja, nemcsak a nyelvi és irodal-
mi megújulás kiindulópontja, hanem ezen túl
a politikai összetartás egyik leghatalmasabb szim-
bóluma is. Így Karjala nemcsak a finn nép egyik
törzsének lakóhelyét, nemcsak földjének közgaz-
dasági értékét, nemcsak az ország erejének, ha-
talmának, területének elragadott részét jelenti,
hanem jelenti magát a megcsontított finnséget,
a megsérült nemzeti összetartozást, a finn egy-
ség eszméjét is.

Karjala Finnország keleti határain húzódik
a Ladoga és Onyega tó közötti földszorostól kezd-
ve északra a Fehér-tenger partjaiig, a Kola-fél-
szigetig, ahol már a lappok rénszarvaslegelői te-
rülnek el. A régi Oroszország archangelszki és
olonyeci kormányzósága volt ez. A világháború-
ból ismert Murman-vasut szeli át hosszában, az
a vasut, melynek építésénél annyi szegény ma-
gyar hadifogoly pusztult el a kegyetlen hidegben.
Ez a terület most Karjala autonóm kerület. Az
oroszok azonban, amikor finn követelésre ön-
kormányzatot adtak a karjalaiaknak, egyben ki-
kerekítették ezt a körzetet kelet felé oroszlakta
vidékekkel is, úgy, hogy a karjalai önkormány-
zati szervekben az oroszok vannak túlsúlyban.

De nemcsakitt, hanem mélyen bent, a Szovjet
orosz lakosságu tengerében, a Volga forrásvidé-
kétől nem messze, az egykori Tver és Novgorod
kormányzóság területén is élnek karjalaiak, még
hozzá sokkal nagyobb számban, mint magában
Karjalában. Hogy miként kerültek oda, azt
nyomban elmondjuk, előbb azonban lássuk, kik
a karjalaiak, hányan vannak, hogyan élnek,
mivel foglalkoznak.

A Kr. utáni első évszázadban történhetett,
hogy a finnség addigi hazájából, a Finn-öböl
déli partjairól rajok kezdtek kivándorolni, egy-
részt a Ladoga és Onyega tó között s azon túl, a
mai Karjala felé, másrészt a Finn-öblön átkelve
Suomi délnyugati partjaira s onnan egyre fel-
jebb, Finnország belsejébe. Mig az észtek meg-
maradtak azon a területen, amelyen ma is élnek,
néhány csoport a mai Leningrádtól északra, In-
germandlandon települt meg s ma is az inkeriek
csoportját alkotja, más csoportok meg a Ladoga
keleti, az Onyega nyugati partján kezdtek lete-
lepedni. De egyes finn csoportok szétszóródtak
az ősi Novgorod északi vidékein is. Így egyrészt
a régi földjükön megmaradt észtektől, másrészt
a Suomiba áthajózott suomi-finnektől elkülönít-

ve, megkezdtek magányos életüket a csudok, a vepszék, a karjalaiak, — hogy, a náluk is kisebb finn löredékekről ne beszéljünk.

Közülük a vepszéknek és inkerieknek, de főképp a vótoknak, a csudoknak hajdanában igen jól ment a dolguk. Szorgalmas földműveléssel, állattenyésztéssel, erdei munkával, annyira vitték, hogy a hatalmas Novgorod államügyeibe is döntő módon avatkozhattak bele. Novgorodtól északra az ő földjeik alkották a votszkaja pjatinát, azaz vót-ötödöt, — mint a novgorodiak a maguk városállamának egyes politikai kerületeit nevezték. Amikor a novgorodiak a Rurik-testvéreket elűzték, a votszkaja pjatina finn lakossága hozta őket vissza. Később ez a nagy befolyás és természetesen a befolyás alapja: a jólét és szabadság is elsorvad.

A karjalaiaknak azonban még annyi napsugár sem jutott ki, mint a vótoknak, csudoknak, inkerieknek.

Évszázadokon át kemény háborúság folyt a Keleti-tenger birodalmi között a hegemoniáért, akár hajdanában Spárta és Athén, vagy Róma és Karthágó között a Földközi-tengeri hatalomért. Svédok, dánok, oroszok, később lengyelek váltakozó szerencsével hadakoztak. Finnországot a svédok kerítették hatalmukba már a XI. században, Karjalát viszont az oroszok igázták le fokozatosan. Míg egyfelől a svédok a suomi-finneket a római katolikus hitre kényszerítették, másfelől Jaroszláv orosz fejedelem görögkeletire szorította a karjalaiakat. A XIII. században a finnség kettéválasztása egy nyugati római katolikus és egy keleti görögkeleti részre a finnek történetében a későbbi korokban azután sokszor megbosszulta magát. Mert mikor később, ugyancsak svéd nyomásra, *a nyugati finnség protestáns lett, a karjalai finnség megmaradt görögkeletinek és a két népcsoport közti mesterséges szakadék ezáltal mindjobban nőtt.*

De, természetesen, úgy a svédok mint az oroszok gondoskodtak róla, hogy a suomi finnek és a karjalai finnek között egyéb ellentétek is legyenek. A suomi-finnek és a karjalaiak között műveltség dolgában is nagy ellentétek uralkodtak. De az ő ellentéteik fölött ott sötétlett a sokkal hatalmasabb ellentét Svédország és Oroszország között. Ha ezekből a súlyos fellegekéből kicsaptak a villámok, a finnek háza volt a legelső, amely leégett. S mert a különböző finn törzsek, népcsoportok között sohasem volt valami erős az összetartás érzése s ha tudták, szívesen találtak rá módot és ürügyet, hogy egymást megtámadják, a nyugati finnség és a karjalai nép nem egyszer ádáz harcot vívott, egyfelől a svédok, másfelől az oroszok biztatása, helyeslése és nagy megelégedése mellett.

Míg azonban a nyugati finnek számára nemcsak rosszat, de jót is hozott a svéd fennhatóság,

a karjalaiak számára semmit sem hozott az orosz. Elsősorban olyan gazdasági nyomorúságba, olyan sivár jobbágysorba döntötte a karjalaiakat, amely még a régi orosz jobbágyság történetében is szinte példa nélkül áll. Az oroszok egymásután alapították a kolostorokat s ellátták őket hatalmas földbirtokokkal. A kolostorok azután elsősorban orosz telepeseket csalogattak földjeikre. A sok nagy kolostor közül leghíresebb talán a Fehér-tengerben levő szolovjeckij-szigeti kolostor. (Ez a név nem ismeretlen a magyarok előtt sem. Ott rendezték be a Szovjet politikai száműzöttjeinek egyik telepét, ott élnek azok a nem kívánatos egyének, akik most Karjala ösfenyveseinek irtásával, feldolgozásával, elszállításával s így a Szovjet óriási méretű fakivitele egy részének lebonyolításával foglalkoznak.) Ez a kolostor városzerűen megerősített hely volt, ennek ellenére úgy a karjalaiak maguk, mint egyes finn szabad parasztokkal szövetkezve nem egyszer ádáz támadásokat hajtottak végre ellene, persze, többnyire sikertelenül. De voltak az államnak, mint szerte orosz földön, úgy itt is saját birtokai. Ezek az élet nem volt olyan nyomorúságos, mint a földesurakén, vagy a kolostorokén. Jobb volt a javadalmazás, kevesebb a munka, emberségebb a bánásmód. Az orosz fejedelmek többnyire nagyon szigorúan ellenőrizték a bánásmódot ezen a területeken. Így a karjalaiak is, amennyire csak lehetett, ezekre a birtokokra törekedtek. Nagy általánosságban azonban a karjalai népelete az egész történelem folyamán igen-igen keserves volt.

Amikor a XVI. század végén a svédok az oroszokkal szemben fölénybe kerültek és 1595-ben megkapták Észtországot, 1617-ben pedig Ingermanland jórészét, Käkisalmi vidékét és a Ladoga tó mellékét is, Karjala felosztása még keserűbb gyümölcsöket termelt a lakosság számára. A svédok ugyanis nyomban hozzáálltak a protestantizmus terjesztéséhez, amit a görögkeleti hitűkhöz hű karjalaiak nem tűrtek szó nélkül. És mert gyengék voltak, nagyrésztük kivándorolt a tveri, meg a novgorodi kormányzóság területére, ugyancsak orosz állami földbirtokokra. *Igy állott elő az a helyzet, hogy Karjalában, a karjalai nép tulajdonképeni hazájában ma is kevesebb karjalai él, mint azonkívül, a tveri és novgorodi kormányzóságban. Így van ma a karjalai nép kisebbségének önkormányzata, míg a többségének nincsen.*

Nagy Péter korában azután ismét döntő változások álltak be a karjalai nép életében. Nagy Péter Karjalát tette meg a Svédország ellen irányuló hadműveletei alapjának. Karjala erdeiben vágták a fát a hajóhad építéséhez, vasbányáiban bányászták a vasat fegyverek céljából, karjalai parasztokat hajtottak el csapatostól kényszermunkára, ők öntötték az ágyukat, kovácsolták

a fegyvereket, hogy azokkal irtsák nyugati testvéreiket, a svéd kötelékben harcoló finneket. Végül azonban győzött az orosz erő, győzött, természetesen, a karjalaiak lázongásai ellenére is, melyeket Nagy Péter a tőle megszokott kegyetlenséggel nyomott el. És 1809-ben nemcsak Karjala egész területe fölött biztosították az orosz uralmat, hanem Finnországát fölött is. Ez az uralom aztán, bár magában Finnországban gyakran egész enyhe formában, Karjalában viszont sokkal szigorubbán, tartott egész 1918-ig.

A bolsevik forradalom kitörése fegyveres proletárfelkelést robbantott ki Finnországban is. Amikor ezt levertek s Finnország függetlensége biztosítva volt, Karjalára ismét ránehezedett a hagyományos történelmi sors. Hiába keltek fel a karjalaiak is, hiába támogatták őket a finnek, a Szovjet tuflerejével szemben tehetetlenek voltak. A Szovjet nagy erőket vetett itt harcba, mert rendkívül fontos számára a Karjalát átszelő Murman-vasut. Mindössze annyit lehetett elérni, mint mondtuk is, hogy Karjalát autonóm területté nyilvánították, — de ugyanakkor gondoskodtak arról is, hogy ezen a területen oroszok legyenek többségben.

Mennyire rug ma a karjalaiak száma? Az 1932-ben végrehajtott népszámlálás adatai szerint a volt archangelszki és aunuszi — olomjeci — kormányzóságokban, — tehát a tulajdonképeni Karjalában — 111.500 karjalai élt, míg a novgorodi és tveri kormányzóságban, tehát a karjalai autonóm területen kívül, mintegy 150.000 főt találtak. A még egyebütt szétszórtan élőkkel együtt a karjalaiak összes száma mintegy 300.000.

A karjalai rendkívül konzervatív, idegen környezetben makacs és zárkózott emberfajta. Ennek köszönheti, hogy súlyos sorsa sem tudta megfosztani sem nyelvétől, sem hagyományaitól, sem ősi népi kulturkincseitől. A tveri és novgorodi kormányzóságban élő karjalaiak felvették ugyan az orosz ruhát, de nem vetették le a karjalai gondolkodást, nem vetkőztek ki eredeti szel­lemükből és nyelvükből.

Am a karjalai csak idegen népek között zárkózott, bizalmatlan és makacs. Otthon, a hazájában, fajtájabeliek között, háborítatlan munkája közben szinte gyermekesen őszinte, vidám, barát­kozó, adakozó és türelmes. Megvan benne a finn parasztnép legnagyobb tulajdonsága: a vidámság, a holnappal való nemtörődés, az igénytelenség, áldozatkészség és nyíltság. És ha a finn népekre általában el lehet mondani, hogy utolsó lehelletükig ragaszkodnak őseik nyelvéhez, szokásaihoz, akkor kétszeresen elmondhatjuk ezt a karjalaira. Ezer éven át ugyszólván egyéb sem jutott ennek a népnek osztályrészeül a történelemtől, mint megpróbáltatás, nyomor, elnyomtatás, üldözés, mégsem tagadta meg soha önmagát,

nem tágitott igazi értékes lelki tulajdonságaitól, nem adta fel sem önmagába, sem a sorsába vett hitét. Valóban büszke lehet rá, hogy a Kalevala runoinak sok évszázadon át való hűség megőrzésével nemcsak a finn népet ajándékozta meg felbecsülhetetlen nemzeti értékkel, hanem az egész kulturát is, mert a Kalevala minden tekintetben vetekszik Homeros eposzaival, sőt, merjük állítani, a költői gondolatok szépségében és mélységében, az egész emberi életet fel­lelő gazdagságban még felül is mulja őket.

Karjala több ezer fával megszakított sziklás, terméketlen, erdőségekkel borított zezugaiban a népet az erdő és a víz táplálta. Az erdő vadjaival s azok prémjeivel, madaraival, majd fájával, a víz pedig halával. Magaépítette kis fenyőfaházában meghúzódva, a karjalai vidáman nézett szembe az étellel. Magányos házatáját néhány háziállat tette még népessé. Mióta azután hozzá­láttak a végtelen erdőségek kitermeléséhez, megváltozott az élet Karjalában. A sziklás dombok lassanként kezdenek megkopaszodni, az erdő gyérül. A tisztásokon fűrésztelepek és feltornyozott farakások emelkednek. A vidék végtelen északi csendjét felveri az erdőirtók és gőzfűrészek zaja. Végtelen menetben vonul a rengeteg fa a Murman-vasut végállomására, Murmanszkba, valamint a régi karjalai kisvárosokba, Kantalahtiba, Kemibe, hogy onnét Petrozavodszkon, Karjala mai fővárosán át Leníngrádba kerüljön. Itt rakják aztán a fát a hajóra, hogy külföldre szállítsák. De a nyári hónapokban, amikor az Északi Jegestenger is hajózható, Archangelszkben is hegy­gyé növekszik a fakészlet. Évenként mintegy 300 millió pengőt tesz ki az az összeg, melyet a karjalai fatermelés a Szovjet számára nyereségül hoz. És nemcsak a karjalai munkáscsapatok dolgoznak teljes erővel, hanem az idevezényelt politikai fogjok hatalmas tömegei is. Ma már az a százezer főnyi munkás sem elegendő, amelyet a Szovjet idevezényelt, a létszámot rohamosan emelik.

Ez természetesen nem egyéb közönséges rab­lógazdálkodásnál. A kitermelt erdők helyén ujakat kellene telepíteni, ahogy a finnországi nagyarányu erdőgazdaságban, de másutt is, a világ minden táján teszik. Ha az erdőirtás így folyik tovább, Karjala hamarosan úgy jár, ahogy az Amerikai Egyesült Államok jártak. Ott most fáradoznak épen azon, hogy a történelemben eddig páratlan méretű erdőtelepítéssel szegjék be keresztül-kasul a prériket, nem utolsó sorban az időjárás megjavítása céljából.

A földbirtokokat is kollektivizálták, persze, így most a karjalai paraszt részint állami kollektivákban, részint szövetkezeti kötelékben gazdál­kodik. A kormány erősen dolgozik az állatállomány növelésén s Karjalából érkező hírek szerint ez nem is egészen eredménytelen. A kar-

Lajos Ferenc:
KELET KAPUJA
Tusrajz.

jalai népet nem fenyegeti az éhezés veszélye, mint a múltban annyiszor. Fenyegeti azonban az új rend is a nemzeti egyéniségét, ősi finn kulturáját, nyelvét. Mert habár Karjala papíron önkormányzattal rendelkezik, mint láttuk, ez az önkormányzat a valóságban nem sokat jelent. Még a falvak helyi tanácsaiban csak hallathatja szavát, már a magasabb gazdasági és politikai szervezetekben az oroszok vannak túlsúlyban s minden az ő szándékaik szerint történik. De roppant erős a moszkvai kormány nyomása is. A tervgazdálkodás keretein belül Karjalának bizony eleget kell tennie a kiszabott követelményeknek, tekintet nélkül a nép közvetlen érdekeire, hangulatára, tradícióira. És épen ez az, ami Karjalát a maga ősi finn mivoltában fenyegeti. Hát még azokon a területeken, ahol még önkormányzata sincs a karjalai népnek.

Népiskolák vannak ugyan elegendő számmal Karjalában és az ifjúság karjalai finn tankönyveket használ, az idő azonban az orosz célokat s nem a kis karjalai nép öncélúságát szolgálja. *Hogy pedig milyen eszközökkel dolgoznak az oroszok, azt az inkeri, vól, csud s más még kisebb finn szórványok sorsa mutatja.* Az inkerieket erőszakkal kitelepítik Ingermanlandból, hogy Leningrád és a finn határ között irmagja se maradjon finn lakosságnak, a vótok és csudok pedig maguk adják fel nyelvüket, népiségüket, hiszen kétségbeesve kell látniok, hogy nem mennek vele semmire.

Említettük, hogy a suomi-finnek a Finn-öblön át Suomi déli partjaira telepedtek át, míg a karjalaiak, kiszakadva a finnség közös hazájából, Észtországtól keletre, majd északra vándoroltak mai hazájukba. Ez a kétfelé való vándorlás hozta létre a nyelvi különbségeket, amelyek a suomi-finnek és a karjalaiak nyelve között van. Bár e két nyelv között nincs akkora távolság, mint a finn és az észl nyelv között, a hangtani sajátságok mégis erősen különböznek. A karjalai nyelv sok olyan ősi ragozási, mondatszerkesztési saját-ságot megőrzött, amely a finnben már lekopott, megrövidült, egyszerűsödött. Ezenkívül az orosz nyelv hatásaképen is több olyan hangot vett fel, amely a finnben nincs meg. Így például a gy-ét, zs-ét, ty-ét, stb. Mindamallett a karjalai nyelvet mégsem lehet külön nyelvnek mondani, finn az, sajátosságai nem egyebek tájnyelvi különbségeknél, amilyenek például a fehérmegyei magyar és a moldvai csángó között vannak. De hiszen erős különbségek vannak magában Finnországban is az egyes tájnyelvek között. A savoji nyelvjárás például annyira különbözik a délkeleti finn törzs, a suomi-törzs nyelvjárásától, hogy néha alig érti meg egyik a másikat. És aki a közfinn nyelvet megtanulta, bizony nehezen boldogul a pohjolai finnek között. De azért a karjalai finn sem kevésbé finn, mint a suomi. Lönnrot Illés, Karjalában

kereste a finn népköltészet ősi kincseit és meg is találta a Kalevalát.

Hiába választotta el tehát a karjalaiakat a finnektől a történelem sok tragikus fordulata, hiába különbözik nyelv és vallás a finntől, mind a két részen fájdalmas emlékezéssel tekintenek a múltba, mely elválasztotta őket egymástól, bus reménykedéssel a jövőbe, mely talán egyesíti őket ismét. Hogy mikor, hogyan s mikép, azt nem tudja senki. De nem is igen beszél róla. *Finnországban vannak társadalmi egyesületek, politikai szervezetek, melyek »Nagy Finnország« jelszavát irták zászlójukra.* A sajtó is felszínen tartja Karjala kérdését stájékoztatja a közönséget az ott történő eseményekről, állapotokról. Nem egy kitünő könyv tárja fel rendszerező alapos-sággal a karjalai kérdést. Nyelvészek, néprajz-tudósok gyűjtik, magyarázzák és vizsgálják a karjalai nyelv szókincsét, a népköltészetet, élet-formákat. Ennek ellenére a mindennapi életben ritkán lehet hallani a karjalai kérdéstről. A komoly hallgatag finnek, mint minden gondjukat, fáj-dalmukat, úgy ezt a nagy nemzeti gondot és fáj-dalmat is mélyen magukbazarják, de ugyanakkor tervszerű kitarással, nyugodt önbizalommal, a kellő időt kivárni kész türelemmel dolgoznak céljaik eléréseért. *Egy pillanatra sem felejtik, hogy Karjala népe Finnország népe, hogy Finn-ország mindaddig csonka, míg Karjala vissza nem kerül a nagy finn család biztos födele alá mint viharban elsodort, szüntelen hazavágyó gyermek.*

De ha Karjala visszatérhetne is megint a finn közösségbe, még mindig megmarad a kérdés másik és még hozzá nehezebb része: mi történjék a Szovjet belső kerületeiben, az egykori tveri és novgorodi kormányzóságban letelepült karjalaiakkal, akiknek a száma jóval nagyobb a Karjalában élőkénél? Mi lesz az ő sorsuk? Meddig tudják megőrizni népi öntudatukat, nyelvüket? Nem gyurja-e össze a kollektív gazdasági és társadalmi élet hatalmas keverőgépe az uralkodó orosz néppel? A kis elemiiskolák, a szerény iskolakönyvek, a helyi tanácsok gyöngye kötelékei meddig tartják még össze őket, meddig állhat ellen a roppant erővel szemben, melyek a száz-hetven milliós birodalmat vaskapcsaik közé fogják? Ez a karjalai népcsoport sohasem tartozhat Finnországhoz. Le kell róla mondani. Ez azonban a legnehezebb, talán lehetetlen is.

A finnek azonban tudnak tünni, várni, ők messze előre gondolkoznak az időben. Bizonyosak abban, hogy a Szovjet mai rendszere idővel át fog alakulni, mind jobban és jobban hozzásimul a birodalomban élő népek szükségleteihez, életfeltételeihez, lelkiségéhez. Új és új nemzedékek lépnek a letűntek helyére, a megkötözhetetlen egyéniség lassanként kibújik bilincseiből s úgy az egyének, mint a birodalmat alkotó

népcsoportok visszanyerik s kifejlesztik egyéniségüket. Ennek már sok jele mutatkozik s a finnek e jeleket számontartják

S akkor eljön az ideje annak is, hogy a finnek képviselői: tudósok, írók, költők szabadon érintkezhetnek majd a birodalom belsejében élő finn népcsoportokkal. Felveszik az elejtett kapcsolatokat, megtalálják az elrekesztett utakat. A finn szellem teljes felkészültséggel lép akkor ismét munkába s joggal hivatkozhat az elszakított ideje alatt is ernyedetlenül végzett feladatokra: *ime nem feledkeztünk meg rólatok, távollévők, csendben dolgoztunk értetek, népi kin-*

cseiteket, melyeket alkalmasabb időben gyűjtöttünk, megőriztük, feldolgoztuk, a finn kultúra nagyszerű épületébe beleépítettük, most vissza adjuk nektek, építsetek a magatok számára tovább.

Hogy pedig Finnország, a szétszórt finnség igazi középpontja, minden politikai és földrajzi távolságon át is így tartja ébren a finn szellemet, az a szétszórt finn csoportok számára is éltető erő, bizalmat ébrentartó fényforrás és egyben az európai kultúra számára is rendkívüli érték. *Reánk, magyarokra is visszaragogy egy-egy utmutató sugara.*

— Kodolányi János: **Bolgog Margit.**
Boldog Margit, IV. Béla király leánya a magyar középkor legvonzóbb, legmegragadóbb nőalakja. A margitszigeti kolostor fenséges csöndjében, látomásokban és elmélyülésekben eltöltött élete nagykézszerű tollat és kiváló lélekábrázoló művészetet kíván. Szavakba szinte nem is fogható finomságok és belső történések megrögzítésének nehéz feladatát rója élete az ábrázoló: amit ragyogó virtuozitással oldott meg Kodolányi János, a nagysikerű Vas fia írója. Páratlan a beleézés, amellyel Kodolányi az Istent kereső Margitot meglátja, és a művészet, amellyel élénk állítja a középkor iluzióját nyújtó keretben. Ez a regény Kodolányi írói pályájának egyik fontos állomása, s a kiváló írónak egyik legremekőbb, legmélyebb, tehetségét legjobban reprezentáló alkotása. Kodolányi János: Boldog Margit című műve könyvnapra jelent meg az Atheneum kiadásában, könyvnapj ára volt: füzve 105 Lei, kötve 132 Lei, rendes ára füzve 132 Lei, kötve 158. Lei kapható Füssy könyvkereskedésben, vagy Lapegánál C uj.

Aranyos nédek (Torda) 1938. jún. 11. 24. n. 7.

GÁLYARABOK*

Amikor a király végre, hosszas töprengés, vitatkozás, tévovázás után, — engedve a pápa fenyegetésének is, hogy, ha el nem indul már az annyszor megígért és elhalasztott keresztes hadjáratra, interdiktum alá veti, — elbucszott ifju feleségétől, Jolántától es serege egy részével utnakindult a dalmát tengerpart felé, a fehérvári noviciusok és fiatal szerzetesek is felcihelődtek bolognai utjukra. A király serege mögött szekereztek, át a horvát hegyeken, erdőségeken, amerre a régi római hadiút, az »ötevény«, — azaz öntött uttást — haladt és szerencsésen elérték a tengert.

A sok új látvány izgalmat, az új kellemességeit és fáradalmait egyszerre elsöpörte a tenger látása. Már a Balaton is csodálatot keltett Julianusban bájával, hervadó színeivel, kékbe, zöldbe, szürkébe játszó tükrével, a könnyű ködbe burkolózó távoli partok csucsos hegyeivel, de a tenger, a tenger megdöbentette, fölemelte és lesúlytotta egyszerre. Amikor a sziklás hegyoromról először pillantott mégig a mélyben kitáruló végtelenségre, mely összeolvadt az égbolt gyöngyszínével, lélekzete elállt, szíve a torkába szökött, kezét lehullatta, szeme káprázott. A tenger! — sustogta, de csak az ajka mozdult. És többet nem szólhatott, ennél nagyobbát nem tudott mondani.

Társai is szótlánul álltak körülötte, mögöttük az öszvéres kordék rongyos, feketeképű, parázstekintetű gazdái álltak s tisztelettel hallgattak, látván, hogy a fiatal papok imádkoznak. Pedig nem imádkoztak, csak bámultak tehetetlenül.

Mennyit olvasott, hallott Julianus a tengeről. A szent iratok telve vannak a tenger emlegetésével, tenger mellett élt Isten választott népe, tengeren hajózott Pál apostol, a szigetvilág nyughatatlan térítője, tengerről szólottak a klasszikus görög és latin írók. És mennyit emlegették azok a fráterek, akik találkoztak már a tengerrel. Julianus tudta, milyen a tenger, ismerte nagyságát, hullámainak görgését, partot csapkodó erejét, kékségét és feketeségét. Álmában is nem egyszer látta. De most egyszerre kiderült, hogy a tengerrel sejtelve sem volt.

Mert a messzeség, a végtelen vitzükör kéksége, hullámainak szikrázó játéka a parti sziklakat zuhogva elborító nyújtózkodása mind olyan volt, amilyennek képzelte, — s mégis egészen más. A Nyugatra hajló Nap aranya előntötte a messzeséget, halványpiros meg sötétkék felhők usztak hosszan a fölnyilalló fénysugarak előtt, a tekintet végigrohant a végtelen távolsá-

gon s egyenest fölfutott az égre, a másik tengerre. Itt minden nyitott volt, az ember világa eltűnt, partjai a végtelenben lebegtek. Nehéz illatokkal terhes szellő fujt s megborzongatta hűvös lehellelével, de meg is simogatta becézőn. De ez a beczés olyan volt, mint a vadállat szelíd kurrogása, játékos simogatása. És az illatok! A víz mindent átható nyers szaga keveredett vérlázító halszaggal, ecetfák, narancs- és citromligetek illanó illatával, mézes édességével. Olyan volt ez az illat, mint a nehéz bor: nyelte az ember részegen s egyre többet kívánt belőle. Mély lélegzettel szivta. A világ lassan-lassan forogni kezdett, mintha nesztelenül rohanna Nyugat felé, a torló hullámok ütemesen megújuló zuhogása fölcsapott rá, habját magasra freccsentette a part, a mélyben elszórt vörös sziklák luskó sora futott, rohant, uszott szüntelen. Az égbolton pedig a Nyugat felől szálló felhők hullámai vonultak Julianus feje fölött, megtörve a színekét, s eltakarva a Nap nyilalló sugárkéveit.

Nemcsak Julianus, de társai is telhetetlenül szivták és itták ezt a látványt. Azok is sóhajtoztak és hallgattak. A végtelen csendet az ő szavuk sem törte meg. Csak az öszvérek ropogtatták a fűvet egykedvűen s rántottak néha a csikorgó kerekű kordékon.

Az alkonyati fényben ragyogó légyrajok táncoltak, hosszan sűrögtek egyhelyben, majd hirtelen tovasodródtak, mint valami szivárványszínű kísértet.

Rikácsoló sirályok csapongtak a víz fölött. Jobbra-balra, vörös sziklák ragyogtak és sötétzöld fák reszkettek a nagy kékségben.

Mindez nekik maguknak új különös volt. Nem sokat hederítettek a természet szépségeire, minden szépséget elhomályosított a teremtés koronája, az ember. Az ember állott mindennek a közepén. Az ember a Siralom Völgyében lábával a földön áll, azt turja arca verejtékével, abból csikarja ki eledelét, házat, ruháját, oda tér vissza, maga is földből lévén. Az ember tekintete a Mennyek Országát vizsgálja, kutatja és várja, nem a föld szépségeit. Szép a föld, ha megadja a mindennapi kenyeret, de nem szép, mert vágyakat is ad. Szép a föld ha Jézus lépdel át rajta, elmerengvén a mezők lililomainak, az égi madaraknak báján, de nem szép, ha rabságba hajt, hatalomra ösztökél s mások szabadságának megfosztását követeli. Szép a víz, ha a tanítványok hálója kivonszolja belőle a hitvány halat, szép, ha vihar korbácsolja s a hullámok majdnem elnyelik a szajkát, szép ha Jézus int s lecsillapodnak a sörényes hullámok, — de nem szép, ha bronzorru gályák evezői alatt csattog, rabszolgák üvöltését visszhangozza s

*Részlet a szerző Julián barát c. sajtó alatt lévő regényéből.

„A MI ELNÖKÜNK VALÓDI PARASZT!”

Egy délután a finn
köztársaság elnökénél

Írta: Kodolányi János

Most, hogy a japánok lemondtak a tokiói olimpiai játékok rendezéséről a a világ atlétái 1940 ben Helsinkiben gyűlnek össze klasszikus versengésre, eszembe jut egy beszélgetés, mely a télen Helsinkiben, a Last Palatsi éttermében folyt le. Három író társaságában arról vitatkoztunk, vajjon a japánok megtartják-e az olimpiást. Azaz nem is vitatkoztunk, mert valamennyien bizonyosnak vettük, hogy nem tartják meg. Főképp a finnek. »Az olimpiász itt lesz Helsinkiben«, — mondták. — »Nem hiába építettük fel máris az olimpiai Stadlont.«

Igazuk is lett.

Erre természetesen mindenki azt várta, hogy a finnek hatalmas propagandát kezdenek, felhasználva az alkalmat önmaguk és hazájuk dicsérésére. De aki ismeri őket, azt nem lepi meg Helsinkii polgármesterének, Frenckelnek a nyilatkozata, melyet a Pesti Naplóban olvashattunk: »Mi finnek voltunk az elsők, akik szabályoztuk a csendes uccai forgalmat, melyet az egész művelt világ átvett tőlünk. Világsiker volt, pedig nem hirdettük úton-útfélen. Most mi leszünk az elsők, akik az olimpiád rendezését, sőt propagandáját is csendesen fogjuk megoldani«. És tovább: »Senki sem tudta, hogy készülünk. Ezentúl sem fogjuk mondani, hogy milyen kiválóak vagyunk, hogy milyen nagyszerűen fogjuk rendezni a világversenyt.« Aki járt Finnországban, tudja, másképp nem is nyilatkozhatott volna a polgármester.

A finnek mindent egyszerűen, csendesen, hűhó nélkül csinálnak. Kerülik a feltűnést, a lármát. Ez az az ország, ahol büszkén emlegetik: »A mi köztársaságunk elnöke igazi, született paraszt«. Ez az az ország, ahol az a kifejezés, hogy »jó családból való«, annyit jelent: tiszta finn, született paraszta.

»Magyarország közvéleménye egyre kíváncsiabb érdeklődéssel fordul Finnország felé. Különösen most, hogy az olimpiai játékok Helsinkiben lesznek. Talán időszerű, ha a legjellegzetesebb finnt, aki nemcsak közjogi méltóságánál, de származásánál, jelleménél, életmódjánál fogva is tökéletesen képviseli Finnországot, Kyösti Kallio köztársasági elnököt egy rövid vázlatban bemutatjuk az olvasóknak.

*

Egy délután abban a szerény kis szállodában, ahol többnyire lakni szoktam Helsinkiben, (mert hamisítatlan finn vendégfogadó, más nyelven, mint finnül nem beszélnek benne, vendégei is vidéki gazdák, papok, utazók, tisztviselők) telefonüzenetet kaptam, hogy egy bizonyos napon, délután négy órakor szívesen lát az elnök és felesége a »Linnában«, azaz elnöki palotában. A meghívást Maila Talvio, a nálunk is ismert kiváló író nő közvetítette. Rémülten szabadkoztam. Hiszen nincs velem olyan ruha, amiben az elnökhöz látogatába mehetnék! Van ugyan fekete ruhám, azonban egyszerűbb alkalmakra való. Szégyenlem magam... De hát nem szoktam bőséges ruháttal utazni. Bolond, aki sok poggyással utazik. Kértem Talviót, mentsen ki az elnökéknél.

— Szó sem lehet róla, kedves Hannu Kotolainen! — pörölt velem szeretetreméltó szigorral az író nő. — Csak nem képzelt, hogy emiatt nem mehet a Linnába? Mindenki tudja, hogy úton van. És a mi elnökünk nem törődik efféle ostobaságokkal.

Hát jó. Lesz, ahogy lesz.

Egyhé márciusi délután a Linna előtt álltam. Pont négykor megérkezett Maila Talvio is. Most következik a kellemetlenség, — gondoltam. De a kapu mellett álló őrség ránk sem hederített. A portás udvariasan köszönt, lesegítette és föl akasztotta kabátomat. Igazoltatás nem volt. Meghívót nem kértek.

— Tessék beszállni a liftbe — mondta a portás és föl vitt a második emeletre.

Nem nagy, nem túl előkelő várószobába léptünk. Itt az elnök szárnysegéde, Paasonen fogadott gyöngyszürke, ezüstös sujtású egyenruhában, Paasonennak, a nagy nyelvésznek a fia. Nemcsak atyja beszélt magyarul, de ő is tud valamelyest. Megkért, írjuk nevünket a vendégkönyvbe. Ez különben minden finn hársban szokásos. Ezután beléptünk a fogadóterembe.

Pesti Napló 1938. júl. 31.

149. sz. 18.

Rendelt a Svomi titkárból
lörd 92-97.

Utközlés, Temesvári Hírlap
1938. dec. 4. 112 sz. 4.

1938. júl. 31.

Kyösti Kallio felesége és egyik leánya társaságában fogadott a küszöbön. Tipikus finn család! Egyszerű, szíves, semmi póz, semmi keresett méltóság. Zömök, kopaszodó, egészséges arcszínű férfi, lecsüngő bajusza jovialis kifejezést ad komoly arcának. Felesége egyszerű feketében, mint valami magyar vidéki papné. Hány ilyen arcot lehet látni Magyarországon! És a leányuk is oly egyszerű fekete ruhában, kedves mosolyával, mint egy vidéki, régimódi nevelt magyar úri-leány. Kérdésekkel halmoznak el: mikor érkeztem, meddig maradok, mit dolgozom, mik a terveim, hogy érzem magam. Köszönik, hogy Finnországnak propagandát csinálók Magyarországon, örvendeznek, hogy már negyedszer vagyok Suomiban s ime, már nem kell a német nyelvhez folyamodnom.

Közben lassanként egyre újabb vendégek érkeznek. A parlament elnöke, majd a köztársaság egyik régi elnöke s volt elnökjelöltje: *Stohlberg* egyetemi tanár, néhány képviselő. A csehszlovák követ, a Pen-Club főtitkára, az olasz követség sajtóattaséja. Egyre többen és többen beszélgetnek, sétálgatnak az oroszbarokk teremben, melynek közepét gazdag búféasztal foglalja el.

Engem az elnök leánya, *Vieno*, aki egyetemet végzett és magisteri fokozatot nyert, vett pártfogásába. Le s föl sétálva a teremben, itt-ott bemutatva valakinek, részletesen kikérdezett, mit csinálók, milyenek az irodalmi viszonyok Magyarországon, hány példányban jelennek meg a könyvek, kik a legnépszerűbb, vagy legértékesebb íróink. Belemélyedtünk a tereferébe, szabadon kitértünk minden szóbakerülhető tárgyra, végezetül oly kedvesen, mint egy vidéki úri ház kisasszonya, teával szolgált, elvette tányéromat s megrakta süteménnyel. Később a csehszlovák követ, majd az olasz sajtóattasé csatlakozott hozzánk. *Maila Talvio* pedig finom tapintattal magyarulgatta, ki kicsoda s miről nevezetes.

Körülbelül hatig, fél hétig voltam ott. Az elnököt egész gyűrű vette körül. Tereferéltek, vitatkoztak, nevetgéltek. Éppen olyan egyszerű volt most is, mint mindig. Keveset szól, taglejtéseket alig használ, szeme és mosolya ad nyomatékot szavainak. Ugyanígy viselkedik a felesége is. Amikor elbúcsúztam tőlük, megköszönték a látogatást s kértek, keressem fel őket máskor is. Csakugyan, mint egy magyar falusi papházban!

Kyösti Kalliot és feleségét gyakran lehet látni színházban, hangversenyen, ünnepségen. Szárnysegédje, *Pausonen* kíséretében érkezik. A közönség felállással üdvözli, ő kedvesen integet. Mindenki szereti, mindenki a legnagyobb tisztelettel szól róla. Egyetlen olyan jelzöt nem hallottam, amely ne a legnagyobb dicséret lett volna.

*

Jól fenn, Északon, *Nivalában* van birtoka. Ott szeret tartózkodni legszívesebben, gazdaságával bibelődve. Mondják, hogy az elnökné még a tehenet is meg szokta fejni. A Linnában is az a legkedvesebb szórakozása, hogy néhány barátjánéval délután összeülve, költögetnek, varrogatnak, miközben valaki a hölgyek közül fölolvasson. *Pohjanmaa vildga ez a helsinki Linnában*. Azé a *Pohjanmaaé*, ahol Kallio szülei, nagyszülei parasztok voltak s ahol az elnökné is nevelődött. Ott volt az elnök, mint fiatal legény, tagja egy énekkarnak, amelyben *Kaisa Nivala*, a felesége is énekelt, ott

ismerték és szerették meg egymást, azt az egyszerű, egészséges világot vitték magukkal a legmagasabb közjogi pozícióba is.

Az elnök pályafutása tipikus finn pályafutás. Mint ifjú, tagja volt egy ifjúsági egyesületnek, mely praktikus kérdésekről tartott előadásokat a parasztnépnek és műkedvelő színlelőadásokat rendezett. *Finnországban* a neveléshez tartozik a sport is. *Kyösti Kallio* pedig ugyancsak kivált a sportban. *Jó futó és szenvedélyes síző volt.* Nagy gyakorlati gazdasági tudása korán magas tisztviségre emelte, 1917-ben szenátor lett, majd a független finn köztársaság megszületése óta állandóan résztvett az aktív politikában. *Megszakítás nélkül hol tagja, hol miniszterelnöke volt valamennyi kormányoknak, tehát húsz éven át tíz kormányoknak! Tizenötösöd választották meg a parlament elnökévé.* Végül tavaly télen a köztársaság elnöke lett a szocialista párt és a parasztpárt meg egyezésével, a liberális jelölttel, *Stohberg* egyetemi tanárral, akit a svédek is támogattak és a konzervatív *Svinhufonddal* szemben.

Érdekes olvasgatni beszédeit, melyeket évek során át különböző helyeken, különböző minőségben tartott. *Izig-végig demokrata, nem is lehetne más.* Milyen jellemző és mély ez a néhány mondat, melyet többek között még mint szenátor mondott a sorsdöntő 1918. esztendőben a finn polgárháborúról: *»Az a legkülönösebb ebben a fölkelésben, hogy a nép hatalma ellen irányul, holott ebben az országban a hatalom nincs sem vesér, sem tiranus kezében, hanem a nép által választott parlament gyakorolja, ahol pedig a képviselők fele szocialista voltak!«* Az anarchikus időkben a törvények tekintélyének hanyatlásakor mondta: *»A törvényekben van az ország biztonsága, — olyan erkölcsi fogalom ez, amely mélyen a mi népünkben gyökerezik.«* És csak finn mondhatta azokat a szavakat, melyeket 1985-ben Sortavalában, egy *Kalevala-ünnepen* mondott: *»A mi mai nemzedékünk számára a természet néma, jóllehet éppen a mi időnk harcol tudományval és ismeretével azért, hogy útrá legyen a természet fölött és titkaiba behatoljon. Ez azonban nem csökkenti a Kalevala szellemét és jelentőségét, hanem ellenkezőleg, megadja kimagasló értékét.«* Aki tudja, mit jelent a finn lélek számára a természet és a *Kalevala* ősköltészete, megérti ezeknek a szavaknak különös jelentőségét.

Az az ország, amelyet ilyen jellemű férfi képvisel, valóban nem fog síppal-dobbal lármázni most sem, hogy a véletlen — mennyire nem véletlen! — *Helsinki*nek juttatta az olimpai játékok rendezését. Pedig most lenne alkalom mellett verni, idegenforgalmat kürtölni, ígéretek görögtüzével vakítani a világot, *Am ez csakugyan nem lenne illő. Finnországhoz, a csend országához.* Akiknek a szeme már nem lát mást, csak ami káprázat, füle nem hall mást, csak ami dübörög, valóban csodálkozhat ezen. De aki belefáradt, már a felül nem múlható szavakba, soha nem volt szencziókba, vakító reflektorfényekbe, földet rengető tömegfelvonulásokba, megkönnyebbült sóhajjal gondol *He'sinki* polgármesterének nyilatkozatára. *Mégsem a mennyiség, a nagyság, a szenzáció, hanem a minőség szól meg végre!*

És nekem örökké egyik legszebb emlékem marad a köztársasági elnök, akinek palotájában nem igazoltattak, nem kérdezték, mit akarok, nem firtatták nevemet, irataimat és protektoraimat, aki barátságos mosollyal fogadott felesége és leánya társaságában a küszöbön s amikor elbúcsúztam tőle, szerényen s kedvesen megköszönte a látogatást.

Baráti szívek Finnországban

Irtta: Kodolányi János

Az utóbbi két-három esztendőben teljes pom-pájában virul ki az a kapcsolat, melyet a finn és magyar testvérnép között két egyszerű tudósnemzedék ernyedetlen, lelkes munkája alapozott meg. Es a barátság, amelyre ma joggal lehetünk büszkék mind a két részről, oly mélyre szívódott úgy a finn, mint a magyar közvéleményben, hogy ma már alig akad valaki a legeldugottabb faluban is, aki ne tudna róla s ne ápolná a legnagyobb örömmel. Finnország és Magyarország között jelentős gazdasági, kereskedelmi kapcsolat alakult ki, ezzel szemben ezáltal nem foglalkozunk. Hiszen számos állam között vannak szoros kereskedelmi kapcsolatok, anélkül, hogy mélyebb barátságra, pláne *testvéri együttérzésre* gondolhatnánk. Inkább a mindennapi élet kicsiny jelenségeit mutatjuk be, bizonyítékait e szoros barátságnak. *Nos, ennek a mély, őszinte és cselekvő barátságnak a jeleit lépten-nyomon tapasztalhatja mindenki, aki Finnországban megfordul.* De a finnek sem panaszkodhatnak miránk, magyarokra. Sok finn fordul meg nálunk s oly meglepő és szép példáit őrzik emlékezetükben a mi szeretetünknek, hogy csak büszkék lehetünk rá.

Mielőtt Finnországba utaztam, csak igen távoli s nem is személyes ismeretségben álltam néhány kiváló nyelvtudóssal. Amikor azután kapcsolataink személyes megismerkedéssé váltak, lánszerűen nőtt barátaim köre. Szüntelen csengett asztalomon a telefon s alig tudtam eleget tenni a szíves meghívásoknak. Néhol tekintélyes társaságot hívtak meg, a legkiválóbb írókat, tudósokat, színészeket, zeneszerzőket, politikusokat látogatásom alkalmára. Kézről-kézre adtak, autót bocsátottak rendelkezésemre, értem jöttek és hazakísértek. Elámultam a vendégszeretnek és őszinte barátságnak mindennap tapasztalt, gyakran különös jelein. Így például elpanaszoltam, hogy Finnországban kevés a gyümölcs és ez számomra szokatlan. Attól a perctől kezdve *minden nap egy csomag banán érkezett a címemre* s tekintélyes mennyiségű banánt kellett elfogadnom a hajóútra is, amikor finnországi tartózkodásom letelt.

Nem tudnám felsorolni a támogatásnak azt a pazarlását, amellyel elhalmoztak. Ezt azonban sok magyar tapasztalta már. És ez annál jelentősebb, *mert a finneknél szokatlan az idegenkultusz.* Ők sohasem tesznek valamit csak azért, hogy az idegenek kedvében járjanak. Figyelmük, fáradhatatlan támogató tevékenységük *a magyar rokonnak szól.* Hadd meséljek el erről egy szinte hihetetlen s nagyon jellemző történetet.

Egy barátom, vidéki tanárember, Finnországban jártában *Jyväskylä*-be, a bájos kis vidéki városba érkezett. Este volt, szállást keresett. Éppen akkor valami jubileumot ünnepeltek, a kis város, annak ellenére, hogy sok szállodája és penziója van, tömve volt idegenekkel, barátunk tehát hiába járta sorra a szállodákat, kísérletei meddők maradtak. Egyetlen üres szobát nem talált sehoh.

Kétségbeesve töprengett az uccán, fáradt volt és álmos. Egyszer csak egy fehérsapkás fiatalember közeledett felé. Egyetemi hallgató. Barátunkban felcsillant a remény: ez a fiatalember bizonyosan tud németül és tanácsot ad majd neki, segítségére lesz. Megszólította. Csakugyan tudott németül. Amikor hallotta, hogy magyarral áll szemben, nyomban hozzácsatlakozott s biztatta, majd ő szerez neki szállást. Így járták sorra ismét az összes szállodákat, de ami nem sikerült a magános magyarnak, nem sikerült a finnek sem. Ismét ott álltak az éjszakában, szállás nélkül.

— Gyerünk a rendőrségre — mondta a finn. — Ott talán tudnak segíteni. Én szívesen felajánlanám a szobámat, de az üvegyárban dolgozom, ott is lakom s oda idegen nem teheti be a lábát.

Elmentek a rendőrségre. A finn az ügyeletes őrmesternek előadta a panaszt. Az őrmester gondolkodott. Azután *a zsebébe nyúlt és elővett egy kulcsot.*

— Ez itt a lakásom kulcsa — mondta. — *A családom vidéken van, üres a lakás. Itt és itt lakom. Menjen el oda a magyar úr, nyissa ki a lakást, megtalál mindent, amire szüksége van.* Rendelkezésére áll a fürdőszoba is. Aludja ki magát, reggel a tejet megtalálja az ajtó előtt. Azután zárja be az ajtót és a kulcsot adja be a szercsédóhoz. *Kellemes pihenést kívánok,*

Pesti Napló 1938.

aug. 7. 155. n. 12.

És a magyar így is tett. *Elment a rendőr lakására, megfürdött, lefeküdt, másnap megreggelizett, majd bezárta az ajtót és a kulcsot beadta a szomszédnak.*

Önként felvetődik a kérdés: *nem félt a rendőr, hogy meglopják?* Hiszen sohasem látta a magát magyarnak mondó fiatalembert. *Nem, a rendőr nem félt, Finnországban ugyanis nem lopnak.* De még így is csodálatráméltó az az elképesztő jóindulat, amellyel a magyarnak segítségére volt.

Egy magyar egyetemi tanár mesélte, hogy egy idős finn kartársánál volt látogatóban. Valami növényről beszélgettek s vita támadt a neve fölött. A magyar végül felsóhajtott, *mennyire szeretne abból a növényből egy példányt, de eddig nem sikerült, mert elég ritka.* Kisvártatva a házigazda felkelt, kiment s eltűnt. Vagy egy félóra múlva tért vissza s mosolyogva nyújtott át kollégájának egy szálat a kívánt növényből. *Félórát gyalagolt, hogy megörvendeztesse magyar barátját.*

A finnek magyarbarátsága mulatságos helyzetbe sodort egyszer Helsinkiben. Egy nagy szövetkezeti étterembe jártam ebédelni. A finn étlap specialitásai között nem igen ismertem ki magamat, így történt, hogy olyan húsételt kaptam, amitől mindig irtóztam: angolosan készült, félig véres marhahúst. Másnap más ételt rendeltem. A kiszolgáló kisasszony bájos mosollyal tette címém ismét a *szörnyű, félig véres marhahúst*, mint előző nap. Nem szóltam semmit, csak büszkultam. Harmadnap ismét más rendeltem — és ismét félig véres marhahúst kaptam. Ekkor már kifakadtam.

— Mondja, kedves kisasszony, *maguknál az étlap minden fogása ez a véres marhahús?* Hányféle nevet adnak maguk a véres húsdarabnak?

A kisasszony első látogatásomkor hibás kijelentésem miatt megkérdezte, milyen nemzetiségű vagyok s mély sóhajjal vette tudomásul, hogy magyar. Most fülüg elpirult és zavartan dadogta:

— *Azt hittem, hogy a magyar úr azt az ételt szereti, amit először rendelt... De nem jegyezte meg a nevét... Azért hoztam mindig azt az angolos marhahúst...*

Neveve köszöntem meg a kedvességét. Ő úgy szégyelte magát, hogy majd a föld alá sülyedte. Bizonyára félt, hogy magyarbarátságának mulatságos kudarcát elmondom másoknak is. Hát ime, elmondom, adózzanak egy szívből jövő őszinte mosollyal annak a távoli szőke leánynak. A közmondás szerint: *a szíveség egy félalmból is kitetszik.* Kitetszik, bizony, egy angolosan elkészített véres marhahúsból is, — még ha irtózik is tőle az ember!

Egyszer mindössze egy napig tartózkodtam egy vidéki csendes, családi penzióban. Amikor a városba visszatértem és kinyitottam a táskámat, a ruhám fölött *egy fenyőgalyat találtam.* Nyilván a kiszolgáló kisasszony tette oda emlékül, akivel azon a néhány mondaton kívül, hogy milyen teát és szendvicset kívánok, nem beszéltem s aki mást nem olvasott tőlem, mint a bejelentőlapot. *A bejelentőlapon azonban rajta volt, hogy magyar vagyok, lakóhelyem Budapest.* Boldog mosollyal vette ezt tudomásul — és a táskámba *egy fenyőgalyat tett.*

Minden év októberének első hetében *Finnország* valamennyi iskolájában a magyar rokonságról előadást tartanak az ifjúságnak. Ez a szokás nálunk is, *Észtországban* is megvan, nálunk azonban attól teszik függővé a rokonsági óra megtartását, hogy *van-e az ifjúság körében kellő érdeklődés a finn-magyar rokonság iránt.* Így odafenn, Északon, a legfélreesőbb tanyán is *többet tudnak rólunk, magyarokról, mint mi a finnekről.* Nagy becsben állunk előttük, a történelem folyamán megnyilvánult hősiességünket csodálják, kultúránkat tisztelik. Így aztán nem csodálkoztam rajta, hogy abban a távoli kis parasztházban, ahol tavaly télen éltem, különös megbecsülésben részesítettek. A ház fiatal asszonya úgy áradozott *Budapestről*, melyet sohasem látott, mint a mi nagyravágyó leányaink *Hollywoodról.* Órákat töltött azzal a mulatsággal, hogy *a finn-magyar szótárból szavakat böngészett s megpróbálta nehezen engedelmeskedő nyelvvel kimondani.* A magyar dalok közül, amelyeket dalolgattam, csakhamar sokat megtanult. Nem egyszer magyarosan szitkozódtam, ha bosszúság ért. Egyszer csak hallom ám a konyhából, amikor a kihullott parázs megégette a menyecske kezét:

— *Szedte-vette, fene megettel!*

Azt hiszem, ezt a magyar mondatot még ma sem felejtette el.

Finn-magyar barátságunk akkor állta ki a próbát, amikor fizetésre került a sor. A család tagjai *egymásután kiszállingóztak a szobából.* Minden rábeszélőkéességemet elő kellett vennem, hogy rájuk tukmáljam a pénzt. — *Ugyan, az a szoba!* — mondta a háziasszony. — *Ugyis üresen állt volna. És az a kis fa... Van az erdőben elég, nem kerül pénzbe! Az ellátás? Az a kis tej, tojás, burgonya, borsó, hal, meg hús? Olyan keveset evett tró úr, szígyen lenne valamit elfogadni érte...* — Így huzakodtak velem. Végül szigorúan kijelentettem, hogy *többet nem látogatok el Finnországba,* ha a pénzt el nem fogadják. Az összeget letettem az asztalra. Így aztán elfogadták nagynehezen.

Rengeteg efféle apró esetet mondhatnék el, de azt hiszem, ez is eleget mond arról a mély és

1938. aug. 7.

szinte szeretetről, amelyet a finnek irántunk éreznek. Finom tapintatuk azonban másképp is megtalálja érzéseik kifejezését. Ha ebédem voltam, valahol, az asztalon mindig ott állt a kicsiny magyar zászló. Ha pedig zászló nem volt a házban, az elmaradhatatlan virágcsokrot úgy állították össze, hogy a magyar színeket mutassák. S a rokon szívét, bizony, előtötte a meghatottság.

Es hány jó házasság születik ebből a finn-magyar barátságból! Számtalan magyar fiatal-ember éveken át levelez egy ismeretlen finn leánnyal, egyszer azután vagy a finn leányzó utazik ide, vagy a magyar fiú oda, hogy személyes találkozásra mondják el egymásnak, amit levélben megírni nem lehet, amit csak a mosoly, a szemek csillogása tud elmondani. Megesik, hogy a magyar férfi ilyen levelezés után örökre ottmarad. De sok kitűnő asszonyt ismerek idehaza is, aki ott született a hatvanezer tő országában s itt él boldogan, magyarul cseveg, magyarul szívvel érez, gyermekeivel hol az édes finn, hol a kemény magyar nyelven beszélget. Mostában pedig megható, szinte hősi példáját láttam itthon a finn-magyar barátságának. Egy kisdiák a Finnországról olvasott közlemények hatása alatt megvétette apjával a finn nyelvtant, az eredeti Kalevalát és nekifeküdt, hogy megtanuljon finnül. A nyáron már ki is utazott a diákcseré-akcióval. Hát a Kalevala egy kissé kemény dió lesz első nekirugaszkodásra a kisfiúnak, de az ilyen kemény legényekből válnak a mi szerény munkánk folytatói.

Már sokkal nagyobb arányú az a mozgalom, amelyet egy erdélyi magyar teológus indított. Erről is éppen most kaptam hírt, magától a teológustól. Ő hólabdaszerű levelezést kezdeményezett néhány magyar és finn barátja segítségével és a hólabda már tekintélyesen megnőtt. Címeket cserélnek ki s az új címekre leveleket írnak. Lassanként behálózják Finnország minden jelentősebb városát.

Igy fonódnak a szálak két ország között, mely egymástól ezer meg ezer kilométerre, más éghajlat alatt fekszik, így repül át a távolságon a szívek rádiószikrája, így dobognak együtt, közös ritmusra, a szeretet sugárzásában. Így hullámzik szét a kezdetben pusztán tudományos nyelvészeti mozgalom hatása, így támadnak az annyiszor lenézett és kicsúfolt »szógyökökből« szoroson fonódó gyökerek két testvérnép között. A tudományos kapcsolatok, természetesen, egyre mélyülnek s egyre komolyabb eredményeket hoznak. Nem egy európai hírvé finn tudós látja vendégül nyaranként magyarországi kartársát otthonában s a közös feladatokon egymást önzetlenül támogatva dolgoznak. Vannak tudományos problémák, melyeket csak együttes erőfeszítéssel lehet megoldani. A magyar őstörténet kódének elosztásában éppolyan fontos a finn kutatás eredménye, mint a finnében a magyaré. Vannak azután művek, melyeket itt, Magyarországon, mindenféle nehézségek miatt nem lehet kiadni. Ezek sohasem látnának napvilágot, ha a finnek ki nem nyomtatnák őket. A finn kormány, ugyanis évi hetvenezer pengővel támogatja a finn-ugor tudományos kutatást. Ez az áldozatkészség, párosulva a finn tudósok támogatásával, rendkívüli hasznára van a magyar tudományoknak is.

A most megkötött finn-magyar kulturális egyezmény még jobban megerősíti a két nemzet közötti baráti kapcsolatokat. Helsinkiben már hosszú idő óta van magyar intézet s vezetőjét, egy tanárt, a finnek fizetik. Most nálunk is sor kerül egy finn intézet szervezésére. Megfelelő összeget fordítunk a finn kulturális propaganda támogatására is. Több ösztöndíjas mehet Finnországba, mint amennyi eddig ment, ámbar eddig is szép számmal fordultak meg fiatal tudósaink Északon, tanulmányozva a nyelvészet új eredményeit, a finn iskolaügyet, az erdészetet, a faipart, papírgyártást stb. Reméljük, hogy nem kell minden feladattal magának az államnak megbírkóznia s a különböző testületek is kedvet kapnak, hogy a tehetséges ifjakat Finnországba küldjék. Különösen fontos lenne ez a kereskedőifjúság számára.

A Magyarországra utazó finnek száma évről évre nő. Felkeresik gyógyfürdőinket, kimennek vidékre, járnak-kelnek, mintha odahaza lennének. Most van itt ötödször a kiváló finn író, Arvi Järventausta is, hogy hazánkról könyvet írjon. Az ő történelmi regényeinek egész sora foglalkozik a magyar sors nagy fordulójával. Fiatalos buzgalommal szerez új barátokat Finnországnak. Közben magyarul tanulgat. Mert szép számmal vannak Északon, akik tudnak magyarul, sőt tudásukat továbbadják gyermekeiknek is. Mennyire meglepett, amikor egy idős tudóssal magyarul beszélgetvén, közbeszólt a leánya is — magyarul. Noha még sohasem járt nálunk, nyelvünket megtanulta és nyelvünkkel együtt megszeretett minket is.

Nem olyan csekély jelentőségű tehát az a sokszor lemosolygott finn-magyar barátság. Itt is, Finnországban is a legjobb, a legönzettelebb, legrajongóbb lelkeket kapcsolja egymáshoz. Jó tudni, hogy ily fenyegető világban is, mint a mai, csillogva égnek a tiszta szeretet mécsei, a pénz, törtetés, reklám és rekord korszakában is egyre új rügyeket hajt néhány, már elporladt tudós rajongása, aki felfedezte, hogy a finn meg a magyar nyelv rokonok!

Parasztok a finn Nemzeti Színházban

Írta: Kodolányi János

A baloldali képen a darab hőse, középen a szökött rab, jobbról az orosz rendőrtiszt

*Pesti Napló 1938. aug. 14. 161. sz. 33
Részlet a Snorri fiktív történetéből, lásd 78-82.*

1938. aug. 14.

Miután *Nemzeti Színházunk* azzal a feladattal bízott meg, hogy készítsem elő Artturi Järviluoma finn író világhírű darabjának, a *Pohjalabeliek*-nek magyar előadását, finnországi tartózkodásom alatt kapcsolatot kerestem a szerzővel. Öszhajú, zömök, erőscsontú, rendkívül nyájas úr Järviluoma, minden mozdulatán, nehézkes gesztusain, világos szemének tiszta, barátságos és gyermeki ragyogásán első pillanatra meglátszik az *igazi finn paraszt*. Meghívott s egy kellemes estét töltöttünk együtt. Kutya szerencsém volt! Eppen abban az időben, — tavasz felé — készült *egy pohjalai paraszt színtársulat a helsinki Nemzeti Színházban* való vendégszereplésre s amit elő akartak adni, nem volt más, mint a *Pohjalabeliek*.

Az előadás estéjén ott ültem a nézőtéren ünnepi hangulatban várakozó, előkelő közönség között. A hölgyek elegánsabbak, mint valaha, az urak között sok magasrangú katonatiszt. És az elnöki páholyban megjelenik Kyösti Kallio köztársasági elnök jellegzetes, jovialis alakja, kedvesen integet az őt felállva köszöntő tömegnek s elfoglalja helyét. A gong megszólal, a nézőtéren halálos csend támad. Az egészséges, pirosposzsgás, lelkes arcok feszült várakozással merednek a színpadra.

Finnországban sokszáz falusi műkedvelőtársulat játszik. Műsorukon a finn szerzők művei mellett tiszteletet érdemlő számban szerepelnek a világirodalom remekei, közöttük több magyar szerző művei is. Ezek a társaságok melegágyai a magas színvonalú finn kultúrának, nemcsak azért, mert a darabokat igen szigorú kritikával válogatják össze, hanem még inkább azért, mert *a játékban résztvesz a finn társadalom minden rétege.* Vannak állandó műkedvelő társulatok, melyek egy-egy hatalmas szövetség alkalmazottai: munkásaiból s tisztviselőiből alakultak. Minden társadalmi korlátot ledönt a közös játék, ami Finnországban, persze, nem is olyan nehéz, hiszen a társadalmi rétegeződés ott nem olyan tragikusan rideg, mint nálunk. Ott senki sem csodálkozik azon, hogy az énekarban a bakával együtt énekel a jóhangú ezredes, a munkásleánnyal együtt szerepel a mérnök vagy főtisztviselő, a paraszttal a tanító vagy orvos. Ez a társulat azonban, mely most a színpadon megjelenik, *pohjalabeli igazi paraszttársulat, rendezői, szereplői, díszletezői együtt egyig parasztok.*

Maga a darab *igazi nemzeti mű* minden porckájában. *Pohjalában* játszódik, az orosz elnyomatás idejében. Színhelye egy kis északi falu. Arról van benne szó, hogy egy fiatal fogoly, akit a helybeli orosz rendőrtiszt juttatott

börtönbe, látogatóba érkezik menyasszonya házához. Megvasalva jön, hogy egy vasárnapot töltsön a kedves házban. A környék fiatalsága a szép, langyos, világos nyári éjszaka, mint szokta, összegyülekezik a házban és tánomulatságot rendez. Ezt az alkalmat használja fel a rab menyasszonya, hogy bilincseitől megszabadítsa szerelmését, a rabruhát rendes ruhával cserélje ki s őt megszöktesse. Megindul a vizsgálat. Megérkezik az orosz rendőrtiszt s a menyasszony hátyját gyanúsítja a szöktetéssel. Ő semmiről sem tud. Egy robbanásig feszült jelenet végén a rendőr megbilincselheti a legényt és beviteti a másik szobába »négy szemközti kihallgatás« céljából.

Csakhamar kihallatszanak a »kihallgatás« vérlázító zajai. Dulakodás, ordítás, ostorcsattogás lármája dermeszti meg a kis parasztház lakóit, közöttük a legény szeretőjét. Majd kivágódik az ajtó s beront a legény, nyomában a korbácsát suhogtató orosz rendőrrel. A most következő jelenet a finnek szabadságharcának, de minden nép szabadságharcának is szimbóluma. A megalázott legény rettenetes erővel lefeszíti bilincseit s a megrémült rendőrtisztre ront görbehegyű késével, a »puukko«-val. Leszúrja a rendőrt, abban a pillanatban, amikor annak revolvere is elsül. Az orosz meghal, de a falu hőse sem marad életben: a lövés talált. Köréje sereglett rokonai, barátai, ismerősei között meghal, néhány oly szívemarkolón egyszerű, paraszti szóval búcsúzza kedvesétől, ami lelke mélyéig megrendíti a nézőt.

Nincs otrombább dolog, mint »dióhéjban« elmondani egy művészi alkotás »tartalmát«. Mert mit érthet ebből a néhány szürke szóból az olvasó, ha nem látta az előadást? Ha nem gyönyörködik maga is a finn falusi ház életében, humorában, gondjában-bajában, nem hallja a paraszti kórus dalait, nem lesi visszafojtott lélegzettel egy szilaj, vérbő falusi vetélkedés életre-halálra menő birkózását s nem ujjong e nagyszerű férfiak és nők kicsattanó egészségén, életakarátán, higgadt viselkedésük fegyelmezett, természetes harmóniáján, szavnik csodálatos zenéjén? Ha nem érzi a színpadról áradó hamisítatlan finn élet igazságát, zamatát, erejét, a világos nyári éjszaka poézisét? Ha nem szorong az elnyomottakért, nem örül diadaluknak s a rendőri zsarnokság, a brutális erőszak bukásának?

Mert a függöny felgördül s belekerülünk a lassan örvénylő, egyre erősebb sodró élmény hullámzásába. A színpadi kép tökéletes. Vidéki parasztház a maga realizisztikus mivoltában, de finom érzékkel összehangolt színekben. A játékosok mozgása, járása-kelése nyugodt, a legélesebb szem sem tudja őket hazugságon kapni. Ezek a színészek *hisznek* minden szóban, s milyen ritka szerencse, hogy ugyanilyen szentül hisz a szerző is, aki népét a színpadra állította s a közönség, mely szerzőben és színészben önmagára ismer. *Több folyik itt, mint színjáték.* Majdnem vallásos en-

A főhős kedvese

Leckmény ez, amelyben felmagasztosul egy nép mindennapi élete úgy, ahogy van, minden vágya, eszménye, érzése és gondolata. A tökéletesen pergő, jól kidolgozott és egyensúlyozott jelenetek az élet belső igazságának törvényei szerint folynak, nyoma sincs hatásvadászatnak, — ez valódi finn tulajdonság — s mégis, osontig hat a játék. Minden reális és önmagától adódóan szimbolikus. Ezt a csiklandozó gyönyörködést, amit érzünk, csak ifjúkorunkban éreztük, amikor első ízben került a kezünkbe az orosz irodalom óriásainak egy-egy műve. Mennyire csak finn itt minden s mégis milyen hatalmasan általános emberi!

Nem győzöm csodálni a játékosok mozgását, takarékos gesztusait s főképp arcjátékát. És mindennek tetejébe elringat, szinte a klasszikus zene hallgatásának mámorába ejt a nyelv. Hogy tudnak ezek beszélni! Mily édesen duskálnak a finn nyelv ritmusában és melódiájában! Semmi nyegleség, semmi fitogtatása a »parasztinak«. Sehol egy henye hangsúly, sehol az együttesből kitörni akaró egyénieskedés. Mindig hámultam a finneknek azt a rajongását, amellyel nyelvük szépségét élvezik és őrzik, de hogy ilyen csodálatos nyelvkultúra lehetséges, nem hittem volna.

A második felvonás parasztudvara, a világos, árnyéktalan nyári éjszaka szinte árasztotta a csendes tájak fenyőillattól terhes levegőjét. Hiába mondanám el, mi a varázsuk ezeknek az éjszakáknak. Aki nem volt ott, nem merült el bennük, nem hallgatta az alvó erdők isteni csendjét, nem tudja elképzelni. És végül a harmadik felvonás kavargó drámaisága, forró, őszinte, spontán litája, a főhős erőttől duzzadó viselkedése, szembeszállása a pompásan alakított rendőrrel, a szép szőke parasztleány ártatlanul érzéki, teljesen nyílt szerelme, a népköltészet tisztaságát sugárzó jelenetek a legénnyel, mindez életem egyik legmaradandóbb élménye volt.

A közönség pissenés nélkül, áhítatos csendben hallgatott, hogy azután ujjongó, diadalmas és hálás tapsorkánban oldódják fel. A nők naív szemében könnyek csillogtak. Pedig hogy ismerhetik már ezt a darabot, szinte könyv nélkül tudják minden szavát. Nem osoda. Amikor a szerzőt megkérdeztem, hányszor adták elő darabját, nem tudott válaszolni. »Lehet, hogy kétezerszer, lehet, hogy háromezerszer« — mondta elgondolkozva.

Előadás után a játékosok ünneplése következett a színpadon. Egyesületek, szervezetek képviselői — férfiak, hölgyek — léptek elő sorra, hogy üdvözlő szavak kíséretében hatalmas babérokoszorúkat nyújtsanak át a vendégszereplő társulatnak. A közönség moccanás nélkül hallgatta végig az éjszakába nyúló szónoklatokat, — finn testvéreink is szeretnek szónokolni! — hálásan tapsolt s nyönyörködött a szerény büszkeségtől piruló szereplők zavarán. Mindezt az utolsó percig végigvárta természetesen a köztársaság elnöke is, előljárva a tapsban.

Különös világ, különös nép! Ahol a parasztság és az ország vezető rétegei a legmagasabb nemzeti kultúra áramában forrnak össze. *Barátokra és Kodályra kell gondolnunk*, — de mekkora út áll még előttünk, amíg oda jutunk, ahol a finnek vannak. Ahol e két nagy alkotó álmai a valóságban élnek!

1938. aug. 28.

Magyar népfőiskola – finn támogatással

Irta: KODOLÁNYI JÁNOS

A *Pesti Napló* egyik nemrégiben megjelent száma hírt közöl arról, hogy finn támogatással népfőiskolát akarnak alapítani Magyarországon evangélikus egyházi körök s hogy e tervezett népfőiskola javára az egyik helsinki templomban műsoros est, majd gyűjtés volt. Erdemes ennek a híradásnak kapcsán néhány szót szentelni a szép ügynek, melyet, íme, a finnek oly lelkes támogatással a magukévá tettek és szeretetükbe fogadtak.

A magyar népfőiskola terve visszanyúlik tavaly nyárra. Mint emlékezetes, több mint száz finn és észt evangélikus lelkész látogatott el akkor Magyarországra, gyűléseket, kongresszust tartott, majd meglátogatta vidéki városainkat, így *Debrecent, Szegedet, Pécsét, Székesfehérvárt* is. A társasutazás nagyszerűen sikerült, a lelkészek elragadtatva nyilatkoztak rólunk s mély élményekkel gazdagodva tértek vissza hazájukba.

Mindez azonban alig lett volna több baráti, vagy testvéri látogatásnál, ha a kitűnő lelkészek szívében meg nem rezdül a segíteni akarás húrja. Így jutott eszükbe, hogy *támogatni kellene a modern magyar népnevelés gondolatát*. Bioznyára látták a rendkívüli különbséget, amely a magyar meg a finn népnevelés között van, föltűnt nekik, hogy míg *Finnország parasztfiúságának ötvenkét népfőiskola és internátus áll rendelkezésére*, addig a jóval nagyobb magyar népnek úgyszólván semmije sincs az elemi iskolán, az ismétlődő tanfolyamokon, néhány gazdasági, kertészeti iskolán kívül. A finn közvélemény legmélyebb rétegéig szívódott a *nevelés fontosságának felismerése*, ha tehát csakugyan örökértékű segítséget akarnak nyújtani a testvérnépnek, hozzá kell járulniok a modern népnevelés megalapozásához.

Amikor visszautaztak hazájukba, *magukkal vittek egy fiatal parasztfiút* s a saját költségükön elhelyezték Ouluban, egy északfinnországi gyönyörű városkában a népfőiskolán, hadd tanuljon, ismerkedjék, nevelődjék egy esztendeig. Ezzel a fiúval találkoztam is Helsinkiben. Hóna alatt egy csomó könyvvel, jó bekecsben, fején finn sapkával lépett be hozzám s finnül köszöntött. Vidám és elfogulatlan volt, arca kicsattant az egészségtől és önbizalomtól. Nyomat sem találtam benne a nálunk oly megszokott alázatosságnak, félnépségnek. A beszélgetés elég különös volt, mert magyar szavait sűrűn tarkította finn szavakkal, sőt néha egész mondatokat is közbeszótt finnül. Megnéztem a könyveit: gyönyörű albumok voltak, *tele a különböző szövetkezetek székházainak, boltjainak és raktárainak szebbnél-szebb fényképeivel*. Szemét élvezettel legettette a modern épületek képein, — ő már semmi különöset nem talált a cciomatlan, síma vonalakon, a belső berendezések higiénikus, mértani tisztaságán, a raktárak modern gépein és szemet-szájat elképesztő hatalmas méretein. *Majd ő megmutatja itthon*, — dicsekedett — *hogyan kell szövetkezetet csinálni, építeni, berendezni!* Elgyönyörködtem ebben az alföldi fiúban, akiből szinte minden hiányzott már, ami az alföldi legénykéket jellemzi. Csodálkoztam széleskörű tudásán, egészséges véleményein. Előbizonyosága volt a finn véleménynek a népnevelésről. *Ezt a fiút tökéletesen átalakították!*

Egy kitűnő ösztöndíjas magyar lelkész fáradozott a népfőiskola és még egyéb tervek körül. Ő toppant be hozzám egy nap azzal az ajánlattal, hogy menjünk el a *Suurkirkko*-ba, a *Nagytemplomba* s vegyünk részt a »magyar ünnepen«, amelyet az alföldön felállítandó népfőiskola javára rendeznek. El is mentünk egy ösztöndíjas néprajztudós társaságában. A dombon álló hatalmas templom csakhamar szinte teljesen megtelt. Mindenkinek műsort kellett vásárolnia, az így begyűlt összeg a népfőiskola javát szolgálta. Itt láttam először a finn evangélikus egyház egyik »rohamosapatát«, a »felébredettek« feketeruhás, áhítatos csoportját is. Nálunk majdnem szektának számítana ez a hitbuzgó, önfeláldozón munkálkodó, szinte túlzásig puritán mozgalom, a rendkívül mély finn kereszténységben azonban csupán egy fokot képvisel a tiszta vallásosságban

Pesti Napló 1938. aug. 28.

171. n. 33

Rövidlet a Szemle Archiválójából

lásd 98–102. Kivéve az első mondatot

való ragaszkodásban, az evangéliumi elvek szolgálatában.

Mint az istentiszteletek, ez az est is felálló énekkel kezdődött, majd prédikációk következtek. A *Suurkirkko* lelkésze, E. W. Pakkala beszélt hatalmasan, ecsetelve a magyar nép megpróbáltatásait, történelmi szerepét, kultúrájának nagyságát, a parasztság szegényes sorsát. Egy másik lelkész, K. E. Rinne meglepett azzal a jártassággal, amellyel a magyar történelem főbb mozzanatait, különösen Mátyás király uralkodásának ragyogó korát rajzolta meg. Több ízben magyar szavakat használt, tökéletes kiejtéssel. Megtudtam, hogy már hosszabb időt töltött Magyarországon. *Milyen különös volt a finn Nagytemplomban, a magas szószékről, finn prédikáció során magyar szavakat hallani!* »Hollós Mátyás«, mondta a lelkész, »fekete sereg«, mondta a lelkesedéstől kipirult kemény arccal magyarázta a híveknek a török elleni harcaink ragyogó és tragikus fordulatait. Megható volt azután egy szlovenszkói magyar lelkész finn nyelvű beszéde. Seholy izzóan nem sütött a finnek forró magyarbarátsága reánk, mint ebben a templomban!

Az énekkar egy finre fordított magyar szótárt énekelt, majd mindnyájan fölálltunk s megzendült a magyar Himnusz, ugyancsak finnül: »Herra Kaikkivaltias, siunaa, soujaa, meitä!« A kórus fiatal hangjai betöltötték a hatalmas boltzatot s egyszerre hozzájuk csatlakozott az egész templom közönsége. Megrendülten énekeltünk finnül... Ha most, amikor a Himnusz születésének évfordulóját s Kölcseyt ünnepeljük, hallhatná a magyar nép azt a Himnuszt, amelyet a *Suurkirkko*-ban énekeltek finnül! Ha mikrofón hozta volna ide azt a kórust és hangszórók harsogták volna szerteszét az egész országban! Mennyire tudná mindenki, minden magyarázat nélkül, mit jelent a finn-magyar barátság.

Amikor a templomból kimentünk, szinte beteg voltam a szomorúságtól. Nem győztem elhesegetni magamtól a tolakodó, keserű kérdéseket: miért viseli szíven a magyar népfőiskola sorsát a finn nép s miért nem a magyar társadalom? Hogy lehetséges, hogy távol, Északon, gyűjtenek egy magyar népfőiskolára, nevelnek egy magyar parasztfiút s itthon mi, a magunk erejéből, mind- eddig nem teremtettük meg a modern népnevelés rendszerét?

A templomi ünnepen megkezdett gyűjtést azóta kiterjesztették már az egész finn társadalomra. Megható példáit látjuk a közügyért mindig szolgáltrakész finn áldozatnak. Mindenki hozzájárul valamivel a magyar népfőiskolához s ha a középkorban a szerzetesek kövenként hordták össze egy-egy klastrom vagy templom épületét, most kövenként hordják össze több ezer kilométer távolságra tőlünk finn testvéreink azt az iskolát, amelyet nekünk magunknak már régen össze kellett volna hordanunk!

Még más terveink is voltak nekünk odakint, két-három magyaroknak. Már tavaly fölmerült a gondolat, hogy tíz-tizenöt fiatal, értelmes magyar parasztot kellene Finnországba küldeni tanulmányútra, ahogy a németek tavaly tették. A finnekben még is volt az áldozatkészség, hogy a terv valóra váljék. Vendégül látták volna embereinket s elvitték volna őket mindenhová, ahol tanulni és épülni lehet. A költségeket a szövetkezetek központja viselte volna. Hiába... Idehaza minden megakadt a közönyön. A gyámoltalanságon, félenk aggodalmaskodáson. Senkisémm állt a mozgalom élére, aki megvalósíthatta volna. Hja, mit lehet tudni, a dolog »kényes«, vagy ha nem kényes, hát azzá válhat... Ki tudja, kinek lesz az ügy kellemetlen? Akadhat politikai nagyság, aki helyteleníti. Ha az evangélikus egyház kezdeményezi, megsértődnek a katolikusok. Ha a katolikusok, akkor joggal neheztelhet az evangélius, vagy református egyház, hiszen Finnország protestáns.

A népfőiskola ügye azonban lassanként megvalósul. Hírlik, hogy még az idén újabb lelkész-csoport jön Magyarországra ebben az ügyben. De mikor lesz nekünk is ötvenkét népfőiskolánk, mint a finneknek? Sőt legulább kétszerannyi, hiszen mi több mint kétszerannyian vagyunk...

59
1938. aug. 28.

KODOLÁNYI JÁNOS:

FINNORSZÁG TITKA

Helsinki, augusztus 27.

Eppen két esztendeje, hogy húsz évi készülődés, tervezgetés, álmodozás után először jöttem Finnországba. S most ötödször vagyok itt. Magyarországi barátaim és ismerőseim részint betegségnek, részint fanatizmusnak nevezik nyugtalan finnországi vándorlásaimat, — én egész egyszerűen nyugtalanságnak tartom, mely nem hagy békét s folyton csiklandoz, addig, amíg rá nem jövök: mi lehet Finnország titka. Ez a titok, mint minden titok, ifjúkoromban, az iskola padjaiban, még csak afféle sejtelmes megérzés volt, amikor egy másik nagy s megoldhatatlan titkot, a magyar nyelv titkát kerestem s megismerkedtem az első finn szavakkal. Kissé gyermekesek, vadak s buján illatozók voltak ezek a szavak, mint az őserdő mélyéből találomra kihozott virágok: hasonlók a mi virágainkhoz, mégis mások, bennük éreztem az ősvadon sötét mélyeinek

csendjét s aranyosan tűző napsugarát. A szavak azután is egyre inkább érdekelték, de kíváncsi voltam a népre is, mely velük érez, gondolkodik, beszél és dalol, mely velük kapaszkodik az Isten világossága felé. Így vettem meg az első könyvet, *Ahlquist* könyvét a finnek művészetéről s forgattam éjjel-nappal, bámultam képeit, újra meg újra elgondolkoztam adatain és jelzőin, míg el nem nyittem, — de akkor is odaadtam egy gyermekkori parasztfiú barátomnak: lelkesedjék rajta most már ő. S erősen elhatároztam, utána járok a titoknak, elmegyek Finnországba, megtanulok finnül, fülemmel, szememmel, orrommal, tapintásommal, minden érzékszervemmel körülta-pogatom az életnek ezt a darabját, hogy a titok nyitjára jussak — s megfejtem *a magunk titkait*. Így kerültem nehéz és gyötrelmes esztendőök után két évvel ezelőtt Finnországba s így jöttem el azóta im-már ötödször.

Magyar Nemzet 1938. aug. 28.
4. sz. 8.

Kulturális és vallási egység

A nagy titok közben több részre bomlott, többbértűvé vált s egy-egy rész megmaradt belőle a magam ügyének. Így bizonyos vonatkozásban a nyelv, mely írói eszközöm s csak ezen túl közügy. De egy másik része határozott kérdéssé formálódott s ezt a kérdést két év óta százszor meg százszor fölvettem magamban is, a nyilvánosság előtt is: *mi az oka annak, hogy ez a maroknyi, alig négy milliónyi nép a kultúra, az emberiség és társadalmi biztonság olyan magas színvonalára emelkedett, hogy példaképpül szolgálhat bármely nemzetnek, elsősorban pedig a magyarnak.* Ha azután a titok nyitjára rálelünk, talán olyan tanulságokat vonhatunk le, amelyek Magyarországnak javára válnak.

Első finnországi látogatásom a rajongás és elragadtatás, a beteljesült ifjúkori álom mézesheteinek ragyogó sugárzásában marad meg bennem mindig. Álmaimat elértem s valami édes kábulatban élveztem a beteljesülést. Csodálatosak voltak a tájak, a kanyargós utakon megtett száz meg száz kilométerek, az emberek és szokások, a tisztaság, nyugalom, harmónia szokatlan világának szinte zenei zengése és lüktetése, csodálatos volt a rengeteg fenyőerdő s a virágok illata, az élet szabadsága és ugyanakkor kemény fegyelme. Később a rajongás és állandó csodálat csökkent s a nagy csillogó egységen belül látni kezdtem a szürkébb részleteket is.

Finnország óriási előnye, hogy történelmének minden nyugtalan változása közepette is szerves része volt és maradt mindmáig az észak-európai kultúrkörnek. Ha viaskodott is a svédekkel s a svéd elnyomással, az elnyomók rendkívül magas kultúrával dicsekedhettek s ők voltak azok, akik a finn nép körében sok áldozattal, szeretettel és

önzellen rajongással elterjesztették a kereszténységet. Amikor az északi államokban fölülkerekedett és győzött a protestantizmus, megint csak szervesen kapcsolódott a nagy protestáns kultúregységbe, Svédországgal együtt. (Már Karjala megmaradt görögkeletinek az orosz hatás alatt, de nem is volt soha zavartalan viszony Karjala és Finnország között.) Amikor Nagy Péter idején a svédekkel folytatott háború eredményeképpen Finnország két részre szakadt, nyugati része a svédek, keleti része pedig az oroszok uralma alá tartozván, magának a népnek sem a szokásaiban és erkölceiben, sem a vallásos életében nem történt lényeges változás. Ugyanúgy megmaradt a keleti fél protestánsnak, mint a nyugati s ugyanolyan viszonyok között élt. Később Finnország teljes egészében orosz nagyhercegség volt körülbelül száz évig, élete azonban az ősi keretek között folyt tovább, mert az oroszok nem hajtották végre a legnagyobb és leggyökeresebb változtatást, ami egy népre döntő lehet: nem tették görögkeletivé. (Karjaláról itt sohasem beszélünk.)

Minket, magyarokat azonban olyan nép tartott megszállva, amely egészen más kultúrkörhöz tartozott s egészen más volt a vallása is: az ozmántörök. Ugyanakkor a lakosság nagyrésze katolikus, nagyrésze viszont protestáns lett. Nyugati és észak-izsegélye német hatáskörbe került, keleti része megmaradt annyira amennyire autochtón magyarnak. Finnország egyik titka tehát a kulturális és vallási egység, míg Magyarország szinte mozaikokra törve vegetált más-más ellentétes hatások alatt, egymással nem egyszer farkasszemet nézve. Sőt, ami a vallást illeti, ma is valószínűleg keverék.

1938. aug. 28.

A finnek lassan, fokozatosan nőtek bele vadászó-balászó életmódjukból az egyre sokrétűbb életformákba s ez a belenövés egyöntetűen történt, sőt történik ma is. Amikor például megindult a polgárosodás folyamata, nem szakította meg kapcsolatait a természettel s az ősi primitív foglalkozásokkal. Felszínüknek túlnyomórésze ma is erdő s víz. Az erdőből s az irtásföldről lép be a modern gyár kapuján s lép vissza ismét az erdőbe. Az erdő s víz követi hivatala és műhelye külsőbéig. Kereskedelme, sőt ipara is nagyrészt beleáramlott az ősi kollektív formák modern változatába, a szövetkezetbe. A finn, ha csak teheti, megszökik a városból, tő mellé húzódik, fölkeresi a csendet s a természet hangjait hallgatja, színeiben és változatában elmerül, mint a japán. Innen nagy virágkultúrájuk is. (Ők férfiaknak is küldenek ajándékba virágot.) De innen a család, a nemzetség hagyományaihoz és kereteihez való szívós ragaszkodásuk, mélyen gyökerező tradícióisztületük is. A legmodernebb életet éli a finn, de ugyanakkor kegyeletesen fölkeresi nagyapja, dédapja, vagy szépapja lakóhelyét, koszorút helyez a kis fatemplom melletti kertben sírjukra s mélyen átérzi, hogy az ő lelke követi életútját, oda fog térni, ahol ők nyugosznak. Ennek megrendítő megnyilvánulását éltem át egy diákszövetség esti ünnepén, amikor mindenki fölállt, néma csenddel adózott a szabadságharc halottainak, majd egy férfikórus valami borzongatóan fájdalmas, sejtelmes, pogányul ősi hangulatú siratóéneket énekelt. Ilyen siratóénekeket énekelt valaha a mi népünk is, ma már elfelejtette a multból visszajajongó hangokat, intelligenciánk pedig aligha találná természetesenek, hogy egy vacsorán fölállva megrendüljön valami népi siratóének hallatán. Elkísérik a finnt az ősi erdők és vizek a mulatságaiba is, amikor legnagyobb gyönyörűségét a legegyszerűbb népdalokban keresi, benne él társadalmi szerveiben, amikor öregkoráig a saját vidéke és törzse szövetségének tagja, a közigazgatásban, amikor az ország kerületeit az eredeti törzsi település határai szerint szabja meg. Minket

az erdő, a víz, a síkság csak akkor ölel idelg-öráig a szívére, ha mint vadvezősök, vagy túrjáták fölkeressük a természetet, találkozásaink a természettel rövidek, gyakran durvák és félreismerésen alapulnak. A természet nem ismer rá gyermekeire, mert nem az ő gyermekei. Törzsi szervezetünk már ezer évvel ezelőtt föl bomlott, a nemzeti kapcsolatokat pedig szétfeszítették az idegen lakások, a viharos idők, a pusztulás évei, a különböző valóságok befolyása.

És ami a leglényegesebb: Finnországban szegénység, sőt nyomor volt ugyan időről-időre, amikor az emberek faháncsból örültek lisztet s az anyák komor dalokat énekeltek éhenpusztult gyermekük holtteste fölött, de nem volt rabság, nem volt jobbagység. Nem volt abban az értelemben, ahogy nálunk, a mohácsi vész után. A finn paraszt szabad volt, szabadon élt a vadon mélyén s ha nagybirtokon élt, — nem a mieinkhez fogható ország-résnyi nagybirtokon. Majdnem teljesen szabadon élhetett, öregségére nem került az útszélre, az uraság nem hordathatta ki házából, telkéről, őt és családját megillette a föld élvezete, amelyet művelt. Hasonlatos állapot volt ez az örökbérlethez, de az örökbérlet, a parasztot, helyéből elmozdítani, munkájából, szülőhelyéből kivetni, szelek szárnyára eresztetni nem lehetett. A függetlenség, a szabadság, az önmagáért való felelősség, a nála erősebbekkel, hatalmasabbakkal, gazdagabbakkal szemben érzett egész-emberség olyan mértékben fejlődött hát ki Finnországban, hogy a demokrácia megváltó eszméire itt nem is volt szükség. Sőt a demokrácia hangoztatására sem, — ami, mint tudjuk, mindig gyanús.

A finn munka ritmusa

Nemrégiben egy fiatal ismerősöm, aki Ausztriából származott, a közelmúltban Magyarországra s igen tekintélyes pozíciót szerzett egyik félig állami mammutintézményünk-nél, a következő esetet mesélte el.

— Apám földet vett Veszprém megyében. Autómon kiszaladtam, hogy megnézzem, mit vett. Amikor megérkeztem, a bérések levelt kalappal jöttek elém és kezetsókoltak. A faluban mindenki mélyen megemelte kalapját, amikor az uccán végigmentem, az asszonyok kezetsókoltak. Méltóságos úrnak szólítottak. Ki sem mondhatom, mennyire tetszett ez a romlatlan egyszerűség és tekintélytisztelet.

En ki sem mondhatom, mennyire elborzaszt ez a „romlatlan“ egyszerűség és „tekintélytisztelet“. Szörnyű betegség, évszázadok óta rágó betegség tünete ez és lesújtó, hogy még ma is megvan. Még lesújtóbb, hogy sokan éppúgy, mint fiatal ismerősöm, el van ragadtatva tőle s nem ijed meg inkább. Hogy nem ég a füle az alázatos köszöntéstől, nem sül le kezéről a bőr kézcsókjaiktól. A magyar szabadságszerető nép, nem tűri, hogy szolgaságba hajtsák, mondják politikusaink, valahányszor „nagy“ beszédet mondanak vidéken. De vajjon melyik nép nem szabadságszerető? Vannak azonban népek, amelyek folyton hangoztatják a szabadságszeretetet és vannak népek, amelyek egész egyszerűen szabadok. Csak szabadok. Szabadok, mint népek, szabadok, mint egyének. Szabadok a földjükön, szabadok a gyárban, szabadok a hivatalban, a katedrán, nem vigyáznak álmukban is az „orientálódásra“, a „helyezkedésre“, nem vezetnek rójuk tilkos minősítési táblázatot, nem figyelik egymást, vajjon résztvettek-e valamilyen

ünnepségen, gyűlésen, vagy körmeneten, valamennyien „úr“-nak, „asszony“-nak, vagy „kisasszony“-nak szólítják egymást, a köszöntésük „jónapot“, vagy „jóestét“, a reggelit — déliben — alkalmazottak és igazgatók közös asztalánál költik el, a műkedvelő színtársulatban együtt játszanak, az énekkarban együtt énekel baka és örnagy, a családban szabadon viselkedik a gyermek, az iskolában együtt szórakozik, játszik tanító és növendék, együtt tanul leány és fiú, az irodában ugyanolyan munkaerő a nő, mint a férfi, a főnök úr nem gondol másra, mint irodakisasszonya munkájára... Vannak népek, amelyeknek külön-külön szabadok a tagjai. A finn nép szabadságának gyökerei az ősi törzsi életbe nyúlnak. *Mind ez nem előzmény, nem eredmény, hanem következmény.*

Mindig állítom, hogy a magyar páratlanul intelligens és szorgalmas nép. Kártevők azok, akik panaszkodnak a „nép“ butasága, vagy „lustasága“ miatt. Állítom, hogy ahol a világon nem dolgoznak annyit s oly inatszakasztóan, mint nálunk. De nemcsak az alsóbb néposztályban, hanem mindenütt, ahol egyáltalában dolgoznak. A finn munka ritmusa lassúbb, sőt a mi szemünkben tűrhetetlenül lassúnak látszik. Nincs munkahajszá. Természetes a pihenő, a szórakozás, a pontos időben elkövetkező étkezés, Rohanásnak, annak a bizonyos „tempónak“ sehol semmi nyoma. Igaz, hogy a munka megosztása is egészséges, henyéltök tán nincsenek is. Van aztán a magyarnak egy olyan tulajdonsága, ami a finnben alig van meg: a fantázia. A finn lassan, lépésről lépésre halad, minden közbeeső állomást megvizsgál, logikája olyan, mint a szoroson záródó lánc. Ha egyetlen szemet ki kell hagynia, megljéd, tétovázik, tanácstalan, attól fél, összeomlik, amit fáradságosan fölépített. Alkalmasabb a nagy kitartást igénylő, lelkiismeretes részletmunkára, mint az összefoglalásra. Ilyen a humora is. Viccei a mi szemünkben gyermekesek. Gyakran mosolyognam kell a finnek tétovázásán és félénk zárkózottságán, amikor mi, magyarok beszélünk velük, vagy amikor Magyarországon járnak.

Finnek és magyarok

A magyarban fantázia van, amit tün a belefolyt török, meg szláv vér ajándékozott neki. A finn egy esztendeig sem tudna országot fenn tartani azon a pokoli földrajzi ponton, ahová mi, magyarok telepedtünk. Az állandóan örvénylő ellentétes történelmi, gazdasági, népi öröknek abban a kavargásában csak olyan nép nem szédül meg, amelynek fantáziája van, amely a kicsiből felismeri a nagyot, a részlelből az egészet s amelynek logikája lóugrás szerint is tud lépni. A finn egyáltalában nem érdeklődik az európai, vagy világpolitika iránt. Megállapítja és tudomásulveszi, hogy ez meg is történt, de hogy holnap minek kell történnie, kívülcik a látókörén. Egyetlen finnel sem találkoztam még, aki tisztában volna a spanyol események angol, francia, olasz, pláne japán, méginkább magyar vonatkozásaival, az angol-francia blokk dunavölgyi szándékaival., Németország törekvéseivel, a magyar-német viszony igazi lényegével és kihatásaival. Látja a térképet s rajta a figurák mozgását, megérti, mi miért történt, de hogy miért kell ennek, vagy annak az eseménynek majd holnap bekövetkeznie s hogyan kell az adandó helyzetben viselkedni, nem érti, nem is érdekli. Finnországban mindig az az érzésem, hogy távol vagyok Európától, szinte Japánban.

De mit lehetne csinálni a magyarral, ha akadna férfi, aki meg

tudná ragyogtatni a fantáziáját! Mit tudott csinálni Szent István, Mátyás, vagy akár Rákóczi! Bocskay, vagy Bethlen Gábor! Mit tudott csinálul Kossuth, aki elsősorban a fantáziára hatott! De hát, sajnos, Kossuth óta nem volt senki, akinek olyan méretű fantáziája lett volna, hogy az egész magyarság szeme fölragyogott volna reá! És éppen a leg-súlyosabb időkben.

Egy barátom mondta itt Finnországban a következő abszurdumot: a magyar férfiakat ide kéne hozni, összeházasítani a finn nőkkel s az új nemzedéket vissza kellene küldeni Magyarországra, új honfoglalásra. Nem is olyan abszurdum. Így talán összeötvözödnék a finn alaposság, logika, részletfinomság és természetes ösztönösség, meg a kollektív keretek közé való önkéntes beleilleszkedés képessége a magyar fantáziával, lendülettel, nagyvonalúsággal és nem utolsó sorban kíméletlenséggel s megoldódnék a magyar titok: az új Magyarország titka.

De, természetesen, mindezt el lehet érni önnneveléssel is. Az önnnevelés olyan újszellemű organizmusaiival, amelyekért nem kell a „szomszédba“ mennünk, — jobb, ha idejövünk Finnországba.

JÓZSEF ATTILÁRÓL

JÓZSEF ATTILA vaskos verskölete fekszik előttem. Egy rövid élet műve egyetlen, impozáns könyvben. Olyan, mint valami zárókő, amely egy sírboltra borul, de amely alól naponként újra meg újra kikél és ragyogva szárnyal bont a szellem. Lehetetlen megrendülés nélkül kézbe venni, lapozni, olvasni. A költő, aki ott roncsoltatta szét petőfies fejét a vasuti síneken, gunyoros-megvető mosolyával tekint rám, aki közelről és jól ismerem őt, verse hangjai eleven hangokká válnak a fülemben, egy-egy hangsulya mellett látom heves, ellentmondást nem tűrő gesztusait is. *Ismét egy könyv és ismét egy sír, ahová vezetelni járhatunk.*

E verseket, természetesen, ismertem már első megjelenésük idején s kisebb könyvekre, füzetekre bontottan is, amelyekel a költő nagy erőfeszítéssel, gőgösen s alázatosan el akart adni, amikor még hitt a fiatalos vallomásban: »En, József Attila, itt vagyok!« Voltak már akkor lelkes rajongói, de sokkal nagyobb számban langyos jóakarói. Nem céлом, hogy vádiratol szerkesszek lapok, szerkesztők, kritikusok, alapítványi kurátorok, mecénások és makacs pártemberek ellen, de lehetetlen visszafojtanom a keserűséget, melyet a költő posthumus kötete fölkaivar bennem. És lehetetlen bizonyos undor nélkül szemlélnem azokat, — tisztelet a kivételeknek, — akik szörnyű halála után hazug megrendülten adták tudtul a világnak, hogy öngyilkos lett a kiváló költő, noha, míg élt, annyira sem vették észre, hogy egy-egy versét öt-tízpengős tiszteletdíjért ugyanazoknak a megrendült és zokogó lapoknak hasábjain közölték volna. *Csunya játék folyt József Attila körül életében, csunya játék folyik halálában is.*

Nem vágyok esztétikus, nem tudok hozzátenni semmit azokhoz a méltató tanulmányokhoz, melyek, mint Németh Andoré is, e kötetben, világos képet rajzolnak költészetéről, annak a magyar irodalomban elfoglalt helyéről. Akik nem győzik fejtegetni, hogy a magyar kritikai irodalom milyen példátlanul magas színvonalon áll, nyilván nekigyürköztek már e nem regényírónak való feladatnak. Csak emlékeimet szeretném itt vázlatosan összegyűjteni, melyek József Attilára vonatkoznak.

Tán tizenöt évvel ezelőtt hallottam a nevét először, amikor egy radikálisan »modern« társaság folyóiratot alapított s egy pincehelyiségben gyűlt össze a szerkesztői teendőik elvégzésére. Egy bukott bankigazgató elvált felesége, aki afféle »mozgalmi nő« volt akkoriban, állott a folyóirat élén. Körülötte hontalan lángelmék és csendes tehetségek tömörültek, versengve a reménykedésben és nagyot akarásban. Ez az idősecske »mozgalmi nő« mutatott nekem akkor ott

a pincében egy verset, *József Attila* írta, olvasnam csak, milyen remek. Elolvastam a verset (összes művei közé nem vették fel, mert elkobozták.) Nyers volt, őszinte, kissé kamaszosan paléttikus és egzaltált. Tetszett. Attól kezdve egyre sürribben találkoztam a nevével is, verseivel is, róla kószáló véleményekkel is, végül pedig, hamarosan, a költővel.

Sötét társaságokban forgott velem együtt. Kávéházakban, amelyek vad és meddő viták színhelyei voltak s amelyekben a különböző árnyalatu szocialista mozgalmak mezei hadainak örök-ké viláforradalomban utazó ügynökei trónoltak, ítélvén elevenek és holtak fölött. Vadásztlak a lehetséges költőkre, írókra, hogy fenyegetéscikkkel, nagyképu tudáskodásukkal, marxi idézetelek görögütüzével, hízélgéssel, körmönfont esztétizálással egyre szélsőbb irányba kényszerítsék őket s amjt ők maguk nem mertek kimondani, velük mondassák ki. József Attila, külsőleg szélsőradikális és könyörtelen forradalmár, belül azonban egy magányos, árva gyermek; éjt nappallá téve tudott vitatkozni, méltatlanul bizonyítgatván, hogy az ő költészete az összes recepteknek megfelel. Tudott egész délutánokon át sakkozni velük, a figurák tologatása közben világpolitikai, világgazdasági, világirodalmi és viláforradalmi eseményeket hetvenhét felé hasogatni, tudó! örüdni, ha egy-egy tökfilkó, aki kivonatokból biflázott marxizmusát hatalmas pápaszemmel tette súlyosabbá, valamelyik versére bólogatva kimondta a kánoni véleményt: »Vonalbeli vers, jól van Attila.« E meddő hónapok és esztendők alatt szinte naponként együtt ültünk a viláforradalom kávéházi iszapfürdőjében s irodalmi különítményesekkel viaskodtunk. Nem győztem bámulni acélos ellentmondási kedvét, kinosan logikus okfejtéseit, a rengeteg energiapocsékolást, melyet haszontalan emberek meggyőzésére fordított. Én magam gyakran kitértem előle egy-egy szójátékkal, vagy káromkodással, amikor agyamat mosogatóronggyá facsarta hihetetlenül makacs ellentmondásaival. Gyakran menekültem előle. Gyakran nyersen megmondtam neki a véleményemet azokról a boncokról, akiknek a fülebe akart muzsikálni, mint valami cigány, elsőrangú költő létére. Míg végül (lassan megvilágosodott előttem) a *rendszere* s rá nem jöttem, hogy Attila önmagával vitázik, viaskodik, önmaga legbelsőbb önjében szeretne rendet, áttekintést teremteni és a sok egymás hegyére-hátára halmozott észérv, mellyel társadalompolitikai nézeteit támogatja, nem egyéb, mint kétségbeesett kapkodás valami szilárd fogózó után, mely kiemelhetné a maga zürzavarából és reménytelenségéből.

Mia is szégyenlem magam helyette, amiért egy radikális folyóiratban egy azóta már Moszk-

vába emigrált dilettáns, ám annál könyörtelenebb ítélőbíró, kijoktatta a »mai« költő feladatairól, esztétikai törvényeiről és parancsairól, megdicsérve verseket, amelyek silány kortesklapancsiák voltak s gunyos jóakarattal dorgálva lelkéből-lelkédzett strófáiért. Egy olyan köletcim, hogy »Dönts a lóké, ne siránkozz!« ujjongó helyeslést és ünneplést lámasztott abban az időben és szegény Attila, aki oly kétségbeesetten vallotta magát a szegényekhez tartozónak, de ennek ellenére szüntelen vágyakozott valami közösségbe, amelyben feloldódhatnék, büszke volt ezekre az elismerésekre. És állítom, hogy ő, a forradalmár, azért ragaszkodott ehhez a nem is kétes világtöradalmi ügynökhadhoz, mert lelke mélyén gyámoltalan, félnék, magányos gyermek maradt. Mit szólnak ezek a »korszerűek«, ha ő nem korszerű? Mi szólnak, ha »kispolgári« érzelmeket mer megírni? Ha őszintén hangot ad érzéseinek? S mert költő volt s hazudni nem tudott, őszinte érzéseit írta, de mert félnék volt s rettegett a kiátkozástól, úgy akarta írni, hogy terroristáit is kielégítse. Ebből az ellentétből gyakran visszás művek születtek, gyakran csak titkolt művek. Ha viszont nem lehetett titkolnia a bünt, mint teherbe esett lány szokta néha tenni: kihívó elméletekkel igazolta magát, csúrt-csavart, magyarázott, a logika és hideg ész bonckésével fejtegette versét, — akár A. E. Poe *Holló* című intuítió remekművét a matematikai levezetés módszereivel. Azok, akik megkövetelték, hogy a lírában is osztályharc legyen, fanyalogva hallgatták végtelen magyarázatait és gyanakodva lesték minden betűjét: hol lehetne kajánul lecsapniok rá, verembe csalniok, terrorizálniok.

De hát hova is mehetett volna József Attila?

Polgári oldalon mérhetetlen közöny ásitott reá. A polgári lapok és folyóiratok nem szerették őt, nem is annyira a verseit, mint inkább őt, személy szerint. (Ha csak a verseit nem szerették volna, az már valami magasabbrendű állásfoglalás lett volna.) Hetyke, gőgösen visszavonuló, vagy agresszíven kötekedő viselkedését, szegénységét, mely a látszatok e sivár világában elviselhetetlen, hajszállhasogató érveit, mindenkit szavánfogó, tettenérő harciasságát, kibuvót, kerdőzést, nyálás hizelgést, üres udvariasságot nem tűrő késpenge-tekintetét, lobogó idealizmusát és minden alantasságot megvető brutális ítéleteit. Egy olyan kaliberű költőnek, amilyen József Attila, válogatnia kellett volna a legnagyobb napilapokban és folyóiratokban. »Minden más táján a világnak« nyitott ajtókat kellett volna találnia. Közbecsülést, tiszteletet, biztos megélhetést, a társadalom felsőbb osztályaiba szóló állandó meghívót kellett volna kapnia. Ehelyett oly sorvasztó, reménytelen és megalázó nyomorban élt, hogy az már nem is szerencsétlenség volt, hanem ellene elkövetett *kollektív büntetés*. Verseit a munkások olvasták, szavalták, szerették, raj-

tuk kívül a dermedt társadalom egyetlen osztálya sem, beleszámítva a »történelmi« osztályokkal és a »nemzetfenntartókat« egyaránt. Művei kérészéletű, gyakran üldözött folyóiratokban, vagy munkások lapjaiban jelentek meg tulnyomórészt. És a kritika? Az a híres magyar esszéirodalom, amelyet újabban nem győznek némely helyeken tömjénezni? S szóljunk-e a napisajtó kritikai »életéről«, melyet oly jól ismerünk mindnyájan? Valamint nagy folyóiratainkról, melyeknek első-rangu főladata, sőt köteleessége számontartani a magyar irodalom mozdulatait? Ha egyszer valaki elég erőt érez magában, hogy összegyűjtse a József Attiláról életében megjelent kritikákat, megláthatja a cseppben a mocsarat.

Akik közéről ismerték, könnyen átláttak a költőn, hiszen olyan volt, mint egy pohár. Tudták, hogy anarchizmusból szélső szocialista kollektívizmusba való át-átcsapásai a nyugalmat, biztos talajt nem leelő lélek egyre veszedelme-sebb, egyre ambivalensebb lengései egyik szélsőségből a másikba. József Attila, miközben Erdélyi József, Fodor József és Szabó Lőrinc mellett egészen másirányu autochton területét képviselte a háboru utáni magyar lírának, *sehoh sem talált kezet, amely megragadta volna az övét s amely ne akarta volna ilyen, vagy amolyan okból megrabolni*. Fenntartotta akkor még lobogó önbizalma, a tiszta művészetbe vetett hite, naiv idealizmusa, mely korunkban s fővárosunkban már nyíltan »gyermekes hülyeségnek« számít, kétségbeesett harca a függetlenségért s ugyanakkor az őt elfogadni kész közösségért. Kitartóan hitt abban, hogy a magyar kultúra szellemi köztársasága előbb-utóbb az őt megillető helyre ülteti. Napjai vad reménykedések és zuhanó kétségbeesések között teltek. Hadakozott elméletfe-ért szóban és írásban, azzal a kiméretlen fölény-nyel, mely oly gyakran megtalálható az igazi művészen. Korlátolt és szintetikus volt egyszerre, korlátoltságában már mutatkoztak a később ki-fejlődött schizofrénia zárt kristályrendszerének áttörhetetlen élei. Egyike volt legnagyobb nyelv-művész-költőinknek, bámulatosan ismerte a nyelv szimbólumalkotó ősi mélységeit, a hangzás, rit-mus és hangsúly ezer csinját-binját s mert, mint mesterember, teljesen birtokában volt eszközei-nek, elkövette azt a ballépést, hogy egy kama-szosan nyers, gunyoros brossúrában izekre szedte *Babits Mihályt*. Ezzel azután valóságos szent-ségtörést követett el a *Nyuçat*, a *Baumgarten-alapítvány* és hozzátartozó klikkek szemében. Babits, a nagy költő, bizonyára nem vette volna annyira szívére a nyegle s igazságtalan írásmű-vet, — bár beteges hiúságát mindenki ismeri, — ha hódolóinak, hizelgőinek és haszonlesőinek Babits helyett is folyton felháborodó, zugó da-rázsraja fel nem bőszi. Esztendőök következtek, amikor hiába volt József Attila költészetének egyre tisztuló, egyre mélyülő, egyre targikusabb

kibontakozása, hiába a lassan-lassan köréje gyült jobbák elismerése, közbenjárása, a sötét, feneketlen nyomor és agyonhallgatás kilátástalanságát nem enyhíthette, nemhogy a *Baumgarten-díj*, de még segély sem. Majd el fog még következni az idő, amikor a magyar irodalom története tetemrehívja azokat, akik József Attila tragikus sorsában a Párkák szerepét vállalták. E nagy kulturférfiak, akik nem győznek hasraesni egy-egy nyugateurópai mű humanizmusa előtt, ez emelkedett szellemek, ez írók, költők és kritikusok, az »örök csillagok« felé sóhajtozó bánatos lelkek *nem voltak annyira lélekismerők, kulturemberrek, humanisták, fenkölteek, tárgyilagóságok, megbocsátók, lelkiismeretesek, felelősséget vállalók és lelkesedők*, hogy átláttak volna a gyenge brosúra ritkán szót szítáján s meglátták volna mögötte a szenvedő, magányos, megalázott, elhagyott, ideáljait még rosszul is szolgálni akaró kitünő költőt. József Attila életének ezt a fejezetét különösképpen ismerem, mert akkoriban magam is ott tartottam, ahol, ő s magam is éppen akkortájt irtam néhány polemizáló cikket Babits Mihálynak a *Nyugatban* megjelent cikkei ellen. El kellett mennem Basch Lorándhoz, a *Baumgarten-alapítvány* másik kurátorához. Ott tudtam meg, hogy ugyanazt a szentségtörést követtem el, amit József Attila. Ott tudtam meg, hogy Attilának bocsánatkérő levelet kellett írnia Babitshoz s meg kellett tagadnia cikkét, hogy segélyben részesülhessen, — hiszen Basch Loránd tőlem ugyanilyen levelet kívánt. (A levelet nem irtam meg.) Am még ezen az áron is csak kisebb segélyt és azt érthette el a költő, hogy »éppen akkor akarták« megadni neki a *Baumgarten-díjat*, amikor meghasonlott fejét a vasúti sinre fektette.

Rettenetes sors, ahogy futólag végig pillantok rajta, sötét reménytelenség támad bennem. Látom Attilát az Ige *Balaton-i Iróhatán* éjjel-nappal vadul vitatkozva, hallom fojtottan rikácsoló s kakaskodó hangját, mely a hévizi *Kursalon* erkélyéről az onnan távol fekvő szobámba is elhatott. Látom sakkozni Lillafüreden, a második *Iróhatán* néhány boldog estéjén, a nagy terraszon. S egyre furcsábban jelenik meg előttem, egyre ziláltabban, félenkebben és támadóbban. Én is azok közé tartoztam, akik biztatták, hogy menjen pszichoanalitikus kurára. Akik konyitanak valamit a lélektanhoz, akikben van egy csipet emberis-

meret, látták, hogy az eleinte csak »schizoid« lélek egyre jobban meghasonlik magával.

Önbizalma, hite, a jövőben való remény-sége föllángolt, amikor a *Szép Szó* című folyóirat megindult s ő egyik szerkesztője lett. Most hát végkép a multba merültek a világforradalmi »lira« különítményesei és Attila a »szociális kapitalizmus«, az »ujhumanizmus« szóvivőjéhez tartozott. Itt is megőrizte makacs különállását, itt is radikális szocialista maradt, de, természetesen, egyre fájdalmasabban kezdte érezni magyarságát is. Barátai között teljes szabadságot élvezett, mégsem tudott egészen odatarozni. Akkoriban vette át a *Válasz* szerkesztését Sárközi György s körülötte igen tisztességes lírikus csoport alakult: Erdélyi József, Illyés Gyula, Szabó Lőrinc, Fodor József, Jankovich Ferenc, Gulyás Pál, Juhász Géza s még sokan mások. De a *Válasz* és a *Szép Szó* között olyan súlyos ellentétek voltak, hogy József Attila nem követhette a szíve sugallatát s ezenfelül arra a szégyenletes 80—100 pengő havi összegre is égető szüksége volt, amit a szerkesztésért kapott. Nyomora, természetesen, alig csökkent. Engem azonban, mint az Ige főtítkárát, elkerült, hogy miért, az is kiderült hamarosan. Egyizben fölkeresett a szerkesztőségben s elmondta, hogy szívesen fordulna hozzám, járjak ki számára segélyt az Igénél, de barátai, — hallgassuk el a nevüket, — lebeszéltek, mondván, csak az kaphat segélyt az Igétől, aki a *Válasz* munkatársa! Szégyenkezve, szinte ijedten mondta ezt, várva a rázuduló megaláztatást. És amikor én ez ellen a rágalom ellen hevesen kikeltem s azonnal intézkedtem érdekében, elsodálkozott s ezt mondta: »Szívesen tartoznék én is közetek, de nem tudok... nem lehet... Megértettem őt.

Most, hogy a balatonmenti sír örökre betakarta fáradt testét, egyre-másra bukkantak elő törhetetlen hívei és barátai, hogy *politikai céget* csináljanak belőle. Ez ellen szót kell emelnünk. József Attilát örök mementőként emlegetheti mindenki ebben az országban, aki a magyar kultúra ügyét szolgálja, mert élete, sorsa valamennyiünk bűne. Azoké is, akik lamentációkat írnak fölötte. Attila mindnyájunké. Am mégis legkevésbé azoké, akik úgy lünettik fel őt, mintha az övék lett volna. Eljön az idő, amikor meglátja utját a *magyar szívekhez*... De hol lesznek már azok, akik a »szociális kapitalizmus« vagy »neohumanizmus« fából-vaskarikáit remekelik?

KODOLANYI JÁNOS

Bednay testvérek műasztalos és kárpitos üzem **Bútortermek** Budapest VII. István-út 20.

VÁLASZ*

A *VÁLASZ* lüdüökléséről és bukásáról ír a *Magyar Élet* legutóbbi számában Tatay Sándor egy cikk keretében, mely néhány folyóiratunkkal foglalkozik. Mint aki a *Válasz* megalakulásának első pillanatában ott voltam a bölcsönél s ott a temetésnél az utolsó pillanatban is, tartozom az igazságnak azzal, hogy Tatay cikkének néhány tévedését helyreigazítsam, sine ira et studio, csupán a mézítelen igazság kedvéért. Tatay nem ismerheti a dolgokat úgy, mint én. Bizony sajnálatos lenne, ha e folyóirat olvasói helytelen tájékozódás alapján vonnának le következtetéseket.

Debrecenben, Juhász Géza lakásán, Gulyás Pál és Féja Géza társaságában vetődött fel egy olyan folyóirat alapításának terve, amely független legyen minden párttól és klikktől, minden ízében magyar és szociális legyen s teret adjon azoknak a kérdéseknek, amelyeket a mi nemzedékünk ma közös kérdéseknek tekint. Én hangsúlyoztam, hogy ennek a folyóiratnak dokumentálnia kell a Budapesttel való szembenállást azzal, hogy Debrecenben jelenjék meg s szerkesztői között ott legyen Gulyás Pál és Juhász Géza. Kifejtettem ennek indokait is. A munkatársi gárda között szerepeltek volna szinte kivétel nélkül mindazok, akik később a *Válasz* körül tömörültek.

Amikor mindent így elrendéztünk, visszajöttünk Budapestre. Alig egy-két hét múlva meglepetve hallottuk, hogy Gulyás Pál szövetkezett Németh Lászlóval; Németh a lapot Kecskeméten kívánja kiadni s a tervezett munkatársi csoport körül a legnagyobb homály és zürzavar uralkodik, mert Németh László, »alkatához híven«, maga dönti majd el, kiké legyen a *Válasz* s kiké ne legyen. Ezzel az ügyet annyiban hagytuk s vártuk a fejleményeket.

Németh László nagy áldozatkészséggel fogott hozzá a folyóirat megindításához. Amikor az első szám megjelent, örömmel láttuk harmadik szerkesztőként Fülep Lajost, a legkiválóbb magyar koponyák egyikét. Körülöttünk és sokunk körül azonban mély csend honolt. Ujabb meglepetés volt, hogy Fülep Lajos neve egyszer csak lekerült a lapról. Megtudtuk, hogy Németh László Németh Imrével tárgyal a lapban való részvételéről s ennek örülltünk. Németh Imre kitünően látta a problémákat, föle jól lehetett várni.

A *Válasz* azonban lassanként kezdett légüres térbe jutni. Ez nem is lehetett másként. Aki ismeri Németh Lászlót, tudja, hogy minden közös munkára képtelen. Ez neki nem büne, csak tulajdonsága, »alkata«, mint ő mondaná. Beleveti

magát valami közös ügybe, vezérkedik, de hamar megunja, úgy érzi, mindenki belőle élösködik, gondolatait ellopják, munkáját lekicsinylik, többségét elismerni nem hajlandók. Szüntelen versenyfutásnak nézi az irodalmat, melyben az a fontos, ki fut előrébb, ki volt az »első«, aki ezt, vagy azt megírta, fölvetette. Ezért csak ott érzi magát relative jól, ahol egyedül van. A *Válasznál* ezt hamarosan elérte. Napnál világosabb volt, hogy Németh László minden áldozatkészsége sem tarthat fenn egy folyóiratot, amelynek szerkesztője lenézi az író.

Igy történt, hogy egy szép napon találkozásra hívtak bennünket Németh László és Németh Imre a *Fiume kávéházba*. Ott voltak ők ketten, Illyés Gyula, Nagy Lajos, Féja Géza és én. Sorra kifejtettük nézeteinket, melyeket Németh László rendkívül idegesen hallgatott, majd megállapodtunk abban, hogy mint főmunkatársak, vagy szerkesztőbizottsági tagok a folyóirathoz csatlakozunk s nevünk a *Válasz* élén szerepel.

Majd ujabb meglepetés ért: a következő számról valamennyiünk neve lemaradt. A megállapodást tehát, tudtunk és értesítésünk nélkül, Németh László meg nem történtenek tekintette.

Némi idő után a kátyu szélesbedett s csendes elnyeléssel fenyegette a lapot. Ekkor megbeszélésre hívtak Szabó Lőrinc lakására. Németh László, Illyés, Zilahy Lajos, Nagy Lajos, Féja, Sárközi, később Németh Imre volt ott emlékezem szerint. (Lehet, hogy valakinek a neve kimaradt.) A megbeszélést Németh László indította meg. Szomorú, csalódott hangon mondta el, hogy a *Válasz* szerkesztését tovább nem vállalhatja, irólársai cserbenhagyták, intrikálnak ellene, munkáját megakadályozzák. A *Válasznak* meg kell szünnie, ha valaki nem veszi a kezébe. Szavaira én válaszoltam. Elesen visszautasítottam vádjait, figyelmeztettem a megállapodásra, amelyet nem tartott meg. A felelősséget visszahárítottam rá. Botrány tört ki, Németh László hangos kiáltozással kirohant, hogy nyomban elmegy, mások utána futottak s visszacipeltek. A kedélyek csillapodtával hozzáláttunk a praktikus kérdések megoldásához. Ki szerkeszse a *Választ*? Mindenki tudta, hogy legszívesebben Féja szerkesztené, őt azonban senki sem látta alkalmasnak, noha nyíltan nem mondta ki senki. Hosszas forrókása-kerülgetés után *egyhangúlag* — Féja csendes morgása és fojtott gunyolódása közben — Sárkózt választottuk meg szerkesztőnek. Nem áll meg tehát Tataynak az az állítása, hogy *Németh Imre Sárközi kezére juttatta a lapot*.

Ekkor nyugodtabb s főképp eredményesebb korszak köszöntött a *Válaszra*. Aki végiglapozza az azóta megjelent számokat, tisztelgetni kell, hogy érezzen a végzett munka iránt. Nincs olyan fon-

* Készséggel adunk helyet Kodolányi János rendkívül érdekes és értékes helyreigazító cikkének, de kötelességünknek tartjuk megadni a módot Tatay Sándornak is, hogy megjegyzéseit hozzáfűzhesse. (szerk.)

tos, vagy közérdekű kérdés, amit a lap a mai viszonyok között bátran s köntörfalazás nélkül föl ne vetett volna. Nincs komoly tényezője a korszerű magyar irodalomnak, társadalomtudomány-nak, gazdaságpolitikának, néprajznak, kritikának, aki kapcsolatba ne került volna vele. Folyóiratunk fejlődött, dolgozott és hatott. Az nem igaz, hogy Sárközi jelenlétében nem mertük volna fölvetni akár a zsidókérdést, akár bármely más kérdést. A *Válasznak* olyan munkatársai voltak, akikről ezt feltételezni mértés. Ha akadnak is minden társaságban okos óvatosak, félénkek, számítók, itt elég kevesen akadtak. Az meg egyszerűen mosolyogni való állítás, hogy Sárközi »mögött« akár az *Athenaeum*, akár az *Est-lapok állottak volna!* Minthogy Zilahy Lajos akkoriban fáradozott a *Magyarország* komoly napilappá való kifejlesztésén s írói csoportunk, melyet ő »Uj szellemi front«-nak nevezett el (ebből kupálódott ki később a *Márciusi Front*) Zilahy körül csoportosult, némi kapcsolatot fel lehet fedezni, de csak annyit, hogy ugyanazok irták a *Választ*, akik a *Magyarországot*. Amikor pedig Sárközi megkezdte a *Magyarország felfedezése* című könyvsorozat szervezését, — amelynek első kötet a *Viharsarok* volt —, akkor is csak végrehajlotta egy közös tervünket, melyet Zilahy Lajos velett fel egy. a lakásán tartott megbeszélésen s

amelyet Zilahynak nem volt módjában megvalósítania.

Később a *Válasz* élére lettük a főmunkatársak névsorát. Tessék elolvasni ezt a névsort. A *mai szellemi élet nemzeti radikális csoportjának szinte minden képviselőjét ott látjuk benne*. Erdélyi József, Erdei Ferenc, Féja Géza, Fodor József, Gulyás Pál, Illyés Gyula, Kerék Mihály, Kovács Imre, Matolcsy Mátyás, Németh Imre, Németh László, Sárközi György, Szabó Lőrinc, Szabó Zoltán, Tamási Áron, Veres Péter, Zilahy Lajos álltak a lap élén, magamat is említve. Nem értem, miből következett Tatay Sándor, hogy ez a társaság meghunyászkodott volna Sárközi villámló filozofemila tekintete előtt. *Hogy voltak közöttünk, akik kiméltlenebb fellépést kívántak a zsidósággal szemben, az természetes.*

Hogy a *Válasz* megszűnésének mi volt az oka, az is igen egyszerű. Két oka volt. Egyik: az előfizetők csekély száma, amely lehetetlenné tette tiszteletdíj fizetését s a drága előállítási ár deficitmentes előteremtését, a másik: a csoportban kiéleződő politikai ellentét. Sokan nem láttuk szívesen a lap erős elpolitizálódását. Sárközi is belefáradt az egyenellenkedésekbe. Elhatároztuk, hogy a lapot megszüntetjük s mindenki visszanyeri cselekvési szabadságát.

KODOLÁNYI JÁNOS

VISZONVÁLASZ

A magam részéről csak örülök annak, hogy Kodolányi János felszínre hozta és vita tárgyává tette a *Válasz* tanulságos kulisszatitkait. Én ezeket természetesen nem tudhattam. *De nem is akartam »leleplező« lenni és nem akartam a »jól-értésült« szerepét játszani.* Én a *Választ* csak úgy, mint a Nyugatot az olvasó és fáradatlan figyelemmelkísérő szemszögéből néztem. Cikkem elejétől végig elvi síkon mozog. Személyeket megvádolni nem akartam és ezt nem is tettem. Távol áll tőlem, hogy *Németh Imrét* olyan váddal illessem, mely szerint ő játszotta volna át zsidó befolyás alá a lapot. Az ő őszinte lelkese-dését és fáradozásait a magyar irodalom ügyéért mindnyájan ismerjük. Csak azt irtam, hogy *Németh László* után *Németh Imrén* keresztül került a *Válasz* Sárközi György szerkesztésébe. Én, ismét mondom, a kulisszatitkokat nem tudhattam, a *Válasz* címlapján pedig először *Németh László*, másodsor *Németh Imre*, harmadszor pedig *Sárközi György* szerepeltek szerkesztőként.

Nem bántottam én *Sárközi Györgyöt* sem.

Hiszen valóban kiváló ember és csodálatos szerkesztői készségekkel felruházott lélek lehet csak az, akit zsidó létére (amint az Kodolányi cikkéből kitűnik) annyi kiváló magyar koponya minden kényszerítő körülmény nélkül, tisztán az egyéni értékeiért legalkalmasabbnak talál a társaságban a szerkesztő olyannyira fontos szerepére. Sajnos azonban az ilyen késhegyig menő világnézeti harcok idején, aminőket most élünk, mindig akadnak emberek, akik speciális szerepüknel fogva a malomkövek közé kerülnek. Mert a tömegek és az idők általános igazságán nem változtat egy ember külön igazsága. Sőt azon még porszemnyi csorbát sem ejthet.

Nem mosolyogni való, ha azt állítom, hogy *Sárközi mögött* az *Athenaeum* és az *Est-lapok* is ott lebegtek a levegőben, mert, lám, mégis csak az *Athenaeum* és az *Est lapok* organizációján át jutottak a *Márciusi Front* írói a nagyobb közönséghez. Azt pedig, hogy ezeken a helyeken maradéktalanul ki lehetett volna fejteni a magyar-ság legégetőbb problémáit, határozottan ta-

„Könyvet írni: ez is egyike korunk betegségeinek. Ki kenyérért írogat, az méltóbb szánásia, mint aki napszámért kapl.“

KÖLCSEY

gadam. *Tajadom azt is, hogy valóban életos országépítő munkát lehet ma kifejtetni olyan körben, ahol egy, vagy két zsidó állandóan jelen van...* Nem kellene oda »villogó szemek«, hiszen magyar ember tulajdonsága, hogy sokkal inkább nehezebbre esik letörölni egy mosolyt, mint szembeszállani a legvadabb terrorral.

Egyebekben Kodolányi cikke nem mond ellent azoknak, amiket én állítottam. Hogy, mint a volt Válasz belső embere, jobban elmélyült a részletekbe, az az én számomra éppugy, mint a Magyar Élet egész olvasóközönsége számára igazán értékes nyereség.

Ugyanitt felelek azokra a szerkesztőségekhez betejeszített és ellenem irányuló vádakra, melyek szerint engem egyéni sérelmek vezettek volna a szóban forgó cikk megírására. Közlebből, hogy a Kelet Népből való »kirekesztődésemért« akartam volna bosszút állani. Ezzel szemben a szinigazság a következő.

En a Kelet Népe szerkesztését a lap legváltóságosabb idejében vettem át és jóideig én gondoskodtam az anyagi alap megteremtéséről is. Ha ez nem történik, a lap 1936. szeptemberi számával megszűnik. Az előfizető gárdát majdnem teljes számban én toboroztam. A folyóirat majdnem minden számába írtam és az volt a tervem, hogy ugyanezeket az irodalompolitikai cikkeket, amiket most a Magyar Élet hasábjain

írok, ott hozom napvilágra. Barsi Dénes viszont más vonatkozásokban akarta a zsidókérdést teljes tárgyyszerűséggel a lapban szóvá tenni. Szabó Pál azonban, mint a Kelet Népe felelős szerkesztője, hivatkozván a »nagyobb politikai táptalára«, ragaszkodott ezen életkérdések elmosásához. — En nem voltam hajlandó hangfogót használni és ettől fogva egyetlen szót sem írtam a lapba. *Mikor pedig nyilvánvalóvá vált, hogy Szabó Pál a hátam mögött olyan anyagi és szellemi kapcsolatokat épített ki, melyek a Kelet Népe működési területét véglegesen és visszavonhatatlanul a magyarság sorsa szempontjából egyáltalában nem kívánatos keretek közé szorítják, akkor egyik napról a másikra megváltam a laptól.* Nem törődtem a szerződéses szerkesztő biztosított jogaival, sem egyéb joggal támasztható anyagi követelésemmel, csak azzal, hogy minél előbb szabad levegőre kerüljek és tisztára moshassam az ügy után a kezemet. Tettem ezt azért, mert merev meggyőződésem, hogy árulást követ el az az író, aki ma zsidó pénzért ír és ezzel a kis ország legfontosabb fegyverét, a szellem erejét kiszolgáltatja az ellenségnek. Tudom, hogy sajtóéletünk mindenütt át meg át van szöve zsidó érdekeltséggel s így közvetve vagy közvetlenül mindannyian beleesünk ebbe az árulásba, de a rettenetes súlyát éreznünk kell és ahol lehet küzdünk ellene mindaddig, míg egyetlen magyar író zsidók karmai között van. TATAY SANDOR

(Farkas Miklós, Az elsodort falu hőse mondja az őt megkönyékező zsidó Gyöngyi Oszkárnak.)

„Miklósból fekete lobogással törtek elő a szavak:

— *És az én fajom! Én nem félhetek a fajomért! Az én fajom nem szenvedett eleget? A háború folyamán elvetődtem Magyarország minden pontjára. Voltam a fronton, a front mögött, falun és városban. Láttam mindenféle viszonyokat. Voltam nyáron a fürdőekben, a Tátrában, a Balatonon, mindenütt, ahol egészséget isznak és örömet élnek. Kik voltak ott? ZSIDÓK, ZSIDÓK, ZSIDÓK. Menj a színházba, a mulatóhelyekre, mindenüvé, ahol élvezetet zabálnak. Kik élveznek? ZSIDÓK, ZSIDÓK, ZSIDÓK. Menj a városokba, kiket emelt fel a sárból a háború, kiknek csordult teljes dézsával a háború emléke? Kik lettek az élet urai? ZSIDÓK, ZSIDÓK, ZSIDÓK. Nézd meg hova omlik a föld, kik veszik meg a fejős birtokokat, kik lesznek gazdái az elbitangult udvarházaknak, kiké lesz a szőlő bora, a kalász magva, kik állják körül a föld csecseit? ZSIDÓK, ZSIDÓK, ZSIDÓK. Menj a bankokba, ahol uralkodik a pénz, a szerkesztőségekbe, ahol uralkodik a betű, üzletekbe, ahol összetorlik a másoktól végzett munka, a központokba, kirendeltségekbe, a tréhez, a gazdasági vállalatokhoz, mindenüvé, ahol biztos az élet és könnyű a haszon. Kiknek folyik pénzt az egész megbomlott élet? ZSIDÓKNAK, ZSIDÓKNAK, ZSIDÓKNAK. És hol van az én fajom, az én megrabolt, kihasználtságos fajom? Menj Tirolba, Palesztinába, Flandriába, mindenüvé, ahol hősen, gyermek kedvvel kell meghalni. Kik halnak ott az első sorban? MAGYAROK, MAGYAROK, MAGYAROK. Menj a kis hivatalokba, ahol becsülettel kell éhen halni, postához, vasutara, iskolákba, törvényszékbe, ahol buta becsületesen, vacogó foggal kell megállni a végsőkig a sarat. Kik nyomorognak hatszoros munkával, kik fáznak, kik döglének napról-napra éhen? MAGYAROK, MAGYAROK, MAGYAROK. Magyarország most egy mesebeli óriás koca, millió éhes szájjal, millió csorduló emlével. A szájak magyar húst, magyar velőt, magyar szívet rágnak. Magyar könnyet, magyar vért, magyar verejtéket isznak, az emléket ti markorljátok, ti szívjátok és bitang grófi rablók. Hát az én fajom nem szenvedett a múltban? Igen, a tiétek is szenvedett, de most részeg kedvvel fizet a jelen. Mi a fizetése az én fajomnak? És ezt nem szabad kiüvöltetni? *Óldh, szerb, tót, zsidó beleordíthatja faja jogait a történelembe, ha mi megmunkanunk, az barbár sovinizmus, elfogultság, antiszemitizmus.*“*

SZABÓ DEZSŐ: Az elsodort falu. (II. kötet 125-126. lap.)

1938. sept. 4.

Kodolányi János:

A csodatévő Kalevala

Helsinki, szeptember

Volt egy öreg tanárom, Isten nyugtassa, lelkes turánista volt. Nem szívesen tartotta magát az iskolakönyvhöz, nyilván az volt a véleménye, hogy az iskolakönyvek, már ami a magyar, meg német tanítás anyagát illeti, egészen rossz elgondolás szerint készülnek. (Magyar-német tanár volt az öregúr.) Ezért az esedékes penzumot kijelöltette a könyvben ceruzával, hogy tanuljuk meg, azután a katedrára ülve, valami egészen másról kezdett beszélni, olyasmiről, ami bennünket sokkal jobban érdekelt mind Goethe életrajzi adatainál, mind a magyar irodalom remekeiből kibolházott stilisztikai példázatoknál. Mert az öreg, őszhajú, sovány tanár úr annak a régi na v felfogásnak volt tántoríthatatlan híve, hogy minden nép ősnépe a magyar, minden nyelv ősnelve a magyar nyelv volt. Ha gyakran mondott is olyasmit régimódi lelkesedésében, amin mosolyogtunk, mondott olyat is, ami elkísér egész életem során. Itt is, Finnországban, egyre gyakrabban emlékezem sovány, puritán alakjára, szűrő szemére, lelkes hangjára. Mert ő volt az, aki, mi-

dőn azon sajnálkoztunk, hogy na v époszunk nincsen, minden efféle népi hagyományt kipusztítottak az új kultúra és nehéz harcok századai, a *Kalevalára* kerített sort s órákon át beszélt a finnek világra szóló népi remekéről.

Erről, mondom, a tankönyvek vajmi keveset szóltak s most sem szólnak. Ha öreg tanáromra gondolok, áldanom kell emlékét, mert túltette magát a tankönyv előírásain s megismertetett bennünket *nemcsak a finnség, de az egész világ egyik legnagyobb kultúrkincsével.*

A csodatevő. *Kalevaláról* annyit imitt-amott Magyarországon is tudnak a műveltebb emberek, hogy Lönrott Illés gyűjtötte össze Karjalában, házról-házra, vidékről-vidékre járva s ernyedetlen szorgalommal és lelkesedéssel jegyezve papírra. Mikor azután az óriási, de töredékes anyag együtt volt, nagy kritikai érzékkel összeállította, kiadta s így mérhetetlen szolgálatot tett hazájának is, az egész kultúrvilágnak is, mintegy az évszázadok hallgatag iszapjából merítve ki az emberi szellem, a népi lélek legbámulatosabb alkotását.

Magyar Nemzet 1938. sept. 4.

10. sz. 10.

Az élő éposz

Lönnrott halála óta sok súlyos esemény történt a finnek életében. Karjala teljesen orosz uralom alá került s így ott semmiféle tudományos kutatás nem végezhető. Légmentesen elzárt területté vált, melyen egy maroknyi nép küzd majdnem reménytelenül az orosz túlerő gőzhengere ellen, a saját pusztát fennmaradásáért. A népének utolsó nemzedéke is kihalt azóta. Még emlegettek egy öregasszonyt, aki tud „kantelén” játszani s tudja énekelni a *Kalevala* runóit, de ő volt az utolsó mohikán. A *Kalevalát* a nép nem éneklé már sehol, nem ül a földön körben, megfogva a szemközt ülő kezét s jobbra-balra ringva az egyhangú, misztikus dallam ütemére, mintha valami istentiszteleten venne részt. Ha Lönnrott az utolsó pillanatban meg nem menti, a *Kalevala* tán örökre elsüllyedt volna a feledés mély iszapjában, akár a mi ősi énekeink, melyeknek csak egy-egy sora, képe, töredéke tér vissza népdalainkban, népmeséinkben, mint erdő mélyén foszforeszkáló, reves, villámsujtotta, kiszáradt fa kérgének fénye.

Nem kívánok én itt afféle irodalomtörténeti vagy esztétikai fejtegetésbe bocsátkozni, ellenkezőleg, egészen *praktikus* mondanivalóim volnának. Mert a nagy époszok, a nagy népköltészeti alkotások, melyek személytelenül emelkednek a kultúra területén, mint ősi szikla-épületek, úgyszólván kivétel nélkül kultúrtörténeti, esztétikai, népléktani, kortörténeti, vagy egyéb hasonló problémákká légiessültek. Az iskolában körüljárjuk őket, mint múzeumi tárgyakat, majd iparkodunk elfelejteni, hiszen valóságos, mindennapi életünkbe nem szólnak bele. Elmúltak azok az idők, amikor vérbő, az eleven ember szívébe-lelkébe szervesen belenőtt *életjelenségek* s nem pusztán művészi kivületek voltak. A *Kalevala csodája* azonban éppen az, hogy *léptenyomon beleszól ma is a finn életbe s éppen az élet legfontosabb területeibe.*

Ezt csak itt érti meg az ember, Finnországban. Meg kell ismerni a finn élet ritmusát, a finn lélek hul-

lámzásait, a finn társadalom intézményeit, a nyelvet és gondolkozást, hogy megértse az ember az elképesztő jelenséget: *a modern Finnország a Kalevalából született, a modern Finnország addig marad finn és ország, ameddig a Kalevala — Kalevala marad.*

Ez a csodálatos remekmű az egyetlen „éposz”, amely nem éposz. Hősei nem hősök, hőse maga az élet, a nép, a *lélek*. Hőse egy hangszer, a „kantelé” s a *költő*, Väinämöinen. Hőse a szó, a teremtő *ige*, mely földet, vizet, embereket, állatokat, eseményeket varázsol a semmiből, ahogy az *ős-szó*, az *ős-ige* is varázslat volt, istenek hatalmával tele. Egy népének, Väinämöinen jár-kei a *Kalevalában* Észak térein, pengéi kanteléjét, maga a néplélek, az *ősköltészet*, az *ősvarázslat* jár-kei s támasztja a szemképrázató isteni színjátékot mindenfelé, ahol elhangzik. Ime egy nép, mely nem forgatja Hektor és Patroklos kardját, nem suhint Sigfried pallosával, hanem lantot pengget s magát a személytelen örök lelket énekelte! Amelyben úgy ál a tenger, a part, a vadkacsa, az erdő, a szikla, a családi ház, a szerelem, a szegénység, akár Ukko, a „felső Isten”, a Sampo-malom misztikus kovácsai, az erdő mélyén lakozó Tápjo — vagy maga a szó, az emberi szó, melynek még isteni tartalma van!

Különös ének, különös csoda, ha megismeri az ember — s nem csupán elolvassa — megérti belőle a finn lelket, a finn nép csodálatos nagyságát, Finnország fölemelkedésének erkölcsi hajtóerejét, minden egyszerű ember tettének öntudatlan, mély tartalmát.

Ez abban is megnyilvánul, hogy a finn öntudatraébredés korszaka a *Kalevalával* kezdődik. A nagy nemzeti-erkölcsi megújulás, melyet nálunk Bartók és Kodály a népművészet tengermélyéből kiemelt művészettel indított el, visszasugározottván a nép multjából a nép jövőjét, itt a *Kalevala* megjelenéséhez fűződik. A csodát csak ugyan a szó, az *ének*, a *kantelé* varázsereje támasztotta s a csodá-

ből kelt ki Finnország. (Félbemarádva, megőrizve, csirájában megfojtva Ilyésféle szerepe volt nálunk a Zólán futásának.)

Finn módra . . .

A *Kalevala* tárta föl a szumnyadó köztudatban a finn lélek igazi mivoltát, vezette rá a finnséget a maga megismerésére, értékeinek nagyságára, megvállására és hirteliségre. A *Kalevala* adott ennek a kis népnek nagyságot és büszkeséget. A *Kalevala* fordította vissza végérvényesen ősi hagyományához, tette lehetővé, hogy a régi finn népi intézmények megtartsák, sőt kifejlessék kollektív formáikat s a demokráciának speciális finn tartalmat adjanak, megőrizvén az egyén teljes szabadságát s egyenlőségét, de megkötvén az ősi erkölcsi követelmények önként elfogadott, természetes, mindenkire kötelező korlátai által. A *Kalevala* csodája, hogy amikor a finn, akár férfi, akár nő, akár gyermek, akár vén, a legnagyobb felelősséget viseli önmagáért, ugyanakkor olyan szoros közösségbe is tartozik, amelyből nem lörhethet ki s nem is kíván kitörni, mert jól érzi magát benne. A *Kalevala* csodája, hogy Finnországban megmaradt varázserőnek a szó s nem posványosodott felelősen halandzsába, hogy a csöndes munka, szerény diadaléret bensősége nem adja át helyét a parancsóra rángatott „tömegek” szavalókórusban üvöltött „lelkesezésének”, a városok mindennapi egyszerűsége nem szédül tébolyodott cicomákba s hogy hisznek a munkában, de nem hisznek az aszfalt dübörgésében, a lármában, a fáklyásmenetekben, a csinnadrattában — s főképp *egyetlen gyarló ember* megváltó istenségében. A *Kalevala* szelme lang az egyetemeken, a gaz-

dasági intézményekben, a mulatságban, a családi körben, a *Kalevala*, tehát a finn nép lelke.

Igaz, mondhatná valaki, a skandináv államokban is ezt tapasztaljuk. Van is benne valami. Hiszen

nem tagadjuk, hogy Finnország mai állapotának kialakulásában döntő szerepe van annak, hogy az északeurópai kultúrkör szerves része. De Finnországot nagy veszélyek fenyegették. Itt véres forradalom és polgárháború volt, a fél ország fölött belső harc tűzfénye villogott, füstölt a föld, ágyúdörgést visszhangoztak az erdők, fegyverre keltek a parasztok és munkások, finn ontotta a finn véret s mindezek mögött ott birkózott Szovjet-Oroszország rettenetes alakja is. Az egyéni szabadság és az önkéntes, ősi kollektív formák földadásának alkalma tehát itt volt, az ország belsejében s orosz szüroonyok hozták ezt az alkalmat, orosz gránátok hirdették. Míg a skandináv államok békés, jól fizető semlegességben, mint pólyában éltek át a válságos idöket s folytatták életüket ott, ahol más népek abbahagyták. Azután itt van a német birodalom szomszédsága is. A finnek tisztelik a németeket, szoros gazdasági kapcsolatban állanak velük, a német szellem termékenyítette meg protestantizmusukat, német hadtest katonái támogatták szabadságharcukat. A német újjászületés példája különösen a fiatalság körében talál nagy elismerésre. Ám ennek ellenére senki sem gondol arra, hogy német áfiumot szedjen az orosz maszlag ellen, mint ahogy nem vette be az orosz maszlagot sem, hogy közömbösítse a német áfiumot. Szocializmusa finn szocializmus, tehát döntő szerepe van benne a szabad, önkényes szövetkezeti gondolatnak s a finn kultúra átélésének, fasisztái pedig, akik vannak, *finn módra* fasiszták, azaz idegenek minden külsőségtől, a látszat mázától, a tömegek ceremóniákkal s fenyegetéssel való meggyöződésétől.

A finn demokrácia

Néhány igen kiváló fiatal tanárral beszélgettem a minap. Jáltak Magyarországon, kitűnően tudnak magyarul. Nem hunyják be szemüket sem a finn, sem az európai — s középeurópai — kérdések előtt. A finn demokráciáról volt szó. Figyelmeztettem őket, hogy itt is vannak, akik hirdetik a demokrácia átkait, csődjét s diktatúrát szeretnék. Mosolyogtak.

— Nálunk még a katonai diktatúra is demokrácia lenne. A mi demokráciánk nem politikai vagy közgazdasági mozgalom eredménye, nem az angol liberalizmus szülötte. A mi demokráciánk maga a finnség. Mi a svéd uralom, az orosz uralom alatt is demokraták voltunk.

A *Kalevala* demokráciája ez, ha

szabad paradoxonnal élnem. A *hős nélküli népeposz* demokráciája.

Most pedig szabad talán még praktikusabb dolgokra is kitérnem a *Kalevala* kapcsán.

Egyik kiváló politikusunk fulmináns cikkben követelte, hogy ne csupán Németországban, Olaszországban tartsunk fenn Magyar Intézetet, hanem Franciaországban és Angliában is. Ez helyes. Egy író azonban válaszolt a cikkre, mondván: még helyesebb lenne az északi államokban, elsősorban Finnországban Magyar Intézetet alapítani. Valami tanulnivalónk tán itt is volna, példának okáért a szövetkezeti rendszer, a népfőiskolák nagyszerű intézménye, a magas nemzeti kultúra s a régi hagyományok megbecsülése. Ehhez sincs hozzátenni valónk.

A szó ereje

Egy másik lapban azonban egyik ismert „frónök“ tiltakozik az ellen, hogy divatba hozzák a régi magyar neveket s mindjárt föl is sorol néhányat csúfolódásképpen, hogyan hangzanék. Szokatlanul hangzanék, igaz. De nem szokatlanabbul, mint a finn nevek.

Ez a cikk világot vet arra az elszomorító elfogultságra és sznobizmusra, ami nálunk az „úri középosztály“ körében dühöng. De vajjon nem tudnánk-e egészségesebb, magyarabb közszellemet kialakítani, ha például az iskolákban szorítanának egy kis helyet Hagen és Sigfried csodálatraméltó hőstettel,

Wotan és a Walkürök mellett Väinämöinennek és Lemminkäinennek is? Trója vívása mellett a Sampo-kovácsok tetteinek, Kyllikki csodálatosan bájos alakjainak, a finn erdők illatának és litkainak? Odisszeusz görög fényben úszó vándorlásai mellett a finn citerapengető vándorlásának is? És — szomorú, hogy mondanom kell — ha írónk s költőink foglalkoznának egy kissé a *Kalevala* remekével is? Itt van például Babits *Világirodalom-története*. Nagy költő, kiváló esztéta írta. De hol van belőle a *Kalevala*, a finn költészet ismertetése és elismerése? Vajjon

1938. sept. 4.

nem áll hozzánk a finn szellem olyan közel, nem érdekel bennünket annyira, hogy lehajoljunk csodálatos forrásához s igyunk belőle? Vajjon nem ébrednénk-e mi is rá néhány döntő lelki tulajdonságunkra, nem nyílna ki egy kissé a szemünk, belepillantva az évezredes tükörbe? Társaságban, kávéházban pöffeszkedünk a legújabb angol, francia, amerikai, német regények friss ismeretével, de titokban olvassák költőink is a *Kalevalát* — ha olvassák —, az iskolában pedig tíz sor használhatatlan tartalmi kivonaton kívül egyebet nem kap a magyar diák, bárhogy zúgjon is a feje a könyv nélkül bemagolt Homérosztól és Niebelungen-Liedtől!

Képzőművészeink falkában járnak Párizsba és Rómába s újabban olyan kitűnő tehetségek is, mint Molnár C. Pál vagy Medveczky Jenő, belesikkadnak az üres, erőszakolt, elmélettel nemzett neoklasszikus-vallásos festészet áhítat nélküli ürességébe. Ma már díjat, támogatást, elismerést nem kaphat más, csak aki ennek az „iskolának“ tagja. S a sznobok csak ilyen stílusban festett képeket vesznek, hiszen ezeken csillog a „hivatalos“ jóváhagyás pecsétje. De vajjon ki ismeri Kallelát, Európa egyik legnagyobb festőjét?

A *Kalevala* nálunk is csodát tehetne. Talán visszaadná a szó, az ige régi varázserejét is, megtanítaná az ifjú magyarságot, hogy a szó szent, a szó isteni hatalom, világokat teremt, ha hiába nem veszszük, mint ahogy Isten nevének hiába való vételét is tiltja a vallás.

Egy délután két magyar barátommal ültem kis szállodai szobámban, amikor a portásfiú annak rendje-módja szerint jelentette, — még hozzá szokatlan örömmel — hogy egy ifjú hölgy, megy egy úr keres. Vendégeim csakhamar beléptek. A portásfiú csakugyan örülhetett, mert a szép leány vörös liliomokat hozott, a fiatal férfi pedig ünnepélyes feketébe volt öltözve. Bemutakoztak. A leány a *Satakunta-beliék Szövetségének* »gazdasszonya«, a fiatalember pedig költő, ugyancsak a *Szövetség* egyik vezetője. Azért jöttek, hogy meghívjanak ünnepi összejövetelükre s megkerjének, szólaljak föl magam is, mondjak néhány szót bármiről, amiről akarok, ők igen boldogok lennének. Ezután az ifjú hölgy pironkodva átadta a virágot s meghívta barátait is.

Mindenekelőtt tudnunk kell, miféle szövetségről van szó. Finnország egyetemi hallgatói egy-egy vidék szövetségeiben tömörülnek, s odatarthatnak akkor is, ha már az egyetemi tanulmányokat elvégezték. Aszerint, hogy mely vidékől származnak, tartoznak ebbe vagy abba a szövetségbe. Ezúttal a *Satakunta* nevezetű országrész szövetségéről volt szó. Minthogy Finnország egyes nagyobb közigazgatási kerületei a régi finn törzsek települése szerint oszlanak meg, el lehet mondani, hogy ezúttal a *Satakunta* külön néptörzsének diákjai tartották ünnepi estjüket.

Ez a szövetség számomra azért különös jelentőségű, mert kitűnő pártfogóim és jóbarátaim: *Mikkola* professor és felesége, *Maila Talvio*, a kiváló író, ennek a szövetségnek voltak vagy harminc esztendőn át a vezetői, mint mondják, »inspektoralak s ők, természetesen ugyancsak részt fogtak venni az estén. Az ünnepi összejövetel a régi egyetemi épületben lévő klubban fog lezajlani. A kedves követség át is nyújtotta az izélesen kinyomtatott programot, melyen előadások, énekszámok, üdvözlő beszédek, szavatelok szerepeltek.

Jóllehet lakásomtól alig néhány száz lépésnyire volt a régi egyetem épülete, az indulás percében ismét megjelent a *Szövetség* egy követe s taxiba tűszkolt. Hiába volt minden szabadkozás. Úgy illett, hogy autón vigyenek oda, akkor is, ha az autó ajtaját időnk sincs becsukni, mert máris helyben vagyunk.

A szépen faragott bútorokkal berendezett, kékkel, zászlókkal díszített termekben már gyülekezett az ünneplő közönség. Eszak rózsaszálai csodálatos selymekben, remekbékészült frizúrával, ezüst-aranycipellőben csoportosultak az előcsarnokban, körülöttük vakító ingmellel, ragyogó frakkban, mellükön a *Satakunta-szövetség* széles szalagjával, sűrögtek-forogtak a délceg fiatal fiúk. Lassan-lassan hatalmas tömeg hullámzott mindenfelé. Minket egy fogadószobába vezettek, ahol már ott volt *Mikkola* professor és felesége, meg néhány egyetemi tanár. Az asztalokon gyertyák lobogtak. Minden nagyon ünnepélyes és lakaros volt!

De hát hogy fog lezajlani az ünnepi est?

Egészen különösen zajlott le, számunkra szokatlan módon. Mert a nagyteremben már terembe vártak a hosszú asztalok, rengeteg gyertya lobogott, virág illatozott mindenütt. S amikor megadták a jelet, hogy mindenki foglalja el a helyét, vagy százhusz gyönyörű fiatal hölgy, nyalka férfi telepedett le nagy rendben a négyjegyekkel megjelölt helyekre, a hosszú főasztalnál pedig a régi inspektorpar mellett a mostani inspektor, a felesége, több egyetemi tanár, más szövetségek képviselői s a meghívott vendégek foglalták helyet. Szemünket gyönyörködve legeltettük a szép látványon. Hőfőnért asztalok, virágok, libegő gyertyalángok, zászlók ünnepi díszletei között a sok tiszta, ragyogó, egészséges arc, gyönyörű ruhák, vidám mozgás, duruzsoló beszélgetés — és sehol egy kifeszített száj, sehol vérpiros körmök! Az egészség és életkedv mindenütt határozottan

pitőszere szépíti meg ezt az ifjúságot. Mellettem egy gyógyszerészhallgató leány ül, a másik oldalamon a Pen-klub főtitkára, ugyancsak hölgy. Velem szemközt egy huncutul mosolygó, szép barna észt leány, meg egy nagyon szőke, hideg svéd kisasszony. Kissé följebb az inspektorpar, meg *Mikkoláék* s több egyetemi tanár. Balra, egy másik egyetemi tanár mellett, komoly feketében őszhajú, idősebb hölgy. Amikor belépett, mindenki nagy örömmel üdvözölte s kedvesen beszélgetett vele. Szomszédom fölvilágosított, hogy ő az egyetem altisztjének felesége. Amikor magyar módra meglepődtem ezen, csodálkozva kérdezi:

— Miért lepődik meg! Ő is az egyetemhez s hozzánk tartozik!

Az ügyes, nesztelen járású felzolgáló kisasszonyok behozták az előételt. A poharakba tejet, vagy ásványvizet töltenek. Megkezdődik a vacsora. Amikor az első fogásnak vége, az elnök megköszönti a poharát s hálálós esettű támad zenekar játszik, a diákok zenekara, mindenki áhitatosan hallgatja. Azután megint egy fogás következik, annak végeztével a műsor következő száma. És így folyik most a műsor, fölvaltva, egy-egy fogás között.

Sok érdekes megfigyelést tehetünk. Az egyik előadó például, felmenvén az emelvényre, egy agronómiai kérdést fejteget kerek egy órán keresztül. Vegytani képletekkel illusztrálja, milyen összetételű a föld Finnország különböző vidékein s mit hogyan lehet, vagy lehetne egyszerűen termelni. Meleg van. Az előadást alig érti a közönség tizedrésze, annyira szakkérdések körül forog. És mégis, az egyórás előadás alatt egyetlen türelmetlen mozdulat, fáradt sóhajlás, gúnyos mosoly, sürgető közbeszólas, pláne csúfolódás nem esett. A lelkes fiatalember óriási nyugalommal halmozta vegytani képleteit s a vacsora szünetelt. Ezek a szépen onduló leányfejecskék öntudatos, fegyelmezett érdeklődéssel fordultak az előadó felé s amikor végre összeszedte papírjait és meghajolt, a tömeg olyan szeretettel tapsolt, mintha kabarészámot hallgatott volna.

Egyáltalában, a türelem, a fegyelmezetttség, a föltétlen jóindulat valami hallatlan bizonyosságtétele volt számunkra, magyarok számára ez az est. Mert a vacsora kilenc órakor kezdődött s így, előadásokkal meg-megszakítva, eltartott éjjel két óráig. Ez alatt az idő alatt senki sem ment el, nem szókott meg, nem szolt közbe, nem türelmetlenkedett, nem unatkozott, — pedig a műsort tánc fogja követni s nincs a világnak ifjúsága, amely ne érezné talpában a csiklandozást, ha tudja, hogy a műsor végén reggelig táncolhat!

Lám, nagy sikere van az én kis követemnek is, aki a piros liliomot hozta. Mint »gazdasszony«, a nőhallgatók nevében ő számol be a végzett munkáról s ő mond köszönetet a professoroknak a támogatásért. Hogy kivágta a rezeti! Milyen öntudatos és biztos a dolgában! Szép, magyaros barna arca nem is pirul jobban a kelleténél, csak a szeme ragyog, mintha Finnország minden leányának életöröme, bátorsága benne villognál. És az ifjú költő, aki a követség másik tagja volt, ugyancsak kitett magáért. Szerényen s kedvesen, szinte kiskiúsán néhány versét olvasta föl s hallatlan sikert aratott. Meg is érdemelte, a versek szépek, őszinték voltak s a nyelve valóságos zene. Beszédet mondott egy fiatal katona is, keményen, bátran, egyszerűen és világosan. Igen szimpatikus volt.

Az est megrendítő pontja volt az, amikor mindenki felállt s a szabadságharcban elesettek emlékének egyperces némasággal áldozott. Ezután valaki felolvasta a *Satakunta* elesett hőseinek nevét, majd négy fiatalember valami *Seregi, háborzangatos tragikus siratóéneket* énekelt. Azóta is végigborsózik a hátam, ha eszembe jut. Ekkor látott meg, mennyire pogányok a finnek a lelkiük

nek és szokásaihoz. A tradíciók tisztelete itt nem típus szöveg és nem formáság. Ez a sirató olyan volt mint amilyeneket az Ormósághoz hallottam gyermekkoromban. Belső volt a halál könyörtelenségének, a búcsúzás fájdalmának, a szeretet komor tehetetlenségének minden sötétsége. Ezen az estén alig tudtam ismét felvidulni.

Műsor végeztével az inspektor emelkedett szólásra. Latin nyelven kezdte, finnül folytatta. Fiúk, leányok rajongó szeretettel hallgatták. Néhány finomhumprú megjegyzésén őszintén derültek. S mint egy ember állott talpra az egész társaság, hogy elénekelje a *Gaudeamus igitur* négy vagy öt stórfáját és ünnepelje az inspektort és feleségét. Majd a régi inspektorra, *Mikkola* professzorra került sor. Kedves ősz fejét meghatottan hajtotta meg ez előtt a kicsattanó fiatalság előtt, mely olyan szeretettel veszi körül má is, mintha atyja lenne. *Ez a fiatalság házat épített neki egy csodálatos parkban és nem felejt el, hogy háza harminc esztendőn át otthona és középpontja volt a finn ifjúságnak, a szabadság eszméinek, a klasszikus irodalom és művészet ápolásának.*

Két órára járt az idő, amikor a szabad szó jogán az én felszólalásomra került sor. Százhusz kipirult arc, százhusz szempár ragyogott felém, a magyar testvér felé. S amikor felszólalásomat befejeztem, hangos robajjal ugrott talpra mind a százhusz ember és háromszor finnül, háromszor magyarul kiáltott harsogó éljent Magyarországra és a magyar ifjúságra. Gomblyukamba virágot tűztek, elhalmaztak autogrammkérésekkel, majd megették, *magyar-rajongásuk nem ismert határt.* Vajjon nem ezek az ember életének igazi, múlhatatlan boldog pillanatait?

Megkezdődött a tánc és tartott reggel nyolcig. *Egy csépp bort, sört nem ittak.* Mámorosak voltak az ifjúságtól, az élettől, az egészségtől. Én nem vártam meg a mulatság végét, kabátomat felkapva, diszkrétén távoztam. Am ahogy lefelé baktattam a lépcsőn, hanyatt-homlok, szinte kezét-lábát törve rohant le utánam az a fiatalember, akit pártfogómul kijelöltek. Hiábavaló volt minden tiltakozásom. Taxiba tuszkolt, hazavitt és megvárta, míg a portás kinyitja a kaput. Kiderült, hogy a taxi egész idő alatt a kapu előtt állott, hogy szükség esetén nyomban kéznél legyen.

Másnap megtudtam magyar barátaimtól, hogy a táncmulatság fényes reggelig folyt. Befejeztül asztalokra, székekre állottak valamennyien és népdalokat énekeltek. Azután páronként sorakozva az ucca népének nagy örvendezése közben kivonultak a főállomásra és az étteremben kávét ittak. Ezzel fejeződött be az ünnepi est.

Néhány nap múlva megköszönték, hogy elmentem. S amikor visszautaztam Magyarországra, a hajóállomáson a szemerkélő esőben ismerős fiatal férfit fedeztem fel. A Szövetség „gazdája” volt. Engem várt. Amint a taxiból kibújtam, hozzám lépett és szegyenkező mosollyal piros lilliomokat adott át egy levél kíséretében. A levélben a Szövetség vezetői szerencsés utat kívántak, újból megköszönték megjelenésemet, üdvözölték Magyarországot és kértek, jöjjek vissza mielőbb.

A lilliomok elhervadtak. (Különös szép szokás, hogy minden lehető alkalommal virágot ajánlunk. Mintha a japáni virágkultuszhoz hasonlítana ez. Férfiaknak is virágot adnak — eleinte röstelltem, végül zavartalanul átadtam magam az örömmek.) Elhervadtak a lilliomok, de nem hervadt el annak az estének virágillatú emléke, amelyet a finn egyetemi hallgatók között töltöttem. *A Magyarországnak küldött üdvözlőjelet, íme, átadom.* Bántana a lelkiismeret, ha nem adnám át!

Hogyan ünnepel egy finn diákszövetség

Irtta: Kodolányi János

Pesti Napló
1938. sept. 4.

177. n. 30.

74
Kodolányi János:

Levél Teleki Pál grófhoz

finnországi utazása előtt

Helsinki, szeptember.

Kegyelmes Uram,

a finnugor nyelvtudomány egyik legnagyobb értékénél, embernek is, magyarbarátnak is elsónél, Artturi Kannisto professzornál voltunk néhányan magyarok, finneek, amikor a mindnyájunk örömére közöttünk időző Györffy István professzor hírvül adta, hogy Ön, Miniszter Úr, e hó 26-án Finnországba utazik és visszaadja Hannula finn közokta-

lásügyi miniszter budapesti látogatását.

Mielőtt útnak indulna Excellenciád, talán nem veszi tőlem rossz néven, ha így, levél formájában mondom el, ami a szívemen fekszik. Ötödször vagyok Finnországban, szertem, becsülöm és szerény képességem szerint szolgáljam a finneket, — *hoggy Magyarországot szolgálhassam.* Így talán némi jogcímem van rá, hogy Excellenciádhoz ez alkalommal levéllel forduljak.

Finnország ereje

Amikor hírvül vettük, hogy ideutazik, igen boldogok voltunk, mert Excellenciád személyében nemcsak Magyarország kultuszminisztere látogat ide, hanem a tudós és tetejébe még vérbéli magyar ember is. Tudom, bőséges programot dolgoztak ki finnországi látogatása idejére itt is, Budapesten is. A programpontok között azonban Excellenciádát leginkább azok fogják érdekelni, amelyek tevékenysége körébe vágna, tehát a *népoktatás és a tudományos élet kérdéseit.* És mi, fiatalabb — most már lassan bizony öregebb — magyarok is elsősorban ezen a területen várunk az eddigteknél erőteljesebb kezdeményezést. Milyen szép volna, ha Excellenciád munkában és eredményekben gazdag közéleti szereplése éppen finnországi látogatása kapcsán kerülne még szorosabb közelségbe a magyar ifjúsághoz és azokhoz az álmokhoz, amelyek egy korszerűbb és boldogabb Magyarországot felépítésében eltöltik.

Mi magyarok, összekaparva szerény garasainkat, időről-időre Finnországba látogatunk, s itt akár mint frók, akár mint nyelvészek, néprajzi kutatók tanulunk, nem kéjutas céljából jövőnk ide. Nagyon különbözünk azoktól, akik egy-két

kellemes hónapot akarnak itt eltölteni, utazgatva, erdőben-tavakban gyönyörködve, fölkeresve egy-két mulatóhelyet is s közben elégedetten hangoztatva, hogy rokon nép vagyunk, — vagy csodálkozva azon, hogy a magyar meg a finn nyelv mégsem hasonlít egymáshoz így pusztá hallásra. Mi nem gondoltunk Finnországra soha úgy, hogy itt jégesmedvék cammognak a hóval borított uccákon s az erdőkből farkasordítás hallatszik. De igaz, hogy Magyarországot is más szemmel nézzük, mint ők. Sem a Gyöngyösbokréta, sem a paprika, meg a cigányok hazáját nem látjuk benne, sőt bort is ritkán iszunk. Szerény szállodákban húzódnunk meg, reggeltől-estig dolgozunk, s *napról-napra világosabban látjuk, honnét merlti a finn nép csodálatos újjászülető s mégis ősiségéhez tapadó erejét,* mi teszi nagy néppé, az emberiség egyik legnagyobb kultúrértékévé s a magyarság tanítójává, Finnország ereje a földművelő nép ereje. Ez nem csupán szép frázis, hanem eleven valóság. Azt kell megtanulnunk nekünk is, modern magyaroknak, miképpen tudnánk *intézményekben akkumulálni a nép erejét s hogy tanuljuk, nem szégyen.*

Magyar Nemzet 1938. szept. 11.

15. n. 8.

Népfőiskolák

A finnek nem hivatalnokot nevelnek a gyermekből, hanem szabad, önjereje és önmunkájára, önmaga lelkiismeretére és felelősségére támaszkodó egyént. Bizonyára be fognak mutatni Excellenciádnak egy-két népfőiskolát is. Be kell mutatniok, hiszen nemcsak Excellenciád munkakörébe vág a népoktatás, de Finnország talán legnagyobb büszkesége — és joggal. A finn népfőiskoláról nem kell bővebben szólnom, hiszen szólottam eleget. De éppen most szándékoznak finn segítséggel fölállítani egy finn típusú népfőiskolát a magyar Alföldön is. Excellenciás Uram! Nem lehetne módot találni rá, hogy *ne csupán egy finn típusú népfőiskola épüljön Magyarországon* — s az is finn egyházi körök támogatásával, — hanem tíz, húsz, negyven, száz? Igen, száz finn típusú népfőiskola, ahol az elemi iskolából kikerült fiúk, lányok internátusban élve elsajátíthatnák a modern mezőgazdálkodás, a nemzetgazdasági élet, a helyes gyermeknevelés, táplálkozás és a magasabb magyar műveltség nagy

egészét? Ahol gyakorlati kérdések ölelkeznenek kulturális kérdésekkel? *Nem volna rá mód, hogy a népoktatás mai rendszerét kicseréljék a finn rendszerrel?* Finnország alig négymillió lakosára ötvenkét, internátussal és gyakorló gazdasággal összekötött népfőiskola működik. Magyarországon kétszer ennyi kellene. Az egész két dolgon fordul meg. Először: elegendő számú tanítót és tanítónőt kell kiküldeni állami ösztöndíjjal Finnországba egy-egy népfőiskolába, hogy a rendszert elsajátítva, odahaza is meg tudja honosítani. Ez nem kerül sokba. Másodsor: fedezet kell a felállítandó népfőiskolák költségeire. Ez a fogas kérdés. En azonban nem vagyok pénzügyi szakember. Mégis arra gondolok, hogy néhány felekezeti iskolát máris át lehetne alakítani népfőiskolává, ugyancsak polgári iskolát is. Meglévő magasabbfokú gazdasági iskoláinkat, mérészeti, tejjgazdasági stb. intézeteinket is át lehetne szervezni finn módra. A többit pedig évről-évre felépíthetnénk.

A parasztsággal való közvetlen kapcsolat

Itt van azután néhány kérdés, amely a magyar nyelvészet és néprajz körébe vág. Ma már világosan látjuk mi is, — hála éppen Excellenciádnak s néhány kiváló magyar tudósnek, — hogy nemzeti kincseink összegyűjtésére és feldolgozására elékezett az utolsó pillanat. Nagy erőfeszítés folyik főképp a néprajz területén. A nyelvtudomány azonban nem követ el mindent, hogy összegyűjtse a magyar nyelv szókincsét s az összehasonlító nyelvtudomány közhasznú értékévé tegye, de másként meg is mentse az úgynevezett „modern” nyelv hatása alatt sorvadó magyar lélekiséget. Pedig soha erre nagyobb szükség nem volt, mint mai. Hiszen kétségbeesve látnak, mint pusztulnak a köröny és címizmus, a létia gondolkodás halandzsájának s a magyartalan sajtó és ponyvairodalom, meg álmú málázó rohadó

nak kitéve ösl. remekművű szavaink, mint gyönyörű vázák, amelyekből kicsurog a drága olaj. Van egy negyven esztendő tájszótárunk, amely azonban még a *Magyar Nyelvről* anyagát sem dolgozta föl teljesen. Ezenkívül semmi. Excellenciádat bizonyosan el fogják vinni a *Finn Nagyszótár* szerkesztésébe is (*Sanakirjasäätö*). Ott alkalma lesz az intézet vezetőjének, a magyarul is kifogástalanul beszélő kiltűnő, fiatal Lauri Hakulinennek kalauzolásával betekintnie a gigantikus munkába, amely ott folyik. És talán megtalálja Excellenciád a módját, hogy a finn rendszert mi is életbe léptessük, — a parasztsággal való levelezés, közvetlen kapcsolat rendszerét — odahaza is megvalósítsuk s megkapjuk a támogatást az államtól, — postától, — az Akadémiától pedig, melynek mállós tagyona van, de pénze soha

sincs, végre hozzáfogjon elsőrangú kötelességének, a teljes magyar szótárnak kiadásához. Mérheteretlen haszon származnék ebből.

Nyelvészeket és etnografusokat Finnországba!

A finnek a szógyűjtés, a nyelvészeti anyag kutatását összekapcsolják a néprajzi kutatással. Ez nem is lehet másként. Elmosódik a határ a szó, a *lelkiség* és a valóság, az *életforma* között. Mi helytelen úton járunk, amikor tárgyi néprajzi gyűjtést folytatunk nagy szorgalommal és rátermettséggel, de nyelvészeti fölkészültség nélkül, viszont nyelvészeink óvakodnak attól, hogy a néprajz „idegen hatáskörébe” átcsapjanak. Ezt a különválasztást tovább fenntartani nem lehet. Mennél több nyelvészt kell ugyan ideküldeni, — hadd tanuljanak meg finnül, eméltül a magyar nyelvhez hozzányúlni, a magyart tanítani sem lehet, — de rá kell bírni őket, hogy elsajátítsák a finn nyelvtudós módszereit, aki a nép között élve, a nép életmódjához alkalmazkodva végzi munkáját, át lépve a homályos határvonalat, mely nyelvtudományt és néprajzot elválaszt. És mennél több, az eddi-

gynél sokkal-sokkal több fiatal magyar etnografust kel kiküldeni. — nem egyet-egyet nagynéha, — hogy beleszokják a finn módszerbe. A finn néprajztudomány, csakúgy mint a nyelvtudomány, rendkívül magas színvonalon áll. Az anyag olyan szédületes, hogy öt kéz számára is felmeríthetetlen. Látom, milyen munkát végzett Excellenciád volt kitűnő tanítványa, Kovács László dr. Az ő kiküldetésére olyan szükség volt, mint egy falat kenyérre.

Mit várunk mi finnországi tanulmányainktól és tapasztalatainktól? Várjuk, hogy új, erősebben népi alapra helyezkedjék végre a közoktatás. Hogy az egyoldalú német szellem kiküszöböltesse belőle. Hogy szabad út nyíljen minden magyar gyermek előtt az egyetemig, ha nem kívánja bejárni ezt az utat: kapjon mennél bővegebb népi kultúrát a népfőiskolán. Várjuk az osztályelleniték elsorvadását. Várjuk a magyar köznyelv reformját, az iskolai nyelvtanítás reformján keresztül. Várjuk népi kincseink erőteljesebb védelmét és megmentését, a köztudatba való szerves beépítését. Várjuk a magyar népi kultúra uralomrajutását. Várjuk, hogy életünk lassan-lassan átalakuljon, átlelkesedjék, önállósuljon. Sőt, — horribile dictum! — még azt is várjuk, hogy a falusi építkezésben végre kötelezően szóhoz jussanak a magyar ízlés követelményei, berendezéseiben a magyar lélek megszólaltatói. Egyszóval: hogy *gyökereiben* ragadhasuk meg és fejleszthessük ki azt a magyar életstílust, amely áthatja majd az egész társadalmat és államéletet.

Amit nem szabad

De nemcsak ezt tanuljuk mi Finnországban Excellenciás Uram. Azt is megtanuljuk, mi az, aminek *nem szabad* a határokon túl, mint „magyarnak“, mint nemzetünk „representációjának“ szerepelnie. Egyfolytában már rámulattam arra, milyen gonddal vigyázunk boraink minőségére, bűzánkra, szarvasmarhánkra, gyümölcsünkre. Arra azonban nem fordítottunk kellő gondot, hogy mint a magyar kultúra reprezentánsa, ne kerüljön külföldre hamisított népművészeti tárgy, hitvány szöttek, cicoma. Finnországban is nagy kelete van az álnépművészetnek. Sírni tudna az ember, mi mindenre fogja rá az élelmes exportőr, hogy „magyar“. Ha tölem függne, minden népművészeti és háziipari tárgy kivételét megtiltanám, csak a termelőszövetkezeteknek, amelyet például a Sárközben alakított egy azóta meghalt, köszönetben nem, csak gáncsban részesített szekszárdi ügyész. Márkáznam a magyar háziipar termékeit s nem engedném, hogy kontár még csak a közelébe is férközzék. Semmi szükség azokra a súlyos nyereségekre, amelyeket a felelőtlen exportőrök zsebretesznek, fillérékért dolgoztatva a magyar asszonyokat az előírt lelketlen min-ták szerint. *Minden ország azt küldi külföldre, ami igazi érték:* emberben is, emberi munkában is. De sajnos, ezekre a fontos szempontokra külföldi képviselőink nem fordítanak elég gondot. Finnországban szeretik a magyarokat, — bár gyakran nehezen tudják megállapítani, ki az igazi, vérbeli és lélekbeli magyar, — és szeretik a magyar nemzet kultúrártékeit. Lesujtó, miként használják ki ezt a szeretetet azok, akiknek semmi közük a magyarsághoz, de annál több a pénzhez, a nyereséghez. Tudok például egy finn ezredesről, akinek 14.000 márkáért, tehát magyar pénzben 1750 pengőért sózott rá egy lelkes „magyar“ műkereskedő egy kis képet, amely nem ér többet 100 pengőnél. (Sokat mondtam.) Olyan szédelő is volt, aki képek egész sorát adta el, de milyen képekét! Uj-ságmellékletek szintelen fényképeiről másolt és „szabodon“ színezett hamisítványokat, amelyeket Bécsen keresztül juttattak külföldre, valami bizonytalan bécsi pecséttel ellátva. Ha van rá mód, hogy a sikasztók, tolvajok és pénzhamisítók külföldre való szökését megakadályozzák, miért nem lehet megakadályozni a magyar kultúra elikkasztását, meglopását, meghamisítását? Mi, akik vér és szellem szerint jó magyaroknak tartjuk magunkat és Finnországban lamérgetjük a feladatokat, amelyeket odahaza el kell végeznünk, lesujtva látjuk, mennyi-

re tévesen ítélnek meg minket, mennyire a paprika, a bor, cigány, hejehuja országának tartanak! S

tehetetlenek vagyunk, mert minket vélnék rossz magyaroknak, — hála azoknak, akik munkánkat minden módon gáncsolják a maguk pecsenyéje érdekében. (Vagy egyszerűen szolgálékütségből.) Így kerülnek pultra, falra, színpadra, pódiumra, filmre azok a hazugságok, amelyeket minden porcikánk megtagad, így szolgáltatjuk ki magunkat egy olyan szellemnek, amelyet *eltaposni Magyarországon elsőrangú kötelességünknek tartjuk.*

Kegyelmes Uram, finnországi utazása előtt csak azt akartam kiönteni, ami a szívemen, — sokunk szívén — fekszik. Ön meg fogja csodálni és szeretni ezt az országot s azzal az érzéssel utazik haza, amit egy Mozart-opera, egy *Psalmus Hungaricus* meghallgatása után érez az ember: szép az élet, köszö-nöm, Isten, hogy ilyet is adott, add, hogy ilyet teremtsünk mi is. Ön, tisztelt tudós, a magyar kultúra *vérében is magyar munkása.* Talán nem veszi rossz néven, hogy Finnország egy szerény rajongója, a finn-magyar barátság őszinte megértője és hirdetője, a magyar írás egyik munkása elmondta gondolatait és érzéseit Önnek. Érezze magát jól a „finn Finnországban“.

Kodolányi János:

Nemzeti ébredés idegen módra

Nem kell okvetlen azok közé tartoznunk, akik elítélik az „idegen eszméket”. Az eszmék ugyanis nem igen ismernek országhatárokat s nyelvek dolgában seir tesznek különbséget, mert olyan nyelven szólnak, amely nyelvet mindenki megért. Már tudnillik, *ha valóban eszmék*. Eszmék, amelyekben megvan a legfontosabb követelmény, az *eszménység*. Tüzes nyelvek ezek. leszállanak apostolaik fejére s megtanítják őket minden nyelven szólni. Magukon viselik. Pál apostol meghatározásának bélyegét: „*Elmúl-
nak a népek, el a nyelvek és hatá-
rok*”. Titkos sugárzással terjednek s hiába állítanak elébük korlátokat, a vaskalapos cenzúra rendszabályait époly könnyedén játsszák ki, mint a térképeken meghúzott vörös vonalak választóvonalait, a nyelvtanok törvényeit, az emberfajták tulajdonságairól értekező antropológiát. Érintésükre villamos szikrák csapnak ki a koponyákból, fellobog az

életakart tüze, megszűnik a külön-
ség ifjak és vének, férfiak és asszo-
nyok között. Az emberiség nagy tör-
ténelmi hullámtornyait ilyen esz-
mék korbácsolták, szeszélyesen vé-
giggördülve a földgömbön s meg-
kavarva az áporodott vizeket min-
denütt, ahová eljuthattak.

Amikor napjaink nagy nemzeti
ébredését látjuk, nem kell tehát ok-
vetlenül attól rettegnünk, hogy „ide-
gen eszmék” árasztanak el bennün-
ket. Ha valóban eszmékről, tehát
eszményekről van szó, épúgy csöddől
mond a fanyar sznobok esúfolódá-
sa, akik ösztönösen rettegnek min-
den erőteljesebb tömegindulattól,
mint az előkelő magányosok rette-
gése, akik elefántcsont-tornyukból
riadozva szemlélik a hullámokat s
kisdud lámpásaikkal próbálnak
irányt mutatni a viharban. De hiá-
bavaló a nyugodt vizeken evezők
káromkodása is, gyöngye sajkáikat
előbb-utóbb felfordítja az ár, ha
nem eveznek a sodrás mentében.

Magyar Nemzet 1938. sept. 18.

21. 2. 10.

Próféták és vezérek

Nincs mit félnünk attól a nemzeti-népi ébredéstől sem, amely egyre erőteljesebb moráját küldi felénk a mélyből. Okos szemlélődők megállapíthatják, hogy hiszen ez nem más, mint a múlt század forradalmi romantikájának föléledése, nevezhetjük akárminek, csak magyarnak nem. Ideje elmúlt, amikor olyan profétákat adott a világnak, mint Petőfi, míg most profétákat ugyan nem, de vezéreket annál fölösebb számban ad. Egyébként sem tudjuk precízen meghatározni, mi a „nép”. Nem tudjuk megállapítani, mit akár, hiszen a tömegek nem akarnak, csak vágyakoznak, nem fogalmaznak, csak éreznek, nem látnak, csak sejtnek.

Mindezek a józan megfontolások csak arra valóak, hogy az „eszme” kacagva átsüvöltjön rajtuk s megcsúfolva analizist, logikát, mérce-kélést, józan eszből csilholt szabályt és jótanácsot. tovább zúduljon és sejtelmes munkájával olyan életformákat teremtsen, amelyek első pillantásra valóban idegenek, de mégiscsak kifejezik a tömegek vágyait és érzéseit.

Amikor mintegy tizenhét-tizen-nyolc esztendővel ezelőtt néhányan megindítottuk azt az irodalmi irányt, mely csak abban volt új, hogy *diszszakapcsolódott a múlt század nagy nép-nemzeti klasszikusaihoz, a népi nyelvhez és szellemhez, sűrűn kellett hallanunk a megvető jelzőt: „bundaszagú”*. A szenvedélyes „modernnek”, akik ugyancsak külföldi eszmék után futottak s akik mostanában olyan felelőtlenül élnek vissza ezzel a jelszóval a telt megbélyegzéssel az irodalomban is, éltek-haltak if német, meg spanyol expreszionizmusért, dadaizmusért, fantasztikus ingeket viseltek, — vagy egész egyszerűen fölcseptak a német, francia, vagy angol modern irodalom majmolóinak, megfélekezve mindenféle „idegen eszméről”. Nálunk igen hosszú ideig csak arra mondták, hogy „idegen”, *ami valóban magyar volt, népi volt*. A forrongó Európa és Ázsia minden zűrzavara hangot, utat, tápot lelhet Budapesten, s nem volt idegen. Csak egy volt az, lenézni valóan, kicsufoljni valóan, bundaszagúan idegen: *a magyar*.

Semmi baj sem történt volna, ha a nagy népi megmozdulás valóban megmaradt volna azokon az utakon, amelyeket mi, vérben-szellemben magyar írók, költők egyházyan

felismertünk és megszábtunk. Az eszmékkel nem volt baj s nem azok irodalmi megnyilvánulásai. Keserű makacssággal viseltük el a nem magyarok gunyolódásait, mellőztetésüket, vállaltuk, hogy nem vagyunk egyebek, mint a régen lejátszódott francia forradalom némi korszerűséggel átmázolt képviselői, romantikusok, akik szociális követelések hangoztatásával kívánunk utat nyitni a parlagságnak, a paraszti elsőbrendűségnek, elmaradottságnak. Tudtuk, hogy a mi sorsunk is csak az, ami Bartóké és Kodályé. Ez a sors pedig nem olyan megvetendő. Hogy gyökereink milyen talajba mélyednek, a francia forradalomában-e, a német románpükáében, vagy az orosz národnik-mozgalomban, mellékes volt számunkra. *Szármaszunk,*

nyelvünk, gondolkodásunk magyar volt, ha szidtuk is a magyart: magunkat szidtuk, ha lelkesedtünk érte: magunkért lelkesedtünk, a többi rábizhattuk a végzetre, melynek eszközei voltunk.

Most azonban szomorúan állunk meg, végigtekintve a magyar glóbuszon. Mi ez, ami körülöttünk történik? *Hát ez lenne a nagy népi föltámadás?* Ezek a tömegek volnának a mi magyar népi tömegeink? Ezek az ordítózsok a mi népünk hangjai? Csizmákat látunk, de nem magyar csizmák azok, a föld megdobbán a menetelő lábak ütemére, de ez a menetelés idegen fegyverrel zsinóron rángatott marsa lendülő karokat látunk, s nem értjük, mit jelentenek, köszöntéseket hallunk, amelyeknek semmi közük sem a *jónapot-hoz, sem az adjon Istenhez*. Írások kerülnek a kezünkbe, amelyek a magyar nyelv legerősebb törvényeit rugdalják föl szentségtelenül, jelszavakat és „gondolatokat” olvasunk, amelyekből hiányzik a magyar ész és szív világosságának léte. Vezéreket látunk, akik tegnap még Bach-huszárok voltak s Haynau parancsainak engedelmesskedtek. Egyszerű lelkesedések bösz szívaját halljuk, de ezek a hangok csak távoli visszhangjai más népek más torkok ordításának. Hősi mozdulatokat látunk, amelyek csak az idegen erők tiszteletét leplezik gyávaságot, stréberséget takarnak. Hallunk szónoklatokat, melyekben síváran tátong a magyar lélek, történelem, irodalom és nép ismeretének hiánya szociális követelések zűg-

nak a fülünkbe, de mögöttük ott tárog a rejtőzködő idegen falánkság, bestliája, vagy a személyes mohóság. Megdörzsöljük a szemünket: álmodunk? Ez lenne a nagy romantika, a magyar nép-nemzeti ébredés?

Nem ezt akartuk, nem így akartuk.

A magyarság önmagából újuljon meg!

Amikor mi hangoztatjuk a magyar nép sorsdöntő kérdéseit, fél-szemünkkel a múltba tekintünk. Példát, buzdítást merítünk a magyar történelem nagyszerű korszakaiból. Amikor mi ragaszkodunk a múlthoz, felszenemel a modern idők követelményeire nézünk s azt akarjuk, hogy a magyarság önmagából újuljon meg, töltsön új hort a régi tömlőkbe, ne utánozzon senki idegent, lelke ősi hangjaira hallgasson s így váljék modernné. Mi magyarul fogalmaztuk meg ítéletünket világról, népről, kultúráról, szociális szükségletekről. Mi nem reszkettünk a száz-ezres tömegek látszat-nagyságától, mert tudjuk, hogy a szellem nagysága előtt eltörpülnek a számok. És szívünkben hordozzuk azt a magyar tulajdonságot, hogy nem vagyunk hajlandók meghajolni senki vezérsege, csak az erkölcsileg, szellemileg kiválóbbak önként adódó vezetése előtt.

Tudom, a mozgalom, melyek zászlajukra írták a népi megújulás jelszavait, rengeteg tisztaszándékú, igaz magyar embert szívtak föl magukba. Sokat ismerek is közülük. Vannak, akik maguk is tehetetlenül szemlélik az idegenek vezérkedését; az idegenek előtt való „gerinces” hajladozást, irtóznak a magyar nyelvükkel ellentétben álló idegen formáktól, — de lenyelik ítéletüket, ököibe szorítják a kezüket s azt mondják: nyilván nem lehet másként. A „tömegek” meghö-

vetelik mindezt s a „tömegek” ellen egyelőre nem tehetünk semmit.

A másik, ami elszomorít bennünket, ezeknek az idegenmajmolásoknak éppen az ellenkező pólusa. Az a nagyfene „népies” magyarkodás, amely kirázta a magyar formákból a magyar lényezet s belebújt, mint farkas a báránybőrbe. Irtózáttal szemléljük a politikusokat, akik fölugrottak a „népiesség” hordózára s éjjel-nappal a „népiesség” frázisainak cifra szalagjait húzигállják ki szájukból. Irtóznak a bokréta s ünnepi hetektől, melyeket nyakrafőre rendez minden kis vidéki város, vagy vármegye, hogy a vasárnapi díszruhába öltöztetett néppel ünnepelessen magát s mint „népies” vezérférfi szerepeljen a nyilvánosság előtt. Elképedve szemléljük az emelvényeken ülő urakat és hölgyeket, akik előtt komédiástáncot aljasítja művészetét a paraszt. Elég volt számunkra a budapesti színházakban bejehujázó népből, amelyet pesti beamterek és kereskedők ráérről tapsolnak, gúszálnak és röhögnek. És messze elkerüljük a mozikat, amelyek ugyanebben a „népies” szellemben készült pesti filmeket pergetnek. Semmi közülük a szabadtéri színpadok „nótafálhoz” és „mézeskalácsához”. Nem ezt akartuk, nem ezt vártuk. Ha nem tartjuk magyarnak az előbbit, nem tartjuk ezt sem. Megtagadjuk s irtózáttal elfordulunk tőle. Kipusztítására esküt tettünk. Nem magyar

1938. sept. 18.

az idegen „dübörgés”, de nem magyar ez a paprikás csíri-csáré sem.

A hétköznapi magyarságot akarjuk és akarják. Azt a népi-nemzeti megújítást, amely a munka csendjében folyik s nem a lármá hamis ünnepeiben. Az iskolák, a szánlóföldek, a kórházak, a szövetkezetek, a szüneti kollektívumok nemzeti megújulását, a nyelvi és szellemi megújulását, az igaz szó, egyszerű beszéd megújulását. A gyermekek játszóterein, a pihenő emberek ajkán éneklő megújulást akarjuk és akarják. A büszkeség, nyugalom és öntudat modernségét. Azoknak a mozgalmárak, akik nem a labanc segítségével akarják kitűzni a zászlót Buda tornyára, elűzzen onnét a törököt s nem a török löfark után rohannak hadba a labanc ellen.

Zrinyi Miklós...

Lépten-nyomon hallok prómineis trótiársaimtól is: meg kell akadnuunk a labanccal, hogy kiverhessük a törököt Budáról. És a másik oldalon hallok: jobban kell lennünk a törökkel, hogy elkerülhessük a landsknechtek sarcolását és megszállását. Hallok az egyikől: legföljebb „más” nyelven tanulnak a gyermekeink, de legalább rendelkez. És hallok a másik oldalról: csak fizessen a török, most az a fő, hogy megszabaduljunk a labanc-tól... Csak egyet hallok igen ritkán. Azt, hogy egyik sem kell. Amit Zrinyi Miklós hirdetett. Jaj, de valami kevesen vannak ma még frók is, hát még „politikusok”, akik elolvasnák Zrinyit. Az egyik ökölbefogott kézzel, némán menetel az idegen csizmában, ilyen vagy olyan színű ingben s várja az alkalmas

pillanatot, mikor szíve szerint magyarrá lehet, a másik szentül hiszi, hogy a labancnak a mi sorsunk fekszik a szívében s elsőszámú közellen-ségünk a török, a harmadik a nemzeti megújulás jelét látja a bokorugró szoknyák kavargásában, a színpadi deszkák dübörgésében és a tapsok orkánjában. Csak olyan van igen kevés, aki egyaránt undorral fordul el ettől is, attól is, nem esik ájulásba, ha zászlóerdőt, fölemelt karok sűrűjét, dróton rángatott lábak villogó soraát látja, nem tapogatózza reszketve a nyomorult kis kenyérrelalót s nem áztatja magát azzal, hogy mert az „eszme”, a nemzeti-népi megújítás eszméje nem idegen, eo ipso nem idegen tehát annak hibrid idegenből majmolt megnyilvánulása sem. No ez természetesen nem lehet idegen a bokréta-skodás, hiszen a magunk édes fajtája csillog-ragyog a világ előtt, hirdetve népi kultúránk diadalmát!

Igen, nincsenek idegen eszmék, ha azok valóban idegen eszmék. De vannak idegen formák, amelyek megőrlhetik az eredeti, saját eszmét is. Vannak, ó, nagyon is vannak. Gyilkos hatásukat napról-napra jobban látjuk. Maszlag és beléndek ez a hatás. Kergességbe visz, magunk elvesztésébe sodor. Ha külföldről, Európából, a valódi Európából hazatér az ember, megdöbbenve érzi, mennyire kétségbejítő az az anarchikus örvénylés, mennyire szédítő az az örvénylő kavargás, ami idebent folyik. Hogy harsóg minden, ami idegen s hallgat, ami valóban magyar. Harsóg a „nemzeti megújítás” eszméjének lobogó tüzei mellett. Nem halljátok az idegen hangokat, nem érzitek az idegen lélek dermedt sűrűségét? Es nincs már fületek annak meghallására, ami valóban magyar!

Kodolányi János

A Magyar Út kedves olvasói e héten egy új szerkesztőnek a nevét látják feltüntetve: Kodolányi Jánosét, akinek a neve természetesen csak mint a szerkesztőé új, mert mint író, mint a Magyar Út munkatársát, már köszönthettük lapunk hasábjain. A szerkesztő bemutatására nincs szükség, az íróéra pedig még kevésbé, hiszen nem hisszük, hogy akadna egyetlen ember is, aki a Kodolányi János nevét nem ismerne. Tehát mindössze néhány szerény megjegyzést Kodolányi Jánosról, az íróról, a művésztől, aki számos regényével már megszerezte a magyar irodalomban a legjobban csengő nevet.

Kodolányi János a magyar idők regényírója. Vannak talán, akik azt mondják, hogy néhány év előtt e miatt nagy csatározás folyt le Erdélyben; az író ne menjen vissza a múltba, maradjon itt a jelenben, menjen előre a jövőbe, hiszen annyi nagy és égető probléma van. Ezeknek részben igaza is van, ha a mult gyakori emlegetése, a régi időkhöz való rágódás elzárja a fejlődés igazi útját, s nem mutat utat a jövőbe.

Kodolányi Jánosnál, amit a legjobban csodáltam mindig, ami az ő legnagyobb, szinte kiválságos tehetsége: a mult és jelen összeegyeztetése. Kodolányi, mint magyar, multbanézó lélek, regényeinek javarésze a régi magyar időköt eleventí meg. A vas fiai, Julián barát, majd a legújabbban megjelent Boldog Margit egy-egy darab magyar mult, egy-egy magyar kor megélevenítése, Kodolányi János ezekben a regényeiben a legtökéletesebben, a legélethűbben adja vissza a magyar multat és mégis mintha mindig előremutatnának a jelenbe és a jövőbe. Azok a döbbenetes sorok, mintha mindig a nagy magyar költőt, Berzsenyit idéznék, meditatálnák. Úgy fejezhetném talán ki a legjobban: Kodolányi János a magyar prózaírás Berzsenyije. Szinte csodálatos az az elementáris, határozott és tragikus egyéniség, amelyből kirobajlik az a mai, sorsvert, kegyetlen szelekben küzködő, sokszor bizony vígaszónélküli magyar élet.

És felvetjük a kérdést: mi az oka, hogy valaki ilyen tragikus erővel tudja a múltból is feleleveníteni, visszacsillogtatni a magyar jelent. A válasz egyszerű. Kodolányi vérbeli magyar író. Igen, ő ennek a földnek, ennek a sáros és kátyus magyar szántónak a növénye s ez a föld itatódott egyéniségébe, s innen az írásaiba. És Kodolányi János ugyanakkor művész is. Amit megír, az nem a lelkéből, hanem a vérből zuhog fel s olyan bravúros könnyen, olyan biztosan, hogy tökéletesebben nem is lehetne.

De Kodolányinak van egy jelenben élő arca. Ez az arc, amely éles szemekkel nézi a magyar jelent, annak hibáit, bajait, annak csökevényeit. A Magyar Út Kodolányi útja is, Kodolányi útja a Magyar Út.

Holló Ernő.

Magyar Út
1938. sept. 22.
6.

1938. sept. 25.

Kodolányi János:

Az írástudók és a mozgalom

Ezekben a szorongató időkben, amikor ismét Magyarország iété vagy nemléte forog kockán, amikor éjszaka nehéz álminkban, csontunk velejében érezzük a sors szorongatását, sűrűn menekülök biztatásért az írókhoz, akik a magyar szellemet fejezték ki. Ma már közhely, hogy a létért való szorongást a világ minden irodalma közt a magyar fejezi ki a legtörelenebb egyöntetűséggel. Irodalmunknak az a része, amely a középkortól kezdve napjainkig valóban magyarnak mondható, egyetlen hatalmas körmondat, évszázadokon áthullámzó hangszílyal, egyetlen szorongó ritmussal, melybe a mellékmondatokat egy-egy korszak írta bele, de amelynek végén mindaddig nincs pont. De rá kell mutatni arra is, hogy a létért való szorongás szinte minden korszakban együttjár a szociális elégedetlenség gyakran brutális kifejezésével. Kíméletlen erkölcsi ítéletek korbácsa suhog a magyarságért való keserű aggodás tépelődései között, a fent hangzó szavak véstjelző kúrtharsogásába a mélyben szenvedő milliók jajszava vegyül... Sohasem volt igazi magyar író, költő, aki egyszersmind ne lett volna a társadalmi igazságok egyenesszavú hírdetője is. Magyarság mindig annyi jelentett, mint a korán haladó szociális igazságok felismerése és követelése. Ennyit jelentett — napjainkig.

Magyar Nemzet 1938. sept. 25.

27. s. 8.

Lélek Esti benéjeles (1949) 142 -

A „sötét“ középkor írástudói, fejedelmek kancellárjai, a püspökök és érsekek egész sora nem szünt meg hangoztatni és követelni a krisztusi igazság teljes érvényesítését a nép számára. Az akkori írók — a klastromok lakói — gyakran életüket kockáztatták, hogy a nép szenvedéseinek hangot adhasanak. Kilencszáz esztendő távlatából is fénylik annak a bencés püspöknek alakja, aki Székesfehérvárott a székesegyházban Péter király fejére olvasta bűneit s megjósolta neki csúfos bűnhődését. A bűn, melyet népe ellen elkövetett, megfelelt az akkori idők viszonyainak. Mint a magyarok megjegyezték: „Az ország javait kevély szemmel és telhetetlen szívvel falta. Az erősségeket, várakat és kastélyokat idegenek őrzetére bízta. Azon időkhöz senki biztos nem lehetett felesége tisztasága, leánya, húga szüzessége felől a király testőreinek viselkedése miatt, kik büntetlenül erőszakoskodtak vala.“ És a panaszkodóknak Péter így felelt: „Valameddig élek, minden bíró, századost és falusi bíró, minden főtisztviselőt idegenekből teszek és Magyarország földjét idegen telepésekkel fogom megtölteni.“ Az akkori „írók“, Gellért püspök, Bódi, Bósztoréd s más püspökökkel együtt, tudjuk, fogadni és köszönteni mentek Kelenföldre a lázadó Vászoly-fiakat s vértanúi lettek a szörnyű félreértésnek, mely ellenfelet gyanított bennük.

De az „írástudók“ kemény kiállása a nép igazáért nem csökkent a középkor folyamán később sem. Amikor a tatárjárás előtt II. Endre kapkodó, zavaros kormányzása alatt az ország javait Gertrudis királyné rokonai és hívei falták, a pénzügyeket pedig szaracénok, zsidók vették a kezükbe, a püspöki kar olyan levélben panaszolta a kormányzat bűneit a pápának, amelynek vadul keserű sorai szinte lángholnak a pergamenten. „Szerecsenek, — írják a főpapok, — keresztény asszonyokkal keverednek barátságba, sőt kárhuzatos módon nőül is vettek ilyeneket s magukat sokszor hazugul keresztényeknek vallva, a házasság után asszonyaikat. mások pedig pénzen vásárolt keresztény szolgálkat hitük elhagyására kényszerítették. Keresztény cselédeknek vallásuk gyakorlását, fiaik megkeresztelését nem engedték. Sok adótló, üldöztetéstől elszegényedett keresztény saját fiát, leányát adta el szerecseneknek s így szabadokból szolgák, keresztényekből szerecsenek lettek. Mások a szegénység elnyomatását, a sze-

recsenek keresztények feletti uralmát és jobb helyzetét, nagyobb kiváltságait látva, önként álltak azok közé és tértek hitükre, hogy velük hasonló szabadsághoz jussanak.“ Amikor II. Endre kénytelen kiadni az Aranybullát, annak cikkelyei között nyomatékosan szerepel a gyengék, özvegyek és árvák gyámolítása s annak az elvnek hangsúlyozása, hogy közhivatalt csak magyar ember viselhet.

A „sötét“ középkor szociális elvei visszhangoznak Zsigmond király okirataiban is. Írástudói, a kancellérok, nem felejtik ki annak hangsúlyozását, hogy „méltányosnak és illőnek tartjuk, hogy az emberek kezdelben mind egyenlőknek születvén, szabadoknak tekintessenek, mert őket nem a természet, hanem az emberi önkény próbálja saját maga számára a szolgaság igája alá vetni“. S még száz évvel később is kemény szavakkal ostromozták klastromi írástudóink a „kapzsi foglalókat, özvegyek, árvák kiforgatóit“ és, mint már akkor mondták: „a modern idők féktelen, erkölcsöt, törvényt nem ismerő nagyurait“. Folyton hivatkoznak első királyunk, Szent István szociális igazságérzetére, radikális törvényeire, vagy Szent Lászlóra. Temesvári Pelbárt így kiált fel: „De ó, jaj, a modern fejedelmek, nemesek, bárók és vezetők könyörtelen szívűek, robotot, adót zsarolnak ki a szegényekből, az ajándékokat szerelik, megkövetelik a bírságot, az egyházi javakat elragadozzák. Boldog László király nem így cselekedett!“ *Laskai Osvát* atya pedig egyenesen olyan hangon szól, mintha nem is évszázadok mélyén porladozna kököporsójában: „Nem engedik, hogy alattvalóik tetszésük szerint végrendelkezzenek javalkról, azok hagyatékát, kik rokonok nélkül hálnak meg, maguknak követelik, ami nyilvánvaló rablás. Sűrűn rendeznek vadászatokat, odakényszerítve nagy kárukra a szegényeket. Közben össze is tapossák szőlőiket és vetéseiket. Súlyos adókat vetnek ki és fogsággal is behajtják, robotmunkára fogják népeiket, aratást, kaszálást, azüretelést végeztetnek velük, sáncárkokat ásatnak, falakat emeltetnek, úgy, hogy szegények a járadtságtól és éhségtől elgyötörve bosszúért kiáltanak az Úrhoz!“

A magyarság sorsáért való szorongás és a szociális igazság e féltelmeliesen egybevágó lánccolata végigvonul a későbbi időkön is. Gondoljunk az országot gyalogosan járó prédikátorokra, vagy akár

Pázmány Péterre. Sűrűn találunk iratainkban olyan passzusokat, amelyeket még idézni sem tanácsos. A harokk kor hatalmas költője, *Zrínyi Miklós* már szinte tudományos felkészültséggel fejtegeti nemzetünk időtlen-időkbe átnyúló problémáit, létét veszélyeztető konfliktusait s mondhatjuk, megelőzi *Széchenyi* István nemcsak erkölcsi szigorának könyörtelenségében, de a sorskérdések felismerésében és kifejtésében is. Az ő nagyságát e kor nem méltányolja s bizony, mai „frástudóink” röstellenek az ő nehézszerű szavaihoz fordulni, igazságainak forrásából inni, vele együtt lelkiismeret-vizsgálást bűnbánatot és megigazulást keresni.

Azután csak egy lépés — és már benne vagyunk a kuruckorban, amikor a nemzeti lét és a szociális igazság valóban a legidősebb fenyegetéssel kapcsolódott össze. Ki ne hallaná ki *Tinódi* énekeiből az igazságot követelő nép hangos kiáltásait? És ki felejtene el a „talpasokat”, akik odahagyva földbevált kunyhóikat fegyvert ragadtak, hogy egyszerre juttassák érvényre a széles népretegek szociális igazát s a magyarság függetlenségének parancsát idegen hatalmakkal szemben? És ha a múlt század nagy reformkorszakára gondolunk, amikor a magyar frástudók legjava vették edelt a nemzeti függetlenség és szociális igazság uralomrajuttatásában, amikor a létünkért való irtózatossággal, sőt a legsötétebb pesszimizmus, vagy kétségbeesés kormos füstjéből vonagló arccal kiáltott ki a szenvedő nép igaza, amikor az frástudók különbség nélkül egyek voltak abban, hogy megmaradásunkat csak korszerű társadalmi átalakítással, a nép szabadságának és boldogulásának megteremtésével tudjuk biztosítani, lehetetlen föl nem lelkesülnünk a nagy egységen, mely frástudót és népet ezekben a történelmi időkben összekötött. Az író nem vonult el népétől, noha, mint *Petőfi* tragikomikus választási küzdelméből látszik, az összhang író és népe között nem volt mindig a legzavartalanabb. Néhány kivételtől eltekintve azonban az író is, a nép is megmutatta, hogy kell egyiknek a másik szavát hallatnia s a hal-

latott szót követnie. Akkor ott álltunk a küszöbön, hogy ne csak „kis nép, de nagy nemzet” legyünk, hanem *nagy nemzet és egyszermind nagy nép is*. Akkor ebben a belső összeforrásban visszahozhattuk volna az Árpádok nagy koncepciójú birodalmát, a szociális népi birodalmat, lenyűgözhattük volna a környező népek képzeletét azzal, hogy ősi hagyományainkhoz híven a legkorszerűbb társadalmi és erkölcsi igazságokat képviseljük, helyrehozhattuk volna a török után elkövetkezett magyargyilkos idők intézkedéseit, a stratégiai szempontok szerint ide telepített idegenek belső nyomását ár-

pádházi királyaink magas eszményével közzéhozhathattuk s a neoaquistica commissió magyarrabló hadjáratát kiheverhettük volna. Íróink újból föllismerték az egyszerű igazságot: csak úgy állhatunk meg tovább is Európának ezen a

tüzes talaján, ha népünk valóban bozzáforr a talajhoz s kormányzatunk, állami berendezkedésünk, társadalmi elveink és gyakorlatunk át meg átszívódnak a legmagasabbrendű szociális igazság eszményeivel.

„Nem ezt a forradalmat kívántam“

Mindeddig együtt láttuk a nemzet írástudóit és a népet. Ha van nek is olyan jelenségek, mint Vörösmarty kétségbeesett fölkiáltása, amely kísérletiesen hasonlít Adyéhoz: „Nem ezt a forradalmat kívántam!“ — ha Arany meg is írta a *Nagyida cigányokat*, keserűen csúfolva ki a negyvennyolcas harcok kicsinyességeit és tévedéseit, mindegyik megírta a maga kiméletlen szociális ítéletét, kifejezte a nép igazságait is és szorongásában egy pillanatra sem gondolt arra, hogy, ha elérkezik a „nagyszerű halál“, ne osztozzék népe tragédiájában. Az isteni ifjú, Petőfi pedig önként tárta föl meztelen mellét a kozákok pikájának.

Mi az oka annak, hogy ezután az utolsó hatalmas népi és szociális föltámadás után a magyar írástudók megdöbbenő tömege fordított hátat ősi hagyományainknak s egyre mélyebb szakadékokat kezdett érezni önmaga és népe között? Mi az oka, hogy a nagy klasszikus nesztor, Arany János halála után megszakadt a belső folytonosság szellem és nép között? A nagy walesi bárd sírbaszállt s a hatvanhetes kiegyezés áporodott látszatjólétében, mely alapjaiban morzsolta le a tőzsgyökeres nemességet s tette egy szinte öntudatlan bürokrataréteg magvává? Mely cseheket, morvákat és osztrák-németeket illetett a nemzetet igazgató kerekék mellé, mely gyönyörrel hallgatta *Jókai* szelíd napkeleti meséit s keserű hahotával nyugtázta *Mikszáth* sötét pesszimizmusát, a kor, mely nem hallotta meg a földnélküli parasztok jajszavát, nem látta meg sem az égő szántóföldek fekete füstjét, sem az Amerika felé menekülők búcsúkiáltásait, úgy látszik, megszakította a belső lelki egységet is, mely szellemet és népet még a török s az azokat követő idők során is összekapcsolt. Ady vészkiáltásai már pusztában visszhangoztak s a forradalom, mely őt ünnepelte, homlokán kellett hogy viselje ítélete bélyegét: „Ez nem az én forradalmam.“ Körülötte epigonok hisztériás, magakellettő hiú csapata lármázott. Irodalmunk „modern“ franciaszellemű képviselői mindennek inkább mondhatók, mint magyaroknak, francia szelleműeknek,

vagy moderneknek. Elképesztő a silányságok tömege, melyeket a századforduló ünnepelte, melyekből egy új generáció épült, melyeknek művelőit az elismerés, jólés és dicsőség fényébe állították. Kétségbe ejtő a szellemi és erkölcsi zuhanás, mely az „amerikai fellendülés“ ünnepéig dicsőített korszakában a magyar irodalmat jellemzi. Amikor a francia irodalom, melyre hivatkoztak, az idegeneknek szánt tingli-tingli és szexuális aberrációk feltalálását csinált ugyan üzletet, de emellett a valódi irodalom olyan alakjai bírkóztak a szociális és európai kérdések tömkelegével, mint Zola, a mi franciáink malackodtak, szellemeskedtek, csúfolódtak és röhögtek. A magyarság számára nem maradt egyebük filymáló megjegyzéseknél, gúnyolódásnál, a pusztuló magyar paraszt népszínművi táncoltatásánál. Hiszen eljutottunk odáig, hogy nem volt „művelt dohog“ megvallanunk, hogy magyarok vagyunk!

Ady kifejezte a magyar lélek

szorongását, de a forradalmat, mely azzal a pretenzióval jött, hogy *magyar és szociális* forradalom, megtagadta. Más írók szintén megtagadták. Nem, mert nem volt magyar, hanem mert forradalom volt. Azok az írók pedig, akik nem tagadták meg s vállalták a végső konzekvenciáig, többnyire éppúgy voltak magyarok, mint írók.

Csodálatos, hogy bár a gyökeres magyar átalakulás követelésében nem egy kitűnő írónk, költőnk van ma is, azokkal a mozgalmakkal, melyek ez átalakulás hordozóinak vallják magukat, belső kapcsolatuk nincsen. De milyen messze vannak azoktól a mozgalmaktól, amelyek a korszerű magyar s egyben szociális megújítást hirdetik! Ha vannak is velük személyes kapcsolataik, szoros együttartozásuk nincsen. Csakúgy, mint azzal a másik mozgalommal sem, mely még a bethleni korszak idején hullámozott át a magyar tömegek egy részén, — főképp az ipari munkásságon, — de amely éppúgy nem tudott szellemében magyarrá, történelmi gyökerűvé válni s így a szellemmel való egybeforrása nem is sikerülhetett.

Vajjon az irodalom az oka annak, hogy népi szociális mozgalmainkkal nem tudják megtalálni a közösséget? Hogy nem ismernek rá benne műveik tükörképére? Vagy a századforduló enerválódott irodalmának kisugárzása volna ez? Nem hinném. Az ok inkább abban keresendő, hogy miként a „szociális“ forradalom nem hódíthatta meg íróinkat, mert nem volt magyar, úgy a mostani mozgalmaknak is az a legfőbb hibájuk, hogy bármint hirdessék is a szociális követeléseket, *megnyilatkozzuk idegen*. Sőt ez egyenesen féltelmet kell íróinkban, akik lelkükbe szívódott aggodással féltik népünket. Csak olyan megújítással vállalhatnak közösséget, mely *szociális, de egyben magyar is*. Mostunkban, ösztöneinkben, kultúránkban magyar. Minden mozgalom, mely akár *szociális tartalom nélkül* akar egyoldalúan magyar lenni, akár *magyar tartalom nélkül* szociális, szellemünk kifejezői és képviselői előtt értetlen marad.

Az írók, költők nem szűnnek meg hangoztatni magyarságukat és szociális igazságaikat. Mert ez az érem két oldala. Így verte őket származásuk és történelmi sorsuk. *Amíg ez a két arculat egyszerre meg nem mutatkozik népi mozgalmainkban, lehetnek bokréltásan magyarok, szónokian nemzetiek, vagy Dózsa trónusáig lángoló szociálisak — hiábavaló*. A magyar szellem vár — vár és követel mindaddig, amíg a tömegek vezetői is fel nem ismerik ezt az ezer esztendőös valóságot.

Kodolányi János:

Levél egy németnevű barátomhoz

Negatív, a magyarság természetével ellentétes „fajvédelem” helyett pozitív fajvédelemre van szükség. A névmagyarosítást nem kell erőszakolni, mert akkor éppen az idegen nevű, de szellemben egészen magyar réteg idegenkedik a névmagyarosítás gondolatától

Kedves Barátom!

Amikor legutóbb nálatm jártál s a világ folyásáról szokásunk szerint őszintén s nagy egyetértésben beszélgettünk, megpendítetted azt a tervedet, hogy német hangzású nevedet megmagyarosítod. Hivatkoztál arra, hogy most, amikor nemcsak Magyarországot, de Európa nagy részét is olyan mozgalmak öntik el, amelyek az itt élő kisebb népek nemzeti sajátosságait és kultúráját, de még létét is fenyegetik s amikor Magyarországon is egyre megdöbbentőbb számban vallanak szint azok, akiknek ősei nemrég mint vendégek telepedtek erre a földre, Te ország-világ színe előtt ki akarod nyilvánítani a magyarsággal való ősi összetartozásodat magyar neveddel is. Aggályaid vannak azonban, hogy ha megteszed, azonosítani fognak sokszáz magyarosított nevű emberrel, akik inkább divatból s érdekből, mint hazafiságból és meggyőződésből léptek erre az útra. Ha van ilyen aggodalmad én erről a tervről lebeszéllek. Lebeszéltelek éppen úgy, mint ahogy megtagadtam annak az ívnek az aláírását is, amely a névmagyarosítás gyorsítását kívánja. S mint ahogy nem értek egyet azokkal, akik oldalas cikkeiben panaszozzák, hogy a belügyminisztériumban állítólag hatezer névmagyarosítási kérvény hever elintézetlenül.

Te megértesz engem, több, mint tizesztendős zavartalan barátságunk alatt mindig megértettük egymást. Tudod, hogy mely tisztelettel tekintek őseidre, akik sok-sok évszázaddal ezelőtől költöztek a Felvidékre és becsületes munkájukkal, hűségükkel, életükkel és vérükkel hozzájárultak ennek az országnak felvirágoztatásához. Cipszer atyáid semmivel sem voltak rosszabbak magyar anyáidnál. Két gyökérből eredsz s mind a kettő egyforma erővel kapaszkodik ebbe a földbe. Nincs köztük

semmi különbség, édes jó Barátom, tudod. Nem fogod félreérteni leveletemet, mint az a másik közös barátunk, aki ugyanakkor kelletlenül hallgatott, amikor Te a magyarságról beszéltél, noha az ő neve már magyar, bár atyja, anyja még német volt. Őszintén és nyíltan beszéltek.

A magyarság, mely ezt a földet elfoglalta s itt világraszóló birodalmat, békét, jólétet és szabadságot teremtett, már a honfoglalás idején sem volt egységes faj. Tudjuk, hogy a hét törzs közül csak kettőről állapítható meg hozzávetőleges biztossággal, hogy finn-ugor volt. A többi ilyen, vagy amolyan török. Később újabb török népek csatlakoztak hozzá, bessenyők, kúnok, vajjon nem lett volna elképesztő, ha szégyelték volna török nevüket? Hogy mennyire nem szégyelték, mutatja, hogy még a XIII. században is mint bessenyőt tartották számon IV. Béla kiváló nádorát Tomaj nembéli Dénest, kúnjainkat pedig úgyszólván csak tegnap kezdték magyaroknak nevezni. Mindez nem változtatott a tényen: közös munkával, hősiességgel s vérrel, olyan országot teremtettek, amelyben élni mindenkinek legfőbb vágya volt, akár itt született, akár külföldről került ide. Az Árpádok birodalmát éppen az tette megdönthetetlenné, hogy biztosították minden nép törvényeit, szokásait és szabadságát, a népeket nem legyőzték, hanem a szó nemes értelmében meghódították. A horvát törzsek fejei boldogan fogadták Kálmán és utódai kormányzását, mert mint megjegyezték: egyedül a magyar király biztosítja ősi szabadságukat és törvényeiket. Amikor a római világbéke már régen romokban hevert s az angol békének hire-hamva sem volt, az Árpádok már kezdettől fogva olyan modern politikát folytattak, olyan kormányzási elveket követtek, amelyeket ma sem képes megtanulni Európa némely, számban nagy népe. E kormányzási módszernek nálunk a messzi múltba gyökerező gya-

• MAGYAR ÚT

1938. sept. 29., 4-5.

korlata volt már a hofoglalás idején. A nomád népek törzsszövetségeket alkottak, összekötő kereteik nem faji, vagy vallási, hanem politikai keretek voltak, ezeken belül mindegyik csatlakozott nép megőrizte önállóságát, mint mondják: önrendelkezési jogát s természetesen nyelvét, szokásait, erkölceit stb. is. E politikai keretek később megteltek a középkori keresztényiség magasrendű krisztusi elveivel s módot adtak Szent Istvánnak és utódainak, hogy az eredeti kereteket még jobban tökéletesítsék, az itt élő népeket még nagyobb szabadságban részesítsék. sőt biztosított szabadságukat minden erővel, még az ország létének kockáztatásával is megvédjék. Ennek köszönhetjük, hogy például Zára városa, melynek olasz-dalmát lakossága nyelvben, faiban, közelebb állott Velencéhez, mint hozzánk, földrajzi fekvése pedig egvesen Velencéhez kötötte, a kritikus pillanatokban mindig megnyitotta kapuit a magyarok előtt s boldogan ismerte el a magyar kormányzást, sőt Velencés-párti urait el is üzte, mert mint hangszólította, a magyarok védték meg leginkább ősi szabadságukat és jogaikat.

Hogyan közszellem a magyar igazgatásban annyira elromlott, annak korántsem a magyarok az okai. Eredj el bármelyik faluba, ahol magyarok vegyest élnek más nemzetiségűekkel. Menj el akár ma Erdélybe. Azt fogod tapasztalni, hogy az urak: pap, tanító, jegyző, szolgabíró, rendőrfőnök, stb. türelmetlen ugyan, de nem türelmetlen maga a nép. Türelmetlen az elvadult kormányzat, de türelmetlenség csak addig ér, ameddig az őt kiszolgálók keze. Még a dunántúli magyar—sváb lakosságú falvakban is csak akkor üti föl fejét a békéltetés, amikor a svábság számaránya bizonyos fokot elér. Mert abban a pillanatban magának követeli az egész falut. De a magyar népesség, mint személyes tapasztalatom bizonyítja, ilyenkor — sajnós — inkább odahagyja ősi fészket, áruba bocsátja házáat, földjét, s elmegy, csakhogy ne kényszerüljön természete ellen erőszakos eszközökre. Mérhéttelenül sokat ártottak a magyarságnak az afféle törvények, mint például az Apponyi-féle iskoláztatási törvény. Miért kellett horvát, román, szlovák vidékeken olyan iskolákat fölláttatunk, amelyekben a gyermek ősei nyelvének elhagyására kényszerült? Vajjon nem kellett volna inkább a magyar vidékeket elárasztanunk modern magyar iskolákkal, nem kellett volna inkább a népet becsteltesen letelepítenünk? Negatív, a magyarság természetével és hagyományaival merőben ellentétes „fajvédelem” helyett nem kellett volna pozitív, az itt élő népeket békén hagyó fajvédelmet folytatnunk? E kérdésekre válaszolnunk sem kell, ma már annyira nyilvánvaló, sőt köztudomású, hogy igen.

Egy anekdotán, amely a svábok kívánságaival foglalkozott, azt az álláspontot képviseltem, amire finnországi tapasztalataim vezettek. Finnországban, mint tudjuk, kb. negyedmillió svéd él. E svédok a legteljesebb önkormányzattal rendelkeznek, falvaikban, városaikban nemcsak svédnyelvű közigazgatás van, de az uccaneveket is svédül írják ki, a finn hadseregen belül svéd alakulatok vannak, a parlamentben svéd pártok is képviselők. A svéd egyetemi hallgatók is svéd szervezetekben tömörülnek. Csak így érhető el a békés együttélés a két nép között. Csak így érthetjük meg, hogy amikor Svédország a szabadságharc után annektálni akarta az Ahvenanmaa-szigeteket, (Oland) Finnország svédjei ezt minden erejük latbavetésével megakadályozták. Nem tudtak hűtlenné válni ahhoz az országhoz, amely szabadságukat biztosítja, amelyben jól érzik magukat. E tapasztalatok alapján ajánlottam, ne helyezkedjünk a külsőségekben való asszimiláció álláspontjára, adjunk svábjainknak autonómiát, tegyük lehetővé, hogy a svábok a maguk önkormányzatán belül álláshoz, irányító szerephez jussanak. A vegyes lakosságú vidékeken legyen a közigazgatás vegyes, mint Finnországban.

Ehhez az álláspontomhoz képest, amelyet nem neveznék liberálisnak, csak egyszerűen magyarnak, nem helyeslem a propagandával előmozdított névmagyarosítást sem. Ellenkezőleg, helyeslem, hogy mindenki tartsa meg azt a nevet, amelyet őseitől örökölt, ne legyen oka szégyenkeznie származása miatt, mint ahogy mi sem szégyeljük magyar nevünket, származásunkat. Magyarország történetében éppen elég idegen származású férfi tett bizonyosságot a magyarság iránt érzett szeretetéről, hűségéről. Az István király alatt bevándorolt Huntok, Poznanok, Jákók, csakúgy, mint később a Zrinyiek és Frangepánok, vagy akár maga Kossuth, Damjanich, Leiningen, stb. megmutatták, hogy nevüket aranykoszorúba foglalja a magyarság ha nem

magyar eredetű is. Itt azonban megvolt a magyar szellembe, a magyar lélekbe, a magyar sorsközösségbe való teljes és szerves beilleszkedés. Barbár dolog volt II. Józseftől az erőszakos németesítés, barbár, hogy a zsidókat gyakran fantasztikus, sőt csúfos német nevek fölvételére kényszerítette, ezzel csak elkéserevést és gyűlöletet ébresztve bennük.

Egy nemzet testébe csak lassú átalakulással lehet lelkileg belenőni. Kétlaki lelkek nevelését tűzzük ki célunkul, amikor csak nevéken keresztül magyarosítunk. Közelebb áll hozzánk az az idegen nevű honfitársunk, aki spontán szeretetből vállalja sorsukat, mint az, aki látszólag megtagadja eredetét. Könnyen bekövetkezhet, hogy ezt a lépést is meg fogja tagadni. Kedves Barátom, ne tedd ki Magad gyanúnak, hogy Te is a magyarkodónak abba a hatalmas kategóriájába tartozol, amely miatt mi, magyar eredetűek, máholnap nem is hivatkozhatunk magyarságunkra. Amely túllicitál bennünket türelmetlen jurakodásával, lármázó lelkesedésével, szünni nem akaró lángolásával, de szíve mélyén a mi szerény magyarságunkat megvető göggel. Ne gyanúsítson Téged senki azzal, hogy e tüzes magyarokkal együtt nem győzől lelkesedni más, számban talán hatalmasabb népek mammutméreteiért, minden más népet megvető szellemiségéért. Tudod jól, szent meggyőződéseim szerint nincsenek elsőrendű és másodrendű népek. A legveszedelmesebb öszövetségi zsidó szellem uralmát látom feltámadni akkor, amikor egy nép kijelenti, hogy ő választott nép, minden más alacsonyabbrendű nála. Nem más ez, mint a gettóba zárkózott zsidóság makacs türelmetlensége, amely gój-nak, tisztátalannak néz minden idegent. Annak az elvnek érvényesülése ez, amely megparancsolta a zsidóságnak, hogy a harcban ne csak a katonákat írta ki, de az idegen föld minden élőlényét, tehát a nváit, sőt gyümölcsfáit is. Ennek a türelmetlen szellemnek el kellett buknia Rómával szemben, majd a kereszténység szentpáli irányzatával szemben. Mindnyájan Isten fiai vagyunk, akár körülméltettünk, akár nem. Igazán magyarnak, szellemben magyarnak akkor mutatkozol, Barátom, ha mint egyenrangú fél veszel részt Magyarországon közösségének mindenkire egyaránt kiterjedő felépítésében, ha nem kényszerítesz senkit a maga mivoltának elhagyására, ha valod nagy királyaink elvét az emberi egyenlőségről. A neved lehet bolgár, kazár, kún, bessenyő, német, szláv, — ha szabadnak érzed Magad mindnyájunk szolgálatára, egyenlőnek mivelünk és testvérenek a közös sorban. magyar vagy, magyarabb azoknál, akik magyar nevük ellenére idegen népekkel azonosították magukat, idegen népek nagvságát bámulják, földtrentető hódítáaik előtt rackó-kutyaként farkat csóvátnak. Engedd, hogy mindenki az maradjon, aminek született. Foglalia el helyét a maga közösségében, élvezze a maga szabadságát és jogaikat. Számaránya és képességei között álljon a pozíciókba, melyek ebben az országban rendelkezésére állanak. Maradianak meg földiükön, melyet, mint vendégek kaptak. Nem vagyunk olyan sokan, hogy a baskir-magyarok sorsát kívánjuk magunknak. De ha magunknak nem kívánjuk, nem kívánhatjuk másoknak sem, akik kisebb-nagyobb csoportokban itt éltek mielőttünk, vagy ide telepedtek.

Tartsd meg a nevedet. Barátom. Hidd el, senki sem tekint csak ezért idegennek. Őseid a Felvidék földjében pihennek. Te ennek a földnek a fia vagy. Ne tagadd meg. Légy magyar lélekben ezután is, mint ahogy eddig voltál, engedd, hogy ezután is büszke lehessen barátságodra. Hidd el, jobban szeretlek így, ahogy vagy, mint azokat, akik bár levetették idegen nevüket, amikor arról van szó, hogy visszakaphatjuk a Felvidéket, már latolgatják: hány ott született tanárt, tanítót, orvost, stb. lehet földönfutóvá tenni családostól, hánynak a helyébe lehet nekik beülniök, nekik, akik két-három generációval ezelőtt még szerényen könyörögtek itt egy kis helyért, vagy Bach úr utasításai szerint taposták ezt a népet, mely őket sohasem taposta.

Öllek, kedves Barátom, Te jó magyar és igaz ember, aki méltó vagy őseidhez hűségben, őszinteségben, áldozatban. Nem a név bélyege tesz magyarrá, hanem a szellemé. Hagyd azokat, akik kapva kapnak a név bélyegén, de a szellem hiányzik belőlük. A nagy válogatás idején, amikor magyarrá lesz Magyarország, odakerülnek, ahová valók. Semmi közöd hozzájuk, — hozzánk van közöd egyedül.

Julianus a királynál

Soha a középkort nem ábrázolták még így magyar nyelven, mint Kodolányi János két legutóbbi regényében a Vas fiai-ban és a Boldog Margit-ban. Napjaink legnagyobb korrajzírói közé emelkedett ezzel a két tatárjárás kori regénnyel Kodolányi. Mődukban van most a nagy magyar középkori trilógia sajtó alatt lévő első részéből, a Julianus-ból az egyik legszebb fejezetet bemutatni, mely Julianus nagy útrakészülődéséről szól:

A király elé mégsem mert bemenni sehogy. Gyakran fölment a hegyre, elvégezte ájtatosságait a „szép templomban“, leült a palota boltíves kapuja elé egy kőre, gondolkozott, nézelődött, várt. Mióta Béla ifjabb király Ausztriába szökött, annyi úr meg pap járt ki s be a kapun, hogy a királynak peronen nyugta sem volt. Nyáron meg elvonult valahová fényes vitézi kísérettel, mondták, hogy a nyugati gyepon bebecsapó németet szedte kordába. De az is lehet, hogy északra vonult, a ruszok ellen. Julianus nem tudta bizonyosan, a kapu őrségét fölvaltatták, nyilván, mert nem bíztak benne, az új örök pedig nem mondtak semmit, csak hümmögtek, az időjárást emlegették s szánakoztak a szegény, rongyos fráteren, aki oly türelemmel ül a kövön.

Johannes érsek haldoklott. Papi társaságokban már az utódját is emlegették, Tamás püspököt. Sok híve volt Ugrin érseknek is, de az ő érsekségében nem bíztak, mert nyíltan levelezett a pápával Béla házassága ügyében s megbélyegezte a bánásmódot, melyben Mária ifjabb királynét részeltették. Örül a király, ha odalent van Ugrin érsek Kalocsán, vagy Tótországban s vesződik az egyre jobban hatalmaskodó bogomilokkal.

Egyszer aztán híre futott, hogy meghalt Johannes érsek.

A város harangjai zúgni kezdtek. És messze földről megindult a nép áradása Esztrigán felé. Annyi pap, szerzetes gyűlt össze, hogy a város kétszerakkora lett, mint ennek előtte. A halott érsek tetemeit a székesegyházban ravatalozták föl fekete gyászposztók, lángoló foklák közé.

Julianus betért a ravatalhoz, leborult a térdelőre, buzgón imádkozott, majd szenteltvizet hintett a halottra. Odament hozzá, hogy elbúcsúzzék tőle. Nem ismert rá a nagy hatalmú papi fejedelemre, akit Fejérvárott látott. Olyan volt az arca, mintha viaszból formálták volna. Hajlott, erős sasorra szikáran emelkedett besüppedt arca fölé, ajkát görcsösen összeszorította, mintha magába zárná, amit elmúlt életéről gondolt. Csontos, hosszú újjait az aranykeresztre fonódtak, őszes szakállá elterült a bíborszínű papi kontösön. Julianus alig látott még halottat. Most hosszan elnézte s eszébe jutottak a szörnyű írások, a halál rettenetéről. Vajjon milyen lesz az ő halála? Könnyű-e, nehéz-e? Tiszta szívvel áll-e majd a Legfőbb Bíró elé, hogy számot adjon életéről? Vagy ördög vár reá, hahotálva s

kajánul ragadja a pokolba bűnciért, melyeket nem tudott kiúrtani életéből?

Hirtelen ajkán érezte a rabszolgaleány csókját. Önkéntelenül végigtörölte kezefejével a száját.

Amint óvatosan kifelé indult a zsúfolt templomból, nehogy megzavarjon valakit ájtatosságában, egy kéz nehezedett a vállára. Megfordult. Mikhál fráter volt.

— Ézös atyámfia! — suttogta Mikhál ragyogó arccal.

— Mikhál fráter!

Kiléptek a templomból.

— Nohát, mely szörönösc! — lelkesedett Mikhál.

— Hogy kerülsz ide, he?

— Engöm küldének a klastromból, atyámfiai képébenne, érsök atyánk eltakarejtására.

— És te szörönöscének mondan!

— Igy vétközik az embör akaratlanul.

Letelepedtek a fűbe. Csöndes őszi idő volt, a falevelek mintha rezgő aranylemezek lettek volna. Körülöttük hemzsegett, zúgott a templomba iparkodó nép. A két fráter kérdésekkel halmozta el egymást. Kiderült, hogy Mikhálék azóta szép, tekintélyes klastromot raktak az újpesti oldalon, mert a királyné nem feledkezett meg a szerzetről. Most templomot építenek. Kőfaragókat a karantániai bencések kőfaragó iskolájából hozattak. Azért, mert karantániaiak, nem kell ám azt hinnie Julianusnak, hogy csupa német. Vannak köztük frankok is. Fejérvárról meg az a hír, hogy az ottani klastromra rá sem lehet ismerni. A szerzetbe lépett azóta Franciscus, Szalók nembéli Johannes, a tömzsi Paulus, meg egy fiatal fráter, Stefanus. A bencéseknel sem Aloisius már a gvardián. Ujpesten igen nagy rettegésben éltek a népek ezen a nyáron, mert Üllön dőghalál mutatkozott. Titkolták, de kiderült. Egy üllői ember éppen a Dunaparton, a révnél esett össze, sokan látták. Igy azután Üllöt körülárkolták, a pestüsdoktorok meg kötéllel húzták ki házaikból azokat, akik gonyadoztak. Házuakat földig leégették. Ez, meg az imádság használt. Nyilván valami hajó hurcolta be a fekete halál rémét az Aldunáról. Hát a baromvész! Mondják, az egész Duna-Tisza között, meg Torontált, Szerémséget végig pusztította. Nem maradt egy bonnyú sem. Mindnek nyálazni kezdett a szája, meghasadt a körme, osztán vége. Sok paraszt, meg telepes tépte a haját bújában. Hát még a nagy legelők gulyái milyen állapotban voltak! Szanaszét hevert a dög, lakmároztak a hollók.

Ezek bizony szomorú hírek voltak. Julianus semmit sem tudott. Itt élt a gazdag szerezcsen házában, tanult, imádkozott, alamizsnálkodott s leste a királyt.

— Közelög bűneink ítélete, — sóhajtott Mikhál szomorúan. — Ez mind azt mutatá.

1938. okt. 2. 91

Kodolányi János:

A tűzhányó peremén

Ha az ember Közép-Európából Északra utazik, mintha igen magas hegyről érkeznek vissza ismét a virágos, békés, harangszavú völgybe. Itt alig lehet lélekzeni, ott, a völgyben, szabadon lágul a tüdő, itt szorongva lessük a tornyosodó felhőket, ott süt a nap, itt a mélyből mindúntalan feltörő dübörgés reszketet, ott vidáman nevetnek az emberek s a fenyvesek suftogása ringat. Itt remég a föld a lábunk alatt, ott mintha a szürke gránit-sziklák a Földgömb magváig nyúl-nának. Ha vonaton utazol Északra, testileg érezheted a szörnyű nyomás rohamos csökkenését. Az emberek nyugodt, szíves és kedélyes viselkedésén, a hajóterem kiszolgáló kisasszonyának virágzó mosolyán, a kikötők pezsgő sürgés-forgásán, még a gyermekek fölényes, biztos és szabad magatartásán s az anyák végtelen türelemmel, szép símogattással kimondott szavain is.

Ha odafent vagy Északon s hozzá szoktál a félkilós, lepedőnagyságú lapok szerény címeihez, temperált hangjához, a cikkek takarékos terjedelméhez s az óriási hirdetések tömkelegéhez, szédülsz, ha közép-európai lap kerül a kezvedbe. Ökolny-i ordító címek az első oldalon, ismétlődő fenyegető és riasztó szavak: *véres, sorsdöntő, drámai, tragikus, megrázó, borzalmas...* Fejedhez kapsz és riadtan nézel kö-

rül, vajjon hová kerültél hirtelen. Lidércnyomásos álom valósult-e meg, vagy most álmodsz talán? Lelked mélyén kavarnak az élmények, melyeket magaddal hoztál a vulkán tetejéről, — hiszen itt születted, itt nőttél fel — s körülötled minden az isteni békét és harmóniát muzsikálja. Ott legtöbb tanult ember is csak az *eszével* érti meg, látja be az itt tornyosuló események logikai kapcsolatát, de nem érzi *idegeivel*, multjával, minden szívdobbanásával, mint te, aki tulajdonképpen a vulkán talajához nőttél.

Igen, Északon, a tűzhányó peremén, minden csendes, biztos és egyszerű. S bár az emberek tudják, mit jelent az egész európai kultúra számára, ha a vulkán kitör, hányni kezdi a köveket, ontani a minden életet felperzselő lávát, dönteni a városokat, söpörni a szántóföldeket, emészteni a gyümölcsöket, égetni a gyermekeket, hamuval beszórni a békés otthonokat, temetni a könyvtárakat, üvöltésével túlharogni a csöndes beszédet, zengő zenekart, költők dalait és bölcsök fejtegetéseit, szilárdan hiszik, hogy őket az elemi kitörés nem ingathatja meg, még kevésbé pusztíthatja el. *Földjük valóban a béke és biztonság szanatóriuma.*

A tűzhányó peremén virágnak Európa.

Magyar Nemzet 1938. okt. 2.

33. sz. 12.

A „kis népek“ nyugalma

Mostanában sokat emlegetik a „kis népeket“, mint amelyek itt, Közép-Európában képtelenek az önálló életre s régen megérték rá, hogy egy nagyobb hatalom céltudatos irányítása összefogja és boldogítja őket. Különösképpen ez a politikai felfogás egyszerre hirdeti a népek önrendelkező jogát s azt az elvet, hogy a kis népek életképtelenek. Vannak azonban, akik rámutatnak az északeurópai népekre s hangoztatják, hogy a kis népeknek is annyi joguk van az önállóságra, mint a nagyoknak s ha meg nem akadályozzák őket, ők is ki tudják fejteni a bennük csírázó magas emberi értékeket. Egyébként a népek nagysága nem mindig áll arányban az erkölcsi eszmények nagyságával, melyeket képviselnek. Akik Közép-Európa kis népeiről ilyen lesújtó véleménnyel vannak, rideg materialista álláspontot képviselnek. Abból indulnak ki, hogy csak olyan nemzeteknek van joguk az önállóságra, amelyek egyszerűsággal önellátók is. A gazdasági autarkia ad abszurdum vitele ez. Mert vajjon hány országról mondhatjuk el, hogy teljesen berendezkedhet az önellátásra? Az Egyesült Államokon és a Szovjetunióon kívül egyetlen egyről sem. Észak-Európa kis népei tudják, hogy a természet nem ajándékozott meg minden népet egyforma bőkezűséggel. Az egyiknek búzát adott, a másiknak vasat, a harmadiknak búzát is, vasat is, de nem adott petróleumot, vagy szenet.

Ezeket a kincseket azonban ki lehet cserélni. Ez sokkal egyszerűbb, áldásosabb, erkölcsösebb dolog, mint a szükséges természeti kincsek meghódítása. Az északi államok éppen ezért körömszakadtig háborúellenesek. Háborút csak abban az esetben viselnének, ha létükben, önállóságukban fenyegetés érkezik valamely hatalomtól. (Mint például Finnországot Szovjetország fenyegette.) De éppen így esakodnak

minden surlódástól egymás között is. Észak-Európa rendjének, békés biztonságának és virágzásának legfőbb biztosítéka a skandináv blokk, melybe Svédország, Norvégia és Dánia tartozik, de amellyel szabad együttműködésben van Finnország is. E blokk hatása Finnországon át a többi Balti-államra, így Észtországra és Lettországra is kisugárzik.

A tűzhányó peremén élő kis népek nyugalmanak nagy biztosítéka, hogy egyikben sincs nagybirtok, a kapitalizmus túlkapasait rendkívül erős szövetkezeti hálózat tartja féken s társadalmi szervezetükben szinte ideális mértékben érvényesül a demokrácia. Főlösképpen ezt a demokráciát újból és újból bemutatnunk. Csodálatos valami ez, nem intézmény, nem politikai pártok hitvallása, nem cél, nem elv, nem program. *Maga a levegő.* Illata, élete van, átjárja a földet és emhert, beleszivódott a lélek tudatlan rétegeibe, az őszinte krisztusi kereszténységgel, mely tulajdonképpen alapja. Nincs pénzszaga, semmi köze a liberálizmushoz. Hiszen az egyén értékelésének mértéke nem a vagyona, nem a sikere, mint Amerikában. A liberálizmust pedig olyan gazdasági és erkölcsi elvek korlátozzák, amelyek ellen nem egy antidemokratikus államban tiltakoznának. A demokratikus pártok sok olyan, éppen nem liberális intézkedést hajtottak végre, ami ellen némely antidemokratikus országban prűszkölnének. Ám ezeknek köszönhető, hogy a munkásság olyan jóléletet élvez, amilyenről nálunk a középosztálybeli ember is csak álmodhat, ezért panaszkodhat például a stockholmi városi tanács így: „Még ma is vannak családok, amelyek annak ellenére, hogy gyermekük is van, kérvetelnek kérték az iskola beiratását. Ennek köszönhető, hogy Dániában minden hatvanadik évet betöltött ember állami nyugdíjat élvez, hogy a svéd földművelés-át-

1938. okt. 2.

lagos havi keresete 500—600 pengő körül mozog, hogy a finn ifjú, ha az egyetem elvégzése után állásba kerül, havi 300—350 pengő fizetéssel kezd s egy irodakísasszonynak is megvan a maga 200—250 pengős kezdőfizetése. A munkában való részvétel kötelessége és a jövedelmek nivellálása társadalmi s így lelki egyensúlyt teremt. Ma már a magas Északon vándorló lappok gyermekei is olyan iskolákban tanulnak, olyan egészségügyi ellenőrzés alatt állanak, amilyent sok délebben fekvő ország képtelen volt megcsinálni.

A kráterben kavargó erők eddig megkímélték a peremen lakó kis népeket. Így megengedhették volna maguknak a lükszust, hogy fenn-tartsák az olyannyira előkelő arisztokratikus társadalmi és gazdasági formákat. Nem kellett volna kínos gonddal szétosztaniok a földet, ügyelniök, hogy legalább házacskája

és telke legyen a legszegényebb családnak is. Hivatkozhatnának mostoha földrajzi viszonyokra, amikor munkabérekéről van szó. Érvelhetnének azzal, hogy szükségleteik túlnyomó részét külföldről kénytelenek beszerezni. Mondhatnák azt is, hogy a mezőgazdaság nem rentábilis ezeken a széttagolt parcellákon, a rossz talaj sokkal több embert tarthatna el nagybirtok formájában. Átkozhatnák a tanyarendszert is, hiszen egy-egy család gyakran kilométerekre lakik egymástól s a gyermekek hosszú utakat tesznek meg az iskolába, nyáron autobuszon, télen sín. Panaszolhatnák az átkos tanyarendszerrel járó nehéz szállítási és értékesítési viszonyokat is, Mődjukban volna az erdők közé küldött néptanítókat, orvosokat úgy fizetni, ahogy nálunk még a modern városi tanítókat és orvosokat is fizetik. *Általában érvelhetnének, panaszkodhatnának, sőt sírhatnak eléget.* Vajjon, ha így rendezkednének be, veszélyben forogna önállóságuk? Nem valószínű. Mégis azon fáradoznak, hogy a keresztény népekhez méltó társadalmi igazság, amennyire emberileg lehetséges, érvényesüljön országaikban.

A helyesen értelmezett önrendelkezési jog

E kis északi peremállamokat érdekeik elsősorban Angliához fűzik. De az angol befolyással, természetesen elsősorban a kereskedelem révén, egyre erőteljesebben birkózik Németország. Itt van például a *Der Norden* című nagy és előkelően kiállított folyóirat, *Monatschrift der nordischen Gesellschaft*. Figyelme kiterjed az északi államok minden életmegnyilvánulására. Külön rovatok alatt közöl gazdasági, politikai, kulturális cikkeket és fényképeket, szemmel tartja az északi államok szükségleteit s befolyását érvényesíti a Németországgal való kapcsolatok kiéptítésében. Nyilvánvaló, hogy a német ipar termékeinek elhelyezése mellett távolabbi célok is hevítik e lelkes társaságot és folyóiratát. Legutóbb például olyan fényképekkel illusztrált cikket olvashatunk benne, amely napnál fényesebben bizonyítja, hogy a norvég meg a tiroli völksich szokások és lelkiség szoros kapcsolatban vannak. Sajnos, annak ellenére, hogy Svédországgal való kereskedelmi forgalmunk az év első hét hónapjában a tavalyihoz képest megkétszereződött (7.795.000 svéd korona értékben exportáltunk és 1.838.000 svéd korona értékben importáltunk), a Finnországgal való kapcsolatunk pedig nemcsak gazdasági tekintetben, de kulturális téren is rohamosan erősödik, még senkinek sem jutott eszébe, hogy magyar folyóiratot indítson legalább a *fontos finn-észti-magyar összeköttetések figyelésére és ápolására*.

De vajjon meddig őrizhetik meg az európai kultúra legmagasabb színvonalán álló kis peremnépek azt a gondtalan önállóságot, melyet most élveznek s melynek birtokában eleven cefolatai a népek nagyságáról vallott újabbkori nézeteknek és a gazdasági autarkia egyedül üdvözítő hitvallásának?

Finnországot a Szovjet fenyegeti, bár ez a fenyegetés nem valami komoly. A Szovjet tudja, hogy holmi északi kaland mindaddig, amíg hátában a keleti veszedelem s előtte a középeurópai tűzfészkek — és Németország — számára csak egészségtelen következményekkel járhat. Szembetűnő magát a skandináv blokkal is, meg annak szövetségeseivel. A másik erőtelnyező, amely nagy hullással lehet e kis népek eddigi életformáira, Németország.

Mint Hitler maga írja a *Mein Kampf*-ban, Németországnak nem tengerentúli gyarmatokra, hanem európai felvexőterületekre van szüksége. Franciaországgal csak addig vannak differenciái — mint mondja —, amíg a franciák be nem látják, hogy Kelet felé kell terjeszkednie, ha ipara teljesítőképességét nem akarja megfojtani. Elsődrendű szükségletei közé tartozik a vas, a bauxit, a petróleum és a zsír, meg gabona. Bár a skandináv blokk nagy éberséggel vigyáz semlegességére — mint ezt a most megtartott oslói értekezlet is hangsúlyozta —, s bár az északi országokban lehetetlen az agitáció olyan módszereinek alkalmazása, amelyek döntő súllyal szólnak bele a középeurópai államok életébe, mégsem kerülhetnék el az angol kapcsolatok meglazításának s a német kapcsolatok szorosabbá tételének kényszerűségei.

Ezt azonban tisztán látják Északon is. Ennek gyakorlati megnyilvánulása az a terv, amelyet Svédország vetett fel a tavasszal, nyilván nem angol helyeslés nélkül. Eszerint az Északi államok a balti államokkal, Lengyelországgal, Közép-Európával és a Balkán-blokkal hatalmas keleteurópai tömböt alkotnának, *gátat vetve így a jövő világháborújának, mely Németország és a Szovjet összecsapásából keletkezhetnék*.

A skandináv-blokk egyik államában, Dániában, valamint Litvániában máris megvan az alapja egy eselleges *aktívabb német propagandának*. Bár az egyikben csak 1.7% a németek száma, a másikban — a Memel-vidék németjei miatt — 1.5%, s mind Dániában, mind Litvániában alkotmányos biztositékok őrködnek a németek teljes szabadsága felett, sőt Litvániában még külön 29 tagú gyűlés, a *seimelta* német és litván hivatalos nyelvvel ad módot az önkormányzatra, nem lehetetlen, hogy még kellemetlen órák következnek a német kisebbségek miatt. A közelmúltban Dánia már kénytelen volt fokozott figyelemmel kísérni a németlakta vidékeken utazgató *WanderVogel*-csapatokat s más érdeklődő németeket. Lettországhban ma is 3% német él, míg Észtországban 1.5%. E két ország azonban teljesen immunitás a német aspirációkkal szemben, mert a nép hangulata minden propagand-

dának makacsul ellenáll. Ugyanis az orosz uralom idején a két államocská földjének háromnegyed része a lakosság három százalékának kezén volt, s e három százalék túlnyomórészt a „balti bárók” vékony rétegéhez tartozott. A forradalom és szabadságharc idején a végsőkig elkeseredett nép brutálisan elbánt báróival, radikális földreformot hajtott végre, megvetette a parasztdemokrácia alapját, de a népdalok, az öregek emlékezete s a történelem ma is élénken őrzi az elmúlt rabszolgaság emlékét.

De látjuk, az északi peremállamok nem hajlandók elhinni, hogy a kis népeknek nincs létjogosultságuk, *csak mert kis népek s képtelenek a gazdasági önellátásra.* Valamennyien csodálatos kultúr-színvonalat értek el, földjükön társadalmi békét, gazdasági igazságosságot, jólélet teremtettek. Műveltség, emberség, kereszténység dolgában messze világító példát mutatnak az egész világ előtt. Cáfolatai a földhözragadt materializmusnak, *mely tömegekben s nem szellemi értékekben mért a népeket.* Ragyogó utat mutatnak minden más, kis nép számára *a helyesen értelmezett öntrendelkezési jog* alkalmazására. A szabad együttműködés csodálatos látványával gyönyörködtetik a mindenütt nyers erőszakot látó szemet. Ők a nagy vulkán szélén biztosan állanak földjükön, szociális robbanástól, erkölcsi zülléstől, világnézeti anarchiától nem kell félniük. A nagy híd északi pillérét alkotják, a hídét, melynek fel kell épülnie Kelet-Európa térségei fölött Északtól Délig. Hogy pedig mégis felépül ez a híd, *ma jobban kell és szagad remélnünk, mint valaha.*

Kodolányi János:

Adjátok vissza az örömet!

Az ember lassan-lassan megszo-
kik minden léggözt, noha gyakran
fúlladozik is benne. De ahogy
múlik az ifjúság s lassanként a
férfikor is, vissza-visszatekint meg-
tett útjára s a szíve megteltek keser-
séggel. Hogy szép emlékeire rá-
bukkanjon, nagyon messze kell
visszanyúlnia a múltba s mennél
közelebb keresgél, annál keveseb-
bét talál. Holott mégiscsak öröme
és nem szorongásra, félelemre,
hajszára és keserűségre születünk.
Ha egészségesek vagyunk, alapér-
zésünk az öröm. S ebben az alap-
érzésben hovatovább alig lesz már
részünk, gyermek- és ifjúkorunk
napfényes hangulataira, mint álom-
ra gondolunk vissza s kétségbe-
esve kell látnunk, hogy a vidám-
ság aranyadara elrepült, talán
visszahozhatatlanul.

Hogy milyen természetellenes az
életünk, akkor láttam megdöbben-
tően, amikor tavaly télen egy kö-
zépfinnországi parasztlányán töl-
töttem csendes és munkás napjai-
mat. A kényelmes faház a Pátiánne
tóvidék egyik csücskében, erdők
mellett húzódott meg, derékig érő
hóban, nappal híg aranyként szik-

rázó napfényben, éjjel az északi-
fény kékeszöld-vörös misztikus su-
gárzásában és a gyémántként ra-
gyogó csillagok fényében. Körös-
körül mesebeli ezüsterdők csillog-
tek. És ebben az elhagyatott ház-
ban sohasem halt ki az öröm, soha-
sem hallgatott el a dal, a nevetés,
a móka. A fiatal gazda nyolc órán
át az erdőn dolgozott serény lo-
vacskájával és alkonyatkor vidá-
man állított be, hogy asztalhoz ül-
jön. Az öreg néni valószínű bohém
volt, mindig mosolygott s tréfált.
A menyecske kora hajnaltól késő
estig dalolt és nevetett. Félóra já-
rásról kéziszúnon kellett hozniok a
vizet harminc-negyvenfokos hideg-
ben s nevettek. Délutánonként a
nagyszobát megtöltötték a kör-
nyékről sível érkezett gyermekek,
hogy elvigyék a postát. A házat
fölverte kacagásuk, kötekedésük és
fecsegésük. Dolgoztak valameny-
nyien és vidámak voltak, mint a
fecskék. Istenem, hányszor eszem-
be nem jutottak a téli homályba
süllyedt magyar falvak, a komor,
hallgatag, gondok alatt roskadó fér-
fiak, a kocsmák, a veszekedő szom-
szédok, a gyűlölködő, elkeseredett
ellenségeskedések...

Magyar Nemzet 1938. okt. 9.

39. sz. 12.

A régi élet

A magunk életét ott láttam meg a maga valóságában.

Múlnak az esztendőök és az öröm eltűnik belőlük. Valamikor nálunk is másképpen volt. Emlékszem a pécsi szüretekre, melyek valóságos népünnepek voltak sok kacagással, mókával, tűzijátékkal és bográcsban főlt paprikással. A vasárnap délutánokra otthon, falun, amikor a környékről összeverődött ismerősök társasjátékot játszottak, zongoráztak, a sebtében kiűrtelt nagyszobában táncollak. Az öregek, akik szelíd vidámsággal tarokkoztak, vagy kalábereztek s közben közben erősen politizáltak. A kukoricafosztásokra, amikor a falu elmerült az ősz hideg holdfényében, a pajtában pislákkolt az olajlámpa, aranyló kukoricahalom állott előttünk, almával telt kosár, borral telt korsó mellettünk, meséltünk, énekeltünk. beledöntöttünk öreget-fiatalt a fölhalmozott kobzékba, éjjel pedig énekelve jártuk be a kihalt utcákat. A búcsúk, amikre összesereglett a várnegye minden szép leánya, menyecsskéje és kackiás legénye, a vidám zene-szóra, a tánra, miközben márcprittak a pirosképű lányok s úgy sétáltak összekarolva hosszú sorban, keleti fejedelemnőkhöz méltó viselkedésben, mint büszke pávák. A karácsonyészakákra, amikor a kis

templom kiöntötte az éjjeli mise áhítatos tömegét s a havas környékben durrogtak a pisztolylövések. A farsangokat, amikor szekérré állított embernagyságú bábukat s mindenféle ravaszul forgó látványos kereket hurcoltak végig a falun, mindenki maskarába öltözött s egymást ijesztgette, farsangoló szülőkék jártak cifra bottal házról házra és ősi dallamra farsangolót énekeltek. Disznóölésekre, amelyek lakodalomnak beillettek s amelyekre eljártunk „nyársat dugni“, azaz hosszú hegyes botot dugva be az ablakon, szalonnát-kolbászt kérni. A betlehemezésekre. Húsvétra, amikor a lungyos tavaszi napsütésben tojást kókáztunk szenvedélylyel. A rengeteg közös örömré és vígságra, mely úgy látszott, sohasem alhat ki, hiszen természetes állapot volt. Ózondús levegő volt, éltető oxigén.

Nincs magányos öröm, csak közös öröm van. Mikor veszett el, mikor mérgezték meg? Akkor, amikor az öröm megpróbált a magányba menekülni s ezzel elvesztette egészséges és igazi lényegét, azt, hogy közös. Akkor, amikor a mégiscsak meglévő közösségek, — akár úriak, akár parasztiak, — egyre jobban fölhomlottak s kihullatták összetartó anyagukat, a bizalmat.

Mi van és mi nincs ma?

Lassú és szinte észrevétlen folyamatos volt ez. Ma már elérkezettünk a végére. *Ma már ott tartunk, hogy nincs munka, csak robot van. Nincs nevetés, legfeljebb röhögés, vagy vihogás. Nincs humor, csak vicc van, keserű, cinikus, vesébe vágó, kíméletlen és sivár vicc. Nincs bölcsesség, csak kiábrándultság. Nincs mulatás, csak dorbézolás. Nincs dal, csak ordítás. Nincs közönség, csak szövegetezés, még inkább cinkosság. Nincs szórakozás, hiány van hírdés. Az emberek félnek egymástól. Legfőbb igyekezetük, hogy „jól orientálódjanak“ és „jól helyezkedjenek.“ Nem véleményt mondanak, hanem minden körülményben igazolják magukat. Nem*

politizálnak, hanem nyitott ajtókat hagynak a hátuk mögött, mint a kellyukú odúban megbújó róka. Ma egy rosszul „plaszírozott“ vélemény nem ellenvéleményt szül, hanem nyaktörést. A legkevesebb, amit a más állásponton levő fejére követelnek, az élete, családja, léte, kenyerre, békesége, gyermekei jövője. Az emberek elvetették az erkölcsöt, — ami kollektív valami — és vad purifikátorok lettek, — ami egyéni elszántság gyümölcse. Darabokra hullott minden randú és rangú közösség, a társadalmat felépítő kövek szétbomlottak s kihullott közülük az öröm. Betegek lettünk, súlyos lelki betegek s a lappangó polgárháború állapotában

*villogó szemmel keressük ellenségeinket, hogy óvakodhassunk tőlük, tekintetükből gyanakodva olvassuk rejtett szándékaikat, hogy idejében ártalmatlanokká tehesük, munkahelyünkön krétakört húzunk, nehogy valaki a közelünkbe léphessen s ha barátunk belép az ajtón, firtatjuk, miféle érdek hozta. Ha valaki gyengének bizonyul és elesik, rárohannak a gúny és gőg örömeivel, körül táncoljuk, mint négerek az elesett oroszlánt, lármafát verünk, dobolunk s fenn hirdetjük a magunk erejét. *Bírdunk, hogy a bomlás még teljesebb legyen, mert nem javítani, hanem pusztítani akarunk.* S közben sohasem emlegettük annyiszor Istent, Jézust, a hazát és a haza üdvét, az egységet és közös célt, az összetartást és a jövő felé való „bátor menetelést”, mint éppen most.*

Ne mondja senki, hogy túlozok. Hogy hiszen soha úgy meg nem teltek nyaranként a zöld vendég-

lők, mint most, soha a cigány annyit nem muzsikált, gramofón, rádió annyit nem zongott, mint most. Hogy soha olyan ezres tömegekben nem vonultak a hegyekbe, Dunára, mint most. Mert az az igazság, hogy a hangos, viháncoló vígság csak az egész napi vagy heti rabszolgaság feledtetője. Szünet, amelyen a lefojtott életöröm utat keres, hogy el ne pusztítsa a lelket. Ez a nagy lárma, zenebona kétségbeesett sívárságot, elégedetlenséget és keserűséget takar. Magányos, erőszakolt mámor ez, pálinka, amit ki-ki a maga megbékéltetésére nyakal, de nem közös és állandó öröm, nem természetes állapota az egészséges léleknek. Kérdezd meg a zöldkocsma vendégét, mi lesz holnap. Legyint s dühösen fölcsettán: „Hagyjon békében, azért jöttem ide, hogy ne gondolkodjak a holnapra!” Kérdezd meg a Római-part szerelmeseit. Tekintetük elborul s ezt felelik: „Talán sohasem lesz családunk...” A rádiót, gramofont nem tanácsos elnémitani, mert nyomban harsogni kezd a belső lárma, a lélek mélyén zúgó lárma s ez elviselhetetlen. Rosszabb mindannál, amit rádió, gramofón bömböl.

...nem mehetsz sehová...

Elnézem frótársaimat. Elnézem a magam életét is. Nem vagyok éppen ismeretlen ember, vannak barátaim is, fegyvertársaim is. Össze-összeülünk szombaton, vasárnap, ülünk, analizáljuk az állapotot, melyet életnek nevezünk. De fáradtak vagyunk ahhoz, hogy elővegyük egy-egy készülő munkánkat, felolvassuk s megbeszéljük. Sohasem történik meg, hogy beronitsunk egymáshoz, kezünkben lobogtatva az azon melegében elkészült verset, vagy regényfejezetet: „Hallgasd ezt meg s szólj hozzá, jól csináltam-e!” Tréfáink keserűek, lemondók, vagy lázadók. Nem tesszük egymásért tűzbe a kezünket. Egyik-másik frótársunk, aki azelőtt a törzsszablatunkhoz tartozott, ma kérésre menekül abból a kávéházból, amelyben tegnap tanyát ütött, mert attól fél, megtalálja valaki. Nincsenek termékeny összejövetelek, — kávéházi rajzások vannak újságolvasással, véres viccelődéssel s meddő vitákkal arról, hogy ki miért írta ezt, vagy azt, vagy miért nem írta azt, amit nem írt. Mindenkin a menekülés vágya uralkodott el. Magam is azon kapom magam folyton, hogy kérdezzem: hová lehetne menni? Igen, hová? Hová, ahol erős közösség, vidám munka és termékeny kritika van, hová, ahol szeretet és hit van? Hová, ahol nem nevezik hülyének azt, aki még meg tudna halni egy eszméért, egy népért, hová, ahol nem sajnálkoznak, ha egy ismerős asszonynak gyermeke születik, hová, ahol nem utálnak meg, mert szereted például Mozartot, de nem szereted Wagner-t, hová, ahol nem kívánják kitörni a nyakadat, mert „alázatos tisztelettel” helyett azt mondod,

hogy „jónapot”, hová, ahol nem „orientálódnak” és nem „helyezkednek”, ahol, ha katolikus vagy, nem firtatják titkon reformátusságodat és fordítva, hová, ahol végre yégre az lehetsz, akinek Isten teremtett s megtalálsz a csendes örömet, életed igazi tartalmát és ragyogását? De nem mehetsz sehová. Falura nem mehetsz, mert már megmérgezett a város és nemcsak téged, de sajnós, a falut is. Ott is kerülgetheted a főtisztelendő, a nagytisztelendő urat, a jegyző és tanító urat, a párt zászlóvivőt, a nagybírtokost, orvost, állatorvost, még az ilyen, vagy olyan anyagi helyzetű, vagy pártállású parasztot is.

Külföldre mennél? Hová? Itt élned s halnod kell. Ha megélhetnél is külföldön, részesévé egy idegen kollektivumnak sohasem válhatsz, pláne nem úgy, hogy ezt a közösségedet elveszítvén a keresett örömet megtaláld. Hiszen még a kivándorolt napszámos is, aki rongyain kívül semmit sem hagyott az Ohazában, átküldi unokáit az óceánon s vele együtt fájdalomosan megdobbanó szíve vonaglását. Erdőbe, s barlangba nem költözhetsz, mint a hajdani remeték, — tolonclázba vinnének közveszélyes munkakerülés miatt. Külön kolóniát nem alapíthatsz, elmúltak azok az idők, amikor szabadon választhatta meg ki-ki a maga életmódját. Lajstromoztak, kartotékoztak, számontartanak. Vasmarokkal szorít magához a közösség, mely már csak vasmarokkal tarthat meg, mert hiányzik a közösségek legfőbb követelménye: a szabadság, önkéntesség és öröm. Közösség, melynek egyetlen részecskéje sem illik egymásba.

Földet, emberi életet, igazságot!

De az Istenért, adjátok vissza az örömet! El kell jönnie a férfinak, aki megérti és belátja, hogy bizalom, szeretet, biztonság és öröm nélkül nem lehet élni, nem lehet társadalmat fenntartani. A mindenkori harca mindenki ellen, amiben élünk. Beteg állapot beteg lelkeket nevel s beteg lelkekkel semmi nagyot megvalósítani nem lehet. Talán van is némi remény, hogy ebből a pszichológiából megkeresik a kivétel útját. En ugyan nem va-

gyok úgy elragadtátva attól, amit a diplomata művelnek, mint a magyar közfrók általában, de Münchenben, a német humanizmus e városában talán mégis kicsírázott a kölcsönös együttműködés gondolata. A meggyezés talán több volt, mint a papíron felsorolt, összeadott és kivont katonai erők végösszege előtt való kényszerű meghájlás. Talán több, mint erőszakos összetákolts szerződésnek eltevése s újak cszkabálása. Talán ki-

Indulhat mindébből egy állandóbb, biztatóbb lelki egyensúly a világnak ezen a megátkozott pontján is. Főképp, ha végre, végre akad valaki idebent is, aki meggyőzi a tömegeket, hogy van igazság, a közösség nem frázis, hanem *életfelvétel* s alá kell magát vetnie mindenkinék. Ha érvényesíteni tudja valaki a lelkiismeret — s a létfenntartás elemi parancsát: *földet, földet a magyar parasztnak*, emberi életet a munkásnak, emberséget és igazságot közigazgatásban, gazdasági életben, gerincet és öntudatot egymás között. Szövetséget a kisépekkel kifelé, a kölcsönös méltányosság alapján, szövetséget és nyugalmat befelé. A történelem majdnem hűsz esztendő haladékat adott, hogy váltóit kifizessük. *Most ismét kaptunk nemcsak néhány évnyi prolongációt, de tartalékot is.* Megerősödünk, visszanyerünk egymillió magyart, egy sor várost, falut. *De ezután majd fizetnünk kell.* Vigyázzunk, el ne árverezzen a történelem a legtöbbet ígérőnek.

Igen, erő, igazság, lelkiismeret, biztonság, ez az a szer, amely a beteg közösséget meggyógyíthatja s az egyénnek az örömet, élete tartalmát és természetes állapotát visszaadhatja. Szomjazunk az egyszerű, közös örömré, vice helyett humort, galliciai só helyett attikai sót akarunk ízlelni, gyönyörködni szeretnénk egymás sikerében és sajnálkozni sikertelenségén, épülni gyermekeink játékán, csöndesen vidulni a tájak szépségén, lelkesedni a magunk választotta munkáért s bizton hinni a sikerben. Ha mindezt ismét megtalálhatnánk, ki tudna győzni rajtunk?

1938. okt. 16. 401

Kodolányi János:

„De küszöbre hajtja ebfejét a hűség...”

A határon élni ma annyit jelent, mint a küszöbön állani. Aki a küszöbön áll, nem tartozik sem ki, sem be. Kint süvölt a szél, kavarja a havas esőt, bent csillog a barátságos lámpa, durúszol a tűzhely, illatozik a vacsora. Aki a küszöbön áll, s nem léphet be, ahová a szíve s életakarata vonzza, sóvárogva tekint a világosságba, didergő hátát a szélnek fordítja, de arcát a kályha melege símogatja, nem léphet be s nem ülhet a családi asztalhoz, ahonnet erőszakkal elvonszolták, — szinte nem is él, csak várja az életet. Ilyen helyzetben van most végig a magyar határon a lakosság.

A küszöbön

Képzeljük magunkat egy csallóközi paraszt helyzetébe. Ott élt ezer, vagy még több év óta a szelíd sikkságon, fűzekkel szegett vízei között s ráborult az állandóság végtelen csendje. Nem tudta, hogyan, miként, idegen katonák jelentek meg a faluban. S attól kezdve megszünt körülötte az állandóság, a biztonság. Küszöbre került. A méltóságos Duna úgy hömpölygött tovább időtlen medrében, mint maga az idő... de a levegő megtelt nyugtalanító feszültséggel, bizonytalansággal, állhatatlansággal. A küszöbre került parasztot verni kezdte a külső vihar és havaseső, csalogatta az innesső lámpafény s a tűzhely melege. És a küszöböt, a határrá lett Dunát nem tudta többé állépni. Magyar maradt, de látnia kellett, hogy kicsiny iskolája megrokkant, míg mellette az idegnek modern, szemet gyönyörködtető új iskolát építenek a maguk maroknyi gyermekhadának.

Learatolt s gabonájáért idegen pénzzel fizettek. Bement a városba, hogy szűkös pénzéből bevásároljon, — idegen kereskedő idegen gyárak készítményét tette elébe. Minden idegen volt, amihez csak nyúlt. Az uccán idegen rendőrök, a faluban idegen csendőrök. A határ mentén idegen katonák. Az ő katonarokonait elyitlék messze, idegen városokba, beosztották iftegen csapatokba s idegen vezényszóra kellett forgatniok a legyvert. Szíve-lélke távol volt ettől a világtól, amelybe került. Emlékeinek semmi közül nem volt hozzá. Apjától, nagyapjától a kis nebuló olyan világról hallott, melytől csak köhajításnyi távosság választja el, amely olyan közel és mégis messze van, mint a küszöbön ácsorgótól az eliltott nszta. tűzhely és lámpafény. Egy pillanatig sem hitte, — ő, aki nem esztendőben, de évszázadokban érez és gondolkodik, — hogy ez az állapot sokáig megmarad.

Tudott olvasni a jelekből s ösztöne biztosabban súgta neki, mint az okosoknak a maguk fölényes logikája, hogy változásnak kell jönnie. De mikor? Mikor? Talán ma? Vagy holnap? Talán egy emiberöltő múlva? Várt, várt és életét iparkodott a várakozás állandó feszültségéhez, a szüntelen reménykedéshez és csalódáshoz igazgatni. *Letélepedett a küszöbön s megfogadta magában, hogy őt onnet semmi erővel el nem lehet mozdítani, történjék bármi is. Sorsa az, a sors lett, amelyről Erővel szűzre így esnekli.*

Magyar Nemzet 1938. okt. 16.
45. sz. 16.

*Szomorú, szomorú sárhányónak
 lenni,
 ajtó mellett állni, sehová se menni,
 ajtó mellett állni, küszöbnek ma-
 radni,
 noha kint is, bent is, kint se, bent
 se lakni.*

Vége aztán ezen a nyáron történt valami. A szegény paraszt azt sem igen tudja, mi. Hírek keltek szárnyra arról, hogy az állam, mely oly büszkén uralkodott eddig csendőreivel, rendőreivel és katonáival, az állam, mely könyökig dúskált a gazdagságban s arcán a biztonság hetykesége ragyogott, az állam, amelynek hatalmi szimbólumai oly fennen hivalkodtak a községházán, megyeházán s a vadonátúj épületeken, az állam, melynek nagyszerű iskolái szánozva tekintettek a szomszédos kis szegény magyar iskolákra, az állam, amelynek autóiban oly nagy magabizással ültek a tényérsapkás tiszt urak, teherkocsijain oly garadában halmozódott a prima munició, az állam, melynek nehézsúlyú olt ásitottak a betonfedezékek mélyén, az állam, amelynek zászlói mintha folytonos hűsvéti, meg farsangi ünnepen lengedeztek-csattogtak volna a friss szélben. — minden porcikájában recseg-roppog.

Az olvashatatlan újságok gyászkerethen jelennek meg s a korezmáros rádiójának hangszórójában panaszos hangok emlegetik a történelmi igazságtalanságot, a cseh hegyek koszorújának ezeréves egybetartozását, a földrajzi tényezők természetes egybekapcsolódását... A konferenciákat, melyeken az

uralkodó nemzet képviselőit meg sem hallgatják... És a szél a Duna másik partjáról ujjongó éneket hoz át, lelkendező háromszín zászlók lobognak a látóhatáron. Parasztiunk szívében megmoccan a reménység: most! Most, végre, léphet egyet ő is, ő, az elhagyott, elfelejtett magyar paraszt, ott a Duna csillogó kanyarulatai, a vén fűzfák között, a szelíd síkokon, szegény házacskákban. Most végre megszűnt a várakozás, beköszöntött a történet! Léphet és lépnie kell, mert ime, belülkerül a küszöbön, leülhet a családi asztal mellé, fűtözhet a tűznél, süttetheti arcát a sárga lámpafényben.

De lám, egyik nap mulik a másik után s azt az egy, egyetlen lépést sem teheti meg. Hallja, hogy túl hegyen-völgyön a német már lerombolla a határokat s ő még egyre a küszöbön áll és figyel. Igen, a német mögött egy világbírodalom rettenetes hatalma áll fenyegetően. De milyen hatalom áll ömögötte, a magyar paraszt mögött? Egy lefegyverzett, kifosztott, pártharcokban marakodó ország izzó, létlenségre kényszerített ereje. Figyeli a hamisított híreket, melyek rádióból, újságokból harognak felé. A kis falvakban titokzatos módon házról-házra járnak azok a hírek is, melyeknek jobban hisz, mint az írásnak és hivatalos hangnak, hiszen megtanulta már régei, hogy a maga fajtájának figyeljen s füle mellett eressze el a hivatalos igazságokat. Sejtli, hogy Mussolini hangoztatja, az ő igazát is ebben az oly, egykettőre elnémult világban, a lecsendesült, — „megbékélt” — Európában. De minden eddiginél rosszabb, bizonytalanabb várakozás feszültsége fűti. Kapkodja a fejét, lát még a madarak röptését is figyelni: mi lesz?

1938. október 16.

Mikor lesz már valami? Mikor léphetek át a küszöbön?

A hollók

Ez rosszabb annál a húsz esztendőnél, ami elsuhant a magyar falvak fölött.

És akárhogy védekeznek is, lehetetlen elhesegetnie a *kétkedés kátogó hollóit*. Hiszen házról-házra szállnak azok is, megülnek az ormon s elkárogják sötét jóslataikat. Hogy tudná a mi parasztunk, *honnét jönnek a hollók, ki küldi őket*, ki tanítja be velük, mit károgjanak? Ha nem hiszi is, amit mondanak, *elisméri, hogy életbevágó dolgokat kárognak. A földjéről van szó, mint ezer év óta mindig*. Azt jósolják a házomra szálló hollók, hogy futniok kell földjükről a parasztoznak, — magyaroknak, szlávoknak egyképpen, — ha a küszöbön túl feléjük repeső nagy család magához öleli majd őket. Elvetemedett lelkek hirdetik. — a pusztulás, halál hírnökei —, hogy a küszöbön túl némi urak szívében már lángol a reménység, hogy a földbirtokot, melyben húsz évvel ezelőtt hasa módjára ültek, ismét az övék lesz. Károgják a bajhírlő madarak, hogy terveket forgatnak a régi feudális hatalom visszaszerzéséről. Hogy majd megnézik őket a telekkönyveket s nemesek az erőszakkal úrrá lett morva és cseh légionistákat, nemesek a gögös hódítókat söprik le a jogtalanul elharcosolt földről. *de a magyar, meg a szlovák parasztot is, akinek itt-ott szabott egy kis földcsékét a „földreform”*. Elvetemedett riasztatók suttogják szájról-szájra, hogy magyar uralom lesz ugyan, de majd szomorúságra fordul a nagy találkozás öröme, mert magyar föld, az aztán

nem lesz! Házról-házra repül a fekete madár, a fekete madara s új rettegést támaszt a húsz év óta várakozó, küszöbön ácsorgó parasztban. Püspökökről beszélnek titkolózva, igen-igen előkelő urakról, akik időt, fáradságot és benzint nem kímélve báznak a magyar kormánynál s bejelentgetik már jóelőre „igényüket”...

Parasztunk nem hisz, de mégis fél. Elmegy a kocsmába, ahol komái és barátai összedugott fejfel tanakodnak. A kocsmá rádiója bömböl. Mindnyájan figyelik. Tudják, hazudik, de arcuk elsötétül, szemük elborul. Azt magyarázza a rádió is, hogy vigyázzanak, mert földönfutókká teszik őket a zászlókkal, nevetéssé-könnyekkel, virágosan bevonuló testvérek.

Lesújtó dolgok ezek!

Nyiltan és egyenesen beszélni!

De végre el kell hangzania, az érthető és világos szónak, mely ezeket a sötét, bajkeverő, a lelkeket kétségbeejtő híreket eloszlatja. Tudomásul kell venni, hogy előbb csak suttogó, újabban már hangos izgatás folyik és szembe kell szállni vele. Ki kell jelenteni minden magyar, vagy szlovák parasztnak, aki a fegyveresen őrzött nagy küszöbön szívszorogva, öröm és kétkedés között vár, *hogy a kátogó hollók hazudnak*. Az a Magyarország, amely a Félvidékre bevonul, *nem a feudális Magyarország*. Azok a virágos magyar katonák, akik a csallóközi falvak lakosságát a szívükre ölelik, *semmitféle basáskodásnak, semmiféle elvakult, cinikus reménykedésnek*

nem beváltól. Nemcsak az urak küldik őket, hanem a magyar nép. Azzal a szigorú, szívből jövő és szívhez szóló utasítással, hogy a kenyérből, amelyet a magyar föld terem, egyetlen morzsát se engedjenek illetéktelen, mohó kezekbe kerülni. Húsz év mulasztásai nehezdednek ránk, húsz év bűnelt kell mellet verve megbánnunk — s ezt még is tesszük mindnyájan, kivétel nélkül. Azt a pillanatot, amikor a küszöb megszűnik választó lenni itteni és ottani magyarság között, nagy ünneppel üljük meg: a magunkbaszállás ünnepevel. Tudjuk, vajmi keveset tetünk azért, hogy Isten megajándékozzon bennünket a történelmi elégtétellel. Különös szerencsénk, hogy kell valami külön magyar Istennek lennie, aki úgy szeret és félt bennünket, hogy hosszú bánatok, nehéz bűnök után is diadalmas örömet ad, de az örömhöz figyelmzetést is küld: *ne folytassátok ott, ahol abbahagytátok, — vagy abba sem hagytátok. — újulatok meg, találjátok meg végre önmagatokat, íme, én megtaláltalak benneteket s haladékat adok... Még kell mondani a csallóközi parasztnak: senki since ebben az országban, aki az ő sóvágyan osztott földjére áhítóznék, senki, aki az ünnepek elvetemedett cinizmusaiban oly megátalkodott volna, hogy vissza akarná forgatni a történelem kerekét s el kívánná üzni a szántóvetőt a magyar földről!*

Nyíltan és egyenesen kell beszélnünk. Nincs értelme semmiféle kertiésznek, titkolózásnak. Mi tudjuk, honnét indul ki az izgatás és mi a célja. De a csallóközi paraszt, aki húsz éven át állt a küszöbön s most is szorongva látja, hogy a napok múlnak, a tanácskozások hol

elkezdődnek, hol megszakadnak, *Nyugat néma.* Délen pedig húsz éven át semmiféle történet a föld igazságos megosztására, nem lát bele a kérdéseibe. Ő csak azt tudja és érzi, amit a költő mond: „Szomorú, szomorú kétfelé szaladni mégis, mint a küszöb, egy helyben maradni...” Ő csak azt érzi, hogy alig bírja már tovább ezt az életben Célet, ezt a hazátlan állapotot. *Nekünk kell megmondanunk, hogy amit a hollók kárognak: hazugság.* Rá kell mutatnunk miniszterelnökünk többször hangoztatott programjára, melyben a legfontosabb helyet a *nagybirtokok lebontásának, a föld kisbirtokok kezére való juttatásának terve foglalja el.* Hangsúlyoznunk kell: tudjuk, a miniszterelnök ezt a tervet mindenáron, minden körülmények között s minden akadály ellenére végre fogja hajtani. Hangoztatnunk kell: ha eddig ráértünk is, most már nem érünk rá s főképp azért nem, mert hiszen egy millió magyart akarunk a szíviünkre öfelní. Nem érünk rá s ha táérnénk, sem váránk tovább, mert az egymillió magyar szemébe nem tudnánk tiszta lelkiismerettel nézni. Nem várunk, ütött az óra, a történelem kereké átgázolna rajtunk, ha olyan ostoba, sőt gaz szándék kerekednék felül, amilyen az ellenséges propaganda a küszöbön várakozókat rémítgeti.

Új Magyarország

És mi, trók, akik sohasem szüntünk meg hangoztatni a történelem igazsága mellett a nép igazságát, akik életünket tesszük annak hirdetésére a valóra váltására, hogy *magyarnak lenni annyit jelent, mint szociális embernek lenni.* Szálljunk szívesen a célzatos propagandával s hűségünk írásban, hogy a parasztot, akit bár egy ellenséges hatalom szerény földjére álli-

tott, elkergetni nem lehet, nem szabad s erre senki nem is gondolhat. Soha a rögöt, melybe akár magyar, akár szlovák paraszt vágta ekéjét, elrabolni nem lehet. A magyarság nem azért élt és szenvedett ezen a földön, hogy meghazudtolja legszentebb törvényeit, melyek valaha naggyá tették s melyek messze sugároznak minden igazi magyar szempárból, lenyűgözve más nemzet flát a magasrendűség, nemesség, igazság és embermértőség szelid fegyverivel, a törvényeket, melyek minden népnek biztosították a maga szabadságát, megvédték jussát és igazát. Mi, trók, szentül meg vagyunk győződve, hogy új Magyarország születik az örömujjongásban, mellett a küszöböt átlépjük. Új Magyarország zászlósan és virágosan, örömkönyvek között, dal zengésében és nevetés áradásában. Magyarország, amely *nem hogy el akarná venni a paraszttól, ami már az övé, de neki fogja adni azt is, ami még nem az övé.*

Csallóközli parasztunk még vár, vár és kételkedik. Egyik szeme sír, a másik nevet. Rémtűnően hallgatja a pokoli károgaást. De íme, hallania kell a biztatást is. A tiltakozást a megrablásnak még a gondolata ellen is. A küszöbön várakozó, gyötört parasztnak tudnia kell, hogy átérezzük a költő szavait: „De küszöbre hajtja ebféjét a hűség, egy Istenhez híven halni gyönyörűség!” Az a paraszt hű volt és egy Istenéhez, magyarsághoz híven elpusztítani, halni is tud. Ezt a hűséget nem viszonyozhatja cinikus kapzsiság, elvetemedett sóvárgás, — a küszöbön átlépő szegény testvért nem fogadhatja meg gondolatban sem rabló svándék. *Aki nálunk ilyesmire gondolta, börtönben volna a helye!*

A károgo hollók nem innen keltek szárnyra! Nem Délről, hanem Északról!

1938. okt. 23.

Kodolányi János :

Az egyedüljáró

Szabó Dezső ismét időszerűvé vált, talán sokkal inkább, mint valaha. Volt afféle lappangási korszaka, amikor megszakítva kapcsolatait lapokkal, könyvkiadó-vállalatokkal, úgyszólván eltűnt a nyilvánosság szeme elől. De akik számontartják a magyar szellem képviselőit, tudták, hogy dolgozik. Havonként megjelenő füzetekben hozzászól a napi kérdésekhez, maró gúnyral ostromoz, vagy ellágyulva mesél „életeiről”. Amikor aztán Ausztria megszállása izgalmi hullámmal borította el az országot s a megrettent lelkek részint elnémultak, részint siettek igazolni örök rajongásukat bizonyos hatalmak iránt, ő volt, aki napjainkban páratlan őszinteséggel s tiszteletreméltó merészséggel nyílt levelet intézett *Daranyi* miniszterelnökhöz s kiöntötte keserűségeit, aggályait, főlemelle figyelmeztető ujját. Azóta egyre többen és többen látják: Szabó Dezső visszatért oda, ahol a legvadabb s legdöntőbb harcok kavarnak s íme, teljes fegyverzetével ront rá az ártó szellemekre, melyek Magyarországot fenyegetik. Előadásokat hirdet, ismét elfoglalta helyét az előadói emelvényen, csillogó szemek figyelnek rá, felszabadult indulatok döbbörögnek felé a kicsattanó tapsorkánból... A magyar szellem e csodálatos alakja, íme, semmit sem fáradva az eltelt esztendőben, semmit sem adva föl, semmit sem revidálva folytatja harcait.

Hogyan Nevezet
 1938. okt. 23.
 51. n. 16.

Kihez hasonlít ?

Szereti önmagát holmi kivert bikához hasonlítani és sokan vándak, akik maguk is kivert bikának látják. *Holott nem az.* A kivert, magányosan törtető bikától elfordul az ifjú bikák rokonszenve, tudja, hogy gyengülő izmai nem állják meg többé a sarat, ha öklelésre kerül a sor. Szabó Dezső sokkal inkább magányos gerilla, egyedül kalandozó harcos, amilyen annyi volt és van a magyarság minden rétegében. Hasonlít a régi törzsvézerekhez, akik elbolyongtak Spanyolországig, rettegésben tartva egész Európát. Hasonlít a török végeken portyázó vitézekhez, hasonlít Bocskay, vagy Rákóczi fölkelőihez, akik Istenért és szabadságért nyúltak fegyverhez. Hasonlít a negyvennyolcas forradalom után betyárrá lett pásztorokhoz, akik kiszakítva magukat minden közösségből, de a nép rokonszenvétől, együttérző aggodalmától és szorongásaitól kísérve vívták reménytelen csatáikat pandúrral és úrral. Méginkább hasonlít Zrínyi Miklóshoz, a költőhöz, az ő nehéz harcok egyéniségéhez, páratlan alakjához. Szabó Dezső egyedül bolyong nádasokon és ereken-erdőkön, szereti bolyongását úgy feltüntetni, mintha kiüzték volna a társadalomból. A meg nem értett vátesz szerepében gyakran elsiratja saját sorsát, vagy keserű vádaskodással vágja kortársai szemébe. De, mondom, nincs igaza. Kivert bikának lehetne neveznünk *Betzsenyit*, akit a Kölcseyvel való mérkőzés valóban letört és a néma pusztaságba kergetett. *Szinyei-Merse Páll*, a nagy festőt, aki körülbelül ugyanilyen sorsra jutott. De Szabó Dezső: nomád. Nomád harcos. Nem tűr semmiféle féket, szubordinációt és köteleket. Nekivág a hadakozásnak a maga szakállára, akár mezítláb, mint Rákóczi talpasai. Neki egyszerre törökkel-némettel szemben, mint Zrínyi. Nekivág egyszer-

rűen, mint a szegénylegény, ötven-száz pandúrt játszva ki vidám halálraszántással s vármegyék törvénytartóit zúdítva maga ellen.

Valóban nem köti őt semmiféle frott, vagy iratlan törvény a maga törvényein kívül. Nem egyszer föl-szedte sátorfáját, hogy örökre elhagyja hazáját, de, mint a fel-fel-dobott kő, visszaszállt újra. Volt úgy, hogy „megtagadta” magyarságát is. Ebben is magyar maradt. Voltak idők, amikor uralma alá vethette volna az országot — s eldobta magától az uralmat. Volt, hogy néhány hűséges emberén kívül, akik ugyanolyan portyázók voltak, mint ő, mezítlábas fanatikusai a magyarság jövőjének, nem volt mellette senki. Ilyenkor a szegények táplálták, akár a bujdosó betyárokat, este, a falu alatt a rekettyésben. Magányos ember volt világéletében, portyázó harcos, de sohasem volt egészen egyedül. Nézzétek Szabó Dezsőt, elég neki egy talpalatnyi hely, ahol lábát megvethesse s már harcot kezd ismét. Elég neki egy-két hívő társ és már hadakat teremt maga körül a semmiből. Egyetlen gesztussal elvet magától mindent: sikert, kiadót, pénzt, híveket s egyetlen mozdulattal hadakat, harcot, életet támaszt ismét. Mert mi, magyarok, nyomban fülelni kezdünk, ha halljuk a magányos lovas harci kurjantását, paripájának horkolását. És kinyitjuk riadtan bezárt ablakainkat, kigyujtjuk az eloltott világosságot s figyelünk: jön-e? Verekszik-e? Győz-e? Szívünk együtt dobog lova patkójának dobogásával. És lám, innen is, onnan is megindulnak félé, anélkül, hogy hívna valakit. Nomád ő és nomádok vagyunk magunk is.

Lord Esteri Beszélgetés
 (1944) 81-83.

Egy magányos férfiú küzdelse

Nem igaz, hogy kivetjük magunk körül, aki *mer és tud* beszélni. Olyan bűneink, fogatkozásaink nincsenek, amiket szó nélkül meg ne hallgatnánk, el ne ismernénk, be ne látnánk — s nem kövezzük meg, nem vetjük ki az igazmondót. Ha így volna, Szabó Dezső valóban kivert bíka s nem ereje teljében lévő szilaj harcos volna. Mert vannak neki tulajdonságai, amelyek inkább taszítók, mint vonzók. Még csak nem is törekszik arra, hogy vonzó legyen. Ha valakit megútál, nyomban a szemébe vágja útját. Ha féltékeny, Isten és minden kis-Istene legyenek irgalmasak ahhoz, akire féltékeny. Mások segítségét, hítségét elfogadja mint nomád eleink az adót. Köszönet, vagy akár jó szó nem jár érte. (Gyakran éppen az ellenkezője.) Kíméletlensége határtalan, ha olyan gyengéke! kerül szembe, amelyek kiváltják megvetését. Megbocsátani nem tud, sem magának, sem másnak. Könyörtelen, irgalmatlan. És lám, mindent megbocsátunk neki, gondolkodás, kétség nélkül. Ha kell, odaadjuk utolsó falatunkat, egyetlen köpönyegünket, menjen, veredjék, győzzön. Vajjon van-e még nemzet a világon, amely ilyen nemes, fölényes természetességgel, elnézéssel, együttérzéssel bocsásson meg valóságos, vagy vélt sérelmeket, bár még olyan fiának is, mint mi Szabó Dezsőnek? Amely olyan magától értetődően mérje meg az értékeket, amelyek Szabó Dezső javára esnek a mérlegen s kézlegyintéssel térjen napirendre tulajdonságok fölött, amelyek más, kicsi-

nyesebb, kispolgáribb, fantáziátlanabb nemzet szemében örök bűnöknek számítanak? Ki emlegeti, hogy egyszer „román“ akart lenni ország-világ előtt s elkeresztelte magát George Millé-nek? Ki gondol már a komor és szilaj kiállványokra, melyeket könyvtára eladásakor és Franciaországba való „kivándorlásakor“ a közvéleményhez intézett? Szabó Dezső nagy harcos, de nagy nép ám az ő népe is, mert harcosához méltón tud —, mint mindig tudott is — viselkedni.

Azért mondom, olyan egyéniség, amilyen Szabó Dezső, sehol meg nem teremhetett volna. Csak azon a földön, amely ma is láthatatlan sátrakkal, bozótokkal, nádasokkal, rengetegekkel van borítva. Mert itt, ami polgári népség, polgári szemlélet akad, az éppen nem magyar. Olyan ország ez, ahol kiragyognak a szemek, ha a kényszer drilljére masztrozók közé füttykóst vág valaki s azok rémülten szétrebbennek, kipirulnak az arcok, ha valaki szembeszáll a pénz, a közigazdaság „törvényeivel“ s kihívja maga ellen a polgári józan ész, rikkantának a torkok, ha fölfújt tekintély megrugdalva kullog el és pozíciójára hivatkozva törölgeti cilinderéről a sarat, mámor önti el a szívet, ha az egész világgal fordul szembe egyetlen ember, a győzelem minden reménye híján. Kis nép vagyunk s tán ezért? Mert maroknyi seregeink élet-halál közepette vágják keresztül magukat ezer és ezer éven át a túlerőn? És mert *egész létünk itt, a Dunavölgyében, örökös kockázat, kétség, véletlen műve?* Kis nép vagyunk s tán a kis népek bösz s vidám harciassága kél lánggra bennük, egy-egy magányos férfiú küzdelmében az egész nemzet küzdelmeit látván? Igen, ma

már nem Szent István ispánja, Sebös veri Konrád hadait a Dunánál, Rábánál, Vértesnél, nem Álmos herceg parasztjai, nem Levénta és Vata fonothajú legényei, nem Béla hadai, nem Bocskay, Rákóczi hadnagyai, nem Zrinyi és nem Görgey állanak szemközt hol Nyugattal, hol Kelettel, — mi mégis őket látjuk, őket, a felejthetetleneket. És mindazokat, akik egymagukban szálltak szembe ilyen-olyan úrral, hatalommal, ha a rend örve alatt szolgálkává akart tenni bennünket — s ideig-óráig tett is. Ez Szabó Dezső rendkívüli erejének forrása. Ez a lelki együttrezgés, együtt-hadakozás, *a gyengének a hatalmasabbal szemben való fölhorgadása* minden igazán magyar szívben. Ő az az ember, akit, ha nem volna, föl kellene találnunk. *Lehetőséget korlátlanok, mert minden korlátot lerombolt maga körül.*

Zrinyibbnek Zrinyinél...

Amikor a magyar közvélemény tájékoztatása nem mindig történik — nem is történhet — kifogástalan módon s teljes tisztasággal, amikor a magyar lelkiismeret szava csak dadogni tud, de kiáltani nem, amikor a nemzeti lélek szorongása ránehezedik az egész társadalomra, kortörténelmi jelentősége van annak, hogy Szabó Dezső ír és az előadóművelvényről szól. És bár a múltban hadakozó kedvét nem egyszer töltötte ki olyanokon, akiket inkább támogatnia kellett volna, mondhatjuk, *a nagy kérdésekben sohasem tévedett* s amit évtizedek során kimondott, soha annyira időszerű nem volt, mint éppen ma. Lesújtó ítélete a magyar középosztály összetételéről, történelmi sze-

repéről és anarchikus lelkiségéről, paraszt-romantikája, amiből egyre biztosabb körvonalakkal bontakozik ki az új szociális Magyarország körvonala, a magyar protestantizmusról mondott féltételei, a katolikus főpapság magartatásának jellemzése, szellemi életünk idegenséggel fertőzött körképének megállapítása, közoktatásunk, népnevelésünk idegen lelkisége és osztályuralomra való alapozottságának megmutatása, politikai mozgalmaink kábító zűrzavarának, tehetetlen hipokrizisének, idegenszolgálatának és szűklátókörűségének kegyetlen kicémezése, belső revízióknak elsikkasztásának s a külső revízió gyári propagálásának leleplezése, külső-belső idegenek a magyar lelkiségen való tobzódásának dantei képe, mind-mind megállja a helyét ma is. Húsz esztendő meddő csodavárása, alkudozása, marakodása, földhözragadtsága, gyávasága és cinizmusa tárul fel előttünk, ha műveit végiglapozzuk. Ha néhány nemezédék múltán valaki korképet fog festeni korunkról s belemélyed Szabó Dezső műveibe, felborzolódó hajjal, reszkető kézzel és rémülten elboruló tekintettel fuldokol majd s nem fogja megérteni, hogy maradhattunk meg a világnak ezen a *egész embert, egész népet, egész lelket követelő foltján*. És, sajnos, Szabó Dezső ma is ugyanazzal az indulattal léphet az előadói emelvényre, amivel húsz esztendővel ezelőtt, hogy dantoni viharát lezúdítsa hallgatóságára: még semmi sem változott. Brutális szavai ostorával ma is ugyanúgy vághat eleveneken és holtakon. Vitriolos gúnnya ma is ugyanolyan marón ömölhet törpe nagyokra és nagy törpékre. Sőt ma inkább, mint valaha. Az elsodort falu ma jobban sodródik a feudáliszmus áradatán,

mint valaha. Szellemi irányítóhelyeinken ma is azok állanak, akik az első véres frások ítéjén. Csak éppen még szorongatottabb lett a nemzet helyzete, mint akkor volt, amikor Szabó Dezső harcait megkezdte. Bár kezünkkel érhetjük el a vágyva-vágyott testvéreket, akiket elszakítottak tőlünk, ma is éppen onnét fenyegeti létünket minden eddiginél nagyobb veszedelem, ahonnét Szabó Dezső is, mások is várták, de amelyre ő is hiába figyelmeztetett. Sőt, most még nyíltoobb, szervezettebb belső szövetségesekre támaszkodhat a külső veszedelem. Most, most kell Szabó Dezsőnek bátrabbnak, kíméletlenebbnek, igazabbnak, nyiltabbnak lennie, mint hármikor volt! Most kell Dantonnál dantonibbnak, Zrinyinél Zrinyiebbnek lennie, most kell tudni vállalni a látszólagos egyedüllétet — de most kell tudnia azt is, hogy a néma, sötét ablakok mögött együttérző szemek lesik harcait s várják a pillanatot, hogy sikraszálljanak azért a Magyarorszáért, amely álmainkban él. Tudnia kell ennek a minden más országban elképzelhetetlen, páratlan embernek, hogy, ha kell, titkon, n-v-telenül, a faluszéli rekettyésben viszik el neki a kenyeret és bort, ha éheznek, a pandúrok terveit, ha üldözik, a biztatást, ha elfárad. Kezdjük megtanulni mi is, miként kell olvasni a sorok között, érteni a kimondott szavak ritmusából s következtetni hasonlatokból, szimbólumokból és szójátékokból. A tudat, amit husszú esztendőknél átfrással és élőszóval kialakított bennünk, s ami odaát is világossággal önti el a magyar ifjúságot a határon túl, kezdi lepattantani az elfogultságok, kicsinyes érdekek, üzletességek, félelmek, reménytelenségek, idegen hatások szorongató kerekeit. Igen, „a régi kerekeknek le kell pattanniuk“. Ezt a folyamatot

ma már nem lehet megakadályozni. Mindnyájunk számára világos, hogy csak akkor maradhatunk fenn, ha valósággá váltjuk az igazságot: *magyarnak lenni annyi, mint szociális embernek lenni*. Éppen a mostani időkben vagyunk ismét hajlamosak arra, hogy délibábok után fussunk és csodákat várjunk. Szabó Dezső új fellépésének nagy jelentősége az, hogy egyfelől leszaggatja a makacs csodalátók szeméről a hályogot, *másfelől maga is csodát hirdet és csodálatra igat*. Csodálatra, ami köztünk, magyarok között sohasem volt csoda s aminek fennmaradásunkat köszönhetjük: a nomád hősiességére. Az egyén győzelmét hirdeti a tömeg fölött, a fantáziáét a számítás, a hősiességét a pandúri szervezetség, az igazságába vetett hitét az érdek hatalma, az önmagunkban való bizást a mégoly hatalmas barátokban való vak bizodalom fölött.

A magyar szellemi élet e nagy szabadharcosa ismét porondra lépett s vidáman, dühösen, káromkodva és nevetve, gúnyolódva és el-ellágyulva hadakozik. Ne törődjék vele senki, ha forgolódásaiban leghevőbb társait, sőt önmagát is megsebz. Ne kedvetlenedjék el senki, ha eredménytelenül átkozódik, hogy egyedül hagyták. Egyik fülünkön be, a másikon ki, ha társait is káromolja. Harca mindnyájunk harca. Az ő alakjában a megújhodni akaró, parazitáit lerázó, százszoros túlerővel is hetykén szembenéző, igazunkat az egész világ arcába vágó, kenyéren, szalonnán, vöröshagymán és csigerberen élő szabad portyázó harcost kell látnunk. *Jaj lesz mindnyájunknak, ha ő elnémul*, ereje megroppan. *Jaj mindnyájunknak, ha őt is megkötözik, rabulejtik, mint anyyiunkat*. Mert ugyan ki állana a helyére ebben a megfélemlített vagy gyakran oly okosan igazodó korban, melynek legsivárabb s legreménytelenebb vonása, hogy a romantikát kiölték belőle...

Kodolányi János:

„Egy jó karddal száz csatában...”

Ember szemé különös érdek-
lődéssel és örömmel fordul az
olyan egyéniségek felé, akikben a
kor és nemzet valamely döntő vo-
nása fejeződik ki. Így Bajcsy-
Zsilinszky Endre felé is. Még leg-
személyesebb ügyei sem szemé-
lyiek, hanem közérdekűek, vagy li-
pikások. Jellemző minden kiállása,
gesztusa, jellemző egész munká-
módszere, még az a bizonyos
„lyukas kalapja” is, amit mosta-
nában annyi gúnnyal emlegetnek
néma vadonátú német csizmát,
bricseszindrágót és ántántszijszját vi-
selő márkázott „turániak”.

Bajcsy-Zsilinszky Endre 1918-
ban lépett a nyilvános szereplés te-
rére, letéve egy szál kurdját s fel-
véve egy szál tollat minden fegy-
verül. Egyenesen a harcétről jött.
De mint politikus és publicista is
megmaradt minden mozdulatában
huszárnak. Sohasem láttam még
férfit, akiről úgy sugárzott katoná-
mivolta, mint róla. Katonának
lenni nála nem állapot, hanem al-
katának szerves megnyilatkozási
formája. Polgári ruhája valóban
csak *habitus* a szó eredeti értelmé-
ben. Senkisé is áll olyan távol a
polgáriságtól, mint ő. Esztendőnk
óta sűrűn találkozom vele, de ha
megfeszítenének, sem tudnám
megmondani, milyen ruhát visel.
Szápóra, kemény lépései mintha
mindég valamely sürgősen elfog-
lalandó frontszékre vinnék, ahol
éppen kitört valami zavar. Röviden
s határozottan lecsapó gesztusaiban
kardcsapást látok. Hetykén fölve-
tett fejét mintha távoli harcizaj
felé fordítaná, kemény, világos
szemé mintha a terepet fürkészné,
füle mintha folyton készen vi-
gyázna a trombitaszóra, lovak nye-
ritésére. Ha belép az ajtón, vele
egész külön világ lép be. És ez nem
modor, hanem stílus, tehát „maga
az ember”. Ilyen a gondolkodása,
érzésvilága.

Ő bizony sohasem érezte magát
polgárnak, de mindig katonának.
Élete is inkább táborozás, mint
rendszeres polgári élet. Lakásában
úgy tanyázik, mintha sátorban lak-
nék és senkihez sem illett még úgy
a kis balatoni nádkunyhó, melyben
azelőtt nyaranta megbújt, — az
sem a saját telkén, — senkihez
sem a magatervezte szerény pa-
raszthajlék, mint őhozza. Mert ha
letelepedett is, katonaként éldegél,
akár a kozákok, a valamikori szé-
kelyek, vagy mint az Árpád-kor
nemzetségsíói. Viszonya az egy-
szerű, alsóbb néposztálybéli embe-
rekhez is inkább katonai viszony.
A magasabb rangú, vezetésre ren-
delt, parancsolni tudó katonaein-
ber áll szemben itt azzal a népi
vitélzettel, akinek sorsáért, éltéért,
haláláért, sikeréért felelős, akil
mint bajtársai szíve egész melegé-
vel szeret, akivel jóban-rosszban
egy közösségbe tartozik. Éreztetni
tudja, hogy a nemes célért kion-
tított vérből élet születik s vért
maga is akármikor panasz, pláne
aggodalom nélkül kész ontani a
közemberek felé, elsőnek a veszé-
lyeztetett ponton.

A bajtárs

Katona-volta teszi, hogy ezek az
ellenfelei, akik maguk is voltak a
tő igazi értelmében katonák, min-
den ellentét és szakadék fölött ke-
tényújtanak neki, hiszen a szeme
vágásából, válla rándításából váls-
zások a bajtársra. A vadnak
nagy ragalmaknak, melyeket pol-
gári lelkületű embernek még pláne
nem lehet nagy ragalmának

fölvonultatnak ellene, semmi ko-
moly hatásuk nincs azok előtt, akik
együtt küzdöttek vele a háborúban.
Nemrégiben beszélgettem róla egy
szélsőjobb-oldali politikussal,
ugyancsak katonával. Indulatosan
csapott az asztalra, amikor egy
ujscikkéről volt szó, amely Zsi-
linszkyt „szegény öreg huszárnak”
nevezte. „Hogy meri kicsúfolni
Zsilinszkyt valaki, aki sohase volt
katona?” Érdekes, hogy a militariz-
musa is egészen más, mint a pol-
gári militaristáké. Mindenekfölött
hiányzik belőle a kíméletlenség, a
nagy hang, a „militarista” törtetés.
Mert az ő militarizmusában benne
van a bajtársi áldozatkészség elemi
parancsa s *mindaz, ami ebből kö-
vetkezik*, tehát a legradikálisabb
szociális követelmények, a demo-
krácia élményként való átérzése, —
s ez különbözteti meg azoktól a po-
litikusoktól, akik bár demokráciát,
mint programot s politikai for-
mát hirdetik, még lélekezni sem
tudnának benne, ha megvalósulna.
— a puritánság szeretele és gya-
korlása, a kicsiny s főképp a kicsi-
nyes dolgok megvetése és a na-
gyobbra, többre való nézés, — de
benne a függetlenség is, mint min-
den igaz magyar katonában. Hiszen
éppen abban különbözik más né-
pek katonájától, hogy a kijelölt,
vagy önként vállalt feladatot a
maga intuíciója s nem másodper-
cekre és lépésekre beosztott sza-
bályzat, drill szerint hajtja végre.

Magyar Nemzet 1938. okt. 30.

57. A. 10.

1938. máj. 30.

Aki mindennap újra kezd

Politikai pályafutása is inkább katonai, mint politikai taktika szerint alakult. Legjellemzőbb a német-kérdésben elfoglalt álláspontja. Amikor megjelent a közéletben, még lelkes németbarát volt, mert hitte, a német szövetséggel tudjuk csak megvélni és diadalra segíteni függelenségünk és történelmi céljaink harcait. Később, amin ez a hit részben összeomlott benne, nem politikai érdekből és taktikából változtatott irányt, hanem mint katonát, a nagy haditerv érdekében. Hiszen irányváltotatása éppen akkor már cseppet sem volt „politikus”, ellenkezőleg! Tág keretű történelmi parancsként, amit az Ūristen és a magyarság sorsa adott neki, lebeg előtte a nagy gondolat: *nemzetünk azért tartotta meg eddig dunamenti pozícióját, mert egyetlen az itt élő tarka népek között, amely a szabadság magasrendű szemléletét fel tud emelkedni s mindenkit a maga vezetése alá, természetesen életfeltételei szerint kíván és tud boldogítani.* Számára parancs és nem pusztán megállapítás, hogy a *magyarság csak olyan népnek ellensége, amely más népek legvágyára, meghódítására és elnyomására tör. Ő egyetlen pillanatra sem felejt a történelmet, sohasem tűnnek el szeme elől a nagyszerű okiratok, melyek végig az árpád-házi királyok s más nagy királyaink és fejedelmeink korán a hozzánk csatlakozók szabadságait biztosítják, megerősítik, vagy kibővítik. Ez a szabadság szemény nem azonos a politikai becsédekben únos-untig hangoztatott frázissal:*

„A magyar nép szabadságszerető...” Mert tudván-tudja, hogy minden nép az, a maga módján. Csak az a kérdés, melyik nép tudja a szabadságszeretetet más népekben is eltérni, elválni, sőt megbevezetni. A magyar tudja. Ez szabja meg történelmét, és adja legnagyobb erkölcsi tartalmát, harcát és

emeli az emberiség legnemesebb mozgalmait, egyetemes értékű áldozatai közé, ez teszi a romlatlan, igazi magyart különbbé, kedvesebbé más népek fiai előtt is. Zsilinszkyben megvan a képzelőerő, mely képessé tesz arra, hogy mások egyéniségét átéljük, elismerjük, tiszteletben tartjuk, sőt gyönyörködünk benne s megóvjuk, ha kell. *Csak egyet nem tud megérteni és elfogadni, azt, aki másokat nem ért meg s így kiáltásra lép.* Megvan benne a pártatlan adomány, hogy tudniillik tud másoknál különb lenni anélkül, hogy sértő, megalázó volna, sőt örömet s bizalmat kelt különb voltával. Ez az, ami a magyart úrrá teszi akkor is, ha nincs úri helyzetben, ez az, ami lelkisége igazi tartalmát teszi, ez lényege s történelmének hajtóereje.

Amint Zsilinszkyt a német befolyás elleni fellépésénél sem vezette a „politikai pálya” érdeke és taktikája, későbbi orientációjánál sem. Cselekedetek végtelen sorát követte el a „politikai taktika” leg-
elemibb törvényei ellen. Gyakran nem a legkisebb, hanem a legnagyobb ellenállás felé fordult. Egy-maga állott ki s megelégedett azokkal a hívekkel, akik önként, számítás nélkül csatlakoztak hozzá. Gömbössel éppen akkor került szembe, amikor hatalomra jutott s visszatartotta minden közeledési kísérletét. A kudarc sohasem vette el harci kedvét. A Szózat megszűnése után megindította *Előre* című hetilapját s makacs következetességgel harcolt tovább radikális reformköveteléseikért, a „magyarság” történelmi hivatásának betöltéséért. Ez a lap is megszűnt s ő újabb családokat, terheket vállalva újabb táborhelyre, újabb őrségre ment s megalapította a Szabadság-ot, melynek a közeli hetekig sok viszontagságon keresztül főszerkesztője maradt. Ő az a férfi, aki minden nap újra kezd életét.

Az elv

Közben hol eltűrték, hogy a parlamentnek is tagja legyen, hol a leggaládabb eszközökkel kibuktatták. Gyakran ajánlottak fel számára fontos pozíciót. Pénzt is szerzethetett volna legalább annyit, mint akár a legügyesebb s leghírhedtebb politikai forgolódk és sodródók. De ő a közvélemény híjján lévő közélettel, szegénységgel, klikkekkel és árulókkal, ostobákkal és cinikus okosokkal viaskodva megmaradt magának s bár elsőnek fogalmazta meg a fajvédelem mulasztathatatlanságát s az új országszervezés gyakorlati elveit, mindössze maroknyi pártja volt csupán. Az okosok, hídegfejűek „naívnak” és „romantikusnak” gúnyolták, mert korán felismerték benne azt az emberfaját, aki nem irgalmaz a kis strébereknél, haszonlesőknél, peccenyésütőknél, szavalóknál, képmutatóknál és hályogos szeműeknek. Szövetségesei, akikkel főképp az alkotmányvédelem területén együttműködött, nem mind illettek hozzá.

Mindent túrnie kellett, mert nagyobból, többől, az alkotmányról volt szó. Nem is arról az alkotmányról, amely közfelfogásunkban él, hanem arról, amely a történelemben gyökerezik és a lelkekben él. A fiatalabb nemzedék, mely a háború alatt serdült fel, s így nem olyan mély benne az alkotmányosság iránti tisztelet élménye, nem mindig értett vele egyet szó-

vetségei és alkotmányvédelme tekintetében, ha másként egy úton járt is vele, mert látja, hogy kényszerű szövetségesei homlokegyenest azt gyakorolták, amit Zsilinszky elítélt, noha hirdették, amit ő hirdetett s fenéktől ki is használták. Hiszen parlamentárizmusunkból éppen az igazi parlament hiányzik, önkormányzatunkból hovatovább az egész önkormányzat s parlamentárizmusunk bajnokai szinte egytől-egyig elhullanának az igazi parlamentben. Ő azonban messzebb látott, látta a kibontakozó félelmetes parancsuralmat, melynek csak egykét, az elven ütött rés kell, hogy szétfeszítse lassan benyomuló ékével az egész magyar politikai nemzettestet s utána magát a nemzetet is elemeire bontsa. Itt a magyarázata alkotmányvédő harcainak és gyakran méltatlan szövetségeseinek, itt, az *elven*, mely számára, a „romantikus katona” számára a *valóságot* jelenti... És ime, valóság is! Mert közjogi hagyományainknak s elveinknek szétporlasztása menthetetlenül magával vonja államiságunk s végül népiségünk szétporlasztását is. A finnek politikai egységét az orosz uralom idején egy törvénykönyv mentette meg, törvénykönyv, amit senkisémm tartott meg, ami nem volt realitás, — de *elvo* volt és *realitás* vált. Zsilinszky védelmezi az alkotmányt, de senkisémm követeli oly hevesen s kíméletlenül, mint ő. Védi azt, aminek eleven valóságát követeli. Védi a nép politikai jogait, melyek vagy csak papíron vannak meg, vagy torz formában, vagy sehogy. A fiatalabb nemzedék, mely mindig megböcsültté és Szabó Dezső, Móricz Zsigmond s mások mellett egyik modern nevelőjét látja benne, türelmetlenül csodálja azt a nézetét is, hogy: „Ma már senki sincs

az országban, aki a radikális földreformot ne kívánná, ne helyeselné, pláne megakadályozná”. De tudja, hogy az őszinte hitből eredő esetleges tévedések nem kisebbitetik értékét, jelentőségét. Hiszen, ime, szemünk láttára érlelte meg a történelem az igazságokat, melyeket húsz év óta hirdet. Vajjon akad-e még épeszű, tiszta magyarságú, el nem adott lelkiismeretű ember, aki ne követelné Zsilinszky sok eszterdős álmát, a közös lengyel-magyar határt? Aki előtt ne volna világos másik követelésének égető időszűrűsége, a közép-kelet európai blokk? Militarizmusának is olyan hitvallói vannak a legmagasabb fórumokon, akik, mint Zsilinszky, vallják: teljes magyar hadsereg, — tehát önállóság, öncélúság. — radikális földreform, a társadalom átalakítása, a népnevelés és népgondozás újjászervezése nélkül *nincs*.

Népfront

Ellenségei újabban mindent a „népfront” jelzőjével kívánnak kompromittálni, ami ellenkezik labancságuk érdekeivel, holott Zsilinszkyből élnek. Számoljunk le végre ezzel a cinikus érveléssel. *Népfront Magyarországon nincs, nem volt*, sőt ma már Franciaországban sincs. Amde hirdethetted húsz éven át a radikális földreformot, az ország újjászervezését, lehetsz még oly magyar, lehettél a pozitív fajvédelem ősatya, elsőnek vethetted föl a zsidókérdést, viselhetsz egész életed eredményeképpen „lyukas kalapot”, harcolhattál négy évig a fronton, csak merészeld kimondani: ma már életkérdés számunkra, vajjon hozzánk kerül-e Russin föld is, hozzánk hajol-e Szlovákia, hogy közös magyar-lengyel határunk legyen, — máris népfront-bérenc vagy, a népfront „katolikus szárnyához” is, zsidó szárnyához is tartozol s agyonveretésre

ítélnek. Követhet a legfelesküdtőbb magyar kormány akár hivatalosan is olyan külpolitikát, amit Zsilinszky vázolt fel, gaz áruló vagy, zsidók kiszolgálója, ha hívóul szegődsz s nem tudsz labanc lenni. Valóban fölöttébb tájékozatlan a magyar társadalom külpolitikai kérdésekben, de ez nem a társadalom hibája. Maga is szenved tőle.

Ki tehet róla, hogy tisztátalan eszközökkel lehet még a legszenetebb magyar szándékokat is kompromittálni, rájuk sülvén a „népfront” bélyegét? A társadalomnak azok az elemei, amelyek vajmi kevéssé képviselik az örök magyar lelkiismeretet s bírálat nélkül leomlanak minden hangos siker és szervezett erőszak előtt, vígan nyüzsöghetnek legsorsdöntőbb kérdéseink körül s tudatlanságuk, vagy cinizmusuk mohóságával bátran dobhatnak be a közéletbe szavakat, melyeknek itt, Magyarországon, semmi értelmük nincsen, ám annál félelmesebb s veszélyesebb a hatásuk.

Az író, amikor érdeklődéssel, izgalommal és örömmel fordul olyan egyéniségek felé, akik a kor és nemzet időszerű kérdéseit, szellemi ábrázatát képviselik, törekvéseit hordozzák, keresve sem találhatna megfelelőbb példát Bajcsy-Zsilinszky Endréné. Anyai ágon az ősi györmegyei Bajcs nemzetség leszármazottja, apai ágon lengyel vér, — mintha önmagában egyesítené ma legégetőbb problémánkat, a lengyel-magyar közösséget. Katonaegyenisége merőben különbözik a polgári lelkiségtől. Ezekből az elemekből tevődik ki romantizmusa, puritánsága, demokrata mivolta, bátorsága, makacs, tisztára katonai taktikája, egész életstílusa, — még magányossága is. Három síkja ez a prizmának, melyen az átvillogó élet napfénye különös, gazdag színképet vet. Van benne, mint minden magyarban, egy erőteljes színsugar a művészből is. Talán ezért vonzódnak hozzá az írók, költők és az egyszerű falusi magyarok.

Vivát Akadémia!

Nehéz szatirát nem írni, ha a Tudományos Akadémiáról van szó. Isten látja lelkünket, mi mégsem kívánunk sem Swift nyomdokaiba lépni, leírván a föld felett lebegő Laputa életét, sem Verneuil-ébe, harsányan kacagva a zöld frakkok forgolódásán. Egész egyszerűen és tárgyilagosan akadémiái gyülekezetre, néhány vázlatos vonással körvonalazva a buzgó tevékenységet, mely ott a magyar kultúra üdvére és fölvirágoztatására folyik. Annál inkább meg kell ezt tennünk, mert a *Voinits-dij* kitűnő bírálóbizottsága, élén Kéky Lajos egyetemi professzor úrral, éppen most ítélte oda a jutalmat Csathó Kálmán kereskedelmi darabjának, mely így a kereskedők által átnyújtott koszorú mellé az akadémiái babért is homlokára övezheti, meg Molnár Ferenc *Delilájának*. (Ez utóbbi, sajnos, nem kapta meg a vendéglősök koszorúját, noha joggal megérdemelné.)

Akadémiánkat általában a nyilvánosságtól való didergés jellemzi. Mint ama swifti Laputa, szeret a magasban lebegni s onnét bele-beleszólni a maga zsörtölődő ítéletével e laikus világ dolgaiba. Különösképpen irtózik a sajtótól. Eszménye a szép, kövér, áldásos csend, melyet legföljebb a szű halk percegése zavar diszkrét zörgéssel, avagy az egerek méla cincogása. Előkelő termeiben a magyar szellemi felsőbb tízezer többnyire ismeretlen méltóságai suhannak, hajlonganak és suttognak. Mégis meg kell törnünk néha ezt az exkluzív csendet, különösen amikor ilyen bizonyára magasröptű irodalmi ítéletek hangzanak el, mint most is. Ilyenkor fölfigyel a közvélemény, körülnéz s ámulva kérdi: *megszóltak? Ítélték? S azt is megkérdi: hát dolgoznak?*

Mi is megkérdeztük s megpróbálunk válaszolni a kérdésre — ha már az *Akadémiái Értesítő* lapozgatása úgyis szerzett néhány kellemes órát ezekben a szelíd, ökönyvás őszi időkben.

Sajnos, csak a mult évi *Értesítőkhöz* tudtunk hozzáférni, mert a *Nemzeti Múzeumban* nem leltük meg az ideit. Minthogy azonban Akadémiánk az állandóság fellegvára s egyik *Értesítő* úgy hasonlít a másikhoz, mint egyik tojás a másikhoz, bizton hisszük, az idei első félév *Értesítője* sem különbözhet az eddigiektől, ha egyáltalában megjelent.

Mint reális emberek, lássuk először a költségvetést. Mennyi bevételt irányoz elő az Akadémia s mire kívánja fordítani a bevételeket. Íme, a tételek:

Allamsegély	33.000 P
Házbérjövdelem	31.000 „
A Vigyázó-vagyomból	108.000 „
Könyvek eladásából	2.500 „
„Magyarosan“ eladásából	1.000 „
Osszesen	175.500 P

Ez semmiesetre sem nagy összeg. Annál inkább ügyelni kell minden fillérre, hogy mire for-

dítják. Hiszen az Akadémiának óriási és fontos feladatai vannak. Itt van mindenekelött a teljes magyar szótár ügye. Untig hangoztatjuk, hogy a finnek milyen követésreméltó páratlan munkát végeznek a finn nyelv szókincsének összegyűjtésével, milyen nagyszerűen megszervezték a *Szótár-bizottságot*, hogy dolgozik a *Sanakirjasäätiö* a parasztlak bevonásával, ifjú tudósok rendszeres falukutatásaival s miként rendezi a hatalmas anyagot. Azután az Akadémiának nagyarányú tudományos könyvkiadói tevékenységet is kell folytatnia, közzétéve a kutatások eredményeit, melyek a tudomány különböző területein folynak. Azt várhatnók tehát, hogy a kiadási előirányzatban nehéz tízezreket fogunk találni ezeknél a tételeknél. Lássuk csak. A *Szótári Bizottság* költségvetése ez:

Dologi kiadásokra	400 P
Adatgyűjtésre	400 P
A gyűjtött anyag rendezésére	1.000 P
Előadó tiszteletdíja	200 P
Osszesen	2.000 P

Hogy jobban elszomorodjunk, közlöm, hogy a finnek költségvetése ugyanennél a tételnél hat-százezer finn márka, tehát hetvenötezer pengő.

De mit szán az Akadémia a III. osztály kiadásaira. Íme:

A Matematikai és Természettudományi Értesítőre	11.500 P
Természettudományi kutatásokra	4.500 P
Emlébeszédre	500 P
Bírálati tiszteletdíjakra	300 P
Osszesen	16.800 P

Bármennyire laikusok legyünk is a tudósok magas dolgaiban, mégis szemetszúr, hogy *kutatásokra* mindössze 4500 pengő áll rendelkezésre, *emlékbeszédre* viszont 500 pengő.

Nem kevésbé tanulságos a könyvkiadó vállalat elszámolása.

Ujabb kötetek kiállítására és tiszteletdíjra	5.000 P
Kiadványok szétküldési költségeire	5.000 P
Osszesen:	10.000 P

Itt mindnyájunkat meglephet az az igazságos és sommás eljárás, hogy a könyvkiadás és szétküldés költségeit egyszerűen testvériesen megosztották. Viszont pillantsunk egy másik táblázatra s akkor kitűnik, hogy a „szétküldési költségek“ nem ilyen szerények. Mert a „dologi kiadások“ tétele alatt látjuk a következő mondatot: „*Postai költségekre 800 pengő*“. (Itt említünk meg egy misztikus tételt a *Nyelvművelő Bizottság* rovatánál: „*Hatóságok tájékoztatása 300 pengő*“. Vajjon mi lehet ez? csak nem csapott föl az Akadémia — magánkutatónak?!)

Ezek a laputai tudósok nyilván nem sokat érhetnek az élet reális kérdéseihez, mert egészen csodálatos számok mutatják, hogy, legalább ami

az Akadémia ügyvitelét illeti, mellőzik a józan számítás alapkövetelményeit. A *Magyarosan* című folyóiratra például háromezer pengőt költenek, de ugyanennek a lapnak eladásából csak ezer, igen, ezer pengőt vesznek be. Kiadóvállalatuk tízezer pengőt fordít könyvkiadásra, viszont a *könyvek eladásából* csak kétezeröttszáz pengőt kap.

Ha azonban ennyire hijjával vannak a realitás iránti érzéknek, azt várnók, hogy mindenütt szívós krajcároskodás folyik. Így méltán meglepnek bennünket azok a kiadási tételek, melyek „személyzeti kiadások“ és „dologi kiadások“ rovatcímeik alatt találhatók. Voinovich Géza főtitkár úr például évi hatezer pengő tiszteletdíjat kap. A kiváló esztétikus tehát valóban nem cselekedett balgán, amikor Arany László özvegyét feleségül véve, beházasodott az Arany-örökségbe, megkapván az alapi földbirtokot, az Arany-művek kiadási jogát, valamint végezetül Arany akadémiai főtitkári székét is. (Nem szólván arról, hogy irodalmi működése is főként Arany János életének és műveinek finoman cizellált emlékezésében merül ki.) Csodálkozhatunk ezek után, mért nem engedte át Arany egyik Shakespeare-fordítását előadásra a *Nemzeti Színháznak*, miért kellett azt tehát újra lefordítani... És élénk emlékezetünkben van még az a szerzőjogi követelés, mellyel Voinovich egy Arany-vers közlése miatt lépett fel egyik lapunkkal szemben.

Végtelen sajnálatunkra, a *Szótári Bizottság* működéséről csak a múlt év közepén kaptunk jelentést. Azonban ebből is épületes dolgokat olvashatunk. Íme, hogy folyik nálunk a magyar nyelv szókincsének gyűjtése azzal az apparátussal, amit egy ilyen előkelő intézmény biztosít.

„A beosztott munkatársak a XIX. század utolsó másfél évtizedéből válogatott munkák feldolgozásával foglalkoztak. Rajtuk kívül Zolnai Gyula r. tag gyűjtött adatokat egy napilap szókincsének rendszeres megfigyelésével. A hét gyűjtő hatvanegy munkából 53.345 adattal gyarapította 1936-ban a Szótár anyagát. A munka megindításától kezdve összesen 3,344.460 adat gyűlt össze.“

„Az 1935-ről szóló jelentés megemlítette, hogy az adatrendezés előkészítésére megkezdte a Bizottság a gyűjtések leltárának kiegészítését (Akad. Ért. 1936. 123. l.). Ez a munka 1936 szeptemberében elért a folyamatban levő gyűjtésekig. Hogy a rendezés tervszerű legyen és több munkatársal is egyöntetűen lehessen végeztetni, a gyűjtések rendezésre való előkészítésének és az adatok besorolásának munkájáról részletes útmutatót készítettünk. Általában a feldolgozás időrendjében kerülnek rendezésre a gyűjtések. Mivel a Bizottság határozata szerint *kezdetben ugyanazon a cédulán két vagy több szótári adatot is megjelöltek a gyűjtők aláhúzással, a rendezés előkészítése alkalmával az ilyen idézeteket le kell másoltatnunk annyiszor, hogy minden cédulán csak egy-egy aláhúzott adat legyen. A múlt évben csak egy munkatársunk kezdhetett meg az adatok rendezését. Gáldi László október—december hónapokban heti három félnapi munkával 20 gyűjtést rendezett egyelőre a szavak kezdőbetűje szerint. A 20*

gyűjtés 6.000 céduláját még 1.300 másolattal kellett kiegészíteni. A munkaidőnek háromnegyedét a másolás foglalta el.“

„A munkának feldolgozásra való kiszemelését, a gyűjtésnek felülvizsgálását és rendezésre való előkészítését Putnoky Imre és Sági István bizottsági meghívott tag végzik, akiknek a munkáját a Bizottság az *előadói tiszteletdíjjal* jutalmazza.“

Mit látunk ebből? Hét urat, aki a múlt század végének kiadványaiban bolháskodik, cédulákat ír, a cédulákat lemásoltatja, más urakat meghív, ábécé-rendben rendezget stb. A meghívott uraknak fizet 200—200 pengőt. Ugyanakkor a finnek hatalmas intézményt tartanak fenn, folyóiratot adnak ki, melyben a *Bizottság a parasztsággal érintkezik*, levelezői intézményt tart fenn, nyelvjárási térképek alapján dolgozik s a begyűjtött anyagot, melynek gyűjtésében az egész ország apraja-nagyja részt vesz, nyomban feldolgozza és szelektálja. A finn tudományos világ kínos mosollyal nézi ezt a fontoskodó semmittevést, „három félnapos“ cédulázgatást, ujságokból való bogarászást...

Magyarország még mai állapotában is kilencmillió — reméljük, mihamar tízmillió — nép s olyan kultúrával dicsekedhet, amilyennel kevés európai nemzet. Tudományos Akadémiájának *Értesítője* tehát illenék, ha a kultúra színe-virágának büszkeségre indító beszámolója lenne. Erdemes azonban kissé böngészni az *Értesítőben*, mi mindenről is számolnak be e sovány, majdnem sajnálatraméltó füzetecskék. A tavalyi első félév beszámolójában még olvashatunk némi jelentésfélét a különböző *Bizottságok* munkájáról, a második félévben már ezek a jelentéscskék is elmaradnak. Annál nagyobb helyet foglalnak el az *üdvözlő beszédek, emlékbeszédek*. Valóságos ünneplésáradat ez, hol bokréttásan, hol gyászlobogóval. Ezekben a beszédekben a finoman borongó nemes stílművészet gyöngyei találhatók. Szemlégessünk közöttük, mindnyájunk gyönyörűségére. Voinovich főtitkár úr mondja például Pekár Gyuláról, a nagy halotról többek között ezt a nemesveretű s mély szózatot: „A színpadon is nagy sikereket ért el a *francia forradalom történetéből vett Danton alakja* körül kristályosodó darabjával és vígjátékával, úgyszintén Korvin Jánosról írt történeti színművével. Magvas tanulmányokat is írt a trubadurokról és Don Juan alakjáról és a személye körül kialakult mondákról. Halálával egy monumentálisnak tervezett munka maradt töredékben Csaba királyfiról.“ Avagy élvezzük Hekler Antal csodálatosan találó szavait Zala Györgyről, a nagy szobrászról: „Zala György utolsó, világraszóló szobrászképviselője volt a háború előtti gondtalan Nagymagyarországnak, a milleniumi boldog nemzedéknek.“ És mily nagyszabású történelmi tudással és ítélőképességgel szól Császár Elemér ugyancsak Pekár-ról, a nagy halotról, mondván: „Szenvedő lelke a sivár jelenből, az ország megcsönkítésének tudata elől vigasztalásul igazi romantikus lendülettel az álmok és ábrándok *turáni világába* mene-

kült s Attiláról és húnjairól költve csodálatos mesét, azok letűnt világbirodalmában az eljövendő magyar nagyság képét tükrözte.“

Térjünk vissza e magas szellemi szférákból ismét a számok sokkalta inkább nekünk való reális világába. Mert a költségelőirányzatnak vannak még olyan tételei, amelyekre különös figyelmet illik fordítanunk. A kiváló Arany-örökös főtitkár, Voinovich Géza tiszteletdíját már megemlégtettük. Illik már most tudnunk, hogy az Akadémia, amely tudományos kutatásra mindössze sovány 4.500 pengőt tud fordítani, *fűtésre* félvévenként 2.500 pengőt, *házainak fenntartására* 7.000 pengőt, *villanyvilágításra* 1.800 pengőt, *vízdíjra* 650 pengőt, *liftre* — igen, jól méltóztattak olvasni, *liftre és félvévenként!* — 400 pengőt, *irodai kiadásokra* — telefon, posta, kézbesítési költségek nélkül! — 2.500 pengőt költ. A III. osztály lángelméjű tudósai számítsák ki, mire kell évi 5.000 pengő irodai költség az Akadémiának, külön még évi 1.400 pengő *telefondíj*, 600 pengő *ülési meghívókra* — darabonként 2 fillér portóval —, további 1.600 pengő *postai költség* s külön 400 pengő „kézbesítési költség“. E nagytudományú osztály, mely megcsúfolja Laputa elméit is és efféle előadásokon terjeszti a felvilágosodás fényét: „*Véges fajszerű valós egész függvények képzetes zéróhelyeiről*“ és: „*A medium aritmetiko-geometrikum és a modulfüggvény elemi elméletéről*“, továbbá: „*Bizonyos levezetett bilineár alakok karakterisztikus egyenleteinek discriminánsairól*“,

számítgassa, keverje, párolja, higítsa az elszámolás tételeit, talán kiderül, hogy vehetnek igénybe a személyi és dologi kiadások 77.684 pengőt fél esztendő alatt, míg az Akadémia összes egyéb költségeire, *tehát tulajdonképpeni céljaira és munkájára* mindössze 100.000 pengő marad...

Érdemes még befejezésül megemléitenünk, hogy az *összes akadémiai tagok életkorának pontos átlaga 62 esztendő*. Leírom betűvel is: *hatvan-két esztendő*. Vannak kiváló urak, akik túl jutottak a 90. életévükön s Isten segítségével a vázolt szorgos munkában fogják megérni a 100. életévüket is, a tudományos élet hallatlan gyarapodására és gazdagodására. Ha csak annyi haszna van is a rengeteg százezresnek, amit az Akadémia elkölt, hogy az átlagos emberi életkort sikerült emelnie és falai között a tiszteletreméltó aggok csodálatos seregét összegyűjtenie, akkor máris fontos feladatot teljesített. Szomorú népmozgalmi statisztikánk szinte ordít egy efféle intézmény után.

Ifjabb tudósaink, művészeink pedig reméljenek! Mire sikerül elérniök az átlagos 62. esztendőt, vagy azt némileg túl is lépniök, remélhetik, hogy részeseivé lesznek Magyarország kultúrája legfelsőbb szervének, areopagjának, hogy messze, egész Európában ragyogó fényvel sugároztassák a magyar tudomány és művészet halhatatlan alkotóerejének, lobogó életkedvének, pezsgő tevékenységének szikrázó világosságát.

Kodolányi János

KODOLÁNYI JÁNOS:

Földindulás*

ELSŐ FELVONÁS

Szin: ormánsági nyitott udvar, melyben egymással szemközt néz jobbról és balról egy-egy régi talpasház. A tornác benyulik a szin fenekére. Távol középen közös gémeskut. A házak mögött istállók zsuppal fedve. A szin kopasz gyümölcsöskert jái zárják. Tél, minden havas. Az égbolt sötét. Délután.

Az udvar közepén egyszerű szentmihályován koporsó. A nézőtérrel szemközt pa'rtos pap, mellette kántor. A koporsó mellett négy-öt sirató-asszony, régimódi bik'ában, kisbundában, fehér kendőben. Ráborulnak a koporsóra és időről-időre jajgatnak, mint a szavalókórus. Balról néhány asszony, férj, fölük elkülönülve öt-hat sváb asszony és férj facif'ben. Jobbról Bóbék Samu, Bóbékné, Kántor Lajos, Juli, Palika. Egészen elől nyolc-tíz iskolásgyermek.

A függöny felhúzása előtt iskolásgyermek énekelnek.

1. JELENET

ISKOLÁS GYERMEKEK: — TANITÓ:

(Énekelnek): A fájdalmak éles nyilai leverők az én erőmet, lefolyának élelem napjai, Nem számlálom többé őket, Elhunytak szemeim, Minden tetemeim Megmerevedtek. Testemnek erei, Nyelvem kerekai lekötöztek. *(Dallama: XXXIII. zsoltár: Nosza istenfélő...)*

(Szünet)

SIRATÓ ASSZONYOK:

Meghótt a vén tüke, nincs má több hajtása!
Odavan a vén fa, Nincs má több verága!
Kidólt már a törzse, nem teröm gyümöcse!
Jaj meghótt a gazda, most tesszék a földbe!

(Szünet)

PAP:

(méltóságosan, református ékesszólással).
Kedves gyászoló testvéreim! Ismét összegyülekeztünk, hogy utolsó útjára bocsássunk egy meghalt testvért. Mert nagy a halál aratása és rendre dőlnek a kalászkok az ő kaszája alatt. Pintér Dávid, kedves keresz-

tyén testvérünk áll imé, készen, hogy megjelenjék az Ur ítélő széke előtt és számot adjon életéről.

SIRATÓ ASSZONYOK:

Jaj, meghótt a gazda, üres má a háza! Romlott tetemeit sir ürege várja!

PAP:

Atyánkfia, aki itt fekszik előttünk testének végső ágyában, életének hetvenhatodik évében elköltözött közülünk oda, ahol nem számolják az éveket, csak a szív és lélek titkait vizsgálják s a jócselekedeteket vetik mérlegre.

SIRATÓ ASSZONYOK:

Aldott jó embör vót, nincs aki sirassa!

PAP:

Megrokkant testből szállott el a lélek, hogy diadalmasan repüljön a magasba, az ő Ura, Istene színe elé. Ó immár ott van, ahol a mi emberi tekintetünk nem követheti, ahol a mi gyarló ítéletünk semmivé válik. Az, ami itt fekszik előttünk, csak romlásra ítélt porhüvely. Itt fekszik magányosan, nincs mellette felesége, aki ezen az utolsó órán könnyet ejtsen érte. Ó már kint porladoz a temetőben. Nincsenek gyermekei, meddő maradt a szerelme, mely párjához űzte egy hosszú élet küzdelmeiben, munkájában. Nincsenek unokái. Sőt nincsenek rokonai sem. Pintér Dávid atyánkfia utolsó hajtása volt a törzsnek, mely ezer esztendőn át virágzott és gyümölcsözött, szemei kihunytaival kihunyt a szikra is, mely ezt a törzsököt éltette, tagjai porráváln, porrávállik benne minden őse és minden utóda is.

SIRATÓ ASSZONYOK:

Kidólt már a nagy fa, nincs néki hajtása!
Üres az udvara, üres már a háza!

PAP:

Isten bölcs és beláthatatlan rendelése, mondjuk mi, emberek. Mert minden, ami történik, az ő mindenható akaratából történik. De ennél a koporsónál mégis kérdezzük, keresztyén atyámfiai: miért veri az Isten ezt a kis gyülekezetet olyan könnyörtelenül? Micsoda égrekiáltó bűnei vannak, hogy immár sorra kivesznek régi törzsö-

*) Most és a következő számunkban egy-egy részletet közlünk Kodolányi János „Földindulás” című 3 felvonásos előadatlant és kiadatlant színművéből. A „Földindulás” a sokat sürgetett magyar parasztdráma, mely egy baranyai falu életét és annak keretében az egyke problémát viszi színre.

kei, elárvulnak a házak, kihalnak az udvarok, az ucca porát nem veri fel zsvajgő gyermekek hada, nem nevetnek a virágos ablakok mögött ifjuságtól pirosló orcák? Vasárnap ünnepeltük, keresztyén testvéreim, ünnepeltük templomi szent edényeink beszerzésének száz esztendő évfordulóját. Ott volt közöttünk szegény atyánkfia, Pintér Dávid is a tisztas aggok között. De már a fiatalok helye üresen maradt és ime, az öregek helye is pusztas lesz maholnap. Vajjon megéri-e ez a nép a következő száz esztendőt, kérdem ennél a koporsónál. Lesznek-e maradékaink, akik olyan áhítattal igyák a bort a régi kehelyből, törjék a kenyert a régi tányérról, ahogy száz évnek előtte őseink járultak az Ur vacsorájához? Imé, kidőlt a vén törzs, kikorhalt, leomlott a természet törvényei szerint. De nincsenek hajtásai, virágai, gyümölcsei sehol. A porta elnémul, a lűzhely kihűl, az udvart felveszi a gaz, a fák ágai letörednek... Meghalt az élet, folytatása nincs. Miért nincs, keresztyén atyámfia? Elszorítja a torkunkat a kérdés, szemünk káprázva tekint a sir fenekére, honnan a halál, a pusztulás csontarca vigyorog felénk. Rettenetesek a bűnei ennek a népnek, mert rettenetes az Isten sujtó keze rajta!
(Nyugtalan mozgás, torokköszörülés, hűmögés.)

SIRATÓ ASSZONYOK:

Meghótt a gazda, odavan a háza! Szántatlan a földje, nincs má borozdája! Vetetlen buzája, üres istállója!

PAP:

Egyik öreg atyánkfia a másik után tér az örök utra, honnét nincs már visszafordulás. Itt állunk és bucsuzunk tőlük egymásután. Ki tudja, holnap kit szólít az Ur közületek, melyik udvaron sir a gyászének, melyik ház marad üresen, melyik föld szántatlan-vetetlen. Hol kopog a kalapács, hol hal ki az élet. Ne keressük az okát, miért. Nézzetek magatokba, feleljetek a kérdésre ti magatok. Ezt a szegény atyánkfiát pedig, akinek teste itt fekszik előttünk, kísérvük utolsó utjára és kérjük az Istent forró szívvel, bocsássa meg neki, amit hosszú élete során vétett, s bocsássa meg nekünk is, mert az ő vétkei a mi vétkeink, az ő halála a mi halálunk, az ő sorsa a mi sorsunk. Emeljük tekintetünket a beborult égre és fohászodjunk, adjon erőt az Isten bűneink levetkezéséhez, utaink felismeréséhez, az ő akaratának, az életnek hív szolgálatához. És vigasztalódjunk, keresztyén atyámfia, mert még nem késő, sohasem késő, amíg a siron innen állunk, de jaj nekünk, ha már a sir partjái jutottunk, mert a sir,

atyámfia, nem adja vissza az életet. Életet csak élet adhat, Isten adhat, mert ő az élet, mi pedig az élet szolgálai vagyunk.

SIRATÓ ASSZONYOK:

Várja már a gödör, várja a sültéség! Nincs má többet öröm, nincs má többet kétség.

PAP:

Szálljunk magunkba ennél a koporsónál és imádkozzunk, úgy bocsásson meg Atyánk, Istenünk szegény testvérünknek, ahogy nekünk is megbocsát. Amen. Mi Atyánk, ki a mennyekben vagy! Megszenteltesd a Te neved. Jöjjön el a Te országod. Legyen meg a Te akaratod, Miképen a Mennyben, úgy itt, a földön is. A mi mindennapi kenyerünket add meg minékünk ma. És bocsásd meg a mi vétkeinket, miképen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek. És ne vigy minket a kísértésbe, de szabadds meg minket a gonosztól, mert Tiéd az ország és a hatalom és a dicsőség mindörökké. Amen. *(Kiterjesztett karral.)* És most menj be a te Atyádnak örökébe!

ISKOLÁSGYERMEKEK:

(Énekelnek): Bucsut vennem, el kell mennem e földről énnékem. Fényességben, dicsőségben lesz ülőszékem. Jézusom kebelébe, Rejtezem szent ölébe. Fájdalmidtól, siralmidtól szűnj meg hát lelkem!

(Négy férfi felveszi a koporsót, elől az iskolásgyermekek, majd Pap, Kántor kifelé indul, utána néhány öregember, öregasszony, Julis, sirató asszonyok. Harangszó.)

(Ének lassan gyengül, távolodik): Ott vigszágom, boldogságom végnélkül leszen, Angyalokkal, boldogokkal örömet vészen, Én lelkem vigszágbán, Mert ő ártatlanságban Jézusának, fő urának már szolgál készen. *(Szűnet, ének elhal, harang még szól.)*

2. JELENET

Böbék Samu, Böbékne, Mária néni, Kántor, Weintraub, Svábok.

BÖBÉK:

No, szegény Dávid, hát ű is elment.

BÖBÉKNE:

Csak bár mennénk má mink is utána.

MÁRI NENI:

Nem üdögél má, szegény, a ház előtt, nem fordétti képét a napnak. Ki hitte vóna, hogy ejen egykettőre megnyugoszik? Még csütörtökön olyan jóizűen evött a disznó-husból, akit süttem néki. Te Mária, aszondi, sönki így még nem süti a hust, mint te, hányszor vittam a feleségömmel, hogy süsse így ű is. Hej, hej, ki hitte vóna. *(Pityereg).*

KANTOR:

Jól beszélt a pap.

A rabszolgavásáron

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

Itt voltak, most már végképpen elhagyatva, itt voltak s enniök kellett, menniök kellett. Alamizsnát sehol sem kaptak. A városban mindenki tartogatta télről megmaradt gabonáját, kölesét.* A piacon ugyan, — a város közepén — egyre nagyobb kavargás volt, dolmányos, szükmenes, kucsmás, kalpagos, turbános emberek, rabszolgák kurjongattak, alkudoztak, cípekedtek, a gabonás taligák, borostömlők, halaskosarak körül, egyre több és több karaván érkezett egymáshoz fűzött tevékkel, csengős lovakkal, a szél nagy porfellegeket kavart Torgikán messze földön híres vásártere fölött, a roppant Etil végtelenbe nyúló síkján nehéz ladikok s gályák libegtek, a parton emberek, teherhordó állatok nyúzsógték, prémvadászok és kalmárok veszekedtek... Csak a négy törődött fráter számára nem nyílt út, nem került élelem. Magna Ungaria! — sóhajtotta Julianus, amint szédelegve sodortatta magát a kavargásban, vagy elnézte az Etil hatalmas vizét s a távolban üdén zöldelő rengeteg erdőséget. Valahol ott van, messze, a kergisz sivatagon túl... De hol van? Egyre messzebb, egyre jobban távolodva a csalókán reszkető tavaszi levegőben.

Egy este fáradtan ültek s hallgattak a tűz körül. Julianus akadozva, fakó hangon megszólalt:

— Ézös feleim, valamit cselekednünk kell Isten nevében. Vagy éhönveszünk valamennyien, vagy elszánjuk magunkat, hogy cselekszünk.

— Csak madártojás lönne már! — nyögött Paulus fráter eltorzult arccal.

— Még azt mondanák ezek a jámbor alánusok, hogy azt is lopjuk, — tűnődött Gerhardus.

— Én tudom, mit kell tennünk, — suttogetta Desiderius, szinte észelösen s egyre a szakállát rágta és tépte. — Vissza kell fordulnunk Matrika felé.

— Hogy megyünk által a pusztaságon?

— Valahogy átalmegyünk. Elvészni ott sem veszünk inkább, mint itt, az elátkozott városban.

— Elvészni itt es tudunk, — mondta Julianus. Aztán nehezen folytatta, látszott rajta, szívesebben hallgatna. — De más gondolék, atyámfiak. Ne rettenjétek meg. Tekintsetök Jézusra. Őt eladák harminc ezüstön, jóllöhet Isten Fia vala s szabad férfiú. Hát ha eladnánk magunkat münk es?

— Micsoda? — hökkent meg Gerhardus s úgy bámult Julianus fráterre, mintha örjültet látta. — Ézös felem... ézös felem... szedd össze magadot!

* A szerző *Julianus barát* című sajtó alatt levő történelmi regényéből.

— O, jaj nekünk! — kiáltotta Desiderius.

— Nem hibbanék meg, — mosolygott szinte lázasan Julianus s megrázta kócos haját. — Nem veszejtém el elmémet. Jonkább most nyerem vissza. Mert mennyivel vagyunk mink nagyobbak Jézus Úrnál?

— Mégis megtébolyodék, Isten kenyerüljön rajta! — suttogetta rémülten Desiderius.

— Nemde, küssebbek vagyunk, sömmik vagyunk, gyarló binesők vagyunk? Hát tám érettünk adnak ha nem harminc ezüstöt, de háromat fejenként. Vagy többet.

— De hol? Kik? Miérte?

— Figyelmeztetök, ézös feleim. Azt gondolám, kiállunk a vásárba, azhol a rabszolgákat adják-vöszik. Kiállunk s ki-hirdetjük, hogy eladjuk magunkat rabszolgának.

— Megtébolyodék...

— Valaki azt mondja az ő felebarátjának: bolond, méltó a Gyehenna tüzérel! — kiáltotta lázasan Julianus. — Bocsásjon meg nektök Isten. — Elhallgatott s töprengve maga elé meredt. — Fölindulék, atyámfiak, de engedjétek meg. Hát ime, ezt gondolám: azkit megvösznek közülünk rabszolgának, annak az árát elvöszí az, akit nem vásárolnak meg. Kettén eladunk magunk közülük kettőt. Azki megmarad, a pénzén lovat vesz s elindul.

— No, de ha tédög megvösznek, meg Gerhardust, mink kedég megmaradunk? — kérdezte Desiderius.

— Azkor a szent engődelmesség nevében parancsolom, induljatok el, vágjatok át a kergisz sivatagon s haladjatok Isten segődelmével, valameddég el nem éritök Magna Ungariát. Dixi.

Most hosszas töprengés következett. Julianus vizsga szemmel nézte a fráterek zavart arcát. Ők hümmögtek, erősen rágták a szakállukat, kapargatták a bocskorukat. Szánalmasan sáppadtak, szinte halottak voltak. Vajjon melyiküket veszik meg a kalmárok? Mi lesz a sorsuk? Elborzadt a tervtől, de megkeményítette szívét, összeharapta fogát, ökölbe facsarta kezét. Most, most sírni tudott volna. A szeme égett. De nyugalmat erőltetett arcára. Hiszen lehet, hogy őt veszik meg! Es más mentéség nincsen. Visszafordulni nem lehet. El kell érní *Magna Ungariát!*

— No, mit szóltok? — unszolta őket, erőltetetten nyugodt hangon.

Gerhardus szólalt meg legelőbb.

— Én hiszök Magna Ungarában. Elmegyök rabszolgának, ha tudom, hogy egy közülünk ezön az áron eljut odáig.

— Én nem hiszök ugyan benne, mint tudjátok, de eladom

Korunk Szava 1938. nov. 1.

21. sz. 618-621.

magam. Jézus Urunkat is eladták, — mondta rekedten Desiderius.

— Neköm így is jó, úgy is jó, — vonogatta a vállát Paulus fráter. — Azt mondod, Julianus fráter, hogy vagynak magyeriak ama tartományban. Azt mondod, Desiderius fráter, hogy nincsenek. Mi gondom vele? Ha a szent engődelmesség parancsolja, hogy rabszolga lögyek, leszök rabszolga. Innét másképpen úgysem kerülünk el, sem Magna Ungariába, sem haza.

— De hogy eladjuk magunkat! — kiáltott Desiderius, jobban meggondolva a dolgot.

— Eladjuk s megvayon. Aki megmarad, tovább megyen.

— Igazságod vayon. Jézus Urunkat eladák, köpönyegére kockát vetének. Hát eladhatjuk magunkat münk is, — erősködött Gerhardus.

— Jól vayon. Holnap kimegyünk a vásárba. Most kedég imádjunk ájtatval, ézös feleim, hogy akadunk kalmárra, azki megvégyön s mennél árosabban vegyön meg. Jézusért tesszük, — fejezte be a tanakodást Julianus. — Most térjünk nyugovóra s pihenjünk, hogy holnap erőben legyünk.

Nyugovóra tértek, de nem tudtak aludni. Forgolódtak a sáson, sóhajtoztak, fohászkoztak, nyögtek. Maga Julianus sem aludt. Bár jól meggondolt mindent, újra meg újra megkérdezte magától, vajjon helyes úton jár-e? Vajjon nem az örület sügta ezt a kétségbeesett tervet? Nem az éhség ördöge kísértette-e meg? De akár mint hánytá-vetette, nem tudott jobbat. Úgy érezte, ha mezitelenül áll majd Isten előtt a számonkérés napján, akkor sem mondhat egyebet: Uram, nem tehetünk mást...

— Azért csak igön furcsa, — szólalt meg halkan a sarokban Gerhardus fráter s nagyot dobott magán fektében a zizegő sáson, — hogy münk, azkik embör szabadságát hirdetjük s fölindulánk a tengörön, mikor látánk s hallánk a gályarabok sorsát, most egymást bosássuk árúba s adjuk el rabnak. Azért mégis furcsa...

— Mit szólana most Paulus fráter? — suttogetta Desiderius.

— Én nem szólok sömmit, én alszom, — dörmögte Paulus.

— Nem te, hanem Gerecse nembéli Paulus, azki ott vala Bononiában s prodiakála a raboknak ékös deák nyelvön.

— Sömmít. Megsimogatná fejünköt.

— Ű most a kúnokat pirongatja, amért rabolnak.

— Úgy ám, de münk magunk jószántából akarjuk eladni egymást.

— Hasonlatosok vayunk a fiakhoz, azkik eladák Józseföt egyiptusiaknak.

— De lásd, Desiderius atyámfia, csak jó vége lött annak es. Mert József végözetül a fárao jobbkeze lött s megmönté feleit az éhözéstöl.

— Ez igaz. Julianusnak esmég igazsága vayon, — helykesedett Gerhardus.

— Azért csak szabadság megcsúfolása ez. Isten szabadságot ada embörnek Jézus Űr hitében s münk rabságra akarjuk vetni egymást.

— Mit ér az embör szabadsága, ha nem veti alá Isten parancsolatjának? Már kedég Isten parancsolatja az, hogy menjünk bármely áron, valameddég meg nem leljük magyeri véreinköt s nem hirdethetjük nekik az Evangélot, — fejtegette suttogetta Julianus. — Mert Egyház parancsolatja, hogy menjünk s kerál parancsolatja, már kedég az Ű parancsolatjuk Isten akarata. Nem mondá sönki, hogy forduljunk vissza félútünkröl, ha éhözünk, fázunk, vagy szorongatnak. Söt Jézus Űr megparancsolá, vegyük az ő terhet, mert az ő terhe ézös és könnyü. Vajjon visszafordula-e Jézus Űr, mikör a kresztyöt megkorbácsolt vállára helyözék s hajták a Kaponyák högyére, kénszenvedése és halála színhelyére? Mennyivel vígabban vayunk münk felem, nádházban lakunk, tűz mellett heverünk, fejünkre nem csurog az eső, nem ver fagy, s most

immár itt a tavasz is! Jézus Űr nem várható a tavaszt, a szenvedést várható csak s a biztos halált. S mégsem akara visszafordulnia. Rab vala ő, kögyetlen zsidók s rómaiak rabja. Kreszty rabja, kemény szögek kénlödó rabja. Noha szabadságot nyerhetött volna, Isten tizönkét légió angyalt bocsáthatt volna alá, hogy fölragadják a kén fájáról s bévigyék mendönök láttára a langalló Mennybe.

— Ne mondd, ne mondd, atyámfia! — kiáltott föl Desiderius. — Mindön szavad vádol.

— Nem vádképpen mondom, ézös fráter, — vígasztalta csöndes szóval Julianus. — Magamot es erősejtöm, magam es gyöngé vayok. De lásd, mit ér testnek szabadsága lélok rabságával? Láthatatok a velágben, mely hatalmas, szabad urak vayunk s mire az ő nagy szabadságuk? Magok s mások lelkének rabságba vetésére. De heában testnek rabsága, ha szabad a lélok! Láték rabot, azki lélokben szabad vala, szabadon szereté, szolgálá Jézust. Hát ne keserögjünk, atyámfia, hogy rabságra kell mennünk. Testünk rab leszen, izmaink s inaink rabul művelkődnek, de szívünk szabadon emeljük Istenhöz s lelkünk szabadon szárnyal a magasságba. Józseföt eladák rabul, igaz, ám aljaşul adák el s magukat nem bocsáták árúba. Dénárokat s dirhemöket kápának érette, kitölték irégységük bosszuját s atyjuknak azt hazudák, megevék ücsénket a farkasok. De ti tudjátok, feleim, bármelyikünkre eshet a sors, egyaránt rabul áruljuk magunkat, irégység, bosszú, haszon kapsisága nem hajt s az ügy, melyért rabul megyünk, szent ügy. Egyházunk ügye, kerálunk, országunk, Jézus Urunk ügye. Mért panaszkodnánk tehát? Vessük el szabadságunkat, hogy szabadok löhessünk!

— Igazságod vayon, — dörmögte megint Gerhardus. — És én azt hívém, megörjülél. Holott távolabb látál s többet értél, miként münk, gyarló feleid.

— Engedj meg, — kérte Desiderius.

— Mit szabadaljátok s boncoljátok a dolgot, — bosszankodott Paulus. — Az vala a parancsolat, hogy menjünk Magna Ungariába. Hát megyünk. Az most a parancsolat, hogy legyön közülünk kettő rabszolga. Hát lesz. Mit kell ezön annyit tépelödnötök. Isten kezében vayunk, Ű tudja, mit tegyön velünk. S valaki magát elereszti, azt Isten elejti.

— Aludjunk hát, feleim.

Megint elcsöndesedtek, de Julianus csakhamar fölkelés kiment. A hűvös tavaszi éjszaka ezer csillaggal mosolygott le az illatozó földre, a fák feketén, mozdulatlanul lélekzettek s távolabb kutyák ugattak a városban. Valahonnét madár kiáltozása hallatszött. Julianus járt néhány lépést a nedves fűben. Nem volt álmos, de igen összetörtnek, gyengének érezte magát. Meg-megtántorodott. Föltekintett a sötét égre, a hunyorgó csillagokra. Most annyi idő óta először volt tiszta az égbolt. Egyetlen felhöcske sem zavarta sötét kékségét. Mint mozdulatlan füst, vonult a zeniten a Szalmatolvaj Űtja.

Julianus összehúzott szemmel bámult az égre Nyugat felé. Különös jelenséget látott. Halvány, ködszerű kard állott az égbolton markolattal lefelé, széles görbe pengéje sejtelmesen csillogott. Hosszan bámulta a kardot s szívébe félelem lopakodott.

— Nagy háborúság leszön, — suttogetta. — Isten jorgalmaz mindnyájunknak.

Elhatározta, hogy nem szól a frátereknek.

A rabszolgavásár a városon kívül, az Etil felé néző oldalon, egy széles, pusztá térségen volt. Szeráj falai zárták be a térséget egyfelöl, másfelöl a város vesszöböl font, sárral tapasztott s földdel megtöltött palánkjai. A szerájon túl az Etil végtelen csillogó síksága tárult ki, zölden viruló fűz, meg mocsári tölgyerdökkel szegve.

A Nap melegen sütött, szél kavarta a port, itt-ott „szépasszony” táncolt a fölkapott homoktölcserben, magasra sodorva a szemetet s elfutva vele egy darabon. A szerájból tevék cammogtak ki, púpjukon súlyos málhákkal, mellettük dzsidás lovasokkal, hogy nekivájanak vagy a kergisz pusztaság-

nak, vagy az Aszasszin hegyek felé vezető útnak. Kazár, kún, örmény, perzsa, alán, görög kalmárok ácsorogtak, lótotkáltak, futottak, pörlekedtek a rabszolgák csoportja körül, bábeli nyelvzavart támasztva. A rabok pedig ott ültek, guggoltak, vagy ácsorogtak nagy seregben a tér közepén, egykedvűen bámulva az égre vagy tereferélve társaikkal. Itt-ott rab családok zokogtak attól való félelmükben, hogy el kell szakadniok egymástól. Sok volt közöttük az orosz, de akadt más nemzetbeli is, Isten tudja, mely tájairól a földnek.

Julianusra egy görög alkudozott. Társai mellette guggoltak s izgatottan figyelték az alkudozást.

— Vajjon ki a gazdátok? Hol van? — kérdezte a görög alánul. Szakállas, javakorbéli férfiú volt, gyorsan mozgott, szeme villogott, ajkát két mély árok foglalta kemény keretbe.

— Nincs gazdánk. Egymást adjuk el, — mondta szelíden Julianus.

— Bolondok vagytok.

— Azért vásárolj meg közülünk kettőt. Bármelyiket. Amelyiket akarod.

A görög megcsóválta fejét, majd végigtapogatta Julianus karját, mellét, combját, mint a lovat szokták. Piszkos ujjaiával fölhúzta Julianus inyét s megnézte erős, széles fogait.

— Hitvány vagy. Beteg vagy.

— Egészséges vagyok, uram, mint a . . . , mint a . . . — erősítgette hevesen Julianus s azt akarta mondani: mint a makk. De a „makk” nem jutott eszébe alánul.

— Még a szellő is elfúj, — biggyesztette ajkát a görög s a két árok mélyebbé sötétült a bajusza csücskén.

— Végy hát akkor engem, — lépett elő Gerhardus. — Olyan vagyok, mint a vas.

Karjait begörbítve hevesen mutogatta, milyen erős.

— Hitvány vagy, még hitványabb ennél, — legyintett a kalmár fitymálón. — Hadd lássam a többit.

Előbb Paulust, majd Desideriust tapogatta meg. Lelkiismeretesen vizsgálta, fogdosta őket. Ujjaiával fölhúzta inyüket. Desiderius gyöngye fogazata, hosszú, görnyedt alakja végképpen nem tetszett neki. Paulushoz kétszer is visszatért, újra meg újra megtapogatta.

— Mit kívánsz magadért?

— Két bizánciumi aranyat.

— Ajjaj! — legyintett a görög s kiköpött. — Vigyen benneteket a sejtán.

Hiába kiabáltak utána, hiába, mutogatták karjukat, fogadkoztak, hogy bírják a munkát, a görög nem hederített rájuk. Egy kazárhoz ment, azzal bocsátkozott alkuba két tagbászakadt, komorképzű orosz fölött.

Sokáig ácsorogtak s nem jött senki. Innen is, onnan is közeledett ugyan egy-egy kalmár, de csak végigpillantott rajtuk s már ment is másfelé. Allott a vásár, folyt a válogatás. Némely rabokat csoportosan összefűztek s félreállítottak, némelyeket egyesével-kettesével vittek el. Egy arabus műszülmén erősen cirógatva szép fekete szakállát, csak fiatal nőket válogatott. Egyre-másra összevásárolt vagy tizet s duzadt tarsolyából kinosan szedegette ki az aranyat, még ráadást is követelt, egy kis csinos, nagyhajú, nagyszemű, rendkívül fehérarcú növendék lánykát. A kislány keserves sírásra fakadt, anyja ölébe bújt, kapálózott, anyja szapora orosz szavakkal könyörgött, de a kazár megragadta s új gazdájához penderítette a kislányt.

Igen állott a vásár, az Étil felől újabb csapatokat tereltek, a megvásároltakat a szerájba hajtották, vagy be a városba. Csak a fráterekkel nem törődött senki.

— Nem adnak éretünk egy fabatkát, — mondta Gerhardus. — Kedég úgy mutogatom magam, mint egy harmadfű csikó.

— Még hozzá csödör, — tette hozzá Paulus.

— Majd csak megsegél Isten s rabok lehetünk, — reménykedett fáradtan Julianus.

— Ha legalább öhettünk volna! — sóhajtozott Desiderius. — De én összeesöm.

— Légy erős, mert kalmár jön, — suttogta gyorsan Gerhardus, néhány lépést peckesen járt, kihúzva magát s kidüllesztve horpadt hasát.

Csakugyan, egy alánus öregember közeledett feléjük. Már messziről jobbra-balra kutakodott s igen símogatta szakállát. Lassan, ólálkodva ballagott, mintegy töprengve, vegyen-e s ha vesz, melyik csoportban lát jó, de rossznak látszó s éppen ezért olcsó rabot. A fráterek szinte húzták a szemükkel.

Az öreg oda is ment, néhány lépésről erősen méregette, bámulta őket, majd közelebb lépett.

— Hol a gazdátok?

— Nincs gazdánk, — felelt megint Julianus.

— Akkor mért álltok itt, a rabok között?

— Hogy megvegyenek.

Az alán töprengett, bólongatott, majd megtapogatta őket szép lassan, sorjában. Hümmögött.

— Melyik eladó? Mind?

— Mind eladók vagyunk, de csak kettőt vehetsz meg, a másik kettő a pénz.

Újra előről kezdte, újra hümmögött, tapogatózott, nézelődött, forgatta őket. Még a farukba is belemarkolt jó keményen, hogy lássa, izmosak-e.

— Nézheted ugyan akármelyikünket, — bízatta Gerhardus. — Soványak vagyunk, de nem a zsír dolgozik, hanem az in. Ilyen szívós rabod sohasem lesz.

Végre különállította Gerhardust, meg Paulust s megkérdezte tőlük:

— Szántani tudtok?

— Nem szántottunk még ugyan, de tudunk.

— Hajjaj! Hát örölni?

— Semmi azt! — kiáltotta Gerhardus. — Csak fölönti az ember a gabonát a garatra s a víz szépen forgatja a követ. Attól félsz tán, megszakadunk a gabonás zsákok alatt?

— Úr akarnál lenni, úgy-e, — csúfolódott a vénember. — Fölönteni a gabonát a garatra. De a követ kell ám húznod, hé!

— Majd húzom a követ.

— Szántani nem tudtok, örölni nem tudtok, kehesek, hitványak vagytok, az arcotok olyan, mintha két hétig az Ítil fenekén hengergettek volna a halak, mit akartok hát? Eredjete a Pokolba!

Mérgesen odábbment s távolabb kezdett alkudni két rabszolgára.

— Hát nem akarnak megvönni, — sóhajtozott Julianus kedvetlenül s megsimította gyengeségtől verejtékező homlokát. — Kedég el kell adnunk magunkat! Imádjunk, hogy segejljön meg münköt Isten!

Keresztet vetettek s Julianus hangosan mondta:

— Atyánk, tekénts reánk! Hallgasd meg kenyergésünket. Segélj meg! Tedd, hogy e gyalázatos kalmárok szöme megakadjon rajtunk! Tedd, hogy ne lássák gyöngeségünket, csupán erős csontjainkat s inainkat! Add, hogy megvásároljanak rabul. Válassz ki közülünk kettőt s tedd hasonlatossá ezekhez kiket amott szijjra fűznek s elhajtának! De ha úgy akarod, hogy itt vesszünk étlen-szomjan ez idegön földön s ne lássuk meg véreinket, teljék bé a Te akaratod most és mendörökkön. Ámen.

— Ámen! Ámen!

— Lássátok csak, ézös feleim, amott esmég megvövének kettőt, — búsongott Gerhardus.

— Bódogok úkl — sóhajtozott Paulus.

— Tám árosra tartjuk magunkat! — töprengett Desiderius.

— Ha akad jóra való férfiú, azki megvásárolna, odaadhatnánk magunkat egy aranyért es.

Tovább váraoztak, nézelődtek. De nem akadt sem gyalázatos kalmár, sem becsületes férfiú, aki megvette volna őket. Néhányan még únottan, kelletlenül megnézték, még is tapogatták őket, de a kalmárok találtak bőven jobb árút is, a parasztoznak meg nem kellett, mert mind csak azt kérdezte tudnak-e szántani, örölni. Az is visszariasztotta a vásárlókat, hogy tekintetük bágyadt, arcuk majdnem sárga volt. Attól féltek, betegek.

Estefelé vége lett a vásárnak s a négy fráter szédelegve bandukolt át a városon kunyhóhához. Útközben egy lisztárustól sikerült néhány marék lisztet koldulniok, megesett a szíve a rongyos, sárgaságtól és éhségtől lézengő csavargókon. Ezt vízben meggyúrták és parázson megsütötték. Azután szótlanul ültek a tűz mellett, mint hónapok óta már százszor meg százszor s hallgatták a város mormolását, a kutyák csaholását, meg a fák között csevetelő madarak csipogását.

— Hát sönki sem akad az egész városban, — sóhajtott Julianus, — azki rabul megvásároljon bennünket! Itt, azhol mendőn eladó, búza, köles, nyerög, kengyel, kard, ijj és nyíl,

asszony, leányzó, gyermek és férjfiú, itt, azhol a velág tájairól kalmárok sereglenek össze! --

— Ki ad egy ütöt taplót is oly hitvány szolgálkért, mint münk vagyunk! — mérgelődött Gerhardus.

— Kedég hogy mutogatám magamat! — kiáltott föl Paulus.

— Én is!

— Desiderius fráternek csak a foga rossz, de különben olyan, akár a vasgyúró, — mókázott Gerhardus. — Ha jó fogad volna, bizony megvásároltak volna.

Vasgyúró! Julianusnak eszébe jutott egy régi-régi mese Fejérlófiáról. Hogy vándorolt egyre Nyugatnak, hogy győzte le Fanyúvót, Kómorzsolót, Vasgyúró. Elmerengett a mesén s szíve megtelt a gyermekkor emlékeivel.

— Hiába, — mondta csöndesen, — meg kell értenünk, hogy nem Vasgyúró, Kómorzsoló, meg Fanyúvó vagytok s én sem vagyok Fejérlófia. Hétszűnyű Kaponyányimonyók elébújt a föld alól a líkon s hahotálva öszi hasunkról a kását, míg münk éhözünk. Ördög hahotál rajtunk, atyámfiai!

De másnap ismét kiálltak a vásárra. És másnap sem vette meg őket senki, még egy bizánci aranyért sem.

Kodolányi János :

Magyar népiség, német „völkisch“

A mi újabb népi mozgalmunk és a német „völkisch“ mozgalom eredhetett ugyanazokból a gyökerekből, tartalmuk, céljuk mégis homlokegyenest ellenkező. Mert a németeknél a „völkisch“ mozgalomnak kitágító értelme van, a mi népi mozgalmunknak pedig megszűkítő. A német imperializmus nemcsak bizton támaszkodhatik a „völkisch“ mozgalomra, de egyenesen szüksége van rá, hogy a birodalom határait egyre jobban és jobban kitágítsa, a német uralom zászlóit újabb és újabb területekre kitűzze. Nagyszerűen érvényesíthető a német nagytőke fegyvereként, amikor újabb nyersanyagforrások meghódítását tűzi ki céljául. A magyar birodalom viszont csak történelmi jogon, a legkülönbözőbb népek életérdekeinek összehangolása és egyensúlyban való tartása jogán nyúlhat ki népiségünk keretein túl s tarthat igényt a Kárpátok medencéjére. Így legvadabb lázálmainkban sem gondolhatunk imperializmusra.

Hjtler, a „völkisch“ mozgalom politikai megindítója, kiadta a jelzőt: „Ein Volk ohne Raum“. Ebben kétségtelenül igaza van a nemzeti szocializmusnak. A népiség gondolta, mint szükségképpen reakciója a marxizmus nemzetköziségének, önként kínálkozik a nemzeti szocializmus számára. Szórol-szóra annyit jelent, hogy „szocializmus, de csak a német népnek“. (Illetőleg jelentette a mozgalom megindulása-kor.) A magyar népi mozgalom ezzel szemben sem többet, sem kevesebbet nem jelent, mint „szociális igazságot valamennyi szomszédnép számára, amely a magyarság vezető szerepét történelmi jogon elismeri“. A Volk ohne Raum azt je-

lenti, hogyha valahol német település van, az „német“ föld. Ezek a birodalmon kívüli népcsoportok azok a kisebb-nagyobb pillérek, melyekre a Harmadik Birodalomnak, a totális nemzeti szocialista államnak, mint hídboltozatnak fel kell épülnie. Egy-egy ilyen pillér a litvániai Memel-föld, a Volga-német terület, Jüttland németisége s más csoportok, sőt legutóbb, mint az elmúlt hetek eseményei mutatják, a Braziliába kivándorolt németiség is.

A magyar népiség fogalma szigorúan a magyar néprajzi területekre szorítkozik s ha vannak is magyar népcsoportok e határokon túl, mint például Moldvában, szó sem lehet arról, hogy egy, bármilyen szerény imperializmus építményének pilléreiül szolgáljanak. De erre nincs is a magyarságnak szüksége. Ámbár akad olyan vélemény is, mely szerint a magyarságnak a német *Drang nach Osten* szolgálatában Keletre kell törnie, a Szovjet megdöntésére. Magyarország feladata egészen más, mint hogy imperialista birodalmat építsen fel. Az, hogy a körülötte élő népeket összekapcsolja, egyensúlyozza, az élethez való jogait megvédelmezzé, őket életfeltételeikhez hozzásegítse s egy magasabb egységben együtt tartva, közvetítő legyen Kelet és Nyugat között. És a magyarság ezt a hivatását akkor töltheti be legtökéletesebben, ha mennél jobban megismeri, megérti népi jellemét, ha az önismeret olyan magas fokára jut, amilyen magas fokán állott az árpád-házi királyok, Nagy Lajos, vagy Mátyás korában s amilyen tisztán képviselte hivatását Erdély a fejedelmek korában. Népi mivoltunk megismerése és megértése nem kevesebbet jelent, mint a velünk közös földrajzi ke-

Magyar Nemzet 1938. nov. 6. 63. sz. 16.

Lásd Esti Beszélgetés (1944) 134-141.

1938, nov. 6.

reték között élő népek megértését, szabadságuk elismerését és biztosítását.

A német „völkisch“ mozgalom szétfeszítő erő, mely behatolva más államok testébe, a németiség szupremáciájának elfogadására kényszeríti azokat. A magyar népiség ezzel szemben összekötő-erő, mert magában foglalja mindazokat a kulturális értékeket, lelki komponenseket, amelyek a környező népekben külön-külön megvannak. Csodálatos gyűjtőmedence a magyarság. Összeömlött benne Kelet- és Középeurópa népiségének minden értékes tulajdonsága s olyan acéllá forrott össze, mely jellegzetesen magyar, tehát minden más népiségtől különböző, de ugyanakkor közös románnal, szlovákkal, délszlávval, sőt törökökkel is, hogy távolabbi népekről ne is szóljunk. Ellenben élesen különbözik, mint ahogy különbözött ezer éven át, attól a népiségtől, amely a Lajtától Nyugatra s azon túl terül el.

Ma már a néprajz, a néptudomány, kultúrtörténet modern kutatásainak eredményeképpen ez bizonyításra nem is szorul, hovatovább közhellyé kezd válni. A magyarság legkülönfélébb életformáinak ismerete, — települési formák, használati eszközök, házipítés, képzőművészeti elemek, stb. — azt mutatják, hogy már jóval a honfoglalás előtt csodálatos egymásbaáramlása volt itt a leggazdagabb népiségeknek s ez az egymásbaáramlás a Kárpátok ölén, természetes módon folytatódott s új, magasabbrendű alakban forrott ki. Csakugyan, mondhatjuk, hogy a magyar népiség bámulatos kristály, melynek minden lapja és éle egyegy másik népiség fényében ragyog.

Maga a tengely pedig nem más, mint a honfoglaló magyar törzsek szövetsége, — *ugyancsak rendkívül összetett és gazdag forma*. De napnál fényesebb ez a felismerés akkor, ha a magyar, meg a szomszédos népenét vizsgáljuk. *Bartók Béla* csodálatos kis műve, *A magyar népzene és a szomszéd népek népzeneje*, bizonyítékok tömegét sorakoztatja fel amellet, hogy népzeneink, tehát kultúránk alapvető formája, ezer és ezer ponton érintkezik a környező népekével, anélkül, hogy elvesztette volna pregnáns magyar jellegét.

Történelmünk s némely felületes közírónk szereti úntalan hangoztatni, hogy a magyarság történelmi hivatása Nyugat megvédelmezése a keleti „barbárság“ ellen. Holott a magyarság történelme ugyancsak nem ezt az állítólagos hivatást bizonyítja. Hogy csakugyan védelmezte Nyugatot, az tény, de nem hivatás, nem cél. Védelmezte, mert a Duna vonala mindig betörési kapuja volt a Nyugat felé irányuló támadásoknak. Két ízben pusztult bele a magyarság ebbe a „hivatásába“. *Először a tatárjárás idején, másodsor a török hódítás korában*. A szörnyű mongol áradat önként visszahúzódtott a szteppék végtelenségeire, itt-hagyva füstölgő városainkat, a legyilkoltak hullahegyeit s az elvadult mezőket. A második eset azonban sokkal tragikusabb volt. Másfél száz esztendeig basáskodott rajtunk a kemény hódító s a háromfelé szakadt magyarságnak *csak egyik részecskéje, Erdély tudott megfelelni valóságos és nem a nyugati történelemszemlélet által rászabott szerepének, a kiegyenlítés, összekötés, egyensúlytartás feladatának*. Éppen, mert erre predesti-

nálja népiségének lelke. De a magyarság akkor, amikor bordáit törték össze a Nyugatra támadó hatalmak, csak védekezett s önmaga védelmében védte Nyugatot is, ellenben sohasem támadott. Összetett, sokoldalú kultúrájának kristályá köré önként vonta a környező népeket. Magas társadalomszervezetével, a világtörténelemben páratlan erkölcsi tisztaságával, más népek fajtságának, lelkiségének, életformáinak magától értetődő tiszteletével érte el, hogy kristályá körül egyre nagyobb kristályosodás támadt, odakapcsolódván Halics és Ludomér, Havaselve és Moldva, Macsó és a szerb föld, Dalmácia és Horvátország s nem egyszer a cseh, sőt lengyel néptömbök is. Ekkor vált a magyarság valóban történelmi hivatásának ragyogó hordozójává, ekkor mutatta értékeinek egész sugárzását, ekkor találta meg igazán önmagát, ekkor tudott csakugyan hódítani, anélkül, hogy az idegen népiségekkel szemben erőszakot alkalmazott volna. Ekkor öntötte ki leglelkét a Duna völgyére és Középeurópára, ekkor lett igazán önmaga!

De aki azt a szerepet száná a magyarságnak, hogy lelke ellen vetkezve, összetartó erő és egyensúlyozó tengely helyett szétfeszítő ék legyen más, akár középeurópai, akár keleti népek testében, hogy feladva nyugalmi helyzetét, mely számára mindig a legnagyobb erőforrása volt, résztvegyen egy nyugati nép dinamikus, hódító törekvéseiben s hogy mint az éket a fátörzsbe, őt kalapálják bele hármely hatalom mammuttestébe, azt kívánja, hogy *cselekedjünk önmagunk ellen,* porlódjunk szét más népek csapásai alatt, legyünk átvonulási terület is, az átvonulók askariái is és tegyük hadszínterré a tőlünk Keletre élő szomszédnépeket, ahelyett, hogy oltalmaznánk őket. *Nem, ez tudatos vállalása volna a katasztrófának, amelyből a tatárjárás után feltámadtunk, amelyből a török hódoltság után is csak lábbadoztunk s amely már majdnem végső pusztulásba sodort bennünket a világháborúban.*

Nem, a magyar népiség értelme és lényege azt diktálja, hogy álljunk a középeurópai népek újjászerveződésének élére, vigyük el a szabadság gondolatát olyan népekhez, amelyek csak látszólagos szabadságban élnek, valósítsuk meg a társadalmi igazságosságot úgy, hogy példa legyünk ismét, mint Szent István s az Árpádok idején voltunk, akadályozzuk meg, hogy Kelet összecsap hasson Nyugattal,

1938. nov. 6.

pusztulásba dönthesse egész Közép-európát és szolgásgba hajthassa az itt élő népeket. És mennél erőteljesebben folytatjuk népiségünk tudományos kutatását, mennél jobban *viszsaemlékszünk* rá, hogy mik vagyunk, annál lehetetlenebb fantazmagóriának tűnik fel előttünk az ilyen követelés. Hiszen népiségünkben legalább annyi keleti vonás van, amennyi nyugati, sőt talán több. Hogy összekötő szerepünkkel feladjuk s átvegyük egy idegen népiség feszítő szerepét, sőt annak *élére* álljunk, el kellene temetnünk magyarságunkat, meg kellene hasonlanunk önlékünkkel, harcba kellene szállanunk ezeréves állami létünkkel, ki kellene tagadnunk lelkünkben saját irodalmunkat, tulajdon népművészetünket, le kellene vetköznünk népi karakterünket, el kellene taposnunk az eszményeket, melyek népünkben ösztönösen élnek és hatnak. Hogy idegenből kevert középosztályunk egy része, mely a múlt század végén s a század elején oly fennen tudott bánni nemzetiségeinkkel, lelkesednék imperialista ösztöneinek kiejégtéséért, elhiszem. De hogy a magyarság azéles rétegei értetlenül állanak vele szemközt és sem testüknek, sem lelküknek nem kellene, egészen bizonyos. És nem kellene ez a szerep az igazi magyar értelmiségnek sem, tehát annak a rétegnek, amely ismeri a magyar népiséget s lelkében semmiféle elfogultság nem gátolja annak tudatos felismerését. Mert ha a sors, majd államférfiaink súlyos tévedése kényszerített is bennünket néha-néha, hogy magunkat védvén, védjük a Nyugatot, *másodszor nem ugorhatunk bele a világháborúban vállalt tragikus szerepbe, nem lehetünk a támadó fejszecsapásai alatt ék, hátulról is kapva a csapásokat s előlről is pusztulva a csapásoktól.* Mert ez Trjanónnál is súlyosabb következményekkel járna: teljes pusztulásunkkal, sőt szomszédaink teljes pusztulásával is.

A magyar népiség, ha ez a kifejezés szolgál fordítása is a német „völkisch“-nek, tehát egészen mást jelent, mint a „völkisch“. Jelenti az összetartást szomszédainkkal, jelenti az egyensúlyozás szerepét, jelenti a másfajúk megértését, megszervezését, szabadságát és virulását. Jelenti a szocializmust nem csak a magunk, de szomszédaink számára is. Jelenti az élet folytonosságát. Nem zárkózik egy *ószövevségi értelemben* vett „választott nép“ vagy „faj“ keretei közé, nem akar megbontó kovász lenni idegen népiségek életformáiban, nem kívánja a társadalmi igazságosság elvét *pusztán egy nép* számára érvényesíteni. *A magyar népiség, jegyezzük meg jól, nem jelent sem Keletet, sem Nyugatot. A kettőt együtt jelenti.* Középeurópát jelenti, vízvázasztó Nyugat és Kelet egymásra törő, pusztító elemei között. És ha megmarad vízvázasztónak, akkor teszi a legnagyobb szolgálót az európai kultúrának.

Hogy pedig az lehessen s maradjon, szükséges népiségének mennél komolyabb felkutatása, megismerése és elfogadása. Az ebből folyó történelmi jogok vállalása és érvényesítése. De vajjon minő feltevéle van ennek?

E pillanatban kettő. Az egyik: a belső revízió, *a társadalmi igazság elvének teljes érvényesítése.* Mert csak így bontakozhat ki népiségünk a maga teljességében.

A másik: *szerves együttműködés Középeurópa népeivel. Az ő érdekekben.* Ezt a tényt Lengyelország ismerte fel a legvilágosabban. Reméljük, felismerik a többi környékbeli országok is.

„Julianus barát”

Kodolányi János új regénye

Írta: Fodor József

Kodolányi János új regénye részletekben, az epizódokban természetesen fikció; a krónikákból csupán annyit tudunk, hogy Julianus dominikánus barát 700 esztendővel ezelőtt három társával nekiindult, hogy az ősmagyarok hazáját megkeresse. Előttük már ott járt Ottó fráter, aki nagybetegen tért vissza s elmondta, hogy az Étil vize mellett, messze északnak a hegyek között van Magna Hungaria, a magyarok ősi országa. A krónikák szerint Julianusnak sikerül az útja, négy társa közül egyedül érkezik meg az ősmagyarok hazájába. Felfedezésével és azzal a riasztó hírrel tér meg, hogy a tatárok közelednek. A tatárjárás lidérenyomásából felocsudott világ térképén azután az ősmagyarok hazáját nem találjuk többé.

Ezekből az adatokból építette föl Kodolányi János új, nagy történelmi regényét. Farkasfia Györk, a kis zsellérgyerek, szemünk előtt nő, fejlődik, mesékre, rendkívüli s óvárgó lelke az apai tilalomra mesgyénen átlépve szívja be a varázsló Majsa apó meséit, az elátkozott pogány veresket »teutonok hitvány népéről«, kemény magyarok dacáról az új, idegenből jött világszemlélettel szemben. A klostromba belépés körülményeit látjuk, az első napok fényes izgalmait, az első harcokat a világ hívása és a mély misztériumok között, míg a szenvedelmes határpőr eldől, a lélek javára. Atéljük a fejlődés fulltag időit a váradi és fehérvári kolostorban, a Váradról Fehérvárra való úton a nevezetes találkozást Fületlen Pállal, a rablóvezérrel, ki azért rabol, mert szenvedélyesen szereti az igazságot, és »keresztényi« alázatos hittől forróított lelke nem szenvedheti a társadalom javainak aránytalan elosztódását. A fehérvári kolostorbéli élet tökéletes keresztmetszetet nyújtja a magyar középkornak, vallási és tudományos életnek, nemzeti és szociális problémáknak és egyúttal markáns dokumentuma a spirituális és testi élet közti örök emberi harcnak, melyben dönteni kényszerül minden kiválasztott s aki nem határoz, fél-élettel hanyódik a kétféle világ szétoldó útvesztőiben, Julianus győz, de a győzelem szörnyű, kaotikus harcoknak

az ára. Ezek nem szűnve folytatódnak a bononai (bolognai) tanulmányok éveiben, hol már mindjobban előtérbe vonul Magna Hungaria s a ropant álom, idehozni az elszakadt magyarság másik felét az új hazába.

Julianus tetlázott és az otthoni zűrés viszonyok megváltoztatásának vágyától fűtve, hazáján. Endre király útjához való hozzájárulásában és segítségében csalódik. Keserű lélekkel Havaselvére megy, téríteni, s csak miután Ottó fráter az őshaza hírével, nagybetegen, visszajön, érkezik el az indulás ideje. A kalmárok gyanánt utazó négyes társaságot többször kirabolják, elmondhatatlan nyomorúságok közt, isíneretlen földeken, népeken, rengetegeken át haladnak. Nyomorukban egyszer rabszolgának akarjuk magukat eladni. Két társát visszaküldi, egyik meghal, Julianus egyedül marad. Az Étil vizéhez párnapi járóföldre egy nagy városban találkozik egy magyar asszszonnyal. »Menj csak igenest, fölfelé, mondja neki, kette nap múlva meglátod Itilt. Azontúl vogynak madzsarok«. Két nap múlva odaérkeznek. Átkiált a folyón: magyar szó kiált vissza!

A *Julianus barát* odatartozik ama hatalmas regények közé, melyeknek tárgyát Kodolányi a 13. századból merítette. A *Vas fiai* és a *Boldog Margit* után a 13. század monumentális körképe befejezést nyert. Az író »történelmi regényt« írt,

ha mindenáron műfajba akarjuk osztályozni ezt a sokágú, óriási kor- és társadalmi képet. De úgy nevezhetnők ezt a művet a 13. század regényének, egy rendkívüli lélek történetének. Ha e mű sokoldalú kristályát társadalomrajzi, korrajzi, magyar és általános korpoltikai szemszögből nézzük, mindenikről maradéktalan képet nyújt. A kor áramlatai, a magyar társadalom válsága, az ősmag s a külső, ráépített, idegenirányú civilizáció közti összhangtalanság, a büszke, másfajta realitásokkal szemben közömbös harcos fajta, s a merkantil érzékű indigénak mértéktelen gyarapodása, a feudális úr és paraszt közti szakadékok, a dolgozók és urak elintézetlen vitája, föld-, pénzkérdés, a városi civilizáció és a falusi, népi lét összehütközése: a magyar világ örök megoldatlan problémái állnak előttünk. A klostromok csöndjében, az iniciálékat rovó fráterek Istentől összeolvasztott közösségében szenvedélyes viták dúlnak, nemzetiségi és faji kérdések, gazdasági- és erkölcsi lét-nemlét problémái

röpdősnek. Tévedünk, ha a középkori kolostor életét úgy képzeljük el, hogy ott csak örökkévaló kérdések élnek, a közösség igényének felsőbbrendűen önző kizárásával.

A magyar papság rétege, mely az örök egyház tradícióit óvta, szenvedő lelkiismerete volt a szűkebb, népi közösség életének is. A Julianus regény Istentől megszállt szerzetesei *nemes, magas értelemben vett nacionalisták*, hitük lemondó aszkétái, és mindennek fölött magyarok. Kodolányi Jánosnak óriási érdeme, hogy az irányregény minden hibája és félszége nélkül hatalmas, óriási tudással és izgalmas történésekkel teli kompozícióba tudta fogni mindazt, amiben a magyarság szenved és amit megváltásért tenni kell. Ilyen mű szimbolikus jelentőségű, a regények köréből magasra emelkedő, s mint Aischylos Perzsái vagy Shakespeare V. Henrikje, egyetemes eposza egy nép hősi életének. Szellemiségének magas voltánál fogva ez a könyv már szándékaiban is külön elbírálást követel. Ez az elbírálás teljes elismeréssé válik akkor is, mikor e mű esztétikai megoldását nézzük. Soha a tudás, kor-adat nem esik itt az érdekesség rovására. A nagy kompozíció könnyedén viszi a súlyos tartalmi anyagot, amit hordoz. A mű nyelve szerencsésen kapcsolja össze az archaizáló szándékot a könnyen érthető folyamatossgal. Az író meseinvenciója kifogyhatatlannul buzog, alakjai plasztikus, élő voltak jellemzésére minden jelző kevés. *Kodolányi János a magyar irodalomnak egyik legkiválóbb emberalkotója*. Az eleven emberek ilyen tömegét alig vonultatta még fel magyar író egyetlen könyvben.

Ennek a monumentális arányú, homéroszian túlgélezetű, nagy távlatokat mutató, méltóság-teljes dómok kiegyensúlyozottságával feszülő kompozíciónak körében újra átéljük azt az álmot, révületet és magasabb világba való elfeledkezést, amit csupán a kiváló művek nyújtanak. A párnai törtétecek, sivar napok hitvány dühörgése között a szilárd építmények, magasabb köpletek álmodója, nem zavartatva semmitől, építi a szellemnek alkotását. A röpkö szenzációk elmulnak s az emlékké vált napi semmiségek sírja fölött, egyrokonságban az éggel, boltozódik a nép-étek valódi értékeit jelentő művek örök kékje. *Kodolányi János, a Vas fiai, a Boldog Margit trója megint nagy művet alkotott.*

Pesti Nyelvi 1938. nov. 8.

231 sz. 10.

1938. nov. 10.

A falusi magyar intelligencia új hivatása a színpadon

Kodolányi János Nemzeti Színházbeli drámabemutatójáról

Kodolányi János, az országosnevű író „Falusi történet” című színmagyar bangulatú színműve teljesen készen várja a szombat esti bemutatót a Nemzeti Színházban. A színmű jelmezes házfőpróbáján résztvett az illusztris író is, aki a következőket mondotta az újdonság előadásáról a Magyar Nemzet színházi rovatának:

— A magyar irodalomban mind gyakrabban és mélyebbre markolóan szerepel a falu népének, de különösen a falusi intelligenciának ezerszín, kiáltó problémája. A tegnap kitűnő író-gárdája, így, hogy csak kiragadott példát említsék, Török Gyula a „Porban” című regényében, de Mórlic Zsigmond is a „Fáklya” oldalain úgy látta és oldotta meg ezt a szomorú kérdést, hogy az intelligencia a falu nyomasztó levegőjében vagy elpusztul vagy szerencsésebb esetben megszökik. Azóta azonban nagyot fordult a világ és mi, fiatalabbak, a háború utáni tanulságok alapján másképp látjuk ezt a kérdést. Főleg ez indított engem arra, hogy darabomat megírjam. A „falusi történet” hőse faluról való és ezt nem tagadja meg, minden tudását, erejét a falu szolgálatába állítja, a nehézségektől nem torpan meg és amikor látja, hogy feleségében nem talál támaszt, inkább őt taszítja el, de

hivatásától, hitétől nem tér el. *Hitem szerint így kell elképzelnie a mai generációnak és a Nemzeti Színháznak hivatása az, hogy így mutassa be a falut.* Tehette ezt első prózai színházunk annál könnyebben, mert hiszen Németh Antal igazgató közfűlünk, a fiatalabb generációból való, együtt küzdöttük vele végig a háború utáni életet, fegyvertársak vagyunk.

— Ami a Nemzeti Színház előadását illeti, az méltó lesz az ország első színpadához. Kányves Tóth Ersei és Timar József, a két főszereplő mélyan átgondolt, élményszerűen csiszolt alakítása teljesen ennek az irányynak vonalán halad. Lukács Margit csakugyan olyan, mintha zöldkeresztes ápolónőnek született volna. Gobbi Illda félelmetes egy idősebb paraszttasszony figurájában, viszont Vándory Margit kísérelje olyan friss, harmatos kis parasztleány, mint amilyenek között ifjúságomat eltöltöttem. De kedvemre való és élethű mindenki, Matány Antal és a többiek, akik Nagy Adorján játékmesteri rendezésében küzdenek a darab sikeréért. Nagy Adorjánról csak annyit mondhatok, úgy bánik velem, mintha édesapám volna, szabad idejét is velem töltötte és minden gondos szeretetét a darab rendezésére fordította.

Magyar Nemzet 1938. nov. 10.

66. n. 13

Kodolányi János:

JULIANUS BARÁT

Időben és térben, lélekben és testben egyaránt nagy utazás Julianus barát útja Magna Ungariáig, az Azsia mélyén maradt ősmagyarokig s mint minden igazi utazásban, ebben is benne él az egész világ. Magna Hungaria más és több a mezítlábas falusi fiúból lett tudós barát számára, mint a varázslatos történelmi legenda megélése, a nagy nemzeti misszió teljesítése: Magna Hungaria az a nagy álom, ami egy teljes emberi élet célja és értelme lehet. Amikor Julianus barát leereszkedik a XIII. századi Azsia mélyeséges mélyébe, már megjárta a középkori ember lét mélységeit és magasságait, mögötte egy igaz lélek fájdalmasan szép fejlődése áll. Gyermekkorában még a pogány világ kísért, ifjúságában a kései középkor minden forrongása és tapogatózása. Belső és külső kalandokban dús életének kerete és háttere a XIII. századi világ, a tatárvesz előtti tragikus Magyarországnak, az újjászületéséhez közeledő olasz kultúra s a hanyatló középkori Azsia néprengetege.

A »Vas fiaik« és a »Bollog Margit« után a legdogmatikusabb szempontokból is érett mesterművel gazdagította Kodolányi a magyar irodalmat a Julianus barát-ban. Méreteiben is hatalmas, hétszáz oldalas regénye igényes tanulmányt érdemelne, nem néhány jegyzetet, néhány megjegyzést, amivel mind csak egyet szeretnénk mondani: ime egy klasszikus magyar történelmi regény. Művészi hitelességét, mondatainak bőkezűen szórt meglepő ajándékait, történetének ragyogó architektúráját, a régi »magyari« nyelv pompás kezelését, nagyszerű megelevenítő tehetségét alig lehet eleget dicsérni. Kordokumentum, történelmi regény s nagy modern lélektani regény: mindez s még több a »Julianus barát«.

A történelmi Kodolányinál már az a tudomány, amivé lennie kell: népi történelem, a társadalom, az emberi világ teljes szerkezetének művészi hiteles megelevenítése. S mindez egy mesteri elbeszélés tartozéka, olyan regényé, amelyből újabb száz oldalakat kívánna az olvasó, amikor Julianus barát végre megtalálja az őshazát: nemcsak az ő, hanem az olvasó nagy álma is beteljesedik. A súlyos korszak magyarjának öröm és biztatás ama másik vészterhes kor magyarját elkísérni csodálatos útjára.

Pálóczi Horváth György

A Est 1938.
Nov. 11. 244. A.
10.

Vidéki történet

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

Kodolányi János
(Fotó Vajda M. Pál)

Milyen könnyű másnak a darabjáról írni a milyen nehéz a sajátunkról! A szerző megrémül, amikor mellének szegedik a felszólítást: Beszéljen hát, szerző úr, a darabjáról. Mert amit a szerző mondani akart, azt megírta a darabjában, ami pedig magára a darabra vonatkozik, nem tartozik a közhöz. A szerző lehetőleg ne álljon a közönség elé sem tisztán, sem magánügyivel, — ezért rendszeresen például azt a szokást, hogy premierjeimen nem megyek ki a függöny elé.

Mert ha a darabomról kellene beszélnem, csak érdektelen magánügyeket mondhatnék el most. Hogy ezt a darabot két nagy és nehéz történelmi rogeny, a »Boldog Margit« meg a »Julianus barát« között írtam, mintegy kilépvén a tizenharmadik századból, hogy szippantsak egy korty levegőt ebből a jó huszadik századból is frissítőül, ahogy a hal is felszökken néha a víz alól, hogy a levegőből és tüzes napfényből igyek. És hogy két finnországi utazás között írtam, mintegy megpiheve az itthoni tájon a elnézve az itthoni embereket, elgondolkozva ügyeiken-bajaikon, hogy aztán ismét nekivágjak a háromezer kilométeres útnak és egy olyannyira idegen világra.

na. Azt is el kellene mondani, hogy mi adta a darab megírásához az impulzust, mennyi idő alatt írtam. De hát, megnem, mindez magánügy. Inkább arról szölok, hogy nem kívántam én itt valami nagyitene drámát, valami »feszült« helyzetet vagy problémát a színpadra helyezni, sem olyan ambícióim nem voltak, hogy különleges, pláne »nagyvilági« miljöet pendörítsek a néző elé. Nem, én sem többet, sem kevesebbet nem akartam, mint egy egyszerű »vidéki történetet« a színpadra vinni, egészen ismerős, átlagos mai emberekkel, mai kérdésekkel, mai összeütközésekkel és cseppel sem szenzációs, de emberi kifejléssel. Minthogy életünk egyik fontos alakja a falusi orvos, én is, mint sokan mások, őt választottam hősnőül. De nem úgy, hogy szembekerül a vidékkel, meghasonlik és letörve menekül, ahogy egyidőben a vidékre került jószándékú fiatal orvosokat, papokat, tanítókat szokták ábrázolni, hanem úgy, hogy ott marad, ott marad akkor is, amikor meghasonlik a feleségével, aki nem bírja a vidék levegőjét, emberét, kicsinyességét, laposságát, elhanyagottságát. Az én fiatal orvosom mai ember, onnét származik a parasztok közül a amikor választania kell felesége és a falu, a beteg és hivatása között, ottmarad a inkább a feleségét bocsátja útjára, mert nem tudott mellé állni, nem tudta azt a kemény életet vállalni, amit ő vállalt. De orvosom mégsem marad egyedül, tehát nem hirdeti azt a keserű igazságot, hogy a falura került jószándékú embernek feltétlen egyedül kell maradnia összeomlott élete és reményei romjain, mint valami modern Jeremiásnak, még keserű próféciákat a átkokat is mondva. Nem, az én hősnőm mellé odaáll a Zöldkereszt egy szerény, csendes, szorgalmas és kedves nővérkéje, odaáll olyan egyszerűen és torinészetesen, hogy erre még csak szót sem veszteget.

Azért közben sok minden történik. Az orvos felesége akaratlanul, de nem éppen szándéktalanul, belekoveredik egy tragédiába, amely kis híján majdnem romlásba dönti az urát a fölkarolja az egész falu nyugalalmát. Ezen a tragédián keresztül érti meg, milyen más világból való ő, mint az ura a bár megtisztul a minden erejével és hitével akarja, hogy hozzá hasonló legyen, mellette maradjon a most már részt vegyen az életben egész lelkével, a szakadék átláthatatlanná válik közöttük. De nem mondom el a darab témáját, hiszen azért írtam, hogy a közönség ott lássa a színpadon, eleven emberek hús-vér alakjában.

KADAR: Én nem gyűlölök... én nem barátságom rád... csak idegen vagy nekem!
Könyves Tóth Erzsébet és Tímár József
Nemzeti Színház; »Vidéki történet«
(László fotó)

Magyar Élet 1938. nov. 12.

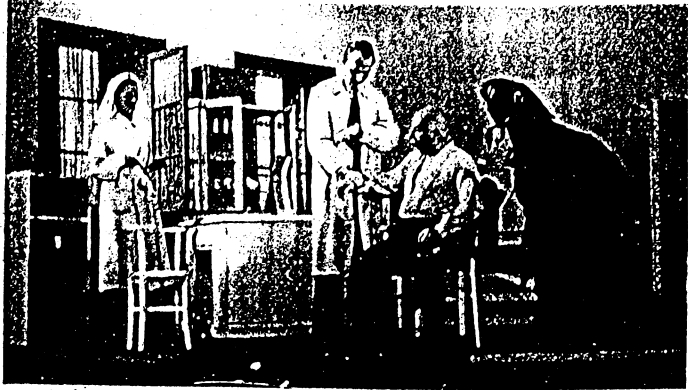
47. 77. 14-15.

Van ebben a darabban egyébként *Zöldkereszt*-intézet, néhány furcsa paraszti és úri figura, néhány már-már tragédiába csapó jelenet... És egy halván, szilte öntudatlanul fejlődő szerelmem, amiről a szerelmesek maguk sem tudnak s ami a darab végén irányt ad szebb és harmonikusabb soroknak.

Hősömet Timár József játssza, ami különös örömmel szolgál, mert hiszen első darabomban csodálatosan megérezte, mit akarok s úgy valóstította meg, ahogy hősömet megálmodtam. Most is ezt fogja tenni. Partnerem a feleség szerepében Könyves Tóth Erzsébet. Ot azóta szerelmem, amikor még Debrecenben. Jó néhány évvel ezelőtt, Zilahy Leó-jában láttam. Csehovi alakot játszik, csehovian finom, előkelő eszközökkel. Lukács Margit a zöldkeresztos nővért játssza. Képzőművész, író, költő, munkás és hájas zöldkeresztos nővér lesz, akárki meglássa. Góbbi Hilda egy félelmes, öreg parasztnő lesz, mintha frissen lépett volna ki egy régi régi dunántúli balladából. Vándory Margit olyan tündöklő parasztlány lesz, mintha most lépték volna a mezőről. Eöry Kati, Onody Ákos, Tapolczay Gyula, Iványi Iván, Hosszú Zoltán... De nem sorolom föl őket mind, most nem arról van szó, hogy szerepekről beszámoljak. Csak azt említem még meg, bár ismét magánlígy, hogy nagyon nagy örömet számomra a Nemzeti színpadán velük dolgoznom s Nagy Adorjánal, Játékmestereimmel, aki úgy bánik velem, mint a sok harcot látott, tapasztalt yltöz a még kisebb nyere újoncok. Szép az ilyen munka, az ember nagyon kedvet kap, hogy darabot írjon.

No, csak legyünk türelmesek, nyomban hozzáfogok a munkához s megmutatom, hogy...

De szerző arról a darabról, amit még nem írt meg, ne nyilatkozzék! — Először nehozzéró csak arról nyilatkozzék, amit már megírt!

KADAR: A pulzus túrhető... de azért 'ágyba' kell feküdnöm, Pali bácsi
Lukács Margit, Timár József, Bodnár Jenő, Eöry Kati

KADARNE: Nem bírom ezt az életet... nem bírom a parasztlányt...
Timár József és Könyves Tóth Erzsébet

KADARNE: Nem igaz, nem igaz, a kisasszony csak az uramat akarja menteni!
Onody Ákos, Rajecz Lajos, Timár József, Góbbi Hilda,
Lukács Margit és Könyves Tóth Erzsébet
Nemzeti Színház: 'Vidéki történet'. (Foto Pálházy)

VIDÉKI TÖRTÉNET

A Pogánytűs után mai témához nyúlt Kodolányi János és „Vidéki történet”-tel jelentkezett másodszer a Nemzeti Színpadnál. Korrajzából, történelmi regényéből és egyéb írásaiból úgy ismertük meg Kodolányit, mint szenvedélyes és lelkiismeretes íróit, aki szociális szívvel hajlik a téma felé, tiszteli a nagy lelki tulajdonosokat, hűvel építi a jót és túlfülött területeket terelni. Írásainak mindig van boldog'alan és fájdalmas árterülete. Nem bír mindenit beszorítani az írásba s ami lázítja és nyugtalanítja, annak jelentős része úgy csiszéri mondánivalóságát, mint a több helyen ráncbasszodati folyót a vadvizek, a lápok és érdek'elen ingoványok. Érdektelenek, mert Kodolányi nem tudja beolvasztani őket az egységes mű sodrába. Az alkoholás ereje és lendülete megőrlik nála az anyag az igazságtalanságok nyomása alatt, amelyeknek szösszöbőjévé szegődött. Az epikában elviselhető ez a terjedés s a paritalanság sokszor határos is. A színpadon ki kell mérni az időt, monda'ot, jellemzést, helyi színt, pletykát és igazságot, hogy a dráma minden percben lépjen egyet. Néha még repülni is kell vele. Kodolányi önfelületen ragaszkodik elavult boncolási szabályokhoz, írásidejébe még mindig a részletek százszázalékos kiemelése, a maradéktalan kihagyás és a legkisebb árnyalat felszínre hozása. Közben a esemény reménytelenül áll. Az erő tökéletesen elpárolog a darabból, a színpad kihűll a nézőtér vár s az ember megadóan bóhat egyet: a színen egy derék elbeszélő most tombol ki magát. Várni kell, míg végez önmagával.

Milyen kár például ezért a nagyszerű mai magyar témáért is, hogy ez a magyar vidéki Cronin-féle körorvos, akinek egyik tehesége változata már felbukkant Vülámfénynél a Kamaraszínházban: most újra díjazata lesz egy tisz'ességes epikusnak. Budapesti leányt vias el Kddár doktor úr vidékre feleségnek s ez a társasági lány, aki ködbevetőleg nem éppen tündökben okos, fellázad a falu unalma, sora, lécsinyes kerete és asszonyai szörnyű nyelve ellen. Nem minden alap nélkül. Ös'obán kezd el és os'obán foly'otja akcióját, hogy rávegye az urát: pályázzon el innen, menjenek vissza Budapestre. E köllgy színvonala emekk. Támadja az ura hiva'ását, hűségét, érzékenységét, magy'aromusi'ja érzelmeit a szőlőkeresz'es nőpárral. Kodolányi is erőszakoskodik, hogy be'ekeverje az asszony és a férfi viadálába a paraszti származás mozanatát. A férfi a faluból származott: oda tért vissza, ott szere'ik az emh'erek, o't van otthon. Szerencsére nem esnül úr- és paraszti asszecsapást, hanem visszatér Kodolányi fontos ponthoz: a hivatással útköz'eti sora a feleséget. A feleség, az a felületes, szórakozni akaró pesti kis szép asszony szösszöbűs bosszúból nem mondja meg az urának, hogy koraszülő nőhöz hívják a szülő nő meghal és vizsgálat indul az orvos ellen. A falu 'ún'et az orvos mellett a vizsgálobíró vizsgál, az áldozat nyíja átkozódik, a felesége bosszút li-

eg, a szőlőkeresz'es nővér egy régi fordulat'at fel akarja áldozni jóhírnevét, hogy jelle nála volt a doktor, azért nem tudott vájárás nőhöz menni: ime, nyolcra vartunk benne a darabdal a vidéki bajban. El ránt ki bennünket ebből a kátyúból!... Ez már nem is kátyú, ez pdc. A hullabomboló orvos hári'ja el a darab feje felől a kisebb bajt: a boncolási jegyzőkönyv szerint a vajudó nő meghalt volna, ha a doktor akár rög'ön is késnél van. Nincs bőrn. Pedig már aggódtunk. Az írói szempont szerinti nagyobb baj megmarad: a felesékmény hany'a'lik, a dráma oda van. Az író nem ébre'szti jól onyhe ostobasá-

gából a feleségét, nyafog az tovább, ár és felkínálkodik, míg a férje ró nem szól, hogy menj már, kérlek. Menj vissza Pestre és hagyj el engem. Megkönnyebbülünk, mikor ládodogás hallik a színi mögött: a kocsi elállt, a nő megy. Marad a doktor, a szőlőkeresz'es nővér s a hivatás. Sejtjük, hogy a szőlőkeresz'es nővér előbb-utóbb a feleség helyébe lép. Hogy bujkál közöttük valami: ezt az ös'udatlan szerelmet igen szépen tudjuk meg a feleség'ől.

Mindenki azt kérdi: érdekes ez a vidéki történet?

Nem.

De igaz.

S hol jüti ezt át az a szent tűz, amely az igazból nagyot és szépet teremt?

A részletekben.

Új Magyarország

1938. nov. 13

258. sz. 19.

Es az ereje és katasztrófája ennek a történetnek, mint szindarabnak. Szép és becsüleles, hogy a doktor falun marad, a nép mellett és a népért. Szép a hivatás felülkerkedése benne. Viszont a szerkezet!... És viszont a motiválások ósdisága. De tovább: igen jól élnek a falusi intelligencia nyelvhasználói. Viszont milyen ósaj feljegyzés az. Az író erőtlensége lehangolja az embert, mikor látja, hogy a vizsgálóbíró semmi pénzért nem hajlandó feltenni a döntő kérdést, a doktorban egy szikrányi fölény se jelentkezik felesége felháborítottán mindennapi szokatlóságával szemben s a feleség is olyan szegényesen védi a maga farradalmát a falu pora ellen, hogy a néző szerepe: ne olcsó szárnyakat kölcsönözni neki is, a doktornak is, a vizsgálóbíróknak is. Csak azért, hogy az igazságtól, a nyomasztóktól, legyen végre egy kis jóték is az épületben. Elvégre színházban vagyunk. Ugy, hogy bármilyen hálásak is vagyunk Kodolányinak a mai friss téma színpadra szállításáért, az elégedetlenség hangos a színlétszékben és békétlenül távozzunk. Fel nem szólíthatjuk, hogy tudjon is darabot írni. És nem a kritika feladata.

A Nemzeti Színház együttesét Nagy Adorján gyakorlott keze vezényelte s a rendező elmélyedt abba a részbe, amelybe el lehetett mélyedni. Vonalat nem tudott vezetni, mert a vonal ide-oda hajladozik és török. De azért tegyen meg nekünk a rendező egy apróságot: húzza ki azt a sok „caellagom”-at és „velágom”-at a szövegéből. Ne zavarogkodjunk ilyen ésszobortán. Törölje ki a falusi vénasszony Gobbi Hilda s mellé is. Csak ne díkosódna annyit olyan förtelmes fantáziával! És dícsérjük meg az epizódban kitugró Bodnár Jenőt. Élete legjobb párosítását láttuk. Epizódisták rugattak az élre az elbádoson, ök arattak. Egy néma szerepben Rajczu Lajos a vizsgálás határáig vitte egy férfi-figura nőies karikírozását. P. Füzös Anna egyszerű hümmögésével nyilatkozni tapsot kapott. Iványi Irén a kompó! és a fergeleges pletyka kavaráásával lepelt meg. Balázs Samu kétszavas választással robbant ki nevetését. És így tovább: Fladány, Vándory Margit, Ónodi Alkos. Valósággyal hátterbe szorították a vezető szerepeket. Önkéntelenül, ami szintén azt mutatja, hogy az író az epizódban dolgozott jól és életilem. Mert Timár Józsefnek, az orvosnak bizony joggal nyúlhat panaszra a szája. Sorsa és a szöveg ellen is. He'jét azért megállta. Könyves Tóth Ersei elállta a feleség szörsszállhasogató hangját. A köllene'tlen rúszúrcsokét. Kéz'artása, mozgása csínált. Meg kell tanulnia a természetességet és azt, hogy mi az, mikor egy nő az örökös langyosságából fölmegszik. Lukács Margit nem rossz. Ha több lenne benne a meggyőződés: egyéni lenne. Horváth János díszleletivel játszották az újdonást.

P. J.

1938. nov. 13.

„VIDÉKI TÖRTÉNET“

A Nemzeti Színház mai bemutatója

Színmű 3 felvonásban, 4 képben.

Irta: Kodolányi János.

Személyek:

Kádár, körorvos	---	---	Timár József
Kádárné	---	---	Könyves Tóth Erzsé
Erzsi, zöldbekerasztos	---	---	
nővér	---	---	Lukács Margit
Pallagné	---	---	Gobbi Hilda
Postamesterné	---	---	M. Iványi Irén
Papné	---	---	P. Füzös Anna
Tanítóné	---	---	Nagy Teréz
Jegyzőné	---	---	Szathmáry Margit
Ínszálóbiró	---	---	Ónodi Ákos
Első orvos	---	---	Bazsaly Lajos
Második orvos	---	---	Balass Samu
Óregember	---	---	Bodnár Jenő
Óregasszony	---	---	Eőry Kati
Kisbíró	---	---	Matány Antal
Mariska	---	---	Vándory Margit
Legény	---	---	Ujlaky László
Jegyző	---	---	Rajczy Lajos
Postás	---	---	Szilágyi Aladár

Falusi lányok, asszonyok. Történet ma, egy közönségen. Játékmeister: Nagy Adorján. A díszleteket Horváth János, a jelmezeket Nagysittay P. Teréz tervezte.

Aki ma idegenül, színlap nélkül ül be a színházba, azt nem mindennapi meglepetés éri: író beszél a színpadról. A meglepetés érthető örömmé válik, ha megtudja, hogy a szerző Kodolányi János, a »Vas fiai«, a »Bolog Margit«, a »Julianus barát« regényírója. De tavalyi darabjából ráismerhet a drámaíróra is. Ugyanaz a sötét, szinte vigasztalan emberlátás, melynek megtestesítése egy mellékalak, a parasztasszony, aki lánya haláláért az orvos gondatlanságát okolja. Hiába a megállapítás, hogy itt nem segíthetett emberi tudás, ez a gyilkosság a vaksors rendelése, a bosszú, a gyűlölet nem csillapul s az átkok írói ékeesszólása túlharsogja a darab minden más mondanivalóit.

Mert ez az alak maga a dráma, sőt túlnó rajta, jelen van, ha nincs is jelen, zord fénye és hatalmas árnyéka eljut a színpad legkisebb zugáig is. Mintahogy a »Velencei kalmár« is csak súlytalan játék Shylock, a másik megsebzett szülő emberfölötti alakja nélkül. Az író úgy szól, ahogy szólnia adatott, s Kodolányi jobban szereti a vitriol erejét, mint a rózsavíz izetlenségét. Ilyen hatalmas erejű írói torokkal régen találkoztunk színpadon. Ez már nem is mondanivaló, hanem kiordítani való művészi világnézet. Nem is vethetünk mást az író szemére, csak azt, hogy a regényíró kissé megveti a színpadi szerzőt, a papiros embere a deszkák emberét. A klasszikus emberkolosszus számára nem gondoskodik elég erős talapzatról, s a falusi orvos saját kis családi drámája elveszti arányait a gigászi kupola alatt.

Az előadást Nagy Adorján rendezi hatásos lendülettel és hangját szerencsére Timár József férfias egyenességű, biztos szavú körorvosa adja meg. Gobbi Hilda parasztasszonya csupa forró gyűlölet, görög tragédiákra és Shakespearre gondol. Kis türelem, hamarosan eljut odáig is. Könyves Tóth Erzsé szép, értelmes, jól beszél, jelentékeny is tud lenni, de miért néz vissza az ötvenes előtti francia társadalmi darabokra, mikor adott-ságaiat hátrán-előre is nézhet. Lukács Margit tiszta, kedves hangjára szívesen gondolunk vissza. Ónodi Ákos és Bodnár Jenő két figurája elsőrangú. (H—ó)

A Est 1938. nov. 13. 246. n. 10.

Vidéki történet

A Nemzeti Színház szombati bemutatója

Kodolányi János új darabjának hőse. Kádár körorvos, tősgyökeres »népi sarjadék«. Lélegzeni sem bír a fővárosban, ahonnan — miután elvégezte az egyetemet és feleségül vette professzorának leányát — sietve visszatér szülőföldjére, hogy önfeláldozó barátja, támasza és segítője legyen magára hagyott fajtájának, a falusi parasztság-nak. Tele van idealizmussal és munkakedvvel. Ingyen gyógyítja a szegény betegeket, küzd az egyke ellen és csecsemővédő-intézetet létesít, amelyben Erzsivel, a megértő lelkű zöldkeresztes nővérrrel együtt, reggeltől estig szorgalmasan dolgozik. Nagyvárosi életformák közt nevelkedett, szórakozáshoz és csillogáshoz szokott felesége mindezt természetesen nem érti meg. A szép Lili nem szenvedheti a »bűdös parasztokat«, visszavágyik a fővárosba, irtózik a »falusi intelligencia« pletykaszörnyetegeitől — akik fullánkös célzásaikkal elviselhetetlenül fokozzák ösztönös féltékenységét férjének lelkes munkatársa iránt — és mindenáron arra akarja rávenni az urát, hogy adja be pályázatát a pesti egyetem egyik megüresedett magántanári állására. Kádár azonban erről hallani sem akar. Felesége nagyvárosi nosztalgiaját épügy nem méltányolja, mint Lili az ő faluhoz való ragaszkodását. A házastársak vitája összeveszéssel végződik. A családi perpatvarnak aztán súlyos következményei lesznek, mert a fel-dühödött asszony — az egyetemi tanár leánya és szerelmes hitves — bosszúból nem mondja meg este az urának, hogy az öreg Pallagné súlyos betegen vajudó menyecske-lányához hívják sürgősen. A beteg reggelre meghal s akkor gondatlan-ságból okozott emberöléssel vádolva kerül a kiküldött vizsgálóbíró elé. A falu népe ugyan egy szívvel-lélekkel áll mellette, de a vén Pallagné balladai jajongással szórja szörnyű átkait lánya »gyilkosának« fejére.

Itt fordulhatna mélyebb és igazabb drámába a darab, ha Kodolányi olyan vérbeli drámaíró lenne, mint amilyen kiváló tehetségű, született elbeszélő, — vagy ha legalább a színháznak volna olyan avatott dramaturgja, aki nemcsak akar, hanem tud is hasznos tanáccsal szolgálni a tapasztalatlan szerzőknek. A néző ösztönös-helyes érzése azt súgja: a darab legérdekesebb figurája, ez az átkozódó, vajákos boszorkány, nyilván azért szeretné mielőbb vasraveretni az orvost, hogy önmagáról elterelje a gyanút, lévén szerencsétlen leánya halálának oka — tulajdonképpen a saját gyanús mesterkedése. Ezt a sejtelmünket azonban a darab nem igazolja. A boncolás csupán annyit derít ki, hogy az orvost nem terheli semmi komolyabb felelősség, mert a vajudó asszony esete már eleve reménytelen volt. Így az író el-megy a dráma mellett s ezzel Pallagnét eszelősen óbégató vénasszonnyá jelentékteleníti, akinek balladai hangja itt szinte »öncélú« betétként hat. Közben Lili meggyőződik róla, hogy férjét alaptalanul gyanúsította Erzsivel, aki most saját becsülete árán igyekszik menteni az ártatlan dok-tort. Azt vallja, hogy Kádár nála töltötte az éj-szakát. A zöldkeresztes nővérrrel együtt vállalja a felelősséget Lili, sőt az orvos is. De, őszintén szólva, ez a hármasság meglehetősen hamis, éppen azért majdnem komikusan hat. A harmadik felvonás azután úgy oldja meg a férj és feleség konfliktusát, hogy Lili — bár szereti — elhagyja az urát s átengedi a teret Erzsinek. Megerzi, hogy Kádár sohase tudná neki meg-bocsátani a szegény parasztmenyecske halálát, sem elfelejteni Pallagné átkait (jóllehet a beteg asszony *mindenképp* menthetetlen volt), még in-kább pedig azt, hogy Kádárt meg a zöldkeresztes nővért a jó Isten is egymásnak teremtette, egy-más boldogítására, a falu javára és a kihangsú-lyozott közös származás elvének igazolására.

Kodolányi új darabja — minden szertelen-sége és technikai fogyatkozása ellenére — jóval sikerültebb tavaly bemutatott, első színpadi kísér-leténél. Mégse hiszem, hogy a drámai formában valaha is utoléri regényíró-önmagát. A *Vidéki történet* egész beállításából, kiolvasható a nép sorsáért aggódó író javító szándéka, didaktikus célzata s olykor egyoldalúságig menő, elfogult szeretete, — ami önmagában rendkívül tiszteletre-méltó emberi vonás. A baj csak ott van, hogy mindez a szándékoltság erejével, mintegy tétel-szerűen ütözködik ki a szövegből, megnehezítve a *művészi* kiformalás plasztikus elevenességét, az önmagáért beszélő *tróí* mondanivaló spontán ér-vényesülését. A nyelvi zamat ugyan sokat pótol itt, de a párbeszéd egyedül nem leplezheti el a szerkezeti, logikai és lélektani töréseket. Épügy a nyers szenvedélykirobbanás sem jelent mindig erőt vagy bátorságot, a szitkozódó veszekedés drá-

mát, az »urak« becsémrlése paraszti felsőbbrendű-séget. Ami különben az utóbbit illeti, — nehogy félreértés essék, — nem maga a bántás, csupán a bántás *programszerűsége* ellen van kifogásom. Kivált amikor ez a középosztályt csúfoló karika-túra — a pletykázó vénasszonyok társasága — olyan fakó és konvencionális itt, mint egy Csiky Gergely idejéből való olajnyomat. Am hagyjuk a kifogásokat. Örülünk inkább annak, hogy ez-úttal megint *tróíval* találkozunk a Nemzeti szín-padán, annyi *szervő* után s egy olyan darabbal, amely a filmvariációk vérszegény ismétlése helyett, a mai magyar élet *problémái* iránt igyek-szik felkelteni a nézők komolyabb érdeklődését.

Az előadás sok jó és hatásos mozzanataért

egyforma elismerés illeti a kitűnő szereplőket és Nagy Adorjánt, a gondos játék mestert. Az orvos megszemélyesítője: *Timár József*, mérték tartó, nemes művészettel elevenítette gazdagon árnyalt, hiteles és kifejező emberi portrévá szerepének némileg egy-síkban tartott körrajzát. Mellette elsősorban *Gobbi Hilda* nagyvonalúan mintázott, félelmes Pallagnéja vált ki az együttesből. A többiek közül főképp *Lukács Margitot*, *Könyves Tóth Erzsit*, *Iványi Irént*, *Füzes Annát*, *Szath máry Margitot*, *Nagy Terézt*, *Vándory Margitot*, *Eöry Katót*, *Onody Akost*, *Bodnár Jenőt*, *Matány Antalt* és *Balázs Samut* kell dicsérettel megemli-tenünk, a díszlettervező *Horváth Jánossal* együtt.

Kárpáti Aurél.

Pesti Napló 1938. nov. 13.

236. sz. 19.

Vidéki történet

Kodolányi János színműve a Nemzeti Színházban

A *Vidéki történet* azzal kezdődik, hogy az orvosi rendelő kitárt ablakánál, amelyen át dúsan és derűsen árad be a falu egészséges napfénye. Mari, a kis cseléd-lány enyheleg a Józsiájával. Az idill örök kortalanságának e rövid jelenete után azonban a levegő sűrűsödni és komorodni kezd, s ami következik, annak nincs semmi köze ismert népszínműi hanglemekhez, alakjaihoz és mondanivalójához a régi magárahagyottsággal, az elesettséggel küzdő mai falu fényei és árnyai vetítődnek a színpadra.

A nemcsak vidéki, hanem időszerű történet hőse a körorvos, akiről hiánytalan felszereltségű rendelője is rögtön elárulja, hogy avatottja és fanatikusa a foglalkozásának. Ez a Kádár, aki mellett a hivatás hasonló szellemétől átjárt zöldkeresztes nővér dolgozik, nem diplomás, kényszerűségből került a baranyai faluba. Maga kíváncsított ide, ahová a szírmazás, a paraszti eredet vérege is köti, s ahonnan bármely pillanatban elmehetne. Csak alá kellene írnia egy pályázati kérvényt, s a felesége révén, aki egyetemi tanár leánya, magántanárként folytathatna fővárosi praktiszát, Kádár azonban aláírás helyett eltépi a folyamodványt, s ezzel robban ki és jut helyrehozhatatlan díszharmóniáig az az elképzelés, ami a férj és az asszony „faluszemlélete” közt van: az egyik a véreleért való dolgozásban látja az élet értelmét, a másik viszont menekülni akar, mert számára a falu csak sár, szegény szürkeség, unalom, kicsinyes, szűk horizont, pletykafészek. Az első, a férj hite és szemlélete szép, nemesen és harcosan magyar és emberi, de az asszonyé is érthető, főleg ahogyan ezt a darabban a helybeli intelligencia négy többé-kevésbé idős hölgytagjának uzsonnajelenete támasztja alá. Az eredmény, hogy a házasság, amely pedig szerelmi házasság, széttrörik. A „nem falura való” asszony elmegy, az orvos helyén marad a zöldkeresztes nővérral együtt, aki szép is, fiatal is, s titokban úgy tekint az orvosra, hogy könnyen lehet arra következtetni: csak Kádártól függ, s a kedves és okos nővér a jövőben feledtetni és nótolni tudja a távozót.

Kodolányi János darabja, amelynek bizonyodalmát egy szerencsétlen, tragikus eset idézi elő, ahová az orvos a felesége hibájából későn érkezik, s ami miatt vizsgálat is indul ellene: rokonszenves s mint már mondtuk, időszerű, ha problémáját tekintve nem is egészen új írói kiállítás Kodolányi körorvosa annak az új magyar értelmiségi frontnak a tagja, aki ha falun „ugart” talál, nem ijed meg tőle, hanem éppen annak feltörésében látja feladatát. Másrészt a darabból az hangzik ki, hogy ezt a feladatot érdemes is végezni, mert a falu ösztönszerűen megérzi a maga emberét s ezért egész lélekkel fizet. Az persze külön kérdés, hogy a színpadon, a dráma művészi eszközeivel miként rajzolja Kodolányi mondanivalója, a történeten keresztül hogyan érvényesül „falureformer” felfogása. Innen vizsgálva, a darab novellai terjedést, szétesést mu-

tat. Az egész helyett inkább csak egy-egy részlet formálódik drámai módon. Két főalakja helyett inkább élnek a mellékalakjai, köztük különösen az a vénasszony, aki az „orvosi gondatlanság” miatt elvesztette leányát s szörnyű siralmaival, átkaival, a keleti, ázsiai gyász fehér színében úgy viharzik a színen, mintha az ősmagyar balladák világából toppant volna elő.

Az orvos szerepében átgondolt, erőteljes alakítást nyújt Timár József. Az asszonyt Könyves-Tóth Erzszi játssza, sokszor találó színekkel és hangokkal. Egészen kiváló Gobbi Hilda alakítása a leányáért jajgató öregasszony szerepében. A „kék”-szédű, intelligens zöldkeresztes nővér Lukács Margit. A nagyszámú és kitűnő epizódszereplők sorából Bodnár Jenőt, M. Iványi Irént, Matány Antalt, Vándory Margitot, Ónodi Akost, Fűzes Annát, Rajczy Lajost kell kiemelnünk. Az előadás játékmestere Nagy Adorján, a díszleteket Horváth János tervezte.

(Dö—r)

*

Előadás előtt *Lehotay* Árpád elszavalta *Szabó* Lőrincnek a mai felemelő, történelmi napok alkalmából írt költeményét, amelyt a bemutató közönsége lelkes, kitérő tapssal kísért.

Budapesti Hírlap

1938. nov. 13.

258. sz. 13.

Vidéki történet

Kodolányi János színműve a Nemzeti Színházban.

Falukutatással kezdi színművét a nagyon tehetséges Kodolányi János, hogy azután Kotzebue genréképein, népballadás intermezzókon és Sardou-szerű scéne d'afteren keresztül jusson el az ibseni megoldásig, amely ha akarom vemhes, ha akarom nem vemhes, ha akarom happy-end, ha akarom tragédia. A különböző hatásoknak ez a bőséges keveredése, amelyekről Kodolányi János bizonyára nem tud, kissé egyenetlenné teszik és műfajilag is basztarddá teszik ezt a drámát, de Kodolányi sokszor megmutatott robusztus írói erje, ha lassan is, de felülkerekedik és ha ez a gyűlöletből fakadó zsenialitás nem is kelt kellemes és felémelő érzést, mégis tiszteletre kényszerít.

A falusi intelligencia küzdelmét festi Kodolányi János. Hőse: a parasztfiú, aki orvosná művelődött és aki életének tragikus tévedésével feleségül vette az ő tehetségében és így gyors emelkedésében is fanatikus bizó professzorának leányát. A házasság nem sikerült. A fővárosi igények között felnevelkedett professzor-kisasszony a falun nem találja helyét, lázadozik, nyügösködik, a meg nem értett Mme. Bovary lelki fejlődésének csaknem egész skáláján végigfut, bár szerencsére a rongyos faluban nem akad megfelelő partner, akivel kétségtelenül leyonná a Flaubert által kijelölt következtetést. Partner híján csak férjét kinozza és közben minden eszközt megragad, hogy a gyűlölt porfészekből kiszabadítsa férjét és önmagát. Az orvos viszont szereti a falut, ahol született és szent hivatásának érzi, hogy az elhanyagolt nép között terjessze a kultúrát és fajtáját, amennyire tudja, szociálisan felemelje. A házastársak közt az a bizonyos szakadék mind szélesebbé válik s az orvos oldalán a munkában az asszony helyét színtelen észrevétlenül foglalja el a zöldkeresztes nővér, aki mindenben segít az orvosnak, céljait és tervét megéri s aklivel egész gondolkodása közös. Ugyanakkor az asszony örökös elégedetlensége, lázadozása, veszekedése az orvos számára csak nyüg és teher és csak a szerelmi elvakultságban nem veszi észre, hogy házassága tulajdonképpen rég megszűnt, vagy helyesebben soha nem is alakult ki.

Az asszony féltékenysége lassanként konkrét formákat ölt és a zöldkeresztes nővérben találja meg az okot, amely miatt férje a faluhöz ragaszkodik. Féltékenységében örültséget követ el. Nagy családi veszekedés után, a férj éjszakára a csecsemővédő intézetbe megy át és mikor éjszaka az orvost sürgősen keresik, az asszony nem értesíti férjét. A katasztrófa bekövetkezik: a fiatal parasztményecske meghal. Az orvos felesége már csak a beállott katasztrófa után eszmél fel, hogy gyanuja alaptalan volt. A meginduló vizsgálat felkavarja a falu nyugalalmát. Mindenki az orvos mellett vall. Csak a halott menyecske öreg édesanyja követeli, hogy „verjék vasba” az orvost és konokul terhelő vallomást tesz. A zöldkeresztes nővér a vizsgálóbíró előtt önmaga ellen vall: az orvos önála volt azon az éjjelen és ő nem adta át az üzenetet. Nem egészen világos, hogy az erkölcsileg súlyosbító körülmény, büntetőjogilag mennyiben mentesítene az orvost. De különben is az úrtatlan vallomás váltatlansága pillanatok

alatt kiderül és szükségtelen is: a boncolás megállapítja, hogy a halott menyecske menthetetlen volt és az orvos ha kövelett is el mulasztást, az nem vont maga után semmi tragikus fordulatot. Az orvos felesége elmegy, mert befátja, hogy nem való a férje mellé s az orvos mellett ottmarad a másik nő, aki hozzáillik s akl mellett még sem lesz soha se boldog, mert az első szereti.

Súlyos hibák fordulnak elő Kodolányi János drámájában, amely teljesen igaz gúnyra vitte őt, mint amerre tavalyi drámájával, a Pogány tűzzel elindult. A *Vidéki történet* a falu mai életébe meríti boncoló kését, de a kés féluton megáll s a döbbenetes operáció szelid masszírozássá enyhül. Ebben az ellanyhulásban akadnak teljesen hamis lélektani fordulatok, amilyen például az asszony magatartása, mikor férjét beteghez hívják. Még ha nem orvosprofesszor leánya lenne, akkor sem vállalná ezt a gyilkossággal határos magatartást. Ugyanilyen lelkileg megmotyálhatatlan az a hírtelen kitérés is, mikor a zöldkeresztes nővér önmaga ellen vall, holott mindenki érzi,

hogy ez a nagyon okos leány ezt a butaságot csak azért követi el, mert erre a valomásra Kodolányi Jánosnak szüksége van a harmadik felvonásban. Különbözn is a dráma egyensúlyát felborítja az az epével teljes gyűlölködés, amellyel a szerző a nem paraszti osztályt szemléli. Ez a gyűlölködés a falusi „intelligenciával” szemben csipkedésig megy csupán, de a magasabb intelligenciájú rétegeket szöges ostorral veri. Igazi erejét Kodolányi János az öreg parasztkisasszony átkozódásában találja meg, amikor negyedóránál vájkál leányának a boncolóasztalon éppen szabadalt fiatal testében és epét köp átkozódásaival az orvos felé. Kodolányi János erős író, de a zsenialitásig csak a gyűlöletben emelkedik fel. Kár.

A Nemzeti Színház jó és érdekes előadásban (Nagy Adorján rendezése) Timár alakítja az orvost. Egyszerű, szuggesztív, emberfi. Körmives Tóth Erzs diadalmasan tér vissza az asszony szerepében. Érdekes, tulifüti, nyugtalan. A zöldkeresztes nővért Lukács Margit személyesíti meg, ennek a fejlődő művésztehetségnek minden rokonszenves vonásával. A falusi asszonyok kacagtató kvartettjéből Fűzes Anna toronymagusan emelkedik ki és nagyon jó Iványi Irén is. Döbbenő alakítást nyújt Gobbi Hilda. Ez a tehetséges színésznő már gyakran lepte meg a közönséget. De most, mikor fehér gyászruhájában ott áll a színpad közepén és szeméből ömlik a könny, teste szinte mozdulatlan, csak a szájából árad a feneketlen gyűlölködés, a néző hátán a hideg fut át, ahogy ebben az alakban megéri a föld konokságát, gyűlölködését és erejét, féltelmelen nagyszerű. A többiek közül a kedves és harmatos Vándory Margit, az öreg parasztkisasszony nagyszerűen megmutatózó Bodnár Jenő és Rajczy Lajos kelt feltűnést, akinek ugyan egyetlen szava sincs, de mozdulataiban és játékában olyan tökéletessé ulkot egy hírosági írkokol, hogy perccenként nyiltszini laps jutalmazza meg. Horváth János díszletel helyes keretbe illeszti az előadást.

Jó lenne, ha a népies daraboknál a Nemzeti Színház egyszer elhatározná a vidéki színhelyét. Nem rokonszenves az ilyen hárszehordott falu, ahol a szereplők bábeli nyelvzavarral beszélnek a legkülönbözőbb magyar nyelvjárásokat.

Pünköszt Andor

Ujság 1938. nov. 13. 257. sz. 21.

1938. nov. 13.

„Vidéki történet“

Kodolányi János háromfelvonásos színműve a Nemzeti Színházban

Kerestem szürke cím, — nem a cím a fontos. A dráma fontos, az emberek fontosak, a falu fontos, a paraszt fontos! Becsületos elhatározással és izmos tehetséggel (amelyet megmutatott már a Nemzetiben is, regényekben is, harcos szociálpolitikai írásokkal is) a falut viszi a színpadra Kodolányi, nem is új probléma keretében.

A fiatal orvos, akire a fővárosban nagy karriér várna, mindent feláldoz a faluért, a falu göthös öregeiért, maszatos gyerekeiért, várandós asszonyaiért, mindent, tükörsíma pályát, jólétet, még az asszonyát, a szerelmét is. Az asszony, az orvosprofesszor leánya, értetlenül nézi a férje paraszti makacskodását, már a féltékenység is gyötri, — hogyne, a zöldkeresztes nővér ugyanolyan érthetetlen buzgalommal szorgoskodik a parasztok körül, akár az ő férje! Az első felvonás két képén át gyötri a fiatalasszony az urát, féltékenységi jelenet csúf crescendójában verekszenek a mondatok és a fiatalasszony (daból, neimtörődésből, rosszszaságból: ezekben a percekben nincs az írónak meggyőző ereje) nem szól az orvosnak arról, hogy kétségbeesett sírással már másodszer kereste egy öregasszony, hogy a leánya halódik... Az orvos az éjszakában sétára indul, a hajnal kergeti haza, hajnalban rohan a vérző asszonyhoz, későn. A mulasztásból hűnyügi vizsgálat lesz, gondatlanságból okozott emberölés gyanúja kíséri az orvost, akit a falu bálványoz, de akivel szemben a paragrafusok száva szerint fel kell vonulniok boucoló orvosoknak, vizsgálóbíróknak. Az orvos tisztán kerül ki a meghurcoltatásból, de a családi tragédia teljessé válik: nem élhet tovább azzal az asszonnal, aki megveti a falut, gyűlöli a parasztot, aki nem érti meg, hogy neki, az orvosnak, a paraszt fiának hivatása, kötelessége van a falun. Az asszony csomagol, elutazik.

Íme, ez a „Vidéki történet“, igazán egyszerű vidéki történet. A történet sem fontos, a kötelesség a fontos a faluval szemben. Ezért van az, hogy a színpadi élet szabályait is szuverén fölényességgel löki félre a szerző és mondat programot a hőssel, amikor a hősnék tennie kellene, rátéved a valószínűtlenség útjára, amikor komplikálja az egyszerű vidéki történetet és előléptot színte főhőssé egy meghibbant öregasszonyt, aki bibliai körömkodással siratja a leányát. De becsületos, férfias írói munka Kodolányié, egyes jelenetek epikusságát erősen ellen-súlyozza más jelenetek viharosan liktető drámaisága, különösen a második felvonás vizsgálóbírói jelenetében. Az első felvonás második képe, a pletykázó falusi elit-nőkkel, jellemfestő erejével ragadja el a nézőteret.

Nagy Adorján rendezése mintaszerűen jó és, nagyjában, jó az előadás.

Timár orvosa a kiváló színész művészi munkája. *Gobbi Hilda* vénasszonya kísértetiesen az életből elcsúszott alakítás, a fiatal színész nő fölfelé ívelő pályájának eddig legnagyobb alakítása, minden ízében kidolgozottan, művészi gondossággal felépítetten. *Könyves Tóth Erzsébet* a Nemzetiben való bemutatkozása óta — a *Kóbor Tamás*-darabban, még a *Voinovich-igazgatás* utolsó heteiben — most jutott először hosszabb léleketű szerephez; kár, hogy ez a szerep, az orvos feleségéé, sok kellemetlen árnyalattal teljes, a darab fele-idején át ellenszenves; de ebben a szerepben is győzött drámai erejével, beszélőnek tisztaságával, meggyőző művészetével. *Lukács Margit* zöldkeresztes nővére és *Bodnár* beteg öreg embere nagyon jó alakítás! Nagyjában jó az együttes: *Iványi Irén*, *Füzess Anna*, *Eöry Kató*, *Vándorj Margit*, *Ónodi Matyán*, *Balázs Rajcz* játszanak még a darabban.

A nézőtér meleg érdeklődéssel kísérte a darab jeleneteit.

Révész Mihály

Nepreva 1938. nov. 13. 259. 37. 12.

Kodolányi János:

Esterházy nyolcszázötven holdja

Olvastuk Esterházy János gróf-
nak, a felvidéki Magyar Part el-
nökeinek megrendítő kiáltványát,
melyet a pozsonyi Új Hírek ha-
sájbjain tett közzé. Szívünk el-
szorult az együttérzés izgalmá-
tól, szemünk elhomályosult a
túlán rekedt százezer magyar
sorsának láttán, de bizakodás is
támadt bennünk, mert a kiált-
vány tele van báloirasszal, opti-
mizmussal, harci kedvvel s nyo-
mát sem mutatja annak az ala-
csonyrendűségi érzésnek, amelyet
be gyakran támaszt mostanában
némely magyarokban a mi kis
nép voltunk, szemben más, kö-
zeli népek mammutnagyságával.
Valóban nem mindennapi lelki-
erő és belső egyensúlyozottság
kell ahhoz, hogy valaki büszkén,
letörtség nélkül vállalni merje
egy százezer főnyi töredék-
magyarság vezetését s hozzá
olyan magyarságát, mely tele van
késértséggel, csalódottsággal és
csüggedéssel. Egymillió s tömeg-
ből százezeres csoporttá zsugor-
dott a szlovákiai magyarság,
öröme az itt élő millióknak,
de végtelen bánatára az ottrekedt
százezernek. És Esterházy János
gróf mégsem lamentál, nem pa-
naszkodik s nem csügged. Egyen-
rangúnak tekinti töredék-népét
a szlováksággal s fölajánlja sé-
gítségét az emberi, békés, áldá-
sos együttműködéshez.

Aki ezt a kiáltványt megfogal-
mazta és közzétette, ember a
talpán. Férfi és magyar. Őt már
az a húsz esztendő formálta
egész emberré, amely a szlová-
kiai magyarságot tisztábbá, bát-
rabbá tette az itt élőknel, az a
húsz esztendő, mely letépte a
szemekről a káprázatokat, de
kiölte a szívekből a tétovázást és
megalkuvást is. Gondoljuk el,
mit jelent optimistának és har-
cosnak maradni akkor is, ami-
kor a vezető férfiú mögül uj-

jongva tér haza a tomeg s
a maga emberségére és maroknyi
kis csapatára támaszkodhat.
Gondoljuk el, mit éreznek ők,
amikor hallják a rádióban az
ünneplő városok és falvak éljen-
rládmát, a boldogság könnyei-
től elfúló üdvözlő szavakat, a
magyar csapatok lovainak sza-
pora patkócsaltogását... s nem
léphetik át a vörös ceruzával
húzott vonalat, hogy testvéreik-
kel együtt ünnepeljenek. S mégis
bíznak, mégis tudják, hogy ér-
nek annyit, amennyit eddig ér-
tek, milliónyi társuk közösségé-
ben.

A magyar sajtó azonban —
egy-két cikktől és utalástól el-
tekintve —, nem szentelt kellő
figyelmet annak az interjúnak,
amit Esterházy János gróf a
Temps budapesti munkatársá-
nak Maxime Beaufort-nak adott
s amely a Temps egyik közeli
számában jelent meg. Pedig ezek
a szavak is megérdemelnének
akkora nyilvánosságot, mint
amlyet a drámai erejű kiált-
vány kapott, mert nem kevesebb
őszinteség, bátorság, tisztánlátás
van benne. Azt mondja Ester-
házy János gróf, hogy valamikor
ötezer holdja volt neki is, mint
más szerencsés arisztokratánk-
nak s bár ma csak kétszázötven
hold szántója és hatszáz hold
erdeje maradt, igen meg van
elégedve. Azt a megszívlelendő
tanácsot adja a magyarországi
nagybirtokosoknak, — akik kö-
szül némelyeknek jóval több föld-
jük van ötezer holdnál —, elé-
gedjenek meg ők is nyolcszáz
holddal. Ne érezzék magukat el-
vesztetteknek, ha egy mélyreható
társadalmi átalakulás, — mely el-
fog jönni — megfosztja őket
birtokosok helyzetüktől. Inkább
tekintsenek a földjükért kijáró
megváltási árat ipari vállalko-

Magyar 1938. nov. 13. 62 p. 18.

1938. nov. 13.

zásba, higyjék el, egészséges dolgot cselekszenek. Ez a nyilatkozat rövid summája.

Nem tehetek róla, ez a nyilatkozat nekem még jobban tetszik a pozsonyi kiáltványnál is —, bár sokan nincsenek velem egy véleményen. Többek között egy másik, igen ismert arisztokratánk sem, aki a múlt héten írt cikkében hangoztatta, hogy a visszacsatolt Felvidéken fölszabaduló földeken „legalább olyan mértékű” földreformot kell végrehajtani, amilyen Magyarországon volt a háború után” s még ehhez az óvatos tanáchoz is hozzáteszi, hogy „azonban a földbirtokos osztálytól újabb áldozatokat kívánni nem lehet.” Ime, az egyik gróf a csehek uralma alatt élt húsz évig, *mint egy a millió közül*, hivatott vezéréként a milliónak, de sohasem különözve el magát táborától, a másik azalatt biztonságban élvezte ezerholdjait s bár ugyancsak politikai, sőt *demokratikus* politikai mozgalomban vezérekedik, bizony aligha érez együtt a milliókkal. Az egyik lemondott mindazokról a társadalmi és hatalmi előnyökről, amelyeket a békén élvezett ötezer hold jelent, a másik máris aggódik, hogy a felszabaduló országrész gazdátlanul maradó telepes- és állami birtokain netán erőteljesebb „földreformot” hajtának végre, mint amilyen a háború után bekövetkezett, máris tiltakozik a nagybirtokosok vállára gördítendő *áldozatok* ellen. Ime, úgy látszik, itt nem változott semmi. Odaát Esterházy János gróf büszkén vállalja száz-ezer főnyi főredékmagyarság vezérségét s még csak kevesebbnek sem érzi e százezret az uralkodó népnél. Fennen hirdeti, hogy szörnyű veszteségei ellenére is *elégedettnek* érzi magát kétszázötven holdján. Itt pedig fogvacogató rémület dadog a „szociális telítettségű” főúri cikkekben is...

A „néoi politika” eszméinek minden következményét odaát vonták le, a trianoni határon túl, noha alig kérkedtek vele s nem itt, ahol tengernyi papirost írtak tele a hirdetésével és meg-hasadásig hangoztatták mikro-fónokba és megafónokba. A demokráciát odaát élték át a maga mélységében, ahol egy idegen hatalom kényszerített minden magyart azonos szűk keretek közé s nem itt, ahol már hallani sem tudjuk a „demokrácia” szölamalt, annyiszor hangoztatták. Felvidéki grófnak és politikai vezérnek kell kimondania, hogy Magyarországon mélyreható társadalmi átalakulás fog következni s *hogy igenis, áldozatokat kell hozni*, áldozatokat, újabb és újabb áldozatokat s még további áldozatokat, áldozatokat a végletakig s azokon is túl... *és még elégedettnek is kell lenni azzal, ami megmarad. Sőt, új vállalkozást kell kezdeni...*

Élénk emlékezetünkben van még az a hajszá, amelyben MórícZ Zsigmondot, a magyar föld nagy íróját részesítették a tekintetes nemes és nemzeti vármegyék egy cikke miatt. Emlékeztünk csak: MórícZ Zsigmond azt írta annakidején, hogy a csehszlovákiai magyar ifjúság mélyebben magyar, mint a magyarországi. Öszintébben nézi és vállalja az életet, bátrabban vállalja, következetesebben szolgálja. És most, ime, Esterházy János gróf tanítja ki nagybirtokos osztályunkat áldozathozatalból, soravállalásból, hitből, korszerűségből. És ottmarad a kis főredék magyarság élén, egy sőt-ban vele *primus inter pares*.

Most már tessék hirdethetjük,

amit csak suttogva hirdethetünk ezelőtt, hogy igen, az a magyarság járt elől példamutásban, az felelt meg a magyar népesség erkölcsi törvényeinek, a magas eszmel tartalomnak, amit a szó, *magyarság*, jelent. Az ő ifjúságuk vonult először tömegével az elhagyatott magyar falvakba, hogy elfogulatlan helyzetképet szerezzen, a mi falukutatóink csak sok-sok évvel később bátorodtak ki a falura. Az ő tanult elemeik emelték ki a népkultúra kincseit, nem mint muzeális tárgyakat, idegenforgalmi látványosságot, hanem mind az önismeret tükréit, mint az egyetlen életforrást elhagyatottságukban és szorongatásaikban. És íme, az ő grófjuk jutott el a valószínűs áldozathozatal olyan magaslataira, amelyre ha eljut a mi előkelő társadalmi osztályunk is, megmenekültünk Trianon Mohácsától, de ha nem, az elkövetkező súlyos, — az eddiginél is súlyosabb! — megpróbáltatások alatt *össze fogunk rogyni*.

Hajlamosak vagyunk arra, hogy a bécsi ítélettel végkép elintéztnek tekintsünk mindent. Minek ide földreform, minek ide a társadalom demokratikus átalakítása, minek ide már „további áldozat” vállalása. Három millió koldúsunk van ugyan, de éljenek meg a „méltányos és észszerű” napszámberből. Mert áldozatokat nem hozhatunk. Kellemetlen, hogy a Felvidéken a mezőgazdasági munkásság munkaideje napi nyolc óra, holott mi tudományos érvek és tárgyilagos indokok alapján ezer-

szet behizogoltunk, hogy a mezőgazdaságban a minimális korlátozása lehetetlen. Bosszantó, hogy a gasdátlanul maradó telepek és állami földek felé már ácsingózik a kiéhezett földnélküli tömeg, holott még szervezeti jogot sem adhatunk a „szélek szárnyán vándorló hazátlanoknak.” *De mindezek ellenére talán csoda fog történni.* Szaporodni fog a nép és nyomtalanul eltűnnek az egykés falvak százai, — mert tágtottunk a trianoni láncokon. Hatalmas hadseregünk is támad, csupa acélizmú, jöltáplált kemény legényből, anélkül, hogy a néptáplálkozáson, a néphigiénián változtatnánk. Nem kell „újabb áldozatokra gondolnunk”, minden megy immár magától, a bécsi csoda folytán. (Mert, hogy csoda volt, amit senki félével ezelőtt nem is álmodhatott, az bizonyos. *Es ha egy csodát tett értünk a mi külön Úkkon istenünk, mért ne tenne még százat?!*)

Csodák azonban nem következnek. Most kell csak hozzáfognunk istenigazában a valóság megvizsgálásához, most kell megértenünk önmagunkat és sorsunkat, most kell még a tíz körmünkkel is kiásnunk a jövődönket. Hogy hogyan kell, megmutatta Esterházy János gróf. Megmutatta egymillió magyar. S meg fogja mutatni a százezer főnyi ottmaradt, keseredett szívű, de nem hátráló s kétségbe nem eső töredék. Hősök voltak, még nagyobb hősök lesznek.

Vajjon csakugyan „nem gondolhatunk újabb áldozatok hozzára?”

Nos, ha nem gondolhatunk, nem érdemeljük meg azt az egymillió magyart, aki most tért vissza hozzánk ujjongva, sírva, énekelve, zászlót lengetve a boldogság paroxizmusában!

1938. nov. 19.

Bethlen Margit grófnő Színházi levele

Kodolányi János új színműve került szombaton színre a Nemzeti Színházban. Mint regényíró régóta ismerem és nagyra tartom, így érthető kíváncsisággal vártam az előadást. Mert más a regényírás és más a színház, ahogy sok író már vesztére tapasztalta. Ezúttal őszinte örömmel mondhatom, hogy a regényíró nem tengett túl a darabban, mindig és mindenütt helyet adott a színműírónak. A darab nagyon tetszett. Van valami egészen különös, élő levegője, melyet az olyan ember, mint én, aki sokat volt falun és közelről látta az ottani életet, rögtön megérez. A parasztok igazi parasztok, élő, eleven, húsból és vérből való emberek, jók, rosszak, hűségesek ahhoz, akiről megbizo-

nyosodtak, hogy hozzájuk hűz, kegyetlenek és bosszúállóak aziránt, akiről úgy vélik, hogy elárulta őket. Nagyon jó a zöldkeresztes nővérrel, Lukács Margittal való jelenet, ahol a nővér a gyermektelenség mindjobban elharapódzó réme ellen küzd.

— A szegyetelen, már megint úgy van! — mondja az egyik asszony társára mutatva, szegény, halovány munkásasszonyra, akinek férjét kitétték a munkából.

— Maga szégyelje magát, anya létere, hogy ilyet mond, — feleli a nővér és méri tovább a bepölyázott csöppségeket, melyeknek nagyobb része anyjok akarata ellen jött a világra.

Csak pillanattölvétel, de mé-

KADAR: Pali bácsi ágyba kell feküdnie

Timár József, Bodnár Jenő és Lukács Margit

Nemzeti Színház: »Vidéki történet«

(Foto Angelo)

10

Színházi Élet 1938. nov. 19.

48. sz. 10-12.

lenhátamögötti kis faluban élni nem menyeyei gyönyörűség Pesten született tanár leányának, de utóvégre vagy szeret az ember valakit vagy sem. Kádárné önző, üres, mellékesen gonosz is, mert nincs az az asszony, aki ne tudná, hogy gyermek születése közben hasznos és szükséges az orvos jelenléte. Ugyanis az történik a darabban, hogy az orvosfeleség annyira megharagszik a férjére, mert az nem enged követelésének, hogy nem értesíti őt egy fiatal nő súlyos állapotáról. A fiatal asszony meghal. Feljelentés, boncolás. Drámai szembesítés az öreg parasztasszony és a doktorné között. Az ember azt gondolná, hogy ilyen esetben minden asszony megtörik és rögtön bevallja az igazat, külö-

ERZSI: Ma kiálltom a tejes-
utalványokat ...
Lukács Margit és Timár
József

Nemzeti Színház: »Vidéki
történet«

Ilyen belevilágít a nép
mostani lelkivilágába. A
történet maga arról
szól, hogy Kádár kör-
orvos, akinek apja pa-
rasztember volt a falu-
ban, ahol fia most mun-
kálkodik, egész lelkével
ragaszkodik fajtájához,
nekik akarja szentelni
életét, erejét és semmi
áron sem hajlandó, fe-
lesége óhajának enged-
ve, megpályázni a pesti
tanári állást.

Valljuk be, hogy Ká-
dárné, Tóth Erzsi, sze-
repe ritka antipatikus.
Jó, jó, értem, hogy Is-

KADARNÉ: Ugy-e elmegyünk
innen?

Könyves Tóth Erzsi és
Timár József

Nemzeti Színház: »Vidéki
történet« (Foto Angelo)

1938. nov. 19.

nősen amikor látja, hogy férje bérre megy a dolog. Kádárné azonban csak folyton akar vallani, de mégsem teszi, míg végül a zöldkeresztes nővér magára vállalja, hogy a férfi éjszaka nála volt és ő nem értesítette őt arról, hogy súlyos beteghez hívják.

A boncolás felmenti az orvost, mert megállapítja, hogy az asszony mindenképpen meghalt volna. De a férfi nem bírja feleségét felmenteni. Amiben teljesen igaza is van. A házasság tarthatatlan, az asszony sírva, bánatosan, de végül mégis csak elhagyja a házat. A zöldkeresztes nővér is beadja lemondását, mert nem akar a házastársak közé állni, de Kádár nem ereszti. Ebben is igaza van: egyformán éreznek, egy a céljuk, egy a munkásságuk, idővel ebből majd

csak kifejlődik a szerelem. Legalább is remélem. Nagyon helytelenítésem, ha a függöny legördülte után egy-két hónappal mégis csak összekerülne az orvosházaspár. Ha már az életben nincsen igazság, legyen legalább a színpadon, ugyebár?

Timár nagyon jó, emberi, természetes. Tóth Erzsi hálátlan szerepét meggyőzően adta. Lukács Margit intelligensen játszott. Gobbi Hilda, mint eszelős vén parasztaasszony, olyan drámai erővel adta szerepét, hogy Jászai Mari jutott eszembe és Vándory Margit, mint kis szolgáló kitűnő volt. Előadás, rendezés kifogástalan.

*

A »Conway-család«, amelyet a Belvárosi Színház mutatott be, Priestly angol író műve. Megírásának módja egészen különös. Ma, amikor

ÖREGASSZONY: A doktor megölte a lányomat...

Timár József, Könyves Tóth Erzsi és Gobbi Hilda
Nemzeti Színház: »Vidéki történet«

(Foto Angelo)

Esterházy nyolcszázötven holdja

Főszerkesztőnk ezt a levelet kapta:

Kedves Barátom!

A hét elején Pozsonyban tartózkodtam, éppen Esterházy János barátom meghívására, hogy az autonóm Szlovákiának nevezett újdonsült államalakulatban élő magyarság rózsásnak nem éppen nevezhető helyzetét tanulmányozzam. Így csak a pozsonyi *Esti Ujság* című lap kivonatos közléséből szereztem tudomást Kodolányi János úrnak a Te nagybecsű lapodban megjelent „Esterházy nyolcszázötven holdja” című cikkéről. Tegnap visszatérve Budapestre, előkerestem a *Magyar Nemzet* vasárnapi számát és egészen elolvastam Kodolányi úr cikkét.

Ebben a cikkben Kodolányi úr jónak látja Esterházy János közismert és általános tetszéssel fogadott hírlapi nyilatkozatát a földreformról és a maga nyolcszázötven holdjáról szembeállítari — anélkül, hogy engem megnevezne vagy a forrásra utalna — a *Szabadság* című hetilapban egy héttel azelőtt megjelent és a Felvidék kérdéseivel foglalkozó cikkemmel, illetőleg annak egyik elferdített és rosszul magyarázott kitételével. Sőt ennél továbbmenve Kodolányi úr olyan értelmet iparkodik cikkembe belemagyarázni, amely nemcsak, hogy nem volt benne, de jóhiszeműleg még tévedésből sem magyarázható belé.

Említett cikkemben rámutattam arra, hogy tekintettel a cseh földreform végrehajtásának módjára, amely a legtöbb helyen a magyar birtokostól elvette a maximumot, anélkül, hogy a magyar parasztot földhöz juttatta volna, hanem ehelyett cseh és szlovák telepéket létesített vagy többszáz holdas ügynövezett maradványbirtokokat osztott széjjel, politikai érdeme-

ket szerzett egyéneknek. Ebből azt a természetes és logikus következtetést vontam le, hogy a visszacsatolt területek átvétele után a legrövidebb időn belül az arra igényjogosultakat ott is földhöz kell juttatni, *legalább* olyan mértékben, mint ahogy azt a magyar földreform tette. Világos, hogy ezzel nem volt és nem is lehetett az a célom, hogy a földbirtokpolitika minden terein elfoglalt álláspontomat ismertessem, hanem csak annyit akartam leszögezni, hogy nem szabad a kellelénél egy pillanattal sem tovább a visszacsatolt területek magyar földművesnépét kedvezőtlenebb helyzetben hagyni, mint a csonkaországokat. Magától értetődik, hogy a jövőre nézve minden meghozandó birtokpolitikai intézkedés ügyis már ezekre is fog vonatkozni.

Kodolányi úr azonban nyilván jobban tudja, hogy mit akartam mondani, miért jómagam. Azt is jobban tudja, bár a kérdés érdeméhez ennek semmi köze sincsen, hogy „biztonságban élveztem ezerholdjaimat”. Erzésemről is tudni véli, hogy „aligha érzek együtt a milliókkal”. Mindezt említett cikkemnek abból az egy mondatából véli következtethetni, amelyben azt írom, hogy „a földbirtokos osztálytól újabb áldozatokat kívánni nem lehet”. Cikkem egész tartalmából kitűnik és csak a rosszhiszeműség adhat más magyarázatot, hogy a *felvidéki magyar birtokososztályt tartom továbbá áldozatoktól megkímélendőnek*, amely birtokososztályt a cseh földreform teljesen tökéletesen és amelynek kezén hazai értelemben veit nagybirtok nincs is már, legfőképpen az Esterházy-

Magyar Nemzet 1938. nov. 20. 75. 7. 8.

hoz hasonlítható párszáz hold. Azt hiszem, ezzel a megállapítással egyetérthet mindenki, aki egy józan és a gazdasági lehetőségeket szem előtt tartó földreform híve, mégha Kodolányi János úrnak nem is tetszik és aki egy kicsit ismeri egész politikai multamat, egyebet nem magyarázhat belé.

De Kodolányi úr, akit igen kiváló frónak tartok, olvasni, úgy látszik, nem tud. Sőt még azon felül is elveti a sulykot. Mert ha már jónak látja — mindenesetre óvatosságból meg nem nevezve — valakit meg támadni soha meg nem volt intencióért, szembeállítva az illetőt egyik legrégebb és legjobb barátjával, akinek egész működését és minden megnyilatkozását a legnagyobb helyesléssel és elismeréssel kíséri, vehetné magának azt a fáradságot, hogy jobban informáltassa magát az illetőnek személyi és vagyoni viszonyairól. Mert akkor nem írna ilyen sületlenségeket, mint például azt, hogy „biztonságban élveztem ezerholdjaimat“, vagy, hogy „fogvacogtató rémület“ dadog cikkeimből. Amint mordítottam, egyáltalán nem tartozik ide, hogy hány holdam van, vagy nincs, mert ha Kodolányi úr nem tudná, vagyunk még néhányan, akik szociális vagy gazdaságpolitikai meggyőződésünket nem saját vagyoni állapotunkhoz szabjuk, mégis közlöm az alábbi tényeket Kodolányi úr jólértesültségének illusztrálására. A cseh földreform folyamán én

is elvesztettem megszállott és most visszacsatolt területen volt birtokomat. Elvezettem pedig az utolsó holdig. Nekem nem hagytak meg a csehek sem nyolcszázötven, sem több, sem kevesebb holdat. Elvittek mindent és kifizették érte értékének alig egyötödét. Nem maradt ott egyéb ingatlanom, mint a családi sírbolt és az azt körülvevő másfélholdas kert. Ezt talál még Kodolányi úr sem fogja latifundiumnak minősíteni. Itthon, Csonka-Magyarországon van egy párszáz holdas birtokom, körülbelül akkora, mint Esterházy Jánosé. Ha Kodolányi úr kíváncsi, én is egészen elégedett ember vagyok, bár nem tagadom, hogy nem bánám, ha egy kicsit több lenne belőle. Ami a „fogvacogtató rémületet“ illeti, megnyugtathatom Kodolányi urat, hogy ezzel az érzéssel ezidőszertig még nem ismerkedtem meg sem a fronton, sem a kommunizmus alatt, sem pedig, ha bármi ténykedéssel a pillanatnyi hatalmasok rosszindulatát érdemeltem ki. Szociális érzékem pedig van aranyi, amennyi van, de ebből a tantárgyból sem óhajtok Kodolányi úrtól kurzusokat venni.

Nagyon kérek és számítok is rá, ismerve azt a mai időkben rendkívüli korrektséget, amelynek Téged mintaképeként emleget barát és ellenfél, hogy jelen kissé hosszú terjedelműnek sikerült levelemet teljes egészében szíves leszel nagybecsű lapodban leközzölni.

Lekötelező szívességedet előre is megköszörve, maradtam őszinte tisztelő híved

Gróf Apponyi György

Kodolányi János :

Ünnep után

„Önkéntelenül az ember mindenre születik“ — rádióriporternek azonban, úgy látszik, csak nagyon ritkán. Én például, érzem, nem születtem annak. De most, a Felvidék visszacsatolásának ünnepi hete után, tárgyilagosan meg kell állapítanunk, hogy a magyar rádió riporterai sem, tisztelet a kivételnek, például *Pluhár Istvánnak*.

Korántsem célom a bakafantokodás. Így készséggel elismerem, hogy a rádió műszaki személynete nagyszerű munkát végzett. Alig tette be hadseregünk elővédje valahová a lábát, már kaptuk a közvetítéseket, már működött a mikrofon, már forogtak a viaszlemezek. A nagy események lélegzését éreztük. A technikai lebonyolítás — ahol tehát kábelekkel, műszerekkel kellett dolgozniok —, majdnem tökéletes volt. Pedig gondoljuk csak el, mekkora zűrzavar volt az egész Felvidéken. A polgári közigazgatás szinte megszűnt, falvak, városok embertömegei egészséges ösztönökre voltak bízva: rendeződjenek, ahogy akarnak, vagy tudnak. Ez a szoros közösségi ösztön segítette át katonai hatóságunkat csakúgy, mint a spontán tömegünnepek rendezőit az anarchia zűrzavarán. A vasutak, országutak zsúfolva voltak. Rengett a föld felvonuló hadaink lépései, az ütegek dübörgése, a tankok sora alatt. S mégis, rádiós szakembe-

reink, éjjelt napallá tevő buzgalommal, megállták a helyüket. Lám, nem muszáj okvetlen Németországba mennünk, ha szervezésről, rendről, inatszakasztó munka pontos végrehajtásáról van szó. Tudunk mi is valamit s ezúttal itt az alkalom, hogy ezt büszkén megemlétsük.

Igen, amíg technikáról van szó. Mindaddig nagyszerűen csináljuk a dolgot. Csak meg ne kelljen szólalni, csak oda ne kelljen állani félmillió láthatatlan tömeg elé, csak ki ne kelljen mondani, amit látunk, mit érzünk, mit gondolunk. Mert akkor csődöt mondanak a dolgok...

Isten a tudója, hány keserű cikkben hánytam már a Rádió szemére, hogy nem tud gondoskodni jó riporterekről. Hányszor korholtam riportereinket, hányszor az igazgatóságot, hányszor ajánlottam, *válogassák ki rendszeresen a látni-hallani s beszélni tudó embereket*, hányszor, hogy tartsanak riporterképző tanfolyamot, hogy ellenőrizzék mind a bemondókat, mind a riportereket a magyar kiejtés, hangsúlyozás, szórend stb. helyessége szempontjából. És mindhiába. (Pedig nem is voltam ezen a téren egyedül.) Most aztán, amikor egyik hétről a másikra össze kellett szednie Rádióknak a tudományát s oda kellett állania egy szinte emberfölötti feladat megoldása elé, kiderült, hogy *riportereink majd-*

nem kivétel nélkül csődöt mondtak.

Ismét hangsúlyozom: tisztelet a kivételnek. Nem egyhamar felejtjük el például azt a néhányperces közvetítést, ami a párkányi híd megnyitásáról, a parlamentérek találkozásáról, a csapatok megindulásáról szólt. *Pluhárunk fölülmúlta önmagát*, — egyszerűen azért, mert őszintén eladogta, amit látott és érzett. *Tudott és mert szubjektív lenni.* Torkunk elszorult, amikor éreztük, hogy most, most elszorul az ő torka, szemünkbe könnyek szöktek, amikor ő a könnyeivel küszködött s darabosan felszakadó szavaiából megláttuk katonáinkat, amint megindultak a túlsó part felé. Ilyen azonban alig volt több az egész történelmi eseménysorozat alatt. Mert a legtöbb esetben hallanunk kellett az orrhangú riporter urat, amint előkelő fölénnyel hadarja el a látványosságokat, maga sem igen tudván, mit válasszon ki elmondásra s miről hallgasson, a hősködő hangút, aki úgy adta elő szürke megfigyeléseit, mintha ő irányítana mindent s ezenfelül még az égitestek járását is, a jó vidéki hangsúlyozásút, aki tudja ugyan a szórendet, s nem jön zavarba, ha szokatlan látvány tárul elé, de megtűzdeli mondókáját hasonlatokkal, melyek agyonütik egymást és gicceses jelzőkkel, melyek pacsuliszagot árasztanak a hangszóróból. És hallottunk

Magyar Nemzet 1938. nov. 20. 75. sz. 10.

rettenetes szörendeket, egyes számú alanyokat többszámú állítmányokkal, felszisszentünk képzavaroktól, melyek már-már komikumba sodorták a komoly események beszámolóját, rémülten kaptunk a fülünkhöz egy-egy hangsúlyozási rettenet halatán s hosszan tépelődöttünk: vajjon Magyarországon vagyunk-e? És nem egyszer rákiabáltunk a láthatatlan, annál inkább hallható riportert úrra; amikor szünni nem tudó hadarással belefecsegett az események természetes hangjába, vagy a szónok beszédébe, menjen már el onnét, most önmagáért beszél maga az esemény!

Egyáltalában, sok baj van a Rádió magyarságával. Ilyen rendkívüli alkalmakkor azután kiderül a csőd. Mert, igen helyesen, kapunk ugyan jó és szellemes előadásokat a helyes magyarságról, bőven illusztrálva a sajtóból vett mulatságos vagy elképesztő példákkal, de aki legkevésbé veszi komolyan őket, az éppen a Rádió. Im már ott tartunk, hogy Zrinyi, Pázmány, vagy más régi jó magyar íróink szövegeit sem tudja egyik-másik bemondónk felolvasni, mert zavarba esik a valódi magyar nyelv láttán. Ahogy azután ölünkbe hullt a Felvidék, a Rádió is tapasztalhatta, mit köszönhet a mulasztásoknak.

Nem állítom, hogy aki író, egyszersem jó rádióriporter is. Ismét hangsúlyozom, én sem

lennék az. De csak lehetne találni nyolc-tíz olyan magyar író, aki nemcsak írni, de rögtönözni is tud magyarul? Hát miért nem kísérleteznek? Vajjon az a nagy felkészültség, ami Rádióknál minden téren tapasztalható, miért nem terjed ki erre az olyannyira, sőt mindennél fontosabb területre is? Nemrégiben például riporterkedett ott egy igen tehetséges fiatal író. Szívesen hallgattuk zses, szabatos, férfias somogyi kiejtését. Vajjon hová lett? Miért nem állítják a gátra, ha össze kell szedni az alkalmas embereket?

Nem szívesen hivatkozom külföldi példákra. Ha csak tehetem, még az idegen idézeteket is elkerülöm írásaimban. Irtózom a sznobságnak, idegenimádatnak, majmolásnak a látszatától, gyanújától is. De ezúttal mégis rá kell mutatnom az angol Rádió nagyszerű teljesítményére, amelyet a király temetések, vagy Marina hercegnő esküvőjekor végzett. Milyen könnyedén, tisztán, szabatosan ömlő angol nyelvet hallhattunk a riporterek ajkáról! Vagy tessék meghallgatni a francia állomások akármelyikét. Hanglemezre lehetne rögzíteni a bemondók vagy riporterek beszédét. Csodálatosan tiszta, zenei, szabatos francia beszédet hallhattunk minden alkalommal. Finnországi tartózkodásaim idején naponkint hallgattam a finn állomásokat. Elbűvölő volt az a törülmetszett, tiszta, reme-

kül hangsúlyozott nyelv, amelyet a bemondók, sportriporterek használnak. S végezetül — hogy egészen közeli példát említsék —, hallgattam a népgyűlések közvetítését, melyeket a legforróbb napokban Tiso szlovák miniszterelnök és néhány minisztertársa tartott Kassán, Trencsénben. Honnét vették a szlovákok a símán, gördülékenyen, helyesen beszélő riportereket? Honnét, amikor mi, a sokkal nagyobb, kultúraltabb, felkészültebb nép nem tudunk felkutatni tíz olyan riportert, aki tisztességesen tud magyarul? Mondhatom, a világ minden rádiója lefőz benünket nyelv dolgában.

A felvidéki események közvetítés-sorozata azonban bebizonyította, hogy ez így nem lehet tovább. Aki a Rádióknál, ennél a szellemalakító intézménynél nem tud becsületesen magyarul, vonuljon vissza olyan területre, ahol néma maradhat. A rádió anyaga a nyelv. A hang. Aki ezzel nincs tisztában, nem való a rádióhoz. Kitűnően tudhat drótot húzni, mikrofónt szerelni, hanglemezt válogatni, időjelző sípot nyomogatni, aktát kezelni, de mikrofón elé, vagy szövegek fogalmazására nem való.

Mellékesen talán szabad megjegyezni azt is, hogy baj volt a szlovák- és ruszinnyelvű híradással is. És hadd sajnálkozzam amiatt, hogy a helyszíni tudósítások csupán magyar a

nem egyszeremind szlovák és ruszin nyelven is történtek.

Végezetül essék itt néhány szó a Filmiroda helyszíni felvételeiről is. És azokról a páratlan lehetőségekről, amelyeket a történelem csóttul szórt fényképezészek, rendezők elé. Most aztán kitombolhatta volna magát minden ambíció, minden lelkes szorgalom. Most azután lehetett volna markolni a hálás anyagból nem két, de hetvenkét marokkal. Micsoda tömegjelenetek, micsoda kavargás, ujjongás, zeneszó, micsoda tánc és micsoda felvonulása a hadaknak. És mindez egyszerre, a legkülönbözőbb vidékeken, a legkülönbözőbb népiségek között. Sajnos, filmhíradónk ezúttal is a jól kitaposott utakon járt. Kapva kapott a jól ismert „hivatalos” eseményeken, hivatalos személyeken s elsiklott a néprajzi szépségek mellett s a tömegek kirobbanó feszültségét sem tudta érzékelteni. Nagyszerűen lehetett volna fényképezni „alúlról” a menetelő csapatokat, ágyúszörnyeket. Izgalmasan lehetett volna érzékelteni azt a pillanatot, amikor átlépik a régi határt. Remekbe lehetett volna fényképezni arcokat és mozdulatokat. Kis jeleneteket rendezett a legnagyobb rendező, a *Véletlen*, milyen csodálatos montázsban lehetett volna ezeket összefoglalni. S mindezek tetejébe: riportot a falvakról, tájakról, várakról, utcákról, az egész Felvidékről, hadd lássa s érezze mindenki, *mit kaptunk vissza*. A jellegzetes alakok százait lehetett volna a néző elé állítani: magyart, szlovákot, ruszint, öregot és ifjút, gyermeket, férfit és nőt, parasztot, favágót, munkást . . . Jaj, szomorú még rá is gondolni, hogy mit lehetett volna. És mit nem lehet már ezután, mert a pillanat, a nagy és egyetlen pillanat örökre elsuhant . . .

Felsőhajt az ember, a reage-
teg magyar tehetség, képesség és lelkes erőfeszítés láttán, amely ezt az országot méltó versenytársává teszi bármely, sokkal nagyobb, gazdagabb országnak, s felsóhajt azon, hogy mindebből a sok képzelőcröböl, rátermétségéből, találékonyságból és lelkességből milyen kevés mutatkozott a Rádió helyszíni közvetítéseiben, a Filmhíradó képein. Felsőhajt az ember és keserűen elgondolkozik az okán. Miért dolgoznak nálunk gyakran oly zseniálisan *a magukra hagyottak* s miért válik minden oly lapossá és szürkévé, míhelyt valamely intézmény kezébe kerül?

No, de most ismét lesz egy kis időnk, hogy a hibákat lelkiismeretesen kijavítsuk . . . Mire a történelem kereke megint fordulni talál s küllői kifordulnak a még szorongó magyar területek. Hogy végre azok álljanak az öröm ünnepén mikrofón, lenese mellett, akik tudnak is, mernek is magyarul szólni s akik tudnak és mernek látni, hallani. Addig talán sor kerül a Rádió nyelvi anyagának komolyabb ellenőrzésére is, hogy amit a nyelvhelyességi előadásokon leborongolnak, ne tömjék a fülünkbe öt perccel később egy másik műsorszámiban. Talán megszívlelésre ínt a riporterek kudarca s mód nyílik végre egy komoly, alapos, rendszeres bemondó-tanfolyam, vagy riportteriskola megszervezésére. Ahol jó ítéletű emberek kiválogassák a jelentkezőket s megtanítsák őket szépen, gördülékenyen, logikusan, *magyarul* szólni.

Higgyék el, nagy szükség van erre. Hiszen hovatovább végképpen elsorvad a magyar köznyelv s ha magyarul akar beszélni az ember, el kell utaznia fővárosunktól egy-kétszáz kilométerre . . . Ott is oda, ahol nincs rádió!

1938. nov. 20.

Kodolányi a Nemzeti Színházban

Kodolányinak második drámája, a «Vidéki történet» nagyjában ugyanazokat az írói erényeket és hibákat mutatja, mint elődje; a történeti tárgyú «Pogánytűz». Az épkezláb drámai téma, az életteljes mese ellenére menthetetlenül megmarad epikusnak, nem számolva a színpad adottságaival és a dráma szűkebbre szabott vastörvényeivel. Pedig Kádár doktor izzóan eleven és mai problémája megérdemelt volna a tehetséges író részéről ekkora áldozatot. A fiatal orvos vidékre kerül, ahol hivatásának szent lázában megtalálja életcélját, de felesége sehogy sem tud beleilleszkedni a vidék kicsinyes életébe. Nem a kultúra hiánya és a szellemi központ magasabb érdekei hiányoznak neki, hanem a társaság, a divat. Mivel azonban férjét nem tudja rávenni, hogy otthagyja a falut, csúnya cselhez folyamodik: elhallgatja férje előtt, hogy beteghez hívták s mikor a beteg elpusztul, az orvos ellen vizsgálat indul. Az orvost igazolja a vizsgálat, s hogy hivatásának élhessen, az elégedetlen asszonyt kiutasítja... A darab főereje a finom részletekben van, mert a dráma maga menthe-

tetlenül áldozatul esik *Kodolányi* izigvérig epikus voltának. Pedig a színház mintaszerű előadással állt az író mellé. A két főszereplő: *Timár József* és *Könyves Tóth Erzsébet* az író egyetlen gondolatát sem hagyták kiaknázatlanul, ennél többet lehetetlen kívánni tőlük. A jó együttesből is messze kimagaslik a komoly tehetségű *Gobbi Hilda* művészi közvetlensége és életteljessége. *Bodnár Jenő* kitűnő parasztját és *Iványi Irén* eleven pletyka-forrását kell még *Nagy Adorján* rendezésén és *Horváth János* díszletein kívül megdicséernünk. (B. L.)

Elet 1938. nov. 20.

47. sz. 2062.

Színház

Vidéki történet

— Bemutató a Nemzeti Színházban —

Végzetes kaland válhatik az olyan házasságból, amelyben a házastársakat csak a szerelem köti össze. Pusztán a szerelem nem lehet a tartalma a házasságnak s ha más értékek és más érzések nem kapcsolják egymáshoz a lértet és feleséget, fájdalmas kalanddá züllik az, aminek egy életreszóló megszentelt egymáshoz tartozásnak kellene lenni. A vidéki történet házaspárja szenvedélyesen szerelmes egymásba, de merőben idegen világból való mind a kettő; mind a kettő a tulajdon idegen világába vágyik és mind a kettő annyira önző, hogy képtelen egymásért a legkisebb áldozatra.

A lért nem érti meg a feleségét, a feleség nem érti meg a lértjét s mert önzők, nem is akarják egymást megérteni. A lértfi rokonszenves, az asszony ellenszenves, de az ő emberi drámája mélyebb, mint a lértfié. Mert a lértfi teljes élettartalmat kap nagy és emberséges munkájában s mert a lértfi szereti azt a világot, amelyben él. Orvos az elhagyott, sötét vidéken. Gyógyít, tanít, életet ad, életért küzd a szülőfalujában, amelyben egykor szegény kis parasztgyerek volt. Tehetséges orvos, a fővárosban is karriert csinálhatott volna, de visszavágyott a falujába, ahol úgy melegíti fajtája szeretete, mint a búboskemence. Az asszony orvosnő lánya, csak állomásnak tekinti a falut, hajszolja fel-fel a fővárosba, a karrierbe az urát; gyűlöli a sarat, a parasztot, a petroleum-lámpát, a pletykába íült vidéki társaságot. Ő a boldogtalanabb, mert munkája nincs, csak kízó vágyai.

A lértfi azt kívánja az asszonytól, hogy élettársa legyen és gyermeket adjon neki. Az asszony azt akarja a lértfőtől, hogy vigye vissza a régi életébe; kultúrát és társadalmi sikereket adjon. S a lértfi mellett már ott áll az igazi. A zöldkeresztes nővér, aki áhitattal kér részt a munkájából, aki hivatásának és lelkének társa. (Előkelő írói gondolat és hiteles megfigyelés: — a lértfinak fogalma sincs róla, hogy a zöld keresztes nővért rendelte neki az Isten.)

Kodolányi János ebből a három figurából fejleszt ki a drámát. A lértfi és feleség válságának kettésébe nem a békebeli lértfiharmadikat, hanem a háború utáni nőharmadikat kapcsolja bele. S a három ember mögött sötét háttér: a magyar vidék parasztjainak göröngyös, nehéz élete. A lértfi, a feleség és a nővér bonyolult, kultúrált, szenvedélyes hármását borús, tömör kórussal kíséri a nép. Kodolányi János jól ismeri a parasztot. Vad humorral, megrendítő egyszerűséggel formálja meg paraszti hőseit. Őri hősei is az ő jellegzetesen borús, szenvedélyes színeit viselik. Szomorú darab ez. Ez az író nem kedveli az olesó megoldásokat. Az életet nézi és fájdalmas írói becsületességgel az életet is adja. A szerelem elszáll; a lértfinak megmarad a munka, az asszonynak a magány, a leánynak a remény. Az élet pedig halad tovább. Kodolányi nemes eszközökkel vallott az életről.

Az előadás híven vetíti elénk a vidéki drámát. Könyves-Tóth Erzszi — az asszony — szépségével enyhíti az ellenszenves szerepet. Timár József — a lértfi — mély tehetségében sohasem csalódunk. Ízes, pompás alakítás Bodnár Jenő beteg parasztja. Rajczi Lajos szótlán szerepében jellemformáló erőről és sok humorról tesz tanuságot. Egy nagyképű irodamolyt némán is meg tud éreztetni. Gobbi Hilda — a félőrült öreg parasztasszony — tehetségével már megméri a shakespearei mélységet és magaslatot.

EBÉCZKI GYÖRGY

Új Idők

1938. máj. 27.

4. m. 818.

KODOLÁNYI JÁNOS:

Földindulás*

Parasztszoba. Az ablakon belátszik a havas téli ucca.

BÖBÉK:

No, elment ez is. Fizethetők. Alaposan kifosztanak öregségömrre. (Böbéknehez): Mikor lesz má vége, he?

BÖBÉKNÉ:

Minek, te gyimó?

BÖBÉK:

Ennek a sok gyüvés-menésnek, vénasszonyozásnak, doktorozásnak, fizetésnek, naplopásnak? Ennek a sok bajnak, sápodásnak, bergyákosságnak?

BÖBÉKNÉ:

Nizd csak! Még engöm okol. Még engöm szid. Részög megen, a vén disznó.

BÖBÉK:

Torkig vagyok evvel a бүdös étellel. Torkig. Müte az a Kántor bétötte a lábát a házamba, nincs békességöm. Azt is te hoztad a nyakamra.

BÖBÉKNÉ:

Hogy még én? Nem te mondtad, hogy vót kell hozni, mer magad má nem dógozhatsz?

BÖBÉK:

Nem te mondtad, hogy Kántort hozzuk ede?

BÖBÉKNÉ:

Hallottál már ejent, te Mári?

BÖBÉK:

De mast má végtére rendöt csinyálok, az istenét! Rendöt a magam házába. (Juilhoz): Nem akarok több sirást-rivást látni a házamba, értötted? Kántor Jánosnak a nevét se akarom hallani eztán. Elváltok, osztán vége. Nem mégy férhön többet, elég vót. Ett maradsz a kisgyerökkal, fönneveljük, van mibül. Hogy az Isten verje mög az ejen életöt!

BÖBÉKNÉ:

Mi bajod van megen, he?

BÖBÉK:

Ha bégyüvök a házba, Piókás szüle, meg a doktor. Meg fizess, fizess vén Böbék, van mibül. Meg fancsali pofák, sirás-rivás, sápodás. Ha kimék a házbul, némöt csárognás,

némöt kölykek visétása. Nincs má helye az embörnek ezön a rothadt velágon.

MARI NÉNI:

Meg kell nyugodni Isten akaratába, osztán békén kell viselni a köröszöt.

BÖBÉK:

A fene egyön meg tégöd is, Mári. A szádat tudod jártatni.

JULI:

Ha az a kisgyerök nem lenne, kifuthatnék a velágból. (sir.)

(Az uccán igen távol cigányzene.)

BÖBÉKNÉ:

Ez meg mi? Kinek ment el az esze?

BÖBÉK:

Kinek? Hát kinek ment vóna? Kántor Jánosnak.

JULI:

Jánosnak? Az uramnak? (feldáll, figyel.)

BÖBÉK:

Mit hallgatod? Egész éccaka ott dorbézolt a szélsökocsmába. Ivott mint egy disznó, muzsikáltat, mint aki vesztét érzi. Ez a te urad! Ott tántorog az ucca végibe, három cigány meg mellette. Azt mondi ez a némöt itt, a Véntráb, hogy még üvegöket is vagdalt a kocsmá faláhon.

JULI:

Édös jó Istenöm, bocsáss meg!

BÖBÉKNÉ:

Hát ez má méjség. Ez má velág csufja.

JULI:

Bocsásd meg neköm, Atyám, hogy vétköztem ellene... És Teellened.

BÖBÉK:

Mit motyogsz megen? Még tán imádkozol érte, a disznóér? Aki engöm kidobott, anyádat kidobta, tégöd elhagyott, munkát nem kap, osztán most pusztíti magát, mint az eszeveszött?

(A muzsika elhal.)

BÖBÉKNÉ:

No, tán mégis abbahagyi...

A dolog meg áll, csak áll. Mamá nem lesz

BÖBÉK:

* Részlet a szerző ilyencímű háromfelvonásos parasztdrámájának második felvonásából.

Kodolányi János:

Finn tanya

Az autóbusz este hét óra tájban érkezik Lahti felől Padasjoki kirkonkylábe. Azaz a *templomos faluba*.

Amikor lecihelődünk, majdnem derékig érő hó és éles szél fogad. A villanylámpák sápadt fényénél látom, hogy a hóékek ugyan szorgalmasan dolgoztak és elkotorták a hó zömét az országútról, de néhány lépéssel beljebb aztán annál északibb a helyzet.

Utat török magamnak a kis kávémérés felé, amely az utasoknak várótermül is szolgál. Fából épült csinos kis ház ez, a kőházakkal már Kelet-Lengyelországban le kell számolnunk, ezután már csak a nagyvárosokban találkozunk velük. Udvarán néhány magánautó s egy drága, elegáns, modern bérautó ácsorog. A soffőr után kérdezöködom. Előkerül a kávémérésből s udvariasan közli, hogy nem vihet H.-ba, mert egész délután hóvihar dühöngött, a mellékutakon elakad az autó, estefelé alig tudtak kiásni egy helsinki-i magánautót a hóból. Hát akkor hogy megyek tovább? Hol alszom? A kávémérésben nyilván nem alhatom.

Hiába, a soffőr nem vállalkozik az útra semmi pénzért. Drága kocsiját nem teheti tönkre. De talán lovas szánt lehetne kapni.

Bemegyek a kávéházba. Ezek a kis kávéházak a mi kiskocsmáinkat helyettesítik. Meleg levegő csap meg, az otthonos kis szobában barátságosan ég a tűz, az asztaloknál néhány prémbekecses, prémsapkás, prémkesztyűs paraszt kávé, vagy sört iddógál s csendesen beszélget, a falióra cincogó hangon hetet üt, a rádióban felhangzik Lahtiból egy halk operaegyveleg. A kisasszony teát tesz élém.

A Finnországban feltétlenül szükséges nyugalmmal várom, míg szánt kerítenek valahonét. A negyedórak csendben múlnak. Végre jelenti a kisasszony, hogy lesz szán. Egy gazdaember „azonnal” befog és „rögtön” itt lesz. S valóban, végre előáll a kis szán, jól megtömve takarókkal, előtte a csengettyűjét vidáman rázogató zömök fakóval. A szán gazdája, mint valami medve, sűrög-forog körülöttem, jól bebagyulál a takarókba, s gondosan elhelyezi az írógépet, csomagjaimat is. Bütykös orrú sárga csizmája alatt mint a vas, csikorog a hó. A szán oly kicsi, mint egy bölcső. Kicsi a lovacska is. És kicsi a paraszt, igazi finn: vállas, zömök, vidám és szíves. Neki-vágunk az erdei útnak.

Itt valóban halálra van ítélve minden autó.

A csillagos ég alatt végtelen fehérség. A fenyves és nyíres talpig-rogyásig fehérben. Az erdei út mindúntalan kicsiny faházak mellett húzódik, a házacskákban otthonos fény dereng. Sűvölt a szél, a csontig ható északi szél, most valóban „sóhajt a Päijänne”, mint ilyenkor mondani szokták. Bárányszőr süvegemet a fülemre

húzom, kabátom gallérjába bújok, bélelt, prémes kesztyűmben, mint madarak gubbasztanak az ujjaim... Ez csakugyan Észak!

De milyen gyönyörű Észak. A csillagok oly nagyok és fényesek, mint a Koh-i-noor gyémánt. Az erdő sűvölt és zúg, mint a tenger, balról elő-előbukkan a befagyott Päijänne elhagyott síkja. A hó csikorog a szántalpak alatt, a lovacska ütemes vidámsággal rázza magános csengettyűjét, a kocsis bőrsüvegének prémfülei libegnek, mintha nem békés finn, hanem valami „kutyafejű tatár” lenne. Féloldalvást ül a szánon, hogy a szél a hátát érje, néha szól egy-egy barátságos szót a lovaknak (ostora épp úgy nincs, mint egész Finn országban egyetlen parasztnak sem.) vagy tőlem kérdez valamit. A kis szán meleg öblében átadom magam a lassú utazás megnyugtató ringatásának s a téli este szépségét élvezem. Milyen messze vagyok most Európától! S milyen jó tudni, hogy ilyen messze vagyok!

De ne higyük, hogy ez a hóval borított, éles északi szélről söpört, csontrepesztően hideg táj teljesen elhagyatott ilyenkor. Nem, mert gyakran találkozunk sítalpakon síkló atyafiakkal, kis kéziszánt tologató asszonynéppel, sőt gyermekekkel is. Látogatóba mennek egyik tanyából a másikba egy kis kávéra, tereferére. Ezen a könnyedségen sohase győztem eleget csodálkozni. Öt-hat kilométeres gyaloglás egy kiló lisztért, egy üveg ecetért, egy csomag cigarettáért a boltba, vagy egy csésze kávéért, egy-két órás beszélgetésért valamelyik tanyára, nekik meg se kottyán.

Végre azután megérkezünk H.-ba. A név nem valami falunak, hanem egy faháznak, egy tanyának, egyszersmind egy családnak a neve. Ott áll a pirosra festett emeletes faház egy kisebb dombon, kétoldalt erdők ölelik, elől a Päijänne hatalmas tóvidéke nyúlik ki a messzibe, a közelben még néhány hasonló piros faház, tanya kéménye pipál békésen. Kis szobámban lángoló tűz és forró tea fogad.

*

Az erdők között fekszik H., Padasjoki kirkonkylától mintegy öt kilométernyire a Päijänne partján. Kirkonkylá, mondom, azaz a falu, melyben a templom áll. Mert Padasjoki egy egész közigazgatási és egyben egyházi kerületet is jelent. Minden ilyen kerület középpontja a *kirkonkylá*. Több-kevesebb kicsiny falu, telep és tanya tartozik a kerülethez, mindegyiknek megvan a maga külön neve. Padasjoki például a következő falvacskákból áll: Nainiemi, Seitniemi, Kellosalmi, Nyystelä, Arnakoski, Torittu, Kaurattu, Osoila, Virmaila, Vesijako. Az egyes szétszórt, magányos családi házak, tanyák neve, természetesen, rengeteg. Valamennyit a kirkonkylá kapcsolja szerves közigazgatási és egyházi egységbe.

Egyedül vagyunk 1938. dec., 3. 12.

Az egyes falvacskák néha nagyon távol vannak egymástól a mi fogalmaink szerint. A finn azonban sem az idő, sem a távolság iránt nem viseltetik olyan beteges érzékenységgel, mint mi, az európai kultúrával enervált emberek.

Házigazdám harminchárom esztendőös földműves. A felesége vele egyidős fiatal asszony. Velük él még a férfi hatvanötéves édesanyja. Ennyiből áll a család. Hír szerint „nagyon szegények” s jól esik nekik az a kis pénz, amit én hozok a házhoz. De hogy ez a szegénység, sőt nagy szegénység milyen viszonylagos valami, az kiderül a következőkből:

H. úrnak van hat hold szántója s valamelyes erdeje. A szántó a mi fogalmaink szerint gyenge. Az erdő valóságos kincs, mióta a finn ipar olyan tervszerűen kihasználja a fában rejlő értéket: épületfát, papirost, cellulózt. Van egy emeletes faháza, mint mondtam, az emeleten két nagy szoba szépen berendezve, a földszinten négy kisebb, amelyek közül az egyiket konyhának használják s ott is étkeznek. A berendezés a finn paraszti hagyományok s a kispolgári sablón keveréke. Nagy, nyitott tűzhely, a falak mellett széles lócák, de kényelmes hintaszék is, cifra lámpák, pamlagok, díványpárnák, csukható mosdó, stb. A padlón háziszóttos szőnyegek, viszont az ablakon gyári függöny. A gazdasági épületek, természetesen, ugyancsak fából vannak. Van a gazdának egy lova, négy tehene, s egy csomó baromfia. Disznaja már nincs. Nem olyan megszokott háziállat errefelé. Kutyája sincs. Van viszont, mint minden finn-ugor északi népnek, házi gőzfürdője, azaz „saunája” s olyan bámulatos tisztaság a házban, testápolásban, amelyet nálunk az úgynevezett „falusi intelligencia” a maga körében sem tud elképzelni.

Ime, a „szegény paraszt” házatája.

Mindenütt villany, kivéve éppen az én kis szobámat.

Igen, az én kis szobám, ahol olyan otthonosan éreztem magam, ahol olyan sok csendes estét töltöttem el a kályha lobogó fényében, ahol dolgoztam s ahonnét kiláttam a hóborította erdőkre és a befagyott Päijännére. Kicsiny, otthonos, meleg szobácska, minden talpalatnyi hely beborítva háziszóttos szőnyegekkel, mint valami fészek. A sarokban széles, magas cserépkályhában ropogott a nyírfa, a mennyezetről sárgarézkosárkákban cserépvirágok függtek, az ablak előtt leánderek és rododendronok zöldeltek, mint valami kis téli kertben. Kívül minden ezüstfehér, idebent minden aransárga és nyári zöld.

Nappal világoskék égbolt a harminc-harmincöt fokos hidegben ezüstösen villogó táj felett, a nap sugárzóan süt. Ha egy-egy paraszt, vagy gyermek elsuhan síjén a ház előtti úton, nyomában hosszan kavargó és szivárványszínben szíporkázik a hópor. A puha csendet egy-egy szán-csengő halk lelkendezése töri meg. S este jön a hosszú alkonyat, az égbolt nemcsak Nyugaton, de Keleten is vörös és aransárga, lassan felragyognak az élesfényű csillagok s a világ még nagyobb, még puhább, még mélyebb csendbe sülly-

lyed. Míg aztán Északról derengeni kezd az északi fény halvány fehérje, hosszú fénykévék törnek át a fehér derengésen, mintha fényszórával játszana valaki, majd lassan parázs-sárgába és lángvörösbe hajlik a derengés, hogy beborítsa a fél égboltot. Minden néma körös-körül, a távoli tanyák kéményén világoskék füst szállong, a csillagok szikráznak, az erdők hóbundájukba burkolózva hallgatnak, a Päijänne fehér síkja a végtelenbe nyúlik, csak a távoli hegyek sötétlila árnyai derengenek egy kissé s a „pohjanpalo”, az északi tűz lángjai lobognak, lengedeznek a magasban.

Reggelre fehér gyöngyfűzér remeg minden gallyon, minden fenyőtűcskén s a napfény szikrázik a gyöngyfűzereken. A parasztok lovacskáik mellett baktatva vidáman vonulnak szánjaikkal az erdőre fát hordani.

*

Házigazdámék reggel hatkor kelnek, hallom a motozásukat, hiszen csak egy vékony deszkafal választ el tőlük. Szótlan csendességgel jönnek-mennek. Az öregasszony a tehénistállóba megy fejni, a férfi a lovához etetni. A nagyszobában nyitott tűzhelyen lobog a tűz. Kezdődik a napi munka.

Nyolckor megy H. úr az erdőre szánjával, lovával. Kidöntött fatörzseket hord egy fakitermelő vállalat gyűjtőhelyére. Munkaideje, természetesen, napi nyolc óra. Napszámja ötven márka, azaz körülbelül hat pengő. De mennyivel több ez a hat pengő, mint a mi hat pengőnk! Mennyivel többet lehet vásárolni rajta!

— Neki még jó, mert lóval, szánnal dolgozik — mondja a felesége — de a kétkézi munkás élete nyomorúság.

Erre vonatkozólag is szereztem megbízható adatokat. Egy este beállított vagy tíz kilométer távolságban fekvő tanyjáról, egy szigetről H. úr bátyja, nehéz, zömök, mosolygó, prémekekben cammogó finn medve. Sítalpakon érkezett. Dolga van a kirkonkyläben a papnál, valaki meghalt, őt kérte meg a család, hogy jelentse be az adatokat. Hát szívességből bemegy. Bekopogtat hozzám, bemutatkozik s leül. Szerény és vidám, az arca csupa jószág és nyugalom. Beszélgetünk.

Igen, a nyolcórás munkaidő egyaránt érvényes mind a mezőgazdasági, mind a gyárimunkára. A nagyobb birtokokon — nálunk megfelelőnek egy zsírosparaszt birtokának — nincsenek kommenciós, vagy évre szegődött munkások. A legalacsonyabb napszám bér, sajnos, csak húsz-húszöt márka, meg koszt. De vannak vidékek, ahol ennél is alacsonyabb. Még jó, hogy Finnországban mindenkinek van háza, belsősege, aztán hát a gyermekek is dolgoznak, ha felnőnek.

— Mindenkinek van háza? A napszámosan is?

— Hogyne, mindenkinek. Még tehene is van, esetleg lova is. Ha lova van, már jobb munkát kaphat, kétszer annyit kereshet.

— Hány lakosa van Padasjoki kerületnek?

— Körülbelül ötezer.

— Ilyenkor télen hány részesül hatósági támogatásban?

Elbámul.

— Egy sem. Én nem tudok egyről sem. Ha csak az iskolákban nem adnak a szegényebb gyermekeknek cipőt, sapkát, bundát, kesztyűt. Meg ebédet, tejet. Akik igen távol laknak.

— Nagy a szegénység a napszamosok között?

— Nagy a szegénység, — bólogat mély meggyőződéssel.

— Például jut-e cukor naponta minden gyermeknek?

Megint elbámul, csóválja a fejét.

— No, hát hogyan jutna cukor!

— Kávé is? Meg tej?

— No, hát kávé, meg tej, az csak kell, hogy jusson!

Emlékezetesek a nyomor sötét esztendei, amikor a finnek fakéregből sütöttek kenyeret s gyermekeik a szó szoros értelmében éhenhaltak. A népköltészet legmegrendítőbb alkotásai születtek ezekben az időkben. Ennek örökre vége. Mert bár a cellulóze világkonjunktúrája könnyen abba a henye meggyőződésbe ringathatta volna Finnországot, hogy a földkérdés megoldása fölösleges, mégis minden erővel hozzáálltak, hogy demokratikus földbirtokeloszlást teremtsenek. Míg 1920-ban a 0,5 hektár nagyságú mezőgazdasági üzemek száma kb. 250.000-re rúgott s ebből 182.000 volt önálló gazdaság, a többi bérlet, 1929-ben már 273.000 félhektáros kisüzem volt s annak is csak 11,1%-a bérlet. 1923-ban a következőképpen oszlott meg a föld. (Összesen 34,360.000 hektár.): *Magántulajdon* 17,908.000 hektár (52,11%), *társaságoké* 2,217.000 hektár (6,45%), *egyházi* 334.000 hektár (0,97%), *közbirtok* 266.000 hektár (0,77%) és *az államé* 13,653.000 hektár (39,7%). A megművelt föld több mint 90%-a van magánkézben. A 0,5 hektártól 10 hektárig terjedő kisbirtok az összes megművelt területnek 76%-át teszi. Ezekből az érdekes számokból kitűnik egyrészt a *kisbirtokok óriási arányszáma s az egyházi birtokok elenyésző mennyisége*, valamint az az érdekes jelenség, hogy az egész földterület majdnem 40%-a az állam kezén van. Ezek a területek erdősegek. A kiirtott s mezőgazdasági művelésre alkalmas erdőterületet rendszeresen parasztok kezére juttatják, másrészt ismét erdősítik. Hogy pedig az erdők ilyen túlnyomó mennyisége állami kézben van, eredményezi az állam erőteljes befolyását a faiparra, valamint a papír- és cellulózegyártásra. Az állam diktálja az erdőkitermelés munkabéreit és munkafeltételeit is, melyekhez a magánvállalatoknak igazodniuk kell. Így könnyen érthető, hogy H. úr napi nyolc órát dolgozik s 50—60 finn márka napidíjat kap. És az is érthető, hogy a téli inségmunka, az iskolásgyermekek alamizsnával való megsegítése, a rossz táplálkozás miatt ismeretlen Finnországban.

Aztán a vendégem kérdez. Mennyi a munkaidő Magyarországon a mezőgazdasági munkásoknál, mennyi a bér, hogy történik a szegődés, stb. Tárnyilagos hidegséggel és csak szűkösen válaszolok. Nyelvem az alföldi városok „emberpiacára” fordul, mint érdekességre. Hogy állanak a munkavállalók a piacon, hogy jönnek s alkudoznak a

munkaadók. Egy darab színfolt a magyar életből. Komoly elmerültséggel hallgatja, nagy, nehéz kezeit összekulcsolja a térde között, elorhajol. Egyszerre hátrahajlik s becsületes kék szeme ijesztően felvillan. A hangjában egy kis érdesség jelzi, hogy mélységesen fel van háborodva.

— Hajnaltól késő estig munka? — mondja.

— És emberpiac a város közepén? Hát a mieink már régen agyonverték volna az olyant, aki mustárnál meri őket, mint valami lovat!

Ezen a ponton a finn demokrácia egyik leglényegesebb gyökeréhez érkezőnk, a büszkeséghez. Ezt a büszkeséget minden nap ezer, meg ezer formában, minden társadalmi rétegben volt alkalom tapasztalni. S ezt a büszkeséget megöröni, vagy pláne kiirtani soha nem jutott eszébe semmiféle rendszernek, semmiféle politikai pártnak, vagy vallási nevelésnek. (A finnek hibáinak is túlnyomórészt ez a büszkeség az oka.)

Finn a finnel szemben mindig mint egyenrangú fél áll, akkor is, ha az egyik szegény munkás, a másik gazdag birtokos, miniszter, vagy egyetemi tanár. Ha a gazdag parasztok olyan vagyoniakat érő díszes ruhákban mernének vasárnap végigmenni az utcán, a szegények szemeláttára, mint nálunk a Sárközben, kövekkel dobálnák őket agyon. (Most nincs szó a sárközi népművészet értékeiről, csak arról, hogy ez a művészet csak egy kis réteg kiváltsága.) A finn béketűrése és nyugalma végtelen. De ha becsületében megsértik, azonnal öl. Büszkesége nem engedi meg, hogy lopjon, vagy csaljon, de ha valaki lop, csal, azt végérvényesen kiközösíti. Büszkesége nem viseli el azt sem, hogy felebarátját bajban hagyja, ne segítsen rajta. Viszont inkább négyfelé vágatja magát, de nem panaszkodik s nem kéreget. Kinek kinek a baját úgy találják ki, a maguk logikája szerint.

Egészen másként alakul tehát a viszony a finn nép és a falusi intelligencia között, mint amilyenhez mi szokva vagyunk.

A közoktatás rendszere olyan, hogy mindenkiből lehet tanár, orvos, pap, katonatiszt, politikus, bíró, stb. A középosztály túlnyomórésztben paraszti eredetű és szoros kapcsolatot tart a földdel, ahonnet származik. A parasztok közé, akik gyermekkorának tanúi voltak, úgy tér vissza, mint akik élete első értékes felével megajándékozták. Hogy azután a parasztnép is mennyire szereti és megbecsüli tanult embereit, annak néha különös bizonyítékait látja az ember. Megtudtam például s később a saját szememmel láttam, hogy Padasjoki kirkonkylä-ben az orvosnak hatszobás, hipermodern kórházat építettek, két fürdőszobával, ugyanakkor viszont a „kórház” távol az úttól, bent a mezőségben, egy régi faházban s a férfiak számára egy, s a nők számára ugyancsak egy rosszul fűthető szobában húzódik meg. S mesélik, akármit kíván a „nimismies” (afféle szolgabíró-rendőrfőnökféle tisztviselő), vagy pap, a nép nyomban megadja neki. Igazán csak az intelligencia finn fegyelmességén, szerénységén s büszkeségén múlik, hogy az egész kerület önként mindent nekik nem ad, szájukba nem töm.

1938. dec.

Csodálatos az a símulékonyság, amellyel a finn népoktatás a praktikus és kulturális követelményekhez alkalmazkodik. Egész rendszere a parasztságon, annak mindennapi életén, legmélyebb ösztönein, ideáljain és erkölcsi hagyományain nyugszik. Vessünk futó pillantást a *mezőgazdasági oktatás rendszerére*, figyelmen kívül hagyva a népiskolákat, az egyéb szakiskolákat és — természetesen — az egyetemeket és akadémiákat. Mindössze annyit jegyünk meg, hogy a különböző iskolafokokozatok között könnyű és szerves átmenet van, hogy a természetes kiválasztódás símán érvényesüljön.

Van ezidőszent 52 népfőiskola, 6 kertészeti főiskola, 46 állattenyésztési és tejjgazdasági iskola, 43 háztartási és 109 háziipari iskola. Ezekben az iskolákban párhuzamos gyakorlati, elméleti és általános műveltséget nyújtó oktatás folyik, fiúleányok vegyest látogatják, — a finn nevelésben általános a koedukáció — a tandíj és internátusi díj elenyésző csekély, a szegény tanulókat az állam viseli. Mármost a magángazdaságok és tejjipari vállalatok is tartanak fenn felügyelet alatt álló gazdasági iskolákat, ezek száma a következő: mezőgazdasági gyakorlati kiképzés: 514, gyakorlati kertészet: 22, tehenészet és tejjgazdaság: 466, gyakorlati háztartás: 83. Az államsegély mindezek számára 1934-ben több, mint 29 millió finn márkát tett ki.

A szokásos mezőgazdasági iskolafonmák ezek: *téli iskola* (elméleti tanfolyam 6 hónap, gyakorlati kiképzés 5 és fél hónap). *Földművelési iskola* (két év, részben elméleti, részben gyakorlati tanítás). *Mezőgazdasági vándoriskola* (2—3 havi tanfolyamok) főképp az elhagyatottabb vidékeken. *Kisparasztiskola*: egyéves tanfolyam főképp a határvidékeken, Ilomantsiban.). De ne részletezzük tovább még az állattenyésztést, házikertészetet, szövetkezeti szervezést, stb. tanító egyéb iskolákat. Mindezekhez szervesen kapcsolódik a tanítóképzés különböző ága, a háziipari iskolák hálózata és az erdőgazdasági oktatás, — hogy a halászati oktatásról meg ne feledkezzünk valahogy! Igen, ilyesféleképpen kell festenie egy *mezőgazdasági állam népnevelésének* ...

*

Egy éjszaka éjfél után zörgeti fel a házat az idősebb H. Szánnal, lóval van, mert az orvost vitte vissza kirkonkyläbé. Felesége megbetegedett.

Miután elmondta a dolgok állását, úgy három óra felé indul tovább, haza.

Hát igen, ez semmivel sem jobb, mint nálunk. Az orvos bent lakik a kirkonkyläben, a kerület középpontjában s ha valaki hirtelen megbetegszik, órákba s nagy fáradságba telik, míg ki tudják vinni a beteghez. Különösen télen rossz ez, amikor az utat belepíti a hó. Nyáron valamelyik közelebbi tanyáról lehet telefonálni s az orvos a maga autóján kimehet.

De így van ez mindennel. Posta csak hetenkint háromszor jön H.-ba. A postás délelőtt tizenegy után jelentkezik a tanyán az összegyűjtött leveleként, fején arasznyi széles aranyzsinórzatú sapkája, melyet a legcsikorgóbb hidegben sem cserélne fel prêmes bőrsapkával. Akkor begyalog a kirkonkyläbe s jó, ha útközben valami szán felveszi. A posta az ötezer lakosú kerület középpontjában délelőtt tíztől fél tizenkettőig, délután fél kettőtől fél háromig van nyitva mindössze, holott nálunk a legkisebb faluban is nyolctól tizenkettőig és kettőtől hatig. Telefonálni a postáról nem lehet s ez is furcsa a mi számunkra. A telefon ugyanis *magánvállalat* kezében van s megcsik, hogy maga a posta nem tartozik az előfizetők közé. Ellenben H.-tól a harmadik tanyán például van telefon is. Nem lehet táviratozni sem.

A postás délután fél négy felé érkezik vissza a tanyára, a környék postájával. Már órákkal előbb megérkeznek a gyermekek, lányok, nénik a postáért. Sível, kéziszánkával, vagy csak amúgy. A tágas nappali szobában, pattogó, nyitott tűz körül vidám terefere folyik sok nevetéssel, bolondozással. Az öregasszonyt különösen a kisgyermekek szeretik, felmásznak a térdére, bírónak kériek fel peres ügyekben, kötekednek vele. Édesek ezek a tömzsi, pirosképű, prémsapkás, csizmás kis kölykök. Napjaim legszebb szórakozása volt őket hallgatni, bennük gyönyörködni. A vidám, mindig nevető, mindig fürgé öreg néni végtelen türellemmel vett részt vitáinkban s hencegéseiket döbbenet csodálkozással hallgatta. Sohasem tapasztaltam, hogy gorombán szólt volna hozzájuk, vagy türelmetlenül leintette volna őket. Arról meg, hogy valaki a gyermeket megüsse, szó sem lehet.

Bizony, ezek az öklömnyi csemeték nagy távolságokból baktatnak, szánkáznak, vagy síznek be naponta az iskolába, akár csak a mi tanyai gyerekeink.

Folytatjuk

Julianus barát

Az ázsiai puszták mondái homályából eredő magyarság a népvándorlás hullámain Európa szívéig tört előre s itt idegen népek között sikerült államot alkotnia. A 13. század elején azonban az oligarchia kialakulása, az ősmagyar lakosság meggyérülése miatt már-már úgy látszott, hogy a fiatal magyar állam elszüllyed a germán tengerben. Ekkor indult el hősi vállalkozására Jülianus barát, hogy az ismeretlen Kelet ősréngeteiben felkutassa a mesebeli Magna Hungáriát, megkeresztesse és az Európában hazát talált magyar testvéreikhez levezesse az Ázsiában rekedt magyarokat, akik felé az öregek elmesélései nyomán már gyermeki képzelete elkalandozott és akiknek felkutatását szent életéről tűzte ki maga elé, mikor a latin krónikák feljegyzéseiben létezésükkel találkozott.

Jülianus barát élettörténete hatalmas korrajzzá bővül Kodolányi regényében. (Kodolányi János: Jülianus barát. Athenaeum.) Az országban a romlás, fejtelenség, az oligarchák kora ez, mikor „a sok kis király foga megnőtt s az igazi király hatalma elveszett“, s „valahol a földi javak kevesek kezén halmozódnak, nyomorúságba dől a munkálkodó nép, szétbomlik az állam hatalma“. Amíg ezeknek a főuraknak, főpapoknak befolyása uralkodik, addig Jülianusnak nem sikerül a király támogatását megnyernie vállalkozásához. „Félők, hogy az urak elkampicosodnak, mert uralmukat megingatnák a magyeriak! — Ösmérjük őket atyámfiak. Nékiük olyan nép kell, amely fél tőlük. Szabad nép nem kell nekik. Szlávok kellenek meg némők, olaszok. Messziről hozott szegény, barátlan, alázatos svábok, korontánok.“ Csak mikor a gyengekezű Endrét az ifjú Béla király váltja fel a hatalomban, kapja meg Jülianus azt a támogatást, amelyre szüksége van.

Nemcsak az ország belső állapota szomorítja a jámbor szerzeteseket, a kereszténység egész épületében mutatkozó bomlás, a hanyatló pápaság harca az istentelen Fredericusszal, a pöffeszkedő papok és egyháztudósok, az eretnokségek, sőt még a kereszteshadjárat is, mert a szent sárral a keresztetek édeskeveset törőd-

37°

nek, hatalmaskodnak, rabolnak, s „akik kibontják a keresztet zászlót, a maguk pecsenyéjét akarják megsütni a lelkesedés tüzésénél“. Életlenül rajzolja meg Kodolányi a kolostorok zárt világát. A szerzetes életet azonban nem mutatja komornak, egyhangúnak. Szigorú és kemény élet ez, de bensőséges és a fiatal növendékek vidámságától hangos is. A szerzetesek is húsból-vérből való emberek, akik izgalmas küzdelemben vívódnak „ördög kísértéseivel“, először is a legnagyobb kísértéssel: testi vágyaikkal. „Üresség, sivár csalódottság marad a lélekben a szerelem után... És nincs asszony, aki valóra váltaná az álmokat, melyeket fölröbent“ — magyarázza Jülianusnak Jülius fráter, aki első szökéséből bűnbánóan visszatérve, újra engedett a kísértésnek és másodszor is megszökött a klostorból. De nemcsak a szerelem képében leselkedő ördögöt kell szemmel tartani, hanem vegetatív szükségleteinket is meg kell fékezni, még a köztérre is kereszttyöt kell vetni. „mert nem tudhatjuk ám, miben lakozik az ördög. Legfőképpen abban, amint szeretünk. Példának okáért a körtvélyben“ — oktatja az öreg gvardián a szerzetbe lépő fiatal Jülianus.

A szerzetes élet aprólékos és izgalmas rajzán kívül a korabeli népiélet valóságos folkloreljét kapjuk a könyvben. A népszokások kereszténység és pogányság csodálatos keverékét mutatják. A hegy tövében klostrom, de fenn a hegytetőn kis sárkunyhóban meghúzódva még ott van a táltos, a nép még varázslót hív a beteghez. Tiszteletben tartják a papokat, de titokban meghallgatják a pogány mártirokról a vénnek ajkán felzendülő igridalokat is. A kereszténységből a nép jóformán csak a külsőségeket ismeri s ezeket pogány babonáival elegyítve gyakorolja.

Mint minden igazi történeti regényben, Kodolányi regényében is Jülianus barát élete nem keret a korrajzhoz és a kor rajza sem keret Jülianus életéhez. Korrajz és emberrajz művészi egységbe olvad. Mindent, ami a korismeretre vonatkozik, a korabeli szerzetesek vallásos szemléletén szűr át. S ami lebilincselő tartalmán kívül mindenekfölött értékessé teszi a művet, a nyelvezetének régies zengésű, törölmetszett magyarsága. Kodolányi írásművészete a magyar nyelv rég elfeledett szavait, fordulatait új életre kelti s ezzel az élő nyelvet gazdagítja.

Barcs Gábor.

Magyar Élet 1938. dec. 1. 12. p.

KRITIKA

Kodolányi János : Julianus barát

Azt hiszem, sokan vagyunk írók, különösen a legfiatalabb nemzedékből, akik termékeny izgalommal figyeltük, lestük annak a méreteiben is hatalmas műnek a kiteljesedését, amelyet mintegy három esztendővel ezelőtt kezdett építeni előttünk, a szemünk láttára, *Kodolányi János*. Először *A vas fiai* csodálatos éposza magasodott föl, mint valami gótikus templom középső egysége, azután a *Boldog Margit* zártabb, bensőbb világa az egyik oldalon, majd most a Julianus barát a másikon, két oldal-hajóként... Most, hogy a mű készen áll, bizonyára nem fölösleges, ha a szokásos kritikai méltatáson túl a teremtődéssel együtt, résztvevő izgalomunk okairól és tanulságairól is megpróbálunk számot adni. Mert itt többről van szó, mint csak *egy* könyvről s többről, mint *egy* trilógiáról.

Letagadhatatlan tény, hogy a magyar prózairodalom — elsősorban a magyar regény írás — az elmúlt esztendőök alatt a csendes eljelentéktelenedés útjait járta. Hiszen jelentek meg regények, igen nagy számmal, közöttük sok nagyon tehetséges is, jelentkeztek írók itt is, ott is, akik annak az ígéretnek a jegyeit hordozták, hogy az új magyar próza megteremtői lesznek, — de az ígéret sehogyan sem akart beteljesedni. S nem csak az új magyar regény és az új magyar regényírói magatartás megszületése késett, hanem a tehetséges — de mindig csak *tehetséges* és nem *döntően jelentős* — könyvek bő áradásának már-már a megújulás természetes irányvonala is széjjelmosódtak. Az a két egymásmellett futó, de szervesen összetartozó vonal, amelyet a két ma is élő és termő ős, *Szabó Dezső* és *Móricz Zsigmond* jelölt meg, nem csak, hogy nem fejlődött, magasodott tovább a következő írónemzedék munkálkodása nyomán, de teljesen szétoldódott. Lassan már nemcsak az maradt a kérdés, hogy honnan és mikor bukkannak elő a folytató utódok, hanem mind elé odatolalkodott a még izgalmasabb probléma, hogy a megváltozott magyar világ összekuszálódott vonalai között hol és hogyan lehet megragadni a legégetőbb magyar kérdéseket úgy, hogy olyan *korszerű* s egyben *egyetemleges magyar jelentésű* irodalom teremthető, mint amelyet *Móricz Zsigmond* és *Szabó Dezső* teremtettek? Volt ugyan és talán van is egy olyan fölfogás, amely szerint ez az átváltás időben s minden zökkenő nélkül megtörtént. Ez a fölfogás *Tamási Áron* reális gyökerű népi miszticizmusában látta *Szabó*

Dezső hősi lendületű, egyetemesen magyar jelentésű romantizmusának szerves folytatódását, míg *Móricz Zsigmond* »utódának« pedig a szintén paraszti világ naturális ábrázolásával jelentkező *Kodolányi Jánost* tekintette.

Céltalan vállalkozás lenne, ha így, egy kritikailag ismertetés szűk keretein belül, egész mai irodalmunk értékelését érintő megállapításokat akarnék tenni, — ezért az előbb vázolt fölfogásnak csak a *Kodolányira* vonatkozó részéről mondom el a véleményemet. Bevallom, soha nem tartottam igazságosnak azt a könnyen adódó és tetszetős összehasonlítást, amely őt *Móricz Zsigmond* utódának igyekezett föltüntetni. Félreértés ne essék: nem csak azért tartottam igazságtalannak ezt az összevetést, mert mögötte igen gyakran az epigonság burkolt vádja bujt meg, hanem azért sem, mert régebbi írásai alapján túlzásnak tartottam őt jelentőségben *Móricz* mellé emelni. Nem mintha nem lettek volna igazán jelentős munkái! Néhány novelláját és kisregényét az egész magyar irodalmi termés java közé soroztam, regényei közül pedig a plasztikus realizmus legjobb eszközeivel megírt »*Feketevíz*«-et az egyik legszebb magyar regénynek tartom. Ezek mögül az írások mögül azonban még csak egy kitűnő író arca rajzolódott elénk, de nem egy nagy íróé, akiben kora és népe legdöntőbb kérdései történelmi jelentőségű művé nőnek.

Kortársnak igen nehéz egy íróról megközelítően teljes értékű ítéletet mondani, még ha a legszigorubb tárgyilagosságra törekszik is, mert könnyen a maga szándékait magyarázza annak állásfoglalásába, vagy pedig — ellenkezően — a maga fölfogását hiányolja benne. (Igaz, hogy ezek a hiba-források a »történelmi távlat«-nál is megvannak...) A történelmi jelentőségű, igazán *nagy* műnek azonban vannak olyan jegyei, amelyek nem függenek ennyire az egyéni megítéléstől. Ilyen mindenekelőtt az, hogy a művészi kifejező forma igazán *lényeges* mondanivalót hordozzon: lényeges mondanivalót, amelyben az író életkor és nagy társadalmi közösség legnagyobb kérdései forrnak össze teremtő egységbe. *Kodolányi* trilógiájában benne vannak ezek a jegyek...

Sokak számára bizonyosan ellentmondásnak látszik történelmi regényekkel kapcsolatban korszerűségről beszélni. Nálunk ma igen elterjedt az a fölfogás, hogy az író, aki a történelmi múlt világába ássa magát, tulajdonképpen menekül. Menekül a jelen valósága, a kor parancsa elől s lényeges beszéd, állásfoglalás helyett mellébeszél... Ez a fölfogás — bár igen tetszetős — már elméletileg is helytelen, mert a történelmi multon fölepült jelen valóságához az is szervesen hozzátartozik, hogy hogyan értékeli a multat: aki tehát a teljes társadalmi tárgyilagosság alapján állva mond ítéletet a multról, az voltaképpen a jelen társadalmi igazságaiért emeli szavát. A hangsúly mindig az írói látáson, az írói értékelésen van, — amint hogy a jelen kérdéseiről szólva is lehet mellébeszélni, menekülni... De hagyjuk az elméletet! *Kodolányi János* a XIII. század Magyarországáról rajzolt hatalmas történelmi kép-

vel döntően bebizonyította az előbb vázolt fölfogás tarthatatlanságát. Hét évszázadnyi messziség magyar világa elevenedik meg előttünk s mégis, a régies nyelv ódon szépségei mögül teljes forrósággal perzselnek ránk a mai magyar világ legnagyobb, legmaibb kérdései. Nem csak azért, mert a mai magyarság sorskérdései döbbenetesen hasonlatosak a XIII. századi magyarsághoz (ezt a hasonlóságot különben az író, nagyon helyesen, nem is igyekszik kihangsúlyozni és óvakodik a »történelmi-kulcsregény« szimpla allegórizmusától), — hanem elsősorban azért, mert korszerű írói és korszerű történelmi látás te-remtett itt egy örökérvényű, tehát mindig korszerű képet az igazi, sokszor elhazudott és letagadott magyarságról...

A *Julianus barát*, a trilógia most megjelent harmadik része nem csak az anyagával illeszkedik bele szervesen a nagy mű egységébe, hanem a fölfogás; az írói alakítás tekintetében is sikerült kiegészítője a kompozíciónak. A *vas fia*-ban a tömegek nagyvonalu mozdulásaiiban, a *Boldog Margit*-ban a sajátosan reális miszticizmusban élő magyarságot rajzolta meg az író, most, a *Julianus barát*-ban pedig szorongató egyedül-valóságunknak a legjobbjaikban mindig életrekelő, testvérre vágyó magyarságát. Azt az örök magyarságot, amely az egyedüllet szorongató érzésétől üzve, a nagy veszedelmek közeledő iszonyatát hordozva idegeiben, hol keletre, hol nyugatra fut... Egyszer mint Julianus barát, másszor meg, mondjuk, mint Ady Endre, — hogy a végtelen sornak csak két jelzőpontját emeljük ki... Anyira jellegzetes s mindig korszerű magatartása ez, hogy az egységbe való beépítése nélkül bizony hiányos, csonka lett volna az örök magyarság temploma...

Ennyit a regénynek, a résznek az egészhez való viszonyáról. Ami a *Julianus barát*-ot, mint külön, önálló egységet illeti: szerkezetileg szépen, logikusan fölépített, művészileg a legjobb írói eszközökkel megteremtett regény. Egészében mintha fáradtabb, vonatottabb lenne egy árnyalattal a trilógia másik két részénél, — ez azonban nyilván csak azért van így, mert mind a *vas fia*-nál, mind a *Boldog Margit*-nál már maga a külső történet természetesen és zárt, időben nem túlmesszire nyúló egység keretei közé fogta a művet, itt pedig az egyén belső fejlődését kellett a halmazódó évek, évtizedek rétegein keresztül megrajzolni. Igaz: az idő múlásának, az egyén fejlődésének minél pontosabb érzékeltetése érdekében néha már túlzásokba is tévedt az író: szinte minden napról akar valamit mondani s túlrészletező naturalizmusa ilyenkor ellankasztja a regény életes, természetes folyását. Ezeket a nem nagy számmal adódó nehézségeket azonban könnyen elfelejtí olvasó és kritikus egyaránt, a bőven ömlő szépségeken elámulva. Az egyszerű paraszt-gyerekből törekvő, tudós barátta érő Györk-Julianus lelki fejlődésének, azután a benne az ősi mondák s az egyre szélesedő szemhatár tudomásai nyomán kibomló ösztönös magyar hivatástudat ébredésének az ábrázolása a realista-naturalista megoldás legnagyobb lehetőségeinek határát su-

rolja. A XIII. század paraszti életének, azután a kolostorok világának a megjelenítése is plasztikus, eleven. Egyedül ott érezni az ábrázolásban némi konvencionális ízt, ahol a legmagasabb rétegek életéről ír.

A beszéd nyelve itt is töretlenül az általa kialakított, sajátos archaizált nyelvezet. Lehet ez ellen azt vetni, hogy nehézkes, feleslegesen korhü — amint-hogy sokan mondják is ezt — azt azonban senki sem tagadhatja le, hogy a régi magyar nyelv szépségeinek olyan gazdagságával találkozik itt, mint újabb irodalmunkban sehol. Magam nem vagyok nyelvész, így nem tudom megállapítani, hogy mennyi ebből a nyelvből valóban korhü, — azt azonban minden nyelvvel bánó embernek éreznie kell, hogy a kép-, szó- és mondat-alkotás belső logikája feltétlenül az. A kor gondolkodása, életlátása és a megszólaltató nyelv töretlen egységbe forrnak itt össze.

Azt hiszem, Julianus barátban kicsit magát, a maga programját és vállalt szerepét is megmutatta Kodolányi. S bizonyára nem véletlen az sem, hogy éppen most írta meg ezt a regényt, mikor a mai Julianusokban egyre inkább kell, hogy ébredzzék a magányosság szorongó és testvér-keresésre üző érzése... Nagy és igaz magyar tett, hogy ezt megírta!

DARVAS JÓZSEF

31.

1938. dec.

JULIANUS BARÁT

(Kodolányi János regénye, Athenaeum)

Julianus barát?! . . . A magyar középkornak és a magyar kereszténységnek egyaránt legendás alakja a Pécs környékéről elszakadt parasztgyerek, kit az öntudatra ébredés első pillanataiban már megihlet az öregek, a falu vénjei és a Majs apák ajkáról vett régi-régi mese. Mese a Fejérlófiáról, aki elindult Nyugat felé és ment-mendegélt egyre csak Nyugatnak és mindenkit legyőzött, a Kómorzsolót éppen úgy, mint a Fanyüvöt, és végül csodálatos országra lelt, ahol gyönyörű kék volt az ég, gazdag legelők, illatos erdők, a fényes vizű folyókban megrengeteg hal. S Fejérlófia meghódította ezt az országot . . . Igen, ennek a mesének mélyre szaladnak a gyökerei e kisfiú-lélekben, sem ébren, sem álomban nem felejtí többé, és mikor a kolostorba kerül, a baráti sorba és megtanulja az írás-olvasást, hogy ezzel mintegy kezébe kapja a kulcsot, a könyvet, a tudás millió titkának tárházába vezetőt, egy-egy krónika is előkerül a sok könyv közül. Krónika a hajdani nagy multról, ami olyan régen volt, hogy már-már a mese ködébe burkolózik a kezdete. S ő izgalommal veszi be magát szabad idejében Vak Béla király tornyának egyik zugába. Még majdnem anyányi gyermek, de már feldereng előtte, mit jelentenek a krónikának e szavai: „Menének követek Keletre és mondának hírt magyariakról s magyariak fogadák örömmel őket.” Mintha felmérhetetlen értékű kincsre bukkant volna, úgy örült a krónikában elszórtan talált magyar szavaknak és attól kezdve mindjobban megéri benne a gondolat, hogy vannak még magyarok az ország határain kívül is és nem csacska mese a vén apák regölése arról, hogy az ősök, mikor a Duna-Tisza felé indultak, két részre szakadtak, mert a bessenyők rájuk csaptak és pusztítottak, égettek, raboltak szállásaikon; s akik akkor megmaradtak, vezetőiknek, a kendéknek tanácsára úgy döntöttek, hogy elvonulnak a bessenyők ádáz dühe elől, hiszen úgysem tudnának szembeállni a túlerővel. Így történt, hogy a magyarok egy része, mégpedig Jenő, Kurt és Jermatu törzse Keletnek kívánt menni, de a többiek Nyugatra vándoroltak. Így szakadt el egymástól a magyar. Hét törzs idejött Nyugat bátyájának, három meg elvonult az égis erő nagy hegyek aljába. De ez az ütött-kopott krónika a kis barátfi kezében, szól arról is, hogy követek mentek az elszakadt testvérekhez, — valamikor nagyon régen.

VIGILIA

1938. dec. 12. sz.

825

De az ő nyomukat belepte már az évszázados feledés pora, és a magyar lélekben szükségszerűen tör fel a vágy az európai testvértelenség tengerében testvér-keresés után. Nem fényes papi és udvari méltóságokért lesz tehát Farkasfia Györgyből Julianus, hanem azért, hogy egykor talán elmenjen testvért keresni tengeren, pusztaságokon és nagy folyókon túlra. Megkeresse az óriási hegyek között a magyar testvéreket, a három törzs leszármazottjait, akik nem ízlelték még az Evangélium édességét, senki sem vitte meg még nekik a Megváltó üzenetét, pogány tudatlanságban élnek. S amint a fiúból férfi, a növendékből fogadalmas szerzetes lesz, úgy érik-érelődik Julianus lelkében a gyermekes meséből, krónikás szavakból fogant álmom, mely mikor visszatér Bolognából és egyik megszervezője lesz hazánkban Szent Domonkos rendjének, már nem álmom többé, hanem a magyar férfi kötelessége, szerzetesi hivatás. Nem ismer akadályt, nyelveket tanul, végtelen órákon át térképek fölé könyököl, minden apró adatot összeszed és már idehaza maga előtt látja Magna Hungariát, ahol talán ugyanolyan kék az ég és olyan jó illata van a fűnek, virágnak, mint otthon a Zengőben. A barna szemeknek ugyanolyan tiszta, őszinte csillogásuk van és ugyanazzal a nótával serkennek dologra a lovat pányvázó legények, mint a magyar király vitézei. Ám nagy terveknél nagy gáncsolói vannak: a szerzetben egyik-másik fráter, II. Endre, a fáradt, öreg király, az érsek is csak ígéretet. De meg szerzetest a szent engedelmisség láncja is kötelezi, és így Julianus évekig a kúnok között hinti az Igazság magvait, hogy először ne ő, hanem egyik tanítómestere, Ottó fráter induljon útnak. Ottó fráter nem láthatta meg az álmok birodalmát, és csak meghalni tért haza, hogy mintegy örökségképpen Julianust küldesse követségbe. Julianust, aki hisz Magna Hungáriában, az elszakadt magyar testvérekben, s mert hisz bennük, rájuk is talál. Azt az utat, mit Julianus barátának Magna Hungária küszöbéig meg kellett tennie, valóban csak a minden veszedelmeket megvívó hit erejével járhatta meg. A szentek és a hősök hite volt vele, ezért segítette őt az ifjú király, IV. Béla és ezért jutott el Konstantinápolyon, Matrikán, Torgikánon, Bundán és Bulgarián keresztül végül is az Uralvidéki Baskiriába. Négyen indultak el, de egyedül ő látta meg Magna Hungariát, az ő számára lett valóság az álomból. Két esztendő gyötrelmei és fáradalmai után diadalmas örömmel futott le a tetőről, mikor meghallotta az ismert magyar dalla-

mot, hogy követe legyen a hatalmas magyar királynak és népének. Követe legyen Krisztusnak.

Előljáróban jegyezzük meg, hogy Kodolányi János e harmadik XIII. századbeli magyar történelmi regényével szép és érdemes feladatra vállalkozott és azt lelkes buzgalommal, derekas előtanulmányok után és nemes írásművészettel oldotta meg. A mű tárgya a legszebb, mi magyar történelmi regény keretében szolgálhat. Julianus barát nemcsak szentéletű férfiú és nemzeti hős, de regényhős is. Valami rendkívüli kalandvágy láza fűti, szent kaland az, amibe bocsátkozik, de Isten vele van, a kalandból tervszerűség, majd komoly, nagyszerű misszió lesz. Időszelű is Julianus barát kivételes alakjának idézése: a rokontalan magyar testvér-kutató vágyának szimbóluma ő. Ezt a történelmi szakaszt a szerző — mint azt a legszigorúbb bíráló már előző két munkájáról is megállapította — a legbehatóbb buzgalommal ismerte meg, nemcsak átlapozta, de kritikai összehasonlításokkal valósággal feldolgozta Julianusnak *De facto Ungariae Magnae* című jelentését, mint az 1235-ös és 1237-es két utazásáról terjesztett be a királyi udvarhoz. Ezenkívül is becsületesen áttanulmányozta a XIII. századi magyar multról szóló írásos történelmi maradványainkat, a domonkosrend magyarországi letelepülésének körülményeit és ezeknek az ismereteknek birtokában valósággal beleélte magát a tájárjást megelőző magyar életbe. Ezért válnak olyan szemléletessé történelmi képei és olyan étellel teljessé alakjai, mint például a rendszervező Paulus fráteré, ki maga is hős volt és szent, és akit az Egyház a boldogok koronájával tüntetett ki, miután 1241-ben a tatárok a pesti domonkos templom oltáránál vértanúhalálra küldtek. Minthogy ennyire ismeri a kor történelmét és szórva-nyos irodalmi emlékeit, Kodolányi néha önkényesen tulajdonít szerzőségeket és feltétlenül tudatosan módosít bizonyos, eddig tényeknek elkönnyvelt tudományos megállapításokat. Paulus fráteréről ugyanis a kutatás úgy tudja, hogy Bolognában jogtanár volt, míg Kodolányi csak mint egyetemi hallgatót szerepelteti, akinek Magyarországra való visszatérése előtt csupán néhány vizsgálőadást kellett tartani a bolognai egyetemen. Ugyanilyen önkényesnek látszik szerzőnek az a megállapítása, hogy Julianus fordította magyarra Godefridus de Sancto Victore XI. századból való latin költeményét, mit irodalomtörténetünk Löweni Mária-siralom néven ismer. E rendkívül tudományosan felépített történelmi regényben az ilyen

látszólagos apróságok feltétlenül szemet szűrnak. Hasonlóképpen tévedés csúszott be e kitűnő műbe a középkori szerzetesi fogalmak elnevezései közé is. Julianus ugyanis eredetileg bencés szerzetes volt. Szent Benedek regulája szerint pedig a bencés kolostoroknak nem gvardián a főnökük, hanem ha apátságok, úgy élükön apát áll, ha pedig kisebb rendházak, akkor ideiglenesen perjel. De a domonkosrendi kolostoroknak sem gvardián a főnökük, hanem a perjel, s az említett elnevezés a középkorban kizárólag a ferencrendi szerzetesházakra helytálló.

E nagyszabású történelmi munkának igen szerencsés a felépítése. Egyetlen fonalként vonul végig az események gazdag során az álom, Julianus barát vágya, a nagy-szerű kaland és a beérés: Julianus rátalált a testvérekre. Nincs felesleges epizód, a cselekmény sohasem siklik mellékvágányokra, mert ha a XIII. század eleji szerencsétlen közállapotokat ecseteli, azzal is mintegy kihangsúlyozni kívánja, hogy kell ide még erre a földre annak az elszakadt három törzsnek a magyarja. Ha a német származású Georgius fráter kifakadásait hallatja, azzal is csak Julianus tervének mulhatatlan fontosságát érzékelteti; ha a szerecsen házában időzik Juliánus és akarva-akaratlan jobbágyleányt térít és szabadíttat fel, csak dominikánus misszió-tudatát ébresztgeti az olvasóban. Viszont nem hallgathatjuk el, hogy a szerkezet e művészi volta ellenére is, az egész regény egyszer-máskor fárasztó. Georgius fráter vissza-visszatérő kesergése, majd dührohama, végül is unalmassá válik, és az ember önkénytelenül is célzatosságot, mai korra való túlzott utalást lát bennük, ami ugyan történelmi regényben sem lehet hiba, de e tekintetben is mintha állna a közmondás: Kevesebb több lett volna. S ez ismétlések helyett talán célravezetőbb lett volna, ha a szerző továbbviszi Julianus sorsát. Az olvasó hétszáz lapon keresztül egyre türelmetlenebbül érdeklődik a Magna Hungariában folyó élet és Julianus megtalált magyarjai után, és ime, a hatalmas terjedelmű regény végén Julianus csak a küszöbön jut s messziről hallja meg az ismerős hangokat. Igaz, a ciklus első részében, a *Vas fiai*-ban Kodolányi már szerepeltette a visszatért és a tatárok borzalmas közeledtét bejelentő Julianust, de ott tartózkodása, visszatérése és második utazása mindeztideig homályban marad. Talán a szerző újabb kötetet szánt a nagy kaland e részeinek elmondására?

1938. dec.

Különleges érdeme a műnek a nyelve. Élesen elválaszthatóan kétfajta magyar nyelv ez. A szerző az elbeszélésnek a mai mindennapi beszédet szánja, a párbeszédnek pedig az ormánsági, illetőleg az erdélyi nyelv elemeit. Kodolányi tudatos nyelvész, e nyelvjárásokat éppen úgy ismeri és birtokbaveszi, mint a régi. kodex-irodalmunkból fennmaradt, középkori magyar nyelvet. Nyelvészete különösen ott világlik ki, midőn a Szent Ferenc-legenda és a Szent Domonkos élete egyes részleteit költi át és a könyvnek e lapjai valóban megkapó költői szépségűek. Kodolányi a maga nyelvészettel megkapó biztossággal jellemzi hőseit, mesterien megszerkesztett párbeszédeiből szinte már nemcsak a beszélő személyeket, hanem az embert, a lelket is megláthatjuk. S e tekintetben a szerző sokat pótol néhány apróbb jellemzésbeli fogyatékoságáért.

Bizonyos, hogy e kitűnő regény hibái korántsem állnak arányban értékeivel, hiszen például alig van műirodalmunkban, mely oly megrázóan és szinte kézzel kitapinthatóan érzékeltetné a szerzetesi élet egyik-másik sarkalatos mozzanatát, mely ilyen megrázóan állítaná elénk a kolostor lakóinak rettenthetetlen ellenségét, — a halál pillanatáig lesbenálló kísértő ördögöt. Sok emberi megértés és szeretet van e mű lapjain, és ez már az íróra utal, aki szereti ezt a magyar történelmet és egyik legnagyobb hőjét, a vitézt és szentet, akit Julianus barátoknak hívtak.

Dénes Tibor.

KODOLÁNYI JÁNOS:

JULIANUS BARÁT (Regény)

Kodolányi János mint novellaíró kezdte s néhány novellája egyszerre a magyar próza első vonalába emelte. A Sötétség, a Küszöb című kötet több darabja maradandó írás, s realista-naturalista vonalunk nélkülök határozottan szegényebb volna.

Első regényei nem voltak ilyen maradéktalan, tiszta írások. Társadalmi regénynek indultak, de a szélesebb társadalmi élmény legtöbbször keserű gyermekkori élményeinek árkaiba torkollott. Égő, engesztelhetetlen gyűlölet ad sajátságos színt e regények legtöbbszörének (például Kántor József megdicsőülése, Futótűz), s ez az égő gyűlölet: Kodolányi sajátságos lírája.

Legsikerültebb regényének a Feketevíz című tartom. Ebben szabadult fel Kodolányi lírájának lidérenyomása alól. Elbeszélő hangja kiszélesedett, színebb, dúsabb lett. Ez a regény mutatta meg, hogy milyen komoly ígéret.

A Feketevíz után történelmi regény következett, a Vas fiai. Tele van remek novellabetétek-

kel, kitűnő visszaérzésekkel, de azt is elárulja, hogy Kodolányi nem bírja a »nagy regényt«, ki-fulladás az iramban. Móríc Zsigmond Erdélye mellett csupán rokonszenves kísérletként hat. A Vas fiai után Boldog Margitot írta meg, a trilógia harmadik köteteként pedig Juliánus barátot.

A trilógiának a Juliánus barát a leggyöngébb darabja. Kodolányi a regényben állandóan a »kisrealizmus« veszedelme feyegeti, pepecselni kezd; epikája körülíró, s agyoníró részletességgé süllyed. Ez a hatalmas, csaknem ezer lapra terjedő könyv Juliánus sorsát tárgyalja, de Juliánus csak a regény végén pillantja meg az őshazát, s ezzel be is fejeződik a könyv, de remélni engedi, hogy folytatása következik. Kodolányi alig ad mást ebben a könyvben, mint a Boldog Margit változatát, az árpádkori férfikolostorok életét. Sikerült részletek, szépségek ebben a regényben is bőven akadnak, de belevesznek az egyhangú s végtelenségig nyújtott korrajzban.

457

Kodolányi legjobb novelláiban bizonyosságot tett róla, hogy ért a színtétikus ábrázoláshoz. Ebben a regényben azonban felhívította elbeszélő s ábrázoló erejét. Néha úgy érezzük, hogy tisztán »mennyeségre« dolgozik; erőlködik, lépten-nyomon kifulladás, csak hogy a »nagy regény« előre megrajzolt kereteit kitöltse. Nem értem, hogy miért kell a kolostori ostromlás szertartásával lépten-nyomon találkozni. Hiba volna, ha rózsaszínű, ájtatos-idilli képet festene a középkori kolostorról; de éppen ilyen visszatetsző a szadisztikus elemek túlzása, Kodolányi újában kibontakozott szadista lírája. Valószínű, hogy ez is szervi hiba, akár első regényei lángoló gyűlölete.

Azt hiszem, Kodolányi útja tudatos megfontolások alapján kanyarodott a történelmi regény felé. Erőfeszítései e téren is tiszteletreméltóak. Móríc Zsigmond

Erdélyétől eltekintve, Kodolányi jobbat s színvonalasabbat nyújt ezen a téren, mint az utóbbi húsz esztendőben bárki. Novellaíró ereje ezekben a könyvekben sem tagadja meg magát. Számos érdekes visszaérzéssel találkozunk lapjaikon. De meg kell állapítanunk, hogy az útnak induló Kodolányi többel biztatott.

Menekülés ez a folyamat nála? Túlságosan mélyre pillantott a magyar társadalmi életben, meglátta az új magyar realizmus végzetét s jónak látta kikerülni? A Kodolányi-kérdés ma már inkább az irodalmi etika kérdése s azt bizonyítja, hogy a hivatást vallalt embernek nem lehet bűnhődés nélkül vétekeznie? Azt hisszük, még korai lenne minderre felelni.

Nem tartozunk azok közé, akik Kodolányit az elmúlt években egyszerűen el akarták sikkasztani. Tamási Aron jelentkezéséig és kibontakozásáig ő volt a fiatalabb írónemzedék legkülönbözőbb prózaírója. Magyar társadalmi képe azonban félben maradt. A nagy novellát, legkülönbözőbb, legkifejezettebb formáját elhagyta. Nagy mohósággal fogott neki a magyar történelmi kép megrajzolásának. Ez az útja azonban távolról sem annyira izgalmas, termékenyítő és reményekre jogosító, mint az első volt.

Két esztendeje árpádkori drámáival is próbálkozott, mely veszedelmében sűrűlt a rémdráma határait. Nyilván: kétségtelen tehetségének kisiklái ezek, csupán azért ijesztők e kisiklások, mert érett író csinálja őket.

Kodolányi helyzete soha sem volt könnyű. Ma is élő s termékeny őse Móríc Zsigmond s Kodolányi valamiképpen mindig az ő árnyékában mozgott. Végre most kitört a magyar történelmi kép felé. Liolt, szerintünk akkor járt az igaz úton, amikor a realizmust történelmi realizmussá próbálta érlelni, s a huszadik század nagy magyar társadalomtörténelmi képével biztatott.

Gyarmathy Zoltán.

Kelet Népe

1938. dec. 1.

12. 74. 457-458.

1938. dec.

MAGYAR ÉLET

Kodolányi János :

Vidéki történet. (Nemzeti Színház.)

Nagy port vert fel a kirtika berkeiben Kodolányi Vidéki története. Eltekintve a Vidéki történet születésének valóban vidéki történetétől, — a legfantasztikusabb hírek keringnek az ihletés kulisszatitkairól — az ellentétes kritikákkal szemben meg kell állapítanunk, hogy a darab valóban író alkotása és valóban értéket képvisel; igaz a magyar színpadon értéket képviselni nem jelent sokat, tekintettel az itt uralkodó „eszmei” viszonyokra. Szóval *művészi alkotás*, még ha nem is sikerült. Íróinak és művészeinek azért kell elismernünk, mivel valóban és eltagadhatatlanul az élet, a mai magyar élet problémái szólnak meg a darabban.

A Nemzeti Ujság egészen finom és szolid liberalizmusról tanúskodó, l'art pour l'art elvét eláruló kijelentésével, — hogy „előre elhatározott oktató célzata fölébe kerekedik a tárgy önkéntelen és természetes kialakulásának” — a legkevésbé sem tudunk egyetérteni. „Paraszt-símogató tendencia” elérésére „mervé tett alakokról” nem lehet beszélni. Vagy talán annyira erőszakolt a nagyvilági élet középpontjában tündökölni vágyó nő és hazugság az úri gögben gyökerező léha felfogás, mely ellentétbe kerül az ideális célokért küzdő ember felfogásával?

Bármennyire is szeretnénk, hogy így legyen, sajnos Kodolányinak kell igazat adnunk és éppen ez az, ami miatt a darab műnek nevezhető.

Hibája a darabnak ott van, hogy a szerzője egyáltalán nem ért a színházhoz. A drámának valóban a II. felvonással van vége s ezen kívül a drámai feszültséget, egységes szerkezetet az események sima folyását gátoló ügyetlenségek egész sorozatával találkozunk, amit a rendezés még csak fokoz, ahelyett, hogy eltüntetne. Így egyáltalán nem osodálkozhatunk Kodolányin, hogy nem ért a drámához, ha a dramaturgok és rendezők sem értenek hozzá. U. i. erős dramaturgiai beavatkozással drámává lehetett volna operálni a különben kitűnő regényt, mert nem lehet e darabra másként nézni, mint drámai álruhában megjelent egészen jó regényre. (Regényben a harmadik felvonás nem hatna utójátékként, mint a darabban.)

A hivatásos kritika érdekességeinél is tanulságosabb a közönség kritikája. U. i. a darabrendezők, színészek és a többi a vajudásnál segédkező személyzet pesszimista várakozása ellenére *sikert ért el*. „A színházi közönség kiszámíthatatlan” mondják a színházi „szakemberek”. Nagyon relativ megállapítás. Csak azoknak kiszámíthatatlan, akik nem látnak a dolgok mélyére.

Hogy a Kodolányi-darab minden drámai tökéletlensége ellenére is sikert ért el, annak egészen érthető okai vannak. *A közönség megérezte a rozoga forma alatt is megcsillanó komoly gondolatot, problémát, az életet, szóval mindazt, amit a magyar színpadon hidba keres. De megérezte az a sajtó is, mely minden gyönyörű és hangzatos jelszavak és nemzeti frázisdörgedelmekek ellenére is legnagyobbbész hű csatlósa és megéjtett szolgálója az uralkodó áramlatnak. Ezért kellett a darab drámai fogyatékoságainak „szakértői” felülvizsgálása alkalmából a gondolatot elsüllyeszteni.*

[Látnak látván]

—L—

Magyar Élet

1938. dec. 1

12. n.

Vidéki történet.

Kodolányi János színműve a Nemzeti Színházban.

Kevés írónk látja olyan élesen és fájdalmasan a «vidéki» bajokat, mint

419

Kodolányi. A falu népének és értelmiségének kérdését egyaránt. Írói eszménye is olyan regény- vagy drámahős, aki a bajokon javítani hivatott eltökélésétől és hitétől el nem tér, még egyéni boldogsága árán sem. Maga vallja, hogy ezeké a jövő, ezek kezében az ország sorsa s nem azokéban, akik a régibb írói látás szerint elgázoltatták magukat a falu vagy a kisváros értetlenségétől és megmásíthatatlanságától.

Ezért írta meg ezt a «vidéki történetet» is. De valahogyan inkább csak nagy bizonykodását érezzük, semmint drámai igazságát. Mai falusi orvosának egyéni sorsa, aki szembe kerül városi lelkű feleségével, nehezen példázza tételét, mely valóban inkább csak tételül hangzik el, ahelyett, hogy szervesen ágyazódnék bele színpadi mondanivalójába. Anynyira illusztrációnak szánja drámáját, hogy felfogásának «újsága» helyett inkább azt érezzük: a jó öreg Szigeti József *Rang és mód*-ja óta a színpadi pereseljárási bizonyító anyaga nem valami sokkal bővült. Lélektana sem mélyült el számottevően, hiszen most pl. ennek a korszerű «zöldkeresztes nővér»-nek — a tartalmatlan lelkű feleség tartalmas ellenjátékosának — önfeláldozása nem kevésbé ingatag alapon áll, mint a Szigeti- vagy Csiky-drámák «galambepéjű» nőalakjaié.

Maga Kodolányi azonban éppen nem galambepéjű író: harcos természet, szókimondó a szitkozódásig. A színpad pedig nemcsak az érzelmi áriáit nem bírja meg: a gyűlöletét sem, ha annyira önálló, mint itt, hol néha a pamflet veszi át az első szót. Drámairónak mindig veszedelmes alakjai helyett beszélnie, ezzel az alakokat megszegényíti anélkül, hogy a drámát meggazdagítaná. Az előadás vezető színészei valamilyen érezhetőleg küszködtek a rájuk bízott alakoknak ezzel a drámai

420

értelemben vett plasztikátlanságával, Könyves Tóth Erzsi csakúgy, mint Timár vagy Lukács Margit. A rende-

zés Nagy Adorján derekas munkája, a díszletekért Horváth Jánosnak jár elismerés.

Rédey Tivadar.

Napkelet 1938. dec.,

M. M. 419-420.

1938. dec.

Schöppflin Aladár

FIGYELO

SZINHÁZI BEMUTATÓK

A nemzet nagy hónapjában, amikor minden magyar lélek a történelmi események izgalmával volt tele, a színházakat is mintha a szokottnál nagyobb oxigéntartalmú levegő töltötte volna el. Szerencsére nem gondoltak hirtelen összecsapott alkalmi darabok gyártására, amitől, ismerve az átlag közízlést, volt okunk tartani. Inkább olyan darabokat vettek elő bemutatóra, melyek alkalmasak arra, hogy az emberek kissé gondolkodóba essenek utánuk s a nagyon komoly időnek megfelelő lelki állapotba jussanak. Ami új darabot november folyamán láttunk, mind olyan, hogy vitatkozni lehet róluk, de érdemes is vitatkozni, mert valamennyi mond vagy legalább is akar mondani valamit, ami több a merő szórakoztatásnál. Vallási problémák, lélektani komplikációk, társadalomkritikai elgondolások, emberi sorskérdések kerültek színpadra, amely mintha egy időre ráeszmélt volna szellemi hivatására.

★

Vidéki történet, Kodolányi János színműve, voltaképpen hivatás-dráma. A falusi orvos, maga is a nép fia, ragaszkodik hivatásához, amely azt parancsolja neki, hogy maradjon a falujában, dolgozzon a fajtájáért. A felesége, nagyvárosi úri nő, nem bírja ki a falut, a parasztokat, a műveletlenséget, kicsinyességet s a városba vágyik, ahol a férjéből egyetemi tanár lehetne, belőle meg előkelő életet élő szépasszony. Az élet-igények ez ellentétében összetörnek a házasság, az aszszony elhagyja férjét.

Ez a házassági dráma nem sarjad ki szervesen a falu életéből. Megtörténhetne bármely más környezetben is. Mindenütt vannak hivatásukat átérző férfiak és könnyebb fajsúlyú nők s mindenütt hasonló konfliktusok származnak, ha két ilyen különböző ember van a házasság fogatába befogva. Öreg irodalmi téma ez, sok változatát láttuk már s bizonyára fogjuk is még látni.

Kodolányi azzal újítja meg, hogy bekapcsolja a mai közélet előterében álló falu-gondozás áramkörébe. A derék orvos a szegény nép egészségügyét akarja váltig szolgálni s a színpadon

példákat is látunk hathatós munkájából. Hősiesen ellenáll felesége egyre keserűbb rábeszélésének. Ez a szembenállás változatlan marad a darab elejétől végéig. Egy áthidaló lépést nem kísérel meg egyik fél sem. Az író hajlíthatatlan merevséggel ragaszkodik az alapvető antitézishez s ezzel lehetetlenné teszi a két alak lélektani fejlődését. A férj csak a hivatás embere, a nő csak a falu-gyűlöleté, — mind a ketten egy síkon mozognak. Sakk-figurák, csak olyan lépést tudnak teuni, amelyet az író részéről felállított szabály megenged. A nőbe megpróbál az író egy kis modulációt belevinni. Szerelmes a férjébe, féltékeny a zöldkeresztes védőnőre, — de ez csak a dialógusban játszik szerepet, a cselekvényre nincs semmi hatással. Közömbös beszéd tárgy marad.

A merev logikával megvont egyenes vonal aztán egyszerre megtörik. Az író egy képben a falusi kis-intelligencia asszonyai között mutatja meg az orvosnét. Szörnyű társaság ez, ahányan vannak, versenyeznek butaságban, izléstelenségben, emberszóló gonoszságban s mindegyik megérdemli a pálmát a versenyben. És ezek között a kiírtani való boszorkányok között kell az egyetemi tanár mégis csak intelligens környezetben nevelkedett, művelt lányának élni! Az eredmény ellenkezője annak, ami a darab szándéka. Egyszerre az orvosné pártjára kell állnunk, igazat kell adnunk neki, megértjük, hogy menekülni akar ebből a környezetből. Megboszúlja magát az író alapvető művészi hibája: elragadja az indulata, amely a gyűlölet irányában hat és összetöri a darabnak nemcsak a szerkezetét, hanem a logikáját is. Nem vitatom, hogy ez a rajz realiztikus szempontból valószerű-e, de a színpadon, ahol mindennek sokkal erősebb rezonanciája van, mint a valóságban, óriási mértékben túlzottnak hat. Az író, mint a toporzékoló gyerek, túlkiabálja önmagát.

Az orvosné elkeseredésében nagy ostobaságot csinál: eltitkolja az ura előtt, hogy szülőnőhöz hívják, akit elvérés fenyeget s a parasztnyecske meg is hal. Ebből nagy baj lesz, az orvos gondatlanságából elkövetett emberölés vádjá alá kerül. Kiszáll a vizsgálóbíró, tanukat hallgat ki, a falu asszonyai hangosan az orvos pártjára állnak, az orvosné bevallja hibáját s most a zöld-

keresztes védőnő követ el ostobaságot: azt vallja, hogy a kritikus éjszakát az orvos nála töltötte. Mi értelme van ennek az önfeláldozó hamis tanuvallomásnak? Az orvoson nem segít, azt ügyis felmentik s ha a vallomás igaz volna, akkor se volna mentség számára. Nagy csacsi ez a derék gondozónő!

Most lép be a színpadra az az alak, akit az író szemmel láthatólag a legfőbb trouvaillenak szánt: a meghalt menyecske ormánysági fehériben gyászoló anyja. Mint egy bosszúálló paraszt-Erynnis vádolja az orvost, vad átkok közt követeli vasraveretését, olyan kataraktait zúdítja rá a dühnek, gyűlölködésnek, bosszúvágynak, hogy szinte látjuk, ahogy a színpad megtelelik mocsokkal, nyállal, epével. Süvöltének, fortyognak, rikácsolnak, bömbölnek a bőszi szavak és mondatok, a régi századokban megégetett boszorkányok méltó utóda, e rettenetes paraszthisztéria ocsmány szájából, népballadai ritmus szerint kántáló hangon. Ebben a dikcióban van valami eszeveszett erő, az tagadhatatlan. Azt is lehet mondani, hogy a parasztfantázia egy eddig az irodalmon kívül maradt elemét, azt, amelyből a káromkodások és káromlások fakadnak, vitte színpadra Kodolányi. De a színpad nem bírja ki ezt a realitást. A III. Richárdban és Shakespeare-drámákban is hallunk szörnyű átkokat, de ezek nincsenek olyan nyersen kihányva a színpadra. Shakespeare átkozódói méltán felháborodott, egészséges emberek, de ez az ocsmány, vén banya pathologikus jelenség. Súlyosbítja a dolgot, hogy ártatlant átkoz és még inkább az, hogy egész szereplése nincs beágyazva a cselekvénybe, csak betét, kidagad a darabból. A főpróbán olyasvalami történt, amit még nem igen tapasztaltunk: előbb dermedt csönd volt a nézőtérben, aztán tiltakozó moraj futott végig a földszint padsoarain. A darab érdekében reméljük, hogy ezt a szerepet az esti előadásokra megrövidítették és enyhítették.

A darabban a legerősebb szavak a gyűlöletéi. Az író nem is akarja titkolni intelligencia-ellenes tendenciáját.

★

Nyugat 1938. dec. 1
12. 7. 449-451.

166
Szira Béla

SZÍNHÁZ

Részletrajzában kitűnő, de nagyjában erősen elbeszélő s ezért szerkezetében széteső *Kodolányi* Jánosnak az örök «úr — paraszt» ellentétet bolygató, majdnem tételes színműve, a falu egészségügyével mint égető becület-kérdéssel foglalkozó *Vidéki történet*. Kellott hozzá egy népi sarjadék, a parasztgyerekből kitanult és hazakerült orvos személyében, s egy finom, úri kisasszony, akit egyetemi tanár apja adott feleségül az unalmas, pletykás sártengerbe. Kész ellentét, csak mese kell az összeütközésre. Kivágyakozás a parasztvilágból, féltékenység a zöldkeresztes nővér munkaközelsége miatt, szerelmi erőpróba, hogy hajlandó-e a hivatásáért élő-haló orvosfiérj otthagyni a fajtáját? Az asszony hiúsága és bosszús idegessége aztán nagy bajt zúdít a fejükre: nem tudatja férjével, hogy halódóhoz hívják. Tönkreteszi az ura orvosi becületét makacs szeszélyből. A vizsgálat kideríti a lelki zavarokat: mind a hárman vádolják magukat, az orvos, hogy feleségét védje, a nővér, hogy hazug szerelmi légyott kapcsán magát dobja áldozatul, az asszony, hogy el ne veszítse, akit most már szeret, ha parasztvédő is. A boncolás felmentést hoz, senki sem hibás — az író talán nem mert rátapintani itt a falu babonás kuruzslásaira —, de a férj lelke megfordult: marad, elengedi az asszonyt, így ítél paraszti konok vére. Kissé hideg és lelki merevségre vall ez a befejezés. Következetlen is, mert amire az orvos hivatkozik — a megholt fiatalasszony anyja ősi fehér gyászban jajgatja végig mindennap a falut és átkot szór a «vasat-érdemlő» orvosra —, a felmentés után nem nyugtalaníthatja. Ezért üres a zárókép. Még kényesebb, ha a visszamaradt nővérről gondolunk... Kétségtelen, hogy egyoldalú faluszeretet és népimádat túloz ebben a beállításban, s ezt még az sem menti, hogy a nép egészségesebb életmódját áhítja. A társadalmi rést nem

tágítani, hanem áthidalni kötelességünk: írembernek, orvosnak, papnak, tanítónak, mindenkinek — akár faluról való, akár városi. *Könyves Tóth* Erzsi találoán ábrázolta a falura szorult társasági asszony ideges életét, mozgásában talán túljátszottan is. *Timár* József paraszt-orvosára kevesebb alakítási mód esett, szövege nem volt fokozható, hidegvérűsége természetes, de nem drámai. *Lukács* Margitot a szerző foglalta le faluorvos-sági bemutatásokkal. Kiváló jelenet volt *Bodnár* J. öreg parasztjának betegvizsgálata és megrendítő *Gobbi* H. vénasszonyának félelmetes átokszórása. Mint faluismerő, kitűnő *Kodolányi*, de mint lélekkutató és nemzetszociológus még erősítheti tudását. Addigra jobb darabot is kap tőle a Nemzeti Színház.

Katolikus

Szent 1938.

dec. 12. 7.

758.

Kodolányi János:

Az új Kassa

Grác szerepe?

Különös érzés itt a Felvidéken, hogy nem lehet ujsághoz jutni. Ha külföldön vagy, pótolhatod a nem is mindig pótolhatatlan magyar sajtót jó francia, vagy angol lapokkal. Itt azonban semmiféle hírforráshoz nem juthatsz az okosan megszűrt *Felvidéki Magyar Hirlap*on, meg a nagyon is vidéki színvonalú helyi ujságon kívül. Mi, anyaországbeliek, hajlandók vagyunk ezen bosszankodni. Hogyan, hát ennyire kiskorúnak nézik a Felvidéket? De a felvidékiek, bármennyire csodálkozunk is rajta, *helyeslik*. Elég nekik az, amit eddig itt-ott kaptak a magyar politikai életből. Ha még elolvasnák az összes híreket mindenféle pártállású lapból s módjuk volna megtudni pontosan, ki mit nyilatkozott, mit tervez, mit mível, talán kiábrándulnának a politikánkból.

Valljuk meg: *rettenetes hatása volt a Felvidéken annak az emlékezetes képviselőházi ülésnek*. Én megértem *Vay* bárót, hogy bocsánatot kért érte az egész parlament nevében a magyarságtól. Tárnyilagosan be kell látnunk, semmi sem árthatott volna jobban a magyar közélet és politikai élet hírnevének, mint az a nehézenlékű szerda. Nem beszéltem olyannal, aki ne a legmélyebb elkeseredéssel nyilatkozott volna róla. Hát szükség volt erre? Hát csak ennyi politikai önuralma van a magyar honatyáknak?

De sürgősen térjünk más tárgyra. A város a nagy örömujjongás után éppen csak hogy kezd normálisan lélegzeni. Külső képe alig változott, ugyanaz a Batya-cipős, Nehera-ruhás tömeg sodródik az utcákon, ami azelőtt, a gyári futószalagon készült szabvány-öltözék émelvítően egyformává teszi az embereket. Senkinek sincs így külsőre egyénisége. (Igaz, a nagy tömegben elterjesztett olcsó Batya-cipőnek megvan az a haszna, hogy kevesebb a reuma és a tüdőbaj a falusi lakosság körében.) És az utcákon meglepő a sok télen, tanácstalan ácsorgó. Csapatokba verődve lézengenek, tereferélnek, bámuldoznak, — mintha ünnepnap volna. Akár a váciutcai korzón. A Magyar Párt előtt nagy tömeget láttam megérkezésem estéjén. Mi van itt, népgyűlés? — kérdeztem a barátságos kocsiist. — Nem, a Magyar Párt, — felelte. — No és tán összejövetelt tartanak? — Nem, ezek munkát lesnek.

Kassa összekötő kapocs az Alföld és Észak, azaz Morvaország, Lengyelország között. Délről a gabona, sertés, szarvasmarha áradt fölfelé, Északról a vászon, posztó s más iparcikk lefelé. *Most a véredényrendszert elvágják*. Fölfelé elköötték az ütőereket, lefelé még nyitva hevernek s egyelőre alig szállítanak vért. A Kassa-Oderbergi vasútvonalai három részre szakították. Kassa határszéli város lett. Azt mondják, több mint húszezer cseh és szlovák hagyta el. Hogy mit mívelt itt húszezer cseh, nem tudom. Ennyi hivatalnok még a mi agyonbürokratizált városainkban sem lehet. De való, hogy *Kisprága, ez az újonnan épült városrész, teljesen üres*, bent a városban is rengeteg az elhagyott lakás, sőt ház. Itt-ott kiürített, bedeszkázott üzleteket is lehet látni. A színház kong az ürességtől s a lapnaponta közli a Szinpártoló Bizottság fölhívását, hogy támogassuk

Magyar Nemzet 1938.

dec. 4. 87. A. B.

a magyar színészetet. (Igaz, ez a magyar színészet sem tud okosabbat, mint afféle Erdélyi Mihály-operettet föltálatni, nesztek. a magyar kultúra.) A kávéházak eléggé tele vannak s ez meglepett. Este kilenc után azonban alig lézeng valaki a szép barokk utcákon s a villamos is aludni tér fél tíz után. A kaszárnyákban felhangzó takarodó itt valóban takarodót jelent. Ezután mintha bezárnák a város kapuit, az élet kihal. Eltakarodnak a lézengők, ácsorgók az utcákról. S átveszi a tücsök csendes birodalmát.

Mi lesz már most Kassa jövődjöje? Mit tud neki nyújtani az anyaország? Vajjon lábra kap-e, pezsgésnek indul-e a híres, régi kereskedés, ismét az a dobogó szív lesz-e Kassa, amely szívja-löki Dél és Észak munkájának gyümölcsét? *Ez a jövő probléma.* Azt hiszem azonban, nem járt messze az igazságtól az a vezetőember, aki Kassának *Grác szerepét* szánta. A nyugdíjas, békés úriemberek pihenőhelyének szerepét. Az olvasgató, kártyázgató, söröző, politizáló, kertészkedő és sétáló kvietáltak városáét. Ahhoz, hogy Kassa ismét a régi életre pezsdüljön, az kellene, *hogy helyreálljanak a természetes kereskedelmi utak Észak felé.*

A cserkészek dicsősége

Ahogy ismerőseimmel járkálok a városban, mindüntalan föl-sóhajtanak, vagy fölkiáltanak: *hát megértük ezt is!* Még mintha ma sem tudnák elhinni. Mintha álmvilágban járnának. — Az utolsó napok emlékeinek sötét lidércnyomása most is a lelkükön terpeszkedik. Nem tudják elhinni, hogy magyar trombita zengeti az édesbús takarodót,

hogy magyar huszárok lovai alatt csaltog a kövezet, hogy kis zömök, vidám, hanyag magyar bakák sétífkálnak az utcákon. Hogy a csinos kassai lányok oldalán délceg, mutatós magyar tiszték pengelik a sarkantyút. Fülükben még vissza-visszarémlik a cseh tankok pokoli dübörgése, a repülőgépek bömbölő zúgása, a fegyverek ropogása. Nem egyszer láttam rémülten kitégülő szemeket. A csehekre gondoltak, figyeltek. S hallottam a megkönnyebbült sóhajást: *hála Istennek, megértük ezt is!*

Ország-világ előtt zengenem kell a *cserkészek*, a nagyszerű, igaz magyar fiúk dicsőségét. — Amikor a csehek már elhagyták őrhelyeiket, ők vették át a város biztonsági és közlekedési szolgálatát. Árvalányhajás kalapban álltak az utcákon s dolgoztak. *Harminchat segélyhelyet tartottak fön.* Ketten meg is sebesültek a csehek golyóitól. És el kell mondanom szomorú panaszukat is. *A nagy bevonulástól nem láthattak semmit!* Ifjú szívük egy életre el akarta tenni a fölemelő történelmi látványt — s a kapkodó rendezők olyan helyre állították őket, ahonnét semmit sem láthattak. Holott ígéretet kaptak a jó helyre. — Hogy lehetne immár jóvátenni ezt a súlyos vétket? Hogy lehetne megajándékozni őket a történelmi pillanattal, amely örökre elmúlt? *Sehogy*, sajnos...

És a magyarruhás asszonyok. Több mint hatszáz asszony, aki elöszedte a díszmagyart s ott akart pompázni a bevonuláson. *Reggel féltizkor bezárták őket a Dómba s délután kettőig nem eresztették ki.* Sokan elájultak a bezárt helyen. Fel kellett mosni őket. Ki tudja jóvátenni a ked-

1938. dec. 4.

ves női szívek szörnyű csalódását, elrontott örömét, melyre oly nehezen s annyi ideig vártak? Ki tudná megvigasztalni őket? Nem tehetek róla, de az ilyesmi rettenetesen lesújt. Olyan kegyetlen dolog ez, mint sárba mártogatni egy kisgyermek ünnepi ruháját, ami először van rajta. Összetörni új játékát, mit a Jézuska hozott. Pofonverni akkor, amikor boldog örömmel, csókkal közeledik az anyjához...

A felvidéki szellem hivatása

Az írók között nagy bizonytalanságot, tájékozatlanságot láttam. Egyelőre semmivel sincsenek tisztában, nem tudják, *mi lesz a szerepük* ezután. Sokan attól tartanak, hogy fel kell oldódnia a méretben is, súlyban is sokkal nagyobb magyar irodalom teljességében. Sokan, igen helyesen, hangoztatják, hogy *a felvidéki szellem igazi hivatását csak most fogja majd betölteni*. Most kell hozzáfogni az *erjesztés* munkájához. Az ő tágabb szociális felfogásuk, megértésük, a széles néprétegekkel való élményszerű kapcsolatuk, az igazságától és cicomák hiúságaitól mentes lelkeségük most kell, hogy meghozza a maga jótékony gyümölcseit. *Mert ők tisztában, egyszerűbben, természetesebben s főképp bátrabban szemlélik a magyar világot, mint mi*. Húsz év nagy idő. Házasuló legény lett a gyermekből, aki akkor született. Felőtt egy új nemzedék. Ezt az új nemzedéket már nem lehet rászoktatni a mi neobarokk életformáinkra, alázatos, csúszó-mászó szolgáltságunkra, a tekintélytiszteletnek arra a hazug képmutatására, aminek, sajnos, igen sok terhét kell elviselnünk. Vaskefével kefélték le úrról-parasztról a húsz év elnyomói az osztálykülönbségeket. Néhány régivilágbeli öregúron

kivül ennek a szellemnek alig van már képviselője. Ők egyenlők voltak magyarságukban és elnyomottságukban, egyenlők az ellenállásban, akkor is, ha egyik ilyen, másik olyan politikai felfogás szerint szolgálta magyarságát. Nos, ennek a megpróbált felvidéki szellemnek, igenis, *sorsdöntő hivatása van* Magyarországon. Az írók, akik így látják a dolgokat, már tisztában is vannak jövőendő útjukkal. Csak azt nem tudják, hogyan, miként lépjenek reá. Sok mindent, amit fontos volna ismerniök, nem ismernek. Most csöbstül szórja eléjük az élet az új tapasztalatokat. S e tapasztalatok, tudjuk, nem is mindig lelkesítőek.

Gondolkodásuk egységesebb, mint a miénk, ami természetes. Kisebb területen, bezárva éltek, úgyszólván azonos feltételek alatt. Meglepő például a németkérdésben való tájékozottságuk s azonos véleményük. Szorongva kísérték a ruszin-ügy alakulását s éppen akkor húcsúztam tőlük, amikor ez az életbevágóan fontos kérdés, sajnos, a mi hátrányunkra lezáródott. — *Okával tisztában vannak. Következményeivel is*. Általában, annak ellenére, hogy magyar, vagy külföldi sajtó nem hatolhat be még hozzájuk, minden sorsdöntő kérdésben biztos, világos, jól megokolt ítéletük van. Következménye ez talán annak a politikai érzéknek, amelyre a cseh uráalom alatt tettek szert? Ó, bár mi is rendelkezniénk ilyen érzékkel! — De sokkal biztatóbb volna a magyar jövődő!

Igen, a felvidéki irodalom fenn kívánja tartani különállását s ez helyes is. Kassát meg

kívánják tartani, mint a felvidéki kultúra központját, gyűjtőmedencéjét, de, természetesen, bele kívánják vezetni a magyar irodalom bővebb vizéit is. *Csak mentse meg őket az Isten a konjunktúra-kultúremberek testvériesülő dühétől!* Mert itt azt hiszik, hogy a Felvidéknek egyéb gondja-vágya sincs, mint lárt karokkal s nyitott pénztárcával várni az innen odaözönlő matiné-rendezőket, gyöngé piktorokat, hazafiságtól dühöngő rossz szobrászokat, kóklér konferansziéket, álnépművészetben utazó ügynököket, fűzfapoétákat s más hasonló, az álművészet mozarában virágzó láphimbókat. (Az egyik már fel akarja állítani német fehérhurkán nevelt szoboralakjainak *másolatát*, a másik előadásokat akar tartani, a harmadik már megnyitotta kiállítását, a negyedik négy nap alatt összezsapolt szindarabot kíván rájuk sózni s mind az egyesülés boldog örömeinek önzetlen indíttatására.) Istenem, hogy fognak megszabadulni e siserahadtól, ha már igazolvány nélkül lehet utazni a Felvidékre?

Mi lesz a földdel?

És, persze, fölös számmal vannak most, akik igazolni szeretnék halálos magyarságukat. — Egyik úgy, hogy önmagát dicséri, kirakatbateszi, a másik úgy, hogy másokat hemárt, besűg. Mulatságos és jellemző eset volt az, amikor az egyik csehérenc, részegséget tetteve háromszor-négyszer is elbóklászott az utcán egy ezredes előtt s hangosan rikkantotta: „Megmondtam azoknak a disznó cseheknek! Megmondtam az alávalóknak! Én megmondtam!” Az ezredes nyomban állított a képmutatón s undorral továbbment. De sokan részegnek tettetik most magukat, hogy tisztazzák szerepüket. Igen, ha nagy a hullámvérés, sok a felszínen úszkáló tájték is. Majd lecsendésednek a hullámok, visszatér a rendszercsélet s a tájték, mely most felszí-

nen locsog és köpköd, elmerül.

De mi lesz a földdel? Ez az, amit mindenki megkérdezelt tőlem. Mi lesz az állam birtokába átment földekkel s mi lesz itt, az anyaországban? Vajjon ott, a Felvidéken, csakugyan visszakapják földjüknek akár csak egy részét is a volt tulajdonosok? És vajjon itt, minálunk, nem fognak már sort keríteni a magyarság létét, fennmaradását jelentő földbirtokpolitikára? — Rettenctes hallani ezt a sok telpelődő kérdést.

Egyáltalában, sok kellemetlen tudnak ők kérdezni. — Ruszinszkóban az ukrán-párt például csak 4.1 százalék szavazattal rendelkezett. A kárpátorosz föld most mégis tele van „ukrán terroristákkal”, mint lapjaink írják. Sőt újabb „ukrán csapatokat” szállítottak oda a mult héten. *Honnét egyszerre ez a sok „ukrán”? Honnét szállították őket oda? 4.1 százalék ukránból ennyi terroristát lehet toborozni?* Felelni erre sem lehet. Csak összeszenéznek s hallgatnak.

Igen, az ünnep elmúlt, itt vannak a hétköznapiak. Ezer és ezer megoldásra váró feladattal. Eddig az volt a kérdések kérdése: *mikor kerül vissza Kassa.* Hála Istennek, ez már nem kérdés. — Más kérdések horogadnak elénk most: *a munka, az életszínvonal, a földkérdés, a demokratikus közigazgatás, a kulturális élet sok-sok kérdése.* — Ez az, amit „összehangolásnak” neveznek. És bizony, sok olyan kérdés akad, amelyben *nekünk kell engednünk, még akkor is, ha „a Felvidéket csatolták hozzánk s nem fordítva”, bármilyen kellemetlen legyen -is ez némelyeknek!*

1938. dec. 4.

Juliánus barát

Kodolányi János könyve

Hatalmas kötetben jelent meg Kodolányi Jánosnak a kitűnő írónak új munkája, amelynek címe *Juliánus barát*.

Régen olvastunk ennél vonzóbb, markánsabb, forróbb lüktetésű könyvet. Kodolányi János nemcsak szerelmese a magyar földnek, de szerelmese a magyar történelemnek és az azóta lévő munkája teljessé teszi azt a hatalmas freskókra emlékeztető munkáját, amelyben megjelentette Magyarország tizenharmadik századát. Őszinte tisztelőre és elismerésre méltó a lelkiismeretes elmélyedésnek és forráskutatásnak az a módja, amely előfeltétele volt a könyv megírásának. Nemcsak az adatszolgáltatás fontos kiküldetéséről és földelésére gondolunk, amely Kodolányit jellemzi, hanem gondolunk azokra a néki is bizonyára nemcsak fáradságot, de élvezetet is jelentő nyelvi stílusmunkákra, amelyek alapján a kötet dialógusait aróhalzálta még pedig olyan szerenosságon, hogy a mai nyelv költőjén keresztül is kitűnően érzelhető ennek az archaisus stílusnak kifejező volta, íze, szépsége és zamat.

Hogy a kötet elbeszélő részének stílusa példaadóan nincs magyarságú, azt talán Kodolányi János esetében felesleges is külön hangsúlyozni.

Lényegűző méreteiben és architektúrájában a regény felépítése, Julián barátal, az első nagy magyar keleti utazó szerzetessel, mint álmodozó törékeny fizikumú gyerekkel ismert meg bennünket Kodolányi. Ott találkoztunk vele először a szabad ég alatt, de máris érezzük körötte a történelem levegőjét, pedig az Uristen kuliszái, a fák, a hokrok, a virágok és a madarak a tizenharmadik században is olyanok voltak, mint ma, de Kodolányi úgy látatja meg mindezt, a gyermekhőse lelkén keresztül, hogy máris ködbe merül előttünk a jelen és kitérül a múlt kapuja.

A gyermekélet örökvényű lelki törvényei keresztül rajzolja meg a későbbi Juliánus barát jellemének zsenge hajzásait, a még lelke mélyén zsendülésre váró magokat, az idegekbe a sors keze által frott elhivatottságot. Azóta a gyermek Juliánussal

elvezet bennünket a szegény erdőkerülő házába és itt is, mint a regény további sorár, olv észrevétlenül, minden célzatos leállítás nélkül természetesen érzékelteti a figurákat és tárgyakat, s ezeken keresztül az élet mélységét, ami csak a kiválasztott talentumú történelmi írók sajátja. A tizenharmadik század életének vasos, darabos, hittel és haponával, vitézi, hősi fellángolásokkal, vértel és tudatlansággal átszótt atmoszférájában már fehér fényel világítanak a kolostorok. A tudás még vaklámpással jár, de rendeltetészerűen talál rá a fejlődés útjára. Juliánus barát rablók kezébe esik, kiszabadul, de pülanatra sem térül el a lelki nagyságot végcélként rejtő útjáról, amelyre végül is meggyedmagával lép.

Négy szerzetes indul el Keletre annak a Juliánus barátnak a vezetésével, aki gyermekkorában Nyugatra vágyódott a „fejér ló” meséje nyomán. Azt is kitűnően érzékelteti Kodolányi János a látszólagos véletlenek milyen furcsa sorozatából tevődik össze egy-egy küldetészerű élet. Juliánus barátban is a messi utakra vívő vágyat nem tudományos meglátás, vagy kényeztetőség ébresztette fel, hanem a mese, de végeredményen ellenkező égtájakon is odaért, ahová voltaképpen menni akart, mert a mese valószínűtlenségén keresztül kellett éheznie, fázva, a halál szakadéka szélén átboladoznia, hogy megtalálja a minden mesében rejülő valóságot: ebben az esetben *Magna Hungaria*.

A fejér ló fia, a beteljesült legenda jutalmazta fizikai és emberfelettlének bellő lelki erő kifejtéséért a tudást az Ázsiában megtalált vértestvérek képében.

Sajnálattal hajtottuk az Athenaeum-nál különösen díszes kiadásban megjelent kötet feőblapját a remekbe készült írásra, amely azzal végződik, hogy Juliánus barát előkerzik az ő ígért földjére.

Sajnálunk, hogy nem követhettük tovább,

MARIÁNS DOME

Budapesti Hírlap

1938. dec. 4. 276. n. III.

Kodolányi János:

Nagykarácsony éccakája

Egy józsefvárosi házban, első emeleten ülünk, színházi próbateljesítésnek berendezett szobában néhány érdeklődővel s egy rettegő színházi kritikussal. Csendes, de lelkes emberek sűrögnek-forognak, hogy bemutassák szívük dédalgetett kincseit, egy karácsonyi pásztorjátékot. Az alton kopogtatnak s belép a birkahundás pásztor, megkérdezőn a „háziakat“, hogy bejöhettek-e a kís Jézussal. Azután megkezdődik a játék. Angyalok lépnek be fehérben, fakarddal az övükben s hozzák a Betlehemet, pásztorok birkahundában, eszmében, pásztorbottal és tilinkóval. Az ősi melódiák primitíven s ércesen zenéülnek meg. A józsefvárosi házban lassan-lassan megfélemlenem Budapestről, visszaringatnak az ismerős hangok gyermekkoromban, amikor pásztoroknak öltözve jártak a falut s énekelték a legcsodálatosabb misztériumot...

Föltámad bennem a falum. Látom a téli homályba süllyedt házakat, hallom a kertek alatt szál-
lonó varjak károghását, a kutyák ugatását, érzem a köd szagát s a melegre fűtött parasztszoba különös, megnyugtató, dédalgető illatát. Igen, föltámadnak a biklás asszonyok, a nagyhomlokú, csizmás férfiak, a gyermekek, akik is-

kolatársaim voltak. S elgondolkozom: ki él még közülük s ki halt meg? Mert jaj, meghaltak bizony jóvarászt s a fiatalok sem azt a világot jelentik, amit az öregek jelentettek. Járnak-e betlehemezni a mai fiúk, megkocogtatják-e a vén házak ajtait, lefeküsznek-e, mint álmos pásztorok a földre, felharsan-e fiatal, friss torkukon az ezeréves dallam?

S közben fel-felriadok merengésből, csendes szomorúságomból. Az utcáról villamoscsengetés, autózúgás hallatszik, körülöttem szakszerű fejtegetésekbe bocsátkoznak a nézők. Olyan idegennek érzem itt magam, amilyen idegen az egész pásztorjáték a maga ősi dal-lamaival, játékos, naiv mókáival, amilyen idegenek itt a nagybajszú pásztorok és a fehérruhás angyalok a fakardjukkal. Ki-kizökkenve a varázslatból, kritikus szemmel figyelem a cserék fiatal színészek produkcióját, hőlincok s megállapítom, hogy a töredékekből összeállított szöveg teljes, a játék megfelelően hamvas és naiv, a dallam hibátlan, a tánc jó... S megint csak visszasüllyedek ércesen szomorú emlékeimbe, megint látom a falumat, embereimet, érzem a didergető köd különös szagát.

Magyar Nemzet 1938. dec. 11. 92. sz. 12.

Egyedül vagyunk...

Azután azon tanakodunk, *mit lehetne kezdeni* ezzel a játékkal. Szegény jó színészek, akár mi gyermekkorunkban, szeretnének néhány pengőt keresni a játékkal. Majdnem úgy vannak, mint mi voltunk. Zsákot vittünk magunkkal, abba tettük az ajándékba kapott szalonnát, kolbászt, diót, almát, hogy azután megosztoznunk rajta, még a karcárokon és hatóságokon, amiket a jó vendéglátók a markunkba nyomtak. Szinte ők is magukkal vitték iszákjukat s beledugták a szalonnát, kolbászt, ha ugyan volna ebben az idegen városban.

Elmondják, hogy van vagy öt-száz „címük”, ahová *meghívataluk maradt* betlehemezni, akárcsak mi tettük a mi parasztlainkkal. És azt is tervezik, hogy csendesebb külvárosi tereken utcasarkokon eljuttassák pástoriátékkukat a járőrök számára. En pesszimista vagyok s a lelkiük mélyén ők is azok. Nem bírom benne hogy sorra írhatnák az előkelő házakat betlehemezni. A tereken, sarkokon való szerepléstől is visszariadnak. Végre kimondjuk az ítéletet: ebben a városban, ennek a közönségnek a mi naiv, ősi pástoriátékunk idegenebb, mint az ajaknigerek tánca. Mint az eszkimók dala. Még holmi egzotikumnak sem jó, hiszen — *magyar*, a miénk, nem tudjuk kitombozni rajta *sznobságunkat*. Ne legyünk! Tudom én jól, hogy azt a világot, amikor még pástoriok játszották s valóságnak érezték ezeket a játékokat, többé feltámasztani nem lehet. Sem a játékosok, sem a nézők nem hisznek már abban, ami az ősi szimbólumok mögött felbúvik. Egy millió világáros sem igen alkalmas arra, hogy ezer év távlatából érkezett szent együgyűségeket lehessen benne elát-szani, hiszen a villamosok, autók,

a siető, tolongó embertömegek lármájában halástalanul hullanak le a virágcs szavak, az illatozó dallamok. De nemcsak erről van it-ten szó. Mert hiszen amit technikai szempontból nem lehet, vagy nem szabad megcsinálni az utcán, azért útát találhatna a szívekhez *az utcákon kívül*, arra alkalmas helyeken. És például Helsinkiben mindenki *forró együttérzéssel* nézi a diákok *utcai játékeit* a tavasz-ünnepek napján. Az a baj, hogy ebben a városban jóformán senkise sem képes együttérzeni az igazán magyar, az igazán egyszerű, az igazán hamvas művekkel. *Senkise sem ismer bennük önmagára*. Ezt tapasztalni kell minden művészeknek, aki valóban magyart hozott. A főlényes leintés, púny, cinikus röhej, pimasz káröröm, értetlen szóvicc bunkóival agyonvernek itt mindent, ami nem „hamisítatlanul” pesti, tehát ami nem a *romlott logika* nyakatekertségeinek, a fásult szív kiábrándult ridegségének, vagy szentimentális nyuvalygasá-nak mindennél szentebb törvényei szerint való. Ilányszor elpanaszol-tam már az örökké fájó sérelme-ket, melyek bennem is, frótársaim-lan is késő öregségünkig vérezni fognak. Életem legmeredebbentőbb elményei közé tartoznak azok a kritikák, melyek ujongtak az én névelm bűneit feltáró s ostorozó műveimen s legutóbb is színdara-bom egy tragikus ormánsági öreg-sszucnyában „várakos vénasszonyt” láttak, követelvén, hogy tegyem meg öt gyermekgyilkosnak... Mi-lven gyakran állunk mi meg Bu-dapest utcáin s körültekintve, mi-lyen keserűen sóhajtottunk fel: egye-csül vagyunk, ha megszokadunk is, hiába minden, ezt a várost, ezt a szellemet, ezt az erkölcsiséget meggyőzni, vagy megérteni soha-sem fogjuk.

Vigyék diadalra a gyerekek...

Mert, ha idejüket múlták is a pástoriátékok, van bennük vala-mi, ami győztessé teszi őket korok és korszellem-változások ellenére is. *Ez pedig a bennük raryogó gróziketellen esztétikum*. A magá-tól értető, természetes, naiv, mesterkéletlen szépség. A szavak és dallamok ártatlan tisztasága, állíttata, egélig zengő szeráfi csodá-latossága. Ugyanaz, ami népdalain-kat a gyermekkorosok ajkán, hála Kocályék szent munkálkodásának, olyan diadalmassá teszi. Azoknak a daloknak és gyermekjátékoknak azonban ren kívüli szerencsájük, hogy sikerült őket bevinni az isko-lákba s megszerettetni a legtisztább művészekkel, a gyermekekkel. Az

ő ajkukról kapja vissza Budapest és bár erősen gyunnakszom a lelke-sedésben rejtő sznobságra, főváro-sunk leggyilkosabb betegségére, annyira mégsem romlott ez a vá-ros, hogy még a gyermektől sem fogadná el az ártatlan szépséget, a hamvas, tisztá, igazán magyar művészetet. De akit arra állt a sors, hogy hazád fővárosá-ban légy magyar költő, író, festő, vagy szobrász s nem siethetnek segítségedre a gyermekek, miként Bartók és Kodály, meg társaik népdalainak, meddő erőfeszítésben töltheted életedet s egy hajszállal sem jutsz közelebb fővárosod szí-véhez-lelkéhez. — ha az agyát nem tudod meghódítani

„Megint a szokásos város-szidás”, -- mondhatná valaki. De talán mégsem véletlen, mégsem minden ok hiján való, hogy valahány író fölkerül ebbe a városba s érintetlenül elhozta taluja lelkét, fogcsikorgató keserűséggel szó Budapestről? Mégsem véletlen, hogy ebben a városban minden költőt, író, festőt keréketörnek, lebukóznak, megvitrióloznak, pellengrére állítanak, aki népi, s e tortúra emlékei nyomban felakadnak bennük, mielőtt Budapest lelkéről van szó? Mint megriasztott seregélyek, vonultunk, csapongtunk mi is Budapest kavargásában, szörnyű madárijesztők fenyegetései között társaimmal, akikkel együtt indultam. És ha a szívós munka, megterheletlen hit, letagadhatatlan alkotás rákényszerített is bennünket Budapestre, érzem idegenségemet, főképp, ha, mint most is, egy józsefvárosi bérház egyik szobájában ülök és betlehemes pásztorjátékok nézek . . .

De hát hogy lehetne ezeket a népi kincseket mégis megóvni a közöny fagyasztó lehelétől, hogyan lehetne eljuttatni a szívek közelségébe?

Azt hiszem, megint csak a gyermekeken keresztül. Az ő segítségükkel. Mennyit töprengünk s vitázunk azon, miként lehetne az is-

kolai nevelést közelebb vinni a népi lélekhez, miként lehetne a gyermeki lélek még romlatlan tisztaságán át elevenné, hatékonyá tennünk a hamvas szavakat, tisztá szimbólumokat, ragyogó melódiákat. Ime, itt is van egy kis lehetőség. Járják sorra így, Advent idején e derék fiatal magyar színészek Budapest minden iskoláját, — nem feledve ki a kiscsedővókat sem, — játszanak, énekeljenek, táncoljanak nekik. Nincs annál nagyobb öröm, mint gyermekek, ifjak előtt játszani, előadni, felolvasni. Nincs szebb, mint a ránk szegeződő csillogó, tiszta szemeket, hallani az öröm nevetését, a felcsattanó zengő tapsot, nincs bátorítóbb, biztatóbb, mint magunkkal vinni elismerésüket, tetszésüket, lelkes rajongásukat.

1938. dec. 11.

Hívnak az ősi játékok...

Vajjon mi akadályja volna annak, hogy derék színészeink, akik az imént kikerülve az akadémiáról, még nem puhúltak meg a budapesti színházi világ taposó kádijában s itt állanak rajongó hivatásvággyal a szívükben s nem tudnak mit kezdeni vele, az iskolákba menjenek? Nincs ebben semmi kökérség, semmi alacsonyrendű *Tessék meghalni, meghallgatni őket*. Tessék visszaemlékezni a falujukra, tanár úraim, akik ugyancsak faluról jöttek ta'an, tessék átadni magukat a játékoknak, melyben szintén résztvettek, kőbajuszt, kenderszakállt ragasztva s a kis betlehemi istállót hurcolva végig a ködbeborult téli falun, tessék visszagondolni a károgó varjakra, a meleg szobákra, az áhítatosan figyelő néncikre és alyastakra. tessék csak a nyelvükön visszaérezni annak a szalonnának, kolbásznak, almának az ízét, amit akkor az izékjukba dugtak. Mert aki erre emlékszik, az könnyen megérti a magyart és művészt nemcsak egy efféle kezdetleges, ősi pásztorjátékban, nemcsak Bartók és Kodály zenéjében, nemcsak az új irodalomban, hanem tévedhetetlen kulcsot kap minden nagy és szent dolog megnyitásához, minden szimbólum megértéséhez s ennek a gépesített, minden természet örömtől megfosztott, félelmesen „szszerű“, csak a brutális fizikai erő előtt leboruló életnek a megszépítéséhez is. Mert mennél „modernebbül“ élünk a szó rossz értelmében, annál sürgetőbb hívnak az ilyen egyszerű, ősi játékok, hogy megfeszítjük s önmagunkra találunk bennük. Budapest többsége bizonyára tökéletesen elveszett a tiszta, naiv, igaz magyar művészet, a népi lélek megnyilatkozásai számára. Ezzel a réteggel nem lehetünk más, mint szépen megvárjuk felszívódását, elvándorlását vagy kihalását. Azt a fajta „művészetet“ pedig, amelyért annyira rajong, amelyért pénzt áldoz, amelynek kedvéért bemegy könyvkereskedésbe, színházba, azt a szellemet, mely eddig szinte kizárólagosan uralkodott a sajtójában, következetesen elvonjuk, akár a pálinkát a részeges ember elől. A gyermekek azonban itt vannak minden szépet, jót és tisztát befognadni kész lelkükkel, élményekre szomjasan, kíváncsian. Az esztendő minden szakának megvannak a maga népi szokásai, művészi szimbólumai. Mint megtudtam, fiatal színész barátaim betanulták a hiteles pünköscölőt, balázsolót, gerelyjárást stb-t is. Engedjük, sőt hívjuk be őket az iskolába! Adjuk meg minden évszak-

nak, ünnepnek a maga művészi örömét, játékos szépségét, őszinte szimbólumokban pompázó népi tartalmát.

Az előadó-emelvényeket már megkódította a népi művészet. Gyermekekórusaink, bár újabb iskolai rendeletekkel *iparkodnak kerébe-törni az énektanítást*, győzelmesen éneklük a magyar nép dalait. Zenénk teljesen átalakult. Cigányos-dzsentri „dalkultúrának“, hála Istennek, végső hervadásnak indult. Az a fajta zene pedig, hiába tesz meg értékében min'ent például a rádió is, amely Budapest lelkéből lelkedzett s innét hódítja a világot, ugyancsak halálra van ítélve, ha még nem látja is a halálos ítéletét. A valódi magyar irodalom is egy mászta'n nyeri esatáit. Elérkezett az ideje, hogy az iskolákban ismét tegyünk egy döntő lépést. *Vigyük be a gyermekek közé a népi játékokat*. Ünnepeztessük velük Nygkarácsony éccakáját azon a bájos, ártatlan, naiv, tiszta művészi módon, ahogyan népünk ünnepli. Tegyük gazdaggá gyermekeink lelkét — s a magunkét is. Vagy ki nem csodálja meg a Zeneakadémia szépséges estjét?

Ki merné tagadni, hogy most végre össze kell szednünk magunkat, *fel kell készülnünk a Fecera Magyarország megmaradásáért*? A harcban nagy fontossága van annak, hogy a magunk értékeivel, lelkiségünk magasrendűségével tisztában legyünk s kiirtsuk magunkból azt a gyilkos betegséget, hogy mazochisztikus kéjjel omiunk el minden idegen lelkiség, minden számbeli fölény, minden technikai erő előtt. Szokjuk meg végre, hogy szeretettel, gyöngédséggel bánjunk a magunkéval s fölényes itéletünket inkább az idegen számára tartogassuk. Tudjunk meghatódni nébány, pásztorl játszó színész énekén, csodálkozni a primitív betlehemi istálló, a fakard, a papírsüveg szépségén, ne szűgyeljük a torunkat szorongató könnyeket az ősi melódiák hallatán s ne érezzük magunkat kultúrálatlannak, ha visszaemlékszünk a falunkra, a paraszti szobákra, a meghatott, egyszerű emberekre s a boldog örmere, mellyel izékünkbe dugtuk az ajándékba kapott szalonnát, kolbászt, almát. Engem s velem együtt minden igaz magyar lelket az a szalonna, az a kolbász, az az alma és dió táplál még most is, ebben a kavargó, villanyfényes, lármás és cinikus világvárosban, amit betlehemi mezés közben nyomtak a marunkba.

KELET FELÉ

1.

Kelet felől vándorolt ide a magyarság s Kelet megmaradt egyre kíváncsi vágyának.

Évszázadokig több is volt, mint **vágy. Eleven visszaemlékezés volt, sőt az igazi otthon. A kelő nap a Duna-Tisza közével barátokozóknak újra meg újra emlékezetébe idézte Kelet dús legelőit, vadban gazdag erdeit és a halbőségtől ki-kicsapó vizeit. Vidor szelek érintése alatt hullámzott az ősi otthon selymes fűtengere, s hajladoztak ismerős fái és bokrai, ha végigsepert a tájon a vihar. A Tiszántúl meg a Dunántúl dombjait ha járták, Ázsia fensíkjai és messzi hegyei ködlöttek feléjük. Ha nyugati ellenségeiket nyilazták, keleti harckiáltásaik rikkantak az égnek. S amikor a rőzsetűz köré leheveredtek, izmos asszonyaik Keletről hozott dalaikat énekeltek az örök tűzről, a Napról.**

Ősi isteneik Kelet hagyományait őrizték. Amikor már évszázak óta tiporták Nyugat földjeit, sőt kemény keleti nyakukat nyugati papok keresztvíze alá törte István király számolni tudó keménysége, életmódjukban, szokásaikban, egész emberi mivoltukban még mindig megmaradtak Kelet gyermekeinek. Sokszáz esztendővel azután, hogy lassan rákaptak Nyugat szokásaira, kőházaik szerkezetéből még mindig előbújtak a keleti sátortelenek, díszük Nyugat cifrázatai közé belelopták Kelet ékességeit, virágénekeik ritmusába belezengtek Kelet ősi hangjai és akárhogy keveredett is a vérük, ha átforrósodott, Kelet szabadságtudata forralta szilaj-féktelenre.

Kelet évszázadokig eleven visszaemlékezésésként csengett a fülükben. Kelet maradt igazi otthonuk. Nemcsak ifjú éveiket s őseitket hagyták ott, hanem elszakadt véreiket s azok leszármazottait is. Itt álltak rokontalanul, csalfa barátoktól és fenekedő ellenségeiktől körülvetten, Európa közepén, merre néztek volna, amikor rokon ábrázatra és bardfi lézszorításra vágyakoztak, ha nem Kelet felé?

2.

De nemcsak pogány emlékeik nyúltak Kelet felé. Amikor a nyugati Isten végleg erősebbnek bizonyult apdik keleti isteneinél, Keleten maradt rokonai megtérítésének, keresztvíz alá tartásának áhítása fordította sóvárgó tekintetüket ismét Kelet felé, az ősi haza, Nagy-Magyarország felé.

Pogány szokásaikat csak látszólag vetkezték le. Legtöbb megszokásuk lassan áthajlott a kereszténységbe. Hosszú évszázadokon át térdeltek és imádkoztak már a Megfeszített előtt, amikor italuk első kortyát még mindig földre lötytyentették, áldozatul ősi isteneiknek. Ha budapesti kávéházak mai nyelvre kitellenjei vizes-poharukból ivás előtt egy félkorty nyit a tálcára loccsantanak, gondolnak-e vajjon arra, hogy ennek a mozdulatnak kevesebb köze van az egészségügyi elővigyázatossághoz, mint az ősi isteneknek áldozó sokczeréves és ismét-ismét előtörő beidgzottságnak?

3.

Két magyar korszak: a pogányság és a kereszténység korszaka hajol így össze Kelet közös emlékezetében és közös vágyában. Kodolányi János: „Julianus barát” címmel, az Athenaeum kiadásában megjelent mesteri történelmi regénye csilhatatlan írói ösztönnel éppen azt emeli ki a Keleten maradt magyarokat felkutató Julianus barát alakjában, mint találkozik benne a mesékben meg a táltosok énekeiben élő pogány visszaemlékezés a pogány rokonnak megtérítésének keresztényi történelme.

Két évszázaddal a kereszténység felvétele után, a tizenharmadik század elején, még mindig a pogányság és kereszténység határmezsgyéjén járja Magyarország. A keresztény templomok épülnek és szépülnek, de erdők elhagyott tisztásain még áldoznak a régi isteneknek a táltosok. A kereszt már győzedelmeskedett, de Vérbulcsu és az István parancsára megvakított Vászoly véres és vad emléke tovább zeng a regemondók dalaiban. A főpapok nyakában ott lóg a kereszt, de oldalukon a kard is. Nemesak főpapok, hanem főurak és hadvezérek is.

Az egész korszak csupa ellentét és zűrzavar. Ellentétek dúlnak király és főurak meg főpapok, főnemesség és törpenemesség, világi papság és szerzetesek, magyarok és kunok meg besenyők, magyarok és zsidók meg szerezsenyek között, és Nyugat felől szüntelenül nyújtogatja karmait a teutón telhetetlenség s Kelet felől már idehallatszik a kis tatár lovak szapora dobogása.

Nejzore 1938. Dec. 11
22. 7. 20.

4.

Az ellentétek és zűrzavar közepett a magyarság életösztöne szólal meg Győrök gyerekekben, amikor a pogány gyökerű emlékek először ébresztik föl benne a merész vágyat, hogy kövesse a hazát kereső Fejérlófia példáját. Fejérlófia Keletről indult nyugatnak s a gyerekekben egyszerre kigyúll az érszázados vágy: Kelet.

Már kolostori iskolában tanul, amikor Jakéregbe kötött könyvben rákád egy útmutató sorra: „Meneucc kuetuc kelet rea s mondanuc hiruth mogheriuc rola s mogheriak fogadac urume vele eivcuth.“ (Ménének követők Keletra s mondának hírt magyeriakról s magyeriak fogadák örömmel őket.) Ettől kezdve Kelet vágya, Nagy-Magyarország fölkeresésének akarata tölti meg tartalommal a Győrkből left Julianus barát életét.

Kodolányi helyén a legtöbb regényíró kihasználta volna azokat a hálás lehetőségeket, amelyeket az Etel, vagyis a Volga mentén megtalált Magna Hungaria (Nagy-Magyarország) és az ősi rokonokkal való találkozás leírása nyújtana. Kodolányi azonban csak addig kíséri Julianus barátot, amíg el nem ér a Keleten maradt magyarok földjéig. Annak külső és belső előfeltételeit akarja megmutatni, hogy egy olyan zűrzavaros korban, mint amilyen a tizenharmadik század első fele volt Magyarországon, mint indul neki egyetlen ember hite és fanatizmusa nagy magyar szellemek egyre csak kísértő vándorútjára: Kelet felé.

5.

De Győrök-Julianus élete gerince csupán a regénynek. Egy ország és egy század ad rá izmokat. Egy ország fordul át végleg a pogányságból a kereszténységbe. A kereszténység — ha zökkenőkön át is — keret helyett tartalommal válik. De ez a kereszténység nemcsak szeretet, hanem harc is. Nemcsak mennyei megváltás, hanem földi kereszteshadjárat is.

Julianus, a barát megröppenve látja, milyen szörnyűséges bűnökben fetreng körülötte a világ. „Isten büntetése egyre sötétebb hatalommal sújtott a bűnös világra... De lehet-e mindezen csodálkozni, amikor az egyik klastromban hamis pénzt vertek, a másokban kamatra üzérkedtek, a harmadikban fajtalanokdtk, rézszegeskedtek, a negyedikben összeszküvést szöttek főpapok ellen.“

Főpapoktól remél támogatást kelteti útjára. Azonban „a királyi udvar főpapjai mással voltak elfoglalva, hogysem a távoli bizonytalanban éldegélő magyarok sorsával törődhetnének. Sokkal nagyobb gondot okozott nekik, hogyan vethetnék egé-

szen uralmuk alá a királyt, hogyan ~~facearhatdnak~~ ki belőle ők is men-nél többet, hogy áztathatnék el egymást, hogy növelhetnék a parasztnép terheit a maguk javára — s végezetül, ami a legfőbb gondjuk, hogy üthetnék nyélbe a kereszties hadjáratot úgy, hogy ők maguk ne legyenek benne. De mind e gondoljaik közepette nem feledkeztek meg arról, hogy pénzüket fíaztassák. Tiltakoztak a zsidók és izmaeliták uzszordskodása ellen, ők maguk meg pénzt adtak kamatra s hovatovább való-ságon zsidók és izmaeliták lettek.“

Amikor szót emel a keresztény rabszolgák érdekében, az udvartól kiváltságokat élvező szerezcseny azt mondja: „Mi lönné, ha valahány rabszlugánk ragyon, mind hajto-gatni kezdené, hogy ű ilyen kresztyén, olyan kresztyény? Hiszen azkor még azokkal sem löhetne birni, az-kik nem kresztyénök.“ S amikor tör-vénnyel „oldják meg a zsidókér-dést“, a tanult és nincstelen zsidó keserűen mondja az üzletesekről: „Valakik pénztát vernek, söt tartana-k, vámot szödnek, ezután is lö-szik.“ Julianus lesújtva gondolja: „Ha a király azért hozott új tör-vényt, hogy minden maradjon a ré-giben, nagyobb bűnös, mint ha sem-ni törvényt nem hozott volna.“ És kétségbeesik, amikor látja, hogy egyesek zsidógyűlöletükben már-már arra gondolnak: „Jobb lenne az országot hűbérül adni a német csá-szárnak“...

6.

A kereszténység volna felelős a kor bűneiért? A regény öreg grár-diánja így felel: „Nem a regulálkban van a hiba s nem bennük van a győ-zelem. Az emberekben egyedül.“ Julianus pedig így látja a világot: „Szép a föld, ha Jézus lépdél át rajta, elmerengvén a mezők lilomai-nak, az égi madaraknak báján, de nem szép, ha rabságba hajt, haty-lomra ösztökél s mások szabadsá-gának megfosztását követeli.“ És Julianus azt tartja: „Ha van még mentség a világ számára, nem más, mint a legszegényebbek Evangé-liuma.“

A kereszténység lehetőségeit is megszabja a kor. A tizenharmadik század kereszténysége a feudallizmus kereszténysége. Az egyház csak része a feudallizmus felépítményének. Főpapjai természetstzeris-leg hűbéruruk s alsópapsága is a jobbágyok hűbéri szolgálatmá-nyaira van utalva. Ez a keresztény-ség mégis kifejleszt magából egy szent Ferencet meg egy szent Domonkost, és egyre több papját hatja át a kereszténység megújhdásának áhítása.

A lenyűgöző hatású regénynek egyik nagy érdeme, hogy a feudalizmus kereszténységét magából a korból magyarázza s így az igazságnak megfelelően tudja megmutatni: meddig feudalizmus és honnét kezdve kereszténység.

7.

Kodolányi Jánosnak a tizenharmadik század Magyarországáról írt nagy regénytrilógiája — „A vas fia” után a „Boldog Margit” folytatta és most a „Julianus barát” fejezi be — az utolsó évek magyar regényirodalmának leghatalmasabb alkotása és méltán sorozható Möricz Zsigmond „Erdély”-e mellé. Kodolányi ritka érzékkel tud felolvasni abban a korban, amelyet ábrázol. Régi szellemi áramlatok egyszerre megtelnek léttel és értelemmel, ha élénk jeleníti őket.

A jelenre utaló párhuzamokat éles szemmel felismeri, de csak a korszerűség korlátai között dolgozza föl. Sosem éri az olvasó, mintha az író a jelenbe vetette volna a múltba. A múlt hajlik át a jelenbe s nem a jelen a múltba.

Csak akkor tud idáig tisztulni a

Népszerű 1938. Dec. 11.

282. 17. 20.

történelmi regényíró, ha tudása ugyanolyan alapos, mint amilyen erős az intuíciója.

8.

Ez a regény azonban nemcsak egy ember fejlődéstörténetének mesterei leírása. De nem is egy kor szak nagyszerű megszólaltatása csupán. Mindezekon felül: egy nép történelmi vágyának páratlan történetírói meglátással való érzékelése.

Azt az évezredek vágyát, amely Julianus névtelen elődeitől kezdve Körösi Csoma Sándoron, Jerney Jánoson, Reguly Antalón, Vámbéry Arminon és Ujfalvy Károlyon át Lóczy Lajosig, Cholnoky Jenőig és Baktay Ervinig annyi kiváló magyar szellemet hajtott Keletre, magyar író még nem tudta olyan kézzelfoghatóvá tenni, mint Kodolányi regénye. Tormay Cecile tisztán felismerte ugyan és nagy művészi készséggel látott hozzá az ábrázolásához, azonban az olvasóhoz ennyire közel hoznia nem sikerült. Ez a vágy, a rokontalanul élő magyarság legizőbb vágya valószínűleg külön életet él Kodolányi regényében. S ha be is férkőzik a pogány múlt regéin keresztül Győrök gyereke és a keresztény jövő térítő áhítatán át Julianus barátba, ez a domonkosrendi magyar szerzetes csak egyik orcája egy egész nép öntudatában vagy öntudata alatt élő ősi vágyak.

9.

Az etilközi magyarságot felszivták, elnyelték, megénésztették a századok s a mai Julianusok — Vámbéry szavával — a szebb és regényesebb hangzású ősi magyar haza helyett már csak nyelvészeti igazságot keresnek Keleten.

Az ősi vágy nem teljesülhet soha. S a Duna-Tisza közének testvértelen, rokontalan magyarsága számára, ha meg akar küzdeni az eljövendő századokkal, egy lehetőség marad csupán.

Hogy — ön magában keressen testvéreket és rokonokat.

10.

A magyar parasztban és a magyar munkásban.

Bresztovszky Ede

Uj magyar szépirodalom

A regény változatos utjai

Gazdag és változatos a magyar regény utja. Öröm, hogy nemcsak a monumentális tárgyak nagy lélekzetű megírása felé indult el, hanem a lélek rejtett titkainak kifürkészésére is elmélyülő részletkutatással. De közben nem hagyta el a romantikus mese tájait sem. Legföljebb a mai igényeket kielégítő lelki hangszereléssel töltötte meg a lebillincselő mesét. A legújabb regénytörzsből mind a háromra találunk szemléltető példát.

Kodolányi János: Juliánus barát

A tatárjárás korának ciklusát ismét monumentális regénnyel építette tovább Kodolányi János. A Vas fiai és Boldog Margit után visszafelé ment a történelemben és mesírta annak a Julianus barátnak regényét, aki ifjúi álmodását szilaj akarattá izzítva, elindult a keletre szakadt magyarok megkeresésére. Meg is találta őket s hirt hozott Magna Hungariáról, de egyben arról a szörnyű keleti zivatarról is, amely öldöklő dulásával elsöpörte nemcsak a keletre tért magyarok országát, hanem sivataggá taposta Szent István keresztény birodalmát is. A több mint kétszáz oldalas regényben Julianus barát csak éppen hogy eljut Magna Hungaria szélére és meghallja sok keserves nélkülözés és vészontagság után négy zarándok társa közül már csak egymaga az első magyar szót. Ezzel a megrázó jelenettel ér véget a regény. Lehet, hogy Kodolányi még másik kétszáz oldalt szentel Julianus visszatérésének, viharadár hírének és második utrakelésének. Bár azt hiszem, ez az ezernek beillő kétszáz oldal bőven elegendő lett volna az egész történet felölésére. Igaz, vannak a regényben hosszadalmasságok. Ha Kodolányi tömörebbre fogja valamivel az egészet, csak használt volna regénynek. De szívesen elidőznék vele a terjedelmű részeken is, elárulván, hogy

főleg Georgius frater tizszer-huszsor is elmondja ugyanazt, csak azért, mert a szerző úgy érzi, hogy annak, amit elmond, a magyar-német eredet mai torzalkodásai idején aktuális éle van, szívesen követjük a kolostori élet legaprólékosabb leírásai közben és szinte észre sem vesszük, milyen lassan mozdul a történet előre, mert amit leír, így, hosszadalmasan is érdekes, érzik minden során a szeretetteljes odaadás, komoly, elmélyedt írói munka a hatalmas regény első betűjétől az utolsóig. A középkori magyar kolostori életnek ilyen gondos, a miniatűrök részletességével és naiv realizmusával készült rajza még alig akad irodalmunkban. Kár, hogy mégsem hibátlan. Azokban a kolostorokban, amelyekről Kodolányi ír, nem lehetett gvardián, más kolostori elnevezéseibe is hiba csuszott be. Ezen a téren pontos tájékozódást kellett volna szereznie, mert ezek kis hibák ugyan, mégis ezemet szurnak.

Nagyvonalu és tragikus színekben izzó a II. Endre korabeli Magyarország sok sanyaruságának hatalmas freskója is. Attól a perctől kezdve pedig, amikor Julián utrakel, egyszerre izgalmassá, gazdaggá és megrázó erejűvé válik a mese is. Érdekes, milyen erős az író képzelő ereje, mennyire tud mégis simulni a kor adta lehetőségekhez és határokhoz.

Külön fejezetet érdemelne Kodolányi erdélyiből és ormányságiból régi nyelvemlékeken pallérozott duzzadó és ősi zengzetű magyar nyelve. De ez nem meglepetés. A Vas fiai után legföljebb csiszolódott s még közvetlenebbé és meseterkéletlenebbé vált.

A lélek készülődik, Molnár Kata éneketrajza

Nem tudom, szabad-e Molnár Kata új regényét éneketrajanak nevezni. Ő maga nem mondja annak, de annyira elcsúszott, egy lélekkel, mint a régi énekek, hogy

Nemzeti Ujság 1938. dec. 11. 28. n. 11.

letesen megérett csak önéletrajz lehet. Viszont önéletrajznak megdöbbentően merész, a kíméletlen leleplezésig őszinte, valóságos önmarrangoló, töredelmes gyónás. A regény hősnője különben kétszer, háromszor is folytatódik a gyónáshoz, hogy a lelkehez tápadt szennyet lemossa és ez mindig nagy megtisztulást és megenyhülést is ad neki. De ezen túl még azt a penitenciát is kirója magára, hogy nyilvános gyónást végezzen. Ebben sem hallgat el semmit. Gyötrelmes élveboncolás az, amit vergődő lelkével végez. Igazi önmagában bizonytalan női lélek ez. Magára hagyatott, anya nélkül nevelődött, a sükettség is elzárja a világtól, de annál jobban megerősíti benne a magára utaltság tudatát és a függetlenség vágyát. Egyben erőt is ad neki a küzdelemre, Vannak gyöngeségek is. Egyik legnagyobb gyöngesége korán ébredt és igen erős érzéki kíváncsisága, de ezzel együtt valami páratlan rugalmasság is él benne, hogy kivesse magából a bűnt, amely szüntelen környékezi. Egymást követő küzdelmekben folyik a regény. Hősnője cseppet sem rokonszenves. Nem is igyekszik magát azzá tenni. Sokszor szinte meggyűlöljük. De mindig megszámmuk. Megdöbbentő érzésszétételeket, a legbonyolultabb és legellentmondóbb lelki vívódásokat bányásza ki magából. Sokszor olyan új vagy újszerű, amire rátapint, hogy külön szavakat és szóköteket kell találnia hozzá. Nyelve éppen olyan egyéni, mint egész könyve. Talán ez egyik hibája is, annyira keresgél kell a kifejezéseket, hogy nyelve is keresetté válik. De valami remegő érzékenységet ettől sem lehet elvitatni.

Zsigray Julianna: A római százas

Nem tudom, nem az Erzsébet királyné írása közben fogant-e meg Zsigray Juliannában ez a regény, de ha igen, akkor, amit mellékesnek gondolt, az tulnőtt a főalkotáson. Zsigray Julianna ezuttal olyan regényt írt, amelynek vérbő, fordulatokban gazdag drámai felizzásokkal lüktető meséje a legnagyobb mesemondókra emlékeztet, Jókay és Victor Hugo jutott eszembe egy-egy fejezetvég csattanójánál. Agnes áldozatos tiszta élete egy nagy cél szolgálatában és egy nagy szerelem vérző sebével olyan szüntelen izgalomban tartó, feszült fonala a regénynek, amely akkor is mágikus vonzást ad neki, ha a szerző kevésbé izgalmas és megrázó eseményeket fűz fel erre a fonatra. De a regénynek nincs ugyszólván egyetlen ellankadó oldala sem. A Wagner-rajongó fiatal Bertóthy Pál önmaga keresésének útját éppen olyan kíváncsisággal követjük, mint az emigráns Gerébi Lőrincét, aki szerelmét áldozza fel a szabadságért. Mert az osztrák igában nyögő magyarság szabadításának nagy álma tesz itt kétségbeesett kísérletet a visszalopódzott emigránsok tragikus halálos erőfeszítésével. Az egésznek kísérteties hátteret ad az 1863-iki gyilkos alföldi aszály. Végül pedig szinte transzcendens kicsengést kap a regény egy misztikus alak szerepeltetésével, aki a kereszt lábánál álló római centurio történetével vetít megtisztító fényt a lelkek vergődő bizonytalanságára.

Végső kicsengésben tehát emelkedett a legkisebb részletében is lebilincselő olvasmány Zsigray Julianna új regénye.

Kállay Miklós

Kodolányi János:

Johannesburgi hírek

Egyik legkiválóbb szobrászunk, aki arról is nevezetes, hogy nem csupán akkor fog bele valamely magyartárgyú szobor alkotásába, amikor eladási lehetőség kínálkozik róla s aki a felszabadult Felföld szobrát már akkor megmínláztta, amikor a gyors felszabadulásról még a legmerészebb képzelet sem álmodott, megcsinálta *Trianon* szobrát is Meztelen felsőtestű, bőgatyvás, egyszerűen, férfiasan megmínláztó" parasztembert ábrázol a szobor, akinek csuklóit láncok költözik össze, fejét makacsul föl emeli, szinte komor tekintete a magasba tekint. Meztelen lába szilárdan áll az anyaföldön. Seholsem szerepel ez a szép, nemes, puritán szobor a sok cikornyás, patétikus, germánba ojtott fővárosi szoboralak között. És amikor az afrikai Johannesburgból Budapestre érkezett *Récsey* mérnök, hogy az ottani Magyar Egyesület számára Magyarországból méltó emléket vigyen, mégis erre a szoborra bukant, mert jó ösztöne a mi kitűnő művésznünk műtermébe vezette. A szobrot összecsomagolta, megkapta a kiviteli engedélyt s elégedetlen tért vissza Johannesburgba.

Magát *Récsey* mérnököt sem a gólya költötte éppen, ő is ember a talpán. Jugoszláviában élt, de erősen magyar magatartása miatt az akkoriban még igen szigorú jugoszláv hatóságok elűldözték. Még sem állott Délafrikáig. Ott lelkes vezető tagja a Magyar Egyesületnek s abban fáradozik, hogy a mintegy háromszáz-háromszázötven főnyi magyart, aki Johannesburgban, Capetownban, East-Londonban s a környékbeli farmokon él, ösztönöztartsa, bennük a hazájukhoz való tartozás érzését erősítse, a haza sorsával való szoros együttérzésüket növelje. Azt a gondolatát, hogy az egyesület számára valóban művészi, modern s mégis tökéletesen magyar szobrot szerezzen, csak helyeselhettek. Azt meg még inkább helyeselnünk kell, hogy éppen az itt meg nem nevezett kiváló művészhez fordult, s nem valamely konjunk-

tura-szobrászhoz, aki csak olyankor fedezi fel magában a magyarságot, amikor azzal pályázni lehet, de egyébként fennen hangoztatja, mondjuk: elzászi német vagy egyéb, mostanában igen előnyös származását. Az emberben foszladozik a pesszimizmus nyomasztó köde, ha meggondolja, hogy akadnak már magyarok, akik a magyar szobrászi eszményt nem holmi hurkánvált idegen figura patétikus ágálásában, vagy „menetelésében“ látják. Mindenképpen örvendeznünk kell tehát a derék, messzeszakadt magyar mérnök vállalkozásán.

Délafrikai magyarjaink vezetőinek az volt a terve, hogy a szobrot az egyesület helyiségében ünnepélyesen leleplezik s ugyanakkor itt, Budapesten, a rádió alkalmas műsort állít össze számukra s azt k sugározza messze Délafrikába. A rádió vezetősége, — mint hallom, — örömmel állott a szép terv szorgálatába. Vállalta, hogy bizonyos meghatározott éjszakai órában — hanglemezekkel, előadásokkal tarkított műsort ad s valamely előkelő külügyi férfit is felkér, szóljon az afrikai magyarokhoz, buzdítsa kitarásra, bizalomra és reménykedésre őket. Minden a megszokott rendben volt tehát s *Récsey* elégedetlen utazott haza, hóna alatt a szép szoborral.

Délafrikai magyarjaink érdekeit az olasz követség képviselte, az ottani magyarok legnagyobb meglepetésére. Miért, miért sem, egy nap a magyarok megkérdezése nélkül *egy német urat* neveztek ki magyar konzullá. E kinevezés után a szép egyetériés megszűnt a magyarok között. De lássuk annak a levélnek egy részét, amelyet az egyesület elnöke a szobrászművészhez intézett. Bizonyára lanulságos levél ez, noha meg kell jegyeznem, hogy *egy-kétejezeit erősen enyhítettem*, hiszen nem az a célom, hogy indulatokai kavargják, vagy hogy külügyi szolgálattunk kitűnő férfiaiat elkedvellessem s hennük esetleg kellemetlen érzéseket támaszjak. Nem is fog félreérteni senki, hiszen én volnék az első, aki szobrot állítat-

Magyar Nemzet 1938. dec. 18. g. 8. m. 10.

nék Kánya Kálmánnak, eltávozott nagyszerű külügyminiszterünknek azokért a csodálatos, szinte művészi teljesítményekért, amelyek szereplését történelmi jelentőségűvé teszik. De nem kevésbé vagyok jó véleményeinkül külképviseletünk más kiválóságairól sem. Ime tehát a levél enyhített, kiragadott része:

„A magyar ügyeket éveken át az olasz követség intézte, még pedig kiválóan. Az itteni konzult tisztelhetbeli elnökké választottuk. Mint-hogy itten sok olyan magyar állampolgár tartózkodik, aki a konzuli tisztséget becsülettel tudta volna betölteni, sokszor beszéltünk arról, hogy miután minden más államnak saját konzulja van, egy magyar konzulátust is lehetne felállítani. Képzelve el meglepetésünket, amikor megkérdezésünk nélkül egy itteni jelentéktelen német embert nevezték ki magyar királyi konzulná. Mi a legnagyobb meglepetéssel fogadtuk ezt a kinevezést. Egyszerűen magyartalanságnak minősíthető ez, nem is szólva arról, hogy milyen sérelem azoknak, akik eddig a magyar külkereskedelem képviselői voltak itten. Az eredmény máris megmutatkozott: néhány itteni angol kereskedő visszavonta rendelését. Ha otthon nem törődnek azzal, hogy a hazafias érzés, melyet a kivándoroltak ápolnak, megerősödjék, vagy legalább ne gyengüljön, hogy büszkéljünk azzal, hogy magyarok vagyunk, amikor mindenki kinevet bennünket! Hiszen a Haza egy németet nevez ki konzulná... Ezért, minthogy mi a konzullal semmiféle közösséget nem vállalunk, — miután még azt sem tartotta érdemesnek, hogy az egyesületet kinevezetetéséről értesítse, jóllehet tudta jól, hogy ilyen egyesület van, — de megsérteni sem őt, sem a magyar állam szerveit, nem akarjuk, egyelőre semmiféle hivatalos ünnepséget nem fogunk rendezni, mert a lakók legnagyobb része ezen részt nem venne. Lehet, hogy arra is sor kerülne, hogy az egyesületben nagy szakadás történjen. Ezt pedig én, mint az egyesü-

let elnöke, nem engedhetem meg. Talán majd észbekapnak a hivatalos körök és a megbízást ellől az úrtól vissza fogják vonni. Ilyen ünnepséget csak akkor vagyok hajlandó rendezni, ha az egyesület kéje teljes...”

Tudjuk, nehéz magyarnak lenni idehaza is, de ezerszer nehezebb külföldön. A külföldi magyar minden cselekedete, szava, gesztusa nem csak őt magát jelenti, hanem az egész országot, melyből kiszakart vagy amelyhez tartozik. Külföldön pláne kivándoroltak között, sok olyan válaszfal leomlik ember és ember között, amit idehaza nemcsak le nem döntenek, de valóságos tiszteletnek, akár Jeruzsálemben a „szent falat“. Odakint, különösen olyan távol, mint Délafrikában, nem sok jelentősége van annak, hogy az egyik magyar ilyen, vagy amolyan eredetű, hogy apai anyai ágon hány nagyszülője volt színmagyar, hogy Mária Terézia alatt vándoroltak-e be ősei Magyarországra, vagy már Szent István idejében; hogy paraszti, munkás, tisztviselő, iparos, földbirtokos, vagy más lársadalmi osztályból ered-e, stb. Minden különbséget át hidal a közös nyelv s a közös haza nagyjából azonos élménye. El lehet már most képzelni, milyen fájdalom ég a kivándorolt magyar szívében, amikor ilyen elhibázott, lapintatlan, vagy tájékozatlan intézkedést lát. Egyrészt olvasnia kell a külföldi sajtóban a célzatos véleményeket arról, hogy „Magyarország Németország vazalusa“, másrészt el kell tűrnie, hogy éppen egy németet választanak ki magyar konzullá. Külképviseletünk hosszú kaze átnyúl fengereken és kontinenseken, belemarkol egy szakujtó magyarba s ime, kimagyorkol közülük egy birodalmi származású németet. Mi ez vajjon? Váletlen?

Most az ottani magyarok mellett zötteknek érzik magukat. — Mégis csak beleszólásuk lélt volna, kit szemeljenek ki a magyar konzuli méltóságra. Ki tegye háza falára a magyar címere, magyarnyelvű fel-

iratot. Ki szimbolizálja Magyarországot s a világ magyarjait. Egyikünk sem ismeri a bizonyára derék, jóra való, szorgalmas, becsületes, művelt, magyarbarát, szerény, lelkés, tárgyilagos német urat. Ime, feltételezünk róla minden szépet és jót. De talán nem venné sértésnek ő maga sem, ha akkor, amikor magyarok is vannak a magyarok között, nem éppen őt, a németet választotta volna ki a magyarok érdekeinek képviselőjére. Ezek annyira e'emi dolgok, hogy éppen egy német nem veheti rossz néven, aki, mint tudjuk, *oly mélyre, egészen át kell hogy legyen hatva a Harmadik Birodalom „völkisch” elveitől s akinek szemében a népi hovatartozás az élet legelső szentsége.*

De a reális meggondolás is arra kell hogy vezessen mindenkit, hogy egy erősen angol érzésű országban, angol dominiumban, nem észszerű olyan urat megbízni a konzuli tisztséggel, aki miatt a kereskedelmi érdekek csorbát szenvednek.

Az ottani angol körök szimpátiájának megnyerését tehát célravezetőbb módon is meg lehetett volna kísérelni. *A legokosabb lett volna meghagyni a magyar képviseletet az olaszok kezében.* Hiszen mindenki meg volt veük elégedve. De hamar nem ez történt, s ha már magyart sem találtak erre a feladatra, miért nem választottak ki egy tekintélyes, köztiszteletnek örvendő angol urat? Szép és lelkésztőlő tudat lehet, hogy a velünk szövetséges, sőt baráti Németországgal immár közös határunk is van s napról-napra bensőségesebbé válik a Harmadik Birodalommal való viszonyunk, de ebben az esetben egy angol úriember, az ottani magyarok gazdasági érdekeinek szempontjából mégis célravezetőbb választás lett volna...

Sajnálom az afrikai magyarokat. Vásároltak egy szép szobrot s elmaradt a jelőre kitervelt ünnepség. A rádióműsort is le kellett tünni. Hivatalos ünnepséget rendezni nem mernek, félnek az eddig megvolt egyetértés felbomlásától. Tudom,

hogy ennél fájdalmasabb élmény nem érhetle őket. Magamról tudom mit éreztünk, magyarok, egy távoli ország fővárosában, amikor a március tizenötödiki ünnepségre külviseletünk elfelejtett meghívai bennünket. Odakint parázként izzik minden magyar mellőzöttség, kudarc. Odakint maró fájdalom, sok-sok álmatlan éjszaka lesz még a legesekélyebb nemzeti sérelemtől is. *Az önbizalom lefödése, a komor magány lesujtottsága szállja meg az embert hazájától messze, idegenben.* A lélek nem alszik ki olyan gyorsan s egyszerűen, a haza élnégye magasabban s tűzeesebben lobog, mint idehaza a jó meleg, sőt fűllett közösségben. Az emlékezetből kihullanak a fájdalmas elemek, megszépül a nép és az ország. Egy magyar városnév, egy utca emléke, egy tőröstészta képzelt illata könynyeket sajtol a szemből. Azt mondom, minden külföldi magyar lelki-beleg, legalábbis hosszabb ideig az. Tete van sebekkel, ha egyébként maga sem tud róla, vagy tagadja. Végezheted munkádat a legnagyobb örömmel, nyugalommal és sikerrel, boldog lehetsz pénztől, szerelemtől, tájtól, magadhoz ölelheted új barátaidat, beleforrhatsz egy új családnak, vagy társaság kereteibe, lelked mélyén ott tátong a seb, kitépett gyökereid lassan hegedő sebe. Tiszteletük ezeket a sebeket! Ne nyuljunk hozzájuk szeretellen kézzel! Sőt kövessünk el mindent, hogy az illúzió mennél tovább megmaradjon a lélekben, annak illúziója, *hogy a gyökerek el sem szakadtak,* túl időn s távolságon belénk kapaszkodnak, táplálnak, virágoztatnak. Minket is, őket, az ellávoztottakat is. És ez talán nem is illúzió... Avagy ki tudja, nem éppen az illúziók-e a legerősebb valóságok?

A johannesburgi magyarok esztével kapcsolatban, hangsúlyozom, nem kívánok hibáztatni senkit. Inkább azért tartottam fontosnak a megemlést, hogy gondolkozzunk egy kissé azoknak az érzéseir, akik már hosszú-hosszú ezten ők óta nincsenek itthon, közöttünk. De akiknek nagy szomorúságot okoztunk...

Kodolányi János: Julianus barát

Amíg a címlap elnyújtott fraktur betűit nézem, arra gondolok, hogy pár év múlva talán már megírhatja valaki a magyar középkor-szemlélet történetét. Talán doktori értekezés lesz. Írójának ezzel a könyvvel is lesz dolga. Mert kétségtelen, hogy ha a magyar köz-tudatban mostanában új középkor-kép épül, új „középkorlegenda” születik, annak kialakulásában Kodolányi Jánosnak igen nagy szerep, egyedülálló befolyás jut. Ha így lesz, a magyar köztudatnak bizonyára szerencséje, hogy éppen Kodolányi az, aki szemléletét ily döntően befolyásolja, mert benne rendkívül jóakarató, becsületos s ragyogó írói tehetséggel megáldott vezetőt talál.

Mit tudunk Julianusról? Domonkosrendi szerzetes volt s a tatárjárás előtti években hírt hozott az őshazában maradt magyarokról. Ilyen kevés történeti ténynek ritkán adtak még szélesebb, hosszabb életet. A *fikció* biztosan szárnnyal, költői, írói elgondolása pompás. Kodolányi Julianusa egy testileg gyöngébb, szellemikre „kár-hoztatott” parasztyerek, aki pogánykodó öreg magyarok táncából, titkos ördögszekták éjjeli ceremóniáiból, táltosok és javasemberek szokásaiból az öreg Olyvedei apa Kalevalára és regősénekre egyszerre emlékeztető dalaiból érzi meg a mult vonzását. Eleinte csak gyerekes kaland- és cselekvésvágyat érez, népmesei alakok kerítik hatalmukba képzeletét, Fanyűvöt, Fehérlófiát szeretné utánozni, a nagy hegyeken túlra s a tengerek végére kívánczik. A vézna parasztfiúból pap lesz s faluja klostromában egy régi magyar gesta beszél először neki, serdülőnek, az őshazában maradt magyarokról. A messzeség sóvárgása így kap egyszerre alapot. Elmúlóban lévő népi hagyományok, gesták pár szava, ennyi az az alig hihető, majdnem álom, ami belső lendületet, titkos feszültséget ad ennek az életnek. De az álom egyre nagyobb nő. Először erőt ad a test és a világ kísértése ellen, klostromról klostromra jártában ez kíséri, Bolognában az idegenek között ez tartja meg erős magyarnak. Csak ez tud megküzdeni a magyarság halálát jósoló német horoszkóppal, ez viszi érsek és király elé. A magyar történet egy súlyos félszázadát a szegény, parasztból lett barát legszemélyesebb ügyévé ez az álom teszi.

Minden Kodolányi alkotása abban, ami a regény története; mese a kis Györk útja a Zengő aljától a dombtetőig, amely mögött a Magna Hungaria magyarjai énekelnek; kissé hosszú mese. De nem alaptalan. Egy pompás élő alak céljai, küzdelmei, erős szenvedélyei, egy emberi lélek jó lélektani rajza több hitelt, több valóságértséget ad ennek a kitalált történetnek, mintha Julianus életét ismert történeti adatok sorából fűzte volna regénnyé az író.

Az a *fikció*, amit az író Julianus köré alkot először önmagában *emberi tartalmában* élő (a kísértések rajza izléses és mély, a Balázs fráterrel való viták ügyesen mutatják meg a szerzetesekben is a földi ember ellensúlyát), de még egyszer élővé teszi az a mód, ahogy Kodolányi a történelemmel bánik.

A *történelem* neki nem méltatásra való alkalom, nem *magistra vitae*, de nem is szennyes leleplezések halmaza. Nem látja, méltatja vagy kritizálja a történelmet, *benne él*. A mult „hétköznapijait éppen

oly fontosnak tartja, mint a történeti kézikönyvek pirosbetűs” eseményeit. Történelemlátása egyszerű és világos, van benne valami a nagy felfedezések meglepő világosságából. Van benne valami revelációszerű. Persze revelációszerű maga az a hatalmas tudásanyag is, amit összegyűjt a középkori mindennapi életről, foglalkozásokról, olasz egyetemekről, kolostori műveltségről. De reveláció történelmi pillanatainak természetessége és életteljes feszültsége is. Az Aranybullát úgy várja és hallgatja Juliánus, ahogy mi várjuk a reformtörvényeket. Gertrudis meggyilkolása többször is visszatér a regény folyamán, de seholsem, mint holt anyag, hanem mint egy forrongó klastrom, egy félig-meddig beolvadt német szerzetes, vagy egy adóbérlő szerezcsen életének súlyos kérdése. Sehol semmi fölösleges jósolgatás, anakronisztikus előrelátás. Ugy látjuk a középkort, mintha élne benne. Még a tatárokról sem esik szó, senki magyar nem gondol velük, ahogy nem is gondolhatott Julianus idejében. Fellengző tirádák nem bántanak, Kodolányi elkerül minden olcsó giccses csábítást s kiegyensúlyozott művészettel uralkodik történeti anyagán. A tudás sehol sem mossa el a mesélőkedvet, az adatok nem fosztják meg a képeket finom levegőjüktől. A történetiség nem jut túlsúlyra, nem hivalkodóbb, nem fontosabb, mint például a magyar falu rajza mestereivel, szegeivel, parasztjaival. Fontosabb történeti eseményekről néha csak félmondatban értesülünk. Ez a módszer egyenes folytatása a csallóközi parasztlakos jelenetének a *Vas Fiaiban*, akik nem hallottak a tatárjárásról.

Tisztelettel nézhetjük még apró műhelytitkait is. Szent Domonkos atyának vagy a Poverellónak szellemi arcéle olyan igénytelen szépséggel tiszta bájjal alakul ki a kodexirodalom szövegrészletei nyomán magyar fráterei ajkán, hogy csak helyeselnünk lehet Kodolányi írói tapintatát és átélőkészségét. A templomba, ahol Szent Domonkos prédikál, csak Paulus jut be, s ahogy erről beszámol társainak, naivságában és finomságában a részlet felér súlyos könyvek hosszú értekezéseivel. Hogy persze a magyar kolostori élet és középkori egyházi tudomány mennyire hasonlított a külföldihez, annak kérdései a szaktudomány számára sincsenek mind megoldva, a magyar szerzetesség egyénítő és elkülönítő vonásait a mai kétszültséggel még nem lehet megrajzolni. Amit Kodolányi a középkori tudományról, szerzetesi életről ír, az így kissé az általános európai szerzetesség képe s nem a hazaié. Persze, ha valaki annyira „beletanulta magát a középkorba”, mint Kodolányi, az nehezen tud már tudományáról lemondani, áradó közlését megfegyelmelni. Így a középkori tudomány rajza, holott a skolasztika spekulációi, szubtilitása nincsenek is benne, kissé túlméretezett. Máskor bizonyos tudatosan modernizált látásmód, helyzetexponálás ad elevenséget egyes részeknek. Ilyen, kissé maias átélés van a nemzetiségi vitákban, vagy a Julis királyné egyébként tragikus, felejthetetlen vallomásaiban.

Mai szemlélet az alapja a *történet népi látásának* is. Kodolányi-nál Tiborc, ez a régi hatásos és kihasznált mellékszereplő kapja meg jogait. A paraszt, a parasztból lett barát itt ugyanolyan fontos, mint a „történelmi nevek viselője”, sőt a szétzúlló országban mintha csupán egy-két barát s főleg Julianus értené meg egyedül a *magyar hivatást*. Julianus tisztábban látja, mint az érsek és a király, mert a *népből jön* s mert a multtól nem szakadt el, hogy az őshazabeli magyarok hazatelepítése mennyit segíthetne az országon, hogy a nemzetiségi kaosz s az Antikrisztus-Frigyes fenyegetése egyszerre szétomlana. Multra és népre építeni, mint Julianus, ez a könyv mai tanítása. Mese, történeti átélés, magyar sorskérdések szerencsés kapcsolata teszi élménnyé Kodolányi könyvét. Az olvasó gazdag és színes középkorra talál benne s megérezheti a magyar sors és magyar jellem örökös, tragikus hasonlóságát.

1938. dec. 22.

Vidéki történet

Színmű 3 Felvonásban
Írta: Kodolányi János

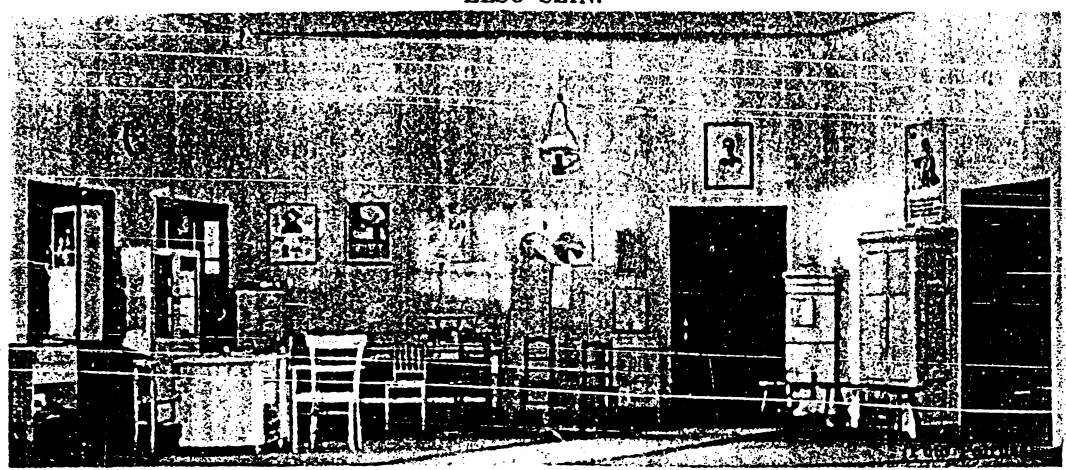
4 darab előadási joga kizárólag Bartsch János Kiadóvállalat kft.-től (Budapest, Széchenyi-rakpart 12/b) szerezhető meg. Az engedély nélküli előadást szigorúan bünteti az 1921. évi LXV. tc.
Copyright 1938. by Hans Bartsch Verlag G. m. b. H., Budapest.

Színrekerült a NEMZETI SZÍNHÁZBAN, a következő szereposztásban:

Kádár körorvos	Timár József	Vizsgálóbíró	Ónodi Akos
Kádárnő	Könyves Tóth Erzsé	1. orvos	Bazsai Lajos
Erzsé, zöldkeresztes nővér	Lukács Margit	2. orvos	Balázs Saniu
Pal agnó	Gobbi Hilda	Óregember	Bodnár Jenő
Postamester né	M. Iványi Irén	Óregasszony	Cserényi Adél
Papné	P. Füzös Anna	Kisbíró	Matányi Antal
Tanítónő	Nagy Teréz	Mariska	Vándory Margit
Jegyzőné	Szathmáry Margit		

Legény: Jegyző; Postás: 1., 2., 3., 4., 5., 6. asszony, Falusi lányok, asszonyok. Történik ma, egy községben.

ELSŐ FELVONÁS ELSŐ SZÍN.

(Anyu- és Csecsemővédő Intézet rendelője. Fehér terem az utcára néző nagy ablakkal, a falakon grafikonok és propagandaplakátok, átul székek és hosszú asztal, amelyen a gyermekeket szokták vizsgálni, mérlegek. A sarokban műszeres vitrin. — Amikor a függöny felmegy, reggel van, a nyitott ablakokon besüt a nap.)

(Mariska az ablakban. Legény kívül az utcán.)

Mariska (kezében törülörongy, közepén seprő, veder, mert éppen takarít, kibeszél az ablakon): Hát osztán mi lelte Pétör bácsit?

Legény (hangja az utcáról): Tudja fene. Még az este sömmi baja se vót, jóízűen evött-ivott. Mikor gyűn a gazdád?

Mariska: Betegnél futkos. Pedig szegény

doktor úr, alig aludt az éccaka, nem hagy békét a felesége. Mindég vinak. Örökké vinak.

Legény: Rossz vége lesz ennek.

Mariska: Ha én lennék a doktor úr, én nem tűrném. Nem én.

Legény: Osztán mit csinálnál, he?

Mariska: Kitönném a szűrít. Ki én. Egy ilyen áldott jó embört mindég szekírozni, az már mélység! (Ijedten az ajtó felé néz.)

F. Fried Piroska kozmetikai készítményei
Ránctalanít, széplít, bőrtápláló hormonjuk a bőr fiataloságát tokozza

F. P. Ránctalanítókrém éjjelre	2.40	F. P. Púder, száraz, zsíros bőrhöz	3.50
„ Bőrtápláló, púder alá	2.40	„ Csomókrem	1.80
„ Szeplokrém, zsíros, száraz bőrhöz	3.50	„ Arcszesz, porusösszehúzó	2.40

Tökéletes kozmetikai álképzés (esti órákban is)
Hollywoodi szépségápolás az Intézetben. Teréz-körút 54. Nyugatinál. T. 327-955
Hétkéig tartó szempillafestés, Szőrszálak-szemölcsök végleges kiirtása. (Porto 0.40)

Színházi Magazin 1938. dec. 22. 1. sz. 129-154.

Csak lásson meg, hogy itt trafikálok magával az ablakban, majd lesz nemulasa. (ismét az ablakon ki.) Olyan asszony ez.

Legény: Tégod is kurgat?

Mariska: Kurgat ez, hogy a fene rágná le a szíve koporcát. Nem is maradok nála soká. Csak a doktor úr miatt maradok, mer az áldott jó embőr.

Legény (kiált): Bárcsak gyünne má a gazdád.

Mariska: Mén má, no, olyan nehezére esik várni?

Legény: Inkább éocaka várnék, ott a kúrakás mellett, mint most.

Mariska (kacéran): Arra vóna esze, úgy-e!

Legény: Vóna ám, ha a tiéd egy kicsit elmönne.

Mariska: Ki tudhatl, hátha elmén es-térel (Belép Kádárné jobbról.)

Legény (kérőn): Gyere ki, hallod-e, ott lőszök a kúrakásnál. Gyűssz!

Mariska: Hűvös van este, még megfagynék.

Kádárné (fiatal, nagyon csinos, épült, elegáns reggeli öltözékben az ajtóban áll néhány pillanattig nézi Mariskát): Mariska! Mariska (siugrik az ablaktól): Tessék.

Kádárné (hűvös szigorral): Mit csinálsz az ablakban?

Mariska: Csak a Szabó Józsi van itt, vár a doktor urat.

Legény: Jóröggelt kívánok, gyün-e már a doktor úr!

Kádárné (Mariskához): Szedd a ókmókot és eredj. Mindjárt jönnek, te meg itt piszmogsz.

Mariska (szapordán megigazít egyet-mást, összeszedi a takarítóeszközöket): Igenis, nagysága.

Kádárné: Nem nagysága, hanem nagyságos asszony. (Indul.)

Mariska: Igenis.

Kádár (fiatal ember, porközpönyegben, fején sapkával, kezében műszeres táskával, belép): Nincs még itt Erzszi (Mariskához.) Nem kell kivinnl a takarót, nem megyek messze. Ha valaki keres, rögtön lithon leszok, várjon meg.

Mariska (trafengő képpel): Igenis, doktor úr.

Kádárné: Nem doktor úr, hanem nagyságos úr.

Mariska: Igenis, nagyságos asszony. (El.)

Kádárné: Nem bírom ezt a demokráciát.

Kádár (műszeres táskájában kotorász, a vitrinből is kivess egyet-mást): Ugyan, mit dresszírozod azt a szegény gyereket.

Erzszi is itt lehetne már...

Kádárné: Nagyon reklamálod!

Kádár: Tudod, hogy dolgom van veled. (Indul, meg akarja csókolni az asszonyt): No, légy már egy kicsit jobbkedvű, Lili.

Kádárné (kissé keltlenül fogadja): Elküldted a pályázatot!

Kádár (megáll): Miféle pályázatot!

Kádárné (csüggedten): Mondd, Pista, hát mire nem törődsz veled?

Kádár (észbekap): Nem, nem küldtem el.

Kádárné: Miért nem, az Istenért? Lejár a határidő! Ha holnap küldöd, már elkésel veled!

Kádár: Ne kezdjük előlről, drágám. Holnap se küldöm. Hagyjuk az egészet.

Kádárné (könnyei: visszafojtva egy székre hanyatlak): Rettenetes ember vagy te, Pista... Már azt hittem, megszabadulunk innét... és te nem küldöd be a pályázatot... (Str.)

Kádár (tanácstalanul): Lillikém, szívem, most nem tudok erről hosszaan vitatkozni. Vár a beteg. De ha visszajöttem, bebizonyítom neked, hogy nincs értelme a pályázatnak.

Kádárné: Kérlek, Pista, Pistukám tedd meg, ha szeretsz...

Kádár (nevetve elhárítja): Tudod, hogy szeretlek, de most eressz. Százszor is átgondoltam a dolgot. Majd később, egyszer, néhány év múlva, esetleg... meglátjuk. De most itt van dolgom. (Indul.)

Kádárné: Tudom... Erzsivel...

Kádár: Csült vagy.

Kádárné: Ezt szoktátok mondani ti férfiak, amikor igazunk van.

Kádár: Tudod, hogy nincs igazad.

Kádárné: Elvettél, idehozttál az Isten háta mögé, ahol nincs senki, nem látok mást, csak szarvászmarhát, meg disznót. Idehozttál fiatalon, hogy nézzem, milyen szépen dolgozol te a parasztjaid, meg maszatos gyerekeid között.

Kádár: Sohasem titkoltam, hogy idehozlak.

Kádárné: Igen, de örökké itt lenni! Betemetve, mint egy élő hullal! Ki bírja azt ki!

Kádár: No, hát én kibírom, sőt nagyon jól érzem magam. Annyi a dolgom, hogy lélekzethez sem jutok. Látod, az a jó fiú odakint most is vár, hogy elvigyen az öreg Péter bácsihoz. Azután jönnek az asszonyok a gyerekekkel. (Meg akarja csókolni.) De most megyek, még utóbb megazegem az orvosi kötelességeimet miattad.

Kádárné (elhárítja): Ne csókolj meg, nem szeretsz, képmutató vagy!

Kádár (nevet).

Kádárné: Es én nem akarok ittmaradni, nem és nem! Inkább megszököm. Te meg maradj itt örökké, a parasztjaid között, az Erzsiddel.

Kádár: Sohasem hittem volna, hogy így meg tudsz bolondulni.

Erzszi (vidám, fiatal lány, egyszerű, csinos, olcsó ruhában): Jóröggelt! Megkéstem egy kicsit. De az éjszaka elhívtak Kolompár Márihoz, beteg a kis cigánypurdé. (A szekrényhez megy, kivesszi és felölti fehér köpenyét, fejére teszi a védőnői fejkötőt.)

Kádár: Már alig vártam. Mi van a purdával?

Erzszi: Nem komoly eset. Holnapra kutya baja a kis cigánynak.

Kádár: Mindjárt itt lesznek, a komolyabb esetek, várjanak meg. Okvetlenül látni akarom a Tóthné gyerekeit.

Erzszi: A rachitiszest!

1938. 22.

Kádár: Hol vannak a receptek?
 Erzsi (odaadja): Tessék. És kiutalást kell kérni a központtól.
 Kádár: Az elszámolások?
 Erzsi: Itt vannak. Kelengyét is kell kérni.
 Kádár: Helyes, négy kelengye.
 Erzsi: Csak három. Egy meghalt.
 Kádár: Igen, igen, megint elfelejtettem, hogy egy meghalt. Hát rendben van, kisasszony. (Aláír.) Akkor az elszámolásokat holnap elküldi.

Erzsi: Expressz adom föl. Minden a kör-miünkre égett. (Feláll, akadozva, zavartan.) És még valami... Az áthelyeztetési kérvényem... És addig is szeretnék szabadságot kapni... Ha a doktor úr volna szíves beleegyezni...

Kádár (nem érti): Mi? Hogyan?
 Erzsi (átadja kérvényét): Itt a kérvényem... Holnap ezt is elküldöm...

Kádár: Áthelyeztetés! Szabadság! Mi ez?
 Erzsi: Úgy gondoltam, doktor úr... Hogy jobb lesz, ha én...

Kádár: Megörült, kisasszony?
 Erzsi: Most sokkal helyesebb, ha én... tetszik érteni...

Kádár: Nem értom. El akar menni?
 Erzsi: El.
 Kádár: Miért?

Erzsi: Mert... mert jobb, ha más jön ide... alkalmasabb...

Kádár: Tisztára megbolondult. (Fölkel, jörkál, rágyújt.) Alkalmasabb! Volt valami kifogásom maga ellen?

Erzsi: Nem volt, de... Mióta az az ügy... és az a kihallgatás volt... (Csend.)

Kádár: A maga hamis vallomását gondolja, kisasszony? Szóval amlatt akar elmen-ni. Miért mondta, hogy magánál voltam?

Erzsi: Bocssáson meg, de nem akarok er-ről beszélni.

Kádár: Miért hazudott?
 Erzsi (lehajtott fejjel hallgat).

Kádár: Mondja hát. Feleljen. Most már beszélhetünk róla.

Erzsi: Tudtam, hogy a doktor úr ártatlan. Hogy nem a doktor úr a hibás. Nem is a cseléd... És attól féltem, hogy doktor úrnak el kell innom... szóval, nem is tudom... Megzavarodtam...

Kádár: Hajmeresztő. Nem is tudom megérteni. És miért hazudta éppen azt, hogy magánál voltam? Mi szükség volt erre?

Erzsi: Hogy még mulasztást se varrjanak a doktor úr nyakába... Ostobaság volt, de Pallagné az én ablakom alatt is kiabált, reméltem, engem mondanak ki bűnösnek, hogy nem szóltam... Nem a doktor urat, mert sétálni ment, sem a nagysá-gos asszonyt...

Kádár: Mért akarta maga a feleségemet menteni?

Erzsi: Mert tudtam, hogy ő volt a hibás.
 Kádár: Bűnös.

Erzsi: Csak hibás. Féltékeny volt... És szerelemből tette... A doktor úrért. (Szű-net.) És most szeretnék elkerülni innét.

Kádár: Szó sincs róla.
 Erzsi: Nem szeretném, ha szegény nagy-ságos asszony még itt találna.

Kádár: A feleségem elment, nem jön visz-sza többé.

Erzsi: Lehetetlen! Ki fognak békülni előbb-utóbb, hiszen szeretik egymást!

Kádár (figyelt): Hallja!
 Erzsi (figyelt): Mit?
 Kádár: Pallagnét az utcán.

Erzsi (az ablakhoz megy, kinyitja, hall-gatózik): Nem, nem hallok szegényt. Csend van, olyan jó, igazi falusi csend.

Kádár: Én mindig hallani fogom a jaj-gatását, amíg csak élek. Szomorú dolog ez, nővér! Olyan a ház, mintha betörték volna minden ablakát. Mintha kirabolták volna. Ezt a sok kézimunkát ő csinálta.

Erzsi: Nagyon jó izlése van.
 Kádár: Elment s így van jól. Azután elviszik a bútorait, a zongoráját, kézi-munkáit is. Így marad végül egyedül az ember. A falu egy darabig rágódik még a botrányon, de a viperák is megúnják s más marnivalót keresnek. A többi meg már nem a mai nap gondja.

Erzsi: Doktor úr, én elmondom a hol-naputánét is. A doktor úr egyedül lesz itt... Ő egyedül lesz ott Pesten... Vissza-ternek a közös emlékek. Valaki hírt visz innen, hírt hoz onnan. Karácsonyra, név-napra levelezőlapot küldenek egymásnak. Azután egy-egy levelet is váltanak... És egyszer vonatra ül a doktor úr és föluta-zik Pestre... és visszaérkezik a nagysá-gos asszonnal. De másképp látja ő már a dok-tor urat akkor és ezt az Isten hátamögötti sárfészket!

(Az óra hatot üt.)
 Kádár: Most indul a vonat.

Erzsi: Ott ül a kupéban és vigyázz, észre ne vegyék a kétségbeesését.

Kádár: Gőgös asszony.
 Erzsi: Büszke. De, azt hiszem, csak volt.

Erzsi: És nézze, nem történt itt semmiféle tra-gédia.

Kádár: Csak meghalt egy parasztasz-szony.

Erzsi: Aki mindenképpen meghalt volna. (A zongorához megy, ütögetni kezdi a bil-entyűket.) Terhére vagyok, doktor úr!

Kádár: Dehogy, nővérke. Hiszen olyan egyedül vagyok.

Erzsi (miközben halkán, babrálva fog egy-egy akkordot): Nincs egyedül. Vele van az egész falu. Emlékezzék, hogy láza-doztak ezek a szegények, amikor a vizsgá-lat folyt. Doktor úr, nem érzi, hogy tulaj-donképpen semmi rossz nem történt?

Kádár: Csak éppen Lili ment el.

Erzsi: De visszajön, visszajön úgy, amil-yonnek doktor úr szerette volna mindig látni!

Kádár (Erzsihez lép, lefogja az ujjait): Hagyja, nővérke. Tudom, nem történt tra-gédia, de azért fáj ennek a zongorának a hangja.

Erzsi (becsukja a zongort): Nem akar-tam, hogy fájjon. (Más hangon, miközben az asztalról fölveszi az iratokat.) Kérem, járuljon hozzá a szabadságomhoz. És az áthelyeztetésemhez. Jobb, ha elmegyek... Ő meg visszajön.

Kádár: Nem adok szabadságot, nem he-lyeztetem át, nővér... Ő pedig nem jön vissza soha!

FÜGGÖNY.

Kodolányi János:

Karácsonyaim

Semmisem annyira az emlékezés ünnepe, mint a Karácsony. Már jóval az ünnep előtt különös dolgok történnek az emberrel. Például hajnalban felébred s figyel, vajjon járnak-e már a villamosok. Csend van, legfeljebb a Hűvösvölgy nagy gesztenyefái suhognak halkán a szélben. Aztán a közeli templom harangszava csendül lágyan, s íme, máris a régi faludban vagy, halod a roráté harangját, az ablak alatt mintha nehéz lépések dobognának, köhhentések, lassú szavak hangzanának, az ablaktábla résén mintha kézilámpás fénye imbolyogna a homályos szobába. S már látod magadat, mint a kisfiút, ahogy a sötét, havas utcán lépdelsz, ökleidet jól a kabátod zsebébe nyomva. S a dombon álló templom ajtaján feléd szivárog a gyertyák sápadt világa. Aztán elgondolkozol. Igen. Budán vagy, a szobában, az ablak alatt nem dobognak nehézséges csizmák, a havas utcán nem imbolyognak kézilámpások, messze kint van mindez, a néma ország távolságában, messzebb, harminc vagy még több esztendő mélyén...

Majd meg belépsz a küszöbön s erős fenyőillat csapja meg az arcod. Meglepődve nézel körül, meg is kérdezed, honnét a csodálatos illat. De a házban sehol sincs fenyőgaly, még csak fenyőillat sincs, valahonnét igen messziről száll feléd, magad sem tudod: honnét. Egy régi-régi házból, melyet már le is bontottak vagy úgy újjáépítettek, hogy rá se ismernél — s ha nem így volna, akkor sem ismernél már rá. Hiszen kétségbeesetten átalakulnak az élettelen dolgok, minden összezsugorodik, megváltozik, ha látod, el sem hiszed, hogy ez a harminc vagy még több év előtti ház, tornác és szoba. De az illat mégis onnét száll. Finoman permeget rád, nem szól, csak mély lélegzetet vesz el elszomorodsz. Ahá, gondolod, Karácsony közeledik, ezért érzem a fenyőillatot.

Vagy még a utcán a kirakatok világosságában, a neonreklámok villódzásában s egyszerűen megállsz egy üveglak előtt. Kis mozdonysok, vasúti kocsik, gőzgépek,

dinamók vannak az üveg mögött tündéri ragyogásban, éppen olyanok, amilyeneket tízéves korodban szerettél volna. Megállsz, nem tudsz elszakadni a látványtól. És már nem is te állsz ott, hanem az a kisfiú, aki orrát a hideg üvegre nyomva valamikor, vagy harminc évvel ezelőtt, egy pécsi utca kirakatlát hámulva izgatottan, s észre sem vette, hogy a fagyos kövezeten egyre erősebben harapdálja a hideg toporgó lábát. Elképzeled, ha megvinnéd, hazavinnéd, leülnél a padlóra, milyen jól játszhatnál vele. Olyan jól, mint akkor sem, harminc évvel ezelőtt. S amikor elmondod a barátodnak, aki ugyan csak feleségestől ül nálad a kályha előtt s hasonló hangulatban eregeti a füstöt cigarettájából, felragyog az arca s diadallal jelenti, hogy neki még megvan odahaza a kis gőzgépe, majd ír rokonainak, küldjék el sürgősen s akkor, harátom, befűtjük s jól kijátsszuk vele magunkat.

Aztán meg bátortalan csengetés riad az előszobában. Bellehemések jöttek. Megőrül az ember a híre, egy pillanat alatt bellehemes fiúnak érzi magát, de jaj, kedve mihamar lecsúszad, mert micsoda bellehemések ezek! Koszlott kis Bellehemet visznek s ketten vannak mindössze, az is mind a kettő pásztor, szakálluk sincs, hajúszuk sincs, pásztori mivoltukat csak a füligerő báránybőr kucsma jelzi. Ugyan mit tudhatnak ezek a szegény, gyerekek az igazi Belleheméről? Az igazi pásztorénekről? Hiszen még „öreg” sincs közöttük, de ami a legsúlyosabb baj, angyal sincs, hát ki költögesse őket mély álmukból, nagy örömet hirdelvény s megrázzván a csengőt? Ki harsogja el a glóriát? Az álleluját? Hajjaj, bizony sehol sincsenek azok a pásztorok, a kisded Jézus valamikor igazi, felnőt pásztorok között született, később már olyan felnőttek között, akik nem voltak ugyan pásztorok, de annak mutatták magukat, miglen csak

csak a gyerekek vallották s mutatták már magukat pásztoroknak. De akkor még hittek benne, hogy valóban azok. Lám, ezek már nem is hisznek. Lemondtak minden elhittésről is. Subájuk nincs, bajúszuk szakálluk sincs, mindössze egy báránybőr sapkájuk van, ez az az egész. És az angyalok végképp elmaradtak tőlük. Talán, mert ezekhez a nagyon hamis pásztorokhoz nem is illenek, hiszen nincs már egyébről szó, mint sóváran lesett alamizsnáról...

A Karácsony az emlékezés és a család ünnepe. A nyomorúságos bölcső, akarom mondani: jászol körül ott csoportosul Mária, meg az úcs József, előttük fekszik a Gyermek. Sohasem érzi az ember szörnyű magányosságát, sorsa befejezettségét s reménytelenségét jobban, ha nincs gyermeke, mint ezen az estén, de soh. em békél meg jobban sorsával, az elmúlással, egyéni létének a nagy közösséghez való tartozását sohasem éli át inkább, mint most, ha gyermekek veszik körül. Talán ez az oka, hogy a Karácsony naiv ártatlansága, tiszta öröme, bája egyre ritkább a régi szép estékhez képest. Különösen a nagyvárosban. Az ajándékok és játékok, melyeket a Jézuska már nemcsak a keresztényeknek, de a zsidóknak is hoz, egyre drágábbak, körmönfontabbak, hivalkodóbbak. Amilyen mértékben kivész az emberekből a természetes élet kívánása, megértése és öröme, ahogy sáppad a szívemben az egyszerű szeretet világossága, úgy drágul s válik egyre ragyogóbbá az ajándék. Pótolni akarnak valamit, ami hiányzik. Nyomatékosabban hangsúlyozzák, amiben nem hisznek. Bizonytalanokat halmoznak, ékszerrekké kapaszkodnak, villanvkörtés karácsonyfát gyujtanak. Borzalmas elgondolni egy karácsonyestét, ahol az ünnepi fát japán pincsek, magyar dobermannok és usító farkaskutyák veszik körül s a ház asztalja azon töpren, mennyibe kerülhetett a kolle, a gyűrű, a csill, amely a fa alatt kényeskedve csil-

Magyar Nemzet 1938. dec. 25. 104. sz. 14.

1938. dec. 25.

log. Szörnyű lehet a Karácsony ott, ahol az asszony csak aranytárcát vagy más efféle értéket tud átvenni a férfinak, de nem nyújthat felé karján ácsingózó, kerekrenvittott szemű gyermekeket. Ahol egymásra néznek a felnőttek s úgy tesznek, mintha semmijük sem hiányozna, de titkon érzik, hogy szívükben a család csonka, a jászol üres. Mennyivel igazabb, szebb, szelenebb a nyomorúságos putri, ahol legalább ezen az egy estén csucsúlnak a gondok, hallgatnak az aggodalmak, a szegény gyermekek a szent este örömeire gyújtott szerény tűznél me'egszenek s valamely jótékonyági intézménytől kapott szerejetcsomagot bontogatnak.

Fölrajzanak bennem Karácsonyok, jegesek, sívárok és dermesztők, amikor felém ásitott egy-egy ormánsági ház gyermektelen, kísérteties kriptaodúja. Falumban katolikusok-reformátusok egyképpen elmentek éjfél misére. A táncos ütemű népi karácsonyi énekeket együtt énekelték. Mise végeztével a templom előtti téren csivogtak, hancúroztak a gyermekek, párosúval kavargottak a fiatalok, utcahosszat durrogott a pisztolylövés. Az ablakokból aranyfény sugárzott. De ahogy végimentünk a falun. It is, ott is fekete ablakok meregek ránk, néptelen házak gornydoztak a sötétben, néma udvarok terpeszkedtek s csak a házőrző kutyk ugattak mérgesen, mintha kiöntenék dühüket a szeretet nyugtalanító ája ellen. Vannak falvak, amelyekből Karácsony estéjén a pokol leballagja száll. Feketék némák, kfsértetiesek. Láthatatlan kéz markolt torkon, lefagyott szívről az öröm, mellyel a városból karácsonyi vakációra hazatértek. Az első óra meghatott boldogsága mindig a világ fölé emelt, ahogy kiléptem a vasúti kocsiból, s meztáram a jól ismert lovakat a kocsin előtti, a bakon a kedves kózzuzmarás bajúszát, legsz'vesebben magamhoz öleltem volna őket mindenestül. De amikor a falu sötétbeborult házait láttam, a kívénült,

fehéjjas utcákat, minden olyan szorongatóan tragikussá vált. És még most is, amikor messze kerültem azoktól az utcáktól, amikor az én Karácsonyomat két szép és jó gyermek teszi igazi Karácsonnyá, föltámad bennem a torkol felváltó szomorúság, nyomatottá válok, elhallgatok s belehámulok a reszkető gyertyafénybe, melyet kislányom nagy izgalommal gyújt ki. Szobám jól ismert bútorai eltűnnek. Utcasorok nyílnak meg előttem, pontosan látok minden házat, minden udvart és fát. Hallok a régi hangokat. Futhalnékom támad, k'noz valami a szívem mélyén. Nem, de mégsem igazi Karácsony, gondolom. Az lenne az igazi, ha emlékeim olyanok volnának, mint ezek a sárközi szőttestől vidám szobák, ez a könyvekkel, kéziratokkal rakott íróasztal, ez a sarok, ahol a fenyőfa áll, ezek a libegő, sercegő kis gyertyák, ezek a hangtalanul éneklő arany-, meg ezüstmadarak, ezek a kedves arccok. Ha mindig ilyen estéket értem volna meg. Hány nagyképi kritikusom olvasta már a fejemre, hogy műveimet gyűlölettel írtam! *Ha tudnák, mennyi fájdalom rohan meg egy-egy karácsonyeste.* Ha nálam lettek volna, amikor egyik ormánsági utamról hazatérve, beszámoltam a jól ismert kis falvak állapotáról, a síri csendről, dermedt magányról, a tájakról, ahol gyermekkorom lejátszódott s a *pusztuló* népről, melyből feleségem származik. Innen-onnan megteszem pályám javát, de ha végigtekintek munkáimon, a sok ezer, százezer beírás, amit leírtam, ma is úgy érzem, nem mondtam ki a legtöbbet és legnagyobbat: *a reménytelen Karácsony* igazi hangulatát. *Az ormánsági falvakét s még ötszáznál több magyar faluét.* ahol feketék az ablakok s a szent család vidám csoportja helvett *a vigyorgó pusztulás ördöge* gubbaszt. Mert a kétségbeesés nem azokban a putrikban és vályogházakban zokog, ahol rongyos gyermekek örülnek a két-három kockacukornak, a maréknyi száraz fügének, az uraságoktól levetett cipőnek és az ünnepi káposztának. hanem ott, ahol magányos vének s'chajtoznak álmatlanul s kiégett szemüikkel egykedvűen merednek az üres sötétségbe.

★

Borzalmas a magány Karácsony estéjén. Először akkor izleltem meg keserű italát, amikor a forradalom idején nem mehettem hazas a városban kellett meghúzódnom, két lépés hosszú, hideg diákszobámban. Egyedül voltam, szálásadóim, diáktársaim mind elutaztak családi körben ünnepelni. Délután bejártam a havas utcákat s elnézegettem a boltok többnyire üres kirakatait. Alkonyatkor szinte elnémultak az utcák, csak egy-egy megkéselt ember sietett még, hóna alatt csomaggal hazafelé. Emlékszem, kegyetlen szél sívított azon az alkonyaton, igen hideg tél volt. Átjárva a fagytól, végül hazamentem s leültem összefaragcsált asztalomhoz. Dosztojevskijj olvas-tam, de egyre előttem volt az otthoni lovak, a zúzmarás bajszerű kocsis, az ismerős utca, a ház és udvar képe. Háromujjú fenyő gallyacska fekiúdt előttem az asztalon. Főlemelgettem s megszagoltam. Mennyi szomorúság tud lenni egy szippantásnyi gyantaillatban! És az órák lassan múltak. Kabátomban kuporogtam a széken, előttem Dosztojevskij, — emlékszem, a *Karamazov testvérek* volt, — meg egy fenyőgally. Körülöttem halálos csend. Messze valahol törött ablakokkal, sötétlen vánszorogtak a vonatok a dermedt földeken át. Éhes voltam és nem hívtak vacsorához. Fáztam és nem ülhettem lobogó hasábkokkal tömött kályha elé. Beszélgetni szerettem volna s egyedül voltam. Szívem tele volt szeretettel és szerelemmel, de kit csókolhattam volna meg! Ilyen azoknak a Karácsonyuk, akiknek senkijük sincsen.

De volt olyan karácsonyom is, amikor mindenkitől kitagadva valahol Budán, a város szélén egy

szomorú hónaposszobában finne-
peltünk a feleségemmel. Késő este
tudtam hazakerülni pénzhajszoló
utamról s a pénz is, amit szerez-
tem, mi volt? Eppen csak annyi,
hogy néhány darab fával be tud-
tunk fűteni. A maradékon valami
lepényfélést sültöttünk. Aztán leül-
tünk a padlóra a nyitott kályha-
ajtó elé, hogy ránküssön a parázs
melege, rágicsáltuk a lepényt s
boldogok voltunk. Az ágyon ök-
lőcskét feje mellé emelve békésen
aludt a kislúnk. Karácsonyfánk
nem volt, ajándékaink sem voltak,
feldíszíttem hát életünket ter-
veimmal. Regénytémákat mondtam
el, melyeket meg fogok írni s mint
fenyőágakra, rájuk aggattam a si-
ker, elismertetés, sőt honorárium
aranydíóit, arany- és ezüstmada-
rait. Ajándék helyett kiterveztük,
milyen lakásunk lesz, ha búto-
raink is lesznek valaha. Ha most
visszagondolok arra az estére, azt
kell mondanom, boldog voltam.
Semmink és senkink nem volt. De
volt egy kislúnk és volt jövőnk.
És élt bennem a megdönthetetlen
hit, hogy mire megnő, az egész or-
szágban más lesz a Karácsony...
Ha államférfiú, pláne diktátor
lennék, csak egyvel törődném. Egy
mértéke volna telteimnek. Az, hogy
a Karácsony este mennyire igazán
Karácsony. Hogy *mindenütt az-e*.
Mert ez az egyetlen este *leleplez*
minden hazugságot.

★

Amikor két évvel ezelőtt január
elején Finnországba utaztam, még
majdnem mindenütt álltak a ka-
rácsonyfák. A szálló fogadótermé-
ben is hatalmas karácsonyfa dí-
szelgett. Ott tartották meg az egész
szálló ünnepét, az igazgatóval és
családjával együtt. Résztvett rajta
minden vendég s minden alkalmaz-
zott, a szobalányok is, a szakács
is, a konyhalányok és liftesfiúk is,
a portások és pincérek is. Min-
denki ajándékot kapott, a vendé-
gek kedves emléket, az alkalmazot-
tak pénzt és egyebet.

Néhány nap mulva elutaztam
Porvooba. Késő este érkeztem a
folyó partján zeg-zugosan épült
városkába, melynek piros faházai
olyanok, mint egy doboz kará-
csonyi játék. Sűrűn esett a hó, pu-
hán betakarta a macskafej-kövek-
kel kirakott keskeny utcákat. Alig
járt valaki itt-ott, a puritán, svéd
eredetű városka lakói korán aludni
térnek. Azt mondhatnám, egyedül
voltam az utcákon. Halálos csend
volt, ilyen csendet alig hallottam
még életemben. A hó zizegve tán-
colta körül prémsapkámat s meg-
nyugtatóan ropogott a lábam alatt.
Egyszer-egyszer társaságból,
bőből hazatérő vidám leány-legény-
csoport verte fel a békés, tiszta
csendet. Aztán megint kihalt a vá-
ros. Lámpák sem égtek a kis abla-
kok mögött.

Nagy nyugalom szállott rám.
Csak ballagtam, ballagtam minden
cél és szándék nélkül. Ittam a
tiszta levegőt, nézegettem a fehér
hósapkában szendergő piros háza-
kat. Elolvastam egy-egy bolt régi,
kopott címtábláját. Lementem a
folyópartra s bámultam a sötétzöld
vizet, a koccanva, csikorogva úszó
jégtáblákat, a hó ezüstje alatt
mozdulatlanul álldogáló fenyőfá-
kat. Aztán visszafordultam megint
a város belseje felé.

Amint elgondolkozva mentem,
egyszer csak kicsiny térre jutot-
tam. Régi-régi faház állott a téren.
Előtte pedig a csodák csodája.
Emeletmagas élő fenyőfa, feldí-
szítve gyertyaalakú villanykörtek-
kel, papírdíszekkel, ezüstsáncokkal.
És az ágakon minden lámpácska
égett.

Ilyen szép karácsonyfát sohasem
láttam, nem is álmodtam.

A nagy-nagy csendben halk nesz-
szel hullott a hó, köröskörül aludt
a város. Elöttem pedig égi pompá-
ban ragyogott az óriási fenyőfa.

★

Ha *azt* a ragyogó karácsonyfát
ide lehetne ültetni, Magyar-
országra!

1938. dec. 25. 191

Szegények ünnepe

NOVELLA

IRTA: KODOLÁNYI JÁNOS

Megszámláltam a pénzt. Kerek négyezer koronánk volt még. Ez nem volt sok ugyan, de a karácsonyt ki lehet húzni belőle. Mióta a cipőfoltozással felhagytam, megint több kedvem volt az élethez, s biztosra vettem, hogy a leckéből kihúdom tavaszig, s aztán mégis keríték valami hivatalt, ha nem leszek már olyan rongyos.

De ez már a második karácsony volt, melyet elhagyatva, rideg környezetben kell töltenem. Bözsi, hiába, nem volt elég ahhoz, hogy a karácsonynak valóban karácsonyi hangulatot, ízt, levegőt kölcsönözzön. Mert a karácsony a békesség, szeretet, találkozás ünnepe, amikor az emberek, akik között az együttélés alapja a materiális érdek, megkísérelnek egy kis szellemiséget is beleerőszakolni életükbe. De hol volt mitőlünk a szeretet és békesség? Hol volt ettől a karácsonyi találkozástól az apám, hol a húgom és öcsém, hol voltak a többi rokonaim, hol volt Bözsi apja és anyja, hol voltak a testvérei, hol volt a szeretet? Apám zordonan jár fel és alá a falusi kúria sarokszobájában, nézi a havazást, a fenyőfák hóval lepett ágait, a varjakat s kék füstöt fúj az ablaküvegre tajtékpipájából... Igy fújja el az emlékeket, melyek bennünket összekötöttek. Húgom, a karcsú, nagyszemű lány, csak titokban gondol rám és óvakodik tőlem, hogy kiejtse a nevemet, a szegényfoltot, a züllött csavargó nevét. S az öcsém... Nem is tudtam, hogy hány éves tulajdonképpen, hányadik gimnáziumba jár, mekkora lehet, magas-e, vagy vallas, szőke-e, vagy gesztenyebarna, megmaradt-e a szeme olyan zöldeskéknek, mint amilyen kicsiny korában volt, vagy megsötétült, milyen a homloka, domború-e, magas-e, milyenek a játékaik és miket gondol a fákról, az emberekről, a kis lányokról, tréfás-e, vagy hallgatóg... Milyen különös testvérség ez a mienk. S a többiek... Nagy asztalt terítettem képzeletben s odaültem a főhelyre apámat, odaültem a húgomat és öcsémet, aztán sorba mindenkit akik nem látnak meg az utcán s akik elhallgátják a nevemet beszédükben. Odaültem, a gyűlölködő rideg parasztszszonyt is, meg a részeges vén parasztot s karácsonyfát állítottam a szívemben nekik és Bözsivel a háttérből mosolyogtunk, anélkül, hogy Bözsi erről tudott volna...

Mégis csak ünnep ez a karácsony, akár a megszokott szentimentalizmus, a belénkidegzett poétikus hangulatok teszik, akár nem.

Lementem a borbélyhoz. Tömve volt a kis helyiség. A hirtelenszőke sváb borbély lázasan dolgozott és tört magyarsággal beszélt politikai és gazdasági kérdésekről. Kívüle még három segéd dolgozott a leghajszoltabb tempóban, csattogtak az ollók, hullott a haj, sercegett a borotva, villogtak a kölnivizes permetezővegek, repdesett a sok

szalvétá, kendő és lepedő, a tolongó vendégek zsi-bongtak s a négy tükör síma tavában egymást szeldelték a fejek és kezek-lábak. Sokáig kellett várnom, míg rám került a sor. Maga a mester úr vett kése alá. Habot csapott a képembe, elkezdte a pamaccsal egy helyen kotorgatni, kenni, gyö-möszölni s közben állandóan a kasszán járt a szemé, ahol a felesége ült miderben s jellegzetes szőrszálhasogatással adta össze a pénzeket, számolt és válogatta a bankókat, csak teljesen simát fogadva el és csak lyukasat és szakadtat adva viaszta. Méltóságteljes magas kontyán csillogott a villanyfény.

Nem hederítettem a borbély kérdéseire. Lehúnytam a szemem és szempillám alól néztem az arcomat, mely olyan volt, mint a halotté. Ez szinte mániákus szokásom volt. Keresztbe tettem a kezemet a fehér lepedőn, hátrahajtottam a fejem, mintha forgácsvánkoson pihenne s nézegettem merev arcvonásaimat, hátrahajló homlokomat és lehúnytam szemem nyugalmát. Ilyenkor Ady-verseket mondogattam magamban: »Jaj be szép halott leszek, megszépül szatirarcom...« Megpróbáltam ilyenkor kibékülni a halál gondolatával és ez lassan sikerült is. Ezen a karácsonyi délutánon; azt hiszem, tökéletesen átéltem az elmúlás

Pesti Napló 1938. dec. 25.

271. sz. 43.

megnyugtató csendességét és megbecsülhetetlen értékét. Soha jobban, mint akkor, nem tetszett sovány, sáppadt, merev ábrázatom és kidagadó diónyi szemgolyóim nyugalma, tetszett a fejem érzéketlensége és kifejezéstelensége. Mit kell még elhagynom, hogy nyugodtan halhassak meg? Nem hiszek semmiben, civilizáció, pénz, föld, művészet... Mindez buborék, mely egy darabig szivárványosan lebegett előttem, aztán szétomlott. Anyám a földben, apám lélekben távolabb van tőlem, mint halott anyám, testvéreim a föld más szomorú földjén élnek, csak Böske van itt még, az is előbb-utóbb elszakad tőlem. A szerelem elmult. Gyermekeim is csak addig az enyém, amíg önálló gondolatai, ítéletei, örömei és bánatai nem lesznek, akkor ellenségemmé válik és én az övévé, mint ahogy ez mindig így volt. Lehet, hogy a fiam börtönbe juttat, maga írja alá a halálos ítéletemet, az is lehet, hogy ő lesz, aki felakaszt. Lehet, hogy hároméves korában elpusztul... Mindez lehet. Lehet, hogy semmi közünk nem lesz egymáshoz. Szellemem nyugodtan lebbenhet bele a nirvánába, nem lesz semmi, ami a földhöz kösse és kísértetjárásra kényszerítse.

Mire hazamentem, teljesen beesteledett.

Böske már meggyújtotta a lámpát s éppen elvégezte a karácsonyi takarítást is. Amennyire lehetett, kicsinosította a szobát, felfényesítette a parkettet, a függönyöket kimosta (vigyázni kellett, mert úgy szakadtak, mint a pókháló), terpentines ruhával megtisztogatta a vén bútorokat és az íróasztal könyvrakásait és papírszeleteit is iparkodott elfogadható rendbe kényszeríteni. Böske számára, mint minden asszony számára, a rend valami rettenetes pontosságú mértani ábravolt, nem pedig a dolgok szerves összekapcsolása. Így a szoba szinte újjászületett. Szegény Böske... Milyen nehezen mozgott s milyen fáradt volt. De még fel kellett vágdalnia az almáslepényt, melyet odakint sütött meg a háziasszony sütőjében

és csak azután láthatott hozzá, hogy magát is rendbe tegye. Mikor behozta a tepsiket, — a háziasszony tepsijét — a szoba egyszerre megtelt vanília és sült almaszaggal, a párolgó, forró sütemény megillatosította a terpentinszagtól és vén-ségtől dőhos bútorok tömegeit, átítatta a függönyöket és falakat, pillanat alatt barátságossá tette a levegőt s áhítatos hangulatot teremtett. Egyszerre beköszöntött a karácsony. Nem beszélt egyikünk sem, mind a ketten belemerültünk gondolatainkba. Bözsi a süteményt szeletelgette és rákosgatta egy nagy tányérra, én pedig elővettem azt a régi diákkori zsakettet, amelyet minden fáradozás ellenére sem tudtam a Kazár-utca nyakába sózni. A zsakett igen jó állapotban volt még, valamikor ebben mondtam el önképzőköri beszédeimet s jelentem meg a kisvárosi családok zsúrjain. Most tiszta fehérműt vettem elő a billenőajtájú szekrényből, két ingem közül a jobbikat s a másik nyakkendőmet, melyet egyik barátom felejtett egyszer nálam. Felöltöztem a tükör előtt s odaültem az asztalhoz. Nézegettem Bözsit, ahogy nagy áhítatosan bának a piros süteménnyel s a tepsi alján maradt morzákat eszegeti, ahogy az asszonyok szokták. Végre ott pompázott az asztalon az egész torony. Gőzölt és illatozott.

— Még valamit el kell intézni — mondta gyönyörködve s kiment a konyhába. Csakhamar fenyőgallyal jött vissza és odatette az asztalra, odaállította, mint szomorú és szerény szimbólumát a karácsonyfának.

— Nálunk most gyújtják meg odahaza a gyertyákat — mondtam, hogy megtörjem a csendet, amely szinte fejtogatott.

— Jövőre már a mi kis fiunk is örül a karácsonyfának!

S aztán Bözsi is felvette azt a régi kék bársonyruháját, mely már alig ment rá, hiszen lánykorából való volt, megfésülködött és megmosdott, friss szappanszaga volt és mosolygott.

A kályhában égett a tűz. S mi ültünk egymás mellett és néztük egymást. Én úgy éreztem, száz kilométerre vagyok innét. Menekültem a süteményes táltól, a fenyőgallytól és a terpentinszagtól, ünnepi bútorok közül, menekültem a zsakett terhétől, melynek fekete szárnyai komikusan és szomorúan vittek vissza bő vacsorák és csillogó horok közé, zongoraszoba és lányok parfümüllatába. Menekültem sajátmagamtól...

JULIANUS ELJUT MAGNA HUNGARIÁBA

1938. dec. 25. 193

Irta: Oláh György

Napok, sőt hetek óta egy kopott, le-
rongyolódott, szakállas alak kísért en-
gem. Csontigszáradt, mezítlábás, magas
barátforma férfi, amint a tiszántúli
szikes pusztáinkra emlékeztető fátlan
síkságon vánszorogva gyalogol kelet
felé, mindig kelet felé... A krími öböl
nyírfás ligetei már régen elmaradtak
mögüle, a Kubántól fölfelé terjedő ter-
mékenyebb alán vidékek is. Egyszer
csak a fű is elfogy lába alól, a szél-
pikkelyesen fodrozott finom fehér ho-
mokban gázol, vakító homokban, va-
kító ég alatt. Bogáncsféle giz-gaz, hit-
vány tamariszkuszbokrok, szakszaul-
bozótok élénkítik csupán ezt a végtelen
egyhangúságot. Ha víz csillan, pocso-
lyák tükre, kitárt karokkal szalad felé,
hogy széléhez boruljon, míg ki nem de-
rül, hogy ihatatlan, környékét hóként
lepi be a só, sem bogár, sem hal, sem
béka nem él meg benne. Még a szegé-
nyebb rétekhez szokott állat is elpusz-
tulna ebben a riasztóan tisztaegül siva-
tagban, csak ő nem.

Négyen indultak el tavaly Magyaror-
szágról nagy lovaskísérettel, még mikor
a Fekete-tenger partjait elhagyva beha-
toltak Anatóliába, akkor is együtt
voltak a négyen. Mikor már a „kápsá-
lás”, az imádkozva-koldulás sem hozott
alamizsnát a félkeresztény alánok kö-
zött, egy sárból és szalmából rakott
pusztai város szélén kiállottak az állati
hulladékkal tele vásártérre, hogy kette-
jük eladja a másik kettőt és a megma-
radók a nyert pénzen folytassák az utat
az őshaza, Magna Hungaria felé. De az
örmény meg mohamedán kereskedők
csak végigtapogatták őket, megvizsgál-
ták fogsorukat, mint a csikónak, nem
kelltek ezek a csonttá aszott, szomorú
emberi kísértetek senkinek sem. Akkor
kettőt visszaküldött a kis csapat veze-
tője, hiszen kettesben mégis csak köny-
nyebb a kéregetés. De közülük is vég-
romlásba jutott aztán egy, heteken át
lázakban hevert, nem tudtak tovább
menni. Sokszor úgy volt, már csak egy-
egy karaván pusztaszélén felbukkanó
déli bájja ébresztette fel elalvó életös-
zönüket. Legvégül a lázasbeteget hátára
vette a társa, napokon át úgy cipelte
botorkálva, mint a cigányasszony gyer-
mekét. Észre sem vette már hátán a
terhét, míg egyszer megszűnt teher
lenni, valahol a Káspi-tenger közelében
egy városban kiszendvedt... Most már
egyedül van. Ha valaki az otthoniak kö-
zül, Béla király híres új dominikánus
kolostorainak lakói közül meglátná, bi-
zonyára nem ismerne rá ebben az álom-
járó, mezítlábás, rongycafatoktól lobogó
koldusban, ebben az összeszáradt, tüzelő
szemű, tágult tekintetű emberi lényben
a híres, nagytudományú, pécsváradi Ju-
lianusra, aki Endre király urat és Ug-
rin kalocsai érseket is felkereste utazási
tervével és most Béla király megbízásá-
ból utazik. Már nem kell vesszővel osto-

rozni magát, már nem kell bőjtöket ki-
szabni magára, nem kell küzdeni a jól-
lakott test kísértéseivel. Mint szilkadt
szalma a tűzben, a test minden kíván-
sága, a kísértés minden ördöge kiégett,
elhamvadt benne. Hónapok óta nem volt
rendes emberi étel a szájában, hónapok
óta csak kőkemény, parázson égetett
köleslepényt rágcsált, madártojást vagy
nehézszaug száritott halat vett magá-
hoz. Legtöbbször fedelet sem lát, künn
alszik az éjszaka megfagyott földön, az
ürgék, a férgek szomszédtságában. Tes-
tének színe a földmélyről kiásott cse-
répleletek színe, ezt a csontokra rászá-
radt, ráncos, repedezett valamit már
egyáltalán nem lehet bőrnek nevezni.
Nem érzi teste súlyát, mégis szoltárokat
énekel, alig vánszorog és mégis, mintha
lebegne, boldog félálomban megy át a
Volgán, mert már biztosan tudja, hogy
itt van előtte az őshazába visszamaradt
testvérek országa, itt van előtte Magna
Hungaria, az az ősi föld, ahol maradt
boldog, tiszta testvértörzs, mely több
mint háromszáz esztendővel Erdélyben
leszakadt és visszatért az ősi legelőkre,
ahol Nyugat semmi szennyező erő meg-
próbáltatása nem éri.

*

Az új Kodolányi-regény főhősének,
az ősmagyarok felkutatására elindult
Julianus barátnak e csodálatos végső
erőfeszítése most irodalomtörténeti szim-
bolummá nő előttem. Egy egész iro-
dalmi nemzedék nagy törtéetésének és
erőfeszítéseinek jelképévé. Hiszen, amint
a népi sorból most kiemelkedő fiatal
parasztköltők, az Erdélyi Józsefek és
Sinka Istvánok, a Szabó Pál-féle pa-
rasztregényírók, velük együtt az egész
úgynevezett falukutató-irodalom szín-
magyar tehetségei hirdetik, ami körül
a Veres Péter-féle paraszt-intellektuelek
keresgélnek, éppen úgy, mint a régi frói
gárda mostanában Árpád-kori, honfog-
lalás-, Anjou- és tatárjárás-kori témákat
feldolgozó tagjai, ez tulajdonképpen
mind-mind Julianus barát erőfeszítése.
Az Országépítők, a Sárga Vihar, Nagy
Lajos regénye, a különböző törökkori
drámák a mai világtól messze elfor-
dulva ugyanazt keresgélnek végső értel-
mezésben, amit Göcsej, Ormánság,
Rábaköz, vagy a Viharsarok lázas ifjú
falukutatói. A felvidéki Prohásztkás
cserkészek, akik a legmaibb problé-
mákért rándultak ki a Garamvölgybe,
közben egy kicsit mind Julianusok, egy
kicsit mind az álomvilágban élő Magna
Hungaria felé törnek. Éppen úgy, mint
a zalai, vasi falukban fényképező és
méricskélő fiatal építészek, a Nászay
Miklósok, Tóth Kálmánok, Lehoczky
Györgyök, Szabó Lajosok, Rimanóczy
Gyulák, Antal Dezsők, vagy a Magyar
Képirok az ősi néprajzi elemek felé for-
dult ifjú szobrász- és festőtársasága.
Valamennyinek lelkében ott kísért vala-
hogy Magna Hungaria, ezer éven át so-

hasem keveredett, idegen hatásoktól nem illetett, tisztán, érintetlenül megmaradt ősi magyarság álma. Az a színében, faragásában, nyelvében még teljesen napkeleti magyarság, melyet Julianus kora Tartaros égignyúló tűzokádó hegyei mögött, kénköves lehelletű tavak, félszemű és féllábú szörnyetek országa mögött képzelt el népmesékbe illő boldog idillben, melyhez csak a kezeszség hiányzott.

*

Farkas Gyula egyetemi tanár barátunk az idén karácsonyra az 1867—1914 közötti korszak magyar irodalmát dolgozta fel a könyvpiacra és a háromszázoldalas kitérő kötetnek ezt a címet adta: „Az asszimiláció kora a magyar irodalomban”. Azt mondja e könyvben Farkas Gyula, a századforduló irodalmi életének négy vezéralakja és irányítója Kiss József, Ignótus, Rákosi Jenő és Herczeg Ferenc, mind asszimiláltak voltak, nem magyarajkú családból származtak, közülük kettő pláne a zsidóság legfrissebb elemeiből való volt. El kell ismernünk, hogy azok a színmagyar líri-

kusok és epikusok, akik e négy nagyság körül kialakult irodalmi légkörben felnőttek, Ady Endre, Kosztolányi, Móra Zsigmond, Juhász Gyula, Tóth Árpád, Babits és társai nagyobb, sokszínűbb, differenciáltabb, sűrítettebb kultúrájú, az idegélet mélységeit s az altudat káoszát jobban kifejező művészi teljesítményekkel álltak ki, mint a sokszor egészen falusiasan egyszerű Erdélyi József, vagy a jobbágyfájdalmakat puskinii mélabúval dalolható cselédköltő, Sinka István. Lehet, hogy Móra Zsigmond a történelmi regényekben is erőteljesebben, egyénibben rajzol meg egy-egy alakot s a köréje fonódó mesét is plasztikusabban, fordulatosabban pergeti, mint Kodolányi Julianusában és a Vas Fiainak két hatalmas kötetében. Amint egészen bizonyos, hogy a Szinyeiék után kinőtt festőnemzedék egész Csók Istvánig és Rippl-Rónalig bezárólag nagyobb, teljesebb eredményeket ért el a szín- és fényhatások ábrázolásában, mint a mi vergődő szegény képiró barátaink.

Paraszi igricek egyhúrú hegedűjén játszanak sokszor ők (itt nem Kodolányira gondolok) és én mégis merem állítani, hogy ezekben a kisebb, de tisztább ízű patakocskákban jobban megpillantom Magna Hungaria tükörlépét. Bármily csodálatos, bármily égő és idegtető, bármily önmagát művészeiben teljesen fölemészítő és nyugati narkotikumai közben is bármily forradalmian magyar is mindaz, amit Adyék a fajtájukról, a kultúráról, a humanizmusról, az Istennel és az elmúlt kor szólamáival való viaskodásairól dal'amokba szedtek, valami lidércnyomás ülte meg őket. Valami nagy belső meghasonlás, a közeli összeomlás recsegő-ropogó hangjai halatszanak fülünkbe, ha ma olvassuk őket. Haláltó Magyarország... légvirágok nyílnak benne... hiábavaló kakaoviadal, bohaverseny az, amit itt, ezen

a délkörön folytatunk. Elégünk saját lázadásainkban, csak az idegláz, csak a fogvacogató narkózis az egyetlen, ami még fölmelegít bennünket ezen a súlyos éggel betakart kis magyar glóbuson. Körülbelül ezek a gondolatok ismétlődnek náluk, ha a magyar sorskérdésekről van szó. Az örök magyar álmom, a minden salaktól, minden idegen hatástól mentes, mindenben önmagát teremtő Magna Hungaria álma e'halványul ebben a betegesen pesszimista, hasadt-hítű és önbizalmu légkörben.

*

Kodolányi János hétszázoldalas Julianusa talán egy egész nemzedék tájékozódását jelöli majd ki ebből a hasadt-öntudatu, mérgekkel és parfómökkel tele légkörből. Ma is emlékszem még, hogy ráült a mellemre az a nyomasztó ember- és életgyűlölet, mely ezelőtt jó másfél évtizeddel Kodolányi első könyvei egyikének, a „Kántor József megdicsőülése”-nek olvasásakor a regény alakjaiból és helyzeteiből áradt. Egy a világgal szervi okokból meghasonlott fiatal lélek pesszimizmusa, hogy szinte az író is meggyűlöltette velem. Nem is igen nyúltam Kodolányi-könyvhöz azóta, míg tavaly véletlenül nem akadt kezembe kétkötetes nagy korrajz, tatárjárás-korrajza, a Vas Fiai. Julianus nem megy oly megbüvölten az óshaza felé, ahogy én ezen a szélesen hőmpölygő csodálatos korrajzon végigjártam. A hétszáz évvel ezelőtti Magyarországot valóságosabban, világosabban, élesebben, meglepőbben, élethűbben tárja eléink Kodolányi, mint saját korát. Kodolányival úgy járunk-kelünk ebben a csodálatos, ózondús keleti magyar levőgömbben, hogy éppen csak nem vesszük fel a fényképezőgépet és nem fényképezük le egy-egy ijesztő közelségben megjelenő figurát. Beszélhet a műkritika amit akar, Kodolányi már ebben a két kötetben eljutott a mi kis szűk gyűlölködő világunkból Magna Hungariába. Hogy Julianusa aztán hétszáz oldalon szó szerint is odakészül s magával visz minket, az már csak ráadás. Hogy Julianus Krisztust és a szeszesség bűjtőlésből, önostorozásból támadó energiáit is segítségül hívja, míg oda eljut, az már csak kibővítése, színesítése ennek a csodálatos záródoklatnak, mely az asszimiláció korából egy teljesebb, tisztább, ózondúsabb magyar szellem korába vezet minket.

Uj Magyarország 1938.
dec. 25. 293. sz. 6.

Szirmai Károly irodalmi szemléje /Baldog Margit/	Jan.
Diplomások - a vízben. C.	Jan. 29.
Szekfü Gyula tanuvallomása	Jan.-febr.
Ormányság. C.	Febr.
Kisvárosok Finnországban. C.	Márc.
Ferdinándy Mihály: A lázadó Koppány mitozsa. C.	Márc.
Levél Finnországból. C.	Márc. 5.
A Szabadság "hőskora". C.	Márc.19.
Mükedvelők Finnországban. C.	Ápr,
Török hódoltságból - német gyarmatba... C.	Ápr.17.
A régi irás. Regény-részlet /Julián barát/	Máj.
A finn irredenta. C.	Jun.
Gályarabok. Regéby-részlet /Julián barát/	Jul-aug.
"A mi elnökünk valódi paraszt!" C.	Jul.31.
Baráti szivek Finnországban. C.	Aug. 7.
Parasztok a finn Nemzeti Színházban. C.	Aug.14.
Magyar népfőiskola - finn támogatással. C.	Aug.28.
Finnország titka. C.	Aug.28.
József Attiláról. C.	Szept.
A csodálatos Kalevala. C.	Szept.4.
Hogy ünnepel a finn diákszövetség. C.	Szept.4.
Levél Teleki Pál grófhoz finnországi utazása előtt. C.	Szept.11.
Nemzeti ébredés idegen módra. C.	Szept.18.
Holló Ernő: Kodolányi János. C.	Szept.22.
Az irástudók és a mozgalom. C.	Szept.25.
Levél egy németnyelvű barátomhoz. C.	Szept.29.
Julianus a királynál. Regény-részlet.	Okt.
A tüzhányó peremén. C.	Okt. 2.
Adjátok vissza az örömet! C.	Okt. 9.
"De küszöbre hajtja ebfejét a hűség..." C.	Okt.16.
Az egydüljáról C.	Okt.23.

"Egy jó karddal száz csatában..." C.	Okt.20.
Vivát Akadémia! C.	Nov.
Földindulás. Dráma-részlet.	Nov.
A rabszolgapavásáron. Regény-részlet.	Nov.1.
Magyar népiség, német "völkisch". C.	Nov.6.
Fodor József: "Julianus barát".	Nov.8.
A falusi intelligencia új hivatása színpadon. /Vidéki történet/	Nov.10.
Pálóczi Horváth György: K.J.: Julianus barát.	Nov.11.
Vidéki történet. C.	Nov.12.
P.J.: Vidéki történet.	Nov.13.
/H-ó/: Vidéki történet.	Nov.13.
Kárpáti Aurél: Vidéki történet.	Nov.13.
/Dö-r/: Vidéki történet.	Nov.13.
Pütkösti Andor: Vidéki történet.	Nov.13.
Révész Mihály: Vidéki történet.	Nov.13.
Esterházy nyolcszázötven holdja. C.	Nov.13.
Bethlen Margit grófnő színházi levele.	Nov.19.
Apponyi György: Esterházy nyolcszázötven holdja. U.	Nov.20.
Ünnep után. C.	Nov.20.
B.L.: Kodolányi a Nemzeti Színházban.	Nov.20.
Ebeczki György: Vidéki történet.	Nov.27.
Földindulás. Dráma-részlet.	Dec.
Finn tanya. C.	Dec.
Barcs Gábor: Julianus barát.	Dec.
Darvas József: K.J.: Julianus barát.	Dec.
Dénes Tibor: Julianus barát.	Dec.
Gyarmathy Zoltán: K.J.: Julianus barát.	Dec.
/László István/ -ó-n: Vidéki történet	Dec.
Rédey Tivadar: Vidéki történet.	Dec.
Schöpflin Aladár: Színházi bemutatók.	Dec.

Szira Béla: Színház.	Dec.
Az új Kassa. C.	Dec. 4.
Máriáss Imre: Julianus barát	Dec. 4.
Nagykarácsony éccakája. C.	Dec. 11.
Brjesztovszky Ede: Kelet felé. C.	Dec. 11.
Kállay Miklós: Új magyar szépirodalom. C.	Dec. 11.
Johannesburgi hírek. C.	Dec. 18.
Lovass Gyula: Julianus barát.	Dec. 15.
Vidéki történet. Dráma.	Dec. 22.
Karácsonyaim. C.	Dec. 25.
Szegények ünnepe. E.	Dec. 25.
Oláh György: Julianus eljut Magna Hungariába.	Dec. 25.

Öntudatlan kettősség jellemzi a kort, s ez természetes is. Két műveltségépítő tényező áll egymás mellett, néha talán egymással szemben is: egyik a *nép hagyományvilága*, mely őrzi a meséket, verseket, régi dolgokat, az ősök szellemi kincsét; a másik a *tanult emberek tudománya*, mely közvetíti a nép felé mindazt, mely az előhaladásra, fejlődésre szükséges. Pécsváradí viszonylatban: a nép és a klostrom e két tényező, egyetemesen: *a nép és az Egyház*.

Ez alkalommal a középkori magyar Egyház, különösképpen pedig a középkori magyar szerzetesség szerepét vizsgáljuk.*

Az Okor folyó partján, kerek, füves homokháton állott a kolostor, vaskos fekete téglafalaival, zömök templomával, alacsony, gúlához hasonló tetejű tornyával. A hatalmas kapu tágas udvarra nyílt s ezt az udvart mindenfelől körülvették a barátok lakásai, a konyha, az ólak, még az udvarról nyíló templom épülete. Keskeny ablakok néztek az udvarra ólomkeretes máriaüvegeikkel, könyöklők árkádos tornácai futottak körbe s minden ablak és ajtónyílás egyforma háromszög alakú csúcsban boltozódott. Roppant épület volt ez a klostrom, a barátok háza például emeletesre épült s majdnem olyan magas volt, mint a templom teteje. Faragott kőkút ékeskedett az udvar közepén s olyan tiszta és gondozott volt a gyepek, a gyümölcsfák olyan ápoltak és lombosak, az ablakok úgy ragyogtak a napfényben, a torony körül röpködő galambok úgy búgtak és turbékoltak, a barátok és szolgáladiak olyan csendesesen, illedelmesen s Istennek tetszően jártak-keltek, még az udvar sarkában békésen legelésző s puffadt oldalát lustán legyezgető csacsi is olyan ájtatos képpel báméskodott, mintha itt minden kő és minden emberi vagy állati lény folyton Jézus látogatását várta volna.

A kolostor körül óriási tölgyek és nyírfák sátrai borítottak árnyéket a letaposott tisztásra. Lovon, gyalog, szekéren, ladikon érkeztek a hívek mindenfelől. A ladikok szorosán egymáshoz vonszolva heverték az Okor partján, bennük szépen lefektetve az evezők és csákyák. A lovakat fákhoz meg dúcokhoz kötötték, fejükről levették a féket és egy öl szénát dobtak eléjük. A szekereket behúzták az árnyékre, a lovakat kifogták és a saroglyához kötötték. A kákicsiak szekereit rögtön meg lehetett különböztetni a többiektől, mert szépen faragott, cifrázott, könnyű alkotmányok voltak s a kerekeik sem olyan durva korongok.

Vejte, Fok, Cun, Csepely, Kőhirics, meg a többi drávamenti falu népe inkább ladikkal jött. Ők úgyszólván kizárólag halászatból, mégpedig nagy halászatból éltek s ez meglátszott széles, nehéz ladikjaikon és rövidnyelű, nagytollú evezőiken is. Ezekkel a szerszámokkal csak nehezen tudnak felhajózni a Feketevíz, meg az Okor sekélyes, náddal-sással benőtt, fülencsés, hináros vizén. Ritkán ültek lóra s ha szárazon kellett menniök, gyalog jártak, holmijukat összekötött átalvetőben a vállukon vitték. Hallgatag, lassú emberek voltak, a beszédjük még szelidebb és édesebb, mint a többi népe. Hidvég, Voisló, Gyúlvész, Páprád és Bessenci, meg Sámud, Azerjás népe szívesen ül lóra, hevesebb és

*A most következő szemelvény Kodolányi János „A vas fiai” c. történeti regényének első kötetéből való.

Erdélyi Iskola 1939. jan. 5-6. ^{32.} 396-409.

A bibliográfiában jelzett 1938. nov. 3-4. 12.
232-248. nincs meg az OKK-ban

bőbeszédűbb volt s nem is olyan magának való. A lányok, legények könnyen és hangosan nevettek s szívesen gúnyolták, ugratták, kapatták egymást.

A páprádiak, bessenciek, gyűlvésziek fiatalja el nem hagyta volna a kezében szorongatott, szépen összehajtogatott keszkenő mellől a legyezőalakú páprádlevelet, ezzel suhintott a lány a pajkos legényre, ezzel legyezte magát, ha melege volt, ezt emelte negédesen az arcához, ha kacsintott s ezt bocsátotta le alázatosan, ha komolyan beszélt.

A férfiak inkább a falvak kendői körül csoportosultak. Egy-egy idegen kende nagy tiszteleggel köszöntötte a másikat, családja és lova felől érdeklődött s megköszönte szépen az érdeklődést. A legények közül némelyek a szeretőjükkel érkeztek. Kisujjukat összeakasztva büszkén jelezték, hogy ma a kislány születésnapjára jöttek s mától kezdve egymás választottjai Isten és emberek előtt. Az ilyen jegyesleányok gonddal befont, hullámos hajában búzavirág kéklött, kásavirág sárgállott, vagy pipitér fehérlett. S a keszkenőjükbe fogva szívesen hordtak kicsattanó pipacsot, mintha kinyílt, szerelmes és bódító szívűket vinnék. Ezek a jegyesek leginkább csak kettesben járkáltak, halkán beszélgettek, a lány hol lesütötte a szemét, hol felvetette a legény arcára, a legény meg kihúzta magát, térdét megfeszítve lépkedett s iparkodott a lánynál egy fejjel magasabbnak látszani.

Hát az öregasszonyok? Ők tyúkról, kacsaról-libáról, halszáritásról, házépítésről, várandós asszonyokról és gyermekszülésekről, meg betegségekről beszélgettek. Csoportjaikból sűrűn lehetett hallani csodálkozó, álmélkodó, megdöbben, felháborodott vagy kíváncsi felkiáltásokat.

S mindnyájan ünneplő tisztában ragyogtak, a férfiak frissen mosott gatyában-ingben, gondosan félreacsapott süvegben, megtisztított hánscbocskorban vagy bőrcsizmában, kiporolt farkasbőrrel a vállukon, díszesen faragott hosszú baltanyélre támaszkodva, övükön ólommal és sárgarézzel díszített késtokkal, tűzkőtartó tukóval. A legények hetykén félvállra csapták a farkasbőrt, süvegük mellé virágcsokrot tűztek. A lányok ünnepi hátaskendőt kötöttek a hajfonatuk alá, hogy szépen szavonyázott és gyöngyézett ingüket el ne piszkolja. A bessencii, páprádi meg gyűlvészi kényes-büszke lányok himzett hátasa vetekedett a voislóiakéval. Derekukon ringott a vakító fehérre párolt pendely, kis kötényük libeggett-lobogott, amint egymásba karolva ütemesen ringatták a csipőjüket.

*

A kolostor falánál a kapugyám tövében bórzekés, bocskoros, ősz ember üldögélt. Dambura volt az öregember kezében, térdére támasztotta a hangszer kobakját s egy kis fadarabkával sebesen pengette a húrokat. Amint zenélni kezdett, többen odasomfordáltak a közelbe, különösen a fiatalok. Ott állt Szegyej fia Gál is a jegyesével, egy fehérvirágos, kis tömzsi, sötétszemű bessenci leánnyal. Kisujjukat önfelédten egymáséba kulcsolva, áhitattal hallgatták a damburát.

— Ez a nagyvátyi igric — súgta boldogan a leány Gálnak. — Ez igön-igön szépön pöngeti! Tán azér, mer világtalan szegén Vajka.

Az öreg damburás, bizony világtalan volt.

Mikor hallotta, hogy többen gyűltek köré, harsány, bőgő hangon elkiáltotta magát:

— A vásárnap öröme, egynapjára, hógassatok szent kerálunk, László énekét! Szépségös szent kerálunk dicsőségbe ül a Mönnyekben, az Atyánál, nem vala nála szöbb és hatalmasabb kerál!

S mikor a beszélgetés, csoszogás elcsendesült, áhíthatosan égnek emelte világtalan arcát, belévert a húrokba, balkeze ügyes ujjaival le- és felfutkosott a dambura nyakán, majd félig sirató-jajgató, félig szavaló hangon, messzehangzóan énekelni kezdett:

*Idvözlég, kögyelmes szent László kerál,
Magyerországnak ézös ótalmá,
Szent kerálok közt drágalátos gyöngy,
Csellagok között fényösségös csellag!*

Ezt úgy kurjantotta el, mintha nagy áhíthatában egyenesen a megboldogult király szellemét köszöntötte volna s a magas, napfényes egeből hallgatná őt László, kikönyökölve egy puha, ezüstös báránfyellegre.

*Szentháromságnak vagy te szolgája!
Jézus Krisztusnak nyomdoka-követe!
Te Eglyélöknek tiszta edénye,
Szűz Máriának választott vitéze!*

Most még a legtávolabb ülők és ácsorgók is elhallgattak s fejüket lehajtva, magukbamerülve, átadták lelküket annak a titokzatos borzongásnak, mely a damburás üvöltő-síró hangjában rézgett. A kis körben, a kapu mellett, ott állott Szegyej fia Gál és szorosabban fogta jegyese ujját, a bessenci kislány arcáról lefutott a vér s ijedt-csodálkozó izgalom pezsgett végig a gerincén. Gyöngy, a magaskéblű menyecske, ismét oly mélyet és édeset sóhajtott, mint amikor esti tűz mellett a vén Györke apá meséit hallgatták. Ócsöd méltósággal és tartózkodással hallgatta az éneket, Sas arca elkomorult. Távolabb a lányok-legények ajkáról lehullott a nevetés, a kézben szorongatott pipacsok és páprád-levelek lekonyultak, a fejek alázattal meghajoltak. Az öreg rabszolga ütemesen ingatta a fejét jobbra-balra és könnyei a szakállára peregtek. Még a vátyi nyilasok is tisztelettel hajtottak fejet, baltanyélre támaszkodtak s csizmájuk orrát nézegették. Köröskörül úgy terjedt a csend s úgy ült el a zsongás, ahogy hullámzó víz csendesedik el, mikor leszáll az alkonyat s a szél elcsitul. Felemelték fejüket az okos Jovak is. Csak a kolostor fölött szárnyaló fehér galambok csattogtak és turbékoltak, csak a vidám fecskék fecsegtek tovább csergedező hangon.

Az öreg damburás behúnyta vak szemét, derekát himbálta s fogatlan száját sötéten, szinte kétségbeesetten kítátva, rekedten ordított:

*Nekönk születél lengyel országban,
Mennyből adatál nagy csudaképpön!*

— Mejen szép! Mejen igön-igön szép! — sóhajtotta Gál mellett mintegy magának a kislány. — Ha én ejent mindön nap hallgathatnék.... El tunnám hallgatni éjjel-nappal.

Az énekes jajgató kacskaringókat művelt a hangjával s egyszerre két hürt is pengtetett,

*Mikoron méglen gyermekded vónál,
Kihozá Béla kerál jó Magyarországba,
Hogy dúcseködnél te két országban,
Magyerországban és Mennyországban....*

Jajgatott, dalolt és üvöltözött a nagyvátyi ígric. Hangjai nyomán sóhajok, boldog fohászok, gyönyörűséges izgalmak, égi képek, dicsfényben úszó szépségek támadtak.

*Te dúcseködél keráli széködben,
Képöd föntöttek az magos kőszálra,
Fénylik, mint Nap, sajog, mint arany,
Nem ölegőszik sönki terád nízni....
Te arcúl teljes, szép piros valál,
Tekéntetödben emböröknek kedves,
Beszédben ékös, karodban erős,
Lám, mindönt ejtesz, ki teveled küzdik.
Tagodban ékös, természetben díszös,
Válladtúl fogva mindönöknél magosb,
Csak a szépségöd kerálságra méltó,
Hogy szentkorona tégöd méltán illet.*

Néhányszor csak úgy magában pengette a damburát, játékos cifrákat kotort ki belőle, mély lélegzetet vett, erőt, áhitatot szívott magába. Fejét lehajtotta, meg-megint felemelte s hályogos, vaaszürke szemét kinyitva, az égre meredt. Vén arca fájdalmas gyönyörűségben úszott. Elragadtatásában oly nagyot kiáltott, hogy mindenki összerezzen.

*Testödben tiszta! Lelködben fényös!
Szüvedben bátor, miként vad oroslány!
Ezér neveztek Bátor Lászlónak,
Mikoron méglen ifjúdad valál!
Mert tégöd választá az szűz Mária,
Megdicsíte sok jó ajándékkal,
Hogy te őriznéd és őtalmaznád:
Neki ajánlád jó Magyarországot.*

*Fejedben köle az szentkorona,
Mebátoréta tégöd az Eglélök....
Kezdöd követni atyádnak életét,
Rózsákat szakgatál, koronádba fűzöd.*

*Dücsérjünk, magyarok, szent László kerált!
Bizon érdömlí, mi dicséretünket!
Dücsérjünk ütét, angyelök mondván,
Idvözlégy, kögyelmes szent László kerál!*

— Az Atyának és Fiúnak és Szentlélöknek nevében mast és mindörökkön örökké, ámen! — mondotta aztán s ölébe eresztve a damburát, csendesen imádkozni kezdett.

— Ámön! Ámön! Ámön! — zúgták mindenfelől az emberek.

Úgy bámulták az öreget, mint akit Isten különös jelekkel választott ki az emberek közül. Milyen a homloka, a szakálla, a haja.... Milyen ijesztő és megrendítő a vas tompa fényében úszó világtalan szeme. Hogy előnti arcát, egész alakját a szent révület, amikor énekel, milyen öntudatlanul futkosnak ujjai a dambura húrján, hogy felszál a hangja, milyen ijesztő és hatalmas! Benne izzik a szent király koronájának fénye, szűz Mária, lába alatt a Kígyó, rózsák és csillagok fonódnak benne koszorúba és fegyverek súlya zörög a rekedtségében! Úgy üvölt, mint az angyalok Isten trónja körül. Még a galambok is úgy keringenek körülötte énekmondás közben, mintha a Szentlélek küldte volna őket....

A toronyban meglódult a harang. Összeharangozták a népet. A tér kiürült, csak a lovak, szekerek maradtak ott, meg az a néhány tehénborjú, amit eladni hoztak. És egy unottan lézengő siheder, hogy a baromokra vigyázzon.

A templomban égtek a gyertyák. A nap átsütött a színes ablakon, szivárványt bocsátva a hűvös félhomályba. A padokban elhelyezkedett az áhítatos tömeg. Egyfelől az asszonynép, másfelől a férfiak, elől az öregek, hátul a fiatalok. Leghátrább, a bejáratnál, a kar tartóoszlopai alatt pedig a félénken meghúzódó rabszolgák kicsiny csapata. Bevonultak a barátok is, borotvált fejüket alázattal lehajtva lépdeltek s összekulcsolt kezükkel redősen összevonták a vérvörös kereszttel ékes fehér palástot. Mentek az oltár mellett kétoldalt húzódó könyöklőre. Másrészük meg a karba kapaszkodott, zörögve súlyos olvasóival. Odafele már taposta a kicsiny orgona fújtatóját egy szolga, az orgonáló fráter meg két könyökkel nyomkodta a csikorogva engedő billentyűket. Felsivított a síp s egyszerűen betöltötte az egész templomot. A nép leborult, némelyek szenvedélyes arcukat az oltár Mária-képeire emelték. Ott állott a Boldogasszony csodálatos színekben, köntöse égszínké, arca halvány, feje körül aranysugarak ragyogtak. Jobbjában liliomot tartott, balkarján a kisdéd Jézus ült, lábai alatt eltaposva fetrengett a Kígyó. A Boldogasszony alakját felhők vették körül, meg két nagyobb arkangyal állott kétfelől s feltartott kezével írást emelt a Szűz fölé. Az írást persze csak a papok tudták elolvasni, de azért mindenki értette, mit jelent: „Senth syz ki el vesud ez vylag nek byneth keneregi az bynesekh erte“.

Amint a nép helyet foglalt, össze-vissza, magas és mély, kiáltó és dűnnyögő hangon egyszerre köszöntötte a Boldogasszonyt. Úgy zúgtak, kavarogtak a gyermekteg köszöntések, mint mikor rég nem látott kedves ismerős vagy rokon elé fut a család s lelke egész ujjongásával kiáltja az üdvözlést. Gyermekes rajongják így körül anyjukat, asszonyok a testvérüket, ki messzi útról érkezett.

— Jónapot aggyon Isten, Bódogasszony anyánk! Jónapot kívánok, szépségös szent Szűz! Idvözlégý, jóságos Anyánk! Isten hozott, küsed Jézus!

Az ujjongó hangzavarból is messze kihallatszott Vajka, az igric elragadtatott kiáltása, amint leborulva s kezeit elnyujtva a köveken, reszkető, rekedt hangon szórta a láthatatlan kép elé legjobb kívánságait, szíve legtisztább óhajtását:

— Vájjék egészségötökre az éccakai nyugodalom, mast és mind-örökké, ámön!

De kijött a sekrestyéből Taddeusz atya, két minisztráló fráterével az oltár elé járult, térdet hajtott s felment az oltárhoz. Az orgonáló fráter erre teljes erejéből belekönyökölt a sipok billentyűibe s érces hangon énekelni kezdett.

A padokban leborulva, hőmezőnek látszott a sok-sok fehér ing, a lányok koszorús fejei pedig virágosan hajladoztak, mintha csoda folytán kivirult volna a hőmező. S a férfiak födetlen fejről leomlott a zsiros haj s lecsurgott a pad könyöklőjéről, mintha szentelt olajat öntöttek volna az égiek tiszteletére. S mikor Taddeusz atya hatalmas hangon recitálni kezdte a szent szöveget, mély meghatott, szinte kövült csend ereszkedett a templomra s a magas, vastag, barna falak zengve verték vissza a gárgyán harsonához hasonló szavait.

— Kirie eleiszooon! — üvöltötte a pap.

— Kriszte eleiszooon! — felelt neki a karból az orgonáló barát.

Késő délutánra kerültek haza az emberek. Ott töltötték az egész napot, táboroztak, tereferéltek a kolostor körül s a magukkal vitt elemózsiát ették. Délután még visszamentek a templomba litániára s jól megfürödve a lelki malasztban indultak haza. A csónakok körül vidám tolongás támadt, csereberélték a helyüket, összegabalyodtak s megtelvéen egy-egy ladik, sűrű köszöngetések után neki vágtak a víznek. A szerelmek még integettek egymásnak s hangos istenáldjonokat kiáltottak vissza a vízről. Ki erre, ki arra tűnt el a nád és sás útvesztőiben. Akik pedig lovon mentek, megszorították a hevedert, megrángatták lovuk üstökét, fohászkoztak egyet s fellódultak a nyeregbe. A szekerek is elindultak nagy nyikorgással és zörgéssel, miután a gazda megvizsgálta a kerékszöveget és a szerszámot. Csakhamar kiürült a tisztás, csak az eltaposott széna maradt ott. A kolostor kapuját betámasztották.

A klastromok és az egyházak körül alakul ki a középkori magyar élet. Nem ok nélkül mondá a szent király törvénykönyvében, hogy a papok mindenkinél többet dolgoznak, mivel kiki közületek csak a saját terhért hordja, ők pedig a magukét és mindenkiét külön-külön. A történelem beszél; a monostorok a mellett, hogy a vidék hitéletének gondozói, egyszersmind iskolafenntartó, papnevelő és tudósképző intézetek, kórházak, ingyenes vendégfogadók s egy-egy mintagazdaság központjai. A szerzetesek a hitre és mindenféle elemi ismeretekre oktatják a hozzájuk beadott gyermekeket, kolostori életre vágyó felnőtteket, kiképzik a szerzet papnövédekeit, másolják az egyházi és iskolai célra használt könyveket, tudománnyal foglalkoznak, beteget ápolnak és gyógyítanak, külföldi és hazai utasokat, zarándokokat élelemmel, szállással látnak el és lendületes gazdasági munkával terjesztik a földműves kultúrát. Miként a bencésekről írják: „Amióta csak fennáll a világ, az emberek egy osztálya sem szentelt a föld megművelésének kitartóbb és eredményesebb munkát; mindenütt, ahol ők megtelepedtek, elsők voltak, akik megadták és visszaadták a talaj termékenységét”. S aztán iparosok is voltak: molnárok, pékek, kovácsok, szabók, vargák, könyvkötők, harangöntők, orgonakészítők, festők, szobrászok, építészek; nemcsak a mezőgazdasági újításokat terjesztették, a parasztemberek tőlük tanulták a kézművességet is. A négyszögű bencés kolostor egyik oldalán magaslott

a kéttornyú egyház, a másik szárnyon a hálószobák, imaterem, étkező, konyha és egyéb helyiségek sorakoztak; majd a főépület körül az iskola-ház, a betegház, az idegenek szálláshelye, a műhelyek, a magtárak, az istállók, a baromfiudvar, a konyhakert s a gyógyfűveskert. Később a bencésekéhez hasonló életkeretet nyújt a ciszterciek monostora is. Szent Róbert fiai vadon erdőket s mocsaras területeket szállnak meg; az erdőt kiirtják, a mocsarat lecsapolják, kolostoruk körül mintagazdaságot teremtenek. Elrejtett völgyekben húzódnak meg, de a zord vadon csakhamar paradicsommá változik kezük munkája árán. Franciaország minden gazdasági értékét átültetik a magyar földre s a munkában versenyre kelnek a bencésekkel. Sajátos szervezetük már maga is nevelő értékű. Vannak kolostorban lakó felszentelt papjaik s kint a tanyákon a munkásfráterek; egyek azonban ételben, italban, ruházatban, munkában és ájtatosságban, csak a munkásfrátereknek kevesebbet kell imádkozniok, több eledelt kapnak, éjjeli nyugodalmuk zavartalanabb. A jobbágyot a világi földesúr igavonó baromnak tekintette, a ciszterci apát öleléssel és csókkal fogadta testvérévé és fiává, ha beállt munkásfráternek. S milyen felemelő, midőn ünnepek idején valamennyien együtt vannak a kolostorban. S az egyszerű munkástestvérek ott láthatták, hogy a rend nagyhírű tagjai — egykor dúsgazdag földesurak, harcos nemesek, püspökök, tudósok — épen úgy mosogatják az edényeket és foltozzák ruhájukat, mint a fráterek a majorban; vagy üdvözölhették munkaterületükön magát az apát urat, mikor időnként kiment a földekre aratni, kapálni, fát vágni, ökröt hajtani, mert a fölszentelt papok sem mentettek fel a munka alól.

Igy volt ez minden szerzetben, melyek az első századok folyamán magyar földön gyökeret vernek. De így van ez a káptalanok keblén is: a kolostorokhoz hasonlóan iskolákat tartanak fenn, tudományosan munkálkodnak, s ugyanakkor a szerzetesekkel versengenek a mezőgazdasági munka terén. A plébánosok ugyancsak, híveiknek nemcsak lelkét gondozzák, hanem tanácsadóik, tanítóik, orvosai, munkatársai is.

*

A kolostor egyébként szigorú fegyelemben élő közösség. Feje, az apát, teljes hatalommal rendelkezik, engedélye nélkül még az önként vállalt imádság és böjt sem ér semmit, mert esetleg dicsőségkeresés és hiúság lehet az alapja. A közösség összetartó ereje az engedelmisség és a szeretet, az imádság és a munka. Bizonyos időben kézimunkával, bizonyos órákban ájtatoskodással kell foglalkoznia mindenkinek. A kolostort lehetőleg úgy építik, hogy falain belül meglegyen minden szükséges dolog, így a víz, malom, sütőhely, kert; a szerzeteseknek tehát nem kell a kolostor falain kívül bolyonganiok, ha mesterségük után látnak. A kolostoron belül aztán mindnyájan egyenlők egymás között. A Regula értelmében „akár szolga, akár szabad, Krisztusban mindnyájan egyek vagyunk s egy Úr alatt vitézkedünk“.

A szerzetesség a szegénység, a tisztaság és engedelmisség iránytűjével az evangéliumi eszményt iparkodik megvalósítani. Az apát választás útján nyerte hivatalát, a kolostor többi tisztségét ő tölti be; a munkát ő osztja fel. Ő állapítja meg, ki dolgozzék a konyhán, a műhelyekben, a szántóföldön. Ő bünteti a vétkeket, ő veti ki a kolostorból a javíthatatlant. Ő a családfő, övé minden hatalom, de a felelősség

is az övé. Isten házának sáfára, ki minden dologról igazságosan és belátással rendelkezik, figyelemmel van a gyöngékre és betegekre, munkájukat mérsékli, ápolásukról gondoskodik. Szerzetestársai minden nehéz ügyükben hozzáfordulnak tanácsért és vigasztalásért. Így hatja át öröm és béke az egész szerzetescsaládot, ekként válnak a kolostorok a lelki béke és nyugalom váraivá. Így lesz tiszteltté még a legnyersebb törzsek előtt is a rend jelszava: Ora et labora, imádkozzál és dolgozzál

Ebbe az imádkozó és munkálkodó környezetbe kerül a fiatal pécsváradi Györk, az e dőkerülő Farkas fia, — hogy visszatérjünk a megszakított történethez. Előbb csak bejár a klastromba, később be is öltözik s végleg szakít régi gyermekes álmával, szerzetessé lesz. A klastromban Julianusnak nevezik s majdan ő lesz, ki útnak indul keletre, hol a mesék világában Fejérlő is él vala, hogy lássa élnek-e ott még magyarok, áll-e a krónikák Magna Hungáriája.

Élete erősen megváltozott. Eddig azt hitte, ismeri a klastromot s a barátok életét, de most látta mennyire más innen belülről, mint onnét, kívülről. Még nem is pitymallott, már talpon volt az egész klastrom. A fiatalabb fráterek, akik az őt fiúval a dormitóriumban aludtak, Jézus nevét hangosan dicsérve ugrottak ki ágyaikból. A kápolnában gyorsan összegyülekezett az egész klastrom reggeli ájtatosságra. Zúgó szóval harsant föl a zsoltosma. Ki vékonyabb, ki vastagabb hangon, teljes szívből, mély áhitattal adott hálát Istennek, hogy új napra virrasztotta, megóvta a kísértéstől. Erőt kért a mai nap föladatainak betöltéséhez. Mindnyájan a földre borulva imádkoztak, volt, akinek könny öntötte el az arcát. A nagy zúgásból csengőn vált ki a fiúk hangja.

Azután visszamentek a klastrom különböző részeibe, hogy a szükséges hajnali munkát elvégezzék. Amikor ez is megvolt, következett a mise. Majd megint kisorjáztak a kápolnából s a refektóriumba mentek reggelizni. A hetes fráterek behozták az ételt nagy, gőzölgő kondérokban, mindenki a helyére sietett, az apát pedig belefogott a hangos imádkozásba. Alig mondta ki az első szót, mindenki csatlakozott hozzá, a vékonyabb-vastagabb hangok ájtatos zúgása most a refektórium tágas boltíveit töltötte meg. Majd a fölolvasó barát lassan elhelyezkedett a pulpituson, kitette maga elé a hártakönyvet s egyhangú, lassú szóval olvasni kezdte valamelyik szent cselekedeteit, vagy a tanításokat, melyek arra a napra alkalmasok voltak. Közben mindenki némán ült, szemét óntányérjára függesztve s lassan törögetve a kenyeret. A hetes fráterek lábujjhegyen sűrögték az asztalok körül s öblös merőkanállal osztogatták a tejet.

Most következett azután a tulajdonképeni munka. A mivelőházban azok gyűltek össze, akik valamely közös munkán fáradoztak, például egy fiatal, keselyűképű barát éles hangon, melynek minden rezzenése messze hallatszott, egy könyvből olvasott fennhangon, négy másik barát pedig, magás írópolcok előtt ülve, szorgalmasan írt egy-egy üres hártýára. A nagy csendben nem hallatszott más, mint a tollak halk nyikorgása. Ezekből a könyvekből misekönyvek lettek.

Azok, akiknek el kellett indulniok a klastromon kívül, ilyenkor készültek föl az útra.

A csuhák javításával vagy varrásával foglalkozók elővették a

posztót és a varróeszközöket. Alacsony székekre ülve, békés csevegés közben dolgoztak. Volt, aki vidámságában psalmust énekelt.

A kolostor s a hozzátartozó több mint negyven falu, a szántóföldek, legelők, erdők, halásztanyák számtalan ügyét-baját a gvárdián cellájában ilyenkor intézték ő és segédei. Számadásokat vezettek, a befolyó javak jegyzékeit ellenőrizték, számontartottak halált és születést, hová, mikor kell menni temetni, keresztelni. Mert a falusi plébánosok nem győztek mindent maguk a Hegyhát rengetegeiben megbújt kis falvak és szállások között. Ott volt azután a levelezés a püspöki, érseki kuriával, a rend egyes fejedelmeivel, a külföldi atyákkal és rendházakkal. Bizony, a gvárdián elővehette bölcsességét s tudományát, hogy ennyi föladatnak pontosan megfeleljen. De hát volt is neki mit elővennie.

Kamrákban, konyhán ugyancsak nagy volt a vidám sürgés-forgás ilyenkor. A hetes fráterek a parasztszolgákkal együtt számbavették a község szükségleteit, elrakták a behordott ételneműt. A konyhán széles tűzhelyeken ropogott a tűz, az asztalokon halak tátogtak, húsok piroslottak, hagymák illatoztak, zsír meg vaj dagadozott. Vidám tere-fere töltötte be a füstös-kormos alacsony helyiséget, melynek mennyezete hatalmas kürtöbe nyílt. A hetes fráterek fölgyürt kámzsaujjal, kötél-övükbe kendőt dugva dolgoztak a tűz körül.

A ruhakamrában a ruhás barát tevékenykedett, kiválogatva a javításra szoruló köntösöket, kikeresve a szükséges, megfelelő újat, szigorúan megvizsgálva a csizmadia műveit.

A cellák elvonult, magános lakói ilyenkor ültek le, hogy napfénynél lassan tudós munkájukhoz. A térdeplőn hosszasan fohászkodva Isten segítségéért, fölültek magas székekre, kitergették hártályukat, gondosan megvizsgálták s megfaragták tollukat, meglötyögtették a kalamárist, a festékes tégelykéket, nyelvük hegyén próbálták ki a vékony ecseteket s munkához láttak.

A kertben Vaska, a kertész szorgoskodott ásójával, ollójával. És a virágok körül a szelid méhecskék kerültek-fordultak, hordták a mézet, virágport.

A fiúk meg Pelbárt fráter vezetésével hüvelyezgették az isteni tudomány kemény, csodálatos magvait.

Délebed, majd ismét ájtatosság, munka. Azután este mind összegyültek a kapitóliumházban, lobogó gyertyák mellett, hogy a fejedelem vezetésével nyilvános bűnvallást tartsanak. Itt azután megcsodálhatta Györk a véniákat, a vad őszinteséggel elrebegett vallomásokat, ki miben cselekedett társai ellen, a megrendült ajkakat, könnytől ázott szemeket, szégyentől piros arcokat és a gvárdián jóságát, szelidégét, csöndesen korholó szavait, kedves mosolyát. A vallomástétel után maga a fejedelem is leszállt székéről, nehézkesen földrevetette magát s köhögős, rekedt hangon ő is megvallotta, mit tett rosszul, mit mulasztott el, kérve a község bocsánatát.

Újra kápolna, új zsolozsmák, énekek. Hálaadás, segítségkérés az éjszakai kísértések ellen. Vacsora. A fölolvadó barát ismét kiteríti könyvét, közelebb állítja gyenge szeméhez a lobogó gyertyát, s éneklő hangon, lassan, szótagolva olvas.

Egyik nap olyan, mint a másik.

Az egész kolostor állandó munkától, énekszótól zeng. Az isteni kegyelem begyűjtött mézét messze kiárasztja a vidékre, hogy parasztot és vitézt, kovácsot és halászt, szőlőművest és kőfaragót, asszonyt és férfiút, gyermeket és vént megtartsa a vidám békesség, hasznos tevékenység, igazság és szeretet útján. Hogy a szomorú vigasztalást, a beteg orvost, a kételkedő egyenességet, a haragos engesztelődést, a reménytelen reményt leljen.

*

Szép és boldog napok voltak ezek. A világból semmi sem jutott be a kolostorba a magas falakon át, béke volt idebent s béke Julianus szívében. A kolostor: igazi s egyetlen otthon. Az a másik, a régi egészen elsüllyedt a múltban. Julianus nem tekintett emlékei mélyébe, előre nézett s vidám volt. Érezte, mint nőnek, duzzadnak erői, mint nyílnak meg számára évezredes latin és görög szövegek, hogy átadják mézüket s mint lesz egyre gazdagabb. Nagyszerű vitakozó volt, élvezte a gondolatok, érvek, ellenérvek, tételek s következtetések csillogó váltakozását, belehatolt minden részbe s szétfeszítette érveivel. Az éneklő kánonok — öregedő, pirosképű, izgatott, kövér, világi pap — a zene legmagasabb régióiba vezette őt, föltárta előtte a harmóniák és szimfóniák égi világát. Megtanult orgonálni, néha ő ült az orgona mellé a székesegyházban is, vékony, könnyű újjai alatt zengtek, zúgtak, harsogtak a sípok. A mindennapi testi munka oly édes volt, mint a játék, énekelve láttak hozzá. Öröm csiklandozott benne, érezve valamennyiük mozdulatának, szándékának s kedvének összhangzó ütemét. Az idő enyhülésével a kertben is munkához láttak. Bence bátya vezetésével a gárdián harsány parancsait hallgatva nyomták az ásót az elomló zsiros földbe, vetették el a konyhakerti veteményeket, palántákat, öntöztek, vakondtúrásokat forgattak ki, gázt égettek el, gyümölcsfákról letördelték a hernyófészkeket. Kábitó tavaszi szél zúgott a síkságon, az öreg rohanó felhők eltakarták, kitakarták a napot s a kertészházban kosarakban ültek a csirregők, mérges kotlók.

*

Már régen elmúltak a századok, amikor a klastromok jámbor lakói maguk szántottak, maguk vonszolták a betakarított terméssel rakott kocsikat, akár az ökrök, maguk vonultak fejszékkel az erdőségekbe, maguk ásták a csatornákat a mocsarakon át. Hiszen nem is bírtak volna azzal a sok földdel, legelővel, mocsárral, nyájjal, csordával és ménessel, ami a klastromhoz tartozott. Mindezt elvégezték a falvak lakói, beszől-gáltatva a maguk bő aratásának egy kis részét gabonából, szénából, halból, sajtból, prémből, fából. Hoztak bort, sört; mézet, csirkét, tojást és juhot, hoztak babot, lencsét és borsót, diót, mogyorót, málnát, gabonát, hoztak vásznat és posztót, hoztak fonott meg fakéregből készült kosarat, teknőt, csónakot, hordót és sajtárt, hoztak mindent, ami e nagy méhkas lakói számára szükséges lehetett. De volt azért testi munka is elegendő. Kivette belőle részét ifjú és öreg, erős és gyenge, még a gyermekek is megfogták a dolog végét s együtt szorgoskodtak a felnőtt férfiakkal.

Bent a klastromban az iskola, a vendégház, a kórház, a szegények és vénék menedékháza foglalta le sokuk idejét s erejét. Kívül pedig a klastrom nagy belső épületéhez, melyet magas fal kerített el a külvilág-

tól, — külső udvarok, meg a házi gazdaság épületei csatlakoztak. Voltak ott hosszú, tágas ólak lovak, szarvasmarhák, kecskék, juhok és disznók számára s ha nem kellett is a barátoknak legeltetniök, almolnokok és trágyát hordaniok, a felügyelet fárasztó volt. Maga a gárdiánkora hajnaltól késő estig járt-kelt egyik udvarból, egyik épületből a másikba s recsegő, éles, könyörtelen parancsai hol innen, hol onnan hangzottak messze a környékre. Lovászok, tehenesek, juhászok, kanászok ugrottak, ha meglátták zömök, alacsony alakját, amint kimérten, földet döngető lépésekkel feléjük tartott. A tágas, kormos konyhán négy-öt szakácsfráter is dolgozott a paraszatyafiak segítségével. Kemenében naponkint több száz kenyér pirult, nem szólván a köleslepények tömegéről. Zsongott, csattogott, dalolt a munka mindenfelé, az „ora et labora” parancsa szerint.

De mindezen kívül még nyergesek és szíjgyártók, kádárok, ácsok, csizmadiák és vargák, tímárok, ötvösök, képfaragók, kovácsok, kallósok házai csoportosultak a klastrom nagy méhkasa körül. Egész kis ország volt ez — s más klastromok körül más hasonló kis országok virultak a munka és imádság vidám békéjében.

Julianus többnyire együtt dolgozott Gerardussal. Együtt jártak a betegházba, szorgosan gondozták, mosták, kötözték a betegeket az orvos fráter társaságában. Rettentő betegségeket, szörnyű sebeket égre kiáltó nyomorúságot láttak itt. Az élet feneke volt ez, kínnal, jajgatással, búzzal, vérrel, gennyel, mocskokkal tele. De mindezt legyőzte az Istenbe vetett hit, a felebaráti szeretet, Jézus irgalma. Majd meg a vendégházban szorgoskodtak, ha rájuk került a sor, mint hetesekre. Az ország s a külföld minden tájáról megfordultak itt jövő-menő idegenek. Bábéli zagyaságban kerepelt a sokféle nyelv. Latinnal kevert olasz, illir, horvát, francia, a német többféle vegyülete hápogó karantániaitól abajgató svábig, kellemeteskedő normannig. Szólottak franciául. Karattyoltak tótul, csehül és lengyelül. Kemény kún meg bessenyő szavak keveredtek lágy oroszul. Az udvaron por és sár vegyült alomszalmával és szénával, akár a ki-besürög emberek szavai. Hátaslovak nyihogtak s rugdalták egymást cölöpökhöz kötve, lovászok szitkozódtak a világ minden nyelvén. Szekerek csikorogtak súlyos kerekeiken. Asszonyok sipóztak s kacagtak, gyermekek rohangáltak s ordítottak mindenfelé. Kereskedők tanakodtak a posztó áráról. Hetyke magyar legények legyeskedtek korán kivirult olasz lányok körül. Ukkont emlegették s Hizzel, Keremettel fenyegetőztek, öregek üldögéltek a kőlépcsőkön, melengetve fáradt tagjaikat a napfényben.

Milyen nagy és tarka a világ! Hányféle gondot teremtett Isten! Hányféle szándék hajtja őket, hányféle remény vonzza, hogy sohase nyugodjanak! — gondolta át sokszor Julianus, de gyakran gondolt arra is, hogy a folyók völgyében, a hegyek alján, puszták füves szigetein is várja a nép a frátert, ki Isten szavát hozza s az élet gyakorlati nehézségeiben kíséri. A klastromi élet csak előkészület, a tudomány forrása s a munkába ölt önmegtartózkodás iskolája. Minden szerzetes útra kész, eljön az idő, midőn az apát parancsára kilép otthonából, hogy az embereket otthonukban keresse fel*.

*) A most következő szemelvény is „A vas fiai” c. Kodolányi-regényből való.

Iréneusz fráter jó darabig ottmaradt a kúnok táborában. Minden este más sátorba ment aludni, kis körben hintegetve a krisztusi tanítás magvait. Míg a táborban tartózkodott, a kúnok nevetve bosszankodtak saját áldozatkészségükön, amellyel megvonták maguktól a bort és erjesztett savót s két nap még táplálékot sem vettek magukhoz. Iréneusz még napkeltekor együtt kelt a vendéglátóval, vidám áhítattal énekelt egy latin szenténeket, majd segített a sátor körüli dolgokban. Megkefélte-megvakarta a családfő lovait, megfejtte a teheneit, vaját köpült az asszonyokkal, szárított trágyát hordott nagy, öblös kosarakban tüzelőnek, hájjal kente be a borotválkozó fejét s vigyázva, könnyed kézzel leborotválta a kerek koponyákat, csak a három hagyományos csimbókot kimélve. Azután kiment a kaszálóra sarjút gyűjteni s ebben segített neki a számára is. Egy-egy boglyát láncsal körülkötve, hámfára fogtak s Fikusz az ökrökkel együtt megadással vontatta haza. Iréneusz nem tett különbséget férfi vagy női, vagy rabszolga-munka között, annál inkább, mert a férfiak úgyszólván semmit sem dolgoztak s minden a szegény asszonyok nyakára szakadt. A kúnok nevelték a frátert, az asszonyok azonban rajongtak érte. Messzezengett a jókedvű dal és nevetés a mezőn. S amikor az asszony nép eldalolt egy szerelmes nótát a folyóról, a csillagokról és a halott kedvesről, ő rázendített valami egyházi énekre s taníttatta rá őket. Éjszakánként, amikor lement a folyópartra s a vízmosta kövön üldögélt, bizonyára azon töprengött, hogy lehetne énekelni a latin himnuszokat kún nyelven, hogy az ő kedves, szilaj báránykái megérthessék s megtanulják.

— *Ave Mária, gyaningni, jaruti ata nuri!* — zengett végig a mezőkön, réteken és erdőszéleken a fráter érces, vidám hangja, s az asszony nép, meg a szerteszt lézengő gyermekek felkapták s tovább zengték. S a csordát, ménest itatásra terelő lovasok megálltak s hallgatták a különös értelmű szavakat. „Bolond” — mondták tisztelettel s csendesebb ügetésre fogták a lovukat, hogy végig meghallgathassák a furcsa fráter énekét.

De nemcsak a munkához értett a fráter, hanem a gyógyításhoz is. Belenézett a fájóstorkú gyermekek szájába, megtapogatta a homlokukat, hasacskájukat s egyiknek ilyen, másiknak amolyan füvet főzött. A gyermekek nem féltek tőle, mint a kámoktól vagy szakácsoktól. Mert Iréneusz csendesen imádkozott fölöttük, keresztet vetett rájuk, azután az ölébe vette őket és beszélt az *Ucsmak*-ról, ahol angyalok repdesnek zengő szárnyakkal, nagy szikrázó fényességben ül az Isten és szeretettel mosolyog az ilyen kis gyermekekre, mint amilyenek ők. A vakító isteni trónus körül pedig ott énekelnek a megholtak lelkei, meg a világ minden állatai, az oroszlánok, tigrisek, farkasok és békák együtt játszadoznak az Atya lábainál a bárányokkal, kecskeollókkal, csacsikkal, és kismacskákkal, még az egér is táncol örömeiben. A madarak tolla pedig úgy ragyog, mint a rubint és a smaragd, s úgy énekelnek, mint az aranycsengettűk. De beszélt nekik a *Tamúz*-ról is, a tűz földalatti országáról, a lólábú, kecskefarkú, szarvas ördögökről, a gonoszok katalanairól, ahová a csalók, hazugok, gyilkosok, sanyargatók kerülnek. A gyermekek tátott szájjal itták ezeket a meséket, a kis beteg elfelejtette lázát és fájdalmait, az egészségesek meg ott ültek a fráter lábainál a földön s erőszakkal sem lehetett volna őket elhurcolni. Míg a beteg

szép csendesen elaludt s Iréneusz letette őt a puha medvebőrre. Fűvei és porrátört orvosságmagvai pedig túltettek az orosemberek és javasasszonyok tudományán, meséi az ő titkolt értelmű s keremetekkel cimboráló szavaik erején.

Azonban leginkább azt csodálták, hogy a barát le tudja festeni a túlvilági országok lakóit. Délutánonként előszedte a hártýatekerceket s a hosszú madzagra fellűzött festékes tégelyeket. A hártýából kis darabkákat metszett, a tégelyeket kirakta maga körül a földre s térdére fektetett pajzson rajzolta, írta Szűz Mária, Jézus, az apostolok képét. Ecsetje nyomán halvány áhitatos arcok keltek életre, tüzes kék és piros palástban pompáztak az égi alakok, fejük körül aranyos sugárással, kezükben liliummal, könyvvel vagy pásztorbottal. Ahogy ott űlt a barát az árnyékon s elmerűlt munkájába, körülötte pissenés sem hallatszott. Hátamögött szorongva bámulták nemcsak az asszonyok és gyermekek, hanem a férfiak is. A bolond barát csodát művelt. Hiszen tudtak festeni a kúnok is, szépen kicifrázták a sátorban gűggoló isteneket, a halottjuk sírjára letűzött kopjáfát, de ennél aztán nem is mentek többre. Emberről, állatról már nem írtak képeket. Az meg különösen távol volt tőlük, hogy a szellemeket, akikkel az orosemberek révűletűkben érintkeztek, vagy akikkel néha az erdűszélen, víz mellett találkoztak, ábrázolják. Vándorlásaik során láttak templomokat, amelyekben hatalmas képek bámultak le rájuk, de ezeket úgy vették, mintha mindig lettek volna, mintha hozzátartoztak volna a világg sokféle jelenséggéhez. Maguktól támadtak s mindig lesznek.

A barát azonban hol magábamerűlve, hol vidáman csevegve a szeműk láttára elevenítette meg a szentek és keresztény istenek képét, ide egy fekete vonalat húzott, oda egy zűld foltot kent, amoda meg kéket s egyszer csak élet szállott a kis hártýadarabra, a túlvilági alak szeme kinyűlt, ajkát szelid mosolyra vontá, keze igazi kéz, haja, szakállá igazi haj és szakáll lett. Szinte megszólalt. Minthogy a barát kedves és jószágos volt, senkinek kárát nem akarta, nem szűtkozódott, nem rabolt és nem ölt, sőt még a szamarával is úgy beszélgetett, mintha ember lett volna, megértették, hogy nem az őrdűg segítségével működik, hanem azokéval, akiket lefest. Úgy kellett lennie, hogy Iréneusz, mint az orosemberek, révűletbe esik, csak a révűlet nem látszik rajta. Nem zuhan a földre, nem hunyja be a szemét s nem dadog érthetetlen és titkos szavakat. Iréneusz révűlete valami könnyű és vidám állapot volt, lelke mélyén társalkodott a szentekkel s azok sűgták meg neki, milyen szűnt használjon. Azok vezették ujjait. Iréneuszban a keresztény istenek nyilván végkép legyűzték Ukkont és Tengrit, az őrdűgűket és rontó keremeteket. A képek tehát, melyeket hártýára vetett, csakugyan bűvűs, földűntűli erűt sugárázó tárgyak, jó űket ruha alatt viselni vagy a sátor mélyében a fából faragott kis istenszoborhoz támasztva tisztelni. Az asszonyok tudták, hogy szűz Mária képe használ a szűletésnél, mindenféle betegséggét meggyűgyít, a lányok szerelmi bájolásra használták, hogy kedvesűk szívét magukhoz bűvűljék, a gyermekek pedig szűntűl hitték, hogy a kis Jézus kézenfogva vezeti űket. A férfiak sorra megértették vele nyűlaik és kopjájuk hegyét, hogy bűzűosan bevágodjanak a célba.

Ezért a képecskéknek nagy volt a keletűjük. Szűnt a barát kezéből tépték ki űket. Amilyen áhitatos csendben szeműlétték a festegetést,

olyan dühös zsvajjal ragadták ki egymás kezéből a kész remeket. Az asszonyok egymás hajába is beleragaszkodtak volna, ha a barát meg nem igéri, hogy mindenkinek ad, csak legyenek türelemmel.

— Ti gyalázatosak! — kiabálta tettetett szigorral. — Ti bides kipcák ebek! Marjátok egymás Misziha miatta. Hát nem gondoljátok, hogy minden ereje vész el képecskéknek, ha ti marjátok, tépjétek miatta?

A tábor élete pedig folyt, ahogy azelőtt ezer meg ezer évvel is folyt már. A lovak, szarvasjóságok, bárányok és tevék békésen legelgettek a messzeterülő síkságon, a pásztorok terelgették őket az erdőség és a síkság között, az asszonyok és rabszolgák betekarították a sarjút télire, csépezték a kölest, szárították a húst, zurbolták a kumiszt, mosták a ruhát a vízparton. A férfiak meg, ha nem csatangoltak lóháton a nyájak, csordák és ménesek körül, s ha nem mentek az erdőre vadat, madarat fogni, ott ácsorogtak a kovács sátra előtt s bámulták a nyilak edzését, a zablák és kengyelvasak kalapálását, a kopjahegyek izzását és a fujtatótömlővel bajlódó inek sürgésforgását. Vagy heverték a sátor előtt a szeliden melengető őszi napon, kortyolgatták a kumiszt és szótlanul bámultak a messzeségbe, a felhők vonulásán ábrándozva. Az erdő már sáfránysárga, bíborvörös és rozsdabarna színben lángolt, a szellő száraz levelekkel játszott, az ég világoskék volt és a felhők gyöngyszínűek, a lekaszált rét sárgásan tárult fel, megnyílt s az egész táj tágasabb lett, nyiladozott, széledezett. Békanyál úszott a csendes levegőben, a napfény olyan volt, mint a régi bor s a halak is részegen szökdeltek ki a vízből, hogy egy-egy kortyot igyanak belőle. Mindezt napról napra el tudták nézni az atyafiak, keresztbetett lábbal ülve sátruk előtt, vagy hanyatt fekvé a fűben.

Csak este élénkültek meg egy kisé, amikor szokásos tereferéikre összegyűltek egy-egy tűz körül. Korán esteledett és a Duna felől hideg szél áramlott, magával hömpölyögtetve a fonnyadó erdők, mezők s a párolgó víz nehéz illatát. S mint láthatatlan hegedőstündérek, körükörül szorgalmásan zenéltek az őszikék. Csertán nemzetsége ilyenkor vadul veszekedett a világ folyásán, vagy lehajtott fejvel hallgatta a barát korholó szavait.

Hosszú időbe tellett, nagy munkát igényelt, míg a kereszténység befogadására alkalmas lelkiület kialakult. De a királyok s munkatársaik, Istennek szolgálói, fáradhatatlanok voltak s a Gondviselésben bizakodók. Szent István adta a fölülmulthatatlan példát, az eredményes erőfeszítésre a buzdítást. A királyi palotában — írja Intelmeiben — a vallás után második helyen az Egyház álljon, melynek magvát elsőben a mi fejünk, Krisztus hinté; a királyi méltóság a harmadik helyet a főpapoknak adja, akik nélkül nem állhatnak fenn a királyok és országok, mert őket rendelte Isten az emberi nemnek őrizőkül. Az első paunonhalmi apát, Anasztáz, s Pécsvárad térítő munkájának beindítója, Ascherik, előkészítette a termő televényt, buzgóságuk jelei, a már Szent István idejében megszervezett tíz egyházmegye századokra jelezte az irányt. A „kereszténység zsenge palántája“ hamarost terebélyes fává növekedik. A régi pogányhit tüze kialvóban, elkeseredett makacs hívei, számban megfogyatkozott bús magyar pásztorok, a hegyek ölen, erdők sűrűjében, barlangok mélyén, puszták sívár homokján szent fáik, áldó kútjaik, ügkövek mellett még évtizedek múltán is áldoznak istenüknek és a varázshatalmú szellemeknek, de az új hittel szembeállni már nincs erejük. Közel az idő: az Egyház s a királyi hatalom ügyet sem vet rájuk; eltévélyedésükért Szent László korában már egészen enyhe büntetéssel lakolnak.

1939. jan. 25

MAGNA HUNGARIA KAPUJÁBAN

RÉSZLET A „JULIANUS BARÁT“-ból

Írta KODOLÁNYI JÁNOS

Egyenest a vásártérre tartott. A Nap már jól fölemelkedett. Mindenfelől taligák, szekerek nyikorogtak elő, lovasok verték a port, zsvaj, rikácsolás, veszekedés zsongása töltötte be a nagy kopasz térséget. Prémek heverték hatalmas halomban, kölesdombok körül ugráltak a szemtelen verebek a gyékényen, amott hosszú fenyőrönköket dobáltak le, máshol rabszolgák ácsorogtak vagy üldögéltek egykedvűen várva a vevőt. Eladó lovakat juttattak, tevékről rakták le a posztógöngyölegeket, cserzett bőrt. Bulgár, arab, kún meg más, ismeretlen szavak kavarogtak. Csak magyar szó nem csendült sehol ebben a zürzavarban.

Julianus végigkéregette a kalmárokat s kapott is egy darab köleslepényt, meg szárított halat. Leült a szeráj bejáratánál a földre s lassan eszegetni kezdett.

Aztán bement a szeráj udvarába s ivott a vödörből.

Később a kapukat látogatta sorba, gyors lábbal iparkodván egyikről a másikhoz. Ácsorgott, lebzsel, várt, hallgatódzott és figyelt. Hiába.

Délután megint a vásártéren ödöngött s most már fásultan figyelte a kavargást. Elhatározta, hogy másnap hajnalban nekivág a világnak, elindul Észak felé. Majd csak odatalál Isten segéd-mével.

Amikor a műezzin kürtje megszólalt a fatoronyban s rázendített az elnyujtott énekre: „La illah il Allah...“, Julianus a szeráj felé tartott. Gondolta, hátha talál egy sarkot, ahol békén meghúzsatja magát. Talán enni is ad valamelyik jószívű utasember.

Ahogy befelé ballagott a kapun, egy férfi meg egy fehér vászonruhás, alacsony, kövérkés asszony jött vele szemközt. A férfit két-három lépéssel előrébb lépkedett lábszárára kötött szürke vászongatyában, bocskorban, vállán far-

kasbőrrel. Fején félrekapott süveg volt. Hosszú bajusza lecsüngött, barna szakáll a mellére göndörödött. Hátra-látra szólt a mögötte iparkodó menyecskének, aki szaporán jártatta a száját. Begyes, ürge asszony volt, egészen fiatal, kerek barna képén egészségesen virult a jókedv. Fején lelógó vászonkendő volt. Fehér volt tetőtől talpig, még a lábán is fehér vászonbocskor világított a fekete porban.

Mikor Julianus elhaladt mellettük, megálltak s végignézték. Julianus hozzá szokott már, hogy megbámulják szakadozott, piszkos gúnyáját, egészen megfeketedett bocskorát, hosszú haját és kócos szakállát. Különösen a szakállát, mely annyira gondozatlan volt, hogy itt, a „szakállak tartományában“, mint Gerhardus mondta, méltán kellett fölűnést. Ime, egy ember, aki annyira alávaló, hogy nem tiszteli a saját szakállát sem. Megálltak, majd az asszony szaporán kérdezett tőle valamit. És gyermekesen nevetett.

Julianus megrázta a fejét. Kúnul mondta:

— Nem értelek, édes lányom.

Erre meg az asszony rázta a fejét s még jobban nevetett. A férfi rászólt, nyilván hívta:

— Ó. Iseten! — kiáltotta az asszony gyermekesen.

Julianus elsápadt. Megállt a szíve vereése. Nem, nem lehet igaz. Rosszúl halott. Gyakran hallott ilyen szavakat, meluek mintha magyar szavakhoz hasonlitanának. A nyelvek játéka ez. Bizonyosan vannak a bolgár nyelvben is efféle szavak. De érezte, nem tévedett. Ez a halk, türelmetlen fölkiáltás csak magyar szó lehetett.

— Tám... tám... magyeri vagy?
— dadogta s rámeredt az asszonyra, mintha meg akarná enni.

Pánsztoriú 1939. jan., 1. n.

A MAGYAR TÖRTÉNETI REGÉNYÍRÁS ESEMÉNYE

Írta SZABÓ ISTVÁN

KODOLÁNYI „JULIANUS BARÁT”-JA

Sokan és sokszor vitatták éppen itt, Erdélyben és néha igen meggyőző erővel azt, hogy az íróknak a történelmi regény iránt megnyilvánuló és egyre növekvő vonzódása az írói tudat és felelősség csökkenésével jár, s a történelmi regény majd hogy egyet nem jelent az író kifogásolható kényelemszeretével, s az állásfoglaláshoz szükséges bátorság hiányával. Ennek a tételnek cáfolatára, s vele kapcsolatban egy régi és nyilvánvaló igazságra való visszatérésre — úgy érezzük — kiválóbb alkalmunk a Kodolányi-regény megjelenésénél a közelmúltban nem volt. Mert mit jelent egy adott pillanatban az író felelőssége, amit természetesen tárgyias módon csakis műve által megszabott határokon belül és az irodalom-esztétika és bírálat általános eszközeivel mérhetünk meg? Azt, hogy témájának, a történelmi élet egy szegmensének, keretein belül úgy suhogtatja meg a *költői igazságszolgáltatás* pallósát alakjainak feje felett, s művészi megjelenítésének eszközei útján úgy ítél, hogy az a multa vonatkozólag, a jelenben és mindörökkön érvényes és igaz marad, mert belső emberiségünk lényegileg a távoli időknél át is változatlan álladékaival rokon. Minden azon mulik a történelmi regény esetében, hogy milyen egyéni hajlam készítette az írókat a történelem felé, s az egyszer megpillantott és észrevett „anyagot” hogyan sikerült egyéniségéhez rokonítania, s műfaján, modorán, stílusán keresztül megtalálta-e a művészi igazság művészileg egyetlen és felelhetőleg kifejezését, az esetről esetre annyit boncolt „hogyan”?

A *vas fiai* és *Boldog Margit* című regényei után a nagyszabású *Julianus barát*-ban, a XIII. század nagy magyar hőségének, az Ázsiában maradt magyarság első kutatójának lenyűgözően pom-

pás, méreteiben is hatalmas életregényében teljesítette ki Kodolányi e század körképét, mely anyagának enciklopédikus gazdagságával *egy nép multjának irodalmi eszközökkel való feltámasztására valóban maradandó példát nyújtott.*

Maga a „száraz történelmi tény” már páratlan kilátásokkal kecsegtet: a XIII. század derekán innen Farkas fia, Györk elindul Zengőről, hogy a váradi, pécsi, fejevári klostromon, s a bonóniai Univerzitéson át Damonkos atya „szörzésének” parancsa szerint betegségen és nyomoron átvészelve megkeresse és megtalálja a magyarok ázsiai őshazáját. Julianus barát utazásának hétszáz éves évfordulóját az elmúlt évben ülték meg, s szobrot is emeltek emlékének, Kodolányi könyve pedig most a hetedik század végén *eszméileg is tanúsítja, hogy Julianus alakja, élete és utazása az új-hazai felkeresztényen magyarság s az ázsiai pogány-magyarság soha meg nem valósult szintézisének jelképévé lépett elő.*

Györk Zengőn született, apja Farkas, a váradi klostrom erdőkerülője volt, s a kötelességtudó, mogorva és hideg férfi hajlékában édesanyja helyett — akit nem is ismert — mostohaanyja, Hajnal, jelentette az otthont. De a gyermeki érzékiségtől duzzadó virgocok évek felett a kiszemelt és leendő asszony, *Cseperke*, s *Majs apó*, az öreg legendatudó és gyógyító varázsfüvekkel foglalatatoskodó táltos a vezető csillag. Majs meséi a *Fejérlőfiáról* oltják bele a vágyat, hogy a Vasgyúrót, Fanyüöt és Kúmorzsolót legyőzve, mint hajdan Fehérlőfia, keletnek induljon. A későbbi Julianus életében az első törés ott áll be, amikor betűre fogják a klostromban, s a nagyságos és imádságos képek között, a Szűzanya kés palástjának oltalma alatt megindul benne lassan, tétova lépésekkel, de szilárd talajon a küldetés, az elhivatottság érzése-

Írta István 1939. ján., 1. sz.

nek kiérési folyamata, s „szakít“ Cseperkével, a közös és közönséges boldogság álmával, s a húsból való szív első megkísértésének leküzdése után már fitymálva mondja el róla, még gyermekésszel, de a férfi-elhatározás erejével: „Ő csak az erdőn akarna lönni velem, a kis házban. És hogy ott legyen nekünk Cseperkénk, Györkink, Vajkánk, Oporunk, s még azkik születnek.“ A betűvetés váradi klostromban töltött kezdőévei, a latin, görög és bessenyő-elemek elsajátítása után két nagy új élmény gazdagítja az eszme és misszió irányában erősödő, férfiasodó Julianus lelkét: a *Gesta Hungarorum*nak az ázsiai őshazára vonatkozó adatai, („...küldenék hozzájuk küetöket, s magyeriak nagy örömmel fogadják őket...“), Magna Hungaria felkutatásának első ötlete, s a fejérvári klostrom után következő esztendő a bonóniai Univerzításon. *Paulus, Julianus, Gerhardus* és *Desiderius* frátereknek a testvéri közössége és élete Giovanni della Torre olasz kőfaragómester házában nemcsak lélektani szempontból páratlan szépségű része a könyvnek, de egyben a legderűsebb, olasz ég alatti hangulatot leheli. Itt terhesül meg a nem-sokára Ázsiába induló fráterek lelke a *Poverello* és *Domenico* csodáival. Paulus elhatározza, hogy domokosrendi szerzetet alapít Magyarországon, megtéríti a kúnokat és bessenyőket, s Julianusban is megéri a gyermekkori álma megvalósítására a végső elhatározás: a király és az érsek segítségével szervezi meg útját, s lelki testvérei közül választja ki kísérőit. Érzi: most már valóban elérkezett az ideje, hogy a Magna Hungariában maradt magyarokat megtérítsék, s hazavezéreljék, mint eltévedt juhokat a nyájba. Ezt a nagy munkát pedig csak ő, Julianus viheti végbe. Valóságos lázálmodat él át Julianus. Megjelenik előtte a kékpálmástos vezérlőangyal és sugallata nyomán felismeri, hogy azonnal Esztrigánba kell mennie, hogy térdreborulva győzze meg a királyt a gondolat nagyságáról, tárja fel előtte, hogy a Szentföldről eredmény nélkül tért haza, tehát kötelessége elősegíteni az Evangélium kapujának megnyitását távoli vérei

előtt. És tépelődik magában: nem volna-e célravezetőbb, ha Dominicus parancsa szerint mégis egyedül, bot és tansznya nélkül indulna útjára?

Évek mulnak el, amikor a királyi és érseki segítségben csalódott Julianus Paulusszal, Desideriusszal és Gerhardusszal elindul az őshaza felé. Útjuk a Julianus tervével kísérletező Ottó fráter, a Gesta Maior és Gottfried Viterbiensis krónikájának útmutatása nyomán Konstantinápolyon, Matrikán, és az alánok földjén át vezet Torgikánig, ahonnan a szent engedelmesség nevében Julianus Paulust és Desideriust visszarendeli, maga pedig Gerhardusszal folytatja útját, hogy temérdek szenvedés és társának elvesztése után az ázsiai magyarok otthonának, az „élgigérő nagy högyeknek“ kapujában meghallja a hazuról fülében csengő dalt: „...Sűrű a lovam sörénye...“

A XIII. század körképét festő trilógia befejező részében, a Julianus barátban igazolódik az, amit előljáróban a történelmi regény modern értelmezéséről mondtunk. Kodolányinak e század félkeresztény, félpogány magyar világáról és életéről mondott költői ítélete és felmentvénye mély tanúságot rejt magában, s egyben a csak kivételes, lángoló lelkekben élt európai és ázsiai ómagyar és rokon törzsek soha meg nem valósult szolidaritása eszméjének emel méltó emléket. Itt azonban nemcsak magyar eszméről, az őshaza feltalálásáról, az ázsiai magyarok keresztyénségre térítéséről és az újhazába való vezérlésének nagyszerű missziós gondolatáról, s ennek a magyar történelmi élet egyik lángoló lelkében való megfogadásáról, csirázásáról, s az alázatosság, engedelmesség és mérhetetlen szenvedések fáján való elkésett gyümölcsözéséről van szó, de a Juliánus barát ugyanakkor *világtávlatot mutat fel, s a magyarság európai küldetésének szerepének művészi és tárgyias bizonyítékát is szolgáltatja*. A Kodolányi-trilógia befejező része „A vas fiai“-val és a „Boldog Margit“-tal szemben csak nvert a kor- és emberábrázolásban és elhihető erőben egyaránt. Természetes közvetlenséggel ábrázolja a magyar és keresztyén középkort, s hármasszelekmény-síkja,

7

a magyar, európai és ázsiai, hamisítatlan eredetiséggel, „levegővel“ tölti meg a pontos, arányos szerkezetbe foglalt hatalmas anyagot. A történelmi adatok hű meglelkesítésén kívül a történelmi élet utánképzése mély hasonló erőre mutat, s páratlan erényekben és gyarlóságokban gazdag jellemei mellett megragadnak mozgalmasságuknál és élethűségüknel fogva kiváló képei, mint az aranybulla kihirdetése, a bonóniai Univerzitás első előadása vagy a hajóút az Adrián.

Külön tanulmány tárgyául szolgálhatna

Kodolányi XIII. századbeli nyelve, mely valóban *elismerésre méltó tudós és művészi munka*, bár az ó- és újmagyar nyelv használatában következtelenséget árul el, nyelvezete nagyjából *tudományosan is helyt áll*. Mindent egybevetve, a magyar történelmi életnek e legbonyolultabb, de elhatározó korszakát — rendkívül nehéz feladattal megbírkózva — úgy oldotta meg Kodolányi, hogy „Julianus barát“-ja a magyar történelmi regényírásnak bizonyítékul egyike csúcsteljesítménye marad.

Illés Endre:

A magyar történelmi regény ujjászületése

Kodolányi János három regényéről

Ami száz éve még heroikus erőfejtés volt, Eötvös Dózsa-regénye, vagy Kemény Zsigmond *Rajongók*-ja, görcsös összerándulásokkal, kormozó lánggal is remeket súroló művek, inkább választottaknak szóló írások, az ma — Móricz Zsigmond *Erdély-ét*, nem számítva — olyan hihetetlenül elterjedt és silány tömegcikk lett, mint a műselyem, vagy nyáron a tölcseres fagyalt. A *történelmi regényről* van szó, amely magyar íróinknál minél több kötet, annál megalázóbban az anyag olcsó csábítása: az író menekülése az ábrázolás, a társadalomkritika, a műfaji nehézségek s általában mindenfajta feladat és állásfoglalás elől a történelmi könyvekből orozott klisékhez.

Kodolányi Jánosnak semmi közössége ezekkel a higlevű új magyar történelmi regényekkel. Legtöbbjüket írójuk középszerűsége vagy jelentéktelensége hívta életre és a műfajt az olvasók művelődésvágya tartja felszínen. A művelődésvágy — s egy lappangó, komoly, mély igényesség, amely az unalomba, kis-szerűségbe, ostobaságba fulladó analízis-regényektől megcsömörlött. A regény mindig kaland volt, vándorlás, eposz, bizonyos lazaság és nagyméretűség és a tizenkilencedik század nagy regényóriásai után ma torz mikroszkóp-vizsgálódássá züllött: *hajszálakat nagyít fel roppant szálfákka*. Szomjúság szárítja torkunkat a *nagyobb méretek* után: kis pörsenések helyett egész embert látni, a gátlásaikkal vergődők után egészséges hősökkel találkozni. Akik keményebb akadályokon buknak el, vagy nagyobb célok emelik őket magasba. Balzac, Flaubert, Dosztojevszkij regényei monumentális magánügyek voltak, — magánügy a mai lélektani regény is, de *legnagyobb részt milyen szomorú, sivár, jelentéktelen magánügy*. Szereplőinek örök jelmeze: egy pár sáros kalocsni és egy nyitott esernyő. Mi fér azonban a szorongató, forró viziókból a sárcipőbe és esernyő alá? A történelmi regényt Európaszerte a fulladás érzése teremtette újjá, az egészségesebb olvasóközönség hosszú levegőtlenység után egyszerre nagyot akar lélekezni. A regényhős sorsával együtt forduljanak nagyobb

dolgok is: egy kor, egy nép sorsa. A történetbe zúduljanak be tragikus incidentumok és életeket pehelyként felkavaró kalandok, torpanjunk meg szakadékok előtt. Langyos középszerűség helyett járjanak át égőbb érzések szelei. Nemcsak a szürke átlagember érdekes, — királyok, hadvezérek, kalandorok, élen állók sorsában is vannak törvények és örvények, sőt éppen körülöttük tajtékzanak az igazán nagy örvények, nagy fordulatok, forró viziók, amelyek nemcsak egyetlen kis egyénről, de egy egész nép heorizmusáról vagy gyengeségéről, egy egész kor hivatottságáról, egy faj haláláról, vagy felemelkedéséről tudósítanak. Görcsötoldó *nagy lélekzet* műfaja: a történelmi regény, a legizgalmasabb és leggazdagabb anyagot görgeti. Természetesen minden nagy lélekzethez *nagy író kell, komoly művész, igazi alkotó*. A kismester, a középszerű másoló csak szánalmasan dadogni vagy kapkodni fog itt. Ha ügyes szemfényvesztő: esetleg nagyképpel papírmásé súlyokat emelget.

Kodolányi János történelmi trilógiája (*Juliánus barát*, *A vas fiai*, *Boldog Margit*) a nemes műfajból való: ami igazán szép, komoly, megrendítő benne, az maga az anyag, a méret, a kiszakadó szorongás — a boldogtalan tizenharmadik század, tántorgó magyar glóbusz emésztő viziója. Mennyi minden zsúfolódik ebbe a tizenharmadik századba, — mennyi vér, láng, korom és erőszak. A két század találkozásán egy nagy kán megalapítja az ázsiai mongol világuralmat, egy idegenből jött királyné pökhendi sorsosait telepíti magyar földre, halotti beszédet jegyeznek be egy bencés misekönyvbe, egy magyar bán felkel úrnője ellen, egy magyar király keresztshadjáratot vezet a Szentföldre, majd kiad egy bullát, amely ellenállási jogot ad a rászorulóknak az erőszak ellenében, két árpádiházi verseng a főhatalomért, egy magyar szerzetes elindul Magna Hungáriába, Batu Európába tör, Batu Magyarországon, egy királylány a Nyulak szigetére kerül, Frigyes osztrák herceg osztracolja Pozsonyt, — s még mindig csak a század derekán tartunk!

És amíg fenn az éles derek zúgnak,

lejjebb, az országban, kisebb urak ülnek évek hosszat földszintes parasztházai asztalánál, esznek, isznak, majd megint isznak, süttetik hasukat a nappal, valami állati fájdalom és elesettség rág bennünket. Vastagfalú monostorokban hívő és hitetlen barátok tanulnak, tanítanak, marakodnak, fegyelmet tartanak, Istenhez fohászknak és néhányan közülük az ősházában maradt magyarokról álmodnak; az országutak és az ösvények tele vannak a kintől és a tisztánlátástól már csak üvölténi tudó bolondokkal; hatalmas nemzetségekkel találkozunk, „ami a mienk, az nem az üvék!”-fajtájával, akik minden alkalommal bajban és sárban hagyják az országot; derék urak szomszédoskodnak s mint igazi urakhoz illik: „égetik, dúlják, sanyargatják egymás népét”. Végláthatatlan sor, magyar, kún, német urak, — mintha Csicsikov trojkája röpitene a tizenharmadik századi zombékos tájakon: *holt lelkek* legnagyobb részét ezek a hősök, s a holt lelkek körül óriás küllőjű a horizont, a gyötrelmes lázalom: a törzsében férges ország, eladósodva, megromolva, pénzemberektől és harácsoló uraktól szipolyozva, a kegyelmet és az elérzékenyülést nem ismerő európai politikának kiszolgáltatva, a magyarság felett lebegő nagy veszedelmektől örökkön fenyegetve. Megrázó erejű kép, a romlás és recsegés döbbenetes rántörése, — ott hőkölnünk a századok óta meg nem oldott és csak időről-időre eltölt probléma előtt: „Ki esz meg vajjon, Kelet, vagy Nyugat?” És a heroikus szimfónia kürtökkel intonált csúcspontjára, amikor *A vas fiai*-ban, a trilógia talán legszebb részében a táborába visszaérkező tatár kém megvertően legyint Batu előtt: „Olyan ez az ország, mint egy sáros, éhes disznócsürhe. Egymást marják, egymásra acsarkodnak. S amit tudnak, felfalnak egymás elől”.

És mégsem olyan. A mélyben, a sötétben, legalul, ezer és ezer kis falu él, gyermeket szül, kapál, dolgozik, ősi és új isteneit imádja, szeret, időnkint kikiszakad közülük valaki, néha vissza is tér. Ismeretlen suhancok elindulnak és katonák, rablók, vagy papok lesznek belőlük; álmodnak ezek a kis fal-

Egyedül Vagyunk 1939. Jan. 1. n.

vak, legtöbbször csak a hagymás kölesről és a másnapi munkáról, de néha néha egészen távoli zenékről és álmokról. Nádasok, erdők, halmok, vizek közé rejtett csöppnyi emberi bolyok, ahol alig tudnak valamiről, jóformán nem hallanak semmit, néha felegetik őket, de sokan vannak, kipusztíthatatlanul sokan. Élnek, meghalnak, — és a kalandokból hazatérő fiúk esztendők zürzavarára, arcokra, szörnyű éjszakákra, vérre, ledőlő templomtornyokra emlékezve arra a kérdésre: „Hát lát-e valamit?“, hosszú hallgatás után nem tudnak mást mondani: „Semmit“. Fíz a mély idilli falusi csend eszméletlenség is, de roppant megtartó erő is.

És nemcsak bomlás és halál van. Lázások és álmódók sorsát követhetjük, akik egész életükön egyetlen cél felé mennek: testvéreket találni, magyarokat visszavezetni, nagyobb népnek lenni, — és már tízszer és százszor csüggednek, összeesnek, egyedül vannak, elmerül körülöttük minden, amikor idegenben, Ázsiában magyar szó, nótafoszlány csap hirtelen, vizeken túlról feléjük, — megtalálták, amit kerestek, nem éltek hiába!

Oriás, kifeszített égbolt ez a trilógia, vad sötétség, amelyen a részvétlenség forró csillagai mellett mégis jut valami kis fény a megmaradásnak és a reménynek is. Nem a leleplezés fontosabbé a freskón, az emberek aljassága és a viszonyok perzselő romlottsága, mint az író régebbi kegyelem

nélküli, dermedt regényeiben (*Kántor József megdicsőülése, Sötétség, Börtön*) — Kodolányi történelmi trilógiájában leleplezés, vád, indulat, fájdalom, ítélkezés mögött messzebbre, sokkal messzebbre mutat. A megmaradás felé. Húsz év harcai, küszködései, löporfüstös írások, döbbenetes vádák után kiforrt, megnőtt, megtisztult az író: roppant anyaggal dolgozó, szorongató, igaz művész és alkotó lett.

Szóljunk külön a három regényről? Közülük talán a *A vas fiai* a legolvasottabb, a legköltőibb, a legteljesebb, — az író és az anyag friss találkozásában a legforróbb. A *Boldog Margit* a szentté-válás nehéz útját mondja el tökéletes művészettel, de Kodolányi mégis ezeken a lapokon marad a legnehézkesebb, a legkevésbé átszellemült. A *Julianus barát* megint nagy lélekzetvétele, egyetlenegy, véget érni nem akaró vándorút a megszabadító álom felé, szorongató, leverő, kalandos, csüggesztő, felemelő út, olyan mint egy hosszannyúló, messzehangzó férfikiáltás: erő, keménység, zengés van benne. Néha persze itt is, ott is beomlanak kisebb kupolák, egyes részletek zátonyra futnak. *De milyen megvívó, megrendítő az egész vízió!*

Igazán jó történelmi regény-e ez a trilógia? *Történelmi*, mert minden analógia nélkül is meg tudta mutatni a változó alkotót az időnek egy hullámát, amely csak egyszer volt. Földjében, vizeiben, flórájában, embereiben

nyersebb, keményebb, illatosabb és vadabb Magyarország ez az Árpád-kor Magyarországa. *A forró közelség szinte az arcunkba lehel.* Az élmény olyan, mint, amikor évezredek óta belefojtott fény és láng csap fel a fekete szénből.

És hogy zúg, árad, lobog ez a regény másként is: a szavakban, a mondatokban, a dús jelzőkben, hajlékony igékben, végig a váratlanul ízes és gazdag nyelvben. Meglepetés a fejezetek csodálatos áradása: mintha kiöntött nagy vizek végtelen tükrei fölött járnánk, — *szavak* tájat, eget, embert, élőket és holtakat visszatükröző óriási felületét érzékeljük mindenfelé. Igézden gazdag felvonulása ez a három könyv az ősi és új magyar nyelv szinte teljes anyagának, Mennyi élővé lehelt, új fényben csillogó régi szó! Egy szinte *titkon és észrevétlen megvalósított nyelvújítást*, a képek shakespearei-en gazdag rajzolásában.

Megtalálhatjuk egymást, felemelkedhetünk a magasságokba, megmaradtunk, — körülbelül ennyi a három regény végső tanúsága. Megmaradtunk! Megmaradtunk a tatárjárás, a vak tizenharmadik század után is. Megmaradtunk-e? A felelet meghaladja az író tisztjét. Kodolányi János mintha *igen-t* mondana. De több győtrelemmel és szorongással s nagyobb távlatú képekkel magyar író alig mondta ki ezt az *igent*.

Hónapos szoba

Írta: Kodolányi János

Egy nyálas, nyúlós, őszi este Budapest egyik mellékutcájába sovány, hosszúkabátú fiatalember fordult be. Tétova, fáradt léptekkel ment a gyalogjárón s minduntalan megállt, hogy szemügyre vegyen egy-egy cédulát a kapun. Ilyenkor súlyos, ázott bőröndjeit letette a síkos kövezetre, rövidlátók módján összecsípte a szemét, sőt még a tenyerével is beárnyékolta, hogy az utcai lámpák ne zavarják. De vizsgálódásaival nem volt megelegedve, mert mánduntalan hangosan szólt:

— Hogy a fene enné meg!

Aztán felvette megint súlyos bőröndjeit és továbbcammogott.

A szűk, rosszkedvű kis utcában alig járt valaki. Esernyőjük alá húzódó, kajlabokájú asszonyságok, felhajtott kabátgallérjuk mögé bújó munkásemberek, egy-egy siető, karcsúlábú leány, két lengőpajeszú ortodox-zsidó kaftánban, nagyritkán egy autó, szanaszét freccsentve a vizet, mindössze ennyi volt a keskeny utca forgalma. A távolabbi utcákból, a körútról, idehallatszott a villamosok állandó csöngetése, az autók bűgása és tülkölése, a forgalom robogása, lármája. Itt azonban csak a lépések csettegetése hallatszott a vizes aszfalton.

A fiatalember megállt, elővette a zsebkezdőjét s letörölgette a homlokát. Nagyon fűjt. Első szempillantásra felismerhette benne mindenki a lakáskereső egyetemi hallgatót.

— Nem megyek tovább, — dünnyögte. — Inkább leülök a járda szélére.

De mégis csak nekihuzakodott újra a bőröndöknek és továbbment.

Végre egy alacsony, koszos, barátságatlan ház elé ért. A ház úgy guggolt a félhomályban, mint egy elaggott kofa. Kapuja cédulákkal volt teliraggatva. A fiatalember megállt s végigböngészte a cédulákat.

»It egy szolid férfi ágyrajáró ágyatkaphat. I. 7. Az udvarban.«

»Itt magányos nőnél csinos szoba kiadó. Fldszt. 3.«

»Egy garantáltan tiszta szoba olcsón, disztingvált úrnak kiadó.«
I. 10.

Volt még más cédula is. Ilyenek:

»Eladó keveset használt ágy matrácával olcsón Kilinka cipésznél.«

»Eladó egy gramafon Király Ernő lemezeivel, tüvel együtt meghalgható hátul az udvarban, föld. 1. Potomolcsó.«

A fiatalember elszántan megragadta a bőröndöket s befordult a kapun. A lépcsőházban nem égett világosság. A homályban látszott valami szürke lépcsőféle, a fiatalember ösztönösen felemelte a lábát, de kiderült, hogy a szürke sáv csak dísz. Majdnem orraesett. Visszont mikor felbátorodva továbbment, úgy belevágódott egy valóságos lépcsőfokba, hogy szinte elharapta a nyelvét. Most már óvatos volt, gyu-

Film Színház kiadásom 1939. jan. 5/11.

A. M. 67-87.

1939. Jan. 5. 231

fát vett elő, megnézte a rozoga, kacsaringós lépcsőt, a görbe korlátot, aztán nekivágott a lépcsőnek. Sikerült magát feltornászni az első emeletre. Ott megint gyufát kellett gyújtania, hogy az ajtók fölé kitett számokat elolvashassa, mert a számtáblák barnák voltak s a számok is barnák. Körülment a keskeny folyosón, végül kiderült, hogy a számozás a lépcsőnél két irányban kezdődik, jobbra és balra. Odaért tehát vissza, ahonnan elindult. Végül megtalálta a tizes számú ajtót.

Mire mindezt elintézte, olyan ideges, elkieseredett és fáradt lett, hogy a legszívesebben pusztá öklével törte volna be az idegen ajtót. A rozoga házban kis lakásokban zsúfolva, szegény emberek éltek. Itt harsány gyereksírás, ott zsírsüstörgés, amott egy férfi monoton dörmögése, duruzsolása, másutt egy asszony visító, hisztériás tereferéje hallatszott. Néhol még sötét volt, néhol már sápadt villanylámpa égett. Hagymaszag, rongyszag, penészszag, bőrszag, moslékszag, patkányszag, poloskaszag, szóval: Pest-szag terjengett az udvarban. Mindez vajmi barátságatlan volt. A fiatalember azonban megesküdtött, hogy egy lépést sem megy tovább. Úgy tekintett le bőröndjeire, mint gályarab az evezőpadra.

Ismét gyufát gyújtott, mert az ajtó mögött sötét volt. Kereste a csengőgombot. Meg is találta. Nyomkodni kezdte, de a csengő nem szólt. Dühösen nyaggatta, piszkálta, csiklandozta, bökölte a gombot, hiába. A kis gomb végül megúnta a bosszantó babrálást, mellyel megszólalásra akarták kényszeríteni, bennmaradt a lyukban s ki sem ugrott többet. Erre a fiatalember kocogni kezdett az ajtó üvegén.

Csend. A folyosó végén egy lány vasalót hintázott, a szikrák félköröket írtak a homályban. A lány vékony, kedves hangon dalolt:

— Megúntam magáát, a hazug szaváát, a hűtlen, bolondító, csalfa mosolyáát...

Újra kocogott, most már hangosabban. Várt. Ekkor odabent ajtót nyitottak, világosság derengett az előszobában s egy reszketős, félős, reszelős női hang kiszólt:

— Mi tetszik?

— A szoba miatt jöttem.

— Tessék csak várni. Rögtön.

Pusmogás, lépések kopogása. Most kinyílt az ajtó, de csak annyira, hogy egy sovány, hegyesorrú, ráncos női fej kikukkanthatott rajta. Villogó szürke szemek foszforeszkáltak az ajtórésben. A fiatalember bosszúsán megfogta a kilincset s be akart lépni. A vénasszony ijedten s görcsösen szorongatta a kilincs másik felét odabent.

— Kiadó a szoba? — szólt most már türelmetlenül a fiatalember.

— I... igen... de, tetszik tudni, manapság fél az ember. Olyan mindenféle népek járnak, tetszik tudni, az ember nem vigyázhat eléggé... Tessék...

Végre odabent volt. A valószínűtlenül sovány, csontos, keshedt vénasszony élesen és szaporán pislogva nézte a fiatalembert, az pedig bőröndjeivel a kezében, iparkodott udvariasan mosolyogni, hogy türelmetlenségét, bosszúságát és unalmát leplezze. A vénasszony, úgy látta, meg volt elégedve a vizsgálattal, mert barátságosabb lett. Nyilván az nyugtatta meg, hogy a férfi bőröndökkel jelentkezett.

— Májna olyan világot élünk, kérem, hogy az ember sohasem tudhatja, — magyarázta szaporán. — Vannak népek, akik úgy elhagyták az Istent, hogy csak rabolnak, fosztogatnak, még ölnek is. Tetszett olvasni, máma is benne állt az Esti Ujságban, hogy egy trafikოსნét leütöttek. Egy ilyen öregasszony, mint én, mit tehet kérem, ha beállít egy rabló? Még csak nem is védekezhet, kérem. Igaz?

— A szobát szeretném látni.

— Igen, a szobát. Azonnal. Szép nagy szoba, igazán szépen van berendezve és garantált tiszta. Nálunk nincs féreg, kérem. Aki eddig nálam lakott, az mind meg volt elégedve. De tessék csak mondani, hosszabb időre kell a szoba? Mert, ugyebár, azt nekem tudnom kell..

Rendkívüli kíváncsisággal meresztette előre sovány nyakát s vékony, vértelen ajka körül bizalomteljes mosoly játszadozott. A fiatalember valami visszataszítót érzett ebben a várakozásban; de azt hitte, a szobát csak néhány hétre adják ki s ez kellemetlen lett volna. Nem szeretett hurcolkodni. Gyorsan mondta:

— Kérem, ha nem lehet hosszabb időre, én akkor is kiveszem. Ha néhány hétről, esetleg hónapról van szó.

Ekkor az asszony megdöbönt. Maga elé meredt, az arcán az elkeseredés grimasza futott át, összeszorította foghíjas állkapcsát, mellette a faldozott, rojtos kendőt szorosán összevonta és kapkodni kezdett a szavak után.

— Akkor talán... igen... mert ha csak rövid időre tetszik... Kérem, akkor inkább ne tessék kivenni, mert én... tetszik tudni, az az úr is, aki itt lakott eddig, azt mondta, hogy marad és mégsem maradt... Én ezt nem szeretem. Én csak annak adom ki, tetszik érteni, aki marad. Mert vannak olyan népek, hogy az ember mindent megtesz nekik és mégis elmennek. Becsapják az embert. Aki legutóbb itt lakott, ilyen ember volt, kérem. Becsapott.

— De asszonyom, — szabadkozott a fiatalember — én szívesen maradok akár egy évig is, ha jól érzem magam! Én nem akarok hurcolkodni! De azt hittem...

— Kérem szépen, vannak népek, akik csak azt nézik, hogyan lehetne egy szegény asszonyt becsapni, — vágott közbe szaporán az asszony. Én olyannak nem adom. A szoba az enyém, én megválogatom, hogy kinek adjam. Azért tessék megígérni, hogy itt tetszik maradni.

— De még nem is láttam a szobát.

— Ó, kérem, a szobával meg lesz elégedve. Tiszta, meleg szoba, jó tágas. Csendes. És én mindent megteszek, hogy a lakó jól érezze magát. Vannak népek, akiknek semmi sem jó. Én olyannak nem is adnám. De amit a lakó kíván, azt én megteszem. Én rajtam nem múlik. Tessék csak bátran szólni. Csak abba nem mehetek bele, hogy kivegye a szobát máma és két hét múlva elmegy. Az én szobám, kérem, bocsánat, nem átjáróház. Azért tessék megmondani.

— Ha a szoba megfelel és jól érzem magam benne, maradok.

— Meg fog felelni. Jól tetszik magát érezni. Csak aztán ne tessék becsapni, mint az az úr is, aki elsején elment. Hát tessék. Erre tessék.

Homályos előszobán botorkáltak végig, felaggatott ruhafélék,

esernyők, — volt vagy öt — és ládák között. A kopott falon néhány kitömött madár és egy-két kisebb-nagyobb agacs függött. Bent, a beszögellésben pedig egy sas lógott alá a mennyezetről kiterjesztett szárnyakkal s kitátott csőrrel, karmai között kitömött nyulat szorongatott. A vénasszony kinyitott egy szűk tapétaajtót, belépett s felcsavarta a villanyt. Szűk szobában voltak. A fiatalember azonnal letette holmiját, leült egy rozoga székre, egy kerek kis asztal mellé s fáradtan körülnézett. Az asszony büszkén pillantott körül.

— Szép szoba, úgy-e? Azért a bérért, amit én kérek, sehol sem kap ilyen szobát. Tágas...

— No... elég szűk...

— Kérem, egy magányos úrnak nem is kell tágasabb. Az én szegény uram, amíg élt, nagyon szerette ezt a szobát. Tiszta...

— Kicsit kopott...

— Kérem, de tiszta! Nem is kopott, csak a színe ilyen. Nappal egész más. És hol lehet máma kapni egy garantált tiszta szobát? Kérem, máma olyan népek vannak, hogy mindenféle bűdös lyukakat kiadnak, csak azért, hogy pénzt kapjanak érte. Itt van a Hanákné a földszinten. Nálam nem így van. Ez egy tiszta, féregmentes, tágas, meleg szoba, kérem. Majd meg tetszik látni, milyen kevés fűtés kell ennek a szobának. Az uram is, szegény, azért szerette. Hányszor mondogatta, Isten nyugtassa szegényt: Mucikám, ilyen jó, meleg kis szobát még nem láttam életemben... Pedig sokféle szobában megfordult legénykorában. Ügyvéd volt az uram...

— Igen.

— Ügyvéd, — folytatta büszkén, szaporán s leült a másik székre. A lámpa éles szögleteket festett vékony, ráncos képeire, görnyedt alakjára. Szeme villogott, mintha belülről kigyújtották volna. Csapzott ősz haja lehullott csontos, alacsony homlokára. — Korán meghalt szegény, alig éltünk egymással három hónapig... Azóta özvegy vagyok...

Sóhajtott s élesen pillantott a fiatalemberre.

— Azért mondom, kérem, ne tessék eltitkolni, hogy esetleg csak néhány hétről van szó. Csak tessék megmondani. Nos, tetszik a szoba? Megfelel, ugyebár?

A fal mellett régi altdeutsch ágy. Mellette sárgaréz éjjeliszekrény. Szemben ablak, rajta bordó függöny kétfelől. Homályos, aranykeretes tükör, a tükör keretébe felül régi pávatollat tűztek. Nagy fénykép fekete rájában, kipödrött bajszú, nyalka urat ábrázol, magas gallérral, hatalmas fekete nyakkendővel, felfelé fésült s kefeszerűen nyírt hajjal s oldalt enyhe pofaszakállal. A nagy fénykép körül kisebb fényképek sorakoztak kacskaringós keretekben. Aztán egy festett gyékénydísz függött még a falon, afféle japán dolog, teletűzdelve színes levelezőlapokkal, Nápoly, a füstölgő Vezúv... Terek és paloták... A szörnyű Bismarck-szobor. A tükör alatt kopott kis vasmosdó. Aztán a támolygó kerek asztal, két szék, — amin most ültek — meg egy régi-régi szép, egyszerű szekrény. Ez volt a szobában.

— Nos, ugyebár szép szoba? Jaj, ezt a szobát nagyon szerették a lakók. Olyan barátságos. Ha valami tetszik, csak tessék szólani.

És ugyebár, milyen szép az a levelezőlaptartó ott a tükör mellett? Azt a levelezőlapot mind én kaptam. Mert az uram, szegény, vőlegény... ában külföldi úton is volt, látott az kérem, mindent. A tűzhányót, meg Velencét, meg Berlint, még Párizsban is volt. Roppant ügyes, világlátott ember volt...

Lehajtotta fejét és ismét nagyot sóhajtott.

— Talán uraságod is járt külföldön?

— Nem igen, — nyögte unottan a fiatalember. — Bécsben voltam, meg, persze, Csehszlovákiában, Zágrábban is... Majd ha elvégeztem a tanulmányaimat...

— És mit tetszik üzni, kérem?

— Orvosnövendék vagyok. Még két évem van.

— Á, igen, az nagyon szép, kérem, az orvosok azok egész más népek, kérem. Egy orvos, az doktor, kérem, ugyebár. Szegény férjem is doktor volt. Doktor juris. Egy doktor az egészen más, kérem. Hát szóval, tetszik maradni?

— Mii a bér?

— Ó, kérem, szót sem érdemel. Szegény özvegy vagyok, kérem, de nem azért adok ki szobát. És ön, mint doktor... Nekem az a fő, hogy a lakó be ne csapjon. Hogy maradjon meg. Ha kell valami, csak szóljon. Huszonöt pengő igazán nem sok ezért a szép, meleg szobáért.

Feszült várakozással, szinte rettegve nézett rá.

— Huszonöt!... — ismételte a fiatalember.

— De kérem, ha sokallani tetszik... Mondjuk, húsz. Orvosnövendék bizonyosan szegény ember, szüksége van a pénzre... És nem azért, tetszik tudni... Csak be ne tessék csapni. Hát húsz?

— Rendben van, — egyezett bele a fiatalember. — Elővette pénztárcáját, alaposan összehajtogatott húszpengőst vett ki belőle. Kitétte az asztalra. Az öregasszony lassan elvette, forgatta, nézegette, öntudatlanul játszott vele s szelíden, békésen, megelégedetten mosolygott. Szinte túlvilági mosoly volt ez. Elöntötte ráncos képét, sugárzott csapzott haja körül. Majd lassan felállt és barátságosan folytatta:

— Most a hugommal lakom együtt. Ő nem ment férjhez, tetszik tudni. Ha valamire szüksége lenne, csak tessék szólni. Akár nekem, akár neki. De inkább nekem. Én adom ki a szobát, a lakás az enyém. Itt minden az enyém.

— Kérem. De még be sem mutatkoztam, — nevetett megkönynyebbülten a fiatalember, s felállt. — Puskás Lajos vagyok.

— Özvegy Klincsekné. Klincsek Józsefné. Doktor Klincsekné, — sutogta az öregasszony s odanyujtotta sovány, csontos, hideg kezét a fiatalembernek, de nem fogta meg. Csak éppen odanyujtotta, félénken, mintha attól tartana, hogy elveszik tőle. S lesütötte a szemét s a torkát kétszer is megköszörülte.

— Akkor én most magára is hagyom doktor urat. Kérem, nem rokona ön Puskás államtitkárnak?

— Nem tudok róla, asszonyom.

— Egész bizonyosan rokona. Látszik, hogy ön a jobb népek közé tartozik. — Tétován megállt az ajtóban, keze a kilincsen nyugodott, kendőjét összefogta a mellén. — Törülköző van. Tiszta, kérem. Minden héten tisztát tetszik kapni. Nálam erre nagy súly van helyezve. Mosdóvíz van. Ivóvizet, poharat majd hozok. Igen. Hát csak tessék jól érezni magát. Hogy ne tessék elmenni tőlem. Jóéjszakát.

— Jóéjt kívánok.

Kiment. Aztán megint benyitott.

— Ha valami kell, csak tessék szólni.

— Igen.

Na, végre elment. A szekrény mögött ajtó volt, onnan a lakás másik részéből halk, szenvedélyes pusmogás hallatszott. Fojtott hangon vitázott a két öreg nő. A csendes, szűk utcáról nagynéha lépések kopogása hangzott fel. A körút lármája csak megszűrve szitált be ide. A fiatalember ledobta kabátját, kinyitotta bőröndjét s szappant, szivacsot, fogkefét vett elő. Nagy megkönnyebbülés ömlött el rajta. Ha a szoba nem lenne jó, lesz ideje másikat keresni. De miért ne lenne jó? Azért mégis csak furcsa, hogy a vénasszony nyomban elengedett őt pengőt. Adott volna huszonötöt is érte. Valóban olcsó... És csendes hely. Az a fő, hogy végre megmosakodhat s lefekhet. Fáradt volt, piszkosnak, kormosnak, izzadtnak érezte magát. Persze, ennyi bérért fürdőszobát nem kívánhat. De jó lesz a mosdótál is.

Úgy hányta le magáról a ruhát, mint vedlő kígyó az összeszáradt, repeszkés, megunt bőrét. A levegő üdítően simogatta meztelen mellkasát. Leült, kifűzte a cipőjét, levetkőzött meztelenre s a mosdótálhoz lépett. Szappanozni kezdte magát. Ekkor halk kopogtatás hallatszott az ajtón, olyan halk és szerény kopogtatás, hogy szinte észre sem vette. Mire szólhatott volna, már nyílt is az ajtó s a vénasszony feje kukkantott be rajta. Puskás maga elé kapta a törülközőt s bosszúsan kiáltotta:

— Nem lehet Mosdok!

— Kérem, csak tessék eltakarni magát, — motyogta az öregasszony szeliden. — Csak azért zavarom, hogy a villanyt tessék nyugodtan használni, nem lesz külön felszámítva. Ön orvosnövendék, önnek tanulni kell.

— Jó, köszönöm, — hebegte a fiatalember, beburkolva derekát a törülközőbe. — De most mosdani szeretnék.

— Elég lesz a víz? Tessék csak bátran beleönteni a vödörbe és a kancsóból önteni másikat. Ott a kancsó a mosdó alatt.

— Igen, köszönöm. Hanem most mosdani szeretnék, — mondta nyomatékosan s elpirulva a dühtől.

— Tessék csak. Jóéjt.

Az ajtó becsukódott s Puskás egyetlen ugrással ott termett, hogy bezárja. Kulcs azonban nem volt a zárban. Óvatosan kinyitotta az ajtót, hogy kívül is megnézze. Ekkor mintha látott volna valakit az előszoba félhomályában, amint az ajtónyílásra visszahúzódott a sarokba s eltűnt. Kulcs azonban nem volt kívül sem.

Bosszúsan vakarta a fejét. Szóljon? Kérjen kulcsot? Most már mindegy. Majd kér holnap. Elég volt mára ebből a szegény, udva-

rias, félénk öregasszonyból. Hamar lefekszik s kialussza magát. Holnap kér majd kulcsot.

Megint mosakodni kezdett. Allati örömmel locsolta magára a vizet. Fürdött benne, mint a ruca. Szappanhabot csapdosott magára. Majd letette a tálat a padlóra s beleállt. Talpát édesen csiklandozta a friss víz. Egészen felüdült. Lelkiszemei előtt a Duna tükre villogott, testén a nyári fürdő simogatását érezte, fülében a homokon hancurozó leányok nevetése csengett. Odalépett a tükörhöz, s miközben törülközőt, behajlitgatta karjait, felfujta a mellkasát, összeillesztette izmos, szőrös combjait és Olgicára gondolt, akivel közös csónakot béreltek a nyáron s feleveztek Verőcégig s a szigeten aludtak. Olgaica másodéves medika volt, feketehajú, izmos, nevető leány.

Közben nem tudott szabadulni attól a kellemetlen érzéstől, hogy bármely pillanatban beléphet a csendes, udvarias öregasszony. Minden zörrenésre összerendezte magát. Ha a heves suttogás megszűnt a szekrény mögött, már felkapta a fejét, mint az erdei vad. Hamarosan magára kapta hálóingét s bőröndjéből elővéve egy anatómia jegyzetet, az ágyba feküdt. Kéjesen nyúlt el a hűvös lepedőn s lehúnyta az szemét.

Amint elcsendesedett s magában kezdte végiggondolni a mai nap eseményeit, az ajtón ismét kopogtattak.

— Lehet! — kiáltotta fogcsikorgatva.

De mire kimondta, az öregasszony már be is dugta a fejét. Mosolygott.

— Bocsánat, doktor úr... Nem akarom zavarni... De talán tet-szene egy kispárna? Vannak, akik csak kapricon tudnak aludni. Szegény férjem csak kapricon aludt. Hát gondoltam...

— Nem, nekem így is jó, — felelte Puskás kissé hangosabban, mint ahogy illet volna, de még mindig sokkal türelmesebben, mint ahogy szerette volna. Elvégre mégsem gorombáskodhat egy szegény öregasszonnyal. Egy alapjában véve kedves, udvarias, figyelmes öregasszonnyal. Egy ügyvéd özvegyével. Egy jóindulatú emberrel...

— Csak tessék mondani bátran, hogy hogyan szereti. Én azt akarom, hogy doktor úr jólérezze magát. Mert nem akarom, hogy megint úgy járjak, mint azzal a színésszel, aki itt lakott.

— Hanem asszonyom, egy kulcsot, ha lenne szíves...

— Kulcsot? Hová? — bámult a vénasszony csodálkozva.

— Hát az ajtózárba.

— Melyikbe kérem?

— Ebbe kérem, a szobám ajtajába!

— De minek? Eddig még senkinek sem kellett kulcs. Nincs is kulcs hozzá. Elveszett a kulcs, kérem. Csináltatni kellene kérem... De nem érdemes... Itt önt nem zavarja senki, ez az ön szobája, azt tesz benne, amit akar. Mi pedig ketten vagyunk. Én takarítok. Semmisem tűnik el kérem.

— Nem is azért! Félre tetszik érteni! Csak hát, a zárba, úgy-e, kulcs való...

— De ha nincs kérem, mit csináljak... Már akartam csináltatni, de valahogy elmaradt. Előszobakulcsot tetszik kapni, az van kettő, de más kulcs nincs.

Gyámoltalanul, zavartan állt az ajtóban, naivan leeresztve összekulcsolt kezét és a szájaszélét nyalogatta.

— Köszönöm, akkor jó lesz így is. Bocsásson meg, nem úgy értettem, hogy eltűnhet valami — mentegetődzött a fiatalember, szinte bűnösnek érezve magát a vénasszonnyal szemben.

— Nem tetszik még valami?

— Semmi, semmi... Aludni szeretnék.

— Jóéjt.

— Jóéjt.

Ha megegyeszer benyit, vagy hozzávágom a kancsót, vagy kiugrom az ablakon, gondolta Puskás szinte reszketve dühében.

Egyetlen védekezés az volt, hogy eloltja a lámpát és nem reagál többé semmiféle kopogtatásra. Így is cselekedett. Csakhamar mély, egészséges, öntudatos álomba merült.

Mikor reggel felébredt, első pillantása az órára esett. Nyolc óra volt. Megszakítás nélkül aludt, egyetlen álmfoszlányra sem emlékezett. Kiugrott az ágyból és öltözködni kezdett. Amint a cipőjéhez nyúlt, álla leesett a meglepetéstől. A sáros, vizes elnyűtt cipő ragyogott a tisztaságtól. Valaki kitisztította. Nyilván a vénasszony. Igen megörült a dolognak, bár a lelke mélyén valami viszolygást is érzett egyidejűleg. És a nadrágja... szépen kikefélve és élére összehajtogatva függött a széken. Kikopott sötétkék kabátja is a támlára volt akasztva, hogy a vállá ne gyűrődjék. Puskást mindez meglepte. Szokatlanul jól esett ez a kiszolgálás. Vidáman öltözött. De amint gondolkozni kezdett, rájött a kényelmetlen viszolygás okára. Míg ő mélyen aludt, az öregasszony lábujjhegyen járt a szobában. Kulcs nincs... Mégis csak kellemetlen dolog...

Magához vette könyveit, jegyzeteit s elindult. A lakásban halálos csend. Csak amint az előszobán végigment érezte, hogy a lakás másik ajtaján, a régi csipkével takart üvegen kinéz valaki, figyeli őt s ahogy az előszoba kilincsére tette a kezét, megjelent a vénasszony.

— Jóreggelt. Hogy aludt? Remélem nem volt lárma?

— Nem, nem, kitűnően aludtam, — nyugtatta meg Puskás az aggódó asszonyt. — Hanem arra szeretném kérni...

— Csak tessék, csak tessék szólni! — lelkesedett Klincsekné s előrenyújtotta nyakát, összefogta mellén a kopott nagykendőt.

— Hogy ne tessék a cipőmet kitisztítani, a ruhámat kikefélni, én ehhez nem vagyok szokva — tette hozzá magyarázóan, mert megint végigvizsgyogott rajta a furcsa büntudat. — Én magam szolgálom ki magamat, ne tessék fáradni...

— Ó, kedves doktor úr, — nyögte megdöbbenve a vénasszony s ráncos képe furcsán elsötétül. — Dehát miért kérem? Én mindent megteszek, hogy jólérezze magát. Én nem akarom, hogy két hét múlva máshova menjen. Talán nem volt jól kipucolva a cipő?

— Nem, ahogy!

— Hát talán a ruhát nem keféltém ki jól? Maradt rajta valami? Csak tessék őszintén szólni.

— Nem, nem, dehogy! Ne értsen félre! Nem vagyok hozzá-
szokva ehhez.

— Kérem, én... tetszik tudni... ez ellen igazán nem lehet ki-
fogás kérem... én mindent megteszek...

Amint Puskás a vénasszony szinte megtört, reménytelen, csaló-
dott alakját látta, düh és sajnálat tört fel benne. — 'Az ördög vinne
el! — mondta magában. — Csak ne is látnálak!' — De nyomban el-
ítélte magát ezért a gondolatért s csak legyintett.

— Kérem asszonyom, én nagyon hálás vagyok, de azért a bérért,
amit én fizetek...

— Ó kedves doktor úr — kiáltotta Klincsekné felragyogva — ne
is tessék mondani! Én azt szeretném, ha jólérezné magát! Csak tes-
sék kérni, amire szüksége van. Nem alacsony a párna? Elég meleg
volt a takaró? Adok dunyhát, ha jobb szereti. Vannak népek, akik
csak dunyha alatt tudnak aludni, kérem...

S várakozón lesett rá, mint az egérlyuk előtt ülő macska.

Puskás megnyugtatta. Aztán átvette az előszobakulcsot s elsietett.
Bosszus volt, nem ért rá reggelizni sem, már éhes volt, mert nem
evett vacsorát. Végre a hűvös utcán megnyugodott és estére elfelej-
tette kényelmetlen érzéseit.

Este későn ment haza. A Nemzeti Színház előtt találkozott Olgi-
cával, s mert az eső elállt s szép csendes este volt, kimentek a Duna-
partra sétálni. A lámpagyöngyökkel ékszerezett Dunaparton friss szél
fúj, a raktárépületek sötétén bámultak a tintaszínű vízre, a Parla-
ment homályos árkádjai alatt párok csókolódzó árnyai suhantak el,
egy uszály fekete, lomha orrán kicsiny kék lámpa himbálódzott, a Ci-
fadella s egy-két templom fehér villanyfényben foszforeszkált a tulsó
parton s a villamosok úgy futkostak ide-oda, mint a szentjánosbogar-
ak. Mindez különösen szép volt. Puskás átkarolta Olgicát. Olgica hoz-
zásímult Puskáshoz s csipőjük ritmikusan súrolta egymást. Puskás el-
mesélte, milyen szobába költözött, milyen furcsa vénasszony az őrző-
angyala, Olgica izgatottan suttozta, hogy majd megnézi egyszer azt a
szobát, hoz magával felvágottat, meg bort, együtt vacsoráznak s
utána ottmarad reggelig. A mamájának majd hazudik valamit. Elő-
adás, éjszakai szeminárium... Majd megtárgyalták egy professzor rigo-
lyáit s áttértek némely in-és ideg bonctani kérdés megbeszélésére. Fél-
tíz tájban elhatározták, hogy beülnek egy moziba s megnézik Marlene
Dietrichet. Az olcsó kis moziban cukrot rágcsáltak. Mindenütt párocs-
kák bujtak össze és csókolóztak. A jegyszedő lányok oda ültették a né-
zőket, ahol éppen hely volt s maguk is betelepédtek öt percre a magá-
nyos férfiak mellé. Olgica keze Puskáséban volt, Puskás keze Olgicáé-
ban s amint az idő haladt, egyre jobban követelte örömeit a szerelem.

— Milyen jó levendulaszagod van, — sugta Puskás.

Olgica összeszorította fogát, görcsösen préselte ujjai közé Pus-
kás ujjait. Melegük volt s boldogok voltak. Már nem is látták a fil-
met, suttozva emlegették az elmúlt nyár szépségeit.

— Jó lenne elmenni hozzád, — mondta Olgica s haját odadör-
zsölte Puskás arcához.

— Jó lenne... Legutóbb olyan gyalázatos helyen laktam, hogy

1939. jan. 5.

nem lehetett. De most mindent megtesz a háziasszonyom, csak maradjak. Előbb mégis tisztába jövök a helyzettel. Aztán feljössz...

— Drága...

— Levendulalány...

Éjfél tájban elbucúztak az utcasarkon, kissé hosszasan csókolva meg egymást, mint ahogy azt a pesti utca erkölcsi megengedik. Aztán Puskás hosszú léptekkel rohant hazafelé. A koszos ház házmestere mogorván, csoszogva cammogott elő a sötét udvarból, összehúzott szemmel mérte végig a fiatalembert s döngve, bevágta mögötte a kaput. Puskás óvatosan dugta a zárba a kulcsot, mintha kamasz lenne, akit az ajtó mögött vár a papa bottal a kezében s az ebédlőasztalnál kísért szemekkel az aggódó mama. Valóban éjfél már elmúlt. Hátha rárohan a vénasszony s valami szörnyű dolog fog következni? Hátha nekiugrik s karmaiba ragadja, mint az a kitömött, molylepte sas a nyulat az előszoba mennyezetén? Nem kellett volna ilyen későn hazajönni. Ez nem rendes dolog...

Belépett. A vénasszonyok szobájában égett a lámpa. Klincsekné azonnal az ajtónál termett s kedvesen, szerényen jóestét kívánt.

— Csak tessék egészen nyugodtan, — mondta szinte alázatosan. — Én úgysem alszom addig, míg itthon nem tetszik lenni. Míg mindenki az ágyban nincs... Hátha tetszik valamit akarni...

Puskás tankóját apró verejtékcseppek lepték el. Tehetetlenül állt a sötét előszobában, fejét lehajtotta, rágta az ajkait és kabátja zsebében kotorászott. Hirtelen vágy szállta meg, hogy revolvvert vegyen elő s lelője Klincseknét. De nyomban meg is sajnálta. Szegény özvegy... öregasszony... mit akar... S egyébként is, mi köze hozzá neki, Puskásnak, a szobaúrnak, hogy mikor fekszik le a háziasszonya? Mi köze? Mi köze? Ezt már szinte ordítva gondolta.

— Jóéjt. — mondta gonombán s bement a szobájába.

Megállt az asztal előtt. Hallgatódzott. Titokzatos puszogás libgett a csendben, mint valami földalatti patak rohanása. Az ajtóra bámult, mintha kísértetet várna. A tükörrre nézett, mintha valakinek az arcát lesné benne... Figyelt. Mintha vallási rá akarna törni, meg akarná fogni az érzéseit, gondolatait. Mintha itt minden zugban, minden szögletben, minden szobában valami láthatatlan lény osonkodnék. Puskás a falhoz lépett, leemelte a néhai ügyvéd úr és férj életnagyságú fényképét s a falnak fordítva, a szekrény mögé tette. Majd kivette a megfakult pávatollat, egy hajdani, már feloszlott állat nászékségét s a kép után dobta. A japán gyékényből kiszedte a levelezőlapokat, az ügyvéd úr utazásainak stereotip emlékeit s bezárta őket az éjjeliszekrény fiókjába. Aztán vetközni kezdett. Valamicskét megnyugodott. De miközben mosdott, minden neszre, vagy a szenvedélyes suttogás minden megszakadására akaratlanul összeresztett s a törülközőt maga elé kapta.

Reggel természetesen a cipője, ruhája rendesen ki volt kefélve. Mikor az előszobán átment, kezdte humoros oldaláról nézni a dolgot. S mákor az ajtó mögött szempillantás alatt ott termett az öregasszony, cseppet sem csodálkozott. Kérdés nélkül elhadarta, hogy jól aludt, hogy nincs szüksége semmire.

— Szóval maradni tetszik — lélekzett fel boldogan az öregasszony. — Már nagyon aggódtam, hogy nem tetszik önnek a szoba.

— Azért egy kulcs mégsem ártana, — mondta Puskás, mert Olgicára gondolt.

Az öregasszony erre megdöbbsent. Furcsa merev arckifejezéssel bámult maga elé s a kendője csücskét babrálta, az ajka szélét nyalogatta.

— Kulcs édes doktor úr? Izé... kulcs nincsen, kérem, elveszett kérem... Csináltatni kellene, de a lakatosok olyan népek, kérem, anynyi pénzt elkérnek egy kulcsért, kérem, és olyan megbizhatatlanok...

Az ördögnek kell egy lakatosnak megbizhatónak lennie! — gondolta a fiatalember. — Éppen elég egy lakatostól, ha kulcsot tud csinálni. De irtózott minden vitától ezzel a vénasszonnyal s megint csak legyintett. Nincs kulcs, hát nincs kulcs. Majd csak lesz valahogy. S lám, tegnap este már be sem jött. Nem zavart.

Este korán hazament s ekkor, megpillantotta, bár csak futólag, Klincsekné hűgát is. Éppen olyan kornélküli öregasszony volt, mint Klincsekné, ugyanolyan kendő volt a vállán s ugyanúgy villogott a szeme, csak még zárkózzatobbnak látszott s egy kissé zömökebb is volt. Mikor meglátta Puskást, félszeg, ferde biccentéssel s lárvaszerű mosollyal üdvözölte, menekülésszerűen belépett az ajtón s becsapta maga mögött, hogy megcsörrentek az üvegek. Nyomban ezután szenvedélyes, élénk, szakadatlan pusmogás-suttogás kezdődött. Puskás bement a szobájába s az asztalhoz ült. Kiterítette maga elé jegyzeteit, könyveit s tanuláshoz látott. De mihamar rájött, hogy a szekrény mögül felhangzó suttogást figyel. Belemerült a könyvbe. Nem értette, hogy mit olvas. Felkelt, cigarettára gyújtott s járkálni kezdett a szobában. Mit susognak ezek ketten? Miféle megtárgyalni valójuk lehet? Az ördög vigye el! Némulnának meg! A szekrénymögötti, földalatti suttogás, szenvedélyes locsogás, a mély barlangokban rohanó patak zúgása csak nem hagyott alább. Puskás törni kezdte a fejét ezen a problémán. Tenyerével rácsapott a jegyzetekre s káromkodott. Végre megszűnt a hosszú vita, de csak azért, hogy nyomban kopogtatás zörrenjen az ajtón.

— Lehet! — kiáltotta a fiatalember, de fölöslegesen, mert Klincsekné feje már be is nyomult a résen.

Puskás úgy állt meg vele szemben, tehetetlenül, mint a végzet.

— Mi tetszik? — kérdezte nyersen.

— Édes doktor úr, — kezdte megtörten s alázatosan a vénasszony. — Kérem, miért tetszett levenni a képeket a falról, kérem? Azok a képek kérem, meleggé teszik a szobát, kérem és még egy úrnak sem volt ellentük kifogása, kérem...

— Nekem nem tetszenek azok a képek, — felelte elszántan Puskás. — És orvosi szempontból is fölöslegesek, mert csak a port szedik magukba.

A vénasszony arca megmerevedett. Kínosan megrángtak vértelen ajkai. Kendőjét izgatottan kapkodta össze magán s ide-oda topogott.

— Orvosi szempontból, tetszik mondani, — hebegte, mintha elszédült volna. — Az a fénykép az én megboldogult drága uram képe,

kérem... és igazán... és a levelezőlapokat az én megboldogult drága férjem küldte...

— Asszonyom, — magyarázta kínos nyugalommal a fiatalember — én belátom, hogy azokhoz a képekhez önt kedves emlékek fűzik. De én nem ismerem az ön kedves férjét s főképpen nem volt szerencsém a feleségének lennem. Tessék talán a képeket a másik szobába vinni.

— De mikor ez a kis szoba volt az én drága jó uram legkedvesebb szobája, — siránkozott az öregasszony s egyszerre kibuggyantak a könnyei, ajka megvonaglott, kezei reszkettek, nyelt egyet, megrázta a fejét. — Mindig mondta szegény, hogy milyen meleg, kedves kis szoba ez... Ha elvinném innen a képeket, az olyan lenne... mintha egészen meghalt volna az uram...

— De asszonyom, — dadogta Puskás kínosan s erősen hadonászott a kezével, hogy segítsen magán valahogy, ámbár sikertelenül. — Értse meg, semmi személyes indok... És a fénykép rendkívül silkeült és a levelezőlapok is kedvesek... De orvosi szempontból...

Most mintha tövist szúrt volna a vénasszony kebelébe. Mert mindkét kezét a szívére nyomta, nekidőlt a falnak és sápadtan meredt maga elé. Így állt ott néhány pillanatig, ajka hangtalanul mozgott, fejét újra és újra megrázta, mintha darazsakat hessegetne el magától.

— Orvosi szempont... orvosi szempont, tetszik mondani... nyögte ki végül kínos mosollyal.

— Tetszik tudni, a por, asszonyom...

— A por, tetszik mondani...

— Lehetetlen úgy kitakarítani, hogy a por...

— De kérem, én magam takarítok, én mindent letörlök, kirázok, a portörölő rongyot összezsavarom és a végig jól beledugom minden részbe, kérem... — magyarázta hirtelen szaporán, mintha lélekzethez jutott volna, vagy mintha üldöznék s futásnak eredne. — Az lehetetlen kérem, hogy az a por ott maradjon, kérem és hogy orvosi szempontból tetszik mondani...

— Szóval, én megfizettem a bért, a szoba az enyém, a képeket tehát jogom volt lekasztani a falról, — vágta el nyersen a vitát Puskás.

— Igen kérem, de a képek meleggé teszik a szobát...

— Én nem fázom.

— Nem is úgy, kérem.

— Szóval, tessék kivinni a holmit s rendben van.

Most fagyos gyűlölet villant meg a vénasszony arcán. De csak egy pillanatra. Aztán a sarokba cammogott, lassan felszedte a képeket, a fiókból kivette a levelezőlapokat s erőszakosan megkeményített léptekkel kiment az ajtón. De visszafordult:

— Drága doktor úr, én nem szeretném, ha ön rosszul érezné magát... Bár a képek, izé... De ha valami tetszik, csak tessék mondani, kérem... Én mindent megteszek.

Betette az ajtót.

Puskás egy székre vetette magát. Figyelt. Szenvedélyes pusmogás kezdődött, majd halk vinnyogás, szepegés is. Puskás úgy érezte most

magát, mintha embert ölt volna. Káromkodott és szégyenkezett egyszerre.

— Nem, itt nem maradok, — mondta végül s a térdére csapott. — Akármint, innen el kell menni. Ez egy elátkozott ház...

De hogyan? Hogyan mondja meg a vénasszonynak, hogy elmegy? Megdöbönt. Most derült ki csak, milyen páni, titkos félelemmel fél ettől a szürke, fogatlan, szerény, udvarias vénasszonytól. Módozatokom törte a fejét. Legjobb lenne titkon elcipelni a bőröndöket s egy nap levelezőlapot írni: »A szobára nem reflektálok, tisztelettel«. De hogyan vihetné el a cökmókját? Klincsekné minden lépését figyeli, ellenőrzi, egészen beleélte magát az ő életritmusába, gondolkozásába, érzéseibe. Még éjszaka sem szökhetne meg. S a kapuban a lógóbajuszú, verestarkójú házmester: Rendőrért kiáltana, abban a hitben, hogy a két agg hölgy holtestét cipeli el a bőröndökben. Viszketett a feje, izzadt a hónalja. Végre ismét tanuláshoz látott, bedugta a fülét, mint kisdíák korában, ha öten-hatan magoltak egyszerre. De a fülében ott bűgött rettenthetetlenül, mint földalatti vízesés, a susogás. Lefeküdt. Lesz, ami lesz. S hosszas forgolódás után nehéz, nyomott álomba merült.

Az éjszaka kellős közepén felriadt. A szekrényen túl szenvedélyes párbeszéd folyt. De vagy annyira csak magukkal törődtek a vitázók, hogy a kötelező suttogásról megfeledkeztek, vagy az éjszakai csend volt sírőbb, mint máskor, vagy Puskás füle idegződött be már akaratlanul is minden gyanus zajra, a szavakat most tisztán lehetett hallani.

— Nézd Piroska, drágám — mondta az egyik izzó, sístergő gyűlölettel — én nem azt mondtam, hogy te etted meg a befőttet. Én csak azt mondtam, hogy a befőttből valaki evett.

— Bözsikém, szívem, — siránkozott gyilkos gyűlölettel Klincsekné hangja — te engem folyton gyanusítasz. Én a lelkemet teszem ki érte, hogy nem ettem a befőttből... Én olyan szerencsétlen vagyok, mert tegnap is az inggel gyanusítottál meg... Meg a harisnyával... Meg hogy én délután kávét ittam s neked nem szóltam...

— Piroskám, drágám, én nem gyanusítalak, de te tettél szerencsétlenné! Emlékezz csak vissza, akkor még csak első elemibe jártál és már akkor rámfogtad a ruhát, pedig te voltál és papa, szegény, engem vert meg... És azóta is mindig...

— Én?

— Te!

— Te!

— Tönkretettetek!

— Ó, Istenem, Istenem... ó, Istenem... Istenem...

Sírás. Fojtott becézőszavak. Drágám... szívem... édesem... Rettenetes... A fojtott, gyilkos gyűlölet átperzselt a falakon, át a sötétségen. Puskás izzadtan fetrengett ágyában, mintha ólomkamrában feküdt volna. A vánkosba dugta a fejét. Számlált magában. Olgicára gondolt... Hiába. Az órák multak, egyre multak, a rettenetes vita, amelybe már belekeverték Klincsekné hajdani kőrít és férjét, a bálókát, a vendégeket, ruhákat, rokonokat, nem hagyott alább. Végre is-

1939. jan. 5.

mét suttogni kezdtek, úgy hajnaltájt, az ágyak recsegték s elcsendesedett a titokzatos család.

Nyomott hangulatban, fáradtan, mogorván kelt fel reggel Puskás. Bosszusan öltözködött és úgy surrant ki a szobájából, mint a tólvaj. Az előszobában, persze, találkozott a vénasszonnyal, Klincsekné mosolyogva, alázatosan üdvözölte, ő azonban csak rövid jó reggelt dörmogött s kirohant az ajtón. Üldözöttnek érezte magát. Nem volt otthona. Nem volt hova bezárkóznia, nem érezhette magát sehol egyedül. Minden elvesztette az ízt, illatát, zamatát, sivárság vette körül.

Puskás napjai reggel egy tejszarnokban kezdődtek, az egyetemen, klinikán, menzán, boncteremben folytatódtak, moziban, tejszarnokban fejeződtek be. Azelőtt, ha volt szabad ideje, beült a szobájába és tanulmányaival foglalkozott, olvasott vagy egyszerűen hentergett a diványon és cigarettázott. Legszebb, legbékésebb órái azok voltak, amikor a félhomályos szobában, amelyet csak az utcai lámpa beszűrődő világa hintett be halvány fénnel, elábrándozhatott. Csendesesen folydogáltak napjai, hazulról, az apjától megkapta elsején a pénzecskejét, ebből szűkösen megélt elsejéig, különösebb gondjai nem voltak. Általában hajlama volt a megelégedettségre. Ha egyszer-mászor meglátogatta Olgi, tökéletesen boldognak, vidámnak, nyugodtnak érezte magát. Nem akart egyetemi tanár lenni, nem voltak politikai ambíciói, nem törte a fejét gazdag házasságon, nem volt kötekedő, nem szeretett vitatkozni, nem törődött úgynevezett igazságokkal. A diplomák előtt kalapot emelt, de vallásosságnak nyoma sem volt benne. S most minden felborult benne. Nyugtalan lett s gyakran rajtakapta magát, hogy valami furcsa feszültség van benne, hogy elbámészkodik és nem lát semmit, hogy valamit vár, maga sem tudja, mit, hogy összerendezzen... Ilyenkor dühösen káromkodott, de hogy miért, nem tudta.

Életmódjából folyt, hogy a két hölgyet alig látta egy-két percre. Nem tudta, melyikük jár bevásárolni, melyikük főz és mit főz, hová járnak látogatóba, kik látogatják meg őket, általában, hogy milyen életet élnek. S amikor hazament, vagy amikor elment hazulról, szinte szökött. Ha meglátta valamelyikük ráncos ábrázatát, a foga összezsikordult, lesütötte a szemét s artikulátlán szavakat dörmogött magában, rendesen összefüggéstelen káromkodásokat. Mintha valami furcsa játék kezdődött volna közöttük. Ha az előszobán végigment, úgy érezte, hogy aggódó, alázatos, félénk szemek lesik a másik ajtó függönye mögül, ha a szobából kitette a lábát, látta a vénasszonyt, amint eltűnik a másik szobában. Elhatározta, hogy meglesi, mikor viszi ki a cipőjét, ruháját. De ez nem sikerült. Ha hétkor ébredt fel, a ruhája már ki volt takarítva. Ha félhétkor; akkor is. Leste, éjszakákon át leste, mit suttog, min vitázik a két aggnő. Néha, amikor a vita különösképpen szenvedélyes volt, hallott is egyetmást, de semminek sem volt értelme. Kötényen, lekváron, húson, udvarlón veszekedtek. Klincsekné folyton védekezett és a »húga« folyton támadott. Állandóan szemrehányásokat tettek egymásnak. »Te vagy az oka, hogy szerencsétlen vagyok« — sírta a hűg. »Vége az én életemnek« — panaszkolta szenvedélyesen Klincsekné. Mintha láthatatlan gumit húzgáltak, cibáltak volna, hol, az egyik eresztette el, hol a másik, hol az egyiket csipte meg, hol a másikat. »Édesem, szívem, drágám, kedvesem« — mondogatták szí-

szegve. Puskásnak gyakran az volt a határozott érzése, hogy konyhakést fognak egymásra. Kiugrott ágyából s a szekrényhez osont, fülét a falhoz tapasztotta s szívdobogva leste az egymást kínozókát.

Szörnyű fantáziái voltak. Elképzelte a két vénasszonyt hosszú ingben, papucsban, nyúlfarknyi hajjal, vérpirosan és falfehéren a gyülölettől, fogatlan szájukban kést tartanak, majd nekiesnek egymásnak, markolatig merül a késpenge a sovány bordák közé, vért okádva összesnek, de felugranak megint és szurkálják egymást tovább, színtet nélkül mindörökké. Kergetőznek a régi bútorok között, letépi egymás ingét, ujjaikkal a vérben pancsolnak, vicsorognak, sziszegnek, karmolják és tépi egymást, összeakaszkodva forognak s közben kilóg a nyelvük. Gyermekkorában volt egy dajkája Puskásnak, ez elmesélte, hogy a gellérthegyi boszorkányok hogy táncolnak, vijjognak, lovagolnak éjfélkor. Olyasféle lehetett ez, mint a két vénasszony éjszakai vitája.

Reggel azonban Klincsekné ugyanazzal a szíves, alázatos, félénk mosollyal köszöntötte, megkérdezte, hogy jól aludt-e, nincs-e valamire szüksége s aggódva tette hozzá:

— Remélem, drága doktor úr, meg van elégedve a szobával és nem megy el?

Puskás legyintett, elfordította a fejét és értelmetlenül dörögött. Nem merte megmondani, hogy szerencsétlennek, üldözöttnek, kiforgatottnak érzi magát. Bennerekedett a szó, mint a gyilkos torkában, amikor a statániális bíróság előtt áll és a kegyetlen elnök szemüvege belefúr a veséjébe.

Klincsekné húga alig mutatkozott, ha lehetett is látni néha. Puskásnak az volt az érzése, hogy menekül. Állandóan s örökké menekül. Bujik, visszales, fut... Ferdén, féloldalvást biccentett, lehunyta a szemét, összeszorította álkapsát, nyakán szorosra fogta a nagykendőt s görnyedt, összehúzott alakjára s arcára kiütkezött valami lárvaszerűség. »El akarok tűnni, meg akarok semmisülni«, — mondta ez az alak és ez az arc. »Mindent le akarok tiporni, mindent meg akarok semmisíteni«, — mondta ez az alak és ez az arc. »Szegény, szerény kis aggszűz vagyok« — mondta. »Le akarok számolni, követelni akarok!« — mondta. S hirtelen eltűnt a másik szobában s becsapta maga mögött az ajtót.

— Drága doktor úr, — szólt egyszer Klincsekné, pont akkor lépve ki a szobájából, amikor Puskás rendkívül óvatosan bedugta a kulcsot a zárba s el akart illanni.

— Tessék.

— Drága doktor úr, ön nem kér semmit, nem óhajt soha semmit... Önnek nincsen semmi kívánsága, kérem... Én mindent megteszek, kérem, hogy jól érezze magát s ne költözzön el kérem, én nem vagyok olyan, mint Hanákné a földszint háromban, kérem, aki szintén egy özvegy és szobát ad ki, kérem, szintén egyetemi hallgatóknak, fiatal uraknak, kérem, de csak paráznaságból... Vannak népek, akik nem tartják kegyeletben az uruk emlékét, kérem. Nálam a szobaúr jól lesz ellátva, még a kívánsága is el lesz lesve, kérem... Tessék csak mondani, ha valami tetszik, ha akarna valamit. Nehogy aztán úgy járjak, kérem, mint az elődjével, aki becsapott, itthagzott, kérem...

1939. Jan. 5.

— Köszönöm, nem kívánok semmit. Nekem csend kell, nyugalom és én velem ne törődjék senki.

— Önnek semmi sem kell. És ne törődjön vele senki... — motyogta csodálkozva, bángyuan a vénasszony. — Hát a kedves mamája, kérem, az nem hiányzik?

— A mamám jól van, egészséges és nem hiányzik.

— Az Istenért, ne tessék bünt elkövetni, — kiáltott fel rémülten s mindkét kezét a szívére nyomta. — Egy anya kérem, az egy anya. És a gyermek, kérem, az egy gyermek... Nem szabad káromolni az Istent. Az ember nem tudja, mikor vétkeznek...

Puskás gyorsan kerekeltoldott. Ettől kezdve mintha a vénasszony úgy nézett volna rá, mint akit vérpadra visznek. Mindenféle értelemben. Ugy is, hogy a vénasszonyt viszik vérpadra s utolsó útján még visszapillant Puskásra, de úgy is, mintha Puskás ülne a kördén és őrá vetne utolsó tekintetet. Klincsekné szívessége, alázatossága, udvariasága, figyelmessége, mintha sötét gyászfátyolba burkolózott volna. Ez a láthatatlan, hosszú fátyol lengett rajta s huzódott utána, betérítve maga körül mindent. Szótalan, vádló, sajnálkozó pillantásokat küldözgetett Puskásra. A medikus titkon megfigyelte, hogy a vénasszony szeme sarkából állandóan rajta pihenteti bús tekintetét. A járása lemondó és vontatott lett. Fejét mélyen lehajtotta, kendőjébe állig beburkolózott. Hangja elvesztette érdességét, furcsa, bádogszerű zörgését s megtompult, mint a repedt kőcsög hangja. Siratóasszonyok vonulnak így a koporsó után novemberi temetéseken a víztől csepegő faágak alatt. Előttük a lobogó gyertyák, a füstölő szálldosó füstje, a koporsó és a csinált virágok tömege, a pap és a ministránsok fekete alakjai s a koporsóban összekulcsolt kézzel egy pofaszakállas, fekete nyakkendő, dísztingváltképmű úr... Vagy akár egy hosszú, barnahajú, borotváltképmű fiatalember...

Ez a dög érez valami szagot, — mondta magában Puskás, amint több ízben megfigyelte a pompes funébres szertartás szerint lépegető, buslakodó, sóhajtozó vénasszonyt. S borzasztó gyűlölet lángolt fel benne, összeszorította ökleit, összecsikortotta a fogát s káromkodott. — Csak szabadulnék meg már tőle! De hogyan? Szent Asklepiosz, hogyan?

Mikor legközelebb Olgival találkozott, a lánynak is feltűnt Puskás furcsa viselkedése. Moziba mentek, a lány most is hozzádörzsölte illatos haját a fiú arcához, most is görcsösen szorongatta a kezét, most is titkosértelmű szavakat suttogott neki. De Puskás kézzel szorítása lanyha volt, képe kedvetlen s a suttogásra fanyar mosollyal felelt.

— Mi bajod, szívecském? — kérdezte aggódva s megrémülve Olgi. — Szerelmes vagy valakibe?

— Tudja a fene. Valami bajom van. Ideges vagyok. Majd elmúlik.

— Felmenjek hozzád? Felvidítsalak? Anyunak úgyis azt mondtam, hogy későn megyek haza, valami előadásra megyek. Jó?

Puskást elöntötte az izgalom.

— Te, Olgi, bizonyosan azért vagyok ideges, mert régen... — magyarázta boldogan — gyere el.

— Jó, jó!

Cukrot ropogtattak, szorongatták egymás kezét, a fiatalembernek melege lett, felvidult s izgalmas kis mondatokat suttogott Olgi fülébe.

Karonfogva ballagtak a tükörszerűen csillogó aszfalton a kis utca felé. Ritmusra léptek, tikkadtak voltak mind a ketten s ezért nem is tudtak most beszélni. Gondolataikba merültek s mind a ketten ugyanazt gondolták.

Lassan felmentek a lépcsőn s Puskás, olyan óvatosan, ahogy csak tudta, beledugta a zárba a kulcsot. Nyelve hegyét a fogai közé szorítva visszafojtotta a lélekzetét is. Hirtelen igen kényelmetlen érzése támadt. Láta a vénasszonyt az ajtó mögött, begörbített karmokkal, villogó szemmel. Lesállásban.

— Te Olgica, rögtön balra s egyenesen be, lábujjhegyen, hogy az a csoroszllya meg ne hallja. Mert akkor elvesztünk. A nyakunkra ül. — Suttogta Puskás.

— Csak bízd rám — súgta vissza Olgi.

Az ajtó halkán megnyílt. Besurrantak s a lány azonnal elindult a szoba felé. Puskás bezárta az ajtót s utána ment. Mikor a szobában voltak s a villanykapcsoló megkattant, mind a ketten izgalomtól lihegve néztek egymásra s kínosan mosolyogtak.

— Hála Istennek! — lélezett fel Olgi. — Nem jön be?

— Ááá, dehogó — bizonygatta Puskás. — Mit keresne itt?

A lány körülnézett. De míg máskor azonnal széles ívben repítette kalapját az egyik, kabátját a másik sarokba s ő maga hevesen Puskás nyakába borult, most ott állt, fülelt, a kesztyűje ujját tüpegette s mereven mosolygott.

— De hát ülj le — bízta suttogva a fiatalember s ő is lehúzta kabátját. — Tedd le a kalapodat. Húzd le a kesztyűdet. Bujj ki a kabátodból. Add ide, majd felakasztom.

Olgi lassan, minduntalan megállva s figyelve vette le a kalapját, kabátját, kesztyűjét, aztán tenyerével lesimította makrancos, kondor rövid haját és berakott szoknyáját, leült az asztal mellé. Puskás elrendezte a holmit, még hozzá nagyobb fontoskodással, mint amit ez a művelet megkívánt. Aztán leült szemben a lánnyal s nézegették egymást.

— No, mért nem csókolsz meg? — kérdezte Olgi suttogva.

— Hát te?

— Majd visszacsókollak. Jó?

— Gyere ide, az ölembe, kislány — suttogta elszoruló torokkal Puskás.

A lány tétován felállt s minduntalan körülnézett. Karcsú derekát kinyújtóztatta. Aztán hirtelen Puskás ölébe ült. Az hevesen csókolni kezdte, de érezte, hogy a hevessége csak álhevessék. Olgi hirtelen felkapta a fejét:

— Mondd, nem jöhet be az asszony? Istenem, ha így meglát...

— Nem, nem, kis bolond... ámbár...

— Akkor inkább legyünk rendesek.

Visszatült a helyére.

Nem szóltak semmit.

— Mik ezek itt? — suttogta végre a lány s a jegyzetekre mutatott.

— Anatómiai izék. Hülyeség.

1939. jan. 5.

— Te! — mondta hirtelen. — Zárd be az ajtót. Elvégre ahhoz jogod van.

A fiú keserűen mosolygott.

— Nincs kulcs. Nem lehet bezárni. Nem akar csináltatni a szipirtyó. De úgylátszik, meghalt, vagy nincs itthon, mert nem hallom a pusmogást.

— Én sem.

Füleltek.

— Tudod mit? — ajánlotta a fiatalember. — Eloltjuk a lámpát, lefekszünk az ágyba s ha benyit, ráordítok, hogy alszom. Jó?

— Jó.

A fiú lábujjhegyen a kapcsolóhoz ment s lecsavarta. A sötétben csak az utcai lámpa derengő fénye világított. Sebesen vetkőzni kezdtek s bebujtak az ágyba. Fejükre rántották a paplant, dobogó szívvel figyeltek. Csend volt körülöttük, átható, sístergő csend. Csak a villamosok csilingeltek távollról. Most egymáshoz simultak és csókolózni kezdtek. Néhány percig éldelegtek így, amikor mind a ketten egyidőben rájöttek, hogy valami baj van. Tehetetlenül feküdtek hanyatt egymás mellett s a mennyezetre bámultak. Olgi hirtelen felült.

— Te, ez nem jól van így... Mintha lépéseket hallottam volna.

Feszülten figyeltek. Nem hallatszott semmi nesz.

Olgi a fiút, a fiú Olgit alkarta felgyújtani, de hamarosan kiderült, hogy egyiknek sincs tüze. Szomorúan, kétségbeesve fordultak el ismét egymástól s titkon, csirázva, érthetetlen harag bujt ki belőlük egymás iránt.

— Ez mégis csak piszok hely! — csattant fel a lány. — Ilyen vacak odukba még lakni!

— Tudod jól, hogy szívesebben laknék a Dunapalotában! — replikázott sértődöttön Puskás. Mit hányod a szememre, hogy szegény vagyok?

— Jaj rémes, rémes! — nyafogta elszoruló torokkal Olgica s öklével a paplant csapkodta, ficánkolt, fészkelődött, végül nagyot sóhajtott s megmerevedett, mint a szobor. — Pszt! — suttogta aztán s felült. — Valaki jön...

Megroppant egy bútor. Mind a ketten megrémültek, felültek s az ajtóra bámultak. Szívük a torkukban vert. Halántékuk lüktetett. Hosszas, megfeszített figyelem után ellanyhult a rémület bennük s megkönnyebbülten felsóhajtottak.

— Legjobb lenne felkelni, felöltözni s átnézni az anyagot — kockáztatta meg tétován Puskás.

— Jó — felelte a lány, érezhető örömmel. — Ugy is vége mára a murinak.

Csendesen felkeltek s szólanul felvették ruháikat. Aztán felcsavarták a villanyt s szépen odaültek az asztalhoz. Olgi pápaszemet tett az ornára.

— Így, ha bejönne a vénasszony, csak egy tudóst találna — mondotta.

De hiába, amilyen vidáman és boldogan ment máskor a tanulás, amilyen akadálytalanul s könnyedén tereferéltek máskor a vágy szünetében, olyan idegesek voltak most. Egyikük sem figyelt, mind a ketten kisémmizettnek, csalódottnak, megalázottnak érezték magukat.

— Hiába, nem megy — mondták végül szinte egyszerre s torkuk összeszorult a tehetetlen keserűségtől.

— Én elmegyek, fiam — jelentette ki Olgica, levette pápaszemét, megkereste a kalapját, kesztyűjét. Ives ajkát összeszorította, Látszott hogy rögtön sírvafakad, amint kilép az utcára. — Vége mindennek. Ha ebben az oduban maradsz, én szakítok veled. Elvégre mindig csak tűrjek, mindig csak tűrjek, mert nincs pénz? Ha fel nem mondasz és máshová nem költözöl, nem ismerlek többet. Tudd meg, tudd meg!

Gyermekesen toppantott a lábával.

— Nézd csak, nézd csak, én igazán... Ó, hogy az Isten verje meg! — dadogta Puskás és ennél okosabbat nem tudott mondani. — Na, vedd le a kabátodat és maradj még... majd megnyugszol... Nincsen semmi baj...

— Miért maradjak. Úgysem ér már az egész semmit.

— Olgica!

— Jó, jó... Vedd tudomásul, hogy ebbe az undok házba én többet be nem teszem a lábamat. Vedd tudomásul! Most pedig szervusz. Eressz ki!

Puskás megdöbbenve látta, hogy Olgi még elfelejtette megcsókolni is. Nem szólt. Mogorván, lázadozva, Olgica iránt mély gyűlöletet érezve ment ki vele, bezárta utána az ajtót s csak mikor ismét a szobájában volt, titótt bele a szívébe valami szúró nyílalás.

— Most felmondok. Holnap elmegyek. Dögöljete meg! — dörögte isszonyú dühvel. Járkált a szobában, cigarettázott és azon törte a fejét, hogy mit mondjon. Egész testében megvertnek érezte magát.

— Ez mégis sok — fogja majd mondani. — Azonnal megyek. Itt nem lehet élni. Maga boszorkány. Maga megöli az életet, a jókedvet, a munkát, az álmot, a szerelmet, magakörül mindent. Vegye tudomásul, elmegyek!

Ezt fogja mondani.

Hallgatózott. Majd elszántan feltépte az ajtót, három lépéssel a másik szobánál termett és kopogtatás nélkül berontott.

Csend és derengő világosság fogadta. Két utcai ablakon át csordogált be a szelid lámpafény és a csipkés üvegajtón kihullott az előszobába is. Puskás megtorpant a dohosillatú szobában. Figyelt.

— Jóestét — mondta hangosan.

Nem felelt senki.

— Jóestét, jóestét! — kiabálta egymás után. S nem felelt senki. A vénasszonyok szobája üres volt.

Puskás álla leesett. Furcsa csalódással ballagott vissza szobájába és egy székre vetette magát. Egyedül volt. Olgica nem ment. Itt volt, illatos, meleg teste az ágyban fektült mellette, még érzik talán a vánkoson a haja illata. S a lakásban nem volt senki. Öklével verte a homlokát.

Dühösen lefeküdt, mély, nehéz álomba zuhant. Félfülrel hallotta, hogy valaki motoszkál a lakásban, zörög a kulcs, elkezdődik a sustorgás-pusmogás. Fejére húzta a paplant s nagyott sóhajtott.

— Holnap mégis elmegyek — dadogta félálomban.

Reggel úgy öltözött, mint a forradalmár, akit titkos ítélet végrehajtásával bíztak meg. Tekintete zordon volt, homloka ráncos, ajka

277/b
1939. jan. 5

szigorú. Mikor felöltözött, előhúzta bőröndjeit, kapkodva pakolni kezdett. A ruhák, könyvek, össze-vissza repültek a bőröndbe. Mikor minden bent volt, nem lehetett lezárni a bőröndök tetejét. Beleállott tehát, ahogy falusi asszonyok tapossák a hordóba gyömöszölt káposztát. Majd rátérdelt a bőröndre és bezárta. Nagyon fujt, beletúrt a hajába.

Na, most...

Feltette a kabátját, zsebredugta a sapkáját, megragadta a bőröndjeit és kilépett a szobából. Bekopogott a másik ajtón.

— Tessék! — hangzott alázatosan, boldogan, Klincsekné hangja.

Puskás belépett. A rozszant bútorkkal megtömött szobában, az ablak mellett ült Klincsekné és harisnyát stoppolt. A kályha mellett régi karosszékben ült a húga és katolikus hitbuzgalmi folyóiratot böngészett, drótkeretes pápaszemmel az orrán. Mind a ketten meglepetten néztek Puskásra.

— Jónapot, drága doktor úr — örvendezett Klincsekné és letéve a stoppolást, tisztelettel felállt.

A vénkisasszony féloldalról nézett rá s biccentett.

— Tessék leülni kérem. Tessék parancsolni, kérem. Éppen mondtam is, hogy még be sem tetszett hozzánk jönni, kérem. Pedig mink nem vagyunk olyan népek. Tessék helyetfoglalni.

— Köszönöm — nyelt egyet Puskás és elvörösödött a homloka. — Csak azért jöttem... azt akarom mondani...

— Talán a kulcs végett, kérem?

— Nem, kérem... csak azért, mert... én azonnal távozom.

Dermedt csend támadt erre. Klincsekné sápadtan nézte Puskást. Ajka reszketett.

— Hogy... hogy, kérem?

— Úgy kérem, hogy én elmegyek. Felmondok...

— Fel... tetszik... de hát az istenért... hiszen én... én mindent...

— Igen, tudom, ön mindent megtett, — hadarta gyorsan a fiatalember, — nem is figyelt arra, amit mondott. — Dehát én ezt nem bírom. Én úgy járok itten, mint akinek felvágták a hasát. Én a belsőt mutogatom itt s önök belevájnak a belsőmbé... ezt nem bírom, nem bírom! Ebbe beledöglöm! — kiáltotta hadonászva. — Ezt az ellenőrzést, leselkedést, gondolatolvasást nem bírom. Elmegyek. Puntum.

Végre! Végre kiadta, ami benne volt. Fellelegzett és egészen hidegen figyelte a két nőt.

Klincsekné az asztalnak dőlt s rámeredt Puskásra. Ajka hangtalanul rángott. Feje előrebukott, aztán rekedten sikoltott egyet, az ablakhoz rohant és feltépte. Húga még rémültebb sikítással, utánavetette magát, megragadta a szoknyáját.

— Te örült! Te örült! Megöled magad! — kiabálta eszeveszetten.

Puskás egy ugrással mellettük termett, izmos kezével megragadta és félrependőritette a vénasszonyt. Erre az egyszerűen összegyogyott, mintha láthatatlan késsel elmetstették volna az inait. Tenyerei közé fogta a fejét és a padlóba verte. És kiabált, sikoltozott.

— Elmegy! Ez is elmegy! Mindenki elhagy! Ha tudtam volna, ha tudtam volna. Jaj nekem, jaj nekem! Meg akarok halni, meg akarok halni, hagyjatok meghalni!

Vonítva sírt, kemény koponyája kopogott a padlón. Puskás tehetetlenül nézte, a vénkisasszony pedig sunyin, gyűlöletes pillantásokat vetve rá, simogatta, kérlelte a vénasszonyt.

— Hadd menjen, itt vagyok én... Itt vagyok én... No csak... no csak... Pihenj meg, itt vagyok én, — ezt ismételte dörmögő, kérlelő és erőszakosságot leplező hangon.

A vénasszony felült, körülnézett, aztán térdencsúszva közeledett Puskáshoz. Átölelte a lábait, könnyben úszó arcát felemelte hozzá. Haja csapzottan lógott a homlokába, sovány, kék harisnyába bujtatott lábikrája szánalmasan bujt ki a szoknya alól, kendője a padlón úszott.

— Doktor úr, édes, egyetlen, drága doktor úr... Ne menjen el... Ne hagyjon el... Engem mindenki elhagy... Szegény asszony vagyok, senkim sincs... Az uram is meghalt... Maradjon, akár ingyen, nem bánom... Mindent megteszek önnek... Esküszöm, esküszöm, esküszöm...

És rángatózó ajka ötször is elismébelte az esküt. Puskás megdöbbenve, irtózva, rettegve nézte. Megpróbálta kiszabadítani magát a görcsös karok közül. De ez csak a legnagyobb erőfeszítéssel sikerült. Akkor fejére csapta a sapkáját és kirohant a szobából. Csak egy érzése volt most: menekülni. El innen. El, minél messzebb. Megszabadulni a terrortól, leselkedéstől, örülettől.

Mikor az előszobaajtót becsapta, vijjogva harsant utána a vénasszony rikácsolása:

— Becsapott! A gazember becsapott! Becsapott ez is!

Puskás lerohant a lépcsőn s még az utcán is lélekszakadva sietett a sarokig. Ott letette a bőröndökét s zsebkendőjével megtörölte a homlokát. Mélyet szívtott a szabad utca hűvös levegőjéből.

Töprengve nézett vissza arra a néhány napra, amit a koszos házában töltött s nem értett az egészségből semmit. Csak annyit tudott, hogy a kriptából kilépett s előtte kavargó a szabad, eleven élet.

VÉGE

ODOL

A MINDENNAPI
SZÁJPOLÁSHOZ

ÖT VILÁGRÉSZ
FOGÁPOLÓSZERE

1939. jan. 6.

Beszélgetés a Ferenc József-díjas Kodolányi Jánossal regényterveiről

Az irodalmi Ferenc József-díjat, melyet az idén történelmi regényre írtak ki, Kodolányi Jánosnak ítélte a főváros.

A kitüntetés a magyar történelmi regény nagyszerű mesterét éri. 1936-ban jelent meg Kodolányi első hatalmas történelmi regénye, a »Vas fiatai«, Ezt követte 1937-ben a »Boldog Margit«, s 1938 végén a »Julianus barát«. A magyar történelem egyik legviharosabb és legtragikusabb korszakát, a XIII. századot kelti csodálatos életre ez a regénytrilógia, egyetlen forró művészi lendülettel tárva fel a testek és a lelkek harcait, a különféle társadalmi osztályok színes mozgalmát a rabszolgától a királyig, a tájak ősi varázsát s a románból gótikába lobogó szellem álmaikat és vívdásait.

De nemcsak a kor kel tündöklő életre e nagy trilógiában, nemcsak arcok és szemek ragyognak fel, nemcsak szentvédélyek gyúlnak ki, az anyagi áhitattól a legvéresebb kegyetlenségig, olyan friss és vad erővel, mintha egy hatalmas lehellet hirtelen lefújta volna róluk a történelem porát és hamvát, hanem az események dús lombjai mögött az örök magyar lélek, az örök magyar szellem legtisztább forrásai zengenek mesebeli szépséggel és igazsággal. Így emelkedik nagy nemzeti hőskölteménnyé Kodolányi műve, mely most a főváros jutalmát megkapta.

A siker kötelez. Az írók jövő terveiről kérdeztük meg a Ferenc József-díj alkalmából. Így nyilatkozott:

— Három nagyobb regénytervem van;

kettő történelmi, egy társadalmi. Egyik történelmi regényem tárgya a magyarság útja lonne Levédiától Munkácsig, vagyis a külső átélése Ázsia és Európa között. A másiknak a hőse Zrínyi Miklós, a költő, aki soha olyan aktuális nem volt, mint ma. Szeretném az ő monumentális barokk alakját a történelmi valóságnak megfelelően ábrázolni, azoknak a kérdéseknek a gyújtópontjába állítva őt, amelyeket a Zrínyi Miklóssal foglalkozó eddigi művek mind figyelmen kívül hagytak. Harmadik munkám társadalmi regény lenne, hőse egy szegény napszámosházból indulna el és az összes társadalmi osztályokon végigmenve, mintegy tükörben mutatná meg a legfájdalmasabb magyar csapásnak, az osztályok közötti szakadékoknak a képét. Hogy milyen sorrendben valósítom meg e három tervet, azt e pillanatban még nem tudom megmondani, mert kora tavasszal valószínűleg ismét Finnországba utazom, nyelvi és néprajzi tanulmányok céljából...

Tökéletes művészet!
Francia pikantéria!
Mesteri rendezés!

Danielle Darrieux!
VÁGYAK...
 Budapestben egyedül a **Nyugat Mozgóban!**

Magyarország 1939. jan. 6.
S. N. 8.

Kodolányi János kapta a főváros Ferenc József szépirodalmi díját

A főváros Ferenc József. koronázási jubileumi alapítványainak 1938. évi magyar szépirodalmi díját — amellyel az idén magyar történelmi regényt akart jutalmazni a bizottság — Kodolányi Jánosnak, a hírneves, népszerű, fiatal írónak ítélték oda a 19. századbeli magyar világ vihartépte, tragikus korszakát életrekelő, hatalmas regénytrilógiájáért. A történelmi regénysorozat első kötele, a „Vasfiat” 1936-ban, a következő kötet, a „Boldog Margit” 1937-ben, a befejező kötet pedig, a „Julianus barát” most, 1938. végén jelent meg, a magyar irodalmi élet ünnepe eseményeként.

Fényesóvás, szépen ívelő írói pályafutását, a történelmi regényírás hívatott, vérbeli, művészelkű tehetségét jutalmazza ezúttal az irodalmi díj Kodolányi Jánosban, aki nagy regénytrilógiájában nemcsak hűsből-vérből való, remekbefejezést jelent a dívbörgön vágató, gazdag drámaiságú esemény, a biztos, határos meseszöveg szárnyán, de a regények izgalmas érdekességén túl a trilógiában színmagyar

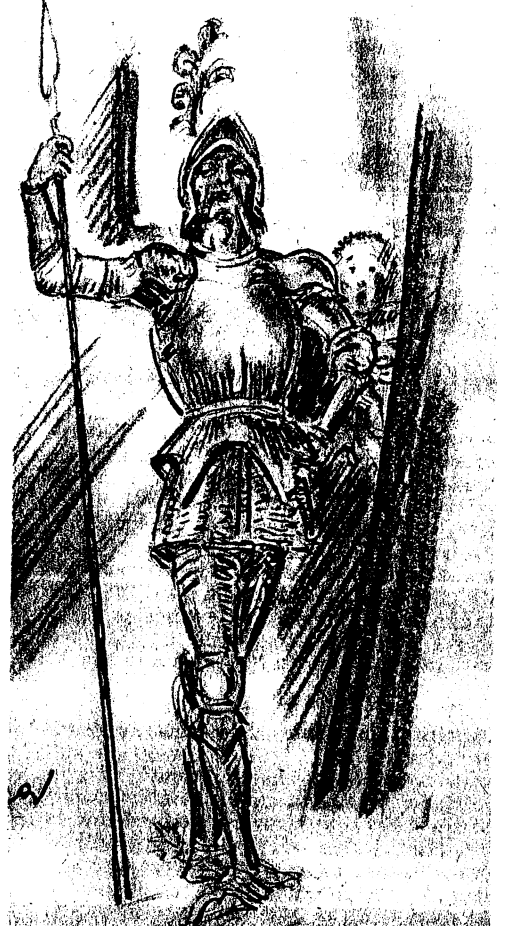
lélekkel, az örök magyar szellem mélyenszántó igazságait szólatlaltja meg zengő szépséggel. Kodolányi Jánost barátai és rajongói elhalmozták szerencseklánataikkal és meleg ünneplésben részesítették abból az alkalomból, hogy megkapta a Ferenc József irodalmi díjat, amelynek összege 2000 pengő.

Kodolányi János különben három nagyobb terven dolgozik ezidőszerint, párhuzamosan. Kettő közülük történelmi, míg a harmadik társadalmi regény. Az egyik új történelmi regénye a honfoglalás korával foglalkozik, a magyarság útja lesz Levédától Munkácsig, Ázsiától Európáig. A másik történelmi regénye hőse Zrínyi Miklós, a költő, akinek monumentális barokk alakja időszerűbb, mint valaha. Társadalmi regényének induló műve a kültelek, egy szegény napszámosház, de aztán a hős pályafutásán át végigmegy a nagyvárosban, az összes társadalmi osztályokon és mintegy tükörképben vetíti fel a legfájdalmasabb magyar csapás, az osztályok közötti szakadékok drámai körvonalait.

M. Nemzet 1939. jan. 6.

S. M. 9.

S. M.

I.

Az előszobában ácsorgó és üldögélő szolgák bámulva nézték don Quijote bevonulását. A lovag teljes fegyverzetében, sisakkal, pajzzsal és dárdával lépett be a szobába és torzonborz ábrázata mogorva volt, mintha ellenséget keresett volna. Hűségese fegyverhordozója nem volt vele, mert megparancsolta neki, hogy maradjon a kapu előtt s várja meg, amíg hívni fogja.

— Hol van Link Mór aligazgató úr? — kérdezte a lovag.

A szolgák, mint afféle cserfes, dölyfös népség, nem yalaszoltak rögtön, hanem összedugták a fejüket és oldalbabókdöcskét egymást.

— Nézd csak, valami mozireklám! — sügta az egyik.

— Vagy valami farsangi maszka — tödította a másik.

S jobbra-balra dülöngéltek a vihogástól.

A lovag azonban bosszúsán megkocogtatta a padlót dárdájával s erre egy szolgáló tiszteletet erőltetve minduntalan szűhúzódo vonásaira, megmagyarázta, hogy az aligazgató úr most nem fogadhat, üljön le és várjon. Különben is ki keresi? — tette hozzá hivatalos pontossággal.

— Kegyed a titkára talán az aligazgató lovagnak? — kérdezte don Quijote.

— Nem, nincs titkára.

— Akkor miért firtatod, hogy ki vagyok, te semmirekelő? — förmedt rá a szolgálóra s, olyan fenyegető állásba helyezkedett, hogy az ipse okosabbnak látta, ha nem kötekedik tovább s azonnal bejelenti a lovagot.

Noha még csak délelőtt tizenegy óra volt, az aligazgató rögtön fogadta. Don Quijote udvariasan, s hogy őszinteségét

hangsúlyozza, a folyosón hagyta fegyvereit, még a sisakot is felakasztotta a fogasra, úgy lépett a szobába. Süppedő szőnyegek fojtották el tenyéryi sarkantyúnak a csengését és kellemes meleg simogatta körül. A lovag ezen igen csodálkozott, mert mindenfelé azt tapasztalta, hogy a városban sokan megfagnak a hidegtől, sőt maga sem tudta mivel befűteni azt a kopott hónapos szobát, amelyben a fegyverhordozójával meghúzódott.

Az aligazgató azonnal felkelt karoszekéből, amelyben hatalmas amerikai íróasztala előtt ült és a lovag elé sietett. Alacsony, gömbölyű férfiú volt, a loagnak válláig sem ért fel, borotvált arcán kiesztergályozott azíveség és szolgálatkészség ragyogott. Egy pillanással sem árulta el csodálkozását, ám bár a titkárnöje, egy sárgazsemperes, selyemharisnyás ifjú hölgy, ugyancsak kerekre nyitotta sugaras szemét.

— Ön don Quijote! Örvendek. Mindjárt elintézzük a dolgot, méltóztatásék helyetfoglalni. Sok szépet hallottam ön-ről s nem is képzeli, hány kellemes órát szerzett gyermekkoromban a kalandjaival. De remélem, már nem akarja mindenáron megvédelmezni az özvegyeket és árvákat! Belátta már harcai céltalanságát?

Don Quijote tiszteletteljesen hallgatta leendő főnökét s méltósággal ereszkedett egy süppedő fotófübe.

— Végtelenül jól esik, hogy kegyelmességed emlékszik még rám — mondá nyájas ábrázattal. — Ami a harcaim céltalanságát illeti, még nem jutottam más meggyőződésre s hogy mennyire eredményesek, azt bizonyítja császárom és parancsolóm, aki érdemelm elismerésül kegyeibe fogadott s ezt a fontos állást készítette elő számomra. Hajlandó

vagyok tehát átvenni ennek a szigetnek a kormányzását s mindenben arra törekszem...

— Tud ön számolni? — szakította félbe a gömbölyű úriember.

— A legkitűnőbb számolója vagyok hazámnak. Soha sem számítottam el magamat.

— Akkor talán a fuvarlevélosztályban helyezzük el. Hm? — fordult titkárnöjéhez az aligazgató.

— Minden megbízatást kitüntetésnek veszek s biztosítom kegyelmességedet...

— kezdte újra don Quijote. De az úriember ismét félbeszakította, mintha mindazt előre tudná, amit a lovag mondani akar.

— Reggel félkilencor kezdődik a hivatalos idő. Akkor itt kell lennie. A külföldre szállított és onnét behozott árúk fuvartartozásait fogja ellenőrizni, még pedig a bemutatott fuvarlevelek

Finházi Magazin 1939. jan. 8. 2. n. 65-70.

1939. Jan. 8.

kedett egy csomó ifjú emberrel, akik állandóan dohányoztak, szakzerű kifejezésekkel s ama tájszólással beszéltek, amelyet a nemes lovag még alig értett. Egy szobában, sárgán pislákoló villanylámpák alatt, szürkeszakállas öregúr dolgozott, a devizaosztály egyik tekintélye. Igen barátságosan rázta meg a lovag kezét s néhány jó szót is szólt hozzá, hogy az új hely idegenségét fedtesse vele. A búskepű meg is jegyezte magának ezt a derék embert s elhatározta, hogy alkalomadtán ki fogja tüntetni bizalmával s megjutalmazza kedvességéért.

— Kisett úr, a mi devizatigyeinket óhajtja tanulmányozni? — mondá ez a férfi melegen. — Majd látni fogja, hogy minden a feje tetején áll és ideje lenne már, ha néha a józan ész is szóhoz jutna ebben az odúban... Na, majd ön rendet fog teremteni.

Nem messze egy szolgálatonkívüli százas papirokat vonalazott a legnagyobb szakértelemmel. Valóságos hadosztlopokat sorakoztatott a vonalak közé mindenféle számokból, amelyeket egy másik papírról nézett le. Egy talán húsz éves gyermek, akit Kis Frigyesnek hívtak, ide-oda rohangált a szobákban és ügyiratokat cipelt a referensekhez. Úgy látszott, ez mindenhez ért és mindenben kiismeri magát. A szobákban néha olyan mozgással, mint valami félszegűszo hal, fejét félrebillentve s egyik kezét úszómozdulattal maga elé nyujtva, kis fekete úr cikázott át. Arcán a legnagyobb aggodalom kifejezése ílt s állandóan

úgy ugrott be a küszöbök mintha attól félne, hogy hátulról leüti. Bent a legbenső szoba mélyében áll a nagyvezetett vezér, mint a dalai láma csak corynyedt vállai és két hegyes, szürkeszeme látszott az íróasztal mögött. A lovagra rá sem hederített, amikor a kopasz úrral ide is bementek. Aztán a kopirónók serege. Állandóan csattogtatták gépeiket s a nemes lovag eleinte ebben a hitben tévelygett, hogy valakik megvertáncot járnak. Tagadhatatlan azonban, hogy a kisasszonyok végtelen formájú hájosak, szépszeműek és karcsú, szeszárnak voltak. Olyak fitymálva megvárják a hosszú lovagot, egy alacsony romboló, fekete hajú és fekete szemű, nagy pláne gorombán nézte, amikor az úr odavezető azt mondta a lovagnak, hogy ezután a kisasszony asztala az övé lesz s ónagysága egy másik szobában, másik asztalhoz fog kerülni.

— Tiltakozom ez ellen, Slegli úr! Kikérem magamnak! Végre szerettem egy jó asztalt, s most elkergetnek innét egy... egy... — s szikrázó szemmel mérgette a lovagot.

Don Quijote azzal a szelíd alázattal állott a lány előtt, amely a nőket az igazi férfi részéről megilleti. Nagy szomorúsággal látta, hogy a kissé összenőtt szemöldökű csinos fekete lány, milyen gyűlölettel s elkeseredéssel mérgeti őt.

— Bocsásson meg, sennora, — mondta legszelídebb, legudvariasabb hangján, — távol áll tőlem, hogy nagyságodat jogos helyéről elzavarni óhajtsam s én lennék

a legboldogtalanabb ha a legcsekélyebb kellemetlenséget is okoznám szerény személyemmel a sennorának.

A lány, — Komlóssy Mária, — csodálkozva nézte lovagunkat. Bizonyára meglepődött azon a jószívűségen, amellyel a nemes lovag ki akart térni előle s megsajnálta a hosszú, nagybajszú, végtelenül szelíd és komoly embert, aki olyan alázattal állott előtte.

— Nem, nem, senn, — hadarta kissé elpirulva a sennortól, — szó sincs kényelmeleméről, csak azt hittem, hogy másnak állt az asztal s nem magának... Szívesen engedem, ha szükséges.

Az új kisasszony lovag annál az asztalhoz ült, hogy Mária ne zavartassa. A sennortok az ő számára is egy asztalhoz ült a lovagé mellett.

A kisasszonyok lehajtott orral, buzogókat tartva kezükben, a félszegűszo direktor vezetésével a szobán s futólag megtekintve mindenki, a húsz-ötven éves emberek óriási szivarral a szájukban, a kezükkel loholt, a lámpák égtek s a sennortok kék köde megfakította a fehéret. Kopogtak az írógépek. S szüntelenül új kereskedők jöttek, kis bunyósok és nagyban, kis orral és nagygal, fekete és még kövőbbek, farkas-szilveszter, nyúl-, csikó- és egyéb prémekekkel feltöltölködve a hideg ellen a magukkal hozták az utca és a szabad világ melegét, szagát és hűvösségét. Tolongtak, tülekedtek, egyik jajgatott, hogy a kamáj megromlik a határállomáson, mert nem tudja kifizetni a fuvardíját, a másik az almazsállítmányát, a harmadik a marhabelét féltette, iratok tucatját kérték és hozták. Az egész ház forrt, sürgött, forgott és zajongott, mert a kartomány egész kereskedelme itt szűrdött át, ezeken a likakon.

Don Quijote nem volt főbeszédű ember, ezt tudjuk a lovagregényekből is, amelyek az ő utólrhetetlen kalandjairól beszámolnak. Így minden gondja csak az volt, hogy a rábizott munkát minél pontosabban elvégezze. Nagy aktacsomók állottak előtte és mellette, különféle kerek és szögletes pecsétekkel ellátva, aranylatkozat, váamboletta, vétlevél, fuvarlevél, számla, bejelentés, szakértői nyilatkozat s másefféle. Számoszlopok magasodtak elé, szám, szám, rengeteg; borzasztó sok szám, mint amennyi kagyló van Spanyolország partjain és fűszál Andalusia virányain. A búskepű lovag gyakran kapta magát azon, hogy káprázik a szeme és izzad a farkója, feje forog s hányást ingerel vannak. Ilyenkor feltekintett s szemében ott látta Mária nagy fekete szemét.

amint szelíden, gyengéden ránéz, kissé összenőtt fekete szemöldökei csak kiemelték síma homloka fehérségét s egyszerűen fésült fekete haja ragyogott a villanylámpa fényében.

— Nem fáj a szeme? — kérdezte a lány.

— Nem fáj, — mondá a lovag, letette ceruzáját, mely már-már olyan nehéz volt, mint a dárdája, balkezét szeme elé tartotta, mintha pajzsát emelné és sóhajtott. — Az én uram, királyom úgy akarta, hogy itt szolgáljam őt. Erre a szigetre méltóztatott engem küldeni. Tudom, hogy a magas méltóság kötelességeivel jár s ha azt akarom, hogy e tartomány népe szeressen, dolgoznom kell. Azért bármilyen fárasztó legyen is ez a hivatal, szívesen viselem népem érdekében.

A lány csodálkozva hallgatta s nagyra nyitotta hosszúpillás szemét.

— Milyen csudálatos ember maga!

De a lovag már megrázta irónját s nekidőlt az oszlopoknak, amelyek már-már úgy forogtak előtte, mint hajdan a szélmalomok.

— Ó, sennora, — mondta — bizonyára hallott azokról a kalandokról, amelyeket

hajdan, hazámban, végrehajtottam. De egyik feladatom se volt olyan nehéz, mint ez, amelynek elvégzésével megbízott az uralkodó. Valaha azt hittem, mi sem könnyebb, mint az özvegyeket védelmezni, az árvákat támogatni, a megbántottaknak igazságot szolgáltatni, fegyverrel verni szét az óriásokat s megtorolni a gaztetteket. Azt hittem, hogy mindezt elvégezvén, végül is egy sziget kormányzóságában pihenhetem ki fáradalmajmat. S most íme: elértem a magas polcot, ebben a negyedik emeleti teremben, hivatalnokaim serege között, népemet kormányozva a boldogulás útjain. De ez a legnehezebb feladat. Fegyverhez vagyok én szokva, sennora, férfiakkal való csatározásokhoz, lóra tettem, utólérhetetlen Rozinántémra, amelyet kénytelen voltam eladni egy kolbászgyárosnak... S ha kegyed szép szeme nem vigasztalna s nem öntene belém bátorságot, talán inkább visszatérnék a Sierra Morenába...

— Na, Kisott bácsi, kurizál, kurizál! — ütött a vállára Kis Frigyes, a húszéves, meztelenaróú gyermek. S mindenki nevetett, még a komor katonatiszt is felpattantotta hadfiúi ábrázata díszmündéjének gombjait s letéve a vonalzó, elmosolyodott.

Don Quijote lehajtott a fejét s elpirult, mintha szűzlány volna. A sennorára való tekintettel, ezáltal nem vette észre a gúnys hangot. Sőt, később már megfeddte magát a pirulásért, hiszen a gyermekded ifjú valószínűleg csak ártatlan ragaszkodásának adott kifejezést.

— Hallgasson, Frici, — róttá meg szigorúan Mária az ifjút, — nem hagyom az én jó lovagomat, érti?!
S ez olyan jól esett a búsképű lovagnak, hogy szinte melege lett és hálásan nézett a lányra.

III.

Szerző szinte látja a nemes lovagot, amint ott ül az íróasztala mellett, össze-
csukott hosszú lábakkal, lelógó bajusz-
szal, amely a papirost söpörte, dárda-
forgatáshoz szokott ujjakkal szorongatva a pennát s szemével a számoszlopokat falva. Néha beszóltatták az igazgatóhoz s ilyenkor úgy vonult végig a szobákon, bokán jóval felülérő nadrágjában és kinőtt kabátjában, mint egy fejedelem az előtte gürnyedő szolgák sorfala között. A rengeteg szám a rubrikákban, egy-egy alattivalót jelentett s ő úgy bánt velük, úgy gondozta őket, úgy őrlt az összeadások eredményének, mintha azt a sok derék földművest és munkásembert látná, akik szerte-

szét a havas tartományban kenyerükért izzadtak.

Később nem volt oly terhes a méltósága, mert ama Komlóssy Mária nevezetű leányzó megédesítette munkáját. Segített, ha hibázott, megkérdezte, munkája végére ért, hogy fáradt-e, nem fáj-e a feje. Vigasztalta a lovagot az a tudat is, hogy a világnak ezen a távoli egészen félreeső szigeten is királya és dekében dolgozik s a tartomány népe úgy lesz boldog, ahogy ő magas méltóságának megfelelően.

Késő este ment haza mindennap. Egészen jól kiismerte magát a villamoson, büszkévé tette, hogy a kocsik fényesen ki voltak világítva, s a szolgálattevő személyzet zsinórós sapkát tett fel a tiszteletére. Nem kevésbé gyönyörködött a ragyogó villanyfényben úszó boltokban, utcákban s meg volt elégedve azzal a határtalan tisztelettel, amely a népet mindenütt arra késztette, hogy megforduljon utána.

Csak az alacsonyrendű, megvaszvívó Sancho dörmögött folyton szegített, hogy fájzik s nem evett elég. Mindent szidott.

— Nagyságos uram, ez az egész kutyának is rossz. Nem tudom megérteni ezt a toldott-foldott életet, amiben a tartományban élünk. Fázom, szeretnék narancsot enni néha, de meg is megugrasztott egy sarki kofa, amikor pénz híján amúgy akartam magamnak legalább ötöt-hatot szerezni, de a nagyravágyásból! Nagyságos uram, már geróf vagyok, hát legyek gerófnak én parasztkoromban is éppen úgy voltam s éppen úgy nyavalyogtam mint most. Engedjen haza nagyságos uram, nem terem itt számomra fű, ebben a tartományban. Látom én, hogy itt a szegény geróf, meg a szegény paraszty egykutyá.

De a lovag haraggal támadt fegyverhordozójára.

— Nem tudod-e, balgatag szolgál, hogy nekem kötelességem vannak e sziget népe iránt? Nem tudod-e, hogy eleget kell tennem annak a parancsnak, amelyet uram királyomtól kaptam?

— Jaj nekem, már megint szélmalomokkal verekszik nagyságod! Kötelesség, asszonya, kötelesség... Mi ez, ha nem szélmalomharó? Inkább szerezzen nagyságod akár egy jó nyulat, akár egy tetemes özgerincet, hogy teletünessük a bendőnket, bizony, nagyságod is olyan már, akár a cséphadaró, nyalklik derékba és csak vékonya van.

(Befejezés a következő számban)

1939. Jan. 8. 153

Kodolányi János:

Az egyetlen út

Volt egy miniszterelnökünk, senki sem emlegeti már, Simonyi-Semadam Sándor. Amikor átvette hivatalát, a következő kijelentést tette: „Magyarországot mintadlammá tesszük, hogy példaképül szolgáljon minden népnek.“ Ezekre a szavakra fellélekzettek a magyarok Erdélyben, Szlovénszkóban, Jugoszláviában, mert megértették, hogy amint egy magyar mintaállam születik a Duna medencéjének közepén, ellenállhatatlanul megindul a természetes kristályosodási folyamata mint tengelyre, rárakódnak az összes környező népek. Az Árpád-házi királyok államvezetésének ez az igazi szentistváni elve bizalommal tömte el a szíveket — nemcsak a magyar, de a más nemzetiségű szíveket is és épp ez volt a dologban igazán emberi és magyar.

Am a Nagyatádi Szabóval váltott történelmi kézfogás után csakhamar kiderült, hogy vezető osztályainkban elhomályosultak a szentistváni és Árpád-házi államvezetés elveihez. Mert állandósították a betelepítellen fordek országát, a „vá-kumot“, mint a német szociográfiai és politikai művek mondják, konszolidálták az összeomlott történelmi Magyarország romjait, üres dióvá tették Magyarországot, melyet külső hatalmak diótörője ropogtatott. Szívszorogató húsz esztendő telt el. S azok, akik ma ugyancsak költik az ebet a karóhoz, hogy a reformok megvalósításának részükről semmi akadálya nincsen, mindén reformtevékenységüket az elavult magyar élet „neobarokk“ felcícomázásának szentelték.

Külpolitikánk kénytelen volt folytatni ugyanazt az irányt, amely az országot világháborúba, majd katasztrófába döntötte. Vajmi kevés vigasz, hogy „ezt nem hittük volna“, ha most keserű szájtzel, tétlenül szemléljük Pozsony, Ligetfalu, Dévény, valamint a többi, ezer éven át megszentelt magyar föld sorsát. És ha a Dunántúl állapotára gondolunk, aggodalmunk csak nő. Belpolitikai szempontból bűnös mulasztások sorozatát követünk el a húsz esztendő alatt. Nem racionálizáltuk s nem modernizáltuk közigazgatásunkat. Nem alakítottuk át népoktatásunkat, „magyar Dahlemeket“ építettünk, de kétségbeestünk egyetlen ifjaink szaporodó tömegén, kilenyésztettünk egy olyan hallatlan bürokrata-uralmat, amely szinte páratlanul áll az egész Európában. Címeket és méltóságokat kreáltunk s díszlegettünk a fitogtatott díszmagyarban, cifrázkodtunk, revizlós szónoklatokat tartottunk, hagytuk, hogy sajtót, színházat, irodalmat elrekeszenek a magyarság elől... Minek folytatni! Ha a középkori Laskai Osvát, vagy Temesvári Pelhárt liszta ékesszólásával szólánk, sem találhatnánk eléggé ostorozó szavakat a mulasztások jellemzésére.

Ki felelős ezért? Nyilván nem azok, akik annyiszor hangoztatták „felelőségük tudatát“ és a „történelem Héloszékét.“ Kollektív felelőség van itt, beletartozunk mindnyájan. Csak az a kérdés, kik érzik is át ezt a súlyos kollektív felelőséget.

Köszönik első helyen kell említenünk Bajcsy-Zsilinszky Endrét, akinek megrázó rópiratával kapcsolatban (Egyetlen út: a magyar paraszti) meg kell említenünk. Ő már a világháború alatt, húszéves korában

Magyar Nemzet
1939. Jan. 8.
6. sz. 10.

zött, a lövészárkokban vállalta a felelősséget, vállalta azok helyett is, akik oly fennen hangoztatják, de következményeit levonni nem hajlandók. Bajcsy-Zsilinszky Endré, az egykori nagybirtokos fia, íme, két úton: az ország sorsának mélyreható szemlélésén s történelmének megértésén, továbbá a háborúban a magyar paraszttal együtt vállalt szenvedéseken át hamarosan eljutott az egyetlen igazság felismeréséig, az „egyetlen útig”.

Véleményét és követelését már a nemzeti radikalizmus programjában felállította, gazdag közéleti pályáján tántoríthatatlanul hirdette s most, amikor az elmúlt húsz esztendő minden konzekvenciájának levonásáig eljutottunk s az élethalál küszöbén rettenetes sorsunkat vállalnunk kell, újra összefoglalta s kiadta. Különös röpirat ez, hiányzik belőle a röpiratok minden jellege: a nyers, elnagyolt előadás, az indulatokra való közvetlen apellálás, a szép és hangzatos szövegek keresése és kedvelése. Hiányzik belőle a „röpirat”. Művészi tollal megírt, tiszta logikával kifejtett, a magyar sors legmélyebb kérdéseit a priori igazságokként felismerő könyv, elég komplikált ahhoz, hogy minden benne legyen s elég egyszerű, hogy az érzékeny, épesztő, magyar lelkületű ember azonnal megértse s feledhetetlenül a magáévé tegye. A helyzetet, melyben Magyarország ma van, világosan elemzi, ítéleteit alátámasztja eleven és hiánytalan történelmi látásával, a magyar sors fejlődésének felmutatásával. Figyelmét semmi sem kerüli el. Rámutat a magyar pártizmus szerepére a történelemben, majd kíméletlen kritikát gyakorol hibrid, gerinctelen középosztályunk fölött. Valóban, kevesen látták meg olyan élesen a magyar középosztály tragikus szerepét, zavaros árculatának vonásait, mint ő. Mondatai kalapácsütések.

„Mérhetetlen szociális és nemzeti mulasztások és bűnök terpeszkednek a középosztály bölcsője körül, mulasztások és bűnök, melyeknek következményei beláthatatlanok — írja. — Csak egy ilyen zűrzavaros, tákólt, kontraszelekciós utakon összeverődött középosztály lehet közege és hordozója mindenfajta idegen rontásnak, idegen hatalmi gondolatnak, százféle idegen sületlenségnek, kritikátlanságnak. Csak egy ilyen középosztály tagadhatja meg a szentistiváni eszmét olromba idegenmelmolók „nacionalista” hóksz-pókuszai között, éppen Szent István halálának 900 éves fordulóján, olyan időpontban, amikor óriásivá nőttek a magyar föladatak...” Ráolvassa ügytevezett „történelmi osztályaink” fejére az áldozni nem tudás és nem akarás ítéletét s fölmulatja, hogyan fordult el intelligenciánkban a múlt század reformkorának nagyjairól alkotott kép üres giccsé, frázisok halmozává.

„A háború óta pedig olyan középosztályunk támadt, ne beszéljünk most arról, hogyan és milyen okokból, amelynek már sem Széchenyi István, sem Kossuth Lajos, sem Deák Ferenc nem jelent semmit, amely szívesen hallja, ha egy tökéletlenül feltudós nagy hadvezér és diplomata Árpádból keleli kerekasztal körül a fényes dala Széchenyi Istvánból, a szellem és szenvedély szabálytalan és szabá-

lyozhatatlan óriásából unalmas, vaskalapos erkölcsprédikátort, Deák Ferencből, aki már 1841-ben a pörszoni diétán a hitbizományok eltörlését követelte, a legőcskébb értelemben vett silány és szellemtelen maradiság prófétáját, Kossuth Lajosból pedig széllel bélelt fiskálist, lelkiismeretlen „liberális” fölforgatót... Ki csodálkoznék azon, hogy ez a nemzedék semmit sem tudott megérteni Szent Istvánból, német szakállt ragasztott a magyar történelem a legfőlségebb keleti nagyurának attitűz állára; művét művének szellemét kiforgatta a maga valóságából s szinte titkolja a szent király győzelmét II. Konrád német-római császáron, elskizkaasztja a tény, hogy éppen Szent István szakította el az új keresztény magyar egyházat a nyugati német, úgynevezett missziós érsekségektől és püspökségektől, hogy még keresztény vonatkozásban se maradjon nyoma a korábbi egyházi függőségnek?...” Így lépeget lépcsőről-lépcsőre, minden lépcsőfok a magyar történelem valóságának, belső lelkiségének felismerése és a mai köztudattal való szembeállítására.

Így jut el, ahonnét kiindult, az egyetlen útra: a magyar parasztság útjára.

Földreform-programja sem szárazon kifejtett matematikai egyenlet, bár szilárd adatokra építi fel, hanem az eleven élet sugárzásában csillog. Ő volt a magyar publicisztikában az első, aki kereken hárommillió hold földosztást követelt, még pedig azonnal. Most is erre helyezi követeléseit alapját. Nem feledkezik meg a kérdés pénzügyi részéről sem, valamint a termelésben szükségképpen való változásokról. Nem célom, hogy e cikk keretén belül Kerék Mihály bará-

tom, a nagyszerű szakember területére tévedjek. Ma már nem is szükséges ezekre szedni ezt a programot, hiszen úgy beleszívódott a köztudatba a nagybirtokos-demagógia minden erőfeszítése ellenére is, hogy az elemi igazságok természetességével hat. És éppen a napokban vállalta ezt a programot egyik nagy ellenzéki pártunk, amely eddig, sajnos, makacsul a középparasztság érdekeire támaszkodott s csak nehezen látta be, hogy átfogó s erélyes földreform nélkül minden erőlködés, terv, szándék és mozgalom hiábavaló, mert tartalmatlan. De hogy lássuk, hogyan foglalja össze a kitűnő író ezt a kérdést szinte egyetlen markolással, idézek még egy passzust a röpiratból:

„Elvesztettünk vagy egymillió magyart, aki kivándorolt, elvesztettünk vagy félmillió magyart, akik fél évszázad alatt külföldön születtek s elvesztettünk másik félmillió magyart, aki a mondhatatlanul nyomorúságos gazdasági és szociális viszonyok között nem születhetett meg, vagy idő előtt elpusztult. Ez összevéve kétfélmillió magyar ember, persze csak hozzávetőlegesen, de nagyon enyhén számítással. Két milliónyi magyar ember, aki ha a történelmi országban marad, létalapot, megélhetést talál, terebélyesíti a magyarság ősfáját, megelőzhetné volna és bizonyosan meg is előzte volna Trianont. Elvesztettünk 7,300,000 kat, földet, majdnem felét a csopka ország egész területének; eunyi földet osztottak szét az utódainknak. Irá-

256

tényomóságban nem magyarok között az összeomlás után.

Bajcsy-Zsilinszky Endre világosan látja és fejnyszóval hirdeti, hogy minden magyar létkérdés gyökere a földreform megoldásában van. Honvédelmi okok: csak a földön szilárdan megtelepült nép teremthet biztos, öntudatos hadsereget, csak az ilyen országot nem lehet tartósan megszállni, eltaposni. Gazdasági okok: a kisbirtokrendszer, párosulva a szövetkezetek hálózatának rendszerével, tud csak emberi színvonalon eltartani egy mégoly sűrű népességű országot is. Fajbiológiaiak: csak független magyar egyéniségek hozhatnak létre és nevelhetnek erejük birtokában, kultúrájuk fegyverzetében lévő egészséges utódokat. Kultúrálisak: csak egy harmónikus társadalomban élő nép tarthatja meg ősi kultúráját, mert csak ilyen nép teheti közkinccsé s fejleszthet belőle magasabb, államfenntartó rendszert... S így tovább. Mutassatok csak egyetlen területet, amelyen nem érvényesül ez a felismerés. Még a zsidókérdéssel sem áll másként a dolog, mint az író, aki a zsidókérdés megoldásának egyik legrégebbi harcosa, röpiratában is kifejti.

De mármost vessünk futó pillantást egy ilyen program megvalósításának esélyeire is. Földreformról Gömbös Gyula kormányzata óta esik gyakrabban szó. Am esztendőök múltak és múlnak s a megoldásnak ma is az elején tartunk. De az idők egyre szorongatóbbak. Szinte már-már fenyegetővé fajult a sváh előretörés a Dunántúlon. A fegyverkezési korlátozások megszűnése erős hadsereg felállítását teszi lehetővé s ezt sürgeti a sokáig tagadott, most végre nyíltan bevalólt nagy-ukrán terör is. A radikális földreform keresztülvitelének eddig „csak” belső akadályok voltak, ezeket az akadályokat megneveznünk nem szükséges. Sajnos, legyőzni nem lehetett őket. A húsz

év alatt, mely rendelkezésünkre állott, hogy azt a bizonyos „minta-állapot” megteremtjük, mégcsak megközelítésére sem tettünk erőfeszítéseket. Most a külső szorongató gyűrű engedett, — de helyébe lépett a reffenetes pöröly s immár fejünk fölé emelkedett. Összezűzünk annál könnyebb, minél porózusabbak vagyunk idebent. A Nagy Pörölynek tehát mindenképpen érdeke, hogy radikális földreform és telepítés ne legyen. Aki ezt nem értené meg, figyelje csak azoknak a pártjainknak munkáját, amelyek tevékenységüket kifelé fordított kacsintgatásokkal és tenyérrel végzik. Aki földreformot hirdet és követel, természetesen nem lehet tekintettel határokon túli érdekekre. Sőt... Am az előrelátó politikus tudja, hogy az idők és az államberendezések, mint Chamberlain mondta, változnak... A pöröly fenyegetése enyhülhet. Elérkezik az idő, el kell érkeznie, amikor egy imperialista rendszer sem tarthatja többé állandó részketésben az egész világ idegét. Arra az időre fel kell készülnünk, ha most részben tehetetlenek vagyunk is.

Orvöm az írónak, aki minden betűjét az előjövendő Magyarország megvalósításának szentelte, látni és olvasni az író, publicistát és katonát, aki előtte jár s részben mestere volt. És keserű elégtétel, hogy amit ő is, ők is valamennyien, két évtizede hirdettek, amiktől óvtak, rettegetek, amit bizonyítottak s amikért üldözést is vállaltak: valószínűleg ellentétek házaleté hozott. Itt az író, beszédek és cselekedetek. Ha még nem késő.

1939. Jan. 8. 157

KÖNYVEK KÖZÖTT

Nem szabad megfélekedni arról, hogy könyvek között élünk. Mindenkinnek megvan a maga kedvenc sarka, ahová félrevonul, felüti azt az írói, aki legjobban a szívéhez nőtt — és olvas. Mennyi jó és mennyi rossz könyv kerül el vándorútján ezekbe a sarkokba! De akármilyenek, olyanok, mint a hőmérőben a higany: elárulják, milyen hőfokon van a ma emberének kulturális érdeklődése.

Sokan ma is esküsznek még a regényes élet-rajzokra. Azoknak igazi csemege egy-egy Robert Graves könyve. A Claudius-regények igen kitűnő, tudós írója megírta legfrissebb munkáját is, «A vitéz Belizár» címen. Ez a munka aztán elgondolkozgat egy kicsit a sikeren és a siker furcsa útjain egy író műhelyében. A Claudius-regények legremekebb trükkje az volt, hogy egy elmerült korról első személyben mert írni Graves. Olyan forró lett ettől a római történelem, mint amikor valaki igen intenzíven érzi a nyár évszakát. Süített, perzselt, elragadtatott. A vitéz Belizár anyaga épp ilyen érdekes: a romlott Bizáncban egy tiszta, nagy szellemű katona pályája és bukása. Graves azonban megtoldja bevált ötletét: Belizár életét egyik hü embere meséli el, amolyan suszter-író. Mi lesz az eredmény? A regény tele van tudóskodással, csavaros bele-szólásokkal, akkora körülményeskedéssel, mintha valamilyen amerikai nő-író írta volna. Az anyag érdekes marad továbbra is, a figura nagyon rokonszenves és történelmileg is úgy látszik helyes, — de a könyv már-már olvashatatlan. Aki kedvenc sarkában olvasta a sűrű oldalakat, gyakran arra ébredhetett, hogy az estéből éjjel lett, az éjtszakából hajnal. Aki pedig öreg hiba, ha egy népszerű olvasmányból fel kell ébredni.

Betűk milliója lepi el Kodolányi János óriási történelmi regényének, a «Juliánus barát»-nak is az oldalait. Ez a regény is körül-ményes, hosszadalmas; megszállotta a középkori eposzok szerzőinek buzgó ügyekezete és hosszabb a nagyon hosszúnál is. De legalább elmondhat mindent a magyar történelem és általában a magyar kultúra egyik lelegendásabb, legszimbolikusabb egyéniségéről, a magyar-kereső Juliánról? Téved, aki ezt hiszi. Kodolányi remek apparátussal eljut az indulásig, folytatja előző tatár-kori regényeinek vonzó, aprólékos műlő-festését, és adós marad a kalanddal, amittől csak úgy dudzadhatott Juliánus útja. Egyet azonban nem homályosíthat el semmi gáncs: Kodolányiban a nagy magyar történelmi regényírók lelke lobbant föl új lángra, egy Kemény Zsigmond férfias-sága, felelős magyarsága, tiszta probléma-látása. Ez a nagy erénye s ezért birkózhathatnak meg vele kevesen a legjobb magyar történelmi regényíró irodalomtörténeti dekórumáért.

Éppen nem a bőség a jellemzője Sigrid Undset intim kis regényének, «A hü feleség»-nek. Kerek, kis műlőrajzú, nagyon a bensőségekben játszódó asszonyi történet ez, amelynek régi jó szókás szerint morálja van. Csak az a baj, hogy

a morál ezúttal nem sikerült és semmiképen el nem fogadható — a házastársi hűtlenség egyetlen bosszúja a megcsalt fél hűtlensége —, bár Undset ért ahhoz, hogy mélyebb lelkiséget csillantson, ha elfogadhatóvá nem is, de érthetővé lesz ebben a fel-fogásban is. Kicsit száraz azonban ez a regény is, mint minden modern tárgyú Undset-írás — csodálatos dolog ez a bővérű, lángoló, izzó forró-ságú történelmi regények írójánál —, olyan, mint a szétporladó deszka, rostjai feslenek elő. Mintha megfakult volna ez az érdekes, asszonyi kedély.

Ha ez a három könyv-sarki társ kicsit unal-mas volt is, mégis érdekelt. Egyiknél az író sze-mélye volt fontos, mint Undsetnél, másiknál a tárgy furcsa idegensége, mint Gravesnél, a har-madiknál a problémák magyar időszerűsége, mint Kodolányinál. Egészen külön idegrendszer kíván azonban az unalomhoz Guy de Pourtalés könyve, «A csodálatos halászat». Bensőséges olvasmány ez, a fiatalág lázai, fellengése bujkál benne, mint bőr alatt a meleg. Nincs hatalmas sodra a meséjének, figurái egyáltalában nem kü-lönösek, a világa se vadonatúj — és mégis: nem lehet magyarázni hatását, melegségét. Mi az, amit Pourtalés fölvet? Egy fiatalember habozása két nő között, akikben látszólag semmi ellentét sincs, akik egyformán szeretik, akiket egyformán szeret ő is. Ez a habozás néha közeljár a döntéshez, de senki sem tudhatja, mikor döntött igazán, a szíve szerint. A történet mögött felvázolódik a negyven esztendő történelme, sejtelmesen, mint tejüveg mögött. Bár kalvinista irányú, a katolikus olvasó-nak meglehetősen idegen, noha sohasem támadó, mégis élmény e könyv. Aki mindezt a szépet-jót írta most róla, kicsit talán elfogult, de azt hiszi, hogy a könyörtelen bírálat műzsája nem harag-szik meg rá, ha az elnuult esztendő egyik legérté-kesebb európai könyvének nevezi Guy de Pour-talés regényét.

Most pedig beszéljünk arról, ami csupa izga-lom, fordulat, érdekesség, friss íz: Hunyady Sándor új regényéről. A «Nemesfém» ismét rossz regény, mint Hunyady többi eddigi regénye, de nem is kell a regényírás normái szerint nézni. Az elbeszélés jó tempója, az epizódok villogása, a mondatok hallatlan ízessége a fontos benne. Egy társasági üreledny karrierje a történet, annak a görbének felvázolása, amely felemelkedését mu-tatja Hollywood sztárjai közé. Az egész semmi különös, de lekötő lektűr még annak is, aki olvasta egyenes édes szülőjét: «Maugham Színház»-át. Erkölcseben van valami nagyvonalúan «társasági-beli», — egy kicsit tehát fölületes —, de a mese belső, tartalmi kicsengése szép, a kényes ízlés is elfogadhatja. (—)

Ajánlja, terjessze az ÉLET-et, a katolikus úri érte-ltség szépirodalmi képes lapját és ne feledje el, hogy az ÉLET a havi 1 pengő részletekben is fizethető évi 12 pengőért hetenkint jelenik meg, tehát má Európa legolcsóbb hetilapja.

Élet 1939. Jan. 8. 2. sz.

Kodolányi János: Mene, tekel...

Amiről írnom kell, látszólag politika, de valójában az egész társadalom ügye.

„En Imrédy Bélát bukott embernek tartom”, — mondotta Friedrich István. Nyilván abban a meggyőződésben mondta, hogy nála jobban senki sem tudja megítélni, ki mikor és miért bukott ember. Ő, aki Bethlen Istvánt egy évtizeden át „egyetlen Vezérő Akarat”-nak csúfolta cikkeiben, ő, aki a Bethlen-kormányzat egypárt-rendszerét nem győzte dorongolni, ő, aki tíz éven át hirdette, hogy „István gazda” kormányása gazdasági csődbe kergeti az országot s triumfált akkor, amikor a nagy erdélyi, megünnepeltétven magát külföldi üdülésre távozott, robbanásszerűen rákzúdult a bankrön, ő, aki egyetlen sikeres napot nem jósojt senkinek, valóban gyakorlott augur. Azt azonban ő sem állapította meg, hogy az ellenzék aztán csakugyan megbukott, megbukott minden porcikájában s minden szempontból, — még esztétikai szempontból is...

Először akkor bukott meg, amikor megbuktatta Imrédyt, leszavazván őt s meghusítván a felvidéki képviselők méltó bevonulását a Házba. Egyetlen értelmes ember sincs az országban, aki ne tudná, miért volt a hirtelen felbőszülés az addig tömjénezett Imrédy ellen, miért kellett emlegetni a „Benes által inaugurált szellemet” s miért volt egyszerre olyan sürgős valamennyi hirtelen ellenzékivé lett úrnak a reformpolitika, hűsz tehetetlenségben elfüstölt, konszolidált esztendő után. Másodsor tizedikén bukott meg a Gellértben vacsorázó ellenzék, amikor az illusztris szónokok kibontották a függetlenség zászlaját, *de lám, egyetlen szót sem ejtettek a társadalmi reformokról*, noha ezek sürgős végrehajtása nélkül *függetlenségről álmodni sem lehet*. Harmadszor s eddig legcsúnyábban pedig a szerencsétlen 13-i, pénteki napon bukott meg azon a rettenetes képviselőházi ülésen, amely inkább hasonlított megszállottak kábulat kavargásához, mint követként az ország Házába küldött érett férfiak gyülekezetéhez.

A látvány elborzasztó.

Egy kimondhatatlan nevű főispán szigorú kijelentést tett a kormánnyal szembe fordult pártok céljairól. És ime, ettől a jelentéktelen nyilatkozattól úgy felbőszültek a disszidensek és pillanatnyilag hozzájuk verődött egyéb politikusok, hogy megfélemedezve a Képviselőház asztalán fekvő törvényjavaslat tárgyalásáról, órákon át mosták a saját becsületüket, úgy, hogy ordítottak és szitkozódottak, tiltakoztak és fenyegetőztek, tomboltak, acsarkodtak és egymásnak rohantak... Élükön olyan férfiakkal, akiket a közvélemény, de különösen a sajtó egy nagy része, mint a hazafias önfegyelem, puritánság, áldozatkészség, bölcsesség példaképeként szokott emlegetni.

Igen, a látvány elborzasztó...

Képéből kikelve szónokol az a politikus, aki „már akkor a keresztény-nemzeti jobboldali politika útját járta, amikor az még igen rögs út volt, nem úgy, mint ma”, de azóta, csodás módon, kenyerékké változtatta a rögöket. Szónokol és kikel magából, úgyis, mint alkotmányvédő, úgyis, mint a népi reformpolitika egyik zászlóvivője, noha választási gőzhengereket vezetett s működését a Közigazgatási Biróság lesújtó ítéletének tömegé jellemzi. Felháborodva kiáltoz a volt miniszter, mint függetlenségi zászlóvivő, noha mindenki tudja, milyen kellemes kapcsolatokat tartott fenn a Nagy Szomszéddal. Feldúltnan háborog a nagy ellenzéki Vezér, aki nemrég egykolumnás vezércikkben fejtette ki, hogy átvonulási területül kell magunkat felajánlanunk Németországnak, mert érdekeink követelik, hogy a Szovjet elleni harc élcsapata legyünk, segítségük Nagy-Ukrajna megvalósítását, — de most elől jár a „függetlenségi” mozgalomban s úgy elfelejtette feltűnő „hitvallását”, mintha nem is ő lett volna. (Nem először.) Van olyan is, aki rohamcsapatot szervezett, teleragasztotta a várost buzogánykeresztes plakátokkal, de most teljes dühvel fordul a „Csodaszarvas” és az új mozgalom magyarruhás osztágai ellen.

Kábító zűrzavar, amelyben csak egy törvény uralkodik: látszólag mindenki megtagadja multját, sőt multjait, elfelejti, miért agitált ezelőtt, elfelejti saját konok álláspontját a föld-reformmal, külpolitikai irányzattal, zsidókérdéssel, kartellkérdéssel s más életfontosságú kérdésekkel szemben, halálos el-lenségek, akik esztendőkön át „elvi okokból” marták, gúnyolták és ölték egymást, most el akarják hitetni az országgal,

hogy egyetlen vágyuk az, ami ellen hadakoztak, Gömbös gúnyolói és gáncsolói, az „új ezredév” ostromló óránként hivatkoznak Gömbösré és valóságos szellemidézést rendeznek. Aki pedig mindezt látja, a rémület és borzongás érzése mellett elképped, ámul: ha nem volna mindez olyan kisérteties és ijesztő, csodálatosnak lehetne nevezni.

Közben az ország élet-halál kérdésekkel vívódik, a társadalom sporadizálódása rohamosan halad, a földkérdés, pénzügyi kérdések mellé immár fenyegető sváb-kérdés is társul, a külföldi sajtóban sötét árnyékként feketél az ukrán-terv réme, a baráti sajtóban gépfegyverszerű taporassággal peregnék ellenünk a jól irányzott, tervszerű támadások... És a játék országgraszoló zsvivajjal folyik a kastélyban.

De vajjon mi ennek a hallatlan lármának az oka? El lehet-e képzelni olyanarányú pártszakadást és meghasonlást, amilyenek tanúi voltunk, csak azért, mert a miniszterelnök az 1938-as Körben s nem a NEP-ben mondott beszéde tervveiről. Mert a szükséges és időszerű reform-tervek nem eléggé radikálisak, mert az összeférhetlenségi törvényjavaslat meg nem fekszik a Ház asztalán? Általában, mert a magyar élet átalakítása nem folyik abban a gyors ütemben, ahogy a hirtelen meggyorsult léptű, fontolva haladó hónapok most egyszerre, pártállásra való különbség nélkül kívánják? Avagy az alkotmányért való aggodalom teremtette csakugyan ezt a helyzetet? Ne mondja nekem senki, ha mégoly szép szavakkal, mégoly nagy felháborodással is, hogy akár egy főispán szigorú véleménye, akár ezek a felsorolt okok háborították fel a jélimert urakat s forgatták ki valójukból. Mondtak ők már ennél különbekeket is egymásra, amilyeneket a kimondhatatlan nevű főispán mondott. Annak is tanúi voltunk húsz éven át, mint gáncscolták el a radikális földreformot, mint folytattak olyan külpolitikát, amelynek *szükségszerű folyománya* most a függetlenségünkért való jogos aggodalom, mint odázták el az összeférhetlenségi törvényt, mint fullasztották szavak áradatába az álláshalmazás kérdését s így tovább. Hiszen az egyik előkelőség, aki Deák Ferenc módjára szereti karácsonyi, meg húsvéti cikkeiben leszögezni az ex cathedra álláspontját, nemrég még „felelőssége tudatában” nyugtatott meg minket, aggodalmaskodó „dilettánsokat”, hogy a Harmadik Birodalom nem gondol veszélyessé válható tervekre, holott most maga vallja be, hogy „ezt nem hittük volna”. Ugyanő matematikai egyenletekkel számította ki, miként kell az ország lakosságának alsó rétegét okosan kirekeszteni a politikai jogokból, hogy megőrizhesék biztos pozícióikat az úgynevezett „felelős osztályok”. A másik vezér még csak az imént hirdette, hogy le kell feküdnünk a Harmadik Birodalom *Drang nach Osten*-je előtt s vállalnunk kell a Szovjet-elleni harc élcsapatának szerepét, kissé korábban pedig „szelek szárnyán járó hazátlanoknak” nevezte az alsó néposztályt, Bajcsy-Zsilinszky Endre földreform-tervét pedig jó későn, úgyszólván csak tegnap fogadta el, igen szépen elkerülve azt a kényes kérdést, hogy vajjon külső erők mennyire kötik meg a kormány kezét a radikális földreform és dunántúli telepítés kérdésében. A harmadik függetlenségi úr még tegnap rohamcsapatot szervezett, a negyedik alkotmányellenes választásaival örökítette meg a nevét a politikai annáleseinkben... De ne folytassuk. Húsz éven át nyílt választással kierőszakolt *egypárt-rendszer* volt itt. Szociális reformok szabotálása. Süket fülekkel hallgatták az ország tisztánlátó értelmiségének jajszavát s legfeljebb ügyési figyelemre méltatták, letagadták a dunántúli agitációt, amikor még segíthettek volna, kigyót-békát kiáltottak azok fejére, akik az egyke-kérdésről jajongtak, kártevőknek bélyegezték azokat, akik tudták, milyen pillangó fog kibújni a weimári Németország gubójából, fantasztáknak, rémlátóknak, bajkeverőknek azokat, akik megértették a *Mein Kampf* irányadó szavait a kisállamokról s azok várható sorsáról... Tanú, koronatanú vagyok a magyar szellemi élet el-sorvasztásának ügyében, tanú a nemzeti lelkiismeret tervszerű elnémitásának történelmi perében.

Ne hitesse el tehát senki, mert lehetetlen, hogy akik az alkotmányt csak diktatúrájuk burkolatául használták, akik húsz éven át nem értek rá semmi áldozatra, semmi reformra, akik húsz éven át égő féltékenységgel marták egymást, ma nem tudnak aludni az alkotmányért való aggodalmuktól, éjjel-

1939. Jan. 21. 3. sz.

259
1939. Jan. 21

nappal a nemzet függetlenségét vigyázzák, a reformok minden tempóját csekélynek érzik, rajonganak a földosztásért, összeférhetetlenségi törvényért, a mezőgazdasági proletáriátus gyors felemeléséért, betegesen irtóznak mindentől, ami idegen, s úgy szeretik egymást, mint a gerlicék, elfeledve, hogy egymást kriptába küldték.

Nem, világosan látjuk a dolgokat. Azon az egy-két férfiún kívül, akit éppen ők, az alkotmányvédők, a politikai tisztaság Bayardjai, a függetlenségi rajongók szorítottak ki az aktív politikai életből, mert valóban *hitték* is, amit hirdettek, — senki sem azért háborog, amiért mondja. Versenyfutás van itt a hatalomért, a hatalmon maradásért, ádáz, könyörtelen versenyfutás és személyi harc. A hatalomért és semmi másért. Az OMGE közgyűlése csak az imént mondta ki, hogy a földreformot „minden eszközzel meg kell akadályozni, mert különben nem tudunk szállítani Németországnak” — s most az OMGE politikai exponensei, vagy tagjai hirdetnek függetlenségi harcot? Földreformot? Ne mondja senki!

A hatalom mindenáron, mint öncél, *mint a birtokon belül való maradás egyetlen útja és módja*. Érzik, hogy, ha minden eszközzel vissza nem csikarják pozícióikat a kormánykerék mellett, az előbb-utóbb bekövetkező történelmi változások megsemmisítik őket. *Tömegeik nincsenek, mert nincs hitelük*. Tekintélyüket lejáratták ők maguk az elmúlt húsz esztendő alatt. Pozícióikat csak közigazgatási nyomással, „hideg terrort”, nyílt választással, gőzhengerrel, a túltengő bürokrácia támogatásával tudták meghosszabbítani. Alkotmányellenes egypárt-rendszerüket a Tisza Kálmán óta magas művészettel fejlesztett, egyedülálló magyar módszerekkel tartották fenn. De most esetleg gyors változásra kerülhet sor. Az új választójogi törvény, akár mint matematikáztak is, titkos választást rendel. Visszakerült a Felvidék is. *Szavazókra, tömegekre, új közvéleményre, hitelre van szükség*. Erre legalkalmasabb a *függetlenségi gondolat*, annál is inkább, mert függetlenségünk megvédése valóban időszerű létkérdéssé vált, — az ő államvezetésük s mulasztásaik következtében. A magyar népből nem vészett még ki (hála Istennek) sem a habsburgi uralom emléke, sem a szabadságharc függetlenségi mozgalmainak hajtóereje, sem az azután következő mungó-korszak politikai harcainak sok-sok keserű tapasztalata. Ezt a tömegindulatot kell tehát feltámasztani, új *lobogásra* szítani, illetve, mert hiszen (hála Istennek) megvan, *a maguk oldalára hajlítani*. Emellett az is ijesztí ők, hogy esetleg *nem ők* vezetik a választásokat. Tapasztalatból tudják, mit jelent Magyarországon, hogy ki vezet a választást. Kaufmann Mózes örökké fenn világitó példája s a Közigazgatási Biróság rengeteg ítélete a bizonyosság rá, mennyire tudják...

Ami pedig az ellenzéki „egységet” illeti: el lehet hitetni bárkivel is, hogy közös működési alapon maradhasson Gömbös szellemének idézőgöze, Gömbös egykori famullusa azzal,

akit éppen Gömbös akolbólított ki a hatalomból? Az OMGE élharcosa azzal, aki hárommillió hold öt éven belül való felosztását kívánja? A bethleni külpolitika makacs kárhóztatója azzal, aki ennek a külpolitikának jótékony eredményeképpen ült éveken a kormányban? A harminchat igazgatósággal behintett rögs jobboldali, népi politika útjának vándora azzal, akinek csak egy lyukas kalap jutott tiszta elvűségéért? A magyar nép politikai „éretlenségének” hirdetője azzal, aki általános, egyenlő titkos választójogért harcolt? Ottó „király” híve a köztársasággal? El lehet képzelni, hogy összelelkezzenek a tigris az őriáskigyóval, a tűz a vízzel? Ez a fennen hangztatott ellenzéki egység csak *taktikai kényszer* következménye. Együtt haladnak ők azon a rövid, *igen rövid* úton, ami reményeik szerint, Imrédy megbuktatásának forrón óhajtott szakadékához vezet, ott azután egymást legyűrve, vagy egymás ellen szövetkezve mindegyikük maga akar a hatalomba ülni, kiméletlenebbül folytatva a húsz éven át úzótt tevékenységet, minden idegen császároknak bőségesen, lojálisan megadva ami nem is a császároké, noha most a megtagadás hősei.

Igen, az ellenzék, *ez az ellenzék* megbukott. Megbukott, mert néhány tiszteletreméltó s csak véletlenül hozzákényszerült, valóban ellenzéki lélektől eltekintve azok verődtek itt *ad hoc* csapatba, akik nagyönis guvernamentálisok voltak húsz éven át s ellenzékiességük nem holmi *következetes ideológiai szemlélet ideálisan elgondolt rendszeréből* következik, melyhez a valóságos életnek *a lehető legkevesebb kompromisszuma árán* alkalmazkodnia kell, hanem csupa *hatalomból kibukott guvernamentalistából*, akiknek multja nem egyéb történelmi méretű kompromisszumok sorozatánál.

Ennek a belső állapotnak elképpesztő, leverő külső képe csupán, amit a Képviselőház mostani zűrzavara nyújt. Haszonlít a Mohi előtti állapotok képéhez. Megpróbáltatások sora áll előttünk s ime, az ország tanácsában folyik a hatalomért való marakodás, az erkölcsi romlást terjesztő kiméletlen személyeskedés, a nép állapotának semmibevevése, a lelki tényezők kétségbeejtő háttérbeszorulása, a nemzeti egység széthasadozása. Mohi előtti apokaliptikus kép. Pozsonyban, Dévényben, Ligetfalun, Nyitrán, valamint Erdélyben, Jugoszláviában tengődő véreink sötét gondokba merülve tekintenek át a határon s ezt látják. Karmasin, Volosin és társai, meg a mentoraik pedig dörzsölik a kezüket. Ime, annyi megpróbáltatás után ilyen látványt nyújt a magyarok országának tanácsa, ezek a kérdések hevítik, ilyen sérelmek ejtik lázba, gondja csak ez, baja csak ez, méltóságérzete ennyi, módszerei ilyenek, szavai effélék, problémáik tartalma ennyi. *Mene, thekel, ufarsin...* A mohi csatátér porladt halottjai fölemelkednek sírjukból s szemüregéből könny csordul. A mohácsi csatátér halottjai odalent, Délen, felülnek és szembenéznek velük, a foguk vacog. *Nem látjátok, nem halljátok őket!* Meghalni, azt még tudtak...

Megtörtént a bérlőváltás a Belvárosi Színházban

Kodolányi János „Földindulás” című új darabja
az első bemutató

A Belvárosi Színházban bekövetkezett bérlőváltás utolsó felvonása pénteken játszódott le, amikor az új Kft. vezetői és tagjai hivatalosan, leltár szerint átvették a színházat a feloszló, régi Kft. igazgatójától. Már délelőtt és délután folyt a leltározás és a színház átadására vonatkozó szerződés fogalmazása, majd este az igazgatói irodában Patkós György, az új vezető és dr. Hermán Richárd aláírták a megállapodást és kézfogással megpecsételték a színház rezsimváltását. A szerződés aláírásakor a Színművészeti Kamara részéről dr. vitéz Gallay Béla, a színész-kamara ügyésze, az új bérlőtársaság részéről dr. Bodor György ügyvéd volt jelen.

A szerződés felolvasása és aláírása után Hermán igazgató elhagyta a színház épületét. Az új vezetők már a szombati napon megkezdték a szerződéstéseket.

Patkós György programja

Patkós György, a Belvárosi Színház új igazgatója legközelebbi tervéről a következőket mondotta a Magyar Nemzet színházi rovatának:

— A Belvárosi Színház további vezetése, a Színművészeti Kamara megtisztelő megbízásából az én és munkatársaim feladatává vált a mindaddig, amíg új, a vezetés minden szempontjának megfelelő első bemutatónkra felkészülhetünk, az ötvenedik előadásához közeledő Örökké? című zenés vígjátékot játssza tovább a színház. Az idei csonka évad és a színház átvételével kapcsolatos adottságok lehetlenné teszik, hogy messzemenő munkatervről nyilatkozhassam. Legfontosabb cél a színház zavartalan működésének biztosítása az évad végéig.

— Első bemutatónk előrelátha-

tólag február első felében lesz. A jövő héten megkezdjük Kodolányi János Földindulás című népi drámájának próbáit. Kodolányi új darabja a magyar élet legsúlyosabb problémájával, a dunántúli egykével, a magyar faj és magyar föld tragikus összefüggésével foglalkozik. Határozott meggyőződése, hogy ennek a ma oly égetően fontos kérdésnek a legtisztább magyar művészet eszközeivel való feltárása a magyar közönség osztatlan érdeklődésével találkozhat. Örülök, hogy az új színház bemutatkozására sikerült megnyernem Kodolányi Jánosnak, a mai magyar irodalom egyik legkiválóbb reprezentánsának hatalmas művét. Bízom abban, hogy kiváló munkatársaim, Mihályfy Béla, mint a színház főrendezője, Boray Lajos pedig, mint a színház gazdasági főnöke, megkönnyítik kitűzött céljaink elérését.

Magyar Nemzet

1939. jan. 21.

17.7. 13.

261
1939. jan. 26.

CSÜTÖRTÖK, 1939 JANUÁR 26.

A „Földindulás“ a Dunántúl nagy drámája

A *Belvárosi Színház* színpadán szerdán kezdődött meg az olvasó-próba a színház új vezetősége első, reprezentánsnak ígérkező, eredeti bemutatójából, *Kodolányi János*, az országos nevű író, a Nemzeti Színház szép sikerű *Vidéki történet* című ezidei darabja szerzőjének új színpadi művéből. A színészek nagy kedvvel és ambícióval láttak munkához és már az első próbán kialakultak a rendkívül érdekes és korszerű, izig-vérig magyar és mai színpadi történet körvonalai. Az újdonságról *Kodolányi János*, a népszerű író a következőket mondotta a *Magyar Nemzet* színházi rovatának:

— *Földindulás* új drámám címe. Maga a darab tizennyolc-húsz éve forrt bennem, azóta formálom magamban: kedvenc gondolatom, hogy összesűrítsem egy drámába a Dunántúl minden problémáját, a földkérdéstől az egykélig. Az egyszerű falu egyszerű életének keresztmetszete a *Földindulás*, a maga egész belső lelki strukturájával, minden elferdülésével és félresiklásával, amit abból támad, hogy elzárkózik, elszigeteli önmagát a falu külön és

zárt világába. De ugyanekkor él benne a menekülés vágya és minden bizonnyal meg is találja a maga útját.

— A *Földindulás* színpadi szerkezetére nézve tulajdonképpen egy dunántúli kis parasztesz család drámája. Dráma és nem tragédia, mert a megoldása megnyugtató. Több, mint egy realiztikus dráma, mert irányt mutat az egész problématerület megoldása felé. A környezet, az összes főalakok és mellékalakok, az egész dráma levegője éppen úgy, mint a problémák, mind közvetlen élményem, ott nőttem fel, abban a világban, ott telt el a gyerekkorom, ismerem töviről-hegyire s úgy is írtam meg, ahogy érzem és látom. A végleges szereposztás még nincs meg, csak annyi biztos, hogy *Páger Antalé* a főszerep és *Eszenyi Olga*, *Vaszary Piri* és *Mihályffy Béla* a tartóoszlopai még az előadásnak. De rajtuk kívül a fiatal keresztény színészgeneráció egész serege reprezentáns alakja szerephez jut. A próbák úgyszólván reggeltől-estig folynak s remélem, hogy február elejére állni fog a darab.

Magyar Nemzet 1939. jan. 26

21. n. 13.

A „Földindulás“ részletes szereposztása

Kodolányi János „Földindulás“ című drámájából, amely a *Belvárosi Színház* új rezsimjének bemutatkozó újdonsága lesz, teljes erővel folynak a délelőtti és délutáni próbák az újjáéledő kis színpadon. Csütörtökre kialakult a részletes szereposztás is, ami — értesülésünk szerint — a következő: A drámát **Hoász Zoltán**, a *Nemzeti Színház* művésze rendezi. Díszlettervező **Varga Mátyás**, a *Nemzeti Színház* volt tervezőművésze. A dráma középpontjában álló parasztcsalád fiatal házaspárját **Páger Antal** és **Eszengy Olga** alakítja, az öreg házaspárt **Mihályffy Béla** és **Vaszary Piri**. **Boray Lajos** egy szekta-predikátor öreg paraszt lesz, **Sármány Miklós** a tiszteletest alakítja, **Maklár János** egy sváb legény alakját eleveníti színpadra, **Szendy Mária** fiatal parasztnő szerepét játssza és jellegzetes falusi alakokat formálnak meg a színpadon **Egyed Lenke**, **Orbán Viola**, **Roykó Ferenc** és **Gonda** is. A bemutató valószínűség szerint február 10-e körül lesz.

Magyar Nemzet 1939. febr. 28.

23. sz. 13.

Kodolányi János:

Finn tanya

(II. folyt.)

De a hatóságok is nagy távolságra vannak az ügyes-bajos emberek lakóhelyétől. Egy nap megkérdezem az öregasszonyt:

— Mi történik, ha reggelre a maga tyúkjait ellopják az ólból?

Sehogy sem érti a kérdést.

— Miért lopnák el? És ki lopná el?

— Nem, író úr, olyasmi nem történhet.

No jó, tudom, hogy nem történhet, ezek a derék tyúkok az állati kor legvégső határáig tojnak és kotkodácsolnak s ha kivénültek, H. úr puskával nagy tisztelettel agyonlövi őket. Ezután egésznap főzés után megeszik. De hát a példa kedvéért.

Elmondja H. néni, hogy akkor be kell jelenteni az esetet a kirkonkylében a *nimismiesnek*. Az azután kinyomoztatja a tolvajt.

— Rendőri járőrök, vagy csendőri szemleutak rendszeresen nincsenek?

— Minek az?

— Igen, az egész kerületben vagy három rendőr látja el a szolgálatot. Ezek bent ülnek a hivatalukban s várják a bejelentéseket. Őrjáratok nincsenek. A rendőrség inkább csak arra való, hogy legyen hol bejelenteni a táncmultságokat, politikai gyűléseket s legyenek, akik megakadályozzák a multságokon eshető véres verekedéseket. Ha pedig ilyesmi mégis megesik, a bűnöst legyen aki előállítsa, kihallgassa, helyszíni szemlére vigye s bíróság elé utalja.

Több kerület főispánféle vezetője a *maaherra*.

A bíróságnak három foka van, hiányzik a mi járásbíróságunk. A legalsóbb fokú bíróság a *kihlakumanoikeus*, ahonnt a másodfokú bírósághoz, a *hoivoikeus*-hoz lehet fellebbezni, míg a mi Kúriánknak a *korkeinoikeus* felel meg. Halálbüntetés nincs.

De, mint jeleztük, nemcsak közigazgatási, hanem egyben egyházi ügyekben is a kirkonkylä az egész kerület középpontja. Ott van a templom, ott lakik a pap és segédje. Nagy távolságokról nyáron gyalog, kocsival és csónakon, télen szánnal, kéziszánkával, sível mennek a kis falucskák lakói templomba. Ott kell bejelenteni a születést és halált, ott a központi temető is a templom mellett.

A pap azonban minden hónap egyik péntek estéjén kimegy egy-egy falucskába s mindig más háznál száll meg. Összegyűjti az embereket s a Bibliából megvizsgáztatja őket. Ez a „lukenus“ afféle ünnepi eseménynek számít, nemcsak azért, mert a nép komolyan vallásos, de mert igen tiszteli a papját is. A vendéglátó ház iparkodik kitenni magáért. S bizony, a vének is úgy olvasnak az öregbetűs Bibliából, akár a kis iskolágyerekek, a hangjuk elfogódott s bütykös ujjuk reszket. Igen demokratikus szokás ez, közelebb hozza a papot a néphez s alkalmat ad a népnek is, hogy hivatalon kívül, a maga környezetében álljon szemben a papjával. Igaz, ennek egyik következménye, hogy a pap apró gyengéi az emberek elé kerülnek s a játszi, szelíd humor napsugarában lehámlik a mondvacsinált s erőszakkal fenntartott hivatali „tekintély“, de az is igaz, hogy a baráti kapcsolat hívó és papja között igazibb, mélyebb, s minden nagyképűségtől ment tekintélyt szerez a lelkesnek. Hiszen gondoljuk csak meg, vajjon titokban maradhatnak-e az emberi gyengék? S nem rosszabbak-e a *titkolt gyengék* az elnéző mosolylyal *megbocsátott gyengéknél*?

Én úgy láttam Finnországban, hogy semmiféle szakadék nincs nép és a papság között. A pap politikai kérdésbe nem avatkozik, politikai különbséget a hívek között nem tesz, nem ítél a pártok ilyen, vagy olyan programja felett s még azt sem hallottam, hogy valamelyik szocialista parasztot megvető, vagy megbélyegző ítélettel pécézte volna ki. (Bár, mint *magánember*, távol áll a szocialistáktól s ezt nem is titkolja.) Szektárius mozgalom csak egy támadt valahol Északon, néhány esztendővel ezelőtt. Egy fiatal, aszkéta luteránus lelkész azt hirdette, hogy bűn a dal, a zene, a tánc, a színház, a mozi, a képzőművészet, stb. Fanatikus prédikációi csakhamar néhány ezer hívet szereztek neki. De a papság is, az egész intelligencia is azonnal felismerte a veszeltyt, amelyet ez az aszkézis a népdal, népzene, népművészet s általában a kultúra szempontjából jelent s ellenagitációt indított. A mozgalom azután egyre jobban összezugorodott s ma már csak jelentéktelen kis penészgombának mondható.

Egyedül Vagynak 1939. febr., 2. n.

A papokat a nép választja, csak a püspököt nevezi ki az állam. A nép is fizeti őket. Ezért függetlenek a mindig változó politikai irányoktól.

Aki kívülről, futólag, az utazó szemével nézi a finn életet, első pillantásra nem látja valami vallásosnak. Az emberek szinte sohasem emlegetnek vallási dolgokat, nyilvános vallási cselekedeteket sehol sem látni, abból a szempontból, hogy kinek milyen a hitélete, senkit sohasem vizsgálnak — pláne meg nem ítélnék — s különösen nincs szokásban, hogy valaki azért vegyen részt kulturális cselekményekben, hogy haladását, előlépését, jobb „minősítését“ biztosítsa. Az bizonyos, hogy a finn nem káromkodik, s különösképpen nem úgy, — az Istent, Jézust, szenteket szidva —, mint mi. Sőt durva szó is alig hangzik el közöttük. Első pillantásra a finn élet szinte amerikai-nak látszik. Bár szemérmesek, nemi dolgokban engednek természetes vonzódásaiknak s például az egyetemi ifjúság körében csak úgy, mint a nép között, megszokott a fiúk-leányok házasság előtti kapcsolata. A nők önállósága, felelőssége vetekszik a férfival. És mégsem éreztem sehol olyan mélyen az őszinte vallásosságot, a krisztusi kereszténység komolyan átértett izzását, mint a finn templomokban. Az egyszerű, szerény, meghűződő és rejtelkedő, áldozatkész krisztusi magatartás seholsem olyan általános talám, mint Finnországban. Ez a magatartás *aktív*. Elképesztő a szeretet, mellyel a gyermekotthonok, árvaházak felügyelő kisasszonyai a gyermekkel bánnak, bámulatos a kórházak szeretetteljes, vigasztaló és otthonos atmoszférája, a betegekkel való bánásmód őszinte melegsége. A finn gyermekek valósággal paradicsomi állapotban élnek iskoláikban, játszótereiken. Tanító, tanítónő végtelen türelemmel, vidám szeretettel végzi kötelességét, a viszony a gyermek és nevelője között baráti. Aki megszokta a *kérkedő vallásosság* hivalkodó hangoskodásait, az utcára tolongó kegyességet, a modern reklám üzleti szellemével versengő díszfelvonulásokat, kivilágításokat, demonstrációkat, a magnéziumfényben nyílt utcán folytatott gyóntatásokat s hasonlókat, eleinte meghökkenve keresi Finnországban a vallásos életet. Míg rá nem jön, hogy a finnek valóban „bemennek a szobájuk legbelsőbb rejtekébe“, hogy ott imádkozzanak, mint Jézus parancsolja. Szinte szégyenkeznek, ha vallásos életük egyszer-mászor a nyilvánosság elé kerülne úgy hat, *mintha* nyilvános akarna lenni.

*

Napjaim munkával és tanulással telnek. Közben figyelem a házigazdámék életét. H. úr az időre jár, délben hazajön enni, két órára ismét munkába megy s hatkor tér haza. Hatkor van az ebéd. A két asszony egész nap énekelve, tréfálva, nevetve dolgozik, sohasem türelmetlenek, sohasem hangosak, nem pörlekednek, még csak nem is vitatkoznak. A finnek példáulan szabadságérzése éppen azért példátlan, mert beleszívódik a legegényibb életükbe. Önként teszik a dolgukat és a máséba nem avatkoznak. Pedig, itthoni emlékeimen okulva, tartottam tőle, hogy kellemetlen órákban lesz részem a parasztek között.

Bezárva az erdők közé, távol a lakott helytől, s egy anyóssal súlyosbítva él itt egy család s én részese leszek ennek az életnek. Felrémlettek bennem a rettenetes, faluhosszat hallatszó csatázások, késhegyig menő gyűlölködések, ország-világ előtt való személyeskedések, mocskolódások és káromkodások.

Azt kell mondanom, hogy soha életemben olyan úri, finom, előkelő, tapintatos, gyengéd, csendes, okos, sőt bölcs emberek között nem voltam, mint Padasjokiban, a finn parasztek között.

A fiatalasszony már egészen polgárosult nő, nagy a különbség közte és anyósa között. Az öregasszony például még a bibliai égi madarakkal vigasztal, amikor rosszkedvű vagyok, azt hívén, hogy kenyérgondok bántanak. A fiatalasszony már nevet ezen s azt mondja, hogy „Agricola nem tud finnül“ és szégyenli a naiv szavakat.

Ruházata egészen városi. Egy nap az ura, a „szegény“ paraszt berándul a száz kilométer távolságra lévő városba s ajándékokkal tér haza. Az ajándékok „csodálatos szépek“, mint a fiatalasszony büszkén csillogó szemmel mondja. Rózsaszínű és halványkék selyemkombinék, selyembuogyók, finom melltartók, selyemharisnyák, szóval mindaz, amitől nálunk, néhány nagyszerű szociológusunk szerint, *az egyke terjed*. Munkához azonban prémes bekecset, meleg kesztyűt, sapkát és csizmát húz és a távoli tópartról hordja szánon a vizet egész délelőtt.

Sok víz kell pedig, mert minden finn háznál van „sauna“, azaz gőzfürdő. (Ez az, amit a svédok évszázadok folyamán sem tudtak megszokni Finnországban.) Szerdán és szombaton fűti be az öregasszony. Ez az ősi szokás megköveteli, hogy ő, az öreg végezze kellő körültekintéssel és áhítattal. Már délután füstöl a kis faház kéménye az ablakom előtt, de füstöl az idelátzó tanyákon is. A néni fát hasogat és hord, szorgalmasan sürgöforog, arcán akkora komolyság ül, mint valami papén. Itt a „sauna“ még egészen ősi formájában van meg. Tüzes kövekre öntik a forróvizet, meggőzölik magukat és nyírfanyalákkal veregetik mezítelen testüket. Azután alaposan lemosakszának s újjászülve mennek ki ismét a dermesztő hidegbe.

Ha a gazdának vendége van, az is velemegy a saunába. A nők külön mennek. Gyakran betoptant a városból a fiatalasszony egyik szőke, pirosarcú barátjáné s ott volt egy-két napig. Ilyenkor az öreg néni, a menyé, meg a kisasszony együtt mentek a saunába. Testi dolgokban a finnek általában igen nyíltak és természetesek. Nem ritka a mezítelenül való fürdés nyáron kint a szabadban sem.

Hát így a saunához, bizony, hetenként kétszer ugyancsak sok vizet kellett sajtárokban hazaszánkóztatni a tóról a szinte derékigérő hóban. S ők ezt mindig nevetgélve és dalolva végzik.

A főzés nem adott annyi gondot, mint a sauna. Attól eltekintve, hogy a mi fogalmaink szerint az északi népek általában gyatrán főznek, ezek a „szegény“ parasztek igen jól és főképpen rendszeresen táplálkoznak. Azt tapasztaltam, hogy

rosszul táplált embereket s főképp gyermekeket, rongyos ruhát utazásom vonalán csak a lengyel határtól Nyugatra lehet látni.

Először is napjában vagy ötször kávéznak, tejszínnel, vajjal, fekete kenyérrrel, esetleg sajttal. Majd délben és este meleg főtt ételt esznek percnyi pontossággal. Levest, sült húst, mindig burgonyát, esetleg makarónit, tejjel és erdei szederrel készült darakását, stb. A húst gyakran hal helyettesíti. A hal elképzeltetlenségül olcsó, vagy harminc fillér kilogrammonként még az igen jó minőségű is. Étkezéskor sohasem isznak vizet falun sem, hanem mindig tejet. S mindenhez vajkenyeret esznek a parasztok is.

A tej, tejszín, vaj, sajt, hús, hal, burgonya, makaróni, rizs, dara, káposzta, borsó, bab, esetleg zabpehely, tojás mellett még akad alkalomadtán kalácszerű fehérkenyér, meg apró sütemény is.

Hiányzik a gyümölcs, a paradicsombefőtt, a sóska, a mindenféle gyümölcsíz és befőtt, a gyúrt és kifőzött tészták, a túró és a savanyú tejfel. Nem eszik a malacot, a csinkét, alig esznek vadat. Étlapjuk sokkal hiányosabb, mint a miénk. Libát, kacsát sem tartanak, pulykát természetesen nem, a hideg miatt.

Már most hogy készítik el a meglévő anyagokat, melyekről mégis elmondhatjuk, hogy a mi szegény néposztályunk táplálékánál sokkal, sokkal magasabbrendűek és értékesebbek?

Az elkészítésben egész Északon csak született antitalentumokkal találkozom, így az én kedves és szimpatikus házigazdám főztje is keserves szenvedést jelentett számomra. Még ugyanannál a háznál is egyik nap például méregetlenül, a másik nap teljesen sőtlanul sikerül az étel. Nincs nyelvük, ínycukor. A hús Finnországban általában rossz, kemény, szívós, rágós. Elkövetnek nyilvánvaló ostobaságokat is, például eldobják az állat velőjét, veséjét és ugyancsak eldobják a főtt húst is, melyből leves készült. A legpompásabb hal is néha kétségbeesetten nyers, vagy sós, ehetetlen. Mit tudna művelni a mi „hárommillió koldusunk“, ha naponta húst, halat, lisztet, ötszöri kávézásra való cukrot, makarónit, burgonyát, babot, borsót, rizst, vajat, tejszínt s hasonló jókat vásárolhatna a mindig prima sárga, bélelt csizma, jó ruha, prémés bekecs, kitűnő süveg, könyökig érő prémés kesztyűk mellett s ha ezenfelül házában annyi tüzelője is volna, hogy gondtalanul égethetné éjjelnappal máglyanagyságú rakásokon! És Istenem, hogy érezné magát ez a „hárommillió koldus“, ha kivétel nélkül a saját házában lakna, legalacsonyabb napszámja három pengő és koszt lenne s hetenként kétszer gőzfürdőben moshatná le magát a télen-nyáron egyaránt *nyolcórás munka* porát, izzadságát!

Szórakozásaim közé tartozott a nyelvtanulás, esti beszélgetés mellett az is, hogy néha-néha készíttettem magamnak holmi egyszerűbb, magyarosabb ételt. Ilyenkor nem fogytunk ki a jókedvből. A dolgot inkább azert csináltam, hogy ezen a módon közelebről megismerjem az ő táplálkozásukat. Ezek a játékos műveletek alkalmat adtak

a finn konyhaeszközök, a munkarend, a szavak, szokások megismerésére. Általában iparkodtam, amit tudtam magam csinálni, hogy így eltanuljam az ő módszereiket, életrendjüket.

Így együtt pepecselvén s tereferélvén, gyakran szó került Magyarországra, a magyarokra, nyelvünkre, irodalmunkra, dalainkra is. Az öregasszony semmit sem tudott rólunk, pláne a nyelvrokonságról, de a gazda, meg a felesége már igen. Szótáramból böngészték a rokon szavakat. Azután daloltam nekik minden este óraszám, néhány dalt rövidesen viszont is hallottam az ő ajkukról, munka közben. De tisztában voltak a maguk kincseivel. Pontosán tudták, ki Sibelius, ismerték sok dal-szerzeményét. Itthon meglepne, ha Budapesttől 400 kilométerre egy magányos tanyán, szegény parasztok úgy beszélnének Bartók Béláról, mint ezek a padaszokibeli parasztok Sibeliusról. Könyv nélkül tudtak rengeteget Eino Leino, Otto Manninen, Koskenniemi verset, sőt tovább megyek. A karácsonyi könyvpiacon jelent meg Kaarlo Sarkkia fiatal költő versfüzete. Ők már ismerték a költőt, sőt már olvasták a róla szóló kritikákat is.

Házigazdám, amikor feleségének a „csudálatos holmit“ hozta, magának is vett valamit. Egy könyvet, Urho Karhumäki olimpiai díjat nyert regényét, az *Avo veten-t*. Este beleülve hintaszékébe s rágyujtva egy erős „Saimaa“-cigaretára, nagy érdeklődéssel olvasta. Kérdéseimre kiderült, hogy gyakran vesz könyvet s fent, az emeleten, ahol most nem használják a szobákat, egész kis könyvtára van. Megnéztem ezt a könyvtárt. Mintegy 160—170 jó könyvet találtam ott, polcokon szépen elrendezve. Dosztojevszkij, Tolsztoj, Turgenev, Ljermontov, Csehov, Maupassant, Flaubert, Zola, Galsworthy, Lagerlöf, Strindberg, egész sereg más elsőrangú szerző mellett megvolt a finn irodalom minden remeke egészen a legújabb időkig. Eino Leino mellett ott volt már nemcsak Mannien s Koskenniemi, nemcsak Talvio és Silprää, hanem Toivo Pekkanen, a fiatal munkás prózaíró néhány műve is. És természetesen, a *Kalevala* egyik régi kiadása is, a nagyszerű tudós, Artturi Kannisto előszavával olcsó, népszerű kiadásban. (Ezt a *Kalevalát*, melyből esténként együtt olvastunk és énekeltünk az ősi dallamra, emlékül nekem adták.)

A magyar irodalomból ismerték Jókait, Mikszáthot, Petőfit, Móricz, Tamási Áron egy-két elbeszélését, közöttük nekem egy, a nyáron megjelent novellámat is.

Jár ebbe a „szegény“ parasztházba az *Uusi Suomi* című nagy konzervatív napilap, az *Eeva* című illusztrált revüszzerű női folyóirat s a *Suomen Kuvalehti* című ugyancsak revüszzerű folyóirat, mely a világ mindenféle eseményéről közöl cikkeket és képeket. A *Pallervo* című magasnívójú néplapról majdnem megfeledkeztem.

Mikor a posta megérkezik, megindul a lapok, folyóiratok csereberéje a szomszédos tanyák között. És esténként, amikor két-három-öt kilométer körzetből beállítanak a látogatók s letelepednek a

kávékjuk mellé, órákon át feszegetik, mit olvastak, mi a véleményük.

*

A házigazdám bátyjának van egy tizenkét-éves fia. Egy alkalommal az apja büszkén dicsekszik, milyen kitűnő tanuló.

— No és mi akar lenni? — kérdem.

— Még nem tudja. Talán egyetemre megy, talán katonai iskolába. Mind a kettőhöz van kedve.

Később Helsinkiben megismerkedtem egy vezérkari századossal. A nagyműveltségű, németül, franciául és oroszul beszélő tiszt betekintést nyújtott a finn tisztikar nevelésébe és a legénységgel való kapcsolatába. Az, amit az egyszerű paraszt mondott, hogy t. i. a fia talán katonaiskolába megy, cseppet sem volt túlzás.

— Az elkövetkező háborút csak a legdemokratikusabb hadsereg nyerheti meg — mondta a százados. — Az a hadsereg, amelynek tisztikara nem külön kaszt, hanem egy hús és vér a legénységgel, a néppel. A közlegénynek éreznie kell, hogy a tisztje, aki parancsol neki, aki felelős érte, testvére neki. A tisztikar nagyrésze és az utánpótlás túlnyomórészt a parasztság soraiból kerül ki, mégpedig igen gyakran a legszegényebb parasztság soraiból. S a csapatnál mi szorosan együtt élünk a legénységgel, gyakorlatokon együtt vagyunk vele, ugyanazt eszük, amit ő.

— Várható ellenfeleink közé tartoznak közvetlen szomszédaink, az oroszok — folytatta. — Ezért nagy figyelemmel kísérjük azokat a rendszabályokat, amelyeket ők a hadseregszervezésben alkalmaznak. Már ott tartanak, hogy tisztikarukból a legénységgel szemben egészen különálló, kiváltságos osztályt szerveztek. Ezzel a vörös hadsereget lényegesen meggyengítették.

— A finn tisztok szabadon nősülhetnek? — kérdem. — Nincs például kauciókényszer?

— Mindez korlátozás, beavatkozás lenne a legszentebb magánügybe — feleli. — Mi azt vehetjük feleségül, akit akarunk, akár egy villamoskalauznt, vagy cselédet is, ha úgy tetszik. Az a feltétlen tisztelet, amellyel mindenkinek a magánügyeitől távol tartjuk magunkat s amit tapasztalhatott mindenütt, a tisztikarnál fokozottan érvényesült. Kaució természetesen, nincs. Mindenki meg tud élni a fizetéséből. Nálunk olyan erős a társadalmi morál, hogy mindenki beleilleszkedik s tiszteletben tartja. Így nem kerül rá a sor, hogy holmi fölösleges nyegleségből, léhaságból, vagy gögből többet mutasson, mint ami, adósságokba keverje magát s szégyent hozzon a tisztikarra. Olyan szoros közösségben élünk s annyira szigorú elvek szerint, hogy erre nemigen akad példa.

— Hogy állanak a párbajjal? Nevet.

— Efficé nálunk ismeretlen. Ha megesik, hogy valaki leszamarazza a bajtársát, azért nem kerül pábjára a sor. Ezer más megoldás van. Esetleg az, hogy az illető visszamarazza a sértegetőt s végül mind a ketten szégyelik magukat s bocsánatot kérnek. Ha komoly becsületstörténet, arra való a bíróság, hogy elégtételt szol-

gáltasson. Mi nyugodt emberek vagyunk — teszi hozzá mosolyogva —, nem szoktuk egymást leszamarazni.

H. úr bátyjának a fia tehát hadd menjen katonatisztnak, ha kedve van hozzá, semmi akadálya. Derék parasztcsaládok fiai között lesz s derék parasztleányokat fog vezetni a kék-fehér zászló alatt...

*

De azért nincs minden rendben Padasjokiban.

Szorgalmas, egészséges, vidám házigazdámnak nincs gyermeke s úgy látom, nem is nagyon akar lenni. Anyjának két fia és három lánya van. De csak egyetlen unokája, az a tizenkétéves fiú, akiről imént szoltam. H. úr fiatal feleségének volt egy nővére, rosszul ment férjhez, brutális ura volt. született egy lánya, meg egy fia, felnőttek már mind a ketten. Amikor harmadszor is teherbe esett, orvoshoz ment. Három nap múlva meghalt (az orvost nem büntették meg, vizsgálat sem volt).

Abban a maroknyi kis faluban, ahol lakom, sok az agglegény. Egy lány is jár a házba délutánonkint, egészséges, erős teremtés, már 28 éves, de nem akar férjhezmenni. A családoknál kevés a gyermek. Különösen kevés született ezelőtt 4—5 esztendővel, a gazdasági válság idején. Azóta a helyzet javult.

A finn társadalmat ma végtelen optimizmus hatja át. Nem mindenkinek a munkája, életszínvonalja kifogástalan. De a finn, a férfi csakúgy, mint a nő, elsősorban önállóságra teremt s ez az önállóság olyan nagy, hogy nemcsak barátok és barát nők, nemcsak rokonok, de még szülők sem érdeklődnek a gyermekeiknél, miből s hogyan élnek. Ha valami nem sikerült, vagy unottá válik, a finn zsebetett kézzel odább áll s mást kezd. Annak ellenére, hogy szívéből sohasem vész ki a szülőföld forró szeretete, mindenütt otthon érzi magát s mindenütt bátran megállja a helyét. Türelme, önfegyelme, primitív nyugalma, végtelen önbizalma kimeríthetetlen.

Petsamotól, a Jegestengertől Helsinkiiig, Turkouig, Sortavaláig ezer és ezer kilométer távolságokra vetődik el még a fiatal lány is, egy-egy újsághirdetés nyomán, hogy önálló kényerét megkeresse s terveit többnyire még az anyjával sem közli. A helsinkii *Úvegpalota* szövetkezeti éttermében Pohjola fiatal lánykái szolgálnak ki. Hämee lányai gyakran Petsamo jeges partjaira vetődnek. A vikingek s a vadászó ősök vére ez bennük. A magány nyugalma ragyog a homlokukon.

Azt hinné az ember, hogy ilyen optimista társadalom egyik kis láncszeme lévén, H. úr esti olvasmányai a könnyű, pláne felszínes irodalomból kerülnek ki. Néhány könyvet már megemlégettem házikönyvtárából. Ehhez még hozzá kell tennem, hogy H. úr s a többi H. urak s a kis tanyák lakói, akár férfiak, akár nők, nagy előszeretettel a súlyos, sőt pesszimista irodalmat keresik. Órákat töltenek nemcsak régi, de egészen új és fiatal költők komplikált versei fölött is. Eljátszanak a lét nagy kérdéseivel, élettel, halállal, Istennel, hittel és tagadással. Szemléletük tra-

gikus, magatartásuk viszont vidám, sőt gyermekes. Padasjokiban láttam igazán, milyen összetett a finn lélek. Padasjokiban volt alkalmam bepillantani ebbe a különös, mély, paraszti néplélekbe s úgy megszeretni, hogy a hiánya most valóságosan szenvedést okoz.

Ennek a léleknek a megértéséhez tartozik a finn filmgyártás elindulásának, eszközeinek, módszereinek és szellemének a vázolása is. Most egy percre el kell hagynunk Padasjokit s be kell térnünk, mint már annyiszor, Laaksoháza, Maila Talvio és férje, Mikko professzor házába.

Fiatal egyetemi hallgatók a tüdővész finnországi pusztításairól értekeztek. Negyvenötezer tüdővész betegről volt szó, de valószínű, hogy a rejtett betegek száma felülmúlta ezt a hivatalos adatot. Az író, papcsalád sarja, az egyetemisták, javarészen parasztivadékok, mélyen megrendülve találgatták, mit lehetne tenni a nemzetpusztító baj ellen. A terv egy-kettőre elkészült — s vele együtt megindult a finn filmgyártás is. Maila Talvio „Negyvenötezer“ címmel filmkönyvet írt, ezt a társaság egyik fiatal tagja, Risto Orko, ma a *Suomi Filmi* igazgatója megcsinálta. A filmet két esztendőn át minden falucskában bemutatták, két évig járt Maila Talvio is faluról-falura s tartott propagandaelőadást a tüdővész ellen. És a H. urak milliói, feleségük, gyermekeik, minden rokonság, a tanyák és erdők népe, mind ott szorongott az iskolában s fizette az 50 penniket. A film jövedelméből ma hatalmas, modern tüdőbetegszanatórium emelkedik.

Risto Orko élete is igazi hősköltemény: hogy lett az elsüllyedt hajó kapitányának szegény, árva fiából a finn filmgyártás vezére. De bármilyen szép és lelkesítő is, mégsem tartozik ide, ahol a paraszti életről és lélekről írunk. Ellenben nem mehetek el szó nélkül a legnagyobb, legmesteribb s legmegrendítőbb filmek egyike mellett, amelyet valaha csak láttam. A „Juha“ Aho regényéből készült s a finn tájak pazar szépségei, a finn nyelv zenei tökéletessége, a színészi megjelenítés páratlan művészete úgy árasztja magából a tiszta, hamisítatlan, egyszerű és nyers finn életet, ahogy talán csak egyes orosz mesterműveknek sikerült a *kollektív élet* ábrázolása. A szegény északi favágó mindennapi élete, sohasem „vasárnapi“ örömei, a természet mély csendjében halkán támadó s viharrá fokozódó érzései, a hűtlen feleség bűnének megbocsátása, a bosszú, mind-mind a tökéletes kollektív művészet eszközeivel valósul meg a filmben. Örök kár, hogy filmembereink nem néznek túl Amerika, Németország, jó esetben Franciaország filmtermelésén, ami pedig a mi filmgyártásunkat illeti, iskolába járhatna Risko Orkhoz. Eppen Padasjokiban vettem hírt a tüntetéseknek, melyeket egy nagy film ellen rendezett az ifjuság. És eszembe jutott egy másik film, amelynek első jelenetében az ügyvéd így beszél a paraszthoz: „Aztán fogja be a pofáját!“ Mire a paraszt így felel: „Szóbul ért az ember.“ De eszembe jutott a többi filmek, szindarabok, kabarétréfák és egyebek is, amelyekben ugyancsak fát vágnak a paraszt hátán, a kö-

zönség nagy derűtsége közben. A cselédjelenetek, melyekben a falusi kis cseléd a borjú, vagy birka kacagató szerepét játssza. Padasjokiban megértettem s megtanultam, hogy Finnországban, ha már nyilvánosságra jutnának az eféle *nemzetgyalázó* művek, ha akadnának elvetemült igazgatók és színészek, akik előadják, a közönség az írókat úgy bojkottálná, hogy többé az életben egyetlen sorát sem látna napvilágot.

Egy délelőtt munkámban nagy köszönetés, láрма, kérdezősködés zavar meg. Kimegyek a napközi szobába. Legnagyobb meglepetésemre egész négyülést találok ott. A környék tanyáinak minden asszonya, lánya, gyermeke pirul izgalmossal vesz körül egy borsapkas, prémes, nagycsizmás atyafit. A ház fiatalasszonya hangos örömmel köszöntet jobbra-balra, az öreg néni lelkendezve állítja a kávéskannát a tűzhöz s leül kávé darálni. Kitekintek az ablakon: a ház előtt rogyásig rakott, hevederrel vontatható jókora szán áll.

Megérkezett a vándorkereskedő.

Prémeibe gubózva, hatalmas, bütykös orru, sárga „nemzeti“ csizmában, könyökig érő szőrös keztyűben cammog ökiyelme a déli partoktól fel a Jeges-tengerig, keresztül-kasul egész Finnországon. Útja elkerüli a kirkonkyläket, inkább zeg-zúgosan csapong az eldugott, félreeső tanyák irányában az öblök, erdők magányos népe körül. Télen-nyáron úzi ezt a távgyaloglást. Ilyenkor, a harmincöt fokos hidegben, felpakolt szánján vontatja áruraktárát, nyáron öblös csónakra rakja vagy kézikocsira. Ő maga a ló.

Nem látszik meg rajta, hogy egész élete az ezer kilométerek lassú lerovásából s itt-ott egy vég vászon, egy ruhára való szövet, egy-két ing, néhány darab szappan, egy üveg szájvíz eladásából áll. Vidám, mint a cinke, bár éppen nem olyan karcsú és könnyed! Szőke bajszáról lassan enged a dér, kerakre nyírt feje olyan, mint egy paraszté, szeme kék, mint a téli égbolt. Jobbra-balra dobálja a vidám megjegyzéseket s az asszony-nép gyermekesen kacag.

No, első, hogy a kávé megigják. Odatelepszik a nagy, nehéz, festetlen asztalhoz, igazi kávészakértő módjára szívja be a párolgó csésze illatát, lassan kavargatja a cukrot s nagyokat hörpent. A fiatalasszony erősen kínálgatja: igyék még, egyék vajaskenyeret is. Megfontoltan keni fel a vaját, tartózkodóan harap a kenyérből. Míg ez az ünnepélyes szertartás folyik, az asszony-nép azon tanakodik, hogy jó lenne valamit venni, ha már itt az alkalom.

— Van, van, minden van, — bólogat a vándorkereskedő s két falat közt röpkén vázolja, milyen kincsei vannak s milyen meglepően olcsók.

Szavait rémült sivalkodás fogadja.

— Olcsó? — kiált fel egy középkorú asszony a szomszédból. — Hiszen a szövetkezetben, a kirkonkyläben olcsóbban megkapom.

A kereskedő leteszi kanalát s arca elborul.

— Azzal az átkozott szövetkezettel állnak elő, — dünnyögi. — Én meg haljak éhen.

— Hát ez igaz, — hagyja rá a ház asszonya. — A szövetkezet csak arra jó, hogy az ilyen szegény ember éhen haljon.

A hangulat erre a szolidaritásra ismét kedvezőbbre fordult. Kávészás után a kereskedő behozott egyet s mást a szánjáról, ami az asszonyokat érdekelte. Kitergette a holmit az asztalra, fogdosták, forgatták, szidták, akár csak mifelénk. Jó szórakozás ez az asszonynépnek Észak magányában is.

Mondjam, ne mondjam, a barátságos terefere, amely inkább vendéglátáshoz, mint vándorboltossal való alkudozáshoz hasonlított, eltartott néhány óráig. Az alkudozásban sűrűn szerepelt a szövetkezetre való hivatkozás. Ami a legjobban meglepett, ezek az egyszerű asszonyok egytől-egyig haragudtak a szövetkezetre. Amikor egy pár keztyű, valami ruhaszövet, némi szappan, meg szalag elkelt s a boltos nagy köszöngetés közben ismét magára szedte súlyos szánja hevedereit, megkérdeztem, mi kifogásuk van a szövetkezet ellen.

— A szövetkezet csak a városi munkásságnak jó. Nekünk falusiaknak nem, mert olyan áron ad mindent, amilyen áron akar s más kereskedő nem tud megélni miatta. Nézze ezt a szegény vándorboltost, vonszolja a szánját, lejárja a lábát s oly szegény, mint a templom egere.

Ők tehát azért haragudtak a szövetkezetre, mert sajnálták ezt a szegényt, vándorló finnt.

A szövetkezeti mozgalom ellen valamikor ugyanazokat az érveket, eszközöket sorakoztatták fel a szabad kereskedelem hívei és érdekeltejei, amelyeket mi is hallunk és látunk. Hogy „egyoldalú árdiiktatásával“ tulajdonképpen annak a termelőnépnek okoz kárt, amelynek megsegítését hangoztatja. Hogy a szabadkereskedelem versenye felveri a bevásárlási árakat, de viszont leveri az eladási árakat, tehát a termelő jár jól. Hogy a szövetkezet nagy szervezetével megfojtja a magánosan küzdő adófizető alanyt s a terhek viselésében kedvezőbb helyzetben van. S így tovább. De a szövetkezeti mozgalom mindennek ellenére virul és fejlődik. A ma már egész Finnországot behálózó szövetkezeti mozgalmat Hannes Gebhard kezdeményezte 1899-ben az általa alapított *Pellervo-Seura* révén. Ő a szövetkezetek útján segíteni akarta a finn népet az eloroszosítással szemben. A mozgalom rohamosan terjedt és beváltotta a hozzáfűzött reményeket. Időközben az eloroszosítás réme letűnt, de a szövetkezetek egy más rémmel, a kapitalizmus korlátlan szipolyozó, sorvasztó erőszakosságával szálltak szembe, az általános nemzeti érdek szigorú korlátjai közé szorítva azt. Hogy a szövetkezeti mozgalom milyen méretűvé nőtt, például álljon itt az S. O. K. (*Suomen Osuuska-oppojen Keskuskuunta r. l.*, magyarul: *Finn szövetkezeti áruházak központi szövetsége*.) 1934-ben 417 szövetkezet tartozott hozzá, forgalma 984 millió finn márka volt. Lebonyolítja gyanmatáruk, vasárúruk és egyéb iparcikkek forgalmát. Hozzá tartozik: margaringyár, ruházati cikkek gyára, tűzifatelep Vajakoskiban, kötöttárúgyár Helsinkiben,

több gőzmalom óriási raktárakkal Viipuriban és Ouluban, stb. Ezzel a központtal szorosan együttműködik a mezőgazdasági cikkek és szükségletek szövetkezete, amely takarmánycikkek, mezőgazdasági gépet, stb. forgalmaz. A központnak 1934-ben 2424 fiókja és 243.000 tagja volt. A szövetkezeti hálózathoz, mely az élet minden elképzelhető területére kiterjed, hozzá kell képzelnünk a pénzügyeket lebonyolító bankokat, a tejipari vállalatokat, húsfeldolgozó, baromfi- és tojásforgalmi, szállítóvállalatok stb. egész szövetvényét is. De még a villamosítás terén is nagy szerepet játszanak a szövetkezetek. Óriási gyáraik, erdőkitermelő telepeik, kikötők, raktáraik, szállítóeszközök, ragyogó, modern áruházaiuk egész Finnországban lépten-nyomon feltűnnek a laikus idegennek is. Munkásaik, tisztviselőik a legszociálisabb bánásmódban, sőt magasrendű kultúrgondoskodásban is részesülnek, így például nagyszerű saját színházaiuk vannak.

Felcsúszol azonban itt a szövetkezeti mozgalom bővebb ismertetése, hiszen kitűnő szakmunkák elvégezték már ezt a feladatot. Kétségtelen azonban, hogy a finn szövetkezetek még nem érték el fejlődésük lehetséges, reális színvonalát. Főképp a tej és tejttermékek, a hús- és zsírtermelés, a hal és halkonzerv s a faipar és cellulózegyártás az a terület, amelyen rájuk nagy jövő vár. Mert, míg most azokban a falvakban, ahol nincs a tej és tejttermék átvételére szövetkezet, a tehéntartás úgyszólván csak a családi szükségletet szolgálja, míg ma a legtöbb kisparaszt nem tenyészt sertést, megfelelő organizációval a mai termelés kétszeresét könnyen el lehetne érni. Az erdők nagyrésze pedig állami kézben lévén, a két legfontosabb iparág is szövetkezeti kezelésbe lenne vehető. Más kérdés azután, hogy az utóbbira *szükség van-e?* A szövetkezeti eszme hívei szerint igen, mert ezzel nagy lépést tehetnénk a *tervgazdálkodás* felé. Viszont a magángazdálkodás már ma is annyi ellenőrző tényezőtől függ, hogy bátran nevezhető *irányított gazdálkodásnak*.

Érdekes, hogy a vasúti és autóbusszállomásokon, — az utóbbi a *Shell-Társaság* érdekkörébe tartozik — mindenütt szövetkezeti éttermek vannak. Vessük csak fel az ötletet: *a magyar állomások éttermeit adja a MAV bérbe szövetkezetnek!*

*

Gyengélkedem, éjjel nem tudok aludni, gyertyánál olvasgatok. Hallom, hogy az öregasszony észreveszi ébrenléteimet, felkelti menyét s tanakodik vele: „Be kellene menni a magyarhoz, hátha szüksége van valamire, olyan ember az, hogy nem szól.“ Reggel nagyobb gonddal bánnak velem, percnyi pontossággal hozzák a teámat, jól befűtenek, aggódva érdeklődnek, hogy érzem magam, nincs-e lázam, nem kívánok-e valamit? Ebben az állapotban nem tudok dolgozni, több időm marad nyelvtanulásra, beszélgetésre.

Sokszor megfigyeltem, milyen gondosan ügyeltek, hogy tisztán s helyesen, valóban *finne-*

sen ejtsem ki a szavakat. Meglepte őket helyes hangsúlyozásom. (Engem nem, hiszen mi is úgy hangsúlyozunk, mint ők, *leszámítva a pestieket*. Ha hibát követtem el, néha megjegyezték, hogy „csak a svédek mondják így.“)

Általában nagyon vigyáznak a nyelvtisztságra. Egymást is kijavítják. Nálunk kigúnyolják, aki helyes magyarságot kíván, különösen pedig, aki a helytelenül beszélőt kijavítja. Ők, a parasz-
tok, lépten-nyomon kijavítottak nemcsak engem, az idegent, aki tanulni mentem közéjük, hanem egymást is. Az újságokról az volt a véleményük, hogy nem tudnak finnül s elrontják a nyelvet. Pontosan ezt fejtegette egy alkalommal Otto Manninen, a nagy költő és kiváló Petőfi-for-
dító is.

Hämee-ben beszélnek egyébként legszebben finnül. Az irodalmi nyelv, úgy látom, szinte teljesen hämee-i nyelv, eltekintve attól, hogy a finn irodalomban nem üldözik úgy a tájnyelveket s főképp tájszavakat, mint a miénkben. A finn demokráciához, mint fontos lelki alkotóelem tartozik a népnyelv teljes diadalrajutása is (ott nem fordulhat elő, hogy még a *Nemzeti Színház* színésze is ugyanabban a darabban *négy-ötféle tájnyelvet* keverjen össze).

Megtörtént, hogy verset olvastunk hangosan. A költői nyelv összevont, komplikált formáit nem mindig értettem. Alapos magyarázat következett ekkor, mely a kérdést igen pontosan megvilágította. Ekkor tünt ki, milyen alapos a finn népközelítés és mennyire át- meg átjárta a társadalom legmélyebb rétegeit az a tudományos kutatómunka, amelyet a nyelvészet és néprajz művelői, *szorosan együttműködve a parasztsággal*, hosszú idő óta végeznek.

Így politizálgatva, a nyelvet tanulgatva, este a tűz mellett énekelve teltek a gyengélkedés napjai, amikor nem dolgozhattam. Házigazdám tapintata, figyelme, kifogyhatatlan, példátlan volt. Soha nem késett a tea vagy tej, a villásreggeli vagy ebéd, mindig kéznél gyufa, cigaretta, tűzifa, ha a fejem fájt: borogatókendő. Állandó, csendes együttérzésről tanúskodott ezeknek az egyszerű embereknek a viselkedése. És amellet sohasem volt tolakodó, sohasem volt terhes. Ők előbb észrevették, hogy álmos vagyok, mint én magam. S az ágyamat úgy vetették meg, ahogy a takarót, vánkost használni szoktam, noha, természetesen, nem figyelmeztettem rá senkit, nem kértem tőlük soha semmit.

Az idő eltelt, nyugtalanító híreket kaptam hazulról, nem maradtam tovább. Itthon már langyos tavaszi szelek fújtak és meleg eső dagasztotta a folyókat, ott még mély hó fődte a befagyott tavat, a fenyveseket s a ragyogó napfény nem tudta megolvasztani az eresz jég-csapjait.

Szednem kellett a sátorfámat hazafelé.

Abban állapotunk meg, hogy a fiatal gazda bevisz a kirkonkylábe dióhéjnyi szánján, fakó lovával s onnét autóbusszal utazom tovább. El is kellett számolnunk. Hiába ostromoltam azonban őket egyenként s együttesen, mondják meg, mennyivel tartozom, nem akartak tudni pénzről.

— Semmivel, — mondta H. úr és sürgős dolga támadt az istállóban.

— Hiszen alig evett író úr, a szoba meg úgyis üres volt, — szabadkozott a fiatalasszony.

— Én nem mondok semmit, — mentegetőzött az öreg néni — de vétek lenne valamit elfogadni azért a néhány burgonyáért, tojásért, pohár tejért.

Tanácsatlan voltam. Végül kiszámítottam, mibe került volna nekem ez az idő Helsinkiben s ebből az összegből levontam azt, amit a méltányos különbség a város és a falu között kitesz. Ezt a kerek, tisztességes pénzt megtoldottam a szánutak bérével és amikor ismét sikerült a ház asszonyát elfognom, elébe tettem.

— Azt hiszem, ennyit adhatok. Ha nem fogadják el, mélyen megsértenek vele.

Azzal bementem s betettem az ajtómat. Oda-
kint tanakodás kezdődött, végül elcsitult a vita. Pénzről többé nem beszélt egyikünk sem. Nem hiszem, hogy akadtam volna még valakire, aki olyan keservesen fogadta el a méltán járó pénzt, mint ezek a tanyai emberek, noha úgy jöttem hozzájuk, hogy a szobáért, fűtésért, étkezésért fizetni fogok s így is fogadtak magukhoz.

Ragyogó, napfényes délelőtt készen álltak börröndjeim, magam is kucsmában, bélelt keztyűmben, hogy nekivágjak az útnak visszafelé. Talán sohasem szikrázott ilyen vakítóan a hó, sohasem roskadoztak fehér terhük alatt ilyen dúsan a fák, sohasem volt a Päijänne síkja ilyen sík és a távoli hegyek háta ilyen lila, mint ezen a délelőttön. A fakó, akit Ilo-nak, azaz vidámnak neveztek, kedvesen rázogatta csengettyűjét az öblös kis szán előtt. Mégegyszer körülnéztem a kicsiny szobában. Sajnáltam. Megszoktam egyszerű bútorait, háziszóttos szőnyeget, leánderit és rododendronait, barátságos nagy kályháját s kicsiny ablakait, melyek annyiszor gyönyörködtettek az északi táj szépségével. Jó volt itt, ebben a végtelen, puha csendben, távol Európától, jó volt a XIII. század kolostori életét tanulmányozni ebben a magányban s a finn nyelv zenéjét hallgatni...

Kint mintha már a tavasz első sóhajtása ilatoznék a téli levegőben. Hideg van, de puha hideg. Február végén járunk, milyen kár, hogy a tavasz érkezését nem várhatom be... De mind-
egy. Európa hív, mennem kell!

Néhány kérdés a földreform kapcsán

Hitler vezér és kancellár január 30-i beszéde nagy fegyelemmel és méltósággal végrehajtott fordulat volt a »Rückwärtskonzentrierung« felé. A Varsóban Ribbentrop és Beck között lefolyt tárgyalások, valamint Ciano gróf budapesti és bélyei megbeszélései következtében a német imperializmus túlkeménynek találta Nagy-Ukrajna felállításának dióját, nyilván, mert katonai felkészültsége nem elég erős diótörő, sőt napról-napra gyengébbé válik a rettenetes iramú angol-amerikai-francia fegyverkezés mellett. Középkelet-Európa népei is egyre világosabban felismerik sorsukat a német tervek megvalósulása esetére s bár a német politika szereti hangsúlyozni, hogy e túlnyomórészben agrárnépek között semmiféle sorsközösség nincsen, sőt versenytársai egymásnak s boldogulásukat csak a nagy német ipari állammal kapcsolatban találhatják meg, egyre világosabb, hogy egy negyvenmilliós ukrán agrárállam versenye mellett el kell sorvadniuk. »Az út Kelet felé még nem eléggé sima« — mondja a német külpolitika s ebben tökéletesen igaza is van. Még inkább igazuk van azoknak, akik előre látják, hogy a jövőben ez az út csak egyre göröngyösebbé, kátyusabbá válik. Németországnak tehát — kihasználva Olaszországnak Franciaországra gyakorolt nyomását, — Nyugat felé kell fordulnia. Ezért a vezér és kancellár legutóbbi beszédében konkrét formában felvetette a gyarmati követeléseket, nyomaték kedvéért hír szerint felvonultatva csapatát a belga és hollandi határon s elhelyezve őket a Siegfried-vonalban is, de, nehogy Olaszország idő előtt meghátráljon már lényegesen csökkentett követeléseiben, figyelmeztetődül csapatokat küldött Déltirolba, a Brennerre is. Igen, Németországnak gyarmatokra van szüksége, mert, mint a vezér és kancellár megfogalmazta »Deutschland exportiert, oder explodiert«. S ettől a második lehetőségtől a Harmadik Birodalom, — noha az örökkévalóság számára alapított, — nincs is olyan túlságosan messze.

A nyomás tehát, mely Közép- és Délkelet-Európában, már olyan elviselhetetlen volt, egy kissé csökkent. Fenygetett függetlenségünk megtartásában tehát egy kis lélekzethez jutunk. Minden figyelmünket és erőnket a belső kérdések felé fordíthatjuk s kell is fordítanunk, ha azt akarjuk, hogy a nyomás esetleges újabb erősödését baj nélkül állhassuk ki. Két életbevágó kérdés megoldását kell szorgalmaznunk minden erőnkkel, legjobb tudásunkkal: a zsidókérdését és a nagybirtokrendszer megszüntetését. Mind a két kérdés a közvélemény izzó érdeklődésének középpontjában áll s ha nem sikerül szerves megoldást találnunk, a legsúlyosabb megrázkódtatásoknak nézhetünk elébe.

De egyik kérdés megoldásának lehetőségéit sem vizsgálhatjuk anélkül, hogy szem előtt ne tartanók Németországhoz való viszonyunkat. Egy nyolcvanmilliós, erősen expanzív s minden porcikájában katonailag szervezett birodalom akkor is erős kisugárzó hatást gyakorol szomszédságára, ha egyébként tiltakozik is az

ellen, hogy egyik állam beléavatkozzék egy másik állam belügyeibe. Mert bár tudjuk, hogy Németországban nyolcvanmillió érzékeny mimóza él, mihelyt német, bár mégoly nemzetközi kihatású kérdésekkel is foglalkozik valamely demokratikus állam sajtója, diplomáciája, a vezér és kancellár nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a beavatkozás kötelességgé válik akkor, ha az »igazság és erkölcs« kérdéseiről van szó. Tudjuk, ez az igazság és erkölcs kényszerítette Németországot az Ausztriába való bevonulásra, mert hiszen az osztrákoknak »vissza kellett adni önrendelkezési jogukat«, ez kényszerítette a Szudétavidék erődvonalának megszállására s a szudétanémetek elcsatolására, ez szorította Dévény, Ligetfalu és környékének megszállására, Pozsony függő helyzetének fenntartására, Ruszinszónak a ruszin nép kívánsága ellenére is a cseh-szlovák köztársaság keretében való visszatartására s ott a nagyukrán mozgalom feltámasztására, ez parancsolta, hogy a tág autonómiával rendelkező Memel-vidéket szorosabban ölelje magához s ha további beavatkozások történének még Lengyelországban s másutt, ugyanígy az igazság és erkölcs kényszere alatt történének. De, mondom, ha mindez nem volna így, Németország pusztán nyugati határaink mellett elég erős befolyást gyakorol belső életünkre minden beavatkozási szándék nélkül is. Különösen világos ez a zsidókérdésben, amely, ha élesen fájó pontja is nemzeti életünknek, bizonyára nem ebben a formában vetődött volna fel s némiképpen más tervek szerint kerülne megoldásra. Ez a kérdés ugyanis kapcsolódik azzal az állandóan visszasompolgó tervvel, amelyet Németország felől állandóan lanszíroznak, hogy t. i. lépünk vámközösségre Németországgal, hiszen iparunk nagyrészt úgyszólván zsidó kézen van s ha valaki veszíthet ebben a konstellációban, az csak a zsidóság lehet, aki viszont nyerhet, csak a magyar agrárnépesség, mert termékeiért olcsón juthatna iparcikkekhez. De érezzük a német szomszédság erős hatását a nagybirtokrendszer megszüntetésének kérdésében is.

Vizsgáljuk meg röviden, mi volna előnyös Németország számára ebben a vonatkozásban. Világos, hogy a nagybirtokrendszer fenntartása. A következő okokból:

1. Németországnak — s általában a tengelyhatalmaknak — gabonára van szükségük. (Zsír, hús és egyéb fontos élelmicikkek mellett.) Ezt a gabonát legkönnyebben Magyarországon szerezheti be, mert nem kell valutával fizetnie, nem kerül sokba a szállítás, versenytárs hiján diktálhatja a feltételeket s az éléskamra nem is forog veszélyben katonai szempontból.

2. Nagybirtokrendszer révén fenntartható az egyoldalú gabonatermelés, a kertészet, baromfitenyésztés, tojástermelés stb. rövására.

3. A nagybirtok közvetítőszervei útján könnyen szerezheti be a gabonát.

4. A nagybirtokrendszer fennmaradása szükségképpenséggel figyelmet. Ha kell, »függetlenségi« mozgalmat indít, tisz-

Magyar Élet 1939. febr., 2. sz.

pen állandóan feszültségben tartja az ország osztályellentéteit, tehát az országot kifelé gyengíti.

5. Most is mintegy negyvenezer főre tehető mezőgazdasági munkanélküli tömeg a német befolyás alatt működő pártok legjobb talaja, s még erősíthető is az évről-évre Németországba vitt mezőgazdasági munkások »lelki nevelése« útján.

6. A nagybirtokrendszer fenntartása lehetetlenné teszi a magyar néptömegek telepítését a »vakuumokon« s így a túlnyomórészen letelepült sváb lakosság expanzivitását nem veszélyezteti.

7. Lehetetlenné teszi a magyar nép széles rétegeinek ősi és magasrendű magyar népkultúrával való telítését: s így nyitvatartja a kaput a német kultúra további befolyása előtt, ez pedig a magyar vezetőréteg szellemiségének kialakulásában döntő tényező.

Ezzel szemben a kisbirtokrendszer sok olyan változást eredményezne, amely a Harmadik Birodalom számára kedvezőtlen volna. Így:

1. A lakosság áttérhetne az egyoldalú gabonatermelésről a kertészkedésre s más, az intenzív gazdálkodással együttjáró termelésre, tehát a gabonaellátás megnehezülne. Szövetkezeti szervezkedés indulna s kiépülhetne a magyar ipar.

2. Nehezen volna felvásárolható a csökkent mennyiségű gabona.

3. Csökkennének az osztályellentétek, szilárd kormányzat alakulna, kifelé az ország megerősödnék.

4. A mezőgazdasági munkanélküliség majdnem megszűnnék, a német befolyás alatt álló pártok elvesztenék talajukat s nem folytathatna tovább a »lelki nevelés« sem.

5. Nagy magyar tömegek letelepítése gyengítené a sváb lakosságot.

6. A ma oly erős germán kultúra átadná helyét a magyar kultúrának, a magyarság öntudatosodása rohamosan növekednék.

Ha tehát mindezt megfontoljuk, világossá válik, hogy a magyar nagybirtok érdekei párhuzamosak a Harmadik Birodalom érdekeivel. Nem szabad tehát komolyan vennünk a »függetlenségi mozgalmakat«, amelyeknek zászlóvivői között a nagybirtokrendszer olyan tipikus képviselőit látjuk, mint Bethlen István. Hogy ez mennyire igaz, mutatja az OMGE legutóbbi közgyűlése, ahol az elnök kifejtette, hogy a radikális földreformot minden eszközzel meg fogják akadályozni, mert csak a nagybirtok tudja ellátni Németországot gabonával. Természetes, hogy a Károlyi Gyula—Purgly—Szontágh—Mutschenbacher front szeretne megszabadulni az izgága nemzetiszocialista elemektől is, ezért, legnagyobb fájdalomra, kénytelen belemenni a zsidókérdés rendezésébe is, annak ellenére, hogy szoros gyökerek fonják a zsidó bankokráciához. De az OMGE viselkedése arra vall, hogy hajlandó lenne beleegyezni a magyar-német vámúnióba is, még ha elvesztené is érdekeltségeit a ma még virágzó iparágak némelyikében, ez pedig egyet jelent azzal, hogy Magyarország a Harmadik Birodalom gyarmata lenne. (Még hozzá igen közeli gyarmata!) Ahogy a csehek kitelepítették iparukat Szlovákiából s gyarmattá süllyesztették, — be sokat tiltakozott a magyar közvélemény! — s ez ellen

egyetlen szava sem volt az Agrárpártnak, sőt Hodzsa még érveket is talált rá egyik beszédében, — ugyanúgy az OMGE is hajlandó volna érveket találni a magyar-német vámúnió mellett, ha a szükség követelné. Hiszen egyre gyakrabban zendülnek meg szirénhangok a sajtóban, csicseregven, milyen boldog volt Magyarország a régi jó ferencjózsefi időkben, az Auszriával fennállott vámközösség amerikai virulásának korában. A naiv közvélemény s különösen középosztályunk idegenül szentimentális rétege azonban megelégedik arról, hogy azokban az időkben folyt a vérző ország legtisztább vére idegenbe, hogy kiszolgáltatottságunk következménye volt a német szövetség, hogy a világháború során nekünk kellett gyakran szégyenletes feltételek mellett a gabona millió tonnát szállítanunk a német hadseregnek, hogy még az ukrán gabona egymillió tonnájából sem láthattunk egyetlen kilogrammot, noha lakosságunk már éhezett, s hogy a Szerbiával megvívott vámháború is, melynek következménye a szerb népkoldussorba jutása s a háború kitörése volt ennek köszönhető. Ezért bármilyen erős érvekkel támadta is néhai Gaál Gaston a »mesterésges iparosítást«, — bár annak eszközeit igazságosan ostromozta, — igen, csak helyeselhetjük, hogy iparunk fejlődött. Legünk tisztában azzal, hogy a magyar föld legfeljebb öt-hat millió főnyi lakosság méltó eltartására képes és ma is, hála Istennek, tízmilliónyian élünk itt. A négy-ötmilliót, amit »emberfőlétszámra szoktak nevezni a derék nagybirtokosok, iparral, kereskedelemmel, intellektuális foglalkoztatással kell eltartanunk. Ez a helyzet akkor, ha földreformot hajtunk végre. Ma tehát, földreform hijján, sokkal rosszabb, — tarthatatlan. Németországgal szemben fennálló kiszolgáltatottságunk tehát minden »függetlenségi« nyilatkozat ellenére is mindaddig fennmarad, amíg a nagybirtokrendszert meg nem szüntetjük. A vámúnió veszélye pedig csak növekedhet, ha egy szerencsétlen kormányválság a nagybirtoknak még a mainál is nagyobb befolyást engedne.

Köztudomású, hogy a búzát vásárlószerveink átlag húsz pengős áron vásárolják a termelőtől, elsősorban a nagybirtokok hatalmas gabonagyáraiból. Ezt a búzát azonban kénytelenek, — versenytárs hijján, mert hiszen Ausztria is, Csehszlovákia is kizsoruult a piacról, — tízennégy pengő körüli átlagáron továbbadni. A különbséget az államháztartást terheli. Két »céladó« jövedelmét fordítják a fedezetre: a lisztforgalmi adó és a kartellilleték bevételeit. Ennek következménye a különként negyven filléres lisztár, továbbá az iparcikkek ára és a munkabérek színvonala között mutatkozó hatalmas távolság. Mennél több búzát szállítunk külföldre, annál több milliót nyel el az árkülönbséget fedezése. Ez természetesen a nagybirtoknak kedvez, de csapás az ipari munkásra, aki béréből él, csapás a kistermelő parasztra, a mezőgazdasági munkásra, mert kénytelen drágán megfizetni az iparcikket.

Elérkezünk oda, hogy a földreformot követelő »demagógia« már kellőképp felvilágosította az ország közvéleményét a nagybirtokrendszer tarthatatlanságáról. A nagybirtokos demagógia azonban nem pihen, hogy minden eszközzel elterelje a kérdések sürgető voltáról a

tában lévén a parasztfelfogás lélektanával, de sietve biztosítja Németországot, hogy csak a jelenlegi rendszer fenntartása mellett tudja ellátni gabonával a rászoruló Harmadik Birodalmat. Természetesen, azért mégis retteg egy Nagyukrán államtól is, mert német kézben tönkretenné a magyar nagybirtok egyoldalú gabonatermelését. Ezért kísérli meg »nem német érdek« Ruszinszkó mai helyzetének fenntartása, itt van helyette Magyarország, mint a Drang nach Osten előőrse, sokkal jobban felhasználható, sőt még a Szovjet elleni háború élcsapatának is alkalmas. Az efféle felajánkozás szorosabba fűzi a lényeges, gazdasági kapcsolatokat, a többitől meg fájjon Lengyelország és a Szovjet feje. Mindenki előtt világos, mennyi értéke van ilyen körülmények között az újszerű ellenzékkel haladó Független Kisgazdapárt radikális földreformprogramjának is, melyet jónak látott decemberben nyilvánosságra hozni, annyi haszontalanul elvesztegetett és eltaktikázott esz-

tendő után. (Holott Bajcsy-Zsilinszky Endre ezt a programot elég régen közrebocsátotta.) Az is nyilvánvaló, hogy a most ezzel a taktikával sárokbaszorított miniszterelnök miért kénytelen olyan földreformtervvel előállni, amely alig jobb néhai Gömbös Gyula látogatás-tervénel. Még megérjük, hogy a nagybirtok harcos rohamcsapatai radikális földreform-követeléssel fogják megbuktatni Imrédyt, csak azért, mert nincs abban a helyzetben, hogy a kérdések valóságos hátterét a közvélemény elé tárja.

A szomorújátéknak minden esetre az ötödik felvonását játszuk. Függetlenségünk veszélyeztetése a vezér és kancellár január 30-i beszéde után csökkent, lássuk, hogy most a »tisztultabb középeurópai levegőben«, miként fog végződni a nagy magyar sorsdráma. Nem kétséges, hogy a nagybirtokosok vékony osztályát nem fogják oly »hideg tárgyilagossággal« likvidálni, mint a több százezer főnyi zsidóságot a II. zsidótörvénnyel.

KODOLÁNYI JÁNOS

Február 10-ére tűzték ki Kodolányi János új darabjának bemutatóját A földkérdésről és az egykéről szól az időszerű újdonosság

A *Belvárosi Színház* színpadát két hete új rendező irányítja: *Hosszu Zoltán*, a Nemzeti Színház kiváló művésze, a népszerű *Dani bá'*, akit a közönség a színpadról és a rádióból egyformán jól ismer. Először rendez a Belvárosi Színházban. A színház és *Kodolányi János* kérésére ő vállalta az író *»Földindulás«* című új művének rendezését.

Különösen időszerű témát dolgozott fel új darabjában *Kodolányi János*, a magyar történelmi regény kitűnő krónikása, a falu problémáival gyakran foglalkozó író. Új darabja a föld-

kérdéssel foglalkozik és a magyar egykérrel, a falunak ezzel a legégetőbb és legfontosabb szociális problémájával.

A férfifőszerepre *Páger Antal* szerződtette a színház. A művész most hosszú ideig filmezett, néhány hónapig nem is szerepelt színpadon, a szerep miatt azonban erre nem vállalt új feladatot a filmgyárban és eljátssza a *»Földindulás«* hőst, egy mai gazdalegényt.

A női főszerepet *Eszenyi Olga* játssza. A művész nő először lép fel a Belvárosi Színházban vezető szerepben. *Vasary Piroška*, *Mihályfi Béla*, *Boray Lajos* és *Maklár János* alakít még jelentős szerepet az újdonosságban.

A próbák már annyira előrehaladt stádiumban vannak, hogy a főpróba és a bemutató napját is kitűzték. A jövő pénteken, február 10-én, esti előadás keretében rendezik a főpróbát és másnap, szombaton, február 11-én tartják meg a premiért.

Felmerült az a gondolat, hogy az együttes a sorozatos budapesti előadások után, vagy pedig a nyári szünetben ezzel a darabbal sorra látogatja az ország nagyobb városait és az újonnan visszacsatolt Felvidék fontosabb színpadjain vendégszerepel.

Magyarország
1939. febr. 21.

27. X. 8.

1939. február 2. 973

Igy él ma egy finn kisparaszt

Emeletes házban, fürdőházzal, szőnyeges szobában, napi nyolcórás munkával

Kodolányi János, a kiváló író nemrégiben nagyobb utazást tett Finnországban. Utazásának eredményéről hosszabb tanulmányban számol be, amelyben leírja a finn parasztok életét is. Ebből a leírásból közöljük az itt következőket:

Házigazdám harminchárom esztendőös földműves. A felesége vele egyidős fiatal asszony. Velük él még a férfi hatvanöt éves édesanyja. Ennyiből áll a család. Hir szerint „nagyon szegények” s jól esik nekik az a kis pénz, amit én fizetek az ellátásért. De hogy ez a szegénység, sőt nagy szegénység milyen viszonylagos valami, az kiderül a következőkből:

H. urnak van hat hold szántója s valamelyes erdeje. A szántó a mi fogalmaink szerint gyenge. Az erdő valóságos kincs, mióta a finn ipar olyan tervszerűen kihasználja a fában rejlő értéket: épületfát, papírost, cellulózét. Van egy emeletes faháza, az emeleten két nagy szoba szépen berendezve, a földszinten négy kisebb, amelyek közül az egyiket konyhának használják. A berendezés a finn paraszti hagyományok s a kispolgári sablon keveréke. Nagy, nyitott tüzhely, a falak mellett széles lócák, de kényelmes hintaszék is, cifra lámpák pamlagok, diványpárnák, csukható mosdó, stb. A padlón háziszőtt szőnyegek, viszont az ablakon gyári függöny. A gazdasági épületek, természetesen, ugyanezek fából vannak. Van a gazdának egy lova, négy tehene, s egy csomó baromfia. Disznója már nincs. Nem olyan megszőkott háziállat errefelé. Kuttyája sincs. Van viszont, mint minden finn-ugor északi népnek, házi gőzfürdője, azaz „saunája” s olyan bámulatos tisztaság a házban, testápolásban, amelyet nálunk az ugynevezett „falusi intelligencia” a maga körében sem tud elképzelni.

Ime, a „szegény paraszt” házatáj. Mindenütt vilány.

Házigazdámék reggel hatkor kelnek.

Nyolckor megy H. ur az erdőre szánjával, lovával. Kidöntött fatörzseket hord egy fakitermelő vállalat gyűjtőhelyére. Munkaideje, természetesen napi nyolc óra. Napszámja ötven márka, azaz körülbelül hat pengő. De mennyivel több ez a hat pengő, mint a mi hat pengőnk! Mennyivel többet lehet vásárolni rajta.

— Neki még jó, mert lóval, szánnal dolgozik — mondja a felesége — de a kétkézi munkás élete nyomoruság.

Erre vonatkozólag is szereztem megbízható adatokat. Egy este beállított vagy tíz kilométer távolságban fekvő tanyájáról, egy szigetről H. ur bátyja, nehéz, zömök, mosolygó, pré-

mekben cammogó finn medve. Sitalpakon érkezett. Dolga van a kirkonkyläben a papnál, valaki meghalt, őt kérte meg a család, hogy jelentse be az adatokat. Hát szíveségből bemegy. Bekopogtat hozzám, bemutatkozik s leül. Szerény és vidám, az arca csupa jószág és nyugalom. Beszélgetünk.

Igen, a nyolcórás munkaidő egyaránt érvényes mind a mezőgazdasági mind a gyárimunkára. A nagyobb birtokon nincsenek komenciós, vagy évre szegődött munkások. A legalacsonyabb napszámber, sajnos, csak husz-huszonöt márka, (napi három pengő) meg koszt. Még jó, hogy Finnországban mindenkinek van háza, belsősege, aztán hát hát a gyermekek is dolgoznak, ha felnőnek.

— Mindenkinek van háza? A napszámoknak is?

— Hogyne, mindenkinek. Még tehene is van, esetleg iova is. Ha lova van, már jobb munkát kaphat, kétszer annyit kereshet.

— Hány lakosa van Padasjoki kerületnek?

— Körülbelül ötezer.

— Ilyenkor télen hány részesül hatósági támogatásban?

Elbámul.

— Egy sem. Én nem tudok egyről sem. Hacsak az iskolában nem adnak a szegényebb gyermekeknek cipőt, sapkát, bundát, kesztyűt. Meg ebédet tejet. Akik igen távol laknak.

— Nagy a szegénység a napszámok között?

— Nagy a szegénység. — bólogat mély meggyőződéssel

— Például jut-e cukor naponta minden gyermeknek?

Megint elbámul, csóvája a fejét.

— No, hát hogyne jutna cukor!

— Kávé is?

— Meg tej?

— No, hát kávé, meg tej, az csak kell, hogy jusson!

Machón Független Újság

1939. február 2., 2.

Igy él a hatholdas finn paraszt

Kodolányi János, az ismert író, aki hosszabb időt töltött egy hatholdas finn paraszt tanyáján a többek között ezt írja a hatholdas finn paraszt életéről:

A finn parasztcsaláddal történt beszélgetéseim során gyakran szó került Magyarországra, a magyarokra, nyelvünkre, irodalmunkra, dalainkra is. Az öreg asszony semmit sem tudott rólunk, de a gazda, meg a felesége igen. Szótáramból böngésztek a rokon szavakat. Aztán daloltam nekik minden este óraszám, néhány dalt rövidesen viszont is hallottam az ő ajkukról. De tisztában voltak a maguk kincsével. Pontosan tudták, ki Sibelius, ismerték sok dal-szerze-

ményét. Itthon meglepne, ha Budapesttől 400 kilométerre egy magányos tanyán, szegény parasztok úgy beszél-
nének Bartók Béláról, mint ezek a finn parasztok Sibeliusról.

Házigazdám, amikor feleségének a „csudálatos holmit” hozta, magának is vett valamit. Egy könyvet, Urho Karhumáki olimpiai díjat nyert regényét, az Avo veten-t. Este beleülve hintaszékébe s rágyújtva egy erős „Saimaa“-cigaretára, nagy érdeklődéssel olvasta. Kérdéseimre kiderült, hogy gyakran vesz könyvet s fent, az emeleten, ahol most nem használják a szobákat, egész könyvtára van. Megnéztem ezt a könyvtárt. Mintegy 160—170 jó könyvet találtam ott, polcokon szépen elrendezve. Dosztojevszkij, Tolsztoj, Turgenyev, Ljermontov, Csehov, Maupassant, Flaubert, Zola, Galsvorthy, Lagerlöf, Stindberg, egész sereg más elsőrangú szerző mellett megvolt a finn irodalom minden remeke egészen a legújabb időkig.

A magyar irodalomból isméték jókait, Mikszáthot, Petőfit, Móricz, Tamási Áron egy-két elbeszélését, közöttük nekem egy, a nyáron megjelent novellámat is.

Jár ebbe a „szegény” parasztházba az Unsi Suomi című nagy konzervatív napilap, az Eeva című illusztrált revüszzerű női folyóirat s a Suomen Kuvalehti című ugyancsak revüszzerű folyóirat, mely a világ mindenféle eseményéről közöl cikkeket és képeket. A Pallervo című magasnívóju néplapról majdnem megfélekedtem.

Mikor a posta megérkezik, megindul a lapok, folyóiratok csereberéje a szomszédos tanyák között. És esténként, amikor két-három-öt kilométer körzetből beállítanak a látogatók s letelepednek a kávéjuk mellé, órákon át feszegetik, mit olvastak, mi a véleményük.

A házigazdám bátyjának van egy tizenkétéves fia. Egy alkalommal az apa büszkén dicsekszik, milyen kitűnő tanuló.

— No és mi akar lenni? — kérdem.

— Még nem tudja. Talán egyetemre megy, talán katonai iskolába. Mind a kettőhöz van kedve.

Később Helsinkiben megismerkedtem egy vezérkari századosal. A nagyműveltségű, németül, franciául és oroszul beszélő tiszt betekintést nyújtott a finn tisztikar nevelésébe és a legénységgel való kapcsolatába. Az, amit az egyszerű paraszt mondott, hogy t. i. a fia talán katonaiskolába megy, cseppet sem volt tulzás.

— Az elkövetkező háborút csak a legdemokratikusabb hadsereg nyerheti meg — mondta a százados. — Az a hadsereg, amelynek tisztikara nem külön kaszt, hanem egy hus és vér a legénységgel, a néppel. A közlegénynek éreznie kell, hogy a tisztje, aki parancsol neki, aki felelős érte, testvére neki. A tisztikar a parasztság soraiból kerül ki, mégpedig igen gyakran a legszegényebb parasztság soraiból. S a csapatnál mi szorosan együtt élünk a legénységgel, gyakorlatokon együtt vagyunk vele, ugyanazt esszük, amit ő.

— A finn tisztek szabadon nősülhetnek? — kérdem. — Nincs például kauciókényszer?

— Mindez korlátozás, beavatkozás lenne a legszentebb magánügybe —

feleli. — Mi azt vehetjük feleségül, akit akarunk, akár egy villamoskáluzsnőt, vagy cselédet is, ha úgy tetszik. Az a feltétlen tisztelet, amellyel mindenkinek a magánügyeitől távol tartjuk magunkat s amit tapasztalhattott mindenütt, a tisztikarnál fokozottan érvényesült. Kaució természetesen, nincs. Mindenki meg tud élni fizetéséből. Nálunk olyan erős a morál, hogy mindenki beleilleszkedik s tiszteletben tartja. Így nem kerül rá a sor, hogy holmi fölösleges nyeg-

leségből, léhaságból, vagy gögből többet mutasson, vagy adósságokba keverje magát s szégyent hozzon a tisztikarra. Olyan szoros közösségben élünk s annyira szigorú elvek szerint, hogy erre nemigen akad példa.

H. ur bátyjának a fia tehát hadd menjen katonatisztnak, ha kedve van hozzá, semmi akadály. Derék parasztcsaládok fiai között lesz s derék parasztleányokat fog vezetni a kék-fehér zászló alatt. . .

Makósi
Tippelen György
1939. febr. 7.

1-2.

1939. febr. 8. 275

Kodolányi János beszél a FÖLDINDULÁSRÓL

„A Földindulás esztétikumát a tiszta magyar élet szabja meg“

A Belvárosi Színházban új darabra készülnek. A sötét nézőtérben, az üres széksorok között két embert találtam: Kodolányi Jánost, az író és Hosszú Zoltánt, a rendezőt. Épp a második felvonásra repült fel képzeletben a függöny. A színpadon díszlet majdnem semmi, csupán egy politurozott asztal körül bársonnyal áthúzott székek állnak. Eszenyi Olga vörös hajával, kesztesíkos divatruhában görnyedezik az egyik széken és az arca ijesztően meggyötört, szomorú. Ez a művészi maszki, — az egyetlen külsőség, amely itt most a színjátszást jelenti.

Pár mondat után nem látom a ruhákat, nem hiányoznak a díszletek, — már Dél-Baranyában járok, sőt pillanatok alatt csupaszon áll előttem ezeknek a falusi embereknek a lelke, érzelmi skálája, teljesen látom őket, a bajt, a félreértéseket. — Már pattanásig feszülnek az idegeim. Most lép be cigányozva Kántor János — Istenem! rettenetes lesz, ha meglátja a padon fekvő, halott Józsikát...

*

Írásos párnákon, szép magyar szötteken jár és gyönyörködik a szemem,

míg Kodolányi János az Ormányságról beszél. Most látszik, mennyi új, ismeretlen mondanivalója van még.

— *Higgye el, — kezdi — az Ormányság nemcsak azért érdekel, mert ott voltam gyermek, hanem azért is, mert az Ormányságban meg lehet találni az egész országot, — egy csepp a tengerből, mely tükrözi a magyar élet legégetőbb problémáit. Ezekről írtam az első novellákat, majd regényeket és színdarabokat. Az Ormányságról hoztam tróli nyelvemet és ott tanultam stílusomat is.*

Új darabjáról, a Földindulásról a következőket mondja:

— *A színhely olyan falu Dél-Baranyában, amelynek nincs vasútállomása, így zártabbban éli külön világát és jobban megőrizte a szokásokat. Egyszerű parasztsalád történetét mutatom be, egy ifjú házaspárét, akik rájönnek, hogy vannak tarthatatlan problémák, — hiatalok, feszíti őket az erő, életre vágyik a jövő nemzedéke — itt az összeütközés, a szembefordulás az öregekkel, akik ragaszkodnak ahhoz az élet-nívóhoz, ahová izzadva küzdöttek fel magukat és rettegnek a visszasüllyedéstől. Földet nem lehet kapni, fojtogatja*

Film Színház Modelon 1939. febr. 8/16.

E. A. - 46-47.

őket a körülzárttság, s hogy a meglévő darabkát ne kelljen megosztani, tiltakoznak a világra kíváncsozó új életek ellen. De ha meghal az egyetlen utód, ezzel családok pusztulnak ki, akiknek helyébe szivós élnivágyással telepednek be az idegenek. Ezt látja meg Kántor János a nyílteszű paraszt, aki másképp akarja élni az életet, feleségét is az ő tisztább világába szeretné rugadni, de az asszony erősebben be van gyökerezve a régi talajba. Hogy ki milyen egyéni tragédián megy keresztül s a szerelem, a fiatalság hogyan találja meg mégis egymást, — ez a darab maga.

— Mi vezette arra, hogy ezt az új hangot, idegen világot a közönség elé vigye? — szakítom meg kérdésemmel.

— Itt akarom bebizonyítani, hogy nem lehet a színházlátogató közönségnek olyan rétege, akiknél ne találna akkora érdeklődésre az ilyen darab, mint az idegen szellemű szerelmi nyavalygások. Óriási különbség van a nemzeti színjátszás ránkmaradt tradícióját és a mai színház között. A szakadékot el kell tüntetni! Van a színházlátogató publikumnak egy másik része is, amely keresi ugyan a nemzeti szellemet, ezt azonban sajnos csak a cigányozásban és a műnépdalokban véli feltalálni. Ebből nem lesz semmi az én darabomban. A Földindulásnak új a nyelve, más a humora, más a tragikumja, ennek esztétikumát a tiszta magyar élet adja meg.

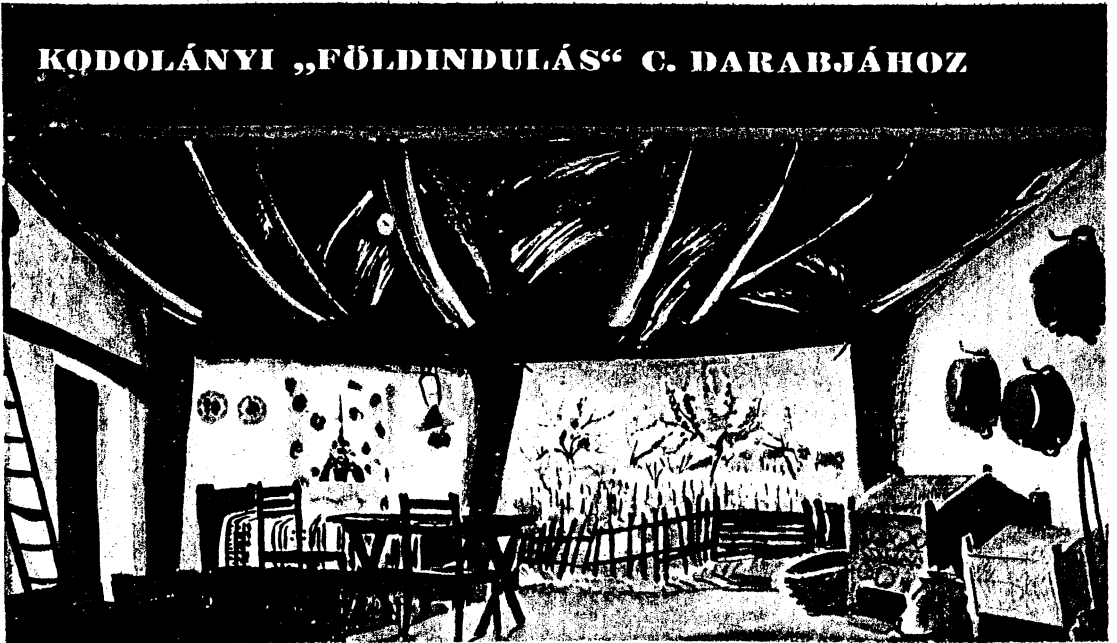
— A szereplő színészek valóban azt viszik színpadra, amit a darab megalkotásánál elképzelt? — kérдем ezután.

— A társulat majdnem egészében a barátaim közül került ki — feleli. — Ők ugyanazt akarják, amit én is tökéletesen magukévá tették elgondolásaimat. Páger itt olyan szerepben mutatkozik be, amit neki nem is kell tanulni, nála ez annyira belülről jön. Jól kihangsúlyozza az egészséges humort és akarat-erőt. Eszenyi finom és rögtön felfoyta szerepét. A vénasszonyuralomnak, mely a vidéket jellemzi, megdöbentő, tragikus figuráját eleveníti meg Vaszary Piroška. Remek parasztkomikus lett volna belőle, ha trtak volna számára ilyen szerepet. Hosszú Zoltánnak, ennek a fe-gyelmezett, körültekintő rendezőnek ne-hézsége majdnem kizárólag csak a nyelv-vel van. Színészeink nagyrésztének, sa-jnos, kezdetleges felkészültsége van a magyar nyelv iránt. De a legnagyobb rombolást a hírhedt pesti hangsúlyozási mód okozza, melytől a jobb fülű ember irtózik.

Elbűcsúztam Kodolányi Jánostól és ahogy kiléptem a februári hidegbe, újra eszembe jutott a Földindulás, amely szomorú télben kezdődik. De higyjük, hogy amint a darabban meleg nyár lesz a harmadik felvonásra, ugyanúgy tavasz közeledik a magyar élet hosszú téli dermedtsége után is.

Honti Irén

KODOLÁNYI „FÖLDINDULÁS” C. DARABJÁHOZ

1939. febr. 12. 177

Kodolányi János: Földindulás

A Belvárosi Színház bemutatója

Szenvedélyes magyar társadalmi célzatú darab. A színpadon szereplők szavai néha ököllel vágnak bele a hallgatók mellébe és arcába, a hallgatók pedig elfulladva, fogcsikorgatással, lihegve meg könnybeboruló arccal hallgatják a darabot. A művész beszédét is, meg a társadalomnevelő szónokot is.

Kodolányi már elbeszélő műveiben, legnagyobb regényeiben is meg-megmutatja mai életének szenvedélyeit. Fogcsikorgató kínnal, máskor könnybe borulva, írja fajtájának átértett árvaságát. Emlékeznünk rá, amikor a „Vas fiait” regényében 1935-ben fellobbanó szenvedélyében átnyul hétszáz esztendőn és IV. Bélájának kezével belesujt a magyarnak tehetetlenségével visszaélő Fridriknek arcába.

Ez a darabja annyira célzatos, hogy a belügyminisztérium és az orvosszövetség együttes felkérésére se bírta volna meg célzatosabban. Csakhogy Kodolányi a maga tulajdon fellőrő szenvedélyes fajszeretetének, a jövőnkért való lihegő aggódásának parancsszavára írt, tehát még szenvedélyesebben, méginkább magányügyévé vállalva, mintha bármilyen külső kérdés indította volna küzdelembe.

A magyarságot pusztító, főleg dunántúli szülőföldjén jellegzetes egykeség ellen mártotta most vérbe, epébe és tűzbe drámaíró-tollát. Helyzetismertető bevezetésül mindjárt első szavaival is elevenig vág: a függöny felgördültekor a református pap koporsó felett mond beszédet, temet egy utódok nélkül elhalt magyart, elmondja a szokványos népostorozó prédikációt, azután nem is látjuk többé a népe között. A ház ajtaját, ablakát leszögezik, mint egy koporsót, a falunak egyik szorgalmas, takarékos és sokgyermekű sváb gazdája már alkuszik a házra. A következő helyzetismertető kép: a jó módú apósánál zsellérkedő Kántor Jánosnak a felesége gyermeket vár, a másodikat. A második gyermek érkezése ellen összefog az egykézű falu egész hatalmas társadalma: anyós, após, vénasszonyok és a férj hiába erőlködik, hiába dobja ki a setlenkedő tudósasszonyt, hiába megy ököltre apósával, a falu közszeleme az öregeknél marad, a tudósasszony erősebb, őt elkergetik és a felesége is az öregeknél marad, a tudósasszony ráteheti átkos kezét. Ezután, amint legegyszerűbb meseszövevéssel is vár-

haló: a Kántorék egykézje véletlenül meghal, anyja és nagyszülők összemulanak, a részegessé lett fiatal férj éppen cigányozva tántorog haza, mikor megmutatják neki meghalt kisfiát. Az így kiselejtezett lelkekre a falu meddő és vakrajongó sötét szekláriusai várnak, közéjük tántorog a meddővé nyomorított fiatalasszony is és ott talál rá válófélben levő férjre, aki irtalomból még magához veszi. Hanem ez a gyermektelen, elfojtott vádakkal teli, meddő és céltalan családi élet boldogtalan, a válás zátonya felé tart; szerencsére az orvos idejében észreveszi, hogy az asszonyka Isten irgalmából újra áldott állapotban van; férj és feleség újra megváltott családdá borul össze.

Ime, ez a dráma nyers anyaga: olyan egyszerű mese, mint egy tanulságos népies elbeszélés száz évvel ezelőtől vagy mint a legbátrabb és legnagyobb írók meséi. Ezt a szigorúan egyszerű mesét Kodolányi elképesztően természetesen, hű-vér-szagú alakokkal és cselekménnyel jeleníti meg. A falut mind az őt érintőkkel, minden stílusálás nélkül véljük érzékelni ezekben a jelenetekben. Az jut eszünkbe, hogy ha vannak ma az országunkban erős drámaírói tehetségek, azok ábrázolhatnák

így. Fojtott levegő, hullaszag kísért néha a levegőben, a bűnök olyan gyűlöletes képe, hogy ilyenkor Korzikában kést hajtanak a szereplő színész felé. Viszont a végső felvonás háttérében a virágos kertekből behangzó gyermekéneklés szinte kibírhatalatlanul sajnó és megrikáto gyöngéd szépség. Öreg kritikusokat is látunk könnyek között zihálni. Az első és méginkább a második felvonás után nem gondoltuk elihetőnek, hogy a dráma további részében ne következzen be esés vagy zuhanás, de a darab bírta végig, talán a negyedik felvonás pár vontatottabb jelenetét kellene még összevonni, hogy a türelmetlenné csigázott lázas figyelemmel számoljon.

Miért éppen a Belvárosi Színházban mutatkozott be ez a dráma? Miért nemzetnevelő céljánál fogva első fontosságú nemzeti közügynek látjuk, nem is leginkább a Nemzeti Színházban, hanem az ország minden egyes (még egykézestől érintetlen falujában is) legkisebb községében is kötelezően színre hozandónak tartjuk, sőt lehetőleg műkedvelőkkel, úgyhogy rendre minden falubeli játsz-

szék benne, menjen keresztül e dráma nevelésén, megindultságainak vérkeresztiségén. (A falu számára a vaskos beszédmód enyhíthető lenne.)

A Belvárosi néhány kitűnő erővel igen derekas munkát végzett e darab színrehozatalával. Mindenekelőtt Páger Antal és Vaszary Piroska művészetének tartozunk hálával a költő mondanivalóinak teljes hűségű, teljes művészetű tolmácsolásáért. Páger robusztus erejű paraszti alakot formált, mégpedig minden nagyzó tűzés nélkül. A szenvedély legnagyobb fokát elfulladt suttogással, rekedt, apró kitérések jeleivel érezte. Meglepetést keltő volt még a jóismerősel előtti is. Ugyszintén Vaszary Piroska anyós-alakítása Sápítózó, kornyikáló, korlátoltan istenes vénasszonyok hangzólató pogány vénasszonya klasszikus volt. Mihályfi alakította az apóst, ízes, konok vén parasztnak: Rőpködő leplezetlen káromkodásai — a dráma egyetlen humoros eleme — nehézkesen tempós mozgása színmagyar életdarab. Meglepően és elbájolóan közvetlen a kis Ungvári Gyuszi parasztgyereke, egyszerűen természetes Szalkai Hoykó orvosa. Élesvonalú típusok Bacsnányi Paula szektás öregasszonya és Orbán Viola Piókkás szüleje, a tudósasszony. Eszenyi Olga a fiatalasszony szerepében félig-falusi, félig-városias finomodott idegzetű női alakot, aki kiül finomságával a nyers faluvilágból (jobb lenne salusibb haj és arcszín számára). A szektárius alakok szerepei nehezen megjátszhatók, talán esetlenebb szóval-mozgással, ügyellen torzóságban többet éreztetnének, míg így például a prédikátoruk egészen elfogadható lelkésze volna a meddőség-dogmát kivéve. Jó a sváb házaspár is, Tompa Béla és Mihályi Gizi, jó Hosszu Zoltán rendezése is, csak a negyedik felvonást kell gyorsabb üteművé tenni, a gyermekjátékba pedig jól esnék gyermekkacagás is, a komor ízek enyhítésére.

Budapest népének is fontos meghallgatni valója ez a darab, de siesünk mielőbb hozzájuttatni a falut, valamennyi magyarunkat.

B. A.

Magyar Nemzet
1939. febr. 12.

35. n. 23.

Földindulás

A Belvárosi Színház bemutatója

A finom belvárosi kis színpad új alakulásában ma este *Kodolányi János* új darabjával nyit. Az írótól kapunk már az idén egy »vidéki történetet«, de a kettő közül ez az erősebb. Ami a szerző szívéen vagy máján, itt is kimondja leplezetlenül, de a hangja tisztább és messzebb csengő. Regényből készült a darab, de némely része mégse drámai fél- vagy negyedvér. Az első felvonásból szinte zolai erő harsog ki. Az »egyke«-ről beszél a darab, arról a falusi gazdasági kérdéstről, ahol a családi kis vagyon nem bírna ki még egy örököszt. A nagyszülők ráveszik a fiatal parasztasszonyt, hogy még idején adjon túl a születendő gyereken. A fiatal férj erre otthagya az egész portát, családotul, multostul, jövőstül.

Idáig az író hű magához s a mai drámairodalom egyik leghatalmasabb felvonását adja. De egyszerre, nem tudni miért, meghátrál, visszahív a regényes környezetrajzhoz, hizeleg a színpad hatásainak, közben pedig közönyösen megy el az igazi drámai mag mellett, ahol az egyetlen fiú meghal s ha a születendő gyerek eltüntetése elválasztotta a házasokat, az élő gyerek halála újra egymáshoz kergeti őket. Az író nem kutat tovább, a problémából már csak színpadi mese lesz, később már egyszerű kis tündérmese, mikor a végleg meddővé vált asszony egyszerre rájön, hogy mégis új élet jelentkezett benne. A jámbor falusi orvos a tudomány végességére hivatkozva kijelenti, hogy tévedett, segített a jóisten, a jóisten ex machina.

Hosszu Zoltán rendezte a darabot. *Páger Antal* parasztférje a színészi szükségzettséggel való mindent kifejezésnek művészi remeke. *Vasary Piroska*, főképpen az első részben, kísérteties valósággal vázolja fel egy kiszáradt lelkű vén parasztasszony alakját. *Mihályfi Béla* öreg parasztja kemény és méltóságos. *Eszenyi Olga* az igazi egyéniség érdekességét komoly elmélyüléssel pótolná, de a munkán végig megerzik, hogy hűsz próba is kellett hozzá, hogy ilyen kifogástalanul szenvedjen. Egy rajongó szektáriánusnő szerepében, nyilván a szerző és rendező érdeméből is, feltűnik *Szende Mária*. (H-6)

Az Est 1939. febr. 12.

35. n. 8.

279
1939. febr. 12

Földindulás

A Belvárosi Színház szombati bemutatója

Kodolányi János nevével, az irodalom jegyében mutatkozik be a Belvárosi Színház új vezetője. Szép, komoly és örvendetes ez az indulás. Annál inkább, mert Kodolányi ezúttal nemcsak mint író, hanem mint drámaíró is helyt áll magáért a színpadon. Legújabb darabján egyáltalán nem érzik, hogy eredeti alakja és alapja epika volt: a kiváló regényíró egyik legemlékezetesebb elbeszélése, amely szinte klaszikus mintája lehetne a nyers őszinteséggel és zord paraszti erővel telített, vigasztalanul komor naturalista életábrázolásnak. Őt képre osztott, háromfelvonásos színműve egyre fokozódó drámai feszültségben teljesedik ki a felvetett tétel, az ormánsági magyar falvak egyke-problémájának szerkezeti vonalán. S ha harmadik képevel már-már a grandguignol határát súrolja, kissé vontatott utolsó felvonásával viszont váratlanul új véghez érkezik is: a *Földindulás* a maga egészében mai drámairodalmunk egyik legjelentősebb terméke. Magas írói becsvágyban és elmélyült erkölcsi szemléletben fogant, értékes munka, amely egyrészt szerencsésen kerüli el a témájában rejlő céltalosságot kihangsúlyozásának veszedelemét, másrészt a megrázó *egyéni* eset kiméletlenül realizisztikus feltárással túl — nagyobb és általánosabb dolgokra figyelmeztet, minden külön figyelemre méltó szándék nélkül. A nyomasztó kép, amelyet az író felmutat, sokkal inkább élő valóság, mintsem a valóban égi mása, mégis *jelképpé* tisztul minden elgondolkodó néző lelkében. Talán ezért rendít meg jobban annál, amit általában *színházról* szoktunk kapni. Esztétikai érdeklődésünkbe a felbresztett lelkiismeret szorongó nyugtalansága vegyül, míg az *egyéni* család hétköznapi drámája mögött egy egész nemzet tragédiáját érezzük fölsejleni.

A *Földindulás* meséje, többfelé mutató szociális vonatkozása ellenére is, elég egyszerű. Kántor János és felesége, Bőbék Juli, második gyerekként várják. Az öreg Bőbék-házaspár azonban — hódolva a falu lélekpusztító divatjának — hallani sem akar a »koldus-szaporításról«. Féltik a vagyont, főképp a földet a széttagolódástól. A kegyetlen öregek végül is megtörik lányuk ellenállását. János hátamögött elhivatják a »pióka szülét«, aki Julit megszabadítja terhétől. Olyan sikeresen, hogy a szerencsétlen fiatal asszonynak soha többé nem lehet gyereke. Mikor János megtudja: mi történt, — összevész ipával-napával — elhagyja feleségét és egyetlen fiát, Józsikát. Elkeseredésében ivásnak adja fejét. Kis szőlőjét elkötyavetyéli, sőt házúra is alkuszik már az élelmes, sokgyerekes »sváb koma«, aki egymásután szerzi meg a legszomorúbb »magyar koporsókat: az elnéptelenedő falu beszegezett ajtajú házeit. A bűnt nyomon követi a bűnhődés. A kis Józsika alatt beszakad a jég s az egyetlen gyerek vízbe. A féltett vagyonnak most már nincs örököse. János a katasztrófa pillanatában toppan be »leaszámolásra«, részegen, cigánykísérettel s gőgöduhajon vágja az öregek elé a szőlőért kapott pénzt. Azok dermedten nézik, de nem merik bevallani neki a szerencsétlenséget. Csak akkor józanodik ki, amikor meglátja halott gyermekét az ágyon. János ezután végleg elszakad feleségétől, aki a szektások közt keres vigasztalást kínzó lelki gyötrelmeire s a világ végét meddő tétlenségben váró Jehova-hívők gyülekezetében nyilvánosan megvallja bűnét. Ezt a vallomást végighallgatja János is és megbocsát neki. Kézenfogva hazavezeti Julit a maguk kis házába, bár boldog

már nem lehet vele. A gyermektelenség átka örökre ott feszül közöttük. Örökre! Nem. Mert amikor a boldogtalan asszony már ép el akar válni tőle, hogy végkép a szektások közé álljon, Isten megkönyörül a bűnbánókon. Kiderül, hogy az orvos tévedett: Julinak mégis gyermeke lesz. S a megbékélt házaspár boldogan ölelkezik össze a holnap *élő* ígéretében, amely a jövődőt biztosítva, öreg Bőbék gazdátlan földjének is örököszt szerez.

Kodolányi korábbi dráma-kísérleteihez viszonyítva a *Földindulás* meglepően kész, jól fölépített, színpadilag rendkívül hatásos darab. Alakjai plasztikusan megmintázott jellemek, belső erőttől duzzadó hús-vér emberek. Történetének levegője van. Párbeszédei époly kifejezők, mint ízesek, ezenkívül pedig minden szavukkal a mai, legvéresebben aktuális, sorsdöntő magyar kérdések elevebbe vágnak. Az író rajza helyenként talán túlzottan sötét, némileg egyoldalúan árnyalt, de tagadhatatlanul szuggesztív erejű s nem hiányzik róla a művészi hitelesség kézjegye sem.

Az előadásnak kimagasló értéke *Páger* Antal remek alakítása, Kántor János szerepében. Megindítóan közvetlen, mély és igaz. Emberi. Étekintethen a legnagyobb orosz realistákra emlékeztet. *Vaszary* Piroška félelmes öreg Bőbék-nejé viszont inkább »a színészi »megcsinálásban« tökéletes. Igen jó *Mihályfi* kemény-kegyetlen vén parasztja, akár egy tömör ércbárvány. A többiek közül Juli megszemélyesítője: *Eszenyi* Olga, a szépen beszélő *Egyed* Lenke, *Tompa* Béla, *Szende* Mária, *Boray* Lajos, *Hoykó* Ferenc, *Maklár* János s a kis *Ungvári* Gyuszi tart számot elismerésre, a kitűnő rendezővel, *Hosszú* Zoltánnal s a stílusos díszletek tervezőjével, *Varga* Mátyással együtt.

Kárpáti Aurél.

Pesti Napló 1939.
febr. 12. 35. sz. 19.

Földindulás

Bemutató a Belvárosi Színházban

Valóban megindul a föld *Kodolányi* János új darabjának két felvonásában. Megindul a föld, sőt szétnyílik és borzongató moraj közepette izzó láva csap ki. Dermeszt és süt egyszerre mind a darab, a levegő annyira telítődik villamossággal, hogy egymást érik a villámcsapások és közben — minek is tagadnók — hull a könnyünk nemcsak a színpadon meghalt kisgyermekért, hanem a pusztuló magyarság sorsa felett is.

Ez a darab értéke s fémjelzése egyúttal az új igazgatóság által választott művészi irányzatnak. Erezzük, hogy az intim kis színház nézőteréről elsöprődött a giccses romantika, a felületes szellemesség, a házassági komédiák unalomig ismert háromszöge, vagy négyszögesített köre. Ez a színház nemcsak hogy az irodalom szolgálatába állt, de valóban szószék kíván lenni, ahonnan művészi eszközökkel a magyar élet problémáit süríti és sugarazza széjjel.

Kodolányi János, a kiváló író a dunántúli egykés vidékek egyéni, társadalmi és egyben nemzeti szempontból végzettszerű bajait tárja fel.

A szegény vő, akinek helyi szokás szerint éjszakára csak az istállóban jut hely, olyan sorban él, mint valami megtürt apa-állat. Nincs joga ahhoz, hogy akárcsak gyermekeinek a számát is megszabja, mert a családi tanács, az egész vidék megboszorkányozott lelkiisége minden új élet csíráját javasasszony kezére adja és elpusztítja. A lázadó apa otthagyja a megátkozott lelki családot, ahol egyszerre két induló életet is megölnek s az elhagyott otthonba itakosan, cigányosan éppen akkor lép be, amikor egyetlen gyermeke kiterítve fekszik. (Mérész, szép, lélekzetelállító jelenet.) A kevély, szülőkörű nagyszülőök egyetlen unokája odavan s az orvos szerint nincs remény arra, hogy új élet pótolja a tragikus hirtelenséggel lehullt kis életet. Szektások maszlagvilágába kerül a szerencsétlen anya, akit a kegyes sors végül is megáld azzal, hogy emberi számítás ellenére is termékenyvé válik.

Ez az utolsó felvonás nyilván a happy and kedvéért íródott, ami ha kompromisszumot is jelent a közönséggel, ebben az esetben annyival inkább jogosult, mert különben a darab túl komor lenne. Amúgy is olyan az atmoszférája, mintha a dialogusokat gyászfény borítaná. Ezt sem találjuk hibának, mert intelem ez a darab, jajkiáltás (vándortásula) tal be kellene mutatni minden faluban és minden városban), drámai szempontból mindössze csak azt kifogásolhatjuk, hogy a darab menete nem egyenletes, a lélekzetelállítóan eruptív erejű jelenetek után epikus csendességű jelenetek következnek, amelyek során a szerző kifáradni látszik.

Ez azonban végeredményben nem von le semmit a darab hatóerejéből, sem írói, irodalmi értékéből, mindössze azt bizonyítja, hogy *Kodolányi* János elsősorban regényíró, de darabírónak is rendkívül tehetséges.

A *Belvárosi Színház* meglepően szép előadással szolgálja a szerző sikerét. A darab rendezője, *Hosszu Zoltán* nagyszerű falusi hangulatot áraszt és ezer ötlettel jeleníti meg a falu és a falusiak lelkiségét, szokásait és foglalja egységbe a szétesésre hajló darabot.

A főszereplő *Páger Antal* pompás tehetségének lelkesedéstől fűtött játékával formálta megindítóan emberivé a lázadó vő fájdalmát, indulatát és boldogságba csendesedését. Szinte tökéletes volt. *Eszenyi Olga* a fiatalasszony szerepében olyan drámai erővel és átéléssel szolgált, amilyenre eddig, úgy látszik, nem volt megfelelő alkalma. Zárkózott egyénisége most kinyílt. *Vaszary Piroska* anyósa a darab első kétharmadában volt remekbefaragott és sokáig emlékezetes, a harmadik felvonás derűjét már groteskséggel szolgált. *Mihályi Béla* kemény faragású kevély paraszta, *Boray Lajos* kitünően meglátott prédikátora, a kis *Ungvári Gyuszi* megható Józsikája, *Hoykó Ferenc* közvetlen orvosa, *Sármácssy Miklós* református papja voltak kiemelkedő alakításai az előadásnak. Külön kell megdicsérnünk *Bacsányi Paulát*, akinek pár perces alakítása oroszos mélységből eredt.

A hangulatos díszleteket *Varga Mátyás* tervezte. A közönség megindultan és lelkesen fogadta az újdonságot.

MÁRIASS IMRE

Budapesti Hírlap

1939. febr. 12.

35. n. 13.

FÖLDINDULÁS

1939. febr. 12.
281

Kodolányi János színműve a Belvárosi Színházban

Ha hasonlattal akarnánk sejtetni ennek az egészen újszerű darabnak a lényegét, azt mondhatnánk, hogy az született meg a magyar drámában, amit Bartók és Kodály műve jelent a magyar zenében. A néplélek mélyéig ható ösztönös megérzés és az öntudatos, kristálytisza művészi alakítás, az emberi és nemzeti jelentőség természetes egysége jellemzi *Kodolányi János* új színművét. Az első pillanattól fogva a nagy görög tragédiák hatalmas tisztító pátoszával ragadja meg a néző egész lelkét, s mint embert és mint egy nemzet fiát röptíti a közös sors, a közös sár borzalmas szakadéka felett az új élet partjára. A *Földindulás* a lét egész tragikus mélységét felkavarja, de nem tragédia: koporsóval kezdődik, de gyermek születésének reményével végződik, *bukolikus* hangban csendül ki, ennek a szónak úgy ősi, mint szellemtörténeti jelentőségével teljes értelmében..

*

Temetési szoltár és a gazdátlanul örökösök nélkül maradt ház ajtaját és ablakait beszögező kalapács hangjaival indul a darab. Tárnya a Szózat kérdése: élet vagy halál? Ezt a tárgyat az író ott fogja meg, ahol ünnepélyes komorsággal és iszonyatos egyszerűséggel jelentkezik a magakendőzetlen valóságában: az *egyke* problémájánál. Tévednek, akik az egyikét részlet-problémának tartják; magának a nemzeti és az emberi létnek egyetlen problémája ez, a természet kategorikus stílusában kifejezve. Az *egyke* Ormánságból származó és népével lelkében és szellemében egygyé vált író tudja, hogy az *egyke*nek nem ez vagy az az oka, hanem mindaz, ami rossz, ami romlott, ami rothadt, ami türhétel, ami halálos az életben. *Ésszel él az ember*, hangzik fel minduntalan az ősi forrásoktól elrekesztett, megromlott élet kísérteties jelszava, amint harcba indul az egészséges ösztön, az egészséges szeretet ellen, a pusztít anyát és magzatot, elválaszt férfit és nőt, megmérgezi az otthon levegőjét valami elvont és rideg *sholdomlás* érdekében és a *vidéző* életet végül beteg szekták süllődt homályába hajszolja, amelyek csodálatosképpen latens és az örök üdvösségre hivatkozva nevezett a meddőséget hirdetik, aláírva közös, halálos engedélyt és cöllykat az állítólag annyira józan és okos *szekták*. Rettegéses nyomás alatt, elsötétülten kintódik az élet az élet-lepület, de mégis felőr a napvilágra. Ez az *egyke* darab nagy nemzeti és emberi műalkotás.

*

Alakítani a gazdag tartalom és a gyönyörű forma, a megindító költészet és a biztos emberábrázolás remekei. Ilyen parasztlak még nem jártak

magyar színpadon. Minden mozdulatokban, minden szavukban külső és belső igazság van. A parasztlelet évezredek stílushagyományát hordják magukban, nyelvüknek mély ízei részegitenek. *Böbök Samu*, a gögös, gasdag öreg paraszt, felesége, ez a hatalmas vénasszony, akiben, életének nagy megtöretése után ősi babonák varázsa árad el, az *egyke* végzetes törvényét borzalmas nyugalmal és határozottsággal képviselő *Mári néni*, az életet irtó *Piókás* szüle az egyik oldalon, a halál oldalán —

s az egészséges gondolkodású, züllesbe kergetett fiatal *Kántor János*, szerető, de gyenge felesége, az áldozat, aki végül mégis a világos partra menekül, *Juli*, az élet oldalán — a háttérben pedig az ájtatos *Fekete Zsuzsi* és a szektás parasztlak, meg az ősi földre leselkedő idegen: a pompás alakoknak olyan serege ez, hogy tüzzel és villamossággal telik meg tőlük a színház. A pillanatra sem lankadó drámai feszültség természetesen születik az egymásba ütköző igaz indulatokból s ritmikusan sűrűsödik szívet és agyat tépővé. Aki egyszer látta, hogyan táncol cigánymuzsikára a részeg, mit sem sejtő *Kántor János* az ágy közelében, melyen, reszkető asszonyok élő függőnye mögött, egyetlen gyermekének holtteste fekszik, sohasem fogja elfelejteni ezt a jelenetet...

Az előadás finoman kidolgozott, tiszta és bensőséges. *Hosszú Zoltán* rendezői munkája tökéletes. *Páger Antal* alakítása (*Kántor János* egyszerű és mély emberségében megárazó. *Eszenyi Olga* (*Juli*) játéka meleg és tiszta, mint a könny. Teljes művészi alázattal oldódott fel szerepében; mintha az orománsági fiatalasszony maga jelenne meg előttünk. *Vaszary Piri* vénasszonyából félelmes erő árad; figurájának kísérteties egyéni sugárzása van. *Mihályi Béla* tragikus öreg paraszt. *Kitűnő Egyed Lenke*, *Tompa Béla* (a sváb *Weintraub*), *Orbán Viola* (*Piókás szüle*), nagyon jó *Szendő Mária* és *Bacsányi Paula*, *Bájos* a kis *Ungvári Gyuszi*, *Varga Máttyás* díszletei hívek és szépek.

Nagy András

Meggyaromaj 1939.
febr. 12. 35. 7. 9.

0
0

Páger Antal táncol
(Barma Elek rajfent)

Essenyi Olga és Ungváry Gyuszi

Vasary Piri

FÖLDINDULÁS

Nagy siker az új Belvárosi Színházban!

Ezt azért bocsátjuk előre, mert Budapesten sikerimádat van, az a döntő, a siker után mennek az emberek, a siker az irányadó, tekintet nélkül arra az értékre, amelyet a darab prezentál. Halkan tesszük hozzá, csendesben belecsempészve ebbe a kirobbanó sikerbe, hogy az irodalomnak is ünnepe van az új *Kodolányi*-darab győzelme idején. Jól felfogott stratégiai okok alapján el kellene hallgatni az irodalom örömet, ki se volna szabad ejteni se ezt a szót, hogy irodalom, mert eitől megijed az elrontott közönség. De hallgathat-e a kritikus, mikor annyi selejtes mű, annyi baj és intrika után végre tisztelettel hajthat fejet a friss alkotás előtt, amely nemcsak siker, hanem maga a vérbeli magyar dráma.

Kodolányi Jánossal volt már dolgunk a színpadon is. Az a találkozás nem volt szerencsés. Papot, oktatót, purifikált a *Vidéki történet*-ben. Propagandázott. Nem művész volt, hanem meggyőződéses publicista. Történelmi témájú darabja se felelt meg annak a nagy várakozásnak, amelyet az ember regényei alapján táplált vele szemben. Most úgy tűnik fel, hogy *Kodolányi* megtalálta hangját a színpadon is. *Földindulás* című ormánysági színműve össze se hasonlítható előbbi munkájával, igazi erő jelenik meg a deszkákon s igazi alkotó író, aki megrázza az embert és felfelé emeli. A szombat délelőtti főpróbán a közönség áttapsolt egy egész szünetet.

Mi ennek a rendkívüli sikernek a titka? Semmi más, mint az, hogy tehetséges író szól hozzánk, a színpad törvényei és keretei közt, tömören és kitérően megépitett történet formájában, amely történet maga az élet. Még pedig a mi különleges magyar életünk. Mert a dunántúli faluról van szó, az egyik faluról, amelyet műkedvelők és más derék magyarok az unalomig kifacsartak már s most átvette a szót az író. Átvette és egyszerű eszközeivel nemcsak hogy megsemmisítette a mi ellenkezésünket a témától s elődei féktelen „irodalmi” visszaéléseit, hanem megteremtette az új magyar szociális és népi drámát. Még pedig könnyedén és lenyűgözően, torokragadó sikerrel és olyan imponáló késziltséggel, amely nem hagy hátra semmiféle kétséget *Kodolányi* János talentuma és hivatottsága tekintetében.

Riasztó temetéssel kezdi *Kodolányi* a darabot és *Varga Mátyás* virágzó barackfáival végzi. A pap bucsuztatja a színen *Pintér Dávidot*, aki senkit se hagyott maga után, vele kipusztult a familia s a bíró beszögezi a *Pintér*-ház ajtaját és ablakát. A kihalt házért ott nyomban jelentkezik *Weintraub*, a fehér pamutharisnyás törekvő sváb. Az elárult ház tőszomszédja a *Böbek*-porta, ahol az öreg záros paraszt nekiesik vejének, *Kántor János*-nak, hogy minek a második gyerek? A hárpia *Böbekné* is nekiesik *Juli* leányának, a *Kántor János* feleségének, hogy minek a második gyerek? *Koldusnak*? *Elég* egy gyerek.

A paraszti fényes fufang száz ravasz érvével ráveszik a fiatalasszony Julit, hogy engedje működni a javasasszonyt. A fiatal férj tiltakozik. Kiveri a házból a kenegető asszonyt. Összetűz apósával, öire mennek s össze akarja pakolni feleségét, fiát és el akarja vinni őket a szülői házból, hogy a felesége megszülhessen a második gyereket is. A feleség megrémül, nem megy az urával s a szerencsétlen a „piókás szüle” (javasasszony) karmal közé kerül. Ágynak dől s az orvos, akit elhívják, hogy nézze meg a beteget, mert „leesett a létráról” — megmondja, hogy soha többé nem lehet gyereke. Egyetlen kisfia azonban a vízbe fúl. A kitörő katasztrófa bemutatása mesteri munka, a paraszti kétségbeesés és bűnhődés ragyogó jelenete. Az összes drámai helyzetek csúcspontja azonban az a kép, mikor az apa is megtudja, hogy a kisfia meghalt. Mert az apa bevette magát a kocamába, iszik és iszik háborgásában, hogy a felesége nem ment el vele és cigányokkal állít be a szülői házba, részegen, mikor az ágyon már ott hever a kis halott. Nagyobb feszültségű jelenetet régen nem láttam, mint ezt. Remekmű! Mint ahogy az a két vén paraszt lélektani megfordulása is, a gyerekhalál után. Ahogy az öregek rávetik magukat a lányukra, hogy most már aztán legyen új gyereke. S előveszik a ráolvasást, a gyógyfűveket, a babonát. Iszonyú harc indul, hogy legyen gyerek. Hogy ne szegesse majd be a bíró a Böbék-porta ajtaját is, mint a Pintérét. Közben a meghajszolt fiatalasszonyt a szekták kaparintják meg, a sötét jámborok, a bűnvalók, Jehovások s a szegénység egyéb menedékei. Egy ilyen lesújtóan együgyű szülőkészletbe jön érte az ura, kézenfogja

megrendült feleségét, kiviszi a szőlőbe, a présházba s ott él vele. Ott éri őket az Isten könyörülete, az, hogy az asszony áldott állapotba kerül. Állati ujjongás tör elő erre a hírre a vén Böbéknek torkán s odakint nevetnek a virágok a barackfákon.

Kodolányi János munkája olyan zsúfolt, úgy tele van az élet bőségével és úgy duzzad, hogy az első percitől kezdve varázsa alá hajlja az embert. Költő, író és drámaíró lép elénk, egyszerre és tökéletes fegyverzetben. Nem komédiázik. Nem is lehet komédiázni ezekkel a feketekabátos parasztokkal, ezek olyan élők, olyan nyerssek, sőt olyan rosszak, hogy az ember önkénytelenül azt kérdi: nincs ott pap az Ormányságban, aki meg tudna birkózni ezekkel az öseemberekkel? Nincs iskola, nincs jegyző, nincs törvény és nincs csodás erejű jó szó?... Feneketlen mélység látong fel elénk a színpadon s ebbe a szörnyű feketeségbe perccenként himnusz szót az író új meg új izgalmakkal, derűs kukoricamorzsolást, jellegzetes figurákat és olyan vérbéli humort, amely nemcsak villan, nemcsak hangos nevelést fakaszt, hanem enyhít, magyaráz és főképpen jellemez is. Meghiggadt gondolkozása biztos egyensúlyt teremt a drámában, amelynek minden fordulójában meglátjuk egy pillanatra az író, aki halártalanul szereti ezt a népet, egy vele és a szíve érte dobog. S az örök jó, továbbá az, ami bennünk szent és tisztá: mindig láthatatlanul jelen van a színpadon. Alkotása meleg élet s biztos kézzel megformázott mű, amelyből ellenállhatatlanul árad a szuggesztív erő.

Külön nagy meglepetés az új társulat produkciója. Az előzetes zürzavarokat tekintve, elkészültünk arra, hogy hevenyészett együttest találunk a színházban s bukácsoló előadást. Talán a rendező Hosszú Zoltán dr. érdeme, hogy az együttes találkozott a darab lelkével?... Csodáljuk a mértéktartásukat, izléstüket, izes beszédjüket. Mintha rohamra indultak volna, olyan összetartás fűzi össze őket. Lendületük és belső hevük magával ragadó. Összeforrvá a darabbal, feltámasztják előttünk az elmaradt falut s jellemeik olyan, mint egy hatalmas kláttás. Valamennyi szereplő közül kimagaslik Páger Antal parasztlakítása. Lelkesedéssel lehet csak róla megemlékezni. Félelmetes. Ez igen!... A legízesebben beszélt — s a legtermészetesebb — Egyed Lenke, Vaszary Piroska rendkívüli. Kegyetlen ösparaszt, akivel senki se bír s aki csak az ösztönök és érdekének szolgál. Egyike a legösszintébb meglepetéseknek Mihályfi Béla csizmás Böbék gazdája, Boray Lajos, Hoykó Ferenc, Orbán Viola, Bacskányi Paula, Gonda György, Maklár János, Szende Mária, Eszenyi Olga, a kis Ungvári Gyuszt és különösen Tompa Béla olyan teljesítményt nyújtanak, hogy az ember csak néz és azt kérdi: mindez csak a jó rendező titka? Vagy az író, rendező és színész együttvéve?

A premieren a siker fokozottabb volt, mint a főpróbán. Papp Jenő

Új Magyarok
1939. febr. 12.

35. n. 19.

Földindulás

Kodolányi János drámája
a Belvárosi Színházban

Programm és hitvallás a *Belvárosi Színház* új vezetőségének első önálló előadása. A választás *Kodolányi János* drámájára esett, erre a kemény, izmos, kegyetlen darabra, amelyet nézve, úgy érzik magát az ember, mintha a föld valóban megindulna a lába alatt. Kodolányi kegyetlen író s az igazságtól vissza sohse retten. Ha dialógusaiban a szív meg is szólal, dobogása csak halk, alig pihető. A gyűlölete, megvetése, utálatja és undorodása mindig teli torokkal harsog. Kodolányi János kétségtelenül komoly, nagy és eredeti tehetség, aki az író hivatását majdnem isteni küldetésnek érzi. A felelősség teljes átérzésével emeli fel szavát, hogy népének és országának érdekeit óvja és védje. Régebbi regényeiben is a falu szenvedését, elhagyottságát, nyomorát és műveletlenségét leplezte le, mikor még a falukutatók nem boncolták állandóan a nép lelkét. Később a történelem felé fordult és *A vas faiban*, *Szent Margitban* és *Julián barátban* a magyar sors különös fordulásainak mély népi rugóit kereste. Sokszor elvakítja a gyűlölet, hogy felcsapó érzelmi viharaival az olvasó nehezen tarthat lépést. Kodolányi János nem tesz semmit, hogy rokonszenvet ébresszen maga, vagy hősei iránt. Mégis rokonszenvet kelt, mert a tehetség robusztus ereje, a vonzás örök törvényével magához huz mindenkit, aki Kodolányiban megérzi a nemzetéért aggódó írói.

Új drámájában, a *Földindulásban*, még talán sötétebb, nyomasztóbb, de robusztusabb is, mint amilyenek eddig mutatkoztak. Bátorúság kellett hozzá, hogy egy magánszínház programjával éppen ezt a drámát jelölje ki, különösen ha ez a magánszínház fekvésével, belsejével és tradíciójával is inkább az irodalmi események előadására alkalmas. De a bátorság indokolt. Kodolányi drámája az intím környezetben bombarobbanás erejével hat, a néző szíve fent lüktet farkában és a színpad olyan sullyal nehezedik rá, hogy sokszor már alig bírja el. Nagy élmény ez a dráma. Kegyetlen élmény.

Kodolányi drámája nagy vádirat az egyke ellen. Sokáig feküdt különböző fiókokban, míg végre most színpadra került. De ez az elfektetés nem ártott meg neki. Tisztán, lemeztelenítve látja a falu és problémáját, hogy a közönség csak azokat a tagjait becsüli meg, akik a vagyona vigyáznak, hogy ne forgácsolódjék szét a sok gyermek között. A magyar paraszt felfelé tör, ur akar lenni, egykézik. Közben az egyik ház a másik után örökös nélkül marad s az üresen maradó birtokokat sorra vásárolják össze a dolgos, szorgalmas szapora svábok. Vészkiáltás Kodolányi János drámája, amelyhez a Nemzeti Színház hangerősítőjére lett volna szükség. A kis színházban így csak igazi, nagy művészi élmény.

A dráma tulajdonképpen hőse a fiatal paraszt házaspár, aki csaknem kegyelem-

kenyéren az asszony szüleinél lakik. A kegyelemkenyér nagyon keserű. A zsugori, nagyravágyó paraszt még a falatot is eszálja mindenkitől és dührohambot kap mikor megtudja, hogy leánya második gyermeket vár. Az eljövendő gyermek körül tör ki a családban a harc. A nagyszülők nem akarják, hogy két unoka között forgácsolódjék szét a vagyon s a fiatal asszony nem elég erős, hogy szülői parancsának s a falusi szokások iratlan törvényének kellőképpen ellenálljon. A tragédia beteljesedik. A javasszony elvégzi dolgát s a későn hívott orvos meg is menti a fiatal asszony életét, az egészségét nem adhatja vissza. Többégygyereke nem lehet. De szörnyen bünhődnek a nagyszülők is, mikor a kis unoka meghal és életük, vagytonuk, gazdagságuk elveszített minden értelmét. A mélység szörnyű megfestésére Kodolányi döböntő színeket talál. De végül ennyi szenvedés láttára megnyílt az ő szíve is. A szenvedés mélységében a két fiatal embert kibékíti egymással és meghírdukt az igazságot, amely az egyén, a falu, az ország és az egész emberiség feltámadásához vezet.

Kodolányinál jobban senki sem ismeri a magyar parasztot. Éles füllel megfigyelt mondanások rajzanak a dialógusokban, amelyek állandóan robbanásig feszülnek. Kodolányi nem ijed meg a szenvedéstől. Kegyetlen színpadán temetés, kis gyermek halála, a javasszony borzalmas légköre, a gyermeke halottas ágyánál cigányozó apa, a jehovás szekta hideglelés önvallomása egyformán helyet talál. Néha szavaira megfagy az emberben a vér, mint mikor például a ravasz parasztasszony azzal a rabulistszilkával indokolja az egyikét, hogy Istennek is csak egy fia volt. Sötét kép, szörnyű kép, de igazán művészi.

A Belvárosi Színház előadásában az igazi falu elevenedik meg. *Hosszu Zoltán*, a rendező, minden hangsulyra, minden mozdulatra éber szemmel vigyázott s a szép játék köré *Varga Máttyás* élethű falut varázsoit. A szereplők közül *Páger* döböntő parasztlégénye, *Vaszary Piroka* komiszágában is mulatságos vén banyája, *Mihályfi* Béla konokul kegyetlen, zsugori parasztgazdája, *Eszényi Olga* törékeny, szenvedő fiatalasszonya, *Egyed* Lenke minden elképzelést felülmúló őszinte alakítása érdemi a legnagyobb elismerést. De osztozik a sikerben *Szende Mária*, *Boray Lajos*, *Hojko*, *Bacsányi Paula* és *Gonda*. Együtt, egyesült erővel Kodolányi világát élethűen jelentik meg a színpadon.

Kegyetlen indulás, de művészi.

P. A.

Újság 1939.
febr. 12. 35. n. 21-22.

„Földindulás...”

Kodolányi János a „Belvárosi Színház”-ban

Kodolányi Jánost, akinek az Ormányság ember s ki-ki olyannal, amilyen ép-
volt az élete első mély és eltörölhetetlen él-
ménye — ha epikát ír, ha drámát, vagy csak
cikket is, s akár ha társadalmi témát dol-
goz fel, akár ha a történelembe megy visz-
sza — egyképpen az ormánsági táj és an-
nak népe kísérti... Innen van, hogy az,
ami mások kezében csak propaganda lenne,
nála — mély és tiszta művészet. Történelmi
és isteni esetlegesség, hogy a Kodolányi örök
művészi témája napjainkban egyúttal a nem-
zeti sorsszerűség szimbóluma is...

Nemrégiben is még meddő vitákat foly-
tattak a világ „frástudói” arról az álproblé-
máról, hogy az „aktivista”, vagy az „ön-
célú művészet”-nek van-e létjogosultsága.
Felelték, hogy aktivizmust is csak „öncélú
művészettel” lehet eredményesen üzni. Olyan
korban élünk, amikor az ideológia jobbról
is, balról is könnyen elkapja az embert, s
Kodolányi János szinte a szemünk láttára
nőtt fel a nagy magyar sorskérdéseknek
tiszta művészi eszközökkel dolgozó ábrá-
zolójává. Azért annak számára, aki ösztö-
neiben érzi a magyar végezetet, Kodolányi
legújabb színműve: a „Földindulás”, ame-
lyet az új vezetés alá került „Belvárosi
Színház” első bemutatójával választott —
egyazon szerleghől kínálja az esztétikai gyö-
nyör és a vallásos megrendülés mennyei
elegyét...

★

Ha drámát akarsz, egyszerűen fordulj né-
pünk felé — ott készen állanak a témák...

A „Földindulás” népe a maga kis köré-
ben azokkal a problémákkal vesződik, ame-
lyeket a magyar értelmiség ma már a nem-
zet sorskérdéseinek tart. De e nép színpadra
vitt fia között nincs egy sem, aki ezeknek
a problémáknak országos vonatkozásait,
vagy nagy nemzeti jelentőségét felírtené,
vagy éppenséggel agilációs szóval alkarná
tudtunkra adni, hogy, ime, az ő lelkét most
mekkora nemzeti „habok hányják”!...
Élik a maguk mindennapi, egyéni életét s
ami a színpadon történik, csak a szem-
léletben nő történelmi látvatokká... A
pap ugyan beszél valami ilyesféléről a
dráma nyilvánvaló szolgáló temetésén, de
az, — mint általában az Ige, — hatás nél-
kül húz el e nép kemény feje fölött...
„Azért fizetjük” — mondják józanul a pré-
dikátorokról, s a szép szónoklatot körülbe-
lül úgy értékelik, mint a harangok ünnepi
kongását. A temetési beszéd beiktatásának
tehát szintén művészi és nem propaganda
értelme van, mint ahogy azt egyik prédiká-
láló versírónk siettében elnézte...

Általában a hulu jelszavában „Ésszel él
az ember” — van ennek a népnek minden
tragédiája. A lélek irracionális rezdülése-
inek, az ösztön egészséges indításainak ki-
irtásában... Sokat firtattuk a közelmúlt
esztendőkből az „egyke” okait... S ha a
nemzeti kötelességet nem úgy fogtuk volna
fel, — önmesei módra — hogy: „a paraszté
dolog” — és a szaporodás is és a vizsgá-
latot kiterjesztettük volna az éppoly „bü-
nös” középosztályra is: már rég rá kellett
volna jönnünk, hogy éppen ebben az „ésszel
élés”-ben van a legfőbb baj. Ésszel él az

ember s ki-ki olyannal, amilyen ép-
pen van neki... Persze mikor az ész cső-
döt mond: mégis csak az „égiekhez” folya-
modik az ormánsági ember is. Van, aki a
„csodafüvek”-hez és aki igényesebb: az az
„eszelsők” szektájához. Kodolányi mű-
vészi önmérsékletére vall, hogy itt is meg-
őrzi magát a kézenfekvő propagandától s
egyiket sem futtatja a „nemzeti felelősség-
érzet” irracionálisusáig.

Tehát nem esetlegesség, hanem megint
művészi kényszerűség, hogy a szerző a szek-
lát is beiktatja a darabba. Mint ahogyan
nem is „deus ex machina”, hogy az asz-
szonynak, akit magtalanná nyilvánított az or-
vos, mégis gyermeke születik. Az Ormán-
ságban „ésszel él az ember”, még ha orvos
is és hát — „az ész véges”... Vagy hát
legyen: deus ex machina... Vajjon nem
az-e az egész emberi élet? Valamikor kü-
lönbséget tettek a sors- és a jellemtragédiák
között. Szép idők voltak azok! Akkor még
becsülték és méltányolták az „égiek” be-
avatkozását apró emberi dolgokba. Viszont
nem tudták — s bizony ma is csak kevesen
tudják még —, hogy nincs is más, csak
sorsstragédia, hiszen a jellem is — csak
sors...

A darab egyébként boldog és derült kien-
gesztelődést nyer az új gyermek ígéréttel.
Kodolányinak fel szokták róni, hogy sötét-
látású. Most egyesek ezt a „boldog véget”
is a szemére vetették... A biblia szavaival
Kodolányi is elmondhatja megátalkodott
kritikusairól: „sipoltam néktek és nem
táncoltatok, siralmas énekeket énekeltem
néktek és nem sirtatok”...

A „Földindulás” bemutatója egyébként a
magyari magyarok áhítatos összejövetelé-
nek is beillt. Vele szemben minden pöf-
feszkedő, grimasz, úgy hatott, mint — val-
lássalgatalás...

★

A megindítóan szép darab nagyszerű al-
kalmat nyújtott néhány kiváló színésznek,
hogy művészi ereje teljességében mutatkoz-
hassék. Különösen kiemelkedő alakítást
nyújtott — a legegyszerűbb, tehát legma-
gasabb, művészi eszközökkel: Páger Antal,
a parasztleány szerepében. Vaszary Piri, a
kiszikkadt öregasszony, illetőleg örökké
zsémbes anyós szerepét alakította megdöb-
bentő hűséggel. De kitűnő volt az egész
együttes is: Mihályffy Béla vén parasztlja,
Orbán Vilma félelmes „Pikókus szülé”-je,
Eszényi Olga törékeny fiatalasszonya, Szende
Mária kísérteties „hívő”-nője; a szépbeszédű
Egged Lenke, Tompa Béla jófű svábjá,
Boray Lajos, Hoykó Ferenc, Mukláry Já-
nos, Kalla István és nem utolsó sorban a
kis Ungvári Gyuszi, aki fesztelen közvetlen-
séggel játszotta az „egyke” szerepét. Hosz-
szú Zoltán gondos és kitűnő rendezésével,
Varga Mátyás remek díszleteivel segítette
sikerre a darabot. A Belvárosi Színház igaz-
gatója: Patkós György szerencsés kézzel és
jó művészi ösztönnel választott, amikor a
színházat ilyen, — a szó legnemesebb ér-
telmében vett — parádés darabbal nyi-
totta meg.

Stimándy Pál.

Földindulás

— Kodolányi János színműve az új Belvárosi Színházban —

Alig három hónapja, hogy ezeken a lapokon azt írtuk Kodolányi Jánosnak a Nemzeti Színházban bemutatott színművéről, hogy megtenemtette azt a levegőt, amelyben kivirulhat az új magyar dráma és most, hogy a Földindulás színrekerülésének szemtanúi voltunk, végérvényesen megállapíthatjuk: megérezte az új magyar dráma, teljes virágba borulva, klasszikussá nemesedve és az elhivatott író biztos kezétől maradandóságba ötvözött.

A múltban rendületlenül hittük, hogy a klasszikus magyar trilógia írója teremti majd meg az új magyar drámát, mert a magot megláttuk a Pogánytűzben s a csemetét a Vidéki történetben. Nem lehetett egy percig sem kétségünk e felől azért sem, mert a három hatalmas regény képeiben megláttuk a rejtőzködő titánt s igazán csak idő és alkalom kérdése volt, hogy mikor s hogyan robban ki az igazi magyar dráma az író mindenre telő tehetségéből.

A magyar élet olyan mélységeibe nyúlt le Kodolányi, ameddig még senki sem jutott el s a magyar parasztot ennyire ősién és igazán még senki sem tudta ábrázolni: ez az új a drámában. De ennyire testvértüneknek sem tudta még senki elének állítani: ez a magyar a drámában. Ezt a magyar parasztot csak szeretni lehet, mert a maga keserűségében, keménységében és elpusztíthatatlanságában a

mi vértünk. A lelke legmélyén mégis csak az életigenlés él, hús-vér szimbóluma az életakaratnak és alcarhogyán is, de kikapaszkodik az ígézet valósótét szakadékaiból a virágzó partokra.

Ha az író csak ennyit adott volna, akkor is a fejünk fölé kellene emelnünk, de mert ezt a művész tökéletes eszközeivel véste bele a magyar színműirodalom márványába, oda kell állítanunk a magyar irodalom csúcsára, azok mellé, akik egy-egy léposóvel magasították az épületet a felhők fölé.

Nem lehet ezt másként csinálni, csak hittel, meggyőződéssel és megalkuvást nem ismerő lelkiismerettel és ez az, ami világít és melegít a Földindulásban. Nem a hidegen szikrázó gyémánt mesterséges síklapjai kápráztatnak ebben a művészi alkotásban, hanem a természetesen nőtt, mélytűzű nemesopál csodálatos színpompája gyönyörködte a szemet.

Vannak a színpadnak művészi törvényei, amelyeket nem lehet magyarázni és hasonlaltal megközelíteni s köztük az az első, hogy a néző ott érezze magát a színre vitt alakok között, velük legyen: elfeledje, hogy színházban van. Ez a titokzatos törvény válik valósággá a Földindulásban az első perctől az utolsóig, ezért annyira közvetlen és lenyűgöző hatású. Ezer szálból szövődik a titokzatos együttérzés minden alakjával s ezért

mindenütt a vérbeli művészt érezzük meg Kodolányi Jánosban, s mert a vérbeli művésznek minden hangja igaz, kendőzetlen: az igazság szépségében izzik művészi mondani- valóvá Kodolányi színműve és túl az időszertűségén maradandó értéké nemesedik.

A Földindulás halálal kezdődik s étellel végződik. Elindul utolsó útjára taláros papi szótól kísérve egy fekete koporsó, utolsó lakója a háznak, s a házat beszögezik: gazda nélkül maradt. A pap szavai előrevetik a szörnyű sorsot, a kipusztulás kérelhetetlen végétét, s már ott van a földvásárló sváb is, aki majd benépesíti a kihalt falut. Kántor János, „egyes gyerekek” megpróbál elébe feszülni a végzetnek, forró életakarása, az ősi és elpusztíthatatlan életösztön végzetes összeütközésbe kergeti az apósával, anyósával s mikor a sátáni pusztítás eszközeit szimbolizáló „piókás szüke” is megjelenik, kidobja és ezzel megpecsételtnek látszik végzete. Felesége nem tudja magát kiszakítani a sötét „erkölcs” kamráiból, erősebb az anyai, apai szó, az egykorúba menekült falu hangja: józsika egyes gyerekek marad s a beteg asszony kétségbeesve veszi tudomásul az orvos megállapítását, hogy neki már többé nem lehet gyermeke. Megjelenik az öngyilkossá lett nép bűntudatának képviselője, az élettagedésba kábult Jehová testvérek követe, mint az egyetlen lehetőség a menekülésre. Kántor

1939. febr. 18.

János eladta szőlejét s keserűségében korcs-
mában duhajkodik, ezt hozza hírül Mári néni
s a Jehovás testvér is, de a büntetés még
nem elég, hátra van még a legrettenetesebb:
Józsika alatt beszakad a jég s az „jegyke”
hideg testére borul a porig sujtott asszony.
A hatálestet összetöri a nagyszülőket is, a
büntetés súlya földig alázza őket, s a dermedt
sírás közé betoppan a férj részegen, mítsem
tudva az ágyon fekvő halott kisfiáról. Kántor
minden szava olyan, mint az ostorcsapás,
majd nekikeseredett részegségében táncba
kezd. A felesége osaknem félőrült sikkolya
megérteti vele, hogy meghalt a kisfiuk és
Kántor János agyonsujtva kifordul a házból.

Mi más maradna a gyermekteleenné és
magtalanná lett feleségnek a vezeklésre,
mint a Jehovás testvérek közé állani?... Ott
is van a „gyülekezetben”, ahol a „törekvők”
együgyű bűnvallomással könnyíteneik lelki-
kőn. Kitérdel az asszony is, döbbenetes csend
fogadja vallomását, mindenki térdre hull s
ezt a vallomást meghallja az ura is, aki ke-
reste a feleségét s eljött ide is utána. Fel-
emeli az asszonyt, megbocsájtóan, a régi sze-
relemmel hívja magához. Az asszony menne
is, de meg kell mondania, hogy gyermeke
többé nem lehet már, így mondta az orvos.
Ha így is kell, vele megy, ha nem, itt ma-
rad az élettágadó Jehovások között. Kántor
János szerelme erősebb az élettágadásnál, el-
viszi a feleségét a kis házba, az még megma-
radt az eladott szőlőből.

Nehézen indul az új élet, ott fekszik kö-
zöttük a halott s a meg nem született gyer-
mek árnya. Az asszony nem tud szabadulni
a bűntudattól, el akar végképen menni. Ve-
zekelni, vezekelni!... Az asszony anyja, az
öreg Böbékne sem tud belenyugodni abba,
hogy nincs unokája, ősi babonából csoda-
fűvek erejében bízik, ezt hozza a leányának,
de az asszony nem vállalja, nem hisz benne.
Kántor János orvost küld a feleségéhez, mert
betegnek gondolja. És az orvos vizsgálata
nyomán kiderül a beborult ég, felfoldódnak a
szenvedések, mégis lesz gyermeke Julinak, az
Isten megbocsájtott a bűneit töredelmesen
megbánt asszonynak. Böbékne szorongva
mondja hazatérő veiének, hogy hült megál-
dotta az Isten, messziről gyermekének hoz
a szellő s két szív hanematamul borul egy-
másra az új jövendő kúszóbbén.

Ha ezt a tárgyat nem az író keze éri és
nem az igazi művészet eszközei oldják meg,
a legkétségbeesettebb giccs és színpadi festék-
szag jön ki belőle. Akkor is ez a sors éri, ha
az író nem ismeri olyan hájszálnyira a ma-
gyar parasztot, mint Kodolányi János. Az
első esetben talán lett volna belőle olcsó szí-
npadi siker, de irodalom soha. A második eset-
ben talán félig irodalom, félig időszervi pro-
bléma-megmutatás, de igazi áttűtő erejű ma-
gyar dráma még kevésbé lehetett volna. Az
író kitűnő keze azonban megtalálta a művészi
eszközöket s ebből az ideális két ténvezhől
született meg a Földindulás, s így lett belőle
az, aminek lennie kellett: az új magyar
dráma.

Kodolányi egy csapással kikaperte a mű-
parasztot a magyar színpadról. Minden alakja
él és cselekszi azt, amit *kell* cselekednie.
Minden hang, mozdulás és tett abból fakad,
hogy *ki* az, aki beszél és tesz. Nem úgy tesz,
amint azt a színpadi mesteremberek sikercsi-
náló fogásai előírják, hanem úgy, amint az
belőle, a leglelkéből folyik. Az egész színmű-

ben nincs félrerajzolt vonás, vagy papíros-
ízű hang. A drámai vonalvezetés annyira egy-
séges és szoros, hogy egyetlen mellékepződ
sincs benne. Minden az egységveszonalat szol-
gálja. Az első szímmel már tulajdonképen meg-
kezdődik minden és erőteljes íveléssel nő egy-
re a feszültség, nincs egy percre sem ellan-
kadás, csak ahol kell egy pihenő jelenet. Az
is csak azért, hogy a dráma vonala aztán an-
nál nagyobb erővel törjön a magasba. Az első
két felvonás hatalmas lendülete a harmadik
felvonás elején is csak inkább megpihen egy
kissé, s aztán ellenállhatatlanul mutat a csúcs
felé, kristálytisza enklőcsi magasságokba. A
szerkezet világos és a belső összetartó erő
úgy fűzi össze a jeleneteket, mint egy egyen-
letesen kikovácsolt acéllánc. Mindezek felett
a gyönyörű, izes magyar nyelv úgy folyik vé-
ges-végig, hogy az ember szinte megfűrdik
a szavak szépségében és erejében. A humora
ragyogó, nevetető és találó.

A színészeket is megfogta a csodálatosan
tisztá orrmánsági magyar levegő s a színmű
szuggesztív ereje, mert ilyen játékot már ré-
gen nem láttunk magyar színpadon. Páger
Antal megtalálta élete legnagyobb szerepét.
Ez az alakítás már nem *egy magyar paraszt*
volt, hanem *a magyar paraszt*. Ennél maga-
sabbra ezt a csodálatos színészi teljesítményt
már nem lehet értékelni. Eszenyi Olga bá-
mulatosan finom eszközökkel, keresetlen,
tisztá egyszerűséggel az író alakján a lelket
mintázta meg. Mihályfi Béla klasszikus arcát
adott a magyar falu őseréjű öreg parasztjá-
nak. Vaszary Piroška csatlhatatlan színészi
ősztöne az öregasszony nehéz szerepét eddig
még nem látott művészettel tette élővé. Bo-

ray Lajos, a szektás prédikátorban, megérez-
tette a „választott ember” fanatizmusát.
Szende Mária átszellemült extázisa szép volt.
Egyed Lenke csacsogó Mári nénije izes be-
szédjével az előadás egyik legjobb alakítását
nyújtotta. Orbán Viola a piókaás szűle szere-
pét nagyon jól játszotta meg. Bacsányi Paula
egy szektás öregasszonyt jelenített meg ko-
moly színészi megoldásban. Hoykó Ferenc,
mint orvos, Sár mássy Miklós, mint pap, kitű-
nően illeszkedtek bele az együttesbe, hason-
lóan Gonda György és Maklár János, mint
bűnvallók. Tompa Béla svábjá igen sikerült
figura volt. Mihályi Gizi, Kalla István, Tu-
ráni Endre, Losonczy Zoltán, Szalma Sándor
egy-egy kisebb szerepben szintén tényezői
voltak a sikernek. A kis Ungvári Gyuszi —
mint Józsika — tehetséges gyermekszereplő-
ként mutatkozott be.

Hosszú Zoltán rendezése tökéletes volt.
Így megfogni a magyar falu lelkét csak az
tudhatta, aki *él* a magyar faluért. A díszlet-
tervező Varga Máttyás nagyon jót és szépet
alkotott. Általában az egész előadáson meg-
látszott, hogy mindenki szívügyének tekin-
tette. Ennyi odaadó lelkesedést, lelkiismeretes
játékot és műgondot nincs mindig alkalma az
embernek együttlárni.

Nagyon nagy köszönet illeti meg Patkós
Györgyöt, az új Belvárosi Színház igazgató-
ját, aki felismerte a Földindulás nemkívül
értékét, azt színrehozta és így felbecsülhetet-
len értékkel gazdagította a magyar színpadi
irodalmat. Magának pedig el nem hervadó
érdemet szerzett azzal, hogy színházában in-
dult először újjána az új magyar dráma.

Dr. Sz. K.

Vidéki körútra megy a „Földindulás” együttese

Kodolányi János „Földindulás”
címmel népi drámája Álladó táblák
mellett kerül színre a Belvá-
rosi Színházban és ezzel is bizonyítja,
hogy a főváros közönségét igenis ér-
deklük a nehézfajslúy, magyar
problémák. A színház vezetősége
most azzal a tervvel foglalkozik, hogy
a pesti előadások befejezése után
vidéki körútra indul a színház társu-
lata a darabbal. Először a Fel-
vidékre, aztán az ország nagyobb
városaiba. Szó van azonkívül arról
is, hogy a „Földindulás”-ból filmet cel-
nálnak.

Magyar Nemzet 1939.
febr. 18. 40. n. 13.

FÖLDINDULÁS

ÍRTA: MURAKÖZY GYULA

Kodolányi János, miután megragadó képekben páratlan erővel mutatta meg a magyar középkort, elérkezett a magyar jelen legelhagyottabb, legmostohább vidékére, az Ormányságra. Drámája — a megújult Belvárosi Színháznak nyitánya — emlékezetes művészi, egyúttal megrendítően hatalmas nemzeti cselekedet. A lélek olyan mélységeiben jár, ahol a feketének is színárnyalatai vannak. Az egykézű magyar falu szinte irgalmatlan keresztmetszetében mutatja meg, ez a nép miért készíti óriási koporsókká a házeit? Valamikor az egyke gazdasági kérdés volt. Óriási birtoktestekkel körülvett, megfojtásra ítélt faluk védekezése, hogy föld maradjon a gyerekeknek. Ma már az egyke „erkölcs”, közvélemény, természetes parancs. Aki ellenáll, azt elsöpri a falu, hiába akarja a zsellérképen tartott vő a második gyermeket. A falu hatalmasabb nála, nem engedi megszületni a testvért, aki miatt meg kellene osztani a vagyont. A falu öregasszonya tudja, hogy kell megindítani az életcsíra meggyilkolását. Meghal azonban az egyetlen gyermek is. A szek-tába menekül el a gyermektelen édesanya, onnan viszi kézenfogva a férje virágzó tavaszba. Mint műalkotás, a dráma első és második felvonása megdöbbentő erejű. Mikor az elűzött vő duhajan és részegen betör a házba, ahol már halva fekszik a fia, ebben a robbanó erejű összeütközésben a nagy magyar drámaíró ereje érzik. A harmadik felvonás napsugaras megoldásába nemcsak az epikus „Deus ex machiná”-ja szól bele, hanem a vérző szívű magyar ember. A logikus és a jellemekből kinövő megoldás az lett volna, hogy a család végkép elpusztul; vagy német szorgalmas telepések jönnek utána, vagy — legjobb esetben — távoli tájakról sokgyerekes magyar zsellérek. Ezt a halál így fejezi be Baranyában. A magyar társadalom színpadon ezt a befejezést még nem tudta volna elhordozni. Mégis a valóságosság, a léleklátásnak, a drámai összeütközésnek olyan őszerejű művésze mutatkozik meg Kodolányi Jánosban, hogy szinte elhallgat vele szemben egy csomó észrevétel. A darabot makacsul egy pont körül tartja. Nincs epizód benne. Nem is építi bele az egyke kérdést a nagy társadalmi összefüggésbe. Nem mutatja meg, hogy a magyar társadalom, a falu fölött élő osztály mennyiben felelős. Belibbenhetett volna a színpadra egy olyan „előkelő asszony”, aki ugyanazt csinálja szakadatlanul, amit az egykézű falu menyecs-kéje, minden drámai összeütközés veszedelme nélkül. Kodolányi konokul egyetlen pontját világítja meg a magyar földnek. Nem ítélkezik, nem vádol. Megmutatja, amit látott.

Van ebben a drámában azonban egy nagy magyar sikoltás. Szinte mértéke lesz a magyar társadalomnak, hogy meghallja-e? Ennek a drámának a sorsa és látogatottsága mint egy hőmérő, megmutatja, hogy a felelőségnek milyen hőfoka él ebben a mi magyarságunkban? Van-e benne életerő? A ki nem mondott igazságok mégis rá vannak írva a dráma sötét egére. A lelkipásztor egyetlenegyszer jelenik meg a darab elején. Korholó beszédet mond a magát pusztító magyarról. Nem él életközösségben a vergődő családdal, az többé nem engedi be legfelsőbb kérdései világába. Még vigyáz legfeljebb arra, hogy „a piókás szülét”, a javasasszonyt ne igen lássa meg a pap. Az orvos az egyetlen felülről érkező segítség, de tehetetlen. Mindig a tények után érkezik. A vallás foszlányai csak mondásokban élnek. Sátáni igemagyarázat ez, amelyik a bűnt betakarja. A lelki közösséget a rajongó szekta elrövidült tekintetű serege képviseli. Egyébként a falut magárahagyták. Mintha óriási fekete falak válasza-

tanák el a nemzet közösségétől. Lehet, hogy felszisszenés, védekezés, szemrehányás fog megindulni a darab nyomán. Mindez jó lesz. Bár csak halálos fájdalommal és nyilallással égne át a társadalmon a nemzethalálnak ez a rettenetes sebe. A magyar református társadalom vigye el ebbe a darabba a maga népét, másokat, ismerősöket. Szinte a magyarságát lehet megmérni egy-egy kritikuskának, nézőnek azon, hogy mennyire érti meg, mennyire éli át ezt a drámát.

Mi pedig... magyar református véreink, megegyeszer mozduljunk meg. 60 tiszta magyar község pusztul az egyke gyilkosságával. 30 év mulva, vagy 40 év mulva 60 református templom üres kriptá lesz. Magyar véreinkkel a temetőben találkozhatunk. Svábok és horvátok jönnek az üres földekre. Emeljünk vádat, mint Arany János a Nagyidai cigányokban „magunkra, a világra, nemzetünk ellen.” Rendezzünk tetemrehívást. Kiáltunk gyűléseken, röpiratokban, beszélgetésekben: az egész magyar nemzeti társadalom bűnösen elnézte az egyke pusztító veszedelmét. *Országosan, intézményesen, soha semmit nem tett megakadályozására.* Összeszorul az ember szíve, amikor arra gondol, hogy még ma is lehetne segíteni. Három faluból kaptunk hírt, hogy kezdtek megtelni a bölcsők újra, amikor az egykézű falu meghallotta, hogy az örökösödési törvény a 3 gyermeket veszi alapul. A dunamel-leki egyházkerület egykebizottsága szakemberekkel memorandumot dolgozott ki. Megjelölte azt a legkevesebb teendő, amit okvetlen el kell végezni. Az állam nem felelt erre a memorandumra. Táncot járunk itt egy süllyedő hajón. Gyűléseket tartanak és vitáznak, közben a halál vizei behatoltak, közben a magyar nép pusztítja magát. Megfulladt, megfojtott falvakból már gyermekszó sem hallatszik. A történelem ezen a nemzedéken, rajtunk, magyar református társadalmon számon fogja kérni a sírokba süllyesztett magyarságot. Milyen eszközökkel küzdünk? Ha kell: vádolóssal, ha kell: könyörgő szóval, ha kell azzal, hogy készítsünk röpiratot, amelyik miatt eljárás indulhat ellenünk. Itt csak egyet nem lehet megtenni. Nem lehet hallgatni. Nem lehet elnézni, hogy egy egész magyar társadalom minden más dologgal el legyen foglalva, de a magyar föld déli bástyájánál egy olyan új Mohács készüljön, amelyikben végkép ránehezedik a halál sírköve a fajtánkra. Annyit beszélnek most magyar faj védelméről kormányférfiak, fajvédők, hungaristák, nyilasok, kizsákdák és nagygazdák és közben ennek a pusztuló tehetetlen fajtának a halálát nem látják meg! Lehet belenyugodni abba, hogy ez a magyar nép elpusztul, amíg ott, az ajkakon az ezeréves magyar szó cseng? Lehet feladni az életért való harcot, amíg egyetlen bölcsőre rásüt a nap Baranyában? Hol vagytok ti néma, lelkipásztorok, baranyaiak, tolnaiak, miért nem halljuk követelő hangokat? Merre jártok ti hangos fajvédők, hogy a halálnak ezt a szigetét elkerülitek? Az a földbirtokreform, amit most hozni akarnak annyi vajúdas után, már nem elég ennek a népnek a megmentésére. Elősoroltuk, kiáltottunk, zörgettünk, még mindig semmi sem történt. Ne gondolja a magas római klérus, hogy ez „református nyomorúság” csupán. Közvetlen mellette ott van a római katolikus egykézű falvaknak a pusztulása. A lelkiismeretére hallgató magyarság álljon össze. *Követelje* a kormánytól azt, hogy ezt a kérdést vegye sürgősen tárgyalás alá. Azt a legkevesebb tennivalót, amit a magyar reformátusság régen kér tőle, tegye meg. Az egész magyar születés katasztrófáisan esik az utolsó években. Ne várják meg, amíg az egész föld egy óriási Ormányság lesz. *Akkor* aztán hozzák a törvényeket és a reformokat, a kripták, a sírboltok, temetők lakói számára. Itt csakugyan földindulás van. Halk és udvarias szóval nem értjük meg egymást. Még egy kiáltás, mielőtt a katasztrófa eljönne, Kodolányi János lelkéből hangzik elő. Tavaly Kiss Géza ugyanezt mondotta el tudományos könyvében. Nem hallgathatunk. Hátha mégis, mégis egyszer, talán az utolsó percben kinyitják a megfojtott falvak felé az ablakot? Hátha még lélekezik és életre kél a földindulás népe?

Református Élet 1939. febr. 19. 8. 7. 77-78.

A temetés után

Részlet Kodolányi János: Földindulás
című drámájából

(Böbék Samu, Böbékné, Mári néni, Kántor, Weintraub, Sváb asszony.)

Böbék: No, szegény Dávid, hát ű is elment.

Böbékné: Csak bár mennénk má mink is utána.

Mári néni: Nem üldögél má, szegény, a ház előtt, nem fordétti képét a napnak. Ki hitte vóna, hogy ejen egykettőre megnyugoszik? Még csütörtökön olyan jóízűen evött a disznóhúsból, akit süttem néki. Te Mári, aszondi, sönki így meg nem süti a húst, mint te, hány-szor vittam a feleségömmel, hogy süsse így ű is. Hej, hej, ki hitte vóna. (Pityereg.)

Bíró: Jól beszélt a pap.

Böbék: Azért fizetünk.

Böbékné: Hát, ha már papot is tartunk, okosab-bat is mondhatott vóna.

Bíró: Okosabbat igön, de igazabbat aligha.

Böbék: Nem ez a pap dóga, hanem az, hogy ví-gasztaljon.

Bíró: De ha nincs kit.

Böbék: Má hogyne lönne! Mink még ott vónánk.

Sváb asszony (Weintraubhoz): Na, komm, Sepi, komm hám.

Weintraub: Wart nur, i hab noch etwas. (Böbék-hez): Monty, Pebek ua, ki most örekel a fagyon?

Böbék (nevet): Fagyon, fagyon! Hát van négi va-lami igön-igön távoli rokonja Szaporcán. Egy öreg-asszony. Tán ű.

(Voltak, Bíró, Kisbíró, 1. esküdt, 2. esküdt.)

Bíró: Agyonisten. Na, hát megnyugodott ez is, szegény.

Weintraub, Bíró ua, montya nekem, ki most öre-
kel a fagyon?

Bíró: Mér akari tunni, Véntráb úr?

Weintraub: Mer, montog, fan mek itt egy kaztád-
lan hász, meg féd, valakinek lenni kell.

Bíró: Egyelőre most az a dógunk, hogy vigyáz-
zunk, sömmit el ne hordjanak belőle. (Kisbíróhoz): Na,
gyerünk, embörök, a szög-gel-kalapáccsal. Szög-eljük
csak bé.

**Kisbíró (szöget vesz ki egy papírzacskóból, kala-
páccsal a tornáczra megy.)** Gyűjjenek az esküdt urak,
oszt nizzék, jól beszélöm-e. (Szögeket ver az ajtóba,
esküdték nézik.)

Bíró (Weintraubhoz): Mér, tán maga meg akarná
vönni, Véntráb úr?

Weintraub: Mér nem! Fan az a ki bész, spóroltam,
tógosztam.

Böbék: Gürcölnek ezök, majd a szömük esik ki.

Weintraub: Nálam fan is munkád, sag pihenés
soha. (Bíróhoz): Hát píró ua, hallja esag, enkem érde-
gel a néhai Pebek háza. Meg asz a kis főt is.

Bíró (komolyan): Nézze Véntráb úr, nincs magá-
nak annyi pénze. Ne bízza el magát.

Weintraub (göggel): Makug, mótyarok, hisznek,

német esag gürcöl, koblál. Mótyarok meg esznek, dus-
kálnak. Hát aszér fan negüing és nines makugnak.
Nohád.

Kisbíró: (beszögelte az ajtót, előre jön és az ablakot
szögezi. Harang szól.) Még bé se tötték a sírba, má al-
kudoznak a házára, földjére.

Bíró: Jézus köntösére is kockát vetöttek, még meg
se hött.

Weintraub: Tyha, esz az éled! Mek nem áll, esag
mety. Ha mink is megállung, mekhalung. No, píró ua,
hát kinek fan jog, hoty adja el esz az ires romhalmasz?
Mek aszok a hitfán fődeg? Van rokon, hallok.

Bíró: Van valahol, Szaporcán valami rokonja, de
én nem igen ismeröm. (Kisbíróhoz): Maga tán jobban
tudja, odavalósi.

Kisbíró: Ismeröm, ismeröm, az öreg Zsuzska néni.
Van má az is vagy 80 éves.

Böbék: Az a, csakugyan. Nem soká él az sem.

Svábasszony: Osztán kasztag az a Susi?

Bíró: Ki mondhati meg?

Weintraub: Mer akkor asz ű feldje is lesz elató.

Bíró: Tán azt is megvönne, Véntráb úr?

Weintraub: No, nem montog épen, de majd késép.
Egy kicsid tógoz az emper, aztán vesz. Fan sok tyereg.

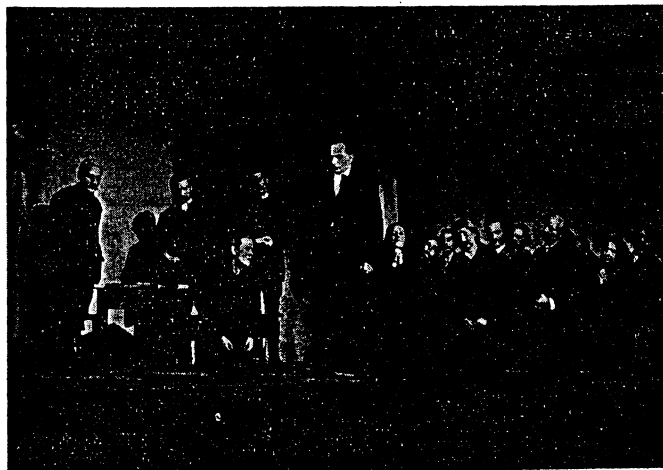
Sváb asszony: Mek aztán ha ming nem, hát más.
Fannak rogonog Északparanyába, tynnek, vesznek.
Fan nekik is sok tyeregek.

(Harang elnémul.)

Juli: „Azért gyütt megen, hogy beletörje a tuskét a sztrvedbe.”

(Páger Antal—Eszenyi Olga.)

János: „Melletted kellett volna maradnom, amikor az Isten is elhagyott.”

Színházi szemle

Földindulás. — Színmű 3 felvonásban. Irta: Kodo lányi János. Bemutatta a Belvárosi Színház.

Az ormánysági falut a maga — valóban — vérző valóságával s a magyarság félelmes problémájával, az egyke-kérdéssel színpadra vinni: a színház földrajzi helyzetét tekintve, nagyszerűség volt. Az a bravúros és fiatalos lendület azonban mellyel az új vezetők a zsidó-magyar kulturális háborúnak ezekben a napjaiban ezt az esztétikai neurózisában elfonnyadt színházat bevették, nem törődött ezzel s elsőnek olyan darabot mutattak be, melynek esztétikumát — a szerző szavai szerint — a tiszta magyar élet szabja meg.

Szomorú téli napon kezdődik a cselekmény. A pap búcsúztatja az egykés család utolsó sarjadékát. Az elhagyott ház ajtajai leszögeznek, mint valami koporsót. Juliskánál is készülődik egy „magyar koporsó”, gyermeke születne neki, a második, de a öregek elhívják a „piókás szülét”. Az a gyermek azonban, akit a maga egészében szállna a vagyon, vízbe fullad s a fiatal apát akit elkésértett az angyalcsinálás, cigánybandával jelenik meg mert földjét eladta a sokgyermekes „sváb komá”-nak s így tudja meg egyetlen gyermeke halálát.

Hatalmas és kísérteties jelenet! De megdöbbentő kísértetieségében az a jelenet sem marad el mögötte, amikor Julis asszony bűnének roppant súlya alatt összetörtén, a Jehova-hívók gyűlölközésében nyilvánosan megvallja tettét. A motívum a kulturális magára maradt ormánysági parasztságra — a szerző talán nem veszi rossz néven, ha azt írjuk: református parasztságra — mutat, amint az egész magyar parasztságra jellemző „osztályneurózisában” a szektásságba menekül. Ez a probléma kültértekezést érdemel s most csak ennyit mondhatunk.

Megnyugtató megoldással végződik a súlyos levegőtől teherelt dráma. A probléma, amit fölvet, szinte mellékessé teszi hogy azokról a — éppen a probléma súlyossága révén keletkezett — színjátszási és egyéb dramaturgiai csapdákról szóljunk mikbe időnkint az előadás beleesik. De az egész darab: egy hatalmas intelem a magyarsághoz.

Máthé M. Lajo

Magyar Kultúra 1939.
febr. 20. H. 7. 124.

Művészet – politika – elefántcsonttorony – és a nép

Irtta: Bajcsy-Zsilinszky Endre

Tiszteltetem azokat a kritikusokat, — kevesebben vannak, mint gondoltam volna — akiket Kodolányi János *Földindulása* osontjuk veléjég meg nem rendített, sőt meg sem hatott. De még inkább azokat, akik a valóságban átélt belső megrendüléseiket vagy meguatódásukat letagadják a Isten tuaja, milyen okból és oállal ósárolják egy nagy magyar író és egy most bontakozó kiváló drámalró nagyszerű teljesítményét.

Nem szállok perbe velük, ezt bizonylyal illetékességük oimca visona is utasítanak, hiszen nem vagyók céhbéli — Isten különös kegyelméool. Mert Isten nagy áldásának érzem, hogy lelkileg nem tartozom semanfélé oéhoz-hez ebben az újból elóehesedő világban.

Kitünő íróink és irodalmáralak közül sokan ugyanis nem veszik észre, hogy valami kísérteties belső szellemi rokonság van az irodalmi és irodalmár oéhoek már korábban kifejlődött rendszere és ana vadomatú politikai oéhoek között, amelyek — magyar földön csak kályhán költött vagy importált — misztikum (szerintem egyenrűen szellemi zavar) ködébe burkolózva, titokzatos megkülönböztető jegyek és jelvények hírtokában szeretnék minél távolabbra rekeszteni maguktól a »profanum vulgus«-t, miközben persze semmit sem oodegetnek gyakrabban és nyomatékosabban, mint a »tömeget«. Az én megítélésom szerint az elefántcsonttoronyba vonuló — Ady ana vával — »irodalmi költészete« bizonyly mértékig egy más irányban mozgó megfelfője, mostohaesívére annak az újdonsült, furesa és beteg politikai szellemnek, amely elvágja szerves kapcsolatát az időben élő nemzettől és a térben élő néptől s a diktatúra és totallitás maga költötte elefántcsonttoronyából akarná kormányozni — tekintélyi alapon — a magyar tömeget s a nemzetet... De

ottól a távoli szellemi atyufiságtól el is tekintve, a magyar politika nem nélkülözheti, sohasem is nélkülözöte a költészet és irodalom szövetségöt. Minél többen vonulnak tehát irodalmunk kiválóságai közül magukalkotta vagy hatalmi erőszak ósolta »elefántcsont« toronyba, annál jobban gyöngül a tömegek ónbizalma, még a híres magyar politikai tájékozódóképesség is megzavarodik és a szabadságellenes elgondolások és ambiciók piaci árfolyama rohamosan óóni, sokszorozódni kezd.

Ady Endre egy különben nagyon kiváló tehetségű s utolsó éveiben a magyar nyelv imádatán keresztül a magyar néphez erősen közelítő költő — Kosztolányi Dező — egyik ifjúkori kötetének bírálata során többek között a következőket írta:

...gyöngye, finom, vibráló, hallucináló lélek, olyan költő, akire egyenesen az irodalomnak van szüksége... Emberi dokumentumokat nem kínál ó, mert nem kínálhat. Valami félelmetesen új egyéniségnek tolakodásával vagy tiltakozásával sem keseríti ó a lelkeket. Ó művész, ó költő, ó író, nem tudom, hogy mindenkivel meg

tudom-e magam értetni: ó irodalmi író... és a köteté csak beharangozó, csodálatos készség, bőesség, kéesség jelentkezése... formaművésza is. Rémeket, sorokat, szó-mussikákat, strófákat és variációkat oeebben nála magyarul nem oekköölték...

Nem kívánom, hogy az én laikus véleményemet bárki is számbavegye, de gondolkozó szabad magyar emberként mégis kimondom, hátha van benne egy szemernyi igazság: a magyar irodalom Ady óta a korábbi »konzervatív-radikális« hasadáshoz egy újabb, szerintem sokkal mélyebb, főleg pedig veeszedelmesebb hasadást kapott, amely áthidalhatatlan szakadékká vált az irodalmi költők és írók és a »népi írók és költők« között.

Egy perolig sem lehet kétséges senki értelmén ember előtt, hogy Kodolányi János nem az irodalmi írók elbántsont tornyának lakója. Igaz, a régi magyar irodalom — mondhatjuk, még a politikai irodalom is, benne például Zrínyi Miklós, Széchenyi és Kossuth — talán az európai átlagnál is elevonebb kapcsolatot tartott a népi és nemzeti közösséggel. Sem Balassi Bálint, sem Gyöngyösi, sem Fazekas Mihály, sem Csokonai, de még az óriási kulturájú Kötölcsey sem, Vörösmarty, Petöfi, Arany sem, sem Jókai, sem Mikszáth, legkevésbé pedig Ady vagy Móricz Zsigmond nem mondható *irodalmi köllönnek*. De utánuk Erdélyi József sem, Illyés Gyula sem, az erdélyiek közül sem Tamási, sem Nyirő, sem Kós Károly, sem több mások, és — Kodolányi János sem. Mind a *szellemi nagyjának* hol inkább a magyar népi, hol inkább a magyar nemzeti, hol egyszerűre mindkét nagy magyar közösségbe illeszkedve vagy gyökeresve folytatják az örök magyar teremtés munkáját...

Kodolányi János a népi közösségből indult és a nemzeti közösségbe érkezett a maga irodalmi műveiben, de a nemzethez úgy, hogy abba beleolvastotta a népet.

Az ő történelmi trilógiája — a Vas fia, a Boldog Margit és a Julianus barát — egyszerre állítja eléink a magyar nép és a magyar nemzet életét az első nagy történelmi katasztrófa — a tatárjárás — körül. Legújabb drámája, a *»Földindulás«*, hasonló *szerves és kibogozhatatlan összhangban* a egyszerre: a falusi embereknek, magyaroknak, a magyar népnek drámája és hiába tagadnánk, a magyar nemzetnek is, túl azon, hogy ugyanakkor mélyen és szinte orosan ósziato és kíméletlen lélekábrázolással elsősorban mégis — emberi dráma. Emberség és magyarság elválaszthatatlan benne.

Bizonytal van másutt is, más országokban, hasonló egykérdés a annak megvannak a maga egyetemesen emberi föltétel, körülményei, jelenségei, melyeknek csak külön színeződést ad a fajta, a nép, a nemzet. Kodolányi János *Földindulásában* az a nagyszerű, hogy az minden magyar népi és nemzeti, szociális és történelmi problémától függetlenül is a ma-

ga törvényei szerint mozgó dráma. Nincsenek benne homloktörbe nyomuló szociológiai kulisszák: néhány remekül megrajzolt magyar ember a egyetlen baranyai egykés család megrendítő emberi sorsán keresztül csak közvetve és távolból érezteti velünk az író, hogy e család és e falu sora belejátszik, mélyen és végzetesen az egész magyar nép és az időtlen magyar nemzet sorába.

Csak értetlenség és tudátlanság s a magyarság mélyseges sorsérzésének fölényeskedő, otromba megvételése, az ösztönös népi együttérzés és önvédelmi készség hiányának cinikus fölmutatása, a magyar fájdalom, egyben az évenredes diadalmas nagy magyar uralmi gondolat megtagadása: orcátlankodik többnyire — irigykedésen, gyűlölködésen túl — a ledorongoló magatartás mögött, mely újból és újból, értelmetlen és reménytelen erőszakoskodással igyekszik Kodolányi Jánost elkedvetleníteni, megállítani, lebecsülni a lehetőleg kitudni a magyar művészet Olimposzáról.

Az irodalmi írók *csébe*, mint ahogy Földessy Gyula nagyszerű tanulmányában, mely még nem fejeződött be a Kelet Népeben, írja: húsz év alatt szinte elsikkasztotta Ady Endrét. Kodolányi János és vele más kiváló magyar írók, valójában az Ady-vonal folytatói. Továbbépítői a nagy magyar népi és nemzeti közösségnek. Ady Endre halálának húszéves gyászában egy különben nagyon kitünő és nagykulturájú írónk Adyt már-már kitudta a művészetből és elsősorban politikuskak tette meg...

Kodolányi János csak közé a politikusi írók közé tartozik, azok közé, akik számára nem külön probléma a maguk, honfitársaik *embersége és magyarsága*. S akik nem tudják kívülről nézni, hanem csak beltüriől élni az emberiség, az európai művelődés és a magyar sors kérdéseit e zímankós időkben.

As én különvéleményem Kodolányi János *»Földindulás«*-áról az, hogy kezdete az igazi és igazán magyar drámának, méltó folytatása szegény Katona József írva és magára hagyott lángeszű kezdeményezésének. S ha nem is éri el a *»Bánk Bán«* színvonalát, annak szellemi örököse, folytatása, a szó mélyebb történetbölcséleti értelmében. S nem tudom, nincs-e

193
1939. febr. 21.

igaza Nagy Andrásnak, hogy Kodolányi »Földindulás«-ában sas született meg a magyar drámban, amit Bartók és Kodály műve jelent a magyar zenében.

Nemrégem még Bartók és Kodály vakmerőnek tetsző kesdeményszései s az ő egész magyar zenei »forradalmuk« ellen épügy ellenforradalmat szítottak a »zenetudalmi zeneszaks«, mint Ady ellen az »irodalmi irók«. Holott Bartókék csak azt tették a magyar zenével, amit Petőfi és Arany a magyar lírával: visszagyökerezítették a magyar népzenebe. De mennyivel hevesebb lett volna ez az ellenforradalom, ha észrevették volna a két nagy zeneköltő művében a »politikumot! Azt az őspolitikumot, amely lassacskán minden igazán nagy magyar művést visszavetett népanyánk társába. —

Ha ugyan nem onnan indítja el a nagy Petőfiék és Bartókék óriási műve nyelvében fiatal irókat és művészeket...

Megírtam már máskor, hogy szorintam Ady azért volt »politikusabb« költő mindenki másnál, mert neki a maga rozalott korában a szorosabb értelemben vett politika tisztánlátásának hiányosságait is pótolnia kellett. De ehhez még hozzáteljesítenem: azért is volt politikusabb, helyesebben: még politikusabb — más igazán nagy költőinknél, mert költőtársai egyre jobban felhúzódtak a maguk furcsa, a magyar irodalomban hagyománytalan torzysáiba, amelyek nem is mindig voltak éppen életérintésből valók.

Ne adja Isten, hogy Kodolányi János megírású és főlrészű szava a »Földindulás«-ban s egyéb — epikus és drámai — művelben s azoké, akik folytatni kívánják a »nem alkuvó« Petőfi és Ady közösségépítő művét a magyar irodalomban: olyan későn jussanak az őket megillető őszinte és teljes visszhanghoz, mint szegény Ady Endre.

Magyarország 1939.

Febr. 21. 42. 7. 9.

Földindulás

— Kodolányi János drámája a Belvárosi Színházban —

Milyen kemény, engesztelhetetlen, fekete lángú írások jelezték Kodolányi János indulását! Öreg parasztokkal ismerkedtünk meg, akik szélütötten, haláluk előtt inkább felgyújtották házukat, magtárukat, semhogy a feleségnek, a gyereknek jusson, amit életükben gyűjtöttek. Falusi birtokperek fehérizzású titkaiba pillanthatunk: az önzés, a kiméletlenség, a nyers szenvedélyek és ösztönök félelmetes lobogásába. Szerencsétlen fiatal asszonyok sülyedtek el előttünk az egykés ormánsági tájak ingoványában. Kodolányi szenvedélye és elragadottsága sebészi jellegű volt: egészen mélyre vágott, a csontokig és idegekig hatott, a fertőzés rejtett gócait kegyelmet nem ismerő késsel kutatta. Egy-egy novellája, vagy regénye — a kifejezés és az érzelmek ridegségével — nem egyszer ügyészi vádirathoz hasonlított.

A színpaddal azonban sokáig hiába birkózott ez a fiatal író. Egyszer a tomorség, a keménység, elbeszéléseinek és regényeinek drámai ereje sikkadt el, — ami elbeszélő hangjában nyugtalan lobogás volt, az színpadon elszádkasodott, elnehezedett, sokszor üres konvencióvá merevedett. A színpad számára át kell kristályosítani a mondanivalót, és ez az átkristályosodás Kodolányinak csak sokára sikerült. A „Földindulás” az író első olyan drámája, amely regényeihez méltón villantja fel

Színház. Földindulás, Kodolányi János színműve a Belvárosi Színházban.
Mihályfi Béla, Szende Mária, Péger Antal, Vaszary Piroska

Uj Idők 1939. febr. 26.

9. sz. 326-327

1939. febr. 26.

Kodolányi tehetségét, javító indulatait, haragos dialektááját, meggyőző bizonyítását.

Egy fiatal, igen teheséges elbeszélőnk megtalálta színpadi hangját, — ez a „Földindulás“ jelentősége. A hang persze megint igen kemény, félelmetes tűzű, kegyelmet alig ismerő, de valami szerencsés kerékség összefogja a szétugró erőket, az indulatok drámai kitöréssé fokozódnak. A történet, az alakok, a táj Kodolányi első írásaiból ismerősek: megint az Ormányságban vagyunk, itt a gazdag, kemény, zsigori öreg parasztpár, velük viaskodik a lenézett, koldusszegény nő, a „kéregető asszony“ mesterkedéseinek lesz áldozata a meghízott fiatalasszony; gyerekek nincs, vagy ha van, az is elpusztul, Mi lesz az ilyen falu sorsa? Hogy kihalnak a családok, gazdátlanul maradnak a földek, sorra beszűgezik az egyes porták kapuját. A magyarság — éppen a végeken — gyengül és pusztul; az ügyesek meg harácsolnak.

Mindez igen jóindulatú, de túlon túl ismert vezércikk is lehetne. De Kodolányi drámájának éppen az az érdeme, hogy élet, feszültség és színpad! Egy-egy felvonása olyan, mint a sötéthangulatú Munkácsy-képek. Munkácsy festett csak olyan kis drámákat, mint az első képbeli temetés, majd a porta beszegezése; s még jobban Munkácsy-izű az a forró jelenet, amikor az elkeseredett, vérig sértett fiatal férj italosán, cigánnyal, végső szakításra állít be a házba — és az ágyon halottan találja kisleányát. A „Földindulás“ végre dráma, vagy gyengébb pontjaiban legalább is *zsánerkép*. De mindenképpen szép, nemes írás.

A Belvárosi Színház előadása lelkes, keményen összefogott. Különösen a férfiak — Páger Antal, Mihályfi Béla, Boray Lajos — igen jók. Hosszú Zoltán a rendező; egyszerre tudja szolgálni a színpadot és az írókat.

ILLÉS ENDRE

A szellem válsága

A feladat, amit magunk elé tűztünk, meglehetősen nehéz, mert sokrétű: megállapítani a kapcsolatot a mai élet és a mai irodalom között. Első pillantásra könnyűnek, sőt hálásnak látszik. Hiszen ki ne tudná jellemezni mai életünket és ki ne találna akár kapcsolatokat, akár ellentéteket közte és az irodalom között? Megvannak a gondolkodás és ítéletalkotás könnyűszerrel használható kliséi is, csak elő kell venni s alkalmazni kell őket s a kérdés máris világosan áll előttünk. Ilyen klisé például az, hogy amint a testnek, úgy a léleknek is táplálékra, szellemi táplálékra van szüksége, ha jó a táplálék, a lélek egészséges, ha rossz, megbetegszik s vele együtt betegszik meg maga az élet is. Ilyen klisé a kertészet köréből vett hasonlat. Az élet virágoskertjében egymás mellett nőnek a nemes növények és a gyomok, a jó irodalom a nemes virág, a rossz irodalom a gízgaz, ki kell tépni, hogy életünk megnevesedhessék, megszépüljön, felsőbbrendűvé váljék. Számtalan efféle könnyen alkalmazható klisé, vagy közhely van, aki elolvassa ujságjainkat, folyóiratainkat, meghallgatja közéleti férfiainkat, válogathat közöttük, melyik áll közelebb a szívéhez.

Nemkevésbé könnyű a helyzete annak, aki szenvedgi a világpolgárt, túlnéz, mint mondani szokás, a kis Magyarország határain s Európa vérkeringésébe

kapcsolja bele gondolkodását. Figyeljük meg, milyen szépen hangzik mindez, — de ha közelebbről vizsgáljuk, a szellem emberének méltóságteljes tógája alól kibújik a sznob lólába, mondatai nem egyebek szépen felűzött idézeteknél, melyeket angol, francia, vagy német, de újabban, mióta Ortega y Gasset is divatos kezd lenni, spanyol művekből böngész össze, a magyar élet számára csak keserű ajkbiggyesztése van, a magyar irodalmat mindenesetre sajnálkozva lenézi, anynyira lenézi, hogy a kezébe sem veszi. De már nem is gyanúsak, akik folyton Európát, vagy a világot emlegetik, amint nem gyanúsak azok sem, akik folyvást hangoztatják, hogy az »emberiségért« rajonganak, de megvetik a közelükben élő egyes embert. A szellemi élet igazi farizeusai ők, kártékonyabbak azoknál, akik minden szellemi jelenségre a »lelki táplálék« kliséjét húzzák, károsabbak azoknál a naiv, vagy félkegyelmű törtetőknél, akik Trianont és a nemzet gyászát emlegetik éjjel-nappal, nevetségesebbek a szellem kertészeinél, akik folyton gyomlálnak, nyesegetnek és gereblyéznek, mintafaiskolának tekintvén a szellemi életet. Mert ezek a sznobok csak majmokat tűrnek meg maguk körül, olyanokat, akik lihegve utánoznak mindent, ami idegen, ami külföldi, akár a kis masamódlányok a filmen csodált sztárok kényes mozdula-

Magyar Élet 1939. márc. 3. n.

tait. Felsőbbségük terrorjával ölik el a mégoly szerényen pisllákoló önálló gondolatot és érzést, elsorvasztják az önértetet és önbizalmat, a magyar irodalmat pedig belesöprik előkelő írószobájuk papírkosarába, mint Európa számára értéktelen gyermekes, parlagi dilettantizmust. Nem érik fel ésszel, hogy Európát is, a világot is csak a magyar életen keresztül érzékelhetjük s ha kicsiny határainkon túlemelkedünk, csak azért tehetjük, hogy jobban meglássuk önmagunkat.

De nehéz és felelősségteljes feladat elé kerülünk, ha közelebről vizsgáljuk a magyar életet és a vele kapcsolatos irodalmat, mert el kell vetnünk minden kliséit és kaptafát s mert mélyen bele kell merülnünk önmagunk szemlélésébe és vizsgálatába s végezetül önmagunk fölött kell ítéletet mondanunk. Igen, nekünk is fölébe kell emelkednünk a kis magyar határoknak, hogy tisztábban lássunk s ítéletünket meg ne zavarják a kicsiny részletek, de nyomban vissza kell ereszkednünk a magyar földre, az egyetlen szilárd alapra, amelyen megállhatunk. És nekünk is számba kell vennünk az európai, vagy nem bánom: világirodalom jelenségeit, de csak azért, hogy jobban megérthessük a magunk szellemiségét, mert magyar prizma vagyunk, noha egész Európa fénysugarai törnek is meg bennünk.

Gyakran hangoztatjuk, hogy korunk a nemzeti eszmék kora. Ez valóban így is van. Mert bár nem egészen abban az értelemben, ahogy mondani szokás, még ott is érvényes ez a megállapítás, ahol a nemzetköziség gondolatának egyeduralmát látjuk, tehát a Szovjetben is. Vizsgáljuk sorra a népeket, melyekhez több-kevesebb közünk van. A Szovjet mozaikbirodalmában a legkisebb népek is minden erejüket nemzeti sajátásaik kifejlesztésére fordítják. Kisebb-nagyobb köztársaságok és autonóm területek népei lélekszakadva építgetik saját kultúrájuk épületét, egyetemek támadnak, újságok, folyóiratok indulnak, tankönyvek és szépirodalmi művek jelennek meg az északi sarkkörtől a kirgiz szteppékig mindenütt s hatalmas tudós gárda kutatja a romvárosok kövei alá, vagy régi könyvtárak porrétegébe temetkezett nemzeti szellem jegyeit. Reneszanszát éli a népművészet. Közép-keleturópa népei Finnországtól Lengyelországon át le a Balkán csúcsáig lázasan dolgoznak, hogy felfedezzék önmagukat s társadalmi létüket felismert szellemiségük mélyébe gyökereztessek. Némely nép előbbre jutott ebben a munkában, — mint például Finnország, Románia, Magyarország, némelyik elmaradt, — mint például Szlovákia, Görögország. Tőlünk Nyugatra a Német Birodalom rengeteg erőt és akaratot fordít arra, hogy a népi kultúra értékeit felkutassa és eleven tényezővé tegye, Olaszországban kormányprogramm Itália múltjának feltárása, a latin szellem jegyeinek megállapítása. De lám, még Franciaország, sőt Anglia sem marad el egészen ebben a munkában, noha ott már népi kultúráról alig beszélhetünk. Ujabbban Franciaországban szép kezdeményezések történnek egyes vidékek népkultúrájának felderítésére és megmentésére. És bár mind a francia, mind az angol szellem világosan áll a világ előtt, mindenki szükségét érzi annak, hogy az önismeretben továbbmenjen s a nemzeti lélek kincseivel gazdagodjon.

Azt a bizonyos nemzeti szellemet tehát, amit naponta emlegetünk, én ebben az alázatos munkában és nem a hatalmi erőfeszítésben, nem a nemzeti imperializmusban, nem a felfuvalkodott hiú, veszedelmes nemzeti gögben és pöffeszkedésben látom. Az önismeretre való törekvés nehéz művét végzik a legkülönbözőbb népek, tekintet nélkül arra, hogy ilyen, vagy amolyan társadalmi, gazdasági, politikai szervezetben élnek. De tekintet nélkül arra is, hogy ezzel a nemzeti megújódással csak látszólagos kapcsolatban lévő imperializmusnak hordozói-e, — mint Németország, Olaszország, vagy Japán, — avagy a saját kereteiken belül építik kultúrájukat. Mert hiszem és állítom, hogy az egész világon felismerhető nemzeti megújódás, önismeretre-törekvés csak lépcsőül szolgál a különféle imperialista érdekeknek, de súlyosan tévedne az, — és hányan vannak akik tévednek! — aki azt hinné, hogy a nemzeti szellem megújódása eo ipso imperializmust is jelent.

Ahhoz, hogy megérthessük, mi a végső indítéka ennek a világjelenségnek, vissza kell pillantanunk egy kissé a múltba, azután még feljebb kell emelkednünk Magyarország határai fölé, hogy még nagyobb távlatokat nyerjünk. Szeretik hangoztatni, hogy a nemzeti szellem feltámadása és kivirágzása szükségképpen reakciója a nemzetköziségben való csalódásnak. Ez nem így van. Tulságosan egyszerű és kényelmes magyarázat volna ez. Aki így nézi a kérdést, megelégedezik arról, hogy a nemzeti szellem feltámadása tulajdonképpen már a katolikus hűbériség bomlásával kezdődött a reformációval s kisebb-nagyobb megszakításokkal folytatódott a múlt század nemzeti mozgalmain keresztül napjainkig. De még a katolikus hűbériség keretén belül is igen erős nemzeti öntudattal találkozunk, gondoljunk csak az árpádházi királyok uralkodásának korára, gondoljunk csak arra, hogy a román stílus miként alakul nyomban az átvétel pillanatában speciális magyar-román stílussá. Nem, az okokat sokkal mélyebben kell keresnünk. A lélek alakulásainak a történelem folyamán megmutatkozó törvényeiben. Kétségtelen ugyanis, hogy az emberi lélek, — legalábbis itt, Európában, — a francia forradalom után rohamosan kifelé fordult, a külvilág felé, azaz erősen expanzívva vált. A középkori befelénező, önmaga vizsgálatában elmerült, az isteni szándékok felismerését fürkésző s a külvilágtól való elvonulás életformáit gyakorolgotó lélek misztikusból racionálissá fejlődött. Már amennyiben ezt az átalakulást fejlődésnek lehet nevezni. Tény azonban, hogy akár fejlődés, akár nem, a világ, melynek középpontjában az Isten élménye állott, olyan világgá változott, amelyet antropocentrikusnak nevezhetnénk. Az az átalakulás kezdődött a reneszanszban, ez kulminált a tizenharmadik század végének, a tizenkilencedik forradalmi mozgalmában, ez teremtette meg a modern természettudományokat, végezetül ez csúcsozott ki napjaink technikáimádatában. E lelki átalakulás következménye lett a kapitalizmus és a modern imperializmus, ez a lélek hatolt be Ázsia mélyeibe, ahol még ugyancsak az ősi theocentrikus világszemlélet uralko-

dott, — s részben uralkodik ma is, — ez törte be Kína, Japán kapuit, ez igázta le Indiát. Ez a szellem, mint hol finoman, hol brutálisan terjeszkedő micéma-telep, hálózza be Keletet, ez tört uralomra a Szovjet népei fölött, ennek hamisítatlan megtestesítője volt a köztudatban pl Amerika.

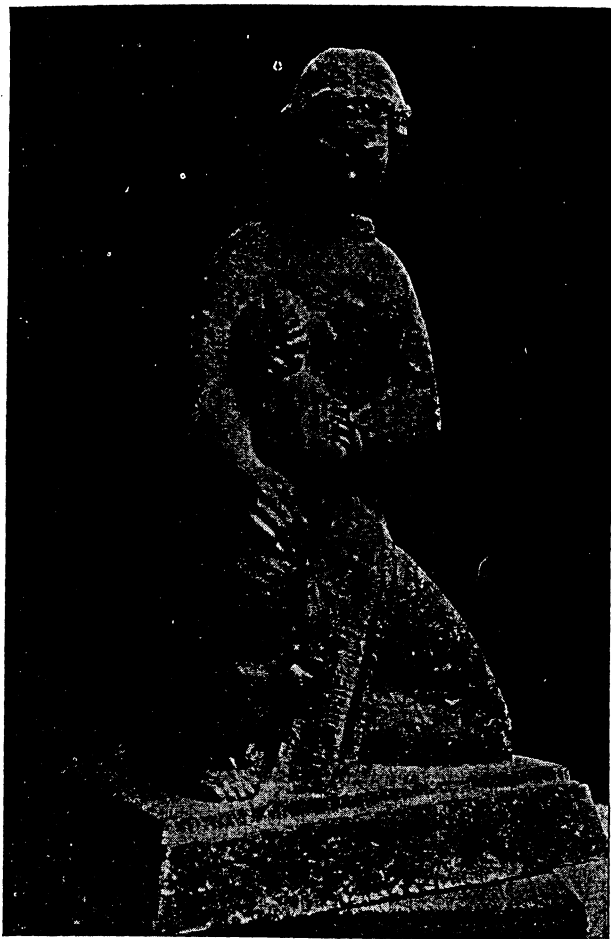
A népi szemlélet azonban még Európában is megvan. Részint emlékké süllyedve, mint Angliában, Franciaországban, sőt Németországban is, részint még virágzó állapotban, olyan országokban, ahol a parasztság nem alakult át teljesen polgársággá, tehát Lengyelországban, Romániában, nálunk, s az egész Balkánon, valamint a keleteurópai népeknél. De sok régi kultúráérték virágzik a latin államok közül Spanyolországban és Itáliában is. Sajnos, az antropocentrikus szellem bomlasztó hatása az imperiálisztikus előre-törő kapitalizmussal s a polgárosodás fejlődésével egyre szűkebb területre szorítja azokat a kultúrköröket, amelyek még a misztikus szellemben gyökereznek. Kimondhatjuk tehát, az ősi misztikus szellem és kultúra kincsei ott találhatók meg nagyobb mértékben, ahol a paraszti életformák még meg vannak, s ott pusztultak ki, ahol ez az életformák átadták helyüket a polgárosodásnak, felbomolván abban a zűrzavarban, amit a nacionális polgári életforma jelent.

A lélek kifelé-fordulásának reakciója az, ami szemünk előtt folyik s nem holmi nemzetközi szellemben való állítólagos csalódásé. A lélek torkig van már a racionalizmussal, amitől megváltását várta, de ami csak anarchiába döntötte. Felismerte a technikai civilizáció rettenetes következményeit. A kifelé fordult lélek mohó törtetésében és szemképráztató sikereiben hovatovább a Sátán művét látja. Igen érdekes színjátéknak vagyunk tanúi. A pukkadásig felpuffasztott anarchikus kapitalizmus mohóságának, amint háborúk és világháborúk mennydörgései és fenyegető villámlásai között keresi a kivezető utat, de természetesen eredménytelenül, hiszen önmagával jutna ellentétbe, ha mohó rablótevékenységét feladná és megnyugodnék, másfelől azoknak a népeknek lassan erjesztő szellemiségét figyelhetjük, amelyek a befelé fordult áhítatos lélek üzeneteit hozzák és suttogják szájról-szájra, országról-országra, kultúralkotásról kultúralkotásra. Egyrészt a világot erőszakkal, hatalmi szervezetekkel, technikai eszközökkel és fegyverekkel tengelyekre és csoportokra bontó nacionális lelket látjuk, másrészt azt a lelket, amely a világnak, a népek százezerének harmonikus, művészi és biztos keretet adott, amelyben élni, tűrni, boldognak lenni és meghalni tudnak. Látjuk a vak erőszakosságot, amellyel a Szovjetbe behurcolnak és beplántálnak mindent, ami »modern« és nacionális, másrészt csodáljuk a kisebb-nagyobb népek erőfeszítését, melyel önmagukat keresik és hivatásuk útját kipécézik. Egyfelől a Harmadik Birodalom félelmetes fegyverkezése, a környező népek leigázására való törekvése szorongalja torkunkat, másfelől gyönyörködhetünk a csodálatos munkában, ami Finnországtól a Balkánig a népi kultúra igazi kincseinek garmadát, az ősi misztikus lélek életformáinak bámulatosan gazdag értékeit dönti elénk. Valóban, válságban van Európa, de olyan válságban,

amelynek csak örülni lehet, s amelyet csak meggyorsítani volna jó.

A mi helyünk ebben a válságban, — a szó szoros értelmében lelkiválságban, — a lehető legértékesebb, legkecsegtetőbb. Keleteurópa és a Nyugat háttármegyéjén, körülveve olyan népektől, amelyekben még elevenen él az isteni szikra s amelyek éppen ezért lelki rokonaink, beledobva az összerázott kaleidoszkóp kellős közepébe, minden porcikánkban érezzük a felelősséget, amellyel önmagunknak, Istenünknek és Európának tartozunk. Összeötvözött nép vagyunk, összesűrűsödik bennünk szláv és török, finnugor és jazyg, oly fémmé gyúródtunk, melyben mind-e sok rokon léleknek a lényege benne van. Parasztságunk tekintélyes rétege még ma is eleven hordozója annak a szellemnek, amely tagadja a racionalis polgári életformákat s azoktól merőben idegen. Az angolnak, franciának, sőt németnek is mélyen le kell ásnia, hogy valamit felhozzon az igazi kultúra értékeiből, nálunk, akár a szomszédos parasztnemzeteknél, a föld felszínén hevernek az aranyrögök, csak le kell hajolnunk s fel kell emelnünk őket. És bár az antropocentrikus szellem nálunk is végzi megdöbbentő rothasztó művét, kiforgatván lelkiségéből a népet s áldozatul dobva olyan hibrid, kultúraellenes életformáknak, amelyek, bizton állítom, megölik Európát, ha vissza nem szorulnak, van még kultúránk, van mire építenünk, van miből erő merítenünk, reménységet, hitet markolnunk, csak fel kell ismernünk, magunkévá kell tennünk, fel kell benne oldódnunk.

E nagy szellemi mozgalmon belül, természetesen, vannak kisebb-nagyobb részmozgalmak, ezekről órákig elvitatkozhatnánk, velük hosszasan elpepecselhetnénk. Tetszetős feladat volna például megvizsgálni, hogy ez a kétféle szellem miként fejeződik ki az irodalom, művészet, filozófia, lélektan, sőt fizika és matematika különböző irányában, mint hasadozik szét, vagy tapad össze, mint fordul egymással szembe, vagy mozdul párhuzamosan. Ez azonban nem feladat most. Egy mindenestre világos és kétségtelen: a szellemi élet minden területén felismerhető a misztikus lélek jelentkezése, akár a francia modern irodalomra, — Gide-re, Claudel-re, Mauriac-ra — gondolunk, akár az amerikai Dreiserre, akár a norvég Hamsunra, akár az angol Eddingtonra, akár pedig ama érdekes hatásra, melyet a hindu irodalom és filozófia nagyjai Európára gyakorolnak. Minden újabb szellemi mozgalom mélyén felismerhető a törekvés, hogy a lélek ismét egyensúlyi állapotba, harmonikus nagy egységbe, szintézisbe jusson, egyrészt megtartva azokat az eredményeket, amelyeket a kifelé fordulásnak köszönhet, másrészt kellőképp megnyirbálva az antropocentrikus szemléletet, amely anarchiába kergeti. De nemcsak a szellemi élet területén ismerhető fel ez a tendencia, hanem az élet egyéb területein is. Ugyanakkor, amikor a nemzeti szellem feltámadása és kivirágása látszólag logikusan vonja maga után a nemzeti imperializmust, látjuk a kollektív életformák elöretörését még a nemzeti kereteken belül is. Mert bár a fasizmus, amelyet Mussolini valószínűleg meg a nemzeti expanzivitás jegyében, nyers imperia-

Jakab András: »Anya és gyermeke« (Kompozitio)

lizmusba hajlott, a belső egyént mégis kollektív keretek közé szorítja s így az antropocentrikus szemléletnek határokat szab. Az a nemzetiszocializmus, amely teuton gőgjében immár egész Európa nyugalalmát és egy sereg kislétét veszélyezteteti, e fennhéjázó önérzet ellenére kíméletlen erőszakkal kényszeríti az egyént a közösség előtt való feltétlen meghajlásra. Enyhébb formában látjuk ugyanezt a jelenséget Amerikában, Franciaországban, nálunk és a szomszédos országokban, ad absurdum kifejelesztve, a Szovjetunióban, Japánban. Mindez azonban isteni tartalom nélkül történik. Igen, az európai szellem tapogatózva, hol erőszakosan, hol gyengéden, hol gőgösen, hol alázasosan, hol vérrel, hol könnyel, hol sikeresen, hol tragikus tévedések közepette lázasan keresi az új életformát, amely megmenthetné a racionalizmus értékeit, de ismét az isteni szándékok felismerését és betöltését állítaná a lélek középpontjába. Realizmusunk misztikusává válik, miszticizmusunk realizmussá.

Ebből az átmeneti állapotból következik az a gyakran szinte kétségbeesítő zavar, amiben Magyarország vergődik. Soha annyian nem keresték a magyarság hivatásának útjait, mint manapság, soha azt a szót, hogy »hivatás«, le nem írták, ki nem mondták, ki

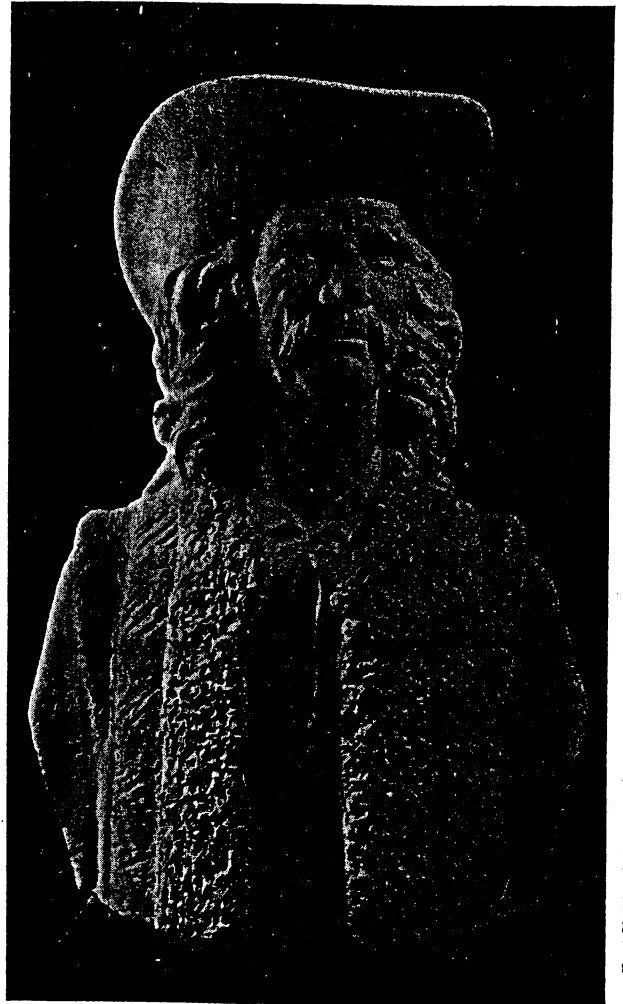
nem nyomatták annyiszor. De soha annyi balfogást nem is követtek el ezzel a hivatástudattal. Hallunk dunavölgyi hivatásról, a nyugati kultúra megvédésének hivatásáról, sőt újabban a Szovjet megdöntésének hivatásáról. Jóhiszemű írók és publicisták, rosszhiszemű politikusok, zsákmányra éhes érdekek, a magyarság lelkiületétől idegen szándékok, szent meggyőződések és szentségtelen cinizmusok mind-mind azt a hivatástudatot rohanják meg, hogy a maguk jármába hajtsák, a maguk szíkes földjét felszántassák vele. Soha még társadalmi szervezet nem járt olyan távol egy nép lelkeségétől, mint amilyen távol van a magyar társadalom berendezkedése mindenestül, úgy, ahogy van. Soha még politika bűnösen ellentétesebb irányokba nem kényszerítette a magyarságot, mint a múlt századvégi és a mostani. Ha valaki kételkednék abban, amit mondok, figyelje meg, a múlt század közepétől máig hány falu, hány vidék adta át magát a tervszerű öngyilkosságnak, az egykének, s mint kapaszkodnak ennek a népnek nyakára idegen siserehadak, s mint liheg a tehetetlen védekezés kapkodásában majdnem reménytelenül. Holott a magyar hivatással nyomban tisztában leszünk, ha az isteni hivatásra gondolunk, arra a hivatásra, amely ezt a népet fenntartotta és felvirágoztatta s amely betöltötte őt az igazi kultúra szépségével, tisztaságával és harmóniájával. Az is kétségtelen, hogy hivatástudatára csak a legszigorúbb, legőszintébb önvizsgálat, önismeret útján juthat. Fel kell tárnia önmagát, meg kell állapítania, mi az egyénisége, mi az, ami benne elaludhatatlan és szent, tehát isteni lényeg. Le kell hántania magáról mindent, ami szellemiségétől idegen. Fel kell ismernie mindazt, ami szellemiségében más népekkel rokon. Meg kell tagadnia a látszatcultúra és látszatcivilizáció hazug formáit, ellen kell állania minden hatásnak, ami eredeti mivoltát szétbomlasztja, megrothasztja, irtóznia kell a racionális polgáriasság hibrid formáitól, zagyva szellemiségétől.

Ha már most ebből a szempontból vizsgáljuk a magyar irodalmat, olyan választóvíz birtokában vagyunk, amelyből elég egy csepp, hogy kitűnjék, mi az, ami színarany s mi az, ami csak tetszetős, de hamar rozsdásodó pakfon. Kell-e túlságosan bizonygatni, miben rejlett a háború előtti irodalom sok csillogó, de értéktelen hamisítványának igazi lényege? Rá kell-e mutatnunk a magyarság és az igazi emberiség szellemétől oly idegen szellem természetére, mely itt lobogott, táncolt, bömbölt, röhögött, szellemeskedett, érzelt, nagyképűsködött és hivalkodott az »európai szellem« köntösében s olykor-olykor nem átalotta fejére nyomni a magyar süveget is? Kell-e bővebben fejtegetnünk, mért kellett eljönnie Ady Endrének, Bartóknak és Kodálynak, a klasszikus magyar zenének? Amint hogy felesleges hangsúlyozni azokat a mélyen gyökerező rokonságokat is, amelyek a magyar szellemiség és a diadalmasan felragyogó modern nyugati szellem között megvannak. Mert a provanszi Mistral irodalmi kezdeményezése és a romániai népművészeti kincs-gyűjtők munkája, — Bartók és Kodály muzsikája és a finnek nagy nemzeti drámája, a Pohjalaisia között nincsenek áthidalhatatlan távolságok. A különböző népek

kultúrája között nincsen olyan nagy űr, mint amekkora űr tátong ugyanannak a népnek a kultúrája és a kultúrának csak nevezett, kultúrmázzal jól-rosszul bevont hibrid zagyvaság között. Kultúra az isteniséggel való kapcsolatok nélkül nincsen, ahol ezek a kapcsolatok hiányzanak, nem kultúrával, hanem szemfényvesztéssel állunk szemben. Ezért volt kultúrája a középkornak s ezért nincs a modern polgárság korának.

Az eddig elmondottakból kiderül, hogy a nagy vitában, amelyet még Kosztolányi Dezső kezdeményezett a homo aestheticusról és homo moralisról, melyik oldalon állok. Kosztolányi lándzsát tört a homo-aestheticus mellett, lenézte a homo moralist, mert a művészetben erkölcsi élményeket kíván kifejezni. Szerencsére, akarat ellenére ő maga is legjobb alkotásaiban inkább homo moralis, mint homo aestheticus, amint nem is lehet másként. Az író, a művész akkor egészen az, ha homo aestheticusi mivolta mellett homo moralis is. Küldetése erkölcsi küldetés, hiszen nem önmagához szól, hanem a közösséghez. Ő az, akinek fel kell ismernie korát, le kell mérnie a lemérendőket, el kell vetnie, ami könnyűnek találtatik, s meg kell tartania, aminek súlya van. Ő az, aki nemcsak a jelent, hanem a múltat és jövőt is magában hordozza s olyan mértékben művész, amilyen mértékben képes erre. Ő az, akiben szintetizálnia kell mindennek, ami a tömegben vágyként, gondolatként, akaratként széttöredezve él. Ő az, aki felelősséggel tartozik a köznek és a maga lelkében élő istenének. Ő az, akinek bátran kell viselkednie veszedelmes időkben is, ő az, akinek szólania kell akkor is, amikor száz-ek ezer hallgatnak, vagy amikor százezrek hazugságot kiáltanak. Ő az, akinek szembe kell szállania a megalkuvással, gyávasággal, félelemmel, szorongással, éhséggel és szomjúsággal, háborúval és békével, idegen akaratokkal és szellemiségekkel, hazugságokkal és tévedésekkel, hízelgéssel és fegyverekkel, ő az, aki egy nép néma lelkiismeretének hangos kikiáltója. Mindez hogyan volna lehetséges erkölcsi elszántság híján?

Hiszen igaz, megtanulhatod a nyelvet jól, vagy jobban, forgathatod a stílust ügyesen, könyvtárakat olvashatsz nyolc-tíz nyelven és lehetsz poeta doctus, beutazhatod a világ úgynevezett kultúrországait s felaggathatod mondataidra az előkelő külföldi stíluscicómák legszebbjeit, mint valami karácsonyfára, írhatasz magasröptű tanulmányokat ismeretlen és érdektelen angol, francia, kínai, vagy akármilyen tollforgatókról, lehetsz európeér, világpolgár, írói mivoltod suhogó selyempalástjában, térülhetsz-fordulhatsz a fórumokon, öltözhetsz akármilyen nagyképet, elémítheted a szalónok, kávéházak, előadótermek, színházak dobogóit, mégis idegen vagy, nem vagy író, ha nem lüktet a szíved a néped vérkeringésével együtt. Elismerhet az egész világ és szórhatja eléd a pénzt, dicsőséget szerezhetsz, senki vagy és semmi vagy, ha nem hajolsz meg alázatosan néped lelke előtt s nem azt mondod ki hangosan, amit az csak suttozni tud. Igen, homo moralis az író, erre tanított engem az emberiség minden nagy szelleme, de dilettáns marad, ha nem tud egyszers-mind homo aestheticus is lenni.

Jakab András: »Bukovinai paraszt« (Etnográfiai tanulmány)

Befejezésül: hiszem, hogy van kivezető út a zűrzavarból, amelyben az emberi lélek mindenfelé vergődik. Ez az út a történelmi multon, a jelen népkultúráján, az Európában még sok helyen érintetlenül megmaradt népi misztikus szemléleten át vezet egy olyan szintézisbe, amely helyet ad a realizmusnak, de középpontjába a lélek misztikus élményét helyezi, kivirágoztatja az egyéniséget, de kollektív keretbe foglalja, szabad fejlődést biztosít a népeknek, de letöri az imperializmus fegyvereit. Az átalakulás legforrongóbb kohójának, Középkelet-Európának ütközőpontján vagyunk magyarok. Ki kell alakítanunk magunkban azt a korszerű szellemet, amely történelmünkben önként következik s amelynek hordozója a népkultúránk. Közvetítenünk kell ezt a szellemet Nyugat felé, a nyugati realizmust Kelet felé. Keressük hát az önismeret módjait. Aki valóban írja ennek a népnek, az önismeretet szolgálja. Aki pedig nem ezt szolgálja, söpörjük ki könnyörtelenül az igaz bírálót ítéletével, ha még oly méltósággal viseli is a filozófusi palástot, mégoly nevéttetően csörgeti is a komédiás sapkát.

KODOLÁNYI JÁNOS

KODOLÁNYI JÁNOS:
FÖLDINDULÁS.

Végre elérkeztünk oda, hogy komolyan beszélhetünk az új magyar dráma megszületéséről: nem csupán csak elméleti meg-

190

gondolások alapján, hanem kritikai eszközökkel, egy adott darab kapcsán. Néhány esztendővel ezelőtt ugyan már volt erre egy alkalom: Tamási Aron Enekes madara, — akkor azonban még nem volt az új népi irodalom annyira a végső megformálódás állapotában, mint ma.

Aki látta Kodolányi János Földindulás-át, akár belső ellenkezéssel, az íróval való vitatkozás kényszerével hagyta el a szöveget, meg kellett állapítania, hogy itt elkezdődött valami: talán az új magyar dráma eszmélkedése, talán csak a feléje való törekvés, — de mindenesetre túllendültünk a mármár legyűrhetetlennek látszó holtpontra. Nem csak azzal, hogy végre helyet, szót kapott a magyar színpadon a népi sorsproblémák igazi megkiáltása, hanem azzal elsősorban, hogy akadt író, aki meg tudta teremteni azt a drámai formát, amelyben természetesen hangsúlyal, töretlen belső logikával bonyolódna a népelet apró s nagy eseményei.

Bevallom: engem legyőzött Kodolányi darabja. Nem mondom rá, hogy íme, megszületett előttünk az új magyar dráma, de nem tagadhatom, hogy ilyen színpadi élményben régen, vagy talán még egyszer sem volt részem. Az első felvonás legelső képe, ahol beszögeznek egy gazdátlanul maradt parasztház ajtaját, azután az öreg parasztnak a gyerekáldás ellen való tiltakozásának szinte már természetfölötti jelleget öltött aktusa, a közösség belső beomlásának kísértetiesen reális képei megragadtak, megráztak. S ha most dicsérő méltatás helyett mégis inkább azokat a kifogásaimat, ellenkezéseimet mondom el, amelyek akkor keltek föl bennem, amikor kikerültem a darab lenyűgöző szuggesztíója alól, ezzel nem a dráma kétségkívül jelentőségét akarom kisebbíteni, hanem e kezdetből kifejlődhető új magyar dráma megteremtődését szeretném elősegíteni.

Szerintem a Földindulás legnagyobb hibája az, hogy nem él mögötte tisztán, bonyolult, de követhető s megrögzíthető érvonalakkal a társadalmi háttér: az egyke, az ormánsági magyarság, sőt az egész magyarság egyetemes drámája egy család drámájává szűkül le benne. Ma már nem újság s éppen Kodolányi volt az első, aki megmutatta írásaiban, hogy az egyke nem bonyolult társadalmi okai vannak: gazdasági okok, amelyek idők folyamán szinte erkölcsi magatartássá nőttek és egy külön, halálos mérgezésű életrend magjává lettek ott, ahol megtermettek. Ennek az életrendnek, amelyben az egyetemes magyar kérdés szinte minden ítélete benne van, csak egészen halványvonalú rajzát látjuk a Földindulás-ban. Az a néző, aki eddigi tapasztalásai, olvasmányai nyomán nem látja oda önkénytelenül is a drámai képek mögé a valóságos háttérrel, az elsősorban művészi egyke-ellenes propagandát lát a darabban, nem pedig az egész közösséget felelősségre hívó, de a megoldás távlatát is megvillantó közösségi sorsdrámát. Azt látja, hogy itt van egy parasztcsalád, amelynek az öregjei nem akarnak engedni fiaiknak egynél

több gyereket, hogy szét ne hulljék a vagyon s akiknek szörnyű hitté lett, öngyilkos makacsságát csak az a megrendítő élmény tőri össze, hogy meghal az egyke is és rájuk szakad folytatódástalan életük céltalansága...

Az utolsó felvonás boldog föloldódása még csak fokozza az így látszó tanulságot.

Sokak szerint az utolsó felvonás »heppiendje« indokolatlan és túlzott engedmény a közönség ízlésének. Szerintem ez tévedés, mert a darab belső logikája erőszakos törés nélkül nem tűrne más befejezést s egy föloldástalan befejezéssel családi rémdráma lett volna belőle. A darabban bonyolódó egyéni sorok kérdéseinek ilyen egyéni síkon való föloldását csak akkor kerülhette volna el az író, ha közösség-drámává szélesítette, fejlesztette volna a történetet. Ez azonban, erre is jó tanulság a Földindulás — csak a realista-naturalista ábrázolás kereteinek szintetikus föloldásával lehetséges. Viszont azt is megmutatta Kodolányi ebben a darabjában, hogy tőle joggal várhatjuk ennek a szintetikus új magyar drámának a megteremtését.

Darvas József

*Kelet Népe 1939.
márc., 3. sz. 190-191.*

Ö R Á L L O

s z í n h á z

A FÖLD NEPE A SZINPADON. FÖLDINDULÁS. Az első magyar magánszínház, a Patkós György igazgatása alá került Belvárosi Színház Kodolányi János »Földindulás« című színművével kezdte el pályafutását. Az utolsó húsz-harminc év alatt irodalmunknak már minden területén igazi hangján szólt a paraszt, s hű valóságos mivoltában mutatkozott meg, csak a színpadon élt még a múlt századvég irodalmának pántlikás, pörgékalapos, szépbajuszú unokája: a népszínmű paraszt. Ezt a szép legényt dobta ki Kodolányi a színházból s küldte méltó helyére: a kelléktárba. (Azt mondják, mégse odament, hanem Németh Antalhoz.) A »Földindulás« parasztjainak nincs patyolat, bő gatyájuk, nem pipáznak és nem mondanak jókat; nincs keszkenőjük se, s nem dalolnak és nem busonganak. Kodolányi parasztjai mai, sűrű, nehéz s félelmesen élő emberek. A darab nagyobb értéke mégsem ez, hanem, hogy nem egy-két paraszt szólal meg, hanem egy táj; és az se külsőségeiben, szókincsében, tisztá, gyökeres nyelvében csak, hanem mélyebben, átfogóbban: a sorsában. A »Földindulás«-ban a Dunántúl üzen, ez a lassan kihűlő magyar táj, néptelenedő községekkel, szektáival s mind lármásabban károgó idegen viszvaszával.

A darab a nagy magyar betegségről, az egykérő szőlő. Kodolányi írói erejét bizonyítja, hogy ezt a mondanivalót színpadra tudta fogalmazni s élő helyzetekbe és eleven, valóságos összeütközésekbe tudta sűríteni. A darabnak két önálló egysége van. Az egyik: az egyke drámája. Ez a második felvonással, illetve még a második felvonás közepével végetér. E drámának a szereplői: a két nagyszülő: a ravasz, nyelvvelő Böbék és az örökös füstölő, morgó Bö-

bék; nehéz, önző, kegyetlen parasztok. Ebben a drámában csak mint ellenpólus szerepel a vő, a tisztább és emelkedettebb lelkű Kántor János, s közöttük imbolyog egyetlen gyermekével, Józsikával Juli, az öregek lánya s Kántor felesége. Kántor ragaszkodik a másik gyerekhez is, amelyik útban van már, de a két öreg nem akar több unokát. Összecsapnak. Az öregek kegyetlensége győz. De az igazság, az örök törvény, visszaüt és ítél: Józsika, akinek majdani öröksége épségét védte a két öreg tíz körömmel, káromkodással, Piókás szülével, váratlanul meghal; a felszúrt méhű Juli meg örökre meddő lett. Így a két öreg állati szeretete és vagyona egyaránt gazdátlan marad. S evvel el is buktak. Az ő drámájuk kész és lezárt. A másik önálló egysége a darabnak: Kántor János egymaga. Benne sokkal nagyobb tragikus lehetőségek vannak, mint a két öregben. A két öreg tragédiája sötét és szűk. Kántor Jánosban egy egyetemesebb, tágabb, tisztább tragédia lehetősége lappang. Mikor a harmadik felvonás elején valahogy elveszítve önmagát, leverten szalonnázik, a néző szeretne fölszólani neki: föl, Kántor János, te erős vagy, tiszta vagy, igaz vagy Kántor János, ne hagyd magad, lehetetlen, hogy ne lásd: a nagy ellenfél nem a vén Böbék, vele csak a föld ősi önzése és józansága fojtogatja a több életet; föl Kántor János, föl: mindenütt a világon testvéreid, a föld dolgos fiai, ha fölneznék, — a tiszta nagy eget látják, ha te fölnezel, Kántor János, csak egy másik világ ülepét látod, mely rajtad ül; föl, föl Kántor János, fogj kaszát és baltát, és gyűjtsd össze a többi Kántor Jánost és ne hagyd, ne hagyd tovább ami a tiéd! — Ilyeneket szeretne sügni a szontyolodva szalonnázó Kántor Jánosnak a néző. De úgy látszik Kántor János tudta és az író is tudta és a néző is belátja, hogy gondos törvényeink vannak s ha Kántor Já-

nos így folytatta volna életét, a »Földindulás« ma nem kerülhetett volna színpadra. S így Kántor János élete holt mederbe tér. Az író vígasztalgotja Kántor Jánost és önmagát és a nézőt is, hogy nincs még minden veszve. Lám, Julinak is lehet még gyermeke, van még kenyér és szalonna, ha kevés is, munka is van, ha a más földjén is és Szepi se harácsolhatja össze az egész falut, még őt is ki lehet dobni. Evvel a gyöngéd vígasztalgotással zárul a darab.

Kántor János nem lehet tragikai hős, mert a csendesesen fojtogató kor hallgatolagos cenzurája nem engedné meg. A darab ezáltal nemcsak drámái értékéből veszít, hanem szuggesztívításából is. A néző, aki az első és a második felvonás után elszorult mellel, reszkető lábakkal kel fel, a harmadik felvonás után jóval könnyedebben, szabadabban és közömbösebben hagyja el a színházat.

De a darab még így is egy nagy író életteljes, meggyőző alkotása, s a témát, mihez először ő nyúlt irodalmunkban, a maga féltelmes valóságában tudta megviláncsítani. Ennek a témának, amely nem is téma, hanem egy nemzet élet-halál ügye, nem egy száz-kétszáz embert magába fogadó kamaraszínházban kellett volna színre kerülnie, hanem a nemzet színházában, melyet alapítói száz évvel ezelőtt nemcsak a szép díszletek és kosztümök házának szánták, hanem egy kicsit annak is, hogy örökös otthona és szószéke legyen a nemzet élő lelkiismeretének. S ha valaha szólt a színpadon a nemzet lelkiismerete, most szól, s hogy mégsem a Nemzeti Színházban, hanem egy kis magánszínházban, ami magas helyérai miatt sem képes arra, hogy nagyobb tömegek számára tegye hozzáférhetővé a darabot s ezért csak a Nemzeti Színház mai vezetősége felelős. Nem tudunk elképzelni olyan okot, sem személyit, sem másmit, amivel ez alól őket felmenthetnénk.

Magyar Élet 1939.

27

márc. 3. sz.

LUDAS MATYI története több évszázados. Gyökerei lenyúlnak a meleg népi rétegekbe. Az eredete nem magyar, de nem lehet pontosan megállapítani, hogy honnan való. Tény, hogy majdnem minden európai náció népköltészetében vagy mesevilágában él egy-egy változata. Maga a meseváz mindenütt ugyanaz, csak külsőségeiben, részleteiben változik, a nép lelke; a táj, az életmód és a körülmények szerint. Egy mindig ugyanaz benne: a hőse a nép egyszerű fia. Az ellenség, akit megleckéztet, mindig más. Hol szerzetes barát, hol rablólovag, hol kereskedő, a szerint, hogy azon a tájon ki ül a nép nyakán. Így természetes, hogy a magyar változat hőse jobbágyfiú s az ellenség, akit háromszor eldöngöl: a földesúr. A nép minden alkotása, éppen úgy, mint a legnagyobb individuális alkotások, nem játékból, hanem az élet belső, valóságos kényszeréből születik. Ezért igazi alkotás, ezért értékes és ezért maradandó. A bosszúálló szegény póri fiú alakját sok némán lenyelt igazságtalanság, rugás, deres, kismimmizés és garázdaság formálta ki. A gyűlölet és keserűség magát csak így élhette ki: mesében; de egyúttal ki is fejezte önmagát. Örökösen kiabáló, hogy ez a garázdaság van, ez a szembenállás van, ez a keserűség, indulat, bosszúvágy van.

Mindezeket azért mondtuk el, hogy lássuk, Ludas Matyi története nem afféle mesecske jó kisfiúk számára, mint a Göre Gábor. Ludas Matyit a nép küldi elégtételt venni a mesébe, mert ha a valóságba küldené, mára a harmadik órában csendőrök kapnák le a szegényt a tíz körméről. Tehát annak, aki a meséhez nyúl, hogy akár színpadra, akár másként feldolgozza, — mindenekelőtt nagy önvizsgálatot kell tartania: van-e joga hozzányúlni? Van-e akkora emberi és írói ereje és tisztasága, hogy ezt az évszázados indulatot újra ki tudja mondani.

Ma gróf Bethlen Istvánok és Károlyi grófok dülő idején Ludas Matyi története fegyver, amivel nem háromszor, de százszor kell elverni a port Magyarországon, mely ma is a Döbrögiek uradalma. Aki nem tudja így kézbevenni, az ne nyúljon hozzá. Csak játszani vele, bajszot pödörni és keszkenőt lengetni: csúf, hazug és lelkiismeretlen dolog. Így a Nemzeti Színház

új produkciója Dékány András és Liszt Nándor »Ludas Matyi«-ja már alapjában, az erkölcsi pontos teljeseen és véglegesen elbukott. (Ennek dacára nagy sikere lesz; ezen viszont: a közönség bukott el.) Féltre ne értessünk. Nem Dékány és Liszt személye ellen van kifogásunk, hanem a »Ludas Matyi«-juk ellen. Őket magukat becsüljük, derék; szorgos munkásai a tollnak és Liszt még jó tífár is, de a Ludas Matyit ők jól meg nem írhatták lényük és az életben való helyzetük folytán. A zenét Laurisín Miklós szerelte. A valódi Ludas Matyi témához nagyon erőtlenség és szalonízú ez a muzsika. De ehhez a Ludas Matyihoz stílszerű.

A Nemzeti Színház »Ludas Matyi«-ja valóban csak játék, a szó rossz, népszínmű és operett értelmében. A szerzők átvették a mese vázát és csináltak belőle egy operette, népszínmű és vígopera között csúszkáló zenés játékot. Van benne egy kis danolás, egy kis betyár romantika, egy kis busongás, egy kis szerelem, egy kis csárdás és sok rokolya, keszkenő, lajbi és pörge kalap. A szerzők az egész történet indulati hátterét herélték ki azzal, hogy Matyi nem bosszúból, hanem az adott szó becsületéért veri csak el Döbrögit. S így Ludas Matyi már tulajdonképpen nem is Ludas Matyi. A jámbor szerzők ugyanis azt gondolták, hogy a bosszú az alantas indulat, s mivel az író magasabbrendű lény, illik, hogy a történetet is magához nemesítse. Csak hogy egy jobbágy fiúnak nincsenek ilyen dzsentris pózai: hogy adott szó. Ő csak ver, mert ezer éve úgy érzi, hogy verni kell. Az a Ludas Matyi, aki most a Nemzeti Színházban estéről estére nádpálcácskáival megfenyegeti Döbrögi uramat (Fazekas Ludas Matyija még »vágott jó tölgyfa husángot, s azzal tarkótól talpig meghányja keményen«) finom úri fiú, szépeket mond és szomorúakat énekel. S Jávor Pál aztán elvégzi rajta az utolsó símitásokat is. Így lett Ludas Matyiból a talpas, dühös, bosszúálló, furfangos jobbágy suhancból szép idegenforgalmi magyarruhás emlékbaba. (Németh Antal, akár az autója ablakába akaszthatná hátul, hogy fityegjen, olyan szép.) Melleleg megjegyezve van a színháznak egy fiatal óriási tehetségű színésze, Juhász József, aki egész lényében született Ludas Matyi, hogy miért nem ő kapta meg e szerepet, arra

szintén Németh Antalnak kell választ adni. Döbrögi uram alakja ugyanilyen modorban készült el: jellemvonása, hogy istentelenül kövér és mindig bömböl. Szegény Abonyi tehetségéből tízszer annyit adott hozzá, mint amennyi benne volt a megírt alakban, de még így sem segíthet rajta. Altalában Ludas Matyi története csak ürügy volt, hogy szokványos, múlt századbeli alakokat üres, szokványos módon színpadra vigyenek.

A keszeg kasznár és a vénkisasszony, bokáig fodros bugyogójú Málíka, a deli huszár és a melankolikus kisasszony, Jóska hajdú és a helyre menyecske — őérettük íródott a darab. Ezeknek viszont semmi közük Ludas Matyihoz, Ludas Matyi ezeréves ügyéhez.

Se táncos, zenés, pántlikás, gyönyörű darab így fejeződik be: Ludas Matyi otthon van édesanyjánál, egyszerűen nagyúrú vendégek érkeznek: az úrikisasszony és a hadnagy úr, a kasznár és Málíka, a hajdú és a menyecske. Az urak szép köszöntőket mondanak a jobbágyfiúnak (be szép!), a falu népe mind begyűl, a pillanat mind emelkedettebb, a zene is rákezd, húzzad cigány s megindul a csárdás, mind sebesebben: már mindenki táncol: az egész falu, apraja, nagya, Ludasné és Ludas Matyi, Döbrögi kisasszony és a hadnagy úr, Málíka és a kasznár, mindenki, mindenki, még a díszletek is: döng a csizma, surrog a szoknya és pórkzik, pórkzik az egész színház.

Brávó Nemzeti Színház! Brávó Németh Antal! Ez némethantali volt. Nem vagyunk rosszindulatúak, még azt se vetjük a szemére, hogy volt már az igazgató úr kezében jobb és igazabb Ludas Matyi kézirat (a Magyar Élet e számának előző lapjain megtalálja az olvasó), nem vagyunk nyilasok, nem vagyunk Fiala Ferencek: de, igazgató úr, a százesztendő magyar Nemzeti Színházat így nem lehet vezetni. Régen a Nemzeti Színház volt egyetlen otthona minden színpadi produkciónak, az artistáknak épp úgy, mint az operaénekeseknek. De azóta van már Operaházunk és vannak cirkuszaink és van Erzsébetvárosi Színházunk. Tessék átköltözni az Erzsébetvárosi Színházba az ilyen produkciókkal, s adják át a nemzet színházának országos pódiumát a nemzet igazi művésztének és igazi irodalmának.

GOMBOS GYULA

S Z Í N H Á Z

FÖLDINDULÁS

Egy svábokkal kevert ormánsági magyar falu élet-, lélek- és erkölcsrajzát vetíti színpadra Kodolányi János »Földindulás« című színművében. A képek, néha egész képsorozatok, a fényképezés tárgyilagos józanságával s kegyetlen őszinteségével elevenítik meg a szinte menthetetlenül pusztulásnak indult magyar falu magyar népének életét, lelki és erkölcsi világát.

Az író látása mint hideg bonctani kés vájkál a népelet legbelsejében. Majd minden érzelmeskedés nélkül mutatja elénk a rég fertőzött és cafatokká roncsolódott nemes életrészeket. Majd felénk fordítja a kitért belsőt, hogy megdöbbenjünk a megszabdalt részek véres látványától. Utána pompás szakezerúséggel tünteti el a tátongó nyílást és befejező cselekményként megáll a

nagybeteg lábánál s azt régi szokás szerint *Istenre bízza.*

Isten bár csoda árán, valóban segít.

Ennyi, röviden a »Földindulás« éleltani menete.

Ha a színmű színpadi megnyilatkozását tekintjük és gondolatmenetét követjük, az ormánsági falu mai életének szinte teljes hű képét kapjuk. A gazdasági és szellemi szempontból egyaránt tönkretett falusi népet. Beteg, elhulló hőseit a magyar fajtanak, akik valami átkos önmagukra hagyatottságnak, valami ferde és beteges »osztály«-önvédelemnek a mártírjai. Kapjuk az utód nélkül kipusztult magyar tetemek felett a vészesen kárógó svábot. A magyarok születési statisztikáját romboló, a munka- és hazavédő seregek számát ijesztően apasztó angyalcsináló piókás asszonyt. Kapunk önmaguk sötétségében fuldokló szerencsétlen szektáso-

kat s egy sereg büntetlenül és büntetlenül pusztuló parasztot.

Önként felvetődik a kérdés, megelegedhet-e a feltárással, a megmutatással az igazság örök teherhordozója, a művész, az író? Vagy nem mindig a szellem hivatott őrei sikoltották-e vissza az örvény szélére került embert?

Kodolányi »Földindulása«, Németh László »Villámfénye« kétségtelenül a magyar színmű egészségesebb és új korszakát hirdetik. Tamási Aron »Énekes madara« is messze előre mutat a magyar színjátszás átalakulása és fejlődése felé.

De teljes mértékben hiányoljuk az új magyar drámát. A magyar drámát, amely a magyar sorskérdések új és helyes meglátásához és fogalmazásához segíthetné a magyarságot és elemi erővel kényszerítené színjátszásunkat is a korszerű fejlődés útjára. Pedig nem is kétséges, hogy a magyar dráma éppen a mai idők méhében érik meg.

A drámát valójában sohasem műfaji meghatározása vagy tartalmának drámatisága, hanem mindig, bizonyos mértékben örök törvényszerű szerkezete avatja drámává.

A »Földindulás« tele van drámai elemmel és tartalommal, de szerkezeti okok miatt mégis ideát marad a dráma határán. Ugyancsak a szerkezeti okok miatt főalakjai sem emelkednek drámai hőökké. Szerepeik az egyéni sorson belül tartják őket s így általános érvényű drámai felemelkedésük nem is lehetséges.

Pedig Kodolányi János a főszereplő Kántor János alakjában egy izig-vérig drámai hőst ébresztett fel és nem Kántor János tehet róla, hogy szépen induló drámahősi karrierje derékbe tör.

Kántor János egy háromfertályos ormánsági gazda veje. Házassága kétséget kizáróan szerelmi házasság. (Meg is szenved érte.) Sorsa, bármennyire is hasznos tagja a családnak, a semmitlen vők sorsa. Van ugyan egy kis szőleje, kis házzal, de anyósa,

*Kelet Népe 1939.
márc., 3. sz. 188-190.*

apósa előtt csak akkor menne emberszámba, ha legalább négy fertály földje lenne. Így kapcsorongy. (Ezt a szörnyű értékelési módot hosszú évszázadok alatt volt ideje a népnek átvenni és magáévá tenni.) Kántor Jánost ösztönös embersége, magyarsága (sajnos, nevelt és tudatos emberségről és magyarságról a népnél nem igen beszélhetünk) készíteti a tágabb értelemben vett család-alapításra. Az öregek viszont képtelenek megérteni, hogy az agyondédelgetett egyetlen kis unoka mellé mi a fenének kell még több kenyérpusztító. Kántor János meg füttyül minden gazdasági háttérre és gyereket akar. Képtelen felfogni az öregek öngyilkos ostobaságát, — lehet, hogy orronvágta a földreform szaga is — erőt érez a két karjában, életerőt magában, szerelmet a felesége iránt és biztos benne, hogy nem verheti le a lábáról a döghalál se. Mégsem bír az öregekben évszázadok óta megbújó, öröklött aggályossággal. Jön a piókás-szüle, hogy egy ártatlan kötöttível megölje az új életet, ki Isten és ember közös törvényszerinti szándékából világra és életre indul.

Itt valóságos drámává feszül a színmű. Az erőteljes, ösztönös tisztaság és a természet parancsai olyan erővel támadnak rá a mesterségesen tenyésztett önrombolásra és a lelki és erkölcsi züllöttségre, hogy csak úgy hasadoznak bele a sötétség és a gonoszság falai.

De váratlanul és határozottan indokolatlanul abbamarad a harc. Eppen Kántor János az, aki a csatát kezdte, fúj hirtelen takarodót. Elrohan. Az öregek martalékául hagyja szerelmét, az asszonyt és a most már nyilvánvaló büntanyán otthagyja kisfiát is. És elrohan azzal a tudattal, hogy a piókás szüle, most már »szülői beleegyezéssel« leaszúrja a védtelen magzatot, — az ő véréből és szerelméből szakadt gyermekeket.

Kántor János itt zuhan le a drámahősi magaslatról. De a darab is visszahuul a színmű vonalára.

Innen kezdve már sokban közismert színek és ízek uralkodnak a színpadon. Kocsma, cigány, keserű heje-huja. De Kodolányi még így is ad új és életteljes cselekményeket: Kántor Jánosné nagyon sínyli a piókás néne műtétét, majd az is kiderül, hogy gyermeke többé nem lehet. A kis Kántor Józsi alatt beszakad a jég, holtan hozzák haza. Ekkor jön Kántor János is látogatóba, — cigányokkal.

Kodolányiról ebben a jelenetben derül ki igazán, hogy a színpadi játék minden titkának kitűnő ismerője. (E jelenet után, melyben az éneklő, táncoló, Kántor János tudatlanul halotti tort ül, — az ágyon heverő kis halottat a szomszédok takarják el a részeg apa elől — éppen a nagy hatás miatt csak utóbb jövünk rá, hogy itt volt a második alkalom, amikor a »Földindulás« drámává fejlődhetett volna.)

Kántorné számára nem marad más hátra, mint hogy a szerencsétlen szektások, a Jehova szolgálói közé lépjen. Kántor Jánosban erre újra felülkerekedik régi embersége és asszonyát megmenti. De az asszony terméketlensége tudatában visszavágyódik szektásnak. Am mielőtt a végzetes lépést megtenné, kiderül, hogy újra áldott állapotban van. Ez az esemény szépen beragyogja a színpadot s a közönség jóval nagyobbik része, nagyon is megelégedetten távozik és távozik a színházból.

Muhoray Elemér

F Ö L D I N D U L Á S *

PUSKÁS
LAJOS

Hitvallás és útmutató cselekedet ez a darab. A tiszta, nem-alkuvó művészet diadala a színpadon és — a szivekben. Különös dolog: az írástudatlanok, a meddők farsangján egyszer csak megszólal az író, az igaz művész, és a szava — cicomátlan, kegyetlen, őszinte szó — a szivekig hat, tömegek drága, megtalált kincsévé válik.

Kodolányi nem gyönyörködtetni, hanem nevelni és tanítani akar; egyáltalában: nem a közönségnek, hanem az igazságnak szolgál. Az író valódi hivatását igyekszik betölteni: nemcsak művész, hanem erkölcsstanító és metafizikus is; — e világ és az élet legbensőbb lényegére figyel s amit tud, amit megtud: elmondja. Műveiben a tartalom, a mondanivaló fontosabb, mint a tárgy, — aminek az ürügyén, mint a forma — aminek a köntösében ez a mondanivaló megjelenik. *Kodolányi* művészete a kísértő időkben sem aljasult »kedves játékká«, ahogyan, másfelől, nem torzult nyers, művészietlen tény- vagy tartalomközléssé sem: a művészet eredeti szerepe és hivatása szerint az egyetemes az egyesén, az élet erkölcsi és szellemi jelentését a valóságon, az ideákat érvényesülésük, vagy elvetésük pillanataiban, az emberre gyakorolt hatásukban mutatja be. Nagy feladat, kivált színpadon, hol az írói mondanivaló, a lélek lázas öröme-gondja nem áradhat gáttalanul, a maga felhontatlan tömegességében, de szigorú szerkezeti mederbe kényszerül, arányossá tagolódik, nemcsak művészi, de mesterségi megmunkálást is igényel. Ehhez, amit minden »színpadi szerző« tud, *Kodolányi*, az író, sokáig nem értett. Csak most, a *Földindulás* fergeteges cselekményében, vad fordulataiban, forró dialógusaiban sikerült a maga súlyos mondanivalóit, hatalmas írói szenvedélyét, fajtáját gyűlölő-féltő egész aggodalmát mindenestől színpadra vinnie, embereken és sorsokon, magán az életben bemutatnia. Fényes írói cselekedet! Egy jöttányit sem enged az irodalomból; a maga egész erkölcsi állásfoglalását, minden művészi és szellemi igényét fenntartja, — s így győz; nagy, félelmes erkölcsi tisztaság, erős hit, küldetéstudat ez, amit afféle »színpadi szerzőnek« még csak megértenie is igen nehéz.

A *Földindulás* a magyar élet drámája. Alakjai sorsában e tékozló, önpusztító faj minden fájdalmas sebe, minden úri fekélye, egész tragikus elhivottsága, halálközelsége megmutatkozik. *Kodolányi* nyers, kiméletlen realizmusa oly végletes, annyira ellenállhatatlan, hogy a néző az egyszerű emberek vergődésében, e rettenetes küzdelemben a hirhét egyke-probléma körül, — az egész magyarság halálos óráit éli át. A csirázó, serkenő emberért, a nemzet, a fajta jövődjéért folyik ez a vad, halálos mérkőzés, egy ifjú, paraszti emberpár rettenetes, reménytelen, kétségbeesett harca a módos szülők, a falu, az egész világ, a faj egész öngyilkos ösztöne

* *Kodolányi* János drámája a Belvárosi Színházban.

Arany Újság 1939. márc.,
3. sz. 379-381.

ellen. Az ifjú asszony szülei, a merev zsugoriságában is remek úri-paraszt Bőbék Samu meg a felesége, megtiltják, lehetlenné teszik, hogy leányuknak második gyereke is legyen. A fiatalok szinte kegyelemkenyéren élnek; nehéz az erőszakos, nagyratörő öregeknek s a falu hatalmas, parancsoló közvéleményének ellenállaniok. Kenyértörésre kerül a sor: Kántor János, a fiatal férj elhagyja a gonosz, kísértő házat, de az asszony a szüleivel marad a lelketlen vén-asszonyok között, ebben a fojtó, nehéz légkörben, mely végül is minden erejét megtöri. A tudós »piókás szüle« elvégzi sötét munkáját. A fiatal anyától azonban nemcsak a születendő második gyermeket veszi el, de ügyetlen mesterkedésével még a termékenységétől is megfosztja a szegény teremtést. Ezután a mai magyar színpadi irodalom egyik leghatalmasabb jelenete következik, mely kishíja, hogy giccsé, teatrálitássá nem fajul; de nem! *Kodolányi* nemes és emelkedett szenvedélyének lázas impetusa, mély erkölcsi igazsága, — hiszen nem verejtékezi, nem agyalja, hanem éli, szenved a borzalmat, — megmenti a giccs és a grand-guignol örvényétől: Józsika, a féltve-őrözött egyke alatt beszakad a jég, a kisfiú meghal; és e rettenetes pillanatban, amikor a gőgös szülők élete, ez az erőszakos, kicsinyes, gonosz élet is elveszíti minden értelmét, amikor Julit, az ifjú asszonyt végleg elhagyja minden hite, reménye, egyensúlya, minden emberi kapcsolata és hivatása, — részegen, tántorogva, dalolva, cigányostul betoppan Kántor János. Csodálatos szimbolum ez a kép: a duhajul kötekedő férj, amint gőgösen az asztalra vágja a szőlőjéért kapott idegen pénzt; Juli, a meddő, reménytelen asszony; az összetört Bőbék Samu meg a felesége, a dermedt, reszkető falusiak s az ágyon a halott gyermek... *Földindulás*, a magyar élet halálos elzuhanása, sorsunk mély, kegyetlen, gonosz értelme ez: nemzethalál; a faluban megint beszegezhetnek egy házat, egy magyar koporsót, amibe ez az öngyilkos, mulhatatlanul bűnös, szép fajta temetkezik... és a föld, ősi földünk megindul a lábunk alól a jövővények, a jött-ment idegenek, a színtelen szorgalmasok kezére...

A tragédia — esztétikai értelemben — itt bevégeződnék és voltaképpen be is végződik, de az erkölcstanító, nemzetnevelő *Kodolányi* megenyhül. Megmutatja a vigasztalódást, a hitvestársak megbékélését is, amit csak a jövő élet ígérete tehet teljessé. Julinak mégis lehet gyereke, mégis gyereke lesz, megáldotta az Isten! A könnyekben úszó nézőtér erkölcsi megtisztulása e kitekintéssel, e váratlan fordulat felvetésével teljesebbé, egyensúlyosabbá válik: ó, hiszen még csak indulóban van a föld! hiszen még teremhetünk életet, magyarokat! még élünk, még van választásunk az élet lehetőségei között, még legyőzhetjük a halált, építhetjük a holnapot, a jövőt!...

A darab hatalmas és eléggé nem méltányolható értéke, hogy mindez a szimbolikus jelenéstartalom önként, hangsúlyozatlanul, a nyers valóság puszta látványából és érzékeléséből s nem valami testetlen papolásból fakad. Ez a délbaranyai falu él, e paraszti sorokban így, ily rontó-építő erővel ütköznek meg a magyar élet erői. *Kodolányi* jól ismeri a magyar parasztot, az ormánsági falu minden alakját; ismeri észjárásukat, beszédük édes ízét, gazdag fordulatait, minden bújokat-örömeiket; csodálatos biztonsággal jár közöttük: életük szépsége és tisztasága, csúf esettsége és gonoszsága iránt egyképpen fogékony. Így lehetett csak az egyes eseten az egyetemeset, az egész magyarság sorsát példázni, a fásult, kiégett szíveket megindítani, híveket és hitvallókat szereznie, — nem magának! — hanem a tanításnak, amit a műve tartalmaz.

Az előadás néhány apróbb fogyatékosága, így a szektás-jelenet célttévesztő, kicsit otromba komikuma, a szereplőknek néhol nem tökéletes tájszólása bizonyára nem az író, hanem a rendezés rovására esik. A rendező, *Hosszú Zoltán* egyébként kitűnő, derekas munkát végzett, *Varga Mátyás*, a diszeletek tervezője pedig valódi baranyai falut kerített a színpadra. A szereplők közül *Páger* egészen kitűnő alakítást, meghatóan igaz és emberi ábrázolást nyújt. *Vaszary Piroska* Bőbékneje tökéletes falusi vénasszony, *Mihályfi* mint Bőbék Samu pompás, férfias jelenség. *Eszenyi Olga* a fiatalasszony szerepében vergődő, kedves, finom alakítást ad. *Egyed Lenke*, *Szende Mária*, *Tompa*, *Boray*, *Hoykó*, *Macláry* és a kedves *Unvári Gyuszi* ugyancsak számot tarthat az elismerésre.

Rédey Tivadar

Földindulás. Kodolányi János színműve a Belvárosi Színházban.

Egy régibb, nagyerejű elbeszéléséből, a *Sötétségből* vitte most színpadra Kodolányi legzaklatóbb tárgyát, az Ormán-ság magyar népének pusztulását, talajvesztését, végzetes «földindulását» az egykézés fertőzött erkölcsi légkörében. Amiről beszél, minden erős

helyi színezete ellenére is, nemzetünk nagy és egyetemes kérdésévé növekedett, szépíróink nyomán azóta egy egész, job-bára fiatal tudóstábor világitott rá magyarságunknak erre a legszörnyűbb sebére; s ha Kodolányi gyermekkori élményeiből merít is, a viszonyok, amiket elibénk vet — sajnos — semmit sem veszítettek időszerűségükből. Művének ma

Naphélet

1939. márcs.,

3. sz. 273-274.

is megvan legközvetlenebb kapcsolata társadalmunkkal, fajtánk jelenével és — jövőjével.

Novellájának drámai feszítőereje színpadon is megteszi a magáét, nyomasztó «sötétség»-éből a fülledt ég morajlása közben félelmetes villámcsapások csattannak fel, az író hú marad fanatikus valóságtszertehez, hú marad hangjához is, melynek rekedtes árnyalata itt oly hiánytalanul talál a temetői varjak gyászbeszédéhez. A kónok, mérgezett lelkű «családi politika» szemünk láttára gyújtja magára az anyagi boldogulás oltalmára szánt házfedelet s a dráma csúcspontján, az egyke-gyermek halálának döbbenetes jelenetében, valóban a nemzeti önismeret borzalmas mea culpája üvölt fel.

Ami erre következik — az égiháború után föltetsző, biztató reménységű szívárványív — bármennyire könnyit is meggyötört lelkünkön: drámailag erős törést jelent. A fogyatékos tudású falusi orvos tévedését a végtelen irgalmú Isten jósága igazítja helyre, — de ami odáig a darabnak legnagyobb erőssége volt, hogy: az egyéni sorson túl az egyetemes magyar tragédia felé is mutatott, itt hirtelen megroppan: az «igazi igazság» — mint ez különben a naturalista írók művében éppen nem szokatlan — romantikus fordulathán, már-

már egyenest mirákulumban oldódik föl.

Ilyenformán valahogy úgy érezzük, hogy Kodolányi kitűnő féldrámát írt, pontosabban: egész drámát a színpadi játék fele időtartamába szorítva, olyan feszültséggel, hogy majd szétveti a kereteket; azután meglazulnak kezében a szálak, s az öszövetségi zordon-ságú próféciára már csak egy kevésse meggyőző, jámbor *amen* következik.

Az újjászervezett Belvárosi Színház igaz becsülést érdemlő buzgósággal szolgálta a szerző ügyét. A kitűnő együttes a rendezést vendégként ellátó Hosszú Zoltán irányítása alatt pompás munkát végzett. Páger Antal realista ábrázoló művésze különösen a mértéktartásnak remeke: hang- és mozdulathatások helyett a lélek hullámzásának gazdag rajzával gyönyörködtetett: második felvonásbeli hosszú néma jelenetét — felesége bűnvallása alatt — nem egykönnyen lehet elfelejteni. Vaszary Piroska kemény «mater familias»-a is nagy ékessége színjátásunknak, kivált a dráma első felében; a zárórészt valamelyest túlját-szotta. Mihályfi Bélát először láttuk parasztszerepben, férfias méltósága, a kemény kén- gen is átütő meglelelkűsége itt is jól érvényesült. Eszenyi Olga szenvedésében már egy kissé *színészebb* fordulatok is érez-

hetők voltak. Az epizódban feltűnt Szende Mária extátikus ereje, Egyed Lenke és Orbán Viola túlzás nélküli jellegzetessége és Tompa Bélának minden torzítást kerülő izes-sége.

Varga Mátyás díszletei kitűnően símulnak a dráma le-vegőjéhez.

A színház új igazgatója ezzel a kijelentéssel foglalta el helyét: «Programmom: Kodolányi János drámája». Ennek a programmnak nyilván ki kell még szélesednie. De annyi mindenetre igen rokonszenves benne, hogy: igazi irodalomhoz fogad hűséget.

SZÍNHÁZ

BEMUTATÓK

FIGYELŐ

201

• • • Aki olyan pontosan körülkerített és főréseiben tisztázott dologról ír színdarabot, vagy akár regényt, mint például a falusi nép között burjánzó egyke, annak a dolgok természetéből adva van a mese. Az egyke nemzeti veszedelem, a pusztuló családok beszögezett ajtajú-ablakú házait szapora idegenek veszik meg, családi életek felbomlanak, termőnek született, egészséges fiatal asszonyok meddők és betegek lesznek, jobb érzésű fiatalok lázadznak a falu közvéleményének erkölcsstelen kényszerére ellen, öntudatlanul gonosz boszorkány-típusok alakulnak ki paraszt vénasszonyokból, a nép erkölcsé megromlik, az ősi magyar fajta lassankint lemond a saját életének utódok révén való folytatásáról. Ezt ma már minden, a nemzet ügye iránt csak valamennyire érdeklődő magyar ember tudja, érzi, vallja, nagy terjedelmű és komoly szándékú irodalom terjeszti már egy emberöltő óta s a kérdéssel való foglalkozásnak új, erős lökést adott Illyés Gyula felszólalása a *Nyugatban* s az úgynevezett falukutató irodalom. A kérdésbe kapcsolódó ítéletek, aggodalmak ma már a közélet közhelelyei, — sajnos, olyan közhelelyek, melyeket leckeként tud felmondani mindenki, de eredményes cselekvéssé még ma sem tudtak összesűrűsödni.

Kodolányi Jánosnak, mikor *Földindulás* drámáját kitervelte, egyik oldalról könnyű volt a dolga, másik oldalról nehéz. Könnyű volt az adott motívumokból mesét alakítani, de nehéz volt a közhelelyé vált dolgokat eleven alakok eleven életévé alakítani, úgy, hogy az ne bizonyos kívülről, írői önkényből adott tendencia hordozójává legyen csupán, hanem valódi három dimenzióban lefolyó élet. Másszóval: hogy műve ne legyen merő propaganda, hanem a magyar élet egy szelvényének művészi ábrázolása.

Szíves örömmel jegyezzük fel, hogy Kodolányinak ez nagyjában-egészében sikerült. Irány-drámát akart írni, azt is írt, nyilván tudatos céllal tette rá kezét a magyar élet egy evesedő sebére, de író módjára tette, írői eszközök felhasználásával s írői szellem sugallatára hallgatva. Meg kell állapítani, az író tehetsége ezúttal győzött a politizáló kedven, a földolgozban a művészet síkjára emelte fel az aktualitást.

Két eddig előadásra került színpadi művében Kodolányi nem tudta

megmarkolni a drámai formát, átjutni azon a keskeny hídon, amely az epikust a drámaírótól elválasztja. A *Földindulásban* végre rátalált a dráma külön formanyelvére, szorosra, belső logikára felépülőre tudta összefogni a cselekvényt, abba be tudta ágyazni, a háttérrel szervi kapcsolatba hozni a szereplőket, úgy tudta köztük elosztani a mondanivalót, a darab felett lebegő tartalmat, hogy egyik se legyen túlságosan megterhelve, ne váljon csupán-csak egy tendencia hordozójává, maradhasson eleven ember is. Akik a darabban mozognak, valamennyinek megvan a reliefje: az egyik oldalon a falu közvéleményétől szentesített egyke hívei, az öreg parasztember, a felesége, a többi asszony-nép; azonkívül, hogy egykések, egészen jóra való, reálsan látott magyar parasztok s a velük szembenálló, egyke-ellenes fiatal férj, az író álláspontjának kifejezője sincs idealizálva, ép olyan nyers, indulatait a maga egyszerű módján kifejező, egyszerű parasztember, mint akárki más. Amit a színpadon látunk, az valóban nemcsak közéleti tendencia, hanem a magyar élet egy jelenségének íróilag megfogalmazott kifejezése. Ezért meg is tud győzni.

Kodolányi ezúttal kézbe kapta a drámai formát, de nem tudta egészen végig szorosan kézben is tartani. A jelenetek drámai élre állításában, a mondanivalóknak köztük való elosztásában nincs lényeges hiba s ki is meríti a témát annyira, amennyire szükséges. Egyes jeleneteken belül azonban bizonyos túlbuzgalmat mutat. Az első felvonásban szívesen beértük volna azzal, hogy megmutatja az após és veje közötti ingerült viszonyt anélkül, hogy láthatóvá tenné az ingerültség okát, a megszületendő, vagy meg nem születendő magzat körüli vitát. Annál feszültebb lett volna a második felvonásban a nagy összeütközés. Ez azonban kisebb jelentőségű — a nagyobb baj a második felvonás nagy jelenetében van. Az elkeseredett vő részegen, cigánnyal jön be a házba, duhajkodik, dobálja a pénzt, táncol és csak jó hosszú idő múlva veszi észre, hogy ott van a szobában, az ágyon halott kis fia. Nem lehet elhinni, hogy a jelenlevő sok ember közt ne legyen, aki ezt szótlánul bírja nézni és ne ragadja meg a részeg ambert a kabátján, hogy a megtört fiatal anya hangosan el ne

sikoltsa magát: hagyd már abba, itt a halott fiad! A stílust is megtöri ez a jelenet, a tisztán realiztikus darabba beleviszi az ellentét romantikus fogását, ami éppen a darab többi részeinek realitása miatt rémdráma-szerűen hat. A «szektázó» motívum jelenete kida-gad az egészből, fölösleges és zavaró — ez külön drámára való téma. Ha már nem tudta az író egészen mellőzni, akkor is elég lett volna jelezni Fekete Zsuzsi szerepével. Viszont én nem éreztem semmi megütközni valót a ki-békitő befejezésen. Realisztikusan nézve nincs benne kivetni való, az orvos csakugyan sokszor tévedhet; az asszony, akit meddőnek nyilvánított, nem egyszer szül még egészséges gyereket. Tisztán írói szempontból nézve pedig nem lett volna szabad úgy befejezni a darabot, hogy legalább egy kis reménysugár ne csillanjon fel.

Az előadás a Belvárosi Színházban érdekes és nem sikertelen kísérlet a realiztikus színpadi stílusra. Kissé nyers és darabos, nem érezni rajta eléggé a rendező kezét, aki összesímíthatta volna az egyes színészek játékát. A színészek kelleténél jobban a «maguk szakállára» játszanak. De egyenként jól csinálják a dolgukat és dicséretükre szól, hogy végleg és teljesen elszakadtak a népszínműi hagyománytól. Páger Antal már a *Bors Istvánban* megmutatta, hogy tud mai paraszt embert játszani. Most még hozzá azt is megmutatja, hogy — amire eddig nem volt alkalma — drámai színészt is tud játszani. Erő van benne, nyersség és jó-ság egyszerre, durva jeleneteiben is ro-

konszenvensé tudja tenni az alakot. *Mihályfi* Bélának is új a parasztgazda-szerep, jó a maszkja, nem parasztoskodik, embert játszik, aki, bár a néző tudja, hogy rossz ügyet képvisel, mégse mutat rossz embert és van benne valami paraszt méltóság. Megrendítően élethű a három öreg asszony, az egy-kés közvélemény megátalkodott harcosai, a darab legélesebben megrajzolt alakjai, *Vaszary* Piroska, *Egyed* Ilona és *Orbán* Viola. Kevés szavával elhihe-tővé teszi Fekete Zsuzsi vallási révületben élő alakját *Szende* Mária. A többi szereplők is nagyjában-egészében megfelelnek a feladatnak.

★

A Nemzeti Kamaraszínház felújította *Dario Nicodemi Hajnalban, dél-ben, este* c. kétszereplős vígjátékát, melyben annak idején, a régi Kamaraszínházban *Bajor* Gizi és *Úray* Tivadar emlékezetes sikert aratott. Most *Szelezcky* Zita és *Szabó* Sándor, a Nemzeti Színház két reménysége a lírai hangnemben, játsszák a két szerepet s meggyőzik a közönséget arról, hogy a reménység már több is, mint reménység. *Szelezcky* Zita a fiatalság minden bájával, üde lírával, édes szívhangokon játssza a szerelemre ébredő fiatal lány öntudatlan érzelmi felindulását, az ártatlan vágyakozást, *Szabó* Sándor pedig férfi-tenorban kíséri ezt a szép játékot. A darab és az előadás olyan, mint egy érzelmes, forró velen-cei szerenád fülledt nyári éjszakában.

Schöpflin Aladár

Nyugat 1939. márc.

3. N. 201-202.

1939. márc.

SZÍNHÁZI TÜKÖR

Írta SCHÖPFLIN ALADÁR

Ezek a februári újdonságok csupán irodalmi minőségük szerint kerülnek a bíráló tolla alá. *Kodolányi János Földindulása*, a Belvárosi Színház új vezetésének első bemutatója más igénnyel lép fel: a társadalom lelkiismeretét akarja megmozdítani s hozzászólásra hívja ki a közélet emberét is. Falusi életünk egy sebét mutatja fel kíméletlen igazságkereséssel, a meggyőződés olyan hevével, amely szuggesztiója alá kerít, A dunántúli, ormánysági falvak magyarságát pusztító egykéről van szó. Publicisták, szociológusok már egy emberöltő óta kongatják a vészharangot e körül a kérdés körül s közben pusztul azon a vidéken a

magyarság, idegen kézre kerülnek egész falvak, tönkremegy a nép erkölcsse. Amit tudósok, orvosok és politikusok megállapítottak, azt Kodolányi egy sötét, erőteljes képben foglalja össze s a dráma formanyelvén mondja el, egy parasztcsalád keretébe beállítva. A makacsul egykepárti öregekkel szemben odaállít a saját álláspontjának kifejezőjeként egy fiatal házaspárt, akik akarják a második gyermeket s ez a harc feldúlja a család békéjét.

Íránydarab, de az író javára kell írni, hogy az irányzatosságot inkább sejteni igyekeznek, mint hangsúlyozni. Felállítja az alakokat szemben egymással, aztán hagyja őket természetük szerint cselekedni. Nem prédikálja, csak megmutatja, micsoda rombolást okoz az egyke és milyenné formálja az embereket és sorsukat.

A fiatalasszonyt apja, anyja, a falubeli vénasszonyok rákényszerítik, hogy megszabaduljon sarjadzó magzatától. Az ár: az orvos megmondja, hogy nem lehet többé gyermeke. A fiatal férj emiatt a verekedésig összevész apósával, otthagyja a családot és elkeseredésében duhaj ivásnak adja magát. Részegen, cigánnyal a háta mögött jön a házba, az asztalra dobálja pénzét, táncol és nem veszi észre, hogy az ágyon ott fekszik vízbefúlt kis fia holtan. Ez a jelenet az egyetlen túlzás a darabban, a különben komoran realiztikus jelenetek közül kirí a hatás keresés túlzottságával.

Az egész darab komoly, sőt komor, de az író nem hajtja ábrázolását pesszimizmusba. Enyhítő végmegoldást keres: a fiatalasszony előbb a testiséget dogma-

ként megtagadó szektázásban keres menedéket, de értejön a férje, hazaviszi maradék szőllejébe, kis házába s életük nagy szomorúságára megjön a vígasztalás: az orvos tévedett, lesz még gyermekük.

A fővonal körül másodsorban szereplő alakok sora rajzik: kálvinista pap, aki az első jelenetben halotti beszédet mond nemcsak az előtte koporsóban fekvő halott-ról, hanem a falu népéről is; az egykepárti közvélemény emberei, az após, anyós, rokon és ismerős vénasszonyok, szektás prédikátor, vallásos révületbe szédült parasztnő, kapzsi sváb gazda. Az író ezeket sem nézi egyoldalúan — emberek, gondolkodásmódjuk szerint cselekszenek és beszélnek, nem gonoszok, nem jók, — em-

berek. Kodolányi eljutott a tárgyilagosságnak addig a mértékéig, ameddig a társadalom jelenségeiről ítélő író elmehet. Vannak kisebb-nagyobb szerkezeti zökkenői, de előbbi darabjaihoz képest meglepően megtalálta a drámai formát.

Az előadás érdekes kísérlet a realiztikus színpadi játékra. Nyoma sincs már benne a régi népszínműi hangnak, a színészek igyekeznek valóságos, mai parasztokat mutatni. Ez első sorban *Páger* Antalnak sikerül, aki nyersen, durván és mégis mértékkel játssza meg a gyermekre vágyó fiatal férjet, az elkeseredést, a feleség iránti gyöngédséget, a közvélemény elleni hasztalan erőlködést, a duhajság keserű ízét. Ennyi drámai erőt még nem mutatott a művész — nyilván nem adtak neki rá alkalmat. Megrendítően valóság-szerű a három parasztasszony, *Vaszary* Piroska, *Egyed* Ilona és *Orbán* Viola, a szektásnő szédült alakját is érdekesen játssza meg *Szende* Mária. *Mihályi* Béla parasztgazdájában van magyar méltóság — rossz ügyet képvisel és mégis rokonszenves marad. Az egész előadás kissé szétesik, nincs egészen kézben tartva, de a realiztikus stílust megtartja végig.

Tükör 1939. márc.,

3. sz. 227-228.

SZÍNHÁZ

Március

SZEMLEK

A keresztény kézbe került Belvárosi Színház nyitódarabjában, *Kodolányi János Földindulásában*, kegyetlen őszinteséggel tárul elénk a magyarságot fojtogató «egyke» bűnöző rombolása. Emiatt indul meg a föld népünk alól, nemcsak az Ormányságban, hanem másutt is, ahol cicoma, kényelmes jólét és erkölcsi tudatlanság teszi megátalkodottá a falut. Összefognak a vénasszonyok, a szomszédság, a család és addig fenyegetik, pirongatják, erőltetik a gyerekváró fiatalasszonyt, amíg enged a falu vagyonfélto erkölcstelenségének s megjelenik a lélekpusztító javasasszony — a «piókás szüle» —, hogy halvány árnyékot seny vesszen a pirosképű menyecskeből. Azt nem látják, hogy egyre másra szögez be a kihalt családok kezére kerül az ősi porta, az a fő, hogy ne születlessék második, ne kelljen megosztani «kódusmódra» a birtokot. A vőnek ehhez nincs szava, az öregek parancsolnak. Lám, Kántor János is ezért

akasztotta össze a tengelyt az öreg Bőbékkel — második gyereket akart —, de kitaszították a házból, még a felesége sem mert utána menni. De az Isten nem ver bottal: a dédelgetett egyke vízbe-fúlt s most egyse! Nosza előszedik most a ráolvasást, a gyógyfüveket, még vőm-uramnak is megbocsátánának, de az orvos szava szerint későn: oda a Bőbék-familia... Ennyi is elég volna okulásul, ha a romlott falvak pogány népét fel lehetne vele okosítani. De a pap és orvos szavára nem ad, konok, megkövesült erkölcsű, fajszeretete hiányos — Kodolányi beállítása szerint. Káromkodó, önző, röghöztapadt, egymástleső. Fekete jellemzés ez, drámailag sűrített, elborzasztó, de talán kijózanító is. A régi darabjaiban erősen elbeszélésre hajló író most szerencsés kézzel markolta meg a kényes tárgyat, minden mondata húsunkba vág, túlzásai fájnak, de igazat adunk neki, ha ezzel megmenthetjük romlásnak indult magyarságunkat. Csak hadd ostorozza az egykézök szívét az a lélekzetmegállító jelenet, amikor a kivert férj cigányozva dülöng be az ajtón és köszívű apósa asztalára veti a pénzt — ha csak az kell —, de aztán megriad a gyászolók tekintetétől, s gyengeszívű felesége könnyein át megpillantja egyetlen kisfia holttestét. Remekebb életképet régen nem írtak s nem játszottak. *Páger Antal* — végre méltó szöveg és szerep birtokában — felejtethetetlen művészettel markolja össze vele a szívünket. A dráma itt véget is érhetne a maga nyers leleplezésével. Tömör volt, lélekből szakadt, fölfigyeltető, mint egy jajkiáltás a fekete éjszakában. S ez a része irodalmibb is, mert őszönösen paraszti, mint kibékítő befejezése, amikor a könyörületes férjnek megszállott vallási rajongók sorából kell kiemelnie az asszonyt s szegénységük csendes, elnéző megszokottságában kell fölujjonganiok a mégis megszületendő gyermek reményére. Ezek utánfestések a komor képen: az első szegényítő fölőslég népünk el-tévelyedéséről — kellenen kellék vagy toldalék —, a másik irodalmi engedmény a kemény szóhoz nem szokott néző számára. Drámailag hibás részek, még ha kitűnő szerephez juttatják is *Vaszary Piroskát* (a gonosz anyós megszeldülésében) és *Szende Máriát* (jehovás nő). *Mihályi B.* konok vén parasztja meglepett és megdöbentett hűségével. Életszagú, izzószavú, kedvvel és szeretettel játszott előadással nyitott a bátor együttes. Lehet, hogy nyers hangjával irodalmi földindulás is, de mindenesetre keresztény megindulás! *Sziva Béla*

Katolikus Szemle 1939. márc.,
3. sz., 183.

1939. márc.

Útban a nemzet hazafelé

Vass László

Sebesen fut az idő. Immár fél éve lesz, hogy visszatértünk és járjuk a kedves hazai tájakat, ismerkedünk a Dunántúllal, az Alfölddel, a Tiszántúllal, az eddig csak hallomásból s az írók fájdalmas hangú könyveiből ismert országrészekkel, amelyek most már a miénk is, épúgy, mint az alföldieké a Felvidék. Nem siettünk az útrakelés-sel. Megvártuk, míg sorban lezajlanak nálunk az ünnepségek és a diadalkapuk virágfüzereit széjjelveri a téli ólmos eső. Csöndben, észrevétlenül akartunk elindulni a megnagyobbodott hazában. Hogy nem így történt és mindenütt feltűnést keltettünk puszta megjelenésünkkel is, nem mi vagyunk a hibásak. Néhol úgy mutogattak minket, mintha legalábbis messzi Keletről, valahonnan az Ural-tövi őshazából hozott volna ide Julián barát egy maroknyi nomád csapatot: — Ezek is

*

És egy másik este színházba mentünk, húsz év után először, egy budapesti színházba. Kisebbségi életünkben, sajnos, ebből is csak gyarmati portékát élvezhettünk. A faluról-falura, kisvárosokba vándorló színtársulatok silány pesti operettekkel mutatkoztak be, néha vendégként egy-egy pesti sztár fellépett, ilyenkor szomjazzan vágytunk a magasabb magyar színikultúra felé. Kevés jót és igen sok rosszat hallottunk a pesti színházvilágról, hétről-hétre hozta eléink a Színházi Élet ezt a silány, kozmopolita, kommerciális színműirodalmat, pletykáival és gyökértelen ál-kultúrájával együtt. Nem sok reménnyel nézzük a műsorlapokat: hazafias operettek, könnyű francia zenés vigjátékok között végre ráakadunk egy ismerős névre, Kodolányi János: Földindulás. . . Este ott ülünk a Belvárosi Színházban. Halotti beszéddel kezdődik a darab. Egy ormánsági falu udvarán temetnek, a koporsó körül ott áll az egész falu, öregek és öregek, fiatalok csak nagyon kevesen és csupán egyetlen gyermek ténfereg magányosan, szegény, a rideg földéhes felnőttek között, nem értve még semmit a nepe és saját kis élete fölé ereszkedő sorsdrámából. »Rettenetes bünei vannak ennek a népnek« — zeng komoran a pap halotti beszéde, háttalanul, pusztába fúlva. . . A koporsó alig ért ki a temetőbe, az elnémult udvaron, már megjelennek a módosabb és szapora svábok, hogy megvásárolják a gyermektelenül kihalt öreg magyar vagyont és házat. Közben a szomszédok a gazdátlan maradt házat ajtaján és ablakain beszögezik. Mintha egy óriási koporsót szögeznének, a szögek

Uj Élet (Kassa) 1939. márc., 3. sz. 162-163.

tompa dübörgése végighangzik az egész drámán, fülünkben zúg, szétveri a közöny süket falait is. Van egy másik hang is, ami megmarad bennünk és időnként visszhangot ver. A darab utolsó felvonásában az egyetlen gyermekét is elvesztett házaspár kintről, a napsugaras ormánsági lankák felől vékony gyermekdalokat hall, talán egy-két gyermek játszik a szőlőkertek alatt: »Nyitva van az aranykapu, csak bújjatok rajta. . .« Megrázó kép, felejthetetlen, az egész dráma az, döbbenetes mélysége az ormánsági népeletnek és egy kicsit az egész magyarságnak is. Nem lehet kitérni előle, nem lehet némának tettetnünk magunkat a színpadról sisseregő szavak előtt. Az író ebben a drámában farkaszemet néz a közönséggel, művészi hite egy percnyire se csuklik meg, oly tökéletességgel építette ki drabjának minden részét, hogy ezzel a művel jobban, mélyebben tud hatni az emberekre, mint ezer vezércikkkel. Derűs jelleme mellett, hívó optimizmussal zárul a dráma, talán a szörnyű, leverő hatástól óvták — szerző és igazgató — a hazatérő közönséget; mi mégis az óriási házkoporsók dübörgését halljuk az utcákon is. Nem tehetünk róla, ez a mai élet, a megrokkant mai rendszer érette a hibás, amely még nem hozta meg az Ormánság háppenydjét.

Mire ezek a sorok megjelennek a »Földindulás« eléri az ötvenedik előadást. Csodálatos jelenség! Az egyike, a legrettenetesebb nemzeti probléma zúg, harsog vádolóan a megújuló magyar színpadon. Estéről-estére, minden felvonás után, a közönség fergeteges tapsal ünnepli a szerzőt, aki az író magas erkölcsi bátorságával feltárta a magyar népi életnek ezt a feneketlen mélységű tragédiáját. És ünnepli a kitűnő szereplőket, akik a rendezővel együtt oly megható rokonszenvvel értették meg a darab célját, mintha ők is mind ott állanának velünk együtt az első rajvonásban és nap-nap után vívnák a harcot a boldogabb, egészségesebb magyar jövőért. De szól a zsúfolt sorokból felcsapó ünneplés a színház új vezetőségének is, amely szakítani merészelt az idegen szellemű és tisztára kommerciláis irányú »pesti« színházak aszfaltból erődő hagyományaival és volt bátorsága megnyitni kapuját a magyar lélek áradásának, fájdalmas sorskérdéseinknek. Mert Kodolányi János »Földindulás« című drámája, reméljük, nemcsak a Patkós György vezetése alá került Belvárosi Színház életében jelent fordulatot, hanem az egész magyar színikultúra történetében is. Mintha az Ormánság költözött volna fel a Váci-utca nyüzsgő idegen világába, egy darab hamisítatlan magyar élet, Dunántúl hulló parasztjaival, évezredek stílushagyományaival és részegítően ízes ősi tájnyelvével. A színház ezzel a darabbal megnyerte a magyar géniusz csatáját. Csak így tovább, mondogattuk magunkban felvidékiek a bemutatóelőadás után és akkor Budapestet lassan nemcsak az ország, de a nép is magáénak mondhatja. . .

315
1939. márc. 5.

Kodolányi János: Julianus barát — A hőstes magyar fajszeretet regénye

1.

Szépirodalmunk megint a magyar történelem felé fordult, mint egy évszázaddal ezelőtt, a nemzeti reform korszakában. Gulácsy Irén, Tormay Cecil, Makkai Sándor, Koós Károly, Surányi Miklós, Harsányi Zsolt, Harsányi Lajos, Zsigray Julianna, Dénes Gizella kaptak gazdag ihletet a magyar multból és regényeik sikere mutatja, hogy a mai magyar lélek együttérz az eszményt nyújtó történelmi regényekkel. Örömmel állapítjuk meg, hogy mai íróink szívesen merítik tárgyukat a magyar középkorból is. Talán a történelmi kutatásnak a középkor felé fordulása is serkentőleg hatott szépirodalmunkra; vagy még inkább azok a nagy nemzeti ünnepek, jubileumok, amelyek országépítő nagyjainkat, a magyar szellem magvetőit állították a mai nemzeti öntudat gyújtópontjába.

Nemzeti lelkünk javulásának jele, hogy újabb középkori tárgyú regényeink szerzői közt ott találjuk a protestáns Koóst és Makkait, kikhez most Kodolányi János is csatlakozott két regényével. Azért mondom, hogy ez nemzeti lelkünk egészségére mutat, mert csak össze kell vetni régebbi protestáns íróinknak, Jókainak, Mikszáthnak egy-egy kirándulását katolikus vagy éppen középkori területre ezek műveivel, mindjárt meglátjuk, hogy gyökeres változáson ment át a régiékhöz viszonyítva a maiak történetlátása, multidézó szeleme. És ez akkor is dicséretükre válik, ha a történelmi regény lényege, a multba való beleélés nem is sikerül nekik teljesen, ha protestáns felfogásukból nem is tudnak teljesen kivetközni.

Koós Károly Országépítőjében Szent István alakja a kálvinista ösdöntés (praedestinatio) szellemében van megmintázva, amit Szent Imréről ír, az pedig gyengéje könyvének; mégis mennyire más ennek a regénynek a levegője, mint mikor protestáns szerzők csak azért nyúltak a középkor után,

Magyar Kultúra
1939. márc. 5.
5. n. 154-156.

hogy a magdeburgi centuriatorok pletykáit találhassák fel papi botrányokra, barátadomákra éhes olvasóiknak.

Kodolányi Jánosnak jó iskola volt, hogy Boldog Margit legendájába elmerülve megírta róla szóló regényét. Biztos, hogy katolikus író több együttérzéssel írta volna meg, hogy másként nyúlt volna sok helyen azokhoz a mozzanatokhoz, melyeknek stílusát, feltárási módját a hívő lélek ösztönös tisztelete szabja meg a szentséggel szemben. Néha maga a tárgy tiltakozik az ellen, hogy naturalista regényt írjunk róla, hisz az ilyen tárgyak számára a legenda az egyedüli művészi műfaj. De ha Kodolányi írásmódja néha nem is illik tárgyához, azt el kell ismerni, hogy szeretettel foglalkozik a magyar lélektörténet egyik legbájosabb alakjával és hogy van érzéke a legkényesebb és legnehezebb lélektani feladathoz: egy misztikus szent benső világának ábrázolásához. Anatole France úgy írta meg legendáit, hogy az ember egy cinikus lelkű epikureus csámcsogását érezte ott, ahol az áhítat önfelédtt elragadtatását várta volna.

A Margit-legendát a tatárjárás korának szellemi világát, korrajzát, műveltségét, eszményi magáslatokra törekvését tárja fel, benne Szent Domonkos rendjének gyors és tökéletes begyökeresését a magyarság lelki talajába. Kodolányit bizonyára ez indította másik nagy regényének, a Julianus barátnak megírására.

2.

Hétszáz évnek kellett elmúlnia addig, míg a magyar fajszeretet csodálatos hőse, Julianus barát szobrot kapott az ország fővárosában. Ahogy 1236-ban Richardus domonkosrendi szerzetes megírja szerzetestársának, Julianusnak útját az ősmagyarok hazájának felkutatására, abból a latin írásból a magyar fajszeretet hősi eposza szólal meg. Hogy megírhetti a domonkosok egész fiatal rendjét, mely alig egy évtizede van hazánkban, a Gesta Hungarorum feljegyzése a Keleten maradt magyarokról! Micsoda lélekhajtó erő nyilat-

kozik meg abban a mondatban: „Meggönyörülve azokon a magyarokon, kiktől valaha elszármaztak, hogy még mindig a hitetlenségben élnek, négy testvért küldtek felkutatásukra, hogy akárhon is legyenek a föld hátán, Isten segítségével felkeressék őket.” A faji érzés ott lobog az első szavakban; ennek lángját szítja a rend szelleme, az ígéhirdetés, térítés küldetése. A mondat végén a magyar hősiesség, önfeláldozás, mely a mesék fordulataiban rögzítődött meg, menni hetedhet-országban is túl, az Óperencián is túl, csak hogy megtalálják az ősi testvérnépet. Három évig kutat, szárazon és tengeren hanyódván, küzdve az első csapat. Az eredmény majdnem semmi. Csak épp Ottó testvér talál néhány keleti magyart, akik felvilágosítják, hol van népük hazája. Visszatér ő is Magyarországra, hogy új társakat vegyen magához. De hazaérkezése után nyolc napra meghal.

A Prédikátorok rendje négy tagját vesz-tette el az első kutató úton. Micsoda vérvesztés ez olyan szerzetnek, mely rendi tavaszának lendületével veti rá magát hivatásának munkájára, mely lépten-nyomon érezhette az evangéliumi szó igazát: Az aratás ugyan sok, de az arató kevés. Közben (1235) II. András halála után IV. Béla lép a trónra. Neki a keleti magyarok felkutatásával nagy politikai, nemzetetősítő céljai is lehettek. Ha megtalálják őket, egyesíteni lehet a kettészakadt népet. Richardus jelentéséből egy helyen kiviláglik ez a lehetőség, mint cél. Julianus, mikor megtalálta a keleti magyarokat, a gyors hazatérés mellett döntött, abból az okból is, mert ha „a két magyar nép közt elterülő pogányok és ruthének országai rájönnének arra, hogy a keleti pogány magyarokat a katolikus hitre akarják a nyugati magyarok téríteni, félnének, hogy ha a két nép a kereszténységben egyesül, akkor a közbeeső országokat meghódítják — és így gondosan őriznék az utakat, hogy a magyar prédikátorok ne juthassanak el hozzájuk”. (Gombos, III. 2049. l.)

Ez a pár odavetett mondat elég ahhoz, hogy Julianus vállalkozását, annak IV. Béla részéről való támogatását ne tekintsük pusztán egy fiatal szerzet romantikus felbuzdulásának, hanem messzeteleket, nagy célok után járó, a magyar sors szekerét új irányba hajtani akaró, nagyszándékú tervnek.

Julianus negyedmagával vágott neki 1235-ben a keleti útnak. Szerencse, hogy 1236 karácsonyának másodnapján hazatért és útjának eredményeiről királyának és rendjének is beszámolhatott. Még nagyobb szerencse, — a magyar tudomány számára — hogy beszámolóját Richardus rendszeresen feljegyezte. Így az elvesztett ősi magyar eposzok helyett nekik hagyta azt a magyar hőskölteményt, melynek kopott, egyszerű latin előadásából a magyar hősiességnek csodaszép példáját kapjuk, úgyhogy azt gondoljuk, kereszténnyé vált mesemondók gyönyörű alkotását, ősi magyar népköltés legszebb meséjét élvezzük. És mégis ez a történet csak valós előjátéka nemzeti történelmünk legkegyetlenebb fordulatainak, a tatárjárásnak. Hogy Julianus utazása mit jelentett a Föld teljes fölfedezése szempontjából, hogy nyitotta meg az utat az Aziát járó, Kínát kereső dominikánus és franciskánus hithirdetők, vándorkedvű Marco Polók előtt, azt még a tudománytörténet nem méltányolja eléggé. Az ősi magyarok Keleten maradt ágának felfedezése nem érte el ugyan azt a kettős célt, melyet Julianus maga elé tűzött, hogy t. i. őket megtérítse és az új haza népével egyesítse, de az európai történelem számára mégis jelentős esemény maradt. Előszóhozott megbízható értesülést ide arról az átalakulásról, mely a tatárbirodalom fejlődésével Keletről egész Európát veszélyeztette. Magyar szempontból pedig ez a felfedező út két irányban is nagy fontosságú. A magyar őstörténet ködébe veti meglepő fényét, rávilágít az ősi magyar hagyományok alapján készült krónikák és Biborbanszületett Konstantin értesüléseinek hitelességére, de ugyanakkor annak a századnak magyar lelkiségére is, mely a Halotti beszéddel az első összefüggő magyar nyelvemléket ránk hagyta és amelynek megadott az országnak a tatárjárás után való újjáépítése. Míg a Halotti beszédet még bencés toll írta, nemzeti szellemünk további gazdagodását, a talán még ki nem fejezett, de mégis csontig és vérig átélte faji érzés megerősödését, a század elején keletkezett két kolduló rend szolgált. Köztük elsősorban Szent

¹ „Compassi hungaris, a quibus se descendisse noverunt, quod adhuc in errore infidelitatis manerent, miserunt quattuor ad illos querendum, ubicunque eos possent, iuvante Domino, invenire.” (Gombos: Fontes III. 2047. l.)

Domonkos rendje, melynek az Arpádok családjával annyi bensőséges kapcsolata volt. Hisz, hogy mást ne említsek, Boldog Margit (IV. Béla leánya) mellett két Boldog Erzsébetet (V. István és III. András leányai) nevelt szentté.

3.

Ha az ember Julianus utazásának két forrását, Richardus jelentését és Julianusnak a perugiai püspökhöz írt levelét elolvasta, azon csodálkozik, miért kellett több mint hétszáz évet várni arra, hogy ezek nyomán a legszebb magyar hőskölteményt megírja valaki, akinek szíve áttűzesedik a magyarságnak szeretetétől, akinek tolla megeleveníti azt a kort, melyben az örökkévaló magyar események oly tündöklően ragyogtak. Hiszen ez az utazás minden költői díszletezés nélkül is lenyűgözően érdekes, a négy barátának viszontagságos sorsa, Gellértnek halála, Julianusnak rendíthetetlen nekivágása az ismeretlen cél felé — magyar mesékbe és szentek legendáiba egyformán kívánczik. A tárgynál magyarabbat és költőiebbet keresve se lehetne találni. És a forrásokban annyi adat van, amelyek az akkori hazai és európai korszellem rajzához kínálnak értékes vonásokat, messze Kelet rejtelseit tárják fel, hogy tudományos belemélyedéssel igazán nem nehéz a történelmi regényhez megfelelő keretet alkotni belőlük.

Nemcsak a kor, hanem az egymást a vándorlásban felváltó domonkosrendi szerzetesek jelleme is egészen egyéni megvilágítást nyer a forrásokban. Összeszedve a két forrást, azt látjuk, hogy a tatárjárásig négyszer indultak négyes csoportokban Hungaria magna (így nevezték a keleti magyarok földjét) felé. Két expedíciónak vezére Julianus volt. Egyszer eljutott a célhoz, másodszer már nem, addig a tatárok leigázták a keleti magyarokat. Ezeknek a hőselkű szerzeteseknek a lelki világába mélyen belevilágít a két forrás; jobban az első, Richardus jelentése, mint a második, Julianus saját írása.

Julianus és társai vállalkozásának fényétől eloszlik az a nagy sötétség, melybe ellenséges lelkiség a középkort takarta. Mégse gondolja senki, hogy Kodolányinak könnyű dolga volt, amikor Julianus barát életét kiemelte a mult porlepte irataiból. Önmagában is nehéz feladat egy tőlünk távoleső kort úgy megvilágítani, hogy valóban azt a kort hozzuk a mai ember elé, ne pedig az író mai lelkivilágát találjuk meg a multba visszavetítve. Igaz, hogy költőnek, regényírónak ma is sok mindent szabad, — ezért ír regényt és nem szaktanulmányt — de a lényegben, a kor szellemének rajzában, a cselekménnyel együtt járó történelmi eseményekben, a történelem közismert alakjainak szerepeltetésében a hűséget mégis megköveteljük az írótól.

Első benyomásunk az volna Kodolányi regényével szemben, hogy a magyarság mostani faji öntudatát vetíti vissza a multba, II. András korába. Vannak bizonyos előítéletek, melyek szerint a középkornak ebben a szakában nem volt még nemzeti érzés, az egyetemes katolikus meggyőződés e felfogás szerint felszívta volna a nemzeti, faji gondolatot és érzést, úgyhogy az elszíntelenedett, erőtlenné vált. Kodolányi regényében tényleg oly német és zsidó (izmaelita) gyűlölet izzik, hogy az ember a multnak a mával való nézésére gondol.

Mégis — igazságosoknak kell lennünk Kodolányi multidézésével szemben. Aki belemélyed a valószínűleg a XII. század végén író Anonymus (P. mester) írásába, II. András korának benső eseményeibe (Gertrud királyné meggyilkolása), ezt a magyar öntudatot, ezt az idegengyűlöletet valóban könnyen felfedezi a korban. Hisz erről még a Pray-kódex liturgikus részeiben is találunk adatokat. De a legnyomósabb érvet a magyar faji érzésre maguk a közvetlen források szolgáltatják, azok a mondatok, melyek jellemző erejét már hatni engedték.

Ez megint oly mozzanat, mely alkalmas arra, hogy a közép-korról való közkeletű előítéleteket, ferde véleményeket elosszlassa. A magyar nép lelke a maga szeretetében, szomszédai iránt való érzéseiben alig változott az Aranybulla kora óta.

Az ábrázolás lényeges hűsége szempontjából nem tehetünk kifogást az ellen sem, ahogy Kodolányi a kor egyházi állapotáról, az akkori papság és szerzetesség életéről beszél. Sőt meg kell mondanunk, hogy a pécsváradi apátság, a fehérvári iskolás konvent, a bolognai egyetemi évek rajzát igazi gyönyörűséggel olvastuk. Valóban nehéz feladatot oldott meg Kodolányi, amikor rajongó szeretettel próbálta Julianusnak és társainak lelki alakulását nyomon követni, amikor a Julianusban

megnyilatkozó hősies hivatástudat csirázását, kibontakozását vázolja mesteri kézzel. Egészen meglepő, hogy protestáns létére mily tökéletes beleéléssel dolgozza ki a fiatal noviciusnak, szerzetesnek jellemrajzát, benső küzdelmeit, a szentség ormaira való törekvését, sok bájos, finoman megírt jelenete van a kolostori életből. Nagyszerű jellemképeket rajzol. De legszebb, a szó eredeti jelentésében — szívig ható az, ahogy Szent Domonkosnak bolognai működését, a négy magyar szerzetesre való hatását festi.

A középkori magyar irodalomban való nagyszerű jártassága néha mintha egy kis tudományfitogtatásra csábítaná (amikor pl. Julianussal iratja meg a Mária-siralmat, vagy amikor a kódexirodalom nyelvén beszél-teti alakjait), de ez arra is jó, hogy minden erőltetés nélkül elének varázsolja azt a tavaszi, üde szellemfordítót, mely Assisi Szent Ferenctől és Szent Domonkostól indult ki.

A regény valóban vonzó, sok van benne a népmesék eredeti szépségéből, a magyar lélek csodakertje virágzik benne, hősök és szentek küzdenek benne nem magukra szorított vas-páncélban, hanem a nagy lelkek eszményhajszó buzdóságában, fegyelmében. A cselekmény mindvégig lebilincselően érdekes, a négy barát keleti útja történelmileg is hű, megírása pedig mesteri. Megrendítő mélységek, megindító szépségek tárulnak fel ebben az útirajzban. Ha nem olvastuk volna Richardus jelentését, azt kellene mondanunk: nagy képzeletű hősi eposz, szívbemarkoló, megrikatásig ható szép magyar legenda Julianus keleti útja. De ha a kútfőkkel összehasonlítjuk a regényt, akkor kiderül, hogy a hősi eposz, a csodaszép magyar legenda minden ízében: igaz történet. Azt sajnáljuk, hogy vége van akkor, mikor Julianus megtalálja a keleti magyarokat. Hisz tudjuk, a történetnek itt még nincs vége, Julianus visszatér IV. Bélához, elmegy a római kúriába, felfedezésének egy évszázadon át nagy a visszhangja; útját ő is megismétli és nyomába sokan lépnek. Julianus a Kelet Kolumbusza. Vagy tán igen nagy lélekzetű lett a regény és azért kellett befejezni. Jobb lett volna az első részt rövidebbre fogni.

4.

Szíves-örömet dicsértük Kodolányi regényét; meg is véd-tük azokkal szemben, akik korjellemezését kifogásolják. Éppen ezért rá kell mutatnunk néhány elírására. Ha nem is vágnak a lényegbe, mégis foltok, melyek nem díszítenek. Ez a regény a XII. század végének és a XIII. század első felének kolostori életéből veszi cselekményét. Nem emlékszem, hogy valahol is megmondaná, milyen szerzethez tartozott az ő elő-

adása szerint Julianus, mielőtt Szent Domonkossal megismerkedett. Előadása szerint Pécsváradon kezdte szerzeteséletét. Ez az apátság a bencéseké volt. Igen ám, de előjáróját gvardiánnak mondja, nála minden szerzeteselőjáró gvardián. Néha ugyanazon személyt mondja apátnak és gvardiánnak is. A bencéseknek apátjuk és perjelük van (mindig az volt a nevük) de a domonkosok előjáróit sem mondják gvardiánnak, hanem perjelnek. A pécsvárad apátságát a legrégebb írások vas-hegyinek (Mons ferreus) mondják. Kodolányi írásából úgy látszik, mintha Székesfehérvárott is lett volna bencés konvent mégpedig nagyobb iskolás konvent. Ilyen ugyan sohasem volt ott, hanem volt Szent István alapította prépostsága, káptalanja világi papok számára és később keletkezett más szerzetházai.

Hiba az is, hogy a XIII. század elején Fehérvárott püspöki palotát, püspököt tételez fel, a fehérvári püspökséget ugyanis Mária Terézia alapította. Kodolányi tesz némi különbséget valami kis- és (nyilván) nagy-fogadalom közt, de azért Julianust és társait még Bolognában is noviciusoknak mondja, holott noviciusokat nem küldtek akkor sem idegenbe tanulni. Azután meg abban az időben a bencéseknél még csak egy fogadalom volt, mely a mai értelemben vett ünnepies fogadalomnak felel meg. Az Universitasnak 1200 körül még nem volt meg az a jelentése, mint most, akkor a hallgatók collegiumait mondták Universitasnak. Halászyúrút csak a pápa visel, Ugrin érseken nyilván nem volt halászyúrú. Aztán meg a templom kórusa akkor még a szentélyben volt elől, nem a mai értelemben vett „kórus”-on.

Kapásból elég legyen ennyi kifogás. Nem vesszük nagyon zokon ezeket a hibákat, inkább csak azt szeretnők, ha az újabb kiadásokban eltűnnének és ha a szerző máskor ily szempontból is tanulmányozná azt a tárgykört, melyről ír.

Kodolányi a magyar szépirodalom régi tartozását róttá le azzal a Julianussal szemben, akinek a magyarság sokét adósa. Bizunk benne, hogy regénye nemcsak szorakoztató könyv lesz, hanem nemzetnevelő munka is. Csak azt szeretnők, ha ez az izmos, derék tehetség még maradna ott, ahol gyöngyöket talál és a lelkeség kincsét gyarapíthatja. Többet használj irói értékének, a magyarság lelkenek, mintha a lelkeség szintjéről lecsúszva mellestleg az érzéki irodalom felé is kalandoz. Akit Julianus barát így megígért, önmagának is tartozik azzal, hogy hű marad ehhez az eszményhez.

Kühár Flóris O. S. B.

UTÓHANG EGY SZINDARABHOZ ³¹⁹

IRTA: Bethlen Margit

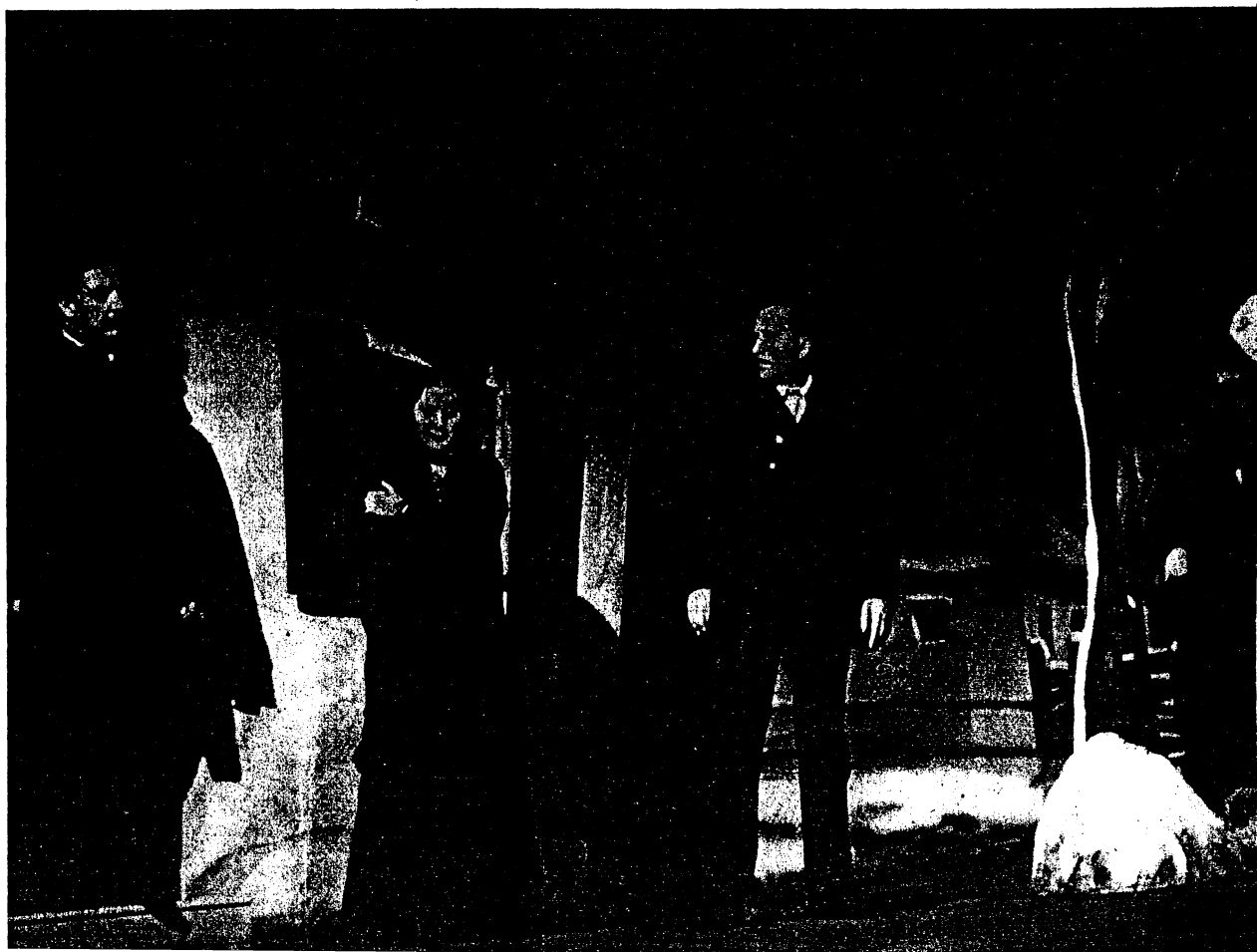
Az ujságok már sokat írtak róla. Hasábokon át méltatták drámai erejét, nyelvének ízes magyarságát, irányának erkölcsi magaslatát. A közönség is dícsérte, bár mellékesen mindig megjegyezte, hogy kissé komor. Mindenesetre sokat beszéltek róla, ami jó jel, ezért elhatároztam, hogy megnézem. Kodolányi János „Földindulás“ című művéről beszélek, melyet néhány hét óta naponta adnak elő a Belvárosi Színházban.

A közönségnek igaza volt. A darab valóban inkább komor. Nehezen is lehetne más, amikor hazánk egyik legveszélyesebb és legfájóbb fekélyéről rántja le lélekbemarkoló nyíltsággal és meghökkentő bátorsággal a leplet. Az egyikéről ír, arról a megdöbbentő lelki korról, mely pusztító ragályként lopta bele magát Baranya megyébe, ahonnan ide is, oda is áttérjed, beszegezett házakat, idegen kézbe jutott falvakat hagyva maga mögött. Előbénk tárja a kapzsiság, hiúság, utánzási vágy, kényelemszeretet, embertársaink ítélletétől való félelem és valami érthetetlen életfenntartási ösztönnélküliségnek különös vegyülékét, melyből az egyke híveinek lélektana összetevődik, oly erővel, olyan mélységes drámai átérzéssel, hogy mindenki, aki ezt a darabot végigélte, bensőleg megrendülve eszmél reá arra, hogy ez a kór a nemzet életerejének gyökerét rágja el és hogyha valami módon nem akadályozzuk meg annak tovább terjedését, úgy megszámláltattak a magyarnak napjai.

Temetéssel kezdődik a darab; öreg, magnélküli férfi temetésével, akinek nincsen senkije, aki megsiratná, aki még nevető örökösöket sem hagyott hátra.

A pap megrázó beszéde után, melyben e szomorú tényre utal, miközben a sváb szomszéd már alkuszik a beszegezett házra, összenéz a két öreg, gazdag paraszt, férj és feleség s az asszony — Vaszary Piri, a makacs, szüklátóköri előítélet szoborba vésett képe — elindul felkeresni az angyalcsináló Piókás szülét, hogy másodszor teherben lévő menyecskeleányukat megszabadítsa a szerintük szükségtelen áldástól. Nem kell több unoka, az egy Józsika legyen a falu első gazdája. A meglévő gyermek iránti szeretet összekeveredik azzal a már babonával hasonlatos előítélettel, mely a faluban a többgyermekes anyákat megvetéssel sújtja, az Istenáldást mint szégyent bélyegzi meg. Nem vagyunk patkányok, sem házinyulak! Ezt ismétlik az öregasszonyok újra, meg újra, a férje iránti szeretet, az illetéktelen beavatkozástól való ösztönös félelem és a közvélemény szuggeráló hatása között vergődő fiatalasszonynak.

Mert a férj, Kántor János, akit Páger Antal mélységesen komoly művészettel alakít, csodálatos módon nem esett áldozatul az általános ragálynak. Szereti feleségét, félti a vén banya praktikáitól, mindezen felül pedig mélyen, ösztönösen, a romlatlan, egészséges parasztember természetes önfenntartási vágyódásával kívánczik gyermekek után. A darab egyik legmegkapóbb része a közte és apósa közötti összecsapás, melyben a két világnézet ütközik össze. A vén, földjére és vagyonára gögös paraszt végül kidobja vejét, aki a legszentebb családi jogaiba való beavatkozást próbálja megakadályozni. Az asz-

Mihályffi
Béla,
Szende
Mária,
Páger
Antal és
Vaszary
Piri.
Belvárosi
Színház:
Föld-
indulás
(M. F. I.
felv.)

Orbán Ibolya és Eszenyi Olga a „Földindulásban“
(Bojár felv.)

szony, Juli, gyöngye és gyáva. Enged szülei akarátanak és menni hagyja urát, pedig szerelmes beléje.

És ekkor valóban görög tragédiára emlékeztető módon hirtelen hátborzongató magaslatba lendül a darab. A magzatelhajtás után betegeskedő asszonynak megmondja az orvos, hogy nem lehet többé gyereke, s alig hangzott el a halálharangkongató ítélet, halva hozzájuk be az egyetlen, Józsikát, aki korcsolyázás közben a vízbe fullt. Az anya és nagyszülők kétségbeesett zokogása közben egyszerre csak, cigányszó kíséretében, földrészezen dől be az ajtón az apa, aki eladta földjét és most összedőlt családi boldogsága fölötti bánatát tivornyába öli.

Részeg és nem tudja mit csinál. Szórja a pénzt, amit szőlőjéért kapott és mint útszéli rongyot, úgy akarja megvenni érte az asszonyt, akinek nem volt ereje őt szerelemből követni. Szörnyű és fogvacogató jelenet, a halott gyermek az ágyon, akit az apa a körülötte álló emberektől nem lát, a földön vonagló anya, aki a zokogástól nem tudja megmondani mi történt, a szomszédok, akik a jelenet borzalmától megdermedve szótlapul állnak és a részeg, elkeseredett, gyanútlan férfi, aki cigányszó mellett vágja oda szerencsétlen asszonyának mindazt, ami lelkét hetek óta marja. Nagyszerű és egyben rettenetes az, amit Kodolányi itt megcsinál. Olyan mélyen, kegyetlenül markol bele az emberiség veséjébe, olyan könnyörtelenül hozza felszínre mindazt, ami elrejtve lapul meg benne, olyan erősen és irgalmatlanul ítélkezik fölötte, mint maga a haragot és könnyörtületet nem ismerő természet.

A harmadik felvonásban azonban megengyhül. Összehozza Jánost és Julit, sőt meghazudtolja az orvosi véleményt és mi az eljövendő gyermek megnyugtató tudatával távozzunk. Következetesebb lett volna, ha Juli, látván, hogy férjét gyermek nélkül boldoggá tenni nem tudja, levonja gyöngeségének következményeit és elmegy, utat engedvén egy

másik asszonynak, aki példáján okulva, teljesíti női kötelességét. De talán úgy érezte, hogy nem szabad elzárni az utat a megértő bűnös elől, hogy jobb megmutatni neki, milyen boldogság az, amikor két szerető szív a természet útját követi... vagy csak a színházi közegek közbenjárásán múlt, akik nem akarják a közönséget rossz, szomorú benyomások hatása alatt távozni hagyni? Nem tudom. Szeretném ezt tőle egyszer megkérdezni.

De akármilyen a vége, úgy mentem el a színházból, hogy értéket, mondhatnám élményt hoztam magammal. Emberi sorsok, tragikus világnézleti összeütközések, a nemzet legégetőbb létkérdései perregnek le szemünk előtt. Gondolkodó és országa sorsa iránt nem teljesen érzéketlen ember nem nézheti végig mély megrendülés nélkül e darabot. Nem tudom eléggé kifejezni azt a jóleső meglepetést, mely elfogott, amikor az egyik sorban megpillantottam a Bár Madacs intézet egész nyolcadik osztályát magyarosan himzett formaruhában.

Egyed Lenke, Vaszary, Ungvári Gyuszi
(Bojár felv.)

Ha ez a cikk véletlenül Áprili igazgató úr kezébe kerül, legyen szószólóm és mondja meg neki, mennyire egyetérték felvilágosult nevelési módszerével, mellyel a gondjaira bízott serdülő leánykákat a nő valódi hivatására igyekszik nevelni. Lehetetlen, hogy fiatal, fogékony lelkekre hatás nélkül maradjon mindaz, amit a szerző oly élő erővel mutatott be nekünk és ha később valaha megkörnyékeznék őket a kísértés, hogy akár kényelemszeretetről, akár bármilyen okból ők is erre a veszedelmes útra lépjenek, felhangzik majd bennük a szegény Juli sorsának óvó szava, mely talán, ki tudja, még utolsó pillanatban visszarántja őket a lejtőről.

Szeretném, ha az országban mindenki látná és megszívná Kodolányi gyönyörű alkotását, mert ennél erősebb, kegyetlenebb és igazabb színművet nagyon régen nem láttam. Adná Isten, hogy szava ne maradjon kiáltó szó a pusztában.

321
1939. márc. 18.

Szabadság

Ki kell vinni a vidékre a „Földindulást”

Kaptuk az alábbi levelet:

„Megnéztem Kodolányi János „Földindulás” című drámáját. Mondhatom, a lelkem mélyéig megrázott. Azt merném mondani: nem is lehet jó magyar, akiben ez a darab nem ver visszhangot...

Üres beszéd, hogy a művészetnek nincs agitációs célja és hatása, s hogy a színpadnak nincs erkölcsi hivatása! A Kodolányi darabja ennek az ellenkezőjéről győz meg. Nyilvánvaló, hogy éppen annak a művészetnek a propagandája a legveszedelmesebb, amelyik le akarja tagadni, el akarja kendőzni agitációs célzatát. A tiszta célokra törő művészetnek azonban nincs oka a titkolózásra. A nemes cél méltó a művészet nemes eszközeire...

Ilyen igazi, nemes és magas értelemben vett propaganda, amit Kodolányi a művészet legtisztább eszközeivel kifejt, a legmagasztosabb nemzeti célkitűzés érdekében: megállítani a nemzet pusztulását! Népünk egyes rétegeinek lelkéből sajnálatos módon kivessztett a nemzeti öntudat, a faji életakarát, s a nép jövőjébe vetett ösztönös hit. Ezt a romlást megdöbbentő erővel állítja elénk Kodolányi! Egyfelől kurta napok távlataiban veszteglő, az anyagi és testi érdekek által vezetett, a fajta öngyilkosságát végző, másfelől a csodák, babonák, lelki zavarok, kétes vallási machinációk világába menekülő emberek szomorú életét tárja elénk ez a darab. És megmutatja a lesben álló idegen életakarát sürgeségét és mohóságot, amely nyomban lecsap a mutatkozó prédára, s fokankint húzza ki a talajt a magyarság lábai alól. De Kántor János alakjában odaállítja elénk az egészséges magyar életöztön ígérletét és biztatását is.

Az utóbbi évek során számtalan cikket írtak már fajtánk pusztulásáról és a Dunántúl veszedelméről. Kodolányi darabja minden beszédnél, prédikációnál, frásznál, ankétezésnél hatásosabb módon döbent rá a magyarságot a maga tragédiájára. Azért azt mondom, ezzel a darabbal nem szabad megmaradni a főváros keretein belül. A „Földindulás”-t ki kell vinni a vidékre is és pedig elsősorban a Dunántúl veszélyeztetett helyeire, de az ország más olyan pontjára is, ahol az egyke elharapózott, s ott, mint tükröt kell a nép elé tartani: hadd lássa, merre felé halad az útja, hadd döbbenjen rá a veszedelemre, amely reá és az egész fajtára vár, ha meg nem állítjuk az elindult tragédiát...

A falvakban és vidéki városokban, — legelső ízben Pécsen —, megfelelő művészgárdával kell előadatni ezt a darabot, amelynek minden tagja át van hatva szerepe méltóságának, s fontosságának a tudatától. Az előadóművészeknek érezniük kell, hogy valósággal papi, szinte prófétai tisztet töltenek be, amikor népünk elé tárják a tragédiát, amely itt a nemzetek versenyének és ütközésének kritikus helyén: a Dunavölgyében fenyegeti a magyarságot. Mint prófétai igét kell szerte hirdetni az országban: *Lelki és erkölcsi újjászületésre van szükségünk! A fajtánkba és hivatásunkba vetett hitre, a jövőbe vetett reményre! Életkedvre, építő akaratra! A családi otthon melegének megbecsülésére! A gyermek szeretetére!...*

Kodolányi „Földindulás”-a elsőrendűen alkalmas eszköze lehet egy ilyen ébresztő és a lelki újjászületést szolgáló munkának. Hordozzuk meg azért az egész országban, egyrészt mint véres kardot, másrészt mint a jobb jövő tiszta lobogóját!...

(Aldírás.)

Szabadság 1939.
márc. 18. 12. n. 8.

Kodolányi János beszél egy színpadi siker tanulságairól

Ismeretes, hogy a Belvárosi Színház régi törzsközönségének nagyobbik része bojkotálja a színházat, amióta az keresztény vezetés alá került. Újabban főképp a keresztény középosztály tagjai, többnyire szerényjövödelmű, vékonypénzű közönség látogatja az előadásokat, s az eredmény rácsáfolt a jóstatokra: a Belvárosi Színház nem bukott meg. A magyar közönség ítélkezett: a „Földindulás” az 50-ik előadást is jóval túlhaladta.

Kodolányi Jánostól megkérdeztük, minek tulajdonítja a sikert, s mint szerző, milyen tapasztalatokra jutott ezzel kapcsolatban. Kérdésünkre ezeket mondotta:

— Csoda történt. Olyan magyar darabnak lett sikere, amelyben *nincs meghátrálás* sem a probléma, sem a stílus, az emberábrázolás, a rendezés, vagy a játék tekintetében. *Nem igaz tehát, hogy a magyar közönségnek nem kell a komoly, becsületes írói munka, s hogy csak Fodor László és társai tudnak Budapesten telt házakat vonzani.* Ezt csak azok állítják, akik *leszüllyesztették a színházi közönség igényeinek nivóját.* Húsz éven át *nem sikerült lekergetni a magyar színpadokról a fesszínes, nemzetközi, izlésrontó irányzatokat és nagynak kikiáltott színpadi boscorkánymestereket, s ezért csak elvétve juthatott szóhoz a színpadokon az irodalom.*

— Ugy jártam ezzel a darabommal, mint történelmi regényeimmel. A kiadók nem bíztak bennük s általában egyéb témákat

ajánlottak feldolgozásra. Nem hallgattam rájuk s nekem lett igazam: komoly, nehéz történelmi regényelmelet várakozáson felüli példányszámban vásárolta meg a közönség. Ugyanígy voltam a színigazgatókkal is. Mászt kértek tőlem, azt mondták, hogy a „Földindulás” előadhatatlan, nincs benne sikerlehetőség. Ime, másképp történt!

— Részt kérhetnek maguknak a sikerből a színészek is, akik egész emberségükkel és jószándékukkal fekdűtek bele szerepeikbe. *Szembezálltak a közönséggel, az előlegezett kárörömmel és a kaján várakozással, amely vállalkozásunkat fogadta.* Nagy elégtétel nekünk az elért eredmény s valósággal boldoggá tesznek a hozzám tömegesen érkező levelek, amelyek megcáfolják azt a „köztudatot”, hogy az emberek cinikusak, mert csak egy kis töredék cinikus, az, amelyik egész Budapestet terrorizálja, a nagy magyar tömeg azonban még mindig tele van hittel, jóindulattal és lelkesedéssel.

* Az „Utolsó tánc” 125-ik előadása. A Nemzeti Kamaraszínházban zsúfolt ház előtt tartották meg hétfőn este az „Utolsó tánc” 125-ik előadását. Nemrégiben a 100-ik előadás alkalmából előadás után Herceg Ferenc látta vendégül a darabjában szereplő színészeket, most az 5-ik jubileumi estén a színház igazgatója, Németh Antal és felesége adtak vacsorát az illusztris szereplő gárda tiszteletére a Gellért-szálló különtermében.

Új Magyarország 1939. márc. 29.

72. A. 11.

MAI JEGYZETEK.

1. Földindulás.

Kodolányi János drámai tárogatóját a Belvárosi Színház heroizmusa hozta a magyar közönség lelkiismeretébe. A mai születésesen és halálisan sürgető napokban nem érünk rá irodalmi és esztétikai szörszálhasogatásokkal tölteni időt. A kiváló tehetségű író ezzel az életöszönt felriasztó drámával erős lépést tett abban az irányban: mely voltaképen minden idők drámájának egyik alapakarata, legfőbb feladata volt. Ez a feladat: a dráma mátematikai képletébe sűrűsíteni a jelenkor mély válságait, hogy a dráma tömörített életéből a problémák átmozdítsanak a nemzedékek megváltó akaratává. Borzalmas gyilkosságot követne el bármily cenzura: mely e nagy és szent feladatnak útjába állana. Kodolányi a magyar falu magárahagyatottságának, az egykékben és szektáriánizmusban kifejeződő lelki betegségeinek, a mohó idegen kegyetlen hódításának roppant problémáit építi hulló magyar lelkek sorsába. A dráma egy temetés szimbolikus nagy nyitányával kezdődik s az élet, a termés ösztönének gyönyörű diadalával végződik.

Kötelessége önmaga és a magyarság iránt Kodolányinak: tovább haladni ezen az úton tényleges erői parancsoló fejlődésében. És nagyon

Sabó Doroszi Füzetek

1939. márc.-ápr.,

47-48. n. 132-134.

kívánatos volna, hogy minél több magyar tehetség induljon a nyomába. Kodolányi darabja tavaszi ígéret arra: hogy a magyar falu, a magyar paraszt nem lesz többé a színen ethnográfiai adat, népi anekdóta, humoros és érzékeny „eredetiség”, hanem: a magyar faj tragikus életküzdelmének mélyen egyéni és emberi megmutatása a megújulás akaratában.

A Belvárosi Színház kezdő Igazgatójának és társulatának szép, szerencsés és bátor megindulása a Kodolányi drámája. És szép volt az az odaadó igyekezet, mellyel visszaadták a szerző gondolatát. Csak egy szerény kérésem volna: ha falut játszanak: a paraszt mozgását, beszédét, hanghordozását, egész lelki levegőjét ne a magyar színpad immár száz éven át átörökölt ideaparasztjától tanulják. Menjenek ki a faluba, legalább huszonnégy órára, szívják őt érzékükön magukba a magyar falut, a magyar parasztot. És sohasem azzal a szándékkal, hogy valamilyen eredetien különöst, anekdótásan esetlegest találjanak. Hanem: az emberi fájdalomnak és örömeinek magyar paraszti arcát. Erre csak a falu tanulhat. Aki azt akarja, hogy borszagú legyen a szája: igyék bort.

Még csak egy örvendetes meglepetésemet említtem. A színház a nemtudomhányadik előadásán: egész tele volt faji, felekezeti, politikai szempontból minden elemből álló közönséggel. Ez az igazságtevő holnap előhírmöke. Mutatja: hogy országunk néptöredékeinek legjobbjai mind belát-

ják, hogy a legsürgetőbb belső történelmi feladatunk: az állambirtokos faj visszaegyenlősítése, nemzetformáló feladatának biztosítása földben, jövedelemrészesedésben, az Állam és az egész magyar élet kiformáló akaratában. Belátják, hogy ez minden honi faj érdeke: hiszen az állambirtokos magyar faj tartja őket az egyenlő elbánnás, egyenlő fejlődési lehetőség, egyenlő védelem és a magyar kultúra egységének egészséges és termékeny egyensúlyában.

BISZTRAY GYULA

SZINHÁZI KISTÜKÖR

SZINHÁZAINK KÖRÜL az idén ugyancsak bőven zajlottak az események. Igaz, nem annyira művészi, mint inkább igazgatási és személyi vonatkozásokban, de ezek is épp úgy foglalkoztatták a közvéleményt, mint maguk a színházi művek.

A jelentősebb mozzanatok fölött mi sem térhetünk napirendre. „A gazdasági és társadalmi rend hatályosabb védelmét“ célzó törvényes intézkedések a szellemi élet területén — a sajtó mellett — a színház és film berkeiben találtak legtöbb rendezni valót. Ennek következtében a színházi fronton már is figyelemreméltó változások észlelhetők.

Az ú. n. zsidótörvény egyik sarkalatos pontja értelmében „zsidó nem lehet színház igazgatója, művészeti titkára, dramaturgja, vagy bármily névvel megjelölt olyan alkalmazottja, aki a színház szellemi vagy művészeti irányát megszabja“. Magánszínházaink túlnyomó része kénytelen tehát gazdát, illetőleg igazgatót cserélni s vezetőségét részben vagy egészben átváltani. Az átalakulás még nem történt meg, de már folyamatban van. A színházak zavartalan működését az évad végéig átmeneti intézkedések teszik lehetővé. A változás elsőnek a Belvárosi Színházban ment végbe; e nem dicstelen múltú, központi fekvésű kis színház február óta a színművészeti kamara protektorátusa és új igazgatás alatt folytatja működését. Jövőre alighanem a többi intézet vezetése is módosulni fog. Addig talán megoldódik az a rejtély is, hogy a Művész Színház, amely az idén már kényszerszünetet tartott, végleg a Király Színház sorsára jut-e?

A színészkamara — teljes nevén „Színművészeti és film-művészeti kamara“ — a múlt év végén alakult meg. A hivatalos rendeletben meghatározott célja és feladata: a színművészet és a film-művészet körében a nemzeti szellem és a keresztény erkölcs követelményeinek érvényrejuttatása és biztosítása, a tagok testületi és szociális érdekeinek képviselése, hivatásuk erkölcsi színvonalának és tekintélyének megóvása, fegyelmi hatóság gyakorlása, stb. A kamara színművészeti és filmművészeti főosztályból áll, ezek meg öt-öt csoportra oszlanak: 1. művészeti ügyvezetők (igazgatóság), 2. előadóművészek, 3. művészeti ügykezelők (rendező, díszletfestő, karmester), 4. műszaki

*Magyar Szemle 1939. ápr., 4. n.
35. kötet. 390-391.*

1939. a. p.

Ápr.

BISZTRAY: SZÍNHÁZI KISTÜKÖR

387

másfélezer tagot számlál ; közöttük nemkeresztények csak a törvényes rendelkezéseknek megfelelő arányszámban foglalnak helyet és játszhatnak a jövőben.

A színészcehet létrehozó rendelkezések a szín- és filmművészeti hivatás színvonalának fejlesztését is a kamara feladatkörébe utalták. Ezzel az eddiginél jóval szorosabb korlátokat állítottak a színi pályára készülők elé anélkül, hogy teljesen elzárnák az egészen kivételes östehet-ségek érvényesülésének lehetőségét. Nem is volna helyes útjukat állni, de viszont a mai belterjes tenyésztés idején igazán nem árt képesítéshez kötni a művészi ambíciókat. Forgalombahozatal előtt próbáljuk csak ki szakszerűen : tényleg talantum vet-é szikrát, avagy csak kovakő? A modern színészképzés terén a fennállása hetven-ötödik évfordulóját ünneplő Színművészeti Akadémiára különleges szép feladatok várnak.

E változásokkal kapcsolatos a színházi szaksajtó kérdésének rendezése is. A Színházi Élet című közismert képes magazin mult év végén beszüntettetvén, itt is utánpótlásról kellett gondoskodni. Leszaktadt gombház helyére nem akad annyi más, mint ahány igény e színház-tájéki vegyeskereskedés örökségére pályázott. Nyomában a színházi revűk egész raja lepte el az ujságpavillonok kirakatait, sőt egynémely napilapunk vasárnapi képes melléklete is, amely addig a természet csodáit és a technika vívmányait népszerűsítette, most fűrgé szimattal színházi és film-közlönnyé vedlett át. Pirulás nélkül megválljuk, nem tartoztunk a volt színházi képeslap széleskörű olvasótáborába, s az újakra sem fizetünk elő. De futó összehasonlításuk is meggyőzött arról, hogy az új Grál-lovagok a levitézlett előd uniformisában tetszelegnek és kitaposott útjait járják. Pedig az operáció célja — ha jól emlékszünk — nem az volt, hogy egy kulisszaközlöny feláldozásával hármas ikreket ringassunk, hanem az, hogy a szellemi egytálasok „műveltség“-szomját tisztultabb felfogású képeslappal lássuk el. A magazinféléknél szöveg és kép elválaszthatatlan ; az új színházi lapok tényleges ujsága a nyári számokból tűnik ki majd jobban, hogy t. i. mely határig fogják követni például a strand- és egyéb királynők ábráinak merész, hogy ne mondjuk : felszabadult vonalait?

Viszont azon az ellenvetésen is el lehet gondolkozni, miért követelünk a nyájas nagyközönség számára jobb színházi tájékoztatást, mint aminőben teszem a M. Tud. Akadémia összes ülésének tiszteletreméltó gyülekezete részesül? Mert lám, az is hozzátartozik a színházi év történetéhez, hogy a Vojnits-díjat, amellyel évről-évre az elmúlt évad legértékesebb magyar drámaújdonságát kellene jutalmazni, a zsűri legutóbb Csathó Kálmán „Fűszer és csemege“ című elmeművének ítélte oda.

Jegyezzük fel, hogy a magyar Felvidék hazatérésének ünneplésében színházaink is kivették részüket. A november eleji mámoros napokban mindenik színház műsorába iktatott valamelyes megemlékezést ; a Városi Színház ünnepi előadásán felvidéki színészek vendég-szereneltek. az Onera és a Nemzeti Színház ugyanekkor ellátogatott a

Plautus és Molière pajzán feldolgozásával szemben indíthatta Heinrich von Kleistot az „Amphitryon“-rege újszerű feldolgozására. Ami nekik s velük együtt legutóbb Giraudouxnak csak hálás komédiaanyag volt, azt ő lélektani kísérleti drámává kívánta kimélyíteni. A téma: a felszarvazott férj örök története; a dolog lényegén sem az nem változtat, hogy a szarvakkal maga a felséges Jupiter ajándékozta meg a thébai hadvezért, sem az, hogy csak a férj alakjában tudja megkönyékezni a hűséges Alkménét, sem az, hogy a kakuktojás Herakles félistenként halhatatlanítja a gáláns kalandot. Kleist metafizikai elemekkel, az égi és földi szerelem megkülönböztetésével, az ártatlanul hűtlenné vált asszony öntudathasadásával, a mithológiai játék hangjának pátozzá hevítésével próbált új ötvényt készíteni. A téma azonban ellenállt: a különmű részek nem elegyednek. Tökés Anna átszellemült Alkménéje a lehetőségig megközelítette szerepének kleisti felfogását. Eötvös Józsefet nem vígjátékiróként ismeri a mai nemzedék — már amennyire klasszikusaink ismeréséről egyáltalán beszélni lehet! Pedig választási szatirája — „Éljen az egyenlőség!“ — jóízű humorával nem méltatlan része szellemi örökségének. A tiszteletreméltó irodalmi emléket Galamb Sándor, Eötvös egyeb műveiből vett részletekkel bőven megtűzdelve, hatásosan alkalmazta mai színpadra.

Ha a Nemzeti Színház egy eredeti Aristophanes-vígjátékkal kedveskedett, a Független Színpad viszont egy „Aristophanes modorában írt komédiát“ hozott színre. Madáchnak 1859-ből való, mindeddig előadatlan szatirájáról, „A civilizátor“-ról van szó. A költő e kis munkájában a Bach-korszak diktatúrája elé tart görbetükröt. Meséje a naivságig egyszerű, de hatásának titka nem is a tartalomban rejlik, hanem erőteljes nyelvében, metsző gúnyjában, lírai hevületében. Stroom, a német beamter a magyar István gazda ellen előbb fellázítja cselédjeit, a nemzetiségeket, majd siserahadával ellepi egész házatáját, minden zugba befészkei magát; egyik kezével törvényt szab, a másikkal harácsol, s mindezt rögeszméje, a civilizáció nevében, amelynek persze ő az egyedüli letéteményese s szabadalmazott ügynöke. Az atyafiak végül is észretérnek s kiebrudalják a tolakodó népséget. A szatira sok felgyúlt magyar keserűségnek ad kifejezést, amelyet számos vonatkozásban mindig időszerűnek érzünk. Éppen ez a közvetlenül kisu-gárgzó, eszméltető hatása emeli ki a szép kísérletet megkésétt „ösbemutatójának“ szerény keretéből.

A klasszikusok és a külföldi ujdonságok mellett az eredeti magyar bemutatók száma aránylag csekély. A fiatal szerzők kísérletei és az edzett rutinier-k átlagteljesítményei közül magányosan emelkedik ki Kodolányi János két színműve. Kodolányi nagyméretű történelmi regényei és ugyancsak történelmi tárgyú első drámája, a Nemzetiben tavaly bemutatott „Pogánytűz“ után visszatért oda, ahonnan annak idején erősen naturalista felfogású elbeszéléseivel elindult: a néphez. De problémalátása időközben kimélyült, népi és történelmi szemlélete szervesen összeforrt. Érdeklődése már nemcsak ösztönösen, hanem tudatosan hajtja a népi kérdések felé, témaválasztása és beállítása vajúdó művészi szintézisről tanuskodik. Egyéniségének lázas, küzdel-

1939. ápr.

391

mes keresése ott lüktet regényeiben is, de még inkább megnyilatkozik drámáiban. Áradó heve, szenvedélyes kitörései minduntalan átcsapnak a műfaj korlátain, megszokott epikus előadásmódja nehezen törik bele a drámai formákba, a színpadi keret hármasszoros dimenzióját még nem tudja teljesen kitölteni. De e hiányok ellenére, amelyekben a gyakorlat s egy ügyes dramaturg keze mindig segíthet, van érzéke a belső drámaiság iránt, van ereje az alakok megformálásához, van mondanivalója és van írói bátorsága. Ezek a színpadjainkon vajmi ritka erények különböztetik meg Kodolányit azoktól a simakezű drámagyártóktól, akiknél viszont egyéniségről, művészi problémalátásról nem lehet szó. A szezon elején a Nemzeti Színház, a féлдőben pedig az újjászervezett Belvárosi Színház mutatta be Kodolányi egy-egy drámáját: a „Vidéki történet“-et és a „Földindulás“-t. Falusi környezetben játszók, epikus szövéstű népi történet mind a kettő. Közöttük, téma- és értékbeli különbségük ellenére, szoros belső összefüggés van, azonos ihletből sarjadtak. A Vidéki történet mintegy előjátéka a Földindulásnak. Hőse a falusi orvos, az új magyar értelmiség-eszmény megszemélyesítője; maga is „népi sarjadék“, aki — ez osztálybeliek mai kóros szemléletével ellentétben — azt vallja, hogy diplomával a kezében is szülőföldjén, népe mellett a helye. A hivatás ütközik össze benne a szerelemmel, családdal, érvényesülési lehetőségekkel. Felesége, az elkényesztetett pesti úridáma, a hagyományos régi felfogást képviseli. Úri és paraszti sors, város és falu nálunk annyira éles ellentéte, ez az összeütközés sarkpontja. A fiatalok szétválnak. Csak sejtjük a folytatást, hogy az orvos hűségese munkatársában, a zöldkeresztes nővérben megértőbb életársat fog találni. Kodolányi itt még csak mellékesen érinti a szociális kérdéseket; csak félmozdulatokkal utal a vezetés hiányára és ennek következményeire. Célja mindössze jelezni a kórt és kötelező magatartásra figyelmeztetni a beteg társadalmat. A Földindulás-ban az orvos és a pap, egyszerűen a tetemre hívott társadalom csak mellékszereplő. Az író reflektora most közvetlenül a kóros felületre, a beteg magyar falura világít. Kíméletlenül belehasít a sebekbe, felszínre veti a pusztulás, bomlás kórokozói: a paraszti önzést, megátalkodott csökönyösséget, a falu bűnös szellemét, amely ocsmány szemérmertlenségnek bélyegzi a gyermekáldást, s míg körülötte a svábság szívósan végzi a maga külön honfoglalását, ő vígan egykézik, mert „Isten azért adott ésszt, hogy éljünk vele“. Minden köntörfalazás nélkül, az élményre vált riport forró közvetlenségével, a maga nyers valóságában ábrázolja az író a nemzet tragikus öngyilkossági folyamatát. Orvosért, papért, jegyzőért, szociális gondoskodásért és sujtó öklért kiált ez a dráma. A politikum, a tendencia legalább akkora szerepet játszik benne, mint a művészi kifejezés. Nem kristálytisza esztétikai ábrázolás, de becsületes írói eszközökkel véghezvitt szociális és lelkiismereti tett, memento, mely szívünk gyökerébe markol. Páger Antal keményen megmintázott fiatal parasztagdája és Vaszy Pirooska minden hájjal megkent vénasszonya kitörülhetetlenül vésődnek emlékezetünkbe.

JULIANUS BARÁT

— Kodolányi János könyve. Athenaeum kiadás. —

A magyar prózairás az utolsó években egymás után, néha szinte észrevétlenül hozza a magyar öneszméletnek, a magyar életkérdésekkel való viaskodásnak a mélyből messzire világító alkotásait. A magyar élet átalakításának, újjáépítésének hatalmas folyamatában egyre tisztábban bontakozik ki az összegezve újra értékelő, a mult és jelen szellemi hullámain áttekintő tudománynak és vele kapcsolatosan a szépirodalomnak is növekvő szerepe és jelentősége. A magyar tudományos kutatásnak talán még nem volt ilyen szellemformáló hatása, mint napjainkban, amikor a tudományos munka beleömlik a szépirodalomba és az író a maga harcain át étellel tölti meg és kiáltóvá teszi a tudomány eredményeit. A forrongó életben a mult és a társadalom, a népi élet mély vizeibe merül az író és a tudós, onnan vájja és ássa ki az építés időtálló szikláit és szabadítja fel a szellem messzire sugárzó fényét. A Kodolányi történeti regényeit a magyar tudománynak, a magyar életnek ezekbe a törekvéseibe belehelyezve érthetjük meg és értékelhetjük igazán.

Kodolányi kezdetben a népi élet sokszor nyers, vigasztalan képeivel döbentette meg olvasóit. A mai társadalomtudomány és néprajz megállapításai nem egyszer fojtott levegőjű, zsúfolt jelenetekben, összeütközésekben égető figyelemzettségként sikoltottak fel tolla író. *A vas fia* és a *Boldog Margit* után *Julianus barát* a magyar középkor, a tatárjárás idejének zivataros, sokrétű életét tárja elénk. A ma fájó kérdéseitől Kodolányi is, mint előtte már annyi magyar író, a történelem felé fordult. A Kodolányi történeti regényírása azonban nem meghátrálás a mai élet elől, hanem felülemelkedés a zürzavaron. Munkája tiszta fényt vetíthet a magyar történelemmel való foglalkozás mindenkori jelentőségére. Nem véletlen és nemcsak gyorsan elmuló divatáramlat eredménye, hogy a magyar író munkájában folytonosan visszatérve, föl-fölbukkanva ottan érezzük a történelem szelét, dübörgő zakatolását. A magyar író látását a történelmi tudat formálja. Amikor leghangosabbá válik körülötte a jelen és a pusztítás hullámai mindent elöntéssel fenyegetnek, egyszerre a mélybe bukik és Zrinyi önfeláldozó hősiességéből, párducos Árpád honfoglalásából, Zápolya öldöklő századából, Bethlen Gábor tündérbertéből megtisztult öntudattal, megérsült hittel kél ki. A multba való meneküléstől, az önámítástól, a ködös honfűtől megszabadulva, a válság óráiban ismételtelen olyan fürdővé válik a történelem a magyar író számára, amelyben nemzete sorsának titokzatos összecsövődése edzi a tagjait és élesíti figyelmét. A történelem a végtelenen át ható sors törvényei közé visz, az igazi történelmi regény nem történeti tanulságokat hoz, hanem a magyar élet roppant folyamába ringat. Egyesít, az idő fölé emel és az emberiség lüktető, zakatoló vérkeringésébe sodor bele. Az erdélyi történeti regények ebben az irányban jelenthettek ösztönzést, a Kodolányi újabb regényei más módszerrel és más célkitűzésekkel egyre határozottabban, szélesebb körütekintéssel visznek a magyar élet áradásába, hogy a jelen botorkálásából a jövő fényei felé mutassanak.

Kodolányi a társadalmi, a közösségi élet írója. *Julianus barát*-ban a középkori magyar falusi élet üde, mosolygó színeitől a klostromok rideg, szigorú fegyelmén, papok és főurak dőzsölésén, az ország romlásán, Itália művészetén, napfényes áhítatán, rabszolgák állati vergődésén, pogányok könyörtelenségein és ázsiai sivatag pusztaságokon vezet végig. Kodolányi kiásta és föltámasztotta

Erdélyi Helikon 1939. ápr., 4. sz.

366-368

a középkor mese-, monda-, hiedelem- és szokásvilágát. A gyermek Györköt — a későbbi Julianust — a dunántúli kis faluban, erdőn, mezőn való barangolásai közben, egyszerű játszótársaival, a mogorva erdőkerülő házában pillantjuk meg először, de álmódzásai már itt kiemelik a környezetéből és a messzeségbe, a titok felé viszik. A falusi paraszt-világban mozog a legtermészetesebben Kodolányi, ismeri ennek a világnak rétegződését, színeit, illatát, minden szónak, mozdulatnak a kihatását, de ismeri a félig gyermeki lélek vágyódásait, küzdelmeit is. A gyermek, a kamasz, a nép szavaiban, összecsapó indulataiban még van valami olyan szabadabb, derültebb hangulat, amit később a szerzetesi élet fegyelme elfojt és nehezen enged kitörni.

De a gyermek Györköt már megfogta a küldetés titokzatos hatalma, csábításokkal, nagy álmok csillogtatásával húzza, vonja magával, kiragadja a faluból, a szülői házból és ellenállhatatlanul sodorja az egyedüllétbe. A Juliánus életének első nagy kérdése az elszakadás. Szakadékhöz jutott, amelyen át kellett ugornia és ahonnan soha többé nem juthat vissza. Az elhivatott, küldetésre kiszemelt ifjúnak még sokat kell küszködnie, vívódnia, sokat fog lázadni a sors, a törvény ellen, visszavágyódnia és szökni akarni, de többé nem szabadulhat. Az elszakadás nem egy pillanat műve, a fájó sajnás sokáig szorongatja az ifjú lelkét.

Könyvek és barátok tanítják az ifjú szerzetest, de az egyedüllét érleli, az egyedüllét a választott férfi kísérője. Amikor a korabeli Magyarország egyre szélesebben bontakozó, folyton új és új oldalról megvilágított képeit meglátjuk, csodálattal kell adóznunk a Kodolányi páratlanul gazdag részletező ismereteinek, összefogó jellemző erejének, de még inkább megragadnak a Julianusnak a küldetésével, a hivatásával vívott harcait megelevenítő lapok. Mennyivel többet mond minden részekre szedő jellemzésnél egy ilyen kép: »Olyan idegen s hazátlan volt, mint az angyalok, akiket lehajítottak az égből.« A küldetés kényszerítő erejét pedig a küzdelmek lépésről-lépésre való követése után egy megmagyarázhatatlan érzésben éljük át valóban: »Csak azt tudta, valami nagy művet kell végrehajtani, valami nagy szolgálatot Jézus hitéért s a magyar népért. Csak azt tudta, hogy tikkasztó szomjuság gyötri a tudomány tiszta vizéért, s a könyvesház kincsei mindennél jobban vonzzák.«

Aki nemzetéért akar harcolni, annak külföldre kell mennie, hogy megismerje nemzetét és hazája sorsát. Julianust társaival együtt Bononiába küldi a rendje, Itália tudománya, művészete, a nagy nemzetek fiaival való érintkezés száználmas, kétségbeejtő színekben mutatja meg a fenyegető német császárság közelében süllyedező haza romlottságát, a végítélet fenyegető közeledését. A lázas éjszakák után a fra Domenico bononiai prédikálásával Julianus egyszerre jut fel az átszellemült tiszta bizonyosságig, a regény pedig talán legemelkedettebb lapjait.

Ettől fogva egyre kisebb kitérésekkel, mind határozottabban halad előre Julianus a maga útján, hogy végre Béla király támogatásával három szerzetes társával együtt az Ázsiába elszakadt magyarság felkeresésére induljon. A küldetést hordozó férfinak minden lépése következetesen halad egymás után. Hiába ellenkezik és akar otthon maradni, a küzdelmeket elkerülni; kikerülhetetlenül lesz egymás után barát, itáliai tanuló, szerzet alapító, havaselvei hitértíró és végül Ottó fráter után neki kell Magna Ungariába indulnia. Az ellenkezők után vidáman, boldogan indul el a küldetését megtalált és azt vállaló férfi. Juliánus elindult az ősi, tiszta magyarságot felkeresni, a megújított lelkű nyugati magyarsághoz visszavezetni és útjának minden szenvedésében

most már ennek az emberfeletti küldetésnek a hite ad megtartó, mindent leküzdő erőt.

A küldetés emberének előre kiszámítottak a nyomorúságai és a megkönynyebbülések pillanatait, hogy végül célhoz érhesen. Ez a kiszámítottság néha túlságosan szabályossá teszi a sivatagon való átvergődés embertelen kínjait és a mentő csodákat. Annál megrázóbb és felszabadító erejű a magyar asszonnyal való találkozás, a keleti magyarsággal való boldog összelelkezés. »Julianus körül elsüllyedt az egész világ.« Az önmaga élete fölé emelkedő, mintegy az egész magyar sorson áttekintő Julianus a testvért kereső és önmaga igazi valóságát felfedező magyarságnak lesz a képe. Ezeken a lapokon megérezzük, hogy Kodolányi a magyarság anyagi életének gazdag megfigyelésétől magának a felettünk lebegő magyar sorsnak átéléséig jutott el. A tények pontos, aprólékos rögzítésétől, a szellem, az élet örök folyásáig.

És ha a Kodolányi népi zamatú, színes cselekvő erejű, de gondosan fegyelmeztet nyelvében ringatózva visszanezünk a megtett út fáradaiba: csak kissé kevesebb nyersanyagot, a részleteket néha elhagyó, könnyebben szálló, hajlékonyabb jellemzéseket, az öntudatos ellenőrzés gyakoribb felengedését kívánánk. Kodolányi megtartott még valamit a realista jellemzés aprólékos, anyagi merevségéből, de egyre magasabbra emelkedik, regényíróink első sorába.

A MIKOR A SODRÓ IDŐBEN valóban percről-percre történelmet etünk, a halmozódó események közben sokszor nem is vesszük észre, hol kellene megállnunk és elidőznünk néhány pillanatra. Azok azonban, akik egyre a szociális új Magyarországot vajudó élet útjében tartják kezüket, sokáig számon fogják tartani a Turul-szövetség vasárnapi kassai táborozásán történeteket. A vajudas láza magasra szökött: a Turul-szövetség, amelynek vezetői napipolitikai okokból majdnem két évtizeden át igábfogták és elsikkasztották a magyar középosztálybeli fiatalság jobbra lázadó erőit az elmúlt vasárnap a legnagyobb ünnepélyességgel választotta tiszteletbeli tagjává Jaross Andoron és a politikai élet néhány más személyiségén kívül a magyar szellem élvonalának öt kimagasló képviselőjét: Erdélyi Józsefet, Kodolányi Jánost, Kovács Imrét, Sinka Istvánt és Szabó Lőrincet. Látszólag nem sokat jelent a magyar élet számára az események sodrában eltörpülő választás, de aki figyelemmel kísérte lapunk harcát a tudverésért a magyar ifjúság tömegei és a magyar szellem elsői között, meg fogja érteni örömlünk. Két esztendővel ezelőtt még nem egyszer kellett leírunk, hogy szinte felmérhetetlen szakadék tátong a magyar középosztály — amelynek fiait a Turul-szövetség magában foglalja — és a szociális, népi megújhdást követelő magyar írók között. Két esztendővel ezelőtt ez a középosztály, ez a szövetség, és sajátjuk is újjongó helyesléssel fogadta a Márciusi Frontnak a kigúnyoltatását, amelyet ez az öt író is maradéktalanul képviselt akkor s képvisel ma is, s valóságos megvetéssel tette fekete listára azokat. Aki tudja azt, hogy akkor milyen óriási elvi ellentétek választották el például a fiatalság legnagyobb szervezetétől a kortárs Kovács Imrét, az megértheti, mekkora útát tett meg ez a szervezet idáig. Mert az tudjuk, hogy nem ezek az írók árulták el önmagukat, hanem a fiatalok nőttek fel hozzájuk tisztánlátásban és hivatástudatban. Azok a kevesek, akik már évekkkel ezelőtt is Szabó Dezső, Németh László, Kodolányi, Erdélyi, Matolcsy, Kovács és a többiek szerény tanítványaiként hitték a magyarság egyedül lehetséges jövőjét, most örömmel ölelik magukhoz a többséget, amely szintén megtért a mesterekhez. Nemcsak azért, mert ez számbelieg jelent nagy gyarapodást, s a ráknváro harchoz erő kell, hanem azért, mert ebben a cselekedetben a szellem erejében való hit lángját látja fellobbanni. A napi politika vezetőit egyik óráról a másikra elfújja a szél, de a szellem tanítása örök. Ez az örök magyar szellem sugárzik most a magyar jövőre a 60 éves Szabó Dezső gigászi alakja felől, ez a szellem üli diadalát nemsokára Ady Endre ünnepében, ez vitte „Juliánus barátot“ a magyarság

öshazájába, ez áll őrt a határokon s ez lázadt egy esztendővel ezelőtt a Villámfénynél és most a Földindulás forró estéin. A szellem, amely vagy megteremti minden ellentétes érdek és fenyegető nyomás ellenére az új Magyarországot, vagy együtt vész azal irtózatos pusztulásában. Ezt vállalta a Turul-szövetség s ezt jelentik Jaross Andor Kassán elhangzott szavai: „A magyar társadalmon belül is terjed az új magyar életet követelő szellemiség, s az irodalmi szemlélet ennek a jegyében a lelkek előkészítője legyen!“ Ez a mondat mutatja az útát az igazi, lelki egység felé is.

Szűj Gábor.

Magyar Út
1939. ápr. 8.
14. n. 2.

1939. ápr. 7.

Szegény flótás

IRTA: KODOLÁNYI JÁNOS

Már erősen nyugovóra hajolt az őszi nap s utunknak csak nem akart vége szakadni. Bevallom, panaszkodtam. Nem tudott már felvidítani a szelíd, lankás táj, a szőlőkertek kékeszöld színe, a látóhatár szélén úszkáló lehelletnyi lila köd, az előttünk elterülő széles, csendes, ábrándos völgy. Fáradt voltam s meg is éheztem. Késérőségemben ráültem egy kis patak hídjának karfájára s megtörölgettem a homlokomat.

Társam, Ferkó, viszont füttyüreszni kezdett és azzal biztatott, hogy nagynénje, akinek kocsmája van Gyüdön, tárt karokkal, meleg vacsorával és puha ággyal fogad bennünket.

— Nagyszerű asszony a néném — mesélte társam. — Már nem fiatal, lehet úgy ötven éves, egy kicsit mogorva, de az attól van, hogy özvegy. De remekül főz. Valóságos szanatóriumban leszünk az éj-jel. Na, siessünk egy kicsit.

Hosszú gyaloglás után végre feltűnedezték Siklós villanylámpái s a homályból kibukkant a vár. Megálltunk a dombon s lenéztünk az ígért földjére. Eppen szemben volt velünk az állomás, ívlámpák pislákoltak odalent s a Perronon kis játékmozdony szaladgált szikraesőt szórva s piros gözt fujva, nagyszorgalmasan. Távolabb, mint dögölt hernyók, heverték a szerelvények. Néha ezüstös sipszót sodort felénk a szél.

Leereszkedtünk a dombról s csakhamar megérkeztünk az állomásra. Istenem, kis vidéki állomás, a kavicsok csikorogtak a cipőnk alatt, a lámpák halványan, unottan pislákoltak s derengő fényt szórtak a kopott, elhagyott épületekre, a kis mozdony hol beszaladt nagy garral-zörgéssel az állomásra, hol megint kihátrált, maga előtt görgetve egy-egy kocsi. Nagy szál bakter futkosott, zászlót lengetve a mozdony után, szájából síp lógott s élesen sípolgatott vele, mintha idomítaná a mozdonyt. Mi leültünk egy padra s cigarettáztunk. Milyen messze voltunk az iskolától:

— Tizenegy tájban indul a vonatunk Gyüdre — mondta a társam. — Addig fujjuk ki magunkat. Ha az ember nagyon fáradt, nem tud eleget enni.

Kucsmás vasútiféle ember került elő az épület mögül. Szájában pipa, lábán csizma. Megállt előttünk s foghegyről szólt:

— Mire várnak ott?
— A postást várjuk — mondta a barátom szerényen s illedelmesen.

Az ember kivette szájából a pipát s ránkbámult.

— Miféle postást?
— Hát aki az ezer dollárunkat hozná.

— Mit? Mit? Ezör dollárt? Honnét?
— Hát Amerikából, no. Ezer dollárt várunk Amerikából. De az a baj, hogy háborúban vagyunk Amerikával. Nem érti? Hát elibe jöttünk, hogy hamarabb megkapjuk.

— Hogy a fene, de figurás gyerekek magat nevetett a vasúti.

— Jó gyerek ő, — mondtam — nem kell rá haragudni. Azért olyan figurás, mert szegény. Gyüdre akarunk menni, a vonatot várjuk.

— Ammá más.
Leült mellénk a padra s pőfékelt.
— No flótás, elfújhatnál valamit a bácsi tiszteletére — mondta nekem társam.

Elővettem a fuvolámat, összeraktam s belefújtam. A kis mozdony is elmaradt valahol, Perron végén, az állomáson nem járt senki, az ívlámpa szeliden szórtá sápadt, reszkető fényét, a nádasokban megkuruttyolgattak az őszi álomra készülő békák. Illatos volt az éj, illatos és békes. A fuvola igen szépen szólt, nem vallottam vele szegényt, nem dicsekvésből mocdóm. Sok régi nótát ismertem akkoriban, többet, mint ma, a városi élet kiveri az ember fejéből a dalt. A kucsmás ember pipázgatva hallgatta a bűgő nótákat, bele-döntötte fejét a tenyerébe... Így fuvoláztam sokáig, egyre szebben fújtam egyre biztosabban, sok minden járt az eszemben, sok szomorúság nyilalt belém. Sok emlék, sok régi csap és óra. Gyerek voltam, édes volt a szomorúság és minduntalan felváltotta a vidám életöröm. A bűs nótákra víg dalok következtek és megfigyeltem, hogy a kucsmás ember szinte öntudatlanul taszítja homlokára a kucsját.

Egyzer csak megkondult fejtünk felett a jelzőharang. Ugy elmúlt az idő, észre se vettük.

Rádióélet 1939. ápr. 7. 14. n. 28-31.

— Jelöz má a gyüdi »gyorsk« — mondta a kocsmás ember, becézve a vici-nálist. — Na, jó utat, jó egésségöt. Szép vót a nóta.

Eltettem a flótámat, társam ment jegyet váltatt. Csakhamar szuszogva, rettenetesen zörögve és csikorogva megérkezett a »gyorsk« s mi beszálltunk a büdös, zsúfolt harmadosztályú kocsiba. Lámpa már akkoriban nem égett a kocsikban, mindössze az egyik ülés fölé ragasztott gyertya vetett pislákoló világot a kendős vénasszonyokra, fehérbiklás menyecskékre, a eszimas férfiakra, feltornyozott kosarakra, batyukra, tarisznyákra. Rettenetes füst kavargott a kocsiban. S duruzsuló, éneklő beszéd, vitatkozás, hortyogás zúgott. Egy szabadságos katonára kiabálva mesélte szörnyű kalandjait s a többiek rémülten hallgatták.

Nekünk mihamar le kellett szállnunk, mert megérkeztünk. Ott sötétlett előttünk a gyüdi hegy, alatta, mintha tejüvegből volna, csillogott a két-tőstoray templom fehér épülete. Egyéb-ként pedig feneketlen sötétség köröskörül. A vonat eldohogott s mi ott álltunk az állomáson egyedül.

No, nekivágtunk a falunak. Csak sejtettük a házsorokat, az utat, a fákat. Am a hegy feketén vált ki a feketeségből s a templom fehérén derengett.

De hol az ördögben van Ferkó nagynénjének a kocsmája?

— En már gyermekkorom óta nem jártam itt — mondta Ferkó. — Node a falu látom szép. — S körülnézett a szuroksötétben. — A házak tiszták. A nép boldog, szerény és dolgoz... Mindezt látom. Csak a nagynénjem kocsmáját nem látom sehol.

— Egyáltalában van neked nagynénjed? — kérdeztem gyanakodva.

— Az egészen biztos. Nagynénje csak van az embernek... Gyertünk arrafelé, aholánét zajt hallunk. Biztos ott a kocsmá.

Megálltunk hát s hallgatóztunk. Valóban, valahonnét a hegy felől zümmögést, halk zajt hallottunk. Elindultunk a zsváj felé. A sok sötét, néma házaeska között valóban fel is tünt egy hosszú ház, ahol égett a lámpa s ahonnét, mentől közelebb értünk, annál erőteljesebben zúgott a zür-zavaros zaj, részeg kurjongatás, rekedt énekszó. Az utcára nyíló íveges ajtót belepte a pára, odabent a lámpafényben nagy tömeg kavargott. Benyitottunk. Áthatolhatatlan füstben, egymás hegyén-hátán s kivétel nélkül harsányan ordítva s egyszerre gajdolván, rengeteg bosnyák katonára kevergott, röhögött, énekel, magyarul, vitatkozott, ágalt, kávézott, teázott, pálinkázott, ecetes ugorkát evett, tolakodott, búsult, vigadt, tán egy egész zászlóalj, egy egész ezred! Moccanni sem

lehetett a teremben. S a fülsiketítő lárna úgy zuhant rá az emberre, mintha balták szakadtak volna le a piszkos mezejezetről.

Nekitaszítva minden asztalnak, belelökve úgyszólván minden csészébe és pohárba, összepréselve, nyomorítva, tolva, lökve, hátráltatva s megugrasztva, végre eljutottunk a konyhaajtóhoz. Bezuhantunk a konyhába. Ott még nagyobb volt a gőz, az iradatlan tűzhelyen kondérnagyságú lábosokban állt a feketekávé, a tej, a forralt bor, alkohol, kávé, fahéj és káposztaszag töltötte be a szűk helyiséget. A meszelt falakról csurgott a verejték. Ugyanúgy, mint arról a két nőszemélyről, aki a konyhában féltörően rohángált. Az egyik hatalmas, testes hölgy volt, duzzadt rajta a fehér kötény. Am nem látszott holmi keserű özvegynek, ötven évesnek sem, inkább harmincétnak s piros volt, mint a cékla. Roppant termete ellenére is fűrgén futkosott a konyhában, vagy ki s be a szüntelenül csapódó ajtón. A másik nőszemély viszont vén volt és sovány, aggódó képpel sürgött-forgott s közben úgy lógatta a kezét, mint ülő nyúl szokta a mancsát. Erről leritt, hogy sváb. Száraz ajkát összeszorítva nézett ránk. A kövér nő is megállt és ránk bámult.

— Mi tetszik? — kurjantott ránk ridegen.

— Mariska néni! — kiáltotta Ferkó gyöngéden s lelkesen egyszerre.

— Micsoda Mariska néni? — bámult el a nő.

— En vagyok a Ferkó, a maga unokaöccse — mondta még lelkesebben Ferkó.

— Régen láttam már Mariska néni s mondok, meglátogatom. Ez itt a barátom. — S engem előretolt. — Nagy zecész...

— En nem vagyok Mariska néni és nem ismerem semmiféle Ferkót — mondta csodálkozva a nő.

1939. évi 7.

— Lehetetlen, — erősködött egyre vidorralban Ferkó — maga a Mariska néni, akinek kocsmája van Gyüdőn.

— Kocsmám van, Gyüdőn is vagyok, de nem vagyok Mariska. Én Koháryné vagyok — felelt büszkén az ál-Mariska néni.

Kezdtém magam rosszul érezni. Éjszaka van, éhes vagyok, fáradt. A kocsmá tele van bosnyákokkal... Rángatni kezdtem a barátom kabátját:

— Gyerünk innen, látod, hogy nem a néni.

— No, ha tagadja, hogy a néni, — kiáltotta lesújtott képpel a társam — akkor sajnálom. Én ugyan szívesen fogadnám néniéneket az asszonyságot, de ha maga nem akar öccsének fogadni...

S leült egy hokedlire. A természetes asszony nevetésre fakadt:

— No, csak üljenek le. Ennivaló nincs, mindent fölfaltak a csuések. De csinálók rantottát. Treszka néni, süssön tojást. Négyet. Adjon hozzá uborkát is.

— Hát egy kis forralt bort! — mondta neheztelően Ferkó.

— Azt is lehet — kiáltotta vissza a hölgy s kirohant a tumultusba, mint Zrínyi Szigetvárára.

— Mostmár rendben van — szólt a társam hidegen. — Van vacsora. Kevés ugyan, de van. Lesz ágy is. Csak az a kérdés, miből fizessünk? Pénzre kéne szert tenni... Mert ez mégsem a nagynéném.

Én fojtott hangon szidtam Ferkót. Ez mégis hallatlan. Miből fizessünk? Itt fogják a kabátunkat, kirúgnak. Talán meg is ver ez a hatalmas erejű asszony. Nyakamon a szégyen.

— Ha tudtam volna, hogy így járok veled, dehogyan indultam volna el — nyögtem kínomban. Csikorgattam a fogamat s úgy néztem Ferkóra, mintha meg akarnám ölni.

Őt azonban mindez hidegen hagyta.

— Nem a néni, no, de nem tesz semmit. Először is eszünk. Azután te fuvolázni fogsz...

— Fuvolázni!!

— Fuvolázni, igen. Süket vagy? Fuvolázni, na. Itt ez a sok szerencsétlen bos-

nyák. Tele vannak kávéval, teával, borral, bánattal. Keserű emberek. Maholnap viszik őket a frontra. Kíváncozunk haza a kecskésjükhöz. Hát szóval flótázni fogsz.

Furcsáltam a dolgot, de valami észszerűség pislákol a dologban. S mitthogy a mérges Treszka élénk tette a rantottát, meg a fehér búzakenyeret, nem törődtem semmivel. Nekiestünk az ételnek.

Közben bejött a kövér asszony, esattogtak kezében a lábosok, ömlött a fekete-kávé, a forralt bor. Oriási tálcán sorakoztak a csészék, üvegek, poharak. Szegény nő leült egy percre s olyan gyönyörűséggel szemlélgette az evésünket, hogy önkénytelenül mozgatta hozzá a száját.

— Borzasztó ez máma — panaszkodott fujva. — Nem bírok ezzel a sok katonával. Mozogni se lehet tőlük. S mennyi károm van, mennyi károm! Ki tudja ellenőrizni ezt a sok bosnyákot? Szegény uram bevozult, magam vagyok ezzel az asszonnyal. Nagyt sóhajtott.

— Majd rend lesz itt mindjárt — mondta nagyképpen és szemtelenül a társam. Csak előbb eszünk egy kicsit!

A nő legyintett. Azt megint felpattant s ide-oda futkosott.

— Na, — mondta Ferkó s ivott egyet a gyereünk a flótával. Te vagy a művész, én vagyok a menedzsered. Odakint tombol a tömeg. Fel cimborra, szedd a fuvolát! Költő vagy, muzsikálj!

Oly fáradt voltam s oly mélyen benne a kilátástalan pácban, hogy engedelmessékedtem az akaratának. Előszedtem a flótát s összellesztettem. Ki is próbáltam. Aztán, a nők nagy csodálkozására, Ferkó kiteszkolt az ajtón. Ott álltunk a pokol füstben, zajban és kavargásban. Ferkó azonban felugrott egy asztalra a poharak és csészék közé, felborzolta a naját félkezével s torkaszakadtából kiáltott:

— Csutil! Csutil! Nye povedáj! Ruhe! Hapták!

A bosnyákok csodálkozva bámultak ránk. Kíváncsi szemek szegeződtek felénk. Csend lett. Ferkó ekkor rám mutatott, aki ott álltam gyámoltalanul az asztalnál, kezemben a flótával.

— Tá. Ja jedán muziker! — ordította tovább és széles gesztust kanyarított a karjával. — On knáty flótáty! Muziker! Flöte spielen! Ruhe! Csutil!

Azzal leugrott az asztalról s oldalba lökött.

— Most fujd, te számár, amíg csend van. Félénken belefujtam a fuvolámba. Mély hang szelíden s omlón szállt fel a sűrű füstben. A még itt-ott morajló hangok elnémultak.

Feszült csend támadt.

S én egyik dalt játszottam a másikkal. Sorra kerítettem olyan horvát és szerb nótákra is, melyeket gyermekkoromban a Dráva mentén megtanultam. S egy-két orosz nótát is elfujtam, keserű, faldalmas, síró nótákat, amelyeket hadifoglyok csempészték a fülembe bódító, nyúló falusi éjszakákon, amikor elesitult munka s hazatértek a jószágok, elült a aranyszínű por s a fáradt hadifoglyok összeverődtek a kispadon, édesbús dalokat énekeltek.

Közben félszemmel láttam, hogy Ferkó előveszi a sapkáját s körüljár a teremben. A katonák szó nélkül kinyitották erszényüket s hullajtották a sárgarézzel elfajzott nikkelpénzeket. Csörgött a pénz, a kövér hölgy pedig titkon rendet teremtett az asztalokon, kicserélte a poharakat, elszámolt, akivel kellett. Nagy-nagy békeség, szomorúság és tisztaság ömlött el a sáros, füstös, rettenetes hodályban. Egy katoza hangosan sírt...

Multak a percek, multak a negyedórák. Fáradt voltam, tudom zihált, le akartam tenni a flótát, de nem lehetett. Vagy az ál-Mariska néni kérő szeme, vagy Ferkó kemény pillantása, vagy a katonák áhítatos, ártatlan kecskeszeme függött rajtam. Folytattam. Szédültem már, de folytattam. Fájt a torkom a maró füstben, szemem égett, forgott a fejem. De mintha a föld felett libegtem volna, testetlenül és súlytalanul, jó volt a fáradtság, a rossz levegő, minden jó volt.

Késő éjjelre járt az idő, amikor az ajtóban megjelent az óriási bosnyák őrmester s böhölgő hangon parancsokat osztogatott. Mindenki haptákba vágódott, a fuvola leszakadt a számról. A bakák szótlannul szedték fegyvereiket, derékszíjjukat, fizettek, felhajtották a maradék italt. A mennykő hosszú katoná hozzámlépett, kezeynyújtott s úgy megszorította törékeny praclimat, hogy kiesordult a könnyem boldog kínomban.

Visszavonultunk a konyhába. A természetes hölgy boldog volt. Mikor Ferkó fizetni akart az összekoldult pénzből, nem fogadta el.

— Adok, gyerekek, szállást is. Igaz, egy üres ágy van csak a szobába, a szegény uramé, de elalhatnak benne. Itt a gyertya is. Fekügyyenek le...

— Na, — hőként rám a társam, amikor az egyszerű szobába beléptünk, s egyedül maradtunk a végre tiszta levegőben. — Na, mit mondtam? Hazudtam?

— Hazudtál, de igazad volt — s lerogytam a torcnyomagos puha ágy szélére.

— Látod? Van pénz. Ettünk. Alsunk. A szobában van Máriakép is. Gyűdi Mária. Nagyszerű.

Leült a gyertya mellé s kiborította a pénzt az asztalra. Szépen tornyocskákba rakta fajta szerint. Aztán megszámlolta. Nagyot rikkantott.

— Gazdagok vagyunk. Szerbusz! Jól fújlad!

— De most felezzük meg a pénzt — mondtam én vetkőzés közben.

— Nézd, te egy szegény flótás vagy — magyarázta Ferkó. — A pénzt vagy elveszíténéd, vagy elajándékozánéd, elköltenéd haszontalanságra. Több nagyméném meg nincs a környéken. Hát a pénz hadd legyen nálam.

Még hallottam, hogy Ferkó is felkászolódik, bebujik, nagyot sóhajt, aztán sötét lett, nagy, feneketlen sötétség. Edes, mély álomba merültem...

*

Mikor reggel felébredtem, társam nem volt a szobában. Olmosan, nyálasan zuhogott a könnyörtelen, gyalázatos, borzalmas őszi eső. A kis ablaktáblákon folyt a víz.

Kint az ereszben csegett-bongott az eső. Először nem tudtam, hol vagyok, azután megpillantottam a háromszögletű, merev Máriaképet a falon. Lassan eszembe jutott minden. A flótám is ott hevert az asztalon. Társam ruhái sem voltak a szobában. Felkeltem, felöltöztem s kimentem a konyhába.

Ott ült a vastag hölgy a kedvesen köszöntött. A tüzhely szélén hatalmas bögre kávé melegedett.

— Ferkó hol van? — kérdeztem.

— Ferkó!

— Igen, a barátom.

— Ferkó? Ferkó elutazott... Tisztelteti magát és azt üzeni, majd az iskolába találkoznak. Ő most elment Drávaesepelre, van ott egy nagynéje, meg akarja látogatni.

— És... és a pénz?

— Nem mondott mást, — folytatta kedvesen az asszony. — Csak a nagynéjét. Kedves gyerekek a Ferkó. Úgyes gyerek. Jó, hogy magik edegyttek. No és mejen szépen tud maga pikulázni!

Kinéztem az esőbe, kavargattam a kávémat. Itt ültem hát egyedül, egyedül a flótámmal, pénz nélkül, itt ebben a nyakig sár faluban a hegy és a templom tövében s a kövér asszonyság tövében. Itt ültem s kint szakadt, ömlött, zuhogott, egyhangúan muzsikált a könnyörtelen őszi eső...

Az állomás felé cuppogó léptekkel, hosszú sorban meneteltek a pirosfezes bosnyák katonák. Köpenyükről, fegyverükről tsurgott az eső könnye.

Az író visszaköltözik az időbe

Igaz, hogy a történelmi regények divatját éljük, de hangsúlyozni kell, hogy kétféle történelmi regény van. Egyik az, amelyet a divat szül, s vele együtt, akár a női ruhák színe, szabása: eltűnik, hogy más divatnak adja át a helyét. A másik az, amely nem születik a divathól s nem tűnik le a divat elmúlásával. Egyik az, amely pillanatnyi érdeklődést, szeszélyt elégít ki, a másik, amelynél a regényen s nem a történelmen van a hangsúly, ha mégoly történelmi is. Az egyik az, amely a történelem ismert kulisszáit, sujtásos ruháit és dús prémjeit, szépnevű fegyvereit, hangzatos méltóságneveit sorolja fel valami mondvacsinált, löbbé-kevésbé tetszetős mese keretében s így elégíti ki a divatot, mely örökké újat, különöset, színeset, egyszóval: érdekeset keres. A másik úgy mozog a történelem régmúlt társadalmi, politikai, katonai s egyéb formái között, mintha természetes kora és környezete lenne. A kor problémáit a saját problémáinak érzi s *figyelmét az emberi lélek örök arcvonásaira fordítja*. Az ilyen történelmi regényben nem a szokatlan, tetszetős külsőségek hatnak, hanem a lélek kisugárzásai, melyek azt a kort elevenné tették. Az bizonyos, hogy az ilyen történelmi regények iránt hatalmasan megnőtt az érdeklődés.

Igen sok oka van ennek. Az okok egyik része belső, a másik külső. A leküzdhetetlen belső okok súlyos sorskérdések. Mit jelent az, hogy magyar vagdok? Mit jelent, hogy a világnak éppen erre a pontjára születtem? Mi az a legmagasabb szempont, amelyből a magam és hazám életét figyelnem kell, mi az a mérték, mellyel meg kell mérnem, mik a legfőbb törvények, amelyek szerint ítélnem kell? A külső okok sokkal egyszerűbbek. *Egyre nehezebb lett a mai élet leírása, megvizsgálása, egyre nehezebb ítéletet mondani*. Életünk nagy kérdései, valljuk be, sokkal komplikáltabbak, mintsem első pillantásra gondolnánk. Az író felelőssége óriási s egyre nő. A háború előtti idők írójától elsősorban szellemes szórakoztatást vártak. Ma véleményvt, ítéletet, útmutatást, megnyugtatót, világosságot várnak. A közönségnek ezeket az igényeit nem lehet holmi irodalmi demagógiával kielégíteni. Meg kell tehát vizsgálnunk mai kérdéseink gyökerét, *helyre kell állítanunk a folytonosságot a jelen és a múlt között*, amelyet egy közönyös, felületes, közmopolita-korszak megszakított. Ki kell mondanunk, hogy a jelen csak következménye a multnak s ebből a szempontból nincs sem mult, sem jelen, hanem *egyetlen időtlen nemzeti élet van*. Bár ennek egy részét multnak, történelemnek nevezzük, mégis, ugyanúgy hat és alakít, akár a ma élő emberek ezer és ezer érdeke, érzése, gondolata, akarata. Így határozottam el vagy öt évvel ezelőtt, hogy visszavándorlok a multba, a középkorba, s úgy élek, mintha annak a kornak a gyermeke volnék.

A visszavándorlás nem olyan egyszerű. Mindenekelőtt éreznie kell az embernek, hogy helyzete abban a jelenben, amelyben él, *szinte tűrhetetlen*. Megoldhatatlan kérdések merednek elé, feladatok, amelyekhez gyengének érzi magát, tapasztalatait kevésnek. Az így félig-meddig hontalanná vált lélek körülnéz a nemzeti élet nagy térképén: hová vándorolna ki legszívesebben. Melyik az a terület, amely

leginkább megfelelne kívánságainak, amely megnyugtató, biztatást adna számára? Hol élnek azok az emberek, akiket kifaggathatna kínzó kérdéseivel? Hol uralkodnak olyan törvények, amelyek példaképpül szolgálhatnak az emberibb, igazabb életre? Mikor azután megállapította, hogy ez a terület — fogjuk fel *területnek* s ne *kornak*, — például a XIII. század, a keresztény középkor, a román kornak gót korba való áthajlása, az Árpád-nemzetség uralkodásának nagyszerű beteljesedése s egyben alkonya: — a kivándorlónak hozzá kell látnia, hogy mennél több ismeretre tegyen szert. Némi ismeretei amúgyis vannak, hiszen ezek alapján választotta ki jövőendő élete területét. Kanadáról például szintén tudnom kell valamit, ha éppen Kanadát választom lakhelyemül. De mindez édeskevény. Talán csak annyi, mint az, hogy Kanada fekvéséről, éghajlatáról, nemzetiségeiről, határaitól, mezőgazdaságáról, vagy erdeiről tudnak valamit. Hozzá kell hát látni az alapos tájékozódáshoz. Kortörténeti tanulmányokat kell végezni, meg kell ismerkedni a társadalmi, politikai, vallási élet minden ágával. A pénzügyekkel, a gazdálkodással; tudni kell, mibe kerül egy ökör, egy ló, vagy egy páncél, mennyi földje volt a parasztnak s hogyan művelte meg, miféle adót, dézsmát, tizedet fizetett és kinek, tudni kell, milyen gazdasági rend tartotta össze a társadalmat. Tisztában kell lenni a katonai kérdésekkel. Meg kell ismerkedni a rabszolgák életével is. Tudni kell, hogy folytak a vásárok, hol tartották őket. Tudni kell a belpolitikai viszonyokról ugyanúgy, akár a maiakról, be kell hatolni a pártok törekvéseibe, mozgalmába, módszereibe. De számon kell tartani a nemzetközi politikai eseményeket is. Itt van továbbá a rendkívüli gazdag és komplikált szellemi élet! Ez maga szédítő, szinte beláthatatlan birodalom. Vallási mozgalmak, eretnekségek mindenféle, de elsősorban filozófiai szempontból. A sok egyéb vallás. Mohamedánok, pogány kúnok, besenyők, tatárok és bolgárok alapos ismerete csakúgy fontos, mint a keresztény vallás irányzataié. Meg kell tanulni minden szertartást, minden istent és szellemet, minden babonát. Azután a néprajz. A ruhák, eszközök, lakóhelyek, ételek és italok ismerete. Tudni kell a legkülönbözőbb fajtajú pásztorkodást, csakúgy, mint a halászatot, vadászatot. Mindezt csak izelítőül mondom. Mert ahogy a kivándorló behatol jövőendő élete részleteibe, a kérdések itt is egyre szaporodnak, a változatok szinte beláthatatlan forgataga veszi körül az embert. Egyik szakkönyv nyomán a másikra bukkan s a könyvek egyre szaporodó során, mint lépcsőfokokon halad egyre mélyebbre és mélyebbre abba az elsüllyedt, távoli világba, mely most már új otthona lesz. A kivándorló szíve egyre inkább eltelik csodálattal, meghatottsággal, szeretettel és lelkesedéssel. *Eddig azt hitte, az az egyetlen magyar világ, amelyben élt, s most látja, mennyivel magyarabb, tisztább, töretlenebb, igazabb, hatalmasabb, amelybe belejutott*. De a kivándorlónak magával kell vinnie a régi okiratok egész tömegét is. Azután a kódexeket, amelyek még a középkor lelkét őrzik, mint megannyi ezeregy-éjszakai palack. Csak a pecsétet kell feltörni, hogy a bezárt szellem ragyogón kiszabaduljon belőlük. Nyelvémlékeket is kell az iszákba ten-

nie, mert hiszen hogy vándorolna ki, ha nem is ismeri az új ország népének nyelvét? Kanadába nyilván nem megy úgy, hogy ne tanulna angolul, franciául. Már pedig a XIII. század nyelvét éppen úgy meg kell tanulnia, akár az angolt, franciát a Kanadába utazónak. Még hozzá a legtudományosabb nyelvtani módszerrel.

Mielőtt útnak indultam, csak szerettem volna itt élni. Most már, hogy hosszú tanulmányok, készülődések után elérkeztünk a célhoz, mondhatom, *szeretek itt élni*. Hiszen most is Magyarországon vagyok, de a mostaninál hatalmasabb, színesebb, szociális szempontból igazabb, keresztény szempontból keresztényibb, katonai szempontból katonább, nyelvi szempontból magyarabb országban. A templomok és paloták a román stílus csodálatos alkotásai. A táj vadabb, gazdagabb az erdők, folyók, akárcsak az a nép, amely itt él. Milyen dalokat hallok! Bartók és Kodály egész művésze zeng körülöttem. Milyen édesen köszönnék rám az emberek, jobbkezüikkel érintve homlokukat, milyen csodálatos nyelven kérdezik, honnét jöttem, kik voltak atyáim s mi járatban vagyok! A várhegyet kicsiny paticsházak ülik körül s fenn, a hegyen messze ragyog a székesegyház, melyet még III. Béla király épített. És a királyi palota vas-kos falai milyen méltósággal tekintenek le a Dunára. A kanyargós uccákon málhás lovak lépegetnek, katonák ügetnek, gyermekek zsvalyognak. Köröskörül pedig őserdő terül el. Még medvék, bölények is tanyáznak benne.

Az igazi történelmi regény azonban nem elégszik meg a kor külsőségeivel, hanem a lelket keresi. Ez az a pont, ahol a külsőségek segítenek ugyan, mert hiszen a kor lelkét árasztják, *de van mögöttük valami, amit csak az ösztön, a beleérzés, az intuición találhat meg*. Mert ha az író alaposan ismeri például a házi eszközöket, melyeket akkoriban használtak, ebből még nehezen tudja elképzelni *azt az asszonyt*, aki használta őket, süttött, főzött, varrt és font... Azaz, ezt még mind el lehet képzelni, de nehéz *a lelkivilágát*. Bizonyos, hogy sok mindent másként látott, gondolt, mint egy mai asszony. Más volt az ismeretköre, műveltsége, még a vallási élete is. De milyen? Az ösztönös megérzés, mondhatnám: távolbalátás mellett segítségül siet az írónak *a nyelv*. Hogyan használta a szavakat, hogyan szerkesztette a mondatokat, milyen neveket használt, hogyan becézte gyermekét. A kor nyelvének mély ismeretére tehát nemcsak azért van szükség, hogy az író érzékelteni tudja elmúlt századok hangulatát, hanem azért is, hogy megtalálja *elmúlt századok embereinek lelkivilágához a bűvös kulcsot*. Az írónak nemcsak jó ösztönű távolbalátónak, nemcsak képzett lélekbúvárnak kell lennie, hanem a nyelv alapos ismerőjének is.

Hogy a magam esetét említsem: tizenöt éves voltam, amikor az első finn nyelvtant megvettem. Akkor még pusztán kíváncsiságból. Egy-két év múlva már annyira izgatott a magyar nyelv ezer meg ezer titka, hogy tudatosan hozzáláttam megismeréséhez, megfejtéséhez. Törökül kezdtem tanulni, majd a vogul és osztják költészettel ismerkedtem meg s az iskolai önképzőkör számára vogul medvénekeket és szerelmi dalokat fordítottam. Ismereteim körét állandóan tágítottam, hozzáláttam a finn-ugor nyelvészet rendszeres tanulmányozásához, s amellet szorgalmasan tanulmányoztam a népnyelvet. *Mert minden igazi írói alkotásnak ez az alapja*. Nagy szerencsém volt, hogy gyermekkoromat az Ormánságban, olyan nyelvjárási területen töltöttem, amely az ősi nyelvnek rengeteg régmúlt, a köznyelvből kivesszett

alakját őrizte meg. De foglalkoztam a göcseji, Pápa-vidéki, hajdúsági, palóc, székely és moldvai csángó nyelvjárásokkal is. Szorgalmasan forgattam a *Nyelvtörténeti Szótárt* és az *Oklevélszótárt*. Majd később, amikor Finnországban alkalmam nyílt a finn-ugor nyelvészet nagyhírű tudósaival is barátságot kötnöm, az ő segítségükkel tovább mentem a magyar nyelv mélységeinek kutatásában. Olvastam magyar, német, francia és finn nyelvű szakkönyveket, folyóiratokat. S hogy még jobban magamba szívjam őseink életének lelkét, sűrűn látogattam a múzeumokat. Így éltem bele magam azoknak az embereknek lelkivilágába, akik már hét-nyolcszáz év óta porladnak, de szellemük megmaradt a nyelv gazdag kincsekkel kínáló rétegeiben. Végül úgy éreztem magam nemcsak a XIII. században, hanem az azt megelőző századokban is, mintha nem is a huszadik század gyermeke volnék. Már véletlenül sem jutott eszembe például olyan hasonlat, amely elárult volna. — pedig mennyi fűlsértő hibát talál az ember éppen ebből a szempontból a legtöbb történelmi regényben. Az író például azt írja, hogy a város „puskálövésnyire“ volt a hőstől, holott akkoriban ruskának még híre sem volt. Ám ez még nem minden. Amikor a *Vas fiait* írtam s tisztában voltam a mongol hadsereg szervezetével és a csapatok sokféle nemzetiségével, sort kellett kerítenem egy sereg török nyelv tájshólásainak tanulmányozására is. Mert például a kirgiz nyelven belül is van néhány nyelvjárás. Másképpen beszélt a kún itt Magyarországon s megint másképpen a Fekete tenger partján. Kúnul úgy szólván meg kellett tanulnom s alaposan meggyötört a *Veleneci Kódex*. De mondhatom, csodálatos világban éltem, amíg történelmi regényeimben dolgoztam. Az ország, melybe kivándoroltam, gazdagabb kincsekkel a bándékozott meg, semmint hittem volna. S amikor már valóban otthon éreztem magam benne, amikor élő valóságként rajzoltak körül az akkori emberek, úgy éreztem magam, mint aki szívvel-lélekkel közéjük tartozik. Ha élémbukkant valamelyik, megörültem, ha meghalt valamelyik, ráborultam az író-gémemre és könnyeztem. Ha eltűnt valamelyik, törttem a fejem, vajon hol s mikor bukkan elő jsmét s vidámak voltak a napjaim, ha vidám események történtek embereimmel. Sohasem felejttem el azt az éjszakát, amikor kúnok rá-törttek egy számomra nagyon kedves család tanvárára s mindent felégettek, mindenkit megöltek. Amikor pedig Boldog Margit, ez a szelíd, bájos árnádházi szent, akinek lelke velem járt Finnországban és egy telet töltött velem egy távoli finn tanván, vakító fehér télben, északifény sugárzásában, — végül meghalt, zokogni kezdtem s egyre azt hajtogattam: mégis rettenetes, hogy akinek minden érzését, gondolatát úgy ismertem, most halott...

Leírni, megírni azonban csak azt lehet, amit *bizonyos távolságból figyelünk, ellenőrzünk, ítélünk meg*. De ugyan-csak azt lehet megírni, amit teljes lelkünkkel átélünk, a magunkévá tesszünk, szinte a vérünkbe szívunk. Nehéz ezt megérteni, mert ellentmondásnak látszik. De így van. Ha valaki például nekibúsulva, minden hideg ellenőrzés nélkül csak azt írja, amit *érez, dilettáns*. Aki meg csak azt írja, amit a józan ítélet szab elé, anélkül, hogy az átélés forrósága megindítaná a lelkét, *száraz mesterember, üres rutinié*. Kell a lélek szabad, gáttalan indulata, az érzések egész skálája és ugyanakkor kell a hideg, józan, tárgyilagos ítélet is. *Ez az egyidőben lezajló kettős munka* alakítja az igazi írói művet, ennek az ellentétes kettős munkának az eredménye a harmónikus, kiegyensúlyozott írói mű.

A »Földindulás« századik előadása

Kodolányi János szindarabja, a Földindulás, századszor került kedden este előadásra a Belvárosi Színházban.

Zsúfolásig megteltek a páholyok, a szélyék, a támlásszékek, a karzatok. S a közönség ujjongott és tapsolt és zokogott. Végigsírta s valami nagy megrázottsággal, a magát megtalálásnak s a legfelsőbb lényeg felismerésének szinte feltámadási gerjedettségével végigujjongta az előadást.

Az arcok kifejezésére, a szemek nézésére, a bensőnek erre a feltörő megmozdulására nincs más szó, csak az ujjongás.

S az a hüppögés, amely az ormánsági jéghidegség előtt feltört a torkokból, nem az érzélgősség lágy és könnyű görse volt. Nem. Kettős dolog volt az.

Megdöbbenés az tró művészi ereje előtt.

Es egy fajta termékeny és súlyos felzokogása az átok és a szépség súlya alatt, amelyet önmagában hordoz.

Egy-egy pillanatra olyan volt a nézőtér, mintha kinyilatkoztatást hallana. Mintha ott állna önön ezeréves, rettentő szép és rettentő tragikus életének csipkebokra előtt s nyögve és fájdalmas gyönyörrel most ismerné fel, hogy sorsunk, életünk, faji voltunk igézetes és jajtító csoda, hogy a magyar csirában ott a kínzó végtelenség s nép vagyunk, ritka és döbbenetesen szép, amely olyan lobogásait tudja az életnek és olyan irtózatos és pogány fenségeit a halálnak, mint senki más.

Amelynek az élete: ormok és szakadékok örök egyidejűsége.

Amelynek az élete: élet és halál örök s igéző jelenvalósága.

Amely vak és tagad egyszerre s tombolva táncol lelke végletei közt.

De ez a tomboló tánc az örökkévalóság. Magasságok zuhantják és mélységek támasztják föl, lehet már-már halott, de nem halhat meg, mert végletek küzdik benne a megtartó, örök tusát.

Ezen hüppög a nézőtér, ezen zokog és ezen ujjong, mert ezt hallja a Földindulás belső bűgéséből. Önmagát hallja, önmagát látja.

S lám, sír és ujjong egyidőben: beigazolja a színpadot és önmagát. Ez történik a századik előadáson.

Még élénken emlékszem, hogy amikor Patkósék átvették a Belvárosi Színházat, tele volt jóslással a város, hogy a színház hamarosan megbukik.

Mikor híre ment, hogy Kodolányi János Földindulásával nyitnak, egyszerűen azt mondták: vége. S íme, nem a jósoknak, hanem a hívőknek volt igazuk. S ennél nagyobb dolog nem történt mostanában: hogy a hívőknek és a hivatottaknak igazuk legyen.

Még van valami, amit el kell mondani a századik előadás alkalmából. Azon túl, hogy bejárják vele a nagyobb vidéki városokat, vigyék le, okvetlenül vigyék le az Ormánságba is. Elszűtő kövászának és ébresztő ökölnék.

S ki tudja: talán kicsirázó magnak is.

Dallos Sándor

Új Magyarország

1939. ápr. 26.

94. n. 11.

A „Földindulás” századszor

Telt nézőtér előtt játszották ked-
den századszor a Belvárosi Szín-
házban az év legmeggrázóbb darab-
ját, *Kodolányi János* nagyszerű
paraszttrámáját, a „Földindulás”-t.
Az előadás mitsem vesztett az
átélés izzásától: a remek színész-
gárda — élén *Páger Antallal*,
Mihályfi Bélával, *Vaszaray Pirivel*
és *Eszenyi Olgával* — éppúgy ki-
robbanó tapsokra ragadta a közön-
séget, mint a főpróba és bemutató
napján. De hőven jutott az ünnep-
lésből a magyar írás egyik büszke-
ségének, *Kodolányi Jánosnak* is, a
„Földindulás” sikersorozatának
ezen a keddi esti jelentős állomá-
sán.

Magyar Nemzet 1939. ápr. 26.
54. sz. 13.

1939. ápr. 29.

A Földindulás századszor

Ezen a héten volt a Földindulás századik előadása, és ennél a dátumnál egy pillanatra meg kell állanunk. Annyiszor elmondtuk már ebben a lapban, minden komoly megmozdulás legelső feltétele az, hogy becsületes emberek kezében legyen az irányítás. Lehet a produkció még oly művészi, lehetnek a körülmények még oly kedvezőek, lehet a pillanatnyi helyzet szerint ennek vagy annak a megmozdulásnak akár konjunktúrája is: minden azon múlik, kinek a kezében nyugszik a vezetés. A Földindulás nélkül nem indulhatott volna meg az új magyar színház, ez kétségtelen, de nem indulhatott volna meg azok nélkül sem, akik egyenes útra állították a színház dolgát. A legkisebb sem hiányozhatott volna közülök, mert elég lett volna egy csavar meglazulása, hogy az annakidején rohamra indult erők rést találjanak és megakadályozzák, hogy most száz előadást érhetett meg Kodolányi új magyar drámája. Az előadást követő banketten ezt érezhette az író is, amikor a színházlátogató közönségen túl azokról is szólt, akiknek a munkája nem a rivalda fényében folyik le, de éppen azért ugyanannyi értékű. Igazgató és munkatársai s minden helyén való csavar valóban derekasan megtette a kötelességét, sőt a kötelességen túl is éppen azt a többletet adta, amely egy ilyen vállalkozás megteremtéséhez és főképen a megmaradásához elengedhetetlenül szükséges. Valóban úgy volt, ahogyan az író mondotta: tisztességes emberek tisztességes eszközökkel teremtették meg az új ma-

gyar színházat. Minden egyéb és olyan vállalkozás, amely nem ezt a tisztességet sugározza, eleve halálra van ítélve. Ideig-óráig való élete csak arra lehet jó, hogy hangsúlyozza és megerősítse felfogásunkat: csak becsületes emberek vállalkozhatnak arra, hogy a megújult magyar szellemnek fáklyavivői legyenek. Konjunkturisták és opportunisták dicstelen véget érnek s oda kerülnek vissza, ahonnan valók voltak: a sötét semmi csendes mélyébe, elfeledetten és elhagyottan. Lehet egy ideig fenntartani az ellenkező látszatot, de aztán a szabadesés gyorsulásával következik a kikerülhetetlen vég. A megújult magyar szellem úgy fog utat törni mindenfelé, mint a lavina, ellenállhatatlanul és feltartóztathatatlanul. Akkorra talán majd előkerülnek azok a tisztességes emberek is, akik bizalmukat veszítették s még egyelőre figyelő állásban vannak.

Nekünk a Földindulás századik előadása nagyon sokat jelent s nagyon sokat mond! Mondja azt, hogy nem hiába hittünk az íróban, a becsületességében, az elhivatásában. Nem hiába hittünk egy szerg becsületes magyar emberben, akik amikor oda kerültek, megmutatták, hogy oda valók. Hittünk abban, hogy ezeket nem kapja el a kerék, ezek végig megmaradnak az eszme becsületes katonáinak, nem az egyéni érvényesülés s a kis pecsenyesütők parazsa fűti őket, hanem becsületes magyarságuk. Hogy ez a hitünk valósággyá is váltott, annak bizonyossága a Földindulás századik előadása. De egyúttal bizonyossága annak is, hogy van magyarság, amely megújulást akar s van itt a sokat ócsárolt fővárosban is. Erdemes dolgozni érte, erdemes dolgozni vele és van holnapja, beteljesülése annak a hitnek, hogy nem hiába lett a Földindulás s nem hiába lett az új magyar színház.

(Dr. Sz. K.)

Magyar Ut

1939. ápr. 29.

A. M. 5

UTIJEGYZETEK

Két olyan irodalmi díztáboron vettem rész a legutóbbi hetekben, amelyeket a Turul Bajtársi Szövetség rendezett. Az egyik Kassán volt, a másik Sopronban. Mindig irtóztam a nyilvános szerepléstől, szinte szégyenlem ezt a hibámat. Bajtársaim azt gondolhatják, kéretem magam, mint az agyonnevelt falusi urilány, amikor felkérlik, hogy zongorázzék. De bizisten, nem magamkelletéséből teszem. Elég alkalmam volt, hogy megirtózzam a nyilvánosságtól, a tömegtől, s az ünnepekétől. Elég okom is. És ha végül mind a két kirándulásról optimizmussal, vidáman és elégedetten tértem vissza, annak nem az az oka, hogy talán megváltozott a természetem, mely a magányt, vagy a kevesek intim társaságát kedveli, hanem azok az ifjak töltenek el örömmel, akikkel mostanában közelebbi kapcsolatba kerültem.

Mert ez az ifjúság már nem az, amelyet a háború és forradalom utáni években joggal korhóltak felületessége, túlzott, talajtalan romantikája, készültségével s nem egyszer politikai krakélersége miatt. Ez az ifjúság már kiállja az összehasonlítást a legmagasabb színvonalon álló, legöntudatosabb, legszociálisabb érzésű, legbajtársiasabb, legműveltebb s legharcakészebb ifjúsággal, a finn ifjúsággal, amelyet alkalmam volt egészen közéről megismerni. Ki kell állítanom a legszebb bizonyítványt: ezek az ifjak műveltek, világosan látnak, szorgalmasak és fáradhatatlanok, egyszerűek, egészségesen vidámak és komolyak, öntudatosan magyarak és egyben szociálisták is, nem törtető, bajtársi együttérzésük kifogástalan, politikai szempontjaik magasrendűek és puritánok s irtóznak, hála Istennek, végre irtóznak a frázisoktól, szép és hangzatos hazugságoktól, melyekben pedig politikusaink nyakig ülnek ma is. Megfigyeltem, hogy válik el önkéntelenül az a közéletben szereplő politikus-garnitúra az ifjúságtól, amely még ma is hascsikaró demagógiával ostromolja a gyűlések és ünnepek tömegeit. Milyen szánalmasak azok a szóközi klisék, melyekből akárki akármikor álmából fölriasztva is, akármilyen hosszúságú, kifogástalanul lelkes és »hazafias« szónoklatot tud kanyarítani. Ezeket az »állításokat« és »más síkokat«, ezeket a »vonalvezetéseket« és »gondolatokat«, ezt a mondvacsinált »magyarságot« és »új ezredévet«, ezeket a »nemzeti egység« körül lángoló izzásokat, ezeket a »kibontott zászlókat« és örökös »meneteléseket«, ezeket a »váll váll mellett« marconán »harcoló gárdákat« és egyéb ócska, többnyire teutónból fordított rekvizitumokat. Megfigyeltem, milyen rosszképpel hallgatják a »nemzeti eszme« egy-egy régóta közismert bajnokának orditozását, karlendítéseit, ökölrázását, nagyképpően kijelentett közhelyeit, melyekben semmi megfogható nincsen. Milyen undorral szemlélték a cifra görögötüzet s a mögötte sötétlő rideg egoizmust. És láttam, hogy felvillan a szemük, hogy átforrósodik az arcuk, mihelyt kézzelfogható dolgokról van szó: a parasztság, a munkásság helyzetéről, a kapitalizmus nem-

zetgyilkos módszereiről, földreformról, modern népnevelésről, magyar sajtóról, irodalomról, zenéről, nyelvről, vagy a német-kérdés ezer ága-bogáról. Örömmel láttam, hogy kaptak a magyar realitásokon s az élettel szembenéző, azt vidáman vállaló ifjú optimizmussal miként vállaltak magukénak minden feladatot, amit majd nekik kell megoldaniok. Hallottam, hogy ítélték az ifjúság vállain felkapaszkodott politikai stréberekéről s mily undorral lökték el maguktól azt a feneketlenül erkölcstelen módszert, amellyel a magyar politikai és közéletben unos-untalan találkozik az ember. És, hála Istennek, végre azt is megértem, hogy ez az ifjúság mily elszánt lelkesedéssel kaparja le magáról a »nemzeti« irodalom és művészet országgraszoló dilletánsait, a kis klapanciafaragókat és dalgügyögőket, a szavalóipar tekintélyeit, a cigány-sváb-tót-dzsenti keverékből világranyomorodott zenebohócokat... Hát lehetséges mégis, mondtam magamban újra és újra, hogy a magyar ifjúság végre igaz magyar költők vesszoraikat görgeti a nyelvén, igaz magyar írók korholásait, kemény tanításait hallgatja, a népi zenéből megújódott magyar klasszikusokat fogadja fülébe és szíve-lelke tárva van a földnélküli paraszt, az örömtelen munkás, a rongyos, éhező gyermekek tízezeinek jajgatása, a tudatlanságba süllyedt nép sóvárgásai számára? Hát lehetséges, hogy a magyar ifjúság terveket építsen a földreform gyakorlati kivitelére, a szövetkezeti rendszer megvalósítására, ipar, kereskedelem modern átalakítására, nép-egészségügy rendezésére, egységes, átfogó népnevelés felépítésére, kultúrelvet felemelésére, az egész magyar élet gyökeres, korszerű, nagyönis kézzelfogható, nagyönis nem álmódó módon való átalakítására? És lehetséges, mégis lehetséges, hogy ez az ifjúság emellett csöppet sem neurótikus, ajkáról minden alkalmas pillanatban felharsan a magyar népdal, a tréfa, a kötekedés, hogy testben-léleken eleven, jólfejtett és teljeseen ép? Hát mégis lehetséges, hogy harciassága nem a román anyák hasából kitiptandó magzatok elképzelt pokolképein, nem a csehek elevenen való megnyúzósán, nem a huj-huj-hajrás szadizmuson éledeleg, hanem egy eljövendő modern, népi Magyarország igazságosságán, erkölcsi tisztaságán, minden környező nép számára harmóniát sugárzó felsőbbrendűségén, egyszóval: az árpádi Magyarország nagyönis reális eszményképén?

Igen, mindez lehetséges. És ezért érdemes volt e sorok írójának is vállalnia évtizedek nyomorát, kisemmizettségét, reménytelen éjszakáit, érdemes volt a magyar föld lenézett szántóvetői közé tartoznia... És íme, érdemes most kihúznia rossz lábát otthoni magányából, a Húvösvölgy gesztenyefái közül s érdemes elgondolkoznia azon is, vajjon ne halassza-e el önkéntes, időről-időre ismétlődő emigrációit Finnországba, ahol a jövendő Magyarország képét mintegy megvalósulva szokta szemlélni, elhalásztania még... még...

És az író szemében ismét megcsillan az ifjúkori

1939. máj. 5. n.

lelkesezés, szívében hevesen megmozdul az őszinte szeretet érzése. Az új Magyarország már itt van, csak egyelőre még elfojtja hangját az a politikus siserahad, amely a fórumokon — az ő fórumain is néha-néha — fennén harsog.

Hasonlítsuk össze a képet, amely Kassa szép, tágas, korszerű színházának, meg Sopron sokkal kisebb, szinte elhanyagolt színházának nézőteréről felénk tekint. Az egyik ősi városban, amely húsz esztendeig idegen uralom alatt élt, szinte szikrákat vet a magyar lélek. A tömegeből forró fluidum árad a színpad felé. Itt minden szót éhes fülek lesnek, minden hangsúly eleven lélekbe hull, könnyen és felszabadultan csattan fel a lelkes taps. A nézőtér csodálatos virágoskertje a legművészebb, legstílusosabb magyar ruháknak. Lenyűgöző, megrendítő látvány. A másik város, melynek népe Magyarország mellett szavazott, szinte apatikusan bocsájt ki magából két-háromszáz érdeklődő magyart, a nézőtér hangulata hűvös, a közönség külsején semmi magyarságot hangsúlyozó vonás. Egyetlen egy magyar ruha sincs sehol. Kedvetlenül udvarias taps. Csak a műsor legpregnansabb közönségsikert ígérő számai tudják fölverni egykedvűségéből. Itt látszik meg, micsoda megváltó küldetése van a magyar népköltészetnek, a magyar zenének és dalnak. A székely balladák, a Kodály-gyűjtötté dalok végül csak szívenfogják ezt a szinte betegesen közönyös lélekmasszát s felrázzák apátiájából.

Hogy a soproni magyarság annyira lehangolt, annak igen sok és súlyos oka van. Megdermed az ember azoktól a hírektől, amelyeket a soproni turulista ifjúság körében hall. Elkeseredett és elkeserítő hírek ezek. S mind-mind a nagynémet propaganda szörnyű erejéről szólnak. Mintha láthatatlan hétfejű sárkány tanynáznék a város határában s a lakosság szüntelen attól reszketne, mit fal fel a következő napon. A sopronkörnyéki lakosság nagynémet érzelmei ma már közismertek. A szóltulajdonosok hitleri lelkesedése csak azóta kezd egy kissé lehűlni, mióta köztudomású lett, mennyire propagálják Nagyteutóniában az alkoholelles mozgalmat. Mert ezek az anyagi szempontok még a »népközösséghez« való tartozás erkölcsi kényszerénél is erősebbek. De ettől eltévelyelve például az úgynevezett »Ponzichterek« azaz Bohnzüchter-ek, vagyis babtermelők frenetikusán űzik a pángermán agitációt. A köhajításnyira lévő német határon sereggestül jönnek át az agitátorok kerékpáron, autón, gyalog, vagy akár vonaton is. A vasuton horogkeresztes vaggónokban gyönyörködhetnek a sváb keblek. Szálldosnak a röpiratok, gyakran egészen mosdatlanul uszítva a magyarok ellen. Magában a városban, hír szerint, — egy-két lap is megírta s nem cáfolták meg — több mint ezerszáz birodalmi német tartózkodik. Elámul az ember: honnét van tartózkodási, vagy munkavállalási engedélyük?! Mit művelnek ott? A határ közelében, a Hubertuson van egy mulatóhely, ahol a környék népe összegyűl táncolni, muzsikálni. Vígán forognak közöttük az egyenruhás SA-tisztek s végzik a maguk feladatát, melyet senki és semmi meg nem akadályoz. A magyar ifjú-

ság kénytelen volt önvédelmi szervezetet alakítani, hogy ébrentartsa a magyarok hitét. A tisztviselők felvételénél, előléptetésnél fontos szempont a német származás. Hivatalos ügyeket németül intéznek igen sok helyen. De mindezen nem csodálkozik az ember, ha tudja, hogy a Dunagőzhajózási Társulat hirhedt pécsi bányájából most készül elbocsájtani a német érdekeltség minden magyar munkást, mondván, segítsenek magukon családostul a városi inségességélyből...

Sopronból lesujtva, dermedt aggodalommal jön el az ember. Valóban, ha ez a maroknyi magyar ifjúság nem volna, minden remény hiábavalónak látszanék. A leghűségesebb város, melyben nem volt szabad megtartani a népszavazás évfordulóján szokásos hűségünnepeket, rettentő tükröt tart elénk önmagunkról, közönyünkről, gyámoltalanságunkról s helyzetünkről a Dunának ezen a kényes pontján...

No de, hála Istennek, részben engedélyezték a Basch-féle pángermán szervezet alapszabályait. Ezzel kapcsolatban eszünkbejut az a vítaest, amelyet egy klubban rendeztünk, Basch Ferenc, mint meghívott vendég előadása körül. Basch ott kijelentette, hogy mihelyt az ő egyesületük elnyeri a legalitást, kötelező hűségnyilatkozatot fog tenni az egyesület nevében s hallatni fogja szavát a magyar Sopron érdekében is. Hát feszült érdeklődéssel lessük a megígért hűségnyilatkozatot. Most már időszerű. Én ugyan jobban szerettem volna a fordított sorrendet s ezt meg is mondtam: előbb a nyilvános hűségnyilatkozatot s azután a legalitást. De jól van, mi »lovagias« és főképp az adott szóban hívő magyarok vagyunk. Megelégednénk az utólagos nyilatkozattal is. De hiába forgatjuk a Deutscher Volksbote lapjait, nyomát sem leljük...

A helyzet pedig a Mecsek és Baranya német falvaiban is egyre mérgeesebb. Az öregek még kitarának a régi magyar hűség mellett, de a fiatalok el fognak veszni számunkra, ha vagy Magyarországon, vagy Németországban nem történik valami döntő fordulat. Tudom, kellemetlen ezt így kimondani, de nézünk szembe a valósággal. Péccett jártam s alkalmam volt tájékozódni a helyzetről. Ha nem töltöttem volna ott a gyermekkoromat, akkor is tisztán látnám a helyzetet. Csak azt nem tudom felérni ésszel jónéhány millió magyarral együtt: hogy folyhatnak ilyen háborítatlanul az ország megbontására irányuló mozgalmak? Miféle vaksággal vert meg bennünket a sors, hogy íróink évtizedes jalkiáltásait hazugságnak, rémlátásnak, rosszindulatú demagógiának bélyegezte a közvélemény? Micsoda varázslatba estünk, hogy nem látjuk: a német hivatalos eljárás szóru-szóra a szovjetkormány módszereit követi, mondván, nem felelős egyes szerveinek tetteiért, mint ahogy a szovjetkormány sem szokott felelős lenni a Komintern ténykedéseiért. Holott világos, hogy Németországban, ahol még a krumplihámózást is irányítják, nem történhet semmi a hivatalos körök tudta és akarata ellenére...

A vonat pedig hatalmas, üres nagybirtokok tengereiben rohan, ezek a térségek, mint magyar területek, pirosra vannak festve a térképen. A sűrű német fal-

vak, mint pukkadásig telt szigetek pedig kékre. Mikor szűnik meg ez az életveszélyes »vacuum«? Most még mindehhez az a félelem is járul, hogy felvidéki volt nagybirtokosaink, minden hivatalos ígéret ellenére is, vissza akarják kaparintani földjeiket a kisparasztoktól. Tehát vannak még ma is, akik a történelem kerekét vissza akarván fordítani, lesepernék a földről a népet.

*

Ó, ifjúság, bajtársaim! Ti nyitott szemmel, bár da-

nolva vonultok egyik fájdalmas magyar városból a másikba. Tudom, látjátok itt a remény zöld májusfáit, amott a fejfákat, a sír jelzőit is. Be ne hunyjátok a szemeteket egy pillanatra sem! Közeleg az óra, amikor életetek árán is le kell számolnotok a pusztulás hatalmaival, nevezzék azokat akár magyaroknak, akár németeknek. Ha rákerül a sor, műveljétek a magyar dallal az ajkatokon, s a feltámadás dala lesz az.

Ezért lettem optimista.

KODOLÁNYI JÁNOS

1939. máj.

KODOLÁNYI JÁNOS: JULIANUS BARAT. (Regény. Bp. Athenaeum kiadás.)

Kodolányi János döbbenetes erejű társadalmi regényei után három hatalmas történelmi regényével (A vas fiai, Boldog Margit, Juliánus barát) egyszerre történelmi regényíróink első sorába lépett. Három regényével a magyar mult egyik legérdekesebb, egyik legtöbb tanulsággal szolgáló korát fogta meg, a XIII. századi magyarság sorsfordulataiban a magyar lélek útját és nemzetünk történelmének jövőre mutató igazságait igyekezett lerögzíteni. Legújabb regényében — a Juliánus barátban — történelmünknek talán legizgatóbb fejezetét hozta elénk. Az egyszerű domonkos barát, a magyarság Keletre ment hírnöke ma is él lelkünkben, nemes önzetlen alakja fölé az utókor a magyarság elveszett nagy álmának, a Magna Hungáriának, a magyar őshaza felfedezésének dicső glóriáját fonta. Amint háromszáz évvel később Mohács előtt, Bakócz Tamás Rómában, a Nyugat kapujában, úgy áll a Mohi előtt Juliánus a Kelet kapujában és amint Bakócz a gazdag, keresztény Nyugattól, úgy várta

275

Juliánus gyermekes lélekkel a szegény, bűnös, árva Magyarország megmentését a romlatlan, erős Kelettől, az ázsiai pogány magyaroktól. Juliánus élete és nagy vágya, hősies útja és elveszett reménye már régóta hivatott művész tollára kívánkozott. Kodolányi regénye azonban lényegében siklott félre. Ha számbaveszünk, hogy Juliánus életének egyetlen drámai magja csodálatos keleti utazása és felfedezése, hamar szembeötlök az író legelső művészi ballépése, a regény hihetetlen aránytalansága. Egy hatalmas, több mint hétszáz oldalas regény, amely csak az ötszázharmincadik lapon tér át a hős életének tulajdonképpen lényeges, mindenki által várt részére, keleti utazására, már egymagában elárulja súlyos fogyatékoságait. Mert mi történik a regény első ötszáz oldalán? Sok minden, ami teljesen felesleges és kevés, ami valóban lényeges. Az író végigvezet bennünket a fiatal paraszt gyerekek, Györknek, a fiatal szerzetesnek, Juliánusnak életén, de valami egészen furcsa, magyar írónál szinte szokatlan németes részletezéssel és alapossággal magyaráz és ír le mindent, oly fárasztó részletezéssel és rettenetes aprólékosággal rágja a szájába az olvasónak a legnyegtelenebb semmiséget, hogy az a legkigúnyoltabb német tudósoknak is becsületére válnék. Ne értessem félre, nem Herczeg Ferenc vagy Gulácsy Irén regényeinek romantikus jeleneteit, gyönyörködtető, kalandos eseményeit hiányoljuk Kodolányi regényében, hisz ilyenekben itt sem vagyunk híjával, — gondoljunk csak a legmeszeszerűbb epizódokra, — hanem az egyéni lélek, a társadalmi és nemzeti sors drámai megelevenítését, a döntő események élményi átforrósítását keressük. Kodolányi rengeteg felesleges epizóddal tömi tele regényét, mindezeket a kor és az egyének jellemzésére gyártotta és közben elfelejti, hogy sokszor egy-egy mondat, találó szó, hasonlat, vagy megkapó kép mélyebbre nyúl és maradandóbb nyomot hagy az olvasó lelkében, mint a legtökéletesebb korhűséggel kidolgozott és tudományos pontossággal agyonrészletezett jelenet vagy nyelvészeti alapokon nyugvó párbeszéd. Tagadhatatlan, Kodolányi regényében sok

276

Könyvek és írók

szép részlet, sok nagyszerű, megragadó jelenet akad, mégis bátran mondhatjuk, kevesebb több lett volna. Különösen fáj laljuk könyvének elhibázott felépítését, ha az utolsó fejezet felejthetetlen szépségű lapjaira gondolunk, különösen érezzük az első háromszáz oldal gyötrő feleslegességét és mindent elöntő szürkeségét, ha a befejezés drámai erejét, páratlan művészi megoldását látjuk.

Kodolányi könyve óriási hibái mellett is monumentális munka. Kár, hogy regényében inkább a magasztos gondolat, a sorok közt kiérezhető végzetes magyar tragédia eszméje, mint a lelkes művészi teremtés ereje ragad meg. Kodolányi úgy látszik, nagyobb tanító, mint művész, többször oktat és magyaráz, mint magával ragad, erősebb oldala a pusztá leírás, mint a történelmi helyzetek, drámai fordulatok élményesítése.

Bikács László

Protestáns
Szemle

1939. máj.

S. A. 275-276.

Kodolányi Földindulása a Belvárosi Színházban.

Fokozott érdeklődéssel és kíváncsi izgalommal várta Budapest színházlátogató közönsége az új vezetés alá került Belvárosi Színház bemutatkozását. A várakozás hangulatában szokás szerint a legvegyesebb érzelmek és vélemények váltakoztak: a jóindulatú bizalom találkozott a rosszhiszemű kétkedéssel, s elhangzottak hangok, melyek már megindulása előtt elsírátták ezt a fiatal színházi vállalkozást. Csak mikor az ötvenedik előadást is megérte a színház bemutatkozó darabja, csendesedtek el a kezdeti rapzódikus hangulatának hullámai. A siker elvitathatatlan és feltartóztathatatlan volt. Nem a jóindulatú pártolás vagy a bizalmi kérdés ereje vitte sikerre a Földindulást, melynek a kétkedés és a rosszhiszemű aggályoskodás már nem árt hatott, hanem a drámai írásművészet magával ragadó ereje és a színpadi munka tökélye.

A darab szerzője, *Kodolányi*, a háború utáni írónemzedék egyik legígérteljesebb magyar értéke. Őszinte érdeklődése a magyar mult iránt és a magyar vidéki élet ismerete kivételes helyet biztosít számára irodalmunkban. A kitűnő s nagy sikerű történeti regények szerzője új színpadi művében kiforrott, a drámaírás mesterségbeli ismerveit tökéletesen elsajátított színpadi írónak mutatkozott be. A korábbi darabjaiban még tapogatózó, bizonytalan kezű szerzőnek a Földindulásban sikerült levetkőznie a regényíró epikai gátlásait, elhagyta a drámaiatlan egységet és szerkesztet bontó aprólékos részletrajzokat; fegyelmezetten és gazdaságosan bánt anyagával és mondanivalójával. Darabjában a vidéki élet egyik legégetőbb és legfájdalmasabb problémáját tárja elénk. Egy baranyai egykés falu megdöbentő képei vonulnak el szemünk előtt: jómódú parasztcsalád sívár élete, egygyermekes fiatal házasságokkal, házárthatos, vagyonukért és egyetlen unokájukért remegő nagyszülőkkel, angyalcsináló «piókkás szülével» és háborodott szektásokkal.

A Földindulás nem propaganda vagy iránydráma, s a mai német színpad úgynevezett «Werbstück-»jeivel sincs rokonságban. *Kodolányi* helyes írói ösztönével, tehetségével és művészi meggyőződéssel összeférhetetlen lett volna egy ilyen félmegoldás. A dráma egyke-kérdése első sorban művészi téma és feladat számára; nem akar oktatni, nem ad szereplői ajkára politikai programot, csupán szemléltet. Nem ismer megalkuvást, a darab utolsó mondatáig író marad, aki nem faluproblémát dramatizál, hanem őszintén, lelkiismereti szavára és írói meggyőződésére hallgatva formálja és ábrázolja egy magyar falú sorsát és alakjait. Színei néha sötétek és bántóak, de sohasem az olcsó hatás-keltés szándéka vezeti tollát, hanem a megismert és átélt valóság. A fiatal férj, aki elhagyja feleségét és annak szüleit, mert meg akarják akadályozni második gyereke megszü-

letését és elissza vagyonát, majd cigányok kíséretében, ittasan épen akkor tér vissza hozzájuk, mikor azok a szerencsétlenül járt egyetlen gyereket siratják, vagy a szektások vad szertartása ijedt borzongással tölti el a nézőt. Ezekben a jelenetekben az író a magyar életproblémák mélyére érkezett, ahol a görög sorstragédiák dermesztő fuvallata éri. Emberi sorskérdéseken, egyéni életéken s pár falu regionális problémáján túl egy nemzet létkérdéséről, fertőző kórról, elhalásra ítélt testrészeiről van szó. Fékevesztett erők, istenkísértő indulatok és vad szenvedélyek háborognak, a tragédia elkerülhetetlennek látszik: egy elárvult, gazda nélkül maradt ház ismét idegen kézre fog jutni. A fiatal férj egyedül marad lázadásával, tehetetlenül vergődő asszonya nem meri követni, megátkozza a házat és elhagyja övét. Vigasztalanság lesz urrá a házban, a fiatalasszony keservesen megfizet a piókkás szüle kenőcseiért, nem lehet többé gyereke — állapítja meg az orvos. Az utolsó felvonás megbékéltető befejezése nem kényelmes, problémát elodázó, megalkuvó írói megoldás. A fiataloknak, egy orvosi lévedés korrigálásával visszanyert boldogsága nem színpadi deus ex machina, mert a dráma természetéből folyik, szervesen kapcsolódva az előző felvonások cselekményéhez.

Az előadás tökéletes művészi hűséggel tolmácsolta *Kodolányi* drámáját. Páger Antal élete egyik legkitűnőbb alakítását nyújtja a fiatal férj szerepében. Feleségét *Eszényi Olga* játssza; övé a színdarab legnehezebb szerepe: egy törékeny, férje és szülei közt vergődő fiatal parasztasszonyt kell alakítania. Felette viharzanak a szenvedélyek és indulatok; szenvedő erőtlén hős, akit elsodor a vak önzés s tehetetlenül, enerváltan adja át magát a sorsnak. Kisiklott, bukott lélek, aki a szektások vad és eltévelyedett szertartásaiban keres vigasztalást. *Eszényi Olga* finoman, átértett ihletéssel oldja meg a nehéz feladatot, tökéletesen ábrázolva az írói elgondolást. Az együttes két kiemelkedő erőssége: *Mihályfi Béla* és *Vaszary Piroska*, a szülők szerepében. *Mihályfi* az apósnaq vagyona elaprózásától való kétségbeesett félelmét, családfői mindenhatóságát és robusztus férfiaságát megrázó erővel alakítja. *Vaszary Piroska*, az elvakult és eltévelyedett parasztasszony alakjába szint, emberi melegséget varázsol. A darab többi szereplői valamennyien mesterien illeszkednek bele az együttesbe. *Szende Marie* egy megszállott szektás, *Boray* a szektás predikátor. *Egyed Lenke* egy beszédes parasztasszony szerepét teszi emlékezetessé.

A Belvárosi Színház bemutatkozása a teljes siker jegyében zajlott le. Fialat igazgatójának, *Patkós Györgynek* vállalkozását az egész magyar szellemi élet örömmel és lelkesedéssel fogadta.

Birkás Endre.

Magyar Kultúr Szemle 1939. máj., 2. sz. 45.

1939. máj.

KODOLÁNYI JÁNOS: FÖLDINDULÁS. Történelmi regények után most a színpadon a legvalóbb jelen felé fordult Kodolányi. De amíg a szezon elején a Nemzeti Színházban előadott Vidéki történetében még egy többé-kevésbé egyéni sors játszódik le szemlünk előtt: a falujához és népéhez hű maradó orvos-férfi és a szerelmében csalódott, férje kollektív célkitűzésehez alkalmazkodni nem tudó városi nő ellentéte; amíg ez a vidéki történet voltaképp folytatja, elmélyíti, színpadiasítja Németh László „Villámfényénél” című tulyszubjektív drámai önletrajzát, legújabb művében már, mely a Belvárosi Színházban századik előadása felé közeledik, egyetemes magyar sorsproblémát visz színpadra Kodolányi: az egykét.

Az egyke rendkívüli jelentőségű társadalmi jelenség, mert azt mutatja, miként válik a bálványá emelt tulajdon, melynek az élet szolgáltatásban kellene állania, az egyéni és társadalmi élet ellenségévé; mint pusztítja el a családi élet intim jellegét; mint emeli a munka és szeretet örök értékei fölé a „vagyon” fértését. A Földindulás Böbék uramja is azért gyűlöli vejét, Kántor Jánost, mert munkás, szegény paraszt, aki nem hozott a házhoz csak négy hold „öröklött” szőlőt s aki mégis — több gyermeket akar... Az angyalcsinálásba természetesen Böbék Juli, Kántor János felesége, csaknem belepusztul, elvesztj termékenységét; s a színpadi hatás kedvéért még természetesebb, hogy az „egyke” is meghal. Böbék uram-

nak nincs többé egy unokája se. Már-már az egyházra hagyja három fertály földjét, mikor az isten megkönyörül Julin, visszaadja termékenységét — mert hát az orvos is tévedhet...

Igy hát a „mese” azonkívül, hogy már nem a túlnalmas szerelmi históriák változata, nem nagyon érdekes. Itt-ott triviális is. Annál nagyobb bizonyossága Kodolányi nem mindennapos színjáték-formáló erejének, hogy az első jelenettől kezdve, mikor egy „keresztény” pap búcsúztatja, egy paraszt-porta gyermek és utód nélkül elhalt gazdáját, az utolsó pillanatig, mikor Kántor János újra boldogan öleli át feleségét, a szó szoros értelmében hatalmában tartja a nézőt. Szinte minden mondat, ami elhangzik e Földindulásban, drámai, mert lelki feszültségű. Az a jelenet is, amit több kritikus kárhoztatott, mákor a részeg Kántor cigánnyal vonul a szüleinél maradt „hites” felesége házához s ott táncol épp akkor a volt otthonában, mikor a gyermeke holtan fekszik az ágyon, oly lélekzet-elállító lélektani matematikával megalkotott (s oly pompásan megjátszott), hogy a néző nem érez erőszakoltságot. Egészen természetes, hogy a gyermek hirtelen halála felett megdöbben falu népe, ismerve a helyzetet, szótlan és fokozódó megdöbbenéssel hallgatja a részeg szájából nehezen bugyborékoló vádbeszédet, míg a cigány első nyiretyühangjaira ki nem robban a halál valósága és ki nem józanítja pillanatok alatt a részeg Kántor Jánost.

A nagy írónak a nyelv, melynek díszét óvja és fejlesztj, csak eszköz lelki problémák megoldására. A nagy író mindenekelőtt jellem- és emberformáló. Kodolányinak is csak kisebb érdeme, hogy most megmutatta, milyen mestere a történelmi dialektusok mellett a táj dialektusának is. Színes, izes, végtelentül érdekes, mert nagyon természetes ezeknek a parasztoznak a nyelve — sokszor éppen nem szalónképes, de

mindig igaz, sokszor egy-egy gesztussal is rendkívül sokat mondó (ami persze a színészeknek is érdeke). Kodolányinak legszebb színpadi teljesítménye az, hogy embe-reinek a mondanivalója sohasem a szóért van, hanem mindig lelki helyzetet állusztrál: a történet s a jellem találkozáját. Ezért, mert minden szó, a legkisebb közbevetett hang vagy hallgatás is karakterisztikus erejű, — azért, mert Kodolányi a lélek örök dramaturgiája szerint cselekedtetj és beszélteti őket, tudnak a Földindulás szereplői is oly pompásan játszani. Talán az egy orvos kivételével, akinek a mondanivalója is elnagyolt és értéktelen. (Hort Dezső)

Kornuk 1939.

Máj. 15. sz.

468-469

Kodolányi János: Földindulás

Az egykés faluban forradalom készül. Fellázadt az egyik „vő”. Második gyermeket akar. A felesége is veletart, hiába fenyegetőzik az apja, beszél a lelkére az anyja, jár a házhoz a Piókás szüle. Már-már győznek a fiatalok, de gúkszert fog a férfi. Kijön a sodrából s nagy jelenet árán kiutasítva egyedül távozik a házból. Eladja örökségét a sváb szomszédnak s italozik és mulat az árából. Közben megtörténik a beavatkozás, a fiatal-asszony abortál, életben marad ugyan, de az orvos megállapítja, hogy gyereke többé nem lehet. Nemsokkal ezután halva hozzák haza az „egyket”; beszakadt alatta iszánkodás közben a jég. Újabb nagy jelenet, az apa ténferedik be részegen — rettenetes hallgatni, úgy ocsúdik fel apródonként, megtudva a szörnyű új-ságot — rettenetes nézni. A gyereket és reményétvesztett anyá szektás lesz, ott lel rá az ura, a sívár, fülledt légkörben újra egymásra döbbennek. De nagyon nehéz a soruk így élni, anyagi gondoktól ugyan egyre mentebben, de hasztalan sóvárogva utódért. Egyszer aztán, talán éppen a tizenkettedik órában, mikor legközelebb vannak ahhoz, hogy megint széjjelmenjenek, megszédül az asszony, kisvártatva orvosi vizsgálat deríti ki, hogy milyen örvendetes okból: mégis csak áldott állapotba került. E szomorú magyar sorsot baljós-latú kísérettel összhangosítja tragikus kibangzásúvá a szapora

és takarékos svábság öntudatos iparkodása és előrejutása.

Ezt a darabot viszi diadalmasan a 150-ik előadás ritka nagy sikere felé a budapesti magyar színházlátogató közönség páratlan érdeklődése immár hónapok óta lankadatlan éberséggel és áhítatos kitartással. Nem lehet ez véletlen, sem kicsinált dolog. Nem is az. Érzései szerint a magyar nép az élet pártjára állott és kedvét leli azokban a szimbólumokban, amelyek szintén az életet jelképezik, sőt szuggerálják feléje. Itéletet tart bünei fölött, elintőzik azok rettenetes gyümölcsein, jól mulat, mikor póruljár, aki az ő vesztére spekulál. Mindezt felemelő és szívvidámító jelenés.

Csakhogy. Csakhogy más a hit és ismét más a hiszékenység. Véleményünk szerint ez a lelkendező és kipirult arcú, csillogó szemű és veresre tapsolt tenyerű közönség délibábtól rúgott be, nem Szentlélektől mámoros. A Földindulás nagyon szép, költői és megható színdarab, látszik minden jelenetén és legkisebb szócskáján, vagy legjelentéktelenebb gesztusán, hogy nagy író alkotása. De nem, az egyke problémáját nem zárta magába s így nem is jelképezi azt.

Az egyket nem oldja meg ez a sok „ha és amennyiben”, amelynek összetalálkozására művészi valószínűség szerint még mindig rámondhatjuk, hogy „így is történhetik” s ha egyszer megtörténhetett, már megtörte a halál

varázsát. Még kevésbé oldja meg az egyket az, ha enyhe gyanú vizsgálja bennünk a főhőst, a „vőt”, mondván s egyben fejét csóválván, hogy jaj, persze, véget vetne az egykének, ha Kodolányi János a mostani fejével és szívével egyben baranyai vő is lehetne. Legkevésbé megoldása az egykének az a nem is gyanú már, de egyenesen tettenérés, hogy a sok friss és hű népi helyzetkép, jelenet, díkcio közül, ami mind írói feladat becsületesen költői vállalása és megoldása, minduntalan kiágál a vezércikk vagy agitációs beszéd, tendenciózus tudományos elmélet váza, vagy fércé.

Nem hisszük, hogy az egyket ilyen olcsón és ingyen oldja meg számunkra a kegyelem. A nemzet él, a nemzet összeretlen, átfut szívében a nemlét iszonya. Ugyanakkor valami nagy csömör is elfogja, csömör a szektáktól, csömör a sváboktól, csömör a buta részesegetől. „Nagyon unlak, Szepi” — mondja a magyar paraszt a sváb parasztnak s azzal új élet kezdődik. Elhiszem, hogy ez nagyon tetszik mindenkinek, aki szeretné meggazdálkodni a bűntudatot, bűnbánatot és — bűnbocsánatot.

Csakhogy Szepi nem „vész meg”, hiába tapsolunk öt percig a pusztá elképzelésére. És az egykének nem születik kistestvére olyan egykettőre. Ó, az egyke mélyebb probléma s sokkal mélyebb a megoldása titka is. Az egyke a halálosan elfáradt, végkép elcsüggedt, kilátástalan jövőjébe a

M. I. XX. 9.

5

címizmusig belefásult baranyai néplélek öngyilkos-szándéka. — Hiába korholod, hiába bünteted, szándékától sem prédikációval, sem paragrafusokkal el nem térítheted. Vigasztald meg, ha bírod, akkor életben marad. Igazában, akkor is meghal — de Krisztusban, az ő-embere, az örökkévalóságnak. Egyetemes magyar népi ébredés, penitencia, megté-

rés és Krisztusban újjászületés az egyke-kérdés egyetlen lehetséges megoldása. Hiába szűkülünk, de hasztalan is örvendezünk: ezt meg semmiképen nem gazdálkodhatjuk.

Mindamellét tisztesség adassék Kodolányinak, aki nagy költő, Págernek, aki nagy színész és a Belvárosi Színháznak, amely az igazi Nemzeti Színházunk.

Magyar Hírlap
1939. máj. 1
9. 11. 5-6.

1939. máj. 3.

Kodolányi János
a Bartha Miklós Társaság
elnöke

A Bartha Miklós Társaság május 2-án tartotta tisztújító közgyűlését. Elnökké *Kodolányi* Jánost, ügyvezető alelnökké *Bodor* Györgyöt, a tudományos szakosztály elnökévé *Tóth* Endrét, az irodalmi osztály elnökévé ifj. *Fitos* Vilmost, a művészeti osztály elnökévé pedig *Vargha* Lászlót választották meg. Főtájkár *Martos* János lett.

Matolcsy Mátyás Ieköszönő elnök beszéde után *Kodolányi* János tartotta meg székfoglalóját. Az egységes szellemi összefogást sürgette, az egyre súlyosbodó belső és külső politikai helyzetre való tekintettel. Szükségesnek mondotta, hogy a társaság a magyar társadalom intellektuális rétegében továbbra is betöltse azt az irányító szerepet, amelyet a múltban is ellátott.

Magyar Nemzet 1939. máj. 3.

100. sz. 12.

Szabó Dezső az író és az ember

Olyan egyéniség, amilyen Szabó Dezső, sehol máshol nem teremhetett volna... Magányos ember volt világeletében, portyázó harcos, de sohasem volt egészen egyedül

Szabó Dezső ismét időszerűvé vált, talán sokkal inkább, mint valaha. Volt afféle lappangási korszaka, amikor megszakítva kapcsolatait lapokkal, könyvkiadó-vállalatokkal, úgyszólván eltűnt a nyilvánosság szeme elől. De akik számontartják a magyar szellem képviselőit, tudták, hogy dolgozik. Havonként megjelenő füzetekben hozzászól a napi kérdésekhez, maró gúnnyal ostromoz, vagy ellágyulva mesél „életeiről”. Amikor aztán Ausztria megszállása izgalmi hullámmal borította el az országot s a megritont lelkek részint elnémultak, részint siettek igazolni örök rajongásukat bizonyos hatalmak iránt, ő volt, aki napjainkban páratlan őszinteséggel s tiszteletreméltó merészséggel nyílt levelet intézett *Darányi* miniszterelnökhöz s kiöntötte keserűségeit, aggályait, fölemelte figyelmeztető ujját. Azóta egyre többen és többen látják: Szabó Dezső *visszatért* oda, ahol a legvadabb s legdöntőbb harcok kavargának s íme, teljes fegyverzetével ront rá az ártó szellemekre, melyek Magyarországot fenyegetik. Előadásokat hirdet, ismét elfoglalta helyét az előadói emelvényen, csillogó szemek figyelnek rá, felszabadult indulatok dühörögnek felé a kicsattanó tapsorkánból... A magyar szellem e csodálatos alakja, íme, semmit sem fáradva az eltelt esztendőkből, semmit sem adva föl, semmit sem revideálva folytatja harcait.

Szereti önmagát holmi kivert bikához hasonlítani és sokan vannak, akik maguk is kivert bikának látják. *Holott nem az*. A kivert, magányosan törtető bikától elfordul az ifjú bikák rokonszenve, tudja, hogy gyengülő izmai nem állják meg többé a sarat, ha öklelésre kerül a sor. Szabó Dezső sokkal inkább magányos gerilla, egyedül kalandozó harcos, amilyen annyi volt és van a magyarság minden rétegében. Hasonlít a régi törzsvezérekhez, akik elbolyongtak Spanyolországig, rettegésben tartva egész Európát. Hasonlít a török végeken portyázó vitézekhez, hasonlólt Bocskay, vagy Rákóczi fölkelőihez, akik Istenért és szabadságért nyultak fegyverhez. Hasonlít a negyvennyolcas forradalom után betyárrá lett pásztorokhoz, akik kiszakítva magukat minden közösségből, de a nép rokonszenvétől, együttérző aggodalmától és szorongásaitól kísérve vívták reménytelen csatáikat pandúrral és úrral. Méginkább hasonlít Zrínyi Miklóshoz, a költőhöz, az ő nehéz barokk egyéniségéhez, páratlan alakjához. Szabó Dezső egyedül bolyong nádasokon és ereken-erdőkön, szereti bolyongásait úgy feltüntetni, mintha kiüzték volna a társadalomból. A meg nem értett vátesz szerepében gyakran elsiratja saját sorsát, vagy keserű vádaskodással vágja kortársai szemébe. De mondom, nincsen igaz. Kivert bikának lehetne nevezniük *Berzsenyit*, akit a Kölcseyvel való mérkőzés valóban letört és a néma pusztaságba kergetett. Szinyei-Merse Pált, a nagy festőt, aki körülbelül ugyanilyen sorsra jutott. De Szabó Dezső: nomád. Nomád harcos. Nem tűr semmiféle féket, szubordinációt és köteléket. Nekivág a hadakozásnak a maga szakállára, akár mezítláb, mint Rákóczi talpasai. Neki egyszerre törökkel-némettel szemben, mint Zrínyi. Nekivág egyszerűen, mint a szegénylegény, ötven-száz pandúrt játszva ki vidám halálraszántással s vármegyék törvénytartóit zúdítva maga ellen.

Valóban nem köti őt semmiféle frott, vagy íratlan törvény a maga törvényein kívül. Nem egyszer fölszedte sátorfáját, hogy örökre elhagyja hazáját, de, mint a fel-feldobott kő, visszaszállt újra. Volt úgy, hogy „megtagadta” magyarságát is. Ebben is magyar maradt. Voltak idők, amikor uralma alá vehette volna az országot — s eldobta magától az uralmat. Volt, hogy néhány hűséges emberén kívül, akik ugyanolyan portyázók voltak, mint ő, mezítlábas fanatikussai a magyarság jövőjének, nem volt mellette senki. Ilyenkor a szegények táplálták, akár a bujdosó betyárokat, este,

a falu alatt a rekettyésben. Magányos ember volt világeletében, portyázó harcos, de sohasem volt egészen egyedül. Nézzétek Szabó Dezsőt, elég neki egy talpalatnyi hely, ahol lábát megvethesse s már harcot kezd ismét. Elég neki egy két hívő társ és már hadakat teremt maga körül a semmiből. Egyetlen gesztussal elvet magától mindent: sikert, kiadót, pénzt, híveket s egyetlen mozdulattal hadakat, harcot, életet támaszt ismét. Mert mi, magyarok, nyomban föllelni kezdünk, ha halljuk a magányos lovas harci kurjantását, paripájának horkolását. És kinyitjuk riadtan bezárt ablakainkat, kigyujtjuk az eloltott világosságot s figyelünk: jön-e? Verekszik-e? Győz-e? Szívünk együtt dobog lova patkójának dobogásával. És lám, innen is, onnan is megindulnak felé, anélkül, hogy hívna valakit. Nomád ő és nomádok vagyunk magunk is.

Nem igaz, hogy kivetjük magunk közül, aki *mer és tud* beszélni. Olyan bűneink, fogyatkozásaink nincsenek, amiket szó nélkül meg ne hallgatnánk, el ne ismernénk, be ne látnánk — s nem kövezzük meg, nem vetjük ki az igazmondót. Ha így volna, Szabó Dezső volóban kivert bika s nem ereje teljében lévő szilaj harcos volna. Mert vannak neki tulajdonságai, amelyek inkább taszítók, mint vonzók. Mégcsak nem is törekszik arra, hogy vonzó legyen. Ha valakit megütél, nyomban a szemébe vágja útálatát. Ha féltékeny, Isten és minden kisistenek legyenek irgalmasok ahhoz, akire féltékeny. Mások segítségét, hűségét elfogadja mint nomád eleink az adót. Köszönet, vagy akár jó szó nem jár érte. (Gyakran éppen az ellenkezője.) Kíméletlensége határtalan, ha olyan gyengékkel kerül szembe, amelyek kiváltják megvetését. Megbocsátani nem tud sem magának, sem másnak. Könyörtelen, irgalmatlan. És lám, mindent megbocsátunk neki, gondolkodás, kétség nélkül. Ha kell, odaadjuk utolsó falatunkat, egyetlen köpenyegünket, menjen, verekedjék, győzzön. Vajjon van-e még nemzet a világon, amely ilyen nemes, fölényes természetességgel, elnézéssel, együttérzéssel bocsásson meg valóságos, vagy vélt sérelmeket, bár még olyan fiának is, mint mi Szabó Dezsőnek? Amely olyan magától értetődően mérje meg az értékeket, amelyek Szabó Dezső javára esnek a mérlegen s kézlegyintéssel térjen napirendre tulajdonságok fölött, amelyek más, kicsinyesebb, kispolgáribb, fantáziátlanabb nemzet szemében örök bűnöknek számítanak? Ki emlegeti, hogy egyszer „román” akart lenni ország-világ előtt s elkeresztelte magát George Millé-nek? Ki gondol már a komor és szilaj kiáltványokra, melyeket könyvtára eladásakor és Franciaországba való „kivándorlásakor” a közzélelményhez intézett? Szabó Dezső nagy harcos, de nagy népám az ő népe is, mert harcosához méltón tud —, mint mindig tudott is — viselkedni.

Azért mondom, olyan egyéniség, amilyen Szabó Dezső, sehol meg nem teremhetett volna. Csak azon a földön, amely ma is láthatatlan sátrakkal, bozótokkal, nádasokkal, rengetegekkel van borítva. Mert itt, ami polgári népség, polgári szemlélet akad, az éppen nem magyar. Olyan ország ez, ahol kiragyoznak a szemek, ha a kényszer drilljére masírozók közé fütyküst vág valaki s azok rémülten szétrebbennek, kipirulnak az arcok, ha valaki szembeszáll a pénz, a közgazdaság „törvényeivel” s kihívja maga ellen a polgári józan ész, rikkantanak a torkok, ha fölfújt tekintély meg rugdalva kullog el és pozíciójára hivatkozva törölgeti cillinderéről a sarat, mámor önti el a szíveket, ha az egész világgal fordul szembe egyetlen ember, a győzelem minden reménye híján. Kis nép vagyunk s tán ezért? Mert maroknyi seregeink élet-halál közepette vágják keresztül magukat ezer és ezer éven át a túlerőn? És mert *egész létünk itt, a Dunavölgyében, örökös kockázat, kétség, véletlen műve?*

1939. máj. 13. 19. 7.

Kis nép vagyunk s tán a kis népek bösz s vídám harcias-sága kél lángra bennünk, egy-egy magányos férfiú küzdelmében az egész nemzet küzdelmeit látván? Igen, ma már nem Szent István ispánja, Sebős veri Konrád hadait a Dunánál, Rábánál, Vértesnél, nem Álmos herceg parasztjai, nem Levénta és Vata fonothajú legényei, nem Béla hadai, nem Boeckay, Rákóczi hadnagyai, nem Zrínyi és nem Görgey állanak szemközt hol Nyugattal, hol Kelettel, — mi mégis őket látjuk, őket a felejthetetleneket. És mindazokat, akik egymagukban szálltak szembe ilyen-olyan úrral, hatalommal, ha a rend örve alatt szolgálkák akart tenni bennünket — s ideig-óráig tett is. Ez Szabó Dezső rendkívüli erejének forrása. Ez a lelki együttrezgés, együtt-hadakozás, *a gyengének a hatalmasabbal szemben való fölhorgadása* minden igazán magyar szívében. Ő az az ember, akit, ha nem volna, föl kellene találnunk. *Lehetőségei korlátlanok, mert minden korlátot lerombolt maga körül.*

Amikor a magyar közvélemény tájékoztatása nem mindig történik — nem is történhet — kifogástalan módon s teljes tisztasággal, amikor a magyar lelkiismeret szava csak dadogni tud, de kiáltani nem, amikor a nemzeti lélek szorongása ránehezedik az egész társadalomra, kortörténeti jelentősége van annak, hogy Szabó Dezső ír és az előadóművelvényről szól. És bár a multban hadakozó jókedvét nem egyszer töltötte ki olyanokon, akiket inkább támogatnia kellett volna, mondhatjuk, *a nagy kérdésekben sohasem tévedett* s amit évtizedek során kimondott, soha annyira idősezerű nem volt, mint éppen ma. Lesújtó ítélete a magyar középosztály összetételéről, történelmi szerepléséről és anarchikus lelkiségéről, paraszt-romantikája, amiből egyre biztosabb körvonalakkal bontakozik ki az új szociális Magyarország körvonala, a magyar protestantizmusról mondott ítéletei, a katolikus főpapság magatartásának jellemzése, szellemi életünk idegenséggel fertőzött kórképének megállapítása, közoktatásunk, nevelésünk idegen lelki-sége és osztályuralomra való alapozottságának megmutatása, politikai mozgalmaink kábító zűrzavarának, tehetetlen hipokrizisének, idegenszolgáltatának és szüklátókörtűségének kegyetlen kiemlézése, belső revízióknak elsikkasztásának s a külső revízió gyári propagálásának leleplezése, külső-belső idegenek a magyar lelki-ségen való tobzódásának dantei képe, mind-mind megállja a helyét ma is. Húsz magyar esztendő meddő csodavárása, alkudozása, marakodása, földhözragadtsága, gyávasága és cinizmusa tárul fel előttünk, ha műveit végiglapozzuk. Ha néhány nemzedék múltán valaki kórképet fog festeni korunkról s belemélyed Szabó Dezső műveibe, felborzolódó hajjal, reszkető kézzel és rémülten elboruló tekintettel fuldokol majd s nem fogja megérteni, hogy maradhattunk meg a világnak ezen az *egész embert, egész népet, egész lelket követelő foltján*. És, sajnos, Szabó Dezső ma is ugyanazzal az indulattal léphet az előadói emelvényre, amivel húsz esztendővel ezelőtt, hogy dantoni viharát lezúdítsa hallgatóságára: még semmi sem változott. Brutális szavai ostorával ma is ugyanúgy vághat eleveneken és holtakon. Vitriolos gúnyja ma is ugyanolyan marón ömölhet törpe nagyokra és nagy törpékre. Sőt ma inkább, mint valaha. Az elsodort falu ma jobban sodródik a feudálisizmus áradatán, mint valaha. Szellemi irányító-helyeinken ma is azok állanak, akik az első véres írások idején. Csak éppen még szorongatottabb lett a nemzet helyzete, mint akkor volt, amikor Szabó Dezső harcait megkezdte. Bár kezünkkel érhetjük el a vágyva-várt testvéreket, akiket elszakítottak tőlünk, ma is éppen onnét fenyegeti létünket minden eddiginél nagyobb veszedelem, ahonnet Szabó Dezső is, másik is várták, de amelyre ő is hiába figyelmeztetett. Sőt, most még nyitabb, szervezettebb belső nieszövetségességre támaszkodhat a külső veszedelem. Most, most kell Szabó Dezsőnek bátrabbnak, kfméletlenebbnek, igazabbnak, nyitabbnak lenni, mint bármikor volt! Most kell Dantonnál dantonibbnak, Zrínyinél Zrínyibbnek lennie, most kell tudni vállalni a látszólagos egyedüllétet — de most kell tudnia azt is, hogy a néma, sötét ablakok mögül együttérző szemek lesik harcait s várják a pillanatot, hogy sikraszálljanak azért a Magyarországért, amely álmainkban él. Tudnia kell ennek a minden más országban

elképzelhetetlen, páratlan embernek, hogy, ha kell, titkon, névtelenül, a faluszéli rekettyésben viszik el neki a kenyeret és bort, ha éheznek, a pandúrok terveit, ha üldözik, a biztatást, ha elfárad. Kezdjük megtanulni mi is, miként kell olvasni a sorok között, érteni a kimondott szavak ritmusa-ból s következtetni hasonlatokból, szimbólumokból és szójátékokból. A tudat, amit hosszú esztendőknél át írással és élőszóval kialakított bennünk, s ami odaát is világossággal önti el a magyar ifjúságot a határokon túl, kezdi lepatlantani az elfogultságok, kicsinyes érdekek, jüzletességek, félelmek, reménytelenségek, idegen hatások szorongató ke-reteit. Igen, „a régi kereteknek le kell pattanniok.” Ezt a folyamatot már nem lehet megakadályozni. Mindnyájunk számára világos, hogy csak akkor maradhatunk fenn, ha valóságga váltjuk az igazságot: *magyarnak lenni annyi, mint szociális embernek lenni*. Éppen a mostani időkben vagyunk ismét hajlamosak arra, hogy délibábok után fuszunk és csodákat várjunk. Szabó Dezső új fellépésének nagy jelentősége az, hogy egyfelől leszaggatja a makacs csodalátók szeméről a hályogot, *másfelől maga is csodát hirdet és csodatettre izgat*. Csodatettre, ami köztünk, magyarok között sohasem volt csoda s aminek fennmaradásunkat köszönhetjük: a nomád hősiességére. Az egyén győ-zelmét hirdeti a tömeg fölött, a fantáziáét a számítás, a hő-siességét a pandúriszervezettség, az igazságába vetett hitét az érdek hatalma, az önmagunkban való bizást a mégoly hatalmas barátokban való vak bizodalom fölött.

A magyar szellemi élet e nagy szabadharcosa ismét porondra lépett s vidáman, dühösen, káromkodva és nevetve, gúnyolódva és el-ellágyulva hadakozik. Ne törődjék vele senki, ha forgolódásaiban leghívebb társait, sőt önmagát is megsebz. Ne kedvetlenedjék el senki, ha eredménytelenül átkozódik, hogy egyedül hagyták. Egyik fülünkön be, a másikon ki, ha társait is káromolja. Harca mindnyájunk harca. Az ő alakjában a megújhodni akaró, parazitáit lerázó százszoros túlerővel is helykén szembenező, igazunkat az egész világ arcába vágó, kenyéren, szalonnan, vöröshagy-mán és csigerberen élő szabad portyázó harcost kell lát-nunk. *Jaj lesz mindnyájunknak, ha ő elnémul*, ereje meg-roppan. *Jaj mindnyájunknak, ha őt is megkötözik*, rabul-ejtik, mint annyjunkt. Mert ugyan ki állana a helyére eb-ben a megfélemlített vagy gyakran oly okosan igazodó korban, melynek legsivárabb s legreménytelenebb vonása, hogy a romantikát kiölték belőle...

Szabó Dezső

60-ik születésnapja és „Az elsodort falu” meg-jelenésének 20-ik évfordulója alkalmából tisztelői és a ma-gyar ifjúság, a társadalmi egyesületek (Honszeretet, Tu-rul Szövetség, IGE, Az Egyesületközi együttműködésben tömörült szervezetek és mintegy 80 más egyesület) köz-reműködésével

1939. évi május hó 23-án

este 8 órai kezdettel a Városi Színházban (Tisza Kál-mán-tér)

jubileumi ünnepi estét

rendez. A jubileumi ünnepségen közreműködnek Móríc-z Zsigmonddal az élükön a magyar irodalmi és művészi élet legkiválóbb képviselői. Jegyek a rendezőbizottság-nál: V., Vilmos császár-út 50., II. 15., este 5—7 óráig kaphatók.

Öt könyv a könyvnapon

Ady Endre összegyűjtött novellái

Több kisebb-nagyobb kötetben jelentek meg már eddig Ady egyes novellái, de e kötetek prózájának csak kis töredékét ölelték fel. Valódi hiány volt ez, mert e nagy költőnél nemcsak a puszta teljesség tekintete és az irodalmi kegyelet tette kívánatossá, hogy novelláiról munkásságát is a maga összességében magunk előtt lássuk. Ezek a novellák semmiféle más hasonló műfajú írások mellé nem sorozhatók. Valahogy ugyanazt a *vardzslatos* eredetiséget képviselik más, rokon műfajú írásokkal szemben, mint az Ady-versek más költők verseivel összehasonlítva. A novellák sajtó alá rendezésével *Földessy Gyula*, az Ady-versek kiváló adminisztrátora értékes munkát végzett.

Móricz Zsigmond: Életem regénye

A nagy magyar író, annyi élet regényének nagyszerű megformálója legérdekesebb, legtanulságosabb könyvét írta most meg: saját élete regényét. Kitalált alakokkal s problémákkal szemben könnyű bátornak lenni, mesebeli emberek mérész megmutatásában nem olyan csodálnivaló az őszinteség, mint amikor az író saját maga életét vázolja fel a tárgyilagos szemlélő eszközeivel. Ritka és nagy élményt jelent számunkra egy olyan életet megismerni, mely az alkotó művei mögött áll és a róla született képet kiegészíti. Móricz Zsigmond életregénye monumentális, az író legjobb műveivel vetekedő alkotás.

Hunyady Sándor: Jancsi és Juliska

E népmese ízü cím alatt csodálatos kerékességű, üde, az elbeszélés zamatos folyamatosságával ömlő, érdekes, friss regény rejtőzik. Hogyan lesz a színpaddal nem foglalkozó agglegény újságíróból, szinte önmaga ellenére, ünnepelt színházi szerző és a színpadi csillag férje: ebbe a keretbe Hunyady Sándornak, a magyar elbeszélésnek mesekészsége, mély életismerete és ember-

ábrázoló tehetsége olyan regényt kerekített, mely méltán tehető oda *Hunyady legjobb könyvei* mellé.

Kodolányi János: József, az ács

A címnovella egyike, a modern magyar irodalom legremekesebb elbeszéléseinek. Számos hasonló értékű sorakozik még e kitűnő írás mögé ebben a könyvben, mely Kodolányinak kis regényszámábanó elbeszéléseit tartalmazza. Kodolányi elbeszélései tömörségükkel, szerkezetük kristályos kelektségével, a bennük megnyilatkozó hatalmas erővel a kiváló író imponáns munkásságának jelentős alkotásai és nem kevésbé fontosak, mint Kodolányi országos sikert aratott nagy munkái. Ezek a kisebb írások is a legjobb idők kiváló magyar elbeszélőit juttatják eszünkbe.

Karinthy Frigyes: Így írtok ti

Karinthy Frigyesnek annak idején páratlan sikert aratott satirikus könyve, mellyel való-kitűnő mesterének irnitudása, szellemessége, resággal korszakot alkotott irodalmunk e műfajában, új kiadásban került most a könyvpiacra. A könyv nagyszerű szellemessége, groteszk jellemzéseinek frappáns, találó ereje ma sem vesztett frissességéből.

(F-r)

Pesti Napló 1939.

mag. 31. 122. n. 10.

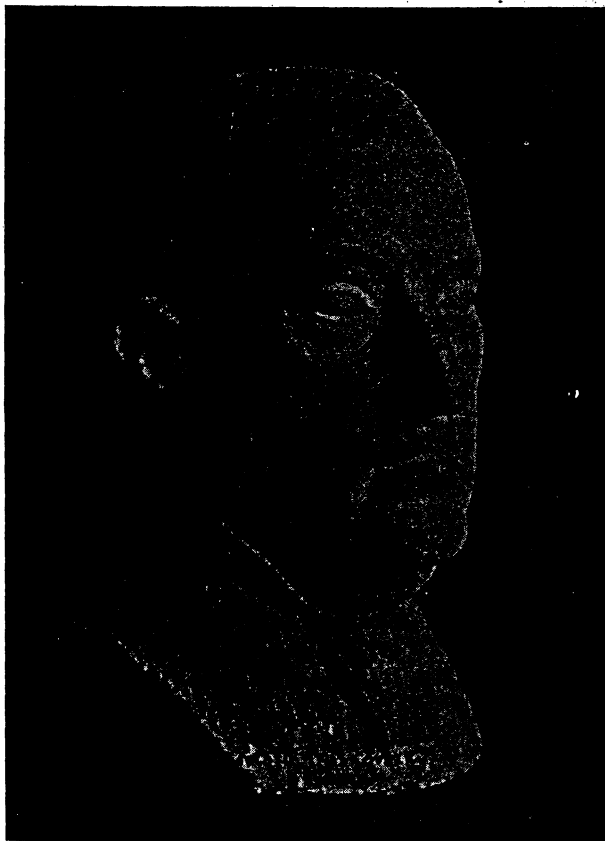
Csak magyar földből nőhetett

Egy író tünnetünk ma, akinek egész lénye, pályafutása merőben különbözik minden más nemzet írójától s aki csak Magyarországon képzelhető el. Teste-lelke anynyira ebből az országból nőtt ki, mint Tolsztojé, az orosz földből, Hamsuné a norvégből, Strindbergé a svédből, Jakobsené a dánból, Sillanpääé a finnől, Walt Withmanné, Dreisleré az amerikaiból, D'Annunzióé az olaszokból, mint Mesterovicsé, a ma élő legnagyobb európai szobrászé a horvátból. Nem szükséges bekiáltani az »erdők hárfájába«, mint írja, hogy »magyar vagyok«, »magyar vagyok!« Nincs ma a világnak egyetlen pontja, ahol Szabó Dezső megszülehetett, kifejlődhetett s az övéhez hasonló pályát megfuthatott volna, mint Magyarország.

Különös keveréke ő a romantikának és a nyers realizmusnak, a szertelenségnek és a szigorú rendszerességnek, a haragos, elkeseredett támadásnak, és jószágos, ellágyuló megbékélésnek, a könyörtelenségnek és szelidségnek, a magányosságnak és körülrajongottságnak. Ellentétekből alakult összehasonlíthatatlan egyéniséggé, nem egyetlen oldalát, tulajdonságát, vagy táját jelenti a magyarságnak, hanem teljes egészét, mindazt az ellentmondást, amit a magyar föld, a magyar nép, a magyar lelkiség, a magyar sors jelent. Nem lehet rámondani, hogy bár erdélyi származású, az erdélyi lelket képviseli, mert az erdélyi lélek misztikuma mellett megvan benne az alföldi Kúnság nyers realizmusa is. Nem lehet azt mondani, hogy a dunántúli lankák szelid poézisét, pesszimizmusra hajló nyugatias szellemét képviseli, mint például Berzsenyi, vagy Vörösmarty, mert megvan benne annak ellentéte, a tiszántúli nyers önbizalom és nyakasság, a kálvinista opponálás szelleme is. Ami ellentét és szakadék ebben az országban ezer év óta meg-megnyílik, az mind benne van Szabó Dezsőben.

Nem csak író, hanem több: próféta is. Mert a régi földönfutó, társadalmon kívülrekesztett, szent magányban elmerült próféták tértek így be a királyi városba, ahogy ő száll le írásaival elvonultsága hegyéről a társadalomba, azok állottak így a király elé s mondták szemébe kíméletlen őszinteséggel véleményüket a nyelv és költői ritmus hatalmas áradásával, ahogy ő vágja szemébe írásait hivatalos és nemhivatalos hazájának és hatalmasságainak a maga gáttalanul áradó szavaival, hömpölygő mondataival. S mint ahogy ujjal sem mertek nyúlni a prófétához, a szent emberhez, úgy nem nyúl senki Szabó Dezsőhöz, sem a hatalmasság, sem a nép, mely visszafojtott lélekzettel, gyakran elborzongva, bűneit tág szemmel szemlélve áll körülötte. Indulatait nem fékezve, ostorait soha tétlenül nem lógatva prófétál húsz esztendő óta s ez alatt a két évtized alatt, kezdve a kommün idején megjelent Elsodort falu-tól máig, a Füzetekig, mindig szembenállott a világgal.

Szabó Dezső, mondjuk meg egyszerűen és világosan tagadja ennek a mai Magyarországnak formáit, de rajongóan, körömszakadtig igenli a magyarság lelkét, hivatását, életképességét és csodálatos belső értékeit. Nincs úgyszólván egyetlen életformánk, amely megnyerné elismerését. Ostorozza földbirtok-rendszerünket, kárhoztatja a magyar fajta hátrányos helyzetét az itt élő idegenekkel szemben, hibáztatja közoktatásunkat és nevelési rendszerünket, meghíányolja a magyar református egyházat, lángoló szót emel ipari munkásunkért, ostorozza a háború előtti országvezetést csak úgy, mint a háború utánit, kikel középosztályunk közönye, szellemi lomhasága és önérzethiánya miatt, figyelmeztető kiáltással ébresztgeti nemzetünket a reávaró külső veszedelmek meglátására és megértésére, maró gúnyval csúfolja ki a nyárspolgárságot, a féltékenység, a kicsinyesség szellemét, s egész lényével, minden mocnásával tiltakozik a magyarság szétdarabolt állapota ellen. Ez azonban még mind csak pusztá tagadás,

Andrássy Kurta János szobra: Szabó Dezső:

vagy mondjuk: ellenzékieskedés volna. Szabó Dezső azonban mindig elhárította az egyéniségétől olyannyira idegen hiú kritikusi fölény pózait, amelyek pedig, jaj be sok magyar írótól elválaszthatatlanok! Nem ül föl sem az irodalmiság előkelő székébe, hogy onnét fitymálja le hétköznapjainkat, vagy a profanum vulgust, nem hivalkodik »európaiságával«, nem mutatja fel minduntalan sem az angol, sem a francia, sem az egyéb példákat. Mert a tagadás és megtagadás, a kárhuzatú ítélet negatívuma mellett megvannak az ő megdönthetetlen pozitívumai is s ezek egyfő-egyig a magyar talajból, magyar múltból, lelkiségből és szükségletekből nőttek ki. Amikor például a magyar fajta hátrányos állapotát ostromozza, rámutat az eszközökre is, amelyekkel uralmi helyzetét visszanyerhetné. Az elvetett nevelési rendszer helyébe használhatóbbat, korszerűbbet, magyarabbat és egyszerűbbet helyez, s ha egyházainkat korholó szavakkal illeti, rámutat arra is, mi az a lényeg, ami igazi mivoltunkat jelenti s ami a magyarság felsőbbrendű közösségében méltó szerepet juttat nekik. Ha szót emel a munkásság jogaiért, ez nem tetszetős, ma szinte élelgedhetetlen kritikai álláspont nála, hanem a magyar dolgozó tömegek sőt sorsának mélyeséges átérzéséből fakad s nem áll meg a pusztá bíráltnál, hanem új gazdasági rendszert is felmutat a mai helyett. Ami a magyar politikát illeti, akár a háború előtt nézzük is, akár a háború utánit, bizony be kell vallanunk, neki van igaza. Nem kápráztatják el sem a mai sikerek, sem a tegnapiak, aminthogy Ady Endre szemét sem kápráztatják el a világháború fantasztikus magyar katonai erőfeszítései, sőt sikerei. Szabó Dezső távolabb lát a napi politikánál, sub specie aeternitatis szemléli a magyar sors mindennapi mozdulatait és kezéből sohasem ejti ki az egyetlen megbízható mértéket: történelmi múltunk tanulságainak, a magyar nemzet évezredes múltjának törvényeit.

Ilyenformán Szabó Dezső, az örökké opponáló, mindent magasabb szempontból szemlélő írópróféta, próféta-ságához illően, sohasem tartozott a hivatalosan elismert irodalom nagyjai közé. Kívülmaradt a hivatalos irodalmi és társadalmi élet sáncain, kívülmaradt irodalmi társaságainkon is. Ezek a keretek szűkek is lettek volna az ő korlátlan és korlátozhatatlan egyéniségének. Hiszen a régi próféták sem élték le életüket az írástudók előkelő csarnokaiban, nem sétálgattak tökmagot, vagy főtt babot rágcsálva az udvari méltóságok társaságában, aminthogy öltözetük is szőrcsuha, táplálékuk is erdei méz, meg bogyó volt. Hivatalos társadalmunk és politikánk képviseli a lehetőségeket, tehát mindazt, amit tenni lehet, Szabó Dezső és a nép a szükségleteket, tehát mindazt, amit tenni kell. Bizony ritkábban lehet azt tenni, amit tenni kellene. Szabó Dezső azonban tökéletesen tisztában van kül-

detése természetével. Sohasem áldozza fel azért, amit tenni lehet, azt, amit tenni kell. Mert a nemzet létének, fennmaradásának parancsai akkor is megmaradnak és követelőznek, ha mi már nem leszünk. És íme, ezen a ponton értjük meg Szabó Dezső egyéniségének romantikus vonásait, de ugyanitt válik világossá az is, miképpen kollektív lélek ez a látszólag gyakran szeretlen, nagyönis egyéni egyéniség.

Sohasem írt le egyetlen sort sem csak azért, hogy »irodalmat« alkosson, szavának, mint a régi varázslóknak s mint az egyszerű nép beszédének is, mágikus erőt tulajdonított. Az ő pályafutása s hatalmas művének tömege bizonyítja legjobban a primitív igazságot, hogy a szó: cselekedet. Ha kimondjuk az igazságot, ezzel elindítjuk a maga útján, hogy feltarthatatlanul valósággá váljék. Ha kimondjuk a hazugságot, realizáljuk azt s eleven testet-lelket adunk neki. Szabó Dezső egy olyan Magyarországot hordoz szívében, amilyenek az igaz, erős, szociálisan elrendezett, szabad és magyar Magyarországot látni akarjuk. Szentül hisz benne — s hite egy pillanatra sem ingott meg soha, — hogy a szívében dédelgetett, igaznak tudott, kimondott és leírt ideális Magyarország a szavak varázsából életre kel, megvalósul, fölépül. Senki se látja olyan leplezetlenül, mint ő. De ő ezekkel a hatalmakkal szemben beállítja az akaratot, az életnek, tehát az igazságnak szent, megtörhetetlen akarataát. Ebben van az ő optimizmusának gyökere. És ez magyarázza meg rendkívüli nevelő hatását is, mellyel az ifjúságot maga köré gyűjti, átalakítja, felbátorítja, harcrakésszé formálja. Az ifjúság forró idealizmusát szítja fel, amikor a legmagasabb feladatokat tűzi elé: az emberi sors esendő mivoltának legyőzését a nemzeti sors örökkévalósága által, a halál és pusztulás erőinek megtörését az eszményekben való törhetetlen hit által s a magyar nép felemelésének akaratával. Senki sem tudja úgy szuggerálni az ifjúságnak, mint ő, hogy a nagy számok túlsúlya eltörpül a nagy értékek magasságának ragyogása előtt, hogy a hősi magatartás az egyetlen reális magatartás a magyarság számára s hogy egyetlen hősi erőfeszítés sem hiábavaló, még ha reménytelennek is látszik. Az ifjúság, ha nem csupán évei száma, de lelke szerint is ifjúság, semmire sem hajlamosabb, mint a hősi magatartásra, a reménytelennek látszó feladatok vállalására. Hogy ez a bátor, sőt vakmerő szellem ifjúságunkban ma jobban él, mint valaha, hogy van egy-két nemzedékünk, amely minden merész nemzeti feladatra bármikor vidám szívvel vállalkozik s nevetve néz szemébe a bennünket körülvevő ezer veszedelemnek, az Szabó Dezső nevelő hatásának eredménye.

Szabó Dezső ma hatvan éves. De olyan ma is, mint ezelőtt húsz esztendővel, vagy küldetése megkezdésekor volt. Nincsenek esztendei, csak feladatai vannak. És ő méltó e feladatokhoz.

Kodolányi János.

TANÍTÁS A SZABADULÁSRA

A napokban egy elmáló, sárgalapú ujság került véletlenül a kezembe, egy régi elsőfajta Virradat, még 1921-ből. A vezető helyen egy Szabó Dezső írás volt, már nem is tudom pontosan, hogy miről, csak egy vallomásszerű kis részére emlékszem, amely akkor is már úgy megfogott. Egy nyugtalan, kínlódó éjszakát említ benne Szabó Dezső a forradalmak idejéből, mikor az álmatlan, fojtogató bizonytalanságban megfogadta, hogy egész életét arra szenteli, hogy a nagy pusztulást, mely a magyarságot minden ízében rágja és szedi szét, az élet minden területén megmarkolja és felemeli a fénybe és oda mutatja népének: látod, ez a halálod. Ma 1939 tavaszán az ország ezt a kész művet látja már és ünnepli meg. De ezt a művet, mely milliófelé futott szét és ágazott el, onnan hátulról, az időből, a sárga lapokról az a néhány sor sugárzása növeli óriásra, teszi a nehéz, dús lombot egytörzsűvé, az ezerfelé harcoló harcot egyöntetűvé, s az életet, mely a mű mögött áll minden kicsi részletében, minden hangjában és mozdulatában, minden panaszkodásában, könnyörgésében, zúgásában és haragjában makulátlanul tisztává és hitelessé: így látjuk meg benne az egytervűséget, a küldetést és a sorsot.

Szabó Dezső nem a szó szokványos értelmében nagy írója a magyarságnak. Nem egy-két címevel megjelölt és megnevezhető könyve: regénye, elbeszélése, vagy tanulmánya emelkedik ki és lesz örökérvényűvé és maradandóvá, hanem az egész életműve, amelynek a műfaja meg sem határozható, hacsak nem úgy, hogy: Szabó Dezső műve. Hozzánemértők és rosszindulatúak, mikor Szabó Dezső írói érdemeiről beszélnek, azt szokták mondani, Szabó Dezső egyetlen igazi nagy alkotása az Elsodort falu. Valóban az Elsodort falu egyik legmonumentálisabb, legigazabb és legszuggesztívebb regénye a magyar irodalomnak, de jelentőségében csak másodrangú az egészhez viszonyítva, melynek csak egy önmagában is megálló, de szerves része. Szabó Dezső nagy műve az az aprólékos, minden részletre kiterjedő, minden okot megmutató, minden következményt meglátó nagy orvosi vizsgálat, amit a magyarság testén-lelkén végzett.

Ha egyszer valaki majd egy-két évszázad távolságából, mikor már sokkal egységesebben és nagyobb vonalaiban látszik ez a kor, visszatekint, fogja egész csodálatos voltában meglátni azt a pontos stafétaváltást, ami Ady és Szabó Dezső között történt. Ők majd nem egyidősek. Szabó Dezső hatvan éves s Ady Andre most hatvankettő lenne. Mégis életük és szerepük nem párhuzamos, hanem egymástkövető, egymást kiegészítő, mintha nem is egy nemzedék lennének. Ady Andre, mint nagy vész előtt a véres kardot, úgy hordozza meg magát az országban. Elégetett életének világossága az egyetlen világosság. Minden gyülekező, készülődő, ólálkodó veszedelmet meglát s csak kiált, kiált, mert a szív tudja, hogy az ideje rövid, s a lélek, hogy ez a küldetése. S 41 évesen, elfogyva és odaadva mindent, meghal. Ady harca mögött Szabó Dezső csak készülődik s egy hosszú élet nyugalmával

várakozik a jelenésre. S ahogy Ady elhull, azonnal előlép és a helyébe áll. Ady sírján még egészen el sem hervadtak a virágkoszorúk, s már megjelenik az Elsodort falu és elindul Szabó Dezső útja. És Szabó Dezső is bejárja újra a »magyar ugart«, az élet minden pusztuló táját. Szívében még sok-sok elnemélt, felcsongolyított év gazdagságával, alapossággal, tempósan jár be mindent, ráér minden kicsi dologra kitérni, mindent megmagyaráz, minden okot kifejt, minden hazugságot leleplez. Ady hulló élete már nem látott semmi reményt és nem hitt a menekülésben. Itt van a különbség Ady és Szabó Dezső között. S ezért kell Szabó Dezsőnek Ady után jönni: mert Szabó Dezsőben már minden gyengeségre és betegségre van elég erő és egészség. Ő már minden megmutatott szakadék fölé odafeszíti magát hídnak.

S a magyar élet minden nyavalyáját, romlását és minden veszedelmét megmutató nagy látélet mellé így készül el a tanítás a szabadulásra: a nagy terv: egy nép századokra szóló életprogramja. Így nő túl ő az író megszokott keretén s így lesz a jövődő élet nagy teoretikusa. Ilyen élettervet a magyarságnak idáig hárman adtak: Zrinyi Miklós, a költő, Széchenyi István és most Szabó Dezső. Zrinyiéből semmi sem valósult meg, Széchenyié nyomán megindult a munka, de az elbukott szabadságharc megfojtotta. Mindhárom között a legnagyobb, a legsokrétűbb, és legkidolgozottabb Szabó Dezsőé. Az a csudálatos erő és életbőség, ami belőle árad és viszi a szavát, az még a legtávolabbi zugába is az országnak szétpumpálta a lelkét. Orvosok, munkások, mérnökök, diákok, szerte az országban lesik és elolvassák minden leírt sorát. S a legfiatalabb nemzedéknek, a húszévesek nemzedékének színe-java az ő tanításán növekedett fel. Minden, ami ebben az országban ma és az elkövetkezendő időkben jó, magyar és igazán jövőépítő történik, ha nem is belőle indul, de vele csak rokon és egyjárású lehet.

Minden igazi nagy író, igazi küldött író kettős, felemás lény. Az égiek küldik, újra és újra elhosszák a tanítást az embereknek; nyelvükön van a varázsszó, ami a jövőt nyitja, s velük van a jel, amivel néha csak évtizedekig, de néha évszázadokig járni kell. De ők az emberek küldöttei is, s szűkebb családjuké, a fajtáé. Ők mondják ki az ember mindenkori kevés örömét és sok panaszkodását. Az emberek velük üzennek az égnek. Így az író nemcsak az eszménynek és mértéknek hordozója, de feltartott, panaszkodó kárja is az örök vonuló embernek. Minden időben és korban ez a nagy író mértéke. És Szabó Dezső ezzel a mértékkel mérve nagy író.

Ő megépítette a magyarságnak, a huszadik századi magyarságnak a megmaradás, az egyetlen továbbélés útját. Ő mindig úgy tanított magyarnak lenni, hogy aki azzal él, mindig tiszta, emeltfejű ember lehet. E korban, mikor egy fajhoz tartozni lassan azt jelenti, hogy nem tartozni az emberek fajához, az ő tanítása: tiszta, örök mértéke minden faji öntudatnak.

De nemcsak terv, út és mérték ő, hanem az ember minden hangja és érzése megszólal benne, s olyan magyar nyelven, amilyenén Adyn kívül még soha. Másoknak, a többinek, a soknak szava lenni, talán senkinél sem volt olyan tudatos hivatás, mint nála. Őbenne az »ezerarcú ember« szól; az ő sírása »ezer sírású sírás«; s ha lát, mindig »ezer szemmel« lát. Robusztus emberi lénye minden emberi és magyar panasznak a megszólaltatója.

A küldetéses író, vagy költőt az különbözteti meg a másfajta írótól és költőtől, hogy az egyiknek sorsa van, a másiknak meg van egy szép és többé-kevésbé jelentős írói műve és van egy magánélete. Szabó Dezsőnek sorsa van. Az élete legalább annyira a művéhez tartozik, mint a könyvei, miket megírt. Az élete legalább olyan nagy alkotás, mint a tanítása.

A maguk kis gazságaiért a mások kis gazságait

elnéző szolidaritáson, amit általában társadalmi rendnek neveznek, ő mindig kívül állt. A szembenállásért mindig vállalta a kívülállást. Az igazság mindenkivel szemben való nyílt kimondását mindig minden következményével vállalta. Hosszú-hosszú éveken keresztül élt a legelemibb emberi szükségletek nélkül, ő akinek olyan óriási nyelvi ereje és írói képessége van, hogy ha egy kicsit »más irányban«, »irodalmibb« területen használja fel, vagyonokat kereshetett volna. De ő kenyéren és szalonnán élt. Egész élete egy nagy áldozat. Hős ő egy olyan korban, mely a legembertelenebbül »humánus« eszközökkel tudja megölni a hősiességet. Élete legalább olyan tiszta, századokraszóló, nagy tanítás, mint az írói műve. Még közöttünk jár, kel, szól és ír, de már szimbólum ő, minden tiszta emberi harc, igaz élet és áldozatvállalás szimbóluma.

Gombos Gyula.

1939. jún. 355

Julianus barát.

Aligha van manapság mohóbban olvasott könyv Kodolányi legújabb regényénél.¹ Nagy terjedelmétől, komolyságától sem riad vissza a közönség, sőt inkább hálás érte. Mi sem természetesebb ennél.

Amint kiemelkedtünk az összeomlás megbénító kábultságából, nagy lelki ismeretvizsgálást végeztünk. Egyik megnyilvánulása volt ennek történetírásunk páratlan fellendülése. Nemcsak bukásunk közeli okait kutatták tudósaink, hanem a régebbi korok ismeretének is új forrásait nyitották meg és az idők sugallta új felfogással tekintették át nemzeti életünk egész folyását, nyomon kísérték azon erőknél munkáját, melyek sorsunkat alakították. A Szent István-jubileum fontosságát nem kell kiemelni ebben a kapcsolatban. A regény is szűkegképpen belekerült ezen áramlat sodrába. Erősen történetivé vált, és a „mai kor eposzának” szerepe sokban emlékeztet a múlt század eleje epikájának nemzeti hivatására...

Julián, a Szent-Domonkosrendi szerzetes, aki a tatárjárás előtt emberfeletti küzdelmek árán megkereste ázsiai testvéreinket, nem folyt be hazája sorsába, mégis örök eszménye marad az örök, a Krisztusban megtisztult fajszeretnek. Azt akarta vinni az őshazában maradt véreinknek, ami a keresztény meggyőződés szerint a legdrágább: az evangélium világosságát. A Duna—Tisza mellé szeretne volna hozni őket, hogy térben és lélekben is egyesüljenek velünk örökre.

Felséges keresztény és magyar gondolat hordozója Julián. Kodolányi nem prédikál, semmi közvetlen célzatosság nincsen a regényben, mégis folyton érzi az olvasó, hogy bár más tereken, sikon mozog is életünk, csak akkor válik a magyar jövő építőjévé, ha Julián lelke ihlet bennünk. Így képviseli a regény a közszellemet, a keresztény és magyar gondolatot, még pedig igazi mélységében, parancsoló jelentésében felfogva és eleven életbe összesűrítve.

Nagy külső és belső küzdelmeken vezet át az út erre az erkölcsi magasságra. A pécsváradi monostor erdészének Györke fia is nehezen fejlődik azzá a Juliánná, akit mi ismerünk. Lassanként, csak fokozatosan áll elébe tisztultan életének igazi feladata és még nehezebben érik alkalmassá a nagy cél megvalósítására.

Pécsváradi és Székesfehérvári monostorai, majd az olasz egyetemi város, Bononia legfőbb állomásai ennek az útnak. Az utóbbiban teljesedik ki szerzetesi tökéletessége. A *Poverello* szellemével együtt Szent Domonkos közvetlen hatása fejezi be a folyamatot. Julián most már maradék nélkül át tudja magát adni Isten akaratának. Be is tölti lelkét a földöntúli bölcsesség édes boldogsága. A Fioretti illatát érezzük mi is. Haza kerülve társaival megalapítja az első ma-

¹ Kodolányi János: Julianus barát. Budapest, Athenaeum, 719 l.

Равнодушни Семле 1939.

jun. ? III. sz. 221-223.

gyar dominikánus kolostort és Istenben bízva törhetetlen akarattal igyekszik elhárítani az akadályokat, melyek ázsiai útja elé tornyosulnak. Végre mégis megindulhat 3 társával, de csak egyedül jut a célhoz.

Ez a pár odavetett szintelen sor is jelzi, mily központi helyük van a regényben a vallásos indítékoknak. Kodolányi protestáns, de hitfelei közül ritka kivételkép általában meg tudja érteni a katolikus lelkeséget. Van érzéke a legfőbb érték: a szentség iránt. Csak Koós Károlyra (Az országépítő) kell gondolnunk, hogy ezt kellőképp értékelhessük. Nem egyszer fel-felbukkan a kat. olvasóban az a sajátságosnak látszó gondolat, hogy napjaink legkatolikusabb regényét protestáns ember írta. Pedig látja nagy hibáinkat is.

II. Endre idejében vagyunk. Az ősi vallásos buzgóság hamvadóban, még a szerzetesházak jórésztében, a világi papságban, a főpapok között is sok a méltatlan. De így van ez Európaszerte. A keresztény világ még előtte áll annak a megújulásnak, mellyel a két új rendnek, Szent Ferenc és Szent Domonkos fiainak munkája megmentette az erkölcsi, társadalmi forradalomtól Európát. Nálunk az állam szervezete is recsegett, a régi már bomladozott, az új vajúdott. Világi társadalmunk is undok fekélyektől rothadt. Julián életének változatos körülményei roppant széles területen adtak alkalmat a kor kép kialakítására. Kodolányi nagy történelmi tájékozottsága elismerésméltó. Ritkán marad ez a külső adatszertésnél, a belső, a szellem érvényesül benne. Ehhez járul az író művészi ereje: eleven életben áramlik előttünk a kor. Sok-sok emberi arc marad lelkünkben a könyv olvasása után, melyekben az egyetemes emberi vonások sajátos faji, időszerű és egyéni változatokba különülnek.

Kodolányi nagyon erős realista hajlamot árul el, sőt helyenként úgy hat, mintha a naturalizmus iskoláján is keresztülment volna. Az ember külsején, lelkében tüstént észreveszi a szokatlant, a rútot. Julián és társai általában gyarló, sokszor nagyon bűnös, romlott emberek között járnak. Az író érdeklődve megáll előttük, de nem találja bennük gyönyörűségét. Rajta-rajta kapjuk, hogy lappangó szájalommal tekint rájuk. Mintha a sors áldozatainak is tekintené őket, kikkel embervoltában érzi a közösséget. Azután el-elmélyül a fájo humorig.

Aki tudja, mily csekély történelmi anyagot kapott Juliánusához az író és látja regénye gazdagságát az eseményekben, tisztelettel tekint Kodolányi képzeletének leleményességére. E sorok íróját még annál is jobban megragadja fantáziájának emberalkotó termékenységé. Sokat fejtegették, magyarázhatták e tehetség természetét. Hogy fontos eleme az élettapasztalat, az bizonyos. De sokak szerint az igazi nagy író mégis csak elsősorban magából merít. Sokfajta élet lehetősége rejlik benne. A költő ezeket éli ki valóságga képzeletében. Ha ez igaz, akkor Kodolányi képzeletében rendkívüli gazdagsága szunnyad az élet csíráinak.

Sokat lehetne írni a regény nyelvéről. Meglepően dús Kodolányi szókincse. Nagy nyelvtերemő erő duzzad benne, de a tudatos tanulmánynak is sokat köszönhet. A regény alakjai régieskedő nyelven beszélnek. A szakemberek döntsék el, talál-e az a korhoz. Kétségtelen azonban, hogy van meggyőző, hangulatkeltő ereje. Kodolányi különben is kitűnő elbeszélő. Néha gyengességé is válik ez az ereje: bőbeszédűsége viszi, pedig akárhányszor tömör tartalmasságával hat. Természetszeretete is bőven áramlik leírásaiban, melyek nem egyszer szinte prózában irt lírikus költeményekké nemesednek.

Kodolányi meg tudja éreztetni a hazai tájak sajátosságát. A gyökeres magyar jellegzetességre egyébként már nyelvének és emberalkotó művészetének ismertetésével kapcsolatban is rámutattunk. Ez egyik legvonzóbb ereje a műnek. Nem csoda, ha a kép történetünknek azon szakáról, melyet a regényben rajzol Kodolányi, gazdag időfeletti faji tulajdonságokat mutat. Az örök magyar lélek vajúdik benne a maga sokszor csak látszólag korlátozott, valójában folyton visszatérő problémáival. Nem egyszer megdöbbenő időszerűséggel hat a regény (pl. a faji és zsidó-kérdés!). A mű sok kiválósága mellett szinte kicsinyességnek látszik egyik-másik gyengeségének kisarkítása, mégis rá kell egyikre-másikra mutatni. Már érintettük Kodolányi hajlamát a terjengősségre. Sehoh sem ötlük ez annyira szembe, mint Julián lelki fejlődésének finom, de túlságosan aprólékos rajzánál. Az érzékiség elleni küzdelmek festésében több-

ször nagyon is rikító színekkel dolgozik Kodolányi. Behatóan tanulmányozta a középkori kolostorok életét, éppen azért feltűnő, hogy nem vette észre a régi szerzetesrendek szervezetének eltérését az újakétól.

Tovább is lehetne folytatni ezt a felsorolást, de nem akarunk beleesni a főntebb érintett hibába. Annál is inkább óvakodunk ettől, mert a könyv jeleségeiről is sokat lehetne még írni. Legjobb a műre utalni az olvasót. Tudom, megrendülve teszi le kezéből, hiszen lelkeségének azokban az elemeiben érzi leginkább hatását, melyek személyiségének legjavát alkotják. Ez a legnagyobb dicsérete Kodolányinak, az embernek és művésznek egyaránt. K. L.

1939. jún.-dec. 357

II.

J e l e n t é s e k.

Jelentés az 1939. évi Vojnits-jutalomról.

Egy év magyar drámatermése.

Kodolányi János esztendeje történeti drámával avatódott színpadi szerzővé a Nemzetiben, most, ugyanott, *Vidéki történet* című újdonsága a falu népének és értelmiségének kérdését feszegette, nyílt értelmiségellenes magatartással. Orvosi hivatásdrámát köt össze férj és feleség szociális ellentétének rajzával, de eléggé erőszakosan. A városiaszkodó s ura dolgába bántó ostobasággal beleavatkozó asszony mellé odaállítja a falugondozó zöldkeresztes nővér alakját, de lélektanilag ezt is jócskán elrajzolja. A drámai igazság elől sokszor a pamflet felé tér ki, alakjai helyett ő maga beszél, gyűlöli és szitkozódik. Nagyon mainak érzi mondanivalóját, de színpadi peres-eljárásának mind anyaga, mind technikája annál tegnapibb. Irányzatosságát nem hitelesíti valódi írói szellem sugallata.

Pedig, hogy ez elengedhetetlen, arra ő maga szolgáltatott csattanós bizonyítékot ugyanez évi másik darabjával, a Belvárosi Színház fél évadját betöltő *Földindulás* című drámával. Ennek szokatlan hőfokú sikere megmutatta, hogy a közönség nem érzéketlen fajtánk nagy kérdései iránt, ha nem szólamokkal ostromolják, hanem szeméhez és szívéhez fordulnak, tekintetét tisztánlátóvá teszik, belső világát együttérzésre hangolják. Ez sikerült most Kodolányinak, nem csekély művészi önfegyelmelés árán. Megint falura vezet, szűkebb hazájába, az Ormánságba, beszögezett házajtók, szapora idegenek kezére jutó ingatlanok, meddővé rontott fiatal asszonyok, boszorkányos praktikát űző vén „szülék” közé, az egykézésnek társadalmunk, fajunk jelenét és jövőjét fojtogató, fertőzött erkölcsi légkörébe. Falu- és néplélekkutató irodalmunknak évtizedek óta ez a legvígasztalanabb fejezete, s ha író merít belőle, magához a sötét tárgyhoz aligha lehet mit hozzátoldania, tehet-

Magyar Nemzeti Lapok 1939. jún.-dec.

469. füzet. 213-214.

Öt modern magyar remekmű

Az Athenaeum könyvnapí újdonságai

Az *Athenaeum* az idei könyvnapon a modern magyar irodalom öt remekét adja az olvasónak.

A magyar kultúra nagy eseménye

Ady Endre Összes Novelláinak

kiadása. Ötszáz oldalas hatalmas kötet foglalja össze a legnagyobb modern magyar költő kétszázhusz kis novelláját, melyeknek csak egy része jelent meg eddig, már hozzá nem férhető kötetekben; másik részét elsárgult hírlaphasábokról gyűjtötték egybe. A lángelmét új oldalról mutatja be a könyv, mint a témák csodálatos gazdagságában dúskáló, színes és lendületes elbeszélőt. Ady Endre novelláinak ez a teljes gyűjteménye magában véve is gyönyörű olvasmány; de ezenfelül különös értéket és jelentőséget ad neki az a tény, hogy lépten-nyomon a halhatatlan versek rokon motívumaira bukkanunk benne.

Móricz Zsigmond: Életem regénye

című könyve, mely szintén a könyvnapra jelenik meg az Athenaeum kiadásában, a nagy író pompás művének tündöklő koronája. Gyermekkorát támasztja örök költői életre Móricz Zsigmond; minden mondaton az édes, friss gyermeki élmény harmata és a meghatott emlékezés könnye csillog. Az élet mély titkait ragadta meg a nagy író ebben a könyvében; az első élményeket, az első benyomásokat, az első örömeket és az első szenvedéseket, me-

lyek az ember egyéniségét meghatározzák, lelkét mindhalálig táplálják.

Kodolányi János: József az ács

címen gyűjtötte össze legszebb novelláit. Az emberségnek, az élet tragikus megérzésének, az álomszerűen tiszta, izos és igaz magyarságnak, a lélek költői tudományának és a tökéletes művészetnek terjedelemben kicsi, de jelentőségben nagy remekei ezek, izzó és szerencsés pillanatok alkotásai. Magyar tájak illatos szellője s néhol bölcs humor meleg sugara édesíti mély komolyságukat.

Hunyady Sándor: Jancsi és Juliska

című új könyve a színház és szerelem varázsának bűbájosan finom regénye. Az író nagyszerű képességei az érett biztosság aranyfényét sugározzák rá. Az emberábrázolás igazsága, a szinte megfoghatatlan hangulatok megrögzítése, a tömörség eleganciája jellemzi Hunyady Sándornak ezt az írását. Végül új, olcsó kiadásban jelenteti meg s teszi közkincssé az Athenaeum

Karinthy Frigyes: Így írtok ti

című nagy irodalmi karikatúra-gyűjteményét, mely a nemrég elhunyt zseniális író szikrázó szellemességét, a dolgok és emberek lényegéig hatoló tréfás lendületét túláradó gazdagságban mutatja.

Magyarország 1939. jún. 1. 123. sz. 8.

Pereskedés a „Földindulás“ körül

Kodolányi János, a hírneves és népszerű író „Földindulás“ című drámája, amellyel az új vezetés alá került Belvárosi Színház olyan példátlanul szép, sorozatos sikert aratott nemcsak Budapesten, de most folyó vidéki vendégszínház-körútja során is, most szerzőjogi per középontjába került. Dr. Erdős László főorvos, akinek több színdarabja színpadra került vidéki színpadokon, keresetelt nyújtott be a törvényszékhez, amelyben elmondotta, hogy 1935-ben „Megkondult a harang“ címen drámát írt és nyújtott be a Nemzeti Színházhoz, ahol Németh Antal igazgató Patkós Györgynek, a színház akkori illikáranak adta ki olvasására a főorvos színdarabját. A darabot a Nemzeti Színház nem hozta színpadra, amikor azonban most tizen, négy év múltán, a Belvárosi Színház színpadra hozta a Kodolányi-dramát, a főorvos ebben a maga darabja jeleneteit vélte felismerni s ezért szerzőjogi bitorlás címén megindította a pert. A törvényszéken szombaton tartotta ez ügyben az első tárgyalást dr. Cserenyi-Tergovics törvényszéki bíró, aki elrendelte a szakértői bizottság véleményének kikérését arról, mi a hasonlóság a két darabban s addig is a tárgyalást elnapolta.

Magyar Nemzet 1939. jún. 4.
126. sz. 25.

MEGDÖBBENVE olvastuk Kodolányi János vallomását a Földindulás különös plágiumperéről. Eddig is tudtuk, hogy mennyi küzdelem és szívós elszántság kellett ahhoz, hogy a darab színre kerülhessen, mennyi odaadás, hogy annyi támadás között sikerre vigyük, de azt, amit az író vallomása feltár, magunk sem hittük. Meggyötörték, megfenyegették és kigúnyolták, hogy végül előállítsanak egy ismeretlen műkedvelőt s vele hajszojják meg az író, hogy ha már a darab sikerét megakadályozni nem tudták, legalább a jelentőségét kisebbítsék. Igaz közmondás: rágalmaz csak vakmerően, valami mindig megragad. Nem az a fontos, hogy valószínűleg a vádló írta ki darabját Kodolányi régebbi írásaiból, hanem az, hogy az író félre kell tenni, le kell jártni, mielőtt még veszedelmesebb lesz, mielőtt előszedi fiókjából a többi kellemetlen írást is. Irjon Kék rókát, vagy Utolsó táncot, senki sem vádolja majd plágiummal, de ne írjon Földindulást, vagy Végrendeletet, mert rászakasztják az eget. S az író még védekezni sem tud a meghurcolás ellen: megvan a lehetőség arra, hogy ország-világ elé kiáltsák rágalmaikat. Ha a magyar társadalom most nem teszi meg a kötelességét, akkor nem méltó Kodolányira. Állt ki már ez a társadalom hitványabb ügyért is, az ifjúság is ment már értéktelenebb célokért akár az utcára is, most álljon hát az író mellé, hogy meg ne dőljön a harcban! Mert minden ellene van itt a magyar írónak: hivatal és hivatalos színház, sajtó és politika, a magyar hurcolt ebként kell marjon az igazságért, a sajátjéért, amit el akarnak ragadni tőle, míg az idegen kétezeréves kabarétémákkal is felkerülhet az ország első színpadára. A Földindulás ügye a magyar ügy szimbóluma: napnál világosabb az igazságunk s mégis alattunk indítják meg a földet. Hát csak harcoljon és marjon az író igazságért, mi mellette leszünk s ha kell, követelni fogjuk, hogy mondja meg Kodolányi az okokat, amelyek miatt nem kerülhetett színre a Földindulás a Nemzeti Színházban. Elég volt a komédiából, szeretnénk már mi is eljártni egyesekkel az utolsó táncot!

Magyar Ut 1939.

Jún. 4. 25. n. 2

HÜVÖSVÖLGYI LEVELEK

A Magyar Nők Lapja számára írja:

KODOLÁNYI JÁNOS

Hosszú-hosszú évek után, miközben utaim itthon is, külföldön is nagyon messzire vezettek gyermekkorom és ifjúságom színhelyétől, most egy előadás kapcsán viszontláttam a várost, ahol diákoskodtam. Ki ne érezte volna már a szomorú örömet, mely a régi utcák, házak, emberek megpillantásakor eltölti a szívet? A különös lelkiállapotot, melyben keresi, egyre keresi a letűnt napokat. Lám, itt a ház, ahol kisdiák koromban laktam, — azaz: a háznak csak egy része, mert a többi már lebontották, elhordták, modern, emeletes bérházat emeltek a kis földszintes hajlék helyére. De amott még megvan az a másik, amelyben egyik első szerelmem lakott, a nagy kapu is a régi még, arra rajzoltattam krétával nagy piros szívet holdvilágos este, arra írtam rá első szerelmes verssoraimat. A keskeny utca járókelői között egyre kutatom a régi lányalakot, a libbenő kis iskolás szoknyát, a piros kalapot. Hogy mi volt a leánya neve, már nem is tudom. És lám, itt volt a régi szőlő illatozó barackfaival, eltűnt az is, felparcellázták, barátságos kis villákai építettek rajta, kertecskéikkel körülvették, virággal beültették. Csak a felső csücske szőlő még, a rozzant kerítés is a régi tán, itt, a bokrok alatt álmodoztam s izlelgettem a piros szőlőlevelekhez hasonló szomorú őszi hangulatokat festegető első verssorokat. Itt olvastam a fűben heverve, halálós csendben, lassan elvonuló felhők alatt Csokonait, Petőfit és Aranyt. Itt álmodoztam arról, hogy író leszek s egyszer úgy térek vissza ebbe a városba, ahol, természetesen, kizárólag csak reménytelen szerelmek nyíltak számomra s persze, meg nem értő emberek vettek körül, mint ismert és elismert író. Milyen fájdalmasan édes a hegynek vezető út hangulata is, vincellérek kocsiúttal erre ősszel kongó hordókkal, álmatagon fütyörészve, vagy békésen pipázva. De ott bent még állt a régi présház faragott tornáca, ott rendeztük szüretalkalmával az esti tüzijátékot, szinte hallom szállásadó öreg, több mint nyolcvan éves házigazdám gyermekes nevetését. (Egy éjszaka szinte a karjaim között halt meg, egyedül én voltam mellette s borzongva lestem el-elakadó lélekzését... Tizenkét éves voltam akkor.)

A hegyre vezető szerpentin is autóúttá kupálódott, símán csillog a fák és bokrok között. Az „én időmben“ csak afféle szerény kocsit volt, emeletmagas fák szegték, harkály és rigó szólt a hegyoldalban mindenfelé s esténként andalgó szerelmesekkel találkozott az ember. Az erdőt azóta kivágták, de új sarj nő a régi helyén s mire az unokám andalog majd erre az első szerelem hangulatában, olyan lesz ismét, amilyen „akkor“ volt. Az utak változnak, megújulnak, de a fák mindig a régié maradnak.

De tulajdonképpen nem is ezekről a szomorkás-vidám dolgokról akartam én itt beszélni, hiszen minden ifjúkor szép és minden késői találkozás az elmúlt idővel szomorú és poétikus. Minden gyermekkori környezetben önkéntelenül lessük a régi embereket: pajtásokat és ideálokat s mindenütt eltűnnek ők, csak egy-egy őszülőhajjú úriemberrel, egy-egy felismerhetetlen s mégis kedves családjával találkozunk s habozunk, tegezzük-e az úriembert, keresztnévén szólítsuk-e a hölgyet, — végül tétován megállapodunk a „nagyságos asszony“ mellett. Hanem egy igen meglepő és főképpen mindnyájunk számára igen tanulságos élményemről, amely pedig a következő: Mielőtt az előadásra mentünk volna, a szálló belépőtermében fűnű szőlőtött meg egy kedves, rokonszenves fiatal férfi. Nagy örömmel ismertem meg benne az egyik középiskola tanárát, — azét az iskoláét, ahol én szörnyű diákéveimet, álmaimban ma is visszatérő megpróbáltatásaimat töltöttem. Tudtam róla már Finnországban, hiszen hosszú időt töltött ott s egyik finn barátom rokonát vette feleségül. Örömöm tehát annál nagyobb volt — s tetejébe a múlt emlékei mellett, ime még a jelen legszebb élményeire, finnországi utazásaimra is emlékeztet valaki. Nyomban elfogadtam meghívását másnap ebédre. S az ebéd meg is lett.

Barátom kedves kis otthonában minden finn. A fiatal, szerény és halk kis finn menyecske igazi finn környezetet varázsolt ura köré. Finnországból hozott bútorok, szőnyegek, finn terítők és függönyök, az asztalon finn edények és poharak, Karhulából származó üvegátlak és csészék. A falakon az asszony-

ka — Finnországban igen ismert festőművész — szép akvarelljai. De hallják csak, hölgyeim! *Ebben a lakásban minden az asszonyka kezemunkája. Ő szötte a függönyöket, szőnyeget, terítőket, a szép finn ryijy-eket. Az egyik szobában ugyanis szövőműhelyt fedeztem fel. Két finnországi szövőszék áll benne, egy rokka társaságában. Ezek a szövőszékek télen bizony szorgalmasan csattognak s a fiatal házigazda is odaül melléjük, hogy az asszonykának segítsen. Ez azonban még mindig semmi. Barátomon igen drágának látszó, rendkívül finom ruha volt. Érdeklődésemre kiderült, hogy a ruhaszövetet is az asszony szövötte, a saját kosztümszöveget is, sőt a télikabátok anyagát is!*

Azt mondhatná erre valaki, hogy hát bizonyosan sok szabadideje van s elvégre nemcsak ölebekkel szórakozhat egy asszony, hanem efféle „idejétmult“ háziiparral is. Igen ám, de barátomnak két édes kis fia is van, két félig finn, félig törökös-magyar fiúcska, két eleven, vidám, örökké játszó, futkosó és fecsegő kölyök. A családban tehát semmi sem hiányzik, — legfőképpen pedig nem az állandó, nyugodt, szeretetteljes türelem és jóság, amellyel a fiatal anya gyermekeit neveli. Nincs ott egyetlen hangos, türelmetlen szó, egyetlen szigorú rendreutasítás, pláne szidalom. Nincs ott egyetlen kemény tekintet sem. Ó, milyen jól éreztem magam már az első pillanatban ebben a szinte teljesen finn, barátom révén azonban mégis magyar otthonban, ebben az igazi „otthonban“ amilyennek minden magyar otthonnak lennie kellene. Ó, hogy elgondolkoztam rajta: vajjon hány magyar asszony tud ilyen környezetet, ilyen légkört teremteni a házában, hányan ülnek a szövőszék mellett úrinő létükre is, hányan rendezik be lakásukat ilyen csodálatos ízléssel, magyar kézimunkák, szőttek és szőnyegek szépségével, stíluszisztaságával, hányan sugározzák így magukból a csendes szeretetet, jóságot és türelmet, hányan nevelik gyermekeiket ennyire minden izgalom nélkül... És eszembe jutott az is, hány művelt, jómódú és kitűnő család otthonában kellett irtózva szemlélnem a szörnyű „riselőket“, „madeirákat“ s egyéb németes kézimunkákat,

az ízléstelenség, a stíluszavar mintaképeit. S amikor sárközi, somogyi, ormánsági, kalotaszegi, körösfői s más népi kézimunkáról esett szó, milyen megdöbbenő volt a tájékozatlanság, amellyel igen kitűnő asszonyok is beleszóltak a vitába. Szeretném elvinni őket ebbe az otthonba, hogy lássák és hallják, hogy beszél s főképp dolgozik egy Magyarországra szakadt finn asszony, hogy teremti meg maga körül a saját házának levegőjét, hogy fejezi ki finn lelkiségét — s hogy szerez ilyen csendes, finom eszközökkel barátokat a hazájának. Mert kézimunkáit kiállítja, rendeléseket fogad el és nem szégyel másoknak is dolgozni, mások otthonába is belevinni a finn lelkiség művészi életformáit. Jobb nem szólni azokról a külföldön élő magyar családokról, akik otthonukban a magyar lelkiségnek egyetlen szikráját sem gyujtják ki, nem vezetnek idegen vendégeiket *egy darab csodálatos Magyarországba*, sőt arra sem tudnak válaszolni, mi is az a színes, mélyen művészi és eredeti magyar lelkiség a népművészetben, az otthon-kultuszban! Sokat mesél ez a kis szövőműhely.

A menyecske édesanyja éppen itt van a családnál látogatóban. Természetesen, egy szót sem tud magyarul. Egyes magyar- finn társalgás folyik, a gyermekek magyarul is, finnül is beszélnek, sőt néha magyarul, finnül egyszerre. Mondom a nagyobbik fiucská- nak finnül: ne menj a másik szobába, mert a testvérkéd alszik. „Már nem nukuuu, már heränyt“, — mondja a kislány félre magyarul, félre finnül a finn felszólításra. Ilyeneket mond: „A vonat elhamarozott.“ És így dicsér meg egy képet: „Ez jól szép“, szórul-szóra lefordítva finnül magyarra. S a szelíd nagymamával finnül beszél, a magyar vendégekkel magyarul, anyukájával hol így, hol úgy. Hiszen édesanyja vele együtt tanult meg magyarul, amikor a kislány született, még nem tudott semmit az ura nyelvén. S most szépen, a finn „s“-eket gyermekek, finn selypítéssel ejtve beszél s ezek a jellemző hangok, melyeket mi magyarok alig tudunk tisztán kiejteni, mutatják csak, hogy idegen eredetű. Otthonkultusz! Visszafelé a vonaton egyik kitűnő költőnkkel s a feleségével utaztam. Az asszony buzgón részt-

vesz a magyar népi kézimunkák propagálásában s az otthonkultusz terjesztésében. Elmondja, hány magyar asszony hímezteti ruháját parasztasszonyokkal, — de úgy, hogy ő maga rajzolja meg a mintákat, ő veszi meg a színes anyagot s ő állapítja meg, mit mivel hímezzenek ki. Ezzel azután tönkreteszi a ruhát is, a hímező parasztasszony eredeti ízlését is, hozzájárul ahhoz, hogy a nép elveszítse ősi művészetét.

Hiszen ez „nem jó az uraknak“ — tehát bizonyosan csúnya is, — gondolja a parasztasszony.

Az én öreg sárközi szövőasszonyomról, aki gyakorta szeretett vendége otthonomnak s akinek lakásom legszebb remekét köszönhetem, sokat tudnék mesélni ezzel a kérdéssel kapcsolatban. De majd más alkalommal. Most köszönjük el magyar barátom finn otthonától s vigyük magunkkal azt a tiszta levegőt, amely ebből az otthonból árad.

S amely, ime, egy szerény, csendes asszonyka egyéniségén át az északi testvérnép legszebb, legmaradandóbb propagálója.

Magyar Nők Lapja 1939. jún. 10.
17. sz. 3-4.

Egy plágium-per margójára

Országosan becsült, kitűnő írónk: Kodolányi János, akiben elevenen él a magyarság minden fontos, korszerű és időtlen problémája és akinek megadott a képesség, hogy költői látomásait a művészet diadalmas eszközeivel varázsolja mások elé: nemrégiben drámaírt, népünk legfélelmetesebb veszedelméről, az „egyké”-ről. A darabnak példátlanul nagy visszhangja támadt. A fővárosban, amelyről eléggé elterjedt az a vélemény, hogy meglehetősen idegenül áll a magyar nép sorskérdéseivel szemben, néhány hónap leforgása alatt, szinte szakadatlan trambán, és mindvégig tomboló siker mellett 150-szer kellett eljátszani a darabot a nagyzerű színházszínházban. S a nagy-sikerű fővárosi sorozatot végül is azért kellett egyelőre megállítani, mert a lelkes vidék immár türelmetlenül várta és sürgette a darab megígért országos turnéját.

Ez a turné azóta — szintén pórallan siker mellett — meg is indult, sőt ma már a befejezése felé közeledik. A Belvárosi Színház kiváló együttése, — minő ültörő elődeik száz év előtt —, Palkó György igazgatóval az élen, a nemzeti misszió lelkes tudatával vándorol városról-városra, hogy korunk egyik leghatásosabb szószékéről: a színpad deszkáiról kiáltja a magyarság fülébe Árpád Csere János sokévszázados predikációját: „Ideje már az időből föltámadni, te álmos, hálgyogos szemű magyar nép!” ...

S miközben a magyar művészet és apostolkodás e legfélelmetesebb csapata az országot járja, a szent karaván fölélt díszszónds hangzóvar üti meg. A hang Erdős László jogorvos kétségbeesett kiáltása: „Enyém az érdem! Kodolányi János tőlem plagizálta a „Földindulást” ...

*

Gyermekkoromban hallottam az anekdótát az egyszerű ónodi tanítóról, aki, lekésven a miskolci górról, rohant a robogó vonat után, s egyre csak ezt kiáltotta: Álljanak meg, én vagyok az ónodi rektor! A vonat jűtyült egyet (akkor még szabad volt „jűtyülni”) de — nem állt meg... Ez a történet jut most eszembe, amikor Erdős László nem csekély öntudatra valló plágiumperéről hallok, amit Kodolányi János ellen indított.

Pedig, mi tagadás, Erdős László perindtása révén, máris elkönypelhet egy jelentős sikert: elolvastam a színdarabját... Holott, tudtam róla, hogy a Nemzeti Színház évek óta ott hevertette ezt a darabot a fiókjában, mert, hír szerint, háronszori átdolgozás után sem találta alkalmasnak az előadásra. Elolvastam pedig azért, hogy lássam: a műalkotó képességnek és írói leleménynek micsoda mértéke jogosít fel nálunk valakit arra, hogy büntetlenül merheszen egy országos nevírtót, — aki mágyótt közel két évtizedes, sikerekben gazdag irodalmi múlt áll —, úgy tüntetni föl a közvélemény előtt, mint aki rászorult a tőle való téma köleszűzészére: és hogy egy kitűnő művészzel megalkotott színdarabot elmerje vitatni az alkotás eredetiségét, drámai fordulatát, a formálásnak azokat a jeleségeit, amelyek — már a régiak bölcs megállása szerint is — a művészi alkotás lényegét képezik, és hogy egy nemzei ügyé nőt apostoli processziót zavaró hanggal mérjen illtetni?

Mondom, ez a kiváncsiság vezetett, amikor rászántam magam Erdős jogorvos úr művének elolvasására, s megdöbbenve lát-

tam, hogy Erdős színdarabja — átdolgozott formájában is —, bár dicséretreméltó szűndékű, de lényegében mindvégig dilettáns írásmű, az alkotóművészetnek minden igazi bélyege nélkül, amely — nagy meglepetéssemre —, még csak nem is a „Földindulást” témájával foglalkozik.

Mondjuk meg őszintén; Erdős Lászlónak rossz landcsot adott, aki arra bízatta, hogy pereljen!

Pedig Erdős egyáltalán nem östelkedik, mikor követelése előterjesztéséről van szó, s nem elégszik meg azzal, hogy a plágiumper révén máris éppúgy halhatatlansághoz jutott, mint, mondjuk, Petőfi konok krillikusa: Császár Ferenc, — hanem teletjébe még 25 ezer pengő anyagi és erkölcsi kártérítést is követel a színháztól, illetőleg a szerzőtől.

Meg kell állapítani, hogy ez az első eredeti ötlet, amivel Erdős Lászlónál találkozunk. Mert, ha, tegyük fel, Kodolányi János tényleg az Erdős László darabjából értesült volna is arról, hogy a Dundántólon egyke pusztit és nem látta és írta volna meg ezt nem is egy munkájában, már közel hász évvel ezelőtt, és ha — miként a bírót kereset panaszolja —, tényleg Erdős Lászlótól tanulta volna meg, hogy az egyke probléma kikerekedéséhez egy nemző aprda, egy száll anyára és egy fiatalokú gyermekekre van szüksége, továbbá a népi hagyományt őrző öreg szűlőkre, bábára és javasaszonnyra, akik meg nem engedett mávi úton akasztják meg a szaporadást, végül orvosra, papra és jegyzőre, akik a „hatalmas álláspontot” képviselik; és ha Kodolányi tényleg csak Erdősöt tudta volna meg azt is, hogy a gazda nélkül maradt házakat — Baranyában be szokták deszkázni és hogy a családokban a „pövel” rendszerint veszekedni, sőt olykor bírközni is szoktak, és hogy a kúsnál a „Jankorodj” felszólítással, nem pedig a „méltó-

lasi a terepet azonnal kiüríteni” becézű szóval szokás fogatosítani, mondom, ha mindent a sok „tudomány”, „ötlet” és „témát” kivétel nélkül Erdős Lászlótól „plagizáltu” volna is el Kodolányi János: akkor sem utolsó lelemény anyagi kártérítést követelni egy a témát művészi szempontból elejő szerzőnek egy tróval szemben, aki viszont a témát diadalra vitte. Ezen az alapon Hossai Selymes Péter is nyugodt lélekkel perelhetné el Arany Jánostól a Kisfaludy Társaság aranyait, amelyekkel a Toldiját jutalmazta.

Ami mindenki jól tudja — Erdős Lászlót kivéve —, hogy az egyke drámai témája, sem egyiküknek, sem másuknak, hanem, sajnos, a szomorú magyar életnek az „eredeti leleménye”, amely éppúgy készen kínálja a problematikát, mint a szereplő személyeket és stílközéseket, s csak a művészi szemre és formáló kézre vár, amelyek a témát irodalmi rangra emelik. S ha pedig a plágium-kérdést „az időbenl egymásután” szempontja döntené el, akkor nagyon könnyű lenne a vádat visszafordítani — Erdős László ellen. Mert hosszú évekkel ezelőtt, hogy Erdős László a maga irodalmi „egykéjét” megszűlle volna, Kodolányi János már szapora irodalmi terméknegységgel hozta napvilágra, s kiálltatta országggá — regényben, novellában, riportban és tanulmányokban — az „egyke” nagy nemzeti veszedelmét...

Mondom, vissza lehetne fordítani a vádat, de hát ugyan kinek jutna ilyen naivság az eszébe... De meg különben sem érünk rá! Sűrgős és fontos dolgunk van ma: meg akarjuk menteni a magyar nemzetet. S ennek a hőstes munkának egyik áldott és jelentős eszköze a „Földindulás” mostani országjárás, a Belvárosi Színház művészeinek lelkes karavánútja is. Hagyjuk csak nyugodtan haladni...

SIMANDY PÁL

Isabodasaj
1939. jún. 10.
24. 2. 2.

Egy plágiumpör margójára

Irta: Hunyady Sándor

Kodolányi János nagysikerű drámáját, a »Földindulás«-t, plágiumperrel támadta meg valaki, aki szintén írt darabot az egyke-témából és a darabot be is nyújtotta a Nemzetihez, ahol azonban nem adták elő. A dolog várható volt. Nem igen akad nagysikerű darab, amely körül ne történnének hasonló kalamitások. Nem is kell nagyon komolyon venni az ügyet. A vád rendesen magától elhervad, a felperes titokban belátja tévedését, kicsit még kiabál a »lobogó becsületéért«, aztán elcsöndesedik, a Duna folyik tovább.

Nem mintha a színházi világban nem fordulna elő plágium. Előfordul. Olyan ez a világ, különösen az alsóbb része, mint egy majomketrec. Apró majmai elcsenik egymás elől a mogyorót. Lopnak, csalnak, zsarolnak benne, Aristophanes óta napjainkig. Sokszor az a legnagyobb tolvaj, aki a legjobban visítja, hogy meglopták.

Ez azonban más eset. A felperes nem látszik rosszhiszeműnek és még sincs igaza. Amit mond, abszurdum. Kodolányi akkor sem plagizálhatna, ha akarna. Nincs hozzá tehetsége. Másféle típusú ember.

A színházi plagizátor sohasem »író«, mindig csak »szerző«. Ren-

desen nem is tart rá igényt, hogy írónak nevezzék. Ha bezárnák egy tanterembe, hogy írjon dolgozatot, például a szüretéről, vagy valami más, középiskolás diákhoz való tárgyról, olyant sem tudna írni, mint egy negyedik gimnazista. Módszere más. Egyszerűen kiválaszt magának valamit valahonnan, amit annál nyugodtabb lelkiismerettel lophat el, mert hiszen már maga az anyaminta is valószínűleg lopott volt. Ezt az anyagot átszabja, összeragasztja, viccesíti, a legaktuálisabb uccai tréfahulladékkal. Az egész műben nincs egyetlen saját szó. Mindene lopott, az ötletétől a dialógja minden soráig. Mégis amikor legépe-lik és beköttek, nem látszik semmi a külalakján a gerincéből. El lehet kezdeni vele a kereskedést.

Kodolányi János azonban teljesen távol áll ettől a világtól. Sőt nemesak távol áll, hanem egyenesen ellentéte és ellensége ez embereknek és minden olyan műveletnek, amelyeket ezek végeznek.

Gazdag író. Egész világot teremtett magának az irodalomban. Irodalmi nagybirtokos, külön állomásokkal a saját területén.

De ezt mindenki tudja, aki az irodalom iránt érdeklődik Magyarországon. Én intimebb fölvilágosi-

1939. jún. 13. 365

tásokkal is szolgálhatok róla. Kodolányi ujságíró is. Néhány évig itt dolgozott a *Magyarország*-nál, egészen közelről láthattam, mit, hogyan csinált! Többek között az volt a feladatköre, hogy vezércikket írt. Nem nehéz műfaj. A szerkesztő megadja a témát, a munkatárs húsz perc alatt hozza a cikket. Bizonyos nemes kivételektől eltekintve, rutin dolga az egész. Kodolányi a kivételek közé tartozik. Amikor megkapta a témát, vitába szállt a szempontjaival. Nem tudta feldolgozni az idegen anyagot, előbb belé kellett helyeznie saját egyéni szenvedélyének életterébe. Éppen ezért sokszor baj volt a cikkeivel, mert más lett a cikk, mint aminek lennie kellett volna. Nem is annyira Kodolányi konok politikai meggyőződése miatt, mint inkább írói természete következtében, amely akkor sem tud közölni idegen mondanivalót, ha ezt a kenyere követeli meg... Hogy plagizált volna? Naiv vád. Inkább el lehetne hinni, hogy átúsztta hosszában a Balatont.

Magyarország
1939. jún. 13.
132. sz. 8.

Utánközlés: H. S.: *Almatlan éjjel.*

Vgy., 1970. 279-281

HÖSÖK

IRTA: KODOLÁNYI JÁNOS

A nagy nap reggelén zászlódszobor úszik a falu. Ugy villognak a napfény ragyogásában, a nyári szellőben esattogó zászlók, mint a színes lángok. Tűzben áll a falu csakugyan, lángoló tűzben. Senki nem megy ma ki a mezőre, az asszonyok békéltető és kebeleket ringatóznak végig az utcán, az öregemberek fehér gatyában, esizmában, kis fehér kötényben maguk előtt billegnek, a fiatal férfiak sötét ruhában. Csoportok alakulnak a házak előtt, a tisztára seprő gyalogjárón felkap egy-egy marék port a forgószél, s apró tölesért kanyarít belőle, végigtáncol az utcán.

A kalapok mellett elfra toll ökeskedik. Fehér toll a »Jobbpártiak«, piros toll a »Balpártiak« kalapján. A házak oldalán plakátok virítanak. Harsány boták jelennek szorongó képviselőjelöltünket. Néha felbukkan a esendőrok méltóságteles alakja, zöld kakastolluk libog a szélben.

No, ezen a uapon dől el, hogy mit akar a kormánypart jelöltje: dr. Szitassy Dénes ügyvéd úr! A nagykoosma előtt a piac téren már elkészült a nemzetiszíni drapériákkal díszített szőszék. Önnét dörgi majd világá az ügyvéd úr a haza megmontetésének módozatait. Szitassy Dénes leghívebb embere a gyógyszerész, ott áll a patika ajtajában s mint valami hadvezér néz végig

az utcasoron. Gögös is, bosszús is. Az őszaka ismeretlen tettesek bekenték valamivel a háza falát, felírták rá az elmondhatatlan kortosnótát s bár kora reggel odaállította a eselédjét lúggal és síkálókéfével, a vers nyomait nem lehetett egészen eltüntetni. Ezért olyan bosszús a gyógyszerész. De az a tudat, hogy meggyőződéséről üldözletést is szenved, gőgössé teszi. Hosszú, vékony lábszárait hirtázza magát jobbra-balra s néha végigslimit gömbölyű, előreálló hasán.

Valóban csak a cigánybanda hiányzik, hogy akárki bücsúnak nézze ezt a mai napot.

A gyerekek boldogok. Még a felnőtteknél is boldogabbak. Laci, az erdész fia, már reggel hat órakor ott áll a kapuban s csapatostul esatlakoznak hozzá a parasztfiúk. Ott sűrög a kis szurnó Varga Dezső, örökös fehér vászonnadrágjában, ott cigarettázik a hatodikos Vodovics Karesi, a féltelmes Vadrác, ott lefetyel a hosszúorrú, szeplős Pallag Pali, vagy más néven: Vatsou, a híres detektív.

— Hát te mejen párti vagy? — kérli a Vadrác Laci.

— Na hallod? Negyvennyócas.

— Mer az apád mungó.

— Az öregemnek muszáj — magyarázza Laci.

— Készüljünk, — mondja Laci — fogjuk be a kecskéket.

A falu ifjúságának legnagyobb öröme Laci kecskefogata. Külön kis istállóban laknak a hosszúsőrű fekete kecskék, lenn, a nagy udvar sarkában. Van előtük rendes jászol, rendes saroglya, van közöttük streifa is. Laci, meg Dezső minden reggel szabályosan megvakarják, megkefélik őket, pontos időben abrakolnak és itatnak, este almolnak. A kis istálló mellett féltető alatt a koci, szögön lógnak a szerszámok. Mindent lehet ezekkel a kecskével csinálni. Olyan okosak, mint a lovak. Bársony az egyik, Fecske a másik. Szenahordáskor vendégoldalt szerelnek Laciék a kocsira s a nagy szekerek között hordják ők is a szenát. Vagy felültetik a kislányokat a kocsiba s kimennek a határba mindenfelé. Egészen úgy élnek, mint a nyulok.

Most valamennyien leballagnak az istállóba.

— Naan! — kiált a kecskére Dezső, mint ahogy az apja szokta, ha belép az istállóba. — Ennek megrepedt a patája. Be kell zsírozni.

A fekete kecskék megegve bámulnak rájuk. Fecske, a tüzesebb, leszegi a fejét, apró, okos szemő hamisan villog.

Előcipelik a szerszámot, felszerszámozzák őket. Azután kihúzzák a kocsit, befognak. Mindegyikük csinál valamit. Az egyik a gyeplőt csatolja fel, a másik az istárángot, a harmadik a haslót. Laci deszkákat rak a kocsira ülésnek. Azután Dezsővel elindul a padlásra zászlóért.

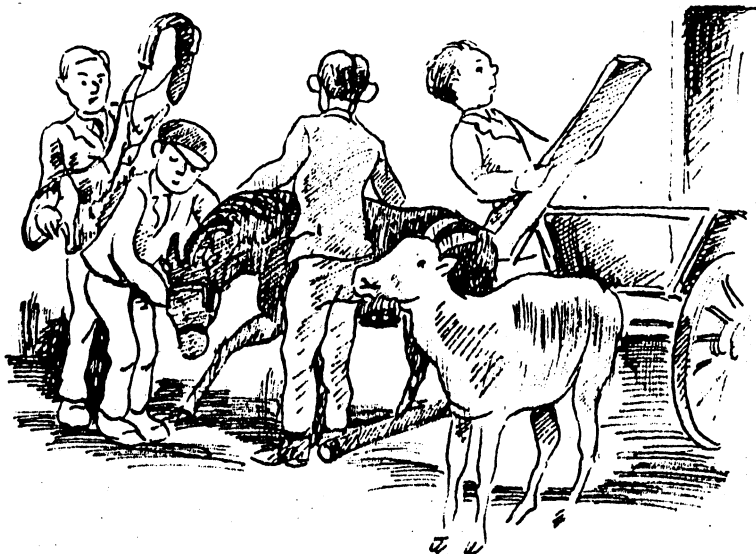
Ott a hatalmas padlás zugában megtalálják a régi, kissé már foszlott zászlót. Alig bírják, oly nehéz. Kettőn cipelik lefelé a meredek lépcsőkön.

Mire elkészülnek, a nap már magasan áll s ontja izzó sugarait. Az utca is egyro hangosabb. Rekedt éljenzések harsannak itt is, ott is, kurjongatás, dalolás kel szárnyra. Felpántlikázott szekerek robognak a piacra felé, rajtuk egymásba ölelkező emberek, borostüveggel a kezükben s akkora zászlókkal, mint valami lepedő. A fiúk is felcícomázzák a kecskék szárját színes papírszalagokkal. Aztán felkapnak a kocsira, Dezső kezébe ragadja a gyeplőt, Vadrác a zászló nyelét s merész ívben kanyarodnak az udvarból.

Üvöltönek és éljeneznek. Éljen szeretett képviselőjelöltünk, gróf Csekey Zsombor! Éljen a negyvennyolcas függetlenségi párt! Éljen vezérünk, Kossuth Lajos! Abcug Szitassy! Abcug Ausztrál! Torkuk szakadtából ordítanak, képiük kivörösödik, kezeik hadonásznak. A falubeliek megbámulják és megéljenzik őket. Ez aztán igen! Ez aztán beszéd!

Galoppban nyargalnak végig a falu valamennyi utcáján. Néhol megállnak s egy-egy fiút felengednek a kocsira. Erre a kocsira felülni a legnagyobb kitüntetés. Már rogyásig megtelt a kis szekér, a kecskék vadul beledőlnek az istrángba, alig bírják a terhet, a hamis Fecske dühében ki is rúg. De annál mulatságosabb a dolog, mert úgy fest, mintha igazi lovakkal nyargalnának a falun fel és alá, tisztességes porfelhőt verve.

A piactéren már összegyűlt a tömeg. Valóságos szekértábor tanyázik a tér szélén. A nagykocsmá minden ablakában zászlók lengenek, rajtuk a felírás: »Éljen gróf Csekey Zsombor, szeretett képviselőjelöltünk! A fekete kalapok rengetegén a hetyke tollak, mint lángnyelvek villóznak. Va-

lóságos pünkösdi csoda ez.

A nap izzóan tűz. Pirosak az arcok a melegtől, a hortól és a lelkesedéstől. Zúg a nép, nyerítenek a vastag muraközi lovak.

Egyszer csak megzendül távolban a muzsika. Felharsan a sovány éljenkiáltás. Erre mennydörgő abcug válaszol a térségről. Beérkezett a faluba Szitassy Dénes, a mungó. Kisded kortescsapata őt éljenzi. Az asszonyok riadtan futnak be a házakba a záptojásos kosarakért.

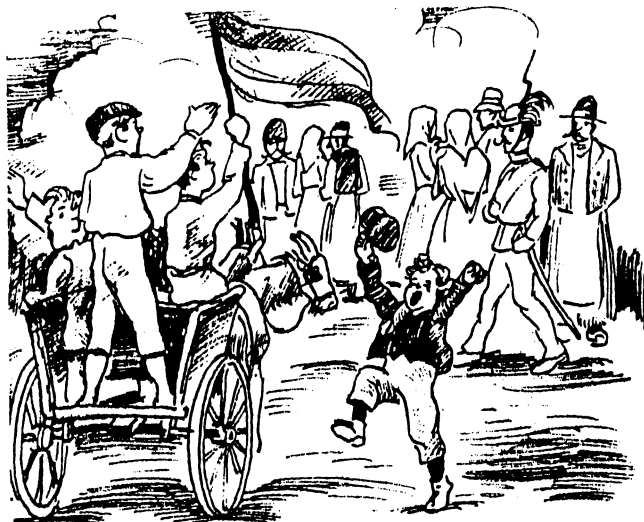
Poros szokérről száll le a szeretett képviselőjelölt. Fekete ferencjóska van rajta, gomblukában nemzetiszínű rozetta. Kiséről minden lépésére éljeneznek, a piactér tömege pedig abcugol. Szitassy ügyvéd úr szőgyenli a dolgot, a fiúk legalább így képzelik.

— Agyon kellene verni, — kiáltja dühösen Vadrác. S a kecskefogat lelkes, lármás hívei ebben a pillanatban úgy tele vannak elvakult gyűlölettel, hogy pusztá kézzel meg tudnák rohanni a munkapárti ügyvédet. Néhány öreg paraszt büszkén tekint rájuk.

A tanító, még a gyógyszerész feléruhási lánykái hatalmas virágcsokrot nyújtanak át a jelöltnek. Ő meghajlik, átveszi a bokrot, mellére szoritja, azután megsimogatja a kislányok arcát. Erre megint »éljen!« a testőrcsapat s »abcug« a tömegből. Szitassy ügyvéd mintha nem hallaná az abcugot, mosolyog s fellép a dobogóra. Integet, hogy beszélni akar. A környező házak ablakában kíváncsi fejek bukkannak elő. A zajgás abbahagy.

— Tisztelt választóközönség! — kiáltja a szónok rekedtes hangon s mosolyog.

— Abcug! Levele! — ordít a kecskefogat népe s mint a tóba vetett kő, abcughullámok viharát indítja köröskörül. Percek

múlnak el, míg ismét helyreáll a csend s a szónok folytathatja beszédét.

— A Mindenható akarata folytán elhatároztam, hogy abból a nehéz helyzetből...

— Abcug! — sivit a gyerekhad, mint a parittyakő.

— Levele! Abcug! — bömböl a tömeg.

A szónok előveszi zsebkendőjét s megtörli piros homlokát.

— Ne mosakodjon — rikolt a beállt csendben Vadrác. Óriási röhögés csap fel szavai nyomán.

— De hát halgassák meg a programmat! — könyörög a jelölt s megint mosolyog, mintha rendkívül mulattatná őt a tömeg viselkedése.

Ekkor Laci, Dezső, Pali meg a Vadrác felállnak a kocsis ülésdeszkáira s éles hangon, teljes erőből dalolni kezdik a leírhatatlan kortesnótát. Ebben a nótában olyan cselekedetek íródnak a jelölt úr rovására, amikért harsogón kacagja a falu apraja nagyja. A falu valamennyi gyereke kitézesedve fújja a gyalázatos gúnydalt, a nép átveszi a hangot s az egész térség, mint valami énekkar, gúnyos képpel, teli tüdőből fújja velük tovább. Ezzel az áradattal nem lehet szembeszállni. A jelölt úr csapata hiába »halljuk«-oz, hiába éljen, gyenge szavuk elvész a mennydörgésben. A csendőrök is hiába parancsolnak csendet, hiába integetnek. Nincs mit tenni. Szitassy ügyvéd úrnak be kell vární a dolog végét. Lehajtja a fejét, babrál a hatalmas rózsacsokron, mosolyog. Mellette áll a dühös patikus és hosszú karjaival hadonász a népfelé.

Na, mikor ennek is vége, megint csak felhangzik az, emelvényen a rekedt, árva hang:

— Az ország lakosságának negyven százaléka analfabéta...

— Béta, béta, fabétal
Béta, béta, fabétal — csattan fel kórusban a gyerekek üvöltése. S egy-kettőre értelmet nyernek a furcsa szavak: — Béka, béka, fabékal

Az emberek oldalukat fogják neveltükben. Az asszonyok sákitva vihognak. Még a hatalmas csendőrőrmester is nevet a bajsa alatt. Mit csináljanak? Tetőtellenül fordul félre és begyűnt. Nem csinálnak ezek semmit, csak lármáznak.

Erre végkép felbomlik az a kis rond, ami eddig volt. A jelölt még kinyitja néhány

szor a száját, de hang nem hallatszik onnét. Azután széttárja karjait, mint valami mártír. Fejét lehajtja. A patikus vérvörösen ordít, de hangja szintén elvész az általános röhögésben és viháucolásban. S a gyerekek visító kórusban hajtják tovább:

— Béka, béka, fabékal

Amikor a lárma, a jókedv olyan nagy, hogy egyetlen röhögő kavargás hangzik a téren, előstüvölt az első záptojás s mellen találja a jelöltet. A sárgászöld tojáslé lecsurog a fekete ferencjózsefen. Ordítás, kavargás, káromkodás, porfelleg, csatakiáltások. A lovak nyeritenek, az asszonyok sákitoznak, a gyerekek süvítenek. S a porfellegből egymásután robbannak elő a záptojások. Itt lefognak egy asszonyt, ott egy másik cipell a tojásos kosarat. El jön és abcug.

A kecskefogat bakján egymásbaülekezve állnak a fiúk. Csiklandoz bennük a jókedv. Branyiszko honvédséinek érzik magukat.

— Nizd csak, hujyan kapkod a gyelűtt, mintha darazsak bántanák! — kiáltja Dezső.

Laciban egy kis sajnálkozás akar felülkerekedni, de elnyomja s rekedtre ordítja magát. Nem is tudja, mit ordít. Csak azt tudja, hogy itt ordítani kell és toporzékolni kell s hogy ilyen szép nyári nap még sohasem virradt rá életében.

— Kossuth Lajos! Kossuth Lajos! — üvölti kidülledt szemmel. — Vesszen Ausztria!

Őszhajú, fehéringes parasztember hajlik hozzá:

— Jól van, gyerekek! — motyogja s fogatlan szája mosolyog, vastag, deresbajusza ficáncol.

A főketeruhás ember eltűnik az emelvényről. Csak a virágcsokor hever még ott, elázva a sárga tojáslében...

Az első műkedvelő „Földindulás” előadás

Írta: Morvay István

1939. jún. 17. 369

Vidéken járt a „Földindulás”. Mindennap lestem az újságokban, milyen halással volt itt, vagy ott s rövid sablónos hírnél egyebet sohasem leltem. Azt gondoltam, hogy színes, lelkeshangú, megrázó riportok mondják el a megmosó könny, a megtisztuló fájdalom hullámvérését szerte az országban. Azt gondoltam ez lesz az igazi aranyvonat, amelyen ők viszik az ezeréves magyarság életét, az örök magyar sorsot, Kodolányi Földindulását. Azt gondoltam, hogy a hivatalos Magyarország, a hatalom Magyarországa is leveszi ahítattal kalapját egy percre a magyar Gêniousz előtt és azt gondoltam, hogy minderről hasábokon számolnak be az újságok.

És egy újság se számolt be, mi történt az országban. Nagyobb dolog, mint a választások, nagyobb, mint Frick úr érkezése, nagyobb, mint a műkedvelő mágnások parádéja a Margitszigeten, a magyarság önmagáratalálása a magyar szóban. És hallgatott minden lap. Egy levél se zizeen e nagy sajtódzsungelben, mert Kodolányi nem kormányember, hallgattak róla a kormánylapok, mert Kodolányi nem német ember, hallgattak róla a német lapok, mert Kodolányi nem klerikális ember, hallgattak róla a klerikális lapok, s mert Kodolányi nem liberális ember, hallgattak róla a zsidó lapok, azaz dehogy hallgattak, siettek elmondani, hogy plágiumper indult ellene a „Földindulás” miatt. És nem volt egy magyar lap, amelyik írt volna a „Földindulás” országos diadalútjáról méltón, gazdagon, magyarul. Elfojtották a nemzet szívverését, letagadták a nemzet könnyét és fájdalmas diadalát, hogy végre találkozott az ő írójával, letagadták, mint annyiszor.

Ilyenkor nchezedik ránk, reformátusokra, akik született magyarok vagyunk, a felelősség súlya: miért nincs nekünk napilapunk? Mi nem tévesztenők össze a „napot a kénesgyufával”, a nagy theuton író Szabó Dezsővel, Ady Endrével. Mi nem esnének ájulásba Germánia csizmáinak dübörgésére, de krokodilus könnyeket se ejtenénk a zsidó Magyarország halálán. Minket nem lehetne megfizetni, lekenyerezni, megtévesztetni, elhallgattatni. A mi lapunkban megmozdulna a föld, megindulna a telepítés, a magyar falu, a tanya felemelése, egy jobb, munkásabb, igazságosabb, valóságos Magyarországgá a harc becsületesen, bátran.

Nehéz szatírát nem írni, ha azok szerkesztenék a református napilapot, akik miatt ma a református magyar élet a legelmaradottabb, időszzerűtlenebb, legviszásabb, akik liberálisabbak a liberálisaknál, németebbek a németnél, szolgábbak a szolgánál, gonoszabb urak a gonosz uraknál, elnyomóbbak az elnyomóknál, tehetetlenebbek a tehetetleneknél, akkor, nos, akkor, hogyan merünk mi a református napilap magyarságáról és igazságáról álmodozni? Hogyan? A hit és a fajta alapján! Hogy az a hit, amelyik ott izzik az összeomló, hamvába hulló mai reformátusság alatt, hogy az a hit elsöpri, megégeti a fundamentumra épített pozdorját és a diadalmas hit fellobbanó lángjában érvényesül a született és újjászületett magyarság életakarata.

Mi hiszünk a református napilapban, mert reformátusok, azaz Istennek engedelmeskedők és magyarok vagyunk.

*

Kodolányi országjáró darabját bemutatta a kispesti református ifjúság az Országos Református Szeretetszövetség telepítési munkája javára. Műkedvelők kezére nem került még eddig darab a bemutató színház játékkával egyidőben. Milyen különös színház ez a Belvárosi Színház, hogy ezt megengedi, milyen különös rendező az a Hosszú Zoltán dr., hogy elnegy megnézni a darab próbáját. Csakhogynem a színészek is elmentek segíteni a műkedvelőknek. Mi történt itt? Mintha a Nemzet Színháza, a Nemzet Írója s a Nemzet Színészei születtek volna meg itt, mint egy álomban. A szabadságharc előtti évek lelkisége támad újra? Magyarul kezdünk élni megint? Csak tán nem? Nem szól bele az üzlet, nem vet gáncot a lekicsinylés, az irigység, a féltékenység, író, színház, rendező, színészek drukkolnak a műkedvelőknek, akik a templom tőnéen színházat építettek a magyar fájdalomnak s a magyar reménységnek.

*

Zúg a harang a fejünk felett. A csillagos toronyra ráborul az este. A templom és a gyülekezeti ház által zárt téren félezernél több arc bámulja, lesi a mozdulatlan ponyvafüggönnyt. Izgatottak vagyunk nagyon. Napok óta drukkolunk, már álmunkban is a Földindulást nézzük, egy hete lessük, lesz-e vasárnap eső? Végre felvirrad a nagy nap. Borús az idő. Némelyik percben elviselhetetlen a hőség, másikkban fázósan didergünk meg a furcsa szélben. Aggódva járom én is a keretet. A fák alatt rengeteg bogár kavarog. Baj van. A templomozás még szép időben megy végbe, de már ebéd után esni kezd. Talán ki esí ma-

gát estig, reménykedünk, de ötórára-hatrá kitör a vihar. Hamár hordozzák fedél alá a székeket s padokat a fiúk, a végén már dülöngélnék a fáradtságtól. Végül is elázik minden. A díszleteket még idejében lebontják. Égszakadás miatt nincs Földindulás ma este. Erre emlékezünk még, ahogy most nézzük a ponyvát. Aggódva figyeljük az eget. Csak kezdődne már. Végre gongvítés. A függöny botladozva bár, de elhúzódik az első felvonás képe elől. A villanytelep reflektora bevilágítja a képet. A lemetkezési vállalkozó szívességéből kölcsönkapott fekete koporsó szabványa fekete kecskelábakon áll. Kétoldalt ház, hólepte tornác, félszer, ablakok, ajtók. Belepi az udvart a gyászoló gyülekezet. Felzenül a papi szó. Palástért itt nem kell a szomszédba menni.

Indul a darab. A vén Böbék Samu dohog a színen. Elámulunk. Feleségemmel kétszer is megnéztük a Földindulást a Belvárosi Színházban, de ez tisztára az öreg Böbék, úgy, ahogy ott játszották, úgy mozog, úgy totyog, krárog, pöröl, indulatoskodik. Még jobban ámulunk, mikor a szektás menyecske színre lép, hát ez tisztára a Fekete Zsuzsi, a szeme, a szája, az alakja, a hangja szakasztott az, mint a Belvárosiban, ahogy a szeme megvillan és békességet köszön ugyanaz az égrenéző, földre sandító fekete kánya. Ni, ahun meg Weintraub úr, gubó legyek, ha nem jobb Szepi, mint az elődje. Nem tudunk hova lenni az örömtől, egyik szereplő jobb, mint a másik.

Most egyedül marad a vén Böbék a színen. Jánost szólítja. János! Te János! Megjelenik kis fejszével Páger. Azaz mégsem Páger, fiatalabb, formára igazibb baranyai vő. Ez a fiú Bárdy György, mindvégig bírja Kántor János hatalmas szerepét. Sokszor emlékeztet Págerre, száz mozdulata azonos és mégis más ízű, átsüt rajta a fiú ambíciója, hogy eredetét adjon. Arca, alakja, hangja a szívünkben marad.

Furcsa ezt az előadást nézni. Az ország legjobb színészeivel hasonlítjuk ezeket a műkedvelőket lépten-nyomon össze és mégis nagyon-nagyon elégedettek vagyunk. Az a távolság, amennyire a színészekről lemaradnak, csak becsületükre válik. Némelyik alaknak még előnyére is van, hogy nem a nagy színészről játssza. Hányszor tapsolták, nevettek Böbékknél a Belvárosiban a darab rovására is Vaszari Pirit. Itt csak Böbékknét látjuk. Kicsit fiatalos Böbékknét, de izes, rokonszenves, kedves, igazi Böbékknét.

Eszenyi Olga, ha látná Julit, azt hiszem, sírva fakadna az örömtől. Ez a kislány, ez a Báthory Editke olyan egyszerűen, őszintén éli az életét a színpadon, hogy egyszerűségében és őszinteségében nagyon-nagyon hasonlít az Eszenyi Julijához.

Ezek a lányok és ezek a fiúk kétszer is megnézték a Belvárosi Színházban a „Földindulás“-t és milyen csodálatos az emberi lélek mélyén rejtőző utánzó erő, hogy minden megfigyelt, ellesett, tudatosan, vagy tudattalanul meglátott mozdulat most ösztönösen kifordul belőlük. Vagy talán annyira élők ezek a baranyai magyarok, hogy nem is lehet őket másképp játszani?

Ahun-e, ez a süket paraszt így görbedt a Belvárosiban is. Ezek a bűnvallók meg egy cseppet se maradnak hátrébb. A szektás öregasszony épp olyan égrenéző szemmel sipítja az „Égi Bárány“-t, mint oda túl. És ahogy apró lopásait a kárhozattól való féltelmében bevallja, szakasztott olyan jól teszi, mint mintája. A részeges ember is milyen élethű. Csoda.

Szépek a díszletek is. A havas falusi utca a gyásház háttérében, finom, poétikus. A parasztszoba bútorai, asztala, székei, ágya izléses, az utolsó felvonás prэшháza meg olyan gyönyörű, hogy hatásosabb az eredeténél. A barna szemöldökfa alatt benéző virágzó barackfák, zöldelő szőlő, kacagó napsütés olyan, mint a gyermekek éneke: „János úr készül, németül Bécsbe...“ Költészettel és magyar ízzel van tele. A díszlettervező színpadépítő Tolvaly József komoly művészember. Észrevehetné akár melyik színház.

Nem lehet elég híven visszaadni azt az élményt, amit ez az előadás jelentett. Ha minden műkedvelő gárda így tudná előadni ezt a darabot, ez volna az évtized legnagyobb nemzeti nevelő ténye. Valósággal össze kéne szedni a falusi tanítókat s fiatal lelkipásztorokat, ségédlelkészeket s be kéne nekik mutatni a ceglédi ORLE konferencián a Földindulást és Hosszú Zoltán dr.-nak kis iskolát kéne tartania a darab rendezéséről, hogy mindenütt az országban ilyen színvonalon lehessen megtartani ezt az előadást. Aki sejtí azokat a nemzeti erőket, amelyeket a Földindulás előadása falvakon, tanyákon és kis vidéki városokban jelent, aki meg tudja érteni ennek a szellemi munkatábornak közösségteremtő, az együttes munka, a szolgálat légkörébe emelő hatalmát, az megérti ennek a gondolatnak, a műkedvelő színpadok nemzeti, népi, művészi irányításának fontosságát.

Sok-sok szíves sort tudnék írni, minden egyes szereplőről, mert megérdemlik. A kis Zömök Józsika eszességét, ügyességét, de szívesen

1939. jún. 17. 371

dicsérem. Mári néni, és különösen a Piókás szüle pompás alakításáról, de kedvvel rónék sorokat, nem felejténem az orvost, aki a színpadon, a nagyobb színpadon, a Belvárosiban is, olyan rokonszenves volt, Tiszteletes, Bíró, Kisbíró, Weintraubné, Kistót, Tanító, mind-mind megkapnák dicsérem szavam, de nem terhelem vele az olvasót, aki nem tudna soraimon utána menni annak, amit mindnyájan éreztünk a darab látásán. Tessenek eljönni szombaton, vagy vasárnap este 8 órára Kispestre, a templomtérrre, a Hősök terére és tessenek megnézni az előadást. 17-én és 18-án megismétlik az előadást, jó idő esetén, mérsékelt helyárrakkal. A 43-as villamos kihoz mindenkit Pestről is.

Takaró Károly, a segédlelkész, a darab rendezője, szervezője minden magyarság szerető embertől megérdemel egy meleg kézfogást, de hálás köszönet illeti a lelkipásztort és az egész egyházi vezetőséget is, hogy ezt a nagyköltségű, nagy mozgolódást kívánó akciót segítették. Támogatták s minden pillanatban együttéreztek vele. A fiatalság, a dolgozó lányok és fiúk munkájuk sikerében leljék meg jutalmukat, érdemes volt dolgozni.

Kodolányi János! Ez a kispesti műkedvelő előadás volt olyan sikere az alkotó művész teremtő erejének, mint a Belvárosi Színház másfél száz előadása. A nemzet megértette a költőt, mert a költő megértette a nemzetet.

Kodolányi János levele a fehérvári diákokhoz.

Megiruk, hogy a „Földindulás” fehérvári vendégjátéka alkalmával az állami Ybl Miklós gimnázium ön képzőköreinek ifjúsága koszorút küldött meleghangú levél kíséretében Kodolányi Jánosnak, a műírójának, aki 20 évvel ezelőtt az intézet diákja és önképzőköri elnöke volt. Kodolányi János levélben köszönte meg a kedves megemlékezést. A levél így hangzik:

Kedves Barátaim!

Az öröm mély megrezdüléseivel fogadtam kitüntető figyelmeztetéseket jeleit és küldönsen jól esett, hogy a szép koszorúra a magyar nemzetiszínű szalag mellé kék fehér intézeti szalagot is kötöttetek. A levél pedig, amely ajándékotokat kísérte, annyi szeretetet és tiszta idealizmust sugároz felém, hogy szinte azt kérdezem magamtól: mivel érdemeltem én ezt meg?

Az az iskola, áhonnét! Ti most szóltok hozzám, énnekem kedves és meleg bölcsőm volt és nem tudok szebbet kívánni Nektek, mintha azt kívánom, éreztétek Ti is, husz esztendő után is,

meleg és szerető bölcsőtöknek

Amit irtam s amit még írni fogok, Nektek írom, fiataloknak, mert a ti kezetekben van az Élet alakításának merhe ellen szent ügye. Nektek és a Ti fiataloknak, az ifjúságnak, mert nincs annál nagyobb és felelősségeljesebb elhivatás mint az ifjúságnak írni. Legyetek sokáig, életek végéig, fiatalok, hogy sohase halljon ki Belőletek a tanítás, amit én szerény munkáimban s az én csekély erőmmel a szívetekbe próbálok vésni. Végül sajnálom, hogy nem lehettem Közöttetek, de lélekben Veletek vagyok és Veletek maradok. Kérlek Benneteket, őriztétek meg a szeretetet, melyet irántam éreztetek, mert a legnehezebb életet és a legkeményebb munkát is megkönnyíti az, ha szeretetet érez az ember.

Tartson meg Benneteket az Isten annak a Magyarországnak javára és öröme, melynek felépítésén, hiszem, mindnyájan fáradozunk.

Kodolányi János

Fehérvári Napló 1939. jún. 17., 5.

József, az ács

Kodolányi János novellái

Kodolányi János vaskos kötetbe gyűjtötte legszebb novelláit, tizenhat év termésének válogatott darabjait. Eddig csak folyóiratokban, újságokban vagy olyan kötetekben jelentek meg, melyek alig kerültek szélesebb közönség elé. Most már, hogy regények és drámák meghozták az írónak a megérdemelt nagy közönségsikert is, némelyek azt hihetik talán, hogy a novellák úgyszólván csak szelvényzetek terjedelmesebb műveinek margóján, nagy alkotások érdekes forgácsai...

Ép ellenkezőleg. Kodolányi János ifjúsága lezszerencésebb pillanataiból formálta ezeket a kis remekműveket; ihletük forrása lelkének legtisztább mélységéből szökött fel; az érzéseket és élményeket, melyek egész írói munkásságát fűtik, itt szinte tetten kaphatjuk, amint testet öltenek és művész öntudatra ébrednek; egyszóval ezeknek a novelláknak nem műve peremén, hanem belsejében, közepén van a helye — a szentek szentjében.

Itt a mag, melyből a *Földindulás* hatalmas drámai terebélye sarjadt: a *Sötétség*. Valóban, mint a magban, kis térbe sűrített mérhetetlen művészi életerő kering ebben a tragikus novellában. Kodolányi első megjelent prózai írása ez, de sötét ragyogását, ösztönös, mély népliségét és komor formai szépségét érett férfikorának művei sem múlják felül. És itt a többi mag, melynek titkos ízeit nagyszabású alkotások bontották ki; de vannak olyanok is, melyek kerek tökéletességükbe zárkózva nyugosznak vagy jövőendő lehetőségeket sejtetnek. *Az apa és fiú* erdőillata ott leng még a *Julianus barát* nagy történelmi álmában is; de vajjon visszatér-e valaha Kodolányi a *Hónapos szoba* orosz-nagyvárosi hangulatához!

A cím-novella, a *József, az ács*, a *Sötétség*-gel együtt talán a legcsodálatosabb remeke a kötetnek. A tragikus megrendülés itt fénylő derengésben oldódik fel. A művészi megváltás hajnala világítja meg a bölcs és naív öreg ács szomorú estéjét, éjszakáját. Ennek a klasszikusan emberi alkotásnak alapja mélyen lenyúlik a néplélek talajába, csúcsán a nemzeti sors-kérdés villog nyugtalanítóan... De külön méltatást, sőt külön tanulmányt érdemelne mindegyik novella, akár egy-egy nagyszabású regény. Tíz-húsz oldalon gazdag élete, sajátos illatokkal teli levegője van mindnek. Egy-egy táj hatalmas pompával bontakozik ki bennük. A tájak, témák, alakok, hangulatok változatosságát ugyanaz a biztos lendület, duzzadó, szinte nyers erő, finom és fájó emberi és írói lelkiismeret fogja egy-egybe. A novellák nyelve pedig olyan eleven nedvekkel, olyan természetes szépséggel hajt, zöldel, ágazik és lombosodik, hogy szinte madarak telepednek a mondatokra.

Nagy András

Magyarország 1939.

Jún. 17. 136. sz. 9

1939. jún. 25.

373

MAGYARBARÁT MESSZE ÉSZAKON

Irtá: Kodolányi János

Néhány héttel ezelőtt igen szép kiállítású, fényképekkel bőven illusztrált könyvet kaptam Finnországból. Sokunk jó barátja: Arvi Järventaus, a nálunk is jól ismert író küldte kalligrafikus, meleghangú dedikációval. A könyv címe: „Itkevien pajujen maa”, azaz: „A szomorúfüzek országa”. Végtelen örömmel forgattam a könyvet, jóbarátom ajándékát, hiszen a szomorúfüzek országa nem más, mint Magyarország. Itteni tapasztalatait, élményeit írta meg benne az író azzal a rajongásig menő szeretettel, amelyet irántunk érzett s ami évről-évre úgy vonzotta őt hozzánk, mint ahogy engem vonz egy ugyanilyen érzés második hazámhoz, Suomihoz. Mennyit ácselődöttünk ezen a kölcsönös rajongáson! Hányszor mondogatta: „Amikor én hazautazom Suomiba, te is hazautazol Magyarországra, már csak Zempléban, a lett határon találkozunk, átintegetünk egymásnak a vonatunkból.”

Akkor találkoztam Järventaus-sal először, amikor 1936-ban Finnországban töltöttem a nyarat. Barátom, Lauri Hakulinen, ez a nagyszerű fiatal nyelvtudós, a finn *Nagyszótár* egyik szerkesztője, magyarul is kitűnően beszélő lelkes hívünk, vitt ki hozzá Keravába, az író pap bájos parókiajára. Sűrű fenyők és orgonabokrok mélyén áll a kedves, emeletes faház, mintha erdőben állana. A házigazda finneknek szokatlan lelkendezéssel, szinte gyermekes örömmel fogadott. Kissé alacsony, zömök, erősen lapp-jellegű férfi s valóban — bár erről sohasem beszéltünk — meg vagyok róla győződve, hogy Järventaus, legalább részben, lapp származású volt. Erre vallott nemcsak a termete, az arca és koponyaformája, de méginkább a természete. Gyermekesen kíváncsi,

könnyen rajongó s könnyen csüggedő, lángoló optimizmusból sötét pesszimizmusba hullámzó kedélye, játékosága, a külsőségek, a dísz és cerimóniák kedvelése — noha mindezt, mint finn demokrata, titkolta, sőt el is ítélte —, a társaság, a vídamság, a bor és káva szeretete, végezetül valami állandó riadtsága a „hatalom” előtt, mind a primitivebb ember tulajdonsága volt benne. No és hosszú időt töltött a Lappföldön rénszarvassal vándorolva telepről-telepre, mint a lappok szuperintendense. Kitűnően tudott, természetesen, lappul. De öntudatosan és büszkén finnek tudta és vallotta magát, egyetlen szívedobbanása sem volt másért, csak a finnségért.

A kuruc Arvi lesivér

Nálunk főképp arról ismeretes, hogy néhány magyartárgyú történelmi regényt írt. Így a honfoglalásról, a mohácsi vészről, a Rákóczi-felkelésről. Ezekben a munkáiban, mint általában egész életében, a romantikát kereste. Ha nálunk járt, előszeretettel időzött a Hortobágyon, csikósok, gulyások között s visszaalmodta magát abba a korbá, amikor még a betyárok világa volt az Alföld. Sok olyan reminiscenciát hozott magával már, amikor legelőször jött hozzánk, ami főképpen a német propaganda jóvoltából terjedt el rólunk. Nem hiszem például, hogy igazi népművészetünk természetével valaha is pontosan megismerkedett volna. A bor, a temperamentum, a csikós és a betyár, no meg a szomorúfüzek országát látta bennünk. De a demokrata lélek tüzeborult benne, amikor földnélküli népünk sorsáról, kilátástalan jövőjéről, a magyar úri politikáról esett szó. Finn pogánysággal erősen kevert északi keresztényisége fellázadt társadalmi ren-

Felvidéki Magyar Hírlap 1939. jún. 25.

143. n. 17-18.

dünk, középosztályunk szelleme, köz-
igazgatásunk módszerei és szempontjai
ellen. Már legelső látogatásom alkalmá-
val, ahogy ott ültünk kedves, magyar
emlékekkel telerakott dolgozószobájá-
ban, a kertre nyíló nagy ablak előtt, való-
ságos szónoklatot tartott országlásunk
bünei és néplünk embertelen sorsa ellen.
Kurucnak vallotta magát, tisztára a
magyarság szemüvegén át nézte a dol-
gokat. Odafent, Suomiban, minden-
esetre azok közé a roppant gyérszámú
férfiak közé tartozott, akik már eszten-
dőkkel ezelőtt tisztán látták a germán
imperializmus céljait és útjait.

Látogatásom igen mulatságossá vált
abban a pillanatban, amikor Järven-
taus, a romantikus, gyermeklelkű író,
meg Hakulinen, az exakt, logikus nyelv-
tudós afféle nyelvészeti kérdések fejte-
getésébe bonyolódott. Arvi bácsi —
pontosabban: Arvi testvér, mert test-
véreknek szólítottuk egymást — olyan
finn-magyar szóazonosságokkal állott
elő teljes tűzzel, amelyek elképesztet-
ték a fiatal, tartózkodóan, de kissé
szarkasztikusan mosolygó tudóst. Ké-
sőbb is gyakran volt alkalmam gyö-
nyörködni Arvi testvér szószármazta-
tásaiban. Legutóbb is Kákicson, a ki-
tűnő református pappal, az Ormánság
szerelmeseivel: Kiss Gézával ülve
együtt kettecskén, olyan származtatá-
sokat eresztettek meg, hogy bárki meg-
nyalhatná az ujját miattuk. Mert Arvi
testvér azorgalmasan tanult magyarul
s amit elsajátított nyelvünkéből, szár-
nyakat adott rajongó finn-magyar ro-
konszívének és fantáziájának.

Miközben beszélgettünk, Järventaus-
né vidéki papnéhoz illően csendesen ült
a sarokban egy divány sarkában és
harisnyát kötött. Szaporán villogó tűl
fölött néha-néha szigorú pillantást ve-
tett az íróra vékonykeretű pápaszemén
át. Az ajtó pedig olykor csendesen meg-
nyílt s hol egyik, hol másik csinos leá-
nya lépett be, leült s hallgatta a beszél-
getést.

Voltam náluk nyáron és télen, télen,
amikor az ismerős fák és bokrok a hó
súlya alatt görnyedeztek és ijedt cin-
kék röpdöstek az ablakpárkányra. Szép,
csendes, békés beszélgetések jutnak

eszembe irodalmi tervekről, a magyar
irodalomról, barátainkról, a lappokról,
a politikai élet édekességeiről s újra,
meg újra a magyarság sorsáról. Halat,
rénszarvashúst, vaját, meg áfonyát
ettünk, tejet ittunk és a barátságos,
vörösben, barnában és sárgában játszó
dolgozószobát, melyet magyar szalagok,
cserepek, kézimunkák; meg finn szötte-
sek, fafaragások díszítettek s ahol az
írásztal előtti öblös karosszékét az
író néhai kedves kutyájának bőre ta-
karta, telefüstöltük kéken terjengő
cigarettafüsttel.

✱

A szeretet ezer és ezer jele bukkan
főlem emlékezetemben most, hogy magam
elé idézem kedves, eredeti alakját. Már
amikor első ízben voltam Helsinkiben,
s először kerestem föl szállodaszobám-
ban, mindent megtett dolgaim meg-
könnyítésére, Órákig telefonált. Szer-
kesztőkkel, írókkal beszélt, ott nyom-
ban elhelyezte novelláimat, cikkeimet,
megállapodott a honoráriumban s
utánajárt, hogy hamar s pontosan ki-
fizessék. Szolgálatkészsége határtalan
volt. Csak aki távol a hazájától, teljes-
séggel idegen földön, merőben ismeret-
len viszonyok között tapasztalt már
hasonló közvetlen, tevékeny, fáradhat-
atlan és szívből áradó szeretetet, íté-
heti meg, milyen boldoggá tett engem
Arvi Järventaus s milyen szolgálatot
tett ezzel szépséges hazájának is. Ér-
hetnek már engem, ahogy értek is, csa-
lódások, kellemetlenségek, szomorúsá-
gok Finnországban, az a föld, melynek
fia olyan bámulatos szeretetet tanúsít-
ott irántam, mint Järventaus, örökké
ragyogó fényben fog sugárzani előttem.
Abban, hogy Finnország valóban ifjú-
kori álmaim földje maradt és hogy vé-
gezetül megtanultam finnül, belevágtam
Kivi rendkívül nehéz művének, a klasz-
szikus „Hét testvér”-nek fordításába s
az nemsokára meg is jelenhet magya-
rul, hogy ötször tértem vissza Suomiba
s vissza fogok térni hatodszor is, hogy
fiam is tanul finnül s a nyarat Vieru-
mäki világhírű sportfőiskoláján fogja
tölteni, hogy házamban minden finn
otthont talált s minden finn úgy a ma-
gam ügyének számít, nagy, igen nagy
része van Arvi Järventausnak.

Erdélyi József, a Juszuf

Ha nálunk járt, sohasem kerülte el otthonomat. Igen szeretett nálam lenni, elgyönyörködött sárközi szőtteseimben, szürcsölte a kávé, koccintgatott a pompás tokaji, vagy badacsonyi borral. (Igen nagy értője s élvezője volt a jó magyar bornak.) Estéink vidáman teltek. Amikor elbúcsúzott, sohasem mulasztotta el megáldani gyermekeimet.

Az igazi vidám együttlétek azok voltak, amikor Erdélyi József, legnagyobb élő lírikusbarátunk is vendégem volt. Rendesen úgy intéztem a dolgot, hogy ő is nálam legyen. Erdélyi, azaz: Juszuf, mint neveztük, jóformán alig tud németül. A jó bor és vidám hangulat azonban a legnagyobb lélektani csodát művelte vele: nemcsak dadogás nélkül beszélt, de még filozófiai vitákat is folytatott Arvi testvérrel. Csodálatosan megértették egymást. Egy-egy ilyen találkozás után Järventaus újabb, meg újabb arcképekkel távozott, mert Erdélyi, a zseniális rajzoló, sohasem eresztette el arckép nélkül. Mondhatom, amit Järventaus a háború utáni magyar nemzedék felfogásáról, irodalmáról, irányadó eszméiről tudott, nálunk tanulta. Ezek a gyakran hangos, sőt heves viták tarták fel előtte annak az új Magyarországnak az álmát, ame-

lyet meg akarunk s meg fogunk valószínűsíteni. Annyira szükségét érezte Järventaus Erdélyi társaságának, hogy amikor megírta, mikor látogat meg, el nem mulasztotta hozzátenni: „Írj Juszufnak, okvetlen látni akarom”. Én aztán fölkutattam a költőt s megrendeztem az együttléteket. Sok kedves epizódot meséltünk neki rongyos ifjúságunk idejéből, ezek közül néhányat meg is írt legutolsó könyvében.

Ilyenkor ragyogtatta meg lelke legszébb vonását, a bohémiségét. Finnországban nem nagyon rajonganak a bohémekért. Larin Kyösti, például, egy nagy napilapban tiltakozott ellene, hogy őt róla írt cikkemben bohémnek, Koskenniemi, a klasszikus költőt viszont professzornak neveztem. Järventaus azonban vállalta a bohémiséget. Abban az értelemben vallotta magát bohémnek, ahogyan Jézus is az volt s ahogyan minden igaz keresztény, vagy ha nem is keresztény, de bölcs lélek csak bohém lehet. „Jumalan boheemi” — mondogatta önmagáról. Isten bohémje. Irtózott a kicsinyes polgári szellemtől, utálta a hipokrizist, a nagyképűséget, a számítgató józanságot, a holnapért való szűkszívű aggodalmakat, — bár, ha arra gondolt, mi lesz nagyszámú s

gyámoltalan családjával az ő halála után, csötétült az arca. De boldog volt, ha erről megfeledkezhetett s belédobhatta magát a szabad eszmecserék, a vidám hangulatok, a lelkes tervezgetések s álmok üdítő hullámaiba és sodortathatta magát úgy, ahogy Istennek tetszik.

Engem kissé hidegnek, hűvös megfigyelőnek, sőt gyakran kegyetlennek tartott. Nehezen értette meg, hogy annak, aki Magyarországon meg akarja őrizni függetlenségét, tisztességét, munkaerejét és biztonságát, nagyönis számolnia kell az emberekkel, politikai és társadalmi erőviszonyokkal s úgy résen kell lennie, mint az örökké üldözött vidrának. Az ő primitív, gyermekes megfigyelései és ítéletei, az ő folytonos érzelmi elragadtatottsága megteszi Finnországban, a harmónia és csend országában, *de itt?! Ezt a tulajdonságomat méltányolta is, de nem kedvelte. Néha rámnézett s így szólt:

— Jussi megint figyel és résen van. Ő józan, mint egy jégcsap.

(Ő volt az életben az egyetlen, aki így ítélte meg!)

Kis falu a világ végén

Hogy olyan gyakran s annyi sóvárgással szinte menekült Magyarországra, annak nemcsak az volt az oka, hogy szeretett bennünket, hanem méginkább az, hogy cseppet sem nyárspolgári természetűnek érezte Finnország nagy fegyelmét, sok tekintetben fantáziátlan társadalmát, gyakran képmutató erkölceit, szigorú kicsinyességét s nem utolsó sorban az egyházi élet kötelességeit. Gyakran beszélt kelletlenül a püspökökről, esperesekről s más egyházi hatóságokról, gyakran idézgetve Kivi regényéből a papokat csúfoló szakaszokat s szép számmal voltak készenlétben történetei groteszk, vagy agylágyult prédikációkról, topa lelkesek és ravasz parasztok mu-

latságos összeütközéseiről, puffaszkodó püspökök megfricskázásairól. Annál forróbb lelkesedéssel mesélgetett paraszt, meg halász ismerőseiről, akik ott, finnországi nyaralószigetén, vagy itt, Heöcsabán, meg a Hortobágyon körülvették. Kifogyhatatlan volt bölcsességük, tisztességük, hűségük ecsetelésében. Nem hiába emlegette büszkén, hogy apja kovács volt, — ezeknek az embereknek a világa volt az ő igazi eleme, minden gyermekes, primitív, titkolt, lapp pompatisztelete ellenére is.

Ha meg a lappokról beszélt, kifogyhatatlan volt az érdekes életképek, élmények elmondásában, a csodálatos emberek rajzában, a tájak szépségének festésében, a csend és isteni béke magasztalásában, a rénszarvas természetének boncolgatásában, (akárcsak mi szoktuk emlegetni a lovat). Sok lappot szinte közelről, személyesen ismerem az ő elbeszéléseiből. Szerintem irodalmi munkái közül sem a magyar tárgyú, sikeres történelmi regények az igaziak, hanem a kisebb terjedelmű, de csodálatosan egyszerű és tiszta lappföldi regényei, a „Risti ja noitarumppu”. — *Kereszt és varázsaob* — meg a magyarul is megjelent „Hyljätty kylä”, azaz: *Elhagyott falu*. (Magyar címe: *Kis falu a világ végén*. Móríciz Virág fordította Lakó György nyersfordítása után, a szöveg sűrű félreértésével, sőt itt-ott kihagyásával, versek mellőzésével s nem egyszer inagyartalanul. (Egyszerű emberek egyszerű, halk élete folydogál ezekben a

377
1939. jún. 25.

könyvekben kristályos patakként, s olyan mély erkölcsi tisztasággal, a természettel való olyan benső összeforrással, ahogyan csak Északon írnak. Bizony, több gondot kellene fordítanunk, Järventaus műveinek magyar kiadására, főképpen azokéra, amelyek méltón képviselik az északi irodalom legjava színvonalát.

„Utolsó megálló - Heöcsaba”

Még nem volt hatvanéves. A halál egyik óráról a másikra ütötte le váratlanul. De talán nem is olyan váratlanul, hiszen az utóbbi időben gyakran szorongatta a szívgyörcs. És ő lepődhetett meg legkevésbé, amikor a hívó csontujj intett neki, hogy induljon a szemére boruló sötétségbe, amelyet többé nem ragyog be az északi fény bíborsugárzása. „Utolsó megálló!” — mondogatta neki esténként a miskolci

villamoskalauza, amikor Heöcsabára utazott s elnyomta az álmoság. A kalauz szelíden megrázogatta a finn-úr kabátujját és halkán figyelmeztette: „Utolsó megálló!” Sokszor mondogatta ezt Arvi Järventaus, „Vilmeinen pysäkki!” — mondta sóhajtván, utolsó megálló, a vonat nem megy tovább. „Arvi Järventaus, tessék kiszállni!” És hozzátette: „A fejfámra ezt írom majd: Utolsó megálló.”

Majd fölkeresem a sírját a csendes, árnyas keraval temetőben s megnézem a fejfáját. Vajjon csakugyan ráírták-e kedves szavajárását, az „utolsó megálló”-t?

Szikrázó hómezőkön ragadta el az északi mondák csodarénje, vagy talán a mi csodaszarvasunk. Ahol most van Arvi testvér, az utolsó megállón, már egyképpen lapp, finn és magyar, hiszen a lelke csodálatos ötvözete volt ennek a háromféle léleknek.

Kik és miért vádolnak engem plágiummal*

Legyünk egészen tárgyilagos újságírók, még abban az esetben is, ha a magunk ügyéről van szó. Mondjuk el az esetet egész hidegen, úgy, ahogy elmondanánk, ha valahol, messze a magyar világtól, történt volna.

Adva van egy író, akit történetesen Kodolányi Jánosnak neveznek. Ez az író gyermekkorát Délbaranyában, a pusztuló Ormánságban töltötte. Harminc esztendő múlt el azóta, hogy tíz éves korában először nyitotta rá szemét az ormánsági nép életére. Szeme előtt sülyyed el népe a temetőbe, minden szépségével: melódikus nyelvvel, művészetével, bölcsességével, humorával, büneivel és erényeivel. Ez az író szerette népét, amikor huszonnégy éves korában Budapestre került, legelső irodalmi műve egy elbeszélés volt, melyben elsőnek vitte a közönség elé az ormánsági nép alakjait, tragikus élete jeleneteit és ősi nyelvét. Az elbeszélés címe »Sötétség« volt, s a Nyugat adta ki, 1923. őszén. Ettől kezdve író ő, innét számítja öntudatra ébredését, hivatásának kezdetét, harcai első, bár szerény csatanyerését. Írta pedig az elbeszélést egy dermesztően hideg külvárosi hónaposszobában, lázasan, ágyban fekve, betegen, a térdére fektetett rajztáblán. Amikor elkészült, magához hívta csekély számú ifjú barátait — ma az irodalmi élet kiválóságait — hasonlóan szegény, de annál szentebb elszánású embereket, s felolvasta nekik művét. Késő éjszakáig maradtak együtt, megbeszélvén az elbeszélésben rejlő problémákat, s azok kifejtésének szinte sorsdöntő szükségességét, s amikor a fiúk elmentek, az író — írónak! s egyben az Ormánság írójának tudta magát.

Ezt a legelső elbeszélést nyomban a »Böbék Samu búcsúja« című követte. Kiegészítője volt az elsőnek s a »Napkelet« adta ki.

Ettől kezdve az író nagyrészt a délbaranyai kérdések boncolásának szentelte magát. Megírta »Szép Zsuzska«, majd »Börtön«, később »Kántor József megdicsőülése« című regényeit, s a kisebb-nagyobb elbeszéléseknek szinte százait. Egy nagy reggeli napilapban cikksorozatot tett közzé 1926-ban, az ormánsági egyke pusztításáról s mint szépíró, elsőnek adta az egykés falú rajzát, beszögezett házaival, gyomverte udvaraival, sivar, néma uccáival, s reménytelen véneivel. Majd, amikor Huszár Károly és mások a képviselőházban »megkongatták a vészharangot«, kiáltványt, helyesebben nyílt levelet intézett Huszár Károlyhoz »A hazugság öll« címmel s megkísérelte benne az egyke gazdasági és főképp lélektani elemzését. A nyílt levélnek igen nagy hatása volt, az akkor még szlovenszkói magyar ifjúság bibliaként olvasta és terjesztette, Budapesten ankétot rendeztek a Közgazdasági Egyetem helyiségében és egy hétig boncolgatták az egykekérdés mérhetetlen szövevényét az ország legnevesebb szociológusai, orvosai, politikusai és nemzetgazdászai. Az író is résztvett ebben a munkában.

*Ezt a cikket helyszűke miatt csak részben közölte az »Új Magyarország« 11. adom egész terjedelmében.

Majd néhai Vass Józseftől érkezett felhívás az íróhoz: készítsen egykeellenes filmkönyvet. Az író ezt a munkát el is végezte, filmkönyvét elfogadták, megbízták a Pedagógiai Filmgyárat a költségvetés elkészítésével... s ezzel az ügy lezáródott. Mert ugyanakkor Huszár Károly országos pályázatot hirdetett az egyke ellen írandó művekre, s úgy tudom, a pályázat meddő maradt. Történt mindez 1927-ben.

Az író azonban nem kedvetlenítette el az, hogy hivatalos helyeken inkább beszéltek az egykéről, mintsem tettek volna ellene valamit. Ő tovább hirdette ijedelmeit és baljósait. Két barátja társaságában — az egyik neves politikus, a másik hírlapíró — beutazta Baranyát és személyesen mutatta be nekik szűkebb hazája pusztulását. Utazásáról cikksorozatot írt napi- és hetilapokba, majd egy nagyarányú tanulmányban — »Hulló Európa, hulló Magyarország« — az egykekérdésnek olyan gazdasági, társadalmi, erkölcsi és történelmi elemzését adta, amilyen egy sem volt addig a magyar irodalomban. Szempontjait, igazságait, de még egész szakaszait is szinte szószertint magáévá tette például Kovács Imre, »A néma forradalom« című könyve »Hulló magyarság« fejezetében, Féja Géza a »Viharsarok«, legújabbban Veres Péter a »Nacionalizmus és szociálizmus« című, továbbá Hídvégi János »Hulló magyarság« című, az Ormánságról írott könyvében, utóbbi a forrásra való bőszes hivatkozással. Nem lehet tehát mondani, hogy az író művei nem lettek volna termékenyítőek, s nem mentek volna bele a köztudatba megállapításai.

Az író minden alakja, minden problémája, szép-irodalmi műveinek minden helyzete, minden szimbóluma, sőt párbeszéde szerepel ezekben a leírásokban és fejtegetésekben. Nem lehet ezen csodálkozni, hiszen a beszögezett házakat Besencén látta, gyermekkorában édes vidékén, a pap beszédét, amely a »Földindulás« megnyitó jelenete, jóbarátja, Kiss Géza ref. lelkész mondotta el lényegében úgy, ahogy a darabban elhangzik, a kicsiny, kivesző marócsai gyülekezetben, a darab orvosszereplője nem más, mint Hídvégi János, az író barátja, akivel nem egyszer járta az ormánsági falvakat s látogatta a betegeket és iskolákat. De hiszen nincs ebben semmi csodálatos. Az író minden műve, ideszámítva »A vas fiai« és »Juliánus barát« című, eléggé ismert, elismert, eléggé feltűnt történelmi regényeit is, egytől-egyig az Ormánságban született minde- nestől.

Két színdarabot is írt az író, egyik a »Pogánytűz« című, nem túlságosan sikeres történelmi drámája volt, a másik a »Vidéki történet«, már több sikerrel. Mind a kettő a Nemzeti Színházban került színre. Az utóbbiban már határozottan kifejeződik az ormánsági nép drámai jalkiáltása.

Amit az író a finn-magyar kapcsolatokért tett, nem tartozik ide.

Most azonban vessük el a harmadik személyben tartott beszédformát, s lássuk, mi történt velem, az

1929. Jul., 7. A. 7-9.

emberrel, aki már nem tudom magam elválasztani oly hidegen legújabb műveimtől, a »Földindulás«-tól.

Az történt, hogy ennyi személyes élmény, ennyi nyilvános munka és sok íróasztalfiókban maradt drámai kísérlet s egy tökéletesen megoldott, de eddig elő nem adott ománsági parasztdráma megírása után, — amely drámát Kovách Aladár a legjobb magyar parasztdrámának nevez, — egy nap, még 1937-ben, a szerkesztőségben a telefonhoz hívtak. A Nemzeti Színház kérdezte, nem volnék-e hajlandó elejétől végig teljesen átírni, egy Erdős László nevezetű, előttem máig is ismeretlen úr. »Megkondul a harang« című egyke-darabját, mert úgy, ahogy az illető úr megírta, színpadra nem vihető. Elmondták még azt is, hogy Erdős László ezt a darabot még 1934-ben nyújtotta be Voinovich Gézának, de ő visszautasította. Amikor Németh Antal került a színház élére, a »nemzeti ügy fontosságára való tekintettel« lekötötte 1935-ben, de, bár azóta többször átírták a szerzővel, az »egyre rosszabb lett«, s most csak én szergethetek rajta. A humoros kérésre megjegyeztem: »Mért nem fordulnak, például, Herczeg Ferenchez?« Azért nem, mert a parasztelethez, az egykekérdéshez én értek legjobban, s ez köztudomású. Kínáltak a munkáért négyszáz, mondd: négyszáz pengő »tiszteletdíjat«. Sohasem rajongtam az olyan színházvezetésért, amely »témákat leköt«, azokat megírta neves írókkal, s így segít színpadra írni nem tudó diletánsokat. A nemes ajánlatot kereken elutasítottam. Való igaz, hogy a Nemzeti Színház egyik programjának ismertetésekor kíváncsiságomat fejeztem ki Erdős egyke-darabja iránt egy cikkemben, lez a kíváncsiságom azonban a színházzal folytatott telefonbeszélgetésem után semmivé zsugorodott. Miután meggyőződtem róla, hogy Erdős László, általam ismeretlen úriember, ugyancsak ismeretlen darabját a színház nem tudja előadni, benyújtottam az én »Földindulás« című darabomat. Nem kötött immár semmiféle lojalitás a másik, hangsúlyozom, általam ismeretlen darab szerzője iránt, mert hiszen darabja előadhatatlan volt.

Darabomat elfogadták.

Hogy a »Földindulás« mért nem került mégis színre a Nemzeti Színházban, annak több oka van. Ezeket nem kívánom nyilvánosság elé vinni, amíg nem feltétlenül szükséges. Mindössze egyet. Erdős László azzal fenyegetőzött, hogy bepereli a Nemzeti Színházat, ha »az ő témáját« előadja. Miután pedig Németh Antalnak éppen elég gondja-baja volt akkoriban is az őt ért támadások miatt, újabb támadást állítólag nem akart vállalni. Elhárította magától mind a két darabot, viszont »kárpótlásul« bemutatta — tíz próbával, holott Herczeg darabja több, mint hetven próbát kapott! — a »Vidéki történet«-et, Erdősnek pedig megígérte, hogy előadhatja »Sárkúti zendülés« című darabját.

Ez év februárjában, mindenek meglepetésére, de nem az enyéme, Patkós György lett a Belvárosi Színház igazgatója. Bemutatta darabomat. Hogy milyen eredménnyel, s minő következményekkel, az egész ország látja.

De mi történt Erdős László úrral?

A Nemzeti Színház egy másik dramaturg-titkárá-

nak joggal fáj, hogy az egykekérdés nem kerülhet színre a Nemzetiben. Azt a gondolatot vetette fel, nem társulhatnék-e Erdőssel? (Nem Patkós tette ezt az ajánlatot s én kéziratomat akkor már vissza is vontam. Patkós nem is volt már a színháznál.) Miután Erdős egy »derék, jóra való magyar ember«, beleegyeztem, hogy elolvasom a kéziratot és javaslatot teszek. Ugyanakkor én átadtam az én kéziratomat, olvassa el ő is. Nekifeküdvén a nem mindennapi vállalkozásnak, átvergődtem Erdős rettentő betűhalmazán, s annak legalább nyolcvan százalékát elvettem, mint teljesen használhatatlant. Viszont ragaszkodtam a magam szövegének legalább nyolcvan százalékához. Erdős, mint megtudtam, emiatt felháborodott, ő úgy képzelte a dolgot, hogy az ő darabja feléhez hozzáragasztjuk az én darabom felét, mint diákkorunkban cselekedtünk a cserebogár torával és a cincér potrohával, hogy becsapjuk rövidlátó természetrajz-tanárukat. Ilyen otromba játkhoz én nem adhattam magamat. Dramaturg-titkárságom naponta mosta a fejemet »makacsságom« miatt. Végezetül nem akartam elkészeríteni, s azt ajánlottam, adjuk át mindkét kéziratot a színház egyik ismert író-munkatársának, tegyen ő javaslatot. Két hónapig volt kéziratom nála. Végezetül visszavettem. Az író reménytelennek látta a két darab összeházasítását, egyik darab lévén Makón tartalom és színvonal dolgában, a másik pedig Jeruzsálemben. Visszavettem, mert láttam, hogy kétszínű játék folyik körülöttem. Erdős László már a Nemzetit perrel fenyegette, arra az esetre, ha »az ő témáját« színrehozná. Mégis, mikor darabomat a Belvárosi előadta, a maga kéziratát tudtommal sem a Színeszkamaránál, sem máshol letétbe nem helyezte, úgy, hogy joggal kelthet gyanút maga ellen. Az én darabom ugyanis két hónapon át volt nála. Le is másolta s most benyújtotta a bírósághoz.

Németh Antal pedig megbízta Kovách Aladárt, hogy dolgozza át Erdős László »Sárkúti zendülés« című darabját, mert ahogy a kiváló szerző megírta, használhatatlan. Két felvonás, hír szerint, el is készült belőle. Látom, a program hirdeti. Azért jegyzem ezt meg, mert tudnia kell mindenkinek, hogy van állami színház, ahol műkedvelők műveit szegénysorsú, de kitűnő írókkal íratják meg, néhány száz pengőért. Nemcsak Erdős Lászlóét. Másokét is. S a »szerző« hajlong a közönség előtt, banketten ünnepeletti magát, esetleg díjat is kap, tantiémet is kap. Jegyzőkönyv van például arról, hogy egy nagyszerű darab egyetlen betűjét sem írta az ünnepelet szerző, hanem a színház belső embere... Azaz mégis: »néhány jelzőt« a szerző írt bele.

Ha azután az író, aki majdnem húsz éven át dolgozott becsülettel, feltárta az ormánsági problémákat, megírta az elbeszélések és cikkek százait, regényeket adott ki és vállalta munkája minden konzekvenciáját, megírta a »Vas fiait«, a »Baldog Margitot«, a »Julianus barátot«, ezenfelül darabokkal is a közönség elé lépett, sikert arat művével, előáll egy úriember, lopással vádolja, meghurcolja az ország színe előtt, s bele kíván nyúlni a zsebébe is. Mit veszíthet ezzel egy fogorvos? Csak egy pert. Utána tovább húzza az odvas fogakat.

De mit veszíthetek, ha csak elvben is, én? Egész írói munkám hitelét, egész egzisztenciámat, becsületemet, egész pályámat.

No, de azt mondja Erdős László, hogy darabom egyezik, sőt »azonos« az ő darabjával. Hát most, a per megindultával, alkalmam volt az ő kéziratát alaposan elolvasnom. Elővettem a cikkeimet, riportjaimat, régi elbeszéléseimet is. Amit megállapítottak, a következő: minden alakomat, jelenetemet, sőt dialógusaim nagyrészt is szó szerinti megírtam sok-sok esztendővel ezelőtt. Továbbá: amit én cikkeimben, riportokban megírtam, ime, ott fényeskedik Erdős uram darabjában. Én magamból merítettem. Hogy ő honnét merített? Onnét, ahonnét mindenki meríthet, akár a nyitott kútból. Rájárhat mindenki. Ismeretlen és ismert szomjazó. De az mégis mulatságos, hogy úgy cselekedjenek velem, ahogy Petőfi versében a vásott nebulók a vén tanítóval: saját kéményéből leemelt sonkával ajándékozzán meg.

Aki egyke-darabot ír, csak bizonyos adott tényekből indulhat ki. Vannak öreg szülők és vannak fiatalok. Van, természetesen, egyke. Van még orvos, bábaaszszony. S mellékszereplők. Így például Erdős uramnál egy tót napszámos. Tót a Sárközben! A tót, mint a Dunántúl problémája! De hát mi sem könnyebb, mint azt állítani, hogy én az én németemet — cikkeimben százszor megírt németemet! — az ő holdbéli tótjából vettem, csak azért, hogy »senkise ismerjen rá«. Az én Piókás születést, szerinte, az ő fiatal bábájából vénítetem boszorkánnyá, ugyanilyen célzattal, s nem a »Sötétség«-ben írtam meg szóról-szóra már 1922-ben. Az én zsigori vén Böbékem sem más, mint az ő ványadt, öreg Zsikója, mit tesz az, hogy 1923-ban megírtam párbeszédéstől, szóról-szóra a »Böbék Samu búcsúját«-ban. Hogy Julit megírtam ugyancsak a »Sötétség«-ben. Pedig mindezt megemlítette három kritikus. Hogy lop-tam a ház beszögezésének jelenetét is, mert nála »beszélnek« róla, s nem magam írtam meg, Isten tudja, hány-szor. És hogyne lenne darabom »azonos« az övével, amikor nálam az udvart fölveri a gaz, nála a gyom, — mint periratában oly bájos találékony-sággal mondja.

No, és az én kivetett parasztom is iszik, akárcsak minden paraszt, sőt akár Gárdonyi »A bor« című darabjának hőse. Nyilván Gárdonyi is Erdős Lászlótól »orzott«. Arról viszont, hogy darabom milyen alapvető tulajdonságokban különbözik Erdősétől, az »egyezések« pszichológusai mellett, Erdős uram hallgat.

De mit pepecseljek azzal, hogy írói integritásomat bizonygassam egy műkedvelővel szemben, egy műkedvelővel, aki nyilván szorgalmasabban olvasta az én írásaimat — hiszen bizonyára művelt ember, szerző, ha darabjait másokkal íratják is meg! — mint én az övéit, már csak azért is, mert őt olvasnom eddig lehetetlen volt, művek hiányában. A helyzet azonban nem csupán az, hogy egy haragvó műkedvelő ki akar forgatni egy eléggé ismert író erkölcsi és anyagi birtokállományából a szokásos plágiumvaddal — hiszen nem az én esetem az első e téren — hanem az, hogy az én művem letiprása árán egy új magyar színházat akarnak tönkretenni, igazgatóstúl, társulatos-túl, íróstúl, s egy ügyet diszkreditálni a naív közvélemény előtt azok, akik most egy frontba tömörülve, Erdős László mögött elérkezettnek látják erre az alkalmas időt. Mindazok, akik »Bérletet akartak váltani a Belvárosiba, hogy a bukásokon röhögjenek«, akik bojkottot rendeztek a színház és író ellen, akik szorongva lesték, mikor árverezik el az egész berendezést. És mások... Akik a darabot be akarták tiltatni. Ismerem őket. Ha szüksége mutatkozik, rájuk kerítjük még a sort. Hiszen el kell mondanom, hogy a »Földindulás« bemutatója után kikapcsoló készüléket kellett szerel-tetnem a telefonomra az éjszakánként ismétlődő mocskolódások és életveszélyes fenyegetések miatt, hogy nyílt levelezőlapon fenyegetnek lelövással, stb. És most, hogy a sajtó közölte a plágiumperert — ki-ki a maga szá-jaize és érdekei szerint — jelentkeztek a fenyegetők és azok, akik kaján hangon »mély részvétüket« fe-jezték ki.

Ha kell a harc: legyen. Állok elébe, vállalom. Nem csak rólam van szó. Hanem egy szent, nemzeti ügyről.

KODOLÁNYI JÁNOS

S Z Í N H Á Z

SZÍNHÁZI TÜKÖR

Írta SCHÖPFLIN ALADÁR

A legfeltűnőbb eseménye a magánszínházak évadjának a *Földindulás* kirobbanó sikere a Belvárosi Színházban. A mi közönségünk eddig vonakodott a leplezetlen realiztikus hangtól a színpadon, akár a darabokban, akár a játékokban. Paraszt-témájú darabot pedig csak akkor fogadott el, ha a hangja vidám volt. Nem emlékszem, hogy valaha sikere lett volna Budapesten komoly vagy éppen komor hangú paraszt-darabnak. A *Földindulás* nyilván témája izgató aktualitásának köszönheti sikerét. Kosztolányi János azon nyersen vetette színpadra az egyke kérdését, amely állandóan a közéleti levegőben lebeg; tendenciája azonos a közhangulattal, mindenki egyetért vele. Az előadás is jó volt, különösen Páger Antal tűnt ki benne; egészen új oldalról mutatta be tehetségét, kitűnő új drámai színészt kaptunk benne. S aligha csalódunk, ha azt hisszük, hogy ez az előadás a közönség olyan rétegeit csalta be a színházba, amelyek eddig alig számítottak. Nem tartjuk kívánatosnak, hogy a színpad egészen politikai szószékké váljon, de nem is tagadjuk, hogy néha meg kell rajta szólalnia a nemzet nagy társadalmi kérdéseinek is.

Tükör 1939. júl.

F. A. 549-551.

A TURUL SZÖVETSÉG NYILATKOZATA A KODOLÁNYI-ERDŐS PLAGIUMPER ÜGYÉBEN.

A Turul Szövetség tagjai körében országszerte kínos fel-tűnést keltett — éppen úgy, mint a nemzeti érzésű társadalomban is — az a plágium-per, melyet Erdős László dr. főorvos indított a magyar irodalom egyik legkimagaslóbb alakja, Kodolányi János ellen. Erdős László dr. keresetében Kodolányi János »Földindulás« című megrázó erejű drámájának tárgyát, beállítását és szerkezetét tünteti úgy fel, mint sajátját és 25.000 P kártérítésért pereli Kodolányi Jánost, azonkívül Patkós Györgyöt, a Belvárosi Színház kitűnő, fiatal igazgatóját.

Kodolányi János a Turul Szövetség tagja és annak egyik szellemi iránymutatója, de most, mikor a Turul Szövetség fővezérsége leszögezi álláspontját ebben az ügyben, nem Kodolányi Jánost, a Turul bajtársát és nem az író-t akarja védeni, — mert arra Kodolányi Jánosnak nincs szüksége. Az ő szellemi nagysága, becsületes magyar munkája, úgy érezzük, nem szorul védelemre. Van azonban ennek az egész ügynek egy olyan oldala is, mely már nem egyéni, hanem közügy lett, a fajában bízó, a fajtájáért küzdő magyarság ügye.

Erdős László és a mögötte álló emberek nevetséges vádjá kétség-telenül meg fog dőlni és Kodolányi János elégtételt kap majd a méltatlan meghurcolásért. De ki fog elégtételt szolgáltatni annak a közel százezer embernek, akik országszerte megrendült lélekkel nézték végig a »Földindulást« és a színpadi játékon keresztül tulajdonképpen egy nemzetpolitikai iránymutatást kaptak? Ki fogja azt a lelki destruktív jótétet és eltüntetni, amely az eszmények sárbatiprása után hatalmasodik el a lelkeken, még akkor is, ha még oly igaztalan is a vád?!

A »Földindulás« és a benne feszülő magyar tragédia nem lehet egyéni ügy, nem lehet alkú tárgya és akik akár politikai, akár gazdasági érdekből háttérrel szolgáltatnak ehhez a támadáshoz, — nem csak az író-t, nemcsak az egyetlen hivatása magaslatán álló színház-igazgatót, hanem a népéért, fájáért, hazájáért küzdő magyar ifjúságot is sértik.

A Turul ifjúsága nyugodt lélek-

kel várja a magyar bíróság ítéletét, de szükségesnek tartja ennek a nyilatkozatnak megtételét, melyen keresztül üzen azoknak, akik látják a magyar földindulást, meg akarják azt állítani, akik hisznek a magyar faji megállíthatatlan győzelmében. Ez az üzenet azt is jelenti, hogy annak idején, ha ez az ügy lezárul, elégtételt fogunk kérni a lelki destruktívóért és le fogjuk leplezni azokat, akik ennek az ügynek háttérében állanak.

»Hajrá Turul!«

A Turul Szövetség
Fővezérsége

Magyar Élet
1939. júl.,
7. 2. 30.

lényes kultuszminiszter, olyan szelekciót érvényesítsen a közoktatásban, amely az egyre jobban elterpeszkedő bürokraták osztályérdekeit a legmesszebbmenően megvédelmezte, de a paraszti, munkás és zselérgyermek számára bezárta a felfelé-emelkedés lépcsőit.

Ha most, hogy nem választ el bennünket egymástól országghatár, visszatérintek azokra az időkre, ismét elfogja törkomat a keserűség, mint akkor, a Nyitra partján, amikor gyávasággal vádoltok bennünket. Mert tudtam, többet nem tehetünk, mint amit tettünk s rettenetes elesottságunkban és földhözragadt nyomorunkban olyan magunkra hagyottan ténferegünk, mintha nivatagban lettünk volna.

Amikor este egyik barátunknál letelepedtünk, én fáradtan, sajtó fejjel ledölte az egyik szobában a diványon, hogy vacsoráig szundítsak egyet. A divány forgott velem, fejem sajtó, egész testem bizsergett. A nyitott ablakon lombok bölgögtak be hozzám, csend volt s jó nyári illat és békesség. Kint, a messze vasúti pályákon Cs. S. D. felirású vasúti kocsik gördültek, az utcákon cseh rendőr ácsorgott, s fel, egészen Bohumínig, el a Tiszáig, meg a szudétavidéki Asch városáig, egy erősnek látszó, eleven, lüktető idegen birodalom idegei vették-hozták az élet áramait. S egyszerre különös hangokat hallottam. Halk, igen halk, zümmögő dalt. Magyar népdalt. Még álmodtam, de már ébren is voltam.

Réten, réten, hej, a gombaszögi réten,
elvesztettem a zsebbevaló késem,
késem után a karikagyűrűmet,
azt sajnálom, nem a régi szeretőmet...

Lasan kinyitottam a szememet s Titeket láttalak, Barátaim, a divány körül, ott álltatok s halkán daloltátok ezt a dalt, a felvidéki cserkészek gombaszögi táborozásának dalát. És emlékeztetek, kicsordultak a könnyeim.

Most már el lehet mondani, megvan hozzá a kellő időbeli távolság, hogy elmondjuk: ebben a gombaszögi táborban s ebben a dalban reménykedtünk valamenynyien. Vacsora közben s azután is még késő éjszakáig arról beszélgettünk, hogy a gombaszögi cserkésztáborban megszületett a népi megújulás magva. Igen, így volt. Ti kezdtétek a „falukutatást”, Ti szerveztétek meg olyan bámulatos önzetlen munkával s együttműködéssel, amilyenre idehaza, sajnos, nem volt s nem is lehetett példa, Ti jártátok a legeldugottabb falvakat, éltetek a parasztek között, kérdőíveket töltöttetek ki és dolgoztatok fel, előadásokat tartottatok, népdalt, melódiát, néprajzi anyagot vizsgáltatok és gyűjtöttetek, gondotok volt a búzaárakra csakúgy, mint a tüdővészre, a kézimunkára és faragott kapubálványra csakúgy, mint a falusi könyvtárak állapotára... A cserkészmozgalomba bevittétek a népdalt, ifjúsági kongresszusokat rendeztetek, hirdettétek a népi magyar irodalom klasszikusainak nemzetteremtő hatalmát, megértettétek Ady Endrét. Szövegetkezeti mozgalmat folytattatok. Ott voltatok mindenhol, ahol a magyar paraszttért tenni lehetett és kellett valamit. Ti lelkes, vidám, egészséges, hívó magyar fiúk, többnyire paraszti, zseléri sorból származottak, akiket a cseh közoktatás ingyen is, sőt ösztöndíjjal is felvitt a középosztályba, hogy államhű „humanisták”, cseh lelkű „demokraták” s ne magyar demokraták és magyarhű humanisták legyetek. Voltatok Pozsonyban, Érsekújvárott, Prágában és Brünnben, Rólatok írta Möricz Zsigmond azt a elket, amelyben magyarabb magyaroknak, látóbbaknak, áldozatkészebbeknek nevezett Benneteket az itthoniaknál, érettetek kiáltották ki őt ismét hazaférónak, nemzetgyalázónak, hureolták meg az egész ország bethlenistváni megyei közgyűlésén. Pedig ő csak megértette, amit a gombaszögi népdal mondott.

Kettészakadt irodalom? Kettészakadt magyar társadalom? Dehogyan volt itt kettészakadva akár az egyik, akár a másik! Volt egy irodalom, — s van, ma már letiporhatatlan van, — amely magyar volt s ezt nem értette, sőt üldözte az elmagyartalanított közönség és közvélemény. S volt, — ma már egyre inkább csak volt — egy másik, amely uralkodott, diktált és ítél s nem volt magyar. Idetartozott Herczegtől, Pekártól Podor Lászlóig a legfurcsább színárnyalatban a hivatalos és nem hiva-

talos, de uralkodó „Irodalom”. Volt egy népművészeti domború mellett hirdette a pénzügyi összeomlás előestőjén, hogy „túljutottunk a hegy gerincén, kitérül előttünk a boldog, dicsőséges jövő, most már lefelé haladunk, a virághümes völgy felé”, ennek csúfos kitérődését láttuk a diszsidensek bukásakor, a választási gözhengoróból alkotmányos fuvolává alakult Sztranyavszky, a zokogó nyílleveleket írdogáló, magáramaradt Bothlen s más lezuhaltak elnémulásakor. És ime, a kis gombaszögi tábor egyre hatalmasabb táborra nő, a TI falukutató útjaitokon már felkészült csoport jár, s mi, akkoriban még gyáváknak nevezett írók, ime, szívósan, gyakran a falat kenyérről is lemondva, de mégis meggyűrtük a magyar lelkeket. Még egy-két esztendő s lesz magyar közvélemény is, ami 1848 óta nem volt....

A TI földetek azonban, ma is kérdőjelként mered azok elé, akik a lelkeken ugyan nem uralkodnak már, de a politikai polcokon még igen. Vajjon hogy dolgoztok tovább a felvidéki népi szellem érdekében? Hogy vizsgálitek tovább a szövetkezeti gondolatot, például, a mi mammut-hangyáinkkal szemben? Hogy járjátok a falvakat? Besoroztatok Benneteket? Óraadó tanároknak, kisegítő tanároknak, vagy be sem soroztat semmiéért. Aki megházasodott közséletek, kicsiny otthonába beköltöztek a legfeketébb kenyérgondok. Akinek szerelmes mátkája van, lemond a családi életéről. S ott vannak a sovány és igazságtalan cseh földreform magyar földhözjutottjai. Hányszor átkozták itthon a cseheket, hogy csak ennyi s ennyi százalék

magyarnak juttattak földet. De vajjon most már örökre az övék marad-e, amit mégis megkaptak? S kapnak-e azok is, akikért úgy lázadtak a magyarkodók húsz éven át, a zsellérek, nápszámosok, a rongyosok? Kapnak-e itt is, a régi területen?

A Felvidék nem lehet tovább corpus separatum, — halljuk szinte naponként. Valóban nem, de ime, nem is az. Csak a politikusok s főképp a nagybirtokosok szemében az. A magyar magyarság, a magyar szellem nem tudja annak. Mert lám, Barátaim, a TI problémáitok ma is azonosak a miéinkkel, a mi fájdalmaink a felvidéki fájdalmakkal... Földkérdés... Iskola-rendszer... Szövetkezet... Munka és munkabér... Népkultúra... Vajjon más-ként értelmezték TI ezeket a szavakat, mint mi!

Nem álltok külön, aminthogy akkor sem állottatok, amikor egy országhatár választott el bennünket egymástól. A dal most is úgy zúmmög a fülünkben s ugyanazt mondja, a dal, a magyar nép dala. A gombaszögi tábor dala.

El ne felejtsetek!

M o r z s á k

Nemzetőr a vártán

Kodolányi János, kiszolgált baloldali író „Nemzetőr” címen szélsőjobb-
oldali hetilapot indított. Harcias vezércikket is kanyarított beléje s istenigazában
leszedte a keresztvizet a svábokról, a revolverező sajtóról és a fogalomtisztázó
bócherekről. Utóbbiakra különösen haragszik. A fogalomtisztázás szót csak gú-
nyos idézőjelben hajlandó leírni. Nincs szükség szerinte ilyesmire, mivelhogy:
„Minden magyar fogalmat tisztáztunk!” Mármint nemzetőrék. Szó ami szó, Ko-
dolányi alaposan kivette a részét a fogalomtisztázásból. Tíz esztendeje a bolsi
„szimpatizánsok” közt nem is egyszerű bóchernek, de csodarabbinak számított.
A „100%” című „vonalas” közlöny szerkesztőjének kellett a dialektikus mate-
rializmus és az análerotika összefüggései körül lobogó fogalomtisztázó hevét
méréséklni. A SZÉP SZÓ olvasói persze, aligha tudják, mit jelent az ilyen jid-
dis-marxista szó, mint a vonal. Az érdeklődők forduljanak Kodolányi Jánoshoz,
ő bizonyára készséggel megmagyarázza a Nemzetőr szerkesztői üzeneteiben. A
jelentését aligha felejtette el, jóllehet közéleti és irodalompolitikai álláspontja
már rég nem a vonal, hanem a cikk-cakk. (G. Z.)

Szép szó 1939. júl.-aug.
35-36. m.

Katicabogár

IRTA: KODOLÁNYI JÁNOS

(Kodolányi Jánosnak a háború utáni magyar irodalom egyik legkiválóbb képviselőjének a Szép Zsuzska, A börtön, a Kántor József megdicsőítése, a Tavaszi fagy és annyi más nagyszerű regény szerzőjének, József az ács címen legszébb novelláit jelentette meg most az Athenaeum irodalmi intézet. Ebből a kötetből közöljük az alábbi elbeszélést.)

Ki tudná megmondani, hogy került a katicabogár egy szomorú, szürke téli napon a szobámba! Pettyes, piros munda-rájában fázósan szaladgált az ablakpárkányon, néha szétnyitogatta bágyadt szárnyait, mintha repülni akarna... De hová? Merre? Van-e kivezető út a téli hidegből, nyomorból, ködből, sötétségből, van-e kivezető út a halálból? Köröskörül nehéz és vigasztalan az égbolt, nincs sehol egy tűhegynyi napsugár, nincs illat és nincs eledel, a nyár szépei, a bronzhátú rózsabogarak, ezek a gögös szépasszonyok eltűntek, a pillangók, cifra virágok bárhölgyei, meghaltak; a hosszú-bajuszú őrmesterek: a hőscincérek, alsznak levéltelen fák odvaiban; az örökké sürgő-forgó kis proletárok: a hangyák, bezárták földalatti pincelakásaik ajtaját; a koronás király: a szarvasbogár, betolta zúgó biplánját a hangárba s ő maga alszik, hatalmas koronájával a fején, mint valami mesebeli király és csak száz év múlva, tavasszal, kel fel ismét. S a katicabogarak egész nemzetsége eltűnt az élet színteréről, eltűnt a vidámságnak ez a kis pirosruhás, pettyes bohóca s egy, egyetlenegy maradt itt csupán, az amelyik az ablakom párkányán szaladgál...

Katicabogár, a lírikus, a költő. Szerelmes dalok ihletője, szerelmes szíveknek vidáman jósoló. Meg-megáll s gondolkozva néz körül. Lábával megtapogatja az ablaküveg szélét. Hideg és nyirkos az üveg és kemény. Talán szomorú rímenken törli a fejét a katicabogár, ködről, hidegről, éhségről és halálról. Visszagondol a nyárra, amikor egy fehér, illatos leány-

kézen sétált, a lány nevetett és dalolt s ő felszaladt az ujjá hegyére s onnét elszállt arra, ahonnét a leány szeretője érkezik majd. Nem jött el a szerető sem, de eljött a tél s a kis katicabogár most az illatos leányujj illataról álmodik.

Megpróbált felmászni az üvegre, ott világosabb van s hátha megnyílik az út a napfénybe, a nyárba! De merev, fagyott lábai nem bírják, lehull és úgy fckszik a hátán pillanatokig, mintha meghalt volna. Toroka kiszakadt, feje szédül, egész teste fáj. Lassan mozogni kezd, vergődik s talpraáll megint. Elindul vaktában. Egy cserép muskátli van a párkányon, ahhoz siet, érzi az illatát, egész erdő ez a kis muskátlibokor őneki a kietlen világban. Összeszedi minden maradék erejét s felmászik a cserépen. Végre a földre ér s megáll. Pihen. Szétnyitja szárnyát, lélekzési gyakorlatokat tart, hogy egész valóját jobban átjárja a tenyéryni meztelen föld szaga.

Most mohón mászik fel a muskátli tövén. Tele van reménnyel, optimizmussal. Hátha... hátha mégis nyár van s lehet enni és inni és zümmögve repülni, lányoknak szeretőt megjósolni, verseket sügni, napfényben fürödni, felmelegedni, örülni? Hátha?

Bemártom ujjamat egy pohár vízbe s megnedvesítem a muskátli szárát. A katicabogár útjában ejti a vízcseppet. Megáll a parton s mohón iszik. Szívókáját kinyitja, fele előrenyúlik, hátsólábát felemeli az élvezettől, szárnya könnyedén szétnyílik. S iszik-iszik mohón, hosszan, végtelenül, kortyolja a cseppet, üdül és vidámkodik, ereje visszatér, halálérzései elillannak. Még vissza-visszafordul a vízcsepphez, nem tudja otthagyni, egy-egy kortyval megtetézi az ivást, már nem szomjas, csak dugsái a bő vízben, mint pogány a borban, szívja, élvezi, paskol benne, bekeni magát vele, nem tudja, mit csináljon örömeiben, piros munda-ráját panyókára vetné, ha lehetne, fején félrecsapná a tollas kis sapkát... Ujjong is talán, csak én nem hallom. S végre meglelégszik a

Rádióélet 1939. júl. 28. 30. 7. 16-17.

gyönyörrel, szaladni kezd a muskátli-száron fölfelé, hogy valamelyik levélre kiülve megpihenjen s valami vidám nyári verset írjon a világ szépségéről és a víz részegítő ízéről, a lányok ujjáról, a szerelemről.

Költő, ha ittál, egyél is — gondoltam magamban. S egy csipet baracklekvárt kenek a muskátli szára. Duhaj, vidám ballagásban éppen útbaejti a bőség váratlan területét. Barackillat... cukor... Egész hegyoldal barackíziből! A katicabogár nekiesik a lekvárnak. Nekidől és eszik. S érzi, a friss barack szagát, ízét, bolyhos tapintását. Érzi a nyarat. A napfényt és szellőt. Tapogatja a pazar lakomát, mely úgy terül el előtte, mintha az ember egész ludaskásahegynek dőlné neki. Ezt nem remélte még az imént. Mikor a jéghideg, nedves üveg tövében bandukolt és minden csontjában érezte a halál gyilkos szorongását. Költői lelke megtelik hálával a láthatatlan, jóságos Gondviselés iránt. Aki vizet és lekvárt teremt elő a semmiből, akinek parancsszavára kivirulnak a kertek, kigyúl a napfény, előbújnak a talpig pazar selyembe öltözött rózsabogarak és lepkék. Cincér őrmester úr kiáll

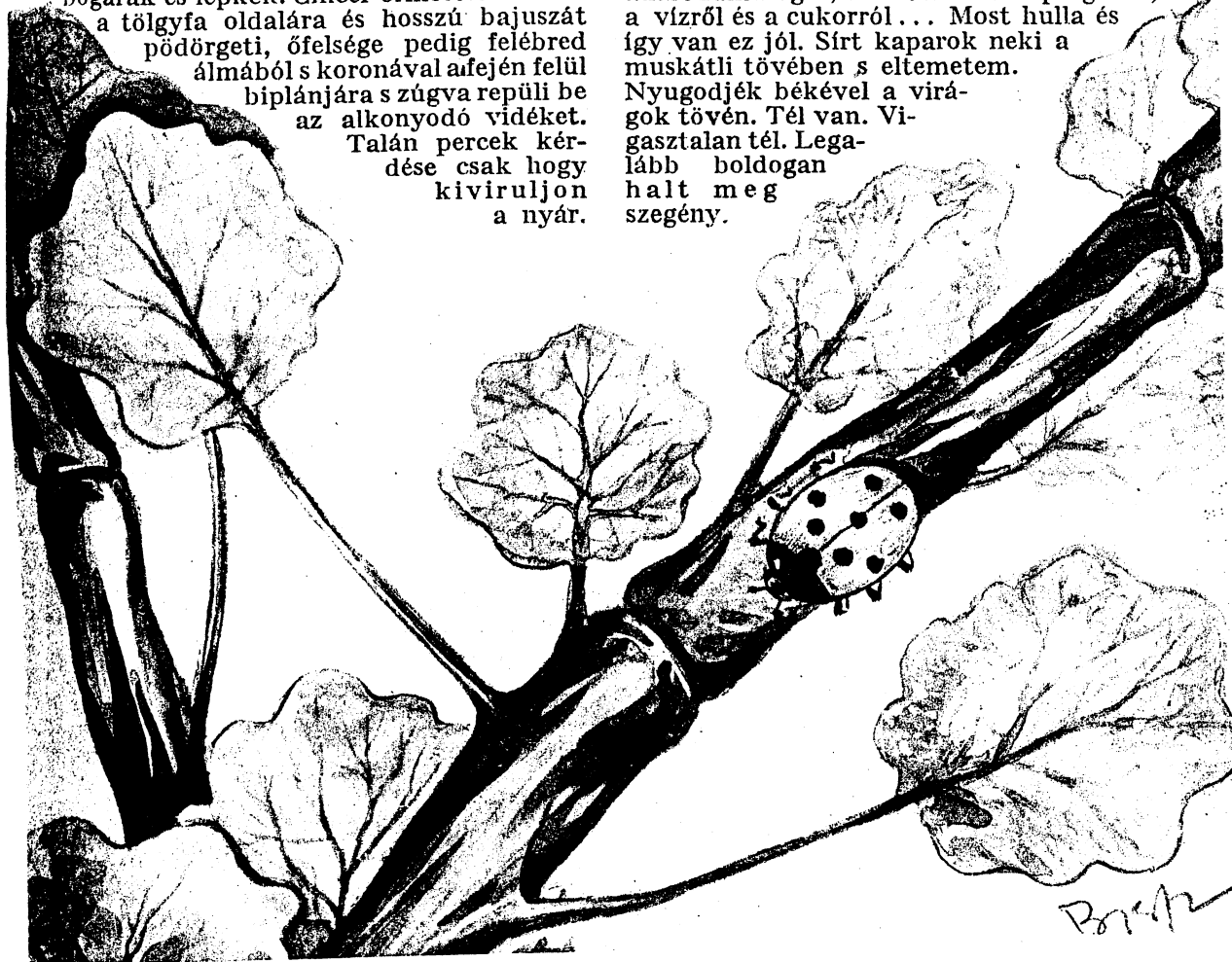
a tölgyfa oldalára és hosszú bajuszát pödörgeti, őfelsége pedig felébred álmából s koronával a fején felül biplánjára s zúgva repüli be az alkonyodó vidéket. Talán percek kérdése csak hogy kiviruljon a nyár.

Eszik a katicabogár és megpihen. Leül szépen a lekvárhegy oldalába, törölgeti a száját, porolgatja pettyes kabátját, miután jóllakott és felfrissült, most már törődhetik egy kicsit magával. Veleszületett szépérzése dolgozni kezd. Patyolattisztára simogatja szárnyait — nemsokára repülni is fog! — kifényesíti magán a gombokat, megmosakszik, kitörli szeméből a csipát, frizuráját is rendbehozza, talán arra gondol, hogy nyomban kanyarít valami szép kis verset a nyárról, szerelemről, szép lányok ujjahagyéről. Boldog.

— Egy igazi jótétéménnyel tetézhetem csak boldogságodat — mondom a katicabogárnak. — Mit keresel ebben a világban? Mit akarsz itt, költő, a télben, ködben, éhségben és fagyban? Mit ér a versed, mit érnek szerelmes jóslataid? Most boldog vagy. Verssel akarod köszönteni a Gondviselést. Halj meg.

S fogok egy vonalzó s egyetlen jólirányzott ütessel összetöröm a katicabogarat.

Boldog volt. Még csak fel sem sóhajtott. Nem is tudta, hogy meghal. Éppen verset akart zümmögni, verset az élet szépségeiről, a vízről és a cukorról... Most hulla és így van ez jól. Sírt kaparok neki a muskátli tövében s eltemetem. Nyugodjék békével a virágok tövében. Tél van. Vigasztalan tél. Legálább boldogan halt meg szegény.

1939. júl. 31. 389

Az egyenes út

Irta: Kodolányi János

Ez a lap, melynek irányítására bajtársaim és barátaim megkértek, Petőfi halálának évfordulóján indul. Címe is az, ami Petőfi lapjáé volt: Nemzetőr. Különös, hogy bár mi az első számot már egy-két héttel ezelőtt szerettük volna megjelentetni, legjobb akaratunk mellett sem tehattük, holmi egyszerű, de szinte leküzdhetetlen bürokratikus eljárások hosszadalmassága miatt. Így, amikor most a Nemzetőr első számával a nyilvánosság elé lépünk, szinte a sors ujját látjuk abban, hogy megindulása önkénytelenül is egybeesik annak az eszményi nagyarnak halál-évfordulójával, aki maga is az egykori Nemzetőr szerkesztője s egyben korának s magyarságának legtisztább képviselője, útmutatója, megihletője és vértanúja volt.

A Nemzetőr neve és születési dátuma így az eleve elrendeltség könyörtelenségének s biztatásának jeleit hordozza. Nem is akarunk mi egyebet, mint megjárni azt az egyetlen egyenes utat, amely az ómen jelöl. Ezen az úton járunk valamennyien, akik e lap körül csoportosulunk, kiki a maga módja képességei szerint. Mind-egyikünk másfelől érkezett, de ezen az egyenes úton találkozott. Nem is lehet másként: színmagyarok vagyunk, csontunk velejében, szívünk lüktetésében hordozzuk a magyarság történelmi múltját, érezzük nagyságát dicsőségében s elbukásában egyképpen, nyelvünk többet tud a szavakról, melyeket kimondunk, mint amennyit a fül meghall bennünk, szemünk első pillantásra megismeri a legkülönbö-

zőbb társadalmi rétegekben élő magyarok arcvonásait, megpróbált életük során, bárhol, bármilyen körülmények között keresztük is a magyarság érdekeinek őszinte szolgálatát, kezünk önkénytelenül a kerges kezeket szorította meg legforróbban. Összeötvöződött bennünk a történelmi tudat a korszerű magyar élet követelményeinek felismerésével, nem vakultunk el Magyarországot s a nép sorsának legsivárabb valóságai iránt, tisztában vagyunk e sors rettenetes súlyával, a reánkvaró feladatok nagyságával, de hiszünk önmagunkban s a magyar népben, hiszen ha e kettő közül egyikben nem hinnénk, azt jelentené, hogy a másikban sem hiszünk. Derűs szemmel tekintünk munkánk elé s mennél szorongatóbbak a nehézségek, annál inkább fölübök kerkedünk egy mosollyal, vagy egy káromkodással.

Függetlenek vagyunk s ez nem is lehet másként. Az egyenes utat csak független emberek járhatják. Véleményünket, cselekvéseinket nem befolyásolják sem politikai pártok, sem pénzérdekeltségek, sem kartellek, vagy a nagybirtok szempontjai. Egyetlen sorunkat sem fizeti meg semmiféle csoport, klikk, vagy érdekeltség. Helyeselni fogunk minden szándékot, intézkedést, törekvést, ami a független magyar nép életfeltételein javít, ellenfelei életfeltételein ront. Nem engedjük, hogy párt hűségnek szemünkbe, könyörtelenül leleplezzünk minden hazugságot, képmutatást, törtételet, hatalmaskodást, üldözzük a szegények, tiszták és gyengék sanyargatóit, a ne-

Nemzetőr 1939. júl. 31. 1. n. 1-2.

héz magyar élet vámszedőit s lelkünk teljes undorával fordulunk az egyre körtelmesebben burjánzó frázisok ellen. Hangunk nem lesz lármás, de suhogni fog, ha kell, mint a korbács. Kerüljük a személyeskedést, ha személyek feje is be fog törni elvi harcunkban, nem mi szolgáltatunk rá okot, hanem a rendszer, amelyet szükségképpen személyek szolgálnak.

Mint független lap független munkásai, a magyar nép függetlenségét szolgáljuk. Külpolitikai szempontjaink természetesen a felelős magyar államférfiak irányelveihez igazodnak, de nem tűrjük, hogy állítólagos külpolitikai érdekek örve alatt akár egyesek, akár csoportok a magyar élet integritását kikezdjék, megbontsák. Ezen a földön csak a magyar nép elsőbbségi jogai érvényesülhetnek politikában, közigazgatásban, közoktatásban, gazdasági életben, irodalomban, filmben, zenében, képzőművészetben s mert a magyar mindig megővta mindazoknak a hozzácsatlakozott népcsoportoknak szabadságát, amelyek az ő felsőbbségét önként elfogadták, a legnagyobb szeretettel viseljük gondjukat, bajukat mi is. Amde irgalmatlanul szembe fordulunk mindazokkal, akik ennek az ezeréves földnek szétvonszolására, kiárusítására, a magyar nép visszaszorítására törekcszenek, bármely fajhoz, népcsoporthoz tartozzanak is. Nem leszünk lojálisak, lovagiasak, elnézők, megkevésbé megfőlemlíthetők ebben a tekintetben. Aki a magyar szellem uralmával elégedetlen, aki a magyar erkölcsi felfogást alacsonyrendűnek érzi, aki a magadús jogai s kövér földje élvezetében nem elsősorban a magyar nép sovány jogait, földnélküli nyomorúságát akarja orvosolni, hanem „vérző sebeket“ emleget, vonuljon el erről a földről.

Mint független lap független munkatársai, merünk bírálni ott is, ahol a magyar sajtó általánosságban kényszerűen hallgat, vagy éppen fanyarul bókol. Harcba, kenyéren és vízen nőtünk. Csak az erkölcs magas színvonalának, csak a tehetség, a szolgálat kiváltságának tekintélyét tiszteljük, azt is mindenekelőtt s fölött, ha magyar. Sem a hazai hivatalos körök hajbókolása, sem a külföldi siker harsogása nem avat előttünk tekintélyé valakit, ha a magyar

szellemtől idegen, viszont tekintélynek fogadunk el ma még nem ismert, elnyomott, diadalból; pénzből kirekesztett színmagyar értékeket is, ha a derék hivatalosok fintorgatják is emiatt az orrukat. Igenis, minden erőnkkel, nyilvánosságunkkal, szeretetünkkel segítjük, támogatjuk, diadalra viszszük magyar tehetségeinket, lenyúlunk értük az Alföld szikjére, a vidéki kisvárosokba, értük megyünk a hivatalokba, hónaposszobákba, vagy népszállókba, fel emeljük s felmutatjuk őket, hogy belőlük váljanak hivatalosan is elismert nagyságok. Munkája és magyarsága szerint fogunk rostálni, megtartani és elejteni, megcsófoltatni, vagy elnémítani akikt kell s mert ezt a földet azok ősei foglalták el, akik most arcuk verejtékével művelik, a magyar arisztokrácia a mi szemünkben a paraszt és

a munkás. E honfoglaló, honmegtartó nép igazát, hitét, kultúráját, nyelvét fogjuk hirdetni a Nemzetőr hasábjain. Mert ez a televény, amiből minden támad. Ítéletünknek tehát megbonthatatlan alapozása van s ezért nem lesz bakafántoskodó, vagy — horribile dictu! — revolverező kritizálás, sem „foglalomtisztázó“ böcherek fenkölt hajsálhasogatása, de a magyar életet holmi „európai“ magaslattól lefitymáló kultúrnyavalygás sem. Minden magyar fogalmat tisztáztunk, kötekedni sem kedvünk, sem időnk. Tollunkat eddig is gondolataink megrögzítésére használtuk s nem arra, hogy „pénzt vagy életet“ felkiáltással azok melléne szegezzük, akiknek a keze nem tiszta. Európát ismerjük, tudjuk, hol miféle kultúra kereshető s található benne, meg is kerestük, meg is találtuk. S éppen ezért alázatosan leborulunk a magyar nép lelkének csodálatos kincsei előtt — ezek koronáznak minket emberré . . .

Íme, az elvek és szempontok, amelyek bennünket a Nemzetőr megindításában vezetnek. Egyszerűek, egyenesek. Minden magyarul érző s gondolkodó ember nyomban megértheti őket. Mi pedig magyarokhoz magyarul szólunk, szavunk: úgy, úgy és nem, nem.

Ezzel bocsátjuk egyenes útjára a Nemzetört, Petőfi halálának évfordulóján.

Beszélgetés Kodolányi Jánossal

A lakásán látogattam meg Kodolányi Jánost. A Hidegkúti-úton van ez a lakás, Budapest egyik legszebb helyén. Köröskörül csupa villa, kert; az úton négyes vadgesztenyefasor, a szobák óriási ablakai a Jánoshegyre nyílnak. Már előzőleg megállapodtunk, hogy a beszélgetést leírom és közlöm. Az erkélyre ültünk ki, én szívesen elnézelődtem volna, elernyedve és semmittevőn, mert fáradt vagyok, de ő szorgalmas, nem adott kibuvót, ráértünk a tárgyra. Kezdjük el, — mondta, — kérdezz. A kérdésekre felelt, nekem körömlöm kellett, tizenhat tömboldalt írtam tele megállás nélkül, még csak pihenőt sem adott.

Mit gondolsz, mi érdeklí most veled kapcsolatban legjobban az embereket? Mert szerintem az, az egyetlen fontos, a legfőbb: mennyit kerestél a Földindulással? Száznál jóval több előadás, ez bizony szép siker. Lehet, hogy a tájékozatlanok szorongásos álmaiban ez legalább százezer pengőt jelent. Borzasztó, százezer pengő, amit más szerzett, meg kell a szívnek hasadni! Ilyen álmóból muszáj fölbredni, hogy a rém eltűnjön, a szorongás elmúljon. No, de én tapintatos vagyok, nem kérdezek a keresetről, megnyugtatom azonban a szorongókat is, más adattal: Heltai Jenő az Ezerkettedik éjszakával, amely színdarab harmincegy előadást ért meg, eddig háromezer pengőt keresett. Egy színdarab, amelyet ki kell találni, meg kell írni, kell hogy elfogadják, előadják, sikere van, eredmény háromezer pengő, annyi mint egy kishivatalnok egyévi fizetése. Kezdjük tehát beszélgetésünket a plágiumperrel. Az sem rossz. Hátha kiderül abból is — valami kedélymegnyugtató, szóval: egy kis plágium, vagy ahhoz hasonló, mit lehet tudni, hiszen „nem zörög a haraszt, ha a szél nem fújja.“

— Azok, akik a Belvárosi Színház létét nem szívesen látják, az íróknak és a nagysikerű darabon keresztül akarják a színházat, elsősorban az igazgatót, a közvélemény előtt befeketíteni. Segítik őket mások, akiknek nem tetszik a *Földindulás*, a szemlélete és a benne tárgyalt kérdések miatt, de nyíltan föllépni ellene óvakodnak. Ezek oly buzgó hadjáratot indítottak a darab ellen, hogy . . . csak a végeredményt írd meg, tanácsos is volt egy-két mondatot kihúzni, illetve enyhíteni. Engem magamat a plágiumper nem izgat. Szakértői bizottság állapítja majd meg, hogy a darabot

én írtam-e és hogy az valóban önálló irodalmi mű-e. A perről különben már részletesen nyilalkoztam az „Uj Magyarság“-ban.

Hát akkor hagyjuk ezt a pert, új érdekességeket, úgy látszik, nem csíholunk most ki belőle. Beszéljünk másról. Még mindig úgy tetszik-e neked Finnország? Oly lelkesen propagáltad a szépségeit, a társadalmi igazságosságát, hogy az embert valóságos honvágy fogta el iránta.

— Még mindig szeretem Finnországot. Sőt, amióta megtanultam finnül, még jobban. Már diákkoromban is foglalkoztam a finn nyelvvel, de az osztjakkal, vogullal s törökkel is, hogy jobban megismerjem a magyar nyelvet. Eleinte könyvből tanultam. A finn nyelvtannal már akkor tisztában voltam, amikor először utaztam Finnországba. Eddig ötször jártam ott, most készülök a hatodik útra.

Kijön az erkélyre Kodolányi fia. Tizenhatesztendős, jóképű fiatalember. Mindjárt felőle is érdeklődöm. Milyen pályára készül? Nem ír-e? Mert azt tapasztalom, hogy ma már csaknem mindenki író akar lenni.

— Ifjabb Kodolányi János gyerekkorában írt néhány finom verset, de az írást abba hagyta. Katona lesz. Most a hatodik gimnáziumot végezte, jeles eredménnyel. Érettségi után a Ludovikára megy, de el akarja végezni a műegyetemet is, azután pedig, ha tervei sorra beválnak, elvégzi a vezérkari iskolát is.

Mivel foglalkozol mostanában? Irsz valami új művet?

— Mostanában szakadatlanul tárgyalok. Ugy látszik, mintha már végleg ez lenne a fő foglalkozásom. Hogy miről tárgyalok? Hát először is a *Földindulás* megfilmesítéséről. Igen, rövidesen megkezdjük a felvételeket. Azután most indul a Turul Szövetség hétfői politikai hetilapja, annak a főszerkesztője leszek. Ismertetem is mindjárt a lap programját, nekem tetszik, hátha mások is így lesznek vele. Tehát: a lap harcol az idegen befolyás ellen; harcol a radikális földreformért, modern és díjtalan népnevelésért; az egyetemi oktatás reformjáért, népfőiskoláért, a szövetkezeti rendszer kiépítéséért, a nagyüzemek és a bankok államosításáért, a népkultúra uralomra juttatásáért, a nép függetlenségének érvé-

[Uj Magyar] Augustus. [1939.] 7-10.

1939 aug. 391

nyesítéséért minden területen, így hát szellemtéren is; a szomszédos népekkel való reális együttműködés megteremtéséért, a Lengyelországgal való baráti viszonyunk még szorosabbá fűzéséért; a skandináv államokkal való gazdasági és kulturális kapcsolatok kifejtéséért. Mikor jelenik meg a lapod legközelebbi száma? Július közepén? Akkorára már olvashatod is a Turul Szövetség heti újságját... Az utóbbi hetekben mind sűrűbben kell tárgyalnom az írókat és az irodalmat érintő gyakorlati kérdésekben is, mint például a könyvnap már tarthatatlan rendszerének a megváltoztatása; az írói honoráriumok rendezése; az írói mű hatályosabb védelme és írói jóléti kérdések. Írásra így hát kevés időm marad. Ezt nem is bánom, mert meglehetősen fáradt vagyok. Az elmúlt évben igen sokat írtam.

Mit szólsz napjainknak ahhoz a politikai követelményéhez, amely így fejezhető ki: az író álljon ki? Az író tegyen valamilyen hitvallást, mely szerint ennek vagy annak a politikai iránynak a híve. Szerintem, ha a követelés a maga napi, gyakorlati primitívtségében helyes, akkor minden író eltöpreml a határozott politikai irányú — helyesebben egybizonyos érdekcsoportért harcoló — napilapok publicistái mellett; és ha csak a veszély vállalása, az úgynevezett személyes bátorság az írói értékelés alapja, akkor tagadhatalanul a legkiválóbb magyar író ma Vukov Lukács, mert ő aztán olyan bátor, hogy az már nem is irigylésre méltó.

— Válaszom az, hogy az író álljon ki minden olyan kérdésben, amelyért való kiállítását fontosnak és szükségesnek tartja. Ne tegye azonban azt politikai pártok kívánságára, hanem gondoljon mindig arra, hogy a politikának és a pártoknak kell az író ítéletét szem előtt tartaniok, nem pedig fordítva, hogy az író alkalmazkodjék hozzájuk. Nemrégén egy vacsorán, amelyen néhány neves politikus is részt vett, felszólaltam és azt mondtam: „Mi írók már eleget tanultunk a politikusoktól, most itt az ideje, hogy ők tanuljanak tőlünk.” Most hozzáfűzöm: természetesen azoktól, akiktől tanulni lehet. Ha az ember összehasonlítja a mai politikusokat a régiekkel, megdöbben a műveletlenségükön. Alig akad köztük egy-kettő, akinek valami fogalma van a magyar irodalomról. Cikkeiket csak akkor le-

het elolvasni, ha suttyomban íróval iratják. Beszédeik a logika és a magyar nyelv megcsúfolása. Nem ismerik a szakkönyveket, sőt a statisztikát sem. Ontják a frázist. Nagyon is szükséges tehát, hogy az író hirdesse az élet bármely jelenségéről alkotott véleményét, én ebben egyáltalában nem látom „az írástudók árulását.”

Valamit az egykéről! Lehet-e erről a témáról őszintén, nemcsak nacionalista szemlélettel írni? Mi lesz az egykéről szóló mű problematikája, ha a mű mondjuk Kanadában játszódik? Arra gondolok, hogy a népszaporodás általános emberi szempontból nem cél. Egyszer egy ilyen hírlapi címet olvastam: Ijesztően szaporodik Oroszország népessége.

— Egyke és népszaporodás, az nem épen ugyanaz. Az egyke nem csak magyar, hanem bizonyos tekintetben nemzetközi jelenség. Azokban az országokban, amelyekben döntő befolyásra tett szert a modern kapitalista termelés, tehát ahol a családi élettől kezdve a társadalom egységét jelentő kulturális kereteket is sporadizálja a kapitalizmus, mindenütt fellép az egyke. A kapitalizmus ugyanis ösztönellenes létforma. Az egyke a társadalom pesszimizmusának tünete s mindenütt szükségképpen jelentkezik, ahol az ösztönellenes tendenciák elhatalmasodnak.

Nálunk az egykének nagyjából mindig gazdasági magyarázatát adják. Tizenkétesztendő előtti lapomban, az Együtt-ben, megjelent egy cikk, Dr. Feldmann Sándor írta, ez az egykét mélylélektani alapon magyarázza. Tudtommal akkor olvastad ezt a cikket. Mi a véleményed róla ma?

— Társadalmi jelenségek vizsgálatánál mindig rábukkanunk a lélektaniakra is. Gazdasági és lélektani, mindenütt jelen van ez a kettő. A kétféle ok között az elsőség kérdése bizony tisztázatlan, a kétféle szemlélet közt a jó szintézist még senkinek sem sikerült megcsinálni.

Térjünk vissza a könyvnapra, pontosan: a könyvkereskedők napjára.

— Az eddigi rendszer tarthatatlan. A könyvnapokat az írók kezdettől fogva szervezték és propagálták, ennek fejében a könyvkiadók és a könyvkereskedők bizonyos nem jelentős összeget juttattak a szegény írók támogatására. Ujabban jobbnak látták arra

az alapra helyezkedni, hogy kizárólag üzleti szempontok szerint rendezzék a könyvnapokat, az író társadalomnak már a véleményére sem kíváncsiak. Propagandájuk tisztán hirdetésre szorítkozik és abból az erkölcsi tökéből él, melyet annak idején az Ige, az Írók Gazdasági Egyesülete, adott neki. Elérkezett az ideje, hogy ennek az állapotnak végét vessük. Meg is találtuk a megfelelő formát, amely szolgálja a magyar könyv és a magyar író ügyét, de a rideg üzleti szempontokon túl magasabb szellemi követelményeket is kielégít. Erről azonban még korai lenne beszélni. A könyvnapokat valóban a magyar könyv és író országos ünnepévé fogjuk tenni s az elintézési mód mindenkit megnyugtathat, még a kiadókat is.

Jobban biztosítják-e az írók megélhetését máshol, akár kis országokban is? Mondjuk Hollandiában, vagy Romániában? Mert azt olvastam, sőt Tamási Áron barátom ezt szóval is megerősítette, hogy Romániában megcsinálták az írói nyugdíj intézményét.

— Fő az, hogy nálunk is jobban lehetnének biztosítva az írók, még kultúránk mai állapotában is, mint ahogy vannak. Az írói honoráriumok szégyenletesen és indokolatlanul kicsinyek. Oly lapvállalat például, amelynek tulajdonosa legalább tízezer pengő hasznot vág zsebre havonta, egész bátran fizethetne háromszor akkora honoráriumokat, mint amekkorát fizet. A silány írói honorárium Magyarország szégyene.

Hozzáférhető lenne a könyv számára a nép? A parasztság?

— Azonnal, ha végrehajtanák a radikális földreformot, ha megvalósítanák a modern népnevelést, ha szabad kifejlődést engednének a nép társulásra irányuló hajlamának, ha az így keletkezett kulturális köröket persze nem a tanító, jegyző, vagy pap irányítaná; ha a könyveket nagyobb példányszámban adnák ki és lényegesen olcsóbban árusítanák. Abszurdum ugyanis, hogy a könyv árából 8—10 százalék jut az írónak, 35—40 százalék a kereskedőnek, 25—30 százalék az ügynöknek. Végezetül és legfőképpen ha olyan könyvek jelennének meg, amelyek a népet érdeklik. Meg kell jegyezni, hogy az utóbbi két

esztendőben ezen a téren jelentékeny javulást látok. Baj azonban, hogy a népet érintő fontosabb és jobb könyvek nem jutnak el például a falusi iskolai és népkönyvtárakba. Ennek megint a rendszer az oka. Vannak hivatalosan, felülről oktroyált könyvek, amelyeket a könyvtárak megszereznek ugyan, de amelyeket azután a kutya sem olvas. És vannak könyvek és írók, amelyeket és akiket olvasni nem úri dolog, így a falukutatók könyvei, vagy olyan szépírók, akik nem vonhatók egy kalap alá Herczeg Ferencsel, szóval, akikből nem az „Uj Idők“ szelleme árad. Hazudik, aki azt állítja, hogy a népnek nem kell a könyv. Sokkal inkább kell, mint a kultúra fentartójának nevezett középosztály egyes rétegeinek és sokkal komolyabb és művészibb könyvekre van a népnek igénye, semmint azt az úriemberek elképzelik.

Amint látom, nem igen írsz a napilapokba.

— Ugy van. Nincs olyan lap, amelybe szívesen írnék.

Mit olvastál mostanában?

— Legutolsó olvasmányom Veres Péter könyve, a „Nacionalizmus és Szocializmus.“ Ezt a könyvet a jobboldal örömmel, az úgynevezett baloldal meg szinte fölháborodással fogadta . . .

Jobboldal-baloldal, ezek a szavak kezdenek már undorítóakká válni. Ha konkretizálni akarjuk őket, akkor semmi értelmük nincs. No de nem én beszélek, nevezük tehát a Pétert Péternek, a Jánost Jánosnak, úgy ahogy elkeresztelték őket, közhasználatra.

— A támadók Veres Péternek a zsidóság jellemzéséről írt néhány oldalába kapaszkodtak bele . . .

A zsidók például nem szeretik a harmincfokos meleget!

— Nem. Szóval ezen a részen ütköztek meg, figyelmen kívül hagyták azonban Veres Péternek azt a szerintem sokkal fontosabb szempontját, mely már az „Alföld parasztsága“ című kitűnő munkájában is érvényesült. Eszerint ő a magyar paraszt típusának makacs lokálpatriotizmussal azt a tisztántúli, pontosabban hajdúsági puritán szegényparasztot

állítja be, akiknek környezetében él s akikhez ő maga is tartozik. Így aztán Savonarolához illő ridegséggel veszi semmibe a népművészeknek olyan csodálatos alkotásait, mint a sárközi, a délsomogyi, a baranyai, a palóc stb. nép kultúréletének világgraszoló remekei. Veres Péter szükségtelen puritánizmussal polgárinak minősíti és elveti a népkultúrának ezeket a művészi megnyilatkozásait, néha úgy beszél róluk, mint egy színvak.

Itt látom az asztalon Dr. Lajos Iván könyvét, „Németország háborús esélyei a német szakirodalom tükrében.”

— Már olvastam. Minden esetre igen érdekes könyv. Hallom, hogy rendkívüli a sikere, sokezer példányban kelt el máris. Nem csoda. Bár... nálunk azért falják oly mohón, mert vágyteljesüléssel álom egyesek részére. Nem minden igaz, ami kellemes.

Szeretsz írni?

— Irtózom az írástól.

Hát azért kérdeztem. Tudtam előre, mi lesz a felelet. Mintha az igazi írószág mértéke az lenne, ki mennyire irtózik az írástól. Az írás a dilettán-

sok kéje. Az írás az író számára sors, sőt sorscsapás, amelyet végig kell szenvednie.

— Oly köpönyegről ábrándozok, amelynek védelme alatt észrevétlenül eltűnhetnék az irodalomból. Az írás szenvedés, önmarcangolás, rettentő felelősségérzés és szörnyű idegmunka, mely az ember szívét szinte testi értelemben betegíti meg.

Az interjút befejeztük. Miután úgyis elszomordtunk az írás kényszere miatt. Meg aztán el is fáradtam. Én igen, Kodolányi nem. És ez a fontos, mert róla beszélek. Az igaz, hogy én legalább tizenöt cigarettát szívtam el, mialatt ő kettőt. De hát ilyen ember Kodolányi János, Este fekszik, korán kel, szeszt nem iszik, keveset cigarettázik, legföljebb tizet szív egy nap, s kevés feketekávéval iszik. Egyetlen szenvedélye a fényképezés. Nem épen fáradhatatlan, de oly tevékeny, úgy dolgozik, mintha az lenne. Mialatt beszélgettünk, illetve a válaszait lejegyeztem, ötször is megszólalt a telefon. Különböző ügyekben keresték és ő türelmesen felelgetett, véget érni nem akaró kérdés-kérdésekre. Sokan épen azt csodálják benne, hogy kistermetű, törekeny testű s mégis oly óriási az energiája. Naiv csodálkozás. Mintha a szellemi erő kifejtés a testi erő és nagyság függvénye lenne. Hiszen akkor a cethal volna a világ legizgályosabb vezérigazgatója.

FILM-SZINHÁZ-IRODALOM

II. évfolyam, 31. szám

1939. augusztus 2-től 9-ig

Kodolányi János beszél

a *Földindulás* filmváltozatáról, terveiről és az Ormánságról

A legendás Hidegkúti-úti lakás terraszán fogadott Kodolányi János, akihez riporteri szimatomban vitt el. A gyönyörű fasorok felett szinte azúrkék az ég és hűs levegő árad a Jánoshegy felől a kis íróasztal és a forrószívű író felé.

Szerencsém volt. Éppen testi-lelki jóbarátjával, Patkós Györggyel, a Belvárosi Színház igazgatójával dolgozott a „Földindulás” forgatókönyvén. Oda néztem és láttam, hogy a 112. kép 5. részénél tartanak.

— Majdnem teljesen elkészült a Földindulás filmváltozata — mondja Kodolányi János — s mire ez az interjú megjelenik, akkora készen is lesz. Már csak simítások vannak hátra. Pár nap múlva azután barátommal, Patkós Györggyel elvonulunk valahová, ahol nyugodtan befejezhetjük.

— Mikor kezdődnek a felvételek? — kérdezem.

— Augusztus első napjaiban Patkóssal és Hosszú Zoltánnal lemegyünk ismét néhány napra az Ormánságba és utána nyomban megkezdődnek a felvételek. A film legfontosabb részeit a helyszínen veszik fel és a megfelelő helyeket már ki is választottuk. Néhány szép fényképen meg is örökítettük ezeket.

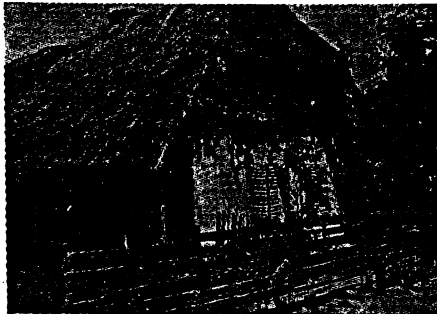
Kapok az alkalmon és a képekből kérek, melyek közül Kodolányi szívesen ad.

— Milyen lesz a film felépítése?

— Természetesen a legfontosabb jeleneteket úgy építjük fel, ahogyan a darabban voltak, azonban a film mégis más lesz, mert hiszen rengeteg olyan jelenetet, környezetképet megörökíthetünk, amelyet a színpadon nem.

— Milyen változás lesz a jelenetekben?

— Nem lesznek téli jelenetek, csak nyáriak. Belekomponáljuk a délbaranyai falusi élet minden jellemző vonását, úgy, hogy ez lesz az első nagyszabású magyar film, mely a falu életét kendőzés nélkül, a maga valóságában mutatja meg.

Ősi ormánsági ház

— Azok lesznek-e a film főszereplői, akik a színdarabban olyan nagy sikert arattak? — kérdezem.

— Néhány kisebb szereptől eltekintve a főszereplők ugyanazok lesznek, akik a Belvárosiban játszottak darabomban.

Cigarettaival, majd jó, erős pálinkával kínál meg, de már is „megrohanom” az újabb kérdéssel:

— Legyen olyan szíves valamit terveiről mondani, Regényen, vagy színdarabon dolgozik-e? Történelmi, vagy sorsproblémákat tárgyaló műhöz kezd-e, ha befejezik a „Földindulás” forgatókönyvét?

— Hamarosan két színdarab között választhat a Belvárosi Színház. Az egyik parasztdráma lesz, a másik a magyar középosztály életével foglalkozik.

Megkérdezem még, hogy csak a Belvárosi Színház számára dolgozik-e a jövőben, mire ezt feleli:

— Más színház számára nem szándékozom dolgozni, mert úgy érzem, hogy a Belvárosi Színház mintha a sajátom volna. Ez a színház nagyon mélyen átérzi és megérti a legsúlyosabb sorsproblémákat, ezenkívül ennek a szín-

háznak igen szoros lelki kapcsolatai vannak az ország és a nép érdekeivel. Egyébként érthető is, hogy nem kívánok más színházba: a Belvárosi Színház vezetőivel dolgozni számomra a legnagyobb öröm?

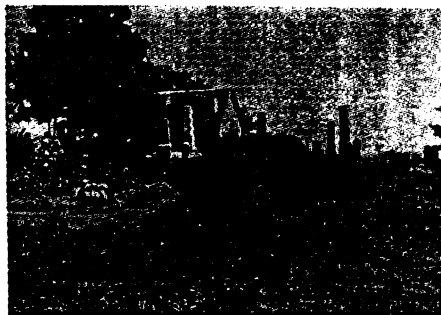
— Az előbb említette, hogy jártak Hosszú doktornál és Patkós Györggyel lent az Ormánságban. Mít láttak ott lenn, messze a Dráva mellett?

— Semmi újat nem láttam, mert én ott töltöttem gyermek- és ifjúkoromat és akkor is az volt a helyzet, mint most. De nagyon megdöbbentették az ottani állapotok barátaimat, akik először jártak lent. Mindhármunkat végtelenül meghatott a tájak és falvak végtelen elhagyatottsága, leírhatatlan költői bánata.

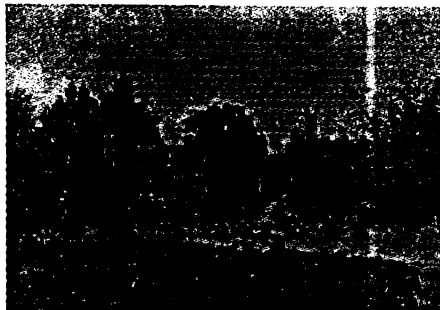
Megkérdeztem, hogy van-e valamilyen terve, esetleg külföldi utiterve.

— Nagyon elkelne már ennyi munka után egy kis pihenés. Nem megy idén ki Finnországba, az ezer tó országába?

— Bizony, alaposan rámférne egy kis pihenő és bár még családomat sem látogathatom meg — lent a Balatonnál nyaralnak — ki akarok menni Finnországba is. Ezúttal legészakibb részére tervezem utamat fel a Botteni öböl

**Az ormánsági temető:
magyar sorsok feledtetője.**

**Ormánsági temető kapuja:
nincs feltámadás!**

csücskébe. Sehol sem tudok olyan jól dolgozni, mint Finnországban. Itt akarom megírni új társadalmi regényemet, mely a karácsonyi könyvpiacon jelenik majd meg.

Kinéz a Jánoshegy felé, mintha nagyon-nagyon messze járna lélekben és csak ezután folytatja:

— Finnország vár... várnak a fenyvesek, a nyírfák, az ezernyi tó ezüstös tükre és a kristálytisza tavasz!

Patkós Györgytől, a Belvárosi Színház igazgatójától kérdezek egyet-mást. Megkérdezem, hogy mik a tervei az új évadra.

Elmondja, hogy Kodolányi Földindulásával szeptember végén, vagy október elején kezd, aztán olyan darabokat mutat be, melyek a magyar életet a maga szépségében és tragikumában, a valóságnak megfelelően, a legmagasabb művészet eszközével ábrázolják.

Elmondja, hogy éppen e célt szolgálja az az igyekezete is, hogy a legjobb magyar együttest állítja sorompóba a Belvárosi Színház kötelékéin belül. Legelőbb négy-öt íróat szeretne bemutatni és Kodolányival együtt mosolyogva mondja, hogy ezt a tervét csak az aka-

dályozná, ha valamelyik darab — mondjuk — 150-szer menne.

Már távozni akarok, de előbb még Kodolányi János megmutatja gyönyörű könyveit. A legtöbb tudományos, különösen nyelvészeti mű megtalálható itt. Rengeteg finn könyv, valamennyi szerzője jó barátja az írónak. Ottó Manninen dedikált munkái mellett ott látom Helmi Helminem, Koskenniemi és Jerventaus műveit.

„Itkevien Pajujen Maa” — betűzőm ki a finn költőóriás kötetének címét.

— „Szomorú vizek országa” — mondja Kodolányi és látom arcán, hogy mennyire fájt neki jó barátja, Jerventaus korai elhunytja.

Kikisér, közben Erdélyi József képét és saját képét látom szobája falán.

Sietek, mert friss paprikáscsirke szagát érzem: a közeli vendéglőből hozták Patkós Györggyel; itt az ebédlő.

— Nem is olyan rettenetes a filmírás ügye? — kacsmint nevetve Kodolányi János a konyha felé.

Igaz van.

Aki művésze az írásnak, annak nem munka, hanem a legszebb időtöltés.

(p. l.)

Ormánsági falu utcája,
a film egyik fontos színhelye

Ambrus József, a Turul fővezére, rag-
gellit készít a vejfi csárdában

Megkezdődnek a „Földindulás“ film felvételei

A *Magyar Nemzet* színházi rovata jelentette már, hogy Kodolányi János *Földindulás* című kivételes sikerű drámáját megfilmesítik. A *Földindulás* regényét az író Pákos György társaságában befejezte és a tervek szerint a film külső felvételeit már augusztus első felében megkezdik. Utána kerül sor a műtermi felvételekre. A filmet a főszereplők kivételével csupa működő színész játssza: ormánysági, drávaművelő parasztok, köztük a szektások is, hogy minél teljesebben kibontakozzék a falusi élete. A filmet új vállalat, a *Belvárosi Film Kft.* csinálja, mely a *Földindulás* befejezése után is tovább akar dolgozni, mégpedig kizárólag magyar népi vonatkozású filmekkel.

*Magyar Nemzet 1939.
aug. 2. 174. sz. 13.*

AZ UTOLSÓ MOHIKÁN

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

Lassan hozta be a pirosmázás korsóban illatozó noa-bort s előbb letörölgetve az asztalt s letakarva szépen pirosszélű lenvászon háztörítővel, odaállította a közepére, kis poharat is tett mellé meg egy cifra tányérban puha kötrétest, aztán odaült maga is és kinnálgatott.

— Egyön hát, lelköm. Ígyék is hozzá. Igön-igön jó borunk lett az Idén. Hogy má tavaly, no. Igön jó a buzánk is, olyan a lisztje, akár az a valóságos harimat. Lá, én ismá csak ezt tudom rágni, mőte a fogalm elbucsuztak föllem, hej, hej, hogy elmen az élet, még csak mast vót ni, hogy maga is lelköm, kis mezitlábás gyerőkcse vaót, az udvarba futogált, osztán mómá felesége, gyerőke van . . .

Szívből szakadt a sóhaja, az élet mulandóságán érzett bánata s két csontos, hosszú, barna ujjával körülötölgette ráncos arcát, fogatlan ajkalt s fekete, örvénylő szemét. Még mindíg örvény volt a szeme, de már nem szerelem örvénylett benne, nem is a régi ormánsági temperamenti leigázó kacagása, hanem a pusztulás fekete mélye, a sírok ürege, a halál zordon árnyéka. Még délcég volt az öregasszony, igaz kemény, szívós, csontos és lnas ormánságl öreg, a haja hollófekete fürtökben bukkant ki hófehér lenkendője szélén, a tartása mint a jegenyéé. Még a halála is erő, még a pusztulása is büszkeség. S azok a különös tisztafehér lenruhák, a ragyogó bikla, minden, minden fehér rajta, még ma is gyászolja egyetlen lányát, az évek folyamán világszépévé magasztosult Kovács Julit. Gyászol. Hófehérben, igazl ragyogó ormánságl gyással. S a lány már tizenöt éve porté-a glivántal temető kriptájában. . .

Elmerengve tépdeseim a foszladozó kötrétest s csurgatok a portéba egy

kis bort. Az öregasszony, gyermekségem tanuja, vigyázó ujjakkal simítgatja teher ruhája ráncait s beszél.

Igy ültem a kis, gerendás, földes szobában s az apró ablakon beáradt a májusl napfény s a földek illata.

— Jaj, de régön is láttunk má magát, lelköm, de régön is. Azuta megferfiásodott. Messze vitte a sora mitülünk, igön messze. De-messzi vilt ám engöm is az élet. Egyre csak messzibb az áldatlan világtól s közelebb azén egyetlen szépséges Julimhoz. Má nem sok üdö kell és meglátom ütet. Mer végezetre eltérített az igazság koronája. Aligság alig várhatom má azt a napot, amikor behunyhatom a szemömöt. Mi öröme van az ejen öregnek, mint én is vagyok. Vársárnap kint vótam a Julim sirjánál, enézögettem, milyen szép helye van, milyen jó helye van szegénynek, milyen békessébe aluszik örökké. Amikor utójára kibontattam a kriptáját, úgy vót ott mindön, akár a szobába, még a fotográfiaja is, a koporsó fölött meg se fakult, a szép díafa koporsó mast is úgy ragyog, akár a temetés napján... Igön szép díafa koporsót faragtattam neki. A párja van a padlásan, az az enyém lesz, nem cokálg vár engöm. Hát ahogy mondom, mindön azonmód van mast is, ahogy akkor bóröndöztem neki. Ott faragott szökrönybe a sok szép vászony bikla, kelöngye, a rózsás sejmököt nyök, kendők, a virágos tányérok a falon . . . Igön-igön szép kriptá. Akár egy szoba. Maj én is odafekszök melléje a koporsó párjába s akkor . . .

Elmereng. Vékony ajkán megnyugodott, bódog, szelid mosoly játszadozott, amint megérintette az utolsó szépségek szellője. S a muskátlicsokrokon méhek zümmögtek az ablakban.

— Szeretném látni azokat a koporsókat — jegyeztem meg illedelmesen.

— Maj csak lelköm, maj csak — nyugtatott meg s kissé fölemelte figyelmeztető ujját. — Megmutatom. Meg a szép selyőmhumlikat is a szökrönybe. Mer

Temesvári Hírlap 1939. aug. 6. 174. n. 6 = 7.

én má összeraktam mindönt az utolsó
 utamra. Külön emléket az onokáimnak ha-
 gyok, külön emléket a szegényöknek és
 külön a magamét. Mamá . . . mamá nín-
 csen ugy, mint ahogy az én üdömbe.
 Mamá kiforgatták a világot régi mivolt-
 tából. De én még ugy látom az én Jul-
 mat, améjen akkor vót. Szép, kerékké-
 pü, mejjes, derék, pírós lánynak, akin
 ringott a bíkla, suhogott a szép virágos
 sejjöm, aki ojan vót, mint én, meg az én
 anyám, fehérbe járt . . . fehér vót kivü-
 bévül . . . Aki együttjárt velem a me-
 zőre, együtt áztatta a lenöt, törte, fonta-
 szütte . . . A Julim . . .

Nem sírt. Már régsrég elmúlt a sírás
 ideje. Zord nyugalmában s a halál bízo-
 nyosságába vetett hitével ugy nézett a
 napfényes ablakra, mint aki alatt már
 messze elmaradt a világ minden szép s
 minden rut zürzavara, a halál harmóniája
 az egyetlen szépség és remény. Fölkeit
 az asztaltól s maga után intett. Egyene-
 sen lépkedett előttem, mint valami ha-
 talmas, lobogó gyertya és fehérén. S a
 dohos szépszobában levett a szekrény-
 tetejéről egy kulcsot, vigyázva illesztet-
 te a faragott díófaláda, a szökröny zá-
 rába s megfordította benne, mintha a
 multat nyitná ki minden selymével, szép-
 ségével, illatával és virágával. S kitere-
 gette a suhogó selymeket, a mély sötét
 lilákat, feketéket, kékeket. A szoba ho-
 mályában kiviritottak a tenyérynél égő
 rózsák s a könnyesen kacagó buzavirá-
 gok. A halványkék kebélek és hőtiszta
 bíklák ragyogtak. S ő szeretettel símo-
 gatta, becézte, rakosgatta őket. Lassan,
 megfontoltan, egyhanguan beszélt.

— Ezt, ezt a nagyverágut Igön szeret-
 té a Julim. Nem is temettem mellé, hadd
 léssam, amíg élők. Ebbe a lilába olyan
 vótam, akár a nyíló rét. Az orcám mint
 a nap. Hajam, mint a sütét korom. Hej,
 hej . . . Ebbe akarom magam eltemet-
 tetni a Julim mellé . . .

Nem volt kellemetlen a halálnak ez a
 furcsa, hervadozószagu hangulata. In-

401

IGENIS, GONDOLKOZZUNK!

IRTA: KODOLÁNYI JÁNOS

Nem kell valami különösebb érzékenység ahhoz, hogy megérezzük: sorsdöntő órák előtt állunk s áll egész Európa. Nem kell holmi „hisztériának“ áldozatul esnünk s önkínzó gyönyörrel habzsolnunk a „rémhíreket“, hogy lássuk, mi készül közel és távol. Ellenkezőleg, éppen józan eszünk s hűvös ítélőképességünk figyelmeztet, vigyázzunk, legyünk készen mindenre, mert úgy lehet, meg kell hoznunk önmagunkért, utódainkért, népünk történelmi lelkéért a legnagyobb áldozatokat is.

Félreérthetetlenül ki kell tehát jelentenünk a független, magyar közvélemény állásfoglalását, legalább a legfontosabb kérdésekben. Nincs szükségünk arra, hogy akárki is kioktasson bennünket hivatalos külpolitikánk felelősségteljes munkájának támogatása felől. Ha némely lapok vezércikkirői olyas tanácsokkal traktálnak is bennünket, független magyarokat, hogy „a kis nemzet nem gondolkodhat“ s hogy „két nagy nemzet mágneses vonzási körében nincs helye választásnak“, éppen, mert „kis“ nemzet vagyunk (szám szerint), kötelességünk a fokozottabb gondolkodás. Szám szerint „nagy“ nemzetek megengedhetik maguknak azt a lukszust, hogy egyetlen fejre bizzák a gondolkodás kényelmetlen műveletét s felelősségét, a kis nemzetek fennmaradásukat, önmaguk megtartását egyedül csak a gondolkodás, mérlegelés, alaposágának köszönhetik. Józan s nem csupán egy-egy főre ruházott mérlegelés, fokozott gondolkodás eredménye az a belátás, hogy csak a hivatalos szervek külpolitikáját követhetjük, az ő felelősségteljes, nehéz munkájukat támogathatjuk, mert érezniök kell, hogy nemzetük lelke velük van.

Ez azonban korántsem jelent annyit, hogy most már fordítsunk hátat más, őszinte barátainknak, mint ahogy ezt némely lap nem egészen érdek nélküli külpolitikussai ajánlgatják. Az ő nézeteiket a „Völkischer Beobachter“ fejezi ki legvilágosabban, amikor megemlíti, hogy „Magyarország és Lengyelország között bizonyos vonzódás van“, de nem fejezi ki pontosan a független, magyar közvéleményt, mert ez nem „bizonyos vonzódást“ érez Lengyelország iránt, hanem a történelem évszázadaiban keményre kovácsolódott, az azonos sors műhelyében ötvöződött barátságot. Ez a független, magyar közvélemény, bármint ajánlgatják is egyes lapok, hogy ne gondolkozzék, bármint rástűtik is a „romantikus“, az „érzelmi“ szemlélet bélyegét, sohasem téveszti szem elől, hogy a lengyel trónon valaha egy Báthory István ült, hogy királyaink szövetségben gyakran voltak a lengyelekkel, de hadban sohasem, hogy a mongolok akkor gázolták le Lengyelországot, amikor bennünket is koldusbotra juttattak, hogy a lengyel szabadságharc is akkor bukott el, amikor az oroszokkal szövetséget kötötték császár letiporta nemzetünket — hogy a lengyel szabadság és függetlenség csorbitatlansága szoros kapcsolatban van a magyar szabadság és függetlenség csorbitatlanságával. És fordítva. A független, magyar közvélemény helyesli a „tengelypolitikát“, de elképzelhetetlennek tartja, hogy Lengyelország iránt érmétt szeretetében, a lengyel-magyar

*Nemzetőr 1939
aug. 21. 4. 17. 3.*

sorsközösség józan tudatában akár „ködfoltok” is feltűnhetnének. S éppen, mert, „kis nép” lévén, szigorúbb gondolkodásra kötelez bennünket minden elemi létérdekünk, számot vetünk azzal, hogy északi határaink mentén egy életerőtől duzzadó, rendkívül öntudatos, bátor, hatalmas nép áll talpig fegyverben, egy ország, ahol a tízéves gyermekek is fegyverforgatást tanul s ahol asszony-ezredek tartóztatták fel a Szovjet már-már győzelmes hadseregét. Gazdasági érdekünk is követeli, hogy nagy nyugati szomszédunk nyitott kapuin kívül, nyitva legyen számunkra a lengyel Gdynia kikötője is. Józan ítélőképességünk figyelmeztet, hogy nem hiába szállottuk meg egyetlen rohammal Kárpátalját, de nem törölhetjük ki emlékezetünkéből a lengyel katonák képét sem, akik ott álltak az ezeréves határon s ételleltállal, testvéri öleléssel, csókkal köszöntötték csapatainkat. Tudjuk, a magyar hadsereg legfőbb hadúra nem ok nélkül adta ki a parancsot az előrenyomulásra s nem feledjük a szánalmas látványt sem, ahogy

„Kárpátukrajna” miniszterelnöke, Volosin úr, kétségbeesve kapkodott, rohagált védelemért, tébolyodottságában még Budapestre is.

Külpolitikánk csak a „tengely” külpolitikájával összhangban fonódhat tovább, de ne emlegessék bizonyos oldalon a szomszédos hatalmak „vonzási körét”, melyen belül esvén, gondolkodnunk nem szabad. Tisztában kell lennünk azzal, hogy Magyarország nem Szlovákia. Már pedig, amit egyes lapok vezércikkei ajánlgatnak, nem volna egyéb, mint amit a szlovák „külgügyminiszter” mondott egy francia hirlapírónak: „Oly kicsinyek vagyunk, hogy nem folytathatunk önálló külpolitikát.” Hát vajjon ez tetszenék bizonyos, nem egészen érdek nélküli magyarországi köröknek is? Szlovákia szerepére biztatnák a magyar közvéleményt is? Egy-egy hatalom mágneses bűvkörébe dobva, önálló gondolkodásától megfosztva, semmiféle mérlegelést, választást még elvben sem engedélyezve, ezt a szolgálai, „Hilfsvolk”-szerepet szánják saját országuknak?

A független magyar közvélemény, gondolkodik, s ítél. Ítéletét tökéletesen kifejezte a kormányzó emlékezetes beszéde, amelyet a Képviselőház megnyitásán mondott. E klasszikus tömörségű, hűvös, mégis lélekkel teljes beszéd határozottan megállapította a lengyel-magyar barátság szilárdságát, sőt továbbmenve, hangoztatta, hogy meglévő nagy barátaink mellé új barátokat is kívánunk szerezni. Ámde egy „vonzási körökben” tehetetlenül vergődő, a gondolkodás kötelező műveletéről is lebeszél, nem ítélő, de vakon választó Magyarország sem meglévő barátaink megtartására, sem újak szerzésére nem alkalmas. Üres dióvá lenne s a diótörő két kegyetlen acélfogója között egyetlen roppantással összetörnék. A magyar közvélemény álláspontja a józan logika, a történelmi múlt s a mai erőviszonyok ismeretében csak egy lehet: tengelybarát külpolitika, a lengyel-magyar sorsközösség szem előtt tartásával. Bármit zúdítsanak is a közeledő napok Európára, a történelem tanítása, a magyar jövőendő érdeke s az erők józan mérlegelése nem veszhet el a „ne gondolkozzunk!” impotenciájának posványában. Azért vagyunk nomád nép ivadécai, hogy két hatalmas barát közül, amelyek egymásnak ellenségei, egyikhez se tartozunk úgy, hogy a másikkal szembekerüljünk. Ehhez azonban éppen gondolkodás kell — s az a sokak számára elképzelhetetlen képesség, hogy ítéletünket a „vonzási körök” bővületével ne befolyásoltassuk.

Kodolányi János: József, az ács

Kodolányi János most futja ki a formáját. Sűrű időközökben jelennek meg regényei is, szindarabjai sikerrel futnak, beérkezett író. Résztvesz az új magyar politikai életben is, „ifjusági vezér”. Jól esik látni érvényesülését, mert tudjuk, hogy írói pályafutása mennyire küzdelmes volt. Kodolányi heroikus tisztelettel szolgálta írói eszményeit, novellái, kezdő regényei beavatottak előtt feltárták egy komoly felkészültségű író ábrázoló készségét, nyelvgazdagságát, szociális tudatát és minduntalan eszünkbe juttatják, hogy olyan valakivel van dolgunk, aki nem hajlandó eladni magát egy tál lencséért. Persze, mint az akkori ügyesek, nem kapott kiadót. Egyik igen szép novellás kötete a Küszöb saját kiadásában jelent meg. Többi műveiért is legfeljebb egy pipadotányt ha kapott.

Most az Athenaeum díszes kiadásában visszontlátjuk Kodolányi Jánosnak azokat a mesteri novelláit, melyeket a küzdelem évelben írt (József, az ács, 1939). Most már egyszerre jók lettek a novellák, hogy akár utánnyomassanak is. Világos, hogy jók! Mindegyik az író erényeivel ékeskedik: az élmény hitelességével, a cselekmény és a jellem drámaiságával. Mindegyik egy kis regény. Mindegyikhez hozzátapad egy fájdalmas élet árnyéka. Mindegyik a magyar élet egy szelete, rámutatás, vészjelzési felhők, amelyek zivatart jósolnak. És mindegyikben ott lappang az a magyar probléma, amely most robban és egy kicsit elfuttatja a szerzőt is, aki alágyította a kanócot. Egyszóval a régi Kodolányi János íróművészete ragyog itt teljes fényében. Az a régi Kodolányi, akit az elbeszélő kötet idéz, nem rosszabb, mint a mai. Kodolányi János újabb írói műveiben kétségtelentül érződik a több biztonság, a nyelv kifejezőkészsége gazdagabb, de ami benne hamisíthatatlan érték, e novellás kötetben hiánytalanul adva van (I. e.)

Független Vég (Kodolányi)

1939 aug. 25 - sept. 9. 17. 2. 8.

KODOLÁNYI JÁNOS ÚJABB MŰVEI

Folyóiratunk állandóan figyelemmel kíséri a legújabb magyar irodalom fejlődését s minden fontosabb művel vagy iránykezdéssel kapcsolatban rámutat azok jelentőségére. Kodolányi Jánosról tavalyelőtt adtunk részletes pályaképet *A vas fiai*-nak megjelenése alkalmából. Azóta újabb Kodolányi-művekkel gazdagodott irodalmunk.

A regénytrilógiának szánt nagy történelmi képnek is megjelent a folytatása és a befejezése. Az előbbiben, a *Boldog Margit*-ban a középkori magyar női ideál lelkirajzát adja, erősen absztrahálva kort, életet és egyéniséget. Finom eszközökkel fejt föl Margit lelkének «szent» vonásait; ábrázolása önmagában véve meggyőző és művészileg tökéletes, de nem tudja eléggé hozzákötni korához, kortársaihoz és főleg a legnagyobbhoz, atyjához: IV. Béla királyhoz. *Boldog Margit* mint regény szervesen illeszkedik a trilógia első részéhez, *A vas fiai*-hoz, de éppen abban, amiben ez olyan erős, a korszerűségben, bizonyos elbágyadást látunk. Ismét más fából van faragva a ciklus befejező darabja: a *Julianus barát*. Mindhárom regénynek más és más a világa, a flórája és a faunája. Míg *A vas fiai*-ban az erő és az élniakarás diadalát, a *Boldog Margit*-ban a lemondás krisztusi apoteózisát, addig a *Julianus barát*-ban a tragikus individualitás középkori harcait és fölemeltetését szimbolizálta. Kodolányi képzeletében a magyar XIII. századot keltette életre és annak egyik legvonzóbb, legnemesebb alakját elevenítette föl Julianus személyében. Ennek az egyszerű domonkosrendi barátnak az élete csodálatos jelképe annak, amit Egyháznak és nemzetnek hívunk. Egyházának hű fia, akinek lelkét az ősmagyar haza: Nagy-Magyarország fölhalálásának vágya hevíti, amelyről csak «császsógó» vándor szerzetesek mesélgetéséből vesz tudomást. Az író nagy korismerettel nem az események «deus ex machina»-jába vezet, hanem hőstét előttünk építi föl gyermekkorától kezdve, ifjúságának küzdelmeiben, a kolostori évek lázas keresésén át a felejthetetlen élményekben gazdag vándorúton keresztül, addig a percig, amíg az ígért földjén, Magna Hungaria kapujában, hívására testvéri szózat válaszol.

Kodolányi egyetlen művében sem állt az epikai művészetnek azon a nyugodt és biztos magaslatán, mint a *Julianus*-ban. E «hármás piramid» mindegyik pillérének az emberi érzések egy-egy mélyeséges szimboluma ragyog: *A vas fiai*-ban az akarat, a *Boldog Margit*-ban az isteni hit, a *Julianus barát*-ban az ismeretlen utáni vágy. Mindegyiknek megvan a maga speciális színe és epikai jellege. Az elsőben kívülről befelé, a másodikban éppen fordítva és végül a *Julianus*-ban csak önmagában, a lélek mélyén fejleszti meséjének cselekvényét. A katolicizmushoz a *Julianus* van a legmélyebben fűzve. A vallás nevelő és sugalmazó erejét az újabb magyar irodalomban egyetlen regény sem szimbolizálta olyan tökéletes totalitással, mint éppen a *Julianus barát*. Nem tudjuk, hogy a regényben mit csodáljunk jobban: a korrajz művészi töretlenségét, a lélekábrázolás korhű természetességét, vagy a stílus archaikus izességét. Mindegyikben páratlanul áll kortársai között. Valóban, az új magyar irodalomban egyetlen írónknak sincs olyan mélyvetületű történelmi tudatérzéke, mint neki, hiszen regénytrilógiája is ezért jelenti új színésedését és gazdagodását irodalmunknak.

Kodolányi azonban nemcsak a mult szerelmese, nagy szeretettel nézi fajanak sorsát és tragikus helyzetét a mában is. Ebben a faji rajongásában sem felületes szemlélő és ábrázoló. Itt is a gyökerekig hatol, elmegy a rokon népekhez, tanulmányozza népi életüket és szokásaikat, irodalmukat igyekszik megkedveltetni s úti élményeiről egy gazdag aratású vallomásban: *Suomi, a csend országá*-ban számol be. A nép és a kispolgárság körében tapasztalt emlékeiből ad ízelítőt imént megjelent rajzgyűjteményében, a *József, az ács*-ban. E novellák között remekbe-készült darabok vannak. Különösen a kisexisztenciák életének ábrázolásában elsőrangú. Kedveli a komor színeket s az élet képei közül még véletlenül sem téved derűsebb légkörbe. A sötétség és nyomor lengik be témáit, azonban ezzel a kiábrándultsággal csak az élet valóságosságát akarja bizonyítani. Ilyen megrázó hitelességű mindjárt maga a *Sötétség* című, melynek csirájában már benne található a *Földindulás* teljes drámai magja: a fiatal parasztasszonyt halálba kergeti egykés rokonsága. A dráma és az elbeszélés között az a legfeltűnőbb különbség, hogy abban a férj is az asszony oldalán harcol, emebben az is a bűnösök közé tartozik. Milyen élethű képét adja a *Bűg a cséplőgép*-ben a cséplésnek: tulajdonképpen semmi történést nem fűz köréje, s mégis a maga bevégzetlenül hagyottságában mindennél művészebben szimbolizál. *Böbék Samu búcsúja*-ban a gonoszság kábulatáról rántja

le a leplet s hátterül a felvillantott tűzvész emberfölötti panorámáját adja. Emberi sorsok és szenvedélyek kavarnak ebben a korrajz erejével éles faluképben, azonban itt is az egyénítésre törekszik. Ugyancsak ilyen élményben fogant a *Szegények halálá*-nak a forrása. Ebben a finom pasztelképre emlékeztető rajzban egy magaraghyatott falusi asszony keserű kálváriáját és égbekiáltó magányosságát mutatja be. A *Vallomás* és a *Déliabáb* kissé kozmikus mélyített képeiben nem találtuk meg az ábrázolásnak azokat a szükségszerű adottságait, amelyek Kodolányi többi elbeszélésének szerkesztéséi. Előbbiben nem elég világosan emelkednek ki az álom és ébrenlét közötti határok, utóbbiban a reális elemek nyomják el a «mesei» hátteret. A *Katicabogár* viszont hangulatos kép, de még «rajznak» is kevés, közelebb áll a riporthoz. Mélyeséges emberismeret és a leghatározottabb ábrázoló-készség nyilatkozik meg a *Hónapos szoba* groteszkül felfogott jeleneteiben, melyekben minden rembrandtiságuk mellett is humorontúli fények villannak meg: a két öreg nőtől fölül szerelmesek meghiúsult légyottja nemcsak karakterisztikus vonásokkal van főlázolva, de briliáns technikai tudással is.

Kodolányi János komor világa fölött mint mindent megszépítő és megengesztelő hatalom: ott él egy felsőbbrendű lénynek a sugárzása. Ez az Istenhit azonban nem konkrét formában jelentkezik a Kodolányi-műben, de örök hátterül, mint a létkérdések végső és elkerülhetetlen szubstanciája. Ennek a hitnek a valóság-ereje fogja elvezetni az élet derűsebb tájai, kiegyensúlyozottabb partjai felé is, ahol nemcsak sötétet talál ábrázolásra érdemes anyagnak, hanem az isteni derű békéjét és szelíd nyugalmát is.

Kozocsa Sándor

Katolikus
Szemle
1939. 9. n.
\$57-58.

ELMARADT UTAZÁS

IRTA: KODOLÁNYI JÁNOS

Ezen az őszön előbb Olaszországba kellett volna mennem tanulmányútra, majd Finnországba. Olaszországi utamra nem készültem olyan lelkesen, mint immár megszokott finnországi utamra, annak ellenére sem, hogy ötször jártam már Északon. De a szoros baráti kapcsolatok, amelyek odakötnek, a heroikus kis rokonnép iránt érzett mély vonzalmam, a finn nyelv iránti rajongásom, két fontos művemem való munkám emlékei, s nem legutolsó sorban a magyar, meg a finn sors benső rokonsága második hazámmá tette Finnországot s most, amikor a lengyel-német ágyuk már rég esedékes dörgése füstbeborította előttem, szinte a honvágy keserűsége kínoz. Most onnét szemlélhetném az újabb örület változatait. A lelkiismeret azonban ott sem hagyta nyugton: itt a helyünk, magyaroknak, Magyarországon.

Mióta kitört a háború, naponta többször is fellapozom a térképeket s gondolatban végigjáróm a több-ezer kilométeres utat. Itt-ott megállapodok s elgondolom, mi lett a sorsa egy-egy barátomnak? Éppen a kezembe került Mieczyslaw Peczkowski barátom legutolsó francia-nyelvű levele Varsóból. Három évvel ezelőtt együtt utaztunk egy csodálatos nyári napon Budapestről Varsóba. A Vág völgyén haladva lelkesen hallgatta feleségével a felbukkanó várromokról tartott magyarázataimat s mély meggyőződéssel hangoztatta: „Hiszen itt minden a magyar történelmet hirdeti, ez mind önökhöz tartozik!”

Eszembe jutnak más barátaim is, Rigában, Naukseniben, Tartuban és Tallinnban. Egy fiatal gyógyszerész, Eugen Behrret, akivel a vonaton Riga és az észti határ között arról beszélünk, milyen a lett ifjúság szelleme. Egy őszhajú, rendkívüli szellemet sugárzó, tolókoksin ülő lett írónő, Konstantine Raudive sötétragyogású szeme, amint könnybe-lábad egy végtelenül fájdalmas lett népdal dalolása közben. Egy fiatal észti egyetemi tanár, Raun, amint az emlékektől átitzva mesél a szörnyű narvai ütközetről, az oroszok ellen vívott harcok utolsó fejezetéről. És szinte hallom a kauzasi repülőter mellett csevegő és éneklő litván parasztok hangját. Mind-mind olyan országok ezek, amelyekből felénk sugárzik vagy a faji, vagy a történelmi sors rokonsága. Mind, Finnországgal együtt, legalább százszentendős kemény elnyomatásból bukkanok az önálló történelmi lét színpadára, mind lázasan fogtak hozzá, hogy modern civilizációt, emberséges társadalmi berendezkedést, nemzeti kultúrát teremtsenek. Mind-egyikben egy szinte reménytelen küzdelem harcedzett, izzóan hívő nemzedék adja éppen át a nemzeti lélek fátylóját az új, feltörő, elszánt nemzedéknek. Mindegyik csak húszszentendős, szinte mámoros függetlenségre tekinthet vissza. Ezért vonzódom valamennyihez, ezért tölt el utazásaim sok-sok emléke az élet és a harc szépsége fölött érzett örömmel, optimizmussal. Ezért utaztam rajtuk keresztül annyiszor s mindig ugyanazzal a lelket felkavaró s megújító boldogsággal.

Az elmaradt utazás annyit jelent, hogy a mély, benső kapcsolatok, melyek bennünket, magyarokat, ezekhez a vérben újjászületett népekhez fűzik, most egyelőre megszakadtak. A négy milliós finn nép, a Budapest lakosságánál alig nagyobb népességű kis Észtország, a nem egészen kétfélmillió Lettország, a két és félmillió Litvánia

— szorongva tekint Keletre, Nyugatra.

A történelem különös tragikumája, hogy némely, a

[ablak]

kultúra csodálatos ősi értékeit felmutató nép időről-időre — s hozzá igen rövid időközökben — a megsemmisülés szakadékaéhoz sodródik. Különös tragikum a történelemnek, hogy vannak népek, amelyek bár tudják, hogy életet csak az nyer, aki kockáztatni tudja életét, szabadságharcait rendszeresen elveszti. E népek irodalma — tehát öntudata — tisztában van ezzel a tragikummal s mégis optimizmus tölti el szellemét, bátran fog újra és újra az építők munkához, akár a Vezuv lejtőjén dolgozó olasz paraszt. Az anya, amikor megszóptatja gyermekét, nem néz fel a vulkán füstölgő kráterére s a szerelmesek vígan ölelik meg egymást, bár lehet, hogy legmézesebb csókjuk közben zuhog rájuk a láva, omlik a forró hamu. Nem győztem csodálni a szent iparkodást még legkisebb tettükben is. Mintha minden művük az örökkévalóságot szolgálná! Ha pedig az őket fenyegető veszélyekről beszélünk, még ők oszlatták el szorongásomat, mintha a kis apród biztatná a páncélos vitézt. (E kis népekhez

viszonyítva mi, bizony, „nagy nép“ vagyunk!)

Hívságos dolog volna azon töprengeni: vajjon mikor kerül sor az elmaradt utazásra. És ha sor kerülhet rá, milyen országokon, milyen határokon át? Utasember szemében a határokat a sapkák jelentik. Négy-szögletes sapka a lengyelek, kerek barna sapka a lettek, ezüstszürke prémsapka télen, tányérsapka nyáron az észtek, finnek fején. Vajjon milyen sapkák fogadnak, ha egyszer ismét átrobog velem a vonat a végeérhetetlen síkságokon, a rejtelmes erdők között? Vagy ha a kristálytisza égről a mocsárszínű földre leszálló repülőgép elhalkuló zúgással az újjáépült állomás elé gördül? Hívságos dolog ez, mert a vulkán kitörésének csak az elején tartunk. Mégis újra meg újra megkísért, hiszen ez a kérdés a jövőjébe nagy önuralommal tekintő magyarság sorsát is jelenti. De életem legszebb utazásai hittel töltöttek el. Megtanultam s ma kell, hogy minden magyar megtanulja: mennél rokontanabb egy nép, mennél több veszély fenyegeti, annál inkább az örökkévalóság számára kell dolgoz-

nia. Biztonságban élő népeket fenntarthat a vegetatív folyamat szinte parttalan áradása — fenyegetett népeket csak a minden egyes szívben izzó bátorság, hit, önbizalom s a mindenenken győztes optimizmus tarthat meg. Csak ez tudja odavetni az életet is, ha kell — az életért!

Neuzelör 1939.
sept. 11. 7. sz. 3

Nem revideálunk, nem kételkedünk

Irtta: Kodolányi János

Amikor ezt a cikket írom, a vörös hadsereg csapatai már teljes hosszában átlépték a lengyel határt és harcban állnak a két tűz közé szorított Lengyelország reménytelenül is hőiesen küzdő csapataival. A finn Uusi-Suomi hiradása szerint a Szovjet négymillió embert mozgósított s egyidejűleg teljes erővel folytatja az őszi sorozást is.

Ha az eseményeknek ez a fordulata minden megdöbbentő volta ellenére nem meglepő is — mert hiszen logikusan következett abból a megállapodásból, amely a nyilvánosságra hozott német-orosz meg nem támadási szerződés mögött meghúzódott —, mégis meg kell állnunk e történelmi napon egy pillanatra, hogy elgondolkozzunk fölötte. Nekünk, magyaroknak, nem kell mérték után keresgelnünk, hogy ítéletet alkothassunk a bekövetkezett és ezután még bekövetkező eseményekről. Mértékünk igen egyszerű: magyarok vagyunk, tehát az egész magyarság történelmi sorsa, szociális emberek vagyunk, tehát elsősorban a dolgozó nép jövője érdekel.

Ez az a mérték, amelyet habozás nélkül alkalmazhatunk, ellentétben azokkal, akik húsz éven át oly sűrűn emlegették a „történelmi felelősséget” és annak mindenkor való büszke vállalását. Azok, akiket illet, intézzék el saját lelkiismeretükkel az, íme, már komoran előttük meredő történelmi ítélőszéken cselekedeteiket és mulasztásaikat. E sorok írója és mindazok, akiket műveiben, vagy élőszóban képvisel és mindig is képviselt, tudja, hogy a számunkérés nem reá és nem reánk tartozik, hanem Arra, Aki a népek sorsát elrendelte és azt az élet és a történelem törvényei szerint — tehát a Maga törvényei szerint — jók és rosszak szándékai ellenére is betölti. Nekünk nincs mit töprengnünk a ridegen kongó kérdés fölött: mi lesz velünk és mit kell cselekednünk. Sem holnap, sem holnapután, a bekövetkező események bármilyen fordulatai között sem leszünk és maradunk mások, mint akik voltunk és vagyunk, mint akiknek születünk: magyarok. És semmiféle megpróbáltatás, e kis ország sorsának semminő fordulata nem állíthat bennünket kétségek elé abban a tekintetben, hogy programunk mi legyen ezután, vagy, hogy programunkból mennyit tartunk fenn és mennyit adjunk fel.

Kívánságaink és céljaink azonosak a magyar dolgozó nép kívánságaival és céljaival. Egyéni érdekeink nincsenek, azok beleolvadtak a magyar nép közösségének érdekeibe. Nem változunk, amint hogy nem

változtunk. Az élet teljességét, a fejlődés szabadságát, a boldogulás és boldogság egészét kívánjuk a magyar nép számára, s ezt fogjuk kívánni mindaddig, amíg kívánságaink valóra nem válnak. Sem én, sem azok, akiket húszéves pályám során barátaimnak, bajtársaimnak tudtam, nem revideálunk, nem verjük a mellünket bűnös mulasztások késő bánatában. Még csak azt sem hányhatja senki a szemünkre, hogy nem tudtuk, előbb-utóbb minek kell bekövetkeznie. Hogy a húsz esztendő óta nem egyszer oly fájdalmas hangon meg-megisméltelt figyelmeztetések, amelyeket velem együtt nagy magyar írók is számtalanszor hangoztattak, nem találtak befogadó fülekre, nem a mi hibánk. Hogy kiknek a hibája, majd eldöntik az események, mert hiszem és vallom, hogy mindenkinek, aki titkon vétkezett, egyszer vétkeit a háztetőkről kell kikiabálnia.

Nevezetesen 1939.
sept. 18. 8. 17. 3.

Eletünknek, a magyar föld és magyar szellem csodálatos értékeinek, egyetlen megdönthetetlen alapjuk van: a magyar föld. Egyetlen alkotójuk: a magyar nép. Ez a múlt, a jelen és a jövő. Ma, amikor a beláthatatlan események még csak első véres, nehéz lépéseikkel közelednek Európa és a megcsontott magyar haza felé, újból és újból hangoztatjuk ezt az igazságot. Ebben van minden reményünk, hitünk és bizodalunk. Ezért nem csüggedünk, ezért tudunk bízni elvégzett és elvégzendő munkánkban, ezért merünk vállalni bármilyen újabb feladatot és nehéz megpróbáltatást. Ezért tudunk gondjaink közepette is örülni az életnek és egymásnak. Ezért nem tántorodunk meg a fenyegető események idején, ezért nem veszthetünk semmit, sőt ellenkezőleg, mindent megnyerhetünk. Az élet a miénk, mindaddig, amíg hiszünk benne, amíg

magyar földön állunk, amíg a magyar nép dolgozó milliói vesznek bennünket körül, amíg a magyar tájakon magyar beszéd és magyar dal zeng.

Nem akarjuk bekötni sem a magunk szemét, sem a másokét, amint ez húsz esztendő óta szinte törvénynyé vált a magyar élet sok területén. Tudjuk, hogy olyan kérdéseket ad fel e pillanatban történelmünk, amelyekre csak nyílt szívvel, teljesen meztelenül, minden póz, minden szépeltés, minden gyáva remegés nélkül kell válaszolnunk. Nos, válaszolni fogunk és hisszük, hogy a válasz Istennek és a történelemnek megfelelő válasz lesz. Azonban mindenkinek fel kell szítania magában ezt az őszinte, meztelen és póztalan magyarságot és mindenkinek remegés nélkül kell egymás szemébe néznie. Amit most mondunk, vagy elhallgatunk, amit most teszünk, vagy elmulasztunk, döntő lesz az egész magyarság életére. Nem szabad elfelejtenie senkinek, hogy az apró véletlenek, a felelőtlen játékok, az idegbeteg ábrándozgatások, a gyáva önérdék kapkodásainak ideje elmúlt. Most kell méltóvá lennünk önmagunkhoz!

Masszi Terenc Au. (1939. sept. - okt.)

lásd 463-469.

Knut Hamsun nyolcvan éves

Egy középnorvégiai barátságos, pirosrafestett, fenyőfákkal körülvevett, fából épített otthonban most egy magas, sovány, zárkózott arcú szőke férfiút ünnepelnek. Bizonyára nehezebbre esik az ünneplés, mellyel nemcsak népe, de az egész világkerekség szeretete és csodálata körülveszi, mert egész életében a magányt, a csendet az észrevétlen, elmélyedt munkát kedvelte s alighanem azok az esztendei voltak a legboldogabbak, amikor csavargóként járta Észak halászfalvait és erdeit, kétkézi munkával vegyülve el az egyszerű emberek között. Most bizonyára bezárja ajtaját és ablakait, hogy családja: szép leányai, vidám kis unokái körében emlékezzék ezekre az évekre. Ha ugyan Norvégia rajongása nagy fia iránt be nem tör ajtaján és ablakain.

Kis nemzetek életében fokozott szerep jut a szellem embereinek. A maréknyi norvég nép nagy hadvezérei az írók. Valóban meghódították népük számára az egész világot s olyan hódítással, amellyel szemben nem vonult fel elkeseredett ellenállás és amelyet boldogan vállal minden nép fia. És Norvégia nem is hálátlani nagy hódítói iránt. Sehol a világon nem tisztelik úgy az írót, a szellem emberét, mint ott. Az egész nép egy szívvel áll írói mellett, elhalmozza őket elismerésével, szeretetével, lehetővé teszi számukra a békés, gondmentes életet. Hamsun is népétől kapta kis birtokát és barátságos házát. Aki az »Éhség« rettenetes számkivetettségéből, szinte csavargóként indult, ime, már régen megérkezett népe ölelő karjaiba s a világhírnév csúcán ünneplik őt ma a földkerekségen mindenütt.

Mert vajjon ki ne emlékeznék első művére, az »Éhség«-re? Ki tudná elfelejteni a mélyragyogású sötét színeket, melyek a nyomorgó fiatalember alakját körül sugározzák? Gondoljunk csak a régi Krisztiánia, ma Oslo lámpafényeire, esős, ködös uccáira, gondoljunk a sovány, félszeg, ismeretlen fiatalemberre, amint levadálja hitvány ruhája gombjait, hogy kétségbeesett mosollyal eladásra kínálja. Gondoljunk Viktoriára, a szelidmosolyú, csendes, északian érzéki s mégis szemémes leányra, aki felkeresi az éhező ifjút szobájában, hogy az övé legyen, de az közelíteni sem mer hozzá, mert kétségbeejtően mardossa szívét a titkolt szegénység. A nyomor lelki szakadékait senkiségi rajzolta olyan finom, tartózkodó, de szívbevájó eszközökkel, mint Hamsun ebben a korai, romantikus írásában. Dosztojevskij azt írta meg a nyomorban, ami isteni, Hamsun azt, ami romboló, ami eltörpítő, szétbomlasztja az embert, ami a lelket megtöri, elsorvasztja.

Könyvével, melyet a parkok padjain, kiskocsmák asztalain, harmadrangú, kávéházak sarkában, innen-onnan összeszedett papirdarabokra írt, óriási visszhangja volt. Az író egycsapásra kiemelkedett kortársai közül. Ő azonban továbbra is megmaradt hűvös magányában. Eltűnt a főváros forgatagából s nekivágott Norvégia elhagyatott, mérhetetlen rengetegeknek, fjeldektől szakgatott partjainak, az északi vidékek viráglepte, néma

hegyeinek, az eldugott kis tanyák világának. Ifjúkorának ebből a magánytkereső korszakából való a legcsodálatosabb lírai regény, melyet a világirodalom felmutathat, a »Pán«. Egy, a társadalom sürgés-forgásából ki menekült férfi élete ez a mű az északi erdők mélyén, kutyája és puskája társaságában, fák, madarak, mókusok között, egy kis kunyhóban. Ahogy a szerelem lassan-lassan mégis belopkodik ebbe a békés, harmonikus, panteista világba a kereskedő leányának, Edvardának alakjában, ahogy ez a különös, zárkózott, kegyetlen kis lélek lassan-lassan szétbomlasztja az erdő békéjében élő lélek harmoniáját, a lélektani ábrázolás remeke. A hős a szerelem sebével futott az erdőbe s ime, hiába futott. Az ösztönök elől nincs menekülés. Kinlódva védekeznek az újabb támadás ellen, de a halványarcú, vérszegény, öntudatlanul romlott Edvarda elől hiába bújjuk el. Egy csónakázás alkalmával kiderül a magányos férfi titkolt szerelme s ettől kezdve a leány hatalmában van. Hideg borzongást érzünk, amikor a leány elkéri egyetlen barátját: a kutyáját is és ő a kutyát agyonlövi, úgy küldi el a leánynak. Végül Afrikába menekül s ott éri el végzete.

De ezekben az években szerezte Hamsun a kis északnorvégiai halászfalu életéből vett regénysorozatának élményeit is. A csodálatos segelfossi regényekét. A »Csavargó« különös alakját, az »Asszonyok a kútnál« elbűvölő világának hőseit, élükön az egész életét hazugságra építő rokkant matróz figurájával. S két legnagyobb művét, melyek nálunk is mély hatást tettek. Egyik »Az anyaföld kincse«, a másik »Az utolsó fejezet«. Talán ezekben a művekben emelkedett Hamsun a hangulatfestés, az emberábrázolás, a pszichológiai mélységkutatás, a takarékosan kiegyensúlyozott stílus tökéletességére. »Az anyaföld kincse« az egyszerű parasztember nyugodtan, szívósan munkálkodó alakját dicsőíti, a hősi erőfeszítést, mellyel Észak kietlen kavicsmezőin életet teremt, családot gyökereztet, kultúrát virágoztat. A másik, »Az utolsó fejezet« egy északi szanatórium életének rajzában sűríti össze mindazt a betegséget, ferdeséget, romlottságot, tragédiát, amit a modern élet felburjánoztat, mint valami poshadt, álló mocsár mérges lópvirágait. A szanatórium szomszédságában ugyanakkor erős, megbonthatatlan életét éli a norvég paraszt.

Hamsun művészetét egyik életrajzírója és méltatója, a kitűnő Landquist, Dosztojevskijéhez hasonlítja. Mint Dosztojevskij, ő is a lélek tudattalan világát tárja fel, azt csatornázza, azt bányássza, épügy a modern lélekelemzés módszereivel, mint Dosztojevskij. Csakhogy Hamsun a szó legszorosabb értelmében panteista, míg Dosztojevskij kételkedés nélkül a kinyilatkoztatott vallások személyes istenhitére építi életműve csodálatos orosz katedrálisát. Hamsun, az ösztönvilág mélyére leszállva, nem találja meg a rendező és rendelkező isteni kezet, vak erők kavargását, céltalanul romboló, vagy

vagy építő tevékenységét, az élet- és halálöszön közöttös erőinek könyörtelen birkózását figyelni s ábrázolja. Mestere a szimbólumoknak. Egy-egy mozdulatban, egy-egy többször ismételt kifejezésben, egy-egy elharapott szóban a lélek mélyén rejlő, tudattalan indulatok, szándékok raja rebben fel s válik érthetővé. Alakjait halvány, szinte vázlatosnak tetsző vonásokból apránként rakosgatja össze s a maga véleményeivel nem magyarázza őket. Hagyja, hogy ők magyarázzák meg önmagukat: Érthető, hogy az ilyen természetű és módszerű író elsősorban a nőalakok megrajzolásában mester. A nők, az ösztönéletet e gyakran öntudatlan játékszerei, az indulatok, érzések e különös hordozói, a természet belső logikájának e gyakran tragikus áldozatai, a szerelem tengerhullámozgásában inkább sodródó, mint céltudatosan úszó lények az ő írói birodalmának igazi lakói. Néha azzal árulják el titkos életüket, hogy egy hajófedélzeten felejtik övcsatjukat, néha azzal, hogy a tűzhelyen nem tudnak tüzet szítani, néha meg, a szerelem legforróbb idején is, azzal, hogy egy Amerikába vándorolt férfiről kezdenek beszélni, maguk sem tudják, miért. Művészei a hazugságnak, leplezésnek, de valami csodálatos, misztikus igazság védelmében hazudnak s a lepleket úgy terítik magukra, hogy mezítelenebbek így, mint takargatás nélkül. Mindig a végzetet hordozzák a férfi számára s a férfi tudván-tudja ezt, ki is mondja s mégis elfogadja kezükből.

Hamsun igazi északi férfi. Tudatosan elfordul az európai műveltségnek azoktól a formáitól és úgynevezett eredményeitől, amelyek az északi, pogány ösztönvilág megmásítói, lerombolói. Kegyetlen felismeréseit nemcsak

leírja, de vállalja is. Nyugodtan, bár pesszimiztikusan áll szemben a lélek pogány erőinek hatalmával, nemcsak szemléli, de játssza is a halálos játékot. Olvasása közben folyton érezzük, hogy az idill és a tragédia határán járunk s e hajszálvékony mesgyn csak életakaratumk bizonytalan erői tartanak meg. Bizonytalan erők, mondom, mert önmagunk elpusztítását ugyancsak magunk hajtjuk végre, abban a hitben, hogy megtartjuk önmagunkat. Isteni álarcban mosolyog, fenyeget, csalogat, vagy eltaszít bennünket a világ, de az álarcot néha-néha; egy pillanatra elveti s akkor világosan ráborzadunk életünk reménytelenségére, a halál megsemmisítő feketeségére s látjuk a parancsoló ajkat, mely a sürgődörbe küld. Hogy mégsem esünk kétségbe, annak oka ennek az élet-halál játéknak csodálatos szépsége, ragyogó fensége, mámorbaejtő ritmusa, kiszámíthatatlan fordulatainak ezer változata. Igazi északi férfi Hamsun, művészetében benne van az északi népek misztikuma, az északi világ költői sötétsége, a magány halkán zengő muzsikája.

Hamsun nyolcvan esztendő. Sohasem kereste az embereket, csak önmagát, s ime, megnyert mindenkit. Sohasem akart más lenni, mint norvég, s ime, mindenki megérti, bármely néphez tartozzék is. Egy pillanattal sem aggódott amiatt, hogy népe kicsiny, s ime, legyőzte a világot. Hogy a Nobel-díjat már régen megkapta, csak éppen megemlítjük. Bizonyára ez volt a legkisebb díja csodálatos művészetének. A legnagyobb az, hogy norvég népet ma jobban ismerik és szeretik szerte a világon, mint az ő munkálkodása előtt.

Kodolányi János

A „Földindulás“ 200-as jubileuma

Irodalmi igényű, drámai szindarab-
nál szinte példa nélkül áll az a be-
szédes sikersorozat, ami Kodolányi
János, az országos nevű, illusztris
regényíró *Földindulás* című színpadi
munkáját alig nyolc hónap alatt a
200. előadás jubileumi stációjához
kísérte. A megrázó erejű, nemescé-
lú levegős népi dráma a szerdai ünnepi
előadáson a bemutatást külsőségi-
hez hasonló ünneplést hozott a szer-
zőnek, színházigazgatónak és a fő-
szereplőknek, elsősorban Páger Antal-
nak, Eszenyi Olgának és a többieknek,
közte az új szereplők közül a mély
erejű Görbe Jánosnak, Simon Marcsá-
nak és Egyed Lenkének.

Magyar Nemzet 1939.
okt. 5. 227. sz. 8.

1939. okt. 7. 413

Nemzetőr

címen néhány hónappal ezelőtt új hétfő reggeli politikai lap indult. A lap főszerkesztőjéül *Kodolányi János* kiváló magyar író, lapunk társszerkesztőjét nyerte meg. Az új munkakörben — amely *Kodolányi Jánost* most lapunk szerkesztői munkásságától elszólította — őszinte együttérzéssel köszöntjük *Kodolányi Jánost* s kívánjuk életére a barát és munkatárs szeretetével Isten gazdag áldását.

Magyar Ut 1939

okt. 7. 39. n. 2.

SUOMIÉRT AGGÓDIK A VILÁG

IRTA: KODOLÁNYI JÁNOS

A héten levelezőlapot kaptam Helsinkiből. A „hosszú asztal” mellől küldték összegyűlt barátaim, a laaksolai „hosszú asztal” mellől, ahonnan oly sokszor néztem a szemközt csillogó öbölbe hanyatló Napot s a méltóságos, hallgatag fenyőkön játszó szelíd kis mókusok esti játékát. A „hosszú asztal” mellől, ahol lobogó gyertyafényben, illatozó virágsokrok között annyiszor ültem barátaimmal, Mikkola professzorral, fehérhajú feleségével: Maila Talvioval, s a barátságos faház sok kedves vendégével. A levelezőlapon fájdalmasan ismerős vonások küldik üdvözlőket „Hannu Kotolainennek” — ez az én finnországi nevem. Itt látom atyai öreg barátom, Kannisto, a nagy tudós vonásait, aki, mikor beteg voltam, órákat töltött kis szállodai szobámban az ágyam szélén s szomorúságomban így vigasztalt: „Az én egyik fiam meghalt, légy helyette te az én fiam!” S íme, ezek a vonások emitt Yrjö Kilpinen, a finn népi zene világszerte ismert művelőjének vonásai, akivel oly szép órákat töltöttünk a magyar népzene, Bartók és Kodály művészetének fejtegetésével, miközben a zongorán egy-egy akkordot fogtam illusztrálásul. S a többiek is, majdnem hiány nélkül, akik a laaksolai estebédeket Mikkoláéknál oly feledhetetlenekké tették...

Nemzetőr 1939.
okt. 16. 12. sz. 3.

A fájdalom, keserűség, tehetetlen lázadás, fojtogató aggodalom érzéseit kavarták fel bennem újra a szeretett kezek vonásai. Az utóbbi napokban álmatlan éjszakáimat új rémképek népesítették be: Finnország sorsának rémképei. Gyakran szinte úgy érzem, fel kell készülnöm haladék nélkül, vonatra, hajóra, vagy repülőgépre ülnöm s odamennem, Suomiba, hogy én is tegyek valamit azért a földért s népéért, ha mégoly keveset tehetek is. De legalább ott legyek, részesedjem a sorsában. Gyermekes vágy? Igen, ma, amikor bizonyos politikai cinizmus arra tanít, hogy „nem szabad most a kis nemzetek iránti rokonszenv szemüvegén keresztül nézni a Balti-tenger környékén zajló eseményeket, mert ezek az események okszerűen következnek azokból a reálpolitikai elvekből, amelyeket a német és oroszbirodalmi külpolitika vezetői mint Keleteurópa észszerű új rendjének a kereteit meghatároztak”. Tiszteltetem az őszes reálpolitikai elveket s az okszerű következményeket, tiszteltetem az észszerű új rendek „kereteit”, de mindennél jobban becsülöm a népek, különösen a kis rokon népek életakarátát, életérdekeit, némely magyar politikai körökben elképzelhetetlen, mély népi kultúráját s minden szemüveget félretéve, csak azt látom és érzem, hogy mindazt, ami ma még valóban európai érték s ami ezer és ezer év mélyén gyökereszik, veszély fenyegeti. Csak azt érzem, bármilyen gyermekes is ez az érzés, hogy a rendezés új, tiszteletreméltó elveinek prokrusztesz-ágyába a tulajdon testvéreimet kívánják belegyömöszölni, akár úgy is, hogy kezüket-lábukat, esetleg a fejüket is levagdadják.

Mélyen sajnálom, hogy esztendőkönn át hiába magyaráztam a magyar sajtó némely korifeusainak, valamint a magyar ifjúság nevelésével megbízott pedagógusoknak is, hogy a legerélyesebben hozzá kell látniok Észtország, de különösen Finnország életformáinak ismertetéséhez, kultúrájának, nyelvének, történelmének népszerűsítésé-

hez, a nálunk is használható finn intézmények magyar talajba való meggyökereztetéséhez. De most nyáron is azt magyarázta nekem egy azóta nyugalomba vonult kitűnő államtitkár, hogy „nem helyesli a túlságos finn propagandát, mert az ifjúság körében olyan szociális intézmények iránt kelt túlzott érdeklődést, amelyek nálunk veszedelmesek“. A sajtó némely nagyjai pedig, akik most szerkesztőségeikben koholt „helsinki táviratokkal“, meg „különtudósításokkal“ mesterkednek, de tudatlanságukat lépten-nyomon elárulják azzal, hogy még a legnagyobb finn városok, a legismertebb államférfiak nevét sem tudják leírni, érvelésemet azzal dorongolták le, hogy „Finnország úgysem játszik olyan fontos szerepet Európában“. Most azután szinte szégyenli az ember, hogy a magyar sajtó egyrésze a finn kérdésben milyen primitíven viselkedik. A közvélemény pedig, igen természetesen, csak homályosan sejt valamit, ami az ő holnapjának mikéntjét is befolyásolhatja.

A hogy olvasom s hallok, mely városokat üritik ki a finnek, ott érzem magam a jólismert utcákon, tereken, ahol annyi szép hetet, hónapot töltöttem. Amikor az összegyűlt tömeg kalaplevéve, sirva énekelte a zsolnárt Helsinkiben a pályaudvaron, miközben a finn küldöttek vonata elindult Leningrád felé, ott voltam én is képzeletben Saarinen híres építészeti remeke előtt, éreztem a finn levegő illatát s fülemben fájdalmasan muzsikált a finn nyelvcsodálatosan lágy, mégis férfias ritmusa. Amikor megtudtam, hogy a Szovjet többek között Hanko városát is követeli a kis földnyelvvvel együtt, képzeletben ismét végigjártam e csendes, tiszta, szép kis város utcáit, bebarangoltam kikötőjét s belémmarkolt annak a napnyugtának lángoló látványa, amelyet a nagy költővel, Koskenniemivel, s már halott barátommal, Järventaussal, az „Isten bohémjével“ néztünk végig egy vörösbarna sziklatömb tejéről, halálos csendben, önmagunkba s az Isten csodálatos világának szépségeibe elmerülve.

A mikor olvasom, hogy a Finnöbölben lévő Surrsaarit és Tytärsaarit követelik Finnországtól, ott jártam megint, fölöttem valószínűtlenül kék égbolt mesebeli ezüstfelhőkkel, alattam, körülöttem a napfény aranyában szikrázó, sötétkék tenger, — vagy vadul rohanó szürke felhők fölöttem, körülöttem jegesen kavargó téli eső, a hajófedélen sesteteregve átzúduló habos víz, a messze tengeren pedig tajtékot okádó, s a sziklapartokon megtörő dühös víziszörnyek tánca. Helsinkit kiűrik, a városban árkokat ásnak, — s látom a méla Kaisenniemi-parkot, a Töölönlahti vén fáktól árnyalt partját, amint lassúmozgású férfiak túrják fel. S amikor olvasom, hogy a légítámadás veszélyének kitett városokban milyen intézkedések történnek, valóban ott vagyok a széles, fákkal szeptett csendes, vidám utcákon s elrémülök attól a gondolattól, hogy a régi emeletes faházak tűzbe borulhatnak. Sok-sok városhoz, falúhoz, száz és száz utcához és térhez mély élményeim kapcsolódnak, — nekem ugyan ajánlhatnak akármi-féle szemüvegeket, elveket és „kereketeit“, a gyermek elszoruló szívvel gondolhatok csak Suomira s minden csepp véremmel együttérzek azzal a földdel, azzal a néppel, azokkal a tisztaszívű barátokkal, nemes, igen nemes lelkekkel.

Suomi nyolcszáz esztendeig élt svéd uralom alatt. Ez a nyolcszáz esztendő nem tudta megtörni népi jellemét. A hagyományaihoz való görcsös ragaszkodását, nyelve tisztaságát, kultúrája hamisítatlan finnségét. Noha svéd arisztokrácia irányította sorsát, nem választott ki magából finn arisztokráciát, bár svéd „maaherrák“ uralkodtak rajta, nem teremtett finn nagybirtokos osztályt. Megmaradt szegénynek, kisparasztnak, halásznak és vadásznak. Nehéz történelme során nem egyszer, legutóbb Nagy Péter cár alatt hasították Suomit két részre s hajszolták a keleti, orosz uralom alatt lévőt a nyugati, svéd rész ellen. Mindez nem pusztította ki. A múlt század elején orosz fennhatóság alá került, de szívós vegetatív erejével, nemzeti öntudatával hozzá tudott látni a finn kultúra intézményeinek felépítéséhez. Nem izzadt ki magából poltron oroszbarát rétegeket.

Amikor a világháború után visszanyerte függetlenségét, Suomi minden porcikájában kész épület volt. Egy hősi nemzedék úgyszólván a finn nyelvből építette fel s örök alapjait Lönnrott Illés a Kalevalagyűjtéssel rakta le. Írók, költők, nyelvtudósok szervezték meg. S ma sehol olyan népi kultúra nincs széles e világon, mint Finnországban, sehol olyan szorosan nem tapad egymáshoz paraszt, halász, munkás és vezetőréteg, sehol olyan féltő gonddal nem gyűjtik, nem őrzik a nyelvet, a népi kultúra kincseit s nem építik be oly szervezen a társadalmi szervezetbe és a szó legnemesebb értelmében európai kultúrába, mint Suomiban. Sehol a kimondott szónak oly ősi varázsa és szentsége nincs, sehol az együttérzés több cselekedetben s kevesebb frázisban meg nem nyilvánul, sehol az erkölcsbe vetett hit nem oly tiszta, az egyéni függetlenség s a közérdek összehangolása nem oly világos és természetes, mint ott.

Valóban, jól írja a stockholmi Aftenpost, ha van még értéke az igazi európai és emberi kultúrának, az erkölcsi igazságnak, Finnország nem veszhet el, nem törhet meg. Az európai népek legfőbb érdeke kívánja, hogy így legyen.

Már pedig a Szovjet követelései, legalább az első pillanatban sokkal súlyosabbak voltak, hogysem Suomi sorsát ne kellene a legnagyobb aggodalommal szemlélnünk. Nemcsak a Suursaari és Tytärsaari kis sziklaszigeteinek átengedéséről volt szó, hanem valószínűleg a Viipuritól Leningrád felé elterülő földszoros, valamint Hanko és természetesen az Ahvenanmaa-szigetek átadásáról is. Mindezt megtette a felajánlott finn-szovjet kölcsönös „segélynyújtási“ szerződés is, ugyanúgy, ahogy

azt most Észtországban, Lettországban és Litvániában végrehajtják. Nem lehetetlen, hogy mindezt ki-egészíti a Jegestenger partján lévő Petsamo követelése is. Hogy a finn nép nyomban fegyverbe állott, az csak természetes, bár egyesek szerint talán „nem észszerű“. Bizonyos, hogy mint egy finn közéleti férfiú mondta, valamennyien „bakancsot a lábukon fognak meghalni“, ha kell.

Suomi kormánya az első, szinte reménytelen pillanatban, Németországhoz fordult támogatásért.

NEMZETŐR

Nem véletlen, hogy az USA kormánya közbelépett Moszkvában s tapintatos érdeklődésének a feszültség enyhülését lehet köszönni. Suomi tekintélye Amerikában elképzelhetetlenül nagy. Az ottélt nagyszámú finnság, hasonlóan a magyarsághoz, rendkívüli tiszteletet vívott ki maga iránt. A finn kereskedelmi élet csodálatos korrektsége és tisztasága, a finn sportnak a klasszikus görögöt elérő magas színvonala, sportszellemének humanizmusa, kultúrájának példamutató harmóniája s mélysége, meghódította a világot. S ha most sikerül elkerülnie a legrosszabbat, elsősorban erkölcsi, kulturális, tehát mindenképpen szellemi nagyságának köszönheti. Csak neveltséges tájékozatlanság irathatta a héten egyik tekintélyes közirónkkal, hogy a finn hadsereg három hadosztályból, némi lovasságból, egy tüzérezredből s hasonló apróságokból áll, — ha így volna, nem vonult volna föl hétszáz ezer főnyi szovjethadsereg, — még sem a katonailag minden porcikájában keményen megszervezett finn társadalom, a nép sziklaszilárd egysége, a stratégiai helyzet előnyös volta, a hadsereg gerillaharcokra begyakorolt taktikája esik latba olyan nagy súllyal, mint a példamutatóan kultúrált finn társadalomnak erkölcsi tekintélye, szellemi értéke!

Napról-napra szorongva lesem a rádióon Lahti hangját. Hányszor hallgattam a jólismert bemon-dóhölgy tiszta beszédét, hányszor figyeltem fel a kedvesen csengő-bongó szünetjelre egy kis étteremben, a Tapiola-szálló földszintjén, miközben a kiszolgáló kisasszony finom mosollyal elémtette a halat, tejet és vaját. Akkor öröknek látszó nyugalom s vidám béke vett körül. Gondoltam volna-e, hogy Lahtiből nem is olyan sokára az én feledhetetlen Finnországom sorsdöntő híreit kell lesnem? Suomiét, amelynek földje és népe gyermekkorom után a legmélyebb élményekkel ajándékozott meg s oly ragyogó emlékek sugárzásában maradt meg bennem, hogy most második hazám tragédiája szorongatja a torkomat? Ó, magyarok s te, magyar ifjúság, amellyel egynek érzem s vallom magam, tekintetek mély megrendültséggel Észak felé, annyi bennetek az igaz emberség, amennyire meg tudtok rendülni s amennyire finn testvéreitek sorsában meg tudjátok érezni mindnyájunk sorsát. Többet nem tehettek, de higgyétek el, ez is a legtöbb, amire emberi szív és nemes lélek képes.

Beszélgetés Kodolányi Jánossal a „200” után és a „Földindulás” megfilmesítése előtt

(Budapest, október 14.) *Kodolányi János*, a harcós és bátor regényíró a színpadon is „beékezt”. Senki sem aratott nála nagyobb sikert az idén, a regényirodalom terén az utóbbi esztendőben egyik könyve nagyobb sikert ért el, mint a másik s most a színpadon is meghódította a közönséget. Nem kis dolog az, hogy a budapesti színpadon kétszáz előadást ér el olyan darab, mint a „Földindulás”, amely a szállangnókiüli és hamisítatlan magyar vidék magyar népének határgját és levegőjét hozta színpadra. A magyar főváros kelikéségében igen nagy változásoknak kellett végbenennie, hogy a sok haccacaré és csimált siker után a „Földindulás” és a hozzá hasonló színdarabok sikert arassanak.

Kodolányi, a beékeztetett író ma is azt az egyszerű, csendes családi életet éli, mint az a másik Kodolányi, aki néhány év előtt még anyagi gondokkal küzdött s harcolt. . . Harcolt a maga meggyőződéséért, a maga igazáért. Most is a Hídegkúti-úton lakik, egy bérház szerény lakásában. Ő maga is közvetlen, egyszerű és szerény. A beérkezés nem ártott meg neki.

— Sokan kérdezték tőlem — mondja, — vajjon meglepte-e a „Földindulás” páratlan sikere. *Oszintén mondom: nem.* Már amikor a próbákat tartottuk, nyugodt voltam, de ugyancsak nyugodt volt a maga dolgában mindig biztos *Patkós György*, a Belvárosi Színház igazgatója és a nagyszerű *Hosszu Zoltán* is. Amikor a színművek égtek az izgalomtól és idegességtől, mi mosolyogtunk. *Száz előadást főpróbán a főpróba napján. A mostani kétszázadik előadás csak minket igazol.*

— Nyugalomunk oka, mint mindig, most is rendíthetetlen hitünk volt. És mindig hiszek abban, amit csinálók s csak azt csinálom, amit hiszek. Mihelyt a hitem meggingott valamiben, rögtön abbahagyom. Amikor írásaimat közöny, meg nemértés vagy brutális rosszakarat fogadta, amikor nálam sokkal, sokkal könnyebb fajsúlyú írókat kapott szárnyára a siker, én egy pillanatra sem kételkedtem önmagamban. Szentül tudtam; csak várnom kell. Ki kell várnom azt az időt, amikor a magyar szellemi életben hemzsegető ideget hódítók elvesztik az utolsó döntő ütközetet s nyomukban feltámad és egyre diadalmasabban előtér az igazi magyarság. Ez az idő bekövetkezett. Nekem is részem volt benne. Most a „Földindulás” több, mint kétszáz előadása és az országra szóló elismerés kárpótol engem hosszú, keserű mellőztetésemért, nem egyszer száműzöttségemért.

— Ebben a pillanatban talán olyasmiről is szólhatok, amiről egyébként hallgat az ember. Meg kell mondanom, hogy tisztában vagyok feladataim és munkám nagyságával, de eredményeim nagyságával is. Mindig szigorú önismeretre törekedtem, s gyorsabban elfelejtettem barátaim dicsőreteit, mint ellenségeim gáncsait. Az utóbbiakat hosszan s alaposan elemeztem s ma sem tántorít el ettől a szokásomtól az, hogy könnyebb az ellenséget ostobának tekinteni, mint önmagun-

kat. Mindamellett igen gyakran bizonyultak ők ostobáknak. Általában megállapíthatom, hogy *ellenségeimnek igen sokat köszönhetek.* Hálát adok érettségemnek. Csak azt az egyet volt nehéz megtanulnom, hogy ne álljak ki velük hadakozni. Mert fiatalabb koromban, pályám elején, igen hadakozó természetű voltam. Most már tudom, hogy az igazi hadakozás: az alkotás. *Minden vitánál többet ér egy tiszteleteses mű.*

— Ez az elv tart vissza attól is, hogy holmi elméleti csatározásokba bocsátkozzam. Annyit összeirtak, fecsegtek meddő okosok naturalizmusról, realizmusról, szimbólizmusról és „Zeitwerk”-ről, újabban falukutatásról, stb. hogy áttekinteni is lehetetlen. A sok szóbeszéd egyetlen eredménye az lesz, hogy néhány, alkotásra képtelen „művelt fő” némi tekintélyre tett szert a snobok között és esetleg pozícióhoz is jutott imitt-ammott. Megvan az a jótulajdonságom, hogy semmiféle ragyogó dialektikával, a világ minden tájáról összehordott idézethalmazsal, az idegen kifejezések még oly imponáló tömegével sem tudnak elszédíteni. Könnyedén le tudom hántani a szemfényvesztő külsőségeket a lényegről, akár a kobzékot a kukoricaesőről. Inkább nekiültem tehát s megírtam történelmi regényeimét, mintsem rőfnyi cikkeket írjak s hosszú előadásokat tartjak a magyar szellem természetéről. Inkább írtam egy-két darabot, köztük a „Földindulás”-t s a gyakorlatban mutattam meg, mit értek én a mai és magyar dráma fogalma alatt. Ezután is jobbra művekben kívánom kifejezni nézetemet.

— Csalódások nem igen érhetnek, mert pl. előre tudtam, hogy kinek fogják odaítélni egyhangulag az idej Vojnits-díjat. Természetesnek találom, hogy mint évek óta mindig, vagy Csathó Kálmán, vagy Herczeg Ferenc kapják meg ezt a kitüntetést.

Elmondotta ezután Kodolányi János, hogy a *Belvárosi Színház* hamarosan újabb darabját fogja bemutatni. De még ennél is sokkal inkább örvend a „Földindulás” filmváltozatának, mert ez azt jelenti, hogy végre a sok rossz gecs után az igazi és hamisítatlan, mélyen magyar élet kerülhet filmre. A „Földindulás” filmváltozatát előreláthatólag december 10-én fogják bemutatni.

Elmondja végül még Kodolányi, hogy most *önéletrajzán dolgozik.* Ebben a műben, amelyet kétkötetesnek tervez, analitikusan fogja elmondani életét és ezzel kapcsolatban véleményét arról a korról, amelyben él. A mű címe maga is sokat mondó: „Süllyedő világ.” Nyilatkozatát a következő szavakkal fejezte be Kodolányi:

— De ennyi is elég. A *Földindulás* kétszázadik előadása alkalmából illik ugyan az írónak nyilatkoznia, mégis sokkal helyesebb, ha hallgat és dolgozik. Hallgassunk tehát, ameddig csak lehet és dolgozzunk. Itt van előttem az új mű, ebben majd többet mondok.

CSUKA ZOLTÁN

Kéleti Ujság 1939. okt. 16.
238. 15.

FÖLDINDULÁS

Színmű 3 felvonásban

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

Rendező: Hosszu Zoltán

A darab előadási joga kizárólag Patkós Györgyöl (Budapest, Belvárosi Színház) szerezhető meg. Az engedély nélküli előadást szigorúan bünteti az 1921. évi LIV. t.-c. Copyright by Patkós György, Budapest.

Színrekerült több mint 200-szor a BELVÁROSI SZÍNHÁZBAN, először 1939 február 11-én a következő szereposztásban:

Kántor János	Páger Antal	Szechtás öregasszony	Bacsányi Paula
Juli, a felesége	Eszenyi Olga	Orvos	Hoykó Ferenc
Böbék Samu	Mihályfi Béla	Első bűnvaló	Gonda György
Böbékéné	Vaszary Pirooska	Második bűnvaló	Maklár János
Józsika	Ungvári Gyuszi	Weintraub	Tompa Béla
Simón Péter, szechtás prédikátor	Boray Lajos	Weintraubné	Mihályi Gizzi
Fekete Zeuzsi	Szende Mária	Biró	Kalla István
Mári néni	Egyed Lenke	Kisbíró	G. Turáni Endre
Piókás szüle	Orbán Viola	Kistót	Losonczy Zoltán

Sírató asszonyok, parasztok, szechtások, iskolásgyermekek. Történik ma, egy ormánsági faluban.

ELSŐ FELVONÁS

(Szín: Ormánsági nyitott udvar, melyben egymással szemközt néz jobbról és balról egy-egy régi talpasház. A tornác benyúlik a szín fenekére. Hátul havas utca. Teljesen minden havas. Az égbolt sötét. Délután. Az udvar közepén egyszerű szentmihályi lován koporsó. A nézőtérrel szemközt padlástos pap, mellette kántor. Néhány asszony, férfi, tőlük elkülönítve 5-6 sváb asszony és férfi facipőben. Jobbról Böbék Samu, Böbékéné, Lajos, Józsika. A függöny felhúzása előtt a pap beszél.)

1. jelenet

Pap (méltóságosan, református ékes szózással): Kedves keresztényen atyámfiak! Ismét összegyülekeztünk, hogy utolsó útjára kísérjünk egy meghalt testvért. Mert nagy a halál aratása és rendre dőlnek a kalászkok az ő kaszája alatt. Pintér Dávid életének hatvanhatodik évében elköltözött közülünk oda, ahol nem számolják az éveket. Itt fekszik magányosan, nincs mellette felesége, aki ezen az utolsó óran könnyet ejtsen érte. Ő már kint porladoz a temetőben. Nincsenek gyermekek, meddő maradt a szerelme. Nincsenek unokák. Sőt nincsenek rokonai sem. Pintér Dávid atyánkfia utolsó hajtása a törzsnek, mely egy ezredéven keresztül virágzott és gyümölcsözött. Kérdem ennél a koporsónál, vajjon megéri-e ez a nép a következő száz esztendő. Ki tudja, holnap kit szólít el közületek az Úr, melyik udvaron sír fel a gyászének, melyik ház marad üresen, melyik föld szántatlan, vetetlen. Hol

kopog a kalapács, hol hal ki az élet? Emeljük tekintetünket a beborult égre és fohászodjunk, adjon erőt az Úr bűneink levezékléséhez és utaink felismeréséhez. Mert keresztényen atyámfiak, még nem késő, amíg a síron innen állunk, de jaj nekünk, ha már a sír partjáiig jutottunk, mert a sír, keresztényen atyámfiak, nem adja vissza az életet. Életet csak élet adhat, Isten adhat, mert ő az élet, mi pedig az élet szolgálói vagyunk. Amen. (Négy férfi felveszi a koporsót, majd a pap, Kántor kifelé indul, utánuk néhány öregember, öregasszony, Juli, sírató asszonyok.)

Enek:

Óhincs már szívem félelmére
Nézni sírom fenekére,
Mert látom Jézus példájából, stb., stb.

2. jelenet

(Böbék Samu, Böbékéné, Mári néni, Weintraub, Svábasszony.)

Böbék: No, szegény Dávid, hát ú is elment.

Böbékéné: Bár má mennénk mink is utána.

Mári néni: Nem fűdögél má, szegény, a ház előtt, nem fordéli képét a napnak. Ki hitte volna, hogy ejen egykettőre megnyugoszik. Még csütörtökön ojan jóízűen övött a disznóhúsból, akit sütöttem neki. Te Mári, aszondi, sönki úgy még nem süti a húst, mint te, még a feleségem se tudta. Hej, ki hitte volna. (Pityereg.)

Handwritten: Színházi Magyar 1939.

Handwritten: okt. 14. 42. n. 52-60.

Handwritten: okt. 21. 43. n. 50-59.

varon a nemotot. magatnassuk a sok vaszaktert. Meg gyөрökvisetást.

Böbékne: Hej, embör, akkor má kerítést kell csinálni az udvarra.

Mári néni: Hallom, Véntráb vösi meg a János szölletét is.

Böbék (elégítéssel): No, akkor dögrováson is van ü má.

(Az udvaron kutyaugatás.)

Juli: Eladi a szölöt? Az örököltet?

Mári néni: Ugy mondják, kedvesöm.

3. jelenet.

(Váltak, orvos.)

Orvos: Aggyonisten.

Böbék: Jónapot, doktor úr.

Böbékne (sürög-forog, egy széket letörül): Jónapot kívánok, kedves jó doktor úr. Jaj, nem fagyott össze ebbe a hideg téli üdőbe!

Mári néni: Jaj, doktor úr, mondja má ennek a szegény Julinak, hogy ne buslakodjon mindég. Elfogy mahónap a bánatba, akár a gyertyaszál.

Orvos (ledobja a bundáját): De jól összerázott a kocsi azon a fagyos úton! (Kezét dörzsölgeti.) Jól megjött a tél. (Julihoz.) Na, hát hogy vagyunk, menyecske? Látom, sokkal jobban, mi? (Megveregeti Juli arcát.) Csak semmi hánkódás, no. Holnap-holnapután már akár táncolhat is.

Böbékne: Láti, doktor úr, mejen bajt szakasztó ránk a véletlenség! Hogy csak fölállt a létrán, megcsuszott, osztán akkora baj szakadt ránk. De most má helyre gyün szegény nyörög!

Mári néni: Vaj mi baj az embört, mikor nem is gondol!

Orvos: Na, nem sokan esnek le ezen a vidéken a létrák székéről, padlásfeljáróról. Tele vannak a létrák véletlenekkel. Na, de nem hiszem, hogy Kántorné, most már lassanként megbejön. Csak vigyázzon magára! Most má álljon, nehéz munkától kímélje magát. De tavasszal vígan járhat megint a szőlő is.

Böbék: Hát legyen az Istennek, meg a doktor úr tudományának, igyeközetének.

Mári néni: Köszönd Julim, köszönd meg a doktor úrnak az igyeközetét.

Orvos: Hanem már nincs is szükség. Ami még maradt, arról az én véges tudományom nem tehet.

Böbék: Mi baj löne még, doktor úr?

Orvos (Kántornára gujt): Kántorné, lelkem nyögök bele a gondolátba, magának nem lesz már többet gyөрөke.

Juli: Szegényes Jóatyám!

Böbékne: Hányan mondi a doktor úr? Hátszen hány is van az urától.

Orvos: Többet nem lehet gyөрөke. Ezt mondja az én véges orvosi tudományom. Bizony aszonyok, előbb kellett volna vigyázn, hogy le ne essék a létráról. Ez az a létra, amiről a pokolba zuhannak. Most már késő. Köszöndék meg az Istennek, hogy az élete megmaradt, Kántorné. Meg, hogy nem lett egész életére nyomorék. Aztán veessenek számat magukkal és béküljenek ki szépen. Maga is csak emészti magát, meg az a szegény ember is. Ne tetézzék a bajt. (Kabátot vesz.)

Juli: Doktor ur, hatha ieredobe mennek, Harkányba, vagy máshá? Akkor se lenne gyөрөk?

Orvos: Látja, kis menyecske, most fürdön jár az esze. No, Isten áldja magukat. Remélem, egyszer meg tudom fogni azt, aki miatt maguk mindig leessenek a létráról s elbánok vele. Hát, Böbék bácsi, ha bejön mifelénk, nézzen be hozzánk s elintézzük a kezelési költséget is. Ne féljen, nem fogunk összeveszni.

Böbék (kikíséri): Szívesen áldozok, doktor úr, csak legyön a lányom megen olyan, mint vót.

Böbékne: Isten áldja, doktor úr.

Mári néni: Isten vele.

4. jelenet.

(Váltak, orvos és Böbék nélkül.)

Böbékne (Julihoz): Ne rijj megen! Megbolondul az embör!

Mári néni: Nincs itt sömmi baj, hallitok-e.

Juli: Nincs? Az én életömet tönkretették, az uramat is tönkretették... (Leül.)

Böbékne: A tiédet se tettük tönkre, az uradét se. Ö tett kárt a miénkbe is, a tiédbe is, meg a magáéba is. De azért még újra kezdhessünk mindönt. El lehet válni. Máshon lehet menni. Mire meglesz a válopör, sömmi baj se látszik rajtad.

Juli: Igaza van a doktornak, a pokolba zuhantam erről a létráról.

Böbékne: Nem kell azt tudni sönkinék, hogy nem lesz több gyөрөköd. Kaphatsz te még gazdagabbat is, derekabbat is, jobbát is, annál a féleszü bitang uradnál.

Juli: Egy embör vót a velágon, azt is elveszítöttem, nem kell má neköm sönki. Se igaz úton, se hazugsággal.

Böbékne: Nem hazugság az, kedvesöm. Ki lát vaj az emböri testbe? Nem kell ám annak az orvosnak se hinni. Az se próféta.

Mári néni: Azér adott az Isten észt, hogy éljünk vele.

Juli: Nem az Isten adta az észt, hanem a sátány.

Böbékne: Tisztára megbolondult!

Juli (keserüen kifakad): Akkor bolondultam én meg, amikor a maguk eszire hallgattam. Akkor lett belölem kiszáradt gyümölcsfa. Kivágtak maguk engöm és a tűzre vetöttek.

5. jelenet.

(Váltak, Fekete Zsuzsi.)

Fekete Zsuzsi (halkan nyitja az ajtót, talpig feketében, fekete pamukendöbe burkolva): Békesség.

Böbékne (mogorván): Hát te meg mit akarsz megen?

Mári néni (mézesen-mázosan): Hát kérni akar valamit, ugy-e, lelköm? Egy kis lisztöt, tejjöt, így szokták a Jehova szolgálól. Zsuzsi (körülnéz): De sütet van ebbe a házba.

Böbékne: No, én má látni sém tudom ütöt. Gyөрünk Mári dögünkra, nem örök rá a napot lopni Jehova szolgálóival. (Mindketten kimennek.)

Zsuzsi (szeliden utánukszól): Békesség.

1939. okt. 20.

VÉGRENDELET

Kodolányi új drámája a Belvárosiban

Kodolányi János nyilván egy trilogia második darabjaként írta meg a »Földindulás« után a »Végrendelet« című parasztdrámáját, amelyet ma este mutat be a Belvárosi Színház. Az író fantáziáját és lelkiismeretét ebben a darabban is a földet művelő magyar paraszt földnélküli nincstelensége izgatja és érdekli és e nagy magyar probléma boldog és szerencsés megoldásához azzal óhajt hozzájárulni, hogy teljes lelki és írói odaadással forgatja és süti a témát, mint a rántottsírkét a sebet-égetően forró szírlében. Ami kis nüanszaiban is azonnal megfog bennünket: Kodolányi parasztjai nem álparasztok, hanem megannyi élő és vérző csonkjai a sötét problémának. A sístergő szavak mögül elbődül és felívölt az író hangja: *adjatok hát földet ennek a népnek, adjatok ki a jussát ti hatalmasok, országintézők fent és alant, mert ez a nép föld nélkül nem tud és nem akar élni!*

Hogy ez a halálos és lebírhatalatlan szerelem a rög iránt milyen szenvedélyekben és indulatokban, micsoda arc- és lélektorzulásokban nyilvánul meg, az már a cselekményre tartozik, — nem magyar ember meg sem értheti, legfeljebb — állat érezhetné. De minden szó azt dübörge odafentről a szószékről: *föld nélkül nem, föld nélkül soha többé, föld nélkül inkább a halál!* Jó lesz odahallgatni, jó lesz megjegyezni, amit a Vátesz hirdet.

Olyan előadást láttunk, aminőt egy ideálisnak elképzelt Nemzeti Színház is megirigyelhetne. Itt nincs cukorparaszt, kedélyparaszt, pipaparaszt, csizmaparaszt, ezek nem stilizáltak, nem festettek, hanem égetett agyagból, terméskőből, vasból formáltak. Szervedély, láz, szerelem és halálos elszántság ég az ajkukon. Félmetesek.

Az előadás Keresztcsy Mária nevű

fiatal drámai hősnőt nagy színésznővé avatja. Méltatlan szerepek útvesztőiben bukdácsolva egy földből fellövellő és meggyújtott olajforrás erejével és tüzével lángol bele az arcunkba. Fel kell mutatni, mint egy esodát. *Danis Jenő* nevű eddig ismeretlen színész játssza a problémát kezében tartó megrendítő parasztot. *Nemzetisínházi magaslat.* Meghatóan tiszta és fényes alakítás *Görbe Jánosé*, akinek alakját a fiatalság és tehetség gloriózus tavaszi napfényre övezi a színpadon. *Egyed Lenke* grandiózus csillag a játékban. Leírjuk, ne írjuk? Leírjuk: *Jászai Mari* felhőregióit keresi. *De mindenki, mindenki!* Az eddig mondain bábként szerepeltetett *Kiszely Ilonáról* kiderül, hogy markáns, izgalmas drámai tehetség. *Eszenyi Olga* is idegekbe vajú vércsevijogással követeli tehetsége ébredésének elismerését.

Bilicsi a nadrágos felúr-félparaszt figuráját formálja remekbe, *Gárdonyi* robusztus ereje is újra érvényesül és *Simon Marcsa* egy pokolian passzív és pokolian nehéz parasztasszonytípust önt márványba. Meghatóan élethű és gondos *Boray* bírója, briliáns *Sármácssy* törvényszéki elnöke, nagyszerű *Bacsányi Paula* rikítóan színes cigányvasszonya és néhány pillanatnyi villanásával is igazolja tehetségét *Berlányi Jenő*, a pregnánsan élethű *Hajnal Györggyel* együtt. A *Germanova társulat* »Éjjeli menedékhely« előadása óta ilyen orosz előadást Budapesten még nem láttak. Pedig az előadás a főpróbán még nem is volt készen: a sugó állandó beleavatkozása a játékba ugyanis minden volt, csak nem orosz. *Ezért a forró és izgalmas délelőttért nagyon a szívünkbe zártuk az új Belvárosi Színházat.*

Egyed Zoltán

Est 1939. okt. 20.
240. r. 6.

VÉGRENDELET

Kodolányi János színműve
a Belvárosi Színházban

Kodolányi János új színművének belseje tiszta és egyszerű, mint egy népmese; felszíne fájdalmas és sötét, mint a nép élete. A mese drágaköve még bele van ágyazva az élet talajába, nem választották ki belőle; titkos fénye átdereng a realitáson s ünnepi jelentőséget ad neki.

Biztos kézzel vezetett, igazságában megrendítő népdrama fejlődik a színpadon, olyan figurákkal, akik teljes színházi létükön felül a dramaturgiából minden irányba kiesorduló élet vaskos és megdöbbenő hétköznapi bűbáját hordozzák, kovácsműhely munkája csattog, házról, földről, fűszerüzletről, köteles részről zajlik a vita, végrendeletet írnak és támadnak meg, törvényszék tárgyal, jegyző, körorvos, bíró mutatja be a falu szellemi vezetésének igazi képét, a valóságnak szinte fanyar, áporodott szaga is megcsapja a nézőt; s mi történik tulajdonképpen?

Van három leánytestvér, a két idősebb romlott és kapzsi, a legfiatalabb tiszta és jó; ezt kisémmizik, elkergetik a háztól; de a gonoszság maga-magát eszi meg, s a tisztaság szelid ereje győz. Ősi, édes népmese... Család és hivatal összefog a módos parasztlány ellen, aki napszámoshoz ment feleségül, a meggyengült elméjű, iszákos, beszámíthatatlan apát végrendeletre kényszerítik ellene, megvesztegetik a jegyzőt, a bírót, a tanukat, hamisan vall mindenki, az anya, az öreg nazarénus asszony is; de őt megtöri a hamis eskü, s mikor ez a sarokkő kimozdul, ropogva omlik össze a hazugság és kapzsiság egész építménye.

Mese ez, a valóságával; hogy még egy hasonlattal éljünk, a mese rész és karesú virága ez gyökerestül s a gyökerek között a súlyos földdel. A mese-valóság természetes egységéből ered a darab különös, megragadó varázsa. Nemzeti és politikai jelentősége is ebbe az egységbe simul. Nyelvének hatalmas kifejező ereje és ormánsági színe a költői élményt folytonosan ébren tartja. Ami a szerkezetét illeti, azok közül a ritka szín-

művek közül való, amelyeknek a feszültsége felvonásról-felvonásra nő. Az első kissé nehezen indul, a harmadik szárnyal. Ennek azt a jelenetét, mikor a nazarénus öregasszony egy bibliás mámorban mindenét szétdobálja, vagy jobban mondva szét akarja dobálni a falu szegényeinek, e rövid beszámolóban is külön meg kell említeni. A drámai cselekvés szinte fehér izzásig hevül benne.

A jó és gondos előadást *Sármácssy* Miklós rendezte. *Eszenyi* Olga egyszerű és természetes művészettel érezteti a legkisebb leány tisztaságát. *Danis* Jenő haldokló öreg parasztja tökéletesen megformált figura. *Egyed* Lenke kitűnően játssza meg, hogyan olvaszt fel egy önző öregasszonyt a bűntudat. *Gárday* Lajos kovácsában van valami fekete és csattogó erő. *Kiszely* Ilona kényeskedő boltosasszonya pompásan jellegzetes. *Görbe* János néhányszavas szerepének — ő a napszámos-férj — megható méltóságot tud adni. *Boray* Lajos falusi bírója egyéni és eleven. *Sármácssy* Miklós, a rendező, biztos és finom művészettel alakít egy törvényszéki bírót. *Tompa* Béla öreg zsidó körorvosa nagyon jó; de miért kezd a második felvonásban zsidósan beszélni, hiszen az elsőben még egészen rendezsen beszélt? *Keresztessy* Mária, *Simon* Marcsa, *Hoykó* Ferenc, *Bánhid*y László, *Hajnal* György, *Bacsányi* Paula és a többi szereplő is dicséretre érdemes. *Varga* Mátyás díszletei jellemzőek. A parasztból kispolgárrá vedlő szereplők igényes és szomorú ruházatát ötletesen válogatták össze.

Nagy András

Magyarország 1939.
okt. 20. 240. n. 6.

Végrendelet

A Belvárosi Színház szombati bemutatója

A *Földindulás* után Kodolányi János új darabja — a *Végrendelet* — megint egy ormánsági falu erkölcsi keresztmetszetét mutatja fel a színpad keretében. Azzal a Zolára emlékeztető nyers, rikító színezéssel és kegyetlen-kiños naturalista kiélezettséggel, amelynek egyoldalúsága ép hűség címen ad alkalmat mindennemű túlzásra.

Az előzetes beharangozás »problémás« darabnak hirdette a *Végrendeletet*. A magyar földkérdés időszerű problémáit összesűrítő, dramatizált jelképek, amelyből az a szociálpolitikai tanulság olvasható ki, hogy a nincstelen parasztot mielőbb földhöz kell juttatni. Ezt a tételt azonban maga a darab nemigen igazolja. Sőt — nyilvánvalóan az író szándéka ellenére — szinte azt látszik bizonyítani, hogy a ház, a vagyon, a már meglévő föld sziveteleues, komisszá, rongyemberré aljasítja a parasztot, míg a szegénységben élő, földetlen szellérnép jó, tiszta és tisztességes marad. Hiszen az a szemuszdedett szörnyetegekből álló család, amelyet Kodolányi itt egybegyűjt és színpadra visz, nemcsak jómódú, hanem embortelenül elvetemült is. Csupán egy igaz találatik benne: a derék, kitagadott, nyomorgó Zsuzsi, a legkisebb leány, regubeli paraszt-Cordélia, aki »hallgat és szeret« s akit iszákos apja, hazug, nazarénus anyja, két gonosz testvére és kapzsi sógorsága elüldöz a háztól, kisémmiz a jogos örökségből. Állítólag azért, mert Zsuzsi napszám-moshoz ment feleségül s ezzel »meggyalázza« a tisztos pógár-családot, — ám valójában azért, mert ez az egész rokonszenves familia csak a jó Isten különös kegyelméből tapossa a földet, annyira megérett a pokol fenekére. Hol van hát itt napjaink égető, népi földproblémája? De hol van egyáltalán valamiféle »probléma« ebben a komorriasztó családi csendéletben, ahol a haldokló apát leányai leitatják s úgy kényszerítik végrendeletírásra egy csirkefogó jegyző asszisztálásával, ahol a nazarénus anya hamis esküt tesz kijátszott leánya ellen, ahol a vök aljasságával csak a rokonok hitványsága vetekszik, ahol a szennytól a »hölcsé bíró« sem tud igazságot tenni s ahol a bűnös szerzeményt féltő, legidősebb leány végül meg akarja mérgezni bűnbánó édesanyját, nehogy kiderüljön az egész gatzett-láncolat? Avagy általánosítható talán ez az egyénien eltúlzott, egyes eset? Elhiszem, hogy a kitűnő író — akinek jellemző-tehetsége itt főképp az alakok eleven, reális ábrázolásában nyilatkozik meg — a *Végrendelettel* a társadalom lelkiismeretét akarta felrázni valami közelebből körül nem írt céllal. A baj csak az, hogy választott példázata amilyen esetleges, olyan művészietlenül szándékolt, szinte programszerűen halmozza az ijesztő színlíveket s ép ezért sem meg nem ijeszt, sem meg nem győz. Nyilván innen van, hogy alakjai sorsáért — Zsuzsi és férje kivételével — sem igen tudunk izgulni. Egyszerűen azért, mert ilyen társaságért nem érdemes. A belső rothadtságnak ezen a fokán a nép már nem életképes *drámailag*, mert szenvedély helyett csupán düh és indulat élteti, mert nincs benne egy csepp olyan pusztuló érték, ame-

lyért kár s mert a megjavuláshoz hiányzik belőle minden lehetőség. A nazarénus öregasszony harmadik felvonásbeli bűnbánata hiába megkapó színpadi jelenet: drámailag nem igaz. Ez nem ugyanaz a személy, akit az előző két felvonáson keresztül láttunk és ismertünk. »Átalakulását« az író elsikkasztotta két felvonás között. Ezért nem hiszek hangulati megtérésében, bárha a nazarénusság egyébként szolgál ilyen esetekkel — a valóságban. A darab mindenestre rendkívül nyomasztóan hat. S a néző úgy érzi: ok nélkül győrtte meg az író, aki a sivár történetet nem oldotta fel mélyebb költői mondanivalóban. Hogy a színpadi mesteremberek ügyes-üres, konvencionális darabjainál Kodolányi műve mégis, mindegy kifogások ellenére sokkal többet ér, azt talán felesleges külön hangsúlyoznom. Elvégre az író szertelenségeiben sem tagadja meg soha önmagát. Kodolányi darabjának pedig igazán van néhány olyan megkapó jelenete, amely sokáig emlékezetes marad számunkra, nem is szólva a párbeszédék fűszeres ízéről, fanyarmézes nyelvi zamataról.

Az előadás nagyon jó. *Eszenyi Olga*, *Egyed Lenke*, *Keresztessy Mária*, *Simon Marcsa*, *Gárdai Bilicsi*, *Boray* s a színház két értékes új tagja: *Danis Jenő* és *Görbe János*, továbbá *Tompa Béla*, *Hoykó Ferenc*, *Sármássy Miklós*, *Hajnal György* és *Bánhidó László* tehetségük legjavát adják. A gondos rendezés *Sármássy Miklós*, a színpadkép *Varga Mátyas* stílusérzékét dicséri.

Kárpáti Aurél

Pesti Napló 1939.
október 21. 240. nr. 8.

VÉGRENDELET

Kodolányi János új darabja, a Végrendelet, megint ott játszódik le a dél-daranyai országsücsökben, ahonnan a Földindulás országos hatást kellett, féltelmesen szép lavináját súdította rednk. Hány lavina jön még! Az Ormánység nem az egész ország. Másutt is laknak paraszti népek, akik különböznek a „hasug és büdös nazarénus“ ormánysági népektől. Hiszen ezek mindössze valami tisenhdrom-ezen vannak, szemben az ország millió és millió másféle parasztaival. Egyező alaptermészetük nem jöcím a kiváló írónak arra, hogy az ormánysági rideg paraszati ordító hibdit budapesti színpadon országos és egyetemes parasztjellemvonásokká emelje. Ha minden darabját ugyanabból a dőhos és dühös viharokból morrít, akkor töviről-hegyre megismerjük annak a kis körzetnek apraját-nagyját, ocauját, konkolyát, dúvadját: de soha se tudjuk meg, hogy olyan rendkívüli tehetség, mint Kodolányi János, mit szól a többi, mellőzött paraszt problémához? Boldogok vagyunk, hogy erőteljes pennájával kitépesszünk a színpadokról a Pesten teremtett paraszatos, azonban ne csak az Ormányságból kapjuk meg az igazi utánpótlást ebben a fontos irodalmi portékában, hanem nézzünk szét az író széles e hazában is és állítsa elénk nem egy szép vidék, hanem az egész nemzet parasztságát. Ez a nagy skála illik őhozzá. Ezeket a romlott helyi figurákat fenékiig kiélvezte a nagyszerű Földindulásban, most valami újat vártunk, várakozásunk azonban csak részben igazolódott. Kinos családi botrány az egész három felvonás, fényesen megrajzolt jellemtelen jellemekekkel. Vájkál a rossz emberekben, győtri hallgatdót, halmozza a kellemetlen jeleneteket, mint egy téves Zola, vagy félreértett Dosztojevszkij-rasjngó, aki keményen és konokul tartja vasmarkában a verista irodalom szent zászlaját s miközben győz a szennyen és ragyogó finisbe fut be: észre se veszi, hogy hallgatdót nem hogy elragadta volna, hanem ellenkezőleg: kimerítette. Megszállottan hajkurásaa a színpadon a szociális igazságot s rohog a jó után, mint egy óriás, tökéletesen elfeledkezve arról, hogy színpadon van, ahol — engedelmét kérünk — az igazság és jódság mellett még egy mellőzhetetlen követelmény is van: a szépség. Igaz, ebből is juttat valamit a szegény szomjas publikumnak Kodolányi. Juttat egy olyan sugársó utolsó jelenetet, amely már valóban nem fakultatdó, nem politikai és gazdasági csemegye, hanem minden-nél magasabb művészet. Fukarul mérve.

Jobb szerettük volna, ha Kodolányi János elejétől végig nemcsak író lenne, hanem művész is. De ő prédikátor. Ormánysági szószékről beazdó próféta. Ami nagyon helyénvaló lenne egy választáson. A parlamentben is. Vagy a lapok hasábjain. A szociális irodalomban is babért hozna neki. A színpad szépség nélkül nehezen bírja el ezt a túlterhelést.

Három fiatal parasztasszony marakodik itt az apai örökségen s közülök kettő összefog a két elvstemedett férjjel, hogy kismizmizzék a harmadik örököszt, a nap-számoshoz férjhezment legkisebbik leányt.

As elízletiesedett falusi sarlatán doktor támogatásával leitatják a haldokló apát, hogy a végrendeletet a falusi harcsák szája íze szerint irassa meg a jegyzővel. A kismizmizett harmadik örökös perrel támadja meg a szabálytalan végrendeletet; tanui leazunk egy ódi törvénysséki helyszíni tárgyalásnak, amelyen az a megrendítő, hogy az anya is megaláztat, hogy a megboldogult gazda sose ivott s mindig józan volt. Ez a hamiseskü a harmadik felvonásban sikeresen furdalja a „hasug és büdös nazarénus“ néni lelkiismeretét a kezében a biblíával rettentő brüllésre készül: szétszórtja házi ingóságát a hívők és mezitlábások között s kijelenti, hogy magy a csendőrségre és kiáltja: hamisan esküdtem! A vők és feleségeik bünszövetkezést költésdős szemrehányások és pofonok közt felbomlik erre s rémhírre s az egyik elszánt ledny meg akarja mérgezni saját anyját, hogy elhárítsa a többi feje felől is a börtönt. Ezen a kritikus ponton lép fel Kodolányi-han az igazság ostarozó bajnoka mellé a művész és a költő. Az anya megajzti, hogy a puhárban mérég van. Nem issza meg. Elejtől s ahogy néz fel s sámódzik a gyilkosságra készült lednya arcába s ahogy es az anyaggyilkosságra felkészült ledny sokogni kezd belőlről s romagn, mint a nyárfalevél a felébredt lelkiismeret tüze van alatt: ez a jelenet az író írja, hogy költő vészdött itt eláttunk két órán át, hívóvny emberek hitvány dolgival. Az előadás sugó társulharban ér véget.

Az előadás előzetes híradása Sárdossy Miklós

asés volt. Es egész sereg szegény örömmel még a mai szűkös lapterjedelm mellett is, elismerő és dicsőítő sorok helyett igaz jelzőket. Így Eszenyi Olga, aki ebben a zsánerben osalhatatlanul csiszolt és megkapóan drámai. Egyed Lenke hátbarzongatóan visszataszító vénasszony. Nagy jelenetében grandiózus. Keresztessy Mária valódságos női sán, hogy a végén tisztelgésre készítse az embert. Görbe János szelid és bensőséges, Boray Lajos monumentális, Gárdos Lajos brutálisan nagyszerű. Megragyog a jellemzésben Kiszely Ilona tehetsége. Kitűnő Danis Jenő, aki szinte láthatatlan. Fényes a Bücsy Tivadár pincérből lett falusi gyarmatári kiskereskedője. Jó Tompa Béla, Hoykó Ferenc, Simon Marcsa, Hajnal György alakítása. Nem maradhat ki Bánhidny László, Sárdossy Miklós, Szalma Sándor, Bacányi Paula, Tóváry Antalné és Berényi Jenő neve se, akik mind vidékről jöhettek és most kapják az első meleg elismerést. A színpadot Varga Mátyas rendezte be, élvezetes érzékkel. Papp Jenő

Uj Magyarok
1939. okt. 21.

270. 7. 6.

Végrendelet

Kodolányi János színműve a Belvdrost Színházban

Nem kellemes író Kodolányi János. Közönsége tudja, hogy színpadától gyötrő és keserű szavak látványza árad a nézők felé. Borzongva, rémüldözve, de kíváncsian vár. Kodolányi a kíváncsiságot a borzongás és rémüldözés méltánylásával elégíti ki. Kegyetlen és irgalmatlan kéjjel rántja le alakjairól a leplet, véres sebekben szenttelen józansággal turkál. Szíve csak ritkán szólal meg, mert minden hibát és bűnt jobban és mélyebben gyűlöli, semhogy részvéttel enyhülene. Kodolányi minden premierje élmény; nagy, megrázó, hatalmas élmény, de gyötrő és kínzó penitencia is, ha a néző a szociális felelősséget érzi.

A *Végrendelet* a Kodolányi-palotta jellegzetes színeivel festi meg egy családon belül a falu föld- és vagyonéhségét. A felfelé törekvő parasztszülők elüldözik házuktól a legkisebb leányt, mert „csak” napasámoshoz ment feleségül. A két idősebb leány férje meg már alig győzi türelemmel, hogy az öregek halála bekövetkezzék. A parasztagárdát beborosított állapotban baleset éri. A két nő, felhasználva az alkalmat, gyorsan végrendeletre kényszeríti az apát és a napszámoscsaládot kisémmizeteli. A hagyatéki perben az egész falu a napszámosék ellen vall s a legkisebb leány ellen vall hamis eskü alatt az anyja is. A vagyont a két idősebb gyermek kapja. De a gazdagságon nincsen áldás. Az egész falu büntárai mátkódóséért ellenszolgáltatást követel s a mardosó önvád alatt, testvér testvérral, sógor sógorral rokon rokonnal marakodik össze, míg a gyűlölködés már montblanci magasságba csap s az egyik leány megkísérli, hogy az édesanyját megölje. Csak a döntő pillanatban szólal meg a szív és oldja fel rettenetes szorongásából a drámát.

Kodolányi nem széptíti a falut, sőt, talán a színekét még sötétíti is. Egyetlen hang és egyetlen szó sem magyarázza a család gyűlölködését. Holott bizonyosan egyik se gonosz ember, csak a vagyon utáni éhség s a falusi élet kilátástalan robotja változtatta őket tigrisekké. Megrendítően szép azonban az anya hamis esküje s a mérgezési jelenet, ahol két vergődő ember, a gyilkos és az áldozat végtelen távolságokból talál vissza egymáshoz.

A *Belvdrost Színház* előadása döbbenetben szép. Messze klemelkedik *Keresztély Mária* a kitűnő együttesből. Epizódaszerepeken, kávéházi dízóz-dobogókon vergődött ez a fiatal színésznő, míg most egyszerre mint kész és kiforrott nagy tragika áll a nézők elé. Emberien érthető elkeseredett gonoszsága olyan fantasztikusan nagyszerű, hogy aki csak látja, büszke kell legyen a magyar színeszetre. Mellette *Egged Lenke* az anya szerepében megrázó alakítást nyújt. Ennek a két nőnek párjelenete sokáig minden színházlátogató legszebb emléke lesz. A kitűnő együttesben *Danis Jenő* kedves humoru baldokló öreg parasztja, *Eszenyi Olga* riadt, de elszánt parasztnyecskeje, *Görbe János* megrázóan tisztá emberi hangja, *Bilicst Tivadar* szemtelentül aranyos kóklerkedése, *Gárday Lajos* robusztus iparosa, továbbá *Kissely Ilona*, *Simon Marcsa*, *Bacsanyi Paula*, *Boray* és *Sármassy* érdemei külön elismerést, az utóbbi a rendezés szép egyensúlyáért és kifejező erejéért is.

A *Végrendelet* sokáig nem kell, hogy végrendeletre gondoljon. Hosszu életű lesz a földön.

P. A.

Ujság 1939.
okt. 21. 240. n. 9.

Y24

„Végrendelet“ a Belvárosi Színházban

Kodolányi írói pályafutását, regényben, novellában, tanulmányokban és színpadi munkákban egyre erőteljesebben és izmosabban kiteljesedő kivételes tehetségét figyelemmel kísérni: büszke gyönyörűség a magyar színtnek. Nem a szórakoztató, könnyű mesebűvészek, hanem a látnoki mélységekkel megáldott vagy megvert, látó és láttató íróművészek törzséből való és mint ilyen is a legmaibb mába nyújtja, láthatatlanul és ösztönösen, a föld mélyének termékenyítő sötétjében szétágazva, lelkiismeretének gyökereit. De míg prózában a történeti mult távlatán keresztül veltti és szűri át kemény mondánivalóit, addig a legelevenebb és legfelélmetesebb hatású szövegek, a színpad az ő kezében a vádló bírói pulpitusává válik, ahol saját eleven testébe tépő, százszázalékosan korszerű kérdésekben tud és mer állást foglalni. Így tette ezt az ugyancsak a Belvárosi Színház színpadán közel háromnegyed esztendői sikerkarriert befutott „Földindulás” című drámájában és így folytatta a színpadtechnikai szempontból sokkal fejlettebb, hálásabb és hatásosabb, most bemutatott „Végrendelet” című népi színművében.

A *Végrendelet* háromfelé oszlaná a dunántúli módos, öreg gazda két házát és gazdaságát, a három férjes leány között, de az iparos és kereskedő nőknek praktikai és az egész falu osztálygőgje, éhsége és kapzsisága kismemizi a legkisebbik leányt és az egyszerű napszámos vót a vagyomból, — mignem az utolsó pillanatban, a lelkiismeret hangján halkán megpendülő, durabzáró fordulat halomradönti a tenger uljasság, bűn és szenny vályogvárát és az igazság győzedelmeskedésének kibékítő megoldásához deríti fel a mindvégig tompa és sötét színpadot. Ez a nyers témaváz azonban látólról sem fedi a „Végrendelet” élményét, amelyben olyan egyszerű és biztos hatású jelenetek egyre nagyobb és színpompásabb gyöngyszemei sorakoz-

nak fel, hogy ez a színpadi kollier akár melyik drámaíró mester pánccá-kazettájának büszkesége lehetne.

A *figurák* mesteriek, elevenek, megdöbbenően életteli, erőteljes, bronzbaöntött, dunántúli falusi parasztok. Kegyetlenek, megrázó hatásúak, valóban hűsből és vérből való igazi emberek — egyedül tán a zsidó orvosfigura papír, sőt röpiratszagú —, amiben a tiszta szándékú írónak egyenértékű, szerencséskező segítőjárta a jószemű rendezés és a kitűnően összeválogatott színészgárda. S van tán abban valami mélyseges és ösztönös szimbólum, hogy a tenger részeges, végrendelet-hamisító, gyilkos, tolvaj, csaló, a bűncselekmények minden skáláját reprezentáló falusi főszereplő között az egyetlen tiszta ember a nincstelen napszámos-örökösjelölt, akit a félparaszt, nadrágos kereskedőnő azzal üt el örökségétől, haldokló apósánát, hogy hiszen az ilyen nincstelenek amúgy is földet kapnak — holnap.

Az előadás gondosan kidolgozott, stílusos és elsőrendű. Kifogyna a krónikás a jelzőkből, ha méltón akarná jellemezni *Boray Lajos, Bilicsi Tivadár, Egged Lenke, Gárday Lajos, Eszengi Olga, Simon Marcsa, Sármágy Miklós és Bacsdnyl Paula* kipróbált, új színekben játszó alakíróművészetét. De meg kell említeni pár meglepetéstelkeltő új színpadi egyéniséget, akik a magyar színpadművészet frissen fénylő értékeinek ígérkeznek. Így elsősorban *Görbe Jánost*, a tiszta nincstelen alakjának megformálóját, aztán *Danis Jenőt* a végrendeletkező gazda szerepében, továbbá az új értéket csillogtató *Keresztessy Muriát, Kiszely Ilonát, Bánhidu Lászlót és Berldnyl Jenőt*.

A siker ugyanazon, a siker, ami a „Földindulás” színpadi pályafutását vezette, megérdemelten bizonyosra vehető.

VÉCSEY LEO

Magyar Nemzet 1939. október 21.

240. sz. 8.

A CSEND ORSZÁGA

— Kodolányi János finnországi utirajzából —

Hurlolo jöcskán fenn van észak felé, Helsinkitől mintegy kétszáz kilométernyire. Porvoon és a hűbájos Lahtin, meg Heinolán át utazunk oda gyors autókön, asztalszerű országúton. Ezen az utszakaszon sokat szenvedett a tengeri betegség-től néhai gróf Kiebersberg, mint utitársaim beszéltek. Nem is esoda, jó gyomor és jó fej kell ezekhez a finnországi országutakhoz. Mert olyanok, mint a hullámvasut: hirtelen zuhansz a mélybe, hogy a következő percben ismét felkapaszkodj a magasba. És kanyarodnak az utak, mint a kígyók. Órákon át robogsz fenyvesek között, melyek sötét zöldjét csak a nyírfák ezüst törzsei és a berkenyék sötétvörös, husdarakokhoz hasonló fűrtjei színezzik. Itt is, ott is megnyílik az erdő, hogy a szem messze pillanthasson a völgyekbe, a tisztásokon vörös faházakra, a lépten-nyomon előkanyargó folyócskákra és a mélységesen kék tavakra. Az ég hidegen kék, a felhők ezüstfényűek, a levegő hűvösen illatos. És az autók zugva siklanak alá a mélybe, gerneedben csiklandoz a sütyödés szagára.

Hartola offéle „templomosfalva”. — azaz egy templomkerület székhelye. Itt a templom körül csoportosul néhány emeletes faház és a csendes, virágos temetőben pihennek az egész környék halottai. Egy-egy ilyen templomkerülethez gyakran nagy, gyéren beleleptült vidék tartozik. Vasárnaponként egylovas taligákon, gyalog, biciklin és nagy családcsónakokon serglenek a hívők a luteránus templomban.

Hartolában volt egy haterhelktáros nagybirtok. A birtokot — és ez történt és történi máshol is Finnországban — az állam megvette; parcellákra osztották, parasztokat telepítettek reá. Az egykori urasági házat a hozzá tartozó gazdasági épületekkel és eselőlakásokkal együtt azonban, egy darab becsőtség közepén, meghagyták részint gazdasági iskolának, részint múzeumnak. Ötvenegy ilyen parasztfőiskola van az országban, közülük tizenöt svéd.

Sütét este érkezünk a háromszázesztendő, fából épült urasági lak — most múzeum — elé. Piros nemzeti viseletben a múzeum gondnokasszonya, egy parasztasszony futott elénk gyertyával. Csakhamar felbuddagtunk a vén falépeső kőn s beléptünk a hatalmas, gerendás, régi szobába.

Háromszáz esztendő óta itt senmi sem változott. A füstös falak, a tenyérnyi kis ablak esőfogó, otthonos mosolya, a göröcsös padló, a széles, nyitott tűzhelyen pat-

logva égő fanyar tűz, a vaskos asztal, a falak mentén s az asztal körül nyújtózó alacsony lécák, a gerendákról függő kenyérszárító rudak s vén vestartókban az ünnepien lobogó gyertyák a rendületlen erő és nyugalom ölelésével fogadtak. A társaság elesendesült, még az örökké eleven, örökké mozgó *Mailla Talvio* is süttőgóra váltja a hangját. Párolgó kávé és tea kerül az asztalra, a süttő-forgó parasztasszony meggazdítja a tüzet s most ránkborul a finn vidék mérbetetlen csendje és mély harmóniája.

A kesernyés füstöt árasztó tűz mellé ülök és bekibámulok a táncoló lángokba. Hallom a kalapáccsal vert ekevasat, mely hajnali életre-fejésre szólítja a munkásokat, körülöttem tolonganak a magyar nagybirtokok cselédnemberei, káromkodások és imádságok vegyülnek össze a tűz ropogásával... Hol vannak azok, akik

itt éltek, meghaltak? *Kint, a nagybirtok friss párcelláin aratják az árpát, gereblyézik a szénát, dalolják a dalt — és este a pirosrafestett kis emeletes ház meleg kényelmé, a rádió zengése, a házikönyvtár okos beszéde várja őket. Apáik otthona pedig múzeummá merevült.*

Sokáig üldögélünk és süttőgünk a vén házban. Mikor a kávé elfogy és az este éjszakába hajlik, *Musa Silver* egy zsoltárt kezd énekelni. Már indulóban vagyunk, de megállunk a szoba közepén. És csendesen énekel mindenki, belebámulva a roskadó tűzbe.

Másnap derül ki, milyen pompás múzeumot rendeztek itt be. Az öltet *Mailla Talviótól*, ettől a nyugtalan, örökké tervező és alkotó asszonytól származik. A toronycos, remekbeépült urasági lak szobáiban halmozták fel a múlt emlékeit. A kamarában ősi használati tárgyak sorakoznak, a cinteremben vén fegyverek, a lakószobákban régi buforok, képek, gobelének, vitrinekben a pénzek, ékszerék és kézimunkák. Ami ezen a vidéken történelemmé, emlékké vált, az mind megtalálható itt főtű gondolat és kitűnő ízléssel elrendezve. S ott van az a vén, öszszoferagésált asztal is, amelynél valaha a földesúr munkásai a fekete kenyeret és pirított halat ették.

Einek a múzeumnak alapítója és állandó gondozója: *Mailla Talvio*.

— Hogy sikerült megteremtteni ezt a csodálatos múzeumot? — kérdeztem.

Ellenzék (Kolozsvár) 1939.
okt. 22. 244. n. 43.

mert eszembe jut az ormánsági múzeum terve, amely, annyi más szép tervvel együtt, korai sírba szállott.

— Egyszer hajnalban azt álmodtam, hogy ebben a házban múzeum van — meséli nevetve az idős hölgy. — És amikor felébredtem, elhatároztam, hogy az álmot megvalósítom. Erről a vidékről származom s innen származik még a társaság három tagja. (Elmondja, hogy kik. Az egyik hölgy valóban koszorút hozott magával Helénikiből, hogy az írtoni temetőben piros és fehér virágokkal díszítse a sírját.) És amikor híre terjedt, hogy mit akarok, az egész környék esőstől hozta a múzeumi kincseket. A régi házakból, kamrákból, padlásokról előkerültek a múlt emlékei. Az ékevas nem tudott kivenni olyan rozsdás holmit, hogy ide ne hozták volna. És amiért látja, a múzeum megvan. Büszke vagyok rá.

Ismét az én ormánsági múzeumom járt az eszemben és még so kellett csipnöm magamat, hogy tudjam: Finnországban, a nemzeti értékek tisztelőinek házában, a tradíciók és a múlt megbecsülésének földjén vagyok.

A földművesiskola egybiként ünnepre készült: most osztrák ki a legjobb dolgozarak írói között a jutalmakat. Már délután sűrűn érkeztek a nebulók és szőke kislányok, a meggondolt, hallgatag gazdák, a nemzeti ruhába öltözött parasztrasszonyok, a csinos rendezői szataggal díszített nagylányok. A zeneterem padjait lassanként ellepte a gyülekező közönség. De mi

ez? A gyermekek elől telepedtek le, a felnőttek és helyi protenátumok hátul. Így a kerület vezetője is, fekete ruhában, orrán aranykeretes szemüveggel, arcán kedélyes mosollyal. És ugyanez hátul, a fal mellett foglaltak helyet az intézet tanár urai és tanárnői is, — az utóbbiak ugyancsak paraszti viseletben.

Szünet után Musa Silver áll a zongorához. A művész meggyűlt az esti aurózáson, ezért egész délelőtt ápolta a torkát, cukrot szopogatót, majd meg skálázott. Művészt azért, hogy a kis falusi nebulókat a legmagasabbrendű művészet gyönyöreiben részesítse. Eszébe sem jutott lemondani a szereplésről! Csodáltam ezt a fiatal, finom és kedves nőt. Kétszáz kilométert autózott,

énekelt egy tanítóképzőben, hogy emelje fogadtatásunk fényét, majd egy „bugaci” iskolában, kétszáz gyerekek, százharminc paraszti és kéndős asszonyok előtt csillogtatta hangja nemes aranyát és mélytűzű szemé, ragyogását. . . Művészt ingyen. Csak a művészetért, csak az őt szerető egyszerű lelkek kedvéért.

Utána a falucska szülötte: Arvi Kivimaa, a kintülő fiatalt írót lépett az emelvényre. És beszélt a gyermekekhez és a nép fiához. Felosondított a kacagás, a szemek leitértak. Ekkor értettem meg azt a legendás együttlérzést, amelyben Finnország írói, művészei a népiükkel összeforrnak. Az írók alig élnek a fővárosban, sőt évenként hosszabb időre visszatérnek a szülőfalujokba, vagy valamelyik rövidékre. Suomi égi csodájában, fák között, vízparton, egy kis házában töltik a nyári hónapokat, minden szórakozásuk a séta, a fürdés, egy kis beszélgetés. Ha pedig mint most is, a régi iskola, amely a betűvetésre megtanította őket, ünnepel, elmegy az író is ünnepelni. Kivimaa olyan odám s egyben olyan komoly volt, mint egy nagy dák. Amikor erről beszéltem vele, csodálkozva nézett rám:

— Ez természetes. Önök nem így szokták?

Azán Beké Ödön olvasott fel néhány finnnyelvű üdvözlő szót s Mária Talvio és az igazgatónő elfoglalta helyét a dobogón, hogy kiosssa a díjakat: Ekasszikus műveket, Finnország történetét, olajfestményt. A lányok — szépen megtermett, anyának való szőke szépségek, nemzeti viseletben — pirulva járultak a dobogó elé s meghatóan simogatták az ajándékokat. Szép volt, kedves volt, feledheretlen volt! Háttul a padokra álltak az öregurak, asszonyok, hogy jobban lássanak. Gyermekek voltak.

És én azt hiszem, nincs igazsága Karintthy-nak, amikor azt írja, hogy Északon az emberek felnőtteknek tekintik egymást. Nem, ők gyermekek, komolyak és hívők, mint a gyermekek, őszinték, mint a gyermekek, bátrak, mint a gyermekek és játékosok, sőt primitívek is, mint a gyermekek. Mind egyikükben van költői érzék, a természetben való elmerülhetőség, akárcsak a gyermekekben. . . Egy kis paradoxonnal élve: gyermekek, de nem infantilis gyermekek!

Délután ismét autókra ülünk, hogy megtegyük a kétszáz kilométert Helsinkibe. Én az íróval és az operatőrrel együtt ültem. Az íróval, aki együtt ünnepelt a falujával, a művészzel, aki háttérben burkolózott prémjébe, mert a hosszú út, a hűvös este és az éneklés kifárasztotta. S aki nem kapott semmit, csak tapot, tapot kétszáz gyermek él és egy szegény egyszerű ember öl. S mégis boldog volt!

FILM-SZÍNHÁZ-IRODALOM

II. évfolyam, 43. szám 1939. október 25-től november 1-ig

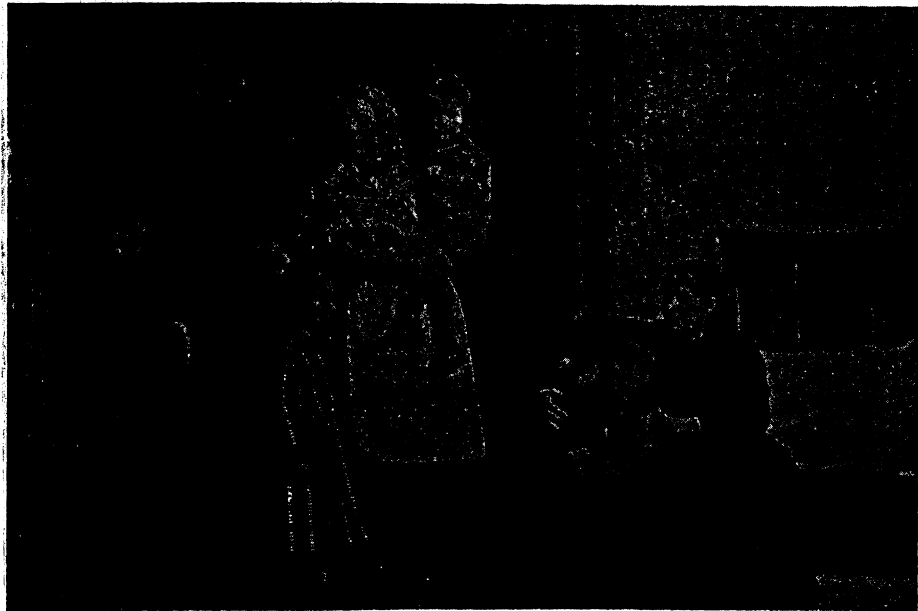
BELVÁROSI SZÍNHÁZ VÉGRENDIELETT

Alig van írónk, aki annyira elhivatászerűen foglalkoznék a magyar sorskérdésekkel s jelesül a magyar parasztság ajtón, ablakon dörömbölő problémáival, mint Kodolányi János. Cikkein, tanulmányain kívül a regényeit és színpadi műveit is e kérdések szolgálatába állítja s a szándék mindenhol azonos: feltépni a sebek aró kötését, megmutatni leplezetül a bajokat, hogy annál gyorsabban jöjjön az orvoslás. Semmi sentimentalizmus, semmi önámítás! Minden írásából kegyetlenül süvít az igazságok zord északi szele, mely szembevágja arcunkat s behatol az arcokat fedő álarcok mögé is. De ez a metsző szél tisztítja a látást

és látjuk, hogy minden kimondott igazság egyuttal vád is; vád a társadalom, vád önmagunk ellen. Irtsuk ki magunkból fajtánk hibáit s megtisztult kezünkkel nyuljunk hozzá a néphez, az ősi törzshöz: a parasztsághoz, amely igaz szavak utmutatására vár!

Mennyire idejét multa a fin de siècle irodalmi dogmatikusainak tanítása, mely szerint a tendenciózus írás nem igaz írás. Itt vannak Kodolányi írásai, amelyek mindegyikéből ordít a tendencia és mennyire igaz írások ezek! Az író szíve-vére ömlik el a sorokon — kell-e igazabb író, mint aki feltépi ereit és önnön vérént önti bele műveibe, e közvetítő eszközökbe, a megtermékenyítés erős akarással és tiszta áhítatával?

GÖRBE JÁNOS, ESZENYI OLGA, KERESZTESSY MÁRIA és EGYED LENKE
Belvárosi Színház: „Végrendelet”

Nagy jelenet KODOLÁNYI JÁNOS új darabjában a „Végrendelet”-ben
(Inkey-kép)

Tendencia? Nos hát tendenciózusak Kodolányi művei, de a profétai megszállottság tüzével, a javítás és nemesítés mélységes átélésével. Tendenciózusak a szónak felmentő és megmagasztosító értelmében: az ironnak hivatása, hogy népének vezetője is legyen, bölcse, jósa és tanítója. Épen ez a váteszi elhivatottság emel. Kodolányit a tömegek fölé és a szó és toll papjai között is külön helyet biztosít neki.

Az új darab, a *Végrendelet* is pontosan azon az úton halad, amelyet a fenti szándékok jelöltek ki. Egy darab élet a parasztság életéől. Borotvaéles keresztmetszet a magyar falu életéből. Lehámlik minden burok és itt áll a falu, minden hibájával, kis és nagy gyarlóságával. Emberek mozognak a színen, drámai feszültség vibrál a levegőben, a játék forgószele toronyként csapja fel a szenvedélyeket, magasba és mélybe tajtéjkzik a cselekmény hullámverése s minden azért, hogy lássunk, tanuljunk, javítsunk és javuljunk.

Tulajdonképpen másodrangu kérdés, hogy a szindarab a szindarabirás szabályainak mennyire felel meg, de ebben a vonatkozásban is fényesen

állja Kodolányi a kritikát. A *Végrendelet* — eszmei talmatótól eltekintve is — Kodolányi legszebb írásai közé emelkedik; a cselekmény, a meseszövés, a drámai helyzetek fokozása s a feszültség feloldódása, az alakok megmintázása s rajtuk keresztül a *couleur locale* frappáns elénkvetítése: egytől-egyig mesterkézre vallanak.

Az előadás méltó a darabhoz. A Belvárosi Színház gárdája a legszebb színészi erényekkel ékesítette fel az amugy is ékes darabot. Eszenyi Olga fiatal parasztasszonya tökéletes alakítás. Egész szerepén fojtott drámaiság lüktet végig, kitörései eruptív erőt árasztanak. Kitűnő parasztasszony típusok: Keresztessy Mária, Kiszely Ilona, Simon Marcsa és Egyed Lenke. A férfiak is pompásan mintáznak meg egy-egy életteli paraszt-típust: Danis Jenő, Gárday Lajos, Boray Lajos, Görbe János és a félművelt, féluton álló ember személyében Bilicsy Tivadar. Hoykó, Tompa és Sármácssy szintén szerves részesei a nagy-nagy sikernek.

Sármácssy Miklós a nüanszokra is kiterjedően gondos és intuitív rendezői munkát végzett.

Deák Zoltán

Színház

Végrendelet

— Kodolányi János színműve a Belvárosi Színházban —

Az író valószínűleg nem gondolt erre, de darabjából ellenállhatatlanul árad az erkölcsi tanulság: a komisz ember élete földi pokol.

Az első felvonás derekától kezdve nem a kitzasztott, jussában megrövidített paraszt-Cordéliát sajnáltam, aki boldogan él napszámos-férjével és három gyermekével. Igaz: gyalázatosan bánnak vele, hamis esküvel és megvesztegetett tanúkkal ellene fordítják a törvényt is. Kitör, sír, háborog. De nem ez a pokol.

A poklot a két idősebbik házaspár, az önző anya és az egész atyafiság teremti meg. Az ormánsági parasztház oldalát szinte kifeszíti a kölcsönös gyűlölet. Senki egy pillanatig nem tud az életének, a munkájának örülni. Gyilkosságra és öngyilkosságra egyformán kész mindenki.

A tájszólás, a nazarénus hit szerepe, a jómódú házaspárok gyermektelensége az Ormánságra vall. De mégis sajnálnám, ha a színpad önkéntelen szimbolizáló hatása alatt a néző azzal az érzéssel menne haza: „ilyen az ormánsági paraszt élete“, vagy „ilyen a paraszt élete.“ Sokkal általánosabb, emberibb szimbólumot szeretnék látni a darabban — azt, amire első szavaimban céloztam: — „ilyen a komisz ember élete.“

Gyakori eset, hogy az író kevesebbet valóait meg a szándékánál. Örülök, hogy Kodolányi ebben a darabjában többet, általánosabbat mond, mint ami szándékában lehetett. Egyszerű igazságot (az igazság mindig egyszerű) — azt, hogy komisznak lenni még akkor sem érdemes, ha sikerül — és hogy még itt a földön is jobb igazságtalanságot szenvedni, mint igazságtalanságot elkövetni.

A darab fölépítése éppen olyan egyenes, egyszerű és drámai, mint a *Földindulásé*. Mesterkedés nem látszik rajta, csak a művész mesterség-tudása. Levegője nyomasztó, ezen egy-két humoros mellék-alak sem segíthet; a rokonszenves alakok boldogságát inkább csak messziről érezzük, szemünk előtt állandóan a gonoszok pokla fortyog. A happy endet ebben az esetben úgy vártam, mint a legnaivabb mozilátogató. Művészi szükség volt rá, hogy az erkölcsi tanulságot a kedvező befejezés is szentesítse.

Az előadás igen jó. A Belvárosi Színház együttesét, úgy látszik, népies darabok előadására válogatták össze. Sok a szereplő, jelentékeny és kevésbé jelentékeny színészek, de hamis hangot egyik sem fog. Ebben kétségtelenül érdeme van Sármácssy Miklósnak, a rendezőnek is. A férfiak közül elsősorban a három férjet kell kiemelni (Gárday Lajos, a kovács, Bilicsi Tivadar, a pincérből lett, műveltségét fitogtató fűszeres és Görbe János, a napszámos). Az asszonyok közt kitűnő Egyed Lenke, az öreg parasztasszony, Simon Marcsa, az élőszó szomszéd hajadon és Eszenyi Olga, a jussából kitűrt legkisebbik leány szerepében. Valamennyien mintha abban versengenének, hogy a legegyszerűbb, művészhez legjobban illő eszközökkel ériék el a hatást.

BENEDEK MARCELL

Uj Idők 1939. okt. 28.

44. sz. 553

VÉGRENDELET

KODOLÁNYI JÁNOS ÚJ SZINMŰVE

Ha a szinpad arra való, — és meggyőződésünk szerint többek közt arra való, — hogy szinpadra vitt történetesen keresztül egy probléma-magot, sors-, vagy életkérdést világítson meg és könyörtelen röntgen-sugárral hántsion le róla minden hamis takaró-réteget: akkor a Belvárosi Színház szinpadán a második Kodolányi-szindarab ezt még élesebben hangsúlyozza, mint az első, a „Földindulás”.

Mindkettőben a magyar parasztéletre irányul az író szeme és bár amott a föld megtartása a probléma magja, emitt szerzésről (öröklésről) beszélnek, a történet mélyén mégis azonos a központi elem. A magyar paraszt földéhsége vetődik fel jóformán mindenki előtt, de az igazi mag még mélyebben rejtőzik, mert végső elemzésben a vagyonról van szó. A parasztéletben természetesen a föld ez a vagyon, — más életben más, — s ezért, esetleg a több vagyonért zajlik minden és kerülnek elfojtott gonoszságok felszínre.

A mag burka — a történet, mese — más-más színű a két szindarabban: a „Földindulás” parasztjai még benne gyökereztek a földben, akármilyenek is voltak, attól nem szakadtak el és így tudott bennük végül is az élet győzni. A „Végrendelet” parasztjai nem a földéi, nincs meg bennük a tavaszi megújulás titokzatos ereje és ezért tudnak olyan sötétek lenni. Sorsuk nem nemzeti sorsprobléma, mint amott, csak gonoszságuk egyéni s ebből nincs kivezető út..., s a végzetes tett könyörtelenül elkövetkezik. Két világ határán téferegnek ezek a lelkek! Urrá — a szó legjobb értelmében — még nem tudtak lenni, mert csak vagyonosabbá akartak lenni, parasztok már nem tudtak maradni, felemás lelkük a vagyonért már nyíltan is tud ölni s a fajtája erényeitől elnőtt paraszt egy álvilág felé tolódik, ami számára végzet, megsemmisülés és gyehenna.

A történet, amelyben revelálódik az író mondanivalója, röviden összefoglalva ennyi:

A gazdag parasztgazda itálosan leesett a padlásról, összetörte magát és haldoklik. Három leánya van, akik közül kettő elnőtt paraszt. Az egyik egy volt városbéli sehonnai, most falusi fűszeres felesége, a másik a falubéli kovácsné. A harmadik leány paraszthoz ment férjhez, napszámoshoz s most ezt akarja a két nem-parasztasszony kisémmizni a jussból. Sikerül is, mert a haldokló öregot leitatják. A végrendeletből kihagyott leány pert indít, s a törvényszéki tárgyaláson anyja hamisan esküszik, így a végrendelet érvényben marad. Az öregasszonyt azonban a lelkiismeret nem hagyja nyugodni és kétségbeesett vezekléskeresésében a falu szegényeinek akarja szétosztani vagyonát. Amikor ebben megakadályozzák leányai és vejei, elhatározza, hogy bevallja a hamis esküt s a hamis tanukról is lerántja az álarcot. A kovácsné-leány erre, hogy a szegénytől mindnyájan megmenekedjenek, mérgehez nyúl és meg akarja mérgezni az anyját. Ez a végső pokolraszállás azonban nem sikerülhet: az öregasszony észreveszi a mérget... a leány összeroppan. Ebben a pillanatban lép be a kitagadott asszony az urával és gyermekeivel — búcsúzásra, mert el akarják hagyni ezt a falut, gyötretetetésük színhelyét. Az összeomlott életek beléjük kapaszkodnak, ők még az egyetlen mentsvár, az egyetlen vezeklési lehetőség, ha ők itt maradnak, talán még jóvátehető a nagy bűn... a gyilkos szándék... a hamis eskü...

Ezt az anyagot az író mondanivalóvá formálta s a dráma mesteri kézzel szőtten éli a maga életét. De ez az élet nemcsak szinpadai élet, hanem attól elvonatkoztatva is az. Ott, ahol csak szinpadai élet, a szinpadon már otthonosan és fölényesen tevő-vevő mester kezét látjuk, de ott, ahol igazán élet, az író ragyog ki a szinpadai szerző alól... s itt látjuk meg igazán Kodolányi Jánost. Nekünk ott sem idegen, ahol a mesebonyolító tehetsége csillog, mert ott is igaz hangjai vannak, de ott igazán a mienk, a magyarságé, ahol az író föléje nőtt a mesterségbeli tudásnak, ahol

432
nem tett engedményt a színpadnak. Mert itt megtörtént az a csoda, ami az új magyar drámában meg kell, hogy történjék: a színpad tesz engedményt az írónak s a hatás így bensőségesebb, igazabb és maradandóbb. Kodolányi már a „Földindulás”-sal — a harmadik színművével — eljutott oda, hogy az igazság szebb, mint a legcsillogóbb elgondolás. Most sem lépett le erről az ösvényről, de helyenkint a színpadszerűség koncessziókat követelt tőle is... Kodolányi meg tudja tenni, hogy a színpadszerűséget az író szabja meg, s ebben a vonatkozásban nála a merészet is természetesnek találjuk.

*

Kodolányi jellemzési technikája az, amely drámáit minden más érdemen túlemeli. Nemcsak a főalakok jellemzése tökéletes, hanem a mellékalakok egy-egy mondatos jelenése is ugyanilyen műgonddal, főként ösztönös írói eszközökkel megoldott jellemzés. Érdemes ezzel külön is foglalkozni, mert ez új irányt jelöl ki a színpadi írók számára. Nem azért, mert külsőleg valami új eszközt talált az író, hanem mert éppen a belső feszültség jellemző erejét használta fel s minden egyes alak ezzel lép elénk. Ezért olyan élénkek és élményszerűek azok a benyomások, amik a nézőt érik s itt van a siker titka is. A levegő mindig drámai feszültségű s nem mesterségesen kiagyaltan az, hanem azért, mert az alakok belső, egyedül jellemző ereje adja a feszültséget s a továbbvivő erőt. Ezzel épül ki a drámai vonal felfelé mutató íve s nem a keresett, hajszálna becsiszolt mesterséges jelenetekkel. Így a dráma nem lesz sima vonalú, estélyire kikészített, divatos szájjára pirosított női arc, hanem egészséges, csipős szélről üdére fúj, kissé borzas fej s így van a Kodolányi-színműveknek egészen külön stílusa is. Mihelyt más, mint Kodolányi-eszközök keverednek a dráma menetébe, ha alig észrevehetően is, de szögletbe mutat az addig nemesen ívelt vonal.

A szerkezet zárt és egységes. Nincsenek mellékkülgazások s itt találjuk meg az író egyéniségének is legrokonszenvesebb vonását: nem engedi kisiklani a színpadi hatás kedvéért a drámát olcsó népszerűségi sikokra. Ezzel természetesen együtt jár az is, hogy nem hallgat el semmit, de mert minden mondatán átsüt a meggyőződés forrósága, az író élő lelkiismerete, nincs benne diszsonáns hang. A tanítás úgy emelkedik ki belőle, mint egy magasra tartott fátkya: van egy bizonyos életforma, amely egyedül és mindenki számára egyedül; ezt az életformát nem lehet elhagyni és más életformához állani, mert az veszedelem és halál. Aki otthagyni, menthetetlenül belepusztul, aki megmarad benne, megél általa, mert csak ez tartalmazza az élethez szükséges erkölcsi erőt. Nyilván nincs ez az életforma osztályhoz vagy vagyonhoz kötve. A falu nincstelen parasztja is többet mondhat belőle magáénak, mint akárki más és a gazdag is belevész a gonosz-ságba, ha kevese van belőle.

*

Az előadás sokat jelentett meg az író mondanivalóiból. A rendezés nem lényegbevágó dőccenőktől eltekintve, simán vitte kifejlés felé a dráma vonalát.

A színészek minden tőlük telhetőt megtettek az előadás sikeréért, ha hosszabb idő állott volna rendelkezésre, talán érettebben kaptunk volna egyes részeket, de árnyalatokról lehetett volna szó akkor is.

Egyed Lenke öreg parasztasszonya gyönyörű alakítás. Keresztessy Mária, Kiszely Ilona, Eszenyi Olga kitűnőt nyújtottak és méltán rászolgálnak a dicsőre. Simon Marcsa jól mintázta meg az elmaradhatatlan szomszédasszonyt. A férfiak közül Danis Jenő haldokló parasztja valószínűen hatott. Gárday Lajos, Bilicsi Tivadar igen jól fogták fel az író jellemét. Görbe János hasonlóképpen tehetségesen találta meg a napszámos férj rokonszenves alakjának hangját, Boray Lajos Zsiga bácsija ösztönösen jó színészi alakítás volt. A törvényszéki bíró szerepét Sármássy Miklós alakította megfelelő mértéktartással. A kisebb szerepekben Tompa Béla, Hoykó Ferenc, Bánhidya László, Hajnal György adtak jót és egy-egy alakot Szalma Sándor, Acsay Rezső, Bató László, Gera Zoltán, Mihályi Gizi, Bacszányi Paula, Tóváry Antalné, Berlányi Jenő játszottak. Varga Mátyás díszletei stílusosak voltak. (Dr. Sz. K.)

1939. október 28. 42 m. MAGYAR UT • 5

Gázsiemelés a Belvárosi Színházban

Patkós György, a Belvárosi Színház igazgatója, a *Végrendelet* című Kodolányi-drámán áttűtő skékére való tekintettel a darab öt főszereplőjének havi fizetését november 1-étől kezdődően önként és jelentősen fel-emelte. Az erről szóló, meglehangú értesítést pénteken este kézbesítették az érdekelteknek, előadás közben, az öltözőkben, ahol nagy örömet és lelkesedést kellett a gázsiemeléssel megnyilvánuló igazgatói elismerés.

*Magyar Nemzet 1939.
okt. 28. 246. sz. 8.*

Kodolányi Tános

konferencia előadása a fásori ref. templomban

Az országos protestáns napok alkalmából a Bethlen Gábor-Szövetség felkérésére Kodolányi Tános e hó 30-án, hétfőn délután fél 4 órakor a Vilma királynő-ut 7. szám alatt lévő fásori

református templomban "A magyar szellem küzdelme saját tisztaságért" címmel konferencia-előadást tart. Az előadáson mindenkit szívesen látnak.

Neuzetör 1939. okt. 30., 4.

s z í n h á z

KODOLÁNYI JÁNOS: VÉGRENDELET. A Belvárosi Színházban bemutatott Végrendelet premierje után a napi sajtóban voltak olyan hangok, hogy Kodolányi János miért mindig csak az Ormánság, e lezárt kis táj folytatkozó népét viszi a színpadra, miért nem fordul más vidékek parasztjai és problémái felé, s ha már ragaszkodik az Ormánsághoz, akkor miért mindig olyan sötét, nyomasztó légkörben állítja színpadra az ormánsági népet? Pedig a darab legnagyobb értéke éppen ez. Ez igazolja ismét Kodolányi tisztá és igaz íróságát. Az igaz író nem léphet ki soha önmagából. Csak a toll serény kézművesei szaglásznak körül készséggel minden problémát és divatos problémát, hazait és idegent, földit és égbelit s írnak meg könnyedén minden témát, ha kell drámának, ha kell vígjátéknak. Az olyanfajta írónál, mint Kodolányi, nem foglalkozás a toll, hanem végző kényszerűség. A témáit se izlése, választékossága és ötletessége választja meg, hanem egész testébe, lelkébe írt hajlama, származása, s a mögötte zsongó táj. S a mintázáshoz a masszát a maga alá taposott évek adják s nem a színház direktor. Ezért igaz író Kodolányi János és ezért egyik leg-hívebb és leg-Kodolányibb mű a Végrendelet.

Itt is, mint a Földindulásban, egy ormánsági család és azon keresztül egy egész falu belső élete tárul fel a színpadon: az iszákos apa, aki haldokolva is bort nyakal, a kenetes vénasszony, az anya, aki »bibliás«, »hívő« volta mellett hamis esküt tesz a legkisebb lánya fénylő igaza ellen, s a két idősebb nővér, a két gyermektelen némbér és férjeik, a városból kikopott raffinált, ripacs fűszeres s a durva, nehéz, kapzsi kovács. Bizonyára élnek az Ormánságban kedvesebb, derűsebb és bájosabb lények is. De az íróval veleszületett ösztönös érdeklődés, a minden romlást és pusztulást tövéig felmérni akaró keserves önkínzás, s az erkölcsi kényszerűség, mely ítélni és tanítani akar, nem fordulhatott feléjük. A darab két tisztaelkű, nemes

figurája: az örökségből kisémmizett legkisebb lány, de különösen férje, a napszámos egészen idealizált alakok, inkább az író eszményei, nem olyan valóságos, az életben meglátott és megélt, bő vérű, nehéz figurák, mint a család többi tagjai. Az egész kép amit ad mégis hűséges és maradandó. Lehet, hogy az írónak nem ez volt a szándéka, mégis meggyőződésünk, hogy ami ebben a darabban igazán nagy érték, nagyon mai, írói és igaz: a paraszti élet belső bomlásának a megmutatása. A célok, indulatok és vágyak, amik e darabban három felvonáson át mozgatták az embereket, ősieik és emberiek, csak a nagy, örök sugallóról, az életről leszakadtak már s így önmagukban, s csak önmagukért vannak: ez a bomlás. Ha az egyszerű nép önzése, s a megtartó földhöz minden eszközzel való ragaszkodása a végtelenből jövő és végtelenbe menő életért van: százszor szent; de itt már magáért a vagyonért harcolnak, a harácsolásért, a több harácsolásért, s a vagyon, a mód, a juss az élet ellen van s nem az életért; s az ember örök Istenre-pillantásai már vénasszonyok szemforogatása csak, s az ég nagy üzeneteit hazug, sápi-tozó lelkek malmozzák maguk elé, hogy mögötte jól bújtathassák kis vagy nagy hitványságaikat. Az élet ősi megtartó formáiból, törvényeres közösség kiérlett erkölcséből vetkődő világ ez a Kodolányi-falu az élémedett bírótól az utolsó ágrólszakadtig. Igaz és félelmetes rajz ez, de ezt a mélyben élő és romló világot önmagában megmagyarázni és megítélni nem lehet.

Gombos Gyula

Magyar Élet 1939. nov. 11. 14

SZÍNHÁZI BEMUTATÓK

„A Belvárosi Színház úgy látszik egészen vagy legalább is főképp falusi darabok előadására rendezkedett be s a faluval törődés irányzatának szolgálta akar állni. Ezt mutatja színészeinek összeválogatása is. Mind olyanok, akik tudnak falusi embert játszani. Most *Kodolányi* János új darabjával, a *Végrendelettel* hangsúlyozza ilyenemű szándékát. A *Földindulás* után most a parasztlelet más alapproblémáját vette tollára az író: a mindenre képes kapzsiságot, a vagyon, a föld utáni sóvárságot, ami ki tudja vetköztetni az embereket minden emberségükből. A téma már sokszor megfordult regényben, drámában — a magyar irodalomba *Móricz Zsigmond* hozta be —, de valóban alapvető problémája a parasztleletnek, amely olyan kevés témát ad az írónak (vagy az írók nem

fedezték még fel a többi?) Nem csoda, ha ezek sokszor ismétlődnek.

Kodolányi darabjában az egész család bünszövetkezetté válik a legszegényebb testvér kisémmizésére az apai örökségből. A többiek jómódúak, ez szegény napszámos felesége lett, tehát védtelenül áll, mert mindenki a gazdagabbak pártján van. A haldokló öreg parasztot borral leitatják és így csikarják ki belőle a legifjabb lányát kisémmiző végrendelet aláírását. A menyecske bíróság elé viszi a dolgot, a tárgyaláson minden tanu vagy kerrel vagy hazudik s az öreg parasztszasszony meg is esküszik hamis vallomására.

Eddig a dolog rendben van. Komor naturalizmus, amely éppen csak, hogy nem lépi át az irodalmi lehetőség határait, — *Kodolányi*tól nem is vártunk mást. A parasztszalád hangja, ahogy egymás között beszélnek, kitűnő, az alakok közt típusok jellegzetes arcvonásai tűnnek fel. Az egész téma hiánytalanul van exponálva.

A második felvonás vége felé kissé elmozdul a tengely. Addig az egész család volt a főszereplő, ahogy veszekedve, zsörtölődve, de egységesen állnak a végrendelet kérdésében. Ezután a bírósági tárgyaláson az öregasszony, a meghalt gazda özvegye, a három menyecske anyja kerül a dolog közepébe. Az ő félnék vallomása, ahogy nem mer a bíró felé fordulva beszélni (ez kitűnő!), ahogy megrémül az eskütől és két lánya és két veje szuggesztiója alatt mégis leteszi és aztán összeomlik, a darab nagyjelenete. A továbbiakban az ő vonalán folyik a dolog s az író keze egyre bizonytalanabb lesz. Igazságot kell szolgáltatni s ez az igazságszolgáltatás már nem olyan magától értetődő, mint a többi dolgok. Az öregasszonyt halálosan kínozza a hamis eskü, nem talál nyugalmat sem a bibliában, sem egy eszelős jótékonyági tervben, végül összeomlik, s vele omlik össze lányai közül a leggonoszabbik. Egy nagyon jó drámai motívum azonban itt is van: ahogy az elkövetett bűn szétszaggatja a család kötelékeit. Ez igaz is, hatásos is és teljesen megérteti az író erkölcsi ítéletét. A naturalista cselekvény szimbolikus befejezése mégis némi stíluszavart idéz elő.

Nem lehet azonban elhallgatni egy

ellenvetést. Az író ítélete nagyon is egyoldalú. A parasztszereplők kivétel nélkül sötét gonoszok s általában több eszközt használ az író a gonosz emberek ábrázolására. Jó ember tulajdonképpen csak kettő van a darabban, a napszámos és a felesége. Nem minden alap nélkül jegyezte meg egy elmes ember a főpróbán:

— Ez tulajdonképpen földreformellenes darab. Azok, akiknek földjük van, mind gonoszok, jó csak az, akinek semmije sincs. Hát azért adjanak ennek földet, hogy szintén olyan gonosz legyen belőle?

Kodolányi — minden írása ezt mutatja —, könnyebben és jobban látja meg az emberekben a rosszat, mint a jót. Ezért gyakran túlló a saját célján.

Az előadás érdekessége elsősorban az, hogy kiugrik benne néhány ismert, de eddig nem eléggé érvényesült színész és megismerünk néhány olyat, aki új név a budapesti színpadon. Az előbbiek sorában elsősorban *Eszenyi Olgát* és *Keresztessy Máriát* kell említeni, mind a kettőnek erős drámai hangjai vannak és össze tudnak fogni egy-egy női jellemet. Egészen elsőrendű alak *Simon Marcsa* bibliás asszonya, minden mozdulata kis jellemrajz. Az egészen újak között *Egyed Lenke* nagy meglepetés, olyan drámai színésznő, amilyen kevés van. Az öreg parasztszasszonyt játssza. Nagyon tehetségesnek látszik kis szerepében *Görbe János* kiállása, mozgása, beszéde minden tekintetben valódi. Jó színész lesz alighanem *Tompa Bélából* is. Színészetünknek mindenesetre nyereségszámlájára tartozik ez az előadás.

Az olvasónak talán fel fog tűnni az általában melegen elismerő hang, amelyen előadásokról és színészekről szólok. De nem lehet másképp, rendre mindegyik színházban nagyon jó előadások folynak, a színészek, rendezők képességük javát nyújtják. Kiváncsiak vagyunk, így lesz-e az évad további folyamán is.

Schöpflin Aladár

Nyugat 1939.
nov. 11. n. 262-263.

1939. nov.

Magyar újdonságok az elmúlt évad színházában

Nincs alkalmunk hosszabb beszámolót írni, a hazai termésre is csak futó pillantást vehetünk. A tanulság nem lehangoló, sőt egy tekintetben javulást is mutat: több drámaírónak komolyabb hivatásérzetében, szociálisabb szellemű témaválasztásában. Jellemző az is, hogy magyar újdonságainkat inkább átjárja a kor reformszellem, mint az idegeneket. Természetesen ez művészi tekintetben nem mindig szerencsés jelenség, gyakran kelletlenül erősebb hangsúllyal jelentkezik az író tanító mozdulata, a költőség rovására. De minden forrongó korban így van ez, s a közönség maga szítja. Szezonunknak több sikere példázza ezt az egymásratalálást, *o r*

o o, az egészen új törvényt szabó génusz remek mintaképpé formálta VII. Gergelyt, s éppen elestében fonta a halhatatlanság fényeit alakja köré, kortársai előtt még a teremtő lelkek láthatatlanságának ködébe burkoltan, de már távoli századokba sugárzón. Eszmei küzdelem e dráma lelke, mégis ritka ábrázoló erővel színpadra vetítve, s ha a dialóg némelykor talán fáraszt is, s a szerző túlsokat bízik az átlagnéző korismeretében, a felséges játék ritmusa megértetően tartja a drámai gondolat közelségében. Arnyalatokban rendkívül gazdag a környezetrajz, egész kis főhősnyi mellékalak is van egy-kettő, s belátható idők óta nem láttunk ilyen monumentálisan méretezett főalakot. A darab távlata is meglepően higgadt tárgyilagosságú. Németh Lászlónak minden művében van valami emésztően egyéni érdekelttség, mondhatni, szenvedélyesen lírai vallomásíz: ez az első szépirodalmi műve, melyben énje művészileg is zavartalanul objektíválódott. Színházainkban rég hiányzik a történelmi dráma, legjava ilyen darabjainkban is kevés a valódi korhűség, inkább a jelenből visszafelé komolyodnak, archaizálódnak, afféle társadalmi darabok, történelmivé. Ezúttal végre régi kor életét kaptuk, a jelennel csak annyi összefüggésben, amennyire azt a hozzánk szólás művészi elve parancsolta. Nincs helyünk rendezés és szerep megbeszélésére, de egyet nem mulaszthatunk el: *Timár József VII. Gergely alakítása az évad legkiemelkedőbb eseménye volt.* — *Kodolányi János két színdarabját is a reformidők szolgálatába állította.* A *Földindulás* országos sikert aratott, otthonában, a Belvárosi Színházban hónapokon át játszották. Ihlete itt csapong szabaddabban, a prófétás népjóléti szándékot költői mezbe tudja vonni. Témája hálás, de lépten-nyomon szólamokra hajló. Mégsem töredezik szét dramatizált programbeszédékké az egyke ellen. Falusi jóize van, néhány igen élő alakja is. A motívumok itt-ott naivak, de természetesen azok. Gyengébb, korszerű célzatában tőtovább műve Kodolányinak a *Vidéki történet* (Nemzeti Színház). Ebben már ingerültsége beavatkozóan személyi hangosságú, a téma nem egyszer ettől a hévtől kapja indítékát, s néha úgy érezzük, mintha maga az író játszaná a főszerepet, a kulisszák mögül. *o o o*

Professzus *Leuk* 1939. nov., 11. 4. 543-544.

Keresztury Dezső

SZÍNHÁZ

*

Kodolányi János új darabja, a *Belvárosi Színházban* bemutatott „*Végrendelet*“ ugyanazt a miliót hozza a színpadra, amelyet a kitűnő szerző eddigi drámáiból s regényeiből jól ismerünk: az ormánysági paraszti világot. Az előzetes jelentések szerint Kodolányi ismét aktuális politikai kérdéshez, a földreformhoz kívánt kapcsolódni. A valóság kíméletlen feltárásával akart győzni, a téma időszertűségével vonzani. Lehet, hogy ez sikerülni is fog neki: a darab politikai sugárzása s heves időszertűsége kétséget nem szenved. Mint közéleti tett, nagyon hatásos is lehet, mint művészi alkotás már sokkal problematikusabb. Kétségtelen, hogy olyan író munkája, aki jól látja alakjait s naturalisztikus, nyers valósággal megeleveníteni is képes őket. A dráma nyelve izés, gazdag magyar beszéd, dialógusai jók, célrasiétek s az egésznek van levegője. A drámai szerkezettel azonban most sem sokat törődik Kodolányi. Művének alkata az életképe; tele van kitűnő, sokszor megrázó drámai anyaggal, izgalmas feszültségekkel; a drámai cselekmény fordulópontjai azonban elmosódottak s az egész drámai értelme homályban marad. Sötétség, borzalmas sötétség: ez az érzés marad meg az ember emlékezetében; nem az igazi drámák mély, megrázó, gyötrő és feloldó életélménye. Az előadás minden dicsőretet megérdemel.

*

o ~ o

Jelenet 1939. nov. 1

3. n.

M É R L E G

1939. nov. 439

DARÁNYI

Sosem kereste a nagy feszültségeket. Irzott a nagy hangtól és a lármás szenvedélyektől. Mosolya, halk óvatossága, nyugalmas mozgása, körülményes körültekintése, fáradhatatlan előzékenysége olyan benyomást keltett, mintha idegei sem volnának. Mintha soha vihar nem dült volna a lelkében. És imé, férfikora delén, a munka kellős közepén, sikereinek teljében ugyanolyan hirtelen, váratlanul végzett vele a végzet, mint a legharcosabbakkal. Mint Gömbös Gyulával, vagy Wolff Károllyal, akiknek pedig a harc volt az elemük, akik a hatalom ormán is ellenfeleket támadtak. Szegény Darányi mindig az óvatos béke, a kiegyenlítő csend emberének látszott, de, hogy egész férfi volt, talpig ember és a kor politikusa, azt legjobban halálával bizonyította be. Amit szóval sohasem fejezett ki, azt mondja el nekünk váratlan betegsége és tragikus halála. Csodálatos és szinte titokzatos az a mód, ahogy ez a magyar közélet a legjobbjait életük delén, teljesítőképességük tetőpontján váratlanul előrli. Ez az ezer ellentétes problémával, ezer megoldatlansággal tele magyar közélet láthatatlan légköri nyomást gyakorol a leglelkiismeretesebbek idegzetére és agysejtjeire, ostromló erővel kell itt évekig szemben állnia mindenkinek, aki csakugyan lelkiismerete mélyén hordozza a keresztény Magyarország, a szociális Magyarország, a népi Magyarország nagy eszményeit. Hogy Darányi Kálmán mindezt lelkében hordozta, hogy a kiegyenlítés és óvatoskodás közben is új világot akart és eszményei szüntelen küzdelemben állottak a sivár realitással, azt csak most, ravatalánál láttuk igazán. Mikor jött, a reakció és a zsidóság azt hirdette, hogy a háború előtti Magyarország megbízható bürokratája jön a miniszteri székbe, fiatalabb, korszerűbb kiadásban. Csak most, hogy oly hirtelen kidőlt a sorból, érezhettük meg igazán, hogy a halkszavú bürokratát, a kínai mosolyú bölcsőt, a lassú mozgású dunántúli urat ugyan azok a szenvedélyek, ugyanaz az idegfeszültség, ugyanazok a megoldatlanságok, ugyanazok a titkon mindent szétbontó és szétrágó

lelkiismereti kérdések örölték lassan, mint minden reformert, minden igazi változást akaró férfit Trianon óta ebben az országban...

VITÉZ RÁTZ JENŐ

Előre tudtuk, vitéz Rátz Jenő volt honvédelmi miniszter e hasábokon megjelent cikke nyugtalanságot okoz azokban a körökben, ahol a háború kezdete óta annyit s olyan megfellebbezhetetlen biztonsággal jósolnak. Egész külön kasztot képviselnek ma már nálunk, ők a kiváltságosak, a jövőbelátók, akik a zászlódszbe borult dreadnoughtok fölényével nézik a csata kimenetelét, mert a tengeri- és légi erők küzdelmét már régen eldöntötték és régen tudják a nyersanyagháború eredményét is. Róluk jut eszünkbe a régi história, melynek egyik változatát Voltaire is megénekelte. Az egyszeri királyfi félszemén fekély támad. Az udvar elhívhatja a híres egyiptomi orvost; az nagy kísérettel érkezik meg és rövid vizsgálat után megfellebbezhetetlenül jelenti ki: a királyfi el fogja félszemét veszíteni. Mindenki csodálkozik a nagy orvos bölcsességén. Egy idő múlva azonban a szerencsétlen királyfi fekélye kifakad, látni kezd, egy hétre rá kutyabaja sincs szemének. Mikor a nagy orvosnak hírül viszik, ünnepélyesen jelenti ki: a királyfinak a tudomány mai állása szerint meg kellett volna vakulnia, nyilván hiba történt tehát a kezelésnél, mégpedig súlyos kezelési hiba. És az emberek megint csodálták a nagy orvos bölcsességét. A mi kiváltságos jósaink is így állanak valahogy pár év óta az ő politikai jóslataikkal. Az Anschluss előtt, a cseh összeomlás előtt, Prága bevétele előtt, a lengyel háború előtt mindig pontosan megmondották, hogy az ő tudományuk állása szerint minek kell bekövetkezni. Aztán rendszerint egy kis kezelési műhiba történt. Vagy talán a tudományuk állása körül van csekély műhiba. Tán azért is háborognak most annyira vitéz Rátz Jenő ropant világosan megírt tanulmánya miatt, mert az is egy-két ilyen, a legnagyobb bölcsessé-

Egyedül Vagyunk 1939. nov. 11. 82

gekben megbúvó műhibára mutatott rá a kiváló katona és nagy gondolkozó egyszerűségével.

KODOLÁNYI

A vita, mely Kodolányi János most színrekerült darabja körül megindult, régi vita már. Kodolányi János „Végrendelet“-e maga sem új darab. Öt évvel ezelőtt ott hevert már egyik színigazgató fiókjában. Ezt a darabot az a Kodolányi írta, aki még nem merült a magyar mult, az Árpádkor, a középkori kereszténység nagyszerű álmvilágában és nem alkotta meg főműveit, tehát még nem esett át a nagy katharizison, melyben a legkülönb szellemek mindig kiteljesülnek. Ezt a darabot még a társadalomgyűlöletében szinte vijjogó Kodolányi írta, az a Kodolányi, aki a körötte élő világban, de tán az egész világrendben nem talál egyetlen enyhítő pontot. A Végrendelet alakjaiból csakúgy süvölt a pesszimizmus. A görög sorstragédiákban több enyhület van, Elektrában, Antigonében, Vörösmarty Vénaszában több megobcsátást gyakorol a sors, mint itt, e magyar Dosztojevszkij-alakok között. Mégsem mondhatjuk, hogy a második Kodolányi-darab alábbvaló volna a „Földindulás“-nál, mégsem mondhatnánk, hogy ez az öt év előtt kelt darab kevésbé drámai, mint az első. Nem mondhatjuk, hogy ez a komorság, ez a léleklátó sötétség, amelyben a Hogart-metszetek torzalakjai ugrálnak, amelyben a magyar falusi proletár elnyomorodott világa és társadalomgyűlölete olykor szimbolikus erejűvé nő, erőtlenebb volna, mint az inkább publicisztikai zengésű „Földindulás“. Kodolányi itt még nem ment át a legnagyobbak purgatóriumán, tehát még jobban torzít, gyűlöli, exaltál, hadakozik, komorabban és könyörtelenebbül néz a dolgokra, mint öt év múlva. De hogy vérbeli drámaíró, azt talán a „Földindulás“-nál is jobban bizonyítja. És hogy az az új keresztény vállalkozás, amely színrehozta, mennyire tudja hivatását, mennyi izzó életet visz a színpadra, azt még a „Földindulás“-nál is jobban mutatja a második Kodolányi-darab.

AZ EST-KONSZERN

Rövid, hivatalos közlemények jelentik az Athenaeum RT. és Az Est-konzern igazgatóságának átalakulását. A száraz, hivatalos sorok mögül egyszer csak fölrémlik előttünk a világ-

háborús idők híres plakátja: viaszcsákós, báránybőrmentés honvédhuszárok újságot olvasnak künn az esti tábortűznél a fronton s a legjobban megvilágított újságlap tetejére az van írva nagy betűkkel: „Az Est“. A világháború legelején, a vörösördögös-romantika hónapjaiban hirdette ez a plakát, hogy immár félmillió példányszámban árasztja el az országot és a frontokat az újság, amely „mindent hall, mindent lát és mindent megír“, mely védi az özvegyeket és árvákat, leleplezi a nép ellenségeit, amely naponta vezércikkben, riportokban lelkesedik Vilmos császárért és a porosz militarizmusért, örömtüzeket gyújt a pesti aszfalton a központi hatalmak minden győzelme után. Monoklis színdarabírókat, színésznők budoáritkainak leleplezőit, városi tanácsnokok kivégzőit küldte akkor ki ez a sajtó a frontokra a hadidicsőség megéneklésére, hogy aztán nem sokára hihetetlenül megnövekedett publicitással művelje mindennek az ellenkezőjét, Leninhez írásson ódát s a legvakmerőbben lázítson a frontról meglógó dezertőrök elítéltetése ellen. Ugyanazzal a bulvárlendülettel, mellyel a vörösördög-romantikán és a haditudósításokon át eljutottak a hatszáz ezres példányszámmig, fordult aztán minden ellen, ami a történelmi Magyarországot jelenti. Akik előbb még honvéd dicsőséggel feküdtek és keltek, vijjogva hirdették az ítéletet Tisza ellen, homlokán előre látták az alvadtvér vörös-fekete bélyegét és őszirózsával díszített fegyverrel, szuronyos kísérettel jelentek meg saját szerkesztőségükben. Húsz év telt el azóta. Azt hittük, a számonkérés sohasem következik el. Azt hittük, ellenforradalom, Trianon, konszolidáció, nagy nyugati nacionalista forradalmak, Felvidék, Ruszínföld visszafoglalása, minden hiába, ők mindent túlélnek, voltak, vannak és lesznek. Nélkülük már nem is lehet a magyar élet, ők csakugyan olyan örökkévalók, akiknek magukat hirdetik. A két igazgatóság-átalakulásról szóló kis kommuniké csendesen, feltűnés nélkül mégis azt hirdeti nekünk, hogy aminek már két évtizeddel ezelőtt be kellett volna következni, bekövetkezett. A nagy leszámolás szépen, csöndesen megindult. Bízunk benne, hogy teljes sikerrel végződik. Bízunk benne, hogy a fellegvár, ahonnan egy idegen szellem egyeduralmát oly nyíltan hirdették, ahonnan a könyvkultúrát és a bulvársajtót úgy leigázták már, csakugyan a miénk lesz.

1939. nov. 4/18. 441

A finn irodalom nagy testvérisége

Irtta: Kodolányi János

(Részlet a szerző Maila Talvioról írt tanulmányából)

A finn irodalom nemcsak előkelő származásra, tekintélyes múltra, hanem tiszteletreméltó jelenre is tekintethet. És megvannak benne mindazok a vonások, amelyek az igazán nagy irodalmakat jellemzik. Elsősorban a mély, évezredek televényébe nyúló erős népi gyökerek, amelyek nélkül nem virágozhat ki klasszikus irodalom. A finn nép rendkívül mély, intenzív lelkiéletet él a világot, természetet és embert, olyan szemmel nézi, amely nem hasonlít egyik nép tekintetéhez sem. Bátor és egyenes tekintet ez, fűrészve pillant a látható dolgok mögött vibráló misztikus, természetfölötti jelentésekre, megvan benne a primitív ember keménysége és szemérmessége, higgadt-sága és vidámsága, egészséges önbizalma és tragikus megrendültsége. A magányos erdők és vizesések, a téli viharok zugnak ebben a néplelekben, de benne ragyog a nyári nap csodálatos édessége és a különösen illatos virágok minden szinpompája. Az a művészet, amely ebből a talajból nőtt ki és pillanatra sem veszítette el mély kapcsolótát vele, az az irodalom, amelynek minden ízét átjárta ennek a talajnak nyers és erőteljes nedvkeringése, méltán várhatja a világ csodálatát és elismerését.

Mert ez a tulajdonság a legjellemzőbb a finn irodalomra. Az, hogy a legdifferenciáltabb és legintellektuálisabb alkotásban is ott érezzük a néplelek villódzását, mint varázstükörben a láthatatlan dolgok képét. Finnország parasztsága — mondják a paraszti életformáktól már erősen eltávolodott országokban — és ez a szó szoros értelmében igaz. Nemcsak a társadalom egész összetételén, az állami élet képen, az egész ország életritmusán és szellemén, hanem irodalmán is ez tűnik a szemünkbe elsősorban. A finn

nyelvújítás nem indult idegen minták után, mint nálunk Kazinczyék mozgalmá, nem azt tűzte ki céljául, hogy „olyan pallérozott és hajlékony legyen a finn nyelv“, mint például nálunk a német nyelv, nem ültette át egyetlen más nép nyelvénél észjárását, kifejezési formuláit, lefordított szókinccsét, hanem egyenesen a néphez fordult s olyan páratlan szívóssággal, lelkesedéssel és alapossággal, amelyek mását sehol nem találjuk, a népelethez fordult és mérhetetlen kincsekkel gazdagította az irodalmi nyelvet. A finn nép logikáját, érzésvilágát, szókinccsét, tehát egész lelkiségét tárta fel és foglalta a tudomány és irodalom büszke rendszerébe. Ez a folyamat nem szenvedett törést soha és nem sídott idegen vágányokra. Eredménye pedig egy olyan gazdagon burjánzó irodalmi nyelv, amely előtt gyakran tehetetlenül áll meg a fordító. Az árnyalásoknak, színezéseknek, finomságoknak olyan mérhetetlen gazdagsága, a zeneiségnek olyan, az olasz, vagy spanyol nyelvet is fölényesen legyőző hangszerelése, ami mellett a mi magyar stílus-készségünk gyakran rozsdásnak látszik.

A finn írókat is be lehet skatulyázni ilyen, vagy amolyan esztétikai osztályokba. Vannak romantikusok és klasszikusok, vannak naturalisták és szimbolisták, minden fajta van, ami a világ más tájain is kivirágzott. A nagy szellemi áramlatok, amelyek Európa kulturájának képét formálták és formálják, áthömpölyögtek Suomi szellemiségén is. De mindenén átüt a népi-ség erős és félreismerhetetlen aromája, a finn parasztság ősi lelkivilágának jellemző természete. A legdekadensebb költő legkifinomaltabb líráján is a nép-

Független Újság (Kolozsvár)

1939. nov. 4/18. 22. n. 5.

lélek zeng a hurok harmóniájában és talán egyetlen olyan költő sincs, akit a nép ne tudna a magáénak, akit ne olvasna és ne énekelne, egyetlen író sincs, akit a legészakibb tanyák lakói is ne éreznének és vallanának a magukénak, aki előtt értetlenül állnának, akihez semmi közük ne lenne.

Ez az erős nemzeti, vagy népi karakter, természetesen, kétszeresen kiül azokról az írókból, akik nemcsak mint írók, hanem mint emberek is kivették részüket a finn nép megújulásának, önállósági harcainak és társadalmi megerősítésének hatalmas munkájából. Akik nem zárkóztak el művészeik elefántcsont-tornyába, akik nem vonultak vissza az előkelő magányba, a polgári élet elegánsabb, biztonságosabb és gögösebb köreibe, hanem ugyiszólván levetkőzve magukról a „magánember“ palástját, minden napjukkal és minden órájukkal a közös népi célokat szolgálták. Ezzel csak önmagukhoz és származásukhoz maradtak hűek. Nagyrészt még falun, paraszti sorban töltötte gyermekkorát s mikor ebből a sorból kiemelkedett és bekapcsolódott a szellemi élet magas áramkörébe, nem felejtette el, hogy honnét jött és hová tartozik. Suomiban nem szégyen a paraszti apa, s nem dicsőség a „magasabb“ származás. Büszkén vallották eredetüket és sorsukat s azzal a

A. Gallen-Kallela: Jukkahainen boszúja

mélységes lelkiismeretességgel, puritán önzetlenséggel s mindent átfogó kollektív felelősséggel, amely finn testvéreinket annyira jellemzi s amely oly biztos és törhetetlen támaszul szolgál az egyéni élet gyengeségének, tévelygésre és meghasonlásra hajlamos magányának, teljesen felolvadtak a nagy népi közösségben. Nem félték attól, hogy a kollektívumhoz való tartozás elszínteleníti „egyéniességüket“. Nem törekedtek a „másra“, a „különbözésre“, mint például nálunk a Nyugat-mozgalmi individualista művészei, hanem a közösre, a tágasra, a mindenkihez hasonlóra. Így vált náluk minden igazi író egyszersmind a finn népi kultúra típusává, népe lelkiességének hordozójává és kifejezőjévé, így kapcsolódott bele a távol-távol élő kis ismeretlen, szegény parasztember élményvilágába is. Ez a finn irodalom nagy testvérisége.

Színházi szemle

Programmadásnak vehetjük a Belvárosi Színház első bemutatóját is. Kodolányi János „Földindulása” után, mellyel végigjárták a tavalyi féléveszt, Kodolányi János „Végrendelete” következett. Az előbbi, mint ismeretes, az egykét, az utóbbi a magyar paraszt földéhségét állítja a dráma középpontjába. Népi téma és időszerű mind a kettő. A programmadást mégsem ebben látjuk, inkább a darab szerepezésében, felépítésében. Régi tapasztalat, hogy csak olyan színház tud meggyökerezni, amelyik megmutatja, hogy egyénisége van. Ha van valami állandóság és meggyőződés a vezetésében, s ezenkívül különbözik a többitől. A két Kodolányi bemutató nyilvánvalóvá teszi, hogy a Belvárosi Színház a színházművészet eszközeivel a magyar vonásokat igyekszik felderíteni a nemzeti ízek, színek, jelenségek iránt eltompult városiak közönség előtt. A „Végrendelet” egy lépéssel tovább ment. Szakított a sztárrendszerrel, amely ellen a pesti színházak esztendő óta küzdöttek: gázsit maximáltak, pónálás szerződéseket kötöttek, hogy fogvicsorgatva megszűnjék és beletörődjenek, hogy sztárok nélkül színházat csinálni nem lehet. A sztár többnyire jó színész, s való igaz, hogy jó színész nélkül színház meg nem élhet. Csakhogy lehet játszani olyan darabot is, melynek sorsa nem egyetlen színésztől függ, hanem valamennyitől és melyben minden szerep fontos, s minden szerepre jó színész kell. A Belvárosi Színház bemutatója ebből a szempontból figyelemreméltó. A népies darab színlapján alig egy-két ismert név szerepel, a többiek ritkán foglalkoztatott, gyakran felfedezett és ugyanannyiszor elfelejtett vagy

Magyar Kultúra
1939. nov. 5.
21. sz. 190.

pedig egészen fiatal színészek, akik most egyszerre teljesértékű játékkal, majdnem hibátlan együttesben léptek a közönség elé. A jól kicsiszolt együttes játékban megnyilatkozó érdekes és bát kezdeményezést szándékosan méltattuk előbb, mint a darabot. A programokról szoltunk, s e tekintetben, az ensemble-stílus jelentett újat, nem pedig a bemutatott darab témája.

Már említettük, hogy a Végrendeletben a földéhségről van szó. Ha azonban gondosabban vizsgáljuk a feszült drámai helyzetekből felívelő cselekményt, akkor nem tudunk ilyen határozottan beszélni. Az öreg parasztnak van három lánya, s akiket teje aprítani. Az egyik veje szatócs, a másik kovács, a harmadikat pedig kitagadta, mert csak kétkézi napszámos. Ennek semmije, mégse ez verekszik, aljasodik a ház- és földös végrendeletért, hanem a másik kettő, akiknek van miből élni, gyerekek meg nincs, és nem is annyira föld kell nekik, mint inkább a két ház, indulataik mögött nem a földéhség hajtóerejét leljük sokkal inkább az Istentől és törvénytől elrugaskodott emberkapzsiságot és önzést. Kodolányi írástudását, emberábrázoló szobrászművészetét minden színpadra vitt alak remekben állítja elé. Ezek a sok rosszból, s kevés jóból gyúrt eleven figurák megragadják figyelmünket, megindítanak, s a dráma már nem a színpadon, hanem bennünk pereg, a végrendeleti konkon m rakódó rokonok piszkos magánügyét az író varázsszemüvegén érdekes, lebilincselő közügynek látjuk. Némi erőszakolással megkísérlehetnénk, hogy a Végrendeletből kifejtsük Kodolányi éle szemléletét. E szerint a jóknak az volna a sorsuk, hogy tőrjék a rosszak aktivitását. Bármennyire is igazolhatja az élet ezt sötételetlátást, a színpadi történet mégsem az igazi valóság, hanem csak megszólaságig hasonlít hozzá, olyan, amilyennek a való életet látni szeretnők. Kodolányi emberrajza kíméletlen, nyers és leleplező. Nyomott hangulatot teremt a nézőben. Ezt nem oldja fel sem a szatíra és tragikomikum keserű derűje, sem az utolsó pillanatok dermedt hangulatára rávetett napsütés. Viszont, ha egyensúlyozottabb és megnyugtatóbb volna a drámai harc, akkor a nézőben nem ébredne fel a lelkiismeretfurdalás. Ezt akarta. Jól és helyesen akarta. Célba talált!

S a á d B é l

Az ifjúság Rákosmezeje

Irta: Kodolányi János

Kassa, november 12.

A hét péntekje, szombatja és vasárnapja a Turul Szövetség követ-táborának számomra emlékezetes élményeit jelenti. Ezúttal első ízben voltam ott, nem mint követ, hanem csak mint bajtárs. De azért legalább annyira résztvettem a táborban szívemmel-lelkemmel, mint akárki az ország minden részéből összegyűlekezett háromszázötven követ közül. Eltekintve ennek a követ-tábornak szinte történelmi jelentőségű vitáitól és határozataitól, a sok friss magyar arc, a sok-sok csillogó szem, az indulatok őszinte, forró sugárzása olyan megnevezhetetlen örömmel s optimizmussal töltött el, mintha a mesék életvizében fürödtem volna meg. Sok kifogást hallottam s olvastam már a magyar ifjúságról. Maguk a bajtársak is igen kemény bírálat-tal, számtalan kifogással illették önmagukat. Meg kell állapítanom, sem az ifjúsági szervezetek körén kívül, sem azon belül hangoztatott kifogások nem állják meg a helyüket. Én résztvettem Helsinkiben az egyik igen tekintélyes ifjúsági szervezet „táborozásán”. Cikket is írtam róla s elragadtatásomnak adtam kifejezést a felszólalások emelkedettsége, fegyelmezettsége, az egész tábor szelleme felett. Most pedig ki kell jelentenem: a mi Turul-táborunk semmiben sem maradt el a világ egyik legműveltebb, legegységesebb, legöntudatosabb, legűszültabb népének ifjúsági tábora mögött. Csakhát mi, úgy látszik, elégedetlenek vagyunk önmagunkkal akkor is, amikor talán nincs rá okunk.

Ellenben annál jogosabb elégedetlenséggel szemlélem a magyar sajtó magatartását az ifjúság olyan fontos tevékenységével kapcsolatban, amilyen az országos követ-tábor is. Mert, bocsánatot kérek, tisztelt magyar sajtó, nem elég ám frázisokat hangoztatni, hogy „az ifjúság a magyar jövő záloga”, meg hogy: „szívvel-lélekkel együttérzünk az ifjúsággal” s a közvélemény tájékoztatásának még a minimális kötelességét is elmulasztani, amikor valóban az ifjúság legfontosabb tetteiről van szó. Ezt az egvet azután Finnországban egészen másként tapasztaltam. Minden lap, pártállásra való

intet nélkül, nagy helyet szentel bajtársi egyesületek még kevésbé jelentős eseményeinek is. Két eset lehetséges: vagy nem érdekli a közönséget amit ifjúságunk cselekszik s ebben az esetben a közvélemény és közérdeklődés lesújtó elferdüléséről van szó, — vagy érdekli ugyan a közvéleményt, de nem érdekli a hírlapok tisztelt szerkesztőit ilyen, vagy amolyan okból. Az első esetben még lehet remény, hogy megfelelő neveléssel helyes irányba terelhetjük az elferdült közvéleményt, a második esetben azonban hiába minden remény. S ha visszagondolok azokra a hetekig tartó sajtó-ujjongásokra, amelyek a Margitszigeten rendezett arisztokrata szabad-téri előadást körülzengték, míg az ugyanakkor rendezett Szabó Dezső-jubileummal alig foglalkozott néhány tisztességesebb cikk, mégiscsak arra kell gondolnom, hogy a nagyobb bűn a magyar sajtót s nem a közönséget terheli. Egyszer a szerkesztőségben, ahol annakidején dolgoztam, a főszerkesztővé puffasztott gscheftember így szólt kedvenc írójához: „Írhatsz akármilyen marhaságot, ha én páratlan oldalon, háromhasábos címmel, garmond ritka szedéssel találom, a közönség tudomásul veszi, hogy lángész vagy. De írhatasz akármilyen zseniális művet, ha páros oldalon, egyhasábos címmel, petit szedéssel közlöm, a kutya se vesz észre.” A „fejlett technikát”, íme, jól megtanultá a magyar sajtó igen nagy része. Főúri dilettánsok szabad-téri szórakozásait nemzeti fontosságúvá tenni, ugyanakkor egy nagy író nemzeti fontosságát elhallgatni, ez volt a „fejlett technika” célja. Ugyanezt tapasztalom az ifjúság mozgalmáival kapcsolatban is. Ha egy címeiktől roskadozó közéleti nagyság kijelenti, hogy: „az ifjúság a nemzet jövőjének záloga”, — elharsogják lapjaink Kelettől Nyugatig. De ha maga az ifjúság tesz valamit, nyomban nincs papír, nincs érdeklődés, nincs „jövendő” és nincs „zálog”...

*

Kassát három napra elevenné, lüktetővé varázsolta az ország minden részéből összesereglett ifjúság. Ez a szép, történelmet lehelő, de fanyar, kedvetlen, szinte sértődött város átalakult. A szállodák folyosói

zongtek a jókedvű hangoktól, az utcákon sűrűn villogtak a süvegekbe tűzött hetyke tollak, s hát igen, a kiskocsmák is megteltek lelkes vitázókkal. A poharak sem voltak éppen mindig üresek. Mért is lettek volna? A tábor színhelyén pedig sűrűn tolongott a követek tömege. Közöttük is szívdobogtató volt a debreceni gazdászok bőrruhás, csizmás, hatalmas tollakkal ékes fegyelmezett csapata. Nagyszerű kún arcok, melyekhez pompásan illik a kúnsüveg-szerű fekete sapka, a hosszú, széles toll. Jócsontú, makkegészséges, nyílt, könnyen haragvó, de éppolyan könnyen megbékélő s kacagó legények. Lehet-e őket nem szeretni, lehet-e büszkeség nélkül tekinteni rájuk: íme, a mi fiaink?! A felszólalások nem voltak mindig példaképei a tárgyilagosságnak, de igaz érzés fűtötte át őket s ez több a hideg tárgyilagosságnál. Nem volt minden követ, aki a vitákban résztvett, a szónoki mesterség tökéletes birtokában. De nyílt és őszinte volt valamennyi s késhegyig hitt abban, amit mondott. Az egész tábor pedig, együttvéve, egészséges dolgokért lelkesedett, beteg jelenségeket szidalmazott, közérdekű kérdésekben követelt intézkedést s a tábort átlengte annak az egészséges demokráciának, annak a nyílt szókimondásnak üdítő levegője, amit olyannyira nélkülözlünk más, sokkal többretartott gyűléseken és tanácskozásokon.

*

Most többről volt szó, mint a múlt évek során. Arról, hogy a Turul Szövetségben kezdeményezett radikális népi irány helyes-e, vagy nem, akik szolgálták, jól szolgálták-e, vagy hanyagul, s a jövőben fennmaradjon-e ez az irány, avagy ne.

Mint hogy nem egyes emberek által kigondolt kérdésekről, magán-, vagy osztályérdekekről, hanem általános szellemről vitáztak, nem is végződhetett másként, csak úgy, ahogy a történelmi helyzet s a kor általános szellemi iránya parancsolja. Komoly ellenzéke nem is volt a háború utáni magyar irodalom egynémely vérbeli munkása által marandó művekben kifejezett szellemnek. Az ellenzéki felszólalások mélyén is inkább a fogalmak félreértése lappangott, mint más program, más szellem követelése, vagy feltárása. A kifogások inkább mulasztásokat s hiányokat kárhoztattak, mint a szellemet. Mindenki megértette, hogy a magyar ifjúság megszervezéséről van szó s ebben benne van minden lehetséges állásfoglalás és program. Tehát benne van a földkérdésben követendő irány, a nemzetiségi kérdésekben való állásfoglalás módja, az összes nyílt, vagy lappangó külpolitikai problémák megítélése, a népoktatásnak az elemi iskoláktól az egyetemekig való rendszerének bírálata, s végezetül, de nem kisebb súllyal, az irodalom, a művészet, általában az egész magyar kultúra kérdéseiben való világos állásfoglalás is. Ifjúságunk hallatlan tiszta ösztönrel ismeri fel a magyarság minden lényeges problémáját, efelől megnyugtathatók mindenkit. Igen, ösztönei csodálatosan s örvendetesen egészségesek. Pontosan tudja, mi történik a világban s mi miért történik, akár idebent, akár külföldön. Meglepő biztonsággal igazodik el a belpolitika szövevényében s a külpolitika torlódó eseményeiben, logikája csálhatatlan. Pedig nem is politizál abban az értelemben, ahogy a politizálást értjük. És tudja, kik az ő emberei a politikusok, a nemzetgazdászok, a közigazgatási emberek, a nevelők, az írók és művészek között. Semmi okunk sem pesszimizmusra, sem szkepticizmusra. Ifjúságunk egészséges.

Nemzetőr 1939. nov. 13. 16. sz. 3.

Handwritten text, possibly a signature or name, written in cursive script. The text is oriented diagonally and appears to read "A. J. ...".

Beszéljünk őszintén...

A közelmúltban, amikor úgy látszott, hogy színházaink nehézségekkel küzdenek, méltányosságra, együttműködésre kérték fel kritikusainkat. Tussolják el a hibákat, hallgassák el a ferdeségeket és domborítsák ki azt, ami közönségünknek kedvet ad a színházlátogatáshoz.

Végzetes hiba volt.

A közönség szemét nem lehet bekötni. Hiába dicsérnek agyon egy darabot, megbukik az, ha gyenge, vérszegény, szembeötlő hibákban szenved.

A minap egyik színházunk kiváló lektora más szempontból világított a dologra. Azt fejtegette, hogy a kritikusainkból hiányzik a tudás, a felkészültség. Az új gárda letért a régi, jól kitaposott ösvényről. Beugrásszerűen, apropos-ra akarja elsajátítani a kritizálás elmélyülést és lelkiismeretességet kívánó feltételeit.

A fiatal filmrendező kesernyösen legyint.

Megfigyeltem (mondja) egyik filmem bemutatóján, hogy harminc újságíró közül huszonkilenc a szaktekintélynek tartott harmincadik mozdulatait leste. Ha az mosolygott, egyöntetű volt a helyeslés, ha rosszalólag csóválta fejét, akkor mind a huszonkilenc elégedetlenül feszengett.

Ha nagynevű elismert írórt kellett bonckés alá vonni, a kritika rendszerint túlságos respektusból napirendre tért.

Zilahyról ki is tételezné fel manapság, hogy rossz darabot is tud írni. Pedig tud.

Nehéz, sorsdöntő órákat élünk. Ha valaha, most kétszeresen szükség van az író jövődő látására, tanítására és kétszeresen szükség a tárgyilagos kritikára, mely fék és hatóerő egyúttal az író fantáziáján.

Ne menjünk túl a Kárpátok övezetén. Csak a határainkon átszűrődő eszmeáramlatok hatását vizsgáljuk és máris rájövünk, hogy a magyar problémák elsősorban a földben, a magyar parasztság sorsában, a földkérdésben gyökereznek. Gazdasági életünk helyes mederbe terelése, a magyar népi rétegek fölerősítése képezik elsősorban azt a magot, amelyből a mi szebb jövőnk kiterelődik.

Természetesnek látszik, hogy nagy íróink itt keresik elsősorban a témát.

KODOLÁNYI darabja ez egyke ellen ennek a nagy gondolatnak jegyében születik. A „Földindulás” megrázza a lelket. Rámutat a hibákra, ösztönösen sarkalja vezető államférfiainkat a földkérdés sürgős megoldására.

Az irtózás a több gyerektől helyi tünet. Hiába építi Kodolányi darabját a birtok önző egykezbentartásának filozófiájára, az alapgondolat mögött, mint árnyék húzódik meg az utód féltése a nincstelenségtől.

ZILAHY LAJOS aug. 15-én új „Talpra magyar!” hirdet a rádióban, melynek minden szavából a föld rajongó szeretete érzik.

Féltő gonddal világítja meg az ösvé-

Film Színház Kodolányi 1939. nov. 22/29.

47. sz. 2-3.

1939. nov. 22 / 29 747

nyeket, csalitokat, hogy egyenesbe vezesse a híveket.

Ilyenkor magasztalhat a kritika és lelkesedhet, ha úgy tetszik.

ZILAHY LAJOS azonban hamarosan kirukkol az évi nagy termésrel.

„Gyümölcs a fán” című darabját előre úgy harangozzák be, mint valami nagy továbbvitelét az egyke ellenes küzdelemnek.

A függöny felmegy, szikráznak a párbeszédék, a családást senki sem meri leírni. A legvakmerőbb bíráló is csak annyit ír, hogy amíg a függöny legördül, a szellemes dialógusok hatása alól lehetetlen menekülni, de az utcára érve ködbe vész a mezés téma.

Nem írja le senki, hogy **Zilahy** feltűnően melléfogott. A degenerált professzor gyermekimádata mesterkéltség. Feleség sosem utazik vidékre, hogy alkalmat adjon férjének a cselédlánnyal való fajfenntartási manőverre. Még akkor sem, ha házasságának boldogsága függ tőle. Nem beszélve arról, hogy az anya semmibe vételével az egész játék inkább meggyalázása, mint felmagasztosítása a fajfenntartás gondolatának.

KODOLÁNYI „Végrendelet”-e következik sorrendben, amelynél már itt-ott porzik a kritika, de még mindig az író oldalára áll a túlsúly.

Ez a bizalom **KODOLÁNYINAK** a „Földindulás” szerzőjének szól.

Föld kell a parasztnak, hogy tovább vihesse az életét. Föld.

Elénk állítja a „Földindulás” spóroló kuporgató svábját, aki egymás hátra rakja a garast. A sorok közül is kicsillag, hogy a magyar parasztot csak egészséges földosztással lehet megmenteni. A „Végrendelet”-ben ezzel szemben azt akarja bizonyítani, hogy a magyar paraszt még félholdra is méltatlan.

Hiába akarjuk elhinni, hogy ostromozása nemes célt szolgál. Eaves falvak

pszihikáját nem szabad belemagyarozni az egyenes gerincű, nyílt tekintetű, becsületes földimádó parasztság életébe.

Munkája vádirat a magyar parasztság ellen.

NÉMETH LÁSZLÓ darabja a „Papucshős” mentalitás dolgában hasonló síkon mozog, pedig a kritika ezúttal is az írónak ad igazat.

A latinoknál a „pater familias” fundamentuma volt a családnak. A római birodalom nagyságát a családokból alakuló törzseknek köszönhette.

A pogányság az atyát egyeduralkodónak tartja a családban. Hová súlyyedtünk ezer év alatt, ha egy száncalomraméltó figura, akit minőségénél fogva férjnek és apának kell megismernünk, kijelenti feleségének engeszteléseképpen a III-ik felvonás végén, hogy a „Te rongyod vagyok!”

Akik úgy akarják beállítani a dolgot, hogy a „Papucshős” szatíra, azok nincsenek tisztában a szatíra fogalmával. Burleszk inkább lehetne, ha nevetnénk és könnyeznénk egyszerre, amikor haza indulunk.

De nem nevetünk és nem sírunk. Egyszerűen izléstelennek tartjuk a családi élet ilyenfajta megcsúfolását.

Új fejezetnek kell kezdődnie a magyar kritika világában. Nem vádolhatjuk íróinkat ferdeséggel, ha egyetlen hibát is elnézünk.

Az író más mezbe is öltöztetheti alakját, mint ahogy az lelke mélyén esetleg egészségesen megszületik.

A kritika feladata, hogy az ember fejéről leüsse a csörgő-sapkát.

Egy percre sem szabad azt hinni, hogy az őszinte kritika elriaszítja a közönséget. Illetőleg, ha elriasztja a rossz darabok látogatásától, feltétlenül ösztökéli az írókat arra, hogy nagyobb önkritikával lásson hozzá munkájához, különösen akkor, ha darabjának tárgya sorskérdés egyúttal.

Ságody József

MAGYAR ÉLET

NEMZETPOLITIKAI SZEMLE

A MAGYAR SZELLEM HARCA FÜGGETLENSÉGÉÉRT

(Konferencia-előadás a fasori templomban)

Irta: KODOLANYI JÁNOS

A Protestáns Napok rendezősége az én igénytelen személyem elé igen nehéz tárgy megbeszélését tűzte ki. A nemzeti szellem tisztaságáért folytatott harcról kell ma beszélnem, erről az olyannyira bonyolult folyamatról, még hozzá egész sor olyan fogalom kényszerű segítségével, amely vagy korántsincs még tisztázva, vagy a különféle korokban való használat során számos félreértés áldozatává lett. Ezért talán egész előadásom néhány fontosabb fogalom tisztázása lesz.

Mit értünk, mit kell ma értenünk magyar szellem alatt? Hol találjuk meg kezdeti, kétségtelen nyomait, milyen irányban kell ezeket a nyomokat követnünk, hogy a helyes útról le ne tévedjünk? Mint az élet minden igazi nagy kérdését, ezeket a kérdéseket sem közelíthetjük meg kényelmes, széles utakon, a megszokott banalitások kitaposott országútjain. Tüskén-bozóton, az egyéni ételés zeg-zúgain kell keresztültönmünk, hogy célhoz érjünk. Amikor a magyar szellem magányos, rejtett szentélyéhez iparkodunk, tulajdonképpen a magunk lelkében teszünk nehéz vándorutat, mert a magyarság felismerése nem más, mint önmagunk felismerése, a magyar szellem megközelítése nem más, mint önmagunk megközelítése, a magyar szellemre reákrádozott hazug sallangok, cicomák, nyegle cifraságok, otromba idegenségek lehántása nem más, mint a magunk lelkének megtisztítása az önismeretet akadályozó külsőségektől, pontosabban: hazugságoktól.

Valamikor, ősrégi időkben, az Ural hegység keleti lábánál, ahol a hegyvidék találkozik Szibíria szteppéivel, a keleti ugor nép egy csoportja találkozott az onogur bolgár nép egyik csoportjával. Ebből a véletlenből, amely tulajdonképpen az isteni akarat csodálatos tervének első mozzanata volt, alakult ki annak a népnek embrionális formája, amely később magyarnak nevezte magát. Már ez az első találkozás is az ellentéték találkozása volt. A keleti ugorban a csendesebb, konzervatív, vadászó-halászó, ligetes szteppéken juhtenyésztő, nyelvében, dalaiban is gyermekesebb és puhább, igénytelen, dísztelen életmódjával elégedett, kevéssel beérő, szomszédaival megférő, az erősebb elől inkább kitérő, lóval-egyverrel ismerős, de nem szívesen bánó, alacsonyabb kultúrfokon álló, de kultúra iránt roppant fogékony nép találkozott az onogur bolgárral, ezzel a hűnfajta, pompakedvelő, lóháton élő, csordákat és méneseket terelő, ragyogó sátrakban lakó

kemény néppel. Az onogur-bolgár éppen ellentéte volt a keleti ugornak. Nyelve kemény, dalai, életmódja harcias, világszemlélete az örök változásért való rajongás, a letelepedést a megromlással azonosító, aranyért felkesedő, művészi környezetben vidám, verekedve-civakodva élő, fegyvereivel-lovával kelő-fekvő harciatemetett katona. A nyílt, szabad szeppe örök veszedelmei között barangoló, hozzá hasonló vad harcosokkal folytatott küzdelemben edzett törzsek politikailag is magasrendű, arisztokratikus szervezetségre nevelték már a történelem hajnalán, hiszen a kínai évkönyvek legelsőiben, Krisztus előtt 800 évvel mint kész, kialakult politikai rendszer hordozóit ismerjük meg. A legelőrt vívott harc irtózatosságot bejárására kényszerít, ezért földrajzi ismeretei csodálatraméltóak, látóköre mérhetetlenül tágabb nemcsak az erdőlakó ugor népeknél, de még sok mai modern népnél is. Valóban olyan nép ez, mint a totemállatai, a turul, a darú, a fecske, a gólya, ezek a sok ezer kilométert bejáró vándormadarak, avagy a vadló, a végtelen puszták kóborlakója, ellentétben a keleti ugorok totemállataival, a medvével, amely csendesen megvonul barlangjában, hónapokig alszik fészékén, s mindig ugyanazonokon a csapásokon jár élelemszerző útján az erdőben.

Ahogy az ember két ellentétes sejtből, egy hímsejtből s egy női sejtből forr egyetlen lényre, úgy forrt e két ellentétes népből egyetlen, egységes néppé, népiséggé a magyar. Még neve, a magyar is magában rejti a kettősséget. Első szótagja, a mans, keleti ugor nyelven embert jelent, a második, az eri, bolgár-török nyelven férfit. Vajon nem az isteni szándékok legmélyebb lényege nyilvánul-e meg ebben a kettősségben? Vajon nem ezt a kettősséget látjuk-e később is népünk lelkében, történelmében, kultúrájában? Vajon nem itt kell-e keresnünk sorsunk ősrúgóját? És csakugyan, nem véletlen, hogy íróink, történetíróink közül annyian felismertek bizonyos kettősséget a magyarság sorsában, lelkiségében. Ők ezt többnyire az európaiság és ázsiai eredet összeütközésének nevezték. Azt is mondták, hogy a keresztyénség és pogányság ősi harca ez a magyar lélekben. Én mélyebbre mutatok. A keleti ugor és az onogur bolgár nép összeforrásának pillanatára, arra a fogamzásra, amelyből egy különös, egyetlen más néphez nem hasonlítható népiség pattant elő. Ez a nép észak felé a finnugor, dél felé a török népekbe

1939. dec. 12. 7.

fogózik s íme, magában hordozza az ellentétek minden principiumát. A konzervativizmust és forradalmiságot, a fészken való békés megülnitűdást és a nyugtalan vándorlási vágyat, a lemondás, igénytelenség mértéktelen aszkétizmusát és a pompaszeretetet, a béketűrést és a lobogó harciasságot, a környező népekkel való csendes egyetértést, sőt az előlük való visszavonulást s a maga jussának konok követelését, az egymásközi példás demokráciát, mely minden testvériségnél szorosabb s az osztálytagozódás iránti arisztokratikus ragaszkodást, a puszta emberség tiszteletét s az erőszakolt méltóságok embertelen respektusát, az élethez való görcsös, gyermekes ragaszkodást s az élet hetyke, gyakran vidám semmibevételét, odavetését. Folytathatnám az ellentétek felsorolását a végtelenségig s éppen az az érdekes, hogy ezeket senki sem érzi ellentéteknek, olyannyira beletartoznak a magyarság szerves egészébe, lelki egységébe.

Hiszen igaz, nincsen teljesen egységes nép, minden népen belül megtalálhatók többé-kevésbé akár ellentétes tulajdonságok is. Ennek oka az, hogy nincsenek teljesen homogén népek. A délnémet más, mint a balti, az osztrák más, mint a szász, a westfáliai más, mint a dán, vagy a svéd, — holott germán valamennyi. S milyen különbség van az észti és a finn között, olyan, hogy minden heimo-mozgalom, minden politikai és kulturális kapcsolat szorgossága ellenére egyik mélyen lenézi a másikat, ha mint magánember áll egymással szemben. S ahány finn törzs, annyi tulajdonság. A savoi hallgatag, mogorva, az uusimaai érzelmes, szinte melankólikus, a hämeei játékos, bolondos, dalos, a pohjanmaai harcias és így tovább. De egyikben sem találjuk meg azt a különös tulajdonságot, amit a magyarban, t. i. az ellentétes vonásokat ugyanannak a vidéknek a lakosságában együtt, egyszerre figyelhetjük meg. A mi harcias somogyi népünk például az elensége iránt is olyan szeretetet, olyan fölényes, vidám elnézést, humort tud mutatni, amit a harcias porosznál, vagy pohjanmaai finnél hiába keresnénk. És a csendes, békés, nádaslakó szegedkőrményeki halászság kerek hat-ezer harcost küldött Dózsa felkelő seregébe, rácsafolva arra az állításra, hogy halászó népelemeink minden körülmények között békés természetűek.

Mondhatná valaki, hogy fejtegetéseim nem állják meg a helyüket, hiszen évszázadok, sőt évezredek során annyi idegen: népi elem önlött a magyarságba, hogy eredeti ötvözetét teljességgel megváltoztatta már. Így mindez csak erőltetett belemagyarítás a magyar szellemiség állítólagos tulajdonságaiba. A tények azonban mást mutatnak. A magyarság rengeteg vércsapoláson ment át, ez bizonyos. Tragikus fordulatokban gazdag történelmünk során éppen legértékesebb népi elemeinkből veszítettük a legtöbbet. Árpád-házi királyaink uralkodása alatt csodálatos virágzásnak indult nemzetünk a tatárjárás során rettenetes áldozatokat hozott. Am néhány évtized múlva szinte észrevétlenül beforrott a szörnyű, tátongó seb. Mátyás idején az ország lakossága már egyenlő volt Nagybritanniáéval. A törökkel vívott harcok során ismét megnyiták a ma-

gyar nép ütőerei, a vér másfél évszázadon át csurgott belőlük. Ezt azonban némiképpen pótolta a rokon török vér beolvadása. Minden veszteséget kihevertünk a törhetetlen vitalitás, az egészséges szaporodás révén. Idegen népiség, amit magunkba olvasztottunk már kezdettől fogva, leginkább a szláv volt. Nem szabad azonban elfelednünk, hogy az itt élt, vagy bennünket környező szláv népek ugyanahhoz az eurázsiai kultúrkörhöz tartoztak, amelyhez a magyar. Lapozzuk csak fel Bartók klasszikus kis művét: »A magyar népzene és a szomszéd népek népzeneje«, s látni fogjuk, hogy a minden nép lelkiségét legtisztábban kifejező kultúrmegnyilvánulás a zene, hogyan ölelkezik magyar és szláv részről a Dunamedencében. Zenei elemek végtelen soráról nehéz megállapítani, hol született: szlávoknál-e, avagy nálunk. E szlávok pedig át, meg át vannak itatva török népelemekkel. Kúnok, bessenyők eltűnt törzsei olvadtak beléjük, nem szólván az Erdély hegyei között valaha élt avarokról, akik hegyi pásztornépekkel keveredve a mai mőcökká alakultak. És hová lettek Havasalföld kúnjai? A Prut és Szeret vidékének bessenyői? A román népzene megfelel erre a kérdésre.

Mindezek a hatások, sőt beolvadások tehát nem alakították át a magyar szellemiséget olyan döntően, hogy annak folytonosságát kétségbevonhatnánk.

A török kiűzése után a Habsburg-ház minden esz-közt megragadott, hogy Magyarország német lakosok betelepítésével germanizáltassék. Westfáliából, Szászországból, Svábföldről, Bajorországból, s máshonnet, főképp azokról a vidékekről, ahol a német parasztság embertelen nyomorban élt, nagy tömegekben hozták, toborozták a népet, hogy a törököktől elhagyott magyar birtokokra letelepítsék. Kegyes Habsburg uralkodóinkat és a neoacquistica commissiót támogatták ebben a szorgos műveletben egyes földesuraink is, akik ügynökök segítségével juttatták el fényes ígéreteiket német földre, míg a magyar paraszt a landknechtaktól való irtózatában, mindenéből kifosztva, felégetett falvacskáit otthagya, erdőkbe menekült. Bizonyos stratégiai szempontok szerint így telepítették be Magyarország igen nagy, termékeny részét idegenekkel. Ha igaz is, hogy imitt-amott, főképp Temesben s az alsó Dunánál, árterületeket száritottak ki a német telepesek s életüket e három szó sorrendje szabta meg: Tod, Not, Brot, ezt nem lehet általánosítani, mert a házzal, adóelengedéssel, tenyészállatokkal, sőt macskával is segített telepesek olyan dombos vidéket kaptak, ahol soha árvizek nem voltak, mint például a pilisi, tolnai, északbaranyai, veszprémi vidékek, stb.

Bennünket azonban most nem ez érdekel, hanem az, hogy a magyarságba későn beleömlött népiségek között volt egy, amely mindig idegen maradt lelki szerkezete, vérmérséklete s a kultúrkör folytán, amelyhez tartozott s ez a német. A csatlakozás és beolvadás, csak kivételként, rendkívül lassan, inkább külsőségekben, mint lelkiségben történt s főképp összeházasodás, tehát keveredés útján. Farkas Gyula berlini egyetemi tanár sokat vitatott könyve, *Az asszimiláció kora* mutat rá számtalan világos adattal, mennyire csak a felszínen s nem a lelkek mélyén ment végbe a magyar

szellemiséggel való hasonulás, mennyire csak hasonulás és nem azonosulás volt ez. Bartók imént említett könyve cáfolhatatlan bizonyítékát szolgáltatja annak, hogy népi zenénk szinte semmi nyomát sem mutatja a német népi zenei elemek, tehát a német lelkiség átvételének s Farkas Gyula ezerszám felmutatott irodalmi példái ezt a tapasztalatot csak megerősítik.

Aki a magyar szellemi életet vizsgálja, pláne aki annak tevékeny részese, lépten-nyomon tettenérheti ezt az idegen, a magyar szellemiséggel csak hasonult, de nem azonosult szellemiségét. Azok a betelepített elemek, amelyek nálunk szerető hazát leltek s elfoglalták helyüket nemcsak a magyar gazdasági és politikai, de szellemi életben is, újabban a hivatalos szellemtörténeti felfogást és az iskolai tanítást is erősen német irányban befolyásolják. Ma már hovatovább közhellyé kezd válni az a felfogás, hogy a magyar kultúra szent István királyunk óta a keresztyén germán kultúrkör hatása alatt fejlődött és teljesebbé azzá, ami, kultúránk gyökerei tehát eltérhetetlenül ebbe a kultúrkörbe kötnek bennünket. Míg az ásatások, műemlékek azt bizonyítják, hogy első keresztyén kultúralkotásainkra a román stílus nyomta rá eltörölhetetlen bélyegét s ezt a stílust felismerhetően magyarrá alakították azok a stíluselemek, amelyeket őseink Levédiából, mint díszítőelemeket hoztak magukkal, germán szellemtörténeti emlékek nevelkedett történetíróink és kultúrhistorikusaink túlnyomó és sajnos, legtekintélyesebb része, mintegy behunyva szemét, napirendre tér ezek felett a beszédes tények felett. Valóban odajutottunk, hogy még szent István tősgyökerező törökös magyar alakjából is, holott az egyenes továbbfejlődése volt az Árpáddal paizsraemelt törzsszövetségi fejedelem despotikus alakjának, aféle kegyes germán Hausvater faragnak, s ma holnap olyan színben tűntetik fel, mint akinek egyéb vágya sem volt, csak hogy mennél tökéletesebb Bajorországot gyúrjon ősei vérrrel szerzett magyar földjéből. Nem ok nélkül hozzák divatba az apokrif »Intelmeket« sem Imre fiához.

A másik szellemiség, amely még a németnél is idegenebb s vegyülhetlenebb maradt a magyartól, a zsidó. Kétségtelen, hogy a zsidóság már a korai keresztyén kortól fogva igen nagy, nem egyszer súlyos hatást gyakorolt Magyarországon gazdasági, sőt politikai életére, szellemiségére azonban csak a múlt század vége óta kezdett egyre növekvő erővel hatni. Történetünk tele van azoknak a keserű küzdelmeknek nyomával, amelyeket a zsidó gazdasági befolyással vívtunk. Királyaink sok zokszót ejtettek a pápák előtt a zsidók uzsorás magatartása miatt, a pápák számtalan korholó levélben, nem egyszer szigorú parancsban fordultak királyainkhoz, követelvéni, hogy a népnek a zsidósággal szemben való kiszolgáltatottságát szüntessék meg. Az Aranybulla maga is tartalmaz kikötéseket a zsidóság gazdasági térfoglalása ellen. Hiába, voltak idők, amikor a pénzverés, a sókamarák, a vámszedés joga, az adók a zsidóság kezében voltak s az ország tehetetlen volt vele szemben. Azonban szellemi befolyásra csak az egyenjogúsítás után vergődött a zsidóság s ami a múlt század végétől napjainkig történt, meghaladja II. Endre korának legszégyenle-

tebb idejét is. Elég, ha csak futó pillantást vetünk a sajtó, a könyvkiadás, a színház, a film, a rádió, a népszerű zenekiadványok műsorának arányszámaira. A látvány megdöbbentő. Ime, itt él a Kárpátok aljában egy szűk számúval is tizenkét milliányi nép s e nép szinte egész szellemi életét kisajátítja egy maroknyi töredék, mely alig teszi ki annak 6-7 százalékát. Egyszer egy nagy könyvkiadóvállalatunk évi programját nézegettem. A vállalat szinte félhivatalos jellegű kiadványai ott vannak minden úgynevezett műveltebb család asztalán. Élén, legalább névleg, egy hivatalosan »a legnagyobb magyar írónak« kikiáltott asszimilált író áll. S e vállalat száz könyve közül mindössze tizennégy kötet számozott magyar író tollából. Ez mindent megmond. Vagy nézzünk végig a burjánzó népszerű zeneirodalmon, amelynek üzleti ügyeit egy szövetkezet tartja a kezében. Hogy e szövetkezetben tömörült társaságnak mi része volt a magyar közízlés lerombolásában, a magyar szellemiség megfertőzésében, arról ma már felesleges bővebben szólanunk. Ugyanez volt a helyzet a magyar szellemiség minden egyéb fontos pozícióján is.

Természetes, hogy a zsidóság épúgy hangsúlyozta a maga kizárólagos magyarságát, a maga monopolizált nemzethűségét, mint a későnjött németiség. Az ő fegyvere az egyenjogúság, a lojalitásra való hivatkozás, a humanizmus hangoztatása, de emellett a modern európaisággal való példálózás, a polgárosultság követelése is, mint ahogy a német eredetű asszimiláltak egy része a harmincmillió magyar imperialista álmát, a nemzeti türelmetlenséget, a túlzásba hajtott harciasságot, általában a nemzeti hibák ad absurdum való túlzását jelentette. A magyar szellemtől egyik éppoly idegen, mint a másik. Elegendő lesz néhány évi szabad fejlődés a magyarság számára, hogy mind a két idegen szellemiség leperegjen róla s igazi valóságában álljon ismét előttünk az a rómlatlan és romolhatatlan lélek, amely ezt a nemzetet az Isten gondviseléséből ide vezette és itt annyi évszázadon át megtartotta. Mert a szellem ma is az, ami kezdetben volt, legfeljebb mások szólottak a nevében. Hála Istennek, ma ismét a megnyilvánulás útján van. A helyzet azonban ma súlyosabb, mint valaha is volt. Most ugyanis a magyarság vitalitása többé nem az a mindent legyűrő természeti erő, amely valamikor könnyedén kitöltötte a nyugati barangolások véres veszteségeit, a tatárjárás rombolását, a török pusztításokat. A múlt század közepe óta olyan társadalmi, gazdasági s ezzel együtt politikai rendszerbe kényszerültünk, amely nemcsak kielezi az igazságtalan osztályellentéteket, de az ellenük való harcot lehetetlenné is teszi, nemcsak kontraszelekciót alkalmaz a legjobbakkal, legértékesebbekkel szemben, de képmutatásával legjobbaknak, legmagyarabbaknak fogadtatja el a silányakat s megakadályoz minden egészséges bírálatot és ítéletet, intézményei szétrombolják a társadalom alapjait, a családot s hibrid kultúrformái megölik azokat a tiszta népi kultúrértékeket, amelyekből ez a nép annyi évszázadon át újabb és újabb erőt merített az életre és a halálra. (FOLYT. KÖV.)

1939. dec.

KODOLÁNYI: VÉGRENDELLET; NÉMETH LASZLÓ: PAPUCSHÓS. A „Végrendelet“-ben, mely Kodolányi harmadik társadalmi színműve, látjuk igazában, mily erős, éles, éppen nem palástolt az az ellenérzés, mely az író a 'beati possidentes', a boldog s háborítatlan birtoklás ellen fűti: A Végrendelet szereplői — csupa, falusi viszonylatban jómódu, tehetős paraszt, mesterember, grájzleros — közközesi társaságba áll össze egy befolyásolt végrendelettel kisméltózt szegény és dolgozó emberpár ellen — ez a darab témája, s a téma annál lehangolóbb hatású, mert az igazság, az emberség és méltányosság megtagadásának az áragyakra csak egy összetört kocsi derék vagy egy elromlott permetező megjavítása... Kodolányi tehát éppen nem illúziók rabja. Sőt. Az öncsalás elleni tiszteletreméltó küzdelmében egyenesen megdöbbentő és kétségbeesítő egyhangúsággal rajzolja meg a birtok, a vagyon, a hajszolt gazdagság kábulatába fulladt falu képét. Nem is valami bonyolult színpadi technikával dolgozik. Mint a „Vidéki történet“-ben, itt is egy helyszínrre kiszállt törvényszéki tárgyalás a darab gerince; mint a „Földindulás“-ban itt is szektákba menekülő, révedező és tévedező lelkek keresik a földi létben fel nem található igazságot; s itt is valami külső, kívülről jövő, a darab szerkezetébe csak egész felületesen beépített deus ex machina' hozza meg a kibonyolódást. Mi hát, ami még's lenyitgözve tartja a nézőt? Mi az, ami Kodolányi Végrendeletét is értékes színpadi művé avatja?

Az író élő és éltető emberlátása, azt hisszük. Az a drámai realitás, mely egy-egy szóval, egy mondattal, egy pillantással képes érzékelteni lélekállapotokat — a jellemzés

rendkívüli képessége, melynek oly hálás teret nyújt a színpad. Az a lélekformáló erő, mely a „Földindulás“-ban diadalmasodik, s ebben a sokkal gyöngébb „Végrendelet“-ben is a pompásan megalkotott (és pompásan megjátszott) alakok egész sorát állítja a színpadra. És még valami, amiért szíves örömmel megbocsátjuk Kodolányinak a „Végrendelet“- túlzóan fekete-fehér ecsetkezelését is: Az, hogy a szegények, az elesettek, a „csonka-bonkák" iránti mélyeséges részvét vezetitollát.

Németh László „Papucshós" című színművéről már kevesebb jót mondhatunk.

A „papucshós" nem valami új és modern típus. Új és modern csak az a máz, melyet Németh a régi sémára rak; az a magyarázat, amelylyel mélyebb, újabb: mélypszichológiai értelem akar adni a papucshósi magatartásnak — annak, miként felejt el a kiváló képességű Holly Sebestyén, az asszony és a család iránt érzett felelősség rabóságában, a benne rejtőző „Isten képét", ahogy az itt is (mint a Villámfénynél című első színpadi műben) messziről érkező, és szabadtani altaró, de nem tudó „isten anygala" mondja...

A papucshósi megalázkodás e mélypszichológiai magyarázatával nem vitatkozunk. Az se fontos itt, mily kapcsolatban áll e magyarázat az író értékes lélekalkatával, mely a tipikusan némethlászli alkotásokat sugallja. Szerintünk elhamarkodott volna az is, ha azt mondanák, hogy a darab elvetélt tanulmány. Biztos ugyan, hogy Németh a színpadon is, éppugy mint regényeiben, elsősorban essay-író, akinek gondolat-gazdagsága és igazmondó kiméletlensége szétrepeszt minden formát és minden gátat. De ami essayizáló túlzás a darabban: a nehezen követhető körmondatok sokszor iszaposodó áradatát könnyen lehetne szabályozni: a színpad medrébe szorítani; egy-két fölsleges párbeszéd is könnyen volna elhagyható. Attékinthetőbbé válna ezáltal Né-

meth kétségtelenül jelentékeny, jellemformáló művészsége — ám a „Papucshós" ezzel se lenne jobb.

A hiba ott van, hogy ez a különös és tiszteletreméltó papucshós egyáltalán nem érdekel bennünket. A szörnyű kaoszban, mely elnyelésével denyegyet mindent, valóban mások a problémáink, mint ez az „anya-jog" igáját belétört nyakkal hordó elsiikkadt magántudós, akit egy amazon doktorkisasszony, azért akar kimenteni egy korcs. családi élet hinárljából, mert „magát érzi megalázottnak egy-egy ilyenféle megaláztatásban". Amit Németh László mélyenjárót, messzevilágítót, nagy intellektuális merészségre vallót mondat embereivel, az itt is nagyon érdekli a hallgatót. Az embernek kedve volna idézgetni is. Például mikor a Doktorkisasszony ezt mondja: „A mi középosztályi életünkben a férfimunka lassan minden értékét elveszti. Nem a hivatal betöltése a nehéz, hanem a hivatal megszerzése. Az ilyen társadalomban a férfi sohasem lehet olyan befolyású, mint a here nő, aki parádéjával és intrikáival ezt a sok férfit társadalomná összeköti". Vagy amikor a Papucshós (a Németh László metsző és világító racionalizmusának megfelelően, mint affajta magántudós Anti-Klages), újra a szellemet emeli a lélek fölé és azt mondja „... az a bűntünk, hogy túlságosan méltányoljuk a lelket, a magunkét s a másokét... Pedig a lélek csupa gyöngeség, mocok: a szellem az, ami erős. Egy tiszta szellemi szó... azt fogja s húzza fölfelé bennünk, ami a lélek mocsarába örökre elmerülni készült". A színpad azonban már a „Villámfénynél" vagy a „VIII. Gergely" eszmélkedő terhet is alig-alig bírta el — pedig e művekkel izzó maiságában és örök történelmiségében ragadott meg Németh egy-egy témát. Hogy bírná el itt, mikor oly messzi van Papucshós-Holly Sebestyén szánalmas és reménytelen erőlködése mai, volt vagy jövőendő életünkől. (Hort Dezső)

Korunk 1939.

dec. 12. n. 1103-1104.

SZÍNHÁZ

A *Macbeth* felújítása irodalmilag nagy-szerű, lélektanilag megrendítően különös élmény a mai néző számára. *Shakespeare* ezt a mohón vágató, görög-szabású sors-tragédiát a vérben tapadó gyilkolás-hajlam vörös és a tébolyító lelkiismeret-furdalás fekete színeiben hempergeti meg s hogy megdöbbenjen az emberi ösz-tönök és indulatok hátorzongató bizony-talanságával, még a pogánykorból ma-radt babonás látomások sejtelmes, mé-regzöld ködében is megmártja. Ez a bűnre unszoló és bünt palástoló, fojtóan gyilkos kód mindvégig megüli a darabot és a nézők idegeit. A kiváló skót vezér, a győzelemittasan hazatérő *Macbeth* hisz látomása boszorkányainak s az első jóslat váratlan teljesedésére máris el-sodorja a zsarnoki nagyravágyás: meg-öli a várába látogató királyt, jó és tör-vényes urát, világgá kergeti a trón-örökösöket s még legjobb barátját is kész leszúrni, csak hogy megvalósulva láthassa lidérces látomása jóslatait. Állandó szellemjárás riaszt a színpadról: szakállas boszorkányok imbolyognak, villóznak és rikácsolnak, képzelt tör-lebeg a meggyárvult *Macbeth* előtt, királyi székében meggyilkolt jóbarátja szellemét látja, felesége — sorsának vég-zetes ellendítője — alvajáró kísértet-ként foszlik ki a rémképek e halmazából, melyet a boszorkányüstből kicsapó újabb jóslatok csak bonyolítanak. *Shakespeare* tehát a megszállottság ész- és életbontó végzetszerűségével magyarázza a zsar-noki természetet. Az első vérontás forró dühe — természetfölöttivel okolva s így a valóság határain túllendülve — bűnt bűnre tetéz s végül az elvadultságnak és elvakultságnak oly erős sodrába lép, amelyből sem kigázolni, sem vissza-fordulni nem képes. Az önmagától me-nekülő bűnözésnek ezt az idegbomlasztó játékát *Kiss Ferenc* egységesen át-gondolt s nagy lendülettel átélte, hatást

fokozó felépítésében most is élvezték; különösen meglepett a nagyravágyás és a szerelem művészi beosztású, nö-vekvő és fogyó ellenmozgása. *Tóth* Anna a sötétlelkű feleséget érzi, sötét hangja kilobbanásaival és átlátszó híz-el-géseivel valóban ellenszenvenné és ért-hetővé tette, de adós maradt alap-jelleme gondolatával: mindenét oda-adja s éppen ez a minden a sok. *Petheő* Attila meghatóan nagy — *shakespeareien* fenséges volt — gyászában, *Lehotay* Árpád pedig nemes és természetesen a jóbarát alakjában. A fiatalok számára azonban iskolának nehéz még ez a darab.

Megborzongatni és meghátni — ezt akarja *Kiss Ferenc* János is a föld-~~szelvény~~ egysütetű, hasonlóan lob-banószavú és a parasztság ösztönéleté-ből nyersen felbukkanó erkölcsrajzá-ban, a *Végrendelet* vad családi csatá-rozásaiban (Belvárosi Színház). Régen láttunk ennyi fekete lelket: kapzsi, durva és konok embert együtt a szín-padon. Jó, hát nem a föld problémájá-ról van szó — bár sokan ezt akarták kiolvasni belőle —, hanem az elhanya-golt parasztról, aki az Isten háta mö-gött, az ország egyik sarkában egykézlik és szívtelenkedik: kikergeti a szülői házból édes egytestvérét, mert az két-kezi napszámoshoz ment feleségül — csúffátette a paraszt osztálygőgöt — s már három gyermeke van, amin meg a vidék «erkölcse» botránkozik meg. Van itt föld, bolt, műhely, de mind éhes a máséra, képesek a leitatott haldokló apával olyan végrendeletet írni, ami-vel kitúrhatják jogos örökségéből a szegény harmadikat. Lám, ilyen a magyar nép: nemcsak földsóvár, ha-nem istentelenül kegyetlen, szeretetlen is. Legalábbis így állítja be az író, aki bizonyára jól ismeri népét, az Ormánság vidéki erkölcsét. Pap, tanító nem sze-repel a darabban, a jegyző minden hájjal megkent «igazságtévő», az orvos pipogya

Katalikus Színház 1939. dec. 12. n.

663-664.

1939. dec.

SZEMLÉK

1939

vén zsidó. Később sincs szükség se papra, se tanult emberre, a bíróság is csak azért száll ki a falura, hogy a parasztész túljárjon a törvényen. Csofálatos ez a konok összetartás: a fél falu a szegény kisemmizett ellen vall, még anyja is hamisan esküszik. Riasztó, kegyetlen, de magtalan példázat a fajtájával is komisz parasztról. Kodolányi-egyszemélyiség. Az író — joga van rá — egyszerűen bezárta a kört: ez a félpogányságban élő kemény koponya az ő kedvelt alakja, egy népi sziget, ahová nem ért még el a lelki műveltség, — élnek, mint az ő finn-ugorok, indulatuk szabadon garázdálkodik, szavuk mar és csontig váj — érdemes megfigyelni, hogyan beszél a leány az anyjával —, arcuk sötét, szemük szúr s minden vágyuk a több-pénz, a több-föld, ha már annyit kell dolgozni ebben a keserves világban. Szomorúan vesszük tudomásul, hogy akad még ilyen népterület s azt is, hogy «hazug és büdös nazarénusok» laknak ott. De ez nem «a magyar paraszt» s ez a tájerkölcsrajz nem általánosítható: csak egy távoli zugocska erkölcsi szemetének kiborítása. Talán még az írónak sem kell ennyi gonoszság, hogy sötét, felkorbácsoló drámáját vérző szívvel megírja a magyar földnépe pusztulásáról. Túlerős ez a hang. Megrendíti a cselekmény hitelét — csak a szegények jók ott? —, mesterkéltségre vezet, amilyen az elnyúlt és csak végső pontján izgalmas törvényszéki jelenet, sőt egyoldalúságba is kanyarodik: nemcsak abban, hogy ennek a szeretettel rajzolt, romlott vidéknek erkölcsi hullafoltjait akarja ráképzeltetni az ország testére a színpad akaratlan nagyításával, hanem abban is, hogy a mi, vallásosságában is józan népünk egyik kieső eltévelyedését, a nazarénusságot most már másodszer boncolgatja, teregeti egy országos színdarabban, a helyes vágányratértés célja és meggyőző érvelése nélkül, pusztán színfoltul. Az öregasszonynak nemcsak az esküje, hanem a megtérése is hamis. Nincs lélektani alapja, előző jellemképe imbolygó, «mindent szétosztok a szegényeknek»-jelenete is gyenge lábon áll: az elferdült, beteg lélek e színváltása nem meggyőző, nem élvezetes, inkább gyötrelmes. A néző egyedül a végső szép jelenetben ismer rá a kitűnő íróra, amikor a veszedelembé került, egymás közt is egyenetlenkedő családtagok, de még inkább az elkaparintott örökség megvédésére már nyújtja a méregpoharat a kőszívű leány az anyjának, de az kiüti a kezéből — és együtt-

zokognak bűnösségükön. Az író itt tapsviharral zárja a lelki problémát, meg is érdemli pompás alakjaiért, erőskötésű szerkesztő ügyességéért és izes magyar nyelvéért —, de hova sikkadt ez országos tanulság? Jobbá teszi-e ez a darab majd a magyarságot? Nem hiszünk benne. Mirevaló volna ennyi bűnt bemutatni? Az író sokban hasonlít így népéhez: kegyetlen és hidegszívű az irodalommal szemben. Nem elég a meglepő valóság — még csak nem is valószínűség — regényben, drámában: nagyobb s szebb célok is vannak a tájerkölcsrajz ijesztő pontosságánál. Az író lelkében szét kell olvadnia a tárgyának, újra kell alakulnia és a szeretet: ember- és fajszeretet éltető piros vérében kell újracsörgedeznie, nem pedig a szétfakasztott kelés gennyes levében. Azt is meg kell mutatnunk, milyenek kell lennie a magyar népnek. Az előadás éppoly pompás, mint a Földindulása. Különösen az új nőszereplők érdemelnek őszinte elismerést: *Egyed* Lenke a nyögdcicsélő, bibliázó és rettegő vénasszony, *Eszényi* Olga a kisemmizett leány szelíd, és *Keresztessy* Mária a szeretetlenül goromba és keményszívű hideg leány szerepében. De a férfi-típusok is kitűnőek voltak: *Gárday* szögletes, nyers kovácsmestere, *Bilicsi* túlművelt boltosa, *Boray* keményvágású öreg parasztja és *Görbe* János öntudatos, csupaszív napszámosa. Mindnyájan éreztetik az igazi falut.

Rédey Tivadar

Végrendelet. Kodolányi János színműve a Belvárosi Színházban.

Egyke és földkérdés nincs távol egymástól, az Ormánságban nagyon is összefüggenek, s Kodolányi az a után kimondja a bé-t is, bár talán fordított sorrendben (általólag új darabja korábbi is a Földindulás-nál). Egy paraszt-Lear családjában mutat rá a földéhség rontó erejére. Minden alakja a naturalista ábrázolónak éles szemére és szociális megértésére vall, de a részletek tökéletes hiteléből s az avatott segitenivágyásból mégsem épül meg olyan dráma, mely a sívár valóságot a művészi igazság magasába emelné. Az alantás indulatok robbanásig feszítik a színművet, az erkölcsi elv annál gyámoltalanabbul lép sorompóba, s a végén is igen kevéssé meggyőzően érvényesül. Egy kissé a Schönherr osztrák parasztjainak állati önzése támad fel itt újra a színpadon, talán csak azért, mert az ilyen egyoldalú írói látás minden ég alatt — ugyanazt látja meg. Ezért is kevés ez irány termékeinek egyéni érdekessége: sommás perben ülte-

426

tik a vádlottak padjára épp azokat, akiknek lelke és sorsa iránt részvétünket és szeretetünket követelik.

Szívesebben fordulunk méltánylásunkkal az igen jó előadás felé. Sármácssy Miklós stílustisztelő rendezésében kitűnő összjátékot nyújt az egész együttes, melyből leginkább Egyed Lenke, Keresztessy Mária, Eszenyi Olga, Simon Marcsa és Görbe János magaslik ki. Kiszely Ilona első ízben jutott érdemleges feladathoz, indulásán nagyon biztató, Varga Mátyás színpadképei jók.

Napkelet 1939.

dec., 12. n., 425-426.

ÉSZAKI FÉNY VILÁGÁNÁL

Irta: KODOLÁNYI JÁNOS

A hógörgöteg elindult Északról és egyelőre nem lehet tudni, milyen nagyra nő, mit hogyan temet el s hol fog megállni. A kezdetben szelíd kívánságoknak látszó szovjet-követelések mintha óvatosan elkerülték volna Finnország érzékeny pontjait s mintha valóban nem akartak volna beleütközni azokba a megállapodásokba, amelyek Finnország és a Szovjet a szabadságharcot lezáró békeszerződés kiegészítéseként évek során több ízben is kötött. Még november utolsó napján is az volt az angol sajtó véleménye, hogy nem kerül háborúra sor. Csak akik a Szovjet kívánságait tüzetesebben megvizsgálták, látták, hogy sokkal többről van szó, mint amennyi a gondosan titkolt kívánságokból látszik. Szemre nagyon szép volt, hogy a Szovjet a karjalai földszorosban kívánt néhány ezer négyzetkilométer földszávért több tízezer négyzetkilométert ajánl fel az állítólag «független» Szovjet-karjala területéből, de hogy éppen azon a néhány ezer négyzetkilométeren vonul Finnország fő erődítési vonala: a Mannerheim-vonal s ennek kiszolgáltatása Finnország számára ugyanazt jelenti, mint annak idején Cseh-Szlovákia számára a Szudéta-övezet kiűritése, arra az európai közvélemény nem gondolt. Ha Finnország elfogadta volna a Szovjet követeléseit, nemcsak függetlenségét adta volna oda a felajánlott karjalai egy tál lencséért s nemcsak a finn területen uralkodnának már anarchikus állapotok, hanem lehetővé vált volna a Szovjet számára, hogy a kelet-lengyelországi fölvonuláshoz hasonlóan díszmenetben érkezék el Svédország és Norvégia határához. Finnország tehát valóban Európát védelmezi a karjalai földszorosban, mert saját tétét dobta akadályul az Észak-Európát átkarolni akaró szovjet haderő elé.

A Szovjet láthatólag kedvetlenül ment bele követeléseit fegyveres kicsikarásába. Hosszú heteken át nem mutatkozott jele annak, hogy valóban háborút kívén indítani. Felvonult seregei mintha inkább fenyegetni akartak volna, de harcolni nem. Ez volt az az időszak, amikor a Szovjet sajtója és rádiója «idegháborút» emlegetett. Aki azonban ismeri a finneket, tudhatta, hogy nincsenek idegeik. Azzal is megpróbálkozott a Szovjet, hogy éket verjen a finn nép és az állam vezető rétege közé. Ez épp oly naiv kísérlet volt, mint az előbbi. Végre november 30-án felmondta a kölcsönös megnemtámadási szerződést és december 1-én reggel 7 órakor parancsot adott csapatainak, hogy a finn csapatokkal szemben menjenek át «ellentámadásba». Csak két nappal később kényszerítették az 1919-ben Moszkvába emigrált Kuusinen és társait, hogy «demokrata» kormányt alakítsanak a helsinki «alkormány» ellenében, a Szovjet fegyveres támogatását kérik s vele az eredeti követelések alapján «szerződést» kössenek. Igen világos logikával tárja fel a finn kormánynak a Népszövetség tanácsához intézett jegyzéke az ellentmondások hemzsegő tömegét, amelyek a Szovjet közleményeiben és jegyzékeiben összezsúfolódnak.

Minket, akik ismerjük Finnországot, nem lepett meg a finnek viselkedése.

Ezzel szemben finn oldalon igen tanulságos megfigyeléseket tehe-

*Nemzetőr 1939.
dec. 11. 20. n. 3.*

tünk. A finn hadsereg szervezete és taktikája művészi tökéletességgel egyezik a finn lélek természetével és azzal a bánulatos szoros kapcsolattal, amelyben a finnség a tájjal, szülőföldje lelkével összeforr. Különösen téli hadjárat idején világlik ez ki napnál fényesebben. Az oroszok nem is tehettek volna nagyobb szolgálatot a finneknek, mint hogy megvárták a telet. Ahogy évezredek óta siklott sítalpain Európa zord Északán az erdőkben, mocsarak között vadászó, a vadállatok türelmével leselkedő, a nagy vaddal kézitusára menő finn-ugor népek vadásza, úgy siklik, suhan nesztelelenül sítalpain a finn katona, tetőtől-talpig fehér vészonnal takarva, gépfegyverét kéziszánon húzva, a csak általa ismert rengeteg erdő, ezerfelé szaggatott tavak és mocsarak néma világában. Ahogy a finn-ugor népek vadásza kémleli a vadak természetét, vonulását és csapdákat, leplezett töröket állít neki, úgy kénleli hallgatag konoksággal és következetességgel évezredek ellenfelét a finn és állít most halált-hozó, leplezett töröket és csapdákat. Ahogy a finn-ugor vadász ravasz vermeket és farkasnak-medvének, úgy várják most nem is sejtett vermek az orosz harcikocsikat és nehézkesen gázoló seregeket. És ahogy a finn-ugor vadász biztos mozdulattal meríti kését a rárohanó medvébe, millimétert sem tévedve a szűrésben, úgy merül most a világ-hírű görbehegyű kés, a *puukko* a villámgyors rajtaütéssel meglepett, a finn vonalak mögé ejtőernyőn leereszkedett ellenség szívébe. Rejtőzködés, hallgatás, villámgyors szárgulás a minden ízében ismert terepen, állati türelem, konok, engesztelhetetlen bosszúvágy — mely sohasem nyilvánul meg szavakban —, számunkra elképzelhetetlen ösztetartás, mérhetetlen igénytelenség, acélos fizikum és az ősi életmódhoz a mai modern időkben is tántoríthatatlan ragaszkodás: ime,

ezek azok a tulajdonságok, amelyek a finn hadsereg szervezetét felbonthatatlanná, harcmodorát magától értetődővé, erkölcsi színvonalát páratlanná teszik. A finn-orosz háború megcsúfolja a katonai szakírók tudományát. Ennek a háborúnak vizsgálatánál el kell vetni a szokványos, gépeis módszereket, itt nem elég magunk elé teríteni a térképet, hogy a csapatok felvonulási útját és mozdulatait leolvassuk, itt nem elég hadosztályokban és hadtestekben gondolkoznunk, kalibereket, repülőgépeket egymással szembe állítanunk és mindebből egy hozzávetőleg helyes matematikai egyenletet felállítanunk. Mert ez a mostani egyenleg, különösen a közép-európai taktikus számára, egész sor ismeretlen rejteget. Egy finn falu, vagy város helyébe hiába próbálja behelyettesíteni az Európában megszokott várost, vagy falut, egy finn zászlóalj helyébe a szokványos zászlóaljat. Az eredményre rácsófol a valóság. Jósolni nem lehet, legfeljebb annak, aki úgy ismeri Finnországot és a finn népet, mint a tenyerét, — de még azt is csalódhatik.

★

A megszokott fogalmakkal való helytelen gondolkodás a valóságnak meg nem felelő képet ad a finn-orosz háború legtöbb mozzanatáról. Itt van mindjárt Petsamo példája. Számtalan cikket olvastam arról, hogy Petsamo «városa» lángokban áll, a finnek torlaszokat emelnek az «utcaikon» sőt még «utcai harcokról» is olvastam. Holott Petsamo, bármily fontos kikötő is a Jeges-tenger partján, nem város, hanem néhány, több négyzetkilométernyi területen elszórt faépület, inkább tanya, mint szerves település, utcákról ott szó sincs s ha a faháza-

kat felgyújtották is, utcák semmiképpen sem állhattak lángokban. Salmijärvi is csak az utóbbi két-három esztendőben alakult faluszerű teleppé. Főként az ott levő amerikai és angol nikkelbányák révén. Néhány modern épület szövetkezeti ház, boldn és villanyvilágítás, meg az autobusz-megálló emeli «városi» rangra. És szerkesztét az egész mérhetetlen finn területen hasonló tanyák, messze elszórt gazdaságok vannak, maguk a falvak sem hasonlítanak a mi utcáorokból, piactérből álló falvainkhoz. Ahol három-négyezer ember lakik, már városnak számít. Egészen más képe van tehát a világnak, egészen más jellegű a településeknek, mint amikhez mi szokva vagyunk. Ehhez képest másképp alakul a hadviselés is, mint például Lengyelországban vagy Spanyolországban. Itt még egy tévedést kell szövé tennünk. Egy taktikai szakcikkből olvasom, hogy az orosz hadsereget, végig a finn határ mentén, csak egyetlen vasútvonal, a Murman-vasút támogatja. Nálunk keveset tudnak arról, hogy az oroszok már évek óta a finn határ felé irányuló keskenyvágányú vasútak egész sorát építették, azzal az indokolással, hogy a nagyarányú karjalai erdőkitermelés céljára épülnek. Békében ezek a vasútak valóban fát szállítanak a murmanszki vasút gyűjtőállomásaira: Petrozavohszkba, Kembe, Kandalaksába és Kolába, de a finnek nagyon jól tudják — s nekem nem egyszer el is magyarázták —, hogy háború esetén ellenük irányuló célt szolgálnak.

★

Mióta három évvel ezelőtt először jártam Finnországban, többször felhívtam a figyelmet a különös hasonlóságra, amely a mai Finnország és a régi Görögország között tapasztalható. Ugyanaz a természetel való összeforrás ugyanaz a pogány ösztönösség, az élet tragikus helyzeteinek ugyanaz a mély megértése, ugyanaz a törzsi és városi demokrácia, ugyanaz a nemes testkultusz és ugyanaz a mély kultúra, ugyanaz az elszánt hősiesség s az életnek ugyanaz a könnyed megvetése, ami a görög szellemből árad. Most, mintha a maroknyi görögség szállna szembe a mérhetetlen hatalmas Xerxesszel és ha a harc kimenetele hasonlatos lesz ama régi harc kimeneteléhez, azon a sorok írója koránt sem fog csodálkozni. Büszkéek lehetünk finn rokonainkra, tanulnunk is kell tőlük, amiint már eddig is kellett volna tanulnunk, de amit a finnek most az egész világ előtt felmutatnak, már következménye lelkiéletüknek, társadalmi és gazdasági berendezkedésüknek, politikai szerveztségüknek, kultúrájuknak. Ez már csak a virág, a gyökerek évezredekbe nyúlnak vissza. És talán nekünk is a gyökereknél kellene kezdenünk önmagunk nevelését, ha azt akarjuk, hogy a virág, melyet talán fel kell egyszer mutatnunk, hasonlóan legyen a zÉszakon pompázó rokonvirághoz.

458

„IRODALOM ÉS KÖZÉLET”

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

A Karácsonyi ünnepek közeledténél bánatosan békés hangulatában talán elfordíthatjuk tekintetünket a világesemények korántsem karácsonyi látványától s leülhetünk itt-hon, családi körünkben, hogy a magunk dolgáról beszéljessünk. Ámbar nehéz megemondani, hol kezdődik a magunk dolga s hol végződik a világé...

Cikkem címétől azt választottam; ami alatt a héten vitéz Imrédy Béla írt cikket a Függetlenségben. Ahhoz szeretnék hozzászólni néhány egyszerű, őszinte szóval, amit ő felvetett.

Vitéz Imrédy Béla fájlalja, hogy a magyar társadalom alakító gondolatainak hordozói, az írók s a politikusok oly messze estek egymástól. (Mert a közélet vezetőit elsősorban a politikusok között kell keresnünk.)

Pedig kevés országban politizálódott el annyira a közélet, mint nálunk, már a legbiztonságosabb békéidőkben is. A magyar közéletet mindig erősen átitatta a politika, sehol annyira nem keresték, nem erőszakolták, nem szimatolták mindenben a politikumot, mint nálunk. Ennek elsősorban nem annyira az az oka, hogy a magyar erősen politikai nép, hanem inkább az, hogy társadalmunk különösen az utolsó két-háromszáz esztendőben egyre heterogénebbé vált s szervezetét egyre sűrűbben járták át olyan hatások, amelyek megemésztése igen nehéz volt s amelyek izgalommal föltűzték el a nemzetet. Így volt ez már a török hódoltság kezdetétől fogva, még inkább azóta, hogy a törököket kiűzték s hol ilyen, hol amolyan formában, de lényegében ugyanazzal a szellemi tartalommal rátküzdült a Gesamtmonarchie erőszakolásának ezer és ezer kísérlete, az idegen telepítések folytatólagos következményei, a felekezeti harcok kiélesedése, majd a múlt század végén a liberális kapitalizmusnak a magyarságtól idegen rendszere. Mindezeket az izgató behatá-

sokat megtették az egyre súlyosabb osztályellentétek, a földkérdés megoldatlanságának folyton fenyegetőbb réme, a világháború s végzetül annak következményei. A folyamat, persze, itt még korántsem állott meg; a békének is következményei vannak s az újabb háborúnak is. Tény, hogy sorsunk olyan földrajzi pontra állított bennünket, ahol nemcsak lelkünkért, de pusztán létünkért is állandóan aggódnunk kell. Ez tesz bennünket olyannyira politikai nemzeté.

Nemcsak sorskérdéseik, de mindennapi kisebb-nagyobb problémáink is benne hemzsegnék irodalmunkban. Közhely az a megállapítás, hogy a magyar irodalom a világ minden más irodalmánál politikusabb. Nálunk nem kell óvást emelni az ellen, hogy az író bezárkózzék hűvös, előkelő elefántcsonttoronyába s hiábavaló az «írástudók árulásának» emlegetése is amlatt, hogy az író hűtlenné válik «magasabb eszményelhez», ha a mindennapok kérdéseihez «leszáll».

Mégis, mi az oka, hogy az utóbbi esztendőkhöz — főképpen a háború befejezése után — olyan idegenül áll szemben egymással a közéletet irányító rétege és a magyar író-társadalom? Miért van meg minden indoka annak a cikknek, amelyben vitéz Imrédy Béla a közéleti vezetők és az írók összebékítését, összesimulását kívánja?

Nemzet 1939.

dec. 18. 21. sz. 3

1939. Dec. 18.

Az ok elsősorban korunk politikusanak típusában rejlik. A világháború előtti idők magyar politikusa, ha nem tudott is felemelkedni odáig, hogy az íróban nemzete lelkiismeretét lássa akkor is, ha nem az ő pártjának, vagy politikailag eszméinek híve, legalább azt az író tiszeltte, aki a szájaizének megfelelt. A többit pedig olvasta, ha nem tiszeltte is, ha ellenkezett is vele. A mai politikus átlagtípusa nem olvassa a magyar író, — talán az idegent sem. Egyáltalában: meglepően keveset olvas, viszont aunal többet ír és beszél. Viszont sem írni, sem szólni nem tud, mert hiszen magyarul sem tud. Néhány egészen kiváló, ritka egyéniségtől eltekintve, a mai állagpolitikus típusa újságokból szedi össze műveltségét, az ismeretek úgy ragadnak rá, hogy maga sem tudja. Ettől a típustól tanuljuk az újabb magyar nyelvújítás remekelt, mint amilyen pld. a „céklitűzés“, a „szebb magyar jövő felé való menetelés“, továbbá „a nagy magyar éjszaka“, valamint az „új ezredév“, a „törhetetlen kiállítás a magyar vártán“ s hasonlók. Új szótárt és nyelvtant kellene kiadni erről a frázishalmazról, amely többnyire szószletelt frázisoknak. Ők oktatnak bennünket arról is, hogy mi a demokrácia, a liberalizmus, a kapitalizmus, a magyar lelkiség, ők dörögik fillünkbe kötelességünket. Sőt továbbmegyek: ők mutatnak irányt írónak, művészek, ők fejtik ki, milyen legyen a magyar irodalom, képzőművészet és zene. Ők.

Ne csodálja vitéz Imrédy Béla, ha a mai politikai aréna sűrű nyüzgésében nincs mit keresnie az írónak. Régebben a politikus átlagtípusa tudott magyarul s üres óráiban olvasott is. Most mit kezdjen az író olyan társaságban, ahol a mondattalannal sincsenek tisztában?!

Egy azóta elhalt, körülünnepelt, lángelmének megtett nagy magyar politikusunk jelenlétében így szólt Móricz Zsigmond a könyvnapl sátorban:

— Nem vagyok veled megelégedve, Zsigám. Nem ismered a magyar parasztot.

— No, — dűnyögte Móricz meglepetten.

— Nekem elhíheted. En az országot járom, hát tudom...

Balsikkerrel végződött az a kísérlet is, amit Gömbös kezdeményezett, amikor Zilahy Lajos lakását maga köré gyűjtötte az újabb írónemzedék néhány azámottevő tagját. Sokan megbánták már, hogy azon az összejevetelen résztvettek.

Mit várjon hát az irodalom a közélettől?

De az írók oldalán is mutatkoznak teherfétélek. Mert talán még sohasem mutatta egy nemzet író-társadalma a szellemi és lelkiismereti zűrzavarnak olyan lesújtó képét, mint manapság. Vessünk egy futó pillantást a magyar kritikai életre. Kritika úgyszólván már nincs is. Nincs egyetlen széleslátókörű, szintézisre alkalmas, elfogulatlan kritikusunk. A kritika: fizetett recenziók tömege, barátai emlégsorok, vagy gyűlölködő indulatok közlése a kritika álarca alatt. Nincs egyetlen komoly kritikai folyóiratunk, kivéve a Magyar Szemlélet, de az irodalommal csak elvétve foglalkozik. A színházakat kikkgyűrők veszik körül, íróink között van egy-két asszimilált nagyság,

Aki a hivatalos ellátás korszakában él, de aki a hivatalos létélvezésből kiharad, mást szabad farkasnak, irodalmi társaink sem korunkhoz, sem az irodalomhoz igazolván semmi közk. A fiatalabb nemzedék irólt irigység, féltékenység, gyűlölködés kergeti azonosít, vagy egymás ellen. Dühöngő alacsonyrendűségi érzés fűti indulataikat. Csoportjalk megfojtánák egymást egy kanál vízben: egyik hasmánt csúszik valamelyik nagy szomszédunk előtt, a másik minden nap má spólitikai párthoz csatlakozik, hogy érvényesülési örületét kielégítse, a harmadik, negyedik Dózsát játszik, az ötödik, hatodik júhakolnak érzi az irodalmat, s minden nadrágos emberben ispánt lát, mert «parasztíró», a hetedik, a nyolcadik megbűjük magá-

nyában, mert Magyarország sorsáért rettegvéh, a maga nyakát félti egy elvétett szó mlatt, a kilencedik, tízedik, tizenegyedik úgy forog a Baumgarten-díj felé, mint a napraforgó... Szomorú lávány! Amikor a magyarság szorongattatásának idejét éljük, a magyar íróvilág szétvertebb, gyűlölködőbb, készületlenebb, mint valaha.

Hát nem meglepő, hogy két szabadságharc szemtanúi is voltunk és vagyunk s nincs magyar költő, író, akinek szava volna hozzá? (Kivéve Erdélyi egyetlen versét.) Hát nem elképesztő, hogy a magyar irodalom hallgat akkor, amikor értünk is, másokért is, eszmékért is kiáltania kellene? Ime, Babits, aki szemét «az örök csillagokra függesztve» jár köztünk, alantasabb halandók között, arról írt cikket, hogy

«ők», — Babitsék — «a szellem Varsóját védelmezik». Ime, ilyen ragadósak átlagpolitikusaink úrea szólamai.

De mégis, tán van valami vigasztaló tünet. Egyik barátom levelet kapott egy neves fiatal írótól. Az író írja, hit az ideje, hogy megértstük az idők szavát s összefogjuk az írókat. Mit ajánl Azt, hogy az írók alapítsanak farmot, ússanak, káljanak maguk, termeljenek káposztát és kalarábét s ne törődjenek a kavargó világgal többé...

Irodalom és közélet... A közéletből kivesezt az irodalom (ez a nagyobbik baj), az irodalomban pedig nincs közélet. Hogy miként lehetne a kettőt összehékíteni, vitéz Imrédy Béla talán tudja. Éu nem.

1939

KATICABOGÁR

• Ki tudná megmondani, hogy került a katicabogár egy szomorú, szürke téli napon a szobámba! Pettyes, piros munda-
djában fázósan szaladgált az ablakpárkányon, néha szét-
nyitogatta bágyadt szárnyait, mintha repülni akarna... De
hová? Merre? Van-e kivezető út a téli hidegből, nyomorból,
ködből, sötétségből, van-e kivezető út a halálból? Körös-
körül nehéz és vigasztalan az égbolt, nincs sehol egy tű-
hegynyi napsugár, nincs illat és nincs eledel, a nyár szépei,
a bronzhátú rózsabogarak, ezek a gögös szépasszonyok
eltűntek, a pillangók, cifra virágok bárhölgyei, meghaltak,
a hosszúbajuszú örmesterek: a höscincérek, alusznak levél-
telen fák odvaiban, az örökké sürgő-forgó kis proletárok: a
hangyák, bezárták földalatti pincelakásaik ajtaját, a koron-
ás király: a szarvasbogár, betolta zúgó biplánját a han-
gárba s ő maga alszik, hatalmas koronájával a fején, mint
valami mesebeli király s csak száz év múlva, tavasszal, kel
fel ismét. S a katicabogarak egész nemzetsége eltűnt az élet
színteréről, eltűnt a vidámságnak ez a kis pirosruhás, pettyes
bohóca s egy, egyetlenegy maradt itt csupán, az, amelyik az
ablakom párkányán szaladgál...

Katicabogár, a lírikus, a költő. Szerelmes dalok ihle-
tője, szerelmes szíveknek vidáman jósoló. Meg-megáll s gon-
dolkozva néz körül. Lábával megtapogatja az ablaküveg
szélét. Hideg és nyirkos az üveg és kemény. Talán szomorú
rímeken törli a fejét a katicabogár, ködről, hidegről, éhségről
és halálról. Visszagondol a nyárra, mikor egy fehér, illatos
lánykézen sétált, a lány nevetett és dalolt s ő felszaladt az
ujja hegyére s onnét elszállt, arra, ahonnét a lány szeretője
érkezik majd. Nem jött el a szerető sem, de eljött a tél s a
kis katicabogár most az illatos lányujj illatáról álmodik.

Megpróbál felmászni az üvegre, ott mégis világosabb
van s hátha megnyílik az út a napfénybe, a nyárba! De

Pécsi Antológia. Bev. Halasy Nagy József.

Pécs, 1939. 139 - 141.

„MUNKA.”

Rovatvezető: Masszi Ferenc.

A SZÜLŐFÖLDSZERETETRE NEVELŐ KODOLÁNYI ÉS ÚJ TÁJESZMÉNYE A „JULIÁNUS BARÁT“-BAN.

A Juliánus barát nagy sikere és irodalmi jelentősége időszerűvé teszi a kérdést, hogy szűkebb hazánk egyik leghivatottabb tájrajzírójának történeti regényhármasa — A vas fia, Boldog Margit és a Juliánus barát — s ezek között is az utolsó műnek szülőföldleírása milyen elhatárolást jelent Kodolányi táj-ábrázoló művészetében? Még közelebbről: az új irodalmi ízlésáramlat milyen tájszükségletet eredményez ebben a regényben és ez mennyiben változtatja meg Kodolányi János eddigi tájészmény-felfogását?

A pécsi és baranyai olvasóközönség eddig talán csak a szülőföld közvetlenebb és tudatosabb megszeretésének törekvésében olvasta hűségesen Kodolányi munkáit. Hiszen korábbi írásai, főleg az Ormánságnak telivér naturalista és néprajzi alaposságra valló, személyes élményeket tárgyaló elbeszélései és regényei inkább csak a baranyaiaknak szóltak. Az előbb említett regényhármass hatalmas alkotásaiban azonban átfogó általánosságú nemzeti feladatokat dolgoz fel, melyek tárgyuknál fogva Kodolányit elragadják tőlünk. De ő nem feledkezik meg erről a vidékről, magával viszi mélységes szülőföldszeretetét, szülőföldjének színeit összes kellékeivel együtt. Mi pedig örvendetesen rádöbbenünk arra: környékünk tája alkalmas ahhoz, hogy országos történeti kérdések irodalmi háttéréül szolgáljon.

Hogy Kodolányi tájészményfelfogását újszerűen ható megnyilatkozásában megérthessük, követnünk kell azt az irodalmi irányvonalat, melynek végső állomását jelenleg a Juliánus barát jelenti.

Kodolányi Jánostól az irodalmi csodavárók a realizmus végső beteljesülését várták. Első írásainak alaphangját a nyomasztó sötétség és lehangoltság jellemzi. A küldetés-érzőknek keresett sivársága az, ami a sorok között kiérződik; a reménytelen beletörődöttség talán dagályosságnak tetszenék, ha nem fonná át az élményszerűség. Ez az első indíték, mely arra enged következtetni, hogy Kodolányi eltávolodik a realizmustól. Szabó Dezső és Móricz Zsigmond követőjének ismert Kodolányi mint fiatal író szándékos realista, de csak addig, míg a rákényszerített irányzat nem gátolja őt mondanivalóinak megírásában... Azután jön a háborút követő írói nemzedék eszmei örségváltása: a magyarsággondolat rajongóinak elhivatottsága ihleti meg Kodolányit is. Ennek az önkínzó alázattal

*Munka, a Műhely
(Pécs) függelék*

1939. sept.-okt.,

5-6. sz. 33-39.

vállalt elhivatottságnak megérzése okozza elsősorban Kodolányi pálfordulását: mint eszközt és módszert elégtelennek találja a realizmust a küldetés szolgálatában. Idejében kibújik a zsákutcából: a történeti regényhez fordul. Ez a döntő lépés ajándékozta meg a magyar irodalmat az új történeti regényírás stílusával. Mert azok az eszközök, melyeket addig Kodolányi a réalista célok szolgálatába állított, most a történeti regény meseszerű valóságát teszik plasztikusabbá.

Kodolányi történeti regényhármásának minden egyes műve más-más magyarság gondolaton épül fel. A vas fiai-ban az erő és élni akarás diadala, a Boldog Margit-ban a krisztusi lemondás hitvallása, a Juliánus barát-ban a tragikus nagy személyiségek középkori harcai és fölemeltetése az alapgondolat. IV. Béla korát eszméleti s annak egyik rejtélyes, rokonszenves alakját eleveníti föl Juliánus személyében. Bámulat, hogy az író egy kevéske történeti magból milyen csodálatos cselekményfát növesztett! Ez a regény a küldetés-eszmén alapuló magyarság-gondolatnak a legnemzetibb szellemben történő feldolgozása. A nekibúsult magyar nép belekapcsolódik a fenséges gondolatba: meg kell találni Ázsiában elszakadt véreinket és az új hazába visszatelepíteni! Gyönyörű és kalandos képzelődés, melyhez hasonló vágyódás talán még ma is megül sok fanatikus magyar lelket. Mindig korszerű és hálás tárgy, de viszont a legnehezebb is, mert a valóság és a képzeletvilág összekeveredik valamiben, ami történettudomány, néprajz, népléktan, népköltészet összetevőinek keveréke. A főhős, ez az egyszerű domonkosrendi barát, egymaga megtestesíti és viszi diadalra a nagy magyar gondolatot, s következőképpen a drámai hős minden jellemvonása megelhető személyiségében. Törzsökös magyar tehetség, tele szorgalommal és kitartással, de mindenekfölött törhetetlen hívő és álmodozó. Egy percig sem kishitű és ezért nem lesz tragikus hős. Juliánus „barát”-nak élete jellemző összetevődése annak, amit Egyháznak és Nemzetnek hívunk. A hit és hazafiság nevelő és sugalmazó erejét az újabb magyar irodalomban egyetlen regény sem adja vissza olyan tökéletes teljességgel, mint éppen a Juliánus barát. Ez a regény nemcsak Kodolányi irodalmi munkásságában sorsfordító hatású, hanem az újabbkori magyar irodalomban is. Ezzé avatja az elbeszélő művészetnek fölényes biztonsága, a korrajz művészi töretlensége, a lélekfestés korthű természetessége, a kort rajzoló régieskedő beszédalak ízessége. Kodolányi a kiagyalt kodexnyelvet annyi hajlékonysággal, annyi valószerűséggel használja, hogy a legkényesebb stílus-utánzókat is bámulatba ejti. Ez a regény örök aktualitás lesz; megtalálhatjuk benne nagy nemzeti kérdéseinket — idegengyűlölet, zsidókérdés, szociális problémák stb. — melyek mint megoldásra váró feladatok sötét hátterét képezik a regénynek... Elmondhatjuk, hogy az élő

magyar írók között Kodolányi mint történelmi regényíró versenyen kívül áll, mert egyetlen történelmi írónk sem rendelkezik olyan mélyvetületű, tudatos történelmi érzékkel, mint ő... Julianus barát olvasása után az a meggyőződésünk, hogy ezt a történetet csak így lehetett megírni.

Kodolányi tájéalmazás felfogása éppen a Julianus barát-tal kapcsolatban azért érdekel bennünket, mert ennek a regénynek nagy része Baranyában, közelebbről Pécsváradon és Pécsen játszódik. Amikor Kodolányi a fentebb említett elhatározó lépést tette a történelmi regény felé, szükségszerűen el kellett vetnie azokat az avult kellekeket, melyek miatt éppen a realizmusnak fordított hátat. Viszont a realizmus kifejező erejét magával hozta ebbe a történelmi regényébe is... Mint kezdő író a délbaranyai síkság, az Ormánság népének hibáit keresi és azokat teljesen feltárja a nyomozó valóságig. Tájképleírása alkalmazkodik ehhez a hangulathoz: pontos reális képet ad szülőföldjéről. Ezekben a tájrajzokban mindig ott érezzük Kodolányi búsongó kedélyállapotát. Ez a tájzsemlélet az, mely ma már a legtöbb ilyen irányú írónál az irodalom és a torzrajz válaszfala előtt áll. Ringó kalásztenger, déli verőfényes búzatáblák mint novella-hátterek már elvesztették kedveltségüket.

Kodolányi a Juliánus barát-ban elhagyja a síkságot. Györk (Juliánus gyermekkori keresztnéve) Pécsváradon éli gyermekségét. A Zengő nem túlméretezett hegyormoival, enyhén meredek, hajlatos völgyeivel, a dombokra és síkságokra simuló menedékes hegyoldalaival, a patak, a vegetáció élénkségével, a csendes romantikának külső megjelenítésére ad alkalmat. Az író veleszületett reális biztonsággal festi ezt a romantikus tájat és pedig azzal a személyes közvetlenséggel, melyet éppen a regény beállítására kíván.

A XIII. századbeli Pécsvárad leírásában, noha sokszor csak száraz helytörténelmi adatokat sorol fel, a naplószerű hang végtelelenül kedvesen eszmélteti a falu képét és életét.* [„A falu sok csodával kedveskedett Györknek minden nap. Kisebb-nagyobb csoportokban, bokrokban álltak a házak a dimbes-dombos vidéken, többnyire ahhoz a vízmosáshoz igazodva, amely a Zengőről vezetett le a klostrom alatt s nyári záporok, meg tavaszi olvadás idején tele volt sárga, tajtékosan rohanó vízzel, így nyáron azonban csak afféle tiszta kis csermely csörgedezett benne a sűrű bokrok közt. A klostrom fölött, padszerű magaslaton, a falu fölé nyújtva zömök tornyát, az egyház emelkedett faragott barna köveivel, tágívű kapujával. Kanyargós út vezetett oda, ezen jártak a szekerek erdőre meg a barátok szőlőjébe.“] (30—31. l.) Elmondja, hogy a falunak egyes részeit Takarószegnek, Ökrösszegnek, Kerülőszegnek, Csizmadiaszegnek, Kovácsvégnek

* Értekezésünk kizárólagosan szülőföldismeretet ad, tehát történet-tudományi vonatkozásokra nem térünk ki.

nevezték. A két utóbbit így hívja életre: [„Ez a szeg volt a legnagyobb. A esizmadiák között büzlött a levegő a bőroktól, ho-eskorok, esizmák lógtak és henteregtek százsámra, de volt ott még nyerges meg szíjgyártó is. Napszám el lehetett nézni, hogy lasogatják, varrják és verik a bőrt, hogy fonják az ostort, kor-básót, varrják s cifrázzák a nyergel, lószerszámot. A kovácsok-nál pedig állandó volt a vasak és kalapácsok lármája, kormos fickók rángatták a fűjtatót, vörös tűz lobogott a műhelyek mélyén, a házak környéke pedig tele volt ekevasakkal, kengyelekkel, ásókkal, kapákkal, gereblyékkal, fejszékkel és fokosokkal. A legé-nyek ütemre verték az izzó vasat, harsányan daloltak a kalapács-zengés puffogására s néha az üllő szélén aprózták a dal forduló-ját, hogy csak úgy esilingelt. A dúcokhoz patkolásra váró lova-kat kötötték s mindig akadt egy-két jókedvű férfi, aki a maga lovát égis magasztalta, a másét meg legyalázta s ez olyan mulat-ságos volt.“] (31. l.) Hangulatos képet fest a mesemondó, mesét hallgató egyszerű népről: [„Este azonban az Ökrösszeg volt az érdekesebb. Még a többi szegről-végről is ideszállingóztak a falu öregjei, fiataljai, hogy dolguk végeztével mulassák az időt est-ebédig, lepihenésig. Mert voltak a parasztok között igen vén emberek, akik különös éneket tudtak. Ölyvedi apa ... ha alkonyat-kor odaült a tűz mellé s elkezdett énekelni, mindenki tátott szá-jjal hallgatta ... Elnémult a pissenés is ... Leginkább Bulcsú fejedelem szavait szerette mondani. De sor került Botondra is, akinek nemzetsége Branát és Somügyöt megszállta.“] (31–32. l.)

Györk gyerek bekerül a pécsváradi klostromba: megkezdí a küldetésvállalók mértéktartó lemondással teli életét. Kitüntetés éri az eszes ifjút, Veszprémbe küldik tudományosabb tanulásra. Átutazik Pécs városán. Kodolányi mindjobban eltávolodik jól ismert tájaitól. A várost írja le. Elcinte egy kicsit prospektus-izú ez a leírás: [„Pécsot megillette a Quinque ecclesia név, mert volt öt temploma, de még több is. A várban állott a Szent Péter tisz-teletére emelt székesegyház.“] (111. l.) De már a kövekezőkben szemléletessé válik a középkori Pécs élete: [„Elérkezvén a kapu-zárás ideje, mindonki sietett, hogy a falakon belül kerüljön éjsza-kára. Így folyvást mentek az emberek gyalog, lóháton, szekérral, teherrel, vagy anélkül, mindenféle öltözékben. Erősen beesteledett s megszólaltak a kürtök, jelezvén a kapuzárás idejét.“] (111. l.) Bájosan állítja elénk a naív, álmodozó falusi fiút Györk személyé-ben, közben megismerjük az akkori pécsiek életét: [„a város felé ballagva megcsodálta a vár hatalmas falait, melyekhez képest a váradi falak kicsiny madárfészek pereméhez hasonlítottak. Irtóz-tató falak voltak ezek, a kapu fölött vaskos, mellvédes, lőrések-kei, csipkézett bástyával. Vajjon hányan, s meddig építhették ... A kapu tölgyfából készült, keresztül-kasul meg volt vasalva s nagyfejű szögekkel kiverve. Vitézek tartóztak előtte, vidám tanyafere, nevetgélés között ... a kapu nagy boltíves nyílása alatt folyvást jöttek-mentek a járókélok. Különösen sokan siettek

befelé a környékről, hogy a vasárnapi misén résztvegyenek. Olvasfanta parasztokat is látott Győrök, amilyenek otthon élnek. Váradon, de bessenyőket is, a nők piros, fekete, meg fehér szőttesekben, piros csizmában, a férfiak farkasbundásan, fejszével a kezükben, magas, hasított süveggel a fejükön... itt is, ott is... hatalmas épületek ejtették bámulatba. Egy nagy kőház például olyan volt, mintha két egyforma házat raktak volna egymás fölé. Volt legalább tíz lantornás ablaka, két sorban. A felső részén még kiugró volt, oda még ki is lehetett állni. Kerek lyukat látott a kiugrón s azon töprengött, vajjon mire szolgálhat az a lyuk, amikor odafönt hirtelen megjelent valami asszonyféle s egy rakás rondaságot lökött ki a lyukon. Győrök elugrott. Hát ezek a városiak valóban okos emberek, hogy ezt is kitalálták.“] (118. l.) Városnézés közben keresi a híres székesegyházat: [„... bódorgott balfelé, egy igen keskeny uccán. Nem sokat haladt, amikor fölbukkant előtte a nagy szürke, négy csónka toronnyal büszkélkedő egyház... Igen-igen vénnek látszott. Győrök megrendülten állott előtte. Azután felballagott a meneteles téren s mélyen meghajtva, belépett. Halálos csend vette körül, a faragott, arannyal díszített oszlopok, a csodálatos képek méretei lenyűközték...“] (119. l.) De Kodolányi hőse mégis visszavágyik szülőföldjére: [„... a város iránti csodálata csökkent s felülkerekedett benne az unalom és nyugtalanság érzése. Mégis csak az az igazi élet Váradon. A fák közé bújt kis paticsházakban, a csendben, a békében, ahol mindenki ismeri egymást...] (120. l.) Tarka néprajzi leírást ad a városban sürgölődő népről, majd komor realis színekben festi a külvárosi nyomort és a szociális igazságtalanság ellen emeli fel szavát: [„... Az uccák a várfal közelében egyre szűkebbek, tekervényesebbek és piszkosak, a házak egyre alacsonyabbak lettek. Szolga népség lakhatott erre zsúfolt odukban, rokkant sárputrikban, a nagy zajjal, sikoltozással játszó, kergetőző gyermekek piszkosak és rongyosak voltak. Igen, ha ostromra kerülne a sor, ezek itt a falak közelében hadd szenvedjék a lezúduló kövek, a behulló üszök, forró szurok s a megbontott falakon betörő ellenség fegyvereinek első dühét. Ha megerősítés kell, őket hajtják első sorban a falakra. árkokban dolgozni...“] (121. l.) Asszonyokkal duhajkodó katonacsopórtot és egyéb jeleneteket lát, ami a város erkölcsi életét vetíti Győrök elé. Ő igaz szerzetesi megbotrányozással hagyja ott a botrányokozókat és gondokozik: [„... miért nem prédikálnak szerteszét az uccákon (a barátok), miért nem segítenek a nyomortakon, betegen...“] (122. l.) A feleletet megkapja a pécsi barátok klastromában, ahol elszállásolják. Igen lesújtó benyomás éri: a meglazult szerzetesi fegyelem, az erkölestelenség határai felé sodorják a klastrom lakóit. Az olvasó érzi, hogy Kodolányinak szüksége van erre a kemény bírálatra, amellyel a város polgári és szerzetesi életét illeti, mert az elkövetkezendő nemzeti szerencsétlenségeknek ezek a társadalmi és hitéleti hanyatlások az okai.

Veszprémből Juliánus a bolognai egyetemre kerül. Az ifjúság küzdelmei, az egyetemi és kolostori évek házas keresése közben bemutatja a próféta-lelkű magyar felkészülését, küldetésére, aki később négy társával elindul királyi segítséggel az ország déli kapuján át Konstantinápoly felé.

Ahogy Juliánus kiteszi lábát Magyarországból, a regény valahogy elszakad a valóságos világtól és a kalandok képzeletbeli légkörébe kerül. Az eddigi történet mesévé válik, a tájak talajtalan délibábok lesznek. De esodálatosan, semmi esalódást sem érzünk. Ez így szép! A hü bajtársak lassan-lassan kidőlnek a rettentő útban, nem bírják testi erővel, de legfőképpen azért nem, mert kishitűek, nem hisznek a tündéri Nagy-Magyarországban. Juliánust tehát már egyedül viszi fanatikus hite. Győzedelmeskedik. Megpillantja az ígéret földjét, a Magna Hungariát. Lehetséges a megilletődöttség bensősége nélkül olvasnunk ezeket a sorokat, melyek a realizmus, a romantika és az idealizmus színeinek esodálatos keverékét, tavaszi ábrándosságát lehellik felénk. [„... Mintha a Zengőt látta volna, a Mecsek családi közelségében guggoló hegyeit, amint körülölelik, heverik apjukat és suttogva beszélnek egymással. A Réka patakját látta, ahol annyiszor tocsogott mezítelen lábbal, ahol olyan tiszta szívből tudott nevetni még azon is, hogy az apró hullámok, mint csillogó halak harapdálják puha szájacskájukkal a lábszárát. Kakukot hallott s akaratlanul számolni kezdte, hányat szól. Piros, sárga, meg fehér lepkék villogtak a virágszőnyeg fölött. Kedve lett volna utána szaladni, megfogni. Egy távoli erdős hegy fölött sas lebegett. És aranyzöld gyíkok szaladoztak a lába elöl, mintha vidám emlékei öltöttek volna testet... Érezte, mindent megtalált.”] (708. l.) Juliánus felkapaszkodik egy dombra és meglátja az annyira ismerős nagy folyamot. Atkiált a vízén és hívására testvéri szózat válaszol.

A regény utolsó lapjain tehát megvilágosodik előttünk, miért kellett Kodolányinak éppen Baranya hegyes, lankás vidékéről elindítani küzdelmes útjára Juliánus barátot. Megértjük, mért itatta a kis Györköt a Zengő romantikus tájképével. Az írónak fontos kiindulási pont volt a baranyai környezet, ennek eszményét hordoztatta szinte örökletes módon hőse lelkében. Ez a tájképkerosés volt az a láthatatlan erő, amely Juliánust prófétává avatja, ez táplálja hatalmas erejű fanatizmusát.

Gyönyörűséges költői párhuzam: a Zengő vidéke és a Magna Hungaria ködbevesző, idilli tája. Nem tudjuk, hogy Kodolányi melyiket fedezte fel előbb, melyiket illesztette a másikhoz; egy azonban bizonyos: erre a visszatérő tájképelemre építette föl Kodolányi a regény eszmei vázát.

Érdekes megfigyelni a tájéskönyv felfogásának fejlődését esupán ebben az egy regényében is. A falunak májusi színekben, hangulatokban rajzolt tája a régi Kodolányi realizmusából ered, de már módosul a krónikás mesélő hangjához és így tájunk több romantikus színt, több élményszerűséget kap. Legkirivóbbak ezek a jellegzetességek a város képének rajzában. Szinte romantikus élességgel állnak szemben egymással: egyfelől a paloták pompája, másik oldalon a külvárosok koldúsai. Teljesen újság Kodolányi tájéskönyvében a *Magna Hungaria*-féle tájrajz.* Ez az eszményített, délibábos tájfestmény érzékelteti legellentétebben azt a változást, amely eltérítette Kodolányit régi irányzatától. Egyben iránytszabóan jelöli újat jóelőre a nemzeti ideálistmus felé.

Ezt az eszmefuttatást Kodolányi regényéről a tanító-nevelő módszerességével tettük. Felsorakoztattuk azokat az elveket, melyek valóban szülőföldünk megszerettetésének nevelőjévé magasztosítják Kodolányit. Ő ebben a dicséretes igyekezetében olyan változatos és művészi eszközöket használ, hogy a már-már szokványos tájkép-tárgyai új plasztikát, új tartalmat kapnak. Kodolányi öntudatos szülőföldismerő. Tudja azt, hogy a tájhoz fűződő érzelemláncok könnyen a közhely posványába merülhetnek. Éppen ez a gondolat fordította őt el mestereitől és éppen ezért lett mestere magamagának. Azt hisszük, nem túlozunk, ha megállapítjuk: a mai magyar regényirodalomban Kodolányi János az, aki a szó legtisztább értelmében akadémikusa a szülőföldszeretet irodalmi tolmácsolásának.

MUSZTY LASZLÓ.

Felhasznált irodalom:

Schöpfung Aladár: A magyar irodalom története. Bp. 1937.

Várkonyi Nándor: A modern magyar irodalom. Pécs.

Sötér István: A regényíró Kodolányi. (Magyar Szemle 1939. jan.)

Kozocsa Sándor: Kodolányi újabb művei. (Katolikus Szemle. 1934. szept.)

Ezenkívül Kodolányi regényei.

* Ezekben a kimondhatatlanul bájos és átlátszó árnyalatokban oldódik fel a realizmusa a legnemesebb idealizmusba.

/Julianus barát/. Regény-részlet.	Jan.
Magna Hungaria kapujában. Regény-részlet.	Jan.
Szabó István: A magyar történeti regényírás eseménye.	Jan.
Illés Endre: A magyar történelmi regény ujjászületése.	Jan.
Hónapos szoba. E.	Jan.5.
Beszélgatás a Ferenc József-díjas K.J.-sal regényterveiről.	Jan.6.
K.J. kapta a főváros Ferenc József szépirodalmi díját	Jan.6.
Don Quijote gitárt penget. E.	Jan.8.
Az egyetlen ut. C.	Jan.8.
Könyvek között /Julianus barát/	Jan.8.
Mene, tekel... C.	Jan.21.
Megtörtént a bérlőváltás a Belvárosi Színházban /Földindulás/	Jan.21.
A "Földindulás" a Dunántul nagy drámája	Jan.26.
A "Földindulás" részletes szereposztása	Jan.28.
Finn tanya. C.	Febr.
Néhány kérdés a földreform kapcsán. C.	Febr.
Február 10-ére tüzték ki K.J. új darabjának bemutatóját	Febr.2.
Igy él ma egy finn kisparaszt. C.	Febr.2.
Igy él a határoltas finn paraszt. C.	Febr.7.
Honti Irén: K.J. beszél a Földindulásról. C.	Febr.8.
B.A.: K.J.: Földindulás	Febr.12.
/H-ó/: Földindulás	Febr.12.
Kárpáti Aurél: Földindulás	Febr.12.
Máriáss Imre: Földindulás	Febr.12.
Nagy András: Földindulás	Febr.12.
Papp Jenő: Földindulás	Febr.12.
[Püskösti Andor] P.A.: Földindulás	Febr.12.
Simándy Pál: Földindulás	Febr.18.
Sz.K.: Földindulás	Febr.18.
Vidéki körutra megy a Földindulás együttese	Febr.18.

1939

Muraközy Gyula: Földindulás	Febr.19.
A temetés után. Szindarab-részlet,	Febr.19.
Máthé M. Lajos: Földindulás	Febr.20.
Bajcsy-Zsilinszky Endre: Földindulás. Művészet - politika- elefántcsonttorony - és a nép	Febr.21.
Illés Endre: Földindulás	Febr.26.
A szellem válsága. C.	Márc.
Darvas József: Földindulás	Márc.
Gombos Gyula: A föld népe a szinpadon	Márc.
Muhoray Elemér: Földindulás	Márc.
Puskás Lajos: Földindulás	Márc.
Rédey Tivadar: Földindulás	Márc.
Schöpflin Aladár: Bemutatók	Márc.
Schöpflin Aladár: Színházi tükör	Márc.
Szira Béla: Színház	Márc.
Vass László: Utban a nemzet hazafelé	Márc.
Kühár Flóris: K.J.: Julianus barát	Márc.5.
Bethlen Margit: Utóhang egy szindarabhoz	Márc.15.
Ki kell vinni a vidékre a "Földindulást"	Márc.18.
Kodolányi János beszél egy szinpadai siker tanulságairól	Márc.29.
Szabó Dezső: Földindulás	Márc.-ápr.
Bisztray Gyula: Színházi kistükör	Apr.
Vita Zsigmond: Julianus barát	Apr.
Szij Gábor - glossza	Apr.8.
Szegény flótás. E.	Apr.8.
Az író visszaköltözik az időbe. C.	Apr.22.
Dallos Sándor: A Földindulás századik előadása	Apr.26.
A "Földindulás" századszor	Apr.26.
Sz.K.: A Földindulás századszor	Apr.29.
Utijegyzetek. C.	Máj.
Bikácsi László: Julianus barát	Máj.

Birkás Endre: K. Földindulása a Belvárosi Színházban	Máj.
Hort Dezső: K.J.: Földindulás	Máj.
K.J.: Földindulás	Máj.
K.J. a Barta Miklós Társaság elnöke	Máj.3.
Szabó Dezső az író és az ember. C.	Máj.13.
Öt könyv a könyvnapon	Máj.31.
Csak magyar földből nőhetett. C.	Jun.
Gombos Gyula: Tanítás szabadulásra	Jun.
K.L.: Julianus barát	Jun.
Rédey Tivadar: Jelentés a Vojnits-jutalomról	Jun.-dec.
Öt modern magyar remekmű	Jun.1.
Pereskedés a Földindulás körül	Jun.4.
Megdöbbenve olvastuk	Jun.4.
Hüvösvölgyi levelek. C.	Jun.10.
Simándy Pál: Egy plágium-per margójára	Jun.24.
Hunyady Sándor: Egy plágiumpör margójára	Jun.13.
Hősök. E.	Jun.16.
Morway István: Az első műkedvelő "Földindulás" előadás	Jun.17.
Nagy András: József, az ács	Jun.17.
Magyarbarát messze északon. C.	Jun.25.
Kik és miért vadolnak engem plágiummal. C.	Jul.
Schöpflin Aladár: Színházi tükör	Jul.
A Turul Szövetség nyilatkozata...	Jul.
Levél a régi barátokhoz C.	Jul.9.
Nemzetőr a vártán	Jul.-aug.
Katicabogár. E.	Jul.28.
Az egyenes út. C.	Jul.31.
[Nagy Lajos]: Beszélgetés K.J.-sal	Aug.
p.l.: K.J. beszél a Földindulás filmváltozatáról, terveiről és az Ormánságról	Aug.2.
Megkezdődnek a Földindulás filmfelvételei	Aug.2.

1939

Az utolsó mohikán. E.	Aug.4.
Igenis, gondolkozzunk!	Aug.21.
/ <u>Ligeti Ernő</u> / l.e.: K.J.: József, az ács	Aug.25
Kozocsa Sándor: K.J. újabb művei	Szept.
Elmaradt utazás. C.	Szept.11.
Nem revideálunk, nem kételkedünk	Szept.18.
Knut Hamsun nyolcvan éves	Okt.
A Földindulás 200-as jubileuma	Okt.5.
Nemzetőr	Okt.7.
Suomiért aggódik a világ	Okt.16.
Csuka Zoltán: Beszélgetés K.J.-sal	Okt.16.
Földindulás. Szinmű.	Okt.14-21.
Egyed Zoltán: Végrendelet	Okt.20.
Nagy András: Végrendelet	Okt.20.
Kárpáti Aurél: Végrendelet	Okt.21.
Papp Jenő: Végrendelet	Okt.21.
/ <u>Pünkösti Andor</u> / P.A.: Végrendelet	Okt.21.
Vécsey Leó: Végrendelet a Belvárosi Színházban	Okt.21.
A csend országa. C.	Okt.22.
Deák Zoltán: Végrendelet	Okt.25.
Benedek Marcell: Végrendelet	Okt.28.
Sz.K.: Végrendelet	Okt.28.
Gázsiemelés a Belvárosi Színházban	Okt.28.
K.J. konferencia előadása	Okt.30.
Gombos Gyula: Végrendelet	Nov.
Schöpflin Aladár: Színházi bemutatók	Nov.
Magyar színházi újdonságok...	Nov.
Keresztury Dezső: Színház	Nov.1.
Mérleg. Kodolányi	Nov.
A finn irodalom nagy testvérisége. E.	Nov.4.
Saád Béla: Színházi szemle	Nov.5.

1939

Az ifjuság Rákosmezeje. C.	Nov.13.
Ságody József: Beszéljünk őszintén	Nov.22.
A magyar szellem harca függetlenségéért. C.	Dec.
Hort Dezső: K.: Végrendelet	Dec.
Szira Béla: Színház	Dec.
Végrendelet	Dec.
Északi fény világánál. C.	Dec.11.
"Irodalom és közélet." C.	Dec.18.
Katicabogár. E.	